L. 627.

Digitized by the Internet Archive
in 2025

https://archive.org/details/theologiamoralis0000pmic

S. ALPHONSUS MARIA DE LIGUORIO.

THEOLOGIA

MORALIS

S. Alphonsi De Ligorio,

FUNDATORIS CONGREGATIONIS SS. REDEMPTORIS AC OLIM EPISCOPI S. AGATHÆ GOTHORUM.

ACCEDUNT :

1. Dissertatio P. Zachariæ in S. Alphonsi theolog. mor.
2. Praxis confessarii ad benè excipiendas confessiones.
3. Examen Ordinandorum.
4. Epitome doctrinæ moralis et canonicæ ex operibus Benedicti XIV.
5. Decreta Romanorum Pontificum et Propositiones damnatæ.
6. Appendix I. De privilegiis, scilicet Episcoporum, Ecclesiasticorum et Religiosorum.
7. Appendix II. De prohibitione Librorum nocivorum.
8. Elenchus quæstionum reformatarum ab Auctore.
9. Index I. Auctorum, qui hoc in Opere citantur.
10. Index II. Capitum et dubiorum.
11. Index III. Rerum notabilium, quæ in toto Opere continentur.

EDITIO NOVISSIMA, OMNIUM ACCURATIOR, COLLATA CUM EDITIONIBUS VENETIS, ROMANIS ET BASSANENSIBUS AC CONTINENS QUIDQUID AUCTOR IN CÆTERIS ADDIDIT, REFORMAVIT VEL EXPLICAVIT.

Plurima in aliis Editionibus omissa restituenda, citationes innumeras corrigendas, permulta impressione corrupta castiganda et annotationes necessarias addendas

CURAVIT

P. MICH. HEILIG,

CONGR. SS. REDEMPT. PRESBYTER ET PROFESSOR THEOL. MOR.

TOMUS PRIMUS,

CONTINENS TRACTATUS DE CONSCIENTIA ET DE LEGIBUS.

A LIB. 1. NUM. 1. AD NUM. 208. INCLUS.

MECHLINIÆ.

P. J. HANICQ, SUMMI PONTIFICIS S. CONGREGATIONUM ET ARCHIEP. MECHL. TYPOGRAPHUS.

M. D. CCC. LII.

Property of
CLgA
Please return to
Graduate Theological
Union Library
2167

Property of
CLGA
Please return to
Graduate Theological
Union Library

MONITUM

EDITORIS.

LECTORI BENEVOLO.

Tandem aliquando in publicum prodit, quæ à multo tempore nova ex typis Mechliniensibus expectabatur Editio Theologiæ Moralis S. Alphonsi de Ligorio. Opus, quod innumeras post editiones et haud exiguos labores denuo editur, non solùm doctissimi et peritissimi prudentissimique auctoris, ast Sancti doctrina est, ipso Ecclesiæ catholicæ judicio probata. Quam itaque commendare aut contra ejus criminatores defendere utpote quæ ipso Ecclesiæ oracula com-

mendata defensaque est, supersedendum esse judicamus, sed nobis verbum faciendum est primò de vita scriptoris, pòst de vi apostolicæ approbationis Operis ac denique de ratione hujusce recentissimæ Editionis. Quamquam vix ullum vita eruditissimi sanctissimique viri, nostro ævo ferè æqualis, latere queat, non incongruè agere morique editorum obsecundare videmur, laudatissimi operis doctrinam ipsâ scriptoris vitâ auspicantes. Quæ cùm sit tradenda, eam ex ipsa canonizationis bulla proferemus, licèt longiùs excurrat.

« Alphonsus (sunt verba Sum. Pontif. Gregorii XVI.) Neapoli V. Calendas Octobris anno 1696. claro genere ortus ac miram mentis alacritatem nactus, ut primùm excessit à pueris, ad humanitatis studia, » tum ad severiores doctrinas, deinde ad juris etiam disciplinam » appulit animum; tanta porro in discendo felicitate ingenii usus est, » ut decimum sextum ætatis annum vix ingressus, periclitata doctrina, » juris utriusque lauream egregia cum laude sit adeptus. Patris » voluntati obsecutus ad causas in foro dicendas, studium suum » curasque convertit; quo in munere castè, integrèque versatus, » illud tamen deserendum duxit, quod plenum turbarum, plenum periculi comperisset, inque Ecclesiæ castra divertit. Spretis itaque » honestissimis nuptiis, avitisque fortunis, quæ sibi, ut erat natu » major, pertinebant, in fratrem ultro, libenterque delatis, rerum » humanarum curam prorsùs abjecit.

» Tum sacris ordinibus initiatus, ac sacerdotii honore insignitus » ad Dei gloriam quaqua versus amplificandam, ad inserenda in » animis hominum virtutum semina, stirpesque vitiorum evellendas » totus incubuit. Persuasum cùm haberet, neminem planè ex apostolicis laboribus, uberem fructum esse percepturum, nisi et doceat, » et faciat illud in primis, urgendum sibi proposuit, ut omnigenæ virtutis exercitio, seipsum exhiberet tamquam ministrum Dei, et dispensatorem Mysteriorum ejus. Castitatis nimirum quam dudum voverat » Deo, custos semper fuit retinentissimus, id assiduè mente, actuque » corporis contendens unicè, ut eam ab omni planè labe integram » servaret; quod ut certo assequeretur Genitricis Dei præsidio » illam fidenter commisit. Tam vehementi amoris impetu in Deum » ferebatur, mentis ut aciem in eum perpetuò intenderit, ac nihil » aliud habere in deliciis visus fuerit, quàm de illo cogitare ac » loqui. Cùm tanto divini amoris æstu incenderetur, facilè quisque » intelligit, quàm ardenti in proximum charitate flagraverit. Quamobrem nihil laboris, nihil molestiarum recusavit umquam, ut vitiis » ac sceleribus implicitos homines, in Dei sinum, complexumque » reduceret. Hinc valetudinaria adibat sæpissimè, ægris ut assideret,

» eisque in extremo præsertim vitæ periculo laborantibus præsto
» esset; hinc admissa scelera confitentes patientissimè audiebat.
» eoque in munere integros fermè dies, atque etiam ad multam
» noctem vigilabat; hinc ad confertam populi multitudinem verba
» plerumque faciebat è suggestu tanto dicendi ardore, ut perditorum
» pervicaciam expugnaret ac frangeret, scelerumque quibus obcal-
» luerant, turpitudinem patefaciens, tanto doloris sensu animos
» auditorum commovebat, ut eos ad lacrymas concitaret, fletuque
» atque ejulatibus sacræ identidem ædes obstreperent. Quapropter
» cùm neque diurnum tempus, neque nocturnum intermitteret, quin ad
» proximorum salutem procurandam, omnes animi vires corporisque
» conferret, assidua laborum contentione debilitatus ac fractus letha-
» lem in morbum incidit, ex quo ut primum ope divinâ relevatus est,
» alacriori statim animo charitatis munia iterùm obire suscepit.

» Scilicet ubi primùm ex supremi consilio Numinis ad novam se
» religiosam societatem instituendam vocari cognovisset, ut ne in
» tanta messis ubertate deficerent industrii cultores, nulla mole-
» stiarum mole deterritus est, quin ejus operis, quod in maximum
» Ecclesiæ commodum cederet, perfectionem urgeret. Itaque divino
» auxilio subnixus, rem aggressus est, consiliaque et artes inferni
» hostis molitionem novi operis pervertere conantis feliciter elusit.
» Adscitis duodecim pietatis laude præstantibus viris fundamenta
» jecit religiosæ sodalitatis, cui à SS.mo Redemptore prænomen indi-
» tum est; atque in eo potissimùm enitendum proposuit, ut quà
» verbo, quà exemplis agrestium præsertim hominum, qui per agros
» vagarentur, profligatos mores ac perditos ad honestatem revocaret.
» Illam brevi tempore per Italiæ urbes ac provincias, mirum in mo-
» dum propagatam à Benedicto XIV Prædecessore nostro apostolicâ
» confirmandam auctoritate curavit; eique ab eodem Pontifice sum-
» mus moderator institutus, profectò ut ad omnium virtutum exer-
» citationem sodales inflammarit exemplo suo.

» Humilitatis virtute quàm maximè præstitit; tametsi mira prorsùs de illius sanctitatis præstantiâ omnium animis insedisset
» opinio, et illustrium dignitate virorum observantia honestaretur,
» demissè tamen perpetuò de se sensit, omnique se honore et
» cultu indignum existimavit.

» Deiparam Virginem ut Filius Matrem singulari prorsùs pietate
» prosequebatur, vehementique amoris ac venerationis sensu erga
» Sacratissimum Eucharistiæ Sacramentum ferebatur, in eoque ado-
» rando quamplures continentes horas mira animi dulcedine per-

» fusus traduxit. Corpus, ut in spiritûs servitutem ad Apostoli exem-
» plum redigeret, domesticum tamquam hostem assiduè coërcuit,
» atque omni tormentorum genere excruciavit. Tantum cibi, ac po-
» tionis eidem impertivit, quantum ad reficiendas vires, vitamque
» sustendandam satis vix esse videretur, imo vilissimas, quas ad-
» hibuit, escas, ut omnem voluptatis sensum prorsùs extingueret,
» amarissimis aspergere succis consuevit. Prætereà asperrimis cili-
» ciis ex equorum setis contextis latus subcingere, et ferreas mem-
» bris catenulas admovere numquam destitit; aculeatis verò flagris
» ita in suos artus sævire solitus fuit, ut affatim ex dilaniatâ
» carne micans sanguis solum parietesque perfunderet, quas porro
» cruentas maculas, ne illatæ sibi cædis indicium extaret, delere
» satagebat.

» Illud verò omnino mirandum, quòd licèt in apostolici functione
» muneris perpetuis occupationibus distineretur, atque adeo omni
» cruciatuum asperitate sua membra torqueret, ac debilitaret, tanta
» nihilominùs mentis alacritate in rerum sacrarum studiis versari, ac
» tantum insumere tempus potuerit, ut doctis æque ac laboriosis
» operibus in lucem editis rem christianam mirificè juverit. Enim
» verò ut se suasque vitæ rationes omnes divino cultui devoveret,
» maximè arduum, ac novi penè generis votum emisit, ut ne tan-
» tillum quidem temporis otiosè, verùm perpetua in actione tradu-
» ceret. Plurimos sanè conscripsit libros, sive ad morum doctri-
» nam tuendam, sive ad plenam sacri ordinis institutionem, sive ad
» confirmandam catholicæ religionis veritatem, sive ad asserenda
» hujus S. Sedis Apostolicæ jura, sive ad pietatis sensum in christia-
» norum animis excitandum. In iis porro inusitatam vim, copiam
» varietatemque doctrinæ, singularia ecclesiasticæ sollicitudinis do-
» cumenta, exquisitum religionis studium demirari licet. Illud verò
» imprimis notatu dignum est, quòd licèt copiosissimè scripserit,
» ejusdem tamen opera inoffenso prorsùs pede percurri à fidelibus
» posse, post diligens institutum examen perspectum fuerit.

» Hac tanta sanctimoniæ, atque eruditionis laude cùm floreret,
» Alphonsus Clementis XIII auctoritate ad Episcopalem sedem
» S. Agathæ Gothorum evectus est. Reformidavit vir sanctissimus
» impositi oneris gravitatem, quod ut à se deprecaretur, rationes
» omnes adhibuit; verùm cùm ex Pontificis mente ipsam Dei vo-
» luntatem perspexisset, acquiescendum sibi, ac munus illud, cui
» ferendo imparem se præ humilitate sentiret, divino præsidio con-
» fidens, alacri erectoque animo suscipiendum judicavit.

» Jam verò difficile dictu est, quanta cura, ac studio, omnes
» pastorales officii partes explere contenderit; gregi suo, quem
» sibi commissum intelligebat, assiduus advigilavit, omnemque ad-
» hibuit operam, ut ne una quidem ex concreditis sibi ovibus per-
» ditum iret. Neque verò de severissima vivendi ratione ex illa
» accessione dignitatis remisit quidquam, omnem in victu, cultu-
» que corporis lautitiam devitavit; nihil in ejus ædibus, nihil in
» domestica supellectili superfluum ac splendidum. Pauperes mirâ
» charitate complexus est, quibus alimenta, vestes stipemque pro-
» lixè erogabat, imò auream crucem, atque annulum episcopalem
» vendere quandoque non dubitavit, ad eorum egestatem suble-
» vandam. Puellis ut nuptui darentur, dotem de suo præbere,
» adolescentes clericos, qui humili genere nati rerum inopia affli-
» ctarentur, in bonarum artium disciplina suis alere impensis
» consuevit. Sacris virginibus claustra, fœminis, quæ in periculo
» amittendæ castitatis versarentur, ædes aperuit tamquam pudoris
» perfugium. In diœcesi lustranda nullis neque viarum, neque
» temporum asperitatibus retardatus affixa montium jugis oppidula,
» dispersas per agros gentes sedulus invisebat, ac verbis ardore
» plenissimis, ad virtutis amorem inflammabat, à scelerum tur-
» pitudine deterrebat. Sacerdotum verò atque adolescentium, qui
» ecclesiasticæ militiæ tyrocinium posuissent, curam gessit peculia-
» rem. Sanè quam intenta cura allaboravit, ut in ipso ætatis flore
» pietati succrescerent, et sacris præsertim disciplinis ritè imbueren-
» tur, ut tandem ad sacrorum, christianæque plebis procurationem
» pares evaderent. Maximè verò ad acuendos illorum animos va-
» luisse dicenda est egregii Antistitis vita, siquidem in ejus mo-
» ribus inspicientes proposita oculis habebant illustria exempla con-
» tinentiæ, religionis, pietatis, denique virtutum omnium, quibus
» ornari atque instrui sacerdos oportet, si quidquam in communem
» Ecclesiæ utilitatem conferre velit.

» Cùm tredecim annorum spatio ecclesiam sibi demandatam omni
» pastorali studio ac vigilantiâ in exemplum gubernasset, tan-
» dem devexa jam ætate senex atque affecta etiam valetudine à
» Pio VI Prædecessore Nostro venia pluries impetrata, ac demum
» obtenta, gravissimum illud munus dimisit. Episcopatus itaque
» negotiis expeditus ad suos sodales cùm se recepisset reliquum
» vitæ non ad honestam quietem, verùm ad alias curas laboresque
» vel in summa senectute contulit. Ita semper aliquid scriptioni
» mandavit, quod in fidelium utilitatem vertere intelligeret; ita

» numquam à concionibus abstinuit, ut hominum mores corrige-
» ret, et eos quoad posset amore virtutis incenderet.

» Tandem cùm nonagesimum primum ætatis annum attigisset,
» properantis jam ad metam ætatis pondere pressus, et gravi cor-
» reptus morbo decubuit. Incredibili patientia toleratis, queis acer-
» rimè discruciaretur morbi doloribus, et religiosæ Societatis, cujus
» auctor fuerat, sodales ad omnem virtutis laudem vehementissimè
» cohortatus, sanctissimæ Eucharistiæ viatico refectus est, ac sancta
» Olei unctione munitus Quibus Ecclesiæ sacramentis religiosissimè
» susceptis, spiritus lætus atque alacer cui nil fuit antiquius, quàm
» ut à carcere corporis solutus, esset cum Christo, in Dei sinum
» placidissimè evolavit.

» Ut primùm de Alphonsi obitu fama percrebuit, ingens ad ejus
» feretrum concursus hominum factus est viri desiderio mœrentium,
» atque aliquid, quod in usum viventi fuisset, obsequii, et vene-
» rationis causa surripere decertantium. Nec fama defuit prodi-
» giorum, quibus insignem Antistitis sanctitatem Deus Opt. Max. pa-
» lam omnibus declaravit. Iis verò longè latèque pervulgatis, quæ
» jampridem invaluerat ipsius virtutum opinio mirum in modum
» aucta est, pluresque Principes viri, aliique dignitate conspicui,
» Regulares insuper ordines oppido multi cnixis precibus apud
» Pium VI Pontificem Maximum contenderunt, ut de Alphonsi vita
» sanctissimè traducta juridica acta conficerentur. His de more ab-
» solutis, severissimèque expensis, nec non diligentissimè perlu-
» stratis atque excussis, quæ in vulgus ediderat, operibus, ex
» sententia Congregationis sacris Ecclesiæ ritibus tuendis præpo-
» sitæ Pius VII Decessor noster nonis maii anno 1807 decretum
» emisit, quo constare asserebatur de Ven. Alphonsi Mariæ de
» Ligorio virtutibus Theologalibus et Cardinalibus eorumque ad-
» nexis in gradu heroïco.

» Tum in eodem sacro Consilio ad ea miracula perscrutanda ven-
» tum est, quæ Ven. Alphonsi gratia ab Omnipotenti Deo patrata esse
» affirmabantur.... Demum XII. kal. jan. 1815 Pontificias dedit litteras
» de beatorum honoribus Ven. Alphonso Mariæ de Ligorio quando-
» cumque tribuendis : quod solemni pompâ, ac splendidissima in
» Basilica Vaticana XVI kal. septembris 1816 perfectum est.

» Atqui post publici cultus honores Ven. Alphonso tributos alii
» plures in præsenti discrimine ejus opem experti sunt, planè
» ut perspicuum esset, quo plus operæ ac laboris ad amplificandam
» divini Nominis gloriam piissimus Antistes impenderat, eo majore

» in terris honore fidelem suæ Domus dispensatorem cumulare Deum
» pro sua benignitate voluisse. Quorum sanè miraculorum celebritate
» excitati cum Ferdinandus I utriusque Siciliæ rex pientissimus,
» aliique Principes viri tum plerique ex S. E. R. Cardinalibus,
» Archiepiscopis, Episcopis, ac Religiosi Ordines, imprimisque
» Sodalitas à SS.mo Redemptore nuncupata, quæ Alphonso auctore
» jure gloriatur, etiam atque etiam Pium VII obsecrarunt, ut de
» beato Alphonso sanctorum fastis adscribendo in sacro Consilio
» Ecclesiæ ritibus tuendis quam primum referretur. Annuit humanis-
» simè eorum precibus idem Decessor Noster, et de recentium
» miraculorum veritate accuratissimè inquiri cœptum est.....

» Admirandis planè morborum curationibus juridicè probatis,
» Pius VIII. Decessor Noster de illarum veritate decretum edidit III
» Non. Decembris anno 1829. Postea cùm in S. Consilio Ecclesiæ
» ritibus cognoscendis propositum de more fuisset, an tutò procedi
» posset ad solemnem B. Alphonsi Canonizationem, atque omnia
» præsto essent, quæ juxta praxim Apostolicæ Sedis necessariò
» requirerentur, idem Pius VIII Pont. Max. Dominica quinta à Pascha-
» libus solemniis, postquam in æde quirinali sacrum peregisset, XVII
» Kal. Jun. 1830 sententiam suam declaravit, ad eamdem Canoniza-
» tionem tutò procedi posse. Jam verò Decretum illud nos exequi
» cupientes, votisque libenter annuentes Sodalitii à SS.mo Redem-
» ptore nuncupati, primum cum universo Collegio Venerabilium
» Fratrum nostrorum S. E. R. Cardinalium rem communicavimus
» in Consistorio secreto habito IV Id. Decembris 1838, qui in eam-
» dem sententiam de sanctorum honoribus B. Alphonso Mariæ de
» Ligorio deferendis conspirarunt.

» Mox complures Venerabiles Fratres Archiepiscopos, Episcopos
» in tantæ rei consultationem adscivimus, actorumque omnium
» seriem quæ virtutes, et prodigia B. Alphonsi complecterentur,
» illorum judicio subjecimus, tum oretenus in Consistorio publico,
» in quo Dilectus Filius Antonius Maria Cagiano de Azevedo Aulæ
» Nostræ Consistorialis Advocatus ipsius Beati causam peroravit,
» tum etiam in scriptis, tradita nimirum accurata actorum relatione
» ex authenticis ejus S. Consilii monumentis desumpta. Quibus præ-
» missis, in semipublico Consistorio octavo Idus Maii coram Nobis
» coacto, ad quod nedum Ven. Fratres Nostros S. E. R. Cardinales,
» sed et Ven. Fratres Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos in
» urbe præsentes accersivimus, eorumque sententiam rogavimus
» super B. Alphonso sanctorum fastis adscribendo. Porro cùm ad

» unum omnes affirmativam sententiam dixissent, et verò etiam
» hoc honore B. Alphonsum augendi studiosissimos sese declarassent,
» Nos à Dilectis Filiis Apostolicæ Sedis Notariis publica confici in-
» strumenta mandavimus, et Venerabilium Fratrum suffragia Litteris
» commissa, ac singulorum manu subscripta in Ecclesiæ Romanæ
» Tabulario custodiri jussimus. Verumtamen à proferenda in re tanti
» momenti peremptoria sententia abstinendum duximus, usque dum
» indictis in urbe solemnium jejuniorum diebus, atque Ecclesiis
» etiam ad supplicandum Deo designatis, à cœlesti Patre luminum
» sapientiæ suæ radios copiosiùs impetraremus.

» Præstituta tandem die VII Kalendas Junii ad prædictam Cano-
» nizationem B. Alphonsi..... solemni ritu celebrandam in Vati-
» canam Basilicam festa pompa progressi sumus cùm universi Cleri
» Sæc. ac Regul. Ord. cum Romanæ Curiæ et Aulæ Nostræ Proceribus
» et Officialibus, denique cum prædictis Ven. Fratribus S. E. R. Car-
» dinalibus, Patriarchis, Archiepiscopis et Episcopis. Antequam
» sacris operaturi ad aram accederemus, Dilectus Filius Noster
» Aloysius Tituli S. Callisti S. E. R. Presbyter Cardinalis Lam-
» bruschini per Consistorialis Aulæ Nostræ Advocatum iterùm preces
» humillimè exhibuit Christianorum Principum, Sacrorum Antisti-
» tum, ac populorum, ipsum B. Alphonsum in sanctorum ordinem
» referri postulantium, ac nos in genua provoluti Angelorum Choros,
» Cœlitesque omnes deprecati sumus, Nobis ut propitii adessent,
» dein ad iteratas instantias Spiritum Paracletum emixis precibus
» obsecravimus, ut mentem nostram definitivam sententiam jamjam
» prolaturam virtute suâ confirmaret. Postremò ad instantissimas
» preces Causæ Postulatoris, atque adeo ad universæ Ecclesiæ vota,
» atque ad accuratissimas, quæ de tanto negotio institutæ essent,
» quæstiones, et Sacrorum Antistitum suffragia, quæ Deo adjuvante,
» tulissent, animum advertentes, auctoritate Apostolicâ, quam
» B. Petri Apostolorum Principis in suprema Ecclesiæ procuratione
» licèt immerito Successores obtinemus, in honorem Sanctæ et
» Individuæ Trinitatis, in Catholicæ Fidei, et Religionis splendorem
» et decus, solemnem ac decretoriam sententiam Nostram profe-
» rentes, B. Alphonsum Mariam de Ligorio christianarum virtutum
» luce coruscantem, ac prodigiorum fama celeberrimum Sanctorum
» Confessorum Pontificum numero adscripsimus, ejusque memo-
» riam IV Nonas Augusti ab Ecclesia universa colendam statuimus. »

Hæc sunt, quæ de vita Auctoris dicenda esse putavimus. Cui, jam quæso, scriptori rerum moralium ab ipsa universa Ecclesia catholica tantis honoribus tantisque laudibus cumulari extollique

contigit? Quis unquam auctor theologiæ moralis tantam tamque scriptorum insignem meritus nactusque est approbationem? nonne talis universis rei moralis scriptoribus jure præferendus? Opus itaque edimus, in quo nihil, opinio nulla nullumque principium censurâ dignum ex ipso judicio Romanæ Ecclesiæ repertum est, cujus rei fidem mox laudandum Decretum super Revisione Operum S. Alphonsi plenissimam facit. Quænam verò sit apostolicæ approbationis vis mensque Ecclesiæ circa approbationem scriptorum servorum Dei ad effectum canonizationis patet ex doctrina Benedicti XIV de canonizatione Sanctorum lib. 2. Nostra jam tempestate omnia scripta Servi Dei inter beatos referendi examini vel maximè rigido juxta decreta Urbani VIII et laudatam doctrinam Bened. XIV subjiciantur oportet. Finis autem judicii revisionis hujusmodi est, ut videatur an doctrina servi Dei sit ab omni theologica censura immunis. Censuræ verò theologicæ, cujus ipsemet Benedictus XIV varias species recenset, subjacet propositio hæretica, erronea, errori proxima, hæresim aut errorem sapiens, de errore suspecta, temeraria, scandalum præbens, piarum aurium offensiva, malè sonans, simplicium seductrix, schismatica, injuriosa, impia, blasphema. Revisores advertere debent, an operibus insit error contra fidem vel bonos mores aut doctrina nova et à sensu Ecclesiæ aliena. Quod ad novitatis notam spectat, nova doctrina erit, non quæ aliquid noviter, sed quæ verè nova, vana et inutilia scripturisve et Patribus adversantia exhibet. Revisoribus igitur incumbit unamquamque propositionem propria censura notare et judicium ferre de qualitate propositionum, ut in se sunt et independenter ab intentione proferentis, ita ut ad ulteriora procedi non possit, quamprimum constat, servum Dei aliquid scripsisse contra fidem, bonos mores et Ecclesiæ sensum, etiamsi bonâ intentione scripserit. Cùm jam instituto hujuscemodi examine ad effectum Canonizationis S. Alphonsi de Ligorio, Ecclesia declaraverit in ipsius operibus nihil censurâ dignum repertum fuisse, consequens erat, ut quilibet quas in sua Theologia Morali S. Alphonsus opiniones profitetur, tutò sequi possit et profiteri ac minimè inquietandus sit etiamsi rationes, quibus variæ nituntur opiniones, haud expenderit. Libenter fatemur quidem, verba : *nihil censurâ dignum,* non positivam seu dogmaticam secum ferre approbationem, quâ doctrina immunis declaretur ab omni prorsùs errore, tum ex iis, quos nunc Ecclesiæ constat esse errores, tum ex iis, quos in posterum per novas definitiones errores esse constare potest, cùm Sedes pontificia sententias auctoris non unicè veras et licitas omnibusque tenendas probarit, contra neutiquam reprehendendos esse

censeat qui opiniones ab aliis probatis auctoribus traditas sequantur. « Videtur, inquit Bened. XIV. l. c. de canoniz. Sanctorum, num- » quam dici posse, à sancta Sede approbatam servi Dei doctrinam, » sed ad summum dici posse non reprobatam, si revisores retule- » runt, nil in ejus operibus reperiri, quod adversetur decretis » Urbani VIII et judicium revisorum fuit à S. Congregatione appro- » batum, et à S. Pontifice confirmatum; prædictam idcirco doctrinam » debita cum reverentia posse citra ullam temeritatis notam impu- » gnari, si modesta impugnatio bonis rationibus innixa sit, etiam » postquam Dei servus, qui scripsit, inter beatos aut sanctos fuerit » relatus. » Ast quamvis scripta S. Alphonsi non positivè approbata perhibeantur, asserendum tamen verba Bened. XIV *ad summum dici posse non reprobatam*, non rectè ita intelligi, quasi S. Alphonsi scripta duntaxat tolerata aut merè negativè approbata essent, ità ut nec constet, in iis esse errorem, nec constet non esse, sed approbationem de qua quæritur, veram esse approbationem, quam permissivam, aut permissionem approbativam vocare licet, quâ sc. constat, universam sancti nostri auctoris doctrinam immunem esse ab omni prorsùs errore, quem jam nunc Ecclesiæ patet esse errorem. Summo itaque opera S. Alphonsi et singulari privilegio gaudent, quo cæteri non canonizati scriptores morales carent, cùm non ex tam solemni judicio Ecclesiæ constet, nullum in ipsorum scriptis esse errorem, nullum principium erroneum, nullam erroneam opinionem. Nobis verò jam certissimum est ex judicio infallibili Ecclesiæ catholicæ, in operibus, in integra Theologia Morali S. Alphonsi nullum principium reprobatum, nullam inesse opinionem contra fidem aut bonos mores, novam, alienam à sensu Ecclesiæ, hæreticam, erroneam, errori proximam, hæresim aut errorem sapientem, de errore suspectam, temerariam, scandalum præbentem, piarum aurium offensivam, malè sonantem, simplicium seductricem, schismaticam, injuriosam, impiam, blasphemam. Quæ cùm ita sint, quis non fatebitur, in re morali, tam gravi, tam difficili, tot dubiis et quæstionibus obvoluta, hujusmodi approbatione mirè tranquillari animos, quæ si non formaliter positiva dicatur, huic tamen practicè æquiparatur?

Quod ad rationem hujus recentissimæ editionis attinet, animadvertendum maximopere hic solam et totam, qualis judicio Ecclesiæ probata nullâque censurâ digna fuerat declarata, in lucem proferri theologiam, ita ut quæ in catalogo operum impressorum et probatorum servi Dei Theologia Moralis, editio nona Bassani 1785, inscribitur, hìc tota quanta exhibeatur, quorumdam duntaxat tractatuum ordine diverso. Ast cùm aliud opus, quod *Homo apostolicus* audit,

haud secus atque hæc magna Moralis, à qua procul dubio secundum est, ab omni censura immune declaratum sit, quæstiones aliquot morales inde deprompsimus atque huicce editioni inseruimus, ut universam doctrinam moralem S. Alphonsi, quantacumque sit, jam nunc lector habeat. Sunt imo in hac majoris molis Theologia loca quædam obscura et interpretatu difficilia, quæ tum ex laudato opere, *Homo apostolicus*, tum ex prioribus editionibus, præsertim Romanis et Venetis explanare allaboravimus. Ipsum textum summæ habentes religioni, nihil omnino, quo sensus turbari potuisset, in eo immutavimus, sed si quid deerat, pro viribus restituimus. Dicere haud dubitamus, in editionibus prioribus vel optimis mancum tradi sæpenumero textum, quem jam nunc integrum afferimus. Tractatui de conscientia seu probabilismo multum præcipuè accessit perfectionis, numeris plurimis qui penitùs omissi fuerant, restitutis. Neque illud silentio prætereundum, quòd animus noster valde in hoc intendebatur, ut quæstiones, quas ipse auctor reformaverat, ubique textui insertæ aut subjectæ summa cum fide exhiberentur. Quæ S. Alphonsus idiomate suo, i. e. italico scripsit, in latinum vertimus, ne quid sit, quod à lectore linguæ italicæ ignaro non intelligatur. Quædam adjecimus, quæ nova à morte auctoris Sedis pontificiæ decreta prodière; ast quæcumque addita vel annotata fuerunt, semper in ima pagina subjecimus, de re monentes lectorem. Cùm verò hæc Theologia corpori legum civilium romanarum in decidendis quæstionibus juris innititur, lectori sub lege gallica constituto pergratum fore existimavimus si ad controversias justitiæ dirimendas præcipui Codicis civilis gallici articuli laudarentur. Accedit quoque dissertatio ad moralem prolegomena doctissimi P. Zachariæ, quæ ab ipso venerabili auctore expetita, insignis est in ipsius Moralem Introductio. Sunt etiam quædam alia, quæ in gratiam operis præmittenda esse censuimus quæque in primo volumine et summa in pagina numeris romanis indicantur ac continentur. Nemo nescit, S. Alphonsum frequentissimè in citandis scriptoribus nomina curta tantùm dimidiaque laudare; pergratum itaque lectori erit, in fine operis horum omnium indicem alphabeticum reperire, in quo nomina integrè scripta et ad numerum 800 excurrentia conspiciuntur. Quoad correctionem numerorum ex 800 auctoribus millies citatorum, multis non penitùs satisfecisse videbimur, cùm non eosdem libros ac ejusdem editionis quos ipse S. Alph. ad manus habuit, habere potuimus. Curavimus tamen, ut cùm in aliis tum præsertim in citandis doctoribus Salmaticensibus, Tournely, Collet, Benedicto XIV et S. Thoma, necnon locis S. Scripturæ, juris canonici et conciliorum omnia quam accu-

ratissima essent. Ad rerum ordinem summopere animum attendentes in titulis et indicibus capitum plurima emendavimus, textum S. Auctoris sæpissime confusum jam nunc rectè à textu Busembai ubique distinximus, necnon quatuor libros priores loco movimus, hac præcipua ratione ducti, ut tractatus *de Conscientia*, *de Legibus et de Actibus hum. et Peccatis*, sibi proximè succederent, quemadmodum rerum ratio atque usus scholarum communis ferunt. Ne tamen hujusmodi mutationibus correctionibusve studiosus confunderetur lector, ipsum de omnibus opportuno loco monitum voluimus. Faxit itaque Deus, ut quæ à nobis pluribus aliis curis distentis elaborata et accurata in hac novissima exhibentur editione, ea sint, quæ superis hominibusque placeant!

MONITUM AUCTORIS

AD LECTOREM,

QUI ROGATUR LEGERE HANC PRÆFATIONEM PRO INTELLIGENTIA TOTIUS OPERIS.

Cum præcipuum sit intentum nostræ minimæ Congregationis SS. Redemptoris Missionibus vacare, cùmque Missionariorum exercitio necessariò annexum sit munus conscientias hominum instructionibus, et confessionibus dirigere : ideo plurimis abhinc annis excogitavi Juventuti Sodalitatis nostræ librum de re morali tractantem tradere, qui mediam inter alios aut nimis rigidos, aut nimis benignos viam teneret. Opus absolvi, sed quia nimis festinanter fuit illud typis demandatum, ut aliis satisfacerem, mihi non satisfeci; plura enim in eo vel non bene excusa exciderunt, vel confuso ordine fuerunt exposita. Idcirco, cùm ea diligentiore examine, necnon clariore methodo indigere animadvertissem, animum ad secundam editionem applicui, in qua ad meliorem ordinem omnia redigere curavi, et utilissimis doctrinis librum copiosiorem reddere. Nonnullas etiam opiniones (temporis decursu rebus ad utiliorem trutinam revocatis), hominem me agnoscens, reformavi. Neque in hoc erubui, cùm D. Augustinus *non erubuerit in pluribus se retractare; sicut etiam* D. Thomam *fecisse testantur* Cajetanus, Catharinus, *et* Capreolus, *ac ipse Doctor Angelicus* (3. p. quæst. 9. art. 4.) *sic fassus est :* quamvis alibi aliter scripserim. *Ut enim* Tullius *dixit :* Sapientis est mutare consilium. *Et alibi :* Numquam laudata fuit in una sententia permansio.

Nemini autem superfluum videatur post tot libros scientiam moralem pertractantes hunc me suscepisse laborem, quasi actum agerem; cùm etenim plurimos legerim Auctores, alios inveni, qui plus æquo indulgentes iis qui (*ut ait* Isaias cap. 30.) *dicunt :* Nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt, loquimini nobis placentia, *consuunt pulvillos sub eorum capite, ut in peccatis miserè conquiescant : haud enim dubitandum multum detrimenti Dei Ecclesiam sentire ex istorum Auctorum sectatoribus, cùm major hominum laxioris vitæ pars ad illos concurrat. Contrà verò reperi alios, qui ad reprobanda assueti quæcumque extremam rigiditatem non sapiunt, consilia cum præceptis confundunt, novisque mandatis conscientias aggravant, humanam imbecillitatem nihil pensi habentes, nihilque memores illius sacri canonis* (cap. ult. de Transact.) *qui admonet :* In his verò, in quibus jus non invenitur expressum, procedas æquitate servata, semper in humaniorem partem declinando, secundùm quòd personas et causas, loca et tempora videris postulare. *Et hoc modo jugum Christi Domini, quod est suave, intolérabile reddunt, viamque salutis sic pluribus præcludunt, juxta illud S. Ambrosii :* Sunt etiam in nobis qui timorem Domini habent, sed non secundùm scientiam, statuentes duriora præcepta, quæ non possit humana conditio sustinere. In psalm. 118. Serm. 5. *Utraque sanè extremitas maximè periculosa, nam prima spatiosam viam relaxatione ad perditionem aperit; altera* (*ut ait perdoctus* Cabassutius *in Theor. jur. Præf. ad Lect.*) *duplici tramite urget animas in ruinam, erronea scilicet conscientia et desperatione; cùm plurimi, auditâ hâc rigidiore doctrinâ, in mortalia labuntur vel credentes inesse lethale peccatum ubi non est, vel nimia difficultate deterriti, impossibile putantes eo modo posse salvari salutis suæ curam penitùs abjiciunt.*

Propterea in lucem edere deliberavi hoc novum opus, quod inter opiniones nimis benignas et nimis severas medium locum teneret, quodque non tam diffusum esset, ut non facilè legeretur, nec tam breve, ut in multis deficeret. Concinnatas in hoc reperies omnes quæstiones, et res morales, quæ magis ad praxim deserviunt. Ut verò sententias veritati conformiores seligerem in quacumque quæstione non parum laboris impendi; per plures enim annos quamplurima Auctorum

classicorum volumina evolvi tam rigidæ quàm benignæ sententiæ, quæ ultimò (ut arbitror) in publicum prodierunt. Præsertim autem sedulam operam navavi in annotandis doctrinis D. Thomæ, *quas in suis fontibus observare curavi. Insuper in controversiis intricatioribus etiam doctos juniores consului.*

Præterea hìc invenies in suis propriis locis diligenti studio annotatos textus tum canonicos tum civiles ad rem pertinentes. Item propositiones damnatas, et (quod utilius) Decreta recentiora Summorum Pontificum, et præcipuè Bullas, Sanctionesque nuper editas à SS. D. N. Papa Benedicto XIV. *Necnon plurima hìc exposui, quæ magis Missionum et Confessionum exercitio, quàm librorum lectione didici. Ut autem justa methodus servaretur, Medullam* Hermanni Busembaum *præmittendam censui, non jam ut omnes ipsius Auctoris opiniones approbarem, sed tantùm ut ejusdem methodum sequerer, quæ inter aliorum Auctorum methodos ad res morales exponendas valde accommodata mihi visa fuit; deinde ut Tironibus nostræ Congregationis, juxta finem mihi principaliter propositum, magis prodessem, ad modum captu faciliorem meas Appendices studui exarare : in hoc enim maximè incubui, ut potiùs in claritate, quàm in sermonis elegantia abundarem.*

In delectu autem sententiarum ingens cura mihi fuit semper rationem auctoritati præponere; et priusquam meum ferrem judicium, in eo (ni fallor) totus fui, ut in singulis quæstionibus me indifferenter haberem, et ab omni passionis fuligine exspoliarem : quod satis, benevole Lector, ex eo cognoscere poteris, quòd ego non paucas sententias, quas in prioribus hujus Operis editionibus tenueram, in hac postrema mutare non dubitavi. Cæterùm sategi ut plurimum meam exponere sententiam, justum pondus tribuendo majoris, vel æqualis, vel minoris probabilitatis cuique sententiæ, prout meæ imbecillitati visum fuit, ne ancipitem relinquerem Lectorem, more aliquorum, qui sententias aliorum tantùm referentes, non parùm exosos legentibus se præbent. Ubi verò non inveni rationem pro una parte convincentem, non sum ausus oppositam damnare, more aliorum, qui nimis facilè reprobant opiniones, quas plures et graves Auctores tuentur, quorum doctrinas prælaudatus N. SS. P. Benedictus (*longè*

ab illis alienus qui eas liberiùs parvipendunt) in suis elaboratis Operibus, et omnigena eruditione refertis, non sine æstimatione commemorat, et sæpe eis utitur; quin etiam ipsorum opinionibus non parùm defert, iisque innixus in multis Christi Fideles instruit, ut videre est in suo Bullario.

Cæterùm, benigne Lector, te admonitum volo, ne existimes me opiniones illas approbare, ex eo quòd non reprobem; eas enim quandoque fideliter exponam cum suis rationibus, et Patronis, ut alii pro sua prudentia, cujus ponderis sint, adjudicent. Deinde advertas, quòd cùm aliquam opinionem veriorem voco, tunc contrariam non habeo ut probabilem, etsi non expressè ut improbabilem damnem. Insuper quando unam ex sententiis probabiliorem appello, nullo judicio dato de probabilitate alterius, aut utor hoc verbo, non audeo damnare, *non propterea intelligo eam probabilem dicere, sed judicio prudentiorum remittere. Si autem observare vis quodnam systema tenendum ipse censeam circa moralium opinionum electionem, vide* lib. 1. de Conscientia probabili num. 55. et seq. *Vale.*

BEATISSIMO AC SANCTISSIMO

PATRI

BENEDICTO XIV

PONTIFICI MAXIMO

ALPHONSUS DE LIGORIO.

Tuæ Dignitatis Majestas, Beatissime Pater, doctrinæ, atque eruditionis tuæ fastigium, ne tibi hoc meum Opus Morale simpliciori, ac prorsùs humili stylo conscriptum exhiberem, aut suadere me omninò, aut dubitantem deterrere magnoperè debuissent : summa verò Sanctitatis Tuæ benignitas, ac ferventissimus zelus, qui in Te semper enituit, priùs ut optimi Præsulis singularum Ecclesiarum partes absolveres, et deinde ut Summi universalis Ecclesiæ Pastoris muneri vigilantissimè satisfaceres, me impulerunt, ut hos tenues labores meos, quos nonnisi pro animarum salute suscipere, et in publicam

edere lucem constitui , Tibi libentissimè dedicarem. Cùm enim fuissem Dei beneficio vocatus ad Missionum ministerium pro adjuvandis populis per rura dispersis , iisque potissimùm , qui spiritualibus magis destituuntur auxiliis , visa mihi ad hoc fuit necessaria scientia plus quàm mediocris Rerum Moralium , quæ tum ad instruendas , tum ad regendas animas esset accommodata. Qua de re tam pro mea , quàm pro Juvenum nostræ Sodalitatis intelligentia , opportunum duxi opiniones probabiliores , utilioresque ad animarum salutem seligere. Cùmque plurimis per plures annos relectis Auctoribus tam benignæ , quàm rigidæ sententiæ , alios nimium benignitati indulgentes , alios nimium austeritati addictos comperissem , operæ pretium me facturum credidi , si librum ederem qui mediam viam tenens , sententias magis veritati consonas , magisque scitu necessarias ad conscientias dirigendas exponeret ; atque , hac arreptâ opportunitate , multa in eo ad praxim pertinentia , quæ Sacrarum Missionum exercitio didiceram , Fratribus meis committerem. Opus Deo juvante cœpi , et absolvi , et absolutum typis demandavi : quod cum universè fuerit acceptum , rursùsque debuerit publici juris fieri , in meliorem ordinem redegi , diligentiùs quibusdam doctrinis enucleatis , compluribus aliis adjectis , additisque insuper aliquibus Dissertationibus de infallibilitate Definitionum Pontificiarum , et de earumdem supra Concilia superioritate.

At quia libri omnes , qui ex Theologiæ principiis Fidei , ac morum controversias pertractant , Tibi soli debentur , qui et summus es Theologiæ Princeps , unusque Ecclesiæ Moderator , Divinæ Veritatis conservator , et vindex , unusque controversiarum Judex , ab ipso Deo singulari providentiâ ad hoc constitutus , proùt dixit *Maximianus* Episcopus Constantinopolitanus (Epist. ad Orientales). « Omnes fines terræ , » omnesque veram Fidem profitentes in Romanorum Pon- » tificum potentiam tamquam in Solem respicere , quem de » cæteris mortalibus ex terrarum Orbe Conditor Orbis ele- » git , cui Cathedram magisterii principaliter possidendam

» tenere perpetuo privilegii jure concessit, ut quisquis divi-
» num aliquod, sive profundum nosse desiderat, ad hujus
» præceptionis oraculum, doctrinamque recurrat. »

Hinc justè hoc Opus Tibi dicandum existimavi, eòque magis, quòd una ex præcipuis causis, quæ me ad illud edendum induxerunt, fuit, ut cognitas omnes haberent saluberrimas Bullas, Epistolasque Encyclicas tuas, quæ tantoperè profuerunt, et proderunt usque ad seculorum consummationem, universali morum reformationi cunctorum fidelium; quandoquidem in eisdem S. T. summa prudentia neque ad nimium rigorem, neque ad nimiam benignitatem declinans, sed temporum defectui condescendens, mirâ suavitate disposuit id quod cum ingenti animi fortitudine sibi proposuerat.

Fuit præterea mihi consilium plurimas in medium doctrinas proferre, quas ex aureis tuis Operibus sum edoctus, quibusque S. T. non pauca immortali recordatione digna atque ediscenda universæ Reipublicæ Litterariæ tradidit. Hæc enim tua grandis doctrinæ eminentia non minùs, quàm reliquæ quæ in Te elucent virtutes, nempe morum integritas, admiranda à propinquis alienatio, prudentia singularis, incomparabilis salutis animarum zelus, et summo Sacerdotio apprimè necessarius, Te supremo Pontificatu dignissimum reddiderunt.

Demùm si Librorum dedicationes solent testes esse grati animi, ac non immemoris acceptorum ab aliquo magno Principe beneficiorum, cùm unus ipse sim ex Fratribus Congregationis SS. Redemptoris, cui Tu nuper Apostolicam Auctoritatem benignissimè accommodasti, oportebat jure merito, ut Tibi uni hoc Opus sisteretur, ac præterea nemini.

Tu igitur, Beatissime Pater, per illam, qua genus humanum complecteris, charitatem, per curam illam quam Christianis omnibus enixè et debes, et præstas, per illum ipsum cujus in terris vices fungeris Jesum Christum, excipe pietate qua soles hoc qualecumque munusculum, quod Tibi sacro, et præsento, ut modereris, corrigas, deleas quidquid in eo

veritati absonum visum fuerit; et si quid boni est, faveas, et tuearis, paternaque, ac Apostolica Benedictione tua prosequi non dedigneris tum Opus ipsum ut animarum prosit saluti, tum me, Sodalesque meos, ut in nostro ministerio divinæ gloriæ coöperantes, uberrimum in vinea Domini fructum reportare valeamus.

Nostrum autem erit jugiter Deo fundere preces, ut universo Christiano Orbi Sanctitatem Tuam diu servet incolumem, diuque in terris relinquat, quo tandem aliquando non sine omnipotentis Dei præsidio catholicæ Religionis hostes, omnesque à vera Fide aberrantes ad ovile, fideliumque cœtum, ad unicum salutis portum felicissimè deducantur.

COPIA DELLA LETTERA

DEL SOMMO PONTEFICE

BENEDETTO XIV.

In commendazione dell' opera.

Dilecto Filio Alphonso De Ligorio Presbytero Congregationis SS. Redemptoris

BENEDICTUS XIV.

DILECTE FILI, SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM.

Abbiamo ricevuta uano sua lettera degli otto di Giugno, unitamente col secondo Tomo della sua Morale, ed altri pure suoi Libri di minor mole, ma di gran profitto per la salute delle Anime. Noi la ringraziamo del regalo, ed avendo data una scorsa al libro della sua Morale (ch'è dedicato a Noi, del che rendiamo particolari grazie), l'abbiamo ritrovato pieno di buone notizie, ed ella può restar sicura del gradimento universale, e della pubblica utilità. Tratto tratto l'anderemo leggendo, e speriamo, che quanto leggeremo, corrisponderà a quanto abbiamo letto. Terminiamo col darle l'Apostolica Benedizione.

Datam Romæ apud S. Mariam Majorem die 15 Julii 1755. Pontificatûs nostri anno decimo quinto.

VERSIO EPISTOLÆ

SUMMI PONTIFICIS

BENEDICTI XIV.

In commendationem hujus operis.

Dilecto Filio Alphonso De Ligorio Presbytero Congregationis SS. Redemptoris

BENEDICTUS XIV.

DILECTE FILI, SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM.

Accepimus tuas litteras octavo Junii datas, simul cum secundo volumine tuæ Moralis, et cum aliis pluribus libris, qui, licèt minoris molis sint, saluti tamen animarum maximæ erunt utilitati. Pro hoc dono gratias agimus, potissimùm quòd nobis tuum Opus morale dedicaveris; hoc cùm cursim pervolvissemus, exquisitissimum esse atque integræ hominum societati certè approbatissimum utilissimumque fore judicavimus. Sedatè illud revolvemus, et legenda lectis digna fore speramus. Ut finem faciamus, apostolicam benedictionem tibi impertimur.

DECRETUM

SUPER REVISIONE, ET APPROBATIONE OPERUM MORALIUM, ASCETICORUM, ET DOGMATICORUM, AC MSS. VEN. SERVI DEI

ALPHONSI MARIÆ DE LIGORIO

Fundatoris Congregationis SS. Redemptoris ac olim Episcopi St. Agathæ Gothorum,

A. S. RITUUM GONGREGATIONE EDITUM

ET A SS. D. NOSTRO PIO VII. PONT. MAXIMO

CONFIRMATUM.

Cum præter opera typis impressa Ven. Servi Dei Alphonsi Mariæ de Ligorio quamplurima scripta ejus manu exarata huc illuc dispersa haberentur, hinc commissa à Sac. Rituum Congregatione diligenti eorum perquisitione pluribus in diœcesibus, in quibus eadem scripta extabant, atque executioni mandata juxta instructionem R. P. D. Promotoris Fidei, et particulares litteras ad Ordinarios

singularum diœcesium datas, exhibitisque Sac. Rituum Congregationi processiculis diligentiarum in iisdem diœcesibus peractarum unà cum scriptis repertis, omnia, tam opera impressa, quàm scripta revisioni, ac censuræ ex praxi ejusdem Sacræ Congregationis subjecta fuêre. Hæc autem sunt, etc.

Facta autem ad Congregationem ordinariam infrascripto die habitam per Em. et Rev. Dominum Cardinalem Saluzzo loco Em. et Rev. Domini Cardinalis Caracciolo Ponentis, plena relatione tam præfatorum operum impressorum, quàm aliorum MSS. omnium, *cùm nihil in iis censura dignum repertum fuerit,* sacra eadem Congregatio rescribendum censuit *procedi posse ad ulteriora,* si SS. Domino nostro Pio VII. Pont. Max. placuerit. Die 14 maii 1803.

Quibus à me infrascripto secretario eidem SS. Domino nostro relatis, Sanctitas sua benignè annuit. Die 18 maii 1803.

JULIUS MARIA Card. DE SOMALIA, S. R. C. Præfectus.

Loco † Sigilli

J. De Carpineo, S. R. C. Secretarius.

CONSULTATIO.

EMINENTISSIMO AC REVERENDISSIMO DD. CARDINALI POENITENTIARIO MAJORI.

EMINENTISSIME !

Ludovicus-Franciscus-Augustus, Cardinalis de Rohan-Chabot, Archiepiscopus Vesontionensis doctrinæ sapientiam et unitatem fovere nititur

apud omnes diœcesis suæ qui curam gerunt animarum, quorum nonnullis impugnantibus ac prohibentibus Theologiam Moralem beati Alphonsi Mariæ à Ligorio, tanquam laxam nimis, periculosam saluti, et sanæ Morali contrariam, Sacræ Pœnitentiariæ oraculum requirit, ac ipsi unius Theologiæ Professoris sequentia dubia proponit solvenda :

1° Utrùm sacræ Theologiæ Professor opiniones, quas in suâ Theologiâ Morali profitetur beatus Alphonsus à Ligorio, sequi tutò possit ac profiteri?

2° An sit inquietandus Confessarius qui omnes beati Alphonsi à Ligorio sequitur opiniones in praxi Sacri Pœnitentiæ Tribunalis, hâc solâ ratione quòd à sanctâ Sede Apostolicâ *nihil in operibus Illius censurâ dignum repertum fuerit?* Confessarius de quo in dubio non legit opera beati Doctoris nisi ad cognoscendum accuratè ejus doctrinam, non perpendens momenta rationesve quibus variæ nituntur opiniones; sed existimat se tutò agere eo ipso quòd doctrinam quæ *nihil censurâ dignum* continet, prudenter judicare queat sanam esse, tutam, nec ullatenùs sanctitati Evangelicæ contrariam.

DECISIO.

Sacra Pœnitentiaria, perpensis expositis, Reverendissimo in Christo Patri S. R. E. Cardinali Archiepiscopo Vesontionensi respondendum censuit :

Ad primum quæsitum : Affirmativè, quin tamen indè reprehendendi censeantur, qui opiniones ab aliis probatis auctoribus traditas sequuntur.

Ad secundum quæsitum : Negativè, habitâ ratione mentis sanctæ Sedis circa approbationem scriptorum servorum Dei ad effectum Canonizationis.

Datum Romæ, in sacrâ Pœnitentiariâ, die 5 julii 1831.

A. F. DE RETZ, S. P. Regens.

F. Fricca, S. P. Secretarius.

FRANCISCI ANTONII ZACHARIÆ,

MUTINENSIUM DUCIS BIBLIOTHECARII AC OLIM SOCIETATIS JESU THEOLOGI,

DISSERTATIO

AD ALPHONSI DE LIGORIO

MORALEM THEOLOGIAM PROLEGOMENA

DE CASUISTICÆ THEOLOGIÆ ORIGINIBUS, LOCIS ATQUE PRÆSTANTIA.

ALPHONSO DE LIGORIO

VIRO DOCTISSIMO

FRANCISCUS ANTONIUS ZACHARIAS

S. P. D.

Miratus equidem sum, Vir clarissime, de rebus tuis tam humiliter demisseque sentire Te, ut Theologiam tuam ipsi Romanorum Pontificum doctissimo Benedicto XIV maxime pro-

batam, è Remondiniano Typographio tertium prodire nolueris quin exstaret in Operis fronte Dissertatio quæpiam à me elucubrata. Sed quoniam tuæ voluntati obtemperandum fuit, ne benevolentiæ erga me tuæ ingratus, honorisque, qui inde in me derivabatur, minus æquus æstimator viderer, non alteri certe, quam tibi qualiscumque hæc Dissertatio debuit inscribi. Eam igitur veluti tuam libens excipe. Vide tamen, ne celeberrimi Operis tui inornata hæc, indigestaque tractatio existimationi palam officiat. Quidquid de illa statueris, erit mihi pergratum, nam etsi indignam illam judicabis, quæ cum Opere tuo prodeat, satis mihi erit, probasse me tibi meam in te voluntatem. Vale.

Mutinæ ex serenissimi Mutinensium
Ducis bibliotheca.

DISSERTATIO

PROLEGOMENA. (1)

PARS I. HISTORICA.

CAPUT I.

Quinam libri prioribus sex Ecclesiæ seculis usui essent in re morali.

I. Pœnitentiæ administratio ab ipso nascentis Ecclesiæ exordio eo loco habita fuit, quem tanti Sacramenti dignitas postulabat. Quamobrem non Sacerdotum arbitrio relicta fuit; sed certis adstricta regulis, quæ in librum conferebantur ejus ministris usui futurum. Romanorum cum primis Pontificum Decretales Epistolæ, Siricii,

(1) Licèt hæc dissertatio in Editione nona Bassanensi anni 1785 tutinæ sanctæ Sedis subjectà, non contineatur, attamen omnibus gratum fore duximus si illam integram referamus, cùm sit valde excellens et Auctor ipse eam desideraverit, ac more scholarum etiam in præsentem Theologiam moralem introductio quæpiam præmittenda esse videatur.

Edit.

Innocentii, Cœlestini, Leonis etc. in eo libro continebantur. Episcopi enim, et fideles ipsi sæpe de rebus ad pœnitentiæ disciplinam pertinentibus Romanos Pontifices consulebant. Quin reges ipsos minime puduit Pontificibus litteras dare, ut ab illis pœnitentiæ suorum scelerum subeundæ rationem acciperent. Exstat hanc in rem illustre Theodeberti Francorum Regis exemplum. Interrogavit ille Vigilium Papam, qua pœnitentia plectendus is esset, qui fratris sui uxorem duxerat. Ac Vigilius quidem quæstioni satisfecit, data ad Cæsarium Arelatensem Episcopum epistola, quæ Tomo I. Conciliorum Galliæ legitur ad ann. 538. *pag.* 246. Hujusmodi ergo Romanorum Pontificum responsa, epistolæque in codicem referebantur, atque ad eas pœnitentiæ administrandæ ratio exigebatur.

II. Accessère Patrum sententiæ, canonesque pœnitentiæ ab illis editi quum interrogati ab aliis fuissent, quid de tota hac re sentirent. Celeberrima in his est S. Petri Alexandrini Martyris canonica Epistola scripta, ut fertur, anno 306. Cum Jo. Zonaræ, et Theodoris Balsamonis scholiis Parisiis primum à Cl. Frontone Ducæo nostro edita fuit; deinde Oxoniæ à Gulielmo Beveregio T. 2. *magni Synodici.* Sequuntur deinde, quæ sæpius cum Canonicis epistolis, et inter cetera auctorum suorum opera recusæ sunt, S. Athanasii ad Rufinianum, S. Basilii ad Amphilochium, et S. Gregorii Nysseni ad Letoium in Episcopatu Melitines Cappadociæ Otreii successorem epistolæ.

III. In Conciliis quoque pœnitentiæ ratio universa non semel constituta fuit. Fortunatus aliique Episcopi ad S. Cyprianum dedêre literas, quibus eum rogabant, ut in Episcoporum Synodo constitueret, num post pœnitentiæ triennium *ad communionem* essent admittendi, qui vi tormentorum subacti *de gradu gloriæ, ad quam plena fidei virtute tendebant, diutinis cruciatibus exciderant?* Respondet autem Cyprianus *epist. Baluz. edition.* 53. videri sibi non esse illis *veniæ locum claudendum :* addit tamen : *quoniam tamen scripsistis, ut cum pluribus collegis de hoc ipso plenissime tractem, et res tanta exigit majus, et impensius de multorum collatione consilium..... tractabo cum singulis plenius, ut de eo, quod consuluistis, figatur apud nos, et rescribatur vobis firma sententia multorum Sacerdotum consilio ponderata.* Caldonius quoque Cyprianum consuluit *ep.* 18, quid illis faciendum, qui postea *quam sacrificaverunt, iterato tentati extorres sunt facti, et reliquerunt possessiones, quas nunc fiscus tenet.* Pacem enim petebant, antequam fidei caussa ad exilii locum properarent. Quid vero Caldonius? *Quamvis*, inquit, *mihi videantur debere pacem accipere, tamen ad consilium vestrum eos dimisi, ne videar aliquid temere præsumere. Si quid ergo ex communi consilio placuerit, scribite mihi.* Porro Cyprianus *ep.* 19. Caldonio rescribit, recte illum sensisse *circa impertiendam fratribus pacem*, laudat tamen illum, quod *exercitatus, et in Scripturis Dominicis peritus caute omnia, et consulte gerat.*

IV. Multo id luculentius in caussa Libellaticorum eluxit. Hæc ad Clerum Carthaginensem scribebat *ep.* 13. idem Cyprianus : *Desiderastis in hac re formam à me vobis dari : satis plene scripsisse me ad hanc rem proximis litteris ad vos factis credo, ut qui libellum à Martyribus acceperunt, et auxilio eorum adjuvari apud Dominum in delictis suis possunt, si premi infirmitate aliqua et periculo cœperint, exomologesi facta, et manu eis à vobis in pœnitentiam imposita, cum pace à Martyribus sibi promissa ad Dominum remittantur. Ceteri vero, qui nullo libello à Martyribus accepto invidiam faciunt.... expectent de Domini protectione Ecclesiæ ipsius publicam pacem. Hoc enim et verecundiæ et disciplinæ et vitæ ipsi omnium nostrum convenit, ut præpositi cum Clero convenientes, præsente etiam stantium plebe, quibus et ipsis pro fide, et timore suo honor habendus est, disponere omnia consilii communis religione possimus.* Cypriani consilium exspectandæ publicæ pacis, *ut deindè sic collatione consiliorum cum Episcopis, Presbyteris, Diaconis, confessoribus pariter ac stantibus laicis facta lapsorum tractaretur ratio*, probatum fuit Clero Romano epistola inter Cyprianicas XXXI. Quid autem factum sit *persecutione sopita*, docet ipse Cyprianus LII. ad Antonianum epistola. *Cum data*, inquit, *esset facultas in unum conveniendi, copiosus Episcoporum numerus... in unum convenimus, et Scripturis divinis ex utraque parte prolatis, temperamentum salubri moderatione liberavimus, ut nec in totum spes communicationis, et pacis lapsis denegaretur, ne plus desperatione deficerent, et eo quod sibi Ecclesia clauderetur, seculi sæculum gentiliter viverent, nec tamen rursus censura evangelica solveretur, ut ad communicationem temere prosilirent, sed traheretur diu pœnitentia, et rogaretur dolenter paterna clementia, et examinarentur caussæ, et voluntates, et necessitates singulorum, secundùm quod* LIBELLO *continetur, quem ad te pervenisse confido, ubi singula placitorum capita conscripta sunt.*

V. Vides hìc à Conciliis de pœnitentia ac reconciliatione leges latas ; vides præterea in *libellum* conjecta *placitorum capita*. Libelli porro hujusmodi regulæ instar erant in statuenda, definiendaque pœnitentia. Quamquam conjecturis opus non est, ut à Conciliis de pœnitentia editos canones intelligamus. Exstant hodieque Canones Illyberitani, Ancyrani, et Nicæni primi Concilii, quorum multi ad pœnitentiam spectant. Horum summam uti et eorum, quos SS. Petrus Alexandrinus, Basilius, et Gregorius uterque Nyssenus, et Thaumaturgus suis in canonicis epistolis tulerunt, exhibet clariss. Francolinus *de pœnitentiæ disciplina. l. 1. c. 4. et* 5. Nos ex eo illam sequentibus capitibus dabimus.

CAPUT II.

Græcorum aliquot Patrum, nempe S. Petri Alexandrini, S. Gregorii Thaumaturgi, S. Basilii, et S. Gregorii Nysseni Canones Pœnitentiales.

§. I.

Canonum S. Petri Alexandrini summa.

Primo *Canone* jubet, eos, qui post multa tormenta ex imbecillitate cesserant hostibus fidei, et sacrificaverunt, jamque trium annorum pœnitentiam peregerant, aliis quoque quadraginta diebus manere in pœnitentia, et sic admitti.

Can. 2. Eos qui solo carceris squalore afflicti lapsi erant post triennium pœnitentiæ jam peractæ, alterius quoque anni pœna puniri jubet.

Can. 3. Triennali pœnitentia castigat eos qui nihil tale passi, solo metu victi fuerant.

Can. 4. Eos qui post lapsum non recurrebant ad remedia pœnitentiæ, execrabiles esse dicit tamquam eam ficulneam infructuosam, cui Christus in Evangelio maledixit.

Can. 5. Semestri pœnitentia castigat eos, qui simularant accedere ad aras, vel scribere, quod fidem negabant, non nude autem, et aperte hoc fecerant, sed arte aliqua eos qui vim afferebant, deluserant.

Can. 6. Servos, qui dominorum jussu, ac minis compulsi sacrificarant, anno punit.

Can. 7. Dominis, qui servos sacrificare coegerant, et ipsi sacrificare simularant, triennii pœnam injungit.

Can. 8. Mandat, ut recipiantur illi, qui lapsi in quæstione fidei; sed postea pœnitentia ducti, fortiter se Christianos esse professi erant, et in carcerem traditi tormenta quoque sustinuerant.

Can. 9. Recipi similiter mandat eos qui temere tyrannis seu tortoribus obtulerant se, ignorantes, non licere his se periculis objicere, et hostes fidei in se, et in alios fideles irritare.

Can. 10. Arcet à sacro ministerio eos Clericos qui sponte, ac temere fidei certamen ingressi, postea tormentis victi, lapsi erant, quamvis nova fidei confessione lapsum emendassent; quia videlicet non debebant se periculo exponere, et sibi commissam populi docendi curam deserere. Admitti tamen eosdem vult ad communionem cum fidelibus, ne si hac quoque priventur, alii qui lapsi sunt, resurgere negligant.

Can. 11. Vult preces et alia pia opera Deo offerri pro iis, qui

sponte certamen ingressi, et postea lapsi in tormentis, pœnitentiam egerant; nec vult, eos fidelium communione privari.

Can. 12. Docet non esse reprehendendos eos qui se ipsos, datis pecuniis, tortura liberarant; maluerantque suæ pecuniæ quam suæ animæ jacturam facere.

Can. 13. Negat similiter, esse culpandos eos, qui, relictis suis facultatibus, recesserant, timentes, ne vi tormentorum abnegare fidem cogerentur, etiamsi alii detenti essent et puniti propter ipsos. Subintellige, *servatis servandis.*

Can. 14. Docet, posse manere in sacro ministerio, et collocari inter Confessores eos, qui profano sacrificio adesse, et ex idolothytis carnes comedere, et vinum bibere coacti fuerant, ore videlicet violenter aperto, ingessoque cibo, et potu sacrilego; cum interea sibi manus uri, aliisque modis torqueri se sinerent, nec ullo modo ministrorum improbitati annuere se, significarent.

Can. 15. Et ultimo dicit, citra omnem reprehensionem servari in ea Ecclesia traditionem, et præceptum jejunii quartæ, et sextæ feriæ.

Hi Petri Alexandrini Canones sunt, nec ut vides, sunt admodum severi. Severiores condidit Gregorius Thaumaturgus in vindictam, et curationem eorum scelerum, quæ ut supra dicebam commissa à quibusdam fidelibus per summam impietatem fuerant, occasione barbaricæ incursionis.

§. II.

Canones S. Gregorii Thaumaturgi.

Primo *Canone* dicit, non esse laborandum de iis, qui idolothyta sibi à suis dominis apposita comederant; cum præsertim constans fama esset, barbaros in ea incursione idolis non sacrificasse, nec similiter damnandas eas captivas mulieres, quibus per vim barbari erant abusi, nisi jam antea et aliunde prava fuisset ipsarum vita.

Can. 2. Abdicat, id est ejicit ab Ecclesia eos, qui impia quadam avaritia rapuerant ea, quæ ex barbarica deprædatione relicta fuerant, veluti consummantes impietatem barbarorum, putantesque, esse sibi lucri tempus quod erat exitii communis.

Can. 3. Idem delictum ab impiis his furibus commissum exaggerat, docetque, esse habendum tamquam Deo dedicatum quidquid reperitur à nobis, quod nostrum non est, sed alienum.

Can. 4. Pergit expendere prædicti furti gravitatem.

Can. 5. Damnat eos, qui aliena, quæ repererant, retinebant, loco rerum propriarum, quas in ea calamitate amiserant.

Can. 6. Mandat inquiri, an verum esset quod audierat, nempe aliquos ejus regionis Christianos ausos vi detinere captivos, qui ex barbaris fugiebant, quod dicit esse factum impium, et incredibile.

Can. 7. Dicit nec esse admittendos ad divinarum laudum auditionem eos Christianos, qui postquam captivi facti sunt, barbaris consenserant, et cum eis veluti barbari effecti sui generis Christianos interfecerant, vel vias barbaris ignotas, et ad Christianos ducentes ostenderant.

Can. 8. Incipit magis determinate pœnas taxare, eos proinde qui alienas domos invadere ausi fuerant, si accusati convincerentur, nec auditione dignos esse pronunciat. Sin autem se ipsos enunciassent, referri debere in numerum pœnitentium secundæ classis, nempe audientium.

Can. 9. Mandat, ut qui in campo, vel in ædibus aliquid à barbaris relictum invenerant, si accusati convicti fuissent, referrentur in ordinem pœnitentium tertiæ classis, nempe substratorum.

Can. 10. Docet, debere eos qui res alienas invenerant, eas reddere sine lucro, nec aliquid exigere veluti pretium inventionis, vel custodiæ.

Can. 11. Et ultimo statuit locum pœnitentium secundùm diversos illos quatuor pœnitendi gradus; hoc modo : *Fletus, seu luctus est extra portam templi, ubi peccatorem stantem oportet fideles ingredientes orare, ut pro se precentur. Auditio est intra portam in porticu, ubi oportet, eum qui peccavit, stare usque ad catechumenos, et illinc egredi. Audiens enim Scripturas, et doctrinam ejiciatur, et precatione indignus censeatur. Subjectio autem, seu substratio est, ut intra templi portam stans cum catechumenis non egrediatur. Congregatio, seu consistentia, ut cum fidelibus consistat, et cum catechumenis non egrediatur. Postremo est participatio Sacramentorum.*

§. III.

Canones S. Basilii.

S. Basilius Archiepiscopus Cæsarææ Cappadociæ ad Amphilochium, Iconii Episcopum, à quo consultus fuerat, rescribens, quæstionibus de moribus, et de punitione delinquentium ab eo propositis per Canones octoginta quinque respondet. Sunt autem qui sequuntur, omisso primo, quo agitur de aliquibus Hæreticorum sectis, eorumque legitimo, aut illegitimo Baptismo, et de Schismaticis, et celebrantibus illegitimos conventus, et de ratione agendi cum utrisque.

Can. 2. *Quæ de industria fœtus corrupit*, abortum faciens, *cædis pœnas luat, etc. Oportet autem non usque ad obitum eorum confessionem extendere, sed decem quidem annorum mensuram admittere : definire autem non tempore, sed modo pœnitentiæ medicinam* oportet. Scilicet hoc tempus decennii contrahendum,

ant protrahendum est pro mensura doloris, et humilitatis, quam pœnitens ostendit.

Can. 3. *Diaconus post Diaconatum fornicatus à Diaconatu quidem ejiciatur, in laicorum autem locum extrusus à communione non arcebitur etc.* In fine monet scire Episcopum debere *quæ sunt summi juris, et quæ sunt consuetudinis*, ut videlicet pœnas summo jure statutas temperare sciat ex consuetudine, si præsertim qui deliquit, sit emendatus; nam, inquit, *verior est medicina recessus à peccato.*

Can. 4. *Trigamorum, et polygamorum eundem Canonem definimus etc. Oportet autem non eos omnino arcere ab Ecclesia, sed dignari auditione duobus, vel tribus annis, et postea permitti quidem consistere, seu in fidelium esse congregatione, à boni tamen* (id est Eucharistiæ) *communione abstinere, et sic postquam aliquem pœnitentiæ fructum ostenderint, communionis loco restituere.*

Can. 5. *Hæreticos, qui in excessu è vita pœnitentiam agunt, recipere oportet; recipere autem non sine judicio, sed examinantes, an veram pœnitentiam ostendant, et si fructus habent, qui salutis studium testificentur.*

Can. 6. *Canonicorum fornicatio pro matrimonio non reputetur etc.* Canonicos dicit (inquit Balsamon) Clericos, Monachos, Monachas, et quæ virginitatem professæ sunt.

Can. 7. *Masculorum, et animalium initores, et homicidæ, et venefici, et adulteri, et idololatræ eadem condemnatione digni habentur etc.*

Can. 8. *Qui securi in ira adversus uxorem suam usus est, est homicida etc.* Hìc fuse disserit de homicidio voluntario, et involuntario.

Can. 9. *Domini dictum secundùm sententiæ consequentiam ex æquo, et viris, et mulieribus convenit, quod non licet à matrimonio discedere præterquam propter fornicationem etc.* Hìc disserit de divortio.

Can. 10. *Qui jurant, se Ordinationem non admittere, ejurantes ne cogantur pejerare etc.* Id est non cogantur Ordinationem suscipere, et solvere vinculum quod sibi injecerunt. Monet autem esse expendenda verba jurisjurandi, an sit verum juramentum; et alia subdit quæ ad vindictam peccatorum, aut pœnitentiam non pertinent.

Can. 11. *Qui involuntariam cædem fecit in undecim annis abunde judicio satisfecit.* Hìc definit quis censendus sit mortuus ex accepto vulnere, quis ex alia infirmitate.

Can. 12. *Bigamos Canon omnino à ministerio exclusit.*

Can. 13. *Cædes in bellis factas Patres pro cædibus non reputavere, ut mihi videtur; ignoscentes iis, qui pro pudicitia, et pietate decertant. Recte autem forte habet consulere, ut qui sunt*

manibus non puris sola trium annorum communione abstineant. Hic hortatur fere omnes milites ad triennalem pœnitentiam.

Can. 14. *Qui usuras accipit, si injustum lucrum in pauperes consumere voluerit, et ab avaritiæ morbo deinceps liberari, est ad Sacerdotium admittendus.*

Can. 15. et 16. solam continent explicatione quorundam verborum Scripturæ, circa quæ quæstionem injecerat in sua epistola Amphilochius.

Can. 17. *Interrogasti nos de Biano Presbytero, an propter jusjurandum sit in Clerum suscipiendus etc.* Is propter infidelis cujusdam minas nefarium jusjurandum cum aliis Sacerdotibus Antiochiæ jurarat. Respondet autem, posse hunc privatim obire Presbyterorum munera, non autem in publicis conventibus, idque fuisse Antiochiæ decretum dicit.

Can. 18. *De lapsis virginibus etc. Patres quidem clementer, et leniter in eorum qui labuntur infirmitatem se gerentes esse admittendas sanxerunt post annum pœnitentiæ.* Ipse vero vult eas puniri tanquam adulteras. Monet autem non esse habendam ratam, et firmam ejus virginis professionem, quæ non sit sedecim, vel septendecim annos nata; diuque probata, subditque : *Multas enim parentes, et fratres, aut cognati offerunt ante ætatem, non ex scipsis ad cœlibatum incitatas, sed sæculare quippiam procurantes; quas non facile admittere oportet, donec aperte propriam suam sententiam perscrutati fuerimus.* Reddit autem eam rationem, propter quam Virgines prædictæ sunt majori pœna afficiendæ, quam fuerat antea decretum, quod *Dei gratia Ecclesia fortior fieret, ut ei videbatur, et ordo Virginum augeretur.*

Can. 19. *Virorum quoque professiones non novimus, præterquam si qui se ipsos Monachorum ordini adjudicarint, qui tacite videntur cœlibatum admittere, sed illis quoque illud existimo præcedere oportere, ut ipsi interrogentur, et evidens ipsorum accipiatur professio, ut postquam se ad libidinosam, et voluptuariam vitam converterint, eorum qui fornicantur punitioni subjiciantur.* Quæ autem sit pœna fornicationis, et adulterii docet postea.

Can. 20. *Quæcumque mulieres, cum essent hæreticæ, virginitatem professæ sunt, deinde postea matrimonium malucrunt, non existimo, eas oportere condemnari. Quæcumque enim dicit lex, iis dicit,* qui sunt in lege. Quæcumque autem *jugum Christi nondum subierunt, eæ nec Domini leges norunt, etc.*

Can. 21. Qui obscurior est, dicit consuetudinem intellectu difficilem invaluisse, ut vir dimittat uxorem adulteram, ipse vero, si aliam fœminam solutam cognoverit, non dimittatur tamquam adulter; hunc tamen puniri docet non ut reum simplicis fornicationis, sed pœna majori.

Can. 22. *Eos qui ex raptu habent mulieres, si aliis quidem desponsas abripuerint, non prius oportet admittere, quam ab eis*

ablatæ sint, et sit in eorum potestate, quibus desponsæ fuerant, an eas velint accipere, an desistere. Si quis autem vacantem (id est desponsatam) *acceperit, auferre quidem oportet, et suis restituere, illorum autem sententiæ permittere, sive sint parentes, sive fratres, sive quicunque alii virgini præsint, et si ei quidem tradere voluerint, Matrimonium constituere, sin autem renuerint, non cogi. Ei autem qui mulierem vel vi, vel clam à se vitiatam habet, necesse est fornicationis pœnas imponere. Est autem in quatuor annis præfinitum fornicatoribus supplicium. Oportet autem eos anno primo à precibus expelli, et ipsos deflere ad fores Ecclesiæ, secundo autem ad auditionem admitti, quarto ad congregationem cum populo, abstinentes ab oblatione, deinde eis permitti boni communionem.*

Can. 23. *De his autem qui duas sorores uxores ducunt, vel eis, quæ duobus fratribus nubunt, à nobis edita est epistola, cujus exemplum tuæ pietati misimus; qui autem sui fratris uxorem accepit, non prius admittetur, quam ab ea recesserit.* Epistola, cujus exemplum à se missum dicit, est ad Diodorum in qua sic habet. *Si quis affectu immunditiæ correptus ad illicitam duarum uxorum communicationem exorbitaverit, id neque conjugium esse censendum, neque talem ad ecclesiasticum cœtum admittendum, priusquam à se invicem dirimantur.*

Can. 24. *Viduam, quæ in viduarum numerum relata est, hoc est, quæ ab Ecclesia in Diaconatum suscepta est, censuit Apostolus nubentem esse despiciendam* (hoc est ab Ecclesia expellendam, ut interpretatur Balsamon): *viro autem viduo nulla est res imposita; sed sufficit ei digamorum pœna* (quæ erat ad unum annum segregatio). *Porro vidua sexaginta annos nata, si rursus cum viro habitare voluerit, boni communione non dignabitur, donec ab impuritatis perturbatione cessaverit. Sed si ante sexaginta annos eam in numerum retulerimus, nostra est, non mulieris culpa,* si hæc post ordinationem nubat.

Can. 25. *Qui à se stupratam mulierem detinet, stupri quidem* pœnam subibit, ei autem mulierem habere permittetur.

Can. 26. *Fornicatio non est matrimonium, sed nec initium matrimonii. Quare, si fieri possit, ut qui per fornicationem conjunguntur, separentur, id est melius. Sin autem eis omnino placeat consortium, fornicationis quidem pœnam agnoscant; ne separentur autem, ne quid deterius accidat.*

Can. 27. *De Presbytero, qui per ignorantiam nefariis nuptiis implicitus est* (eam ducendo quam ducere non poterat) *definivi quæ oporteat, esse scilicet cathedræ participem* (ut scilicet sedeat cum Presbyteris), *à reliquis autem actionibus abstinere; ei enim sufficit, ut veniam consequatur. Ut is autem aliis benedicat qui sua debet vulnera curare, non est consentaneum. Benedicto enim est sanctificationis communicatio: qui autem eam non habet propter ignorantiæ lapsum, quomodo aliis communicabit? Nec*

ergo publice, nec privatim benedicat, nec Christi corpus aliis impertiat, nec aliquid aliud sacrum ministerium obeat, sed quod præsidcat contentus aliis, et Christo defleat, ut sibi ignorantiæ peccatum condonetur.

Can. 28. *Illud quidem mihi visum est ridiculum vovere aliquem à carnibus suillis abstinere. Quamobrem dignare eos docere, ut ab ineptis votis, et promissis abstineant; usum quidem esse indifferentem permitte. Nulla enim Dei creatura est rejicienda, quæ cum gratiarum actione accipitur. Quare votum est ridiculum, non abstinentia necessaria.*

Can. 29. *Id quoque quod est, jurare principes, quod subjectis male facturi sint, magna medicina opus habet* (id est magna curatione). *Medela autem eorum est duplex; una quidem, ut ipsi doceantur non facile jurare. Altera, ne in malis judiciis persistant etc.* id est ne faciant quod malum est, et male jurarunt se facturos, ut si quis jurarit, *se fratris oculos effossurum*, ut infra dicit, id certe facere non debet.

Can. 30. *De his qui rapiunt, canonem antiquum non habemus, sed propriam sententiam proferimus, ut ipsi, et qui cum eis rapiunt, tribus annis sint extra orationes. Quod autem violenter non fit, nulli est pœnæ obnoxium, quando nec stuprum, nec furtum rem præcesserit, est autem vidua sui juris, et in ejus est potestate sequi.* Id est (inquit Balsamon) *si mulier se ipsam sua sponte tradiderit, cum nec stuprum, nec furtum, hoc est clandestinus concubitus præcesserit, nulli est crimini obnoxius, qui eam accepit; similiter nulli quoque pœnæ est subjectus, qui viduam hoc modo recipit.*

Can. 31. *Quæ, cum vir secessit, et non apparet, antequam de ejus morte certior facta sit, cum alio cohabitavit, mœchatur.*

Can. 32. *Qui peccatum ad mortem peccant Clerici, de gradu quidem dejiciuntur; à laicorum autem communione non arcentur. Non enim vindicabis bis in idipsum.* Peccatum ad mortem vocat S. Pater, ut interpretatur Balsamon, *omne peccatum, quod capitale inducit supplicium.*

Can. 33. *Mulier quæ in via peperit, et sui fœtus curam non gessit, cœdis crimine teneatur.*

Can. 34. *Adulterio pollutas mulieres, et confitentes ob pietatem* (id est sponte, ut explicat idem interpres), *vel quomodoeumque convictas, publicare quidem Patres nostri prohibuerunt, ne convictis mortem præbeamus. Eas autem stare sine communione jusserunt, donec impleretur tempus pœnitentiæ.* Adulteri stare debebant quatuor annis cum deflentibus, quinque cum audientibus, quatuor cum supplicibus, seu substratis, et duobus cum iis, qui consistunt absque communione. Noluerunt autem Patres occulto adulterio pollutas ad isthæc quatuor loca amandari, ne inde pateret earum crimen, et à maritis occiderentur.

Can. 35. *In marito, qui ab uxore relictus est, considerare oportet causam derelictionis, et si præter rationem eam recessisse apparuerit, est maritus quidem dignus venia, illa vero pœna. Ei autem venia, ut Ecclesiæ communicet, dabitur.*

Can. 36. *Militum uxores, qui cum mariti ipsarum non appareant, nupserant, eidem rationi subjiciuntur, cui et quæ propter maritorum peregrinationem, ac absentiam, reditu non expectato, nupserint. Sed res nonnullam hîc veniam admittit, quod major sit mortis suspicio.* Et propter hoc is Canon differt à *Can.* 31. ibi enim non agitur de viro milite, de quo hîc agitur.

Can. 37. *Qui postquam aliena ei ablata fuerit, uxorem duxit, in prima quidem adulterii accusabitur, in secunda vero reus non agetur.* Id est punietur tanquam adulter propter primam quam duxit, et deserere coactus fuit, quia erat aliena, nempe alteri juncta; non autem propter secundam, quam duxit in uxorem. Id autem dixit propter eos, qui adulteris in pœnam commissi adulterii nuptias interdicebant.

Can. 38. *Puellis, quæ præter patris sententiam fornicatores secutæ sunt, reconciliatis parentibus, videtur res remedium concedere, sed non protinus ad communionem restituuntur, sed triennio punientur.*

Can. 39. *Quæ vivit cum adultero, est omni modo adultera.* Agit de muliere quæ non est uxor ejus, qui adulterium commisit; nam uxor utique cohabitare potest cum conjuge adultero.

Can. 40. *Quæ præter Domini sententiam se viro tradidit, fornicata est; quæ autem postea libero matrimonio usu est, nupsit.* (Id est si postea Dominus consensit, vel liberam contrahendi facultatem dedit, tunc matrimonium consistit) Quare illud fornicatio, hoc matrimonium. Eorum enim qui in alterius potestate, pacta conventa firmi nihil habent.

Can. 41. *Quæ in viduitate habet sui potestatem, et viro cohabitat, ab omni accusatione est libera, si nemo est qui conjugium divellat; cum dicat Apostolus, si mortuus sit maritus, libera est, ut nubat cui velit, tantum in Domino.*

Can. 42. *Quæ sine iis, qui habent potestatem, fiunt matrimonia, sunt fornicationes. Nec ergo vivente patre, nec domino, ii qui conveniunt, sunt ab accusatione liberi, donec conjugio domini annuerint; tunc enim accipit firmitatem conjugium.*

Can. 43. *Qui mortis ictum dedit proximo, est homicida, sive prior percussit, sive ultus est,* ac proinde homicidii pœna puniendus.

Can. 44. *Diaconissa quæ una cum Græco* (id est cum homine fideli, et baptizato) *fornicata est, non est ad communionem admittenda; ad oblationem autem septimo anno admittetur, scilicet si in castitate vitam agat: Græcus autem qui post fidem rursus ad sacrilegium accedit, ad vomitum revertitur. Non vero Diaconissæ corpus, ut consecratum, esse in usu carnali non*

amplius permittimus; et ideo prædictum Græcum, qui post Baptismum redit ad vomitum, et ad mores Ethnicorum, audetque coire cum Diaconissa Deo consecrata, ut reum sacrilegii punit.

Can. 45. *Si quis accepto nomine Christianismi, Christum contumelia afficit* (vivendo more Ethnicorum), *nulla est illi appellationis utilitas.*

Can. 46. *Quæ per ignorantiam nupsit ei, qui ab uxore ad tempus derelictus est, deinde demissa est, ut prior* (uxor) *ad ipsum revertatur, fornicata quidem est, sed per ignorantiam. A matrimonio ergo non prohibebitur, sed melius est, si sic manserit.*

Can. 47. Dicit esse rebaptizandos quosdam Hæreticos, quamvis dicerent se esse baptizatos in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Sed in fine hujus rei decisionem ad Synodum Episcoporum remittit. Hujus canonis afferendi locus, et occasio forte erit infra *lib.* 3. *cap.* 10.

Can. 48. *Quæ à marito dimissa est, mea quidem sententia manere debet. Si enim Dominus dixit : Si quis reliquit uxorem præterquam ratione fornicationis, facit eam adulterari, ex eo quod eam adulteram nominet, exclusit eam à societate cum alio etc.*

Can. 49. *Stupra quæ per vim inferuntur, non sint accusationi obnoxia. Quare, si ancillæ vis allata fuerit à proprio domino, ea à culpa est libera.* Et ideo ipsa non accusetur, nec puniatur, bene autem dominus.

Can. 50. *Trigamiæ lex non est. Quare lege tertium matrimonium non approbatur. Verumtamen ea ut Ecclesiæ inquinamenta videmus, sed publicis condemnationibus non subjicimus, ut quæ soluta, ac profusa fornicatione sunt magis expetenda.* Hæc circa digamos, ac trigamos docet S. Pater in his Epistolis, ex disciplina ejus Ecclesiæ, vel temporis. Lege Card. Baron. ad *ann.* 314. *n.* 91.

Can. 51. *Quod adversus Clericos statutum est; Canones indefinite ediderunt, unum in iis, qui lapsi sunt, supplicium decerni jubentes, à ministerio scilicet motionem sive sint in gradu, sive etiam in ministerio, quod non impositis manibus datur, perseverent.* Id est sive habeant Ordines majores, sive minores, ut idem Balsam.

Can. 52. *Quæ fœtus in via nati curam non gessit, si cum posset quidem servare, neglexerit, vel se ideo peccatum celare existimans, vel etiam omnino belluina, et inhumana cogitatione impulsa* (id est si id fecerit, vel ex negligentia, vel ad factum celandum, vel ex quadam feritate), *tamquam propter homicidium judicatur. Sin autem eum concinnare, et componere non potuit, et propter solitudinem, rerumque necessariarum inopiam fœtus interiit, matri innocendum est.* De hac eadem re agitur *Can.* 33. Sed hic fusius, addito casu ejus matris, cui fœtus perit inculpate.

Can. 53. *Vidua ancilla forte non multum lapsa est, quæ sub raptus simulatione, secundum matrimonium eligit. Quamobrem eam de illo accusare non oportet: neque enim simulatio judicatur, sed voluntas* (id est non debet institui judicium de simulatione ipsa, quæ non est ingens culpa, sed de voluntate. Voluntas autem ipsius alia non fuit, ut credi debet, quam contrahendi iterum matrimonium, quod, quia contrahere impediebatur forte à primi conjugii cognatis, inquit hic Balsamon, recurrit ad eam simulationem). *Clarum est autem quod illam manet pœna digamiæ,* si videlicet contrahere matrimonium aliunde non poterat.

Can. 54. *De involuntariis cædibus scio me ante hoc tempus scripsisse pro viribus* (scilicet *Can.* 8. desumpto ex ejus *Ep. I. ad Amphilochium*, nam reliqui Canones post *Can.* 16 *usque ad* 50. *sunt in Ep.* 2.) *et nihil ultra illa possum docere. Est autem tuæ prudentiæ pro circumstantiæ proprietate pœnas intendere, vel remittere.*

Can. 55. *Qui se latronibus adversus objiciunt* (eos vel invadendo, vel ut noxios ob communiorem utilitatem interficiendo) *si sint quidem extra Ecclesiam, à boni communione arcentur: si sint autem Clerici, à gradu deponuntur. Quicunque enim, inquit, gladium accepit, gladio peribit.*

Can. 56. *Qui sua sponte interfecit, et postea pœnitentia ductus est, viginti annis Sacramento non communicabit. Viginti autem anni sic in eo dispensabuntur. Debet quatuor annis deflere stans extra fores templi, et fideles ingredientes rogans, ut pro eo precentur, suam iniquitatem pronuncians*, id est faciens publicam sui delicti confessionem. *Post quatuor autem annos auditores recipietur, et quinque annis cum ipsis egredietur* (id est templo exibit, dum illi abire voce Diaconi jubentur). *Septem autem annis cum iis, qui in substratione orant, egredietur* (id est, cum Catechumenis competentes ab eodem exire jubentur, ipsi etiam exibunt). *In quatuor annis solum stabit cum fidelibus, sed non erit oblationis particeps: iis autem expletis erit Sacramentorum particeps.*

Can. 57. *Qui non voluntarie interfecit, undecim annis Sacramentis non communicabit. Undecim autem anni sic in eo dispensabuntur. Duos quidem annos deflebit: tres autem annos inter auditores perseverabit, in quatuor substratus, et anno solum consistet, et deinceps ad sacra admittetur.*

Can. 58. *Qui adulteravit, in quindecim annis Sacramentis non communicabit. In his autem quindecim annis sic quoque dispensabitur. Quatuor annis erit deflens, quinque audiens, quatuor substratus, in duobus consistens sine communione.*

Can. 59. *Fornicator septem annis sanctis non communicabit, duobus deflens, et duobus audiens, et duobus substratus, uno solo consistens, octavo autem ad communionem admittetur.* Hic Balsamon (quod monui in *Cler. Rom.*) ita subdit: *Etiamsi quæ*

d..

præsentibus duobus Canonibus decreta sunt, quod ad dictionem attinet, clarissima, sed tamen quod ad praxim attinet, sunt omnino difficillima. Nemo enim ea, quæ illic continetur, ratione curatur, et nisi esset inenarrabilis clementis Dei misericordia, omnis caro periisset. Quod si adulteria, et fornicationes non curabantur pœnitentia canonica, putasne fuisse reliqua canonica tot annorum pœnitentia curata?

Can. 60. *Quæ virginitatem professa à voto suo, ac professione lapsa est, peccati adulterii tempus in suæ vitæ dispensatione complebit* (id est tamdiu, et eodem modo punietur ut adultera). *Idem, et in iis, qui vitam Monasticam profitentur, et labuntur.*

Can. 61. *Qui furatus est, si ex se quidem pœnitentia motus seipsum accusaverit, anno à sola Sacramentorum communione arcebitur. Sin autem convictus fuerit, duobus annis tempus illi ad substrationem, et consistentiam dividetur, et tunc communione dignus habeatur.* Hìc ita subdit Balsamon. *Tu autem* (o lector) *opta ne præsens Canon secundùm furis definitionem intelligatur, quæ dicit, Fur est qui præter Domini voluntatem aliena contrectat, sciens cum molestia afficere. Nullus enim fere eorum, qui in vita versantur Sacramentis, ut mihi videtur, communicabit, si hoc datum fuerit* (nimirum omnes erunt in ordinem pœnitentium redigendi). *Nam monasteriorum quoque ministri etiamsi sint religiosissimi, præter suorum Præfectorum sententiam aliquid sibi modicum ad vitam sustentandam privatim accipiunt, et ad alios transferunt* (quæ modica simul juncta quid magnum faciunt) *et filii à parentibus subripiunt. Mitto servorum nequitias, et clandestinas subreptiones eorum, quæ ad dominos suos pertinent.* Igitur nec hujus Canonis observantia vigebat, nec eam unquam viguisse dicit, aut innuit idem interpres, qui id malum non refert in vitium sui temporis.

Can. 62. *Qui suam in maribus turpitudinem ostendit, ei tempus dispensabitur illius, qui adulterii scelus admisit*, id est masculorum concubitores puniantur, ut adulteri, quindecim annorum pœnitentia.

Can. 63. *Qui in brutorum concubitu suam impietatem profitentur, eandem rationem confitens observat*, id est eadem pœna plectetur, *postquam* (inquit Balsamon) *à malo defecerit, et confessus fuerit.* Sed verior interpretatio collecta ex *Canon.* 56. et aliis videtur hæc esse, debere hunc subire prædictam pœnitentiam in locis præscriptis, et faciendo publicam confessionem, qua vel confiteretur delictum in specie, vel saltem diceret, se fœdissime peccasse, vel esse hominum nequissimum, quæ confessio facienda erat tempore fletus, ut dicitur eo *Canon.* 56. et innuitur *Can. sequ.* quo eadem pœna infligitur. Et *Can.* 73.

Can. 64. *Perjurus undecim annis non erit communionis particeps, duobus annis deflens, tribus audiens, quatuor sub-*

stratus, anno solum consistens, et tunc communione dignus habebitur.

Can. 65. *Qui præstigias, vel venefícum fatetur, is homicidæ tempore confitebitur, ita dispensatis ut qui in unoquoque peccato se ipsum convicit;* id est homicidæ pœna plectetur, ac proinde tantum deflebit extra fores templi confitens peccatum suum, audiet, substernetur, et consistet, quamdiu debet homicida, nec majori pœna punietur, quia se ipsum convincit sponte confitens unumquodque peccatum, seu alterutrum ex his duobus peccatis.

Can. 66. *Qui sepulcra effodit, undecim annis carebit communione, duobus deflens, tribus audiens, quatuor substratus, uno consistens, et tunc admittendus.*

Can. 67. *Cum sorore coitus homicidæ tempore punietur.*

Can. 68. *Prohibitæ cognationis in matrimonio conjunctio; si deprehensa fuerit, ut quæ in hominum peccatis facta est, subibit adulterorum pœnas.* Id est matrimonia inita contra leges inter cognatos, utpote contracta cum peccato, puniantur tamquam adulteria.

Can 69. *Lector si cum sua sponsa ante matrimonium commercium habuerit, postquam anno cessaverit, ad legendum recipietur, manens, non ulterius promovendus* (id est punietur annua suspensione à suo officio, neque provehetur postea ad altiorem ordinem); *quod si absque desponsatione furtim coierit, cessabit à ministerio. Idem et minister* Id est si vero coierit cum ea, quæ non est sibi desponsata, cessabit à suo officio in perpetuum, ac proinde deponetur. Eadem pœna punietur, si id fecerit minister, id est, inquit Balsamon, Hypodiaconus : *Non enim permittitur Hypodiacono, sicut et Lectori, post ordinationem desponsatam habere mulierem; et matrimonium contrahere.* Hypodiaconus autem est is quem dicimus Subdiaconum.

Can. 70. *Diaconus qui pollutus est in labris* (fœda oscula corpori fœmineo imprimens), *et se eo usque peccasse confessus est, à ministerio prohibebitur* (non tamen in perpetuum, sed ad tempus) : *ut autem sit Sacramentorum cum Diaconis particeps, dignus habebitur; id ipsum autem Presbyter quoque. Si quid autem amplius peccasse quis deprehensus fuerit, in quocunque sit gradu, deponetur.* Id est si usque ad coitum progressus fuerit, cessabit in perpetuum à suo ministerio.

Can. 71. *Qui uniuscujusque prædictorum peccatorum fuit conscius, et non confessus, sed convictus est tanto tempore, quanto malorum effector punitus est, ipse quoque punietur.* Conscius autem alicujus peccati, dicit Balsamon, esse hic eum qui *opem, et auxilium tulit, vel dolose consuluit, vel cum qui scit, et potest prohibere, nec prohibuit.*

Can. 72. *Qui se vatibus, vel hujusmodi aliis tradit, ipse quoque homicidarum tempore punietur.* Vult hic puniri, ut homicidas, eos qui, ut futura sciant, consulunt vates, nempe, ut

interpretatur Balsamon, eos qui non simplices incantationes faciunt, sed ut futura scire, et renunciare possint, invocant dæmones, ac Deum negant.

Can. 73. *Qui Christum negavit, et salutis mysterium transgressus est, eum toto vitæ suæ tempore deflere, et confiteri convenit in tempore quo è vita excepit, Sacramentum dignum habitum, propter fidem divinæ clementiæ.* Ut hunc canonem cum antiquioribus conciliet Balsamon in ejus interpretatione hæc habet: *Cum autem Ancyrana Synodus, et sacrosanctus Martyr Petrus extremo excommunicationis supplicio* (nempe usque ad mortem) *neminem subjiciant, et præsenti canoni veluti adversentur, dic, quod Patres statuerunt pœnas suis temporibus convenientes.* Postea dicit debuisse tempore persecutionum mitius puniri apostatas, quam tempore Basilii, quo illæ desierant.

Can. 74. *Sin autem unusquisque eorum, qui in prædictis peccatis fuere, confessus bonus evaserit, et is, cui à Dei benignitate ligandi, et solvendi credita est potestas, fiat clementior, videns summam ejus qui peccavit confessionem, ad diminuendum pœnarum tempus non erit dignus damnatione, cum historia scripturarum significet, quod qui cum majori labore confitentur, Dei misericordiam celeriter apprehendebant.* Dicit hic Balsamon, isto Canone tribui potestatem regionis Pontifici temperandi pœnas canonicas pro contritione pœnitentis. Notatque *discrimen, quod est inter judices, qui pronunciant corporales punitiones adversus eos qui sunt criminibus obnoxii, et Episcopos qui decernunt pœnas ecclesiasticas adversus eos, qui animæ peccata confitentur. Illi enim* (inquit) *pœnas à lege constitutas, nec possunt augere, nec minuere sine jussu Imperatoris. Hi vero nostrorum peccatorum opera suscipientes, tanquam Deo pro nobis rationem reddituri pro suo arbitratu pœnas et augent, et minuunt, et ideo in eorum est potestate non solum pœnarum tempora minuere, sed etiam pœnas commutare, etc.* Ut autem intelligeremus, hanc pœnæ diminutionem, vel mutationem debere fieri prudenter, refert, uti, cum quidam miles in voluntariæ cædis crimen incidisset, et à quodam Antistite post valde modicum tempus datis scriptis absolutus esset, id ægre tulit Imperator, voluitque rem expendi Synodaliter: Synodus autem, minime admittens excusationem Episcopi, qui pro se hunc Basilii canonem, aliosque similes afferebat, *militem quidem canonicarum pœnarum rursus compedibus subjecit: Antistitem autem ad aliquantum temporis ab officii, ac ministerii suspensione punivit, dicens, quod Antistitibus quidem licet pœnas canonicas augere, et diminuere: aranearum autem filis ligare quæ debent tribus rudentibus alligari, non concessum est. Dicitur autem quod propter illius militis causam edidit potens, et sanctus noster Imperator de voluntariis homicidiis Novellam, quam etiam lege retro sitam;* nempe in explicatione *Can.* 8. ubi eam recitat. Ad intelligenda autem, et confirmanda

quæ dicam *lib.* 2. non utile tantum, sed necessarium est, ut eam audias, aut saltem ejus partes aliquas. Igitur in loco citato ita prædictus Interpres.

Quia autem de voluntariis homicidiis, mense Aprili indict. 14. à potentissimo, et sancto Imperatore nostro Domino Emmanuele Comneno Novella edita est, eam manda memoriæ, quæ sic habet post proœmium sic tractans. Jubet ergo omnibus qui sunt in regionibus, Judicibus, et militaribus, quæ sunt in eis copiis, et earum ducibus, ubi fuerit cædes voluntaria, et tale quidpiam ausus fuerit aliquis, ut omnes statim excitentur ad apprehendendum homicidam, et eum vinctum mittant ad Imperatoriam circumspectationem etc. ut ipse in custodiam publicam introducatur. et am in corpore, quam in bonis secundum legum, et Novellarum constitutionum potestatem puniatur, et alia supplicia subeat : scientibus in his omnibus quod si probatum fuerit, potuisse quempiam homicidam apprehendere et non fecerit, cum non secus condemnandum, quam si Imperio insidiatus fuerit. Sin autem latuerit fortasse quispiam, et ad sanctissimam Dei magnam Ecclesiam confugerit; postquam pœnæ ecclesiasticæ adversus eum processerint, ex legali observatione, eo quidem præsente qui Reginæ urbium Imperium obtinet, ab eo mittetur in regionem, quam censuerit, ut totum vitæ suæ tempus illic transigat etc. Sin autem non solum voluntarie, sed etiam præmeditato, captoque consilio cædem perpetraverit, non cogetur ex prædicta regia constitutione tonderi. Si enim eum, qui sua sponte ad tonsuram accedit, non eo ipso statim admittit canonica subtilitas, sed ei sufficiente tempore attributo, ejusque mente examinata etc. quomodo non fuerit à ratione alienum, et à legibus spiritualibus dissidens aliquem necessario tondere, eumque homicidam, quem Deus eo usque reliquit, ut etiam manus fraterno sanguine pollueret? Timendum est enim, ne invitus vitam Angelicam ingressus, eaque vix, suscepto venerando habitu in ludibrium utatur etc. Loco ergo tonsuræ statuit mea Imperialis majestas, ut qui voluntariam cædem capto consilio perpetraverit, in custodia toto vitæ suæ tempore degat etc. Quia autem plures homicidæ, qui cædem meditato, et consilio capto perpetrant, ad sanctissimam Dei Ecclesiam postea accedentes, non ut facta est à se, sed ut ad suam facit utilitatem, cædem confitentur, jubet mea Imperialis sublimitas, ut Sanctissimus hujus temporis Patriarcha ad regionis Antistitem, et qui ei subest clerum, quin etiam ad regionis judicem cum pœna scribat, et quemadmodum factam esse cædem ex illius rescripto intellexerit, ita eam quoque persequatur, et non eum qui capto consilio cædem facit, propter falsam suam confessionem ad easdem pœnas, et eadem supplicia admittat, ad quæ qui fortuito, et improviso in tale aliquod crimen incidit etc. Omnino autem curæ erit iis, qui sunt in sanctissima magna Ecclesia

illorum judicibus, ut cum conveniente canonica severitate crimina cædis puniant, et tempora non temere contrahant, ne plusquam par sit, in iis quæ non decet, se lenes, et clementes præstent. Imperialis autem meæ constitutionis exempla ab iis, qui præsunt judiciis, descripta, missa ad Ecclesias, quæ sunt in regione, ibi reponentur, ut eorum, quæ sunt constituta, omnes scientiam habeant, ut faciant, quemadmodum eis comprehenditur. Quod si is qui capto consilio cædem fecit, tonsuram sua sponte elegerit, non absque probatione inter monachos coöptabitur, sed sufficienti tempore accuratissime, et diligentissime, ex canonicis constitutionibus examinatus, et probatus in monasterio, vel invitus toto tempore manere cogetur, nec ei unquam exire permittetur. Monasterium autem erit omnino in illa provincia, et non in ea terra, quæ mortui sanguinem dehiscens male suscepit.

Ex hac constitutione habes, uti olim homicidæ, qui recurrebant ad Ecclesiam, et acceptum ab Episcopo scriptum absolutionis testimonium proferebant, fori sæcularis pœnas declinabant, et ideo prædictum militem fuisse *datis scriptis* ab Episcopo absolutum.

Habes secundo, ex justissima causa non debuisse hujusmodi pœnitentes facile absolvi, et brevi pœnitentia, gravissimis sæcularis fori pœnis liberari, ac proinde non abs re fuisse prædicti Antistitis nimium clementis judicium damnatum, et reformatum. Habes tandem, id exemplum non recte afferri ad comprobandam fori interni, et arcani severitatem, in quo pœnitentes absoluti non evadunt onera, et pœnas judicii secularis. Hujusmodi autem sunt fere omnia quæ modo ab aliquibus afferuntur in suæ forte non satis probatæ, aut probandæ severitatis patrocinium. Sed prosequamur magni Basilii Canones.

Can. 75. *Qui cum propinqua ex patre, vel matre, vel sorore pollutus est, in domum orationis ne permittatur accedere, donec ab iniqua, vel nefaria actione desistat. Postquam autem in horrendi peccati sensum, et animadversionem venerit, triennio deflens stans prope fores domus orationis, et rogans populum ingredientem ad orationem, ut unusquisque pro ipso misericorditer ad Dominum intensas fundat preces. Postea autem alio triennio ad solam auditionem admittatur, et scripturam, ac doctrinam audiens ejiciatur, et nec oratione dignus habeatur. Deinde si quidem illam cum lacrymis exquisivit, et Domino cum cordis contritione, et valida humiliatione supplex procedit, detur ei substratio in aliis tribus annis, et sic postquam pœnitentiæ fructus dignos ostenderit, decimo anno in fidelium oratione suscipiatur sine oblatione, et cum duobus annis una cum fidelibus ad orationem substiterit, sic deinceps dignus habeatur boni communione.*

Can. 76. *Idem est decretum in eos quoque qui suas nurus accipiunt.* Hic notat Interpres, quod iis *qui desistunt, non iis qui*

perseverant in peccato, dantur pœnitentiæ canonicæ, quod ego monui cap. 1. n. 7.

Can. 77. *Qui mulierem quidem sibi legitime copulatam dimittit, secundum Domini sententiam adulterii judicio subjicitur, et à patribus nostris canonice statutum est, ut ii anno defleant, biennio audiant, triennio substernantur, septimo cum fidelibus consistant, et ita oblatione digni habeantur, si cum lacrymis pœnitentiam egerint.* Hîc Interpres non abs re hæret. Nam *canone* 58. punit adulterum pœnitentia quindecim annorum, hic autem eum qui legitimam dimisit uxorem, et aliam ducit, sola septennii pœnitentia castigat. Qua enim ista ratione cohærent? Solvit quæstionem dicens. Primum canonem esse S. Patris, secundum autem afferri ab eodem ut canonem Patrum priorum, ut eum sciamus, non autem ut sequamur, ac proinde manere firmum quod ipse eo *Canone* 58. statuit.

Similis quæstio agitari potest circa *Canonem* 38 *et* 39. nam in primo fornicatoribus quadriennium pœnitentiæ imponitur, in altero vero iisdem imponitur septennis pœnitentia, quam quidem eodem modo, quo præcedentem, solvit Balsamon dicens, in uno Basilium ipsum taxare pœnitentiam, in altero vero recitare taxatam à Patribus. Sed hæc interpretatio difficultate non caret, ut legenti utrosque hos canones, eosque simul conferenti constabit, utque expendi in *Cler. Rom. lib.* 1. *disp.* 9. *num.* 17. Ea forte melior responsio sit, tempora pœnitentiæ posse aliter, et aliter determinari, ut non solum diverse, sed eodem tempore fuere à diversis Ecclesiis determinata: nisi dicendum sit incuria amanuensium aliquid esse in scribendo, et rescribendo hos canones omissum, quo omnis eorum discordia tolleretur.

Can. 78. *Eadem autem forma observetur et in iis, qui duas sorores in matrimonio accipiunt, etsi diversis temporibus*, ac proinde etiam hi septenni pœnitentia curentur.

Can. 79. *Ii autem, qui in suas novercas insaniunt, sunt eidem canoni obnoxii cui et ii qui in duas sorores insaniunt.*

Can. 80. *Patres polygamiam silentio prætermisere; ut belluinam, et penitus ab hominum genere alienam. Nobis autem probatur eam majus esse fornicatione peccatum, et ideo consentaneum est, ut ii canonibus subjiciantur, ut scilicet, postquam anno fleverint, et tribus substrati fuerint, sic suscipiantur.* Hîc iterum nodus: nam si majus est fornicatione peccatum, cur solis quatuor annis castigatur, fornicatio autem septem annis? Id auget suspicionem erroris in numero annorum ab exscribentibus commissi.

Can. 81. *Qui in barbarorum incursione fidem in Christum violarunt, factis Sacramentis gentilibus, et quibusdam nefariis, quæ idolis magicis oblata sunt, ab eis gustatis, ii secundum leges à Patribus jam editas, et Canones dispensentur. Qui enim gravem necessitatem ex tormentis sustinuerunt, et non ferentes labores*

ad negationem tracti sunt, tribus annis sint non recipiendi (deflentes extra Ecclesiam), *et in duobus audiant, et cum tribus annis substrati fuerint, sic ad communionem admittantur. Qui autem sine magna necessitate fidem in Christum prodiderunt, et dæmoniorum mensam attigerunt, et Græca Sacramenta jurarunt, tribus quidem annis ejiciantur* (id est non admittantur intra Ecclesiam), *duobus audiant : postquam autem in substratione tribus annis oraverint, et in aliis tribus fidelibus ad orationem se substraverint, sic admittantur ad boni communionem.* Is Canon videtur contrarius *Canoni* 73. in quo eos qui Christum negant, ad perpetuam pœnitentiam, et fletum S. Pater damnavit. Sed forte ibi loquitur de iis qui expresse negarunt Christum, inque sua apostasia, effecti tamquam Ethnici, perstiterunt; hic autem de iis qui barbaris eas regiones incurrentibus, actum aliquem paganicum, et superstitiosum ex aliquo metu exercuerunt, et postea statim resipuerunt.

Can. 82. *De iis etiam qui pejerarunt, si vi quidem, et necessitate juramenta transgressi sunt, levioribus pœnis subjiciuntur, ut post sex annos possint suscipi. Qui autem sine necessitate suam fidem prodiderunt, cum duobus annis defleverint, et duobus annis audiverint, et in quinto in substratione fuerint, et in duobus aliis sine oblatione in orationis communionem suscepti extiterint, ita tandem, condigna scilicet pœnitentia ostensa, in corporis Christi communionem recipientur.* At perjuros solum post decimum pœnitentiæ annum ad boni communionem admitti voluit *Can.* 64. cur ergo mitius hic eosdem punit? Forte hic agit de perjuris qui sponte confitentur, ibi vero de iis qui ex aliorum accusatione fuere perjurii condemnati, ut interpretatur Balsamon.

Can. 83. *Qui vaticinantur, et gentium consuetudinem sequuntur, et aliquos in ædes suas introducunt ad veneficiorum inventionem, et eorum expurgationem, cadant in Canonem sexennii, et postquam anno defleverint, et anno audierint, in tribus annis substrati, et anno cum fidelibus consistentes sic admittantur.* At severior in præstigiatores, veneficos, eosque qui vates consulunt, est censura *Canonis* 65. et *Canonis* 72. quibus tamquam homicidæ puniuntur pœna videlicet annorum viginti. Interpres putat eo duplici Canone puniri eos, qui ita illa faciunt, ut fidem negent; hic autem, qui ex errore aliquo, non abnegata fide, vaticiniis, et veneficiis dant operam. At cur id nec innuit quidem S. Pater, immo innuit oppositum, cum in hoc posteriori canone agat de profitentibus hanc artem, aliosque in errorem inducentibus, in illis autem prioribus de iis qui tantum confitentur se præstigias, et veneficium fecisse, aut tradidisse se vatibus, ut futura prædiscerent; quod certe minus est, quam illud primum. Cur demum S. Pater hos canones sic in speciem contrarios, sic indistinctos misit ad Amphilochium? Forte quæstio ipsa, ac dubium, quod Amphilochius proposuerat, decla-

rabat responsionem ipsam, quam Basilius Canone tradebat. Nescio an probabilis sit ea suspicio, non omnes Canones esse Basilii, sed Basilianis additos non Basilianos.

Can. 84. *Hæc autem omnia scribimus, ut pœnitentiæ eorum, qui deliquere, fructus probetur. Non enim hoc omnino tempore judicamus, sed modum pœnitentiæ attendimus* (id est non satis est nobis quod qui ad nos curandi veniunt, statuto tempore maneant in locis pœnitentium, sed inspicimus, an præbeant signa veræ pœnitentiæ). *Quod si aliqui à propriis moribus non facile avellantur, et carnis voluptatibus potius, quam Deo servire voluerint, vitamque ex Evangelio institutam non admittant, nulla est nobis cum illis communis ratio. Nos enim in inobediente, et contradicente populo audire docti sumus, servans serva animam tuam :* Id est ex Sacra Scriptura, qua redarguitur populus Hebræus inobediens, et contradicens, audimus, et docemur, ut servemus animas nostras, nec eam, conniventes aliorum peccatis, amittamus.

Can. 85. *Et ult. Ne itaque cum eis perire eligamus, sed grave judicium formidantes, et terribilem Dei retributionis diem præ oculis habentes, ne velimus una cum alienis peccatis perire etc. Sed et noctu, et interdiu, et publice, et privatim ipsis testificari debemus, cum eorum autem improbitatibus abire nolumus, eos quidem lucrifacere optantes, et à mali laqueo eripere. Sin autem hoc non possumus, studeamus nostras animas ab æterna condemnatione servare.*

Ili sunt Canones pœnitentiales attributi magno Basilio; quorum tamen aliqui, ut audisti, non continent pœnitentias, quibus delicta curentur, sed admonitionem aliquam ad id pertinentem, vel doctrinam morum, qualem forte nulli alii antiqui Canones magis distincte exhibent. Nunc afferam Gregorii Nysseni Canones.

§. V.

Canones S. Gregorii Nysseni.

Continentur hi in ea, quam S. Antistes scripsit ad Letojum Melitinæ Episcopum, epistola, à qua proinde eos excerpam, et numeris distinguam.

Can. 1. *Si quis fidem in Christum negavit, vel ad Judaismum, vel idolorum cultum, Manichæismum, vel aliquod aliud impietatis genus descivisse visus sit, qui voluntarie quidem ad id malum se contulit, deinde seipsum condemnavit, totum tempus vitæ suæ habet pœnitentiæ tempus. Numquam enim, si mystica peragatur oratio, Deum una cum populo adorare dignus censebitur, sed seorsum precabitur; a Sacramentorum autem commu-*

nione omnino erit alienus, in hora autem suī è vita excessus Sacramenti communionis erit particeps. Sin autem contigerit, ut is præter spem convalescat, et vivat, in eodem rursus vivet judicio, mysticorum Sacramentorum usque ad vitæ exitum expers.

Can. 2. *Qui autem tormentis, et gravibus suppliciis excruciati* (lapsi sunt), *ii præstituto tempore punientur, sanctis Patribus sic in eos clementia usis, tamquam non lapsa sit anima, sed corporalis imbecillitas tormentis non restiterit. Quare mensura eorum, qui fornicatione peccarunt, et transgressio extorta vi, doloreque, in conversione eo tem spatio dimensa est.* Id est prædicti, qui vi tormentorum victi transgressi sunt, punientur, ut puniuntur fornicarii, nempe pœnitentia novem annorum, ut infra dicetur.

Can. 3. *Qui autem ad præstigiatores, vel vates abierunt, vel eos, qui per dæmones se piacula quædam, et aversiones* (nempe expulsationes malorum) *operaturos pollicentur, ii exacte interrogantur, et examinantur, utrum in fide in Christum permanentes, à necessitate aliqua ad illud peccatum impulsi sint, cum afflictio aliqua, vel intolerabilis jactura hunc illi animum indidisset, an omnino neglecto quod à nobis creditum est testimonio* (Fidei), *ad dæmonum societatem se contulerunt. Si enim ad fidem infirmandam, et quod Deum esse non crederent, qui à Christianis creditur, et adoratur, illud fecerunt, erunt scilicet transgressorum judicio obnoxii;* nempe curandi ut ii, de quibus *Can.* 1.

Can. 4. *Sin autem intolerabilis necessitas aliqua, pusillo, et abjecto eorum animo superato, eo deduxit falsa aliqua spe deceptos, similiter erit et in ipsos clementia, instar eorum qui tormentis in tempore confessionis resistere non potuerunt.*

Can. 5. Postquam fuse disseruit de malitia fornicationis, docuitque in ea contineri etiam injuriam aliquam late sumptam, quia tamen in ea non est injuria stricte talis, ut in adulterio, nec tanta inordinatio, ut in aliis nefariis actibus luxuriæ, ita subdit : *Sed quia eorum, qui in fornicatione polluti sunt, injuria aliqua* (nempe propria et stricta) *cum hoc peccato non est commissa, propterea duplum conversionis tempus iis præscriptum est, qui in adulterio inquinati sunt, et in aliis item vetitis malis, animalium initu, et rabie in masculos : in iis enim peccatum duplicatur. Unum quidem in illicita, et nefaria voluptate. Alterum autem, quod in injuria, quæ fit alteri, consistit.*

Can. 6. *Est autem quædam differentia in ratione pœnitentiæ in iis, qui in hujusmodi voluptatibus peccarunt. Qui enim ex se ipso ad sua manifestanda peccata impulsus est, eo quod sua sponte occultorum accusator esse voluerit, ut qui jam morbo medicinam adhibere cœperit, et signum mutationis in id, quod est melius, ostenderit, in mitioribus pœnis versatur. Qui autem*

in malo deprehensus est, vel propter aliquam suspicionem, vel accusationem non spontaneam convictus est, longius illi conversionis tempus datur, ut ipse perfecte purgatus sic ad Sacramentorum communionem admittatur.

Can. 7. *Qui in fornicatione polluti sunt, in tribus quidem annis ab oratione* (et ab Ecclesia) *omnino expellantur : in tribus autem solius orationis particeps : in tribus autem aliis cum iis, qui in conversione substernuntur, precentur, et tunc sint Sacramentorum participes.*

Can. 8. *In iis autem qui diligentia in conversione usi fuerint, et vita ostenderint, se esse emendatos, potest, is qui præest pro ecclesiasticæ œconomiæ utilitate tempus auditionis contrahere, et celerius ad conversionem deducere; et rursus hoc quoque tempus contrahere, et celerius communionem reddere, prout sua probatione ejus, qui curatur, statum esse judicabit. Quemadmodum enim porcis margaritas projicere est vetitum; ita et pretiosa margarita privare eum, qui jam per alienationem à vitio, et purgationem homo factus est, absurdum est.*

Can. 9. *Quæ autem in adulterio, et in reliquis immunditiæ generibus* (nempe bestialitate, et sodomia, de quibus supra) *fit iniquitas, ut dictum est, eodem judicio punietur, quo fornicationis scelus, sed tempore duplicabitur. In eo autem, qui curatur, affectio, et status considerabitur, ut dictum est de fornicario, ut vel citius, vel tardius sit boni particeps.*

Inde descendit ad peccata quæ fiunt ex ira, et docet, quod quamvis scriptura non solum vulnera et cædes prohibeat, sed etiam omne convicium, vel maledictum, tamen Patres solis cædibus pœnas statuerunt, quas affert post divisionem homicidii voluntarii, et involuntarii.

Can. 10. *Igitur in curatione voluntarii homicidii ter novem sunt anni, novenario annorum numero in unoquoque gradu præfinito* (nam quartum gradum in distributione temporis is S. Pater omittit) *ut in perfecta quidem segregatione novem annorum tempore versetur pœnitens ab Ecclesia prohibitus* (en primus gradus fletus), *totidem autem annos in auditione permaneat, sola doctorum, et scripturarum auditione dignus habitus* (en secundus gradus auditionis), *in tertio autem novenario cum substratis in conversione orans* (en tertius gradus substrationis) *ut perveniat ad communionem Sacramenti.*

Can. 11. *In eodem erit idem observandum ab eo qui Ecclesiam administrat, et pro ratione conversionis illi quoque pœnæ tempus minuatur, ut pro novem annis in unoquoque gradu, vel sex vel septem anni solum fiant, si pœnitentiæ magnitudo tempus vincat, et superet correctionis studio eos, qui in longo tempore præstituto susceptas à se maculas segniter eluunt.* Igitur ex hoc S. Doctore homicidia voluntaria viginti septem annorum pœnitentia castigari debuerunt, aut annorum circiter viginti, si magnus esset fervor

e.

pœnitentis. Homicidia autem voluntaria non solum ea esse dicit supra, quæ fiunt ex meditatione animi, sed etiam ea, quæ committuntur in rixa. Post hæc descendit ad curationem homicidii involuntarii, quod dicit illud esse, quod *casu committitur ab eo qui alicui alteri rei studium applicat.*

Can. 12. *Involuntarium autem venia quidem dignum, sed non laud bile judicatum est. Hoc autem dixi, ut constet, quod etiamsi quis involuntarie fuerit in scelere homicidii, eum tanquam jam in profanum piaculum redditum à Sacerdotali gratia ejiciendum pronunciavit Canon.* Hæc est pœna homicidii etiam involuntarii nempe irregularitas, pœnitentia autem est eadem, ac fornicarii, nempe novem annorum; sic enim subdit:

Can. 13. *Quantum autem est expiationis tempus ob simplicem fornicationem, tantum etiam recte habere existimatum est in iis, qui cædem involuntariam fecissent, scilicet in iis quoque pœnitentis voluntate examinata, ut sit fide quidem digna conversio, non servetur annorum numerus, sed temporis prolixitate resecata ad Ecclesiæ restitutionem, et boni participationem compendio deducatur.*

Can. 14. *Si quis autem tempore non expleto à Canonibus præstituto vita excedat, jubet Patrum clementia, ut effectus Sacramentorum particeps fiat, nec viatico vacuus ad extremam illam, et longam peregrinationem mittatur. Sin autem postquam Sacramenti particeps factus fuerit rursus ad vitam reversus sit* (id est periculum evadat, et convalescat), *statutum tempus expectet in illo gradu existens, in quo erat ante communionem illi ex necessitate datam.*

Postea descendit ad curanda peccata avaritiæ; quibus medendis nullum pœnitentialem canonem conditum à Patribus fuisse, miratur, cum ea sit ex Apostolo *ad Ephes.* 5. quædam idololatria. Ipse autem ex pœnitentia aliorum delictorum, et ex Scriptura docet, qua sint hæc peccata ratione curanda.

Can. 15. *Dividitur furtum in latrocinium, seu deprædationem, et in murorum* (et sepulchrorum ut antea dicit) *effossionem. Idem autem utriusque est institutum, videlicet aliena auferre: in animo autem ipsorum magna est inter se differentia. Latro enim etiam homicidium, ad id quod studet assequi, assumit, ad id paratus, et armis et copiis et opportunitate loci; ideoque is homicidarum judicio subjiciatur, si per pœnitentiam ad Dei Ecclesiam reversus fuerit.* Igitur hujusmodi latronibus paratis committere homicidium voluit is sanctus Pater viginti septem annorum pœnitentiam in eos tres gradus, fletus, auditionis, et substrationis divisam imponi.

Can. 16. *Qui autem latenti ablatione sibi alienum usurpat, deinde per enunciationem peccatum suum Sacerdoti aperuerit, vitii studio in contrarium mutato, ægritudinem curabit, videlicet*

largiendo quæ habet, pauperibus, ut dum quæ habet profundit, se ab avaritiæ morbo liberum aperte ostendat.

Can. 17. *Sin autem nihil aliud præterquam solum corpus habeat, jubet Apostolus per laborem corporalem ei morbo mederi, sic dicens: qui furatur non amplius furetur, sed potius laboret bonum operans, ut possit ei largiri, qui indiget.*

Can. 18. *Sepulchrorum effossio ipsa quoque dividitur in id quod veniam meretur, et id quod non meretur. Si enim mortuorum parcens religioni, et tectum corpus intactum relinquens, ut nec soli ostendatur turpitudo corporis, lapidibus aliquot ex iis, qui ante sepulchrum projecti sunt, ad aliquod opus construendum usus est, ne hoc quidem est laudabile, sed ut esse dignum venia, effecit consuetudo, quando ad aliquid melius, et Reipublicæ utilius materia traducta sit; sed carnis in terram redactæ pulverem perscrutari, et ossa movere spe lucrandi aliquem ex defossis ornatum, id eodem judicio condemnatum est, quo simplex fornicatio; quemadmodum supra dictum est, considerante scilicet œconomo, seu dispensatore, et æstimante ex ipsa vita ejus qui curandus est, quæ medicina sit adhibenda, ut spatium à Canonibus præstitutum possit contrahere.*

Can. 19. *Sacrilegium autem* (quo auferitur quod Deo sacratum est) *in antiqua quidem Scriptura* veteris Testamenti, *ne cædis quidem condemnatione visum est tolerabilius. Similiter enim, et qui cædis convictus erat, et qui res Deo dicatas abstulerat, lapidationis supplicium subibat* (id est sacra Scriptura æque punit homicidam, ut eum qui aufert rem Deo sacram, ut patet in Achaz, qui ex spoliis Jericho, quæ erant Deo sacrata, aurum, vestesque abstulit). *In ecclesiastica autem consuetudine de pœnæ gravitate nescio quomodo aliquid detractum, et eo lenitatis descensum est, ut illius morbi existimaretur tolerabilius piaculum. In minori enim tempore quam adulterium, à patrum traditione pœnam susceperunt.* Id est non solum non punitur, ut homicidium, pœnitentia annorum 20. sed neque, ut adulterium, pœnitentia annorum 18. sed pœna minori.

Can. 20. *Et ult. Utique autem hoc in supplicii genere ante omnia videndum est, qualis sit ejus, qui curatur, affectio, et non æstimare, tempus ad curationem, et remedium sufficere (quæ enim fuerit ex tempore medicina)? sed ejus qui convertitur, et curatur, animum, et institutum;* nempe in foro pœnitentiæ, in quo non intenditur sola vindicta delicti, sed delinquentis emendatio, et sanitas, non sufficit, quod qui deliquit, tanto tempore puniatur: nam tempus, et duratio pœnæ non sanat, sed est attendenda pœnitentis dispositio, ut eo modo curetur, ea pœnitentia aspera, vel miti, longa, vel brevi exerceatur, quæ illi utilior erit ad emendationem; qui, ut non semel dixi, et millies dicam, est Canon pœnitentialis verissimus, et certissimus, ex quo ea pœnitentia injungatur pœnitenti, quæ vulnus nec exasperet, nec dissimulet, et vulneratum

c..

sanet; idque solum intenderunt Patres per hos Canones pœnitentiales, et ideo tam sæpe monuerunt, debere Præsidem hujus fori uno velut oculo leges *aspicere, altero pœnitentem, et earum rigorem temperare, cum is sanatus appareat.*

CAPUT III.

Canones Pœnitentiales aliquorum Conciliorum.

§. I.

Canones Pœnitentiales Concilii Illiberitani.

De hoc Concilio magnum inter Scriptores dissidium, cum aliqui uno tempore, alii alio celebratum illud asserant; aliqui unum numerum canonum, alii majorem ei attribuant; aliqui uno modo, alio interpretentur alii; aliqui ejus auctoritatem elevent, alii attollant, alii nutantem firment, ut plerique recentiores, et præsertim Card. de Aguirre in sua *Collect. maxima tom.* 1. *pag.* 268. *edit. Rom.* De tempore prima controversia est; nobis autem pro re præsenti satis est hoc scire quod est satis certum, celebratum ab Hispanis Patribus hoc fuisse sub initium sæculi quarti aliquot annis ante Nicænum, et ut videtur, paulo ante Arelatense 1.

Circa canones eos afferam tantum, qui pœnas seu pœnitentias statuunt, quique citra controversiam huic Concilio attribuuntur. Non est autem is locus agendi de ejus auctoritate, cum hìc constituerim docere tantum, qui fuerint, non vero quanti habiti fuerint horum temporum Canones pœnitentiales. Hujus autem Concilii doctrina non in canones, sed in capita, quæ tamen Canones sunt, fuit digesta.

Cap. 1. *Placuit, ut quicumque post fidem Baptismi salutaris adulta ætate ad templum idoli idolatraturus accesserit, et fecerit quod est crimen capitale* (nempe principale, quale est sacrificium idolo factum) *nec in fine cum ad communionem suscipere.* Hìc magna controversia est, an Patres prohibentes hunc suscipi, vel in fine vitæ, ad communionem, cum solo Eucharistiæ viatico fraudari voluerint, an etiam absolutione sacramentali. Communiter in his Conciliis *suscipere ad communionem*, est idem, ac *non negare*, seu *reddere alicui societatem fidelium*, et *non suscipere* est idem, ac *negare hanc societatem*, ac proinde omnem usum Sacramentorum. Igitur utrumque Sacramentum hìc negant Patres, si his vocibus usi sunt, ut communiter usurpari solebant. Quia vero hæc verba possunt etiam suscipere mitiorem interpretationem, ita ut sola negetur communio Eucharistiæ; et Patres, cum possunt, sic explicari debent, ut sensum faciant magis consonum communi Ecclesiæ doctrinæ, dicendum est, in hoc et in aliis, quos infra afferam, canonibus solam

eis negari Eucharistiæ communionem. Imo quia hoc ipsum receptum non fuit ab Ecclesia, quæ, ut infra dicam, et ostendi in Cler. Rom. *lib.* 1. *disput.* 4. utrumque Sacramentum moribundis vere pœnitentibus conferri semper voluit, forte per prædicta verba fuit illis apostatis ea sola communio denegata, quæ erat plena communio, plena pax cum Ecclesia, quæ magnis peccatoribus utcumque utroque Sacramento refectis negabatur etiam in morte, quatenus, si convaluissent ab infirmitate sua, ingredi debebant stadium pœnitentiæ, et gerere se tanquam ejectos, et ab usu Sacramentorum exclusos.

Cap. 2. *Flamines qui post fidem lavacri, et regenerationis sacrificaverint, eo quod geminaverint scelera, accedente homicidio, vel triplicaverint facinus cohærente mœchia, placuit, eos nec in fine accipere communionem.* Hic eruditi Interpretes dicunt, agi de iis Gentilium Sacerdotibus, qui flamines vocabantur, qui post conversionem, et Baptismum ad vomitum redierant, et ad suum munus, quod erat diis immolare initio ludorum, et publicis ludis præsse, in quibus homicidia, et adulteria, aliaque hujusmodi obscœna committebantur, quorum proinde reatus ad eos redundabat: vel agi de iis Sacerdotibus qui pariter post sanctum lavacrum, quo erant expiati, redierant ad sua sacrificia, in quibus carnes humanæ offerebantur idolis, et virgines, antequam mactarentur, ab ipsis Sacerdotibus constuprabantur non sine culpa mœchiæ, cum Sacerdotes uxorati essent. Nisi forte hæc vox mœchia sumenda sit in lata significatione pro quovis illicito concubitu, quomodo usurpari eam posse docet August. *lib.* 2. *super Exod. cap.* 71. Igitur hi Sacerdotes ex his tribus criminibus, vel ex singulis, ut alii interpretantur, cum parva aliqua mutatione verborum hujus capitis, tota vita, inque ipsa morte privantur communione prædicta.

Cap. 3. *Item flamines qui non immolaverint, sed munus tantum dederint, eo quod se funestis abstinuerint sacrificiis, placuit in fine præstari eis communionem: facta tamen legitima pœnitentia. Item ipsi, si post pœnitentiam fuerint mœchati, placuit, ulterius, eis non esse dandam communionem, ne lusisse de Dominica communione videantur.* Hic nomine muneris intelligunt aliqui pecuniam, vel tale aliquid datum persecutoribus ad redimendam corporis, et vitæ vexationem. Hoc autem dare ad hunc finem culpa vacat, et supra definit Petrus Alexandrinus *Can.* 12. non igitur puniendum erat, nisi forte causa aliqua nobis incomperta id eo tempore illicitum fecit. Aliqui ea voce intelligunt munus aliquod datum idolo, vel ethnico Sacerdoti ad sumptus sacrificiorum, quod certe erat illicitum, et puniendum. Alii demum, nomine muneris significari dicunt ludos publicos, quos hi flamines exhibuerant, sed sine sacrificio, et ideo minus puniuntur.

Cap. 4. *Item flamines, si fuerint catechumeni, et se à sacrificiis abstinuerint, post triennii tempora placuit ad baptismum admitti debere.* Putarunt Patres, flamines quos experti fuerant parum constantes, esse diutius probandos, nempe toto triennio,

cum reliqui post biennii catechumenatum baptizarentur. Igitur si flamines intra triennium ad sua impia sacrificia relapsi fuissent, nec eo elapso poterant baptizari, quamvis eos sui delicti pœniteret.

Cap. 5. *Si qua domina furore zeli accensa* (nempe zelotypiæ stimulis percita) *flagellis verberaverit ancillam suam, ita, ut intra tertium diem animam cum cruciatu effundat, eo quod incertum sit, voluntate, an casu occiderit: si voluntate, post septem annos; si casu, post quinquennii tempora, acta legitima pœnitentia, ad communionem placuit admitti. Quod si intra tempora constituta fuerit infirmata, accipiat communionem.* Quæ diceretur pœnitentia legitima, nempe peragenda secundum canones toto eo tempore, quod dicebatur tempus pœnitentiæ, constat ex Burch. *lib.* 19 et dicetur infra.

Cap. 6. *Si quis vero maleficio interficiat alterum, eo quod sine idololatria perficere scelus non potuit, nec in fine impertiendam esse communionem.* Nempe illam plenam pacem et reconciliationem cum Ecclesia, de qua dictum cap. 1. hujus Synodi. Maleficium autem, quod punitur, erat opus artis magicæ continens adorationem idolo exhibitam.

Cap. 7. *Si quis forte fidelis post lapsum mœchiæ, acta per tempora constituta legitima pœnitentia, denuo fuerit fornicatus, placuit eum nec in fine habere communionem.* Ostendi autem in Cler. Rom. *lib.* 1. *dis.* 5. numquam potuisse relapsis negari in morte Sacramentalem absolutionem. Qui ergo hos Patres errasse negabit, infligi hîc ab eis dicet solam pœnam negatæ Eucharisticæ communionis; imo solam pœnam negatæ ecclesiasticæ, et plenariæ reconciliationis, ut supra dictum est.

Cap. 8. *Item fœminæ, quæ nulla præcedente causa reliquerint viros suos, et alteris se copulaverint, nec in fine accipiant communionem*, si videlicet (ut addit Burchardus *lib.* 9. *cap.* 62.) *in hoc permanere voluerint.*

Cap. 9. *Item fidelis fœmina, quæ adulterum maritum reliquerit fidelem, et alterum duxit, prohibeamus, ne ducat: si autem duxerit, non prius accipiat communionem, quam is, quem reliquerit, de sæculo exierit, nisi necessitas infirmitatis dare compulerit.*

Conceditur ei communio post mortem relicti conjugis, quia tunc illa poterat alteri nubere, et contrahere verum matrimonium.

Cap. 10. *Si ea, quam catechumenus reliquit, duxerit maritum, potest ad fontem lavacri admitti prædictus catechumenus. Hoc et circa fœminas catechumenas erit observandum. Quod si fuerit fidelis, quæ ducitur ab eo qui uxorem inculpatam reliquit, et scierit, eum habere uxorem, quam sine causa relinquit, placuit huic nec in fine dari communionem.* In prima parte canonis agitur de eo qui uxorem alteri junctam repetere non potest, aut ex causa, si qua est, non debet, et is admittitur ad Bapti-

smum. In secunda parte agitur de ea, quæ nupsit illegitime, et hæc rejicitur.

Cap. 12. *Mater vel pater, vel quælibet fidelis, si lenocinium exercuerit, eo quod alienum vendiderit corpus, vel potius suum, placuit eam nec in fine accipere communionem.* Dicit *suum*, quia corpus filii est veluti corpus parentum.

Cap. 13. *Virgines quæ se Deo dedicaverunt, si pacta prodiderint virginitatis, atque eidem libidini inservierint, non intelligentes quid amiserint, placuit nec in fine dandam eis esse communionem. Quod si semetipsas pœnituerit, quod infirmitati corporis lapsæ fuerint, et toto tempore vitæ suæ egerint pœnitentiam, et abstinuerint se à coitu, eo quod lapsæ potius videantur, placuit eas in fine communionem accipere debere.* In prima parte Canonis agitur de illis, quæ lapsæ non resipuerint statim, sed diu vel etiam usque ad mortem in peccato suo, et mala vita perstitere; in secunda vero de illis quæ ex fragilitate lapsæ statim surrexerunt, et perpetuam post pœnitentiam peregerunt.

Cap. 14. *Virgines quæ virginitatem suam non custodierint, si eosdem, qui eas violaverunt, acceperint, et invenerint maritos, eo quod solas nuptias violaverint, post unius anni pœnitentiam reconciliari debebunt; vel si alios cognoverint viros eo quod mœchatæ sint, placuit per quinquennii tempora, acta legitima pœnitentia, admitti eas ad communionem.* In prima parte Canonis agitur de puellis, quæ à soluto violari se permiserant non violantes jus alterius, sed solum dehonestantes se ipsas, et suas futuras nuptias; in secunda vero parte agitur de illis, quæ cognoverant alienum virum, nempe junctum matrimonio, ac proinde sunt in mœchiam lapsæ.

Cap. 15. *Propter copiam puellarum, gentilibus minime in matrimonium dandæ sunt virgines Christianæ, ne ætas in flore tumens in adulterio resolvatur animæ.* Id est, copia puellarum non debet efficere, ut earum cum ethnicis matrimonia permittantur.

Cap. 16. *Hæreticis qui errant ab Ecclesia Catholica, nec ipsis Catholicas dandas puellas; sed neque Judæis, neque Hæreticis* (alii legunt *Schismaticis*, nam de Hæreticis dicitur initio capitis) *dari placuit, eo quod nulla possit esse societas fidelis cum infideli. Si contra interdictum fecerint parentes, abstinere per quinquennium placet*, nempe manere per quinquennium excommunicatos. Forte eadem pœna castigandi erant, qui præcedentem *Canonem* 15. violassent, quamvis ibi de pœna nihil dicatur.

Cap. 17. *Si qui forte Sacerdotibus idolorum filias suas junxerint, placuit nec in fine eis dandam esse communionem. Siquidem puellæ his nuptæ in ingens periculum descrendi veram religionem conjiciebantur.*

Cap. 18. *Episcopi, Presbyteri, Diaconi, si in ministerio positi detecti fuerint, quod sint mœchali, placuit, et propter scanda-*

lum, et propter nefandum crimen, nec in fine eos communionem accipere debere. Hic nomine mœchiæ significari ab his Patribus copulam quamlibet illicitam, dicunt aliqui, nec sine fundamento, ut supra innui.

Cap. 20. *Si quis Clericorum detectus fuerit usuras accipere, placuit degradari, et abstinere. Si quis etiam laicus accepisse probatur usuras, et promiserit correptus jam cessaturum, nec ulterius exacturum, placet ei veniam tribui; si vero in ea iniquitate duraverit, ab Ecclesia sciat se esse projiciendum.*

Cap. 21. *Si quis in civitate positus tres Dominicas ad Ecclesiam non accesserit, tanto tempore abstineat, ut correptus esse videatur.* Id est, ut constet ejus culpam non dissimulari, sed corrigi. In eos autem qui ruri habitabant, non animadverterunt Patres, quia cum tempore persecutionum paucissimæ in agris, aut pagis essent Ecclesiæ, non potuerant hi facile adire.

Cap. 22. *Si quis de catholica Ecclesia ad hæresim transitum fecerit, rursusque ad Ecclesiam recurrerit, placuit huic pœnitentiam non esse denegandam, eo quod cognoverit peccatum suum: qui etiam decem annis agat pœnitentiam, cui post decem annos præstari communio debet. Si vero infantes fuerint transducti, quod non suo vitio peccaverint, incunctanter recipi debent.*

Cap. 30. *Subdiaconum cum ordinari non debere, qui in adolescentia sua fuerit mœchatus, eo quod postmodum per subreptionem ad altiorem gradum non sit promovendus* (qui enim non confessus mœchiam ordinabatur, nec illam confitebatur postea, et sic illegitime ad Diaconatum ascendebat. V. cap. 76.), *si autem aliqui in præteritum ordinati, amoveantur.*

Cap. 31. *Adolescentes, qui post fidem lavacri Salvatoris fuerint mœchati, cum duxerint uxores, acta legitima pœnitentia, placuit ad communionem eos debere admitti;* id est si resilientes à vaga, et nefaria libidine castum connubium contraxerint, ne si soluti maneant, relabantur, post legitimam pœnitentiam, admittantur. Quamvis enim pœnitentes deberent abstinere conjugio, contrahere tamen permittebantur, cum continere se non poterant.

Cap. 32. *Si quis gravi lapsu in ruinam mortis inciderit* (id est in mortis articulum, seu periculum) *placuit agere pœnitentiam non debere sine Episcopi consultu, sed potius apud Episcopum agat. Cogente tamen infirmitate non est Presbyterorum, aut Diaconorum communionem talibus præstare debere, nisi eis jusserit Episcopus.* Hinc sumitur argumentum, nomine *communionis* in hac Synodo significari, aut actionem tradendi Eucharistiam, aut absolvendi ab ecclesiasticis censuris, vel pœnis, et reconciliandi cum Ecclesia, quam etiam Diaconi præstare poterant, et præstabant aliquando moribundis.

Cap. 33. *Placuit in totum prohibere Episcopis, Presbyteris, Diaconibus, et Subdiaconibus positis in ministerio, abstinere se*

ri conjugibus suis, et non generare filios : quicumque vero fecerit, ab honore clericatus exterminetur.

Cap. 37. *Eos qui à spiritibus immundis vexantur, si in fine mortis fuerint constituti, baptizari placet; si vero fideles fuerint, dandam eis esse communionem. Prohibendum etiam, ne lucernas hi publice accendant; si facere contra interdictum voluerint, abstineant à communione.* In prima parte canonis agitur de catechumenis energumenis, eosque debere in morte baptizari, dicitur. In secunda parte agitur de energumenis baptizatis, quos in morte Sacramento refici debere, dicitur. In tertia agitur de Clericis energumenis, quibus sub pœna excommunicationis prohibetur accendere templi luminaria.

Cap. 40. *Placuit prohiberi, ut cum rationes suas accipiunt possessores, quicquid ad idolum datum fuerit, acceptum non ferant; si vero post interdictum fecerint, per quinquennii spatia temporis à communione esse arcendos.* Sumptus in honorem idoli factos ab œconomis, non esse acceptos ferendos à dominis, hoc Canone decernitur, ne aliquem honorem diis falsis tribuisse viderentur.

Cap. 43. *Admoneri placuit fideles, ut quantum possint, prohibeant, ne idola in domibus suis habeant : si vero vim metuunt servorum, vel seipsos puros conservent* (nec ea colentes, nec eorum cultum ullo signo approbantes). *Si non fecerint, alieni ab Ecclesia habeantur.*

Cap. 44. *Quæ fuerit aliquando meretrix, et postea habuerit maritum, si postmodum ad credulitatem* (scilicet ad fidem) *venerit, incunctanter placuit esse recipiendam.*

Cap. 45. *Qui aliquando fuerit catechumenus per infinita tempora* (nempe multo tempore, seu incerto, ut aliqui exponunt) *et unquam ad Ecclesiam accesserit* (scilicet postea ut baptizaretur) *si eum de clero quisquam agnoverit, voluisse esse christianum, aut testes aliqui extiterint fideles, placuit ei baptismum non negari, eo quod in veteri homine deliquisse videatur;* quia videlicet per hanc suam negligentiam, vel inconstantiam peccavit ante baptismum : peccata autem ante baptismum commissa facile remittebantur.

Cap. 46. *Si quis fidelis aspostata per infinita tempora ad Ecclesiam non accesserit, si tamen aliquando fuerit reversus, nec fuerit idololatra* (id est recesserit quidem à Religione christiana, sed postea manserit nec christianus, nec idololatra) *post decem annos placuit eum communionem accipere.*

Cap. 47. *Si quis fidelis habens uxorem, non semel, sed sæpe fuerit mœchatus, in fine mortis est conveniendus. Quod si se promiserit cessaturum, detur ei communio. Si resuscitatus,* id est morbo mortali liberatus *rursus fuerit mœchatus, placuit ulterius eum non ludere de communione pacis,* seu ut habet Burchar. *lib.* 9. *cap.* 67. hunc canonem afferens, *placuit ulterius non illudere altos*

de communione pacis. Quibus ultimis duobus verbis confirmatur quod initio dixi, hoc Concilio nomine communis significari plenam cum Ecclesia reconciliationem, et restitutionem pacis cum ea.

Cap. 49. *Admoneri placuit possessores, ut non patiantur fructus suos, quos à Deo percipiunt cum gratiarum actione, à Judæis benedici, ne nostram irritam, et infirmam faciant benedictionem. Si quis post interdictum facere usurpavit, penitus ab Ecclesia abjiciatur.*

Cap. 50. *Si vero quis, Clericus fuerit sive fidelis, qui cum Judæis cibum sumpserit, placuit, eum à communione abstineri, ut debeat emendari.*

Cap. 51. *Ex omni hæresi qui ad nos fidelis venerit, minime est ad Clerum promovendus, vel, si qui sunt in præteritum ordinati, sine dubio deponantur.*

Cap. 52. *Si qui inventi fuerint libellos famosos in Ecclesia ponere, anathematizentur.*

Cap. 54. *Si qui parentes fidem fregerint sponsaliorum, triennii tempore abstineant se à communione* (Sponsalia olim sine parentum consensu non celebrabantur, ut Paulus docet *lib.* 35. ad edictum in *lib.* 7. de Sponsal.). *Si tamen iidem sponsus, vel sponsa in illo gravi crimine fuerint deprehensi, excusati erunt parentes. Si vero in eodem fuerint vitio, et polluerint se consentiendo, superior sententia servetur.* Id est si iidem parentes filiis sponsalia infringentibus consenserint, triennio maneant excommunicati.

Cap. 55. *Sacerdotes qui tantum sacrificantium coronam portant, nec sacrificant, nec de suis sumptibus aliquid idolis præstant, placuit, post biennium accipere communionem.* Aliqui fideles, ut hic notat Gonzalez, post baptismum Sacerdotia Gentilium obibant, vel ambitione, vel necessitate, unde eos vocat idem Concilium *cap.* 2. *et* 3. *Flamines.* Non omnes autem Sacerdotes sacrificabant, sed aliqui adstabant hostiæ, et aræ, et quidem coronati, hique hìc puniuntur.

Cap. 56. *Magistratum vero, anno uno, quo agit duumviratum, prohiberi placet, ut se ab Ecclesia cohibeat.* Munia aliquot quamvis publica, et honorifica, si præsertim gravia essent, et onerosa propter ingentes sumptus, non solum permissa fuere christianis, sed jussa ab ethnicis Principibus. Inter hæc munia, seu Magistratus, erat duumviratus, ad quem spectabat præbere publicos ludos; et quamvis, cum ederentur, multa superstitiosa fierent, dicunt aliqui permissum ab hoc Concilio fuisse, ut Christiani necessitate cogente gererent hunc magistratum, et hos ludos exhiberent, ac solum prohibitos fuisse, eo tempore magistratus, qui uno anno explebatur, accedere ad Ecclesiam. Verum honori hujus Concilii magis consulet, qui prohibitum quidem ab eo hunc eorum accessum ad Ecclesiam dicit, eam tamen permissionem negat, cum eam in Canon nec contineat, nec supponat. Non enim qui christianum

hominem arcet ab Ecclesia, dum fungitur aliquo munere, functionem ei permittit, quin potius prohibet, eumque ea segregatione punit. Quod ipsum dixerim de Sacerdotio Flaminum, quod permissum retineri, aliqui forte non bene colligunt ex hujus Synodi *cap.* 2. *et* 3. quibus potius prohibetur, cum illa utroque eo capite puniantur, à quibus hoc profanum Sacerdotium non videtur separari potuisse.

Cap. 57. *Matronæ, vel earum mariti vestimenta sua ad ornandam sæculariter pompam non dent, et, si fecerint, triennii tempore abstineantur.* Nomine autem *pompæ* ludos circenses fuisse appellatos indicat Sueton. in Claud. cap. 11. et alii.

Cap. 59. *Prohibendum, ne quis Christianus, ut Gentilis, ad idolum Capitolii sacrificandi causa ascendat, et videat: quod si fecerit, pari crimine teneatur: si fuerit fidelis post decem annos, acta pœnitentia, recipiatur.* Capitolium, cujus hìc fit mentio, est quodlibet templum instar Capitolii Romani in aliis civitatibus celsiori loco ædificatum, in quo publica sacrificia offerri solebant, sicut, et Palatii vox usurpatur pro celsioribus, amplioribusque domibus, quamvis initio solum Imperatoris Romani domum in Palatino monte ædificatam significaret, ut hìc observat Binius ex Baron. in *Notis ad Martyrol. Rom.*

Cap. 60. *Si quis idola fregerit, et ibidem fuerit occisus, quia in Evangelio non est scriptum, nec invenitur ab Apostolis unquam factum, placuit, eum in numerum non recipi martyrum.* Novum id genus pœnæ fuit, quæ mortuos pertingeret, quos non esse honorandos, ut Martyres, hæc Synodus decernit. Quamvis non tam pœna fuit hæc iis inflicta qui mortui erant, quam eruditio viventium, ne similia facerent, quibus Ethnici irritarentur, et persecutiones in Christianos excitarent, ut non semel accidit ex inconsulto aliquorum fervore, aut ambitione, aut etiam amore lucri. Non enim defuerunt ex Christianis (ut innuit S. August. *in breviculo collationum* 3. *diei cap.* 61.) homines facinorosi, aut ære alieno gravati, aut desides, qui hæc faciebant in Gentiles, eorumque sacra, ut in carcerem conjecti, ibi alerentur usque ad delicias, et ditarentur etiam pietate et eleemosynis Christianorum. Ut hujus mali occasio tolleretur, docerenturque fideles, non esse hujusmodi ausis imprudentibus turbandam Ecclesiæ pacem, statuit hæc Synodus, ne martyres haberentur, qui ad idolorum statuas infringendas, quod nec Christus faciendum esse docuit, nec factum fuerit ab Apostolis, prosilirent, et ob id ab Ethnicis necarentur.

Cap. 61. *Si quis post obitum uxoris suæ sororem ejus duxerit, et ipsa fuerit fidelis, quinquennio à communione placuit abstineri, nisi forte dari pacem velocius, necessitas coegerit infirmitatis.* Ea verba, *et ipsa fuerit fidelis*, fuerunt adjecta, quia si ea gentilis fuisset, ex geminato scelere major pœna fuisset infligenda.

Cap. 62. *Si auriga, aut pantomimi credere voluerint, placuit, ut prius artibus suis renuncient* (illi siquidem ludis circen-

sibus in honorem Deorum celebratis præstare operam suam cogebantur; hi præter aliquam superstitionem, qua ipsi quoque Deorum facta repræsentantes, vel ludicra in honorem Deorum exhibentes inficiebantur, obscœnæ populi voluptati serviebant). *Quod si facere contra interdictum tentaverint, projiciantur ab Ecclesia.*

Cap. 63. *Si qua mulier per adulterium, absente suo marito conceperit, idque post facinus occiderit, placuit ei, nec in fine dandam esse communionem eo quod geminaverit scelus.*

Cap. 64. *Si qua mulier usque in fine mortis suæ cum alieno fuerit viro mœchata, placuit nec in fine dandam ei esse communionem Si vero cum reliquerit, post decem annos accipiat communionem, acta legitima pœnitentia.*

Cap. 65. *Si cujus Clerici uxor fuerit mœchata, et sciat eam maritus suus mœchari, et eam non statim projecerit* (et per hoc consentire visus fuerit) *nec in fine accipiat communionem, ne ab his, qui exemplum bonæ conversationis esse debent, videantur magisteria scelerum procedere.*

Cap. 66. *Si quis privignam suam duxerit uxorem, eo quod sit incestus, placuit nec in fine dandam esse ei communionem.*

Cap. 67. *Prohibendum, ne qua fidelis, vel catechumena, aut comicos, aut viros scenicos habeat. Quæcunque hoc fecerit, à communione arceatur.* Cum his contrahi matrimonia noluerunt, qui non solum infamia laborabant, sed superstitione etiam, ut erat infelicitas eorum temporum, infici solebant, ut dicebam supra.

Cap. 69. *Si quis forte habens uxorem semel lapsus fuerit, placuit, eum quinquennio agere pœnitentiam, et sic reconciliari, nisi necessitas infirmitatis coegerit ante tempus dare communionem. Hoc et circa fœminam observandum.*

Cap. 70. *Si conscio marito fuerit mœchata uxor, placuit nec in fine dandam ei esse communionem* (nempe in pœnam lenocinii, cujus reus est maritus, quo conscio uxor mœchatur). *Si vero eam reliquerit, post decem annos accipiat communionem, si eam, cum sciverit adulteram, aliquo tempore in domo sua retinuit,* tanquam ei consentiens, ac proinde mœchiæ pœna dignus.

Cap. 71. *Stupratoribus puerorum, nec in fine dandam esse communionem.*

Cap. 72. *Si qua vidua fuerit mœchata, et eundem postea habuerit maritum, post quinquennii tempus acta legitima pœnitentia, placuit eam communioni reconciliari. Si alium duxerit, relicto illo* (eumque infidelem) *nec in fine dandam ei esse communionem; vel si fuerit ille fidelis, quem accepit, communionem non accipiat, nisi post decem annos acta legitima pœnitentia, nisi infirmitas coegerit velocius dare communionem.* Hic mœchia late accipitur pro fornicatione simplici, non agitur de vidua peccante cum soluto, quem proinde postea maritum habet: nisi velis eam peccasse cum uxorato, quem postea, uxore mortua, habet maritum.

Cap. 73. *Delator si quis extiterit fidelis, et per delationem ejus aliquis fuerit proscriptus, vel interfectus, placuit eum nec in fine accipere communionem. Si levior causa fuerit, intra quinquennium accipere poterit communionem. Si catechumenus fuerit, post quinquennii tempora admittatur ad Baptismum.*

Cap. 74. *Falsus testis, prout crimen est, abstinebitur* (id est si grave, et capitale fuerit, quod objecit, abstinebitur in perpetuum). *Si tamen non fuerit mortis quod objecit, et probaverit, quod diu tacuerit, biennii tempore abstinebitur* (id est si illud quod objecit non fuerit capitale, et probaverit, se non sponte ad testimonium ferendum prosiliisse, sed diu tacuisse, et veluti adcitum ad id fuisse, biennii communione privetur). *Si autem non probaverit in conventu Clericorum, placuit per quinquennium abstineri.*

Cap. 75. *Si quis autem Episcopum, Presbyterum, vel Diaconum falsis criminibus appetierit, et probare non potuerit, nec in fine dandam ei esse communionem.* Hi tres propter rerum ecclesiasticarum administrationem, et judicia erant magis obnoxii calumniis, à quibus proinde fideles magis absterrendi.

Cap. 76. *Si quis Diaconum se permiserit ordinari, et postea fuerit in crimine detectus mortis* (sub quibus vocibus triplex crimen tunc significabatur, nempe idololatria, mœchia, et homicidium) *quod aliquando commiserit, si sponte fuerit confessus, placuit eum, acta legitima pœnitentia, post triennium accipere communionem: quod si alius eum detexit, post quinquennium, acta pœnitentia accipere communionem laicam debere.* Igitur qui unum ex prædictis tribus criminibus commiserat, quamvis occulto, ordinari Diaconus non poterat, immo nec Subdiaconus, ut dicitur cap. 30. Laica communio erat illorum; qui in templo non admittebantur intra cancellos in loco, quem modo dicimus chorum, sed extra in loco laicis destinato. Is ergo qui hoc in loco, et non superiori quem dixi, manere poterat, frui tantum laica communione dicebatur, qua ipsa aliquando privabantur toto vitæ tempore Clerici (ut illi, de quibus agit Felix III. *in ea epist.* ad Episcopos Africæ cap. 2.) dicebanturque in morte ad laicam communionem recipi, non quod in morte Eucharistiam in tali loco cum laicis acciperent, sed quod essent tunc in ordinem fidelium laicorum recepti.

Cap. 78. *Si quis fidelis habens uxorem, cum Judæa, vel Gentili fuerit mœchatus, à communione arceatur. Quod si alius eum detexerit, post quinquennium acta legitima pœnitentia, poterit Dominicæ sociari communioni.* Semel mœchatus quinquennali pœnitentia castigatur *Canon.* 69. Is ergo Canon additur ad severius puniendum qui non mœchatur utcumque, sed cum Judæa, vel Gentili, quod certe est turpius, et gravius adulterium. Cur ergo in prima parte Canonis non statuitur tempus pœnitentiæ, et in secunda solo quinquennio culpa punitur, et quidem etiam dum non confitetur ipse, sed ab alio accusatur? Igitur in prima parte Canonis

aliquid deest, et in secunda est aliquid mutatum, et unus annorum numerus pro alio positus.

Cap. 79. *Si quis fidelis alea, id est tabula luserit, placuit eum abstinere, et si emendatus cessaverit, post annum poterit communioni reconciliari.* Dicitur *vel tabula*, eo quod is ludus fiat in tabula talis, seu taxillis, vel tesseris, estque plerumque magnorum scelerum aliorumque malorum causa, vel occasio, ac proinde hac pœna dignus : tunc autem potissimum erat, cum, ut hic dicit Albaspinæus, *speciem quandam idololatriæ committeret, qui hos talos jactabat. Deorum enim Gentilium effigies pro numeris habebant, iique invocabantur, ut felicissimus veniret jactus.*

Ili sunt celebres Concilii Illiberitani Canones, qui videntur potius dicendi pœnales, quam pœnitentiales, juxta ea quæ dixi cap. 1. iis enim, quos feriunt, solam plerumque excommunicationem, seu privationem plenæ reconciliationis cum Ecclesia, aut perpetuam, aut usque ad articulum mortis, duraturam, aut aliquot annorum intentant; hæc autem excommunicatio pœna potius est, quam pœnitentia. Adhuc tamen vere pœnitentiales dici possunt; cum non semel innuant Patres, debere eum qui abstinetur, seu arcetur à communione, et pace Ecclesiæ, vacare interim legitimæ pœnitentiæ. Quæ autem esset hæc legitima pœnitentia, et qualiter distribuenda, et per quos ex illis quatuor gradibus, et quandiu in singulis peragenda, numquam definiunt, quia forte id antea definitum erat, ut videlicet ea, vel triennii, vel quinquennii, vel septennii, vel decennii pœnitentia in quatuor, aut saltem tres partes divideretur, æquales ex lege, sed inæquales ex facto, nimirum ex ipsa contritione, aut viribus pœnitentium; prout enim pœnitens magis, aut minus contritus videbatur, et onus impositum ferre poterat, magis, aut minus detineri in unoquoque gradu, vel statione debebat, si tamen recepta in Ecclesia erat ea ducta per illos quatuor gradus pœnitentia.

Minus autem detineri voluerunt Illiberitani Patres, quam prædicti Patres Græci, ut audisti; cum *cap.* 5. homicidæ etiam ex voluntate delinquenti septem duntaxat annorum pœnitentiam imponant; Basilius autem plusquam duplo, et Gregorius Nyssenus plusquam triplo majorem statuant. Quod in mœchia, aliisque delictis animadvertere similiter potes, nimirum in illis ipsis, quæ nec in morte fuerunt in aliquibus Ecclesiis absoluta, ut ostendi in Cler. Rom. lib. 1. disp. 2. Ex quo etiam capite confirmatur quod initio hujus capitis dixi, haudquaquam credibile esse, tam severos hos ipsos Patres in eos fuisse, quos nec in morte recipi volunt ad communionem, ut vere mori eos voluerint, nec vinculis peccatorum à Sacerdote absolutos, nec Eucharistia refectos, quod sane si voluissent, severius in eos, qui lapsi erant in hæresim, homicidium, et mœchiam animadvertissent, quam faciant *cap.* 5. 22. 56. 57. 59. 64. *et* 72. Ego certe aliam inire viam nequeo, qua hos Patres tam crebro communionem morientibus abnegantes vindicem, ut par est, ab ea severitate, quam ab Ecclesia abesse voluerunt illi ipsi Patres Græci, qui eos

Canones tam severos condidere, quamque rejecere semper, et rejici semper debere Pontifices Sanctissimi docuere, ut ostendi in Cler. Rom. lib. 1. disp. 2.

Explicata jam disciplina pœnitentiæ, quam statuit Synodus Illiberitana, exponenda jam esset ea, quæ aliis hoc tempore celebratis Conciliis placuit, sed ea explicatione non indiget; tum quia eorum Canones facile intelliguntur; tum quia, si qui obscuriores sunt, et certam explicationem recipere possunt, ex dictis clarescunt. Præterquam quod esset opus infinitum persequi omnes particularium conciliorum Canones, qui ad hanc disciplinam, de qua agimus, spectant. Satis ergo erit, ut, quoniam produxi Canones unius Concilii à Latinis Patribus celebrati, producam etiam Canones saltem aliquos alterius Concilii à Græcis Patribus circa idem tempus celebrati.

§. II.

Canones aliquot Synodi Ancyranæ.

Paulo post Illiberitanam, ut videtur, celebrata hæc Synodus fuit, nempe anno 314. Distinctissime autem totam causam lapsorum expendit, et eorum diversos lapsus per hoc Canones curari vult.

Cap. 4. *De iis, qui vi sacrificaverunt, et præterea ad idola pransi sunt. Quicumque abducti quidem, et lætiore habitu accesserunt, et veste sumptuosiore usi sunt, et parati prandii, non ægre id ferentes, participes fuerunt, visum est anno audire, tribus autem annis substerni, ac supplices esse, soli autem orationi duobus annis communicare, et tunc ad id quod est perfectum accedere.*

Cap. 5. *Quicumque autem cum veste lugubri accesserunt, et accumbentes comederunt, interea toto accubitus tempore lacrymas fundentes, si triennale substrationis tempus implevcrint, sine oblatione recipiantur* (scilicet soli orationi communicantes sint cum fidelibus qui consistunt; nec offerant, nam qui offerebant, boni etiam, nempe Eucharistiæ participes erant). *Si autem non comederint, cum duobus annis supplices, substratique fuerint tertio anno communicent sine oblatione* (nempe communicent in sola oratione, nec ipsi offerentes, sed prius quam priores reconciliandi) *ut id quod perfectum est triennio accipiant*, nempe Eucharistiæ communionem, et plenam reconciliationem cum Ecclesia. *Statuimus autem, ut Episcopi, modo conversationis examinato, potestatem habeant, vel utendi clementia, vel plus temporis adjiciendi. Ante omnia autem et præcedens vita, et quæ consecuta est examinetur, et sic eis clementia impertiatur.*

Cap. 6. *De iis qui supplicii minis, et bonorum ablationis, vel*

f..

exterminationis tantum cesserunt, et sacrificaverunt, et ad præsens usque tempus pœnitentiam non egerunt, nec conversi sunt, nunc autem circa tempus Synodi processerunt, et conversionis cogitationem induerunt, visum est ad magnum usque diem (nempe sanctum Pascha) *eos ad auditionem admitti, et post magnum diem tribus annis esse supplices, et substerni, et post alios duos annos communicare sine oblatione, et sic ad id quod perfectum est venire, ut totum sexennium impleant. Si qui autem ante hanc Synodum ad pœnitentiam admissi sunt, ab illo tempore eis sexennium reputari. Sed si periculum, mortisque expectatio ex morbo, vel aliqua alia occasione evenerint, ii sub definitione recipiantur*, id est ii recipiantur, et absolvantur, utpote sub ipsam vitæ definitionem, seu finem constituti, seu recipiantur, et absolvantur, ut definitum est.

Cap. 7. *De iis, qui in festo Ethnico, in loco Gentilibus deputato convivati sunt, et proprios cibos attulerunt, et comederunt, visum est, cum biennio substrati fuerint, esse recipiendos. An unumquemque autem cum oblatione recipere oporteat, est Episcoporum examinare, et aliam vitam in unoquoque inquirere*, nempe vitam priorem delicto, et præsentem.

Cap. 8. *Quicumque autem bis, vel ter sacrificaverunt per vim, triennio substernantur, duobus autem annis sine oblatione communicent, et septimo perfecte recipiantur.*

Cap. 9. *Quicumque autem non solum desciverunt, sed etiam insurrexerunt, et fratres suos coegerunt, et causæ fuerunt, ut cogerentur, ii annis quidem tribus auditionis locum suscipiant, alio autem anno sine oblatione communicent, ut decennio expleto, ejus, quod est perfectum, sint participes. Eorum autem in eo quoque tempore vitam examinare oportet.*

Simili distinctione *cap.* 16. curent eos, qui cum pecoribus, vel more pecudum cum propinquo sanguine mixti sunt. *Quicumque priusquam viginti quidem annos nati essent peccarunt, postquam quindecim annis substrati, supplices fuerint, communionem ad preces assequantur. Deinde et cum in communione quinque annis perseveraverint, oblationem attingant. Examinetur autem et eorum in substratione vita, et ita humanitatem consequantur. Si qui autem improbe ac maligne in peccatis fuerunt, longe substrationem habeant. Quicumque autem hanc ætatem transgressi, et habentes uxores, in hoc peccatum inciderunt, viginti annis substrati, communionem ad preces assequantur. Deinde, cum in precum communione quinque annos peregerint, oblationem assequantur. Si qui autem, et mulieres habentes, et quinquagesimum annum transgressi, peccaverunt, in vitæ exitu communionem assequantur.*

Cap. 20. *Si alicujus uxor adulterata fuerit, vel quis eam adulteraverit, oportet eum in septem annis quod perfectum est assequi per gradus qui eo deducunt.*

Cap. 21. *De mulieribus, quæ sunt fornicatæ, et fœtus in utero perimunt, et fœtuum necatoriis medicamentis dant operam, prior quidem definitio usque ad vitæ exitum prohibebat, et ei quidam assentiuntur. Sed humanitate tamen utentes decrevimus, ut decennium per gradus præfinitos impleant.*

Cap. 22. *De involuntariis cædibus supplices quidem substernantur; eo autem, quod perfectum est, in fine vitæ digni habeantur.*

Cap. 23. *De involuntariis cædibus prior quidem constitutio jubet in septennio per præfinitos gradus esse perfecti participes: secunda vero constitutio quinquennium implere.*

Cap. 24. *Qui vaticinantur, et gentium consuetudines sequuntur, vel in suas ædes aliquos introducunt ad medicamentorum inventionem, vel lustrationem, in quinquennii Canonem incidant secundum gradus præfinitos, tres annos substrationis, et duos annos orationis sine oblatione.*

Hæc fuit censura Patrum Ancyranorum, qui in eam urbem ex Cappadocia, Ponto, Armenia, Cilicia, et Syria convenerunt. Mirum est autem ab ea sic discrepasse prædictorum Patrum Græcorum, et præsertim Basilii, et Gregorii Nysseni censuram, in aliquo minus, sed in plerisque severiorem.

§. III.

Canones Pœnitentiales Nycæni.

Nunc videndum quid utrique Patres Latini Græcique paulo post in magna Synodo Nicæna circa pœnitentiam lapsorum sanciendum putarint. Sunt autem hæc tantum, saltem quæ extant.

Can. 10. *Quicumque de lapsis ad ordinem cleri promoti sunt per ignorantiam, vel per ordinantium dissimulationem, hoc ecclesiasticæ non præjudicat regulæ, cogniti namque deponuntur.*

Can. 11. *De his qui præter necessitatem prævaricati sunt, aut præter ablationem facultatum, aut præter periculum, vel aliquid hujusmodi, quod factum est sub tyrannide Licinii, placuit Synodo, quamvis humanitate probentur indigni, tamen eis benevolentiam commodari. Quicumque ergo veraciter pœnitudinem gerunt, tribus annis fideles inter audientes habeantur, et sex annis omni se contritione dejiciant: duobus autem annis sine oblatione populo in oratione communicent.*

Can. 12. *Quicumque vocati per gratiam primum quidem impetum monstraverunt deponentes militiæ cingulum; postmodum vero ad proprium vomitum sunt relapsi, ita ut quidem et pecunias tribuerent, et beneficiis militiam repeterent* (parati videlicet fidem ejurare, aut etiam eo facto ejurantes, ne eo cingulo, quod

magnum honorem, et privilegia plura afferebat, carerent) *hi decem annis post triennii tempus, quo inter audientes erunt, in afflictione permaneant. Sed in his omnibus propositum, et speciem pœnitentiæ convenit explorare; quotquot enim metu, et lacrymis, atque patientia, vel bonis operibus, rebus ipsis conversionem suam non simulatione demonstrant, hi definitum tempus admissione implentes, tum demum fidelibus in oratione communicent; postmodum vero licebit Episcopo de his aliquid humanius cogitare. Quicumque vero indifferenter tulerunt* (ita gerentes, ac si non peccassent, nec differrent ab aliis, vel ita ut nec impœnitentes essent, nec admodum pœnitentes) *et aditum introeundi Ecclesiam sibi arbitrati sunt ad conversionem posse sufficere, hi definitum modis omnibus tempus impleant.*

Can. 13. *De his qui ad exitum veniunt, etiam nunc lex antiqua, regularisque servabitur, ita ut si quis egreditur de corpore, ultimo, et maxime necessario Viatico minime privetur* (nomine autem Viatici significari hic non solam absolutionem Sacramentalem, ut aliqui dicunt, sed etiam Eucharistiæ communionem, præter interpretationem Ecclesiæ, et Synodorum hunc canonem exponentium, quas allegavi in *Cler. Rom. lib.* 1. *disp.* 4. sequentia verba demonstrant). *Quod si desperatus* (de vita) *et consecutus communionem, oblationisque particeps factus, iterum convaluerit, sit inter eos, qui communionem orationis tantummodo consequuntur. Generaliter autem omni cuilibet in exitu posito, et poscenti sibi communionis gratiam tribui, Episcopus probabiliter* (id est, postquam probaverit, et cognoverit, poscentem esse bene dispositum) *ex oblatione dare debebit.* Dare autem ex oblatione utique est Eucharistiam impertiri.

Can. 14. *De catechumenis lapsis sancto, et magno Concilio placuit, ut tribus annis sint inter audientes tantummodo, post hæc autem cum catechumenis orent*, nempe cum catechumenis competentibus, qui erant magis proprie catechumeni.

CAPUT IV.

De Libris, qui post sæculum VII. Pœnitentiæ administrationi inserviebant.

I. Sub sæculi sexti finem, nempe an. 582. (non 585, uti perperam scripsere Caveus, Oudinus, et Dupinus) S. Eutychio in Constantinopolitana sede successit Johannes cognomine *Jejunator*, de cujus sanctitate disputantem adi Cuperum V. Cl. *in hist. Chronol. Patriarch. Constantinop. parergo VI;* defunctus est autem anno 596. si Baronio credimus, seu verius 595. quem annum Fabricius, Cuperus ipse, aliique doctissimi viri præferunt. Scripsit hic Libellum Pœni-

tentialem, sive ut ab Allatio *lib. 3. de consensu utriusque Ecclesiæ* cap. 17. §. 10. inscribitur, *praxis Græcis præscripta in Confessione peragenda*), quem habemus ab Johanne Morino Græce, et Latine editum ex codice Altempsianæ Bibliothecæ ad calcem sui *de pœnitentia* voluminis cum aliis Græcorum libris ad hoc Sacramentum pertinentibus, et à Fabricio recensis *Tom. X. Bibl. Græcæ pag.* 165.

II. Num ad Jejunatoris exemplum, an facilioris ad Sacramentum Pœnitentiæ sive administrandum, sive suscipiendum institutionis caussa idem Pœnitentialium librorum usus in Latina Ecclesia sæculo circiter septimo obtinuit. Nimirum ex toto corpore, inquit Francolinius *de pœnit. discipl. lib. 2. cap. 8.* Decretorum, Canonum, et sententiarum ea excerpta fuere, quæ ad Pœnitentiam pertinebant, et simul collecta in unum libellum, qui inde dictus fuit *excerptum de canonibus Patrum ad remedium animarum, vel de remediis peccatorum*, vel tandem *liber Pœnitentialis*. Hujus autem sui appendix seu pars fuit ordo quidam, et institutio continens modum, et ritus, quibus pœnitens susciperetur, audiretur, interrogaretur, ac tandem reconciliaretur.

III. Plures hujusmodi libros recenset Joh. Albertus Fabricius T. XI. Bibl. Græcæ *p. 75. seqq.* Atque primo loco, inquit, memoranda summi, et de hisce litteris immortaliter meriti viri *Antonii Augustini*, Archiepiscopi Tarraconensis, Canonum Pœnitentialium collectio vulgata cum notis, Tarraconæ 1582. 4. et recusa Venetiis 1584. 4. rariusque hodie obvia, in qua occurrunt,

A) *Pœnitentiale Romanum*, quale Burchardus collectioni suæ inseruit, in quo Pontificum Calixti II. an. 1109. et Innocentii ann. 1130. mentio; et longe diversum adeo, et junioris ætatis, quam quod ex codice antiquo Corbejensi cum notis Hugonis Menardi lucem vidit, in ejus notis ad Sacramentarium Gregorii Magni Paris. 1642. 4. p. 238. atque cum iisdem recusum est in Bibliotheca Patrum edit. Lugdun. tom. XIV. pag. 926. nec non in nova Operum Gregorii M. editione: et sine notis ad calcem Morini de Pœnitentia. Hoc Cameracensis Episcopus *Halitgarius*, qui an. 831. obiit, è Scrinio Ecclesiæ Rom. descripsisse se testatur: igitur à Menardo sub titulo Pœnitentialis Romani est editum, etsi quam plurima in eo desiderentur capitula, quæ à Burchardo, et aliis antiquis auctoribus sub titulo Pœnitentialis Romani laudata sunt, ut à Jac. Petito probe notatum.

B) Bedæ Presbyteri A. C. 735. defuncti, sive *Egberti* Eboracensis Archiepiscopi (defuncti A. 767.) *de remedio peccatorum*, excerptum ex Canonibus Catholicorum Patrum, vel pœnitentiæ ad remedium animarum domini Egberti Archiepiscopi. Recusum Paris. 1641. cum Antonii Augustini juris Pontificii epitome, quæ Romæ 1614. fol. lucem viderat: et in operibus Bedæ Venerabilis tom. VIII. p. 961. 968. et in Speelmanni Conciliis Angliæ tom. I.

C) *Rabani Mauri*, Archiepiscopi Moguntini, A. C. 856. defuncti, pœnitentium liber, post A. 841. scriptus ad Otagarium Archiepi-

scopum Moguntinum, cui Rabanus deinde successit. Extat etiam in Operibus Rabani tom. VI. pag. 154. — 165.

D) *Gregorii Thaumaturgi*, et *Gregorii Nysseni* Græcorum Patrum Epistolæ Canonicæ.

E) Canones Pœnitentiales Astenses, in ditione Sabaudiæ.

IV. Post Antonium Augustinum vir et ipse doctissimus *Joannes Morinus* ad calcem præclari operis de disciplina in administratione Sacramenti pœnitentiæ, quod Parisiis primum 1651. fol. editum, deinde Bruxellis 1685. ac denique Venetiis 1702. recusum extat, novam pœnitentialium libellorum collectionem dedit, in qua occurrunt,

A) Antiquus Pœnitentialis Romanus, qualem ab Halithgario excerptum, et ab Hug. Menardo editum jam dixi.

B) *Egberti* Eboracensis Archiepiscopi, defuncti A. C. 767. Excerptum sive capita 245. de Canonibus Catholicorum Patrum, vel pœnitentiæ ad remedium animarum. Sive pars, sive epitome operis in quatuor libros distincti, et adhuc inediti, quod in variis Cantabrig., et Oxoniensibus Bibliothecis superesse manuscriptum Caveus testatur. Partem vulgaverat etiam Speelmannus tom. I. Concil. Angl. atque inde exhibuit Labbeus tom. VI. Concil. p. 1586. 1601. et Harduinus tom. III. p. 1961. 1976. cum ejusdem Egberti Dialogo per interrogationes, et responsiones de Institutione Ecclesiastica pag. 1979. (Labbeus pag. 1604.) quem Dublinii vulgaverat. *Jac. Waræus* eques, A. 1664. 8.

C) Tres Pœnitentiales Andegavenses, ex Codicibus MSS. D. de Loyuate, civis Andegavensis, et in suprema Parisiens. curia advocati.

D) Excerpta pauca è Reginone, Pœnitentiali Theodori Cantuar. et Bedæ. *Regino*, ex Abbate (ab A. 892. ad 899.) Prumiensi Ord. Benedictini in ditione Germaniæ Trevirensi, Monachus S. Maximini Trevirensis (Chronico ad Alberonem Metensem Episcopum, quod à Christo nato ad tempora sua A. C. 907. deduxit, non incelebris), qui opus insigne Canonum, quod in usu Diœcesis maxime Trevirensis, hortante Archiepiscopo Trevirensi Ratbodo, circa A. C. 906. composuit, editum primum à R. D. Joach. Hildebrando, ex Codice Bibliothecæ Helmstadiensis, qui olim Flacci Illyrici fuit, et in quo præterea extat Synodus Remensis adversus Arnulphum A. C. 991. Editum autem est hoc titulo: *De Disciplina Ecclesiastica veterum, præcipue Germanorum, libri duo.* Helmst. 1659. 4. Fatetur ipse Hildebrandus in defectu Codicis MS. huncce se titulum præfixisse ex suo ingenio; nam in Viennensi Codice, quem postea nactus est, ipse notat inscribi *de Ecclesiasticis Disciplinis, et Religione Christiana*, atque hunc titulum Trithemio etiam inspectum servavit in sua editione Stephanus Baluzius, qui Reginonis libros duos, quorum prior Clericorum res maxime, posterior laicorum spectat, ad Helmstadiensem editionem, veteremque Codicem MS. Bibl. Oratorii

Parisiensis, eodem quo usus fuerat Morinus emendatos : cum notis, citatisque in margine Canonum et Capitularium regularumque monasticarum, nec non Burchardi et aliorum locis, vulgavit Paris. 1671. 8. Idem Baluzius præf. ad Ant. Augustinum de emendatione Gratiani §. 17. observat Reginonem admodum raro uti Pseudepigraphis Epistolis decretalibus ab Isidoro Mercatore collectis. Subjunxit Hildebrandus varias Lectiones non Viennensis modo Codicis, sed Moguntini quoque, nec non appendicem plurium Capitum quæ in MS. Helmstadiensi absunt. Eam appendicem etiam auctam, et emendatam Baluzius adjunxit una cum *Rabani Mauri* Pœnitentiali altero quod *Epistola ad Heribaldum* Episcopum Alcedronensem, sive Antissiodorensem, A. C. 853. scripta, continetur, et lucem viderat in Petri Stervatii tomo ineditorum. Ingolst., 1616. 4. Eadem multa hæc Epistola, quæ Rabani Pœnitentium liber supra memoratus, continet, et citatur non raro tum à Reginone, tum ab Ivone, Gratiano, etc. Reginonis effigies ære descripta extat in Isaaci Bullarti Academia scientiarum edita Gallice Paris. 1682. tom. 1. pag. 121.

E) Excerptum ex Regulæ *Chrodogangi* circa A. C. 757. Canonicis suis datæ cap. 28. 29. 30. Chrodogangi hujus, ab A. 742. ad 766. Metensis Episcopi, qui aliis Codegrandus sive Codograndus (Trithemio c. 255. de Script. Eccles. Ruggandus) Regula Clericis Metensibus præscripta, in qua S. Benedicti Regulam frequenter sequitur, edita est à Luca Dacherio tom. 1. Spicileg. pag. 205. et minus interpolata à Labbeo tom. VII. Concil. p. 1444. et Harduino tom. IV. p. 1181. et à Carolo le Cointe tom. V. Annal. Ecclesiæ Francor. ad A. C. 757. Vide etiam Andream du Chesne tom. II. Scriptor. Francor. pag. 204. et Concilium Aquisgranense A. C. 816. et regulam ex Chrodogando et aliis, quam dant Labbeus tom. VII. Concil. pag. 1464. et Harduinus tom. IV. p. 1198.

F) Excerpta ex tribus Codicibus Turonensis Ecclesiæ, tribus Remensis, et duobus Bellovacensis, duobus Collegii Fuxensis Tolosani, quatuor Codicibus Ecclesiæ Rothomagensis, et decem variis Codicibus MSS. Abbatiæ S. Victoris Paris.

G) Notitia de *Ordine Romano* MS. Breviore et antiquiore, atque adeo sinceriore quam in Melch. Hittorpii scriptoribus de Divinis Officiis, Colon. 1568. fol. sub init. et in Operibus Georgii Cassandri pag. 97. et in Bibliothecis Patrum sæpe prodiit ab Alcuino, ut videtur ad ætatis suæ mores auctus, et interpolatus. Vide Henr. Warthoni auctarium ad Usserium de Sacris Scripturisque vernaculis pag. 359.

H) Notitia de antiquissimo Sacramentario Gelasiano, quod ex Petaviana venit in Bibliothecam Christianæ Reginæ Sueciæ. De libro sententiarum Magistri *Roberti Pulli*, Cardinalis, circa A. C. 1144.

II) Ex Codice MS. Abbatiæ Dionysianæ in agro Parisiensi.

I) Ex duobus Sacramentariis Tolosanis Excerpta, et Ordo Pœnitentiæ imponendæ, et de reconciliatione Pœnitentium.

V. Ab eo tempore Theodori Cantuariensis Archiepiscopi, quem Tarso Ciliciæ natum Vitalianus Papa Romæ ordinavit, et in Angliam misit, mors autem è vivis eripuit an. 690. Capitula Ecclesiastica cxx. apud Dacherium prodiere Spicilegii tomo ix. et in Conciliis tum Labbei tom. vi. pag. 1873. tum Harduini tom. iii. pag. 1771. Sed et ejus uberius *Pœnitentiale*, non integrum tamen, cujus capitum lxxviii. titulos ediderat Henricus Speelmannus *tom.* i. *Concil. Angliæ*. Parisiis 1679. ex duobus Thuanæ Bibliothecæ codicibus divulgavit Jacobus Petitus. Huc faciunt capitula quædam à Cl. Mansio edita *tom.* i. *supplem. ad Concilia Veneto-Labbeana col.* 517. *seqq.* Porro Jacobus Petitus ad calcem Theodori Cantuariensis exhibuit excerpta ex Pœnitentialibus MSS.

A) Magistri *Bartholomæi*, Oxoniensis Episcopi.

B) *Petri* Pictaviensis, Canonici S. Victoris.

C) Magistri *Roberti de Flamesbure*, Canonici S. Victoris, et Pœnitentiarii.

D) Magistri *Johannis de Deo.*

E) Ex Anonymo de Sacramento Pœnitentiæ in Bibl. S. Victoris Paris.

F) Ex Formulario Pœnitentiali MS. Bibl. Regiæ Navarræ.

G) Ex libro MS. Bibl. S. Victoris Paris. cui titulus : *Corrector, et Medicus, qui correctiones corporum, et animarum medicinas continet.*

H) Ex libro Pœnitentiali MS. Bibl. Victorinæ à diversis libris Pœnitentialibus desumpto.

I) Ex tractatu de Pœnitentia in summa Scholastica *Petri* Cantoris Paris., in summa *Magistri Præpositivi*, Cancellarii Paris. et in summa Magistri *Roberti de Chorcon, Cardinalis.*

VI. Præter hæc ab Antonio Augustino, Jo. Morino, et Jac. Petito vulgata, huc faciunt,

Collectio antiqua Canonum Pœnitentialium sæculo IX. antiquior, inque tres distincta libros, quam tomo undecimo Spicilegii vulgavit Lucas Dacherius Paris. 1672. 4. Præfationem hujus operis vidit, et partem ejus vulgavit Beatus Rhenanus in admonitione de Tertulliani dogmatibus, testatus opus ipsum magno redimere se cupere. Vide Baluzium ad Gratianum pag. 462.

Halitgarii Episcopi Cameracensis, qui A. C. 831. obiit, de vitiis, et virtutibus, remediis peccatorum, et ordine atque judiciis pœnitentiæ, libri sex, quorum *sextus* sive ultimus, et Pœnitentiale Romanum, de quo supra abunde dixi. Libros v. in lucem protulit Henr. Canisius tom v. lect. antiqu. parte 2. p. 227. Ingolstad. 1604. 4. Inde recusi sunt in Bibliotheca Patrum Colon. 1618. tom. viii. et Paris. 1653. tom. v. et Lugd. 1672. tom. xiv. Ex his *lib.* 1. *et* 2. *iidem*

I) Ex duobus Sacramentorum libris in Bibl. Thuana.

sunt, qui inter *Rabani Mauri*, Archiepiscopi Moguntini, A. C. 863. defuncti opera prodiere tom vi. pag. 125, Liber I et II. de vitiis, virtutibus, et peccatorum satisfactione in remediis, sive de pœnitentiis. *Liber III. et IV.* Halitgarii, respondent libro II. et III. sub ejusdem Rabani nomine editis tom. vi. p. 116. seq. de quæstionibus Canonum Pœnitentialium ad Geribaldum Episcopum Autissiodorensem. *Liber Quintus* Halitgarii denique idem est, qui sub Rabani nomine ad Heribaldum legitur primus tom. vi. pag. 110. Superest liber tertius sive ultimus *Rabani* de vitiis et virtutibus, qui est de gravibus mortalibus peccatis et eorum satisfactione, capita LXXXII. tom. vi. pag. 130. — 154.

S. Columbani, Luxoviensis in Burgundia Abbatis, qui A. C. 615. obiit. Pœnitentiale MS. laudat Hugo Menardus pag. 932. ad Gregorii M. Sacramentorum librum. Ejusdem Columbani de pœnitentiarum mensura taxanda, sive pœnitentiale ad calcem ejus regulæ cœnobialis, prodiit in Codice Regularum Holstenii. Rom. 1661. 4. Paris. 1663. 4. parte 2 pag. 98. et inter Columbani opera à Patricio Flemingo edita Lovan. 1667. et in Bibliotheca Patrum edit. Lug. tom. xii. *pag.* 21.

Cumani sive *Cummiani*, Abbatis Hiberni qui circa A. C. 660. diem obiit supremum, liber de pœnitentiarum mensura extat in eodem tomo xii. Bibliothecæ Patrum Lugd. p. 42. — 49. Ediderat Patricius Flemingus ex Codice Bibl. Sangallensis, et Columbano adjunxerat.

Liber Pœnitentialis ad instar libri Canonum pœnitentialium ex SS. Augustini, Hieronymi, et Gregorii M. dictis, nescio quo auctore collectus, et sine loco, aut anno impressionis editus in fol. fuit in Bibl. Sarraziana in cujus Catalogo memoratur p. 32.

Pœnitentiale sive judicia congrua pœnitentibus, Capitula xxxiii. excerpta ex Patrum dictis Canonumque sententiis, prodierunt in Bibliotheca Patrum Paris. 1589 et 1654. tom. vi. et tom. vi. Conc. Labbei pag. 1468 et tom. iii. Harduini pag. 1869. Sub nomine *Gregorii III.* Papæ ab A. C. 731. ad 741. Petro Pithœo videtur posterioris Scriptoris.

Collectio Canonum Pœnitentialium MS. in Bibl. Michaelis Thomasii, Episcopi Ilerdensis, qua usi correctores Romani ad Gratianum.

Eugenii Papæ Canones Pœnitentiales in Bibliotheca Jo. Tilii MS. memorat idem Pithœus.

Canones XLVII. Pœnitentiales, decreto Gratiani subjecti in editione Pithœi, atque aliis quibusdam, et *Gratiani* ipsius tractatus *de pœnitentia* insertus causæ XXXIII.

VII. Omissos à Fabricio nunc persequamur.

Canones quosdam Pœnitentiales fortasse Gregorii II. edidit Cl. Mansius, *T. I. supplem. ad. Conc. Veneto-Labbeana p.* 538.

Martene Tom. iv. *Anecdotorum* Pœnitentialem Libellum vulgavit Anonymi Auctoris. Hunc vero Bedam fuisse conjicit qui illum recudit

T. I. Suppl. ad Concil. col. 565. seqq. doctissimus Mansius, additque Pœnitentialem Bedæ libellum à Labbeo editum, ac supra memoratum Bedæ quidem esse, sed interpolatum.

Alios evulgavit idem Martene *de antiquis Ecclesiæ ritibus lib.* 1. *c.* 6. *artic.* VII. præsertim vero *Judicium pœnitentiæ* ex pervetusto codice Floriacensi.

Capitulare Theodulfi Episcopi Aurelianensis publici juris fecit Baluzius *tom.* VII. *Miscellan. pag.* 21.

Muratorius quoque binos Pœnitentiales ex Italicis deprompsit Bibliothecis, alterum scilicet ex MS. codice Capituli Canonicorum Veronensium, alterum ex Bobiensis Monasterii MSS. exemplis, ediditque *Tom. V. Antiquit. Italic. medii ævi diss.* 68.

VIII. Neque mirum esse debet, tot exstare etiamnum hujusmodi Libros. Nam olim innumeri erant, ac sæpe corrupti. Qua de caussa Concilia non semel de Pœnitentialibus libris aut incerto auctore editis, aut vitiatis abolendis cogitarunt. Exstat hanc in rem Turonensis III. Synodi an. 813. celebratæ canon XXII. dignus, qui huic adscribatur : *Episcopis, et Presbyteris diligenti cautela pertractandum est, qualiter hominibus sua sibi delicta confitentibus tempus abstinendi adscribant, ut juxta modum peccati pœnitentibus abstinentia indicetur, quoniam varie ab aliquibus Sacerdotibus et indiscrete hæc judicia proferuntur. Ideo necessarium videbatur nobis, cum omnes Episcopi ad sacrum palatium congregati fuerint, ab eis edoceri, cujus antiquorum liber Pœnitentialis potissimum sit sequendus.* Eodem anno Cabilonense II. Concilium hunc canonem XXXVIII. edidit : *Modus autem pœnitentiæ peccata sua confitentibus, aut per antiquorum canonum institutionem, aut per sanctarum Scripturarum auctoritatem, aut per ecclesiasticam consuetudinem..... imponi debet, repudiatis, ac pœnitus eliminatis libellis, quos pœnitentiales vocant, quorum sunt certi errores, incerti auctores.* Paucis post annis, anno scilicet DCCCXXIX. statuit Parisiense Concilium, ut singuli Episcopi suis in Diœcesibus *erroneos codicillos* (Pœnitentiales) *diligenter perquirerent, et inventos igni traderent.*

IX. Hos inter Pœnitentiales libros eminebat Pœnitentiale Romanum, quod propterea ad gentes recèns conversas mittebatur, ut notavit Chardonius in historia Sacramentorum. Enimvero hoc videtur *judicium* illud *pœnitentiæ*, quod ad Bulgaros juxta eorum postulata misisse se scribit Nicolaus I. in respons. ad illorum quæsita c. 75. Post Romanum vero celeberrimi Pœnitentiales libri fuere Theodori Cantuariensis, et Bedæ. Episcopus in sua Synodo, atque in Diœcesis visitatione id potissimum investigabat, an quilibet Presbyter librum haberet Pœnitentialem suæ Diœcesis proprium, præsertim vero Romanum, aut Theodori illum, ac Bedæ, et an secundum quod ibi præscriptum erat, pro modo culpæ pœnitentiam injungeret? Discimus id ex Burchardo, apud quem *l.* 1. *c.* 94. inter ea, quæ Episcopi in Diœcesanis Synodis quærere debent, hoc *interrogat.* 58.

continetur : *Est aliquis, qui modum pœnitentiæ sibi injunctum non custodierit?* Regino vero suam canonum collectionem à modo exorsus visitandi Ecclesias *cap.* 93. hanc singulis Presbyteris ab Episcopo, aut Archidiacono faciendam proponit interrogationem : *Si habeat Pœnitentiale Romanum, vel à Theodoro Episcopo, aut à Venerabili Presbytero Beda editum, ut secundum quod ibi scriptum est interroget confitentem, aut confesso modum pœnitentiæ imponat?*

CAPUT V.

Antiquorum Pœnitentialium summa.

I. Antequam autem ultra progrediar, libet quemadmodum superius Græcorum, et Latinorum Canonum ad pœnitentiam spectantium summam tradidimus, huic etiam Pœnitentialium libellorum epitomen quamdam exhibere. Eam autem repræsentabimus, qualem S. Carolus Borromæus contexuit, Canonibus pro decalogi ratione dispositis.

Canones pœnitentiæ ad primum decalogi præceptum spectantes.

Qui à fide catholica desciverit, si intimo summoque dolore affectus, ad Ecclesiam redierit, pœnitentiam aget annis decem.

Qui dæmoni immolaverit, in pœnitentia erit annis decem.

Qui more Gentilium elementa coluerit? qui vel segetibus faciendis, vel ædibus extruendis, vel arboribus serendis, vel nuptiis contrahendis, inanem signorum fallaciam observaverit, pœnitentiam aget annos duos feriis legitimis : (*id est feria secunda, quarta, et sexta, quæ legitimæ dicebantur, propterea quod ad abstinentiam, et jejunium legibus ecclesiasticis essent consecratæ*).

Qui cum Judæo cibum sumpserit, pœnitens erit dies decem, pane et aqua victitans.

Qui auguriis, et divinitatibus servierit, quive incantationes diabolicas fecerit, pœnitens erit annos septem.

Mulier incantatrix pœnitentiam aget annum, vel (ut alio canone præscribitur) annos septem.

Qui herbas medicinales cum incantationibus collegerit, pœnitentiam aget dies viginti.

Qui magos consuluerit, in pœnitentia erit annos quinque.

Qui ædes magicis cantionibus lustrat, aliudve tale admittit; et qui ei consentit, quive consulit; in pœnitentia erit annos quinque.

Qui tempestatum immissor erit, pœnitentiam aget annos septem, tres in pane et aqua : qui vero crediderit, particepsve fuerit, annum unum per legitimas ferias.

Si quis ligaturas, aut fascinationes fecerit, pœnitens erit annos duos per legitimas ferias.

Si quis sortilegus erit, pœnitentiam aget dies quadraginta.

Si quis in codicibus, aut in talibus, forte ducta, res futuras requisierit, pœnitens erit dies quadraginta.

Respiciens furta in astrolabio, annis duobus.

Si quis Clericus, vel monachus, postquam Deo voverit, ad sæculum redierit, pœnitentiam aget annos decem, quorum tres in pane, et aqua.

II. Canones pœnitentiæ contra infringentes secundum decalogi præceptum.

Quicumque sciens pejeraverit, quadraginta dies in pane, et aqua, et sequentes annos pœniteat, et nunquam sit sine pœnitentia, et nunquam in testimonium recipiatur : et post hæc communionem percipiat.

Qui perjurium in Ecclesia fecerit, pœnitentiam aget annos decem.

Qui sciens pejerat domini impulsu, pœnitens erit quadragesimas tres, et ferias legitimas : dominus autem quia præcipit, quadraginta dies in pane et aqua, et septem sequentes annos.

Si quis sciens pejeraverit, aliosque in perjurium induxerit, pœnitens erit dies quadraginta in pane et aqua, et septem annos sequentes, et tot perjuria jejunabit, quot homines in perjurium induxerit.

Si quis suspicatus, se ad perjurium induci ex consensu jurat, pœnitentiam aget dies quadraginta, et septem annos sequentes, et nunquam sine gravi pœnitentia erit.

Si quis per cupiditatem perjurium fecerit, carinam (*carina, barbara vox, idem quod quadragesimam, sive quadraginta dierum continuationem significans : quam alii carentenam, aut quadragenam dixere*) in pane et aqua jejunet, et quandiu vivet, omnes sextas ferias : item, si quis per cupiditatem pejeraverit, omnes res suas vendet, et pauperibus distribuet, et monasterium ingressus, jugi se pœnitentiæ subdet.

Si quis coactus, necessitateque aliqua impulsus perjurium commiserit, in pœnitentia erit quadragesimis tribus.

Item, si quis coactus pejeraverit, pœnitens quadraginta diebus pane et aqua victitet, ac præterea omnibus sextis feriis.

Si quis seductus, ignorans (pejeravit, et), postea cognoscit, pœnitentiam agat annum unum, vel quadragesimas tres, vel dies quadraginta.

Qui compellit alium, ut falsum juret, quadraginta dies in pane et aqua, et septem annos in pœnitentia erit.

Si quis jusjurandum, quo se regi et domino suo adstrinxerit, violaverit, in monasterio pœnitentiam aget omnibus diebus vitæ suæ.

Si quis se jurejurando obstrinxerit, ut cum aliquo litiget, nec

pacem cum eo reconciliet; pœnitentiam aget dies quadraginta in pane et aqua, per annum à sacra communione segregatus : ad charitatem vero celeriter redeat.

Si quis per capillum Dei, aut per caput ejus juraverit; si semel nesciens fecerit, pœnitens aqua et pane septem dies victitet; si secundo ac tertio monitus idem fecerit, dies quindecim.

Si per cœlum, aut per aliam aliquam creaturam; dies item quindecim.

Si quis blasphemat, tandiu pœnitens erit, quamdiu impœnitens permansit.

Si quis Deum, vel Beatam Mariam Virginem, vel aliquem Sanctum publice blasphemaverit, ut foribus Ecclesiæ, diebus Dominicis septem, in manifesto, dum Missarum solemnia aguntur, stet, ultimoque ex istis die, sine pallio et calceamentis, ligatus corrigia circa collum : septemque præcedentibus feriis sextis in pane et aqua jejunet, Ecclesiam nullo modo tunc ingressurus : singulis item septem illis diebus Dominicis, tres, aut duos, aut unum panperem pascat, si potest : alioquin alia pœnitentia afficiatur : recusans (hanc subire pœnam) Ecclesiæ ingressu interdicatur; in obitu ecclesiastica careat sepultura, dives à magistratu mulctetur pœna solidorum quadraginta, alioqui triginta, seu viginti.

III. Canones Pœnitentiæ ad tertium præceptum spectantes.

Qui opus aliquod servile die Dominico, festove fecerit, pœnitentiam aget tres dies in pane et aqua.

Qui die Dominico opus terrenum fecerit, dies septem pœnitentiam aget.

Si quis ante Ecclesiam saltationes fecerit, emendationem pollicitus, pœnitentiam aget annis tribus.

Si quis pransus Missæ interfuerit, pœnitens erit dies tres in pane et aqua.

Si quis sacram communionem sumpserit post aliquam, vel minimam degustationem, pœnitentiam aget dies decem in pane et aqua.

Si quis in Ecclesia confabuletur, cum divina fiunt, pœnitens erit dies decem in pane et aqua.

Si quis jejunia à sancta Ecclesia indicta violaverit, pœnitentiam aget dies viginti in pane et aqua.

In quadragesima, carne, sine inevitabili necessitate, vescens, in pascha non communicet, ac præterea à carne abstineat.

Qui in quadragesima jejunium violaverit, pro uno die pœnitentiam aget dies septem.

Si quis jejunium quatuor temporum non custodierit, pœnitens erit dies quadraginta in pane et aqua.

IV. Canones Pœnitentiæ contra infractores quarti præcepti.

Qui parentibus maledixerit, quadraginta dies pœnitens sit in pane et aqua.

Qui parentes injuria affecerit, tres annos.

Qui percusserit, annos septem.

Qui expulerit, tamdiu pœnitens, quamdiu in impietate permanserit.

Si quis contra Episcopum, pastorem, et patrem suum insurrexerit, in monasterio omnibus diebus vitæ suæ pœnitentiam aget.

Si quis contra Episcopum conspiraverit, gradu suo amovebitur.

Si quis Episcopi sui, aut ministrorum ejus, vel parochi sui præcepta contempserit, pœnitentiam aget dies quadraginta in pane et aqua.

V. Canones Pœnitentiæ circa peccata contra quintum præceptum commissa.

Qui Presbyterum occiderit, pœnitentiam aget annis duodecim.

Si quis Presbyter Presbyterum occiderit, pœnitentiam aget annis viginti octo.

Si quis Presbyterum armis contra se irruentem occiderit, pœnitens erit annos decem.

Si quis patrem aut matrem, fratrem aut sororem occiderit, toto vitæ suæ tempore non suscipiat corpus Domini nisi in obitu : abstineat in carne, et vino dum vixerit; jejunet secunda, et quarta, et sexta feria : si autem nolenti accidit, decem annis pœniteat judicio Sacerdotis.

Qui voluntarie filium suum, vel filiam suam, vel germanum, aut germanam suam occiderit, quinque annis extra fines ipsius terræ exul fiat : deinceps viginti annis pœniteat.

Quæ mulier filios suos necarit : peracta septenni pœnitentia, in monasterium detrusa monasticam vitam perpetuo regulariter aget.

Si qua mulier post partum, filium filiamve sponte interfecerit, pœnitentiam agat annos duodecim, et nunquam erit sine pœnitentia.

Paupercula, si ob difficultatem nutriendi id commiserit, annos septem.

Si qua mulier sponte abortum fecerit, pœnitentiam aget tres annos; si nolens, quadragesimas tres.

Item mulier partum suum perdens voluntarie ante quadraginta dies, pœnitens erit annum unum : si post quadraginta dies, annos tres : si vero postquam editus est in lucem, tamquam homicida.

Quæ sceleris occultandi causa filium necarit, pœnitentiam aget annos decem.

Qui nolens filium oppresserit, si post Baptismum, pœnitentiam

aget dies quadraginta in pane et aqua, oleribus, ac leguminibus: abstinebit ab uxore dies totidem, deinde pœnitens erit tres annos per legitimas ferias : tres præterea quadragesimas in anno observabit : si ante Baptismum quadraginta dies, ut supra, et quinquennio præterea pœniteat, unum in pane et aqua.

Cujus filius sine Confirmationis Sacramento moritur, parentes quorum negligentia id factum est, pœnitentiam agent annos tres.

Si quis explendæ causa libidinis, vel odii meditatione, ut non ex eo soboles nascantur, homini aut mulieri aliquid fecerit, vel ad potandum dederit, ut non possit generare, aut concipere, homicida teneatur.

Qui uxorem occiderit, aut monasterium ingrediatur, pœnitentiam perpetuam acturus; aut cuncta negotia sæcularia dimittens, perpetuo abstineat à carne, sagimine, vino, cerevisia etc. exceptis diebus resurrectionis, et natalis Domini : uxorem non ducat : in fine tantum vitæ Eucharistiam accipiat.

Si mulier maritum suum causa fornicationis veneno interfecerit, aut quacumque arte mortem ejus procurarit, sæculum relinquat, et in monasterio pœniteat.

Qui mortem sibi consciverit, pro eo nulla in Missa commemoratio fiat, neque cum palmis ejus cadaver sepeliatur.

Si quis sponte hominem occiderit, ad januam Ecclesiæ semper erit, et in obitu communionem recipiet : si casu necarit, pœnitentiam aget annos septem.

Si quis hominem necare voluerit, neque hoc scelus potuerit patrare, ut homicida pœnitentia afficietur.

Si quis per iram subitam, aut per rixam hominem necarit, pœnitentiam aget annos tres.

Si quis jussu domini homicidium perpetrarit, dies quadraginta in pane, et aqua, et præterea septem annos sequentes, per legitimas ferias jejunabit.

Qui homicidii auctor fuit, ob consilium quod dedit, erit in pœnitentia quadraginta dies in pane et aqua, cum septem sequentibus annis.

Si quis casu homicidium fecerit, pœnitens erit quadraginta dies in pane et aqua : quinquennio communione privabitur : à cibis abstinebit arbitrio Sacerdotis.

Qui homicidio quod postea factum est, consenserit, pœnitentiam aget annis septem, tres in pane et aqua : si autem voluerit, nec potuerit, tres tantum annos.

Si quis aliquem vulnerari, vel ei aliquod membrum præciderit, pœnitentiam aget uno anno per ferias legitimas : si cicatrix gravis est, et vulneratum deformem reddit, quadraginta etiam dies pœnitebit in pane, et aqua.

Si quis ictum proximo dederit, nec nocuerit, tridui pœnitentiam aget in pane et aqua; Clericus, unius anni et mensium sex.

Si quis aliquem per iram percutiens debilitaverit; soluta medicamenti impensa, si laicus est, pœnitens erit quadraginta dies in

pane et aqua : si Clericus, duas quadragesimas : si Diaconus, septem mensibus : si Presbyter, uno anno.

Si quis fratri suo quem oderit, reconciliari non vult, tandiu in pane et aqua pœnitentiam aget, quoad reconcilietur.

VI. Canones Pœnitentiæ ad expianda peccata contra sextum mandatum commissa.

Si laicus solutus cum fœmina soluta concubuerit, pœnitens erit annos tres : et quanto sæpius, tanto majori pœnitentia afficietur.

Uxor viro conscio mœchata, si dignam pœnitentiam egerit, post decem annos sacram communionem sumet.

Si quis conjugem fornicari consenserit, diebus omnibus vitæ in pœnitentia erit. Vir solutus, si cum alterius uxore adulterium commiserit, pœnitentiam aget annos septem : mulier quinque.

Mulier soluta cum alterius marito adulterium patrans, pœnitentia afficietur decennali.

Si quis maritus semel lapsus est, pœnitentiam aget annos quinque : si sæpius, omnibus diebus vitæ suæ.

Si quis uxorem simul et concubinam habuerit, in pœnitentia erit annos septem et amplius pro ratione culpæ.

Qui cum uxore sua turpiter concubuerit, pœnitens erit quadraginta dies.

Si quis adolescens cum virgine peccaverit, pœnitentiam aget annum unum.

Qui puellam, aut mulierem, libidinose obtrectaverit : si Clericus est, quinque dies ; si laicus, tres dies pœnitentiam aget : monachus, vel Sacerdos, à ministerio suspensus, pœnitens erit dies viginti.

Qui corruperit virginem, quam postea uxorem duxerit, pœnitentiam aget annum unum per legitimas ferias : si vero non duxerit, annos duos per legitimas ferias.

Vidua quæ stuprum admiserit, pœnitentiam aget annum unum : et præterea altero anno jejunabit legitimis feriis.

Cum duabus sororibus fornicatus, pœnitentiam aget toto vitæ suæ tempore.

Qui incestum fecerit (*in secundo vel tertio gradu etc.*), ei alii annorum duodecim, alii quindecim, alii decem pœnitentiam constituunt.

Quicunque Sacerdos spiritualem filiam violaverit, dignitatis honorem amittet, et perpetuam pœnitentiam aget.

Qui monialem violaverit, pœnitens sit annis decem.

Presbyter si fornicationem admiserit, sponte confessus, pœnitentiam aget annos decem.

Qui cum brutis coierit, pœnitentia afficietur annorum decem, et diuturniori etiam pro personæ conditione.

Qui contra naturam coierit ; si servus est, scopis castigabitur ; et

pœnitebit annos duos; si liber est, et matrimonio junctus, annos decem : si solutus, annos septem : pueri, dies centum : laicus matrimonio junctus, si in consuetudinem habuerit, annos quindecim : si Clericus, de gradu amotus ut laicus pœnitentiam aget : qui cum fratre tale scelus admiserit, ab omni carne abstinebit, pœnitensque erit annis quindecim : si Clericus diuturniori, et graviori pœnitentia afficietur.

Vir se inquinans, primo dies decem; si iterum, dies viginti : si tertio, dies triginta : si nefarie agere perget, pœnitentiæ accessio ei fiet : si puer, dies quadraginta; si major quindecim annis, dies centum.

Qui complexu fœminæ, vel osculo polluitur, pœnitentiam aget dies triginta : qui contactu inverecundo, menses tres.

Qui concupivit mente, sed non potuit, dies decem pœnitentiam aget.

Qui turpiloquio aspectuque polluitur negligens, nec vere peccare voluit, pœnitentiam aget dies viginti : si vero impugnatione tentationis inquinatur, pœnitebit item dies viginti.

Quicumque lenocinium exercuerit, toto vitæ tempore pœnitebit : item sacram communionem non accipiet, nisi in fine.

Si quæ mulier cerussa, aliove pigmento se oblinit, ut aliis viris placeat, pœnitentia afficietur annorum trium.

VII. Canones Pœnitentiæ ad septimum decalogi præceptum spectantes.

Qui furatus est aliquid de Ecclesiæ supellectili, vel thesauro, quod substulit reddet, et tres carinas (*Quadragesimas*) cum septem sequentibus annis pœnitebit.

Qui sacras reliquias furatus est, illis restitutis, septem carinas jejunabit.

Pecuniam Ecclesiarum furatus, quadruplum reddet : si quid item de ministerio Ecclesiæ aliquo modo surripuerit, pœnitens erit annos septem.

Sacrilegus rerum ecclesiasticarum invasor, tres annos communione privabitur, ac præterea sine usu carnis, ac potatione vini usque ad septennium pœnitens permanebit.

Qui Ecclesiam incenderit, aut incendio consenserit, restitutione facta, pœnitentiam aget annis quindecim.

Si quis malo studio, vel odio, vel ulciscendæ injuriæ causa incendium commiserit, committive jusserit, aut incendiario auxilium, vel consilium scienter dederit, excommunicetur : mortuus christiana sepultura carebit, nec vero absolvetur, nisi damnum pro facultatibus resarciverit, juraveritque se in posterum tale facinus nunquam admissurum.

Si quis sepulcrum violaverit, pœnitens erit annos septem, è quibus tres in pane et aqua.

Qui sepulchrum infregerit, ut defuncti sepulti vestimenta furaretur, pœnitens erit annos duos per legitimas ferias.

Qui de oblationibus, quæ Ecclesiis factæ sunt, aliquid retinuerit, pœnitens erit dies quadraginta in pane et aqua.

Qui decimam sibi retinuerit, aut dare neglexerit, quadruplum restituet, et pœnitentiam aget dies viginti in pane et aqua.

Qui hospitalis domus administrator, aliquid de administratione subtraxerit, restituet quod abstulit, pœnitensque erit annos tres.

Qui pauperem oppresserit, ejusque bona abstulerit, reddet ei suum, et pœnitens erit dies triginta in pane et aqua.

Clericus furtum capitale faciens, septennii pœnitentiam explebit; laicus, quinquennii, et quod furatus est, reddat.

Qui fregerit noctu alicujus domum, aut aliquid abstulerit, pretium reddet, et pœnitentiam aget annum in pane et aqua.

Si quis furtum de re minori semel, aut bis fecerit; restituta re, pœnitentiam agat annum unum.

Qui rem inventam non reddit, furtum committit : idcirco tamquam de furto pœnitentiam aget.

Si quis usuras accipit, rapinam facit : ideoque quicumque illam exegerit, pœnitentiam aget annis tribus, uno in pane et aqua.

VIII. Canones Pœnitentiæ pro peccatis contra octavum præceptum.

Qui affirmaverit verum esse quod falsum est, pœnitentiam aget, ut adulter : ut homicida, qui sponte id facinus admiserit.

Qui falso testimonio consenserit, pœnitens erit annos quinque.

Qui proximo falsum crimen objicit, pœnitentia afficitur ut falsus testis.

Si quis contra proximum lingua lascivus erit, triduana pœnitentia expiabitur.

Si quis murmuraverit, judicio Sacerdotis pœnitentiam aget, pro culpæ gravitate.

Si quis convicium manifestum fratri intulerit, diuturna expiabitur pœnitentia pro modo peccati.

Si quis facile detraxerit, falsumque in hoc dixerit, pœnitens erit dies septem in pane et aqua.

Qui falsitatem, fraudemque in ponderibus, et mensuris admiserit, pœnitens erit in pane et aqua dies viginti.

Falsarius in pane et aqua pœnitentiam agat quamdiu vivit.

IX. Canones Pœnitentiæ pro peccatis contra nonum decalogi præceptum.

Rem alienam nefarie concupiscens, avarusque pœnitens erit annis tribus.

Qui aliena concupiscit, furtum est : qui aliena rapere cupit, rapina est : qui res Ecclesiæ furari appetit, sacrilegium est : ideo cum nefarie concupiscendo graviter peccet, ita peccati mortalis pœnitentiam aget arbitrio Sacerdotis.

Qui rem aliquam proximi pretiosam invenire cupit, ut illam sibi retineat : mortale peccatum concipit, cujus pœnitentiam aget, ut prædictum est de furto.

X. Canones Pœnitentiæ pro peccatis contra decimum decalogi præceptum.

Si quis concupiscit fornicari ; si Episcopus, pœnitens erit annos septem : si Presbyter, quinque : si Diaconus, vel monachus, tres, è quibus unum in pane et aqua : si Clericus aut laicus, annos duos.

Si quis in somnis ex immundo desiderio polluitur, surgat, et cantet septem psalmos pœnitentiales : et in die triginta (cantet).

Si Clericus, aut laicus ex mala cogitatione concupiscentiaque semen effuderit, pœnitens erit dies septem.

XI. Canones Pœnitentiæ contra septem peccata capitalia, speciatimque gulam, et ebrietatem.

Pro capitali mortalique crimine, pœnitentia septem annorum inducitur : nisi peccati gravitas et personæ status severiorem diuturnioremque pœnitentiam requirat.

Pro capitali crimine pœnitentiam aget laicus annos quatuor, Clericus quinque, Subdiaconus sex, Diaconus septem, Presbyter decem, Episcopus duodecim.

Sacerdos imprudenter ebrius factus, pane et aqua pœnitentiam agat dies septem : si negligenter, dies quindecim : si per contemptum, dies quadraginta.

Diaconus et alius Clericus ebrius factus, arbitrio Sacerdotis pœnitens erit.

Monachus ebrius, pane et aqua mensibus tribus; si Clericus, viginti dies.

Laicus ebriosus graviter arguatur, et pœnitentiam agere à Sacerdote cogatur.

Qui humanitatis gratia alium inebriari procurat, pœnitentiam aget diebus septem : si per contemptum, dies triginta.

Qui præ ebrietate, et crapula vomitum fecerit : si Presbyter, aut Diaconus, pœnitentiam agat dies quadraginta ; si monachus, aut Clericus, dies triginta : si laicus, dies quindecim, abstineatque à vino et carne dies tres.

Si quis gulæ causa ante horam legitimam jejunium fregerit, duos dies pœnitentiam aget in pane et aqua.

XIII. Canones Pœnitentiæ pro variis peccatis.

Si quis nimio cibo se ingurgitaverit, et inde dolorem senserit, unum diem pœnitentiam aget in pane et aqua.

Si quis Sacerdos Missam canit, neque communicat, per annum pœnitentiam agat, nec vero interea celebret.

Sacerdos excommunicatus si celebrat, tribus annis pœnitens sit, hebdomadisque singulis feria secunda, quarta, et sexta à vino et carnibus jejunet.

Sacerdos Sacerdotii sui gradu ordineque in perpetuum amotus si celebrare audet, privatus communione corporis et sanguinis Jesu Christi, usque ad ultimum diem, et in excommunicatione est, viaticum tantum in fine sumens.

Si gutta sanguinis Christi in terram cadit, Sacerdos in pœnitentia sit quinquaginta diebus : si super altare, et ad pannum unum transit, diebus duobus : si usque ad pannos duos, diebus quatuor : si usque ad tres, diebus novem; si incaute dimisit, quamvis nihil nefandi acciderit, tribus mensibus à sui muneris administratione amovetur.

Qui sciens rebaptizandum curaverit, si quidem per hæresim tale flagitium perpetrarit, pœnitentiam agat annos septem : tres quadragesimas primi anni jejunet in pane et aqua, et quarta et sexta feria aliorum annorum.

Si propter purificationem se rebaptizandum curaverit, pœnitentiam aget annos tres : si per ignorantiam, non peccat quidem; nihilominus non promoveatur ad sacros Ordines, licet excellens et eximius videatur.

Si Episcopus aut Presbyter, aut Diaconus se rebaptizandum curaverit, per totam vitam pœnitentiam aget.

Clerici, monachi, monachæ, sponte sua per hæreticos rebaptizati, pœnitentiam agent per annos duodecim.

Presbyter, qui clandestinis sponsalibus interfuerit, suspendatur ab officio suo annos tres.

Presbyter, qui mortuum corpus altaris mappis involverit, pœnitentiam aget annos decem, et menses quinque : Diaconus autem annos tres, et menses sex.

Qui legata pia Ecclesiæ non solvit, uno anno pœnitens sit; et per legitimas ferias jejunet.

Qui sui sexus habitum mutaverit, pœnitentiam aget annos tres, promittens emendationem.

Infirmos et in carcere detentos visitare negligens, pœnitentiam aget dies septem pane et aqua victitans.

CAPUT VI.

Casuistica Theologiæ origo, progressus, ac ratio universa.

I. Pœnitentialia, de quibus hactenus, Ritualis præterea liber, et Codex Canonum, fuere præcipui Confessariorum libri fere ad XIII. sæculum; ut mirandum sit cui pœnitentiæ Sacramentum in tanta librorum paucitate, atque etiam imperfectione (vide Francolinium *de Pœnit. lib.* 2. *c.* 8.) fuerit per tot sæcula administratum. Labente autem XIII. sæculo cœperunt aliquot acris ingenii viri sententias Patrum ad doctrinam fidei pertinentes paulo ante à Petro Lombardo collectas, et Patrum similiter sententias ad doctrinam morum spectantes, canonesque et responsa Pontificum paulo ante etiam ipsa à Gratiano collecta, interpretari, explicare, et multas circa utramque doctrinam quæstiones subtiliter movere. Hinc orta Theologia *Scholastica*, nempe disputatrix, et methodica, et facultas *Canonica* Canonum interpres, et ex utraque Theologia *Moralis*, seu Casuistarum, qui sic dicti post aliquot sæcula fuere, quia ipsi respondent casibus conscientiæ, non quidem ut olim Episcopi, Concilia, et Pontifices; nempe tamquam Ecclesiæ Pastores, doctoresque à Deo constituti, sed ut privati interpretes Scripturarum, legum, eorumque omnium, quæ aut Patres senserant, aut sanxerant, nempe sententiarum, et sanctionum. Hi præter multas quæstiones morales insertas tractibus Theologiæ *Speculatricis* scripserunt Directoria quædam Confessariorum, in quibus methodo longe meliori, fusiusque quam olim fieret in libellis pœnitentialibus, totaque canonum collatione agitur de iis, quæ Confessarius scire debet. In illis siquidem non solum traditur modus interrogandi, castigandi, et absolvendi pœnitentes, sed singulæ partes sacramenti explicantur, eaque circa illas doctrina traditur, qua quæstionibus, casibus, et dubiis saltem, quæ solent in eo foro proponi, facile respondetur.

II. Circa annum 1228 floruit S. Raymundus de Pennafort insigne præclarissimi Dominicani Ordinis ornamentum. Scripsit is *Summam de casibus pœnitentialibus* libris quatuor comprehensam, quorum primus de peccatis adversus Deum. 2. Adversus proximum. 3. De ecclesiasticorum delictis, officiis, et juribus. 4. De matrimonio agit. S. Antoninus, ac Vincentius Bellovacensis eam sæpe laudant. Pluries typis expressa fuit, ut Lovanii 1480. Coloniæ 1495. Parisiis 1500 quas editiones Fabricius recenset in Bibliotheca mediæ, et infimæ latinitatis. Huc spectat Alexandri de Hales *Summa de virtutibus, et destructorium vitiorum*, quamquam contra Waddingum utrumque opus Alexandro abjudicat non contemnendis argumentis, ac juniori Scriptori tribuit Jacobus Quetif *Tomo I. Biblioth. Dominicanorum.* Accessit Vincentii Bellovacensis *Speculum morale.* Multa in eamdem

rem, præsertim vero *Librum Pœnitentiarum* Johannes de Deo conscripsit. A. D. 1247. Vide de illo Caveum, et Fabricium. Porro circa a. 1250. Guilielmus Redonensis è Dominicana familia apparatum, sive glossas edidit ad Summam S. Raymundi sæpius vulgatas sub Johannis de Friburgo nomine. Paulo post habuimus S. Bonaventuræ *Confessionale.*

III. Sub initium insequentis sæculi occurrit Johannes Friburgensis Dominicanus junior, qui *Summam majorem, seu Confessariorum, et Quæstiones Casuales* composuit, tum celeberrima Astesani, seu Astensis *Summa de casibus conscientiæ*, cujus editiones Waddingus persequitur. Ejusdem, quem Astensis professus fuerat, Minoritarum scilicet Ordinis fuit Monaldus, qui circa an. 1330 floruit: exstat autem ejus *Summa Casuum conscientiæ, aurea et Monaldina dicta.* Circa idem tempus Bartholomæus à S. Concordia natione Italus, domo Pisanus, professione Dominicanus florebat. Hic a. 1338. *Summam casuum conscientiæ* absolvit, quæ ab auctoris patria *Pisanella* etiam vocatur, et præterea *Magistruccia.* De casibus conscientiæ scripsit quoque a. circiter 1333. Henricus de Erfordia. *Speculum* vero *Curatorum* Ranulphus Higdenus Benedictinus Castriensis a. 1357. Singularem porro famam sibi conciliavit Johannes de Burgo, qui a. 1385 librum contexuit inscriptum: *Pupilla oculi omnibus Sacerdotibus tam curatis, quam non curatis summe necessaria, in qua tractatur de septem Sacramentorum administratione, de decem præceptis decalogi, et de reliquis ecclesiasticorum officiis.* His adde Antonii de Butrio *Speculum de confessione*, quod Walthonus Lovanii editum memorat.

IV. Quinto autem et decimo sæculo hi floruere casuisticæ Theologiæ Doctores I. Johannes Charlierius de Gerson qui præter alia *opusculum tripartitum de præceptis decalogi, de confessione, et de arte moriendi* composuit tanto plausu exceptum, ut illud XVII. omnino Synodorum, quas recenter Launoius *in Inst. Gymn. Navarr. par.* 2. *c.* 1. *p.* 510. decreto Presbyteri, et Curati in exponendo Decalogo, audiendis Confessionibus, et visitandis ægrotis adhibere juberentur. II. Henricus de Hassia. Scripsit *Regulas ad discernendum mortale peccatum à veniali*, librum *de contractibus, et ordine censuum*, Tractatum *de confessione*, et commentarium *in decem præcepta.* III. Nicolaus Dinckelspulius edidit *de præceptis Decalogi, de tribus partibus Pœnitentiæ, et Confessionale peccatorum.* IV. S. Bernardinus Senensis, qui Tractatum de *confessione* conscripsit. V. Nicolaus Auximanus. Ab eo habuimus *Summam casuum conscientiæ, supplementum ad summam Pisanellam, et interrogatorium Confessorum.* VI. Johannes Nider. Ex ejus operibus huc spectat *Consolatorium timoratæ conscientiæ, Præceptorium*, seu tractatus de decem præceptis, de *contractibus mercatorum* Liber VII. Ægidius Carlerius. Ejus *diversæ casuum consultationes* prodiere Bruxellis 1478 quas inter Tractatus de *decimis, de integritate confessionis etc.* VIII. Nicolaus Plovius, aliis Plonus. Scripsit de *excommunicationi-*

bus, de Horis Canonicis dicendis, de Interdicto ecclesiastico, de irregularitate, de Sacramentis, et eorum administratione, de Sacrificio Missæ; qui Tractatus simul prodiere Argentorati 1593. IX. S. Johannes Capistranus. Edidit *speculum conscientiæ*, tractatum *de Canone Pœnitentiali, de usuris, et contractibus*, aliaque. X. S. Antoninus Archiepiscopus Florentinus. Præter tractatus *de suspensione, de usuris etc.* elucubravit *Summam Theologicam, et Summam confessionalem* sæpius editam. XI. Henricus Harphius. *Speculum aureum scripsit in X. præcepta decalogi*, et librum *de tribus pœnitentiæ partibus* XII. Johannes Beetzius, cujus *Præceptorium divinæ Legis*, sive *Expositio Decalogi* exiit Lovanii 1486. *fol.* XIII. Angelus de Clavasio, cujus exstat *Summa casuum conscientiæ, Angelica* vulgo dicta. XIV. Baptista Trovamala, qui *ad utilitatem simplicium Confessorum Summam casuum conscientiæ Rosellam* vulgo nuncupatam divulgavit. XV. Michael de Mediolano. Ejus *Confessionale*, seu methodus confitendi Venetiis prodiit a. 1513. XVI. Michael Lochmayer. Scripsit *Parochiale Curatorum, quo officium Curati* circa Sacramentalia late exponit.

V. Porro sequentibus sæculis quemadmodum Scholastica Theologia maximum nacta est incrementum, ita et Moralis amplificata est. Nam et Theologi Scholastici multa de Morali Theologia cœpere subtiliter disputare, et ii quos *Morales* seu *Casuistas* dixere, integros de pluribus ejus facultatis singularibus partibus singulares accuratissimosque edidere tractatus, ac præterea novo ordine, ac majore studio universam Theologiam Moralem concinnarunt. Probatissimi ex illis, inquit Francolinus *Tyrocinii Theologici parte quinta, hunc ordinem servant. Agunt* 1. *de Conscientia, scilicet recta, et erronea, probabili, dubia, et scrupulosa.* 2. *De peccatis, et de conditionibus ad peccandum requisitis, vel ab eo excusantibus, ac proinde de voluntario, de libero, de metu justo, et injusto, gravi, et levi; de ignorantia antecedente, comitante, consequente, excusante, non excusante; de peccato mortali, veniali, personali, originali.* 3. *De legibus in genere, earumque causis, et effectibus, de legibus in specie, ut de lege pœnali; de lege non scripta seu consuetudine, de lege concedente privilegium, adeoque de privilegio. Inde de cessatione, interpretatione, ac dispensatione legum.* 4. *De fide, ejusque obligatione, de infidelitate, Hæresi, Apostasia, pœnis spiritualibus, ac temporalibus Hæreticorum.* 5. *De virtute spei, ejusque contrariis vitiis, præsumptione, desperatione etc.* 6. *De charitate in Deum, et proximum, ejusque effectibus, seu actibus, ut de Eleemosyna, correctione fraterna etc. ac de vitiis ei contrariis, odio, invidia, discordia, schismate, bello injusto, rixa, duello, scandalo.* 7. *De Religione, ejusque actibus, nempe de oratione, de oris canonicis, de adoratione, de Sacrificio, de observatione festorum, de primitiis, de oblationibus, de reverentia debita locis, et personis sacris, eorumque immunitate, de beneficiis*

ecclesiasticis, de eorum provisione, acquisitione, collatione, oneribus, utilitatibus, vocatione, omissione, divisione, extructione, erectione, unione. De juramento, et voto, eorumque obligatione, relaxatione, irritatione, commutatione. De adjuratione. De statu Religioso, ejusque susceptione, professione, relaxatione, privilegiis. Rursus de vitiis Religioni oppositis, idololatria, superstitione, divinatione, vana observantia, maleficio, tentatione Dei, blasphemia, sacrilegio, simonia. 8. *De ritibus, seu signis, maxime religiosis, præcipuisque nostræ Religionis characteribus, nempe de Sacramentis in genere, et in specie, et præsertim de sacrosancta Eucharistia, de Sacramento pœnitentiæ, de Suffragiis, Indulgentiis, Jubilæo, et Bulla Cruciatæ, de Censuris, de Sacramento Ordinis, irregularitate, depositione, degradatione, ac demum de Sacramento Matrimonii, ejusque impedimentis, horumque dispensatione.* 9. *De prudentia, fortitudine, ac temperantia, ubi de abstinentia, jejunio, sobrietate, castitate, virginitate, humilitate, studiositate, mansuetudine, clementia, modestia, vitiisque oppositis, nempe gula, ebrietate, luxuria, superbia, præsumptione, vana gloria, ambitione, vilitate, seu nimia sui abjectione, curiositate, ira, crudelitate, immodestia in cultu, ornatuque.* 10. *De justitia in genere, de jure, dominio, usufructu, usu, habitatione, emphytheusi, feudo, servitute, possessione, præscriptione.* 11. *De justitia commutativa in pactis, et contractibus, ubi de contractibus in genere.* 12. *De contractibus in specie, de promissione, donatione, commodato, depositо, mutuo (ubi de usura) emptione, censu, cambio etc. Hi sunt Theologiæ Moralis Tractatus, quos ut universos, aut plerosque, aut aliquos apud innumeros Scriptores reperies.*

VI. Non admodum ab hoc ordine abhorrent recentiores rigoristæ, etsi multum et sententiis, et quæstionum tractandarum ratione ab istis dissentiunt. Habent nimirum (quod scite à Francolinio notatum *in præfat. ad Cleric. Roman. contra nimium rigorem munitum*) *Jansenistæ Theologiam suam speculativam, et practicam, seu moralem. Speculativa Jansenismus est; practica, seu moralis rigorismus est. Hujus tria principia sunt. Patres jactare plurimum, Pontifices æstimare parvi, recentiores Theologos nihili. Patribus, ut ab ipsis reponuntur, deferre obsequium verum, Pontificibus simulatum, reliquis Doctoribus neutrum. A divo Augustino vero, aut putato recedere nunquam, nec Doctorem ex Conciliis interpretari, sed ex eo Concilia : Pontificibus ex Cathedra docentibus accedere aliquando, et id profiteri si videlicet non adversentur; at Scholasticis vero præsertim duplicis postremi sæculi in controversiis morum, vel in re, vel in modo loquendi recedere semper, vel ne legere quidem illos, et multo minus in suis scriptis, vel libris honorifice allegare.*

DISSERTATIO

PROLEGOMENA.

PARS II. DIDACTICA,

SEU DE LOCIS MORALIS THEOLOGIÆ.

De locis Moralis Theologiæ ante me qui egerit, vidi neminem, vel quod quum iidem fere sint qui Dogmaticæ Theologiæ, inutilis visa fuerit ejusmodi tractatio; vel quod vulgata apud Casuistas docendæ hujus præclarissimæ facultatis ratio hasce disquisitiones veluti quæ eruditionem magis sapiant, quam necessitatem, desiderari patiatur. Verum si quid intelligo, nulla hodie Morali Theologo disputatio aut utilis, aut etiam necessaria magis, quam quæ de locis Moralis Theologiæ instituitur. Nam et singularia sunt aliqua, hujusque disciplinæ propria, quæ apud Canum, aliosque de Dogmaticæ Theologiæ fontibus tractatores frustra quæsieris, et ineptus horum locorum

abusus, qui passim in Antiprobabilistarum Theologicis libris occurrit, maxime postulat, ut certi quidam canones pro recto eorumdem locorum usu definiantur. Concinæ in apparatu ad suam Theologiam Christianam simiam agere placuit, et quum meos de locis Moralis Theologiæ tractatus vidisset, ipse etiam de his disputare agressus est; sed nihil bonæ frugis inde extundas, verborum adeo plena sunt omnia, conviciorum, declamationum, ut quis hujus tractationis scopus sit, ne intellexisse quidem videatur. In eodem hoc iterum argumento versabor, multis prætermissis, quæ minus necessaria sunt, auctis vero, et confirmatis iis, quæ ad locorum horumce usum, præcipuum scilicet hujus disquisitionis finem pertinent.

CAPUT I.

De Scripturis sacris.

§. I.

Quotuplex sit sacrarum Scripturarum sensus.

Triplex est Scripturarum sensus, *Litteralis*, qui et *Historicus* dicitur, quod in historia elucescat is maxime, *Mysticus*, et *Accommodatitius*. Unum litteralem sensum admittunt Novatores, quos à Salmerone *proleg.* 7. Serario *cap.* 21. Bonfrerio *cap.* 20. vide vehementer exagitatos, confossosque.

Litteralem sensum dicimus, quem verba, sive proprie, sive metaphorice accepta ex Spiritus sancti loquentis intentione primo, et immediate significant. Non enim is tantummodo litterarius sensus est, quem verba proprie sine tropo significant; alias plura Scripturarum loca litterali sensu carerent. Hinc merito Bellarminus *lib.* 3. *cap.* 3. apud Serarium docet, duplicem esse litteralem sensum, *proprium* et *figuratum*.

Mysticus porro is est, qui non proxime per voces, sed mediate, et remote, mediis scilicet rebus per voces sensu litterali significatis à Spiritu sancto indicatur. Exemplum esto illud *Deuter.* 25. *Non alligabis os bovi trituranti.* Ubi sensus litteralis is est, quem verba indicant; mysticus vero, ut S. Paulus 1. *Cor.* 9. explicat, Doctoribus, et Concionatoribus necessaria ad victum suppeditanda esse significat. Quum autem res mediate, et remote in Scripturis per voces indicatæ, tres veluti in classes tribui possint, triplex quoque mysticus sensus à Doctoribus statuitur: *Allegoricus*, qui res credendas, et ad militantem Ecclesiam pertinentes significat, *Anagogicus*, qui circa res sperandas, ac triumphantis Ecclesiæ proprias versatur;

Tropologicus, qui res agendas, morumque institutiones spectat. Hinc celebre illud Dystichon :

Littera gesta docet; quid credas Allegoria;
Moralis quid agas; quo tendas Anagogia.

Accommodatitius est, per quem ea, quæ litterali sensu dicuntur, ad alia, quæ Spiritus sanctus neque proxime, neque remote significavit, transferuntur. In multis hujusmodi accommodatione utitur Ecclesia, ut quum illud *Eccli. 44. Inventus est justus, et in tempore iracundiæ factus est reconciliatio*, sanctis Confessoribus aptat. Sic etiam quæ *Zachar. 4.* de Jesu Sacerdote filio Josedech, et Zorobabel dicuntur : *Hi sunt duæ olivæ* etc. Joannes *Apoc. 11. 4.* Enoch, et Eliæ accommodat. Hæc autem de hisce sensibus notabis. Primum est, accommodatitium sensum, quum ex cujusque ingenio fingi possit, perperam ad probandum afferri. II. Sensum litteralem in omnino Scripturæ loco reperiri, non item mysticum. III. Posse interdum plures ejusdem sententiæ sensus litterales dari, ut post B. Thomam *1. p. qu. 1. art. 10.* probant Salmeron *proleg. 8.* Serarius *c. 21. quæstiunc. 12.* Bonfr. *cap. 20. sect. 5.* Exemplo sit locus ille *Isaiæ cap. 53. Generationem ejus quis enarrabit?* quem Patres plurimi de æterna Christi generatione, de temporali in utero Virginis alii intelligunt; utrique apte, sive generationem utramque spectes, sive loci illius seriem universam. IV. Posse quoque plures in eadem sententia mysticos sensus, atque adeo interdum omnes reperiri. Sic *Jerusalem*, quæ vox litterali sensu Urbem significat, allegorice Ecclesiam, tropologice animam, anagogice cœlestem gloriam indicat. V. Sensum mysticum plerumque ex veteri tantum testamento erui, utpote quod figuris, allegoriis, et symbolis abundat; rarius vero in novo reperiri, licet in hoc etiam locum habeat, uti in Navicula Petri jactata videre est, quæ mystice persecutiones Ecclesiæ illatas significat.

§. II.

Quonam modo litterarius Bibliorum sensus sit investigandus?

De litterario sensu quærimus, quonam modo investigandus sit; nam mysticum Morali Theologo utiliorem credo exornandis thesibus suis, quam solide comprobandis, de quo sequenti capite.

Interea XII. subsidia huic habeto litterali sensui inquirendo maxime apta, quorum priora sex aliorum etiam librorum communia sunt, posteriora sex Bibliorum propria.

I. Linguarum Græcæ præsertim, atque Hebraicæ cognitio. II. Artium, quibus loquendi ratio traditur, peritia, sive Grammatica, sive

Rhetorica sit. III. Disciplinarum, quas Scripturæ attingunt, scientia. Huc præter Scholasticam Theologiam spectat Historia, Philosophia, Mathesis, Geographia, et antiquitatis universæ notitiæ. IV. Omnium, quæ in libri vel capitis contextu sunt, consideratio; antecedentium videlicet, et consequentium. V. Similium, et dissimilium locorum collatio. VI. Interpretum lectio. VII. Divini luminis imploratio. VIII. Vitæ puritas. IX. Inspectio traditionis Apostolicæ, et generalis in Ecclesia Catholica praxis. X. Consideratio analogiæ fidei, de qua Apostolus *Rom.* XII. 7. XI. Unanimis Patrum consensio. XII. Regulæ quædam, quæ ad intelligendas Scripturas à quibusdam traditæ sunt. Vide Pagninum in *Isagoge*, Salmer. *Proleg.* 9. 10. 11. et Bonfrerium *cap.* 20. *sect.* 4.

§. III.

De usu Scripturarum in Morali Theologia.

CANON I. Scripturæ auctoritas præcipuus fons est, unde Theologus, quæ ad mores spectant, doctrinas hauriat. Nam, ut scribebat Gregorius XIII. ad Philippum secundum Hispaniarum Regem; *hinc omnia ad omnes virtutes præcepta colliguntur.*

Canon II. Ne quidquam statuito, quod clarissimis Scripturarum testimoniis adversetur.

Canon III. Nihil defendito, quod ex quopiam Scripturæ loco per legitimum, certumque theologicum discursum ducta cum conclusione pugnet.

Canon IV. Ad confirmandam conclusionem quampiam Scripturis in mystico sensu acceptis ne utere, nisi constet hunc esse vere sensum mysticum. Constabit autem præter subsidia *n.* 9. 10. 11. nuper indicata, quotiescumque ab alio canonico Scriptore locus quispiam Scripturæ ad probandum adducitur; sensusque, quem illi dat Scriptor Canonicus, litteralis esse non possit. Vide Bonfrer. *cap.* 20. *sect.* 4.

Canon V. Historias, in quibus Scriptura sacra narrat, viros justos quidpiam præstitisse, quod vel malum revera sit, vel mali speciem habet, casuum solvendorum regulas ne putato. Non enim (quod sapienter monitum ab Augustino *contra mendacium cap.* 8.). *Omnia quæ à sanctis, vel justis viris legimus facta, transferre debemus in mores.*

Consectarium. Non licet parentibus filiis maledicere, aut eos ex quocumque zelo occidere, quod Noe Cham posteris maledixerit, et Abraham peculiari Dei jussu Isaac filium immolare paratus fuerit.

Canon VI. Singularia exempla, quæ in Scripturis leguntur, ad universalem legem confirmandam ne assumito.

Consectarium. Ridicule Besombes t. II. *tract.* 2. *cap.* 4. veram

hanc propositionem : *Quatuor requiruntur conditiones in eo, qui absolvit à censuris.* I. *Debet esse Clericus.* II. *Debet habere jurisdictionem contentiosam.* III. *Debet certa scientia absolvere.* IV. *Debet absolvere sponte, et non coacte;* ridicule, inquam, hoc argumento probat : Paulus, *qui absolvit Corinthium incestuosum, quatuor prædictas habebat conditiones.* Vah! bellam ratiocinationem hujus similem : *Paulus, qui incestuosum absolvit, fuit Apostolus; Apostolus igitur sit oportet, qui absolvit à censuris.*

Canon VII. Præcepta Moralia, quæ in veteri Testamento sanciuntur, ne sumito in ea restrictione, qua videntur in Exodo exprimi, nec juxta falsam Scribarum interpretationem, aut popularem Hebræorum traditionem; sed juxta eam additionem, quam vel Moses, vel alii Scriptores Canonici apposuere, illamque potissimum explanationem, quam tradit Christus in Evangelio.

Consectarium. Licet Judæi putaverint solum actus externos à lege prohiberi, minime vero cogitationes, desideria etc.; nefas tamen est ita sentire, Christo oppositam doctrinam prædicante.

Canon VIII. Videndum ne Scripturæ verbis, quibus pium aliquod consilium proponitur, præceptionis vim inesse incauti velimus.

Canon IX. A Scripturis citandis abstinere consultius judicato quam harumce allegationum vanitate quadam abripi, eosque locos afferre, qui nihil efficiant.

Consectarium. Ridendus Besombes, qui t. II. *tract.* 1. *cap.* 4. *art.* 5. monet antiquitus aquam etiam ipsam extra refectionem interdictam fuisse jejunantibus; *Rex enim Ninivitarum indixit abstinentiam panis, et aquæ.* Jon. 3. *Et Esdras jejunans panem non comedit, et aquam non bibit.* Mi bone, qui hinc extundas *extra refectionem* (id enim probandum fuerat) aquam fuisse vetitam? Rex Ninivitarum omnem omnino refectionem prohibuit : *Homines, et jumenta non gustent quidquam, nec pascantur, et aquam non bibant.* Idem dictum esto de Esdra jejunante.

CAPUT II.

De sanctis Patribus.

§. I.

Quid sanctorum Patrum nomine intelligamus.

Sanctos Patres dum dicimus, non Apostolos, aut Pontifices quoscumque intelligimus, neque eos solum, quos Doctores Ecclesia expresso suffragio declaravit; sed veteres scriptores ecclesiasticos ab Apostolico ævo ad medium XII. sæculum, quorum agmen claudit mellifluus Claræ-vallensis Abbas Bernardus.

Enimvero si ab instituto libri hujus discedere non puderet, Catalogum sanctorum Patrum huic adscriberem. At quum id plane ridiculum, admodum tantum quos consulere quis possit de istiusmodi re disserentes: Hieronymum, Gennadium, Isidorum Hispalensem, Honorium Augustodunensem, aliosque de ecclesiasticis Scriptoribus Tractatores ad Trithemium cum accessionibus Auberti Miræi, suisque animadversionibus edidit Hamburgi anno 1718. *Bibliothecæ ecclesiasticæ* titulo apposito solertissimus Vir, idemque eruditus Fabricius; qui utinam abdicatis erroribus, Romanæ sese Communioni devovisset! Sixti Senensis Bibliotheca, Possevini apparatus, Bellarmini autem *de Scriptoribus ecclesiasticis* libellus, atque in hunc Philippi Labbé dissertatio, Raynaudi *erotemata* passim omnium manibus teruntur. His accessit nostris temporibus Bibliotheca Gallico idiomate conscripta à Dupinio, quæ tamen caute legenda, et Benedictini Monachi Ceillieri volumina plura item Gallice scripta super eodem argumento. Cavei *historia litteraria* cum Addissonii accessionibus, et Oudini *de Scriptoribus ecclesiasticis* commentarius in tres tomos tributus à pluribus legitur: at illa hæretici hominis est, hic impii transfugæ à sacri Claustri abditis recessibus ad hæreticorum tumultus, quanquam hujus supplementum ad Bellarmini librum, et Labbæi dissertationem omittendum non est, quam à suo authore adhuc catholico, ac Religioso prodierit. Ili fontes; rivuli Francolinus in *Tyrocinio Theologico*, Vallemontius in elementis historiæ, aliique id genus Epitomatores.

§. II.

De legibus in usu Patrum à Morali Theologo servandis.

Canon I. Si qua in quæstione (de his quæstionibus loquor, quæ ad mores spectant) definienda Patres omnes idem docent, id veluti certum habendum est; quique aliter sentiret, ab hæresis suspicione liber haud esset. Vide Canum lib. 7. cap. 3. concl. 6.

Canon II. Unius, aut duorum Patrum auctoritas in his, quæ ad doctrinam morum pertinent, probabile quidem argumentum subministrare potest, firmum vero non potest. *Ita*, inquit sapienter Canus ibid. concl. 2. *ita despicere, et pro nihilo habere, imprudentis erit; suspicere, et habere pro certo erit omnino imprudentis.*

Canon III. Etiam plurium Patrum auctoritas, reliquis, licet paucioribus reclamantibus, ea argumenta Theologo sufficere, et præstare non valet, quibus refragari nefas sit. Quæ indicavimus exempla id abunde demonstrant. Plura refert Lupus in citata dissertatione postuma *de opinione probabili.*

Canon IV. Patres afferre, præsertim vero multos ad ea firmanda

oralis, et Christianæ Theologiæ generaliora principia, in quibus heologi omnes sibi consentiunt (nisi contra hæreticos sermo sit, uod quidem vix Theologi moralis esse potest) intemperantis hominis st, et eruditionis famam captantis; arguere vero, qui secus agant, tultissimi est, et imprudentissimi.

Canon V. Quæ ex Patrum homiliis, asceticis libris, et orationibus, lque genus lucubrationibus, non eam Theologo fidem faciunt, uam quæ in Dogmaticis instructionibus, epistolis etc. facere possunt. Nam multa in ejusmodi libris exaggeratius proferuntur : neque d mirum, quum Oratoribus omnibus id solemne sit : multa quoque onsilium potius spectant, quam præceptiones. Heic iterum exclamat oncina p. 279 non aliter Dallæum Patrum testimonia pro Catholicis ogmatibus declinare, quam illos dicendo Rhetoricis flosculis, atque mplificationibus Oratoriis sæpe usos fuisse. At ego primum miror, æc nobis ab eo homine objici, qui p. 282. Christophori Matthæi Pfaffii verba recitat, hæretici nempe Professoris, cui scandalo sunt *Probabilismus, attritionis sufficientia etc.* quid enim si Concinam rgeam hoc argumento? *Mi Pater, non pudet te Probabilismum, ttritionis sufficientiam tam acriter insectari? Id etiam, si nescis, æretici faciunt : horum tu sequare vestigia?* Deinde plane non ntelligo, qui fieri potuerit, ut tot librorum auctor, tantus conionator, tam ingeniosus Theologiæ Doctor, latum non viderit, Dallæum inter, et nos quod intercedit discrimen. In homiliis, atque d genus commentariis etsi Rhetoricæ arti indulgeant Patres, non ea tamen sine crimine potuerunt credenda proponere, quæ essent à Catholica fide aliena : contra quamquam ne ea quidem potuerint docere facienda, quæ cum Christianis legibus pugnant (neque id illus negabit) ad illa hortari facile poterant auditores suos, quæ præcepti non sunt, sed consilii, illisque ad id uti exaggeratioribus verbis, quæ præceptum prima fronte exhibeant. En cur ejusmodi testimonia minoris sint apud Moralem Theologum, cujus est non quid melius perfectiusque sit, sed quid liceat, salva lege, disquirere.

Canon VI. Inconsultum est ea Patrum loca seligere, ubi Patres aliud omnino tractantes, aliquid occasione accepta de altera re paucis indicant, iis neglectis, ubi hanc materiam ex professo examinent.

Canon VII. In Patrum sensu investigando hæ maxime regulæ servandæ sunt. I. Quæ in libri, vel capitis contextu sunt, considerandæ diligenter. II. Similes, et dissimiles loci ejusdem Patris conferendi. III. Tempus, quo liber ille editus à Patre quopiam, attendendum. Nam facile ex occasione scribendi libri mens auctoris innotescet : intelligemus etiam, num fortasse eo tempore pater ille præconcepta aliqua opinione occupatus fuerit, quam postea ipsum exuisse probabile, aut etiam certum sit. IV. Alios patres huic, de cujus mente quærimus, synchronos consulemus; quid enim hoc, vel illo sæculo, ea vel ista vox significarit, quo spectare possit hujus, vel alterius moris notatio, facilius comperiemus. Exemplum

esto illud Cypriani *epist.* XII. ubi permittit, ut absente Sacerdote infirmi *apud Diaconum quoque* Exomologesim *facere delicti sui possint.* Neque enim hinc fit, Diaconum fuisse tunc Sacramentalis Confessionis ministrum. Nam non hæc solum *exomologesis* nomine denotatur, sed etiam canonica reconciliatio publicæ pœnitentiæ, quam Tertullianus *lib. de pœnit. c.* 6. *prosternendi, et humilificandi hominis* disciplinam appellat. Vide Benedictum XIV. *de S. D. lib.* VII. *cap.* 16. *num.* 5. *seqq.* V. Ex dubiis Patrum operibus ipsorum mentem expiscari imprudentis est, ubi certa, atque ab omnibus recepta eorumdem opem suppetant. VI. Si de Græci auctoris mente dubitatio oriatur, non ex versionibus, quæ sepe numero vitiosæ sunt, sed ex græco exemplo controversiam dirimemus.

Canon VIII. Cavendum ne apocrypha, ac sublestæ fidei opera citemus; itemque curandum, ut non ex aliorum fide patrum locos afferamus, sed ipsos Codices consulamus, editionesque maxime probatas, cujusmodi quæ Ducæi, Petavii, Sirmondi, Gretseri, Raderi, Pontani, Schotti, Vigerii, Possini, Labbæi, Maurinorum Patrum studio, atque opera prodierunt. Enim vero fatendum est in his recentiores illos, qui Patrum Theologiam commendant, Casuistis præstare, præsertim elapsi sæculi. At non id mirum. Nam neque quo illi scripsere ævo, tantis aucta fuerat ars critica incrementis, neque singula ejusmodi diligentius persequi vacabat hominibus, non modo voluminum suorum conscribendorum mole obrutis, sed sæpissime in alia omnia ex Moderatorum suorum jussis, ipsorumque instituto distractis. Dent tamen mihi hanc veniam Casuistarum reprehensores, ut confidenter pronunciem, quo magis diligentia, et critica antiquioribus Casuistis antecellant Natalis Alexander, Genettus, aliique ejusmodi, eo magis istis illos præstare testimoniorum delectu, ac ratiocinandi vi. Nam sæpe magna illa patrum congeries, qua illi gloriantur, si in ea testimonia ad leges Canone VII. præscriptas diligentius inquisieris, inanis est, nihilque minus probat, quam id, cujus gratia cogitur.

CAPUT III.

De Romanorum Pontificum Decretis, eorumque usu in Morali Theologia (1).

CAPUT IV.

De Conciliis.

§. I.

Quid, et quotuplex sit Concilium, quotque Synodalium Canonum classes.

Synodi, vel Concilii nomine (eadem quippe res est) Patres nostri intellexerunt Sacerdotes, præsertim Episcopos, in locum unum congregatos, ut causas eas scilicet definirent, quæ ad Ecclesiæ, sive fidem, sive mores pertinerent. Neque audiendi Lutherani, iique inter recentiores Jansenianos perditissimi, qui novum Concilium, atque omnibus retro sæculis inauditum appellant, ubi non Episcopi, et Sacerdotes de fidei quæstionibus judicent, sed laicorum turba. Vide Canum lib. 5. cap. 2. Bellarminum de Concil. lib. 1. cap. 5 et 16 et Illustriss. de Soissons documento Pastorali 2. §. 61.

Quod vero ad Conciliorum genera spectat, ea Gratianus 3. *dist. ca. Regula ea*, bifariam partitur, in Generalia, et Provincialia, quibus Canus cap. 3. lib. 5. de *Locis Theologicis*, Episcopalia addit. Receptissima hodie divisio est, quæ Synodos in Generales, Nationales, Provinciales, et Diœcesanas tribuit. Generales dicimus, ad quas Romani Pontificis vocatione omnes, aut præcipua Christianorum Episcoporum pars, congregantur. Nationalia Concilia sunt, cum à Primate omnes uniuş regni, ac nationis Pontifices coguntur, uti quæ ab unius Provinciæ Episcopis à Metropolitano evocatis celebrantur, Provincialia consuevimus appellare. Tandem Diœcesana sunt Synodi Sacerdotum, quæ ab Episcopis singulis in sua Diœcesi haberi solent ob privatas singularum Ecclesiarum causas.

Hac divisione posita, et omnium assensu approbata, altera assumitur Conciliorum, sive Generalium, sive Nationalium, sive Provincialium, sive Diœcesanorum, quædam esse congregrata Romani Pontificis authoritate, alia vero non item. Rursum alia confirmata sunt ab eodem Romano Pontifice, alia vero non ab eo confirmata.

(1) Totum hoc caput tertium de Romanorum Pontificum decretis propositionibusque damnatis ipse S. Auctor suo Operi morali ad verbum inseruit, insertumque invenies in fine Operis.

Edit.

Tria autem in quolibet Concilio pertractari possunt, ea scilicet, quæ ad fidem, mores, atque ecclesiasticam disciplinam spectant. Quamobrem Conciliorum canones alii fidei sunt, quibus nempe quæ credenda sint, quæque à fide abdicanda definiuntur; alii morum qui quæ agenda sint, aut fugienda, docent; alii demum disciplinæ, quibus consuetudines ad Ecclesiarum regimen, et ordinem aptissimæ constituuntur.

§. II.

De vero usu Conciliorum in Morali Theologia.

Canon I. Concilia omnia, quæ Romani Pontificis authoritate, nec congregata, nec confirmata sunt, errare in doctrina morum possunt, atque adeo certam fidem facere nequeunt eorum, quæ agenda sunt, aut effugienda.

Id sane invicta ratione demonstrari potest. Nam ejusmodi Concilia errare in fide possunt, ut à Cano, Bellarmino, Suario, aliisque Theologis demonstratum pridem est, ex certissimis Pontificum Romanorum, ipsorumque Conciliorum testimoniis. Quid ergo mirum, errare illa posse in morum doctrina? Sed ex tribus Provincialibus Conciliis exemplum profero. Matrimonium naturali, et Evangelica, aut certe hac altera lege dissolvi non posse, ne per adulterium quidem alterutrius conjugis, certum habet, firmumque Catholica Ecclesia. Adulterio tamen dissolvi posse conjugium, statuit Anglicana Synodus apud Bedam lib. 4. hist. cap. 5. cui accedunt Suessionensis, et Vermeriensis, sub Pipino rege octavo sæculo celebratæ. Reddo Vermeriense Capitulum 2. *Si aliquis cum filiastra sua manet, nec Matrem, nec filiam ipsius potest habere. Nec ille, nec illa filiastra aliis se poterunt conjungere ullo unquam tempore. Attamen uxor ejus, si ita voluerit, si se continere non potest; si postea-quam cognovit, quod cum filia sua vir ejus fuit in adulterio, carnale commercium cum eo non habet, nisi voluntate abstinet, potest alii nubere.* Neque de adulterio hoc solum statuit Vermeriense Concilium. Audi quo progrediatur ejusdem Concilii Capitulum quintum. *Si qua mulier mortem viri sui consiliarit aliis hominibus, et ipse vir ipsius homines se defendendo occiderit, et hoc probare potest, ille vir potest ipsam uxorem dimittere, et si voluerit, aliam accipiat.*

Canon II. Concilia quæcumque, sed Generalia præsertim, quæ Pontificia auctoritate confirmata sunt, certissimam doctrinæ regulam præbent Morali Theologo. Inter Diœcesana Concilia à Romano Pontifice probata censetur Complutense sub Alphonso Carillo Archiepiscopo Toletano, ubi damnatus est Magister quidam Oxomensis, qui

falso de clavibus, et Sacramento Pœnitentiæ sentiebat. Inter Provincialia vero, et Nationalia, præter antiquiora illa Toletana, Arelatensia, Hispalensia, etc. licet non expresse, implicite tamen ab Ecclesia silentio suo probata, Ancyranum, Neocæsariense, Gangrense, Sardicense, Africanum, et Carthaginiensia à Leone IV. 20. dist. ca. de libellis, confirmata habentur, atque ut ex recentioribus exemplum proferam, Turonense 1563 probavit Gregorius XIII. Ebredunense a. 1727. Benedictus XIII. Montis Libani Benedictus XIV. Ceterum veritatem hujus Canonis probant sacrarum controversiarum Scriptores, quos adi.

Canon III. Ex Conciliis, quæ probata quidem non sunt à Romano Pontifice, sed ne damnata quidem ab ipso fuerunt, probabile argumentum sumitur uti ad fidei dogmata suadenda, ita et ad doctrinas, quæ ad mores spectant, stabiliendas. Hujus rei vel illud abunde magnum argumentum est, quod ex innumeris Conciliis ejusmodi paucissima reperiuntur, quæ à recta doctrina declinarint.

Canon IV. Conciliorum decreta, quæ ad disciplinam spectant, cave cum iis, quæ ad mores, confundas. Nam Canones morum varietati obnoxii haud sunt : contra Canones disciplinæ, pro locorum, ac temporum diversitate mutari possunt. Vide Thomassini egregium opus *de beneficiis, ac disciplina ecclesiastica*, remque plane perspicies ; ut mirum sit, vaniloquos quosdam nonnisi veterem disciplinam prædicare.

Consectarium I. Claudicat argumentatio ex disciplina Ecclesiastica regionis cujuspiam, aut vetustioris sæculi, si aut ubique illa recepta non sit, aut contraria lege abrogata fuerit. Hinc optime Croix lib. 6. p. 1. num. 675. statuit cum S. Thoma, Suario, aliisque Theologis, licitum non esse *dare Communionem ad explorandam, aut suscipere ad probandam innocentiam*, etsi Wormatiense Concilium olim præscripserit, ut si in Monasterio furtum perpetretur, aut Episcopo imputetur scelus, Monachi communicent, dicentes : *Corpus Domini sit mihi ad probationem hodie.* Nam, ut mittam hoc Concilium Provinciale fuisse, neque à Pontifice approbatum, contrariis Romanorum Pontificum Constitutionibus ea lex deleta est.

Consectarium II. Aliquid in quapiam Diœcesi illicitum esse potest, quod in aliis liceat. Cum enim Episcopi in suis Diœcesibus singuli aliqua præcipere etiam sub gravi possint, ut certum est; facile fit, ut quis in sua Diœcesi aliquid statuat, quod alibi non vigeat. Sic in Diœcesibus Turonensi, et Burdigalensi ex Decreto Conciliorum synonymorum, Turonensis ann. 1583 et Burdigalensis ann. 1582 non licet fidelibus *à Missis Provincialibus diebus Dominicis, et Festivis abesse.* Nemo autem prudens hinc arguat ne in aliis quidem Diœcesibus id licere.

Canon V. Conciliorum Decreta ex sensu, et more temporum, quibus conditi sunt, interpretabimur. Vide Sirmondum in Antirrhetico adversus Petrum Aurelium t. IV. Operum Paris. Edit. col. 270 et

in altero Antirrhetico, in quo explicationem suam Canonis Antissiodorensis : *Non licet vitula, aut cervulo facere*, pluribus argumentis confirmat.

Canon VI. Formulæ ipsæ Conciliorum ad stylum et barbariem sæculi, quo celebrata sunt, exigendæ erunt ; neque enim *communio, impositio manuum*, aliaque id genus sexcenta, idem omnibus sæculis significarunt. Quamobrem Glossarium Cangii à Maurinis Patribus egregie locupletatum usui maximo esse poterit Morali Theologo in Canones Conciliorum diligentius inquirere volenti.

Canon VII. Editiones Conciliorum sunt maxime consulendæ, quæ nostro ævo prodiere, Cossartii, inquam, et Labbæi, Harduini, et Coleti, ac Mansii. Nam in veteres, vel editorum incuria, vel subsidiorum ad illas ornandas defectu plura sphalmata irrepsere. Nota est eruditis controversia, quæ sæculo sextodecimo in Galliis efferbuit Sirmondum inter et Larvatum Petrum Aurelium de genuina lectione primi Canonis Arausicani I. Concilii. Quid? Quod audendum quandoque aliquid ; neque post tot doctorum virorum labores dubitandum, quin aliqui Canones etiamnum male vexati sint, et correctoria manu indigeant. Quamobrem optimo consilio factum videmus ab eruditissimo Joanne Dominico Mansio, ut accessiones, emendationesque plurimæ suo studio, ac diligentia prodirent ab Labbeanam Conciliorum editionem Venetiis recusam locupletandam, et corrigendam. Cave autem potissimum, ne multum fidas Canonibus Conciliorum, quos Gratianus in suum Decretum ex depravatis utique libris intulit, sed illos cum majoribus illis, amplissimisque editionibus confer.

Canon VIII. Non omnia, quæ in Conciliis repereris ad mores spectantia, præcepta fuisse credito, sed eorum multa ex pio consilio prodiere, atque adhortationem magis sapiunt, quam præceptionem. Id maxime tenendum. Nam Moralis Theologi est inquirere, quid tuta conscientia fieri possit, non vero quid perfectius sit, et Christiano homine dignius. Quod si animadvertissent ex iis plures, qui *Theologias* ex PP. et Conciliis nostra ætate emiserunt in lucem, Casuistis invidiam conflaturi, non tam sæpe ab instituto Moralis Theologi aberrassent. Egregie monet Concilium Mediolanense V. p. 1. de his, quæ ad dies festos, et sacra tempora pertinent : *Quadragesimalibus, aliisque jejunii, pœnitentiæ, et publicæ supplicationis diebus, fideles se vitæ disciplina severiore adstringant, sanctisque institutis, et moribus sacro illi tempori convenientibus, se, suosque, qui Patresfamilias sunt, quam rectissime in omnes partes conforment.* Quid hac institutione præclarius? Nemo tamen Theologorum hæc in medium attulerit, ut probet, eum violati jejunii ecclesiastici reum futurum, qui isthæc haud servarit. Inquirant interea alii in hanc propositionem P. Besombes, qui illo testimonio utitur tom. 1. tractat. 1. cap. 4. articul. 4. *Non solum jejunium ecclesiasticum observandum est modo ab Ecclesia præscripto, sed etiam ea adjuncta observanda sunt* (præceptum

ne, an consilium hæc significent quis divinet in ejusmodi libris)? *sine quibus jejunium non potest esse vel salutare, vel meritorium, vel virtuosum.* Disjunctio hæc *vel salutare, vel meritorium, vel virtuosum*, digna ne sit Theologo, non quæro; etsi scio, idem esse Theologis, actionem quampiam meritoriam ac salutarem esse. Illud libentius inquirerem, cur jejunium, *nisi motivo supernaturali assumptum fuerit, cumque aliis virtutibus Christianis conjunctum, atque adeo cum aliis mortificationibus, cum silentio, cum solitudine*, cum *vigiliis* (hæc enim adjuncta sunt, quæ ibidem observanda Besombes præscribit) *virtuosum* esse non possit; *virtuosum*, inquam, eo sensu, qui meritum æternæ salutis non includat, et quem disjunctio illa *vel salutare, vel meritorium, vel virtuosum* palam indicat? Sed odiosa isthæc quæstio aliis fortasse videbitur, certe non hujus loci. Ad alia transeo.

APPENDIX I.

De Jure utroque Canonico, et Civili, deque ejus usu in Morali Theologia.

§. I.

Juris utriusque Canonici, et Civilis notitiam Theologo Morali necessariam esse.

Alvarus Pelagius Ordinis Minorum in libris *de planctu Ecclesiæ*, quos à se Compostellæ recognitos an. 1340 ipsemet scribit, ait lib. 11. cap. 20. *Recurrat ergo quilibet pro casibus ad Jurisperitos, non ad Religiosos, cum isti communiter ignorent canones.* Quæ sane ignorantia oppido turpis, noxiaque erat multis de causis. Nam Cælestinus Papa relatus c. *Nulli.* dist. 38. pronunciat: *Nulli Sacerdotum* (multo igitur minus Confessariorum) *liceat canones ignorare.* Præterea (quod ex Augustino citatur de Pœnit. dist. 1. cap. 1. §. *caveat*). *Caveat spiritualis Judex, ut sicut non commisit crimen nequitiæ, ita non careat munere scientiæ. Oportet ut sciat cognoscere quidquid debet judicare; judiciaria enim potestas hoc postulat, ut quod debet judicare discernat.* At pene innumera sunt in Morali Theologia, quæ sine Canonum scientia definiri non possint. Ut si exempli causa veniat in dubium, an hic, aut ille homo irregularis, vel excommunicatus, vel interdicto, aut suspensioni obnoxius? Item an delegatus possit subdelegare? An Episcopus in his, illisve possit dispensare? an Ecclesiæ Pastor rite sit

electus? num Judex ecclesiasticus causam in judicio legitime definierit? In his, aliisque sexcentis hujus generis, Theologus insolentissimus erit, si absque Canonibus, atque Jurisperitis inconsultis sententiam ferre ausus fuerit. Plura vide apud Canum de Locis Theologicis lib. 8. cap. 6. Ineptit autem Jureconsultus Michael Ferro Manrique, qui Theologis litem intentat, quod ad quæstiones Juridico-Morales excurrant, et Canones interpretentur. Cavillosum hominem bene carminatum dimisit P. Georgius Gobat in *Vindiciis Theologicis* Friburgi Helvetiorum editis an. 1654 quas videsis.

Atque hinc constare puto, Juris quoque Civilis notitiam non utilem modo Theologo morali esse, sed et necessariam. Nam multa sunt in Theologia Morali, quæ ex Juris Civilis institutis pendent, neque aliter definiri possunt, quam legibus.

§. II.

De usu utriusque Juris in Morali Theologia.

Illud heic primum officii nostri esset, ut quæ ad citationes legum pertinent, describeremus. At La-Croix id dudum tradidit *lib. 1. tract. 2. num.* 878, ut ex hac parte nihil in eo desideres, quod in Besombes Theologia nonnulli suspiciunt, prædicantque. Si porro authores adieris, quos ille citat sub finem n. 879 multa disces ad usum utriusque Juris in Morali Theologia maxime utilia.

Interea quæ nuper de usu Conciliorum præscripsimus, in Jure Canonico, et Civili servanda quoque erunt. Exemplis rem confirmo. Canone VI. diximus, id maxime curandum, ut formulas Conciliorum ex temporis, quo illa celebrata sunt, usu, ac significatione, interpretemur. Id dictum esto de juris utriusque formulis. Lepidum est, quod pridem animadvertit Lamindus Pritanius, seu Ludovicus Aritonius Muratorius, vir celeberrimus, in libro inscripto : *Riflessioni sopra il buon gusto, part. 2. cap. 7.* Statuunt magni nominis Theologi, quibus assentitur Busembaum *lib. 2. cap. 4. dub. 3.* heic num. 92. Laico homini vetitam esse cum Acatholico de fide tractationem, idque ex jure probant. Legimus enim *cap. Quicumque*, §. *inhibemus, de Hæreticis* in 6. *Inhibemus quoque, ne cuiquam laicæ personæ liceat publice, vel privatim de fide catholica disputare.* At Canonem hunc Alexandri IV. perperam trahi ad hanc quæstionem, intellexissent viri illi cæteroqui doctissimi, si XIII. sæculo, quo Canon ille editus est, *Clerici, et Laici* nomina alio omnino sensu, quam quo à nobis hodie usurpantur, adhibita fuisse perpendissent. Clericus nempe is dicebatur, qui litteris eru-

ditus esset; contra laicus, qui litterarum plane rudis. Plura in hanc rem ibidem documenta illius ævi affer Muratorius; plura invenies apud Cangium in Glossario *Mediæ, et Infimæ Latinitatis.* Quamobrem longe aliter Canon ille interpretandus, neque putandum, sæcularibus eo prohiberi disputationes cum infidelibus de nostris Religionibus, sed illitteratis, sive sæculares ii sint, sive ecclesiastici, quos nos ex recepto apud nostrates vocabulo, *Clericos* dicimus. Id quidem non probatur Danieli Concinæ. *Quis* enim, ait ille t. 1. *Theol. Dogm. pag.* 213, *dixerit Ecclesiam adhibuisse voces* Clericus, *vel laicus juxta significatas peculiares cujusdam nationis, et plebis, juxta acceptiones varias adductas in Glossario Du-Fresne?* At nihil hac ratiuncula imbecillius. Galli, Itali, Angli (quod ex testimoniis constat à Muratorio, ac Du-Fresnio citatis) *Clerici, et laici* nomina, quo tempore Decretum Alexandri editum est, passim ad eruditum, indoctumve virum significandum usurpabantur. Et mirabimur, Pontificem hoc *Laici* nomen sensu adhibuisse? Si enim Honorius III. *Cap. Ex parte de Cleric. conjug. litterati* nomine usus est, quo sacros homines à nobis *Clericos* dictos designaret, quidni ejusdem seculi Pontifex Alexander *Laici* nomine hominem sine litteris denotaverit?

Illud etiam Canone VII. statuimus, ut in veritatem Conciliarium sanctionum diligenter inquireremus, eas cum accuratis editionibus conferendo. Quid ad utrumque etiam jus, de quo agimus, in Moralibus materiis allegandum opportunius? Certe Cod. Theod. *de sententiis ex periculo recitatis*, vel in ipso hoc titulo mendum latere suspicatus est non injuria eruditissimus Sirmondus, qui *ex pariculo* legendum monet; Legem quoque *de nuptiis celebrandis* à Triboniano tantum non fabricatam, ac Theodosio perperam suppositam, idem Sirmondus *in quæstione triplici* sensit, etsi Jacobus Gothofredus germanam putat, atque Arcadio tribuit.

Præterea hæc tria præscribimus. Videndum I. num leges, quas proferimus, vel consuetudine, vel recentiore lege antiquatæ non sint? Tum enim eruditionis jactandæ causa afferri poterunt, non autem ad conclusionem comprobandam. II. Considerandum an Jus Civile à Canonico sit emendatum, nec ne? III. In Decretis Pontificum duo cumprimis distinguenda sunt cum Cano *de Locis Theol. lib.* 6. *cap.* 8. Unum est, tanquam intentio, conclusioque Decreti, idque nefas est erroris insimulare: alterum quasi ratio, et causa à Pontifice reddita ejus rei, quam constituerit; quæ non necessaria quandoque esse potest, ac parum apta, et probabilis.

In Canonibus vero, quos in Decreto Gratiani repereris, ut alias monui, critica opus est. Nam bonus ille multa sine delectu, vel ex apocryphis libris, aut certe corruptis, interpolatisque exemplis hausit. Tandem in universum moneo, in Jure Canonico citari Scripturas, Patres, Pontifices, Concilia. Quamobrem de textuum vel authoritate, vel sensu ex iis, quæ circa singulos hosce Theologicos locos statuimus, dijudicandum erit. Jurisperitorum quoque con-

sensio, concorsque sententia, ubi de moribus ecclesiasticis, deque Religionis cæremoniis, et officiis Ministrorum Ecclesiæ disseritur, quatenus hæc omnia disponuntur legibus positivis, Theologo magnam fidem facere potest, atque adeo debet, ut probat Canus *lib.* 8. *cap.* 7. et Gobat. *in Vindiciis Theologicis sect.* 15.

APPENDIX II.

De Libris Pœnitentialibus.

Canon I. Veterum Librorum Pœnitentialium utilis est lectio Confessariis ad aliqualem, ut loquitur Benedictus XIV. de *Synodo Diœcesana Lib.* XI. *c.* XI. *num.* V. proportionem servandam inter diversas peccatorum species, et pœnitentiam pro singulis imponendam; ac præterea ut iidem Confessarii inde argumentum desumant ad aperiendam pœnitentibus admissorum scelerum gravitatem. Hinc in pluribus Synodis eorum lectio commendata. Confer Benedictum XIV. de Syn. *loc. cit. n.* VI.

Canon II. Veteres Libros Pœnitentiales magnificare, ut præsentis Ecclesiæ disciplinam reprehendas, impium est, ac detestandum. Vide Francolinium toto egregio opere inscripto : *Clericus Romanus contra nimium rigorem munitus.*

Canon III. Damnandi sunt, qui veteris Ecclesiæ disciplinam circa pœnitentes instaurare conantur.

CAPUT V.

Quæ, et quanta sit Casuistarum auctoritas, quæque in eorum usu servandæ regulæ sint.

Canon I. Si qua in quæstione universi Casuistæ eadem inter se concinunt, ajentes aliquid licitum esse, hæresi proximum est ab eorum opinione discedere. Plura in hanc rem ex Cano lib. 8. cap. 4. transferri possent. Sed illud sufficiat, Theologos universos, si in ea re errant, Ecclesiam item errandi periculo exponere. Sive enim qui confessiones audiunt, sive qui ad populum habent conciones, utrique plebem instruunt, ut à Theologis acceperunt. Ita fit, ut Ecclesia eorum in doctrina morum communem errorem dissimulando Christi fideles suo silentio deciperet. *Error enim cui non resistitur, approbatur; et veritas, quum non defenditur, opprimitur*, ut Innocentius ait 83 *dist. error.* Dixi autem : *ajentes aliquid licitum esse;* nam minor errandi, et peccandi occasio erit, si licere universi

negent, quod revera liceat, quam si licere affirment, quod minime liceat. In eo enim casu; qui eorum doctrinam sequetur, tutiorem eliget, nullique salutis periculo sese objiciet.

Canon II. Ex auctorum fere omnium Casuistarum communi sententia usque adeo probabilia sumuntur argumenta, ut (nisi plane gravis, et nemini observata ratio, aut auctoritas, se i clara, atque perspicua obstet) illis refragari temerarium sit. Vide Canum ibidem, La-Croix *lib. 1. tract. 1. num.* 469.

Canon III. Theologorum Casuistarum etiam multorum testimonium, si alii contra pugnant viri docti, non plus valet ad faciendam fidem, quam vel ratio ipsorum, vel gravior etiam auctoritas comprobarit. Ex Cano ibidem, et La-Croixio ibidem n. 136. et seq.

Canon IV. Non ideo *præcise* probabilis censeri debet opinio quæpiam, quod ab aliquo juniore auctore doceatur. Nam Alexander VII. hanc 27 propositionem damnavit : *Si liber sit alicujus junioris, et moderni, debet opinio censeri probabilis, dummodo non constet rejectam esse à Sede Apostolica tamquam improbabilem.* Adi Vivam in eam propositionem, et La-Croix *ibidem num.* 155.

Canon V. Unicus auctor, si sit omni exceptione major (quis porro ejusmodi dicendus sit, disces ex La-Croixio, *n.* 160 et seqq.) afferatque rationem, quam alii non considerarint, vel non satis solverint, ipse autem aliorum rationes commode solvat, quamvis doceat contra communem, poterit reddere opinionem probabilem. Id innuimus *Canone* II. et confirmat citatus La-Croix n. 155. sed ne cavillis locus sit, adverte omnia : non dixi, *Unicus auctor, si sit omni exceptione major, et doceat contra communem opinionem;* id enim pugnat cum eodem nostro Canone II, ac in damnatam ab Alexandro VII. 27 propositionem delaberetur : *sed afferat rationem, quam alii non considerarint etc.* Ait quidem Christianus Lupus in dissertatione *de opinione probabili* cap. 2. Cœlestium Hæresiarchæ Pelagii collegam ita sensisse. Etenim in Carthaginiensi Synodo, quum dixisset, circa originale peccatum utramque contradictionis partem esse probabilem, et negativam probari variis Catholicæ Ecclesiæ Doctoribus, à Sancto Paulino Diacono rogatus ipsorum nomina respondit : *Sanctus Presbyter Ruffinus, Romæ qui mansit cum S. Pammachio. Ego audivi illum dicentem, quia tradux peccati non sit.* Et rogatus alios, nec valens adducere plures, denuo reposuit c. 3. *Non tibi sufficit unus Sacerdos?* At quid hæc ad rem præsentem? Ruffini sententia cum Scripturis aperte pugnabat; præterea quam suæ assertionis rationem afferre poterat à reliquis Patribus non satis consideratam? Tandem quei Catholicorum ceterorum argumentis faciebat satis? Si quid intelligo, 27. propositio ab Alexandro VII. confixa stulto Cœlestii exemplo infirmari potest, non autem Canon hic noster.

Canon VI. In re tamen, quæ maxime obscura sit, unius Auctoris contra communem opinionem sententia examen diligens postulat, antequam ea duci te sinas. Egregium est in hanc rem Augustini

testimonium de Baptismo *lib. 3. cap. 4. Quid ad Jubajanum scripserit Cyprianus, jam legi. Et profecto issem in eamdem sententiam, nisi me ad diligentiorem considerationem revocaret tanta auctoritas aliorum, quos vel pares gratia doctrinæ, vel etiam fortasse doctiores per tot gentes Latinas, Græcas, barbaras, et ipsam Hebræam, Ecclesia toto orbe diffusa parere potuit, quæ ipsum quoque pepererat, qui mihi quoque nullo modo videri possunt frustra noluisse istam sententiam; non quia fieri non potuit, ut in obscurissima quæstione verius pluribus unus* (hinc confirma canonem superiorem) *paucive sentirent; sed quia non facile pro uno, vel pro paucis adversus innumerabiles ejusdem religionis, et unitatis viros et magno ingenio, et uberi doctrina præditos, nisi pertractatis pro viribus, atque perspectis rebus ferenda sententia est.*

Canon VII. Casuistarum, qui post damnatas propositiones scripsere, major habenda ratio est, quam antiquiorum, in iis, quæ ad ipsas confixas sententias spectant, vel cum illis adfinia sunt.

DISSERTATIONIS

PARS III. APOLOGETICA

PRO CASUISTIS.

CAPUT PRIMUM.

Brevis historia belli ab Hæreticis, atque etiam à Catholicis quibusdam Casuisticæ Theologiæ illati.

1. Ut Lutherani, et Calvinistæ in Catholicam Ecclesiam debachari cœpere, Theologiam quoque non Scholasticam modo, sed etiam Casuisticam insectati sunt, et quod sane oppido ridiculum, benignitatis, qua morum disciplinam laxari querebantur, immoderatæ causa. Francolinus in *Clerico Romano contra nimium rigorem munito lib.* 2. *disp.* 11. *num.* 1. Lutheri verba adfert *Theologistas*

nostros arguentis in *lib. Resol. contr. Conclus. Eckian. concl. 2. quod primum extinguerunt timorem Dei in hominibus, deinde pulvillos, et cervicalia sub manibus, et capitibus eorum ponerent, ut Ezechiel dicit, ac orationes eorum remitterent, ac spiritum extinguerent.* Sed præstat sub Thomæ Didymi nomine latitantem Melanchthonem audire : *Onerata est*, inquit *Respublica Christiana Theologastrorum sententiis de conscientiæ casibus in extricabilibus, ubi numquam non ex quæstione quæstio nascitur Fidem faciunt vel Bibliopolia, ubi tantum* summarum (*sic enim vocant*), *tantum* Commentariorum in quartum sententiarum *est reperire, ut eorum nomenclaturam nemo facere possit. Atque hæc sunt illa conscientiarum cauteria, quæ jam olim prudenter caveri jussit Apostolus. Neque enim ulla ratione certius Christum dediscas, quam illo ipso doctrinæ genere, quo solo ajunt Theologastri formari posse conscientias.*

II. Non alia Calvinistarum sententia fuit. Sufficeret ad id demonstrandum *Catalogus aut recensio Traditionum Romanarum* auctore Petro Molinæo. Verum Ludovici Bail in Summa Conciliorum *tom. II. pag. mihi* 811. *seqq.* exstat hac de re luculenta dissertatio, quam nefas sit præterire. « *Renovatum*, inquit, *est Bellum* jam antea » identidem repetitum adversus Theologiam Moralem Summistarum, » quos Casuistas dicunt, nec non gravissimos plerosque Theologos, » tum ex antiquis, quam ex modernis, qui quæstiones de moribus » definierant. Eximium quoddam Talionis genus visum iis, qui » arguebantur, arguere de minime sana doctrina in moribus arguentes se de fidei erratis. Quem autem exitum habuerit istud » bellum spirituale, aperiemus, cum illius prima initia à Calvinistis » deprehenderimus. Nam ut primam illius originem attingamus, ab » Hæreticis maxime Calvinistis, sicut à Lutheranis, repetenda, qui » ex quatuor maxime Deo odibiles se reddiderunt. 1. Quod nulli » umquam Hæretici Hierarchiam Ecclesiæ ita impugnarunt, ac in » partes dilacerare conati sunt. 2. Quod nulli umquam Hæretici uni- » versam Ecclesiæ traditionem, ut illi, rejecerunt, et erroris da- » mnaverunt. 3. Nulli umquam tot hæreses conjunctim in Ecclesiam » coacervarunt, ut potius censendi sint Apostatæ, quam Hæretici. » 4. Nulli umquam tot dogmatibus spurcam carnis libertatem sta- » bilierunt, et ad peccata quælibet sine metu judicii divini, si » unum infidelitatis peccatum excipias, perpetranda induxerunt ho- » mines : ea quippe docent de Dei providentia, ac regimine super » homines, quæ mentes eorum valde corrumpunt, et ad peccatum » quodvis alliciunt; cum ex talium persuasione, et ductu actiones » suas dirigere, ac componere moliuntur. Inde est quod ipsis expro- » batum sæpius à Catholicis, eorum doctrinam libertati carnis pa- » trocinari, et laxare conscientias ad quælibet flagitia, cum dicunt, » unam fidem satis esse ad justitiam, opera virtutum meritoria non » esse, legem naturæ observatu impossibilem, Deum necessitatem » actibus humanis imponere, etc.

» Ut autem ab hoc improperio se liberarent, recriminando dixerunt,
» id potius convenire Theologis moralibus Ecclesiæ Catholicæ, et
» Romanæ, qui multa resolvunt esse licita inter casus conscientiæ,
» ut ipsi potius peccatoribus flagitiosis adulari viderentur, dum
» plerasque ipsorum actiones in speciem turpes, et legi divinæ
» contrarias à peccato excusant. Inde inquisierunt in ipsorum libros,
» et indiculos texuerunt propositionum hujusmodi peccato patrocinantium, ut putarunt. Initium fecerunt ab insigni volumine Thomæ
» Sanchez, et quicquid in eo eximium est, prætermittentes, dubia
» illa, quæ de debito Matrimonii apud alios tractantur impune,
» in catalogum suum concluserunt cum ipsius ad ea dubia resolutionibus. De quo indiculo meminit obiter Servinus Advocatus Regius
» in Parlamento Parisiensi in una disertarum illarum orationum,
» quas in eodem Parlamento habuit. Ludimagister Bernensis Christophorus Luthardus petulanter admodum illud ipsum volumen
» impetit, non obstante confirmatissima ejus eruditione, et utilitate
» ipsis perspecta, qui sunt de salute, et puritate animarum solliciti
» cui simile opus vix sperari potest intra quingentos annos à quo» quam scriptore æque doctum in lucem emittendum : et licet
» quædam de materia fœdorum actuum tangat, turpior tamen est
» infernus : et si fœdus est sermo, fœdius est in peccato putrescere,
» ut Petrus Blesensis ajebat tractatu *de confessione.* Ille auctor
» medicus est animarum, qui aliquas spurcitias movet. sed ad
» ægrotantium curationem. Si Angeli essent homines, talibus non
» indigerent. Facto autem initio à Thoma Sanchez progressi sunt
» ulterius, quibus etiam alii in fide sani se adjunxerunt sub prætextu
» reformandi laxiorem vitam hominum. Unde plures indiculi alii
» postea. Nec ulla ratio habita est Casuistarum in eamdem sententiam conspirantium, et plurium, ac ingentium voluminum, quæ
» hoc sæculo prodierant. Nam in toto sæculorum quindecim decursu
» non numerari plusquam duodecim Casuistas, cum res admodum
» lubrica sit de conscientia, et de distinctione venialium à mortalibus disputare : nunc vero, ut conquerebantur, Casuistarum
» nubem exortam esse, qui tanquam Ægyptiacæ ranæ in Ecclesiam
» incubuerunt, et nihil pœne jam in moribus integrum reliquerunt
» Exstat de his gravissima querela R. Yprensis in suo libro proœmiali, *cap.* 8. *Tam laxas*, inquit, *effecere conscientias, sub prætextu accommodandi se infirmitatibus hominum, ut nihil opus sit, nisi sceleratiores fieri homines, ut nova aliqua et licentiosa regula fabricetur.... ut revera plerisque Christianis scientia recentioris Theologiæ ad nihil deserviat, nisi ut sensa diversa diversorum suis apta cupiditatibus noscendo, et sequendo, deposita simplicitate Christiana, versatiores, et probitate nequiores fiant.*

» Quibus ab aliis repositum est. Quod suave Christi jugum humano generi inviderent, cui more Pharisaico onera gravia imponunt, quæ ipsi digito suo ne movere quidem velint. At contra illi

» urgebant arctam esse viam, quæ ducit ad vitam, ac paucos esse, » qui eam inveniant. Inde ex una parte multi catalogi casuum, et » multæ censuræ, sicut ex parte altera Apologiæ plures, et post » istas conflictationes in Ecclesia gravissimas, Judicium summi Pon- » tificis. Tales autem controversias omnes complexus est auctor inno- » minatus operis illius posthumi, quod anno MDCLXVII. è prælo » exiit, et sequenti flammis devoratum est auctoritate Judicis : in » quo author moralem Theologiam Casuistarum confundens cum » morali Theologia Scriptorum Asceticorum, quos vulgo *mysticos*, » aut *spirituales* dicimus, ait initio finem, ac scopum Theologiæ » moralis Casuistarum in eo reponi, ut homines ad virtutem pro- » moveant, et ad laudabiles actiones, et eos deterrendos à vitiis, » et peccatis.

» A quo scopo etsi non deflectat Theologia Moralis Casuistarum. » non tamen est proprium illius munus id spectare præcise, sed » magis quid licitum, et non illicitum, ubi leges silent, et nihil » dicunt, ostendere, ut magis in Epicheja, et in æquitate dijudi- » canda relinquendo verba ipsa legis, et mentem legislatoris magis » intendendo sita sit, si proprie, et stricte sumatur, quatenus à » Theologia Scholastica, et Canonica discernitur. Cum non sit dubium » juxta axioma Jurisconsulti, cum peccare, *qui sequendo verba* » *legis contra legislatoris nititur voluntatem.* Est enim Theologia » illa moralis quasi jurisprudentia, ac scientia civilis, quæ si bene » definiatur, non in eo sita est, quod quispiam memoria leges omnes » scriptas teneat, quamvis et id non sit extra ipsam, sed quod ubi » leges nihil dicunt, norit id, quod rectum est, invenire. Quod bene » advertit Alpharabius in compendio scientiarum. Quamvis de omni- » bus legibus sine exceptione non sit intelligendum, cum quædam sint, » quæ nullam patiantur exceptionem, aut interpretationem, nisi » ipsismet terminis cohærentem. Sed id discernit illa Theologia, » ut verbi gratia in præcepto non occidendi, quod videtur urgen- » tissimum, novit excipere occisionem hominis ex moderamine in- » culpatæ tutelæ, et ex auctoritate judicis perpetratam; ac si repre- » hensioni obnoxium non est, sed æquum, et rectum habetur, et » si à verbis legis sit alienum, si idem fiat circa plures alias leges, » non debet statim judicari impium, iniquum, scandalosum, et » temerarium, et aliis censurarum notis dignum æstimari.

» Quod cum plures non observent, et scientiam moralem à remi- » niscentia terminorum legis nolint discernere, damnant facile, » quidquid à saliva, quam semel imbiberunt, dissidere deprehen- » derint.

» Quod non adeo mirum videri debet, cum Moralis pura, et im- » permixta Theologiæ Scholasticæ, aut Canonicæ, si daretur, ter- » ribilis statim appareret, ut quædam legum, et dogmatum præva- » ricatio.

» Inde est, quod author illius Centonis minime attingens scopum » proprium, et finem peculiarem Moralis Casuisticæ, quicquid fere

» pietatem, et perfectionem asceticam non sapit, ferulâ sua castigandum censeret. Et ut horrorem inculeret maximum, quam fieri » posset, illius moralis, ordine methodico illam in tres partes divi» dit, seu tres libros, sic enim squamma squammæ adhæret : nec » est spatium inter eas; partes omnes colligatæ sunt.

» Primus liber est de principiis peccatorum, tam internis, ut » sunt variæ cupiditates hominum, ignorantia, intentio; et externis, » qualia sunt auctoritas humana, consuetudines, probabilitas opi» nionis : ac de iis principiis agit, ut ostendat Theologos morales » ista principia sic fovere, et tueri, ut homines ad omnia peccatorum » genera inducant.

» Secundus liber tractat de remediis peccatorum tam internis, » quæ sunt gratia Christi, Pœnitentia, Sacramenta, ac bona opera; » quam externis, quæ notitiam ingenerant peccati, qualia sunt scri» ptura sacra, præcepta Dei, et Ecclesiæ : et prætendit collector » Centonis illius Theologos Morales ista omnia dogmatibus suis de» pravasse, ut nullum supersit remedium hominibus contra peccata, » tam funesta sunt illorum consilia ad claudendum vitæ æternæ » ostium, ne quisquam salutem consequatur.

» Tertius liber est de obligationibus particularibus omnium sta» tuum; exordium ducendo ab ecclesiasticis viris, et religiosis, tum » ad principes progrediendo, judices, mercatores, uxoratos, patres, » filios, dominos, servos. De quibus agit eo fine, ut probet Theo» logiam moralem quorumlibet, debita officia depravasse, ut impune » liceat quibusvis obligationi legitimæ proprii status deesse absque » ullo metu peccatorum septem mortalium, quæ fere in venialia » desierunt etc. Quin etiam tollit omnia media, quæ Christus sub» ministravit peccatoribus, ut ad bonam frugem redeant.

» Tandem concludit manifestando, puritatem suæ intentionis non » aliam fuisse, quam tollere abusus simplicium, et iis qui sibi ob» cæcare oculos noluerint, et rebelles esse lumini, propalare totam » doctrinam morum, et illam Casuistarum non alio tendere, quam » licentiæ peccandi, et totius mundi corruptioni favere. O zelosum » compilatorem?

» Sed si judicium ferre velimus de isto opere, primam ejus pro» positionem, à qua orditur, inspiciamus. Certe error est à summis » Pontificibus damnatus inter errores Michaelis Baji : *Charitas*, » inquit, *et cupiditas totam vitam nostram inter se pariuntur. Duæ sunt arbores evangelicæ, quarum una semper bonos fru» ctus producit, altera non nisi malos potest producere.* Quæ » propositio æquivalet isti 38 propositioni : *Omnis amor creaturæ » rationalis, aut vitiosa est cupiditas, qua munus diligitur, » quæ à Joanne prohibetur, aut laudabilis illa Charitas, qua per » Spiritum sanctum in corde diffusa Deus amatur.* Hæc enim » propositio, etsi pia in speciem videatur, damnat tamen omnes » actus virtutum ex speciali ipsarum motivo elicitos, excepta una

» charitate. Damnat virtutem ipsam religionis, actum adorationis Dei, » fortitudinem, prudentiam, justitiam, temperantiam, quibus in » vita nihil est melius hominibus.

» Huic autem axiomati innixus, quid non inter fructus malæ » arboris computabit postea? Atque si in ipso ingressu ita cespitat, » quid sperandum de progressu libri in quo videre est rerum colluvium, sententias à propria sede dejectas auctorum sensum sæpe » non reddentes, verborum salebras, reticentias dictionum, quæ » difficultatem sæpe tollerent, columbarum vexationem, calumniarum seriem ordine digestam, ut non mirum sit, auctorem » talis satyræ nomen suum tacuisse. Si ita res se se haberent, non » posset ipse dæmon, si libros ederet, potentiori methodo peccati » regnum erigere, quam sic principia omnia peccatorum stabiliendo, » remedia omnia eorumdem peccatorum destruendo, et ad particulares personas descendendo, unumquemque à propriæ obligationis » executione variis fallaciis dimovendo. At si credimus homini innominato, fœdere juncti sunt Theologi morales, ut idem moliantur. » Quis hoc sibi persuadere valeat? Quis in mentem inducere, quod » Theologi ex omni parte Europæ in hoc conspirent, ut universi » orbis homines in laxis moribus corrumpantur, quorum potius » labor assidue in hoc impenditur, ut destruatur corpus peccati, » et sit hic fructus omnis, ut auferatur peccatum? Et vere illud » destruunt in se ipsis primo per meditationes quotidianas, studia » perpetua, et multa pœnitentiæ opera Deo nota, quibus peccata » purgantur. Qui peccata destruunt in fidelibus per instructionem, catechesim, collationem, prædicationem, et quemcumque » modum aptiorem ad tollenda mundi peccata, quamtum fieri potest, depulsis ignorantiæ tenebris. Quandoquidem vox est Prophetæ; *Non est scientia Dei in terra : maledictum, et mendacium, et furtum, et adulterium inundaverunt.* Quorum denique zelus ad extrema mundi se porrigit, ut etiam destruatur » peccatum in infidelibus, ad quos tamquam viri Apostolici destinantur. Quam longe hæc dissita sunt ab innominato centone, quem » excutere magis cogitaveram, nec pauca ad id idonea parata habebam ex varia lectione, et collatione locorum, ad tollendam » larvam, qua obtegitur, nisi quod verius illi adaptari potest, » quam Theologiæ Morali, in quam desævit, illud D. Augustini » Psal. 22. *Talibus malis magis prolixi gemitus, ac fletus, quam prolixi libri debentur.* Nam et sic ex omnibus antiquis » doctoribus, seligendo ea solum, quæ in ipsis infirmiora sunt, » Cento impurus, et odio habendus conficeretur. Hactenus Bail. »

III. Mirum est, virum doctum Montaltii, seu Paschalis litteras prætermisisse. Ut enim hæ prodierunt in lucem, ad arma undique contra Casuistas clamatum est tum ab Jansenianis omnibus, eorumque asseclis, tum à Catholicis quibusdam, Dominicanæ præsertim Familiæ, Contensonio, Vincentio Baronio, Natali Alexandro. Qua de re vide historiam Provincialium (tomo 1. earumdem Coloniensis

editionis) (seu potius Genevensis) a. 1739 præmissam, Dictionarium Jansenistarum, Daurigny monumenta Chronologica, et dogmatica, Danielis Dialogos, et ad Natalem Alexandrum epistolas, Despreaux epistolas duas adversus Apologiam Provincialium litterarum, Honorati Fabri apologeticum etc. Accessit Thyrsi Gonzalez, aliorumque Jesuitarum ab ipso stantium adversus Probabilismum dimicatio, de qua ne Concinæ, et Patuzzii mendacia te in errorem abducant, Philiberti Ballæ epistolas consule. Renovatum porro in Italia est acerrimum bellum à Daniele Concina, qui edito *Quadragesimæ Appellantis* libro in Casuistas, Jesuitas præsertim, livoris pleno illud indixit. Innumeri hinc ex utraque parte prodiere libri; neque Concinæ obitu pax rediit, immo Patuzzii, et Diuellii, quibus nuper additus est Cremonensis quidam Camillus Miglioli, libellis instaurari populorum scandalo bellum videtur. Interea breves accipe, sed invictas Casuisticæ Theologiæ vindicationes, illas primum, quas Ludovicus Abelly Ruthenensis Episcopus in opusculo *de libris, et opinionibus Casuistarum* concinnavit; deinde quas Francolinus V. Cl. dedit *de pœnitentiæ disciplina Lib. II. cap. VIII. scqq.*, postremo, quas ipsi in Libro ad La-Croixii Moralem Theologiam prodromo variis locis conscripsimus.

CAPUT II.

Ludovici Abelly Ruthenensis Episcopi Apologia pro Casuistis summatim exhibita ex Francolinii de Pœnitentiæ disciplina Lib. III. cap. 7. §. 25.

« Articulo 1. narrat, uti quidam juvenis legens prædictum ejus » tractatum de principiis Theologiæ Moralis, indignatus ei fuerat, » quod, in confirmationem suæ doctrinæ, Casuistas citaret, Doctores » videlicet, ut ipse dicebat, doctrinæ laxioris, et Evangelicis Insti- » tutionibus contrariæ Magistros: quales vere esse Casuistas acce- » perat ab homine clarissimo, à quo etiam id consilium acceperat, » ut si vellet unquam operam dare facultati morali, id genus Theo- » logorum ne legeret unquam, sed solos sanctos Patres. Addit ab » eodem juvene firmissimo in tuenda hac iniquissima de Casuistis » opinione, provocatum, se fuisse ad ea litteris tradenda, quæ ipse » contra hunc errorem sentiret, et persuasionibus amicorum com- » pulsum, ut quæ scripserat in favorem Casuistarum, ederet in » lucem.

» Art. 2. dicit, Casuistas, quorum hic defensionem suscipit, fuisse » homines doctrina, nec paucos ex ipsis etiam pietate insignes, » et aut primas in Academiis cathedras adeptos, aut ob illustria » in Remp. merita ad summa in Ecclesia munia vocatos, non paucos » Divorum numero adscriptos, eam præterea fuisse omnium mentem,

» ut fideles docerent, quid agendum, quid cavendum esset; idque
» vere eos effecisse libris suis post longam experientiam, quod fece-
» runt post multam navigationem nautæ solertissimi mappis suis,
» in quibus, diversorum marium pericula, scopulos, syrtes, infesta
» pyratis loca descripserunt, ac proinde, ut his, ita illis gratias
» habendas, nec minus quam aliis, qui in Ecclesia populos in fide,
» et moribus instruunt, imprudenterque facere qui eos despiciunt
» creduntque, sine illorum opera posse se difficillimas de moribus
» quæstiones extricare.

» Hoc autem judicium suum confirmat authoritate trium insignium
» Episcoporum, quos sequi omnes debeant.

Hi sunt (inquit) *S. Carolus Borromæus, Archiepiscopus Mediolanensis, S. Franciscus Salesius Episcopus Genevensis, Eminentissimus Cardinalis Palleottus Archiepiscopus Bononiensis, qui Casuistarum Libros non probarunt modo, sed eorum etiam lectionem, et Confessariis, et Clericis Seminariorum alumnis impense admodum commendarunt.*

S. Carolus Borromæus, præter alias consuetas Seminarii sui exercitationes, casuum conscientiæ studium exigebat singulare, tanquam omnibus apprime necessarium; maxime vero lectionem summæ S. Antonini laudabat, committens curæ Rectorum, ut alios, quos judicassent idoneos, seligerent, et alumnis Seminariorum legendos præberent.

Sanctus vero Franciscus Salesius, in instructione confessariorum suæ Diœcesis, eisdem etiam atque etiam commendat lectionem Tractatus de Prudentia Confessarii, quem scripsit P. Valerius Reginaldus Societat. Jesu, et in Epistola ad quemdam Præsulem, Instructionem Sacerdotum Cardinalis Toleti vehementer laudat, tanquam perutilem muneri recte obeundo, quod ei erat impositum.

Cardinalis Palleottus, in Regulis, et Ordinationibus Clericorum sui Seminarii libros enumerans, quorum lectio erat iis necessaria, inter alios Summam proponit, quæ Armilla inscribitur, et directorium Confessariorum P. Polanci Soc. Jesu.

« Art. 3. Expendit consilium quod aliqui dant Confessariis legendi
» solos sanctos Patres, ut inde sciant respondere casibus con-
» scientiæ. Ostendit autem optimam et perutilem esse sanctorum
» Patrum lectionem : non inde tamen sequi, aut eos solos esse
» legendos, aut esse legendos in hunc finem, ut ex ipsis hauriatur
» tota facultas moralis, nimirum notitia jurium, contractuum, cen-
» surarum, aliorumque hujusmodi. » Ecqui sunt enim (inquit) isti *sancti Patres, qui tractatus de restitutione habeant, qui latentes sub speciosis nominibus injurias, usitatos in litibus, in venditione, emptione, reliquisque contractibus dolos detegant, qui doceant cognoscere palliatas usuras? Quibus in libris sancti Patres de beneficiis ecclesiasticis agunt, aut prope quotidiana circa eadem dubia solvunt? Ubi fictos, quæsitosque pro legenda*

simonia titulos aperiunt? Ubi denique alia id genus Confessariis necessaria agitant, quæ tamen omnia in Casuistarum libris leguntur etc. Multum, *ut reor, laborabunt isti Censores, si velint unum ex sanctis Patribus exhibere, aut indigitare, in quo ea, quæ numeravi, tractentur. Sed illis satis est Patrum lectionem commendare, nec pensi habere, quanto Confessariis tempore opus esset, si quoties in sacro Tribunali dubium aliquod occurrit, Patres consulendi essent. Profecto qui labores ferendi, quæ tædia superanda, quoties volvendi, revolvendique libri, priusquam propositæ difficultatis, seu quæstionis vestigium aliquod, nedum solutio reperiretur etc. Ut igitur qui jurisprudentiæ se dederit, eos præcipue libros versat, qui leges explicant et quæstiones ipsas agitant, quæ versantur circa causas civiles, aut criminales; et qui Medicinæ peritiam cupit, libros illos in primis familiares habet, qui de arte medica, qui de variis morbi generibus, causis, remediis tractant, quod idem in omni scientia atque arte contingit; ita quisquis Theologiæ moralis studiosus extiterit, ut illos authores scrutetur, necesse est, qui omne studium, atque diligentiam in eo posuerunt, ut ad aliorum doctrinam eos conscriberent conscientiæ casus, quos partim propria experientia, partim labore improbo collegissent etc.*

« Art. 4. ostendit, facultatem moralem esse antiquissimam, et » primum Casuistam fuisse Moysem, Casuistas pariter in lege nova » fuisse Apostolos, deinde, qui ipsis successere, Episcopos, solitos » aliquando ad conservandam unitatem, et ad conciliandam suis » sententiis authoritatem, consulere summum Pontificem : aucto » vero fidelium, et quæstionum moralium numero, demandatum ab » Episcopis fuisse id munus expediendi casus conscientiæ Presbyteris » doctoribus, suarum Ecclesiarum pœnitentiariis, qui litteris mandarunt quæ proprio studio, et experientia didicissent : hinc ingens » ille numerus hujusmodi moralium tractatuum, librorumque, qui » nunc extat.

» Art. 5. observat, et monet, à prædictis censoribus, qui redarguunt Casuistas, redargui multos viros sanctos in album Divorum » ab Ecclesia relatos, qui fuere Casuistæ, nimirum D. Thomam, » qui in secunda, et tertia parte suæ Summæ moralem Theologum » agit, S. Bonaventuram, qui id munus explicandi casus conscientiæ » alienum à se esse minime putavit, S. Antoninum, qui tractatus » de casibus conscientiæ reliquit adeo utiles, ut S. Carolus Borromæus sui Seminarii Clericis eorum lectionem potissimum commendarit, demum S. Raymundum, cujus operam adeo utilem » expertus fuit Gregorius IX. ut nihil ageret eo inconsulto, quique, » impetrata ab eodem Gregorio missione ab aulæ negotiis, curisque, » et Barcinonem regressus, ut convalesceret ex morbo, in quem » (ea erat sancti viri humilitas) inciderat ex mœrore concepto pro» pter Episcopatum Tarraconensem sibi à Pontifice destinatum,

» totum se dedit quæstionibus moralibus, et casibus, qui unde-
» quaque ad eum afferebantur, resolvendis, resolutionibus jam datis
» colligendis, ex quibus eam Summam compegit, quæ fuit ultimum
» ejus opus, et reliquorum, quæ scripsit, facile præcipuum.

» Hic observare mihi liceat, hos quos recenset is Author, alios-
» que plures, quos recensere poterat, viros sanctissimos, eosdem-
» que Casuistas, aut homines privatos fuisse, aut casus conscientiæ
» resolvisse antequam ad infulas eveherentur, nec essent declarati
» Doctores Ecclesiæ, aut à Pontificibus huic muneri destinati: non
» igitur dedecet privatos Doctores, ut inscite garriunt aliqui, quæ-
» stionibus, dubiisque moralibus respondere; non enim qui id fa-
» ciunt, arrogant sibi clavem scientiæ, et potestatis, qua fruuntur
» Episcopi, nec responsa præbent, quæ vim legis habeant, sed
» consilii, quod ex ingenti doctrina, qua præditi sunt, authori-
» tatem habet, et subinde, cum certior regula in dubiis, quæ passim
» incidunt, haberi non possit, satis est dirigendis firmandisque
» animis fidelium dubitantium. Hinc Episcopi ipsi, cum dubitant,
» prædictos Doctores consulunt, aut eorum tractatus legunt, eorum-
» que consiliis acquiescunt. Sed hoc obiter monere ipse volui.

» Art. 6. dividit fideles in tres classes, primam eorum, qui sunt
» in peccato, unde volunt, aut debent emergere; alteram eorum
» qui sunt in gratia, in qua perseverare debent; tertiam eorum qui
» volunt suscipere, aut ministrare Sacramenta, et his omnibus esse
» Casuistas perutiles, aut etiam necessarios ostendit, cum ea vel
» præcepta, vel instructiones, quibus indigent, in Scripturis ita
» lateant, ut perspici à multis non possint; in amplissimis vero
» voluminibus Juris Canonici sint ita dispersa, aut involuta, ut
» reperiri pariter nequeant à plerisque; à Patribus tandem sint
» obiter tantum subinde tradita, à Casuistis vero sint facili methodo,
» clarissimeque cunctis proposita: hinc illi ipsi, qui Casuistis suc-
» censent, interrogati, unde hauserint eam doctrinam, qua se in
» examine, aut concursu dignos sacris Ordinibus, aut administra-
» tione Sacramentorum, probarunt, si velint vera fateri, dicent,
» se lectione, ac studio Casuistarum adjutos, et ex lumine ab ipsis
» accepto propositis quæstionibus respondisse.

» Art. 7. ostendit, ab his qui Casuistas eorumque libros damnant,
» non solum privari Ecclesiam ingenti commodo, sed affici multis
» gravissimis detrimentis. Et 1. Confessarii, horum librorum, et
» hominum auxilio privati, nec legentes scripta Patrum, quæ sunt
» innumera, aut in ipsis non reperientes dubiorum, quæ nascuntur
» in dies, dilucidas responsiones, judicabunt ipsi solo ingenio suo
» quid agendum, quid cavendum sit: quale autem erit hoc judicium
» hominum imperitorum? Si magni illi viri, qui Casuistæ fuere,
» post totam vitam in Ethicæ studiis insumptam, post longam ex-
» perientiam, quamvis ingenio præstarent, errarunt tamen, ut præ-
» dicti eorum censores contendunt, qui erunt errores hominum, qui

» nec simili, imo vix ullo studio adjuvantur, nec præstant ingenio? » Nonne timendum est, ne, cum cæci ipsi sint, cum eis, quos » ducunt, cadant in foveam? 2. Si numerus Casuistarum, eorum- » que in sententiis discordia detrimento est, et confusionem parit, » ut iidem dicunt, longe major erit discordia, et confusio, cum » singuli Confessarii, ut sua cuique ratio suggeret, judicabunt : » ut enim in hujusmodi judiciis evenire solet, quot erunt capita, » tot erunt sententiæ. 3. Qui ad examen vocantur ab Episco- » pis, propositis quæstionibus e. gr. circa simoniam, circa con- » tractus, circa censuras, respondere non poterunt; cum responsa » in Patribus non reperiant, ex libris Casuistarum petere non de- » beant. Igitur id examen tollendum erit. 4. Tollentur Confessarii » ipsi, qui si sapient, nolent se exponere periculo errandi cum tanto » animarum detrimento, quale periculum certe subeunt, qui sine » doctrina morali Sacramenta ministrant. Si enim in hac admini- » stratione errant aliquando, nec raro dubitant etiam periti morum » Doctores, qui libros, eosque multos legunt, et perlegunt, quoties » errarent hi, qui essent hoc præsidio destituti? Igitur qui Casuistas, » eorumque libros ablegant, sunt Authores mali longe majoris eo, » cui mederi contendunt.

» Art. 8. quærit, utrum vere noxii sint numerosi Casuistarum » libri? Dicit autem, loqui se non de omnibus Casuistis, sed de » iis, qui sive amplissimis dignitatibus, sive eximia doctrina, sive » susceptis in Academiis gradibus, insignes sunt, et boni vulgo » Authores habentur. Propositæ quæstioni respondet immerito de » horum numero, et varietate conqueri prædictos censores, ut im- » merito de numero, et varietate ferculorum quereretur, qui ad » lautas epulas invitatur; quemadmodum enim Principis alicujus » viri epulum apparantis est magnam ferculorum copiam invitatis ap- » ponere, ita convivarum est è propositis dapibus, meliores utiliores- » que prudenter moderateque seligere. Atqui hæc tanta, eorumque » diversorum librorum copia, quibus præsens abundat Ecclesia, » divinæ munificentiæ pars est, tot modis sua nobiscum consilia » communicantis, quæ fideles animas pascant : parendum tamen » Apostolo monenti, ne velimus plus sapere, quam oportet sapere, » sed sapere ad sobrietatem; ac proinde, aut non legenda, quæ » non oportet, aut legenda, eo modo quo oportet, quo non legunt » illi, qui libros male masticatos devorant, aut doctrinis alias » saluberrimis abutuntur. Cæterum, quamvis ipse non improbet, » imo laudet, ut varios de re morali libros in promptu quis habeat, » ut, cum opus fuerit, consulere eos possit, hortatur tamen ad » selectum, et peculiare studium paucorum, dicitque id consilium » dare consuevisse discipulis suis gravissimos Doctores Sorbonicos, » ut studiose legerent Instructionem Sacerdotum, quam scripsit » Cardinalis Toletus, idemque fuisse S. Francisci de Sales consi- » lium. Ut autem datur omnibus seligendi aliquem ex multis plena » libertas, ita nulli permittitur alios despicere, eorumque copiam

» damnare, quod nemo facit in reliquis facultatibus. Quis enim
» queritur, quod tot de legibus, ac jurisprudentia, tot de medicina
» libri, iique varii, et in aliquibus dissidentes prodeant in lucem
» quotidie? Imo quis non videat, id fieri perutiliter, cum poste-
» riores e. gr. medici ea morborum remedia repererint, quæ fuere
» prioribus ignota? Cur ergo in facultate morali noxium sit, quod utile
» sit in reliquis disciplinis? Opponenti autem sententiarum discor-
» diam, respondet, Casuistas in multis, quæ certa sunt, convenire,
» dissentire in aliquibus incertis, circa quæ in suo quisque sensu
» abundat, et sequi licet quod videtur similius vero.

» Art. 9. et ultimo agit de libris eorum Casuistarum, qui laxiores
» dicuntur. Et 1. monet, mirum non esse, quod aliqui Casuistæ
» errarint; permisisse Deum, ut aliquando viri etiam sanctissimi
» doctissimique errarent, ut inde discamus minus fidere judicio
» nostro, ipsi Augustino aliqua excidisse quæ postea retractavit.
» Monet 2. non esse temere judicandum de aliorum sententiis, cum
» sæpe laxum non sit, quod nobis videtur, et aliquando laxæ sint
» aliæ nostræ sententiæ, judicio ejusdem illius Authoris, cujus
» sententiam, quia nostræ contrariam, laxam, aut benigniorem
» vocamus. Monet 3. cavendum, ne animo præoccupato judicemus,
» ut faciunt hi qui probant quidquid dixerint, aut scripserint ii
» quos diligunt; contra rejiciunt quidquid eorum est, à quorum
» ingenio, et studiis discordant. Monet 4. si qua in re ab aliquo
» Scriptore fuerit erratum, non illico totum librum damnandum,
» ut nemo sapiens poma sana atque integra abjicit, quod inter ea
» putridum unum corruptumque deteget, nec arborem totam bene
» vigentem succidit, quod aridum in eo ramusculum intuetur: pro-
» pterea audiendum Augustinum dicentem, botrum carpe, spinam
» cave; imo Spiritum sanctum admonentem, ut pretiosum à vili
» separemus. Monet demum hanc in judicando de aliorum sententiis
» præcipitationem oriri ex superbia, qua judex se præfert viris
» doctrina, ac scientia præclaris, eaque despicit, quæ ab illis pro-
» bata esse non ignorat.

» His Præsul iste sapientissimus vindicat Casuistas non antiquos
» tantum, Raymundum, Thomam, Bonaventuram, aliosque, sed
» etiam recentiores; quæ enim affert, utrosque complectuntur, ut
» utrosque feriunt Adversariorum querelæ: quamvis enim dicant, se
» non agere de antiquis, revera accusant utrosque, cum recentiores,
» de quibus agimus, secuti sint antiquos, cumque, ut inter recen-
» tiores aliqui benigniores fuere, sic inter antiquos; nec nova sit
» doctrina probabilitatum (quæ tamen est, ut dicunt, fons omnium
» laxitatum, et est præcipuum caput accusationum), sed perantiqua,
» et in eo casu pœnitentis operantis ex opinione probabili contraria
» opinioni Confessarii communi Doctorum, quos allegavi, suffragio
» propugnata: nunquam enim opinionem probabilem à probabiliori
» distinguunt, sed absolute usum probabilis pœnitenti permittunt,
» et permittendum docent.

CAPUT III.

Francolini Apologia pro Casuistis ex lib. II. cap. IX. et X. de Pœnitentiæ disciplina.

« Ea quæ adeo execrantur Casuistarum mala, aut nec mala sunt, » aut aliquorum tantum, eaque Casuistis antiquiora. Et primo ea, quæ » est in aliquibus dubiorum, casuum, quæstionum, et allegationum » copia, quæ facit eorum libros aut nimis prolixos, aut nimis spissos, » vel malum non est, vel malum innocens, cum non desint, qui bre- » vius, quique brevissime in idem argumentum scripserint, ut, si viæ » sint, breviores, aut brevissimæ, malum innoxium est, quod sint » etiam longissimæ, immo commodum id est si quæ longæ sunt, » sint etiam faciles, et expeditæ : cum non omnibus placeat via quæ » brevior, sed quæ facilior, facilius autem aliqui ad intelligentiam » rerum perveniunt, si fusius pertractentur.

» Secundo sunt quidem aliqui Casuistarum libri sua laxitate per- » niciosi, hinc aliquæ ipsorum propositiones à Pontificibus fuere » juste sancteque damnatæ. At aliqui, immo plurimi olim fuere libri » Pœnitentiales justo benigniores, laxique, et ideo à Patribus, et » Conciliis rejecti. Concilium Turonicum tertium cap. 22. Cabillo- » nense secundum sub Carolo Magno cap. 38. Parisiense sextum » sub Ludovico cap. 32. graviter invehuntur in quosdam libros pœni- » tentiales, et severe Sacerdotibus mandant, ne eis utantur. Ex his » Concilium Parisiense statuit, *ut unusquisque Episcoporum in* » *sua Parochia eosdem erroneos codicillos diligentissime per-* » *quirat, et inventos igni tradat, ne per eos ulterius Sacerdotes* » *imperiti homines decipiant.* Nec tamen contra libros omnes Pœni- » tentiales declamatum est ; cur ergo modo declamatur contra omnes » Summas Casuistarum?

» Displicet in his fortasse tanta opinionum diversitas, et con- » trarietas? At quanta olim in libris Pœnitentialibus fuit, quanta » in ipsis canonibus? Simplicem fornicationem unius anni pœnitentia » vindicat Eusebius Papa, ut refert Ivo *epist.* 16. At Concilium » Meldense apud Burchardum *lib.* 6. *cap.* 68. triennii pœnitentia » punit, S. Basilius septennii, S. Gregorius Nissenus novennii pœni- » tentia castigat. Hanc canonum, seu Canonistarum contrarietatem » notat Concilium Moguntinum apud eundem Burchardum *lib.* 17. » *cap.* 21. *Theodorus* (inquiunt Patres) *judicavit, eum qui ince-* » *stum fecerit, duodecim annos pœnitere debere, alii quindecim,* » *alii septem.* Cumque discreparent omnes, nec rationem, cui inni- » terentur, afferrent, hærebant sæpissime Confessarii, ignari quem » potius sequerentur, ut constat ex Excerpto Gregorii Papæ III. » quod affert Labbe *tom.* VI. *Concil. pag.* 1476. cujus initium hoc

» est. » *Cernimus in Ecclesia, quod nos valde contristat, quoniam ita confusa sunt judicia circa pœnitentiam in Presbyterorum nostrorum opusculis, atque ita diversa, et inter se discrepantia, et nullius auctoritate suffulta, ut vix propter dissonantiam possint discerni. Unde fit ut concurrentes ad remedium pœnitentiæ, tam pro librorum confusione, quam etiam pro ingenii tarditate, nullatenus eis valeant subvenire.*

» Tertio cum de sexto præcepto, aut Matrimonio agunt nostri » Casuistæ, turpitudinum species recensent quidem, sed non de- » scribunt, ut idem scriptor asserit, aut longe minus describunt, » quam eas describant veteres Canonistæ, scriptoresque librorum » pœnitentialium, Præsules, aut Presbyteri sanctissimi, nempe » Theodorus Episcopus Cantuariensis à Vitaliano Papa, ut supra » dixi, in Angliam missus, Beda non doctrina solum, sed et » sanctitate celebris, Burchardus Episcopus Vormaciensis, et Divo- » rum honoribus, ac titulis ab Ecclesiis decoratus, aliique, ex » quibus Burchardus (similia habent reliqui) *lib.* 19. *Decretorum* » *cap.* 5. non solum omnes species turpitudinum recenset, sed eas » distinctissime describit, nec species tantum, sed modos omnes, » quibus hæc peccata à viris et fœminis committuntur, aut manu » sua, aut medio aliquo instrumento, aut secum, aut cum aliis, » aut extra vas, aut alio quovis modo, quem ipsum modum non » innuit, sed exhibet oculis clarissime, solusque ipse plus dicit, » quam fortasse dixerint omnes nostri Casuistæ, quotquot unquam » et uspiam extiterunt.

» Igitur quæcumque displicent in Casuistis, aut culpam nullam » continent, aut eam ex qua longe magis culpandi sunt antiqui » Doctores, Patresque. Hos autem quis culpare audeat? Ergo si » innocentes fuerunt ipsi, et innocentes quoque sunt ex hoc capite » Casuistæ.

» Sed illud est prorsus mirabile, et vix credibile, quod videlicet » nonnulli ex iis, qui calamum Casuistarum redarguunt, tanquam » parum pudicum, confessionibus ipsis puerorum, et puellarum » interrogationes subinde interserunt (ex bono animo quidem, sed » non satis prudenti) nihil pudicas, nec solum minime necessarias, » sed aliquando perniciosas, ut constat eas non semel fuisse puellis, » hujusmodi fœditatum antequam interrogarentur prorsus ignaris. » Quis non videat, quam ista secum pugnent? An dedecet has spur- » citias calamo versare, lingua autem decet? An majori cum reve- » rentia tractanda est materia moralis, quam Sacramentum? An est » religiosior mens et oculus virorum legentium, quam aures puel- » larum audientium? An periclitatur magis honestas legentis Con- » fessarii, quam periclitetur honestas audientis puellæ facile putantis » communia esse ea delicta, de quibus omnes interrogantur? An » demum culpa non caret, qui de peccatis impudicitiæ agit cum » lectoribus, quorum plerique ista non ignorant, nec ignorare debent, » ut ea curare sciant; culpa autem carebit qui de eisdem agit cum

» puellis, et pueris, quorum plerique, aut saltem non pauci ex iis » quos suspiciosus Confessarius interrogat, hoc prorsus ignorant, » et utiliter ignorant ?

» At (inquiet aliquis) in antiquis collectionibus librisque pœnî- » tentialibus de peccatis impudicitiæ interrogatur Pœnitens cujusvis » ætatis, et sexus. Sic enim Burchardus, ut supra innuebam, *lib.* 19. » *cap.* 5. *Fecisti fornicationem, sicut sodomitæ fecerunt, ita ut* » *etc. vel intra coxas etc. vel ita ut in manum tuam etc.* Similiter » post aliquot paginas interrogat fœminas sic : *Fecisti quod quædam* *mulieres facere solent, ut faceres quoddam molimen seu machina-* *mentum etc. Fecisti quod quædam mulieres facere solent, ut jam* *supradicto molimine etc. Fecisti quod quædam mulieres facere* *solent, quando etc.* « Parco exscribere totam periodum, quia non » est necesse. Igitur sunt de his interrogandi pœnitentes etiam pueri, » puellaque; hujus enim ætatis potissimum hæc peccata sunt.

» Sic objicienti respondeo, de his aliisque innumeris interrogari » pœnitentes in prædictis libris antiquorum Canonistarum, non » quidem ut Confessarius sic interroget pœnitentes, siquidem nec » una dies satis esset scrutando audiendoque unico pœnitenti, sed » ut discat ipse species omnes morborum, quibus uterque sexus » urgetur, et aliquid interroget aliquando, cum videlicet pœnitens » titillatum se fatetur, aut innuit, aut ipse detegere incipit scabiem » suam, quam tamen non augeat interrogatio, quamque responsio » pœnitentis non affricet Confessario.

» Quamvis autem damnandi non sint prædicti veteres Canonistæ, » librorumque Pœnitentialium scriptores, qui omnis effrænatæ, aut » præposteræ libidinis spurcitias per has interrogationes descripsere, » laudabiliores tamen fuissent, si eas innuissent tantum, aut saltem » minus fuse descripsissent, ut faciunt Casuistæ, isque etiam quem » Dallæus damnat Thomas Sanchez, qui nihil forte de peccatis impu- » dicitiæ scripsit quod scribere necesse non fuerit ei, cujus finis, et » quidem sanctissimus erat, docere, quæ sint in usu Matrimonii ve- » tita, quæ permissa, quæ debita, eaque occasione quæ sint, et cujus » pravitatis sint peccata, suo, vel alieno corpore abutentium, cujus » profecto scriptoris opus spissum non verbis, sed rebus, non » textibus inutilibus, sed solida doctrina, totus Orbis literarius » recte sentientium laudat, et laudabilius facit vituperatio Dallæi, » qui quamvis eruditum se faciat, fateri tamen cogitur à se minime » lecta, quæ in gratiam fori pœnitentialis scripsere Theodorus, » Beda, Burchardus, aliique veteres scriptores. Hos enim si le- » gisset, eam Thomæ Sanchez notam inurere fortasse ausus non » fuisset.

» Sed hic mihi propositum non est Casuistam ullum peculia- » liter laudare, aut vindicare; sed facultatem ipsam moralem, » ut cœpit à quinque sæculis tradi, utque tradita his potissimum » duobus postremis sæculis fuit à permultis Theologis, quorum

» libros perutiles foro interno esse, satis, ut arbitror, ostendi, ut » facere constitueram.

» Nunc faciam quod non proposueram, sed quod omittere non » debeo, tum in gratiam optimæ facultatis, tum ut præsentem » Ecclesiam, cujus ea laus est, pluris semper æstimes, semper ames » magis; id enim mihi potissimum propositum est. Ostendam igitur » hanc facultatem, quosque ejus nobiliores Professores scripsere » libros, perutiles toti Ecclesiæ fuisse.

CAPUT IV.

Francolini vindicationes aliæ, in quibus ostenditur, libris Casuistarum auctam fuisse ecclesiasticam eruditionem, et fidei doctrinam illustratam.

« Ut via faciliori, et jucundiori demonstrem, ostendam, quam » fuerit major in Ecclesiæ ministris eruditio, postquam scribere cœ- » pere Casuistæ, quam inde fuerit in doctrina morum minus erratum » et dubitatum; quamvis enim id debeatur potissimum posterioribus » Synodis, et Pontificum Constitutionibus, per quas multa, quæ » erant ignota, vel dubia, fuere definita, et multa, quæ erant ob- » scura, fuere declarata; debetur tamen etiam studiis, et libris » Casuistarum, ut ex iis, quæ hic afferam, facile intelliges.

» Percurram Sacramenta, quorum administratio præcipua pars » est Christianæ disciplinæ, et modo tam certa, tam tuta, tam » explicata beneficio utriusque Theologiæ speculativæ, et practicæ, » qua præstare debent, et præstant Casuistæ, olim vero fuit apud » multos adeo dubia et controversa.

» Baptismum collatum ab Hæreticis repetendum non esse docuit » Stephanus, definivit hoc ipsum postea Concilium Nicænum, quod » solos baptizatos à Paulinianis, seu Samosatenis iterum tingi vo- » luit, quia, ut explicat Innocentius I. epist. 22. cap. 5. *Paulia- » nistæ in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* minime » baptizabant. Adhuc tamen egregii Doctores ita scripsere postea, » ut ignorasse videantur Canonem Nicænum, aut eum non satis in- » tellexisse. Lege, cum per otium licebit, initium primæ epistolæ » canonicæ magni Basilii ad Amphilochium, cujus memini lib. 1. » cap. 4. §. 3. num. 3. Lege etiam quæ id admirans refert Cabassu- » tius in notitia Conciliorum post Synopsim sæculi tertii.

» Videtur postea etiam à magnis Doctoribus dubitatum, non qui- » dem de valore Sacramenti per Hæreticos, aut malos homines » ministrati, sed de efficacia. Nescio, an id significare voluerit, aut » potius referre quod alii docuerant, Augustinus, dum *lib.* 3. *de* » *Baptismo cap.* 18. loquens de malis clavium ministris dicit,

» *Remissam tamen peccatorum non dabant. Non enim raptoribus* » *et fornicatoribus diceret Deus, si cui remiseritis, remittentur* » *eis, si cui retinueritis, et tenebuntur.*

» Putarunt aliqui sic esse necessarium Baptismum aut aquæ aut » sanguinis re ipsa susceptum, ut nunquam satis sit ejus votum, » unde actum putabant de anima Valentiniani Imperatoris mortui sine » Baptismo, cui tamen profuisse ejus votum fuse docent S. Ambro- » sius, de obitu prædicti Imperatoris; ut scias quid circa hoc » senserit S. Augustinus, lege *lib.* 8. *Confess. cap.* 12. *lib.* 9. *cap.* 4. » et præsertim quod scribit ad Fortunatum, et allegatur ab omnibus » Canonistis, Polycarpo *lib.* 3. *tit.* 10. Burchard. *lib.* 4. *cap.* 16. » Ivone *part.* 1. *cap.* 211. Gratiano *de Consecr. dist.* 4. ubi sic: » *Catechumenum, quamvis in bonis operibus defunctum, vitam* » *æternam habere non credimus, excepto martyrio, ubi tota* » *Baptismi Sacramenta complentur.* Forte solum significavit, non » esse *certo* credendum, mortuum Catechumenum salvum esse, » excepto casu martyrii.

» Circa tempus, quo suscipi Baptismus debet, quot opiniones » fuere aut falsæ, aut non satis tutæ? Eum certe in multos annos » differri licite posse, putarunt multi, ut omnes norunt; quin lau- » dabilem quoque esse hanc dilationem, videtur docuisse Tertul- » lianus in *lib. de Bapt. c.* 18. ubi docet, *Pro cujusque personæ* » *conditione ac dispositione, etiam ætate cunctationem Baptismi* » *esse utiliorem.* Et paulo post addit: *Si qui pondus intelligant* » *Baptismi, magis timebunt consecutionem, quam dilationem.* » Fidus Africanus Episcopus putavit, ut constat ex 59. Cypriani » epistola ad eum scripta, non debere baptizari infantem intra se- » cundum, vel tertium diem ab exortu, veluti non satis à materni » uteri sordibus purgatum. Tribus post nativitatem annis expectan- » dum putavit S. Gregorius Nazianzenus *in orat. ad sanctum lava-* » *crum. Quid vero* (inquit) *de infantibus, qui neque quid gratia* » *quidve sit pœna, cognoverunt, num et eos baptizemus? Maxime* » *quidem si periculum aliquod imminet.... De aliis vero consilium* » *do, ut triennium expectent, aut paulo minus, aut plus, ut* » *quid mysticum audire, et respondere possint, et si non perfecte,* » *attamen figuraliter intelligant.*

Ut autem Gregorius non satis probavit, quod infantes recens nati baptizarentur, sic aliqui non probarunt, quod Baptismus conferretur statim morituris, si culpa sua distulissent, aut saltem de hujusmodi Baptismi valore dubitarunt. *Non defuere ex antiquis* (inquit Edmundus Martene de antiquis Ecclesiæ ritibus *lib.* 1. capit. 1. artic. 16.), *qui de Baptismo eorum, qui in lecto perfusi fuerant, validitate addubitaverint. Hujusmodi dubium Cornelium Papam incessit, ut ipse innuit in Epistola ad Fabium Antiochenum Episcopum apud Eusеb. lib.* 6. *Hist. Eccles. cap.* 43. *ubi agit de Novato, qui jam jam moriturus baptizatus fuerat* (si tamen, in-

» quit, hujusmodi Baptismum suscepisse dicendus est). Sed forte » Pontifex dubitavit de solo fructu Baptismi ab eo suscepti.

» Addit præterea is Auctor, dubitatum de Baptismo ægrorum » decumbentium fuisse etiam sæculo sexto, quo vixit Ferrandus » Diaconus, qui hanc suam dubitationem proposuit Fulgentio Epi- » scopo Ruspensi. Sed is non dubitavit de valore Baptismi illius, » eo quod esset ablutus æger decumbens, sed quod esset minis- » stratus ægro sensibus destituto. Hæc tamen ipsa dubitatio non » est digna Doctore. Afferam ejus verba, quæ essent etiam afferenda » propter eruditionem, quam continent.

» Religiosi cujusdam viri famulus, dominorum fidelium diligentia, » Sacramentis ecclesiasticis imbuendus ad Ecclesiam traditur; fit » ex more Catechumenus; post aliquantum nihilominus temporis » propinquante solemnitate Paschali inter competentes offertur, » scribitur, eruditur : universa quoque Religionis Catholicæ vene- » randa mysteria cognoscens atque percipiens celebrato solemniter » scrutinio per exorcismum contra diabolum vindicatur, cui se » renuntiare constanter, sicut hic consuetudo poscebat, auditurus » symbolum profitetur. Ipsa insuper sancti Symboli verba memoriter » in conspectu fidelis populi clara voce pronuntians, piam regulam » Dominicæ orationis accepit, simulque et quid crederet, et quid » oraret intelligens, futuro Baptismati parabatur, cum subito vio- » lentis invaditur febribus, et crescente lethali infirmitate turbatur. » Persuasit dierum brevitas, ut ad fontem cæteris abluendus differ- » retur, sive potius servaretur, et quid pluribus immorer? Hora » exoptata cunctis advenerat..... Tunc ille in extremo halitu con- » stitutus sine voce, sine motu, sine sensu nihil valens Sacerdoti » interroganti respondere, deferentium manibus adportatur, et » pro eo nobis quasi pro infante respondentibus, mente absentis- » simus accepit Baptismum, quem se accepisse, post paululum » mortuus, in hac præsenti arbitror vita nesciit. Quæro nunc, » utrum nihil ad æternam beatitudinem consequendam vox ablata » nocuerit.

» Qui modo ex tam debili fundamento vocis amissæ, et sensus » impediti dubitet de valore, aut de fructu prædicti Baptismi, quem » constabat esse collatum homini prius sic instructo, sic præparato, » cupitoque? Illa etiam verba notanda sunt : *Persuasit dierum* » *brevitas, ut ad fontem cæteris abluendus differretur.* Et cur » non persuasit charitas, ut nihil differretur? Immo quomodo non » obligavit charitas nihil differre, cum jam æger moreretur et Ba- » ptismum peteret, cum præsertim Canones ipsi, qui Paschales » Baptismo dies destinaverant, periclitantes quovis tempore bapti- » zari præciperent? Certe nullus quamvis infimæ notæ Casuista » dilationem quamvis brevissimam permisisset. Ferrandus tamen » ea ætate doctus, ac doctor religioni sibi duxit, lustralibus aquis » extra illud tempus tingere jam jam moriturum.

» Idem Ferrandus sub finem epistolæ hanc aliam quæstionem

» proponit : *Utrum noceat, quantum noceat, an omnino nihil* » *noceat, si quis baptizatus in nomine sanctæ Trinitatis, sacro* » *cibo, potuque fraudetur,* nempe Christi corpus, et sanguinem » sumere morte præventus non possit? Quis modo non omnino rudis » tam faciles quæstiones moveat? Et tamen hæc erant olim, cum » Casuistæ nondum scripserant, interrogata Doctorum.

» Hic similia fuerunt ea de quibus S. Gregorium ex Anglia inter- » rogavit S. Augustinus illius regni Apostolus, quæ quamvis non » omnino pertineant ad Baptismum, de cujus administratione modo » agimus, dividi tamen non debent. Fuerunt autem hæc inter alia. *An Clerici continere non valentes possent contrahere? An duo germani fratres possent duas sorores accipere? Quot essent necessarii Episcopi in Episcopi consecratione? Utrum prægnans mulier debeat baptizari, aut postquam genuerit, post quantum tempus possit Ecclesiam intrare, aut etiam, ne morte præoccupetur quod genuerit, post quot dies hoc liceat sacri Baptismatis Sacramenta percipere? An post quantum temporis huic vir possit in carnis copulatione conjungi? Aut si menstrua consuetudine tenetur, an Ecclesiam introire ei liceat, aut sacræ communionis Sacramentum percipere? An vir suæ conjugi commixtus possit, antequam lavetur aqua, Ecclesiam intrare vel etiam ad mysterium sacræ communionis accedere? An post illusionem, quæ per somnium solet accidere, corpus Domini quilibet accipere valeat, vel si Sacerdos sit sacra mysteria celebrare?* « Hæc per se solvere » nequit Augustinus electus ex pluribus millibus Monachorum, » ut esset gentium Apostolus ac Doctor, diuque Romæ ad hunc » finem eruditus, quæ modo beneficio Casuistarum vix ullus ignorat.

» Eidem S. Gregorio visus est quæstionem valde difficilem pro- » ponere Secundinus circa peccatum originale puerorum, qui sine » Baptismo moriuntur, petitam ex origine animæ, quæ, cum sit » à Deo, non videtur posse contrahere culpam ex unione cum cor- » pore, cui in malo non consentit. Quam quidem quæstionem solvit » doctissime S. Pontifex, sed circa originem animæ dicit ea *Epist.* 53. *lib.* 7. *Registri, Tua charitas sciat quia de origine animæ inter sanctos Patres requisitio non parva versata est, sed utrum ipsa ab Adam descenderit, an certe singulis detur, incertum remansit.* Id modo non vocatur in controversiam apud nostros Doctores, et beneficio Theologiæ facile intelligitur, et explicatur.

» Annis post Gregorium ducentis supra quinquaginta responsum » Bulgaris fuit, quosdam ex ipsis habendos tanquam rite bapti- » zatos, *si in nomine sanctæ Trinitatis, vel tantum in nomine* » *Christi* fuerant baptizati. Post annos trecentos S. Bernardus » *Epist.* 340. non est ausus dicere invalidum esse Baptismum puero » collatum sub hac forma : Baptizo te in nomine Dei, et sanctæ, » et veræ Crucis : cumque in Diœcesi Claromontensi quidam in » forma Baptismi relinquerent illud verbum *Baptizo*, dubitavit » Episcopus, an is Baptismus valeret, ut apparet ex ejus *Epistol.*

» quæ extat *tom.* III. *Bibliothecæ Patrum* ad Mauritium Parisiensem » Episcopum et ad Stephanum S. Evertii apud Aurelios Abbatem; » quodque pejus est, is Abbas respondit, in forma Baptismi ea » verba, *Ego te baptizo*, non esse de substantia Sacramenti, *sed* » *solum de solemnitate Mysterii.*

» Circa materiam, et formam Confirmationis, et extremæ Unc- » tionis, quam olim (nec fortasse sine periculo) aliquot Ecclesiæ » variarunt, dicam postea, et videri potest Edmundus Martene de » antiquis Ecclesiæ ritibus.

» Quam autem Sacramenti Eucharistiæ, et Pœnitentiæ institu- » tionem, constitutionem, administrationem illustrarint Casuistæ, » eorumque libri, quos aliqui tam facile despiciunt, intelligent ii, » qui sciunt, quot olim in his irrepsissent errores, quam damnabiles » praxes.

» Et quidem, ut aliquid dicam de Sacramento Eucharistiæ, in » aliquibus Ecclesiis infantibus recens baptizatis infundebatur in » os vinum verum et naturale ac si esset Sacramentum corporis, » et sanguinis Domini, ut patet ex Rituali Ecclesiæ Remensis id » prohibente. *Summopere caveat Sacerdos, ne quemadmodum perverso usu in quibusdam locis fieri dicitur, vinum porrigat infanti post Baptismum, maxime utendo his verbis : Corpus, et sanguis Domini nostri Jesu Christi custodiat te in vitam æternam.*

» In aliis, et quidem multis Ecclesiis ea Sacerdotum persuasio » fuit, vinum per contactum Sacramenti consecrari. Ex hac per- » suasione, ut videtur, antiquum Pontificale Ecclesiæ Apamiensis » in Syria describens ritus in feria sexta Parasceves observari soli- » tos, *Divisa hostia* (inquit) *in tres partes, tertiam partem juxta consuetudinem in calicem mittat, nihil dicens; sic enim sanctificatur vinum non consecratum per corpus Domini immissum.* » Manuscriptum Ordinarium Ecclesiæ Cusentinæ à Luca Archiepi- » scopo circa annum 1203. digestum describens ritus Paschales : *Accipiant Dominicum corpus in Eucharistiali reconditum, et super patenam ponant, et in calice vinum, et aquam fundant, et mox de hostia Dominici corporis in calicem mittant, ita ut vinum in sanguinem consecretur.* Eandem fuisse persuasionem » Ecclesiæ Constantinopolitanæ, Uticensis, et aliquarum Regni Gal- » licani constat ex earum Pontificalibus, seu Missalibus antiquis, » quæ allegat prælaudatus Martene de antiquis Ecclesiæ ritibus *lib.* 1. » *capit.* 4. *art.* 12.

» Nec pauciores fuerunt circa Sacramentum Pœnitentiæ, aut erro- » res, aut abusus, quorum aliqui postea fuere omnes novis Ecclesiæ » constitutionibus, aliqui diligenti Casuistarum studio sublati. Multo- » rum persuasio fuit, confessionem peccatorum non esse præceptam; » satisque esse confiteri soli Deo. Id aliqui docebant etiam tempore » Gratiani, ut dicitur *cap. Quidam Deo, de Pœnit. dist.* 1. vel illi

» Græci fuerint, ut ibi dicitur, vel alii. Græcorum certe ille abusus fuit, cujus meminit Arcudius *de controv. Eccl. Occid. lib. 4. de Pœnit. cap.* 2. et ego ex ipso *cap.* superiori. *Pontifices, et Sacerdotes Græci fere nunquam confitentur. Quo eodem vitio laborant Russorum Presbyteri, Græcorum videlicet velut hæreditario quodam jure in omnibus imitatores.*

» Multorum quoque opinio fuit, valere confessionem factam Diacono, cum urget necessitas, et non adest Sacerdos, ut constat ex mss. codicibus Ecclesiæ Gemmeticensis, et Noviomensis, et ex Concilio Eboracensi anni 1194. ubi Patres, *Decernimus* (inquiunt) *ut non nisi summa urgenti necessitate, Diaconus baptizet, et corpus Christi cuiquam eroget, vel pœnitentiam confitenti imponat.* « Quod etiam in Synodis antiquioribus statuitur. Pœnitentiam autem in necessitate imponens solebat statim etiam absolvere, ut concedunt omnes. An vero in his locis agatur de Confessione, et absolutione, quæ crederetur esse sacramentalis, dubitari potest. Videtur tamen certum persuasum multis fuisse etiam tempore D. Augustini, debere in mortis periculo fieri confessionem laico tamquam habenti pro eo articulo reconciliandi, solvendique à peccatis potestatem, ut constat ex sequenti facto, quod refert S. Doctor, allegatus à Gratiano *de consecr. dist. 4. cap. Sanctum: Cum in navi quadam fidelis nullus esset, præter unum pœnitentem, cœpit imminere naufragium. Erat ibi quidam non immemor salutis suæ, et Sacramenti vehementissimus flagitator, nec erat aliquis, qui dare posset, nisi pœnitens ille. Acceperat enim, sed pro peccato, de quo agebat pœnitentiam, amiserat sanctitatem, sed non amiserat Sacramentum. Nam si hoc amittunt peccantes, cum reconciliantur post pœnitentiam, quare non iterum baptizantur? Dedit ergo quod acceperat, et ne periculose vitam finiret non reconciliatus, petiit ab eo ipso, quem baptizaverat, ut eum reconciliaret: et factum est. Naufragium evaserunt. Cognitum habes quod fecerunt. Nemo extitit eorum, qui non pium animum ita crederet, ut consiliis eorum in illo periculo Dominum crederet affuisse. Motus enim animus religiosus, et supplex ab homine exegit Sacramentum: à Deo ipse impetravit sanctitatem.*

» Demum, quod pariter pertinet ad hoc Sacramentum, sacri sigilli leges à Christo Domino institutore Sacramentorum conditas, à S. Leone I. in ea Epistol. ad Episcopos Campaniæ, Samnii, et Piceni explicatas, et ab Innocent. III. *in cap. Omnis utriusque sexus, de pœnit. et remiss.* iterum inculcatas, quam illustrarunt Casuistæ, quorum doctrinam communem sequentes nonnulla rejecimus in *Cler. Rom.* tanquam aut nunquam facta, aut non rite facta, quæ proinde male ab aliquibus celebrantur tanquam vere facta ab universa Ecclesia, vel tamquam laudabiliter facta ab aliquibus Ecclesiis.

» Jam vero de reliquis duobus Sacramentis, nempe de Ordine,

» et Matrimonio agendum est, quorum aut divinæ, aut humanæ » leges passim latuere Sacerdotes ipsos, et Pastores, qui præcessere » sæculum tertium decimum, quo exorta est facultas Casuistarum, » quæ, ut supra monui, ex triplici ea disciplina conflatur, nimirum » Canonica, Theologica, et Morali.

» Sanctus Augustinus *Epistola* 110. fatetur ingenue, à se dum » fuit Episcopus ordinatus, et à Valerio tunc Episcopo suo, igno- » ratum fuisse Canonem Nicænum, vetantem duos esse simul ejusdem » civitatis Episcopos. Nicænum autem Concilium, nec uno integro » sæculo præcessit Augustinum. Idem S. Doctor (ut notat Cabassutius » in notitia Conciliorum ad Concilium Arelatense quartum) Sardi- » censem generalem Synodum, in qua fides Catholica de Ariana » hæresi triumphavit, ignoravit prorsus, solumque illud concilium » Sardicæ coactum credidit, quod fuit conventiculum Arianorum. » Si Canonem tanti momenti, tantumque Concilium ignoravit Au- » gustinus, non ita facile crediderim, non fuisse hæc, et similia » ab aliis multis ignorata; cum præsertim tunc Ecclesiis præfice- » rentur sæpissime, qui aut neophyti erant, aut fuerant aulæ, vel » curiæ, vel etiam militiæ paulo ante addicti, ut ostendam infra; » nec divino judicio, ut Ambrosius, sed propria cupiditate, aut » Principum sua quærentium favore ad infulas eveherentur.

» Hinc sæpissime, ut constat ex eorum temporum Conciliis, et » Patrum id amare deflentium scriptis, sacris Ordinibus initiabantur » multi, qui per sacros Canones erant arcendi. Et quamvis id non » raro fieret ex contemptu regulæ Canonicæ non ignoratæ, sæpe » tamen fiebat ex vera Ecclesiasticæ disciplinæ ignoratione; ut patet » ex epistola Siricii ad Himerium Tarraconensem, in qua comme- » moratis multis hujusmodi pravis Clericorum ordinationibus subdit, *Et quia aliquanti, de quibus loquimur, ut tua sanctitas retulit, ignoratione lapsos esse se, deflent etc.* Et paulo post, *Et quia in his omnibus, quæ in reprehensionem veniunt, sola excusatio ignorationis obtenditur.* « Ecquid tandem ignorabatur? Bigamos, » aliosque hujusmodi ordinari non posse. Id ignorabant multi Hispa- » niarum Episcopi. Sacerdotes autem non id solum ignorabant, » sed quod modo nullus ignorat, nempe se vinculo castitatis ob- » stringi; putabant enim, sibi id onus impositum non fuisse, aut » nec imponi potuisse, eo quod non fuerat antiquæ legis Sacer- » dotibus impositum. *Plurimos Sacerdotes Christi*, atque Levitas » (inquit Siricius eadem Epistola §. 7) *post longa consecrationis suæ tempora tam de conjugibus propriis, tam etiam de turpi coitu sobolem didicimus procreasse, et crimen suum hac præscriptione defendere, quia in veteri Testamento Sacerdotibus, ac ministris generandi facultas legitur attributa.*

» Non ignorarunt quidem Patres Concilii Turonici primi legem » castitatis impositam sacris ministris, sed ignorasse videntur, non » posse Concilium particulare legibus Ecclesiæ universalis quem-

» quam absolvere, ut forte absolverunt ipsi permittentes, ut vi-
» dentur, iis, qui jam erant Sacerdotes, aut Levitæ, usum conjugii,
» et solum interdicentes proprii Ordinis exercitium, ascensumque
» ad Ordinem superiorem. Hæc enim sunt verba Canonis. *Licet à Patribus nostris emissa auctoritate id fuerit constitutum, ut quicumque Sacerdos, vel Levita filiorum procreationi operam dare fuisset convictus, à Communione Dominica abstineretur. Nos tamen huic districtioni moderationem adhibentes, et justam constitutionem mollientes, id decrevimus, ut Sacerdos, vel Levita conjugali concupiscentiæ inhærens, vel à filiorum procreatione non desistens, ad altiorem gradum non ascendat, neque sacrificium Deo offerre vel plebi ministrare præsumat. Sufficiat his tantum, ut à communione non efficiantur alieni.* Igitur *non desistentes* ad Communionem Dominicam admittebantur. Ergo *non desistentes* minime peccare putabantur; ergo erant ea lege à Patribus soluti.

» Demum quam parum compertæ fuerunt olim non populo solum,
» sed multis Doctoribus leges pertinentes ad Matrimonium, con-
» jugalis fidei probationem, eamque continentiam, qua quisque
» debet à quibusdam voluptatibus abstinere? Permittunt quidem
» jura in aliquibus casibus post legitimum Matrimonium divortium,
» separatis autem conjugibus alias inire nuptias prohibent. Id tamen
» permisere Christiani Imperatores, ut constat ex C. Justinianeo
» *tit. de repudiis.* Et quamvis Barbosa ff. soluto Matrimonio 2. par.
» rubric. num. 10. dicat, id solum fuisse permissum ad impedien-
» dum majus malum, addit tamen in veteri Ecclesia indissolubili-
» tatem Matrimonii non ita arcte fuisse intellectam, ut intelligitur
» modo, aliosque provinciales Episcopos putasse justam aliquam
» causam dare, ex qua liceat libellum repudii dari.

» Hi Provinciales Episcopi forte fuere Patres Concilii Venetici
» celebrati in Galliis ann. 465 et Patres Concilii postea celebrati
» apud Vermerias. Illi siquidem inter morum corruptelas id recen-
» sent, quod aliqui relictis propriis uxoribus tanquam adulteris,
» alias ducerent *sine probatione adulterii*: quo videtur innuere,
» id licere si probetur adulterium. Hi vero, ut refertur in Decreto
» *capit. Si qua mulier* 31. *quæst.* 7. sic definiunt: *Si qua mulier in mortem sui mariti consiliata sit cum aliis, et ipse vir se defendendo aliquem illorum occiderit, si probare potest ille vir, eam ream esse consilii, potest* (ut nobis videtur) ipsam uxorem dimit-
» tere, et, si voluerit, aliam ducere. Id non licere cognovit qui-
» dem S. Augustinus *lib. de fide, et operibus cap.* 19. sed rem
» esse adeo obscuram putavit, ut ejus ignorationem venialem
» vocet.

» Ille etiam multorum error fuit, et forte ex simili causa pro-
» fectus, nempe ex legibus Imperatorum, quod, quia ab his non
» æque vir adulter ac uxor adultera puniebatur, liceret viris adul-

» terium committere, quamvis uxoribus non liceret, quem errorem » fuse redarguunt S. Gregorius Nazianzenus *orat.* 31. S. Augustinus » *lib.* 2. *de adult. conjug. c.* 9. et sanctus Hieronymus qui in Epi- » taphio Fabiolæ, *Aliæ sunt* (inquit) *leges Cæsarum, aliæ Christi, » aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit. Apud illos » viris impudicitiæ frena laxantur, apud nos quod non licet » fœminis, æque non licet viris, et eadem servitus pari condi- » tione censetur.*

» Hunc errorem perseverasse in multis etiam postea, constat ex » S. Cæsario, qui *hom.* 16. ut postea dicam, eum dispellere satagit, » idipsum inculcans, nempe, quod fœminis non licet nec viris » licere. Ex eodem constat, etiam majoris Ordinis Clericos existi- » masse ebrietatem culpa carere; alios putasse, concubinatum præ- » sertim solutorum licere, quem utrumque errorem, aut utriusque » erroris permissionem deflet Fulbertus Episcopus Carnotensis *Epist.* » 83. loquens enim de sui temporis Sacerdotibus dicit, eos *aut nescivisse ebriositatem, et libidinem esse mortalia peccata, aut scire dissimulasse.*

» Illud autem magis mirabile est, seculo undecimo in floren- » tissimi Regni Ecclesiis tam parum fuisse comperta initi consum- » matique matrimonii vincula, ut ab eruditis fuerit dubitatum, an » viro liceret ab uxore discedere propter fornicationem ab ea ante » matrimonium commissam, nec forte defuerint qui id licere dixe- » rint. Hanc quæstionem proposuit Radulphus Remensis Archiepi- » scopus Ivoni Episcopo Carnotensi præclarissimo ejus ævi Doctori, » qui *Epist.* 188. ita respondet.

Quæsivit à me quod melius me novit vestra prudentia, utrum mulier, quæ post completa Sacramenta, et officia nuptiarum infra duos, aut tres menses peperisse cognoscitur, debeat propter fœdera nuptiarum in conjugio manere, aut propter patratum ante nuptia flagitium matrimonii dignitatem amittere, cum lex Moysi hujusmodi jubeat lapidari; super qua re non memini, me canonicam invenisse sententiam. Dico tamen sine PRÆJUDICIO MELIORIS *sententiæ, quia si ante celebrationem Sacramenti conjugalis cognita fuisset mulieris turpitudo, secundum legum severitatem, non esset honestanda matrimonio, sed asperis objurgationibus, tanquam lapidum jactibus severa ei esset adhibenda correctio. Verum, postquam simpliciter præcedente consensu contracta sunt fœdera nuptiarum, postquam matrimoniales tabulæ datæ sunt, et cætera conjugii Sacramenta completa sunt, vir et mulier unum corpus per commixtionem carnis facti sunt, non intelligo, posse dissolvi conjugium, nisi divortii causa intercurrat adulterium.*

(Et post aliqua)

Cum leges honestati consulere debeant, et saluti, TUTIUS *mihi esse videtur, ut vir mulierem quam duxit, licet nesciens impudicam, retineat uxorem, quam suo divortio et illam fornica-*

viam, et se faciat fornicatorem. Beati quoque Doctores nostri Ambrosius, et Augustinus hujusmodi mulierum lapsus suadent potius à viris debere dimitti, quam districte, et sine misericordia judicari, cum et ipsi viri vix possint à similibus impudicitiis immunes inveniri.

(Tandem in fine Epistolæ)

Si vero aliter in aliquibus capitulis repertum fuerit, severitati disciplinæ est adscribendum. Sed ubi salus periclitatur, moderatione legum saluti intelligimus consulendum.

« Ex hac Epistola habes 1. Archiepiscopum Remensem non potuisse ex se respondere ei quæstioni, quæ nullam habet difficultatem, nec habere debet, cum Christus Dominus, *Matth.* 19. permittens fieri divortium propter fornicationem, loquatur de fornicatione commissa post matrimonium, adeoque de adulterio, non vero de fornicatione antea commissa.

» Habes secundo, nec ipsi Ivoni visam penitus improbabilem sententiam eorum, qui dicebant hoc divortium licere; nam dicit esse illicitum *sine præjudicio melioris sententiæ*, quod dicere non solemus, nec debemus, cum putamus oppositum esse omnino improbabile : uti nec dicere solemus *tutius esse* rem aliquam non facere, quando putamus improbabile prorsus esse quod liceat eam facere. Ivo autem dicit *tutius* esse non dimittere in allato casu uxorem ante nuptias fornicatam.

» Notanda sunt etiam ea verba, *Cum et ipsi viri vix possint à similibus impudicitiis immunes inveniri.* Quod nostra tempora non parum commendat. Sed de hoc alibi.

» Nunc unum subtexam ex eodem Ivone, quod clarius forte quam præterita, demonstrat, quam nunc, beneficio Casuistarum, sint in doctrina morali magis instructi, qui vel brevem eorum Summam legerunt, quam olim essent, post multorum codicum lectionem, et studium, egregii Doctores. Quamvis autem quod afferam, ad matrimonium, de quo modo agimus, non pertineat, pertinebat tamen ad eos potissimum, qui erant matrimonio conjuncti, cum unus erat alteri de fide violata suspectus.

» Legibus Longobardorum sancitum fuisse ferunt, ut in accusationibus criminum, præsertim violantium jura conjugii, cum delicti, quod probari non poterat, fortia aderant indicia, compelleretur reus, aut aquæ ferventi manum immergere, aut tangere ferrum ignitum, aut incedere super candentes vomeres, aut demergere se in aquam frigidam : et si ab igne non læderetur, aut ab aqua frigida reciperetur, innocens haberetur; reus vero, si læderetur ab igne, aut aquæ frigidæ velut ab ea rejectus supernataret. Si id genus purgationis adhiberi non posset, litem dirimeret duellum, ac proinde eligerentur duo milites, quorum unus pro accusato, alter pro accusatore confligeret, eaque pars culpa vacare crederetur, cujus partis militi victoriam sors, et virtus adjudicaret.

» Illicitam, et intrinsece malam esse hanc purgationem constat » modo apud omnes Doctores, eamque ut talem interdicunt Canones » Conciliorum, et definitiones Pontificum, inter quos Nicolaus, ut » refertur in Decreto *cap. Monomachia* 2. *quæst.* 5. *Monomachiam* » *in legem non assumimus, quam præceptam fuisse non reperi-* » *mus :* et paulo post : *Cum hos et hujusmodi sectantes, Deum solummodo* TENTARE *videantur etc.* Et Stephanus Papa V. ab eodem paulo ante allegatus. *Ferri candentis vel aquæ ferventis examinatione confessionem extorqueri à quolibet, sacri non censent Canones; et quod sanctorum Patrum documento sancitum non est,* SUPERSTITIOSA *adinventione non est præsumendum.*

» Olim tamen Episcopi multi licere id genus purgationis puta- » runt, quodque mirabilius est, adhibendum censuerunt, et adhiberi » voluerunt; nam Tribuerienses Patres an. 895 sic statuunt *Can.* 22. » ut refert Gratianus in Decreto 2. quæst. 5. *Nobilis homo, vel ingenuus si in Synodo accusatur, et negaverit, si cum constiterit fidelem esse, cum duodecim ingenuis se expurget : si antea deprehensus fuerit in furto aut perjurio, aut falso testimonio, ad juramentum non admittatur, sed* (sicut qui ingenuus non est) *ferventi aqua, vel candenti ferro se expurget.* Servi enim potis- » simum ad hanc purgationem adigebantur, inde dictam vulgarem; » aut potius ut distingueretur à purgatione canonica per juramen- » tum coram pluribus super quatuor Evangelia, aut Sanctorum » Reliquias solemniter emissum. De qua purgatione agitur apud » Burchardum, *lib.* 1. *cap.* 194 *et* 196. et apud Ivonem in pluribus » epistolis.

» Is autem quamvis *Epist.* 74. vulgarem purgationem reprobet, » et in hunc finem afferat plura Pontificum decreta, in quibus ea » pro nullo casu admittitur, rejiciturque ut inventum populare pro- » fectum ex odio, et invidia, et superstitiosum, adhuc tamen » *Epist.* 152. ad Radulphum Remensem Archiepiscopum, usurpari » eam aliquando debere, docet. *Non negamus tamen, quin ad divina aliquando recurrendum sit testimonia, quando præcedente ordinaria accusatione, omnino desunt humana testimonia, non quod lex hæc instituerit divina, sed quod exigat incredulitas humana :* perinde ac si liceat tentare Deum ad revincendam incre- » dulitatem humanam, quæ nec satis revincitur his ostentis, utpote » quæ non semper præbent certum argumentum, ut ipse idem monet » *Epist.* 205. agens de quodam milite, quem accusatum, coactum- » que uti hoc genere purgationis, ferrum candens ustulaverat : *Cauterium militis* (inquit) *nullum tibi certum præbet argumentum, cum per examinationem ferri candentis occulto Dei judicio multos videamus nocentes liberatos, multos innocentes sæpe damnatos.*

» Nec facit ad rem exemplum et doctrina quam tradit *Epist.* 252. » petita ex juramento, quod aliquando licet, quamvis Christus

Dominus *Matthæi* 5. dicat : *Ego autem dico vobis non jurare omnino.* Christus enim non prohibet absolute juramentum, ut quid ex natura sua irreligiosum, et pravum, sed abusum jurandi temere, ut hic apud Cornelium à Lapide interpretantur Patres. At Canones, et Pontificum responsa, purgationem vulgarem prohibent absolute, ut quid pravum, superstitiosum, et irreligiosum, dum sine speciali Dei instinctu, et mandato exhibetur; hinc idem Cornelius à Lapide loquens de Judæis, quibus jussa fuit Numerorum *cap.* 5. purgatio delicti per aquam maledictam, dicit : *Miraculo stato, et continuo olim apud Judæos explorabatur scelus adulterii,* subditque : *Simili modo apud Christianos olim mulieres suspectæ de adulterio se purgabant, tangendo ferrum candens, si ab eo non adurerentur, ut contigit sanctæ Cunegundi. Quæ probatio cum à Deo non esset instituta, ideoque esset Dei tentatio, jure à Canonibus est* DAMNATA. Igitur purgatio vulgaris, de qua loquimur, non debuit à Patribus Triburiensibus permitti, nedum præcipi, nec ab Ivone pro ullo casu approbari. At unde hoc lumen nobis affulsit? Certe non ex solis prædictorum Pontificum decretis, quæ non ignorabat Ivo, sed ex libris Casuistarum, qui ea Pontificum decreta, et rem ipsam, ut reliqua omnia, subtilius expenderunt.

Demum (ne sim infinitus) si vis æstimare pro merito, quantum obscuritatis, et ignorationis depulerint recentes scriptores, iterum auctor tibi sum, ut legas quæ duodecim primis Ecclesiæ sæculis fuere Doctoribus circa mores propositæ quæstiones, ac dubia. Hæc enim duo deprehendes omnino, 1. proponi subinde quæstiones, quas modo ope Casuistarum solvunt omnes, olim vero paucissimi poterant, et ideo cogebantur quotidie consulere non aliarum tantum Ecclesiarum, sed aliarum provinciarum, immo et regnorum Doctores. 2. Ea non raro præberi responsa, quæ aut præberi non possunt, aut illis verbis præberi non possunt, sed aliis, quibus ea præbent recentes Doctores; iis enim (ut notat S. Thomas *opusc.* 2. in præfatione ad Urbanum Papam) *exorti circa fidem errores occasionem dederunt, ut ea quæ sunt fidei* (idem dicendum de doctrina morum) *majori circumspectione traderent,* ut tradiderunt ex eodem S. Doctore, qui subdit : *Et ideo non est mirum, si moderni fidei Doctores post varios exortos errores cautius, et quasi elimatius loquuntur circa doctrinam fidei.*

Illud etiam volo colligas ex iis, quæ leges ipse, et ex me hactenus audivisti, quam falsa scilicet illorum persuasio sit, qui putant ab iis qui volunt addiscere doctrinam moralem, non esse consulendos Casuistas, sed Scripturas et Patres, quos certe consuluerat S. Augustinus Anglorum Apostolus tamdiu versatus inter Monachos, quorum præcipua occupatio erat studium Scripturarum et Patrum; consuluerat Ferrandus Diaconus qui compendium Canonum scripserat : consuluerant Patres Venetici, Patres Triburienses, Radulphus Archiepiscopus Remensis cum ejus ætatis Patribus Gallicanis non paucis, aliique, quorum responsa vel dubitationes supra proposui,

nec tamen in multis quæstionibus didicerunt ex illis veram responsionem quam nos discimus ex Casuistis. Hinc autem male quis colliget, Casuistas præferri Scripturis, et Patribus, aut in libris Casuistarum contineri doctrinam magis certam, quam in Scripturis, et Patribus, sed ab optimis Casuistis tam multis melius esse intellectas Scripturas et Patres, quam eas prædicti intellexerint, quamque nostrum quispiam intelligat, ac proinde non debere nos fidere intelligentiæ, et interpretationi nostræ, sed Casuistarum præsertim celebriorum, quod, ut vides, non est præferre Scripturis, et Patribus Casuistas, sed nostro judicio præferre judicium celebriorum Casuistarum.

Cler. Occupasti prudentissime quod objicere poterant qui te audiunt aure non satis æqua. Unum videtur objici adhuc posse etiam à non infensis, nempe errasse quidem aliquando Doctores in quæstionibus moralibus, antequam inciperent docere, et scribere Casuistæ, sed hos etiam errasse, immo plures in horum libris errores reperiri, quam in illis; non igitur ex libris Casuistarum tam ingens utilitas in Rempublicam litterariam redundavit, nec fuerunt ab illorum libris errores depulsi.

Auct. Nec id asserui unquam, fuisse à Casuistis omnes errores depulsos, sed multos; et rursus ostendi, id lumen ab ipsis effusisse, quo facile solvimus innumeras quæstiones, in quibus hærebant olim Doctores primarii. Quod autem dicis hos errasse magis, nego. Errarunt quidem aliqui ex ipsis, sed forte in eosdem illos errores inciderunt prius veteres aliqui Doctores; non enim scimus omnes antiquos errores, sed paucissimos, cum longe pauciores quæstiones morales, quam tractamus nos, tractarint antiqui Scriptores. Demum laudavi Casuisticam facultatem, eosque Casuistas qui in ea facultate præfulserunt, qui aut errarunt nunquam, aut vix unquam, non autem eos, quorum non paucos errores Romani Pontifices justissime confixerunt.

Sed vereor, ne hæc facultatis nobilissimæ defensio accusatio sit audaciæ meæ jam nimis abutentis patientia tua, et fusius, quam opus esset, in Casuistarum laudes excurrentis; sed quamvis ipse non egeas tam multis, ut incipias de doctissimis viris sentire pro merito ipsorum, indigent certe alii, nec pauci, qui hac nostra ætate sic de Casuistis loquuntur, ut non ita obloquantur de fæce hominum pessimorum. Horum calumniis dispellendis forte non erunt, inutilia, quæ audivisti.

CAPUT V.

Casuistarum vindiciæ aliæ à nobis compositæ : ac primo ostenditur, Casuistas Patrum contemptores non esse.

Hæc ad Casuistarum defensionem abunde sufficerent, nisi quorumdam in illos hodieque debacchantium furor id à nobis postularet,

ut uberiore stylo eorum causam tueremur. Qua in re à pervulgata illa, odiosaque criminatione ordiri placet, quæ Casuistas veluti Patrum contemptores traducit. Nam qui Casuistarum libros post virulentum *Provincialium Litterarum* scriptorem mordere, ac dilacerare aggressi sunt, id cum primis in illis reprehendere, quod sane ad incautos decipiendos maxime fieri oportuit, studium sanctorum Patrum neglectum, atque adeo improbatum.

Quam quidem calumniam depulere plurimi, atque inter alios in aureis, elegantissimisque Cleandri, et Eudoxii Dialogis adversus impudentes Paschalis Provinciales Epistolas nuper indicatas P. Gabriel Daniel. At quum hodie eadem nænia recinatur, aliquid hac super re, ad retundendam ineptam criminationem, addendum hoc maxime loco, quo de Patribus agimus.

Ac primum ajo, Casuistas duas veluti in classes dispertiendos esse, quarum altera grandium voluminum scriptores complectitur Suarios, Vasquios, Laymanos, Bonacinas, Dianas, Sporeros : Summistas altera, et compendiorum authores, quos inter Busembaum. Summistas porro libens fateor, Patrum testimoniis raro admodum, ac fortasse nunquam uti. Quod tamen qui Patrum contemptui tribuerit, næ ille stultissimus criminator habendus erit. Nam longas ne Patrum citationes ab iis expectes, quorum unum illud studium brevitati consulere? Hoc profecto idem esset, quod in Tursellini Historica Epitome, aut Cluverii introductione ad Geographiam, veterum recentiumque Historicorum, aut Geographorum sententias requirere. Præterea cum Summistis plerumque mos sit, ad eos, qui Theologicas res fusiori calamo persequuti sunt, Lectores suos mittere, atque hi, ut nunc demonstrabimus, Patrum auctoritati nitantur maxime, perinde de illis sentiendum, ac si Patrum verba ipsimet redderent.

Quod autem ad primos illos Casuistas spectat, qui pluribus voluminibus Theologiam Moralem complexi sunt, eosque qui illis accessere, ipsos inter, et Summistas veluti medii, oculis careat oportet, qui Patres ab illis neglectos queratur. In his enim frequentius nihil, quam aut Patrum testimonia describere, aut locos indicare, ubi de hac, illave re loquantur Patres. Et vero, si Suarius, si Vasquius, si Valentia, Becanus, Gobatus, Fagundius, Sanchez, singulis locis, ubi Patres consulendos monent, eorumque libros adnotant, horum testimonia verbatim addidissent, futurum censeo, ut longe explicatior in istorum voluminibus Patrum auctoritas prodiret, quam in Natalis Alexandri, Genetti, Pontasii, Besombii, et ceterorum libris. Illud etiam fortassis pateret quanti horum interfuerit Casuistas ludibrio exponere, ne scilicet turpes plagiarios sese omnium obtutibus proderent. Nimirum Casuistarum scrinia compilasse magnos istos Theologiæ è Patribus ductæ prædicatores, atque magistros, tam certum est, quam quod maxime.

At non solis Patrum testimoniis Casuistæ controversias suas defi-

niunt. Ita sane : at illas ne sic quidem definiri posse, qui non videat? Nam ut nihil de illis quæstionibus dicam, super quibus inter Patres nequaquam convenit, sexcenta quotidie dubia enascuntur, quorum qui in Patribus quærat explicationem, ridiculus sit. Memini accepisse me ex doctissimo homine, virum quemdam Ecclesiastica dignitate conspicuum, qui Patrum Theologiam singulis pene verbis inclamabat Arimini, dubitasse non multos ab hinc annos, num censuris implicitus esset : quum autem ex veterano Theologo percunctatus esset ille, quid ipse sentiret; hic vero joci causa respondisset consulendos Tertulliani, Lactantii, Augustini, Ambrosii, Leonis, Basilii codices, bonum illum ira exarsisse primum, deinde composito nonnihil animo vanitatem suam agnovisse, atque abjecisse. Quid ad hæc P. Concina? ait (t. 1. appar. p. 277.), hoc idem asserere Lutheranos, et Calvinianos de controversiis quæ illos inter, et nos Catholicos agitantur. Quam in rem adfert diserta Johannis Dallæi verba dicentis Patres controversias istas *numquam fere, nisi casu atque obiter, et aliud agentes, attingere:* Verum ipsemet, quibus protegamur ab hoc telo, arma suggerit. Negat enim, ac vere negat (p. 278.), à Patrum scriptis abesse doctrinas quibus hæreticorum figmenta detegantur. At cui ostendet vir eruditus, Casuisticas controversias in Patrum libris reperiri? Errat Dallæus : errare nos nisi alios ab iis, quos habemus, Patrum libros proferat, non demonstrabit Concina, ne millenos quidem si effundat Theologiæ Christianæ tomos. Quæso, Patrem inveniat (uno contentus hoc exemplo causa cedam si invenerit) unum inveniat Patrem qui trinum contractum usuræ arguat. At Patres usuram damnant. Ita sane : hic igitur contractus usuræ suspicione non vacat? Logici, vestram fidem. Ceterum quum eo demum spectet tanta Theologiæ Patrum laudatio, ut Casuistæ Probabilismi defensores Patrum veluti osores, contemptoresque perditissimi traducantur, contendo iniquam esse accusationem hujusmodi, atque adeo ab ipsorum Patrum instituto, doctrinisque perquam alienam.

Repetamus tantisper animo celeberrimam illam, quæ Africanas Ecclesias, etiam Asiaticas diu vexavit de rebaptizandis hæreticis controversiam, quam qui commentitiam esse, fabularumque similem cum P. Missorio contenderit, paucos inveniet suæ sententiæ suffragatores. Iterum abluendos Baptismate, qui Ecclesiæ Catholicæ nomen darent, hæreticos censebat cum Africanis suis B. Martyr Cyprianus. Quæ quidem Cypriani opinio non tutior modo erat, ut compertum cuique esse potest, qui tutioris opinionis nomen intelligat; sed etiam contraria probabilior, atque adeo certa videbatur Africanis. Qua de causa ad Pompejum scribens Cyprianus *Ep.* 74. *Baluz.* edit. ajebat : *Quæ ista obstinatio est, quæve præsumptio humanam traditionem divinæ dispositioni anteponere, nec animadvertere indignari, et irasci Deum, quoties divina præcepta solvit, et præterit humana traditio?* Addit August. *lib.* 2. *de Baptismo n.* 5. iis argumentis nixam fuisse Cypriani sententiam,

tamque verisimilibus, ut sola Ecclesiæ auctoritate in aliam abire se palam profiteatur. En ejus verba : *Nec nos ipsi tale aliquid auderemus asserere, nisi universæ Ecclesiæ auctoritate firmati.* Ex his ducet fortasse quispiam, ceteros illorum temporum Patres, qui Stephano Romano Pontifici assentiebantur, et Afrorum opinioni refragabantur, minus tutam sententiam propugnasse, atque adeo solum probabilem. Ego vero, qui Probabilioristam respondere facile posse video, Cypriani adversariis visam fuisse sententiam suam Cyprianica probabiliorem, eaque de causa, ab his defensam, in hunc modo argumentari malo : Cypriani sententia probabilior ne fuit opposita? an solum probabilis? utrumlibet elige. Si hoc dixeris, cur igitur Augustinus *nisi universæ Ecclesiæ auctoritate firmatus* à Cypriano discessisset? An non satis illi esse debuit probabilem tantum Cypriani esse sententiam ac oppositam probabiliorem? Dices illud? Cum Cypriano res tibi erit, atque adeo cum Augustino. Cyprianus nempe ad suam Carthaginensem synodum ita præfatur : *Superest, ut de hac ipsa re singuli quid sentiamus, proferamus, neminem judicantes, aut à jure communionis aliquem, si diversum senserit, amoventes.* Augustinus vero *lib.* 5. de Baptismo Cyprianum ea vel maxime de causa laudat, quia *nemini præscribens, neque præjudicans, quo minus quisque Episcoporum, quod putat, faciat, habens arbitrii sui liberam potestatem, etiam nobis qualibuscumque dedit locum pacifice secum ista tractandi;* sensit ergo Cyprianus, sentit Augustinus (siquidem Africanorum sententia probabilior fuerit) licere sequi opinionem probabilem probabiliore relicta.

Hujus simile argumentum est, quod ex Hieronymo profero. Sed Christiani Lupi Augustiniani Casuistis, ac Jesuitis præsertim non admodum amici, verba hac in re ex cap. 3. dissertationis de opinione probabili recitemus. *Apud antiquos Patres .. fuit et alia Quæstio. Quidam censebant à solis post Baptisma iteratis nuptiis, quem fieri irregularem; alii censebant fieri à quibuscumque, præsertim si alteræ saltem fuissent initæ post sacrum lavacrum. Et hanc sententiam constantissime tenuit Romana Ecclesia, et plures Latinæ. Est res omnibus eruditis exploratissima. At Hispaniarum Ecclesia tenuit oppositum et plures ipsi assenserunt* (hos inter S. Hieronymus in Epistola ad Oceanum), *et adversus istam Hispaniæ opinionem Siricius Pontifex scripsit suas ad Himerium Tarraconensem Archiepiscopum decretales litteras, in quibus omnino agit adversus unum Baptismo prius aliud ipso posterius conjugium. Lucet ex S. Innocentii I. ad Toletanam Synodum similibus litteris palam asserentibus istam solum Bigamiam in Hispaniis reprobari..... Interim his omnibus non commotus S. Hieronymus permansit firmus in sua sententia. Imo etiam in commentario Apostolicæ ad Titum Epistolæ.... communem sententiam constanter affirmat esse superstitiosam potius, quam veram: quod ipsum docuit firmus etiam in aliis locis.... Et nescio*

m..

cui Chrysogono, Rufini discipulo, istam doctrinam culpanti in libris adversus Rufinum (lib. 1. cap. 7.) *laudatus Hieronymus respondet...* Habent libellum, quem in crimen vocant. Ille respondeat. Hunc sua disputatione subvertat. Quid austeritate frontis, et contractis, rugatisque naribus concava verba trutinatur, et sanctitatem apud vulgus ignobile simulato rigore mentitur? Audiat nos iterum etc.... Hæc dicimus non quod ipsi propitio Christo hac quæstione teneamur, sed interrogati à fratribus, quid nobis videretur, respondimus nulli præjudicantes sequi quod velit, nec alterius decretum nostra sententia subvertentes. *Mature notanda sunt hæc verba :* Quid austeritate frontis etc. *Etenim quadrant et in nostra tempora. Notanda sunt et hæc verba :* Nulli præjudicantes sequi quod velit. *Sunt desumpta ex erratica sancti Cypriani Synodo. Notanda sunt item hæc.* Nec alterius decretum etc. *Inter Siricium Pontificem ac sanctum Hieronymum intercessit aliquid humani diei. Hinc quædam hujus dicta sunt veneranda quidem : attamen admiranda potius, quam imitanda. Interim constanter docuit probabilem sententiam esse securam, ac tutam, etiam minus probabilem. Quis enim non videat præsentem illius sententiam fuisse hujusmodi?* Hæc Lupus. Quod si velis Hieronymo tamen probabiliorem visam fuisse, contentionis funem non traham ; inferam enim ; igitur vel Hieronymo teste, qui scribit : *nulli præjudicantes sequi quod velit*, licet sequi opinionem probabilem, relicta probabiliore.

Aliud exemplum ex Augustino ducamus. Disparitatem cultus dirimere conjugium, veteres Patres, Tertullianus, aliique sensere, quibus nos hodieque adhæremus. De suo tamen sæculo sanctus Augustinus scribit in libro *de fide, et operibus* cap. 19. *Quæ nostris temporibus jam non putantur esse peccata.* Utique, inquit, citatus Lupus cap. 2. per inductam ab adversa consuetudine sententiam probabilem. Et hanc Augustinus non fuit ausus improbare. Hinc subjungit : *Quoniam revera in novo testamento nihil inde præceptum est ; et ideo aut licere creditum est, aut velut dubium derelictum.* At librum hunc Augustini de fide, et operibus, et 19. cap. antea non dimittamus, quam aliud in rem nostram duxerimus argumentum. Ait ergo sanctus Doctor. *Quisquis uxorem in adulterio deprehensam dimiserit, et aliam duxerit, non videtur æquandus eis, qui, excepta causa adulterii, dimittunt, et ducunt. Et in ipsis divinis sententiis ita obscurum est, utrum et iste, cui quidem sine dubio adulteram licet dimittere, adulter tamen habeatur, si alteram duxerit, aut quantum existimo, venialiter ibi quisque fallatur.* Audi hunc Lupum ibidem. *Affirmat Augustinus, quod suo tempore sententia fuerit revera probabilis ; nec eam, licet contrarium senserit, fuit ausus damnare.* Adeo verum est Patribus quoque probabiles tantum opiniones suas fuisse, aut si aliis probabiliores, non necessario tamen amplectendas.

Sed ne longior sim quam par est, Bernardi testimonium sufficiat

Tract. de Baptismo cap. 5. ubi hanc regulam, et Canonem statuit. *Sane ibi unusquisque in suo sensu securus abundat, ubi aut certæ rationi, aut non contemnendæ auctoritati quod sentit non obviat.* Argue jam. Atqui ubi solum *probabilior opinio contraria est, nec certæ rationi, nec contemnendæ auctoritati, quod sentit Probabilista obviat.* Igitur probabilista in suo sensu securus abundat, si Bernardo fides quocum sapere malo, quam desipere cum Wendrochio, Paschale, eorumque sectatoribus.

CAPUT VI.

Num Casuistarum lectio inutilis, et authoritas nulla?

Tres examinandæ supersunt contumeliæ ne dicam, an accusationes? Prima ea est, quam hoc capite aggredior ad confutandum, inutilem esse Casuistarum lectionem, illorumque authoritatem levem plane, atque triobolarem.

Atque in hoc argumento versatos ante me magna cum laude fuisse moneo Abellium in *defensione recentium Casuistarum*, et Francolinum de *discipl. pœnit. lib.* 3. *c.* 7. §. 25. quibus adde Danielem in Dialogis suis adversus famosas, impiasque Paschalis Provinciales litteras.

Ego vero ne longior sim, uno hoc argumento utar, quo olim Canus *lib.* 8. *cap.* 4. Scholasticorum omnium causam defendit. Crederem nempe Casuistarum lectionem irritam, vanam authoritatem esse, nisi ex horum sententia Ecclesia res plurimas definisset. Quippe trecentos ab hinc annos, si quæ Ecclesia de moribus decreta tulit, in his Casuistarum subsidio, et diligentia vehementer adjuta est. Id quoniam constat inter omnes, quibus vel Conciliorum nostræ ætatis gesta, vel negotia cognitionis fidei, vel Rotæ Romanæ, sacræ Pœnitentiariæ, et Sacrarum Congregationum Eminentissimorum Cardinalium Decisiones, atque instituta sunt cognita, fateamur necesse est, aut utilem esse Casuistarum lectionem, neque authoritatem illorum parvi faciendam, aut Episcopos, Cardinales, Pontifices omnes à trecentis amplius annis insanisse. Quid vero de Benedicto XIV. dicemus, Pontifice illo post avorum memoriam doctissimo? Quæcumque ex tanti Ecclesiæ Magistri eruditione, antequam ad Apostolatus apicem eveheretur, prodiere volumina, nulla unquam, aut seculorum oblivione, aut invidiæ morsu delenda, atque ea præsertim, quæ Bononiensis Ecclesiæ Archiepiscopus edidit Diœcesis illius suæ moribus, et disciplinæ restituendæ apprime utilia decreta, si consulas; Casuistas magno numero citari comperies à Lambertino, atque illos, quos oderunt maxime præclari nostri Casuisticæ Theologiæ irrisores, Sancios, inquam, Tamburinos, Vivas.

Adde his sanctissimum de Casuistis judicium BB. Caroli Borro-

mœi, et Francisci Salesii, uti et Mechliniensis *Synodi an.* 1607. Horum omnium verba refert noster author *lib.* 1. *tract.* 1. *n.* 465. Quamobrem ab his recitandis abstineo. Abstineant tamen à tam perdito Casuistarum contemptu loquaces isti, quos utinam honoris causa nominare possem! neque hiscere audeant contra Theologos Ecclesiæ, tantorumque virorum suffragiis honestatos.

CAPUT VII.

Casuistas non esse abjiciendos, quod aliquas Theses à Pontificibus postea damnatas defenderint.

Quæ altero loco refellenda est Casuistarum accusatio, ea est, aliquas propositiones ab illis propugnatas fuisse, quæ nigro theta à Summis Pontificibus fuere postea notatæ. Atque hac quidem accusatione nihil ineptius, ut noster quoque La-Croix paucis indicat *lib.* 1. *tract.* 1. *n.* 161. Libens enim fateor in Casuistis proscriptas Theses legi. At quid tum? Igitur ceteri, in quibus nihil ejusmodi, aut ipsi illi, qui in eos scopulos impegere, plane abjiciendi? Proh stultissimam consecutionem! quæ si vim habere dicatur, Patres omnes improbandos esse, abjiciendosque cur non dicamus? Audi elegantissimum Canum *lib.* 7. *cap.* 3. *Nemo quantumvis eruditus, et sanctus non interdum hallucinatur, non alicubi cæcutit, non quandoque labitur. Sanctus vero is fuit, qui credidit ab hæreticis baptizatos esse rebaptizandos. Sanctus fuit, qui in Christi corpore, et sensum pœnæ, et dolorem fuisse negavit. Sanctus fuit, qui in Chiliastarum dogma descendit. Sanctus fuit, qui viro, ob adulterii culpam uxorem repudianti, alterum Matrimonium concessit. Sanctus fuit, qui animis piorum usque ad judicii diem veram felicitatem ademit. Sanctus fuit, qui animam hominis ex traduce esse putavit. Sanctus fuit, qui animam Adæ ante corpus fuisse editam opinatus est. Sancti fuere, qui Angelos multis ante mundum corporeum æternitatibus creatos esse cæstimarunt.* Quos si propterea insectabimur, nullaque reverentia tractabimus, Lutheranis, Calvinianis, et cæteris ejusmodi pestibus Romanam Ecclesiam proscindendam, sanctaque omnia proculcanda demus, necesse est.

Sed ex Christiano Lupo, Augustiniani Ordinis scriptore egregio, neque Casuistarum vituperatoribus admodum suspecto, aliqua in eandem Cani mentem commentemur. In dissertatione de *Opinione probabili cap.* 14. quærit eruditus Lupus, *an omnes sanctorum Patrum sententiæ sint vere probabiles?* Respondet autem quæstioni *negative.* Quod responsum suum ut probet, cum alias, et Hieronymi præsertim, tum has in medium affert veterum sententias. Reddo Lupi verba: *Paradoxam quorumdam suo tempore Episcoporum*

opinionem refert in sacris Isaiæ Prophetæ commentariis B. Hieronymus. Plerique nostrorum Chirotoniam, id est ordinationem Clericorum, quæ non solum ad imprecationem vocis, sed ad impositionem impletur manus, ne scilicet, ut in quibusdam vidimus, vocis imprecatio clandestina Clericos ordinet nescientes, sic intelligunt, ut assumant testimonium Pauli scribentis ad Timotheum : *Manus cito nemini imposueris. Est opinio vere ridicula, ipsam tamen tenuerunt magni viri. Etenim S Phædimus Amasenus Episcopus, totius tunc Ponti Metropolita, paganis Neocæsariensibus volens imponere Episcopum, dudum et frequenter precatus fuit sanctum Gregorium Thaumaturgum. Verum ille perstitit fugere per saltus, et latebras, et non potuit comprehendi. Hinc in ipsius encomio scribit sanctus Gregorius Nyssenus Episcopus :* Posteaquam nihil non intentatum relinquens ille vir magnus Phædimus, et omni machinatione, atque solertia utens, non poterat virum ad Sacerdotium adducere, innumeris oculis præcaventem, ne quando Sacerdotis manu caperetur, atque utrique inter se studio certarent, illo quidem capere, hoc vero persequentis manus effugere cupiente; idcirco impetu quodam divino Phædimus ad propositum studium provectus, nihil curans interjectum spatium, quo à Gregorio dirimebatur, quique illo aberat itinere tridui, sed ad Deum suspiciens, precatusque, ut et ipse, et ille pariter in illa hora à Deo respicerentur, loco manus impositionis adhibet Gregorio sermonem, Deo ipsum consecraus, qui corpore præsens non adesset. *Hanc sibi intimatam consecrationem admisit Gregorius, nec fuit denuo consecratus. Verum quod sanctus Phædimus peccarit mortaliter, quis audeat vel cogitare? palam contradicet sancto Gregorio Nysseno. Distinguenda sunt tempora; veritas pedetentim elucidatur.* Post hæc aliud exemplum profert Lupus ex Hilario in *Matth. cap.* 33. Ambrosio in *Symboli expositione cap.* 13. Epiphanio *hæresi* 20. *cap.* 2. et clarius *hæresi* 69. *cap.* 62. et Leporio secundæ Narbonensis Galliæ Monacho *epistola ad Proclum Massiliensem, et Cilinium Episcopum Aquensem,* Joannis II. Pontificis, Joannis Cassiani, Facundi Hermianensis Episcopi, Gennadii Massiliensis, atque adeo Carthaginensis Synodi suffragio comprobata; qui omnes docuerunt, in obitu Christi ab ejus corpore non animam modo, sed etiam divinitatem fuisse sejunctam, idque Christum ipsum significare clamantem : *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti?* Tum hæc addit Lupus : *Non dico hunc epistolæ articulum fuisse probatum ab omnibus, aut omnes ita consensisse. Absit. Dumtaxat dico, istum articulum, licet omnino deviantem, ab ipsorum nullo fuisse damnatum, projectum, notatum. Quod nempe esset, quamvis non vere probabilis, tamen magnorum Doctorum. Et quin ex ipsorum populis multi sint sequuti istam opinionem, non est dubitandum. Et tamen nunquam credidero, vel hos, vel illos per hunc errorem deliquisse mortaliter. Quis enim istud credat de Hilario, aut sancto Ambrosio? Quis dicat, ipsis cre-*

dentem populum cecidisse in crimen? Hæc quidem materia, licet speculativa, est tamen dogmatica, ideoque omnis circa ipsam lapsus est gravis, ac momentosus. Et ex his concludo tria. Primo, quod etiam magni Patres sint quandoque lapsi in male fundatas sententias. Secundo, quod etiam tales, dummodo libere ambulent per Ecclesiam, opiniones, nemo damnare possit, nec quempiam ejus sequacem à Sacramentis excludere. Tertio, quod cuncti probabilium, licet solum probabilitatis fucum habeant, opinionem authores, aut patroni, non sint universaliter arguendi de gravi peccato. Locum omnino hic habet antiqua regula : Facta vident homines, intentio judicat omnes. Sincera mentis simplicitas excusat multa peccata. Hactenus Christianus Lupus. Ego vero quartam ex his consecutionem duco, nempe authores proscriptarum Thesium non esse ea de causa contemnendos, improbandosque, quod illas docuerint, dum Ecclesiæ judicio causa nondum finita erat; ne idem telum in Patres intorqueamus. Quid huic tam certæ ratiocinationi responderi possit, non video. Neque vero mirandum, aut Casuistas, licet doctissimos, aut sanctissimos illos, quos traditionis custodes veneramur, Patres, aliquando à recta doctrina aberrasse. Hanc siquidem felicitatem (Cani verba sunt loco antea citato) *Deus in solis divinis voluminibus inesse voluit* (ut in eis non esset quicquam erroris) *quemadmodum Augustinus gravissime, et verissime tradidit.*

CAPUT VIII.

Casuistas non esse laxitatis reos, quod Probabilismum in suis libris propugnent.

Superest, ut tertiam in Casuistas accusationem diluamus : quæ illos laxitatis arguit, quod Probabilismum doceant, atque defendant. Censent nimirum Anti-Casuistæ, Probabilismum laxitatis universæ, scelerumque fontem esse præcipuum. Enimvero si de Probabilismo longe aliter sentiendum esse demonstravero, atque illi garriunt, Casuistas ab hac criminatione liberavero. Qua in re Parcam Probabilioristarum nomini, neque eorum sententias plurimas longe laxissimas heic proferam, aut in eorum mores severius inquiram. Hæc odiosa nimium sunt, neque desunt alii, qui in hac re versati sint verius, quam felicius ob adversariorum suorum potentiam, authoritatemque. Tribus rem totam argumentis conficiam, quorum primum initia, progressusque Probabilismi, alterum Ecclesiæ de illo judicia, tertium Galliarum mores persequetur.

Itaque illud attente consideremus, quei fieri potuerit, ut ex omni genere, institutoque Doctores Probabilismum passim defenderent, ubi omnium malorum origo hinc repetenda esset, quodque hæreses

fidei, id Christianis moribus foret ille. Num tam exitialis doctrinæ effecta consecutionesque homines ingenio, doctrinaque præstantes latuere? Equidem scio, eam esse affectuum nostrorum calliditatem, ut in maximam æternæ salutis perniciem veluti prisma quoddam oculis nostris objiciat, ne quo res quæque colore sunt, perspicere vere possint. At illud etiam scio nullam laudis, famæque cupiditate vehementiorem in nobis esse affectionem, qua ad ea maximo studio vitanda compellimur, unde nomini nostro labes metui possit. Ut vero hominum indolem penitus nos agnoscamus, notum cuique est, laxiores sententias conciliandæ gloriæ minus idoneas esse. Nam homines (quocumque demum ad id ducantur argumento) severioris doctrinæ præcepta audire student, et quamvis ab illis discedere in instituenda vitæ ratione haud vereantur, ea profiteri tamen gloriæ sibi vertunt, ab iisque facile imponi sibi patiuntur, qui illa prædicent, edoceantque, quod cum semper evenisse scimus, tum maxime ætate nostra contingere quotidie dolemus. Quamobrem laudis amori tribui certe nequit tanta in Probabilismo tuendo Doctorum hominum consensio. Quid ergo eos in hanc sententiam pertrahere potuit! Insanit profecto Paschalis, qui fœdissimæ adulationi id vertit perditissimorum Confessariorum, ut nimia doctrinarum suarum facilitate scelestos allicerent, in eosque, atque adeo, si Superis placet, in universum hominum genus tyrannidem quamdam exercerent. Fac enim ita animo comparatos fuisse Confessarios ejusmodi. Nonne multo consultius, atque ad nefarium hunc finem longe utilius fuisset hisce artibus, ac sententiis clam uti, quam illas toti orbi libris editis patefacere? Sed hæc mittamus. Primus, qui Scholastica methodo Probabilismi quæstionem tractarit, proque tam perniciosa doctrina suffragium palam, et clarissimis verbis tulerit (nam ceteri ante ipsum, aut obscure loquuti fuerant, aut certe quæstionem ea super re non instituerant) fuit ex celeberrimo Prædicatorum Ordine Bartholomæus Medina. Qui ergo erumpens incendium, tantam Christianæ Reipublicæ cladem mox allaturum, sacer hic Ordo, ac de Ecclesia, si quis alius, optime meritus, Medinæ libris oblivioni damnatis non extinxit? imo vero vires addidit præcepto Reverendissimi Patris Generalis Seraphini Cavalli, ut *aureas* expositiones suas quantocyus in luce ederet Medina. Quid porro de Joanne Baptista Hacquet, quid de Mercado, quid de Ludovico Lopez, de Joanne Ildephonso Baptista, aliisque illustribus Dominicanis Scriptoribus sentiemus? Eosne illorum numero adcensebimus, qui Evangelicas leges labefactare, ac perdere Christianos mores instituere? Generale Dominicanorum Capitulum *formali præcepto* jussit, Joannem Ildephonsum Baptistam Commentarios suos typis vulgare. Dicemus ne præclaros hosce ex universo Ordine Patres in Jesum Christum, in Ecclesiam, inque sanctiora omnia flagitiose conjurasse? Quid vero de Didaco Alvarez sentiemus, egregio illo Thomistarum heroe in disputationibus de auxiliis? Fieri ne potuisse putabimus, ut qui Jesu Christi gratiam adversus Molinistarum commenta (ut eorum sententiam non-

nullis placet appellare) adeo strenue vindicaverat, Moralem deinde ejusdem Jesu Christi doctrinam veritus non sit profligare, sese Probabilistis adjungens? Præterea cum initia Probabilismi, qua nuper explicabamus ratione, à Medina repetenda sint, paulo post Tridentinum Concilium hæc pestis erupit, quo scilicet tempore plurimi adhuc in vivis agebant ex iis doctissimis, ac sanctissimis Patribus, qui Lutheranæ, et Calvinianæ perfidiæ delendæ et Christianis moribus ad Evangelii, Patrumque Apostolicorum normam componendis operam dederant. Neque tamen vel unum ex ipsis invenias, qui mutire ausus fuerit adversus novam hancce, quæ malorum omnium colluviem in Christianam Rempublicam intulit, Probabilismi doctrinam. Quis eorum artus occupavit stupor, ut studio omni non contenderent tanto malo occurrere? Idem dictum esto de Sorbonica Academia, de Lovaniensi Universitate, de Episcopis, de Doctoribus omnibus, qui ea ætate Probabilismum sibi sequendum duxere. Fuerunt ne hi omnes à Deo cæcitate perculsi, ut irent in *adinventionibus suis?* et agmine facto Ecclesiam prava doctrina inficerent? Apage nugas, quæ omnem fidem superant. Et vero mirandum id minus esset, si hæc Probabilismi doctrina, aut arcano quopiam consilio, aut aperta seu schismatis, seu armorum vi, aut etiam diaboli præstigiis scholas omnes, et Academias obtinuisset. At ridicula isthæc sunt, et delirantium somnia. Regulares, Presbyteri, Episcopi doctrinæ præstantia, ingenii acie, morum sanctitate conspicui, Angli, Galli, Hispani, Germani, Itali, Deus bone! quam inter sese moribus, atque indole discrepantes, Augustiniani, Dominicani, Scotistæ, Jesuitæ, studio suarum scholarum in contraria acti, nullius artibus, nullius jussibus, nullius veneficiis in hanc sententiam consensere, atque ut de Dominicanis, et Jesuitis aliquid dicam, eo vel maxime tempore, quod ob dissidia, controversiamque de *auxiliis* aptissimum accusationibus videbatur. Quid mirabilius, atque ad avertendam à Probabilismo laxitatis notam efficacius?

Age jam, sanctissimum de Probabilistis Ecclesiæ judicium consideremus. Romanos Pontifices, quibus pascendas oves suas tradidit Christus, qui credat eo seu vecordiæ, seu nequitiæ devenisse, ut tantum virus à Christianarum ovium pascuis evellere negligant, aut etiam nolint, nisi optime intelligerent, nihil omnino à Probabilistarum doctrina timendum? Profecto, quidquid garriant loquaces aliqui Antiprobabilistæ, Probabilismum iis saltem finibus conclusum, quos ipsi statuere Jesuitarum primores; nunquam improbarunt Pontifices. Quandonam dixere hi : *Visum et Spiritui sancto, et nobis, in concursu duarum opinionum vere probabilium, probabiliorem sententiam sequendam esse, uti Merenda, et Fagnanus docuere, atque adeo semper eam amplectendam, quæ adversus libertatem legi favet, ac tutior est, ut Paschalis, Wendrokius, Natalis Alexander censuit?* Nisi ita disertis verbis statuant Pontifices, inanibus declamationibus aera verberabunt Antiprobabilistæ. Quales ex sunt, quibus utitur Concina *in Præf. ad*

primum tomum appar. p. lv. et seq. adversus hanc ipsam propositionem à P. Daniele Natali Alexandro ante nos vere, ac solide objectam. Quid porro ab hac sancienda lege prohibet Pontifices? Parebunt Probabilistæ, neque Tutioristarum exemplo abripi sese patientur, ut in Pontificum Bullas libellos edant maledicentiæ, et audaciæ plenos. Neque vero ignorare Pontifices putaverim, quid rei Probabilismus sit. Notum est quot artibus ejus damnationem ab Innocentio XI. conati sint quidam extorquere; et ut nulla in hanc rem suppeterent monumenta, nemo prudens crediderit, tot in Probabilismum clamores, quibus Galliarum regnum, Italiaque universa centum ferme ab hinc annis personuit, numquam ad Apostolicam Sedem delatos fuisse. Quamobrem viderint, quæso, qui popellum in Probabilistas libris vernaculo idiomate conscriptis ciere student, quam ipsi erga Romanam Ecclesiam reverentes sint. Nam quo atrioribus Probabilismum ipsi coloribus pingunt, eo graviore silentem Ecclesiam contumelia afficiunt.

Tandem Galliarum regnum ponamus nobis ob oculos, ac ne videar Gallis injurius, utar ferme verbis Galli scriptoris, seu P. D. Aurigny in *Chronologicis monumentis t.* II. *ad an.* 1656. *pag. mihi* 324. Ab anno 1656 quo Paschalis Provinciales damnatas litteras in lucem emisit, cœpere Galli Probabilismum eo habere loco, quo bonorum morum luem haberi maxime decebat, ac tandem eo deventum est, ut anno 1700 proscriptus fuerit in generalibus Cleri Gallicani Comitiis, quæ *Concilium Galliarum Nationale* à quodam nupero scriptore satis inepte dicuntur, ut apud rerum harum imperitos authoritatem adderet eorum constitutionibus, quas Pontificiæ potestatis propugnatores non multi faciant. De quo PP. Ghezzius, et Richelmius consulendi. Quamobrem Gallis omnino gratulandum videtur, atque ab his digni Apostolico ævo mores expectandi forent; quidquid enim nefariæ licentiæ florentissimi regni Provincias corrumpebat, sublata causa, desivisse necesse est. At consulamus Concionatores, qui ab anno 1700 Apostolico munere apud Gallos functi sunt. Eadem plane vitia comperiemus ab illis exprobrari auditoribus suis, quæ olim, vigente Probabilismo, notabant antiquiores divini verbi præcones. An non id paradoxo simile videri posset? Ita sane, si Probabilismus is sit, quem ejus osores prædicant, criminum omnium pater. Ridet hanc collectionem præclarus Concina, atque adeo (Appar. t. I. p. 57.) clamat, *imbecillitati suæ* (quæ demissio animi esset, nisi hic revera imbecillem se proderet Christianus hic Theologus) *præfatam doctrinam videri falsam, perniciosam, et ut mitissime loquatur* (quid si loqueretur immitissime)? *scandali plenissimam, injuriosam non Patribus Gallicanis modo, verum etiam Conciliis omnibus, universæ Ecclesiæ, viamque erroribus omnibus aperire latissimam.* Atque ad hæc equidem inhorrescerem, nisi Concinianis hisce cantilenis aures pridem adsuetas haberem. Sed rationem audiamus tantorum malorum. *Concilia tum provincialia, tum nationalia, tum œcumenica ab Ecclesia condita innumeras proscripsere*

opiniones morum corruptrices; nihilosecius Patres, et verbi divini præcones cujuscumque ætatis in eadem detonarunt vitia, quæ ante proscriptos errores insectabantur alii. Hæc argumenti, quod suo more detonans amplificat Concina, summa est. Ad populum phaleras, mi Reverende Christiane Theologe. Etsi Concilia plures *proscripsere opiniones morum corruptrices*, eadem, ad quæ per illas patebat aditus, vitia ab aliis non minus perniciosis opinionibus enasci potuerunt. Nam quæ hactenus proscriptæ sunt quod ad mores attinet propositiones, singulares ferme sunt, quæ unum alterumve vitium, aut unam alteramve admittendi cujuspiam sceleris rationem spectabant. Longe alia est Probabilismi conditio. Quum enim universam doctrinam morum inficiat, quum omnium scelerum procreatrix sententia sit, Christianæ omnis Theologiæ pestis, et siquid pejus, illo sublato, atque antiprobabilistica Theologia late pervagata per Galliarum Regnum, nihil reliquum jam esse debuerat, quominus vitia omnia inde in miseras illas regiones, quæ Probabilismo etiamnum parent, stragem allatam diffugerent. Vis hujusce argumenti declinari non potest interrogatiunculis, dicteriis, conviciis. At vel hinc discant tandem vaniloqui homines os suum comprimere, neque à Probabilismo; sed à lapsæ naturæ nostræ infirmitate; et affectuum nostrorum vi, atque intemperantia, vitiorum originem intelligant esse ducendam. Ad alia propero.

CAPUT IX.

Alia in Casuistas criminatio depellitur, eorumque in Pontificias sanctiones reverentia demonstratur.

At quid de querela illa, quæ nostris hisce temporibus percrebuit maxime, Casuistas ex illorum classe, qui probabilismum tuentur, minus reverentes esse erga Pontificum constitutiones? Mihi quidem nihil ea injustius visum est unquam, impudentius nihil. Etenim, ut de hujus accusationis falsitate primum dicam, consule quæso Casuistas ejusmodi omnes, qui postea decreta scripsere, ac vel unum si repereris, qui confixas theses tutatus fuerit, Casuistas veluti Christianorum morum pestes exitiosissimas execrabor.

Ita sane, inquies; at plures non desunt, qui damnationem emolliant, ictasque Vaticano fulmine propositiones mitius interpretentur, ut callidis hisce artibus laxitatem in Catholicis scholis confirment. Accusatio isthæc præcipue P. Dominicum Vivam ferit, Theologum illum à Benedicto XIV. summa cum laude sæpius citatum in gravissimis, pereruditisque sanctionibus ab ipso editis, quum Bononiensem Ecclesiam Archiepiscopus regeret. Nempe ut Gallum quemdam

mittam, cujus impudentem librum nuper vidimus Italicis formis, linguaque editum anno 1740 (si tamen Gallus est, nam librum in Italia compositum ab Italo homine ad virus suum liberalius spargendum, Gallicum nomen, patriamque mentiente, non defuere qui suspicarentur) in Jesuitam illum exarsisse scimus magno, ut videtur, zelo, recentem Historicum Probabilismi. At undenam tantæ religioso animo iræ? Nimirum Viva ab Jesuitis avertere conatur iniquissimam criminationem, quod ex eorum schola damnatæ propositiones prodierint, atque adeo ab hominibus alterius plane instituti fæces illas in Moralem Theologiam invectas ostendit. Quod quam verum sit, non est hujus loci demonstrare. Id tamen tantam Vivæ conflavit invidiam. Itaque lapis omnis movendus fuit, ut non modo fides moroso, nimiumque infenso scriptori adimeretur, verum etiam odioso laxi, et Pontificum contemptoris Theologi nomine notaretur. Quid non mortalia pectora cogit vindictæ amor? Sed rumpatur, quisquis rumpitur invidia. Vivæ in damnatas propositiones commentarii sanis hominibus probabuntur semper, ac summis laudibus efferentur. Aliquot in Vivam calumniarum specimen, atque confutationem habes in iis libris, qui contra historiam Probabilismi prodiere. Unum ego proferam exemplum. Ubi damnatam peccati philosophici propositionem explicat, ac refellit Viva, ait eam Thesim ab Arnaldo delatore vitiatam fuisse, atque interpolatam, ejusque authorem Jesuitam Musnier Divionensem Theologum *in conditionato sensu* loquutum fuisse, nempe si fieri posset, ut quis eo peccato se obstringeret, non autem absolute statuisse, ut fert damnata assertio, ejusmodi, peccati quod ajunt, possibilitatem. Vere scriptum. Id scilicet disertis verbis Musnier ipse palam professus est, edito supèr ea re schediasmate, quod in sua Chronologica monumenta intulit P. D. Aurigny, ac Berninus in suam historiam hæresum, aliique passim descripsere. Fuit autem qui P. Vivam mendacii reum vellet, scriberetque (*Storia del Probabilismo* p. 90.). *Il P. Viva per ben difendere il Professore, dovea riportare qualche testo, o della conclusione pubblicamente difesa, o de' manoscritti, onde rimostrare, esser diversa dalla dannata la dottrina del Professore.*

Similis hujus altera accusatio est, qua læsæ Pontificiæ majestatis arguit Casuistas Historicus Probabilismi. Eos nempe, ait, Jansenianis hominibus quam simillimos esse; nam quemadmodum illi olim inficiebantur, in Jansenii libro extare celeberrimas quinque hæreses à Pontificibus confixas, ita hi negant in Tamburrino, Sanctio, aliisque scriptoribus suis legi propositiones, quas Alexander VII. et Innocentius XI. anathemate percluerunt. Nolim in hac accusatione diluenda longior esse; adi P. Nicolai Ghezzi Dialogos. Unum illud addam, quod ad criminationis vanitatem ostendendam maxime facit, nempe Romanos Pontifices sæpius declarasse quinque Jansenianas Propositiones in Yprensis Augustini libris extare, atque in eos, qui secus opinarentur, anathematis sententiam edidisse. Ubinam vero Alexander VII. ubinam Innocentius XI. docuit, has, illasve à se

damnatas theses Laymanni esse, esse Lessii, Fagundii etc. in eorumque voluminibus reperiri? Tum enim vero Jansenianorum perditos mores sectarentur Casuistæ, quum ita definientibus Pontificibus minime obtemperarent, pergerentque authores illos à proscriptis thesibus defendere. At dum Romani Pontifices nihil ejusmodi prononciant, quid ineptius excogitari possit, ea Casuistarum cum Jansenianis comparatione? Quid plura? lapsum suum agnovit et ipse Concina. Quare quum tomo II. Theol. Christ. p. 633. eamdem in Casuistas criminationem intorsisset, deleri illam jussit p. CVI. *Præf. ad primum tomum appar.*, atque locum illum sic refringi; *Factum, quod quinque propositiones reperiantur in libro Jansenii, definitum ab Ecclesia est; secus factum, quod opiniones Casuisticæ damnatæ exstent in isto, aut in illo Casuista. Quare latum discrimen est inter defensores facti Janseniani, et facti Casuistici: illi Ecclesiæ definitioni, isti artis criticæ duntaxat judicio adversantur.*

Sed jam imprudentiam istiusmodi accusationis ostendamus. Nimirum qui Casuistas hoc crimine arguunt, atque Alexandri VII. et Innocentii XI. Sanctiones ab illis flocci fieri expostulant, minime animadvertunt quanto verius criminatio isthæc in ipsos retorqueri possit, qui Alexandri VIII. decretum super 31. propositionibus nihil habent. Audi quæso quei Juenínus ex rigidioribus Theologis unus *tom.* I. *de Sacram. art.* 3. *dissert.* 1. *quæst.* 5. *cap.* 2. hac super re sentiat. Agens de intentione ministri in Sacramentis administrandis objicit sententiæ suæ, quæ Catharini, et Salmeronis est, proscriptam ab Alexandro VIII. propositionem. *Valet Baptismus collatus à ministro, qui omnem ritum externum, formamque baptizandi observat; intus vero in corde suo apud se resolvit: non intendo facere quod facit Ecclesia.* Quid autem respondet Juenínus? *Respondent Canonistæ Galli, in Francia, multisque aliis in Provinciis Christianis, non habere vim ullam decretum Transalpinum, nisi ab ipso Papa immediate emanaverit; unde judicia à Romana Inquisitione lata per se, etiam quoad forum internum, Gallos non obligare concludunt.* Hæc tamen levissima sunt. Negat ipsemet Historicus Probabilismi, de probabilissima opinione damnatam assertionem legi in Sannichio, cui illam cæteri adscribunt. Et id levius est. Quot à Gerberonio, à Quesnello, et à cæteris eorumdem asseclis prodiere scripta in hoc Alexandri VII. decretum! Quot lacessivere conviciis præclarum Pontificem! Quot ejus sanctionem discerpsere dicteriis, contumeliisque! Adi *causam Quesnellianam*, et P. La Fontaine prolegomena ad constitutionem *Unigenitus*.

THEOLOGIA MORALIS.

LIBER PRIMUS.

TRACTATUS PRIMUS.

DE CONSCIENTIA.

MONITUM AUCTORIS.

Advertе, Lector benevole, quòd primum hunc Tractatum de conscientia, quo aditus ad universam Moralem Theologiam aperitur, speciali studio à me elucubratum pro faciliori alumnorum meorum instructione apponere volui; hoc dico, quia deindè omnes alios Operis Tractatus ab alieno auctore virgulis signatos invenies, meis tamen adnotationibus adjunctis. Elegi autem illos alterius auctoris Tractatus inserere, ut ordinem rerum ab eo servatum sequerer, eò quòd talis ordo propter rerum distinctionem et connexionem optimus universè à pluribus reputatus est.

CAPUT I.

Quid conscientia, et quotuplex? et quænam sequenda?

1 *De regula remota, et proxima actuum humanorum.*
2 *De conscientia et synderesi.*
3 *De conscientia recta et erronea.*
4 *De eo qui sequitur conscientiam vincibiliter erroneam.*

5 *De eo qui sequitur conscientiam invincibiliter erroneam.*
6 *An sic operans meritum acquirat in operando?*
7 *Respondetur objectioni adversariorum.*
8 *An detur conscientia invincibiliter erronea circa præcepta naturalia?* Remissivè ad tractat. II. de legib. n. 169.
9 *De eo qui putat erroneè desiderium malum non esse peccatum*
10 *De conscientia perplexa.*
11 *De conscientia scrupulosa. Signa scrupulosorum.*
12 *Remedia et præsertim obedientiæ.*
13 *De periculo scrupulosi qui non obedit.*
14 *De regulis generalibus assignandis.*
15 *Quomodo confessarius gerere se debet cum scrupulosis, qui timent assentiri cuilibet pravæ cogitationi.*
16 *Quomodo cum iis, qui semper dubitant de confessionibus præteritis.*
17 *Quomodo cum iis, qui in omni actione peccare formidant.*
18 *Quid de iis qui operantur cum actuali timore.*
19 *Scrupulosi non peccant scrupulos vincendo, quin illos priùs deponant.*

1. — Duplex est regula actuum humanorum, una dicitur remota, altera proxima. *Remota* sive materialis est lex divina, *proxima* verò, sive formalis est conscientia; quia licèt conscientia in omnibus divinæ legi conformari debeat, bonitas tamen, aut malitia humanarum actionum nobis innotescit, prout ab ipsa conscientia apprehenditur, utì docet *S. Thomas: Ratio humana est regula voluntatis humanæ ex qua ejus bonitas mensuretur.* 1. 2. q. 19. *art.* 4. Et clariùs alio in loco: *Actus humanus judicatur virtuosus vel vitiosus secundùm bonum apprehensum, in quod voluntas fertur, et non secundùm materiale objectum actùs. Quodlib.* 3. *art.* 27. Priùs agemus de regula proxima, nempe de conscientia, deindè de remota, nimirùm de legibus.

2. — Conscientia definitur sic: *Est judicium, seu dictamen practicum rationis, quo judicamus quid hìc et nunc agendum ut bonum, aut vitandum ut malum.* Dicitur autem conscientia *dictamen practicum*, ad differentiam synderesis, quæ est cognitio speculativa principiorum universalium ad benè vivendum, scilicet: *Deus est colendus: Quod tibi non vis, alteri ne feceris, etc.* ut habetur ex *S. Thoma, p.* 1. *qu.* 79. *art.* 12.

3. — Dividitur autem conscientia in rectam, erroneam, perplexam, scrupulosam, dubiam, et probabilem. *Recta* est

ea, quæ dictat verum; peccat idcò qui contra eam operatur, cùm dicat Apostolus : *Omne quod non est ex fide* (nempe ex dictamine conscientiæ, ut explicant *Estius*, *et alii*) *peccatum est. Rom. c. 14. ℣. 23.* Confirmat *Innocentius* III. *in cap. Litteras, de rest. spol. Quidquid fit contra conscientiam, ædificat ad gehennam.* Conscientia verò *erronea* est ea, quæ dictat falsum, tamquam verum. Hæc autem alia est vincibilis, alia invincibilis. *Vincibilis* est, quæ, cùm debeat et possit vinci ab operante, vel quia errorem jam advertit, vel saltem dubitat de errore, advertitque simul ad obligationem illum vincendi, tamen negligit illum vincere, ut docent *S. Anton. 2. p. tit. 5. c. 1. §. 5. Navarr. prælud. 9. n. 9. Salm. tr. 20. c. 14. punct. 2. n. 9. et Suarez in 3. p. d. 4. sect. 8. n. 18. cum Sylvio, Cajetano, aliisque communissimè ex S. Thoma de verit. q. 15. art. 4. ad 10.* Notant autem *Salm. loc. cit. et Castr. tr. 2. de pecc. d. 1. p. 15. n. 6. cum Azor. Suar. Vasq. Bonac. etc. et Wigandt de consc. ex. 1. q. 3. n. 7.* non esse opus, ut diligentia adhibenda ad vincendum errorem sit maxima, sed sufficere, ut sit communis, et ordinaria. *Invincibilis* verò est, quæ moraliter vinci nequit, cùm nulla cogitatio, nec dubium erroris veniat in mentem operantis, nec etiam in confuso, dum operatur, vel cùm actionis causam ponit, prout latiùs explicabitur *in lib. 2. tr. de peccatis*, ubi agetur de advertentia ad peccatum requisita.

4. — Hinc dicimus 1. Qui conscientiam vincibiliter erroneam habet, semper peccat, sive juxta eam, sive contra eam operatur. Peccat enim agendo contra eam, eligendo malum quod judicat esse malum : peccat verò agendo juxta eam, quia, cùm errorem debeat et vincere possit, illum non deponendo temerè operatur.

5. — Dicimus 2. Qui conscientiam invincibiliter erroneam habet, non solùm non peccat juxta eam operando, sed etiam aliquando tenetur illam sequi. Ratio utriusque est : Non peccat, quia licèt in se actio recta non sit, recta est tamen juxta conscientiam operantis; tenetur autem juxta eam aliquando operari, si conscientia, quæ est regula proxima, sic ei suggerit agendum.

6. — Non solùm autem, qui operatur cum conscientia invincibiliter erronea, non peccat, sed etiam probabiliùs acquirit meritum, ut rectè sentit *P. Fulgentius Cuniliati de consc.*

c. 1. n. 6. cum aliis communissimè. Ratio, quia ad dicendum aliquem actum bonum, saltem inadæquatum, sufficit ut ille dirigatur per rationis et prudentiæ dictamen. Cùm ergo operans prudenter agit, procul dubio mereri debet propter bonum finem quo operatur, nempe gloriæ Dei, aut charitatis erga proximum, etc.; sicut contrà demeretur, qui bonum opus facit, sed apprehensum ut malum, propter malum finem quo opus illud exequitur.

7. — Objicit *Franzoja* (*Theol. mor. l. 1. c. 1. art. 1.*) numquam malam actionem posse esse causam meriti, affertque pro se *S. Thomam*, qui *1. 2. q. 19. art. 6.* sic ait: *Bonum causatur ex integra causa, malum autem ex singulis defectibus.* Et ideò ad hoc ut dicatur malum id, in quod fertur voluntas, sufficit sive quòd secundùm suam naturam sit malum, sive quòd apprehendatur ut malum. Sed ad hoc ut sit bonum, requiritur ut utroque modo sit bonum. At respondetur, quòd S. Doctor loquitur hìc de bono absolutè et simpliciter sumpto, non autem de bono respectivè et per accidens, prout à conscientia, quæ est regula proxima agendi, invincibiliter apprehensum est, juxta id quod idem Angelicus docet (ut suprà retulimus) dicens: *Actus humanus judicatur virtuosus vel vitiosus secundùm bonum apprehensum, in quod voluntas fertur, et non secundùm materiale objectum actùs. Quodlibet. 3. art. 27.* juxta quod *P. Conc.* (*Theol. christ. tom. 2. l. 2. de consc. diss. 1. cap. 5.*) quamvis in argumento dicat opera ex conscientia erronea, etsi invincibili, nulla prædita esse bonitate, aut merito, postmodum tamen *ibidem n. 36.* nobiscum sentit dicens: *Potest enim quis, dum exercet opus materialiter malum, habere plures actus bonos, intentionem nempe bonam Deo placendi. Hos bonos et meritorios dicimus, quamvis actus qui per se tunc exercetur, sit materialiter malus, non imputabilis ad culpam... quia opus materialiter malum, cùm non sit voluntarium, refundere in istos actus malitiam non valet.* Id fortiùs confirmatur à *S. Bernardo*, qui docet (*de Præcept. et Dispensatione c. 12. et 17.*) subditum prælato obedientem ex recta intentione, meritoriè agere, quamvis materialiter erret contra legem. Et *c. 14. n. 35.* sic scribit: *Et quidem laude dignam dixerim vel solam intentionem piam, nec planè condignà remuneratione fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona voluntas.*

8. — Quæritur 1. An dari possit conscientia invincibiliter

erronea circa præcepta juris naturæ? Respondetur hìc breviter, quòd potest dari circa conclusiones mediatas et remotas à primis principiis, non verò circa conclusiones immediatas, et proximas; ut esset, auferre alienum invito domino, occidere innocentem, etc. Est communis sententia, quam infrà probabimus, auctoritate præsertim *S. Thomæ, in tr. II. de legibus n.* 169.

9. — Quæritur 2. An dari possit conscientia invincibiliter erronea in eo, qui cupit aliquod patrare malum, putà fornicationem, judicans per errorem solum desiderium fornicandi non esse mortale, si fornicatio facto non sequitur? Affirmant id ut probabilius *Sanchez, et Cardenas*, dicentes hunc peccare tantùm materialiter, quia licèt ipse velit malum illud objectum, tamen invincibiliter credit desiderium suum injuriam Deo non irrogare. Hanc tamen opinionem numquam probabilem censere potui; numquam enim intelligere valui, quomodo qui vult deliberatè actionem exercere, quâ scit Deum offendi, possit inculpabiliter credere, Deum non offendere, dum efficaciter cupit illam exequi, quâ certè agnoscit averti à Deo. Sed dices: Quomodo iste peccabit formaliter illo suo desiderio, si malitiam ejus ignorat? Respondetur: Quamvis detur, quòd ignoret malitiam illius actûs interni, certò tamen agnoscit malitiam actûs externi: si ergo vult illum exequi, jam cognitum ut malum, quomodo à peccato excusabitur? Omnes quidem ex ipso lumine naturæ dignoscunt, se teneri ad obediendum suo Creatori; quando igitur quis deliberatè vult agere id quod scit à Deo sibi vetitum, necessariò simul agnoscit, quòd malè agit: et quamvis reflexè tunc non peccet, putando solum actum externum esse peccatum; exercitè tamen et in facto jam peccat, volens negare Deo, tempore quo cogitat peccatum consummare, debitam obedientiam. Instabis: plures rustici ideo non confitentur de his pravis desideriis, quia credunt tum tantùm peccare, cùm peccatum externè consummant. Respondeo: isti potiùs falsò decipiuntur in credendo, quòd non teneantur confiteri peccata quæ non consummant; sed prudens confessarius judicare debet, quòd, cùm consenserunt in peccatum consummandum, verè et formaliter peccaverunt, voluntate pravâ se à Deo avertentes. Ex his omnibus opinionem contrariam cum aliis doctis recentioribus parùm probabilem censeo.

10. — Pergamus ad alias conscientiæ species discutiendas.

Conscientia *perplexa* est ea, quâ quis in medio duorum præceptorum constitutus peccare credit, quamcumque partem eligat, ex. gr. si quis perjurio posset in judicio servare vitam rei, et ex una parte angeretur à præcepto religionis non pejerandi, et ex alia (errore ductus) à præcepto charitatis erga proximum, nec resolvere se valeret, quæritur quid agere deberet in hoc casu? Respondetur : si potest actionem suspendere, tenetur illam differre, donec consulat sapientes : si verò suspendere nequeat, tenetur eligere minus malum, vitando potiùs transgressionem juris naturalis, quàm humani, aut positivi divini. Si autem non possit discernere quidnam sit minus malum, quamlibet partem eligat, non peccat, quia in hujusmodi casu deest libertas necessaria ad peccatum formale.

11. — Agamus hìc ultimò de conscientia *scrupulosa*, de qua longiorem oportet habere sermonem. Conscientia scrupulosa est ea, quæ ob levia motiva absque rationabili fundamento (scrupulus enim est inanis apprehensio) sæpè formidat de peccato, ubi reverà non adest. Signa conscientiæ scrupulosæ hæc sunt : 1. Pertinacia judicii, quâ scrupulosus sapientum consiliis parere renuit, varios consulit, sed nullius judicio acquiescit; imò quantò magis plures audit, eò plus perplexus evadit. 2. Frequens judicii mutatio ex levibus motivis ; unde oritur inconstantia in agendo, mentisque perturbatio, præsertim in operationibus externis, putà in celebratione missæ, in horarum recitatione, aut sacramentorum administratione, vel perceptione. 3. Habere reflexiones impertinentes plurium circumstantiarum, quæ in actione adfuerint, vel adesse potuerunt. 4. In omnibus formidare de peccato; et mente hærere contra sapientum, ac etiam proprium judicium, et ideo numquam contentum esse unâ confessarii assertione, sed sæpiùs eodem actu eumdem exquirere, an in agendo juxta consilium datum conscientia esse possit immunis à culpa.

12. — Remedia autem pro hujusmodi scrupulosis adhibenda sunt hæc. Postquam confessarius ex signis suprà allatis jam perceperit pœnitentem esse scrupulosum, præscribat ei : 1. Ut valdè humilitatis virtutem colat, sæpè enim scrupuli ex superbiæ vitio ortum habent. 2. Ut caveat à lectione librorum scrupulos excitantium, et scrupulosorum conversationem evitet. 3. Ne diu moretur in examine conscientiæ, præsertim circa ea in quibus magis vexatur. 4. Ut fugiat

otium, ex quo sæpè mens inanibus apprehensionibus impletur. 5. Ut instanter Deo se commendet, ad opem obtinendam parendi præceptis sui directoris; hoc enim super omnia præcipuum, imò unicum potest dici remedium hujusmodi infirmorum esse, omninò acquiescere judicio sui superioris sive confessarii, ut omnes docent patres, theologi, et spirituales magistri. Hinc valdè proderit ad sedandas conscientias scrupulis agitatas, ut confessarius eis ante oculos exponat has egregias sapientum auctoritates, quas hìc subdo. *Natalis Alexander, Theol. dogm. mor. l. 3. c. 4. r. 1.* dicit: *Quòd autem scrupuli sperni debeant, accedente prudentis, pii doctique directoris judicio, et contra illos sit agendum, constat ex cap. Inquisitioni, de sent. exc. ubi dicitur: Quòd si quis autem habet conscientiam ex credulitate levi.... ad sui pastoris consilium licitè potest agere.* Id confirmat *S. Antoninus* ex *Joanne Gersone*, qui (*Tract. de præpar. ad miss.*) sic scribit: *Qui renuunt credere superiorum et prudentum consilio ad tales scrupulos deponendos, et agendum contra eos, errant multipliciter. Decipiuntur in hoc multi ex simplicibus, distinguere nescientes inter ea quæ portio animæ superior, et ea quæ inferior patitur absque superioris assensu.* Hinc affert illud *B. Bernardi*, qui dixit discipulo cuidam scrupuloso: *Vade, et in fide mea celebres.* At dicet aliquis, utinam esset mihi *S. Bernardus!* nunc verò, dum superioris mei mediocrem sapientiam inspicio, non audeo illi conscientiam meam committere. Respondet *S. Antoninus* ex eodem *Gersone: Quisquis ita dicis, erras; non enim commisisti te in manibus hominis, quia litteratus, quia pius etc., sed quia tibi est præpositus. Quamobrem obedias illi, non ut homini, sed ut Deo.... Caveas ad extremum, ne dum quæris securitatem, in gravem ruas præcipitationis foveam.* Hinc *S. Philippus Nerius* suis pœnitentibus (*ut in vita l. 1. c. 10.*) sic ajebat: *Qui proficere in via Dei cupiunt, submittant se confessario docto, cui obediant ut Deo. Qui ita operatur, fit securus à reddenda ratione cunctarum actionum suarum. Dicebat item, fidem præstandam esse confessario, quia Dominus eum errare non permittet. Nihil esse securius, quàm in operando voluntati directoris obtemperare; nihilque periculosius, quàm suìipsius judicio se dirigere.* Pariter *S. Franc. Salesius* (*Introd. cap. 4.*) loquens de directione patris spiritualis, scribit ex *P. Joanne Avila:*

Nullo meliori modo de Dei voluntate apertè nos certos fieri, quàm per humilem obedientiam ipsius præceptis. Hoc etiam confirmat Glossa in c. *Ad aures, de temp. ord. lit. f. in fine*, ubi dicitur : *Si verò dubium sit præceptum, propter bonum obedientiæ excusatur à peccato, licèt in veritate sit malum.* Idem dicitur in c. *Quid culpatur, caus.* 23. *q.* 1. S. Bernardus (*de Præcept. et Dispensat.* c. 12.) ait : *Quidquid vice Dei præcipit homo, quod non sit tamen certum displicere Deo, haud secùs omninò accipiendum est, quàm si præcipiat Deus.* S. Ignatius Lojola (*in Constit. Soc. Jesu.*) : *Obediendum in omnibus, ubi peccatum non cernitur*, id est (*ut in declar.*), *in quibus nullum manifestum est peccatum.* B. Humbertus (*in l. de Erud. rel. c.* 1.) : *Nisi apertè sit malum quod præcipitur, accipiendum est ac si à Deo præciperetur.* B. Dionysius Cartus. (*in* 2. *dis.* 39. *q.* 3.) : *In dubiis an sit contra præceptum Dei, standum est præcepto prælati, quia etsi sit contra Deum, attamen propter obedientiæ bonum non peccat subditus.* Idem docet *S. Bonav. in Spec. disc. c.* 4.

13. — Quapropter confessarius enixè curet pœnitentibus scrupulis vexatis suadere, quòd omninò tutus incedit qui sui directoris consiliis acquiescit et obtemperat in omnibus, in quibus evidens peccatum non apparet ; tunc enim non homini obedit, sed ipsi Deo dicenti : *Qui vos audit, me audit ; et qui vos spernit, me spernit. Lucæ c.* 10. ℣. 16. Contrà verò inculcet, magno suæ salutis discrimini se committere, qui præceptis sui confessarii renuit obedientiam præstare ; tunc enim periculo se exponit amittendi non tantùm cordis pacem, devotionem, et in virtute progressum, verùm etiam mentem (quot enim scrupulosi obedientiæ non acquiescentes in amentiam ceciderunt !) item corporis valetudinem ; imò, quod deterius est, etiam animæ jacturam faciendi, nam eò possent scrupuli devenire, ut ad tantam eum redigerent desperationem, quâ vel sibimet mortem inferret, ut pluribus contigit, vel ut sic de sua salute desperans, habenas ad omnia vitia amplectenda laxaret.

14. — Præterea satagat prudens confessarius hujusmodi pœnitentibus regulas potiùs generales, quàm particulares præscribere ; regulis enim particularibus scrupulosi ferè numquam se resolvere valent ad operandum ; quia semper dubitant, an regula illa præscripta possit valere pro casu occur-

renti, qui sæpè videbitur ei differens à casu præterito cum confessario collato. Hinc rectè ait *Concina* (*Compendium theol. l. 1. dissert. 1. c. 6. n. 7.*) : *Acceptis semel regulis directionis, non debent* (pœnitentes) *importunè directorem adire, et molestissimis interrogationibus vexare : sed regularum, quas acceperunt, beneficio abigere scrupulos debent.*

15. — Tripliciter autem scrupulosi ut plurimùm à scrupulis vexantur. Alii anguntur à pravis cogitationibus, quibus assentiri sæpè timent. Alii propter confessiones præteritas, quibus satis numquam fecisse dubitant. Alii propter timorem peccandi in qualibet operatione, quam acturi sunt. Hinc 1. pœnitenti, qui pavet cuilibet malæ cogitationi (putà contra fidem, castitatem, aut charitatem) assensum præbere, imponat confessarius, ut hujusmodi scrupulos omninò despiciat, affirmans non pravas cogitationes, sed tantùm pravos consensus esse peccata. Et in hac materia non omittat semper uti regula illa à doctoribus sapienter tradita, nempe eos qui sunt timoratæ conscientiæ, nisi moraliter certò sciant se in grave peccatum consensisse, immunes à peccato esse judicandos; nam, ut ait *P. Alvarez*, impossibile est peccatum in animam ab illo abhorrentem ingredi, quin ab ea clarè agnoscatur. Qua de re sæpè expediet scrupulosis expressè imponere, ut à confessione hujusmodi cogitationum se abstineant, nisi tam certò sciant, se in illas consensisse, ut id jurare possint.

16. — II. Pœnitenti, qui semper anxius est de præteritis confessionibus, quia formidat defecisse in integritate, vel in dolore, si ipse generalem confessionem jam aliàs expleverit, aut per aliquod notabile tempus confessiones suas diligenter peregerit, huic imponat, ne ampliùs cogitet de culpis præteritis, nec de iis verbum faciat in confessione, nisi jurare possit certò peccata illa mortalia perpetrasse, et insuper numquam de illis confessum esse. Imò docent *Azor. Bonac. Becan. Coninch. Layman, et alii*, quòd aliquando potest quis taliter scrupulis angi, quòd licèt ei videatur certò aliqua non dixisse, adhuc ad ea confitenda non teneatur. Confirmat id *Wigandt* appositè scribens : *Minimè audiendum scrupulosum, qui vellet repetere confessiones; nam dato, quòd aliqua peccata non sit confessus, tamen ob grave suum damnum, et ob periculum perpetuò hærendi in tanta anxietate, excusatur ab integritate confessionis.* In hoc autem vehementer instet con-

fessarius, ut ei pœnitens obediat : quòd si obedire recuset, cum objurget, communione privet, et quantum potest duritiem ejus retundat. Cum scrupulosis obedientibus blandè agendum est ; cum iis autem qui in obedientia delinquunt, maximus exercendus est rigor, et austeritas : hac enim obedientiæ anchora destituti numquam ipsi sanari possunt.

17. — III. Illis denique scrupulosis, qui in omni actione peccare formidant, imponat, ut liberè agant, scrupulosque despiciant, et contra illos operentur, ubi evidens peccatum non apparet ; quia ordinariè ipsi ob rationem perturbatam ex nimio timore timent adesse peccatum, ubi non est. Ideo oportet eis præcepto injungere, ut scrupulos vincant, ne amentes, aut omninò inutiles ad operandum evadant ; et postea de talibus actionibus abstineant in confessione se accusare, licèt enim aliquando errent sic agendo, tamen non peccant ratione obedientiæ, quam confessario præstare debent. Imò sapienter docent *Sanchez in decal. l.* 1. c. 10. *n.* 81. *cum S. Antonin. Gerson. Valent. Corduba, etc.* Item *Salmant. tr.* 20. *cap.* 7. *punct.* 2. *n.* 10. *cum Cajet. Navar. Castrop. Bonac. Filliuc. etc.* dicunt scrupulosum teneri aliquando obligatione gravi adversùs scrupulos operari, cùm ex scrupulorum anxietate possit grave damnum timere in profectu spirituali, aut in valetudine corporis, vel mentis.

18. — Nec refert, quòd ipse cum conscientia scrupulosa, seu cum actuali timore peccandi operetur ; nam ex communi et vera sententia, quam docent *Conc. tom.* 2. *l.* 2. *de consc. diss.* 1. *c.* 8. *n.* 15. *Ronc. eod. tit. c.* 4. *q.* 2. *Anacl. eod. tit. qu.* 5. *n.* 72. *S. Anton.* 1. *p. tit.* 3. *c.* 10. §. 10. *Salm. tr.* 20. *c.* 7. *n.* 10. *cum. Nav. Cajet. Bonac. et aliis plurimis,* scrupulosus ita agens minimè peccat. Ratio, quia conscientia scrupulosa, seu dictamen mentis ex scrupulis ortum, non potest auferre assensum de actionis honestate priùs efformatum ex confessarii judicio, vel alio modo ; nam, ut ait *P. Concina : Dubium suspendit assensum, secùs verò scrupulus, utpote à dubio distinctus. Scrupuli ergo sunt quædam animi nubeculæ, quæ obscurare aliquantulùm possunt judicium intellectùs, nullo tamen modo illud præfocare valent.* Idque præsertim valet, si urget obedientia confessarii agendi contra scrupulos, ubi evidenter culpa non cernitur, ut habetur ex *cap. Inquisitioni 44. de sent. excom.* ubi securum declarat Pontifex, qui pastoris sui

consilium sequendo scrupulos abjicit ; sic enim ibi dicitur : *Ad sui pastoris consilium* (*conscientia levis et temerariæ credulitatis explosa*) *licitè potest agere.* Nec officit textus ab aliquo allatus *in cap. Per tuas* 35. *de simon.*, ubi Pontifex præscripsit cuidam habenti conscientiam nimis scrupulosam, ne ascenderet ad ordines superiores, nisi conscientiâ illâ priùs depositâ. Nam respondetur, ibi non agi de mero scrupulo, verùm etiam de errore, quo tenebatur ordinandus, ut explicat Glossa : *Conscientiam habebat erroneam.* Et sic etiam exprimitur in textu : *Nisi deponat errorem.*

19. — Hinc pro praxi concludendum, scrupuloso præ oculis semper obedientiam habendam esse, ut scrupulorum suorum timorem fortiter abigens, liberè operetur. Nec opus est, ut in quolibet particulari actu hoc judicium efformet, nempe quòd scrupulos contemnere debeat ex præcepto confessarii ; satis enim est, quòd ex judicio priùs formato contra scrupulum agat ; quia propter experientiam præteritam in ejus conscientia judicium illud virtualiter sive habitualiter existit, licèt tenebris obscuratum. Tantò magis quòd, cùm scrupulosus in illa confusione operatur, non certè operatur cum conscientia formata et deliberata, quæ requiritur quidem ad constituendum peccatum, ut rectè scribit *Joannes Gerson* (*Tract. de consc. et scrup.*) his verbis : *Conscientia formata est, quando post discussionem et deliberationem ex definitiva sententia rationis judicatur, aliquid faciendum, aut vitandum ; et contra eam agere est peccatum. Timor verò seu scrupulus conscientiæ est, quando mens inter dubia vacillat, nesciens ad quid potiùs teneatur ; non tamen vellet omittere quod sciret esse placitum divinæ voluntati ; et contra istum timorem seu scrupulum facere non semper est peccatum, licèt periculosum valdè sit* (intellige nisi timor contemnatur ut vanus, maximè si accedat directorum consilium) ; ideo addit *Gerson : et quantùm fieri potest, abjiciendus et extinguendus.* Hinc idem *Gerson* (*Cons.* 6.) sic scribit : *Scrupulosis contra scrupulos agendum est, et fixo operis pede certandum. Scrupulos compescere meliùs quàm per contemptum nequimus, et regulariter non absque alteriùs, et præsertim superioris consilio. Alioquin timor immoderatus, aut inconsulta præsumptio præcipitat.* Denique pro scrupulosis *Natalis Alexander* ait servandam esse regulam illam à *B. Alberto Magno*, et à *S. Antonino* traditam : *Inter*

duram, et benignam sententiam circa præcepta, benigna interpretatio cæteris paribus facienda est. Dicendum remanet de conscientia dubia, et probabili. De his in sequentibus duobus capitibus seorsim disseremus.

CAPUT II.

De conscientia dubia.

20 *Quænam sit conscientia dubia? Quodnam sit dubium positivum et negativum?*
21 *Quodnam dubium speculativum, et practicum?*
22 *Numquam licet operari cum conscientia practicè dubia.*
23 *De eo qui scit aliquid esse malum, sed dubitat, an sit grave, aut leve.*
24 *Quid debeat agere, qui est practicè dubius?*
25 *An liceat operari cum conscientia speculativè dubia?*
26 *De pluribus principiis reflexis, ex quibus formari potest conscientia practicè certa.*
27 *De lege dubia, vel dubiè promulgata: et de lege certa dubiè abrogata.*
28 *De voto dubiè emisso; et de voto certè emisso, et dubiè impleto.*
29 *Quid de eo, qui judicat probabiliter implêsse votum?*
30 *Quid si quis opus voti jam præstitit, sed voti immemor?*
31 *An subditus teneatur obedire superiori in re, quæ est dubiè mala?*
32 *Dubia de diversis rebus.*
33 *Quid in dubio de valore matrimonii?* Remissivè ad lib. 6. n. 903. et 904.
34 *Quid in dubio de solutione, si debitum est certum?*
35 *Quid in dubio de debito, si quis rem possidet bona fide?*
36 *Quid si contra possessorem urgeat ratio probabilis, et nulla pro ipso?*
37 *Quid si possessor, superveniente dubio, neglexerit inquirere veritatem?*
38 *An possit Eucharistiam accipere, qui dubitat, an aliquid cibi vel potûs deglutiverit?*
39 *Quid si dubitat, an deglutiverit ante vel post mediam noctem?*

20. — Conscientia dubia est ea, quæ suspendit assensum pro utraque parte dubii, remanetque anceps, et hæsitans. Dividitur autem conscientia dubia in practicè dubiam, et speculativè dubiam. Dubium verò dividitur in negativum, et

positivum. *Negativum* est, quando ex neutra parte occurrunt rationes probabiles, sed tantùm leves. *Positivum* est, quando pro utraque parte, vel saltem pro una adest grave motivum, sufficiens ad formandam conscientiam probabilem, licèt cum formidine de opposito; ideò dubium positivum ferè semper coïncidit cum opinione probabili, de qua in *capite sequenti* loquemur.

21. — Deindè dividitur dubium in speculativum, et practicum. *Speculativum* est, quo quis dubitat de rei veritate, v. g. an bellum aliquod sit justum, vel injustum: an pingere die festo sit opus servile, vel liberale: an baptismus cum aqua distillata sit validus, aut nullus, et similia. *Practicum* autem dubium est, quo dubitatur de rei honestate, v. gr. an licet mihi in tali bello dubiè justo militare: an hac die festiva pingere: an hunc puerum aquâ distillatâ baptizare. Semper itaque distinguendum verum à licito; dubium enim speculativum, licèt in obliquo, et potiùs consequenter respiciat licitum, tamen in recto, et principaliter speculativum respicit verum, practicum autem respicit licitum.

22. — His positis, dicimus I. numquam esse licitum cum conscientia practicè dubia operari; et casu quo aliquis operatur, peccat, et quidem peccato ejusdem speciei et gravitatis, de quo dubitat; quia qui se exponit periculo peccandi, jam peccat, juxta illud: *Qui amat periculum, in illo peribit. Eccli. c. 3. ℣. 27.* Quare si dubitat, an illud sit mortale, mortaliter peccat.

23. — Quid si sciat quis, aliquid esse malum, sed dubitat, an sit mortale, aut veniale, et cum tali dubio operatur? Alii censent hunc peccare graviter vel leviter, prout in specie objectum peccati est grave, aut leve. Ita *Vasquez*, *Sanchez*, *etc.* Alii cum *Azor. Bonac. Castropal. etc.* putant semper peccare graviter. Alii tandem cum *Navar. Valent. Granad. et aliis plurimis* satis probabiliter tenent tantùm venialiter peccare, si homo ille minimè advertit nec etiam in confuso ad periculum graviter peccandi, neque ad obligationem rem examinandi, et modò objectum non sit certè per se peccatum grave: adderem, modò etiam homo sit timoratæ conscientiæ.

24. — Qui igitur est practicè dubius circa aliquam actionem, debet utique priùs dubium deponere per principium certum, vel reflexum de honestate actionis illius, juxta id quod exponemus in dissertatione de usu opinionis probabilis; modò

homo ille sit sufficiens ad formandam sibi conscientiam practicè certam, et deindè potest operari. Si verò insufficiens sit (putà quia rudis), tenetur parochum, aut confessarium, vel alium pium ac doctum consulere, et juxta consilium agere. Qui verò dubius esset, sed omnibus ponderatis adverteret, dubium esse inane, hic benè potest (ut rectè scribit *Collet Continuator Tournely, de act. hum. c. 7. art. 4. de consc. dubia*) dubium suum deponere sine alia reflexione, et sic actionem exequi; tunc enim si malitia illius ignoratur, ignorantia illa est omninò involuntaria, utpote quæ studio superari non potest, prout docet Angelicus.

25. — Dicimus II. licitum esse operari cum conscientia speculativè dubia, semper ac operans per alias rationes, sive principia reflexa, judicat practicè actionem suam esse certè moraliter honestam. Aliæ enim (ut sapienter ratiocinatur Episcopus *Abelly*) sunt rationes, quibus judicamus de rei veritate, nempe de probabilitate, sive de dubietate alicujus opinionis, v. g. quòd bellum hoc sit probabiliter, aut dubiè justum: aliæ quibus judicamus de honestate actionis, scilicet quòd in hoc bello, imperante principe, liceat subdito præliari, juxta doctrinam *S. Augustini* suprà allatam in *cit. can. Quid culpatur*. Quòd autem ex principiis reflexis possit benè formari conscientia moraliter certa de honestate actionis, clarè patebit infrà ex dissertatione opinionis probabilis, quam in fine hujus tractatus afferemus. (1)

26. — Horum principiorum principalissimum est illud, quòd *Lex dubia non potest certam inducere obligationem*. Veritas hujus principii (quod non negatur neque ab ipsis rigidæ sententiæ fautoribus) evidenter in dissertatione mox enunciata probabitur. *Vide ibi dicenda*. Ex hoc autem primo efformatur secundum illud principium: *Melior est conditio possidentis*. Quoties enim lex dubia minimè ligat hominem, homo utique remanet solutus, et liber ab obligatione legis, eoque casu licitè potest uti suâ libertate, quam verè possidet, cùm lex est dubia; ait enim *S. Thomas: Illud dicitur licitum, quod nulla lege prohibetur. In 4. sent. dist. 15. q. 2. art. 4.*

(1) Vide infrà n. 55. et 69.

Editor.

ad 2. Hoc autem secundum principium, licèt aliqui illud infirmare conentur, dicentes quòd valet tantùm pro foro, vel tantùm in materia justitiæ; ego tamen nescio, quomodo in omnibus negari possit. Quæstio tantùm esse potest, an in quolibet dubio morali possideat lex, aut libertas. Antiprobabilistæ dicunt, semper legem possidere; nos verò dicimus, aliquando possidere legem, aliquando libertatem, nempe cùm lex non est adhuc promulgata. Hæc (dico) quæstio est, sed nemo negare potest principium, meliorem semper esse possidentis conditionem. Casu igitur quo possidet lex, pro ea standum est; si verò possidet libertas, standum pro libertate. Ad dignoscendum autem, pro qua parte in dubiis stet possessio, videndum pro qua stet præsumptio. Præsumptio verò stat pro ea parte, quæ non tenetur ipsa factum probare, sed onus probandi illud transfert in alteram : *Factum enim non præsumitur, nisi probetur;* quod est aliud principium approbatum à *l.* 2. *de Probation.* In dubio igitur factum non præsumitur, sed est probandum. Si verò factum est certum, putà si matrimonium certè est initum, et dubitatur, an ritè initum sit, aliud principium servari debet : *In dubio omne factum præsumitur rectè factum.* Sive : *In dubio præsumitur factum, quod de jure faciendum erat.* Sive : *Standum pro valore actûs.*

27. — Ex præfatis infertur 1. quòd si lex est dubiè condita, vel dubiè promulgata, non obligat, quia possessio non stat pro ipsa, sed pro libertate. Idem dicendum, si dubitatur, an in lege promulgata comprehendatur vel ne aliquod onus; tunc enim non tenemur illud implere; quia pro illa parte, de qua lex est dubia, lex non possidet. Contrà verò, si lex est certè condita, et certè promulgata, et indè oritur dubium, an sit abrogata, vel revocata, aut dispensata, est observanda; quia tunc ipsa possidet. Sic etiam in dubio, an lex per se justa fuerit acceptata, etiam observari debet; quia præsumendum est, eam fuisse receptam ex illo alio principio : *In dubio præsumitur factum, quod de jure faciendum erat.*

28. — Infertur 2. id quod de lege dictum est, dicendum esse etiam de voto; votum enim est instar legis particularis, quam homo sibi imponit. Hinc si quis dubitat, an emiserit votum, non tenetur illud implere, ut communiter docent *Cabassutius, Theor. jur. l.* 1. *c.* 8. *n.* 19. *Suar. in* 3. *p. disp.* 40. *sect.* 5. *n.* 15. *Sanch. in dec. l.* 1. *c.* 10. *n.* 36. *Anacl. de*

voto q. 2. concl. 3. Salm. eod tit. tr. 17. c. 1. punct. 6. §. 2. n. 143. cum aliis innumeris. Sic pariter qui dubitat, an in voto emisso comprehendatur aliquid, vel non, non tenetur ad votum, quoad partem de qua dubitat : pro illa enim parte votum non possidet, ut habetur ex *cap. Ex parte 18. de censibus*, ubi, cùm aliqui quædam vota emisissent, et postea dubitarent, an tenerentur ad majus, vel ad minus promissionis factæ, sancitum fuit teneri eos tantùm ad minus; ideòque notat ibi Glossa : *In dubiis liberum est sequi, quod magis placuerit.* Contrà verò, si quis est certus de voto, et dubitat de satisfactione, tenetur quidem ad votum, quia tunc votum possidet.

29. — Dicunt tamen plures auctores, quòd si quis probabiliter judicat jam voto satisfecisse, an teneatur hoc non obstante illud implere? Negant plures AA., nempe *Roncagl. de præc. dec. c. 2. de voto q. 4. Salm. eod. tit. tr. 17. c. 1. punct. 6. §. 2. n. 143. cum Laym. Lugo de pœnit. disp. 16. n. 60. et alii;* quia (ut ajunt), cùm obligatio legis eo casu sit dubia, fit dubia etiam legis possessio. Olim probabilem hanc opinionem putavi, ductus magis à probabilitate extrinseca, quàm intrinseca; sed re meliùs perpensa, nunc minimè illam probabilem censeo. Hinc oppositam dico tenendam cum *Concina tom. 3. diss. 2. de voto c. 4. n. 10. Antoine de relig. c. 3. de voto q. 5. Fill. Leandr. et aliis.* Ratio, quia, cùm votum est dubiè emissum, rectè dicitur non adesse obligationem illud implendi, tunc enim possidet libertas; cùm tamen votum est certum, libertas hæc ligata remanet ab obligatione voti, donec votum certò non sit impletum. Tum tantùm prima sententia admitti posset, cùm probabilitas esset talis, quòd præsumere faceret quadam certitudine morali, voto jam fuisse satisfactum. Quod autem diximus de voto, intelligendum est etiam de satisfactione pœnitentiæ sacramentalis (1).

(1) Hæc *S. Alphonsi* doctrina rectè cum distinctione intelligenda est. Habent enim verba : *probabilis satisfactio* duplicem sensum : quorum seu probabilitas versatur aut circa ipsam positionem actus præcepti vel voti, aut opere adimpleto, circa valorem actus positi. In primo dubio utique præceptum aut votum adimplendum est, cùm adhuc possideat; in altero verò casu opus minimè repetendum juxta principium : *In dubio standum est pro valore actûs.* Rem ita intelligendam esse clariùs patet infrà ex *l. 4. n. 709 in*

30. — Si quis autem votum emisisset, et postea opus promissum jam præstitisset, immemor tamen obligationis ex voto contractæ, valdè probabiliter non tenetur opus illud iterùm præstare, ut docent *Suarez de rel. l.* 4. *c.* 26. *n.* 8. *Laym. l.* 1. *t.* 4. *c.* 4. *n.* 7. *Sanch. dec. lib.* 1. *c.* 13. *n.* 10. *Bonac. de leg. q.* 1. *p.* 10. *n.* 13. *cum Azor. Less. et aliis communiter.* Hoc tamen procedit semper ac vovens certè judicare potest, quòd si memor voti fuisset, pro illius satisfactione applicasset opus illud : quod utique communiter præsumendum est ; quisque enim generalem voluntatem habet priùs oneri ex obligatione debito faciendi satis, proindè opera supererogationis addendi.

31. — Infertur 3. quòd subditus, quamvis non teneatur obedientiam præstare superiori præcipienti in iis quæ sunt certè illicita, tenetur verò in iis de quibus dubium est, an sint licita vel ne ; quia in dubiis standum est pro superiore possidente jubendi potestatem, quâ in dubio exspoliari nequit ; ita communiter *Cajet. q.* 169. *art.* 2. *ad.* 4. *Contin. Tournely de præcip. statuum oblig. part.* 2. *cap.* 2. *art.* 3. *quær.* 5. *r.* 2. *et alii plures cum S. Antonin. S. Bonavent. Cabassut. Soto, etc.* Limitant verò *Sotus, Cont. Tourn. loc. cit., Less. Sanch. Salmant. etc.* communissimè quoties res præcepta esset valdè difficilis et molesta, nempe si subditus obediendo deberet se vel alterum exponere periculo gravis damni spiritualis, vel temporalis. Hæc fusiùs exponemus tractando de præceptis particularibus, *lib.* 3. *cap.* 1. *n.* 47.

32. — Infertur 4. quòd adolescens dubitans, an vigesimum primum annum expleverit, non tenetur ad jejunium. Dubitans

fine et ex *Quær. I* inter recentiores retractationes, ubi in solo dubio ipsius adimpletionis præceptum, votum, etc. repetendum esse asseritur.

Clarissimè verò ipse *S. Alphonsus* eamdem quæstionem discutit in *Hom. Ap. tr* 3. *n.* 31 in cujus *medio* sic habet :

« Distinguendum dubium facti à dubio juris. Si quis emisit votum et deindè » dubitat, an facto illud impleverit, tenetur equidem implere ; sicut certus » de debito et dubius de solutione, tenetur solvere ; quia dubia solutio non » æquivalet debito certè contracto. Sed hic sermo est de jure circa factum, » nam sicut constat votum fuisse emissum, sic etiam constat jam impletum » fuisse opus promissum. Restat igitur dubium juris, an opere impleto de facto » et extante probabili satisfactione de jure, adsit obligatio satisfaciendi voto ? » Et hic dicimus, quòd facta probabili satisfactione, obligatio juris evasit » dubia, et consequenter dubia etiam possessio illius ; obligatio autem dubia, » quæ adhuc dubiè possidet, nequit inducere onus præstandi rem certam. »

Edit.

verò, an pervenerit ad annum sexagesimum, quo completo, probabiliter homo deobligatur à jejunio, ut dicemus *lib. 4. n. 1036.*, tenetur ad jejunium, quia tunc possidet jejunii præceptum. Idem dicendum de eo, qui dubitat de ætate requisita ad sacrum ordinem, vel beneficium suscipiendum; tunc enim stat possessio pro præcepto. Idemque dicendum de eo, qui est in sabbato, et dubitat, an transierit hora mediæ noctis; tunc enim nequit vesci carnibus, cùm adhuc possideat præceptum abstinentiæ. Secùs verò si quis dubitat de hoc in feria quinta, quia tunc post adhibitam diligentiam licitè potest edere carnes, cùm adhuc possideat libertas. Ita *Laym. l. 1. c. 4. n. 35. Sanch. de matr. disp. 40. et 41. Busemb. et alii plures.*

33. — Infertur 5. quòd si post matrimonium bona fide contractum supervenit dubium de valore illius, ante inquisitionem veritatis dubitans non potest petere, sed tenetur reddere, ex *cap. Dominus, de sec. nupt.*, quia conjux dubium ignorans adhuc possidet jus petendi. Post verò inquisitionem dubitans potest etiam petere; ut probabiliùs tenent *Soto, Habert, Wigandt, Roncaglia, Sanch. Salm. etc. Vide dicenda lib. 3. n. 903. et 904.*

34. — Infertur 6. quòd certus de debito, et dubius de solutione, tenetur solvere, ut communiter docent *Suar. Vasq. Lugo, et alii cum Sanch. in dec. l. 1. c. 10. n. 12.* Casu verò quo etiam creditor de suo jure dubitaret, censet *Layman l. 1. tr. 1. c. 2. Diana p. 4. tr. 3. r. 35. et Sporer de consc. cap. 1. n. 85. cum Tamburin.* debitorem teneri tantùm ad partem pro rata dubii. Subdit tamen *Layman*, quòd non auderet condemnare creditorem, si totum exigeret.

35. — Sed hic quæritur I. An possessor bonæ fidei, superveniente dubio, teneatur aliquid pro rata dubii restituere? Si dubium est æquale pro et contra, communis est sententia cum *Sanch. in dec. l. 1. c. 10. n. 9.* adversùs paucos, possessorem ad nihil teneri, *ex reg. 65. de reg. jur. in 6.* ubi legitur: *In pari casu melior est conditio possidentis.* et *reg. 128. In pari causa possessor potior haberi debet.* Sed quid, si rationes contra possessorem sint validiores?

Prima sententia dicit, quòd licèt ipse habeat rationem probabilem pro se, tenetur tamen in eo casu ad restitutionem pro rata illius majoris propensionis, quia conditio possidentis est

quidem melior in pari, non autem in dubio inæquali. Ita *Sanch. de matr. l. 2. disp. 41. n. 19. cum Coninch. Valent. et Ledesma apud Salm. tr. 13. de rest. c. 1. punct. 3. §. 3. n. 67.*

Secunda tamen communior et probabilior *sententia* docet ad nihil eum teneri, nisi moraliter constet rem esse alienam. Ita *Palaus tr. 1. d. 3. p. 2. n. 11. Lugo d. 17. n. 93. Roncaglia de rest. c. 2. qu. 3. r. 2. cum Laym. Carden. Dicast. Tamb. Dian. Burg. et aliis apud Croix l. 3. p. 2. n. 563. Mazzot. de consc. c. 3. Sporer de consc. c. 1. sect. 4. n. 66. cum Molina et S. Aug. lib. de Fid. et op. c. 7.* relato in *can. Si Virgo, caus. 34. q. 1.* qui ait : *Possessor rectissimè dicitur, quamdiù se possidere ignorat alienum.* Dum autem certò non constat (ait *Sporer*) rem esse alienam, tamdiù possessor ignorat se possidere alienum. Ratio præcipua hujus sententiæ est, quia per possessionem bonæ fidei acquiritur verum jus; possessio enim à juristis sic definitur : *Jus insistendi in re non prohibita possideri.* Quapropter dominium rei donec dubium est, possessor retinet jus insistendi; ita tamen ut ante diligentiam adhibendam ad veritatem assequendam, ipse tenetur rem servare; at post diligentiam, et veritate non assecuta, potest illam consumere, et etiam alienare, admonito rerum emptore de dubio vertente super re. Et propter hanc potissimam rationem *Sanchez in dec. dict. n. 9.* mutavit sententiam alibi defensam, et secundam est secutus. Etiam *Cardinalis Sfondratus, in reg. sac. 1. §. 20. n. 11.* dicit non esse procedendum contra possessorem, nisi ex certitudine. Hinc parùm probabile videtur id quod hic addit *Roncaglia de restit. c. 2. q. 3. r. 2.* nempe quòd si rationes possidenti faventes sint tantùm tenuiter probabiles, tunc ipse tenetur rem restituere, saltem quoad majorem partem; nam si contra possessorem rationes sint taliter probabilissimæ, ut fundent contra ipsum moralem certitudinem, tunc ipse tenetur totam rem restituere; si autem secùs, ad nihil tenetur (1).

(1) Sæpissimè à *S. Alphonso* hic num. 35 in cursu hujus Operis citatur, cujus tamen materia non convenit cum præsenti, nec alicubi ex ordine invenitur tractata. Ratio diversitatis hæc est : S. Auctor tractatum de conscientia in posterioribus editionibus omninò immutavit, quin citationes numerorum in aliis tractatibus correxerit. Optimum esse itaque duximus, ex edit. Rom. 1757. numerum 35 in Opere frequenter, utì *l. 4. n. 521. 544. 999. 1001 etc. et quæst. I. reform.*, laudatum, hìc ex integro in forma notæ adducere :

N. 35. « Sic etiam defenditur sententia, quòd in compensatione, licèt regu» lariter fieri compensatio nequeat, nisi creditum sit liquidum : attamen

36. — Quæritur II. Quid si contra possessorem adsit ratio probabilis, et nulla pro ipso?

Prima sententia tenet, quòd si ratio illa probabilis generat assensum opinativum unicum, quòd res sit aliena, ita ut possessor nullum habeat assensum, quòd res sit sua; tunc tenetur restituere. Secùs si adhuc probabiliter putaret rem esse suam. Ita *Sanch. dec. l. 1. c. 10. n. 9.* citans *Vasquez, Palaus tom. 1. tr. 1. disp. 3. p. 2. Renzi de 7. præc. c. 3. sect. 2. q. 15.*

» docent DD. quòd in aliquibus casibus potest fieri tantùm cum probabilitate » crediti, si adsit probabilitas juris, ut tenent *Salm. de rest. c. 1. n. 319 et* » 320 ubi vocant hanc probabilitatem juris probabilitatem proximam.

» Hinc 1. probabile dicunt posse diffamatum pecunia sibi compensare fa- » mam ablatam à diffamante, cùm probabile sit, diffamantem teneri cum » pecunia compensare famam ablatam, si nolit vel nequit famam restituere.

» Ita probabile putat *Lugo de just. d. 16. n. 95. et 96. cum Tanner. Dian. et* » *Salm. n. 321. cum Tamb. Less. Mol. Arag. Led. etc.*

» 2. Probabile esse dicunt *Salm. eod. n. 321. cum Bon. Rebell. Sylvio,* » *Dicast. Vill. item Lugo n. 95.* diffamatum ab alio, quem ipse infamavit, » posse uti compensatione, sequendo opinionem probabilem ad asserentem » quoad restitutionem; saltem ut ait *Dicast. apud Croix l. 3. p. 2. n. 455.* » excusatur is à fama restituenda, donec fama ei ablata ab altero restituatur.

» 3. Probabile etiam esse dicunt *Salm. l. c. cum. Les. Mol. Gran. etc. cum* » *Lugo l. c.* legatarium ex testamento non solemni posse compensare legatum » sibi relictum.

» Et quare in his casibus et non in aliis possit fieri compensatio cum pro- » babili? Respondent *Salm. hic n. 323.* quia in his casibus dicti DD. potue- » runt habere rationes speciales, quas ipsi dicunt nescire, ideoque acquies- » cunt probabilitati extrinsecæ præfatorum AA. classicorum. Sed in eodem » tractat. *de rest. c. 4. n. 148.* rationem produnt, dicentes, quòd cùm DD. » dicunt neminem posse sibi compensare creditum quod non est certum, in- » telligunt loqui in eo casu, quo ipsum creditum est dubium, non autem » quando creditum est certum et dubium versatur tantùm circa modum sa- » tisfactionis, an possit ille satisfacere sibi per compensationem vel aliter, » quia tunc benè potest uti opinione probabili circa modum. Ita *Salm. et Lugo* » *d. 16. n. 47. ex Suar. et Sanch.*

» Attamen *Croix l. 3 p. 1. n. 962.* omninò negat in tribus casibus suprà re- » latis posse fieri compensationem, cùm nemini liceat compensare creditum » nisi certum. Ego autem, ut fatear quid sentiam, dico quòd in primo casu » compensationis famæ cum pecunia sequor quod tenet *Croix*..... In secundo » autem casu probabiliùs mihi videtur non teneri detractorem famam resti- » tuere, donec sua fama ipsi restituatur, cùm ibi suum jus non solùm sit cer- » tum sed etiam in eodem genere, saltem si diffamatio ex utraque parte sit » ejusdem speciei. In tertio casu non valeo acquiescere relatæ opinioni, gra- » vissima enim est sententia (licèt alii probabiliter etiam contradicant) quòd » ex testamento nullo nullum jus acquiratur, ut tenent *Mol. Lugo, Vasq.* » *Sanch. Salm.* etc. Ideo cùm jus legatarii sit prorsùs incertum; nescio quo- » modo possit ipse compensare adversùs hæredem possidentem. »

Edit.

Tamb. dec. lib. 1. c. 3. 5. 7. verb. Restitutio, n. 7. Viva opusc. de conse. dub. q. 2. art. 1. n. 8. in fin. ubi dicit, quòd cùm possessor habet rationem probabilem contra, et nullam pro se, tunc habet moralem certitudinem, quòd res sit aliena.

Secunda sententia, quam tenet *Salas 1. 2. q. 21. tr. 8. disp. unic. sect. 23. n. 231.* dicit quòd adhuc, quando rationes pro contraria parte assensum generant; modò non convincant, nec assensus sit certus moraliter, sed merè opinativus, includens formidinem, quæ necessariò in opinione includitur, tunc possessor potest rem retinere, quia possessio præponderat omnibus rationibus non convincentibus.

Præfatæ opiniones videntur sic posse conciliari. Certum est, quòd legitima possessio cuique tribuit jus certum rem retinendi, donec non constet de jure alterius, ut dicunt communissimè *Palaus, Laym. Sporer, et alii cit. ut sup. cum Croix dicto n. 563.* Et ipse *Viva loc. cit.* id concedit, dicens quòd *possessio bonæ fidei parit jus certum, quod prævalere debet juri probabili, et non moraliter certo alterius.* Ratio est, quia possessio legitima fundat de se præsumptionem certam de justitia possessoris, ut dicunt *Wigandt exam. 3. de conse. et Lugo de just. d. 17. n. 94.* Ergo etiamsi adsit judicium probabile contra possessorem, et nulla probabilitas illi assistat, adest tamen præsumptio orta ab ipsa possessione, quæ tribuit ei jus certum, quod nequit superari, nisi à jure certo alterius per rationes certas convincentes.

Quapropter prima sententia dicens, quòd possessor teneatur restituere, quando habet assensum opinativum contrarium, et nullum pro se, sanè est intelligenda, quando possessio esset ex aliqua parte infirma, utpote dubia, vel incœpta cum dubia fide, ita ut nulla legitima præsumptio ex ea oriri videatur pro possessore; tunc enim verè nulla probabilitas ipsi assisteret, unicumque judicium opinativum tunc ipsa haberet rem esse alienam. Secùs verò, si haberet possessionem certam ac legitimam bonæ fidei; quia tunc sola possessio, etiamsi nulla alia ratio ei suffragaretur, præberet illi jus certum, quod superari non potest nisi à rationibus certis oppositis, non autem ab opinione probabili, quæ necessariò formidinem includit. Et hoc clarè innuit *Lugo loco citato*, ubi ait, possessionem de se parere præsumptionem prævalentem pro possessore, ne ipse sit privandus, donec non constet de jure alterius per pro-

bationem superantem præsumptionem possessionis. Undè rectè concludit *Croix lib.* 1. *n.* 501. quòd licèt pro possessore non sit probabile argumentum, si tamen pro petitore non sit argumentum nisi probabile, possessor adhuc licitè retinet, quia possessio est jus certum retinendi, contra quod non prævalet nisi certitudo. Hoc idem dicetur pariter de matrimonio probabiliter nullo. *Vide l.* 6. *n.* 904.

37. — Quæritur III. Quid si possessor bonæ fidei, dubio superveniente, negligat culpabiliter diligentiam adhibere, sed posteà non possit verus dominus ampliùs adinveniri? *La-Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 564. *Ronc. l. cit. et Salm. tr.* 13. *de restit. c.* 1. *punct.* 3. §. 3. *n.* 64. *cum Sanch. Less. etc.* dicunt tunc possessorem teneri rem restituere pro rata dubii. Contrà verò *Palaus tom.* 1. *tr.* 1. *d.* 3. *p.* 2. *n.* 9. *Bonac. de contr. d.* 1. *q.* 2. *p.* 2. *n.* 8. *Tamb. de consc. c.* 3. *v. Restitutio, n.* 9. *cum Diana et Reb.* probabile putant quòd possessor, quamvis peccârit mortaliter, diligentiam omittendo, tunc tamen ad nihil tenetur, cùm ex una parte damnum illatum sit dubium, et ex alia jus possessionis bonâ fide acquisitum ipse adhuc retineat. Veriùs autem censeo dicendum, quòd talis possessor teneatur aliquid restituere (vel domino, vel pauperibus, si dominus sit incertus) Ratio est, quia cùm ipse culpabiliter dominum privârit spe, quam dominus ad rem habere poterat, et illa spes erat quidem pretio æstimabilis, jam damnum certum est illatum domino, qui spem illam etiam certè possidebat. Puto tamen non esse faciendam restitutionem pro quantitate dubii, ita ut, si rationes ex utraque parte essent æquales, res sive ejus pretium pro medietate sit restituendum, sed minus, et fortè valdè minus; quia illa spes domini non poterat æstimari pro medietate valoris rei, sed multò minoris, stante æquali probabilitate rationis ex una parte, et certo jure possessionis ex alia, quæ possessori favebat, et adhuc favet: possessio enim rei multò quidem majoris æstimatur, quàm possessio spei.

Notat autem I. *Tamb. l. c. n.* 7. *cum Villal. et aliis*, quòd si possessor incipiat dubitare per rationes probabiles, tenetur quidem inquirere veritatem, secùs verò si dubitaret per rationes tantùm tenues. Notat II. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 562. *cum Vasq, Laym. Pal. Sanch. Mol. etc.* et non improbabile putat *Ronc. dict. q.* 3. *r.* 1. quòd cùm possessor (etiam qui cum dubio incœperit possidere) rem habuerit à possessore bonæ fidei, si postea dili-

gentia fit impossibilis, nihil tenetur restituere; ipse enim in omne jus illius legitimè tunc succedit.

38. — Quid denique dicendum in dubio, si aliquid cibi vel potûs deglutiveris, an possis tunc Eucharistiam accipere? Negant *Sanchez lib.* 2. *de matr. disp.* 41. *n.* 40. *Roncaglia de Euchar.* c. 5. *qu.* 6. *et Salmant. eod. tit. tr.* 4. c. 7. *punct.* 4. *n.* 69. *cum aliis*; tum quia (ut ajunt) legi certæ non communicandi sine jejunio non satisfacit per dubiam satisfactionem; tum quia id videtur gravi irreverentiâ non carere. Alii tamen, ut *de Lugo de Eucharistia disp.* 15. *n.* 43. *Castropal. disp.* 3. *punct.* 8. *n.* 9. *Laym. l.* 1. *tract.* 1. *c.* 5. *n.* 36. *Diana tom.* 2. *tr.* 4. *de sacrament. resol.* 29. *La-Croix l.* 6. *part.* 1. *n.* 576. *Sporer de sacrificio missæ cap.* 6. *n.* 274. *cum Sa, Carden. Med. Gobat. Boss. et aliis* dicunt, in tali dubio benè te posse communicare. Ratio horum est, quia lex jejunii non est positiva, ita ut præcipiatur jejunium tamquam requisitum absolutè necessarium ad communicandum; sed est prohibitiva, qua prohibetur quisque accedere ad communionem, si aliquid cibi aut potûs sumpserit, ne conjungatur terrenus cibus cum divino. Id enim, ait *Lugo loc. cit.* constare ex conc. Bracharensi II. *can.* 10. ubi prohibetur, *ne aliquis, quocumque cibo præsumpto, oblationem consecret in altari.* Item in conc. Toletano VII. *can.* 2. habetur: *Nullus post cibum, potumque quemlibet minimum sumptum missam facere præsumat.* Item in concilio œcumenico Constantiensi *sess.* 13. §. *In nomine Sanctæ, etc.* dicitur: *Sacrorum canonum auctoritas, et approbata consuetudo Ecclesiæ servavit, et servat, quòd hujusmodi sacramentum non debet confici post cœnam, nec à fidelibus recipi non jejunis, nisi in casu infirmitatis, aut alterius necessitatis à jure, vel Ecclesia concesso, vel admisso.* Ita apud *Lugo loco cit. n.* 18. *et* 19. Posito igitur, quòd lex jejunii est prohibitiva, nempe ne quis communicet post cibum sumptum, probandum est factum jejunii fracti, ut quis communicare prohibeatur. In dubio autem an factus sit casus, quo vigeat prohibitio legis, non tenetur is abstinere à communione, dum adhuc tunc possidet sua libertas; præcepto enim Ecclesiæ, inquit *Lugo*, ne quis communicet post cibum, non adversatur, qui facto examine non scit se aliquid sumpsisse. Licitè igitur in dubio de fractione jejunii, ille communicat, etenim cùm ipsi eo casu tantùm vetita esset communio, quo jejunium fregisset, benè

possidet libertas communicandi, usquedum de fractione non constat. Ratio hæc non videtur contemnenda ut futilis: saltem eo casu lex prohibens communionem non videtur certa, et tamquam dubia non obligat, juxta dicenda *n.* 55. *et seq.* Ad secundam autem rationem irreverentiæ oppositam respondent, non censeri irreverentem, qui utitur jure suæ libertatis, maximè si ex devotione ad communionem accedit.

39. — An autem idem dicendum, quòd possit communicare, qui dubitat, an post mediam noctem cibum, aut potum sumpserit? Negat *Lugo*, quia (ut ait) cùm quis scit se comedisse, et dubitat an comederit post mediam noctem, videtur ipsi incumbere onus probandi, post mediam noctem non comedisse. Sed pace tanti viri dicimus, quòd ratio suprà adducta, quòd lex sit prohibitiva, non positiva, si valet pro primo casu, valet etiam pro secundo; prohibitio enim est non communicandi illis, qui aliquid sumpserint post mediam noctem; si ergo, ne ipsi communicare possint, probandum est factum, quòd aliquid sumpserint, probandum est etiam factum, quòd sumpserint post mediam noctem. Cæterùm affirmativam sententiam tenent alii DD. suprà citati, quibus accedit doctus *P. Eusebius Amort Theol. tom.* 2. *disp.* 5. *qu.* 4. ubi inquirens, an comedens in dubio, utrùm jam sonuerit hora duodecima noctis, possit sequenti die communicare? Sic respondet: *Potest communicare, quia melior est conditio possidentis, quamdiù in contrarium non dantur præsumptiones tam fortes, ut operans probabiliùs credat jam sonuisse duodecimam.*

CAPUT III.

De conscientia probabili.

40 *Quæ sit conscientia probabilis. Quotque enumerentur diversæ probabilitatum species?*
41 *Quænam sit probabilitas facti, et quænam juris?*
42 *Numquam licet uti probabilitate facti cum periculo damni alterius.*
43 *Quamnam opinionem sequi teneamur in materia fidei?*
44 *Quamnam opinionem sequi debeat medicus?*
45 *An possit uti remedio minùs tuto?*

46 *Quid si desperatur de salute infirmi?*
47 *Quamnam opinionem debeat sequi judex?*
48 *Quamnam minister in collatione sacramentorum?*
49 *Quid si adsit necessitas?*
50 *An liceat uti opinione probabili quoad contrahendum matrimonium, et quoad jurisdictionem confessarii, casu quo præsumitur suppleri ab Ecclesia?* De hoc vide dicenda lib. 6. n. 575. et dicenda de Errore communi n. 572.
51 *An quod dicitur de administratione sacramentorum circa usum sententiæ latæ, idem dicendum sit de susceptione sacramentorum?*
52 *Quid si venator dubitat, an animal feriendum sit fera, vel homo?*
53 *An liceat uti opinione probabili probabilitate juris? De opinione tenuiter probabili.*
54 *De opinione probabilissima.*
55 *Dissertatio de usu moderatæ opinionis probabilis*, usque ad num. 89.

40. — Conscientia probabilis est, quâ quis innixus aliquâ opinione probabili, format sibi practicum dictamen rationis ex certis principiis reflexis, sive concomitantibus ad licitè operandum. Hìc tamen advertendum diversas dari probabilitatum species: alia enim est opinio tenuiter probabilis, alia probabilis, alia probabilior, alia probabilissima, alia certa moraliter, alia tuta, alia tutior. Opinio tenuiter probabilis est, quæ aliquo fundamento nititur, sed non tali, ut valeat assensum viri prudentis ad se trahere; hâc autem opinione nequimus licitè uti ex propos. 3. proscripta ab *Innoc. XI.* quæ dicebat: *Generatim dum probabilitate sive intrinseca sive extrinseca, quantumvis tenui, modò à probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.* Probabilis est, quæ gravi fundamento nititur, vel intrinseco rationis vel extrinseco auctoritatis, quod valet ad se trahere assensum viri prudentis, etsi cum formidine oppositi. Probabilior est, quæ nititur fundamento graviori, sed etiam cum prudenti formidine oppositi, ita ut contraria etiam probabilis censeatur (1). Probabilissima est, quæ nititur fundamento gravissimo,

(1) Ut modò infrà ex n. 55 et 56 patet, *S. Alphonsus* ipsam opinionem probabiliorem in parùm probabiliorem et in notabiliter seu certè probabiliorem dividit. Attendat itaque lector, ne unquam hanc summi momenti distinctionem prætermittat, nec miretur, quòd v. g. auctor quin sibi contradixisse censendus sit, in *Hom. Ap.* sæpè aliquam opinionem, probabiliorem nominet, quæ in

quapropter opposita censetur vel tenuiter, vel dubiè probabilis; hâc autem opinione semper licitè utimur, ut constat ex propos. damnata ab *Alexandro VIII.* quæ dicebat: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.* Opinio sive sententia moraliter certa est, quæ omnem prudentem formidinem falsitatis excludit, ita ut opposita reputetur omninò improbabilis. Opinio demùm tuta est, quæ recedit ab omni peccandi periculo. Tutior verò, quæ magis à tali periculo recedit, tametsi rationibus firmioribus non nitatur.

41. — Deindè advertendum, aliam esse probabilitatem facti, aliam juris. Probabilitas *facti* est quæ versatur circa rei veritatem, sive rei substantiam, nempe an sacramentum cum tali materia collatum, sit validum, aut nullum: an contractus cum tali pacto initus, sit usurarius, vel ne. Probabilitas autem *juris* versatur circa honestatem actionis, id est, an liceat sacramentum cum tali materia conferre: an contractum cum tali pacto inire (1).

42. — His positis, dicimus numquam esse licitum uti opinione probabili probabilitate *facti* cum periculo damni alterius, aut suiipsius; quia hujusmodi probabilitas minimè aufert periculum damni; si enim opinio illa est falsa, non evitabitur proximi, aut operantis damnum; nam si exempli gratiâ baptismus cum saliva collatus reverà est nullus, ita ut infans sine baptismo remaneat, probabilitas in oppositum non potest utique efficere, ut sit validus.

hac magna Morali ipsi tantùm probabilis est, cùm opiniones parùm probabiliores essentialiter non diversæ sint à merè probabilibus.

Relationes oppositionis variarum sententiarum probabilium juxta mentem auctoris hæ sunt:

Probabili contradictoriè opponitur	probabilis, valdè probabilis;	
Probabiliori (sc. parùm)	»	minus probabilis, probabilis;
Probabiliori (sc. notabiliter seu certè) / Probabilissimæ	»	tenuiter aut dubiè probabilis;
Certæ / Veræ seu veriori	»	improbabilis, non probabilis.

Præterea notandum, quòd ea sola opinio auctori probabilis sit, quam ipse probabilem vocat. Opinio, quam neque probabilem neque improbabilem appellat, judicio aliorum subjicit. Idem dicendum de probabiliori. Confer monitum auctoris ad lectorem, *Hom. Ap. tr. 1. n. 31.* necnon varias ipsius epistolas.

(1) Confer lib. 4. n. 700 ejusque adnotationem. *Edit.*

43. — Hinc infertur 1. non esse licitum in materia fidei, et in omnibus ad æternam salutem necessitate medii spectantibus, sequi opinionem nec minùs probabilem (ut ineptè dicebat propos. 4. ab *Innoc. XI.* proscripta) neque probabiliorem; sed tenemur sequi sententiam tutiorem, ac per consequens amplecti debemus religionem magis tutam, qualis est procul dubio nostra catholica; cùm enim quævis alia religio falsa sit, etiamsi aliqua videatur alicui probabilior, tamen amplectens eam, relictâ tutiori, nequaquam damnum suæ æternæ salutis effugiet.

44. — Infertur 2. quòd medicus tenetur adhibere medicamenta tutiora infirmis profutura, nec potest uti remediis minùs probabilibus, relicto probabiliori, sive tutiori: in medicamentis enim probabilius est, quod est tutius pro sanitate infirmi.

45. — Sed dubitatur 1. Utrùm quando non apparet medicamentum certum, possit medicus uti remedio minùs probabili, probabiliori relicto? Affirmant *Azor. Arag. Montes. Salas, etc. apud Salmant. de V. præc. decal. tr.* 25. *cap.* 1. *punct.* 6. §. 2. *n.* 143. Sed probabiliùs negant *Sanch. dec. t.* 1. *cap.* 9. *n.* 41. *et ipsi Salm. loc. cit. n.* 144. *cum Soto, Suar. et Bonac.*, quia medicus non solùm ex charitate, sed etiam ex justitia, ratione officii, et taciti contractûs, tenetur providere meliori modo saluti infirmi, à quo stipendium accipit.

46. — Dubitatur 2. An quando desperatur de salute infirmi, possit medicus applicare illi remedia, quæ ipse dubitat, an prosint, vel obsint? Certum est et commune 1. quòd si probabile sit, remedium fore profuturum, tunc potest, imò tenetur illud applicare, quando certius non habet. *Vide Salmant. loco cit. n.* 150. *in fine.* Certum est 2. non licere applicare infirmo etiam desperato remedium, de quo ignoratur, an sit salutare, vel noxium, ad experimentum faciendum super infirmo. Ita communiter *Salm. n.* 148. *cum Navar. Azor. Castrop. Salas, Perez, etc.* Ratio, quia illicitum est experimentum quærere cum periculo mortis infirmi, vel accelerationis illius. Certum est 3. cum *Sanch. l. c. n.* 42. *et Salm. n.* 152. *in fine*, quòd si remedium est dubiè profuturum, et certò non nociturum, omninò infirmo est applicandum. Quoad quæstionem autem duplex est sententia.

Prima negat, quia (ut suprà dictum est) numquam licet exponere infirmum periculo mortis, nec illam accelerandi; ita *Salmant. cit. c. 1. n. 150. cum Azor. Castrop. Sylv. Villal. etc.*

Secunda tamen *sententia*, quæ satis probabilis est, et fortè probabilior, eamque tenent *Sanch. dec. l. 1. c. 9. n. 39. cum Valent. item Busemb. l. 5. infrà n. 291. ad IV. et Bonac., Filliuc. Reginald. Bardi apud Salm. n. 149.* affirmat esse licitum, quia cùm de infirmo desperatur, conformius est prudentiæ, et voluntati infirmi (præsertim si ipse expressè in hoc consentiat) applicare illi remedium dubium, quàm illud omittere cum certitudine mortis. Idque ut certum habet *Antoine tract. de oblig. c. 7.* agens *de officio medici.* Notat præterea *Sanchez n. 42. cum Navarro*, quòd etsi medicus non potest contra suam opinionem auctor esse remedii, si tamen illud ab aliis doctoribus approbatur, et infirmus consentit, licitè potest eo uti.

47. — Infertur 3. quòd judex tenetur judicare juxta sententiam probabiliorem; ipse enim tenetur ex præcepto divino, et humano jus suum cuique tribuere pro majori pondere rationum, quæ cuique favent. Hinc damnata fuit ab *Innoc. XI.* propos. 2. quæ dicebat: *Probabiliter existimo, judicem posse judicare juxta opinionem minùs probabilem.* Rectè verò advertit *Cardenas cum aliis*, quòd si reus est in legitima possessione rei controversæ, et habet pro se rationem probabilem, nequit judex eum exspoliare, etiamsi actor probabiliores rationes pro se adducat; possessio enim legitima (ut diximus *n.* 35.) dat possessori jus certum rei retinendæ, donec constet de jure alterius. *Vide dicenda lib. 5. n. 212. Qu. II.* ubi id fusè probabitur.

48. — Infertur 4. quòd in collatione Sacramentorum nequit minister uti opinione nec probabili, nec probabiliori circa eorum valorem, sed tenetur sequi sententiam tutam, quæ est illa, quæ vel est tutior, vel moraliter certa. Constat id ex prop. 1. ab *Innoc. XI.* proscripta quæ dicebat: *Non est illicitum in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relictâ tutiore, nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabili tantùm utendum non est in collatione baptismi, Ordinis sacerdotalis, vel episcopalis.*

49. — Dixi, nisi *adsit necessitas;* etenim in extrema necessitate benè uti possumus qualibet opinione non solùm probabili, sed etiam tenuiter probabili pro valore sacramenti, ut rectè dicunt *Holzmann de bapt. a.* 2. *n.* 97. *Antoine de bapt. q.* 1. *Cuniliat. de sacr. in gen. c.* 1. §. 3. *n.* 3. *et alii communiter*, modò sacramentum conferatur sub conditione; quia conditio satis reparat sacramenti injuriam, si fortè invalidè conferatur, et contrà necessitas sufficiens et justa est causa sacramenti conditionatè conferendi. *Vide dicenda lib.* 6. *c.* 1. *de bapt. n.* 103. *v. Materia autem dubia, et de pœn. n.* 482. *in fin.*

50. — Dicunt autem plures AA. quòd licitè uti possumus opinione probabili, ubi præsumitur Ecclesia supplere; ut evenire potest in sacramento matrimonii ad convalidandum contractum probabiliter tantùm validum, si fortè contractus ille est nullus ob impedimentum, quod Ecclesia supplendo aufert, et in sacramento pœnitentiæ ad supplendam jurisdictionem confessarii, si fortè illa desit. Hanc sententiam vocant communissimam *Viva in prop.* 1. *damn. ab Innocent. XI. n.* 20. *et La-Croix l.* 6. *n.* 117. *cum Suar. Less. Coninch. Regin. etc.* Imò *Sporer de consc. c.* 1. *n.* 56. *cum Dicast.* vocat moraliter certam; hancque testatur esse praxim totius Ecclesiæ *de Lugo disp.* 19. *n.* 31. *cum Arriaga, Suar. et Diana apud Carden. in prop.* 1. *damn. ab Innocent. XI. diss.* 11. *n.* 166. *et seqq.* Sed *vide lib.* 6. *n.* 573. ubi plura dicentur circa jurisdictionem confessarii, quomodò et quando præsumitur ipsa suppleri ab Ecclesia. An autem, stante errore communi, semper Ecclesia suppleat jurisdictionem in sacramento pœnitentiæ, *vide ibid. n.* 572.

51. — Quæritur præterea, an quod dictum est de administratione sacramentorum, dicendum etiam sit de susceptione, ita ut nullus possit suscipere sacramentum cum opinione probabili?

Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Carden. in prop.* 1. *damn. ab Innoc. XI. diss.* 2. *c.* 3. *n.* 18. *Viva sup. ead. prop.* 1. *et La-Croix l.* 6. *n.* 105. Ratio eorum, quia specialis reverentia debita sacramentis exposcit, ut ea non exponantur periculo frustrationis. Hinc dicunt ex præfata prop. 1. damn. quoad ministrationem, virtualiter damnari etiam quoad susceptionem, cùm in utraque idem subsit periculum.

Secunda verò *sententia* negat, quam tenent *Pontius de matr. l. 4. c. 25. n. 9. Sanch. dec. l. 1. cap. 9. n. 33. cum Vasq. Salon. Syr. Perez, et aliis apud Card. n. 17.* Item *Spor. de cons. c. 1. n. 57. et Viva in sua Th. mor. de pœnit. q. 3. art. 3. n. 9.* ubi videtur se revocare, saltem quoad opiniones, quæ ex parte suscipientium passim à fidelibus in praxim deducuntur. Ratio quia nullam censetur injuriam sacramento irrogare, qui utitur opinione probabili; nec videntur sacramenta exposcere majorem reverentiam, quàm probabilem, quam exposcunt alia præcepta divina. Et hanc sententiam, ait *Mag. Hozes in eadem propos. 1. apud Carden. n. 27.* non amisisse suam probabilitatem ex damnatione Pontificis; quia non constat, propositionem potiùs proscriptam fuisse respectu reverentiæ erga sacramenta, quàm respectu charitatis erga suscipientes. His tamen non obstantibus, censeo non recedendum à prima sententia, saltem quia secunda ferè numquam poterit deduci in praxim à suscipientibus sine proprio animæ detrimento.

52. — Infertur 5. et ultimò, quòd si quis dubitat, an id quod vidit in sylva, sit fera, vel homo, non potest illud ferire, etiamsi probabiliter, aut probabiliùs existimet, illam esse feram; nam si reverà illud animal esset homo, probabilitas illa, sive major probabilitas, non liberaret hominem à morte. Itaque universè dicendum, numquam esse licitum uti opinione probabili probabilitate facti, ubi est periculum damni, vel injuriæ proximi.

53. — Secùs tamen dicendum de opinione, quæ est probabilis probabilitate juris; tunc enim quisque licitè uti potest opinione illa, formans sibi conscientiam moraliter certam de honestate suæ actionis (1). Quia tunc, cùm dubia sit lex, et non

(1) 1.° Quod in hoc numero sequitur, sicuti numeri sequentes 54, 55, 56 et 57 ex edit. sexta Rom. ann. 1767. ad verbum excerpti et hìc interpositi sunt, cùm brevissimè ac valdè logicè omnes facies probabilismi seu gradus probabilitatis simul exhibentes mentem auctoris de suo systemate clariùs ostendere viderentur.

2.° Cùm *S. Alphonsus de Liguorio* suum tractatum de conscientia aliquoties quoad formam immutavit, factum est, ut numeri 36, nimirùm numeri omnes ab hoc n. 53 exclusivè usque ad n. 90, quocum inchoatur tr. 2. de Legibus, penitùs defecerint. Optimum itaque esse duximus, numeros omissos claritatis causâ pro viribus restituere.

Edit.

satis manifestè proposita, hujusmodi lex vel non est lex, vel saltem non est lex quæ obligat, ut infrà videbimus in dissertatione de usu opinionis probabilis, *n.°* 57. *et seqq.*

54. — Remanet nunc videndum, quanam probabilitate potiri debeat opinio, ut ea licitè valeamus uti? Duo sunt certa, *ex n.* 40. Primum est, illicitum esse uti opinione tenuiter probabili, ut patet ex propos. 3. proscripta ab *Innocent. XI.* Hæc autem propositio meritò damnata fuit; tenuis enim probabilitas nequit dici vera probabilitas, sicut tenuis fortitudo aut tenuis peritia dici nequit vera fortitudo et vera peritia, sed potiùs dicenda est imbecillitas aut imperitia. Et idem dicimus de opinione, quæ notabiliter et certè minùs est probabilis; etenim dum opinio pro lege v. g. est longè majoris ponderis (ut infrà distinctiùs explicabimus *n.* 56.), illa evadit moraliter certa, efficitque ut opposita pro libertate reddatur vel improbabilis, aut dubiè probabilis, et ideo illa uti non possumus. Alterum est, certè licitum esse uti opinione probabilissima, ut constat ex propos. 3. damnata ab *Alexandro VIII*, quæque relata fuit dicto *numero* 40.

Duæ remanent nunc quæstiones discutiendæ, de quibus oportet peculiariter in sequenti dissertatione sermonem habere.

DISSERTATIO

DE USU MODERATO OPINIONIS PROBABILIS,

SEU

MORALE SYSTEMA

PRO DELECTU OPINIONUM QUAS LICITE SECTARI POSSUMUS.

55. — Præsenti dissertatione duas nobis proponimus quæstiones discutiendas. Prior est, an licitum sit sequi opinionem minùs probabilem, relicta probabiliori, (1) quæ stat pro lege (2). Posterior, an concurrentibus duabus opinionibus contrariis, æqualiter aut quasi æqualiter probabilibus, liceat minùs tutam amplecti. Dicitur, *æqualiter aut quasi æqualiter probabilibus*, quia (sicut omnes et probabilistæ et antiprobabilistæ conveniunt) cùm inter utramque opinionem modica est præponderantia, ita ut valdè tenuis et dubius sit excessus, tunc ambæ opiniones æquè probabiles existimantur, juxta commune illud axioma : *parum pro nihilo reputatur*.

56. — Circa primam quæstionem citiùs me expediam; resolutio enim est patens.

Dico igitur 1, quòd si opinio, quæ stat pro lege, videatur *certè* probabilior, ipsam omninò sectari tenemur : nec possumus tunc oppositam, quæ stat pro libertate, amplecti. Ratio, quia ad licitè operandum debemus in rebus dubiis veritatem inquirere, et sequi : at ubi veritas clarè inveniri nequit, tenemur amplecti saltem opinionem illam, quæ propiùs ad veritatem accedit, qualis est opinio probabilior.

(1) Intellige : *certè aut notabiliter probabiliori*, non verò *parùm aut dubiè probabiliori*.

(2) « Hanc sententiam (inquit *S. Alphonsus in suo Hom. Apost. tr. de consent. n.* 31) elapsi sæculi auctores quasi communiter tenuêre, sed » nos dicimus eam esse laxam et licitè amplecti non posse. »

Edit.

Dixi *certè* probabilior : quia, dum opinio pro lege est certè et sine ulla hæsitatione probabilior, tunc opinio illa non potest esse nisi notabiliter probabilior. Et eo casu opinio tutior non erit jam dubia (intellige de dubio strictè sumpto, ut in altera quæstione dicemus), sed est moraliter aut quasi moraliter certa ; saltem nequit dici ampliùs strictè dubia, cùm pro se certum habeat fundamentum quòd ipsa sit vera. Unde tunc fit, quòd opinio minùs tuta, quæ certo fundamento caret, remaneat aut tenuiter aut saltem dubiè probabilis respectu tutioris ; ideoque non est prudentia, sed imprudentia velle eam amplecti. Quoties enim intellectui certè apparet, veritatem multò magis stare pro lege, quàm pro libertate, tunc voluntas nequit prudenter et sine culpa parti minùs tutæ adhærere ; siquidem eo casu homo non proprio judicio seu propriæ credulitati innixus operaretur, sed potiùs per quemdam conatum, quem sua voluntate in intellectum inferret, ut à parte, quæ valdè verisimilior sibi apparet, removeretur, et ad partem, quæ sibi vera non apparet, imò quæ videtur nec certum fundamentum habere quòd possit esse vera, inflecteretur. Et huc facit illud apostoli : *Omne quod non est ex fide, peccatum est. Rom.* c. 14. ℣. 23.

57. — Quod ad alteram quæstionem spectat, quam latiùs hic discutiemus, dico quòd, cùm opinio minus tuta est æquè vel ferè æquè probabilis, potest quis eam licitè sequi ; et hoc probandum.

Ante omnia, duo ut certa supponere debemus : primum, quòd ad licitè operandum necessaria nobis est moralis certitudo de honestate actionis. Alterum, quòd hæc certitudo haberi potest, non tantùm ex directo, sed etiam ex reflexo principio, quo moralis illa certitudo actioni communicatur (1). Hisce præmissis,

58. — Dico II, quòd si opinio, quæ stat pro libertate, est tantùm probabilis vel æquè probabilis ac altera quæ stat pro lege, nec etiam ipsam quis sequi potest, eò quòd sit probabilis : nam ad licitè operandum sola non sufficit probabilitas, sed requiritur moralis certitudo de honestate actionis, juxta illud *S. Pauli ad Rom.* c. 14. ℣. 23 : *Omne quod non est ex fide, peccatum*

(1) Quomodo et quo fundamento certitudo moralis de honestate actionis etiam ex principiis reflexis obtineri possit, *vide in hoc tractatu n.* 69.

Edit.

est. Dicitur *ex fide*, nempe ex certo dictamine conscientiæ, ita ut homo in sua conscientia persuasum sibi habeat, quòd agendo rectè agat, prout explicant illud *ex fide S. Chrysost. S. Ambros. et alii cum S. Thoma qu.* 17. *de verit. art.* 3. Propterea falsum reputo effatum illud commune inter probabilistas, nimirùm : *qui probabiliter agit, prudenter agit* (1).

59. — Dico III. quòd, duabus æquè probabilibus opinionibus concurrentibus, quamvis opinio minùs tuta teneri non possit, quoniam, ut diximus, sola probabilitas (nota, sola probabilitas) haud firmum præbet fundamentum ad licitè operandum; tamen opinio illa, quæ stat pro libertate, cùm æquali potiatur probabilitate, ac opposita, quæ stat pro lege, grave quidem immittit dubium, an existat lex, quæ actionem prohibeat, ac proindè sufficienter promulgata minimè dici potest; ideoque, dum eo casu promulgata non est, nequit obligare; tantò magis quòd lex incerta non potest certam obligationem inducere. Et hæc est sententia *D. Thomæ*, quam ego sequor, et quæ certa mihi apparet, tum ob auctoritatem theologorum, ut videbimus, atque patrum (quorum doctrinæ observari possunt in hac dissert. *n.* 70. *Vide etiam Christian. Lupum tom.* XI *Dissert. de usu sentent. probab.* ubi congerit plures patrum auctoritates), tum ob rationes intrinsecas, quæ non jam fucatæ sunt, sed certæ ac evidentes, ut demonstrabitur.

60. — Theologorum princeps *D. Thomas* 1. 2. *qu.* 90. *art.* 1. sic docet : *Lex quædam regula est, et mensura actuum, secundùm quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur : dicitur enim lex à ligando; quia obligat ad agendum.* Hinc prosequitur S. Doctor ad docendum, quòd hæc regula et mensura, ut hominibus applicetur, et ipsi ad eam

(1) « Minimè autem (inquit *S. Alphonsus* in hujus Op. ed. 6.ª Rom. ann. 1767.) » ad usum opinionis æquè probabilis cohonestandum valent duo princi- » pia à pluribus auctoribus adoptata, unum nimirùm, quòd, *qui probabiliter* » *agit, prudenter agit* : alterum, quòd *cùm opiniones ambæ sunt probabiles,* » *potest homo opinione minùs tuta uti, judicium suspendendo circa opposi-* » *tam tutiorem;* nam reverà neutrum principium certos nos reddere potest » de actionis honestate. Et dico (idque pro comperto habeo) quòd horum » duorum principiorum insubsistentia plures hac tempestate scriptores ad tam » mordicùs probabilismum oppugnandum impulit; et sic ipsi hujusmodi prin- » cipia confutando (sicut ea confutare facillimum erat) plures deindè sequa- » ces sibi traxerunt, qui hodie contra probabilismum vocem extolluut rigi- » damque sententiam tanto fastu exaltant. » *Confer modò infrà n.* 69 *et* 80.

Edit.

servandam tenentur, debet eis promulgatione manifestari. *Lex*, ait ibidem, *imponitur aliis per modum regulæ et mensuræ : regula autem et mensura imponitur per hoc, quod applicatur his, quæ regulantur et mensurantur. Undè ad hoc, quòd lex virtutem obligandi obtineat* (*quod est proprium legis*), *oportet quòd applicetur hominibus, qui secundùm eam regulari debent. Talis autem applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione. Undè promulgatio ipsa necessaria est ad hoc, quòd lex habeat suam virtutem.*

61.— Quòd autem lex nequeat subditos obstringere, nisi eis sit promulgata, est axioma apud omnes compertum : *Leges tunc instituuntur, cùm promulgantur*, scribit *Gratianus* in can. *In istis, dist.* 4. Ratio patet, quia lex tantùm in mente legislatoris manens non est, nisi mera cogitatio, sive intentio constituendi legem, non verò constitutio legis, quæ subditos obliget. Hinc à *D. Thoma* lex definitur : *Quædam rationis ordinatio ad bonum commune ab eo, qui curam communitatis habet, promulgata.* 1. 2. *qu.* 90. *art.* 4. Nulli dubium, ut scribit *Franciscus Henno tr. de leg.* quòd promulgatio sit de essentia legis ; nam ut rectè ait *Ludovicus Habert t.* 3. *de leg. c.* 6. *q.* 4. *Ad rationem legis pertinent promulgatio, et vis obligandi.* Addit *Card. Gotti Theol. tom.* 2. *tr.* 5. *de leg. q.* 1. *dub.* 5. §. 3. *num.* 18. quòd promulgatio est indispensabiliter requisita ad subditos obligandos : *Ad hoc, ut lex in actu secundo obliget, requiritur quidem indispensabiliter, ut subditis promulgatione proponatur.* Idem tradit *Dominicus Soto de just. et jure lib.* 1. *q.* 1. *art.* 4. dicens : *Nulla lex ullum habet vigorem legis ante promulgationem, sed tunc instituuntur, cùm promulgantur.* Statimque subjungit : *Itaque nullam exceptionem conclusio hæc permittit.* Idem scribit doctor gallus *Du-vallius in* 1. 2. *S. Th. de leg. q.* 2. dicens, legem æternam non potuisse homines obligare ab æterno. *Quia*, ut ait, *de ratione legis est, ut promulgetur subditis ; nulli autem fuerunt subditi ab æterno.* Idem scribit *P. Gonet Clyp. de leg. d.* 2. *art.* 2. *Legem æternam defectu promulgationis non potuisse obligare creaturas ab æterno.* Idem scribit *Lorichius Thesaur. verb.* Lex, *n.* 6. *Hominibus autem* (lex æterna) *promulgatur, quando eis innotescit.* Idem inquit etiam acer adversarius meus *P. Patuzzius in sua Theolog. morali de leg. c.* 5. *n.* 7. *Consentiunt quidem omnes, promulgationem esse omninò necessariam, ut lex virtutem obligandi*

obtineat. Mirabitur quis, me studuisse tot auctoritates hìc congerere ad hanc doctrinam probandam, quæ à nemine in dubium revocatur; sed me id fecisse sciat, quia ab ea sententiæ meæ firmitas pendet, nempe quòd lex dubia non obligat, ut infrà videbimus.

62. — Porrò *S. Thomas* id ut certum habens, hanc oppositionem sibi objicit 1. 2. *q.* 90. *ar.* 4. *ad* 1. *Lex naturalis maximè habet rationem legis; sed lex naturalis non indiget promulgatione; ergo non est de ratione legis quòd promulgetur.* Et sic respondet: *Dicendum quòd promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quòd Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam.* Idque clariùs explicando *Sylvius* ait 1. 2. *qu.* 90. *art.* 4. *in fine: Actualiter tunc unicuique* (lex) *promulgatur, quando cognitionem à Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum.* Idem docet *Joannes Gerson de vita spir. etc. lect.* 2. *col.* 176. *Lex ista est quædam declaratio creaturæ rationali facta, per quam illa cognoscit, quid Deus de certis rebus judicat, ad quas vel præstandas, vel omittendas ipse creaturam obligare vult.* Addit tandem *Petrus de Lorca in* 1. 2. *disp.* 6. *de leg. Quemadmodum promulgatio est intrinseca et essentialis humanis legibus, sic rationis judicium, et cognitio intrinseca est legi naturæ.* Quapropter sine rationis judicio, et cognitione nullo modo existit promulgatio legis sufficientis ad obligandum.

63. — Lex verò ut obliget, non tantùm promulganda est, sed etiam promulganda ut certa. Et hoc punctum firmiter est hìc statuendum, ideoque in eo perpendendo diutiùs non frustrà immorabor, cùm plura opus sit hìc repetere, quæ jam alibi scripsi; enimverò ex hujuscemodi fundamento firmitatem haurit nostra sententia, nempe non posse legem incertam certam obligationem imponere. Dicimus igitur, neminem ad aliquam legem servandam teneri, nisi illa ut certa alicui manifestetur. Posito enim, ut vidimus, quòd lex necessariò est promulganda ut obliget, si promulgatur lex dubia, promulgabitur dumtaxat dubium, opinio, sive quæstio, an adsit lex prohibens actionem, sed non promulgabitur lex. Hinc omnes ad asserendum conveniunt, quòd lex, ut obliget, debet esse certa ac manifesta, debetque uti certa manifestari sive innotescere homini, cui promulgatur. Audiamus id, quod commu-

niter inquiunt doctores super hanc sententiam, sive super hoc principium, quod inter alios maximè tradit *D. Thomas*, atque probat. *S. Isidorus* inter conditiones legis ut obliget, ait legem debere esse manifestam. Ita habetur in *can. Erit autem, dist. 4. Erit autem lex manifesta, etc.* Idque certum est etiam in jure civili, ut patet ex *Authent. Quibus modis nat. ff. §. Natura*, ubi dicitur : *In dubio nullus præsumitur obligatus* (1).

64. *D. Thomas* loquens de lege æterna et naturali, docet quòd ad hoc ut ipsa possit esse nobis mensura, debet esse certissima, nobisque innotescere. Attendamus verba S. Doctoris. Ipse 1. 2. *qu.* 19. *art.* 4. *ad* 3. sibi objicit : *Mensura debet esse certissima* (nota); *sed lex æterna est nobis ignota; ergo non potest esse nostræ voluntatis mensura, ut ab ea bonitas voluntatis nostræ dependeat.* Et ita respondet : *Licèt lex æterna sit nobis ignota secundùm quod est in mente divina; innotescit tamen nobis aliqualiter per rationem naturalem, quæ ab ea derivatur ut propria ejus imago, vel per aliqualem revelationem superadditam.* Ratio patet, cur lex debet esse certa, quia cùm lex juxta S. Doctorem sit mensura et regula, quâ homo mensurari et regulari debet circa suas actiones, nequaquam ille rectè mensurari et regulari potest, nisi mensura et regula illa sit certa, ut obliget, quin et homini innotescat. *Lex enim*, scribit doctissimus *Petrus Collet, ut obliget, debet dari ut regula, ac proinde innotescere; atqui lex non innotescit nisi per promulgationem, cùm per eam solam eo intimetur modo, qui obediendi necessitatem inducit.* Collet *Theologia moral.* (2) *de leg. cap.* 1. *art.* 2. *concl.* 2. Idem tradit *Joannes Gerson* dicens, quòd lex, ut obliget, necessariò debet homini manifestari, aliàs Deus cum obligare non potest ad illam servandam : *Necesse est* (valdè notabilia sunt *Gersonis* verba) *dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis Dei; nam per solam ordinationem, aut per solam suam voluntatem non potest Deus absolutè creaturæ imponere obligationem; sed ad hoc opus est, ut ei communicet notitiam unius æquè, ac alterius.* Gerson *de vita spir., etc. lect.* 2.

(1) Confer notam ad n. 105 positam.

(2) Seu Institutiones theologicæ quæ ad usum seminariorum contraxit. *Edit.*

Idem tradit *Gonet* dicens : *Homo non tenetur conformari voluntati divinæ.... nisi quando voluntas divina nobis præcepto, vel prohibitione manifestatur.* Gonet, *Clyp. t. 3. d. 6. art. 2. n. 37. in fin.* Et *ibid.* de hoc rationem præbet, scribens, hominis peccatum pendere ab ipsius voluntate transgrediendi legem; si autem peccatum (ait) penderet ab existentia vel non existentia legis, peccatum esset fortunæ, sive casûs, non jam voluntatis; quod magnum esset absurdum : *Plerumque* (scribit) *esset fortunæ, non voluntatis, quòd homines peccent, vel non peccent, prout videlicet id, quod agunt, est conforme vel difforme juri naturali ab eis ignorato; quod etiam absurdissimum est, cùm vera et sola causa peccati sit voluntas creata, ut operans difformiter ad regulas morum.* Gonet *in Clypeo theol. tom. 3. disp. 1. art. 4. §. 1. n. 48.*

Idem tradit *Sylvius* dicens : *Actualiter tunc* (lex) *uniculque promulgatur, quando cognitionem à Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, vel fugiendum.* Sylv. *in 1. 2. qu. 90. art. 4. in fin.* Non tenetur igitur quis ad legem, nisi eam juxta rectam rationem cognoscat esse necessariò amplectendam. Idem tradit *Fulgentius Cunilius*, hoc absolutè proferens : *Legis violatores non sunt illi, quibus nondum lex innotuit. Tract. 1. de reg. mor. c. 3. §. 1. n. 5.* Idem tradit *Jodochus Lorichius : Hominibus autem lex promulgatur, quando eis innotescit. Thesaur. theol. verb. Lex. n. 6.*

65. Ex omnibus his præfatis evidenter apparet moralis certitudo sententiæ nostræ, vel potiùs sententiæ *D. Thomæ*, qui pluribus in locis eam docet. Signanter in *Opusc. de verit. qu. 17. art. 3.* hoc morale principium absolutè profert : *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientiâ illius præcepti.* Ab omnibus philosophis cum *D. Thoma* docetur distinctio inter opinionem, et scientiam : *Opinio* denotat cognitionem dubiam, aut probabilem alicujus veritatis : *scientia* verò cognitionem certam ac patentem significat. Sed audiamus ipsum S. Doctorem; et quòd *S. Thomas* nomine *scientiæ* intelligat præcisè cognitionem certam, patet, quia proponit loco citato hoc quæsitum : *Utrùm conscientia liget?* ac deindè ait : *Ita se habet imperium alicujus gubernantis ad ligandum in rebus voluntariis illo modo ligationis, qui voluntati accidere potest, sicut se habet actio cor-*

poralis ad ligandum res corporales. Actio autem corporalis agentis numquam inducit necessitatem in rem aliam, nisi per contactum coactionis ipsius ad rem, in quam agit. Undè nec ex imperio alicujus domini ligatur aliquis, nisi imperium attingat ipsum, cui imperatur. Attingit autem ipsum per scientiam : undè nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti..... Sicut autem in corporalibus agens corporale non agit, nisi per contactum; ita in spiritualibus non ligat, nisi per scientiam. Similitudo à *D. Thoma* hìc allata nequit esse magis lucida, et convincens ad probandam nostram sententiam, sive principium, nempe quòd lex incerta non potest certam obligationem inducere. Dicit S. Doctor, quòd scientia præcepti est instar vinculi quod voluntatem ligat; unde sicut ad rem aliquam ligandam opus est, ut actualiter funis applicetur; ita ad ligandam hominis voluntatem, ut actionem aliquam exerceat vel omittere teneatur, necesse est ut ipse præcepti scientiam habeat, alioquin homo ille in sua libertate remanet. Quamobrem, dum ille in dubio est, an adsit vel non præceptum prohibens, vel præcipiens (sicut accidit, cùm duæ opiniones ejusdem ponderis æquè probabiles concurrunt), tunc non habet quidem scientiam præcepti, ideoque præceptum servare non tenetur.

Ad hoc magis explicandum Doctor angelicus eodem loco subdit : *Ad videndum autem, quando* (conscientia) *liget, sciendum quòd ligatio metaphoricè à corporalibus ad spiritualia sumpta necessitatem importat; ille enim qui ligatus est, necessitatem habet consistendi in loco ubi ligatus est, et aufertur ei potestas aliò divertendi.* Sicut igitur contrà, qui ab aliquo vinculo actualiter non est ligatus, habet potestatem divertendi quò vult, ita qui non est ligatus per scientiam præcepti, liber est ab obligatione præcepti. Ideo S. Doctor scribit, legem dici à ligando : *Dicitur enim lex à ligando, quia obligat ad agendum.* 1. 2. *qu.* 90. *art.* 1.

Hanc suam sententiam *D. Th.* valdè confirmat in alio loco, nempe in 1. 2. *q.* 19. *art.* 10. Ibi quærit : *Utrùm necessarium sit voluntatem humanam conformari voluntati divinæ in volito, ad hoc ut sit bona?* et affirmat; sed et postmodùm *eodem art.* 10. *ad.* 1. S. Doctor hoc sibi objicit : *Videtur quòd voluntas hominis non debeat semper conformari divinæ volun-*

tati in volito; non enim possumus velle, quod ignoramus.... Sed quid Deus velit ignoramus in plurimis; ergo non potest humana voluntas divinæ voluntati conformari in volito. Et respondet : *Ad primum dicendum, quòd volitum divinum secundùm rationem communem quale sit, scire possumus; scimus enim, quòd Deus quidquid vult, vult sub ratione boni. Et ideo quicumque vult aliquid sub quacumque ratione boni, habet voluntatem conformem voluntati divinæ quantùm ad rationem voliti. Sed* (nota sequentia verba) *in particulari nescimus, quid Deus velit; et quantùm ad hoc non tenemur conformare voluntatem nostram divinæ voluntati.* Itaque docet *S. Th.* quòd homo semper ac rem aliquam vult sub ratione boni, voluntati divinæ jam conformatur : sed minimè tenetur se conformare voluntati divinæ in rebus particularibus ignoratis, et signanter in præceptis, ubi hæc divina voluntas non est ei manifestata. Id autem distinctiùs declarat *P. Gonet*, dicens : *Homo non tenetur conformari voluntati divinæ in volito materiali, nisi quando voluntas divina nobis præcepto vel prohibitione manifestatur. Clyp. tom. 3. d. 6. art. 2. n. 37. in fin.* In dubio igitur, ubi nescimus, an Deus aliquo præcepto nobis aliquid in particulari imponat aut vetet, non tenemur conformari circa tale præceptum voluntati divinæ, nisi præceptum nobis manifestetur; etenim, ut tradit *Joannes Gerson*, ubi Deus non manifestat nobis suam voluntatem, non potest (ait) nos obligare ad eam sequendam. Repetamus hìc ejus verba jam alibi suprà relata : *Necesse est dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis Dei; nam per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolutè creaturæ imponere obligationem. De vita spirit. etc. lect. 2.*

Eamdem sententiam *D. Thomas* fortiùs confirmat in alio loco, 2. 2. *q.* 104. *art.* 4. ubi signanter loquitur de obedientia, quæ præceptis divinis debetur. Ita quærit : *Utrùm Deo sit in omnibus obediendum?* S. Doctor affirmat, sed *ad* 3. sibi objicit : *Quicumque obedit Deo, conformat voluntatem suam voluntati divinæ, etiam in volito; sed non quantùm ad omnia tenemur conformare voluntatem nostram voluntati divinæ, ut suprà habitum est* (1. 2. *q.* 19. *art.* 10. ubi habetur textus jam suprà relatus) : *ergo non in omnibus tenetur homo Deo obedire.* Et sic respondet (attendamus hìc quomodo S. Doctor fuerit semper firmus et uniformis in hac sua

sententia) : *Ad tertium dicendum, quòd etsi non semper teneatur homo velle quod Deus vult, semper tamen tenetur velle, quod Deus vult eum velle. Et hoc homini præcipuè* (nota) *innotescit per præceptum divinum.* Homo igitur tenetur Deo obedire, et ipsius voluntati conformari circa præcepta, non jam in omnibus quæ Deus vult, sed tantùm in iis quæ vult Deus nos velle (*quod Deus vult nos velle*). At quomodo sciemus id quod Deus non solùm ipse vult, sed etiam vult nos velle? sciemus, inquit *S. Thomas*, cùm nobis id manifestatur per sua divina præcepta. *Et hoc homini præcipuè innotescit per præceptum divinum.* Ergo non obligat sola dubia notitia præcepti ad illud servandum tamquam voluntatem divinam, sed requiritur certa et manifesta præcepti cognitio, quod quidem significat verbum illud *innotescit.* Itaque, ubi duæ sunt opiniones æqualis ponderis, cùm eo casu desit sufficiens promulgatio legis, ipsa non habet virtutem obligandi, ut firmatum est sub initio hujus Moniti. Lex autem, quæ non obligat, non est lex : *Dicitur enim lex à ligando,* ait *S. Thomas;* lex ergo quæ non ligat, lex dici non potest.

Hanc autem sententiam, quòd, ubi præceptum est verè et strictè dubium, non adest obligatio illud servandi, secuti sunt communiter auctores tam antiqui, quàm recentes. *S. Raymundus* scripsit (*lib.* 3. *de pœnit.* §. 21.) : *Non sis promus judicare mortalia peccata, ubi tibi non constat per certam Scripturam.* Lactantius scripsit (*lib.* 3. *Instit. c.* 21.) : *Stultissimi hominis est præceptis eorum velle parere, quæ utrùm vera, aut falsa sint dubitatur.* Textus habetur in *c.* 31. *Cùm in jure, de offic. et pot. jud. deleg.* ubi dicitur : *Nisi de mandato certus extiteris, exequi non cogeris quod mandatur.* Idem scripsit *Joannes Nyder* (*in Consol. An. par.* 3. *c.* 20.) citans *Bernardum de Claromonte : Ex quo enim opiniones sunt inter magnos, et Ecclesia non determinavit alteram partem, teneat quam voluerit.* Idem scripsit *S. Antoninus : Secundùm Cancellarium non plus nocet homini errare in articulo fidei, qui non est declaratus adhuc ab Ecclesia, quòd sit articulus de necessitate credendus; quàm nec esse posset actus moralis contra aliquid agibile perpetratus, qui actus non dicitur certus ex Scriptura, aut determinatione Ecclesiæ, quòd sit illicitus. Sed constat, quòd in materia*

fidei licitum est ante determinationem Ecclesiæ tenere unam vel alteram partem sine periculo peccati; ergo à simili licet unam opinionem in moralibus tenere juxta limitata superiùs, ubi saltem magis sapientes non sentiunt contrarium. S. Antonin. part. 1. tit. 3. c. 10. §. 10. verb. Revertendo. Juxta igitur *S. Antoninum*, et Cancellarium (videl. *Gersonem*) non tenemur sequi opinionem tutiorem, ubi tutior non apparet probabilior. *Gabriel Biel* scripsit (*in 4. sent. d. 16. qu. 4. concl. 3.*) : *Nihil debet damnari tamquam mortale peccatum, de quo non habetur evidens ratio, vel manifesta auctoritas Scripturæ. Dominicus Soto* scribit, quòd lex, cùm ipsa sit regula actionum, opus est ut homo eam *intueatur*, nempe quòd cognoscat eam ut certam : *Qui regulâ utitur, eam intueri necesse est. De just. l. 1. q. 1. art. 4.* Unde scripsit postea (*ibid. l. 6. q. 1. art. 6. circa fin.*) : *Quando sunt opiniones probabiles inter graves doctores, utramque sequaris, in tuto habes conscientiam* Ita etiam *Card. Lambertinus* (qui postea ad pontificatum evectus est sub nomine *Benedicti XIV.*) scripsit in suis Notificationibus (*notif. 13.*) : *Non debbono imporsi ligami, quando non vi è una manifesta legge che gl' imponga* (1).

66. Doctissimus *Melchior Canus* scribens adversùs *Scotum*, qui obstringebat peccatores ad eliciendam contritionem in quocumque die festo, dicit : *Jus humanum nullum est, aut evangelicum, quo hoc præceptum asseratur; proferant, et tacebimus.* Canus *Prælect. 4. de pœn. p. 4. q. 2. prop. 3.* atque *ibidem n. 5.* sic scribit *Quoniam ignoro, unde ad hanc opinionem doctores illi venerint, liberè possum, quod non satis exploratè præceptum est, negare. Joseph Rocafull* præpositus Valentiæ scripsit : *Casu quo factâ diligentiâ non constat, an lex sit imposita, sed res dubia manet, non obligat, sive sit lex, vel præceptum naturale. Lib. 1. de leg. in comm. c. 4. num 65. P. Suarez* ita scribit : *Quamdiu est judicium probabile, quòd nulla lex sit prohibens actionem, talis lex non est sufficienter proposita homini; undè cùm obligatio legis sit ex se onerosa, non urget, donec certiùs de illa constet. De cons. disp. 12. sect. 6. et in 3. par. d. 40. n. 45.* Idem

(1) *Id est* : Non debent imponi vincula quando non adest lex manifesta, quæ ea imponat.

scripsit *P. Joannes Ildephonsus Dominicanus : Si dubium est de ipsa existentia legis, an existat talis lex? an sit publicata? an in tali lege comprehendatur iste casus? factâ sufficienti diligentiâ, et durante dubio, non teneris te conformare tali legi, vel obligationi. In* 1. 2. *disp* 209. *n.* 1152. Idem tenet auctor recens *P. Eusebius Amort*, vir Germanus valdè eruditus, et undique notus ob suam doctrinam, et plura insignia Opera vulgata. Hic in sua Theologia morali et scholastica, excusa Bononiæ anno 1755. (quæ priusquam ederetur, emendata fuit, aut saltem revisa à Papa *Bened. XIV.* prout ipse auctor suppliciter ab eo petierat) sic scribit : *Quandocumque existentia legis non redditur credibilior, moraliter certum est non dari legem, quia ex natura providentiæ divinæ Deus tenetur reddere suam legem credibiliorem, etc. Tom.* 1. *d.* 2. §. 4. *qu.* 20. Et alibi *d.* 2. §. 4. *q.* 5. ait, quòd cùm adsunt duæ opiniones æque probabiles, *non datur lex directè prohibens, quia hoc casu non datur sufficiens promulgatio legis, quæ est character essentialis legis.* Idem tenent *Vasquez* 1. 2. *disp.* 62. *c.* 9. *n.* 45. *Card. de Lugo ac pœnit. disp.* 16. *sect.* 3. *Mastrius Theol. mor. disp.* 1. *q.* 2. *art.* 3. *n.* 56. *Holzman. mor. to.* 1. *p.* 29. *ann.* 155. *Roncaglia Theol. mor. lib.* 2. *c.* 5. *Salmant. tract.* 6. *de pœn. c.* 8. *punct.* 2. *n.* 25. *et tract.* 11. *de leg. c.* 2. *punct.* 5. *n.* 100. *et alii plures*, quos omittimus brevitatis causâ.

67. Posito igitur principio *à D. Thoma* tradito, ac satis superque probato, nempe, quòd *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti*, quod idem est ac dicere, non posse legem incertam certam obligationem inducere, necessariò eruitur esse moraliter certum, quòd ubi duæ opiniones æqualis ponderis concurrunt, non est obligatio sequendi tutiorem. Si quis autem de hujus sententiæ certitudine rationem exposcat, breviter ei ex omnibus in hoc Monito probatis respondebitur; quia lex dubia non obligat. Et si quærere pergat, cur lex dubia non obliget? respondebimus hoc succincto argumento : Lex non sufficienter promulgata non obligat : lex dubia non est sufficienter promulgata (quia, dum lex est dubia, promulgatur sufficienter dubium, sive quæstio, sed non promulgatur lex) : ergo lex dubia non obligat. Qui argumentum hoc inficiari vellet, probare deberet, vel quòd lex etiam non promulgata obligat; vel quòd lex dubia est verè

promulgata; contra id quod expressè docet *S. Thomas, et alii communiter*, ut vidimus; sed numquam harum propositionum ullam probabit in æternum. Hæc tandem sit conclusio hujus sententiæ: Spectato pondere æquali utriusque opinionis, homo dubius maneret, neque operari posset; spectatâ autem vi legis, cùm ipsa eo casu non sit sufficienter promulgata, non obligat, nec ligat. Et ideo homo, utpote ab hujusmodi lege dubia non ligatus, redditur certus de sua libertate, et sic licitè operari potest.

Constat autem ex ipso naturali dictamine, licere nobis agere omne id, quod à lege non prohibetur, sicut scribit *Heineccius* (*Elementa jur. nat. et gent.*) sic aiens: « *Omnia libertati hominis permittit Deus, quæ non præcepit, vel prohibuit. Sic v. gr. cùm solâ arbore scientiæ boni et mali hominibus interdixisset Deus, rectè omnino inferebant protoplasti, licere sibi fructibus reliquis omninò vesci. Gen.* c. 3. ℣. 2. *Cessante enim legis obligatione, viget libertas.* Id porrò validiùs confirmatur textibus juris civilis, et canonici, nam *Instit. de jure person.* §. 1. dicitur *: Cuique facere libet, nisi id à jure prohibetur.* Item *cap.* 31. *Cùm in jure, de offic. et potest. judic. deleg.* sic habetur: *Nisi de mandato certus extiteris, exequi non cogeris quod mandatur.* Quapropter *S. Thomas* docet id tenendum tanquam commune et certum axioma in lege naturali, sic scribens: *Illud dicitur licitum, quod nullâ lege prohibetur. In 4. sent. dist.* 15. *q.* 2. *art.* 4. *ad.* 2.

Hinc ineptè arguit quidam auctor dicens: *Ubi dubium est, an adsit lex, consequentur dubium etiam est, an adsit libertas.* Malè (dico) arguit, nam ubi dubium est, an adsit lex, certum est legem non obligare; docet enim *S. Thomas* (ut notavimus suprà) quòd *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientiâ illius præcepti.* Patet autem, scientiam importare cognitionem certam de lege: et hujus ratio etiam patet, quia lex donec est dubia, non est sufficienter promulgata; atqui lex non sufficienter promulgata non habet virtutem obligandi, sive ligandi, ut ait Doctor angelicus, juxta dicta sub initio hujus; ubi autem non existit lex ligans, sive prohibens, homo licitè operatur, ut ait idem *S. Thomas* loco mox suprà citato.

Dixi sub initio, quòd ubi opinio pro lege videtur certè probabilior, eam sequi tenemur; secùs verò si est ejusdem

ponderis, quod habet opinio pro libertate. Auctor autem Ephemeridum Gallicarum mihi objecit, quòd hæc propositio probat nimis; si enim sequi non teneremur opinionem, quæ stat pro lege, cùm opinio pro libertate est æqualis momenti, quia tunc lex est dubia, nec etiam teneremur sequi opinionem pro lege, cùm opinio pro libertate esset minùs probabilis, quoniam etiam opinio minùs probabilis efficit, quòd lex sit dubia, et non sufficienter promulgata. Sed respondeo, quòd cùm opinio tutior est certè probabilior, eo casu (ut in principio hujus Moniti præmisi) quamvis lex omninò certa non sit, attamen propter illam majorem probabilitatem opinio pro lege videtur moraliter verior, et consequenter apparet moraliter, ac sufficienter promulgata; et ideo nequit dici tunc omninò dubia dubio stricto; remanet tantùm eo casu quoddam dubium latum, quod ab opinione tutiore discedere non permittit. Cùm autem opinio quæ stat pro libertate, est æqualis momenti, tunc adest dubium strictum de existentia legis; ac propterea, sicut probavimus, non adest tunc obligatio amplectendi opinionem strictiorem, nec servandi legem, de qua omninò dubitatur, an ipsa existat, vel non existat.

68. Sed priusquam finem ponam huic Dissertationi, præterire nolo duabus oppositionibus respondere, quas invenio objectas à *P. Flaviano Ricci in Theologia morali P. Anacleti* ab ipso nuperrimè reformatâ, ubi sic scribit: Omnes divinæ et humanæ leges sunt certæ, et sufficienter promulgatæ; controversia ergo non cadit super existentiam legis, aut super ejus promulgationem, sed super ejusdem extensionem; ideo in casu particulari debemus legem generalem ad illum applicare, et investigare, an casus ille comprehendatur vel ne à lege. Hinc falsò nobis imponit, quòd in concursu duarum opinionum, quæ sunt æqualis ponderis, judicamus legem certè ad eum casum non extendi; ipse verò auctor duo supponit eo casu accidere: *Primum*, quòd tunc nostra libertas evenit dubia; *secundum*, tunc tribuendum esse locum regulæ canonum quæ dicit: *In dubiis tutior via eligenda est:* juxta, ut addit, Scripturam illam: *Qui amat periculum, in illo peribit. Eccli. c. 3. ℣. 27.*

Respondeo ad *primum*. Quando dubitatur, an casus comprehendatur à lege vel non, nequaquam dicimus legem tunc certè non extendi, sed dicimus quòd in casu duarum opinionum

æqualis ponderis, quamvis lex generalis (v. g. non furandi, non occidendi) sit certa quoad existentiam, et sit sufficienter promulgata; respectu tamen ad illum casum est dubia tam quoad existentiam, quàm quoad promulgationem; ac propterea tunc, quia dubitatur, an lex ad casum illum extendatur, certum est non extendi quoad obligationem; nam, ut latè probavimus suprà, eo casu cùm lex dubia sit, nequit ligare certam hominis libertatem, quæ, donec à lege sit ligata, manet soluta. Id quidem agnovit *D. Thomas*, cùm dixit legem esse instar ligaminis, quod donec per contactum applicatur alicui, hic *habet potestatem divertendi quò vult*, sunt verba S. Doctoris (*de verit. q.* 17. *art.* 3.). Hinc protulit sententiam illam : *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti.* Ibidem.

Hoc autem maximè alibi confirmatur à *S. Thoma*, ubi sic scripsit: *Lex quædam regula est et mensura actuum, secundùm quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur; dicitur enim lex à ligando, quia obligat ad agendum;* 1. 2. *qu.* 90. *art.* 1. Mensura autem, ait *Card. Gotti*, *non mensurat, nisi mensurabili applicetur*, et ideo addit : *Requiritur indispensabiliter, ut lex subditis promulgatione proponatur.* Quomodo autem poterit quis suas actiones rectè mensurare, nisi mensura illa sit certa, et non ambigua? Nec valet dici, quòd ubi lex est dubia, est etiam dubia libertas hominis; quia libertas manet semper certa, usquedum à lege pariter certâ et manifestâ non ligatur. Quantumvis igitur lex generalis sit certa, certè existat, et certè sufficienter sit promulgata; donec tamen ipsa non est casui particulari applicata, libertas utpote non adhuc ligata, in sua possessione remanet.

Respondeo ad *secundum*, nempè ad regulam canonum à *P. Flaviano* adductam, et quæro ab eo : Certumne est quòd præfata regula comprehendat omnia dubia speculativa, et non tantùm practica, aut dubia de facto? id equidem certum non est, nam communior sententia tradit, regulam illam dumtaxat locum habere in dubiis practicis, et de facto. Ecce quod scribit *S. Antoninus : Quod autem volentes probare contractum esse illicitum, inducunt illud :* In dubiis tutior via est eligenda. *Respondetur hoc esse verum de honestate, et meriti majoritate, non de salutis necessitate quoad omnia dubia, alioquin oporteret omnes religionem intrare. Part.* 2. *tit.* 1.

cap. II. §. 31. Idem scribit *Christianus Lupus, diss. de op. prob.* illud arguens ex doctrina *S. Augustini :* eamdem sententiam sequuntur *Navarrus, Dom. Soto, Nyder, Tabiena, Suarez, Angles, S. Bonavent. Gerson. Isambertus, Jo. Ildephonsus, Salas, Cornejus, S. Thoma et alii*, quorum loca observari possunt apud aliam quamdam meam dissertationem, quam olim diffusiùs de hac materia edidi, ubi evidenter probavi, quòd hujusmodi canonum regula tantùm casus practicos, et de facto spectabat (1). Saltem igitur prædicta regula sive lex canonum est verè dubia extra casus practicos, et de facto; ac ideo non sufficienter promulgata, et propterea vim non habet obligandi.

Sed demus gratis hanc legem procedere pro omnibus dubiis; rursùm peto : Quid dicit lex hæc sive regula? *In dubiis tutior via est eligenda.* Ergo cùm homo est in dubio, nequit agere. Sed quid si formet sibi dictamen moraliter certum de honestate suæ actionis? tunc non est *in dubio*, sed est extra dubium, et extra casum regulæ, ob principium illud jam plusquam plenè probatum quòd lex dubia non obligat, quia tunc deficit ei promulgatio, quæ est de essentia legis (2).

Textus autem quem addit, *Qui amat periculum, in illo peribit*, nescio quomodo possit suæ opinioni favere. Non ignoro, hujusmodi Scripturam afferri ab omnibus ejusdem rigidæ sententiæ propugnatoribus; sed non valeo intelligere, quidnam ex ea eruere possint isti magistri (ut se jactant) sanæ et purioris doctrinæ. Attendatur Scripturæ contextus; dicitur ibi : *Cor durum habebit malè in novissimo, et qui amat periculum, in illo peribit. Eccli. c. 3. ℣. 27.* En quòd casus Scripturæ, in quo homo graviter peccat, est, cùm ipse in verum se immittit periculum suæ salutis, protrahendo usque ad mortem suam conversionem; sicut pariter verum periculum incurrit, et graviter peccat, qui occasionem proximam peccandi voluntariè renuit removere; omninò differt ergo casus à nostro, in quo, posito quòd lex dubia non obligat,

(1) *S. Alphonsus* præter italicas, quas plures numero conscripsit, quatuor dissertationes latinas de usu moderato probabilismi separatim edidit, quæ sunt annorum 1749, 1755, 1763 et 1773.

(2) Confer infra n. 79. ubi eadem objectio fusiùs confutatur.

Edit.

nullum est periculum transgrediendi legem : quia, cùm eo casu non sit ea sufficienter promulgata, nullam habet virtutem obligandi.

Ex hac autem doctrina *S. Thomæ*; nempe quòd lex non habet virtutem obligandi, nisi sit promulgata et innotescat, duo corollaria descendunt, quibus præfata nostra dissertatio magis solidatur : primum quòd lex dubia non obligat : secundum huic annexum, quòd lex incerta nequit certam obligationem inducere (1). Hinc subdimus

COROLLARIUM PRIMUM.

LEX DUBIA NON OBLIGAT.

69. Ex principio autem tam firmiter et multipliciter à *D. Thoma* probato, nempe quòd lex non promulgata non habet virtutem obligandi, certa descendit præfata prima conclusio, quòd lex dubia non obligat. Hujusmodi conclusio probatur ex eo, quod certum et exploratum communiter est inter omnes doctores, quòd certitudo moralis alicujus sententiæ, si non probatur ex aliquo certo principio *directo*, probetur tamen ex alio principio *reflexo* pariter certo, ut probatur primo ex *can.* 4. *Quid culpatur*, *caus.* 23. *q.* 1. ubi *S. Augustinus* scribit : *Vir justus, si fortè sub rege homine etiam sacrilego militet, rectè potest illo jubente bellare, si vice* (aliàs *civicæ*) *pacis ordinem servans, quod sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrùm sit, certum non est; ita ut fortassè reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi.* Quamvis

(1) De his duobus corollariis *S. Alphonsus* in hujus operis edit. sexta Romæ an. 1767 ita loquitur : « Duo sunt principia, quibus innixus licitum usum » tueor opinionis probabilis. Primum, quòd lex dubia in conflictu duarum » opinionum æquè probabilium non obligat, quia dubia lex non est sufficien- » ter promulgata. Alterum, quòd lex incerta nequit certam obligationem in- » ducere, quia legis obligatio posterior est ad libertatem, quâ homo est » donatus à Deo. Et in hoc advertendum, quòd ista duo principia non utique » idem sunt sub diverso aspectu exposita, ut *P. Patuzzi* censet; utrumque » enim diversum habet fundamentum, cùm prius fundetur in motivo, quòd » lex non habet virtutem actualiter obligandi, nisi sit certè promulgata. » Posterius fundatur in motivo, quòd homo certam suæ libertatis possessio- » nem habens de illa non tenetur se expoliatum reputare propter incertam » legem. » *Edit.*

igitur subditus sit dubius de belli justitia, potest tamen licitè militare ex jussu sui principis. et qua ratione? innixus principio reflexo quòd princeps habet jus certum, ut semper ac de injustitia non constat, ei obtemperetur. Probatur pariter ex *cap. Dominus, de secund. nupt.* ubi dicitur, quòd si vir dubitet de morte prioris viri suæ uxoris, nequit debitum petere, sed tenetur reddere uxori, quæ non dubitans in bona fide petit; et cur? ob certum principium reflexum, quòd cùm uxor sit in bona fide, ipsa in dubio jus habet petendi debitum.

Hanc doctrinam ut certam habet *P. Jo. Laurentius Berti* in sua Theologia (*tom. 2. lib. 21. c. 15. prop. 3. vers. Patroni*) qui tenet illicitum esse sequi opinionem minùs tutam, licèt sit æquè probabilis; sed unde id probat? probat ex falsitate duorum principiorum, quibus probabilistæ licitum esse sustinent; primum enim est illud : *Qui probabiliter agit, prudenter agit.* Meritò revera *P. Berti* ait, principium hoc non esse sufficiens ad operandum cum opinione tantùm probabili; etenim cùm opinio adversa pro lege æquè sit probabilis, certitudo de actionis honestate ad rectè operandum necessaria nobis deindè non suppetit. Alterum principium quorumdam probabilistarum est hoc, quòd, *Cùm utraque opinio est probabilis, homo circa opinionem tutiorem judicium suspendit, et probabilitati opinionis benignæ se innitens, operatur.* Sed justè idem *P. Berti* tale principium etiam reprobat, illud enim nequaquam de actionis honestate nos certos reddere valet, cùm hujusmodi suspensio judicii sit merè voluntaria, unde excusare non potest, quin ignorantia sit verè vincibilis, ideoque eo modo nequit equidem dubium deponi. Quapropter concludit *Berti :* posito, quòd aliud fundamentum non adest deponendi dubium, quàm illa sola opinionis benignæ probabilitas, minimè licebit nobis illâ opinione uti. Secùs verò est, scribit ipsemet *Berti*, casu quo præter illam probabilitatem opinionis, aliunde se offerat alia reflexa ratio, sive principium certum, quod de honestate actionis in praxi moraliter certos nos reddit : siquidem tunc nostri judicii certitudo non jam rationibus illius opinionis probabilis, sed principio reflexo certo supervenienti innititur. Exemplumque affert religiosi, qui dubitans, an possit jejunium solvere, ut studio operam præbeat, potest utique sol-

vere, si urgeat superioris præceptum, quo certus fiat posse citra culpam cibum sumere. Aliud affert exemplum de possessore, qui prædium bonâ fide possidens, superveniente dubio, licitè potest possessionem prosequi, si à viro docto tutus reddatur, quòd nemo in dubio re legitimè possessa spoliari teneatur. Hinc sic concludit: *Proculdubio potest hoc pacto ex reflexione mentis antea perplexæ fieri judicium practicum moraliter.* Idem scribit *P. Wigandt* ordinis Prædicatorum, dicens: *Probabiliùs est non esse peccatum operari cum conscientia speculativè dubia, habente annexum judicium practicum de honestate operationis.* Ratio, quia qui sic operatur, prudenter judicat in his circumstantiis se licitè, et honestè operari. *Tract. 2. ex. 1. q. 5. art. 2.*

Consentiunt domini *Ballerini* in suo Opere, cui titulus: *Moralium actionum regula, sive Quæstio de opin. probabili*, qui licèt strenuè rigidam sententiam tueantur, huic tamen doctrinæ tamquam certæ libenter subscribunt dicendo: *Quod in praxi ex directis principiis minimè certis incertum est, ex certo reflexo principio fit omninò certum.* Ipsique pariter de hoc plura adducunt exempla, et signanter illud mox suprà à nobis relatum de dubio impedimento matrimonii contracti, quo casu ajunt, quòd licèt ob principia directa incertum sit, an conjux dubitans possit debitum reddere, nihilominùs ob principium reflexum, quod ex canone et ratione deducitur, securè reddere valet. Undè concludunt: *In his omnibus exemplis observandum est, reflexa principia particularem quæstionem non solvere, sed incertam relinquere; sola praxis certa est, cò quòd principia reflexa praxis in eo dubio dirigendæ certam regulam figant.* Idem scribit *P. Gonet Manual. t. 3. tr. 3. c. 16. circa fin.* Tandem idem *P. Lector Jo. Vincentius Patutius*, qui in hac controversia duplici libello strenuè mihi se opposuit, id pro explorato admittit, nempe quòd cùm principium reflexum est certum, jam redit actionem certè honestam; sic enim ait in suo Libello, *La causa del probabilismo, etc.* §. IV. *pag. 40. et* expressiùs *p. 45.* ubi scribit: *Se fosse vero, che nel caso d' incertezza della legge, la legge non vi fosse, perchè non promulgata abbastanza, oh allora si (come accennai) avreste un principio certo, se non diretto, almeno reflesso, onde formar un dettame prudente certo di poterlo celebrare lècitamente* (loqui-

tur de quodam contractu dubiè licito), *attesochè non essendovi legge che lo proibisca, qual timor saggio potrebbevi essere di trasgredire la legge, che certamente non v' è* (1)? Meliùs dixisset, quæ *certè non obligat;* quod aliàs ad idem reducitur, quia lex quæ non obligat, est tamquam non esset.

Et sic intelligitur, quomodo judicium speculativè dubium, sive probabile de honestate actionis, potest in praxi fieri moraliter certum. Sed quis objiciet, quomodo rationes speculativè tantùm probabiles, possunt in praxi moraliter certæ evadere? Hoc evenit, ut optimè tradunt Episcopus *Abelly*, *et P. Eusebius Amort*, non ex eo quòd ipsæmet rationes speculativè probabiles alicujus opinionis fiunt in praxi moraliter certæ : sed quia aliæ sunt rationes ipsius opinionis, quæ tantùm probabiles sunt, aliæ verò sunt rationes principii reflexi, quibus in praxi ultimum formatur judicium moraliter certum ex illo principio certo ; et sic actio quæ speculativè est tantùm probabiliter honesta, in praxi certè moraliter honesta evadit.

70. Ut ergo nostram firmemus conclusionem, nimirùm quòd lex dubia non obligat, sic certo tramite arguimus : Principium à *D. Thoma* superiùs jam probatum est, quòd lex non habet virtutem obligandi, nisi sufficienter promulgata sit, et innotescat. Casu autem quo duæ opiniones concurrant æqualis ponderis, tunc quidem lex nequit dici sufficienter promulgata, tunc enim sufficienter promulgatum est dubium, an lex existat, sed non est promulgata lex ; ac propterea ipsa non potest obligare (2).

Hanc sententiam novissimè *Eusebius Amort* Germanus, vir doctrinâ undique perspicuus, tanquam certam defendit *in sua morali et scholastica Theologia*, Bononiæ typis data an.

(1) *Id est :* Si verum foret, quòd in casu incertæ legis, ipsa lex non esset, utpote non sufficienter promulgata, utique (ut dixi) haberes principium certum, non directum quidem, ast reflexum, quo formares dictamen prudens certum, quòd iniri possit (Loquitur de contractu quodam dubiè justo). Cùm enim non adest lex prohibens, qua ratione timori prudenti locus esse poterit violandæ legis, quæ certò non existit?

(2) Hoc syllogismo probabilismus *S. Alphonsi de Ligorio* non unicè sed principaliter continetur et enuntiatur.

Edit.

1753. postquam Romæ emendata fuit jussu *Benedicti XIV.*, cui ipse auctor supplices preces dedit, ut curaret Opus ante ejus publicationem à cordatis theologis Romæ revideri, et ubi oportere censeret, emendari. Pontifex votis annuit, et transmisit ei aliqua menda in Opere emendanda, salvâ tamen quæstione de opinione æquè probabili, ut videre est in ipsius Opere. Scribit auctor, quòd ubi opinio pro lege evidenter, et notabiliter probabilior non apparet, moraliter certum est, legem obligantem non existere, dicens, quòd Deus juxta suam divinam providentiam, cùm ipse vult legem suam obligare, efficere tenetur ut evidenter et notabiliter probabilior appareat : *Quandocumque* (sic loquitur) *existentia legis non redditur credibilior non ipsâ, moraliter certum est non dari legem; quia ex natura providentiæ divinæ Deus, sicut tenetur suam religionem reddere evidenter credibiliorem non ipsâ; ita etiam tenetur suam legem reddere credibiliorem, seu probabiliorem non ipsâ.* Amort, *Theol. tom. 1. disp. 2. §. 4. q. 10.* Tò *non ipsâ*, intelligit, non ipsâ lege, sed rationibus quæ nobis illam notabiliter probabiliorem reddunt. Deinde alio loco rationem adducit, quia lex strictè dubia sufficienter caret promulgatione, sine qua lex non est lex, sive non est lex obligans : *In hoc casu* (nempe cùm utraque opinio est æquè probabilis) *non datur lex directa prohibens, quia in hoc casu non datur sufficiens promulgatio legis, quæ est character inseparabilis, et essentialis legis, siquidem illa est sola legis promulgatio, quâ lex fit credibilior. Loc. cit. disp. 2. quæst. 5. p. 283.* Additque, idem sensisse patres : *Patres in dubio strictè tali, ubi in neutram partem inflectitur mentis sententia, relinquunt homini potestatem sequendi benigniora; ergo agnoscunt aliquod generale principium, quo possit formari prudens judicium concomitans de non existentia legis.* Et reverà *S. Gregorius Nazianzenus* (*orat. 39.*) de quodam Novatiano loquens, ait : *An juvenibus viduis propter ætatis lubricum ineundi matrimonii potestatem facis? At Paulus hoc facere minimè dubitavit, cujus scilicet te magistrum profiteris. At hoc minimè post baptismum, inquis. Quo argumento id confirmas? aut rem ita se habere proba, aut si id nequis, ne condemnes. Quòd si res dubia est, vincat humanitas, et facilitas.* Item *S. Leo* (*Epist. 90. ad Rustic. Narbonens. in præfat.*) ut habetur in *can. Sicut quædam, (fin.*

dist. 14) : *Sicut quædam sunt, quæ nullà possunt ratione convelli* (prout sunt decalogi præcepta, et sacramentorum formæ, sicut explicat Glossa), *ita multa sunt, quæ aut pro necessitate temporum, aut pro consideratione ætatum oporteat temperari : illa consideratione semper servata, ut in iis quæ vel dubia fuerint, aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis evangelicis contrarium ; nec decretis sanctorum patrum inveniatur adversum.* Dicit, *sequendum*, nam prælati subditis permittere debent, ut possint opinionibus minùs rigidis uti, ubi illa nec evangelio, nec patrum doctrinis adversantur, juxta illud *Chrysostomi* documentum : *Circa vitam tuam esto austerus, circa alienam benignus*, ita in *can. Alligant, caus.* 26. *qu.* 7. Item *Lactantius* (*lib.* 3. *instit. c.* 27) scribit : *Stultissimi est hominis præceptis eorum velle parere, quæ utrùm vera sint, an falsa, dubitatur.*

Item *S. Augustinus* brevibus totum quod dicimus confirmat : *Quod enim contra fidem, neque contra bonos mores esse convincitur* (nota *convincitur*), *indifferenter esse habendum. Serm.* 294. *c.* 11. *col.* 224. *edit. Paris.* Quælibet igitur actio nobis permissa est, modò convicti, aut moraliter certi non simus, illam contra fidem, aut bonos mores esse. Item *S. Ambrosius* scribens ad *Januarium* improperat animos nimiùm timidos habere, qui in dubiis nihil rectum existimant, nisi quod Scripturæ auctoritate, aut Ecclesiæ traditione, aut quod pro vitæ corrigendæ utilitate certum esse dignoscitur. En ejus verba : *Sensi enim sæpè dolens, multas infirmorum perturbationes fieri per quorumdam fratrum contentiosam obstinationem, vel superstitiosam timiditatem, qui in rebus hujusmodi, quæ neque Scripturæ sanctæ auctoritate, neque universalis Ecclesiæ traditione, neque vitæ corrigendæ utilitate ad certum possunt terminum pervenire... tam litigiosas excitant quæstiones, ut nisi quod ipsi faciunt, nihil rectum existiment.* S. Ambros. *Epist. ad inquis. Januar. cap.* 11. *n.* 3. His accedit *S. Basilius*, qui de quibusdam loquens, qui juramentum quoddam à se præstitum invalidum fuisse autumabant, ita scripsit : *Consideranda autem sunt, et species jurisjurandi, et verba, et animus, quo juraverunt, et sigillatim quæ verba addita fuerunt; adeo ut si nulla prorsus sit rei leniendæ ratio, tales omninò dimittendi sint. Epist.* 188. *can.* 1. *cap.* 10. Dixit igitur, tum dumtaxat dimittendos (sive

non audiendos) esse, cùm nulla penitùs favens benigna ratio eis subesset. Item accedit *S. Bernardus*, qui, genericè loquendo de rebus in utramque partem disputatis, ad *Hugonem sancti Victoris* sic scribit : *Sanè ibi unusquisque in suo sensu securus abundat, ubi aut certæ rationi, aut non contemnendæ auctoritati, quod sentitur, non obviat.* 1. *Vol. Oper. cap.* 5. *n.* 18. *edit. Maur. Paris. col.* 634. Ait itaque S. Doctor, quemque tutò procedere, eas opiniones sequendo, quæ certæ rationi, aut auctoritati, quæ sit tanti momenti, ut nemo ab illa desciscere possit, se non opponunt. His addendus *S. Bonaventura*, qui de votis agens, super quibus Papa dispensare possit, tres in medium adducit opiniones, et deindè concludit : *Quæ istarum trium opinionum sit verior, fateor me nescire; et satis potest quælibet sustineri. Si quis tamen velit hanc ultimam acceptare, non occurrit ei inconveniens manifestum In 4. dist.* 38. *art.* 2. *quæst.* 3. non ait præferendam esse tutiorem, sed quamlibet earum sustineri posse, et acceptari.

Audiamus insuper *Melchiorem Canum*, qui impugnando sententiam *Scoti* obligantis peccatores omnibus diebus festivis ad contritionis actum producendum, scripsit : *Jus humanum nullum est, aut evangelicum, quo hoc præceptum asseratur; proferant, et tacebimus. Prælect. 4. de pœn. p. 4. quæst.* 2. *prop.* 3. et *n.* 5. subdit : *Quoniam ignoro, unde ad hanc opinionem doctores illi venerint, liberè possum, quod non satis exploratè præceptum est, negare.* Idem sensisse *Scotum* certum videtur, ubi de quadam opinione scripsit : *Cùm multis sit probabilior pars negativa, non sine peccato aliquis se exponit dubio, sequendo affirmativam minùs probabilem. In 4. dist.* 11. *quæst.* 6. Ergo juxta *Scotum*, qui sequitur opinionem æquè probabilem, non peccat. Idem pariter scripsit *Cardinalis Lambertinus*, deinde creatus Pontifex sub nomine *Benedicti XIV*, dicens : *Non debbono imporsi legami, quando non vi è manifesta legge che l'imponga. Notif.* 15. (1).

Sed deveniamus nunc ad rationes intrinsecas nostræ sententiæ, pro quibus rem ex suis principiis, angelico Doctore semper duce, sumamus. *S. Thomas* sic legem definit : *Lex quædam regula est, et mensura actuum, secundùm quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur :*

(1) Vide suprà n. 65. *Edit.*

dicitur enim lex à ligando, quia obligat ad agendum. 1. 2. *quæst.* 90. *art.* 1. Deindè idem *S. Thomas* docet, hanc regulam sive legis mensuram, ad hoc, ut subditi eam observare adstringantur, debere eis esse per promulgationem manifestatam; quapropter *art.* 4. quæsitum proponit: *Utrùm promulgatio sit de ratione legis?* Et sic respondet: *Lex imponitur aliis per modum regulæ, et mensuræ; regula autem, et mensura imponitur per hoc, quod applicatur his, qui regulantur, et mensurantur. Undè ad hoc quòd lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quòd applicetur hominibus, qui secundùm eam regulari debent. Talis autem applicatio fit per hoc, quòd in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione. Unde promulgatio ipsa necessaria est ad hoc, quòd lex habeat suam virtutem.* Lex igitur ante promulgationem vim obligandi non habet: leges enim, ut scribit *Gratianus* in *can. In istis, dist.* 4. tunc vim legis acquirunt, et leges tunc propriè nuncupantur, et sunt, cùm sunt promulgatæ: *Leges tunc instituuntur, cùm promulgantur.* Hinc à *S. Thoma* alibi ita lex definitur: *Quædam rationis ordinatio ad bonum commune promulgata.* 1. 2. *quæst.* 90. *art.* 4. Notentur verba, *ordinatio promulgata.*

Hæc autem promulgatio est necessaria omninò ad obligandum, nedum in humanis legibus, sed etiam in divinis, et naturalibus, prout idem sanctus Doctor tradit: nam in citato *art.* 4. *ad primum* hoc sibi objicit: *Lex naturalis maximè habet rationem legis; sed lex naturalis non indiget promulgatione: ergo non est de ratione legis, quòd promulgetur.* Et sic respondet: *Dicendum, quòd promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quòd Deus eam mentibus hominum inseruit, naturaliter cognoscendam.* Itaque *sanctus Thomas* non negat, legem naturalem promulgatione indigere, dicit tantùm, legis naturalis promulgationem non fieri humano modo, sed naturali lumine, quod Deus in hominum mentes ingerit. Hinc doctissimus *Cardinalis Gotti* ait: *Ad hoc, ut lex in actu secundo obliget, requiritur quidem indispensabiliter, ut subditis promulgatione proponatur. Theol. tom.* 2. *tract.* 5. *de leg. quæst.* 1. *dub.* 3. §. 3. *n.* 21. Dicit, *in actu secundo*, quia lex non adhuc promulgata habet in se vim obligandi in actu primo, scilicet, ut ipsa actualiter deinde obliget, cùm promulgata fuerit; sed ut in actu secundo, nempe actualiter

obliget, requiritur indispensabiliter ejus promulgatio subditis facta : *Actualiter* (scribit *Sylvius*) *tunc lex unicuique promulgatur, quando cognitionem* (homo) *à Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum. In* 1. 2. *quæst.* 90. *art.* 4. *in fin.*

De hac promulgationis necessitate, ut lex obliget, *Dominicus Soto* rationem assignat, dicens : *Nulla lex habet vigorem legis ante promulgationem. Nullam exceptionem conclusio hæc permittit. Et probatur ex natura ipsius legis : est enim regula nostrarum actionum ; regula autem, nisi operantibus applicetur, vana est. Applicari autem nequit, nisi per ejus notitiam ; nam qui regula utitur, eam intueri necesse habet* (nota *intueri*). *Fit ergo consequens, ut ante promulgationem, quâ subditis innotescit, non eos obligando perstringat, sed tunc percipi, quando promulgatur.* Soto *de just. et jure lib.* 1. *quæst.* 1. *art.* 4. Quapropter ait *Joannes Gerson*, nec etiam Deum obstringere posse creaturam ad legem observandam, nisi priùs præceptum, ac voluntatem suam Deus creaturæ manifestet : *Necesse est dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis Dei ; nam per solam ordinationem ; aut per solam suam voluntatem non potest Deus absolutè creaturæ imponere obligationem, sed ad hoc opus est, ut ei communicet notitiam unius æquè ac alterius. De vita spirit. etc. lect.* 2. *col.* 176. Ex hoc *P. Gonet* argumentum ducit, benè posse dari ignorantiam invincibilem etiam præceptorum naturalium, quæ à primis principiis valdè sunt remota, sicque arguit : *Lex enim vim obligandi non habet, nisi applicetur hominibus per promulgationem ; sed lex naturalis non promulgatur omnibus hominibus quantùm ad omnia præcepta, quæ sunt remotissima à primis principiis ; ergo non obligat omnes quantùm ad illa præcepta. Subindeque potest dari de illis ignorantia invincibilis, et excusans à peccato. In Clypeo theol. tom.* 3. *disp.* 1. *art.* 3. *n.* 47.

Sed nunc accedamus ad objectiones *P. Patutii* discutiendas, quibus hujus nostri principii certitudo clariùs innotescet.

71. P. Lector objicit 1. contra hoc principium, ad reddendam legem sat promulgatam satis esse notitiam tantùm probabilem, quæ ex opinione probabili stante pro lege, jam habetur. Huic objectioni dico primò, verbum *notitia*, juxta omnia vocabularia, idem esse ac *cognitio*. Cognitio autem legis,

et opinio probabilis legis omninò differunt. Præterea respondeo, quòd si admitti vellet, sub verbo *notitiæ* intelligi notitiam probabilem, ad summum id solummodo admitti potest, casu, quo notitia adesset probabilis tantùm pro lege, tunc enim legi quædam moralis certitudo assisteret; sed cùm adest ex alia parte opinio æquè probabilis pro libertate, tunc ex neutra parte aliqua potest superesse probabilitas, seu probabilis ratio apta ad prudentem hominis assensum sibi trahendum; nam ex his æqualibus probabilitatibus aliud quàm merum dubium non resultat, an existat, vel non existat lex. Id clarè docet *sanctus Thomas : Intellectus noster respectu partium contradictionis se habet diversimodè; quandoque enim non inclinatur magis ad unum, quàm ad aliud, vel propter defectum moventium, sicut in illis problematibus, de quibus rationes non habentur, vel propter apparentem æqualitatem eorum quæ movent ad utramque partem, et ita est dubitantis dispositio, qui fluctuat inter duas partes contradictionis. De verit. quæst. 14. art. 1.* Idemque alibi breviùs docet : *Inter æqualitatem etiam rationum, et argumentorum soli dubio est locus.*

P. Berti præterea inquit, quòd sicut statera tam in æquilibrio est, cùm ei nullum pondus imponitur, quàm cùm æqualia imponuntur onera; eodem modo, cùm duæ probabiles opiniones occurrunt, ipsæ adeo judicium suspendunt, ac si nulla ex utraque parte probabilitas existeret : *In æquilibrio manet lanx, sive nullum neutri parti, sive utrique æquale onus imponatur. Theol. tom. 2. lib. 21. c. 14. prop. 3.* Idem dicunt *P. Gonet, Vasquez, La-Croix*, et communiter omnes probabilistæ, et probabilioristæ, idemque tandem fatetur idem *P. Patutius* his verbis (*in Instruct. de reg. prox. etc.*) : *Immota manet libra, in cujus utraque lance æquale pondus collocatur, nec ad unam inflectitur partem, nec ad aliam.* Et idem confirmat in Libello (*La Causa del probabilismo, etc. pag.* 48.) ubi dicit : *Essendo evidente, che due opinioni contraddittorie egualmente probabili non possono, se non generare il dubbio* (1). Itaque respectu ad nostram controversiam, in qua de duabus opinionibus æquè

(1) *Id est* : Evidens est, quòd duæ opiniones æquè probabiles contradictoriæ non possunt non generare dubium.

probabilibus agitur, dici non valet, probabilem legis notitiam sufficere ad eam promulgatam efficiendam; eo enim casu neutiquam notitia sufficiens ad legem promulgandam habetur, sed tantùm ad promulgandum dubium, sive meram hæsitationem, an adsit lex, vel non: quandoquidem, cùm duæ æqualis ponderis opiniones concurrunt, evenit (ut diximus) nullam earum pondus habere.

72. Objicit II. et ait, aliam esse promulgationem legis, aliam legis divulgationem, sive notitiam privatam, quam subditi de lege recipiunt; lex enim, cùm jam promulgata fuit, sine hac notitia à subditis acceptâ, eos obstringendi virtutem habet. Subdit autem, quòd omnes leges sive humanæ, sive divinæ, jam satis promulgatæ fuerunt. Et primo locò de humanis legibus loquens, dicit, hæ ut obligent, sufficere, quòd communitati per banditores, aut per affixionem scripturæ in publicis locis promulgatæ fuerint.

Concedimus, quòd, ut lex humana vim habeat obligandi, sat est, ut communitati promulgetur, nec, ut notitia ad quemcumque perveniat subditum, requiritur; sed advertendum, quòd id valet tantùm quoad materiale legis objectum, quod à lege præceptum, aut vetitum fuerit, non tamen quoad conscientiæ obligationem legem servandi. Me explico: si v. gr. quædam fuerit lex promulgata, quâ invalidus contractus aliquis sine aliquibus solemnitatibus initus declaratur, tunc subditus, licèt legem ignoret, tenetur tamen, cùm de illa notitiam accipit, stare præscripto legis jubentis contractum habendum esse utì irritum, aut aliquam pœnam solvendam fore: nam in foro externo, cùm lex jam promulgata fuerit, omnes eam scire præsumuntur. Respectu verò conscientiæ, profectò minimè peccat, qui legem illam sibi ignotam non servat, modò ob suam negligentiam non scivisse acciderit. Sicque intelligitur textus *S. Thomæ*, à *P. Patutio* adductus: *Illi, coram quibus lex non promulgatur, obligantur ad legem observandam, in quantum in eorum notitiam devenit per alios, vel devenire potest, promulgatione facta.* S. Th. 1. 2. *q.* 90. *a.* 4. *ad* 2. Tò *vel devenire potest*, intelligitur in quantum legis notitia subditis pervenire poterat, et ob eorum negligentiam non pervenerit; nam alioquin, si eorum ignorantia fuerit inculpabilis, legem non servando, minimè peccant. Ita relatum textum rectè explicat *Cajetanus* (*loc. cit. S.*

Thomæ) dicens, eos tantùm reos offensæ legis esse, qui eam nesciunt, *vel quia noluerunt, vel quia neglexerunt facere, quod in eis erat ad sciendum. Alioquin absentes nescii promulgatæ legis non ligantur. Propter quod... accusari nec apud Deum, nec apud homines ignorantiæ possunt.* Idemque scribunt *P. Petrus Collet de legib. tom.* 3. *c.* 1. *art.* 2. *concl...* et *P. Franciscus Suar. in Opere de leg. lib.* 3. *c.* 17. *n.* 3. *et seq.* Adduntque idem *P. Suarez* alibi *tom.* 5. *in* 3. *p. disp.* 40. *sect.* 5. *n.* 45. *Aravius in* 1. 2. *q.* 97. *disp.* 3. *sect.* 3. *diffic.* 5. *Tapia lib.* 4. *q.* 15. *art.* 2. *Castr. tom.* 1. *tract.* 1. *disp.* 3. *punct.* 7. *num.* 1. *Gregorius Martin. q.* 96. *art.* 4. *dub.* 5. *concl.* 3. *et* 4. *Sanch. dec. lib.* 1. *cap.* 10. *num.* 32. *et* 33. *Villalob. tom.* 1. *tract.* 1. *diss.* 24. *Salm. de leg. c.* 2. *n.* 110. non tantùm eos reputandos esse nescios, qui legem omninò ignorant, sed etiam illos, qui post debitam diligentiam de ea dubitant; lex enim (ut diximus) non ligat, nisi subditis applicetur per certam, non autem dubiam notitiam. Idque traditur ab eodem *S. Thoma*, qui docet: *Nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientiâ illius præcepti. De verit. q.* 17. *art.* 3. Sed de hoc textu infrà latiùs disserendum erit.

Sic de humanis legibus; loquens autem *P. Patuzius* de legibus divinis, dicit, ipsas jam ab æterno promulgatas fuisse, et usque ab æterno perfectam obligandi habuisse virtutem, priusquam creaturæ legem audirent, ac cognoscerent. Idque procedere ait ex eo, quòd lex æterna habet ab æterno promulgationem *causalem, virtualem, et eminentem*, quæ deindè in tempore formalem etiam promulgationem infert. Hoc deducit ex verbis *S. Thomæ*, qui ait: *Dicendum, quòd promulgatio fit et verbo et scripto; et utroque modo lex æterna habet promulgationem ex parte Dei promulgantis, quia et verbum divinum est æternum, et scriptura libri vitæ est æterna; sed ex parte creaturæ audientis et inspicientis non potest esse promulgatio æterna.* 1. 2. *q.* 91. *a.* 1. *ad.* 2. Verumtamen ego assero (idque clarè probabo) quòd lex æterna respectu hominum non est propria lex; propria enim lex quoad ipsos est lex naturalis, quæ licèt sit participatio legis æternæ, ipsa tamen est ea, quæ propriè homines ligat, cùm lex naturalis tantùm hominibus promulgetur, et rationis lumine applicetur. Saltem dico (prout alii theologi loquuntur) quòd lex æterna, quamvis in se vim habuerit obligandi in actu primo,

attamen non fuit lex obligans actualiter, et in actu secundo, donec fuerit proposita, et per ejus cognitionem creaturis applicata : sicque asseveranter ajo à *S. Thom.*, et ab omnibus theologis doceri.

En quomodo loquitur *Duvallius : Postremò dubitabis, an ipsa lex* (æterna) *semper habuerit, et habeat veram et propriam rationem legis? Respondeo, in tempore, quando productæ sunt creaturæ, habere de facto rationem legis, siquidem verè et propriè omnibus creaturis tamquam subditis est indita, et imposita; si tamen ab æterno spectetur, dicendum est, eam non esse verè et propriè legem, sed tantùm aliquid quod se habeat instar legis.* Deindè rationem assignat : *Tum, quia de ratione veræ legis est, ut imponatur, et promulgetur subditis ; nulli autem fuerunt subditi ab æterno : tum quia lex essentialiter est regula quædam practica, hæc autem regula non potuit imponi Verbo, et Spiritui sancto, quia ipsimet sunt regula et rectitudo ipsa. In* 1. 2. S. Thom. *de leg. q.* 2. Idem scribit *Petrus de Lorca : Si quo modo autem lex æterna respicit creaturas, remotè respicit, quatenùs à Deo moventur, et gubernantur, non verò, quia sit imperium in creaturas latum, aut quia proponatur ipsis ut regula, quâ suas actiones mensurare, et componere possint... Lex æterna non est principium, et ratio agendi alicui, qui legi subditus sit, neque est illi regula proxima suarum actionum, sed est ratio agendi ipsi Deo, et regula divinarum actionum, quâ mundum gubernat ; si cui ergo esset lex, esset Deo. In* 1.2.S.Th. *disp.* 5. *membr.* 2. Et loquens de verbis illis *S. Thomæ, et verbo, et scripto*, dicit : *Expressio illa in verbo divino æterna fuit in Deo necessitate naturæ facta, et non relata ad aliquas creaturas, quod promulgatio legis requirit, semper enim promulgatio legis ad subditos refertur.* Idem scribit *Ludovicus Montesino : Resp. hujusmodi legem æternam promulgatam esse ab æterno ipsimet Deo... Deus sibimet est lex, et sibi est regula, et ita intelligimus Deum sibi promulgare legem. De leg. disp.* 20. *q.* 4. *n.* 85. Idem scribit *Ludovicus Lorichio* loquens de lege æterna : *Hâc lege Deus omnia ordinat ad seipsum, et est promulgata apud ipsum ab æterno ; hominibus autem promulgatur, quando eis innotescit. Thesaur. novus utr. Theol. verb. Lex. n.* 6. Quomodo autem his doctrinis conciliari potest, quod asserit *P. Patutius*, nempe legem æternam ab æterno perfectam obli-

gandi habuisse virtutem, priusquam creaturæ legem audirent, ac cognoscerent?

Præfatis aliorum doctrinis congruit id, quod in alio loco docet ipse *S. Thomas*, dicens, legem æternam non esse propinquam regulam humanæ voluntatis, sed potiùs esse *rationem Dei;* en ejus verba: *Regulam autem voluntatis humanæ est duplex. Una propinqua, et homogenea, scilicet ipsa humana ratio; alia verò est prima regula, scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei.* 1. 2. *q.* 71. *a.* 6. Nec obstant verba ejusdem S. Doctoris suprà relata: *Lex æterna habet promulgationem ex parte Dei promulgantis.* 1. 2. *q.* 91. *a.* 1. *ad.* 2. Nam *ibidem* jam subdit S. Doctor: *Sed ex parte creaturæ audientis et inspicientis non potest esse promulgatio æterna.* Nunc quæro, quænam divinæ legis promulgatio est illa, quæ homines ligat? Promulgatio *ex parte Dei*, aut promulgatio *ex parte creaturæ?* Id declarat idem *S. Th.* loco ubi dixit, quòd ut lex *virtutem obligandi obtineat, oportet quòd applicetur hominibus.... Talis autem applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione.* 1. 2. *q.* 90. *a.* 4. Et deindè objiciens sibi (*ad primum*) legem naturalem non indigere promulgatione, respondet, quòd *promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quòd Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam.* Nunc arguo: Si verum esset, quòd *S. Th.* sensisset legem æternam, eò quòd æternam promulgationem habet, ab æterno homines obligasse, priusquam ipsi legem cognoscerent, utique ob hanc rationem respondisset, legem naturalem, quæ legis æternæ participatio est, promulgatione non indigere: sed ipse respondit promulgationem legis naturæ fieri, cùm ipsa ab hominibus naturali lumine cognoscitur. Nec aliter respondere poterat; cùm priùs in eodem articulo firmiter statuerit, quamcumque legem vim obligandi non habere, nisi in notitiam hominum ex promulgatione deducatur.

Adde id quod tradit *S. Th.* alio loco, ubi quærens: *Utrùm sit in nobis aliqua lex naturalis?* Sic respondet: *Dicendum, quòd lex, cùm sit regula, et mensura, dupliciter potest esse in aliquo, uno modo sicut in regulante, et mensurante: alio modo sicut in regulato, et mensurato, quia in quantum participat aliquid de regula..... sic regulatur..... et talis partici-*

patio legis æternæ in rationali creatura lex naturalis dicitur. 1. 2. *q.* 91. *a.* 2. Igitur S. Doctor distinguit hîc legem æternam à naturali, et docet, quòd lex æterna respicit Deum regulantem, lex autem naturalis respicit hominem regulatum; et quoniam lex naturalis est legis æternæ participatio, ideo *in quantum participat aliquid de regula per legem naturalem, sic regulatur.* Ideo in tantum lex æterna homines ligat, in quantum ipsa hominibus per legem naturalem participatur, eisque promulgatione innotescit, prout dicit *Durallius: Quæres, quomodo nobis innotescit lex illa æterna, quod idem est, ac si quæratur, quomodo publicetur? Dico eam, ut est in creaturis tamquam subditis, per alias leges nobis innotescere, cùm leges illæ sint illius participationes. In* 1. 2. *de leg. q.* 3. *art.* 3. Idem scribit *Franciscus de Aravio: Cùm lex æterna non obliget creaturas rationales, nisi mediante lege naturali, vel positivâ divinâ, vel humanâ, ad istarum promulgationem illa quoque sufficienter promulgatur. In* 1. 2. *q.* 90. *disp.* 1. *sect.* 5. Lex igitur, quæ hominem ligat, est tantùm lex naturalis, quia ipsa tantùm potest esse homini regula, et mensura, qua reguletur, et mensuretur.

Præterea, quamvis admittamus, legem æternam esse propriam legem respectu etiam hominum, atque habere vim in actu primo eos obligandi, quid inde? Equidem æterna lex non ligat in actu secundo, quousque creaturis non promulgetur, et per ejus cognitionem applicetur. Sapienter id tradit *Cardinalis Gotti: Sequitur, quòd lex æterna ab æterno in actu secundo neminem obligaret, non ex defectu virtutis, sed ex parte termini... Ita ab æterno fuit lex in mente Dei concepta, quamvis pro æterno non promulganda, nec implenda, nec in actu secundo obligans... Fuit tamen ab æterno lex, quia ad rationem legis satis est, ut vim habeat obligandi, quamvis nondum ligat, quia nondum applicata, et promulgata. Theol. tract.* 5. *q.* 2. *dub.* 1. *n.* 13. Notentur verba, *quamvis nondum ligat, quia nondum applicata et promulgata.* Idem scripsit *Honorati Tournely Continuator de legib. cap.* 2. *quær.* 3. *in fine: Quia tamen lex æterna ante creaturarum existentiam verè et strictè obligans non fuit, cùm nihil esset ad extra, quod eâ obligaretur, palàm est, rationem plenam et completam legis tunc tantùm ei competere potuisse,*

cùm extiterunt creaturæ, quibus intimata fuit ac promulgata, aut saltem quæ impressione ipsius ordinari ac moveri cœperunt. Idem dixit *P. Cuniliati : Legis violatores non sunt illi, quibus nondum lex innotuit. Tract.* 1. *de moral. etc. cap.* 2.

Instat *P. Patutius* dicens : Sed si lex æterna fuit vera lex, antequam homines eam cognoscerent, verè, priusquam lex ipsis innotesceret, homines obligavit, cùm sit essentialis proprietas cujuscumque legis obligare. Et pro se citat *Card. Gotti*, qui dicit legem æternam veram fuisse legem, ac propterea ab æterno vim habuisse obligandi. Respondeo, et distinguo : Alia est proprietas legis promulgatæ, alia legis non promulgatæ. Proprietas legis promulgatæ est perfectè obligandi actualiter, et in actu secundo. Proprietas autem legis non promulgatæ est obligandi imperfectè tantùm in actu primo ; lex enim non promulgata habet siquidem in se vim intrinsecam obligandi, sed dumtaxat in futuro, pro tempore quo ipsa intimata, et per notitiam applicata fuerit ; donec verò non fuerit applicata, ipsa non obligat, nec virtutem habet actualiter obligandi : *Ad hoc quòd lex* (docet angelicus Doctor) *virtutem obligandi obtineat, oportet quòd applicetur hominibus, qui secundùm eam regulari debent.* 1. 2. *q.* 90. *art.* 2. Nihil autem obstat quod scribit *Card. Gotti* dicens, legem æternam, etsi homini non adhuc promulgatam, vim obligandi habere ; nam *S. Thomas* loquitur de vi actuali obligandi etiam in actu secundo, *Gotti* autem loquitur de vi obligandi tantùm in actu primo : hoc quidem importat obligare in actu primo, nempe quòd lex apta sit ad actualiter obligandum, cùm promulgabitur, sed non ante promulgationem : sicut ignis in se vim habet comburendi, sed non comburit actualiter, nisi postquam rei urendæ applicetur : En quomodo nos instruit idem *Card. Gotti*, de lege æterna loquens : *Ita ab æterno fuit lex in mente Dei concepta, quamvis pro æterno non promulganda, nec implenda, nec in actu secundo obligans.... Et hoc modo, cùm ab æterno non fuerit creatura, quam obligaret, et cui applicaretur, ab æterno actu non obligavit ; fuit tamen ab æterno lex, quia ad rationem legis satis est, ut vim habeat obligandi, quamvis nondum ligat, quia nondum applicata, et promulgata. Theol. tract.* 5. *q.* 2. *dub.* 1. *n.* 13.

Nec potest dici, quòd lex æterna ab æterno non obligavit ex defectu termini, nempe quia creatura ab æterno non aderat; nam non ideo tantùm lex æterna creaturam ab æterno non obligavit, quia ipsa ab æterno non existebat, sed etiam quia lex nequibat creaturam actualiter in actu secundo obligare, priusquam illi applicata, et promulgata esset. Dixerat jam alibi *Cardinal. Gotti* quòd *ut lex in actu secundo obliget, requiritur quidem indispensabiliter, ut subditis promulgatione proponatur. Quæst. 1. dub. 3. §. 3. n. 31.* Idcirco postmodum scripsit, ut suprà, quòd lex æterna fuit ab æterno lex, *quamvis nondum ligat, quia nondum applicata, et promulgata.* Idemque scripsit, ut vidimus, *Cont. Tourn.*, loquens de lege æterna : *Palàm est rationem completam legis tunc tantùm ei competere potuisse, cùm extiterunt creaturæ, quibus fuit lex promulgata.* Idem scripsit *Sylvius : Actualiter* (lex æterna) *unicuique promulgatur, quando cognitionem à Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum. In 1. 2. q. 90. art. 4. in fin.*

73. Objicit III. *Pater Patutius*, et ait : Lex naturalis promulgatur in habitu, cùm Deus animam creat, eamque in corpus infundit, quia tunc in ea lumen rationis imprimit. Ex quo infert *Patutius*, hominem ligari à lege usque ab ipsius conceptione; Deus enim cùm legem in anima imprimit, tum illam promulgat. Et hìc citat pro se textum *S. Thomæ : Promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quòd Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam. 1. 2. q. 90. art. 4. ad 1.* Respondetur : Ad mentem *S. Thomæ* indagandam observare oportet id, quod S. Doctor in articuli corpore scribit; ibi docet legem imponi per modum regulæ et mensuræ, unde ait, quòd, ut lex virtutem habeat obligandi, opus est, ut ipsa *hominibus applicetur, qui secundùm eam regulari debent : talis autem applicatio* (subdit) *fit per hoc, quòd in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione.* Lex igitur juxta *S. Thomam* tunc homines ligat, cùm eis applicatur per ejus notitiam, sive cognitionem. Cùm autem dicit, promulgationem legis esse *ex hoc ipso, quòd Deus eam inseruit naturaliter cognoscendam;* id sine dubio, ne velimus S. Doctorem in eodem articulo se contradixisse, intelligendum, quòd lex tunc revera promulgatur, et virtutem obtinet obligandi, cùm actualiter applicatur, et cognoscitur. Idcirco

idem Angelicus alibi (1. 2. *qu.* 91. *art.* 1. *ad* 2.) dixit · *Sed ex parte creaturæ audientis, et inspicientis non potest esse promulgatio æterna.* Tunc igitur lex promulgatur, cùm creatura legem *audit* per vocem Ecclesiæ, aut *inspicit* per lumen rationis. Hinc *art.* 2. ait, legem naturæ non aliud esse nisi *lumen* (super nos signatum) *rationis naturalis*, quo *discernimus quid sit bonum, et quid sit malum.* Hoc autem lumen, quo discernimus bonum et malum, et in quo lex naturalis consistit, inquit *S. Antoninus*, non priùs ostendere homini bona et mala, quàm homo usum rationis habet: *Nota diligenter* (verba *S. Antonini*) *secundùm* B. Thomam, *quòd istud lumen legis naturalis non ostendit homini, quæ sint bona, quousque perveniatur ad usum rationis. Part.* 1. *tit.* 13. *c.* 12. §. 3. Ergo lex naturalis non promulgatur homini, nisi cùm ipse ad rationis usum pervenit. Unde concludendum, quòd propriè et strictè loquendo, in infusione animæ non jam inscritur lex, sed inscritur lumen, quo lex cognoscenda erit ab homine, cùm pervenerit ad usum rationis, sive inscritur potentia, capacitas, sive habilitas ad legem cognoscendam tempore usûs rationis. Et tunc, cùm homo legem cognoscet, lex ei perfectè et verè promulgabitur eumque ligabit; alioquin, usquedum lex non deducitur in hominis notitiam ex promulgatione, docet *S. Thomas*, legem virtutem obligandi non obtinere. Accedit id, quod scribit *Dominicus Soto*, quòd lex *applicari nequit, nisi per ejus notitiam; nam qui regula utitur, eam intueri necesse habet. De just. lib.* 1. *q.* 1. *art.* 4. *et q.* 3. *art.* 2. Et quod dixit *Jo. Gerson* notabilibus verbis: *Lex ista sit quædam revelatio, ac propriè dicta declaratio creaturæ rationali facta, per quam illa cognoscit, quid Deus de certis rebus judicet, ad quas vel præstandas, vel omittendas ipse creaturam obligare vult, ut ea digna reddatur ad vitam æternam.* Hinc tali definitione divinæ legis positâ, subjungit: *Necesse est dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis Dei; nam per solam suam ordinationem, aut per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolutè creaturæ imponere obligationem: sed ad hoc opus est, ut ei communicet notitiam unius æquè ac alterius. Ex quo liquet immediatè deducibilis conclusio, creaturam rationalem non posse esse indignam amicitiæ Dei, nec propriè peccato obnoxiam, nisi dum sciens, volens, ac liberè ponit actionem sibi*

prohibitam, aut omittit rem præceptam. Lib. de vit. spir. etc. lect. 2. *col.* 176. *edit. Paris.* Ergo ex *Gersone* nec etiam potest Deus homini præcipere observantiam legis, quam priùs ipsi non manifestavit.

Nec obest, quod dicit *S. Thomas*, 1. 2. *q.* 94. *art.* 1. *ad* 3., nempe, quòd lex naturalis inest homini usque à sua pueritia, nam ipsemet S. Doctor *ibidem* ait, legem esse propriè actum, non habitum. Ratio est, quia lex consistit in actu, quo lex enuntiatur mediante rationis dictamine præscribente, quid agendum, et quid fugiendum; ita appositè scribit *Sylvius : Lex naturalis est actus rationis, actuale scilicet judicium, et dictamen rationis practicæ. Quia omnis lex habet se per modum enuntiationis : enuntiatio autem est quidam actus. In* 1. 2. *q.* 94. *a.* 1. *concl.* 2. et *art.* 2. *prob.* 2. ait : *Vis obligationis non est simpliciter ex cognitione, quatenùs est talis, aut talis..... Sed ex dictamine rationis præscribentis ea, quæ secundùm se bona sunt et agenda, aut prohibentis ea, quæ secundùm se sunt mala et fugienda.* Id explicat diffusiùs *Card. Gotti*, dicens : *Ex his patet, nos loqui de lege naturali, ut in actu secundo denuntiante, in quo essentia legis consistit, quæ habetur per modum denuntiationis. Quòd si sumamus legem naturalem in actu primo, sic in virtute, et quodammodo habitu lex naturalis est, etiam dum quis actu principia ejus non considerat, cùm semper maneat in intellectu lumen rationis, quod simul cum natura unicuique rationali creaturæ Deus indidit : ex quo, si usu rationis polleat, potest formare judicium, et dictamen de agendis, vel omittendis. Theol. tr.* 5. *de lege q.* 2. §. 1. *n.* 9. Itaque *C. Gotti* distinguit legem naturalem in actu primo, et in actu secundo : et ait, quòd lex naturalis considerata in actu primo, atque in habitu, consistit in illo habituali rationis lumine, quod nobis cum natura inseritur : quo lumine deinde practicum formatur dictamen, tempore quo homo ad usum rationis pervenit. Sed considerata lex naturalis in actu secundo, essentialiter consistit in actuali legis denuntiatione, quæ fit homini per illud practicum dictamen. Nunc quæro, ubinam propriè inveniatur legis essentia? Fortasse in habitu legis inserto, cùm anima creatur, aut verò in actuali illa denuntiatione legis? Et quidem legem naturalem reddit propriè legem perfectam et obligantem solùm lumen illud in creatione insertum, vel actualis denuntiatio, sive

intimatio legis. Dicit *Gotti* (idemque dicit *Sylvius*, ut suprà vidimus, et dicunt omnes : *S. Thomas, Gerson, Soto, Gonet, et alii*, ut infrà videbimus) quòd non quidem in habitu, sed in actuali denuntiatione legis essentia consistit : *Patet nos loqui* (repetamus verba Cardinalis) *de lege naturali, ut in actu secundo denuntiante, in quo essentia legis consistit, quæ habetur per modum denuntiationis.* Et ex denuntiatione deindè formatur in homine rationis dictamen cum obligans ad legem.

Nec aliter sentit *Sylvius*, dum ait 1. 2. *q.* 90. *art.* 4. juxta verba *S. Thomæ* legem naturalem inseri in homine, cùm anima in eum infunditur; nam ibidem difficultatem agnoscit, quomodo per illam habitualem legis insertionem possit homo ligari, quin priùs ei lex manifestata fuerit; et propterea subdit : *Ideo addendum est, legem naturalem quasi promulgari in habitu, eo ipso quòd Deus illam mentibus hominum imprimit..... Actualiter autem tunc unicuique promulgatur, quando cognitionem à Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem naturalem sit amplectendum, quid fugiendum.* Itaque *Sylvius* hanc primam legis insertionem in homine, dum concipitur, appellat unam *quasi promulgationem* in habitu, vocat autem absolutè promulgationem illam, quæ actualiter fit, cùm homini innotescit lex, quâ regulari debet. Certè igitur id proferens intendit dicere, quòd illa impressio in homine facta, antequam homo actualiter legem cognoscat, non est sufficiens ad eum obligandum; quapropter subjungit, *ideo addendum est, etc.* Et postea dicit, actualem promulgationem tum fieri, cùm homo legis cognitionem accipit, quoniam hæc est sufficiens, ac necessaria promulgatio, per quam homo ligatur à lege, quâ mensurandus est. Et quòd ita sentiat indubitanter *Sylvius*, constat ex eo, quod alibi scribit : *Lex æterna fuit ab æterno lex materialiter, non fuit tamen ab æterno formaliter, seu sub ratione legis actualiter obligantis; quia tunc non fuit actualis, et perfecta promulgatio.* 1. 2. *q.* 91. *art.* 1. *ad.* 2. Itaque ait *Sylvius*, legem æternam (idemque procedit de lege naturali, quæ est participatio quædam legis æternæ) non esse legem formaliter, et actualiter obligantem, nisi cùm aderit actualis promulgatio : quæ tunc efficitur, cùm homo discernit, quid agere, et quid vitare debet; juxta quod ipse *Sylvius* antea jam expresserat : *Actualiter tunc unicuique* (lex) *promulgatur, quando cognitionem à Deo accipit dictan-*

tem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum. 1. 2. *q.* 90. *art.* 4. *in fin.*

Lex igitur naturalis non promulgatur homini, nec ipsum ligat, nisi cùm homo pervenit ad usum rationis, quâ sibi lex innotescit, et promulgatur. Ita *P. Ludovicus Montesino : Lex naturalis promulgatur in unoquoque, dum primò venit ad usum rationis; et quamvis pro tunc solùm promulgatur ista lex quantùm ad principia communissima juris naturæ, tamen postea paulatim per discursum promulgatur eadem lex quantùm ad alia. De leg. disp.* 20. *q.* 4. *n.* 85. Idem scribit *Duvallius : Quæres, quo tempore lex naturæ unumquemque obligare incipiat? Resp. incipere, quando promulgatur. Tunc autem sufficienter promulgatur, quando quisque annos discretionis incipit. In* 1. 2. *de leg. q.* 3. *art.* 3. Idem scribit *Petrus de Lorca : Quemadmodum promulgatio est intrinseca, et essentialis humanis legibus, sic rationis judicium, et cognitio intrinseca est legi naturæ. In* 1. 2. *disp.* 6. *de leg. p.* 386. Nota, *judicium, et cognitio intrinseca est legi;* ergo sine judicio, et cognitione legis, lex non ligat. Idem scribit *P. Cuniliati : Legis violatores non sunt illi, quibus nondum lex innotuit... Actualis legis naturalis promulgatio evenit, quando quis à Deo cognitionem accipit dictantem, quid juxta rationem naturalem sit vel fugiendum, vel amplectendum. Tract.* 1. *de Moral. et cap.* 2. Idem scribit *P. Gonet : Promulgatio legis naturæ fit per dictamen rationis intimantis homini ea, quæ lege naturæ præscripta, aut prohibita sunt; ergo cùm deest tale dictamen, lex naturæ non obligat ad ejus observationem. In Clypeo theol. t.* 3. *disp.* 1. *art.* 4. §. 1. *n.* 55. Idem scribit doctus *P. Mastrius : Hoc autem jus* (naturæ) *hominibus intimatur, et obligare incipit ab eo tempore, quo rationis usum accipiunt, et per talem legem sibi intimatam inter bonum et malum discernere incipiunt; his enim rationis usus est veluti ipsius legis naturalis notificatio, et manifestatio.* Et hoc intendit *Paulus ad Rom. c.* 7. ℣. 9. illis verbis : *Ego autem vivebam sine lege aliquando, sed cùm venisset mandatum, peccatum revixit.* Unde *Hieronymus* (*Ep. ad Aglasiam*) sic explicat : *Cùm mandatum venerit, hoc est tempus intelligentiæ appetentis bona, et vitantis mala; tunc peccatum reviviscere incipit, et homo reus est peccati.* Mastrius *Th. mor. disp.* 2. *de leg. q.* 2. *a.* 2. *n.* 34.

74. Objicit IV. *P. Patuitius*, et sic ait : « Ut aliqua lex sit » dubia, dubitari debet, utrùm talis lex existat, an non ; » hoc autem esse non potest, cùm leges tam divinæ, quàm » humanæ, quas observare tenemur, omnes sint certæ, et » sufficienter promulgatæ. Dubium igitur restat non de legis » existentia, sed de casibus particularibus, sintne sub lege » universali comprehensi, vel non : quapropter, si principio » supposito uti voluerimus, nempe, quòd lex dubia non po- » test obligare, dicere non possumus, quòd lex dubia non » sit lex, sed tantùm dicere debemus, *Cùm ex utraque parte* » *probabilis opinio habetur, quòd lex ad eos casus se extendit* » *vel non, lex certè non se extendit.* At si hoc dicitur, redit » difficultas principii, cùm enim dubitatur sit vel ne licita » talis actio, uti in lege comprehensa, vel non comprehensa, » non potest hoc tale principium pro certo statui. » Huc usque præfatus *P. Lector*, in hoc inhærens illi, quod priùs scripserat *P. Daniel Concina* in sua Theologia.

Sed pro responsione sit idem, quod scripsit ipse *P. Concina* in compendio suæ Theologiæ (*t. 1. de leg. cap. 2. n. 10.*) ubi dicit, quòd licèt lex sit certa, nihilominùs diversæ, quæ accidunt circumstantiæ, efficiunt, ut lex nunc obliget, et nunc non obliget : siquidem præcepta, quamvis sint immutabilia, tamen aliquando non præcipiunt sub hac, vel illa circumstantia. Hinc nos reassumimus, et dicimus : Non valet igitur dicere, quòd leges sunt certæ : nam mutatis casuum circumstantiis, redduntur non obligantes, vel saltem dubiæ, et tamquam dubiæ nec etiam obligant. Ergo (replicat *P. Patuitius*) juxta vestrum principium, quòd lex dubia non obligat, concluditis, quòd in dubio, utrùm lex ad illum casum se extendat, an non, certè ipsa non extenditur? Sed respondemus, retorquendo argumentum : Ergo juxta vestram sententiam, in dubio, an lex ad illum casum se extendat, an non, debemus dicere certè se extendere? hoc autem est, quod negamus. Nos autem non utique asserimus, quòd lex dubia certè ad illum casum non extenditur ; sed dicimus : Quoties ex utraque parte sunt opiniones æquè probabiles, cùm certum non sit, legem tunc ad casum illum se extendere, respectu illius casûs legem reddi dubiam, et uti dubiam, non obligare, quia tunc sufficienter promulgata non est. Exemplo res clarior fit. Legem universalem habemus, quæ usuram vetat ; at cùm

ex utraque parte æqualis est probabilitas, quòd aliquis contractus sit, et non sit usurarius, tunc nulla lex quæ vetet illum, certa apparet. Idcirco, usquedum prudenter dubitatur, utrùm ille contractus sit, an non usurarius, licèt adsit opinio, quòd ille contractus à lege interdictus sit, attamen nulla assignatur lex certa, quâ ille vetatur. Respectu usuræ, lex eam prohibens est certa : respectu autem illius contractûs lex est incerta. Ad quid igitur objicere (ut opponit adversarius) quòd hìc non agitur, utrùm lex existat, nec ne, dum lex vetans usuram est certa, sed solùm inquiritur, an ad casum illum se extendat, aut non? nam patet responsio : Posito, quòd verè probabile sit, casum illum à lege non comprehendi, idem est dicere, dubium esse, an ad casum illum lex se extendat, ac dicere, legem respectu illius casûs esse dubiam, proindeque respectu illius casûs non obligare.

ALTERUM COROLLARIUM.

Lex incerta non potest certam obligationem inducere, quia hominis libertas anteriùs ad legis obligationem possidet.

75. *Erit autem lex manifesta*, ait *S. Isidorus* in *can. Erit autem, dist. 4.* Hinc scripsit *Panormitanus* (*in cap. fin. de Const.*) : *Ubi lex est dubia, excusatur quis à juris ignorantia.* Eadem quidem naturalis ratio dictat, neminem ad eorum præceptorum, de quibus dubitatur, utrùm existant an non, teneri observantiam, ut habetur in *Authentica, Quibus mod. nat. etc. §. Natura*, ubi legitur : *In dubio nullus præsumitur obligatus.* Hoc idem docet *D. Thomas*, dicens, legem (et loquitur de lege divina, et æterna) ut obliget, debere esse certam. 1. 2. *qu.* 19. *art.* 4. *ad.*3. Ibi S. Doctor sibi objicit : *Mensura debet esse certissima, sed lex æterna est nobis ignota; ergo non potest esse nostræ voluntatis mensura, ut ab ea bonitas voluntatis nostræ dependeat.* Et respondet : *Licèt lex æterna sit nobis ignota secundùm quod est in mente divina, innotescit tamen nobis aliqualiter per rationem naturalem, quæ ab ea derivatur, ut propria ejus imago, vel per aliqualem revelationem superadditam.* Non negat igitur *S. Thomas*, legem divinam, prout est nostrarum actionum mensura, debere esse certam; dumtaxat ait, non opus esse, ut illa eodem

modo à nobis, ac à Deo dignoscatur, sed sufficere, ut nobis rationis naturalis lumine, aut speciali aliquâ revelatione innotescat.

Sed hoc clariùs, et firmiùs in alio loco statuit Magister angelicus, ubi quærit: *Utrùm conscientia liget.* Et sic sermonem habet: *Ita se habet imperium alicujus gubernantis ad ligandum in rebus voluntariis illo modo ligationis, qui voluntati accidere potest, sicut se habet actio corporalis ad ligandum res corporales necessitate coactionis. Actio autem corporalis agentis numquam inducit necessitatem in rem aliam, nisi per contactum coactionis ipsius ad rem, in qua agit. Unde nec ex imperio alicujus domini ligatur aliquis, nisi imperium attingat ipsum, cui imperatur. Attingit autem ipsum per scientiam. Unde nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientiâ illius præcepti. Et ideo ille, qui non est capax notitiæ præcepti, non ligatur; nec aliquis, ignorans præceptum Dei, ligatur ad præceptum faciendum, nisi quatenùs tenetur scire præceptum. Si autem non teneatur scire, nec sciat, nullo modo ex præcepto ligatur. Sicut autem in corporalibus agens corporale non agit, nisi per contactum; ita in spiritualibus non ligat, nisi per scientiam. De verit. q. 17. art. 3.* Nota illud, *Unde nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientiâ illius præcepti.* Sed nunc audiamus objectiones *P. Patutii* ad hoc secundum principium, et signanter respectu ad hunc *D. Thomæ* textum.

76. Objicit I. sub voce *scientiæ* non intelligi cognitionem certam, sed tantùm simplicem præcepti notitiam, quæ (ut ait) in nostro casu probabiliter jam habetur ob utriusque opinionis probabilitatem. Respondeo, et dico primò: Quòd sub nomine *scientiæ* intelligatur probabilis notitia, hæc est novi vocabularii nova significatio, dum philosophi omnes cum eodem *S. Thoma* distinguunt opinionem à scientia, quæ accipitur ut cognitio certa alicujus veritatis. Sed instat P. Lector, quòd *S. Thomas* sub voce *scientiæ* intelligit comprehendi adhuc notitiam probabilem, quæ jam habetur in casu nostro: Angelicus enim (ut ait) ibidem subdit, *et ideo ille, qui non est capax notitiæ præcepti, non ligatur.* Sed pariter dico, in omnibus vocabulariis *notitiam* pro eodem significari, ac *cognitionem*, unde *notitia* legis idem est, ac cognitio legis. Cæterùm, dato etiam, quòd nomine *notitiæ* intelligi posset pro-

probabilitas existentiæ legis, ad summum admitti poterit probabilitas illa, quæ tantùm stat pro lege, absque probabilitate in contrarium; alioquin, cùm opinio pro libertate æquè est probabilis, tunc certum est (ut diximus) non aliud superesse nisi meram legis hæsitationem, quæ nec scientia, nec notitia dici potest; tunc enim non legis notitiam habemus, sed tantùm notitiam dubii, sive quæstionis, an lex existat, vel non. Sed quòd *S. Thomas*, dicendo *mediante scientiâ*, intenderit loqui non de dubio, sive de dubiâ opinione, sed de verâ scientiâ, constat à contextu ejusdem articuli, dum ait: *Sicut autem in corporalibus agens corporale non agit, nisi per contactum* (*coactionis ad rem*, ut suprà dixerat); *ita in spiritualibus præceptum non ligat, nisi per scientiam.* Et postea subdit: *Ad vinendum autem, quando* (conscientia) *ligat, sciendum quòd ligatio metaphoricè à corporalibus ad spiritualia sumpta, necessitatis impositionem importat; ille enim, qui ligatus est, necessitatem habet consistendi in loco, ubi ligatus est, et aufertur ei potestas aliò divertendi.* Ergo sicut, qui actualiter non est ligatus, potestatem habet divertendi quò vult; ita, qui non adhuc est ligatus à præcepto, mediante illius præcepti scientiâ, potestatem habet agendi quod voluerit. Quomodo autem dici potest, aliquem scire præceptum, si ipse sciat præceptum esse dubium? tunc omninò dicendum quòd ille præceptum ignorat, cùm dubitat, an præceptum adsit, vel non.

Præterea objicit super eumdem textum *D. Th. P. Patutius* verba illa: *Nec aliquis ignorans præceptum Dei ligatur ad præceptum faciendum, nisi quatenùs tenetur scire præceptum.* Ergo (arguit *P. Patutius*) licèt quis notitiâ præcepti careat, si tamen eam habere tenetur, jam ligatur præcepto; nec excusatur, si illud transgreditur. Sed hoc minimè quidem S. Doctor intelligit, tantùm ibi docet à peccato non excusari, qui præceptum scire tenetur, et culpabiliter illud ignorat. Id patet ex eo, quod in eodem articulo (*ad 4.*) subjungit: *Tunc conscientia erronea non sufficit ad absolvendum, quando in ipso errore peccat.* Quomodo *in ipso errore* peccatur, nisi cùm ipse error est peccatum ob voluntariam negligentiam? prout idem *S. Thomas* ex *D. Augustino* in alio loco apertè declaravit. *Ignorantia, quæ est omninò involuntaria, non est peccatum, et hoc est quod* Augustinus *dicit:* Non tibi imputatur

ad culpam, si invitus ignoras, sed si scire neglexeris (*lib.* 3. *de lib. arbitr. cap.* 19.). *Per hoc autem quod ait, sed si scire neglexeris, dat intelligere, quod ignorantia habet, quòd sit peccatum ex negligentia præcedente, quæ nihil est aliud, quàm non applicare animum ad sciendum ea, quæ quis scire debet. De verit. q.* 3. *art.* 7. *ad* 7. Ergo nequaquam peccat, qui in duarum opinionum æquè probabilium hæsitatione inquirit legem, et debitâ diligentiâ adhibitâ, eam omninò dubiam invenit, et ideo non obligantem.

77. — Objicit II. Legis æternæ possessionem, nostræ libertatis possessionem antecedere; ideoque ait, quòd in dubiis opinio, quæ stat pro lege, præferri debet. Respondeo. Jam suprà vidimus, quòd Theologi dicunt, legem æternam respectu hominum non esse verè, et propriè legem. Sed concesso, quòd sit, nequaquam dici potest legis æternæ obligationem possidere antecedenter ad libertatem à Domino homini donatam. Quamvis enim nulla sit in Deo cognitionis, et consilii successio, quia omnia Deo ab æterno præsentia fuerunt, nihilominùs *prioritate rationis* sive *naturæ* homo in mente divina ante legem contemplatus est; priùs enim à legislatore considerantur subditi juxta propriam naturam, et eorum statum, et postea consideratur lex conveniens eis imponenda. Dico *conveniens*, siquidem Deus aliam legem statuit pro angelis, aliam pro hominibus : et pro his aliam pro sacerdotibus, aliam pro laicis : aliamque pro conjugatis, aliam pro cœlibibus. Hæc doctrina utique non est mea, est *D. Thomæ*, qui (1. 2. *q.* 91. *art.* 1.) ponit quæsitum : *Utrùm sit aliqua lex æterna?* Et *ad primum* sic sibi objicit : *Videtur quòd non sit aliqua lex æterna; omnis enim lex aliquibus imponitur : sed non fuit ab æterno, cui aliqua lex possit imponi, solùm enim Deus fuit ab æterno; ergo nulla lex est æterna.* Et respondet : *Ad primum dicendum, quòd ea quæ in seipsis non sunt, apud Deum existunt, in quantùm sunt ab ipso cognita, et præordinata, secundùm illud ad* Rom. c. 4. ℣. 17 : Qui vocat ea, quæ non sunt, tamquam ea, quæ sunt. *Sic igitur æternus divinæ legis conceptus habet rationem legis æternæ, secundùm quod à Deo ordinatur ad gubernationem rerum ab ipso præcognitarum.* Adverte, *rerum ab ipso præcognitarum.* Itaque, *prioritate rationis*, priùs à Deo consideratus fuit homo tamquam liber, et deindè considerata fuit

lex, quâ homo ligandus erat. Exempli gratiâ : Deus ab æterno prohibuit homicidium, ergo *prioritate rationis*, priùs consideravit homines, qui interfici possent, et postea præceptum dedit eis, ne alter alterum interficeret.

Ergo, dicit *P. Patuțius*, homo nascitur liber, et independens? Neutiquam, nascitur potestati divinæ subjectus, et consequenter obligatus omnibus parendi præceptis, quæ Deus illi imposuerit; sed ut homo hujusmodi præceptis ligetur, requiritur, ut illa ipsi promulgentur, et innotescant per rationis lumen; sed donec præceptum non est homini manifestatum, possidet ipse libertatem illi à Deo donatam, quæ cùm sit certa, nonnisi à præcepto certo ligatur; et cùm lex sit regula, et mensura, quâ homo suas actiones regulare, et mensurare debet, oportet quidem, ut hæc regula, et mensura incerta non sit. Falsum autem est id, quod adversarii autumant, nempe, quòd nihil possit homo agere, nisi certò sciat illud sibi fuisse à Domino permissum. Nam si hoc esset, lex divina non indiguisset promulgatione, sed tantùm opus fuisset, ut Deus omnia, quæ nobis permittebat operari, declarasset. Sed Deus non ita fecit : *Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata, et præcepta sua : Si volueris mandata servare, conservabunt te, etc. Eccli. c.* 15. ℣. 14. Priùs itaque Dominus hominem liberum creavit, ei donando ex suo beneplacito libertatem, juxta id, quod scribit Apostolus : *Potestatem habens suæ voluntatis.* 1. *Cor. c.* 7. ℣. 37. Et postea mandata, quæ tenebatur servare, adjecit, ac imposuit; et ideo hominis libertas, cùm certa sit, possideatque ante legis obligationem, ipsa nonnisi à lege certâ ligatur.

Hinc est, quod auctores antiqui communiter docuerunt, ubi lex est obscura, nec pro illa reperitur Scripturæ textus, aut Ecclesiæ determinatio, aut evidens ratio, nihil de gravi peccato damnandum fore; nam pro certo habuerunt, legem dubiam non obligare. En quomodo scripsit *S. Raymundus : Non sis pronus judicare mortalia peccata, ubi tibi non constat per certam Scripturam. Lib.* 3. *de pœn.* §. 21. Idem scribit *S. Antoninus* dicens : *Si verò non potest* (confessarius) *clarè percipere, utrùm sit mortale, non videtur tunc præcipitanda sententia, ut dicit* Guillelmus, *ut deneget propter hoc absolu-*

tionem, vel illi faciat conscientiam de mortali. Et cùm promptiora sint jura ad solvendum, quàm ligandum (c. *Ponderet, dist.* 50.) *et meliùs sit Domino reddere rationem de nimia misericordia, quàm de nimia severitate, ut dicit* Chrysostomus *c. Alligant, caus.* 26. *q.* 7. *potiùs videtur absolvendus. S. Anton. part.* 2. *tit.* 4. *cap.* 5. §. *In quantum.* Idem scripsit *Gabriel Biel*, qui vixit an. 1480. dicens : *Nihil debet damnari tamquam mortale peccatum, de quo non habetur evidens ratio, vel manifesta auctoritas Scripturæ. In* 4. *d.* 6. *qu.* 4. *concl.* 5. Idem docuit *S. Thomas*, ubi dixit : *Qui ergo assentit opinioni alicujus magistri contra id, quod publicè tenetur secundùm Ecclesiæ auctoritatem, non potest ab erroris vitio excusari. Quodlib.* 3. *a.* 10. *S. Thomas* igitur tantùm damnat, qui aliquam sequitur opinionem contra manifestum Scripturæ testimonium, aut contra communem sententiam juxta auctoritatem Ecclesiæ ; non autem qui sequitur opinionem, quæ legi certæ non adversatur, ut adnotat *Joannes Nyder : Hæc verba S. Thomæ non possunt intelligi, nisi de illis, ubi manifestè patet ex Scriptura, vel Ecclesiæ determinatione, quòd sit contra legem Dei ; et non de illis ubi illud non apparet, aliàs sibi contradiceret in eodem libro. In Consol. etc. cap.* 11. *art.* 3. Idem tradidit alibi *S. Thomas* scribens : *Omnis quæstio, in qua de mortali peccato quæritur, nisi expressè veritas habeatur, periculosè determinatur ; quia error quo non creditur esse peccatum mortale, quod est mortale, conscientiam non excusat à toto, licèt fortè à tanto. Error verò, quo creditur esse mortale, quod non est mortale, ex conscientia ligat ad peccatum mortale. Quodib.* 9. *art.* 15. Adverte verba *nisi expressè veritas habeatur, periculosè determinatur.* Ergo falsum est principium adversariorum, quòd in dubio possidet lex, ac proinde in dubio pars tutior est tenenda. Sed dicet *P. Patutius :* Si possidet libertas, cur *S. Thomas* scripsit, quòd in dubio partem mitiorem sequens *non excusatur à toto ?* Respondetur, S. Doctorem hìc non loqui de ultimo judicio practico, quod certum fieri potest ex aliquo principio certo reflexo, sed loqui-tur tantùm de judicio directo, quod dubium est, cùm utraque opinio dubia sit, et ideo ait non excusari, qui tantùm ex judicio directo mitiorem partem amplectitur. Secùs tamen esset, ait *S. Antoninus*, si quid amplecteretur ex opinione probabili, intellige, formato ultimo dictamine certo ex certo reflexo

principio. Audiamus S. Archiepiscopum : *Notandum est, quod dicit S. Thomas in quadam quæstione de Quodlibetis, quòd quæstio, in quâ agitur de aliquo actu, utrùm sit peccatum mortale, vel non, nisi ad hoc habeatur auctoritas expressa Scripturæ sacræ, aut canonis Ecclesiæ, vel evidens ratio, nonnisi periculosissimè determinatur. Nam si determinet, quòd sit mortale, et non sit, mortaliter peccavit contrafaciens, quia omne, quod est contra conscientiam, ædificat ad gehennam; si autem determinatur, quòd non sit mortale, et est, error suus non excusabit eum à mortali. Sed hoc secundum videtur sanè intelligendum, quando erraret ex crassa ignorantia; secùs, si ex probabili; putà, quia consuluit peritos in tali materia, à quibus dicitur illud tale non esse mortale : videtur enim tunc in eo esse ignorantia quasi invincibilis quæ excusat à toto. Et hoc quantùm ad ea, quæ non sunt expressè contra jus divinum, vel naturale, vel contra articulos fidei, et decem præcepta, in quibus ignorans ignorabitur... Et si diceretur hic esse usuram, et usura est contra decalogum; respondetur, sed hunc contractum esse usurarium, non est clarum, cùm Sapientes contraria sibi invicem sentiant. P. 2. tit. 1. cap. 11. §. 28.* Itaque secundùm *D. Thomam*, et *D. Antoninum*, ubi veritas non est patens, lex tanquam dubia non obligat.

78. — Objiciunt III. nostri adversarii, nihil fas esse nobis, nisi quod est conforme divinæ voluntati. Gaudeo hanc objectionem mihi fieri, quod enim in hoc puncto *S. Thomas* docet, id solum sufficit ad nostram sententiam omninò firmandam. Quærit Angelicus (1. 2. q. 19. *art.* 10.) : *Utrùm necessarium sit voluntatem humanam conformari voluntati divinæ in volito, ad hoc ut sit bona?* et ait, teneri homines se conformare voluntati Dei in volito *formali*, scilicet in *volito boni communis* (quisque enim non potest licitè aliud velle, nisi bonum) sed non in volito *materiali*. Deindè S. Doctor (ad *primum*) sic sibi objicit : *Videtur, quòd voluntas hominis non debeat semper conformari divinæ voluntati in volito, non enim possumus velle quod ignoramus... Sed quid velit Deus ignoramus in plurimis; ergo non potest humana voluntas divinæ voluntati conformari in volito.* Et respondet : *Ad primum dicendum, quòd volitum divinum secundùm rationem communem, quale sit, scire possumus; scimus enim, quòd Deus quidquid*

vult, vult sub ratione boni. Et ideo quicumque vult aliquid sub quacumque ratione boni, habet voluntatem conformem voluntati divinæ, quantùm ad rationem voliti, quod est volitum *formale*, sive commune. Subdit deindè : *Sed in particulari nescimus, quid Deus velit; et quantùm ad hoc non tenemur conformare voluntatem nostram divinæ voluntati.* Ergo non tenetur homo se conformare divinæ voluntati in particulari etiam respectu ad divina præcepta, ubi hæc Dei voluntas homini non est adhuc manifestata, prout distinctiùs declarat *P. Gonet* dicens : *Homo non tenetur conformari voluntati divinæ in volito materiali, nisi quando voluntas divina nobis præcepto, vel prohibitione manifestatur. In Clypeo. t. 3. d. 6. art. 2. n. 37. in fin.*

Sed instat *P. Patutius*, et ait : *Riguardo al precetto, e proibizion* libet hoc adnotare suis propriis verbis) *sempre dobbiamo conformarci alla volunta divina, eziandio quanto al volito materiale, mentre Dio ci ha dati i suoi precetti, affinchè gli osserviamo, e questi già sono notificati nelle sue leggi* (1). Sed ego peto : Si aliquod præceptum est dubium et obscurum, prout accidit quidem in conflictu duarum opinionum æquè probabilium, quomodo dici potest præceptum sufficienter notificatum? Tunc non est satis notificatum præceptum, sed tantùm dubium præcepti, prout suprà ostendimus, quòd ubi duæ opiniones concurrunt æquè probabiles, neutra probabilis, sed tantùm dubia remanet. Quapropter eo casu solummodo potest dici, quòd præcepti dubium habemus, non autem cognitionem. Et reverà quomodo umquam dici poterit, nos legis cognitionem habere, cùm verè nescimus, an lex existat vel non? tunc benè asserere valemus, quòd legem nescimus, et ideo non tenemur, juxta *S. Thomam*, in particulari conformari voluntati divinæ in eo volito materiali, quod nobis ignotum est; Deus enim nobis non præcipit obedire suæ voluntati, quæ non adhuc est nobis patefacta.

Idque confirmat expressiùs respectu ad nostrum casum *D. Thomas* in alio loco (2. 2. *qu.* 104. *art.* 4. *ad.* 3.) ubi quærens : *Utrùm in omnibus Deo sit obediendum?* Respondet affirmativè,

(1) *Id est* : Ratione præcepti et prohibitionis (libet hoc adnotare propriis verbis) semper voluntati divinæ conformemur oportet, etiam in volito materiali, siquidem Deus præcepta nobis observanda dedit hæcque jam in lege notificata sunt.

sed postmodum sibi objicit ad *tertium: Quicumque obedit Deo, uniformat voluntatem suam voluntati divinæ, etiam in volito. Sed non quantùm ad omnia tenemur conformare voluntatem nostram voluntati divinæ, ut suprà habitum est* (1. 2. *q.* 19. *art.* 10. hic est locus jam suprà relatus de volito materiali). *Ergo non in omnibus tenetur homo Deo obedire.* Et ita respondet: *Ad tertium dicendum, quòd etsi non semper teneatur homo velle quod Deus vult, semper tamen tenetur velle, quod Deus vult eum velle, et homini præcipuè innotescit per præcepta divina.* En igitur S. Doctor benè explicat, nos non teneri sua præcepta servare, nisi postquam illa nobis sunt manifestata. Itaque tenetur homo parere Deo, et conformari ipsius voluntati, non jam in omnibus, *quæ Deus vult*, sed in eo tantùm, *quod Deus vult nos velle.* Sed quomodo sciemus id, quod vult Deus nos velle? Sciemus, inquit *S. Thomas*, cùm *præcipuè innotescit per præcepta divina.* Non sufficit igitur dubia notitia præcepti, ut teneamur servare præceptum tamquam Dei volitum, sed requiritur insuper notitia præcepti certa, et manifestata: hoc quidem significat verbum illud, *innotescit.*

Quæro nunc, ut hoc punctum concludamus: Casu quo voluntas divina quoad particularium præceptorum observantiam nobis adhuc non innotuerit, tenemurne illi conformari? Minimè, ait Angelicus dicens: *Sed in particulari nescimus, quid Deus velit, et quantùm ad hoc non tenemur conformare voluntatem nostram divinæ voluntati.* Idque confirmat, ut vidimus, expressè *P. Gonet: Homo non tenetur se conformare voluntati divinæ in volito materiali, nisi quando voluntas divina nobis præcepto, vel prohibitione manifestatur. Clyp. disp.* 6. *art.* 2. *n.* 37. Imò scripsit *Joannes Gerson*, ut alibi retulimus, quòd nec Deus quidem potest creaturam obligare ad suam voluntatem servandam, nisi priùs eam ipsi manifestet: *Necesse est dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis Dei, nam per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolutè creaturæ imponere obligationem. Lib. de vita spir. lect.* 2.

Hinc patet, quòd *S. Thomas* semper conformis fuit, nos instruens, leges certas esse debere, ut obligent; in cunctis enim locis, ubi de hac materia sermonem habuit, semper usus est verbis expressis, quæ hanc esse mentem suam clarè ostendunt. Dixit ipse, quòd lex, ut obliget, oportet *ut per ipsius*

notitiam applicetur. 1. 2. *q.* 90. *art.* 4. Dixit ibidem *ad primum*, promulgationem legis esse *ex hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam.* Inquit *naturaliter cognoscendam*, ergo tunc homo tenetur legem servare, cùm legem cognoscit, non verò cùm dubitat de lege : dixit legem esse mensuram, quâ homo mensurare se debet, ac proindè dixit, quòd hæc *mensura debet esse certissima.* 1. 2. *q.* 17. *a.* 4. *ad* 3. Dixit, quòd sicut funis non ligat, nisi applicetur rei ligandæ per contactum, ita præceptum non ligat, nisi per ejusdem scientiam. Et ideo subdit : *Undè nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientiâ illius præcepti. De verit. q.* 17. *art.* 3. Dixit, hominem tum tantùm teneri ad obediendum Deo, cùm ejus divina voluntas *homini præcipuè innotescit* per præcepta divina. 1. 2. *q.* 19. *art.* 10. Itaque juxta has omnes *D. Thomæ* doctrinas concludendum, divinam legem non obligare, nisi cùm est *cognita*, nisi cùm est *certissima*, nisi cùm de illa habetur *scientia*, nisi ipsamet *innotescit.*

Quapropter, his positis, frustrà objicitur à nostris adversariis, quòd cùm opiniones sunt æquè probabiles, opinio tutior, si non inducit obligationem certam, inducit saltem obligationem probabilem ; et ideo deerit dictamen moraliter certum de actionis honestate ; sine quo non licet operari. Sed huic pluries suprà data est responsio, nempe, quòd cùm duplex concurrit opinio æquè probabilis, opinio, quæ stat pro lege, aliam non inducit obligationem nisi deponendi dubium ; sed hujusmodi dubia, juxta omnium probabilistarum, et probabilioristarum, ipsiusque *P. Patutii* sententiam, ut vidimus, benè potest deponi, non tantùm ex directo, sed etiam ex reflexo principio certo, quo certitudo de honestate actionis jam habetur.

79. — Objiciunt IV. Regulam sacrorum canonum illam : *In dubiis tutior via est eligenda*, ut habetur in *cap. Illud Dominus, de clerico excomm. deposito, etc.* idemque dicitur in *cap. Ad audientiam, de homic.*, et in *cap. Petitio tua, eod. tit.*, item in *Clement. Exivi*, (ad verba, Item quia) *de verb. signif.*, et in *cap. Juvenis, de sponsal.* Dicunt adversarii : Canones hi generaliter loquuntur de omnibus dubiis, generaliter igitur accipiendi sunt. Respondeo, et concedo, quoad generaliter accipiendi sunt quoad omnia dubia practica, et

facti, qualia utique erant illa, quæ occurrebant respectu ad casus præfatorum canonum; sed non quoad omnia dubia speculativa, et juris, ut dicunt *S. Antoninus*, *Christianus Lupus*, *Joannes Nyder*, *Dominicus Soto*, *Suarez*, *Tabiena*, *Silvester*, *Angelus*, *Henriquez*, *Angles*, *S. Bonaventura*, *Gerson*, *Pelbartus*, et alii ferè communiter, ut mox videbimus; ajunt enim, regulam præfatam canonum quoad dubia speculativa esse de consilio, non de præcepto.

En quomodo loquitur *S. Antoninus : Inducunt illud :* In dubiis tutior via est eligenda. *Respondetur, hoc esse verum de honestate, et meriti majoritate, et non de salutis necessitate quoad omnia dubia; alioquin oporteret omnes religionem intrare. Part. 2. tit. 1. cap.* II. §. 31. Verba *D. Antonini* sunt nimis clara, sed *P. Patutius* ait, S. Archiepiscopum loqui tantùm de eo, qui opinionem mitiorem habet pro unicè verâ, idque infert ex verbis illis, *alioquin oporteret omnes religionem intrare;* ergo, dicit *P. Patutius, S. Antoninus* vult hìc loqui de duabus opinionibus æquè tutis, et moraliter certis, et contrà prætendit probare, *S. Antoninum* sentire vi præfatæ regulæ in omnibus opinionibus dubiis tutiorem esse tenendam; sed ut res clarescat, hìc præmittendum id, quod præmittit *S. Antoninus in* §. 28. *loc. cit.* loquens de quodam contractu, circa quem tunc valdè inter sapientes disceptabatur, an esset, vel ne usurarius. Sic scribit Sanctus : *Et si diceretur, hìc esse usuram, et usura est contra decalogum. Respondetur, sed hunc contractum esse usurarium, non est clarum, cùm sapientes contraria sibi invicem in hujusmodi sentiant. Cùm autem dicitur ignorantia juris naturalis non excusare, intelligitur de his, quæ expressè per se, vel reductivè sunt circa jus naturale et divinum, ut contra fidem, vel præcepta per evidentes rationes, vel determinationem Ecclesiæ, vel sententiam communem doctorum: et non de his, quæ per multa media, et non clarè probantur esse contra præcepta et articulos.*

Deindè §. 31. ait : *Quod autem volentes probare, contractum esse illicitum, inducunt illud* : In dubiis tutior via est eligenda. *Respondetur, hoc esse verum de honestate, et meriti majoritate, non de salutis necessitate, quoad omnia dubia; alioquin oporteret omnes religionem intrare. S. Antoninus* igitur neuti-

quam sentiebat universalem adesse legem, quòd tutiora sequamur in omnibus dubiis; nam in speculativis, quæ occurrunt, cùm duæ probabiles opiniones concurrunt, juxta casum, qui tunc disceptabatur, censebat, præfatam canonum regulam non esse de præcepto. Nihil autem obstat, quòd ibi exemplum adduxerit, sive absurdum, quòd alioquin oporteret omnes religionem intrare; nam ibi non quidem loquebatur Sanctus adversùs eos, qui dicere præsumpserint, omnes de præcepto teneri propter regulam illam religionem ingredi; sed respondet ibi directè eis, qui dicebant, contractum illum vetitum esse vigore prædictæ regulæ obligantis ad tutiorem partem sequendam : *Quòd autem volentes probare* (repetamus verba jam suprà relata) *contractum esse illicitum, inducunt illud: In dubiis tutior via est eligenda.* Hìc igitur sermo fit præcisè de contractu illo speculativè dubio, et respondet S. *Antoninus, Hoc esse verum de honestate, et meriti majoritate, non de salutis necessitate quoad omnia dubia.* Undè non valet dici : *S. Antoninus* intendit loqui de eo, qui volens contractum inire, reputat illum non dubitanter, sed certè licitum; nam S. Archiepiscopus non intendit utique loqui ibi de opinione habita pro unicè vera, sed de opinione omninò dubia; alioquin ad objectionem eorum, qui probare volebant, contractum esse illicitum, quia canones præcipiunt, in dubiis tutiorem viam esse eligendam, ineptè respondisset, regulam illam *esse de honestate, et meriti majoritate, non de necessitate quoad omnia dubia;* sed debuisset respondere; Regulam procedere tantum in dubiis, non verò, cùm operans habet pro vera suam opinionem; Sanctus autem ait, Regulam canonum non esse de præcepto universali *quoad omnia dubia :* quoad omnia enim dicit esse tantùm *de honestate, et meriti majoritate.*

Sicut scribit *S. Antoninus*, sic etiam sentit *Joannes Nyder*, dicens : *Viam tutiorem eligere est consilii, non præcepti. In consolat. part.* 3. *cap.* 10. Idem sentit *Tabiena : Non valet, quòd in dubiis tutior via est eligenda, quia hoc non est præceptum, sed consilium. In summa verb. Scrupulus.* Idem scripserunt *Navarrus Manual. cap.* 27. *n.* 181. *Dom. Soto de just. et jure lib.* 7. *part.* 3. *art.* 2. *Abbas in cap. Significasti, Sylvester verb. Jejunium quæst.* 10. *n.* 27. *Suarez tom.* 3. *in* 3. *p. disp.* 40. *sect.* 6. *n.* 8. *Angles p.* 1. *de jejun. q.* 9. *art.* 1. *dub.* 2. *concl.* 3. *Henriquez lib.* 14. *de irreg. cap.* 3. *n.* 4. *in fin.* Item

S. Bonaventura, Gerson, etc. apud Terillum de probab. quæst. 26. num 21.

Et reverà juxta casus relatorum canonum omninò servari opus erat regula illa, quia dubia erant practica, et facti; nec haberi poterat principium aliquod certum, directum, aut reflexum, quo excusanda foret obligatio partem sequendi tutiorem, propter scandala, aliaque mala, quæ in iis casibus vitari debebant. Utque dilucidè hoc dignoscatur, brevibus hìc discutere oportet, qui tunc acciderunt casus, et decisiones textuum, qui nobis objiciuntur. Quoad *cap. Illud Dominus, de clerico excomm. deposito, etc.* ibi casus fuit, quòd quidam Episcopus, non obstante famâ publicâ de excommunicatione adversùs eum latâ, temerè celebrare maluit, qua de re jure dicimus, eum depositione fuisse ab *Innocentio III.* punitum; nam persistente dubio de excommunicatione, ipse diligentiam adhibere tenebatur, ut de veritate certior fieret, interimque à celebratione desistere debebat. Idcirco meritò dixit Pontifex: *Quia in dubiis via tutior est eligenda, etsi de lata in eum sententia dubitaret, debuerat tamen potiùs abstinere, quàm sacramenta in Ecclesia celebrare.*

Quoad *cap. Ad audientiam, de homic.*, casus fuit, quòd quidam sacerdos intulit viro cuidam vulnus, ex quo vitâ decessit. Deindè dubitabatur, an ille propter hujusmodi vulnus mortuus fuisset. *Clemens III.* decrevit convenire, ut sacerdos à sacrificando abstineret, et ideo dixit: *Cùm in dubiis semitam debeamus eligere tutiorem, te convenit injungere presbytero, ut non ministret.* Hìc primò advertendum, quòd non adhuc facti veritas erat tunc explorata, nimirum, an tali ex vulnere mors accidisset, qua de causa subjungit textus: *Si ex alia infirmitate obierit, poterit divina ministrare.* Ideoque sapienter statuit Pontifex, quòd interim sacerdos non celebraret; dicebat enim in tali dubio viam tutiorem eligendam. Advertendum secundò cum *Navarro*, et *Suarez*, quòd eo casu non agebatur de observando aliquo præcepto, sed tantùm de quadam convenientia, ut, si deindè constaret sacerdotem fuisse homicidam, populo non esset scandalum eum celebrantem conspicere. Idem statutum fuit in simili casu dubii homicidii in *cap. Petitio tua, 24. de homic.* ubi dictum fuit: *Cùm sit consultiùs in hujusmodi dubio abstinere, quàm temerè celebrare.* Quis non videt, in his casibus necessariò ad scandalum effu-

giendum, convenisse, ut via tutior eligeretur, à celebratione abstinendo?

Ad Clementinam *Exivi* respondemus, quòd ibi Fratres Minores Sedem apostolicam efflagitarunt, an sub gravi tenerentur ad illas religionis regulas, quæ verbis præceptivis conceptæ erant? Papa respondit: *In his quæ animæ salutem respiciunt, ad vitandos graves remorsus conscientiæ, pars securior est tenenda.* In primis, ut censet *P. Eusebius Amort*, cùm Papa dixerit, *pars securior est tenenda*, non de securitate materiali intendit loqui in amplectendo tutiorem partem, sed de securitate formali conscientiæ in operando cum morali certitudine sine dubio practico; nam si de materiali securitate loqui intendisset, utique declarasset, omnes voces imperativi modi præceptum denotare, quod materialiter tutius procul dubio fuisset; at Pontifex dixit *esse intelligenda* verba imperativa tantùm illa, quæ talia videbantur *ex vi verbi*, nempe ob verborum expressionem, *vel saltem ratione materiæ.* Cæterùm inquit: *Licèt Fratres non ad omnium quæ sub verbis imperativi modi ponuntur in regula sicut ad præceptorum, seu præceptis æquipollentium, observantiam teneantur, expedit tamen ipsis Fratribus ad observandam puritatem regulæ, et rigorem, quòd ad ea sicut ad æquipollentia præceptis se noverint obligatos, quæ hic inferiùs adnotantur.* Et post hæc Papa, quæ tamquam præceptum habenda essent, adnotavit. Ita respondet ad hanc Clementinam *P. Eusebius Amort.*

Sed ego aliam responsionem addo magis convincentem. Casus erat, ut in eodem textu legitur: Antecedenter à Fratribus fuerat dubitatum, an regula tantùm ad vota paupertatis, castitatis, et obedientiæ obligaret; sed *Nicolaus III.* Papa jam declaraverat obligare etiam ad illa consilia evangelica, quæ in regula exprimebantur verbis obligatoriis præcepti, vel præcepto æquipollentibus. Deinde Fratres *Clementem V.* supplicarunt, ut eis declararet, *Quæ censeri debeant præceptis æquipollentia?* Idcirco *Clemens*, priusquam explicasset ea, quæ præceptis æquipollentia videbantur ex vi verborum, et ratione gravis materiæ de qua agebatur, præmisit illa verba, *ad vitandos graves remorsus conscientiæ*, pars securior est tenenda. Itaque eo casu non agebatur de duabus partibus æquè probabilibus, sed tantùm, an adesset obligatio illam sequendi partem, quæ juxta regulæ rigorem, et juxta id, quod *Nico-*

laus III. jam declaraverat, non tantùm tutior, sed erat unicè tuta; cùm jam constabat, regulam ex vi verborum, et gravitatis materiæ obligare ad observanda tamquam præcepta non solùm principalia tria vota religionis, sed etiam consilia evangelica, quæ in regula exponebantur, et ideò ipsa præteriri non poterant sine gravi conscientiæ remorsu. Hinc dixit *Clemens*, ad vitandos hujusmodi remorsus, tenendam esse securiorem partem, quæ reipsà erat unicè vera, et unicè secura; et ex alia parte nullæ rationes suppetebant, quæ transgressionem illorum consiliorum à gravi culpa excusare valebant.

Tandem quoad *cap. Juvenis. 3. de sponsal.*, casus fuit, quòd juvenis quidam septennis puellam quamdam duxit, quâ mortuâ, postea cum consobrina illius alias nuptias contraxit. Hinc, suborto dubio, an primum matrimonium fuisset invalidum ob ætatis septennis impotentiam, *Eugenius III.* præcepit, ut vir à præfata consobrina separaretur, propter honestatem Ecclesiæ, subjungens: *Quia igitur in his, quæ dubia sunt, quod certius existimamus, tenere debemus etc.* His positis, dicimus I., Pontificem jure separationem præcepisse, non, quia putavit in opinionibus dubiis semper tutius tenendum esse, sed quia separatio necessaria erat ad scandala vitanda, adque Ecclesiæ honestatem sartam tectam servandam. Dicimus II. quòd Papa, proferendo verba, *quod certius existimamus, tenere debemus*, minimè id dixit respectu juvenis, qui utique benè conscius erat, si tempore primi conjugii potens vel impotens esset; sed respectu judicum qui in foro, cùm partium rationes sunt dubiæ, proculdubio, quod certius est, sequi tenentur; proindeque dixit, *certius*, (non tutius) nempe quod ipse Papa certius judicabat, separationem imponendam esse, quia adhuc persistebat dubietas valoris primi matrimonii, pro quo possessio potiùs stabat. Quid autem inter hoc, et quæstionem nostram, ubi de foro interno agitur, et non de dubio facti, sed de opinione æquè probabili? Hinc patet, quòd omnia dubia ad textum casûs pertinentia erant dubia practica, et facti, quæ nullo ex reflexo principio deponi poterant.

Tantò magis, quòd ipsi Pontifices in dubiis speculativis hâc regulâ tenendi partem tutiorem non semper usi fuerunt. *Adrianus VI.*, ut refert *Domin. Soto in 4. dist. 27. quæst. 1.*

a. 4., non obstante quòd ipse oppositum sentiret, dispensavit in quodam matrimonio rato, tantummodo sententiæ *Cajetani* confisus. Præterea in *cap. Laudabilem, de frigid. et mal.* habetur, Pontificem cuidam conjugi, qui dubius erat de potentia ad copulam, concessisse, ut eam per triennium experiretur. Si lex dubia semper est servanda, ut volunt adversarii, et tunc dubium vertebat, an mulier illa esset aliena, quomodo Pontifex viro illi permittere poterat per triennium ad eam accedere, et copulam experiri? Adde, quòd si lex ista esset universalis sequendi in cunctis dubiis, etiam speculativis, tutiorem partem, sequeretur, ne probabilissimam quidem teneri posse opinionem, quæ utique non est tutior, sed intra fines probabilitatis manet; sed hoc dici nequit, cùm proscripta sit ab *Alexandro VIII.* propositio, quæ dicebat: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.* Adde, quòd etiamsi esset res dubia, an præfata regula canonum intelligenda sit de omnibus dubiis, et non tantùm de dubiis practicis, rationes ipsæ, quibus sat clarè probatum est, legem dubiam, utpote non satis promulgatam, non obligare, eædem probant, hanc canonum regulam non esse legem universalem quoad omnia dubia, sed tantùm quoad dubia facti, et pratica.

Denique, ut præsenti puncto finem imponamus, quæro (et ad hanc rationem quam proferam, ignoro quid responderi possit): Quid canones præcipiunt? præcipiunt in dubiis tutiorem viam esse eligendam. Dicitur itaque, *in dubiis*, sed si non simus in dubiis? Quid obstat regula illa, si homo alicui principio certo innititur? tunc sibi jam format conscientiam moraliter certam de honestate actionis, et à finibus dubietatis egreditur, nec ampliùs dici potest eum esse in dubiis. Præterea ipsimet adversarii concedunt, præfatam regulam sequendi partem tutiorem, locum non habere in materia justitiæ; at si regula canonum sequendi quod est tutius, esset universalis pro omnibus dubiis, etiam qui legitimè rem possidet, in dubio, an res sit aliena, de illa exspoliari teneretur; sed *D. Augustinus in can. Si virgo, caus. 34. q. 1.* contrarium docet, inquiens: *In jure prædiorum tamdiu quisque bonæ fidei possessor rectissimè dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum.*

80. — Objiciunt V. decisionem cujusdam consessûs Episcopo-

rum Gallorum, ubi fuit decretum, in opinionibus æquè probabilibus tutiorem partem esse tenendam. Horum tantorum præsulum auctoritatem magnoperè veneror, sed omnes docent, auctoritatem extrinsecam sapientum magni non posse esse ponderis, ubi intrinseca ratio certa videtur, et convincens; tantò magis, cùm ipsa sufficienti aliorum auctoritate non destituatur. Ego autem animadverto, quòd pro nostra sententia non minor quàm pro opposita extat auctoritas extrinseca, imò valdè major. Nec negari potest, nostram sententiam saltem per octoginta, aut etiam nonaginta annos circiter communem fuisse apud moralis scientiæ auctores, quos inter plurimi fuerunt Cardinales, Episcopi, universitatum doctores, et signanter plures magistri dominicanæ religionis, in qua semper magna doctrina floruit. Hìc brevitatis causâ omitto eunctorum ipsorum nomina, et suarum propositionum citationes adnotare, quas jam attuli in meo Opusculo seorsim edito, cui titulus: *Dell' Uso moderato dell' opinione egualemente probabile* (1).

Nec valet dicere, horum auctoritatem in hac materia parùm æstimandam esse, etiam à me, dum ipsi habentur à me tamquam decepti, cùm ad nostram tuendam sententiam innixi sunt principio illi, quod egomet reprobavi: *Qui probabiliter agit, prudenter agit.* Jam dixi sub initio dissertationis hujus, quòd tale principium solum, et per se directè sumptum, non est sufficiens ad cohonestandum usum opinionis æquè probabilis. Attamen adverto, jam plures auctores (ut suprà vidimus) pro nostra sententia tutanda innixos fuisse eidem nostro principio, nempe quòd lex dubia non potest obligare. Præterea dico, quòd nec etiam illi auctores solo præfato principio illo, *Qui probabiliter agit, etc.* utebantur. Et sic rem confero: Auctores illi ex una parte jam fatebantur, quòd ad licitè operandum necessaria esset moralis certitudo de honestate actionis. Contrà verò ipsimet auctores eadem nostra principia in suis Operibus in diversis locis jam statuerunt, nempe, quòd lex non sufficienter promulgata non obligat: et quòd ubi libertas possidet, lex incerta nequit certam inducere obligationem, ex illo principio adeò ab ipsis acclamato, quòd *In dubio melior est conditio possidentis.* Ergo si de hujusmodi principiis, lo-

(1) Confer suprà notam ad n. 68. positam. *Edit.*

quendo de opinionum probabilium usu, expressam non faciebant mentionem, saltem ea indubitanter supponebant. Quapropter justè censendum, quòd ipsi dicto illo, *Qui probabiliter agit, prudenter agit,* potiùs utebantur tamquam corollario quodam, sive consequentiâ, quæ à principiis reflexis inferebatur. Tantò magis, quòd hæc materia opinionum probabilium tunc erat valdè confusa, unde confusè de ea loquebantur, postquam antiquiores auctores confusiùs de illa locuti fuerant. Cæterùm dictum illud, *Qui probabiliter agit, etc.* dupliciter accipi potest: si accipitur tamquam innixum aliis principiis reflexis, verè prudens, et certum est; si verò accipitur tamquam principium directum, seclusâ judicii reflexione, falsum est. Et sic de effato illo directè sumpto jure merito Gallicani præsules contenti non extiterunt, tuleruntque decretum, quod circumfertur, nempe: *In dubiis de salutis negotio, ubi æqualia utrimque animo se offerunt rationum momenta, sequamur id quod tutius est, sive quod est in eo casu unicè tutum; nec id consilii, sed præcepti loco habeamus, dicente Scriptura: Qui amat periculum, in illo peribit.* Attentis quibus postremis verbis, apparet pro certo, quòd ipsi præsules locuti sunt de operante cum dubio practico, nullum habente principium, quo dubium deponere posset; si autem loqui maluissent de operante, qui ultimum format judicium, non ex sola probabilitate opinionis, sed ex alio certo principio reflexo, aliter quidem puto quòd præsules illi decrevissent. Quod autem ad plura Episcoporum edicta in Gallia emanata, quæ à *P. Patuzio* in suo Opere, *La regula prossima delle umane azioni,* afferuntur et transcribuntur, quibusque ipse ait proscriptum fuisse probabilismum, illa perlegi attentè, et consideravi, quòd omnia ipsa respiciunt præcisè quemdam librum cui titulus: *Apologia casuistarum,* qui meritò damnandus erat, utpote asserens propositiones nimis laxas, nempe teneri posse securè quamcumque opinionem, non tantùm minùs probabilem, sed etiam probabiliter probabilem, secundùm quatuor vel trium, atque etiam unius auctoris auctoritatem. Quamobrem dicta præfata nihil, aut valdè parùm nostram sententiam adversantur. Cæterùm quoad vim rationum intrinsecam (quæ principaliter attendi debet, auctoritas enim extrinseca non fiud operatur, quàm afferre vis intrinsecæ præsumptionem), dico, et plurimi alii judicant mecum, habere jam convin-

centem, et evidentem. Quod autem ad extrinsecam doctorum auctoritatem pertinet, censeo, ut suprà ostendi, tenere sufficientissimam. Tantò magis, cùm animadvertimus, quòd nostri adversarii nihil adæquatè ad nostras rationes respondent; et ex alia parte, si eorum argumenta valerent, probarent utique tutiorismum damnatum necessariò esse tenendum. Loquendo verò de iis, qui non jam scribunt de proposito pro rigido systemate, sed tantùm illud oretenùs approbant, omnes ego veneror, et reputo me sapientiores; sed dico, quòd tunc hi majorem auctoritatem mihi afferrent, si scirem, ipsos maturè utriusque sententiæ momenta ponderasse; sed de hoc valdè dubito, et jure merito, dum video eosdem scriptores rigidæ sententiæ ab eis probatæ, aut parùm nostras rationes animadvertisse, aut respondisse nobis æquivocis et fallaciis, quibus unusquisque intelligens facillimè respondere valet. Addo, hujusmodi approbatores ut plurimùm (sicut suprà dixi) directa respiciunt motiva, sed parùm vel nihil ad reflexa animadvertenda animum intendunt, quæ de cætero multam reflexionem requirunt; sed ego pro certo habeo, quòd hujusmodi reflexio ab iis, qui hodiè antiprobabilistas se produnt, et jactantur, minimè adhibetur. At progrediamur ultrà, quia materia est odiosa, et in ea parùm valeo me explicare. In libello autem super hanc controversiam à me nuperrimè edito, plures Episcoporum, Abbatum, et aliarum eruditarum personarum opiniones in ejus calce transcripsi, quæ nostrum systema verum ac certum non dubitant appellare.

81. — Objiciunt VI. textum Ecclesiastici, c. 3. ℣. 27 : *Qui amat periculum, in illo peribit;* ergo ajunt, qui in periculum se immittit transgrediendi legem, jam peccat. Sed hìc advertere oportet æquivocum, sive ambiguitatem, quæ intercedit. Qui opinione æquè probabili utitur, principio certo innixus, est quidem in periculo transgrediendi legem, sed non peccandi. Sed cur? replicant adversarii, quomodo non peccat qui transgrediendi legem periculo se exponit? Repeto, non peccat; oportet enim distinguere legem certam ab incerta. Quando lex est certa, profectò non possumus exponi periculo eam transgrediendi, sicut est periculum propriam conversionem procrastinandi usque ad mortem, prout in textu præfato dicitur : *Cor durum malè habebit in novissimo; et qui amat periculum, in illo peribit.* Certa est lex charitatis, quam

quisque erga seipsum habere debet, non manendi diu in peccato ob periculum in suo peccato moriendi; amans autem hoc periculum, in illo peribit. Pariter hìc objiciunt doctrinam illam *D. Thomæ*, quæ in idem coincidit: *Quicumque committit se discrimini peccati mortalis, mortaliter peccat. Quodlib.* 9. *a.* 15. Hæc verba dupliciter explicari possunt, vel de immittente se in periculum transgrediendi legem certam juxta casum in Scriptura expressum, vel potiùs de operante cum dubio practico, juxta alium textum ejusdem S. Doctoris, ubi dixit: *Qui aliquid committit, vel omittit, in quo dubitat esse peccatum mortale, discrimini se committit.* S. Th. *in* 4. *dist.* 21. *quæst.* 2. *a.* 3. *ad* 3. Notandum: Non dicit Angelicus, in quo dubitat offendi legem, sed in quo *dubitat esse peccatum mortale;* alibi enim ipsemet de incerto præcepto loquens dixit, ut suprà retulimus: *Nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientiâ illius præcepti. De verit. quæst.* 17. *a.* 3.

82. — Dicunt igitur adversarii, quòd, cùm lex est dubia, qui se immittit in periculum eam transgrediendi, certè peccat ex Scriptura allatâ: *Qui amat periculum, in illo peribit.* Ergo resumo, ad hoc periculum vitandum semper opus erit strictum amplecti tutiorismum, non aliter operando, quàm cum morali certitudine absoluta, et immuni ab omni formidine, quòd opinio illa quam quis sequi vult, sit vera. Minimè, ipsi respondent, satis est, quòd illa opinio sit probabilissima, cùm proscripta jam fuerit ab *Alexandro VIII.* opposita propositio, quæ dicebat: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.* Igitur, dico primò, ex hoc deduci, veram non esse sententiam, quòd, cùm lex est dubia, peccat qui se exponit periculo eam transgrediendi, nam adhuc cum probabilissima opinione operans incurrit periculum (quamvis sit remotius) legem transgrediendi. Sed præterea dico (et hìc aliquantulum immoremur) quòd is, qui credit numquam esse licitum se exponere periculo lædendi legem, et contrà dicit posse opinionem minùs tutam teneri, solummodo quando est probabilissima, difficillimè, et vix umquam induci poterit ad eam sequendam cum secura conscientia, nisi eam invenit strictè certam, et ab omni formidine immunem. Et sìc ratiocinor: Opinio probabilissima est illa, quæ, etsi supremum occupat probabilitatis gradum, tamen fines probabilitatis non excedit, juxta terminos ejusdem propositionis ut suprà dam-

natæ, quæ dicebat: *inter probabiles probabilissimam;* et ideo, prout communiter doctores ajunt, opinio probabilissima, quæ etiam moraliter certa (largè tamen loquendo) vocatur, omnem prudentem formidinem non excludit, ne sit falsa : ad differentiam opinionis sive sententiæ strictè certæ, quæ omnem prudentem formidinem excludit. Si ergo opinio probabilissima omnem non excludit prudentem formidinem ; opinio probabilissimæ opposita non equidem est illa, quæ tenuiter tantùm est probabilis ; tenuis enim probabilitas non est probabilitas, sed dumtaxat quædam falsa apparentia, seu vana probabilitatis apprehensio, quæ nullum prudentem timorem producere potest, sed tantùm aliquam imprudentem formidinem ; sed imprudens formido non est formido, quæ valeat ullum peccati periculum secum afferre. Ipsimet rigidi, et stricti tutioristæ communiter ajunt, quòd hujusmodi imprudentes formidines contemni debent, nec de eis ulla ratio est habenda. Insipientia reverà esset dicere, quòd Deus nobis imposuerit etiam futiles et irrationabiles timores vitare. Itaque propriè loquendo opinio probabilissimæ adversa non est ea, quæ tenuiter, sed ea quæ dubitanter probabilis est : et hæc, sicut probabilissima, (ut diximus) non caret omni prudente formidine, quòd sit falsa ; ita opinio probabilissimæ opposita non caret omni prudenti motivo, quòd sit vera. Nunc peto ; posito, quòd opinio stans pro lege, opposita probabilissimæ stanti pro libertate, est dubiè probabilis, quomodo qui censet illicitum esse immitti in periculum transgrediendi legem, volens probabilissimam sequi, poterit umquam in praxi cum tranquilla conscientia induci ad firmiter credendum, quòd opinio stans pro lege non sit verè probabilis, et sic probabilissimâ uti, quin periculo transgrediendi legem exponatur? Ubi stateram inveniet tam exactam, quæ ipsum reddat securum, quòd opinio stans pro lege careat quidem tantùm probabilitatis pondere, quod illam efficiat probabilem, et sic ipse securè, et à periculo immunis operetur? Idcirco repeto, quod ab initio dixi, quòd ille, qui credit non posse teneri in praxi aliquam opinionem minùs tutam, nisi probabilissima sit, cum magna difficultate poterit sibi formare dictamen certum ad operandum, nisi strictum amplexetur tutiorismum, quod solummodò ab omni periculo legem transgrediendi immune, atque liberum est.

83. — Instant adversarii, et dicunt : Qui tutiores opiniones

amplectitur, tutiùs incedit. Respondeo : Nefas quidem est, divinarum legum observantiam relaxare plùs quàm licet, sed non minus est malum, divinum jugum plùs quàm oportet durum aliis reddere; nimia enim severitas (scribit *Cabassutius in Præfat. theor. juris, etc.*) *dum homines ad nimis ardua compellit, viam salutis æternæ præcludit; salvandos* (*ut ait* D. Bonaventura) *damnat, et conscios propriæ infirmitatis ad desperationem adigit. Accidit enim, ut miseri homines, hâc auditâ rigidiore doctrinâ, credant, vel dubitent inesse mortalem culpam, ubi nulla est; sed tamen rei difficultate victi ex erronea conscientia mortaliter peccent, et damnentur. Rectè ergo* D. Bonaventura (*Comp. theol. verit. l.* 2. *c.* 32. *n.* 3.) : *Cavenda est conscientia nimis larga, et nimis stricta; nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem; item prima sæpè dicit malum bonum, secunda è contrà bonum malum; item prima sæpè salvat damnandum, secunda è contrà damnat salvandum. Hinc sapienter scripsit* Jo. Gerson : *Doctores theologi non debent esse faciles ad asserendum, aliqua esse peccata mortalia, ubi non sunt certissimi de re; nam per ejusmodi assertiones rigidas, et nimis strictas in rebus universis nequaquam eriguntur homines à luto peccatorum, sed in illud profundiùs, quia desperatiùs, demerguntur. Quid prodest, imò quid non obest coarctare plus justo mandatum Dei, quod est latum nimis? De vit. spir. lect.* 4. Optimè nos instruit *S. Chrysostomus : Circa vitam tuam esto austerus, circa alienam benignus.* Ita in *can. Alligant, caus.* 26. *q.* 7. Addit *P. Suarez* et ait : *Imò potiùs periculum animarum incurreretur, si tot vincula in casibus dubiis injicerentur. In* 2. 2. *qu.* 89. *a.* 7. Idque fusiùs *Cardin. Pallavicinus* scitè explicat : *Per se spectatum effatum illud :* In dubio tutior pars est eliganda, *verissimum est, si rectè intelligatur : nam vel agitur de electione practica, et hæc semper debet esse tutissima, quia debet esse evidenter licita : vel de electione sententiæ speculativæ, et circa eam quærenda quidem est major securitas sententiæ, non major securitas actionis. Si induceretur opinio, quòd semper teneremur facere actionem, quæ securior est, etiam à transgresione materiali, hæc opinio non esset tutior, sed maximè exposita periculo frequenti transgres-*

sionis formalis ; quare tutior est opposita. (*In 1. 2. disp. 9. c. 4. a. 11. n. 12.*). Idem scripsit *P. Bancel Dominicanus : Multa sunt, quæ tutiùs est facere, sed simul etiam tutiùs est non se credere obligatum ad ea facienda, nisi moraliter ipsi constet de tali obligatione. Brev. univ. theol. p. 2. tract. 6. q. 5. a. 5.* Hinc idem auctor concludit : *Cùm non debeamus formare conscientiam de obligatione ad aliquid sub pœna, nisi moraliter constet de obligatione, non debemus onus illud imponere, dum moraliter nobis constat superesse nobis libertatem amplectendi quamcumque voluerimus ex hujusmodi opinionibus.*

Ego, ut sincerè veritatem fatear, cùm Theologiæ moraliis scientiæ vacare cœpi, quia rigidioris sententiæ magistrum mihi audire contigit, pro hac strenuè cum aliis tunc temporis contendebam ; sed postea meliùs rationes hujus controversiæ discutiens, opposita sententia, quæ pro opinione æquè probabili stat, moraliter certa mihi visa fuit : et quidem inductus ab illo pluries hìc repetito principio, quòd lex dubia non potest obligare. Hinc persuasus remansi, nefas esse conscientias, cùm opiniones sunt æquè probabiles, ad tutiorem sequendam adstringere cum periculo in plurimas formales culpas incurrendi. Prætereà tamen, cùm nostrâ hâc tempestate viderim ita acriter adversùs mitiorem sententiam reclamari, multoties hoc punctum ad trutinam diligenter revocavi, legens, ac relegens auctores omnes quotquot ad manus habere potui modernos, qui pro rigida sententia certabant, promptus à mea sententia desciscere, statim ac non amplius certa mihi appareret ; prout enim plures opiniones, quas aliquando tamquam probabiles habui, postea non erubui reprobare ; ita, imò tantò magis non erubuissem hanc sententiam, quæ majoris est momenti, retractare. Sed quò diligentiùs rationes nostræ sententiæ perpendere sategi, eò magis certæ mihi visæ sunt. Cæterùm, si quis adesset, qui me clarioribus momentis illuminare posset falsitatem ostendendo duorum principiorum (1) quæ hìc exponere curavi, multas ei gratias haberem, atque statim etiam per publicam scripturam me revocari polliceor. Donec tamen aliter mihi, quàm in præsentiarum sentio, persuasum non erit, dico

(1) Sc. Duorum coroll. suprà n. 69. et 75.

Edit.

quòd sine gravi conscientiæ remorsu non possem alios adstringere ad sequendam tutiorem, cùm opiniones æquè sunt probabiles, nisi oppositum declararet Ecclesia, cui libenter, si declarabit, judicium meum submitto.

Cæterùm protestor, quòd sicut confessarios illos non approbo, qui nimiæ austeritati adhærentes facilè damnant usum plurium opinionum, quæ gravi fundamento nituntur; ita contrà neque approbare possum eos, qui de facili opiniones sine certo fundamento tamquam probabiles acclamant. Confessarius, antequam aliquam opinionem amplexetur, tenetur utique intrinsecas rationes perpendere, et cùm ei occurrit ratio aliqua convincens pro tutiori opinione, cui adæquatam responsionem suppetere non aspicit; tunc oppositam minùs tutam amplecti non potest, quamvis plurimorum doctorum auctoritas ipsi faveat; modò auctoritas non sit tanti ponderis, ut videatur ei magis quàm rationi apparenti deferendum, juxta id quod docet *S. Thomas: Aliquis parvæ scientiæ magis certificatur de eo, quod audit ab aliquo scientifico, quàm de eo, quod sibi secundùm suam rationem videtur.* 2. 2. *q.* 9. *a.* 8. *ad* 2. Sed iste casus valdè rarus erit.

84. — Hoc pro theoria, sed quantùm ad praxim spectat deligendi opiniones, quæri solet, an expediat rigidas, an benignas præferre? Respondeo: Ubi agitur de removendo pœnitente à periculo peccati formalis, confessarius debet generaliter loquendo, et in quantùm christiana prudentia suggerit, benignis opinionibus uti; ubi verò opiniones benignæ proximius reddunt periculum formalis peccati, proùt sunt nonnullæ auctorum opiniones, v. gr. quoad vitandas occasiones proximas, et aliæ id genus; tunc semper expedit, ut confessarius utatur, imò dico, quòd ipse ut medicus animarum tenetur uti opinionibus tutioribus, quæ pœnitentes ad se servandos in statu gratiæ conducunt.

Nescio autem, quomodo possit cum bona conscientia doceri (genericè loquendo) quòd pœnitenti, qui ob confessionem suarum culparum peractam jus certum ad absolutionem jam fuerit adeptus, possit ipsa ei negari, eò quòd pœnitens inter duas æqualis ponderis opiniones nolit tutiorem sequi. Hic est rigor ille, quem immoderatum et injustum proculdubio reputo, et reprobo, cùm austeritas hæc causa esse potest, ut

plures animæ damnentur ; dùm aliàs plures auctores invenio etiam probabilioristas, tam modernos, quàm antiquos, relatos quidem ab adversariis utì rigidæ sententiæ fautores, qui oppositum docent. En quomodo loquiter probabiliorista *Pontassus : Fatendum tamen, quòd, si confessario persuasum foret, opinionem sui pœnitentis esse probabilem* (loquitur jam de opinione, cui tutior opposita etiam est probabilis) *tunc ei absolutionem posset impertiri, quandoquidem tunc contra conscientiam suam non ageret. Verb. Confessarius, cap.* 2. Si autem confessarius potest pœnitentem absolvere, tenetur, cùm ille jus ad absolutionem habeat. Idem pariter scribit probabiliorista *Cabassutius : Quivis confessarius absolvere debet eum pœnitentem, qui non vult ab opere abstinere, quod secundùm probabilem piorum, et doctorum aliquot hominum non reprobatam in Ecclesia auctoritatem est licitum, quamvis juxta probabilem aliorum auctoritatem, quam ipse sequitur confessarius, habeatur minùs probabilis* (intelligendum, non notabiliter minùs) *ut ostendunt* Navarrus, Sylvius, *etc.* Et de hoc rationem dat, *quoniam, esto confessarius agat contra propriam opinionem, non tamen contra propriam conscientiam, cùm teneatur absolvere dispositum. Theor. jur. l.* 3. *c.* 13. *n.* 13. Præterea *Victoria* qui scripsit ante annum 1545, sic ait : *Sed quid faciet* (confessarius) *quando ambæ opiniones sunt probabiles, et habent suos proprios assertores? Respondeo, sive sit ejus proprius sacerdos, sive non, tenetur eum absolvere in tali casu; ita* Paludanus. *Probatur apertè, talis enim est in gratia, et confessor habet probabilitatem, quòd sit in gratia, quia scit esse probabilem ejus opinionem : ergo non debet ei negare absolutionem. De confess. n.* 109. Item *Adrianus* similiter scribit : *Si à pluribus doctoribus gravioris, seu etiam æqualis auctoritatis contrarium tenetur, non debet adeò de se præsumere sacerdos, ut totum velit in suam opinionem, quæ forsitan erronea est, coarctare. De confess. q.* 5. *dub.* 7. Idem scripsit *Navarrus : Si sint contrariæ doctorum opiniones, et confessarius credit evidenti se textu, vel ratione niti, pœnitentem autem dubiâ, non debet eum absolvere; at si pœnitens utitur pari ratione, vel ferè pari, et habet pro se aliquem doctorem clarum, poterit eum absolvere.* Proindè subdit : *Cùm dubitatur, an pœnitens hoc facere, aut dare*

debeat, benigniorem opinionem confessarius eligere debet, et pro hac sententia citat *Angelum* et *Sylvestrum*, *Manual. cap.* 26. *n.* 4. Idem confirmat *S. Antoninus* pluribus in locis; in uno scribit : *Idem videtur sentire* Goffredus de Fontibus, *in his scilicet opinionibus contrariis, quæ tolerantur ab Ecclesia, ut dictum est, et quod debet proponere confitenti, quòd benè studeat de hoc se ipsum per prudentes informari, cò quòd alii tenent contrariam opinionem, maximè si illius contrariæ opinionis confessor sit inordinarius ejus, et sic eum absolvere. Idem sentit* Ricardus *claro modo, non distinguendo : utrùm confessor ejus sit ordinarius, vel non ordinarius. Part.* 1. *tit.* 6. *cap.* 10. §. 10. In alio loco idem S. Archiepiscopus, loquens de illo contractu (de quo suprà sermonem habuimus) Florentiæ disceptato, ait consulendum ei qui inire illum vellet, ut abstineatur; at postea subdit : *Quòd si tale consilium recipere recusaret quis.... relinquendus videtur judicio suo, nec condemnandus ex hoc, aut deneganda absolutio. Part.* 2. *tit.* 1. *cap.* 11. §. 29. Alibi tandem ait : *Si verò non potest* (confessarius) *clarè percipere, utrùm sit mortale, non videtur tum præcipienda sententia, ut dicit* Guillelmus, *ut deneget propter hoc absolutionem, vel illi faciat conscientiam de mortali; quia faciendo postea contra illam, etiamsi illud non esset mortale, ei erit mortale, quia omne, quod est contra conscientiam, ædificat ad gehennam. Et cùm promptiora sint jura ad absolvendum, quàm ligandum..... potiùs videtur absolvendum et divino examini dimittendum. P.* 2. *tit.* 4. *cap.* 5. §. *In quantum.* Idem, ut suprà notavimus, ait *Jo. Gerson : Doctores theologi non debent esse faciles ad asserendum aliqua esse peccata mortalia, ubi non sunt certissimi de re. De vit. spir. lect.* 4. Nota, *ubi non sunt certissimi.* En quomodo hi magni nominis auctores, quos de laxitate nemo audebit culpare, uno ore loquuntur. Idem tandem scribit *Domin. Soto : Postquam opinio pœnitentis est probabilis, excusat eum à culpa, et ideo jus habet absolutionem petendi, quam ideo plebanus tenetur impendere. In* 4. *d.* 18. *q.* 2. *a.* 5. *ad* 5. Ipsemet autem *Soto* alibi jam dixit : *Et quando sunt opiniones probabiles inter graves doctores, utramvis sequaris, in tuto habes conscientiam. Lib.* 6. *de just. et jur. q.* 1. *a.* 6. *circa fin.* His perspectis, oportet quòd sint animi valdè au-

dentis confessarii illi, qui pœnitenti opinionem tutiorem, dum opposita minùs tuta est æqualis ponderis, amplecti nolenti post suorum reatuum confessionem absolutionem denegare non dubitant. Tandem ab omnibus, quæ hic exposita sunt, firmiter confirmatur principium à *S. Th.* nobis traditum, quòd lex, nisi sit sufficienter, ac certè promulgata, non obligat. Deindè concluditur, quòd, nisi opinio, quæ stat pro lege, sit aut certa, aut saltem certè probabilior, prout ab initio diximus, eam sequi non tenemur.

MONITUM

In quo exponitur Decretum S. C. generalis Inquisitionis Romæ conditum an. 1761. circa usum opinionum probabilium.

85. — Quidam parochus Avisii Tridentinæ diœcesis an. 1760. folium edidit unà cum undecim thesibus plures continentibus propositiones, quæ deindè ab eodem parocho publicè promulgatæ fuêre. Folium erat hoc :

Probabilismus publicæ disputationi ven. clero Avisiensi exercitii gratiâ expositus contra probabiliorismum strictè talem, utpote *negotium perambulans in tenebris.* Pro die 10. Junii 1760. in ædibus canonicalibus Avisii. *Utinam observaremus mandata Domini certa! Quid nobis tanta sollicitudo de dubiis?* Celeber P. Const. Roncaglia *lib.* 12. *cap.* 3.

I. Probabilismus noster versatur circa hæc tria : Licet sequi æquè probabilem pro libertate, relictâ æquè probabili pro lege. Licet sequi minùs probabilem pro libertate, relictâ probabiliori pro lege.

II. Usus probabilismi maximè tutus : usus probabiliorismi maximè periculosus.

III. Usus genuini probabilismi minimè in laxitatem degenerare potest : usus probabiliorismi strictè talis in rigorismum excurrere debet.

IV. Probabilioristas, quâ tales, qui ex consilio probabiliora sequuntur, laudabilissimè operari affirmamus.

V. Probabilioristis strictè talibus, qui ex præcepto, quod numquam clarè probant, seipsos, et alios ad probabiliora impellunt, meritò rigoristarum nomen imponimus.

VI. Qui nullatenus ad christianam perfectionem tendere possunt, nisi sequendo probabilissima.

VII. Abusus probabiliorismi strictè talis, non solùm licentiæ frenum, sed licentiæ calcar est, quod Gallorum testimonio comprobamus.

VIII. Genuinus itaque noster probabilismus, qui nec morum corruptelam inducit, nec à S. Sede umquam malè fuit notatus, origine suâ Thomisticus, progressu ætatis Jesuiticus: utpote à quo arctatus, emendatus, et à Jesuitis contra Jansenianos furores propugnatus fuit.

IX. Qui ergo habitat in adjutorio fundatissimi probabilismi, sub protectione plurimorum ex omnibus orbis christiani nationibus præstantissimorum theologorum commorabitur securus.

Ex Historia critica. X. Hinc sine ulla laxismi nota benignissimum etiam vocamus, sed legitimum, quem suadent utraque lex cæsarea, et pontificia; sed Dominicanum, quem illustris Dominicanorum ordo jam à primis temporibus est amplexus; sed pium, qui christianam pietatem fovet, sed Thomisticum, quem *S. Thomas* in amoribus habuit, qui ducentas, et plures opiniones libertati faventes in suis Sententiarum libris docet; sed christianum, qui Christo Domino summè familiaris fuit.

Pro coronide. Probabilismus noster stans pro libertate, est notabiliter probabilior ipso probabiliorismo stante pro lege.

Hoc autem folium anno sequenti proscriptum fuit à Tridenti principe, et Episcopo, et deindè à S. C. Inquisit. Romanæ die 26. Febr. 1761. sic, ut fertur, damnatum fuit: *Cùm verò theses hujusmodi notæque theologicæ expensæ fuerint in C. gen. coram* Ss. D. N. Clemente *Papa XIII*, *Sanctitas sua, auditis, etc. folium prædictum, et theses in illos expositas, damnat, et prohibet, tamquam continentia propositiones, quarum aliquæ sunt respectivè falsæ, temerariæ, et piarum aurium offensivæ; illam verò excerptam à n.* X *nempe Probabilismum, qui Christo Domino summè familiaris fuit, proscribendam censuit, utì erroneam, et hæresi proximam. Præfatum itaque folium, sive theses, ut*

suprà exscriptas, sic damnatas et prohibitas. Ss. D. N. vetat, ne quis cujuscumque status etc. imprimere, ac imprimi facere, vel transcribere, aut jam impressum, sive impressas apud se retinere, et legere, sive privatim, sive publicè propugnare audeat, etc.

86. — *Rev. P. Jo. Vincentius Patutius* in suo Opello inscripto, *La Causa del Probabilismo ec.* sub nomine Adelphi Dositei, contendit, hoc decreto in prima thesi integrè probabilismum vetitum fuisse, ita ut illicitum sit sequi, non tantùm opinionem æquè probabilem, sed nec etiam probabiliorem pro libertate. Sed id injustè contendit; folium enim illud plura distincta continet : contenet diversas theses, continetque etiam diversas propositiones, quæ thesium membra sunt, sive partes. Cùm autem folium prædictum emanavit, duæ factæ fuerunt difficultates à sapientibus super hujusmodi folii proscriptionem. Prior fuit, an singulariter damnatæ fuissent, non solùm omnes folii theses, sed insuper omnes propositiones in thesibus contentæ. At communiter visum fuit, quòd licèt pro vero se haberet, omnes theses proscriptas fuisse, et unamquamque ipsarum, minimè tamen omnes in thesibus contentæ propositiones damnatæ erant, sed tantùm illæ, quæ censuram merebantur; nam in decreto dicebatur : *Sanctitas sua folium prædictum, et theses damnat et prohibet, tamquam continentia propositiones, quarum aliquæ sunt respectivè falsæ, temerariæ, etc.* Itaque non fuit damnatum folium, et theses quoad omnes propositiones in illis contentas, *sed tamquam continentia propositiones, quarum aliquæ sunt respectivè falsæ, etc.*

Harum autem propositionum proscriptio valdè differt à proscriptione facta ab *Alexandro VII.* propositionum, respectu quarum dictum fuit : *Sanctissimus decrevit, prædictas propositiones, et unamquamque ipsarum damnandas.... ita ut quicumque illas aut conjunctim, aut divisim docuerit, etc. incidit, etc.* Eodemque modo damnatæ fuerunt aliæ propositiones ab *Innocentio XI.* et ab *Alexandro VIII.* Unaquæque igitur propositionum illarum in particulari damnata fuit, atque eas docere, sive *conjuntim*, sive *divisim* fuit vetitum. At propositiones prædicti folii damnatæ fuerunt, non singulæ in particulari, sed ut dicitur, in *globo*, et *respectivè*, nempe illæ tantùm, quæ merebantur ut damnarentur : nec prohibi-

tum fuit docere eas *conjunctim*, aut *divisim*, sed acervatim sumptas, prout quidem Tridentinus Episcopus in suo decreto expressit: *Prohibentes, ne iidem articuli acervatim sumpti, in disceptationem ususque deducantur.*

Quod ad primam igitur folii thesim pertinet, neutiquam damnata fuit prima illius propositio, quæ dicebat licere sequi opinionem probabiliorem pro libertate, neque altera de opinione æquè probabili. Difficultas tantùm supererat, an tertia propositio de opinione minùs probabili damnata esset; et quoniam propositio generaliter loquebatur, ita ut adhuc opinionem notabiliter minùs probabilem amplecteretur, ideircò dubitabatur, an ipsa saltem proscripta esset. Sicque etiam dubitari poterat, an damnata fuisset ultima thesis, quæ dicebat: *Probabilismus noster stans pro libertate est notabiliter probabilior etc.;* ita ut propositio hæc affirmaret sententiam, quòd sequi posset opinio adhuc notabiliter minùs probabilis, esse etiam notabiliter probabiliorem sententiam, quæ stat pro lege.

Hoc posito, jam compertum erat, quòd, licèt omnes theses proscriptæ fuissent, minimè tamen damnatæ erant omnes harum thesium propositiones. Dubium tantummodo remanebat, an damnatis sic *in globo*, et in confuso folio ac thesibus, damnatæ essent singulæ theses in particulari, aut dumtaxat aliquæ illarum; etenim cùm in decreto non dicebatur, *omnes theses;* verba, *quarum aliquæ, etc.* dubitabatur, an referri deberent ad theses, vel ad propositiones in thesibus contentas. Verumtamen dubium hoc ab eadem S. C. postea declaratum fuit; cùm enim proscriptio prædicti folii deinde jussu ejusdem S.C. inserta fuisset in indice librorum prohibitorum, non dictum fuit, *Folium, et theses in illo expositæ,* prout priùs dictum fuerat in decreto, sed simpliciter dictum fuit: *Plagula undecim thesium, cui titulus : Probabilismus disputationi, etc.* Quapropter in præsenti declaravit S. C. esse tantùm præfatam *plagulam* proscriptam, id est tantùm chartam, sive folium undecim thesium, non autem omnes, et singulas theses. Et reverà, cùm de hoc dubio litteras dedissem, ut certior de hoc omninò fierem, ad duos S. Inquisitionis Romanæ consultores, nempe ad reverendiss. *P. M. Thomam Augustinum Ricchini* Sacri Palatii magistrum, adque reverendiss. P. *M. Pium Thomam Schiara* S. C. Indicis secretarium; ambo

mihi responderunt, minimè prorsùs in decreto S. C. vetitum fuisse probabilismum, nec quoad primam, nec secundam, nec tertiam propositionem de opinione minùs probabili pro libertate.

Præterea, ut tutiùs agerem, de hoc epistolam misi etiam ad eminentiss. Dom. Cardinalem *Galli* pœnitentiarium majorem, cum deprecans de faciendo de re hac verbum cum regnante Pontifice, et ipse Eminentiss. Cardinalis idem mihi respondit, hæc verba signanter scribens : *Posso accertare V. S. Illustriss. che nella condanna dell' accennato foglio, di cui mi scrive, non si è inteso di condannare veruna delle proposizioni, che si controvertono nelle Scuole cattoliche, e da molti cattolicamente si difendono, ma si è avuto il motivo di proibirlo, perchè le proposizioni, che ella medesima riconosce meritevoli di censura ec* (1). Censeo, quòd hæc sola hujus eminentiss., et sapientissimi Cardinalis responsio ad obstruenda omnium ora sufficiat.

MONITUM II.

87. — Postquam hæc typis mandassem, valdè miratus sum legendo apud novam Theologiam moralem novissimè editam à *P. Patutio* id, quod ibi *P. Sidenius* Veronensis ejusdem *Patutii* vitam describens, præcipuè ubi illius Opera enumerat, confidenter asserit, quòd in controversia inter *Patutium* et me habita circa usum probabilium opinionum, cùm ipse *Patutius* mihi respondisset secundo Libello, cui titulus : *Osservazioni theologiche sopra l'Apologia dell' Illustriss. e Reverendiss. Mons. D. Alfonso de Liguori ec.;* ego vi argumentorum convictus, nihil jam ultra habens quod adversario meo opponerem, ab iterùm respondendo abstinui ; ne tamen omninò cederem, ut ipsi, quod scripsit, esset dedecori, omnia ejus adversùm me Scripta ad S. C. Indicis, ut damnarentur, detuli.

(1) *Id est :* Certiorem te facere possum, illustrissime Domine, in condemnatione Folii, de quo mihi scribis, nullius earum propositionum, de quibus disceptatur in scholis catholicis quæque à multis catholicè propugnantur, condemnationem intendi, sed Folium istud principaliter inhibitum fuisse ob propositiones quas ipsemet nosti censura dignas.

Papæ! hoc probrum mihi deerat, nomen accusatoris! Sed res ita se habet. Brevem quamdam dissertationem ego olim in lucem edidi pro usu moderato opinionis æquè probabilis, illo ductus principio, quòd lex incerta nequit certam parere obligationem, eò quòd lex dubia caret sufficienti promulgatione, quæ essentialiter requiritur *ad hoc quòd lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis*, hæc verba sunt *S. Thomæ* 1. 2. *q.* 9. *a.* 1. Quapropter idem S. Doctor protulit deindè celebrem illam sententiam : *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientiâ illius præcepti. De verit. q.* 17. *a.* 3. Hanc meam dissertatiunculam *P. Patuzzi* ann. 1764. suo primo libello, inscripto : *La causa del Probabilismo richiamata all' esame da Mons, D. Alfonso de Liguori ec.*, acri et vehementi stylo oppugnavit, duas has præcipuas objectiones proferens, quarum prima fuit, quòd nomine *scientiæ præcepti*, uti scripsit Doctor angelicus, nequaquam intelligitur cognitio certa præcepti, sed tantùm probabilis, quamvis dubia, præcepti notitia, quæ (ut ajebat) jam habetur, ubi de duabus oppositis opinionibus æquè probabilibus agitur. Secunda fuit, quòd lex æterna, ex qua omnes aliæ naturales leges emanant, ab æterno jam promulgata fuit, priusquam creatus fuisset homo, promulgatione *casuali*, *virtuali*, aut *eminenti*, et ideo ipsa usque ab æterno vim habuit obligandi.

Huic libello copiosè ego respondi in *Apologia* meæ dissertatiunculæ, in quâ *Patuzii* objectiones omninò mihi et aliis diluisse visum fuit. At deindè adversùs hanc meam Apologiam secundus *Patuzii* libellus prodiit, *Osservazioni theologiche ec.* de quo sub initio *Moniti* mentionem feci, ibique meus adversarius cognoscens primas suas objectiones parùm firmas esse, spectatis responsis, quæ illis ipse dedi, duas alias adjecit : unam nimirùm, in quâ reapse nihil aliud egit nisi anteactam oppositionem in priori libello scriptam repetere, mutando solummodò epithetum promulgationis; nam ubi hanc *casualem*, seu *virtualem* priùs dixerat, in hoc secundo essentialem appellavit : alteram, quòd lex naturalis homini promulgatur in ipsâ animæ in corpus infusione, priusquam ipse actualem legis cognitionem acquirat. Hinc coactus fui respondere ampliori libro, cui titulus : *Dell' Uso moderato dell' opinione probabile.* Ibi convincenter omnibus his et aliis *Patuzii* objectionibus

feci satis, et plura alia adjeci, quæ magnoperè meam sententiam confirmarunt.

Ad primam autem objectionem, quòd sufficit probabilis etsi dubia notitia legis ad ejus promulgationem, jam responsum est suprà in allatâ dissertatione, et propriè. Ad secundam verò, et tertiam, nempe quòd lex divina jam ab æterno fuit hominibus promulgata promulgatione *casuali*, aut *essentiali*, respondi, et ostendi ex auctoritate *D. Thomæ*, ac omnium theologorum, quos diligenti studio perquisivi, legem divinam nullo modo homines obstrinxisse, nisi postquam actualiter eis promulgata et manifestata fuit. En verba *S. Thomæ*, quem *Patutius* omninò sequi profitetur (in hâc tamen re aut nolle sequi, aut intelligere nolle videtur, dum S. Doctor nimis apertè, et pluribus in locis nostram sententiam docet): *Lex æterna habet promulgationem æternam ex parte Dei promulgantis... sed ex parte creaturæ audientis, aut inspicientis non potest esse promulgatio æterna.* 1. 2. *q.* 91. *a.* 1. *ad* 2. Ergo nulla dici potest facta homini divinæ legis promulgatio, donec homo non audit legem, et inspicit, scilicet donec lex ei intimatur, et ipsi innotescit. Omnes autem reliqui theologi *S. Th.* sequentes uno ore docent, quòd licèt lex divina ab æterno habuerit in se virtutem obligandi in actu primo, tamen in actu secundo numquam ipsa actualiter obligavit homines, nisi postquam ipsis applicata fuit per ejus actualem promulgationem. *Sylvius* ita scribit: *Actualiter tunc* (lex) *unicuique promulgatur, quando cognitionem à Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum. In* 1. 2. *q.* 90. *a.* 4. *in fin.* Et alibi ait: *Lex æterna fuit ab æterno lex materialiter, non fuit tamen ab æterno formaliter, seu sub ratione legis actualiter obligantis; quia tunc non fuit actualis et perfecta promulgatio. In* 1. 2. *q.* 91. *a.* 1. *ad* 2. *Cardinalis Gotti.* sic loquitur: *Ad hoc, ut lex in actu secundo obliget, requiritur equidem indispensabiliter, ut subditis promulgatione proponatur. Theol. tom.* 2. *tract.* 5. *de legib. q.* 1. *dub.* 3. §. 3. *n.* 31. Et in alio loco dicit: *Ab æterno* (lex æterna) *fuit in mente Dei, quamvis pro æterno nondum ligat; quia nondum applicata et promulgata. Tract.* 5. *q.* 2. *dub.* 1. *n.* 13. *P. Gonet* scribit: *Legem æternam defectu promulgationis non potuisse obligare creaturas ab æterno. Vide in Clypeo theol. tom.* 3. *d.* 1. *a.* 3. *Joan. Gerson* scribit: *Necesse*

est dari manifestationem voluntatis Dei, nam per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolutè creaturæ imponere obligationem. P. Gonet in alio loco scribit : *Promulgatio legis naturalis fit per dictamen rationis intimantis homini quæ præscripta, aut prohibita sunt; ergo cùm deest tale dictamen, lex non obligat. Diss. de op. prob. a.* 6. §. 1. *n.* 172. Idem sentiunt plurimi alii, qui observari possunt in citato meo Opere : *Dell' uso ec.* Sed deveniamus ad quartam objectionem *Patutii*, cui respondendo prædicta hìc validiùs confirmantur.

Quarta et ultima ejus præcipua oppositio fuit hæc, quòd lex naturalis homini promulgatur habitualiter, cùm Deus animam creat, eamque in corpus infundit, quia tunc rationem in homine imprimit. Huic fusè in opere citato à me responsum est : hìc satis esse censeo ad *Patutium* confutandum afferre eadem verba *S. Thomæ*, quibus ipse utitur : *Promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quòd Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam.* 1. 2. *q.* 90. *a.* 4. *ad.* 1. *Patutius* uti vult pro se verbo tantùm *inseruit*, sed uti debet verbis subsequentibus, *naturaliter cognoscendam :* ergo non, cùm anima corpori infunditur, sed cùm homo legem cognoscit, lex ei promulgatur. Id S. Doctor alibi confirmat docens : *Etsi non semper teneatur homo velle, quod Deus vult; semper tamen tenetur velle, quod Deus vult eum velle, et homini præcipuè innotescit per præcepta divina.* 1. 2. *quæst.* 19. *art.* 10. *ad tertium.* Tunc igitur tantùm tenetur homo sequi voluntatem divinam, cùm illa ipsi manifestatur, *innotescit per præcepta divina.* Audiamus, quid dicant in hoc alii auctores. *Joannes Gerson* explicans quænam sit lex naturalis, dicit : *Lex ista est propriè dicta declaratio creaturæ rationali facta, per quam illa cognoscit, ad quas res Deus creaturam obligare vult. Vita spir. etc. lect.* 2. *col.* 176. *edit. Paris. Duvallius* scribit : *Quæres, quo tempore lex naturæ unumquemque obligare incipiat? Resp. incipere, quando promulgatur; tunc autem sufficienter promulgari, quando quisque annos discretionis attingit.* 1. 2. *de leg. q.* 3. *a.* 3. *Card. Gotti* scribit : *Lex naturalis est in anima per modum actûs et quidem dum actu consideratur... In amentibus est in habitu, in pueris autem est in potentia, qui nondum possunt sibi divinum præceptum, in quo consistit lex, intimare. De leg. q.* 2. *dub.* 2. *n.* 21.

S. Antonin.: *Nota diligenter, quòd istud lumen legis naturalis non ostendit homini, quæ sint bona, quousque perveniatur ad usum rationis. Par. 1. tit. 13. c. 12. vide* §. 3. *P. Cuniliati* scribit: *Actualis legis naturalis promulgatio evenit, quando quis à Deo cognitionem accipit dictantem, quid fugiendum, vel amplectendum. Tract. 1. de reg. mor. c. 2. §. 1. n. 5. et* §. 3. *n. 1. P. Ludovicus Montesinus* scribit: *Lex naturalis promulgatur in unoquoque, dum primò venit ad usum rationis; et quamvis pro tunc solùm promulgatur ista lex quantùm ad principia communissima juris naturæ, tamen posteà paulatim per discursum promulgatur eadem lex quantùm ad alia. De legib. disp. 20. q. 4. n. 85.* Sed omissis aliis auctoribus relatis, audiamus quid dicat *S. Hieronymus;* ipse (*epist. ad Aegasiam.*) sic scribit: *Hanc legem* (naturalem) *nescit pueritia, et peccans absque mandato non tenetur lege peccati. Maledicit patri et matri, parentes verberat, et quia necdum accepit legem sapientiæ, mortuum est in eo peccatum. Cùm autem mandatum venerit, hoc est tempus intelligentiæ* (quo Dei mandata cognoscimus) *appetentis bona, et vitantis mala, tunc peccatum reviviscere incipit, et homo reus est peccati.* Notentur verba illa: *Cùm autem mandatum venerit, hoc est tempus intelligentiæ;* ita ut tunc lex venit ad hominem, scilicet ei promulgatur, cùm homo illam intelligit. Idem scripsit priùs *S. Basilius* (*homil. in psalm. 1. n. 5.*): *Postquam ratio nostra perfecta est, atque cumulata, tunc fit quod scriptum est: Ego autem vivebam sine lege aliquando; sed cùm venisset mandatum, peccatum revixit.*

88. — Hæc omnia in relato meo opere, *Dell' Uso moderato ec.* reperiuntur, quod omnibus ferè Italiæ Episcopis et primariis ordinum prælatis mittere curavi, ac propterea cùm accepissem, *Patutium* in lucem edere novam Theologiam moralem, in hâc aliquid his, quæ scripsi, responsurum putabam, sed mea me fefellit opinio, nam iis quæ majoris ponderis erant, nullum responsum inveni. Quòd autem ipse detulissem ad S. C. Indicis scripta contra me à *Patutio*, hoc minimè verum est, nec umquam in mentem mihi venit; imò quoad convicia à *Patutio* adversùm me prolata, potiùs eum excusavi, dicendo quòd ipse non jam animo me conviciandi talia scripserit, sed ut hâc arte legentium mentes imbueret de præstantia suæ causæ, et sic ipsorum conniventiam sibi conciliaret. Cæterùm

pluries ego in meis Operibus eruditos rogavi ; ut si quid contra mea scripta haberent, mihi patefacerent, ut, cognito errore, à meâ discederem sententiâ. Nemo tamen usque adhuc fuit, qui id mihi præstiterit, præter Ephemeridum Gallicarum criptorem, qui mihi tantùm objecit, quòd ego opinionem æquè probabilem admittendo, eò quòd in hujusmodi casu lex est dubia, etiam minùs probabilem admittere deberem, quia tunc lex etiam est dubia. Sed huic oppositioni jam in libro meo prævi, (1) statuens, quòd ubi adest probabilior opinio pro lege, tunc lex est moraliter promulgata, ideoque obligat, non obstante illo dubio lato pro opinione benigniori, ubi enim veritatem certam non invenimus, illam sequi debemus opinionem, quæ magis veritati appropinquat ; contrà verò, ubi opiniones sunt æquè probabiles, lex est verè dubia dubio stricto, ita ut nullo modo tunc lex dici potest sufficienter promulgata.

Nolo hìc præterire id quod nuper reperi in postremâ editione Theologiæ moralis *P. Fulgentii Cuniliati* (*Tract. de conscientia c. 1. in fin. ad §. 6.*) allatum nempe in medium decretum S. R. Inquisitionis, quo theses quædam à parocho Avisii diœcesis Tridentinæ exaratæ anno 1761. proscriptæ fuerunt, et quo adversarii autumant probabilismum universè damnatum fuisse. Sed ego in pluribus Opellis ostendi, in relato decreto nec probabilismum universum, nec aliquam opinionem, quæ in catholicorum scholis propugnantur, sed aliquas tantùm, quæ nimis laxæ erant, fuisse proscriptas, sicut duo S. Officii consultores, et ipse Cardinalis *Galli* in eo tempore pœnitentiarius major, mihi rescripserunt, ut notavi in dissertatione suprà descriptâ.

89. — Præterea res admiratione digna est videre, aliquos nullum reputare tutiorem modum salvas faciendi animas, quàm eas per semitas asperiores ducere ; sed non minùs isti errant, quàm alii qui conscientias per laxiorem perducunt viam. Non solùm enim rationem Deo reddere tenemur de nimiâ indulgentiâ, verùm etiam de nimiâ rigiditate, quâ conscientiæ animarum illaqueantur, quod propriè est (juxta *S. Antoninum*) *ædificare ad gehennam*. Valdè ap-

(1) Auctor ferè in omnibus suis dissertationibus de Probabilismo inter parùm probabiliorem et opinionem multò seu certè probabiliorem rectè distinxit, uti etiam in hoc tract. n. 56. *Edit.*

positè id explicat doctus *Cabassutius* ex doctrinâ *sancti Bonaventuræ*, postquam enim detestatur immodicam benignitatem, reprobat immoderatum rigorem, qui, ut ait, *dum homines ad nimis ardua compellit, viam salutis æternæ præcludit : salvandos* (ut ait *D. Bonaventura*) *damnat et conscios propriæ infirmitatis ad desperationem adigit. Accidit enim, ut miseri homines, hâc auditâ rigidiore doctrinâ, credant vel dubitent inesse mortalem culpam, ubi nulla est : sed tamen rei difficultate victi, ex erroneâ conscientiâ mortaliter peccant, et damnantur. Theor. jur. in præfat.* Deindè subdit ibidem idem auctor verba *D. Bonaventuræ*, qui docuit : *Cavenda est conscientia nimis larga et nimis stricta; nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem. Item prima sæpè salvat damnandum, secunda è contrà damnat salvandum.* S. Bonav. *Comp. theol. verit. l. 2. c. 52. n. 5.* Idem validiùs firmat *Joannes Gerson* dicens : *Doctores theologi non debent esse faciles ad asserendum aliqua esse peccata mortalia, ubi non sunt certissimi de re; nam per hujusmodi assertiones rigidas et nimis strictas nequaquam eriguntur homines à luto peccatorum, sed in illud profundiùs, quia desperatiùs, demerguntur. Lib. de vita spir. lect. 4.* Hinc scripsit *S. Raymundus : Non sis pronus judicare mortalia peccata, ubi tibi non constat per certam Scripturam. Lib. 3. de pœnit. §. 21.* Idem dixit *Gabriel Biel*, qui an. 1480 scripsit : *Nihil debet damnari tamquam mortale peccatum, de quo non habetur evidens ratio, vel manifesta auctoritas Scripturæ. In 4. dist. 16. q. 4. concl. 5.* Idem scripsit *S. Antoninus* dicens : *Quæstio in quâ agitur, utrùm sit peccatum mortale, nisi ad hoc habeatur auctoritas expressa Scripturæ, aut canonis Ecclesiæ, vel evidens ratio, periculosissimè determinatur. Par. 2. tit. 1. c. 11. §. 28.* Et alibi scribit loquens de confessario : *Si verò non potest clarè percipere, utrùm sit mortale, non videtur tunc præcipitanda sententia, ut dicit* Guillelmus, *ut deneget propter hoc absolutionem, vel illi faciat conscientiam de mortali. Et cùm promptiora sint jura ad solvendum, quàm ligandum..... potiùs videtur absolvendus. Part. 2. tit. 4. c. 5. §. In quantum.*

TRACTATUS II.

DE LEGIBUS.

CAPUT I.

DE NATURA, ET OBLIGATIONE LEGIS IN GENERE.

DUBIUM I.

Quid sit lex, sive præceptum?

0 *Quid sit lex?*
1 *Quis ad eam teneatur?*
2 *An lex iniqua obliget?*
5 *An in dubio de justitiâ teneamur lege?* (*Vide* etiam n. 99.)
4 *An leges latæ à tyrannis obligent?*
5 *An obliget lex non promulgata?*
6 *Quid notandum circa promulgationem legis?*
7 *Quid circa legem dubiam? Et in dubio an lex existat? An adsit causa excusans? an lex sit promulgata? an usu recepta?*
8 *Quid in dubio, an superior sit legitimus? Et an excedat suam potestatem?*
9 *Quid in dubio an lex sit justa? Vel an lex præcipiat? Vel an eam impleveris?*
An lex humana possit præcipere actus internos? Et an prohibere externos occultos? Vide ibid. *Quær. III. An in dubio, si res sit licita, subditus teneatur obedire?*

90. — « Respondeo : Lex et præceptum, prout hìc indistinctè accipitur, est recta agendorum, aut omittendorum

» ratio. Interim, cùm à superiore non communitati, sed alicui
» tantùm, aut aliquibus in particulari, aliquid præcipitur,
» non appellatur lex, sed præceptum tantùm. *Suar. Laym.*
» *Bonac. d. 1. q. 1. p. 1.* Unde resolves.

91. — » 1. Ad legem, seu præceptum quis tenetur, non ad
» consilium: cùm hoc tantùm dirigat, illud verò obliget, *ibid.*

92. — « 2. Cùm iniqua lex est, et contra rationem, non
» obligat: quia deficit à rectitudine, *ibid.*

93. — « 3. Cùm dubium est de justitiâ, teneris lege; qui
» legislator possidet jus præcipiendi: idemque regitur altiore
» consilio, ac potest habere rationes subditis occultas. Addit
» *Suarez*, etiam obligare, licèt contra justitiam legis sint
» rationes probabiles, quia aliàs nimia daretur licentia legi-
» bus non parendi, cùm vix possint esse tam justæ, quin
» aliqua apparens ratio dubitationem movere possit. *Suar. l.*
» *1. c. 9. Bon. pag. 8. n. 11.* (*Vide n. 99.*)

94. — » 4. Leges, et sententiæ latæ à tyrannis obligant, si
» ii pacificè regna possideant, et à republicâ tolerentur. Nec
» obstat, quòd sententia judicis illegitimi dicatur esse nulla,
» id enim verum est de sententiâ, prout est præcisè à tyranno;
» non autem prout est à voluntate, saltem interpretativâ, et
» implicitâ reipublicæ, quæ dum tyrannum, et judices ab
» eo constitutos repellere nequit, tacitè confert iis potestatem
» gubernandi, eorumque leges, et acta ratificat. *Less. l. 2.*
» *c. 29. dub. 9. Salas, disp. 10. sect. 3. n. 14.* » (*Idem dicunt*
Salm. c. 2. punt. 1. n. 10. cum. Pal. etc.)

95. — « 5. Non tenetur quis ad legem, nisi promulgata sit,
» sive denuntiata. *S. Th. 1. 2. q. 90. Laym. l. 1. t. 4. c. 3.*
» *Molina, Salas, Suarez, et alii communiter.* »

96. — Circa promulgationem legis, 1. notandum est id quod docet *S. Thom. 1. 2. q. 90. art. 4. promulgatio necessaria est, ut lex habeat suam virtutem.* Et *in c. In istis, dist. 4.* habetur: *Leges tunc constitui, cùm promulgantur.* Ratio, quia lex nequit obligare, nisi perveniat per promulgationem ad notitiam communitatis. Hinc lex non obligat, si denuntietur tantùm personis particularibus. Ita *Sotus de just. l. 1. q. 1. art. 4. Suar. de leg. l. 3. c. 17. n. 5. Palaus tr. 3. disp. 1. punct. 11. n. 6. et Salm. c. 1. n. 75. cum Tapia, et Diana.* Hinc infertur quòd si quis sciret aliquam legem esse conditam, non teneretur eam servare, nisi postquam esset

promulgata : ut *Palaus l. c. punct. 10. n. 2. Salm. n. 76. et Less. l. 2. c. 21. dub. 5. n. 45.* Sufficit autem ad obligandum, quòd lex communiter et solemniter publicetur in locis, ita ut possit pervenire ad notitiam majoris partis communitatis, licèt à singulis ignoretur. *Vide Salm. ib. n. 77. 78. et 79.*

II. Notandum circa modum promulgationis, quòd leges cæsareæ, sive principum subjectorum imperatori, debent promulgari in singulis provinciis, seu civitatibus metropolitanis ; et non obligant, nisi post duos menses à promulgatione. *Auth. Ut factæ novæ, coll. 5.* (1).

Sed quæritur I. An leges pontificiæ (et aliorum principum non subjectorum) ut obligent, promulgari debeant, non solùm Romæ (sive in curiâ), sed etiam in singulis provinciis?

Prima sententia affirmat, et hanc tenent plures graves auctores, ut *Becanus de leg. q. 5. n. 5. Nat. Alex. Theol. lib. 4. art. 3. reg. 25. Cont. Tourn. de legib. c. 5. sect. 4. Cabassut. Theor. Jur. l. 1. c. 4. n. 4. cum Medina, Angel. etc.*, et probabilem vocant *Sylvius tom. 2. in 1. 2. q. 96. art. 4. conct. 5. Anacletus, Roncaglia, et alii.* Citatur pro hac sententia etiam *Cajetanus*, sed *Cajetanus* aliud non dicit, quàm quòd leges canonicæ non obligant ignorantes. Citatur etiam *Lessius*, sed *Lessius l. 2. c. 22. n. 89.* loquitur tantùm de legibus, quæ contractus irritant. Citatur quoque *Dom. Soto*, sed *Soto de just. l. 1. q. 1. art. 4.* potiùs loquitur de legibus inhabilitantibus, aut revocatoriis privilegiorum. Fautores autem hujus primæ sententiæ principaliter fundantur in *Authenticâ* mox suprà relatâ, *Ut factæ novæ*, et ajunt quòd ubi non adest specialis dispositio legis canonicæ, standum civili, prout infertur ex *c. 2. de Nov. Op. nunc.* in quo dicitur : *Sacrorum sta-*

(1) Alius promulgationis modus est ex codice civili gallico, in quo hæc statuuntur :

Art. 1. Leges vim obligationis in toto regno gallico habent ex promulgatione facta à rege.

Executioni mandandæ sunt in omni loco imperii, quamprimum ipsarum promulgatio nota esse potuerit. Promulgatio regis in præfectura sedis regiæ facta esse censebitur uno die à promulgatione elapso ; in aliis præfecturis pariter lex promulgata habenda est die uno elapso à promulgatione, additis quot diebus, quot decies myriametra (circiter viginti leucæ antiquæ) inter urbem, in qua primùm promulgatio locum habuit, et civitatem primariam cuslibet præfecturæ, intercesserint. *Confer notam infrà ad n. 105 positam.*

tuta canonum principum constitutionibus adjuvantur. Præterea inquiunt, nimis esse durum fideles totius orbis christiani obstringere ad servandas leges tantùm Romæ publicatas. Sed adhuc juxta hanc primam sententiam excipi debent bullæ insertæ in Bullario, quoniam hæ sunt jam corpus legum; et in hoc omnes conveniunt; ut testatur *Cardinalis Petra in Præmial. c. 4. n. 50 et 54.*

Secunda verò *sententia* valdè communis, et probabilior id negat, tenetque leges pontificias obligare fideles solâ promulgatione Romæ peractâ; ita *Suarez de leg. l. 3. c. 16. n. 8. Bon. eod. tit. d. 1. q. 1. p. 4. n. 16. vers. Concedo, Laym. l. 1. tr. 4. c. 3. n. 4. Azor. p. 1. l. 5. c. 3. vers. In hac q. Castrop. de leg. tr. 3. d. 1. p. 11. n. 4. Carden. in 1. Crisi d. 9. c. 20. art. 12. Ferrar. Bibl. tom. 4. verb. Lex. art. 2. n. 5. Salm. tr. 11. de leg. c. 1. punct. 7. §. 1. ex n. 86. cum Valent. Navar. Vasq. Menoch. Pontio, Diana, et Salas.* Ratio hæc est: Nulli dubium quòd lex, ut vim habeat obligandi, debet esse promulgata, aliàs ad notitiam subditorum pervenire non posset; sed quod ad promulgationis modum pertinet, id ab arbitrio et intentione legislatoris pendet. Hinc observavi (prout etiam *Salmanticenses* pro certo testantur) quòd inter omnes DD. adhuc inter adversarios, non est qui neget, opus non esse de sua natura, ut lex obliget, quòd in qualibet provincia publicetur, sed satis est quòd promulgetur in curia legislatoris, sicut de facto etiam in Hispaniis (scribunt iidem *Salmanticenses*) leges regiæ, eò quòd rex ibi non tenetur cæsareas servare, tantùm Matriti promulgantur. Et sic pariter bullæ pontificiæ ut plurimùm juxta usum jam receptum, tantùm Romæ promulgantur locis ibi ad id destinatis; et vigore hujusmodi constitutionum deinde omnes causæ ecclesiasticæ judicantur. Contrà autem Sedes apostolica, cùm vult aliquam legem non obligare, nisi post publicationem factam in provinciis, id exprimit, sicut expressit in Interdicto ab Ecclesia, imposito à concilio Lateranensi IV. adversùs medicos, qui pergunt ad assistendum infirmis, antequam illi confessionem expleverint, ut præcipitur in *cap. Cùm infirmitas de pœnit. et remiss.* Et sic etiam expressum fuit à concilio Tridentino, *sess. 24. c. 1.* circa invaliditatem matrimoniorum clandestinorum.

Hoc posito, cùm Pontifex statuit, suas bullas tantùm

Romæ publicari, minimè verisimile est, quòd ipse non alias provincias, sed solam Romanam obligare intendat. Cùm Papa tantùm Romanos obstringere vult, solet peculiaria edicta emanare (et hæc Italico idiomate efformat); sed statuta per totam Ecclesiam condens, eaque solemniter promulgans cum clausulis obligatoriis, procul dubio præsumitur omnes fideles obligare velle, statim ac ipsis notitia pervenerit. Quæ notitia facilè est, ut è Roma ad provincias perveniat; Romæ enim conveniunt omnes ferè nationes, et omnes prælati habent ibi suos procuratores, qui ordinariè satagunt suos principales de novis bullis, quæ promulgantur, certiores facere. Præterea quòd leges pontificiæ obligent statim ac solemniter promulgantur, id clarè deducitur ex *c.* 1. *Ad hæc, de postulat. prælat.* ubi dicitur: *Non sit necessarium, cùm constitutio solemniter editur, aut publicè promulgatur, ipsius notitiam singulorum auribus per speciale mandatum vel litteras inculcare; sed solùm sufficit ut ad ejus observantiam teneatur, qui noverit eam solemniter editam, aut publicè promulgatam.* Notetur, *solemniter editam, aut publicè promulgatam.* Qui igitur notitiam certam habet de aliquâ bullâ jam solemniter Romæ promulgatâ, benè tenetur ad eam servandam. Idem satis infertur ex *cap. Quia cunctis* 1. (ad verba, *Nec obstaret*) *de concess. præben. in* 6. ubi habetur: *Lex, seu constitutio, vel mandatum nullos adstringunt, nisi postquam ad notitiam pervenerint eorumdem, aut nisi post tempus, infra quod ignorare minimè debuissent.* Ergo quisque tenetur leges illas observare, quarum notitia jam ipsi pervenit, cùm illæ jam promulgatæ fuerint modo, quo legislator eas promulgare potest. Nec est dubitandum, quin Papa adstringere possit omnes fideles ad observantiam bullarum suarum per solam promulgationem Romæ factam, sicut quilibet princeps (prout omnes auctores admittunt, ut suprà vidimus) obligare suis legibus valet cuncta sua regna per solam publicationem in suâ curiâ expletam.

Sed quod magis nostræ sententiæ vim præbet, sunt duæ clausulæ quæ apponi solent in his bullis, quæ Romæ promulgantur, locisque consuetis affiguntur. Altera clausula sic dicit: *Ut autem præsentes litteræ ad omnium notitiam faciliùs deveniant, et nemo illarum ignorantiam allegare valeat, volumus illas ad valvas etc. affigi, et publicari, sicque publicatas omnes*

et singulos quos illæ concernunt, perindè arctare et afficere, ac si unicuique eorum personaliter intimatæ fuissent. Altera dicit: *Volumus autem, ut præsentium litterarum transumptis, etiam impressis, manu alicujus notarii publici subscriptis, et sigillo personæ in dignitate ecclesiasticâ constitutæ munitis, eadem prorsùs tam in judicio, quàm extra illud ubique adhibeatur observantia, ac si unicuique forent exhibitæ, vel ostensæ.* Hæ autem clausulæ nimis disertè ostendunt, mentem Pontificis esse, velle omnes fideles obstringere ad hujusmodi statuta independenter ab eorum publicatione in singulis provinciis. Et *Sylvius*, ac *Roncaglia*, quamvis admittant ut probabilem primam sententiam, habent tamen ut certum, quòd omnes bullæ cum præfatis clausulis Romæ promulgatæ obligent per se absque aliâ promulgatione. Cæterùm, rectè ait *Roncaglia*, quòd ex relatis verbis talium clausularum firmum adduci potest argumentum pro primæ sententiæ probabilitate respectu ad eas bullas, ubi prædictæ clausulæ desunt; nihil enim in legibus frustrà appositum supponendum, et clausulæ illæ omninò essent superfluæ, si omnes bullæ Romæ publicatæ etiam sine talibus clausulis obligarent ante quamlibet aliam publicationem in provinciis; modò (excipit) in aliquo loco consuetudo non vigeret indifferenter amplectendi bullas Romæ quocumque modo promulgatas.

Quærit autem *Sylvius* loco suprà citato *vers. Petes*, an Episcopi teneantur promulgare, aut satagere, ut alii observent omnia pontificia statuta jam Romæ promulgata? Et sic respondet: *Teneri curare ut observentur, quando Pontifex significat se velle quòd sua lex ubique obliget, etiam absque aliâ promulgatione alibi factâ. Non tenentur tamen curare, ut promulgentur, nisi vel mandatum pontificium ad eos dirigatur, vel rationabiliter judicent, promulgationem in suis diœcesibus esse necessariam. Nihilominùs qui legis notitiam habent, ad eam obligari videntur, nisi illa recepta non fuerit, vel per non usum ejus obligatio desierit. Cæterùm, si Pontifex non significet esse opus aliâ promulgatione, neque mandatum dirigat ad Ordinarios, probabile est, quòd ipsi non tenentur legem promulgare, vel curare ut observetur, nisi fructum notabilem ex talis legis promulgatione in suis diœcesibus expectent. Possunt enim tunc interpretari, mentem Pontificis esse, quòd lex in diversis provinciis tunc observari,*

vel promulgari curetur, quando Ordinarii existimaverint ita esse pro suis locis expediens et utile. Idem scribit *Diana in Summâ v. Lex n. 18. cum Wiggers, et Maldero*, dicens · *Quando Pontifex non significat opus esse aliâ publicatione, et non præcipit Ordinariis, ut servari eam* (legem) *faciant, nec populis ut servent, non tenentur publicare, et observari curare, nisi pro loco sperent fructum, nam mens Pontificis generalem legem præscribentis est, ut ubi cum fructu fieri potest, curetur observari.*

Præterea probabiliter ajunt *Suarez de lege l. 5. c. 33. n. 8. et Layman eodem tit. c. 2. n. 7. cum Molina, et Soto*, quòd leges pontificiæ, quæ infirmant aliquem contractum suapte naturâ validum (prout fecit bulla *S. Pii. V*, quoad contractus censuales) vel quæ jurisdictionem auferunt, v. gr. in sacramento pœnitentiæ, circa has benignè interpretari possumus, mentem esse Pontificis, quòd nolit eas effectum habere, nisi postquam fuerint in diœcesibus promulgatæ; alioquin ipsæ redundarent in detrimentum plurimorum, qui illas invincibiliter ignorarent. Secùs autem est respectu pœnarum, quæ statuuntur adversùs clericos malè ordinatos, et Episcopos malè ordinantes, prout *Sixtus V.* declaravit (præsertim quoad simoniacè promotos, et promoventes, nam quoad alios bulla *Sixti* per aliam bullam *Clementis VIII. Romanum*, fuit reducta ad terminos concilii Trid.). Sicut etiam secùs procedit in legibus irritantibus actum aliquem ob defectum solemnitatis; quæ leges, postquam obligandi vim habuerunt, etiam respectu ignorantium valent, ut dicunt *Sanchez de matr. l. 3. d. 17. et l. 9. d. 32. n. 2. ac Layman l. c. cum Nav. et aliis.*

Quæritur II. An, ut lex obliget, requiratur spatium duorum mensium à promulgatione? Tres sunt sententiæ.

Prima dicit statim obligare. Ita *Salas, Vasq. Villal. etc. apud Salm. de leg. c. 1. punct. 7. §. 2. n. 89.* Ratio, quia lex, cùm promulgatur, jam in suo esse integro constituitur.

Secunda dicit obligare statim, vel quasi, saltem existentes in curiâ; alios autem non obligare, nisi post sufficiens tempus, plus minùs juxta distantiam locorum. Ita *Palaus tract. 3. disp. 1. part. 11. n. 3. Suar. l. 3. c. 17. n. 7.* item *Montes. Gran. etc. ap. Salm. n. 90.*

Tertia sententia probabilior dicit, quando in lege non determinatur tempus ad obligationem, nullos obligare, neque

in curiâ existentes, nisi post duos menses à promulgatione; sed transactis duobus mensibus, jam arbitrio prudentum taxatis, omnes obligare. Ita *Soto de just. lib. 2. q. 1. art. 4. Bonac, t. 3. c. 6. concl. 2. n. 3. Sa v. Lex, n. 8. Sylvest. eod. verb. q. 6. et Salm. n. 91. cum Valent. Reg. Men. Tab. et aliis.* Ratio, quia lex non obligat, nisi ejus notitia moraliter ad omnes subditos pervenire possit, ut eruitur ex *l. Leges, c. de leg.* ubi : *Leges sacratissimæ intelligi ab omnibus debent, ut universi, præscripto earum manifestiùs intellecto, prohibita declinent.* Et ex *cap. De concess. præb. in 6. v. Nec obstat*, ibi : *Lex, seu constitutio et mandatum nullos adstringunt, nisi postquam ad notitiam pervenerint eorumdem, aut nisi post tempus intra quod ignorari minimè debuissent.* Hoc autem tempus quo lex humano modo pervenire possit ad aures subditorum, taxandum est arbitrio prudentum, hocque arbitrium jam taxatum habemus in *Auth. Ut factæ, etc.* uti suprà dictum est : ergo illi standum, ubi tempus non est determinatum.

97. — Adduntur hìc variæ quæstiones circa legem dubiam. Quæritur, an in dubio, si lex existat, lex obliget : Respondetur, minimè obligare post adhibitam sufficientem diligentiam ad inquirendam veritatem, præciso tamen scandalo, vel alio notabili inconvenienti, quia tunc possidet libertas. Ita communiter *Suarez t. 5. in 3. p. d. 40. sect. 3. n. 50. Sanch. Dec. l. 1. c. 10. n. 32 et 33. Pal. tr. 1. disp. 3. p. 7. n. 1. Salm. de leg. c. 2. punct. 6. n. 110. cum Tap. Vill. Arav. etc.* Id expressè confirmant *D. Th. Quodlib. 14. de verit. a. 3.* ubi : *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientiâ illius præcepti.* Scotus *in 4. d. 3. q. 4. Nullus tenetur ad aliquod præceptum divinum, nisi per aliquem idoneum et authenticum sibi promulgetur.* Item Glossa *in c. Cùm sunt, de reg. jur. in 6. In dubio nullum præsumi obligatum, ex Authent. Quibus modis.* Item Glossa *ex cap. Ex parte de cens. In dubio liberum est sequi quod magis placuerit.* Item *N. SS. Bened. XIV. Notif. 13.* ibi : *Non si debbono porre legami, quando non v' è una chiara legge che gl' imponga.* (1) Id clarè probatur *ex cap. Erit, dist. 4.* ubi *S. Isidorus* sic ait : *Erit autem lex manifesta.* Item *ex c. Cum jure 31. de off. et pot. jud. del.* Ibi : *Nisi de mandato certus exstiteris, exequi non*

(1) Vide suprà n. 65.

cogeris quod mandatur. Item *ex cap. Ex parte de transact. In his verò, ubi jus non invenitur expressum, procedas æquitate servatâ, semper in humaniorem partem declinando.* Item *S. Leo in can. Sicut quædam, dist. 14.* sic docuit : *In his, quæ vel dubia fuerint, vel obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis SS. patrum inveniatur adversum.* Item *Lactantius in lib. 3. Inst. c. 21.* dixit : *Stultissimi est hominis, præceptis eorum velle parere, quæ utrùm vera aut falsa sint dubitatur.* Ratio est, quia Deus sanè donavit homini dominium libertatis ex Apostolo (*1. Cor. c. 7. ℣. 37.*) : *Potestatem autem habens suæ voluntatis.* Et ex Ecclesiastico (*c. 15. ℣. 14.*) : *Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata et præcepta sua. Si volueris mandata servare, conservabunt te.* Quamobrem possidet homo libertatem ad agendum quidquid vult, quod non constet à lege sibi vetitum, ut ait *D. Th.* (*in 4. d. 15. q. 2. a. 4. ad 2. et 9.*) : *Illud dicitur licitum, quod nullâ lege prohibetur,* ex *l. Necnon, ff. Ex quib. caus. maj.* ubi : *Omnia sunt permissa per legem, quæ prohibita non inveniuntur.* Hinc *Melchior Canus* (in *Prælect. 4. de pœnit. part. 4. q. 2. prop. 3. n. 5.*) sic impugnat sententiam *Scoti* et aliorum, qui volunt peccatores teneri ad actum contritionis in quolibet die festivo : *Quoniam* (ait *Canus*) *ignoro, unde ad hanc opinionem DD. illi venerint, liberè possum, quod non satis exploratè præceptum est, negare.* Ac propterea *D. Th. Quodl. 9. art. 15.* dixit : *Periculosum est* (determinare aliquid esse peccatum mortale) *ubi veritas ambigua est,* nempe *si in jure divino non invenitur determinata expressè.* Et *D. Antoninus part. 2. tit. 1. c. 11.* ait : Benè excusari ignorantiam, utpote invincibilem, *quantùm ad ea quæ non sunt expressè contra jus divinum, vel naturale.*

Et idem dicendum cum *Salm. dicto n. 110.* et aliis, si dubitetur, an aliquid comprehendatur sub lege : seu an lex extendatur ad aliquid. Idem in dubio, an incœperit legis obligatio ; secùs autem in dubio, an finierit. *Salm. ibid. n. 120. cum Laym. Sanch. Pal.*

Quid in dubio, an causa, quam habes, sit sufficiens ad te excusandum à lege ? Quidquid dicat *Salas*, verius est te teneri ad legem ; quia tunc possidet lex antecedenter ad tuam libertatem. *Salm. ibid. n. 112. cum Sanchez, Pal. etc.*

Quid in dubio, an lex sit promulgata? Legem non obligare tenent *Dicast. apud Croix ib. n.* 590. *et Salm. dicto cap. 2. n.* 110. Excipit tamen *Croix*, si lex fuerit jam usù recepta.

Quid in dubio, an lex usu recepta sit? Adsunt tres sententiæ.

Prima sententia tenet tunc legem non obligare, saltem si sit pœnalis, ut *Azor. t. 1. lib. 2. c. 19. q. 12. Salas, Dian. Tab. etc. apud Salm. de leg. cap. 2. n.* 113. Et universaliter de omni lege hoc tenent *Nav. Rebell. Felin. Dec. etc. apud Pal. de consc. disp. 3. punct. 7. n. 4.* et probabile putant ipse *Pal. Sporer de consc. c. 1. n.* 81. *ac Tamb. de consc. c. 3. §. 7. verb. Legis.* Ratio, quia tunc, cùm dubitetur de receptione legis, dubitatur etiam, an lex umquam obligaverit; et ideo possidet libertas. Hanc autem opinionem dicunt esse probabilem, quia probabile putant esse necessariam acceptationem legis ut ipsa obliget, juxta sententiam referendam n. 138.

Secunda sententia, quam tenet *Croix, lib. 1. n.* 591. dicit legem obligare, si sit ecclesiastica, secùs verò si sit civilis.

Tertia tamen *sententia* sequenda affirmat legem obligare. Et hanc tenent *Pal. loc. cit. n. 3. Sanch. dec. lib. 1. c. 11. et Salm. loc. cit. n.* 114. Ratio 1. quia cùm constet de lege, pro eâ stat possessio, regula enim generalis est, ut factum præsumatur, quod de jure faciendum erat, prout hìc præsumitur facta acceptatio. Ratio 2. quia lex, cùm jam lata et promulgata fuerit, non indiget acceptatione, utì præfati AA. censent: saltem, ut rectè dicunt *Croix lib. 1. n.* 591. *et Mazzot. c. 6. q. 6.*, lex, modò non sit certè abrogata, ante acceptationem jam habet vim obligandi; unde licèt quis non peccet contra legem, quia ipsa nondum est recepta, peccat tamen, quia eam non acceptat, prout dicemus *dict. n.* 138.

98. — Quid in dubio, an legislator sit superior legitimus? Negant *Vasq. Salas, Diana, et Arav. ap. Salm. c. 2. n.* 118. *in fin.* quia, cùm dubium sit jus præcipiendi, dubia etiam est possessio. Sed affirmandum cum *Sanch. dec. lib. 7. c. 3. n. 29. Croix l. 1. n.* 593. *cum Oviedo, et Salm. loc. cit. n.* 118. *cum Tap. et Martin.* semper ac superior est in pacificâ possessione suæ potestatis, tunc enim melior est ejus conditio jam possidentis jus præcipiendi.

Quid in dubio, an superior suam potestatem excedat? Tunc

non teneri subditum obedire censent *Adrian. Rodr. Vasq. Salm. ap. Pal. de consc. d. 3. part. 13. n. 1. et alii ap. Croix lib. 1. n. 594.* Sed rectè contradicunt *Nav. de rest. c. 3. d. 12. n. 252. Palaus n. 2. cum Tol. Mol. Az. Sa. etc. communiter, cum Sanch. dec. lib. 6. c. 3. n. 4.* quia possessio stat pro potestate superioris. Limitat tamen *Sanch. ib. et n. 23. et 24. cum Sot. Loth. Lop. Tap. Sal. etc.* si res præcepta sit nociva subdito, vel tertio, aut valdè difficilis vel molesta.

99. — An autem subditus teneatur obedire in dubio de justitiâ legis? Negant *Dicast. et alii apud Croix lib. 1. n. 595.* quia tunc non habetur possessio pro jure superioris. Sed omninò affirmandum cum *Bon. de leg. d. 1. q. 1. part. 7. §. 3. n. 11.* qui citat *Vasq. Suar. et Salas; Salm. de leg. c. 1. punct. 6. n. 115. cum aliis communiter.* Ratio quia reverà in dubio superior possidet jus præcipiendi. Excipiunt tamen DD. si lex sit nimis ardua, vel si grave damnum subdito afferat. *Vide dicenda lib. 4. n. 617. Quær. V.*

Quid in dubio, an lex præcipiat, vel suadeat? aut an obliget sub gravi, vel levi? Resp. tunc legem aut non obligare, aut non obligare sub gravi, ex regulâ juris 59. *ff. de Regulis jur. Semper in dubiis benigniora sunt præferenda:* ita *Croix n. 596. cum Nav. Sanch. etc contra Laym.* Contrà, in dubio, an lex sit abrogata, aut dispensata; vel adsit causa excusans à lege? ad quam tenemur ex communi. *Vide Spor. n. 82. Salm. n. 112. Tamb. n. 2. ll. cc. Croix n. 597. et 598.* Quid in dubio, an advenerit, vel præterierit tempus obligationis legis? Resp. in dubio inceptionis, v. gr. an expleveris annos 21, non teneris ad jejunium, quia tunc possessio est pro libertate. Secùs in dubio præteritionis, v. gr. an in sabbato transacta sit hora mediæ noctis, nequis edere carnes, tunc enim possidet lex. Sic etiam si dubitas, an habeas annos 16. ad professionem, vel an. 25. ad sacerdotium, nequis profiteri, aut ordinari. Ita communiter *Laym. lib. 1. tr. 1. cap. 5. §. 4. Sanch. de matr. lib. 7. disp. 41. n. 4. et dec. lib. 1. cap. 10. n. 38. Pal. tract. 1. disp. 3. punct. 8. n. 6. et Salm. c. 2. punct. 6. n. 120. cum Tapia, Diana, et Villalob.*

Quid in dubio, an legem impleveris? In dubio negativo meris implere; secùs, in positivo. *Carden. et Ills. cum Croix lib. 1. n. 600.*

Circa materiam legis humanæ nota sequentes quæstiones.

100. — Quæritur 1. An lex humana possit directè præcipere actus internos? Probabiliùs negant *Salm. cap. 1. punct. 5. n. 66. cum S. Thom. Caj. Suar. Bon. etc. contra alios*, quia legislator humanus nequit judicare de internis.

Quæritur 2. An possit lex humana præcipere actus indirectè internos ob connexionem cum actibus externis? Distinguitur: Potest, si actus interior per se cum exteriore conjungitur. Et duplici modo potest conjungi, vel tamquam forma constituens actum externum in esse morali actûs virtutis: sic requiritur consensus internus ad matrimonium contrahendum, ad contractum ineundum, etc. Vel tamquam causa cum effectu: et sic qui prohibet homicidium, prohibet etiam voluntatem occidendi. Ideo *cap. Commissa. §. Cæterùm de electione in 6.* obligatur clericus ad resignationem beneficii, si receperit illud animo non se ordinandi inter annum. Ita *Salm. d. c. n. 69. cum Tapia, Caj. Pal. etc.*

Si verò actus interior per accidens conjungatur cum exteriore, tunc non potest præcipi à lege humanâ, putà, si præcipiatur dari eleëmosynam ex verâ devotione, etc. Ita *Salm. ib. n. 70. cum. Suar. Pal. Tapia, etc. contra Caj. et Soto.*

Quæritur 3. An actus exteriores occulti possint à lege humanâ prohiberi? Affirmat: et sic prohibetur sub excommunicatione hæresis externata, licèt occulta; sic sub irregularitate homicidium occultum. Actus enim occulti, licèt non cadant sub judicio, cadunt tamen sub lege, ut docet *S. Th. Quolibet. 4. art. 12. Vide etiam Salm. ibid. n. 72. et 73.*

Utrùm autem in dubio, an res sit licita, teneatur subditus obedire? Negant *Sylvest. Ang. Hostiens. etc. apud Sanch. dec. lib. 6. c. 3. n. 19.* qui dicunt, tunc eum nec teneri nec posse obedire, nisi priùs inquirat à peritis, quòd res saltem non sit certè illicita. Sed veriùs affirmat *Sanch. loc. cit. cum Nav. Val. etc. ex D. Thom. de verit. q. 17. a. 3. ad 4.* qui docet non pertinere ad subditos sed tantùm ad superiores inquirere de honestate rei præceptæ; ideoque benè potest et tenetur subditus obedire, semper ac ei non constet rem esse malam. *Vide Croix lib. 1. n. 439.* Cæterùm, præcisa quæstione, an subditus de honestate rei præceptæ teneatur, vel non, priùs inquirere ab aliis rei veritatem, communis est sententia omnium theologorum tam recentium, quàm antiquorum, qui docent in obscuris esse obediendum superiori-

bus, ubi non est certum peccatum; ita *sanctus Bonaventura in 2. d. 39. art. 1. q. 3. Gerson de poll. noct. consc. 3. Nyder in consol. part. 3. c. 17.* ubi citat *Raymund. Henr. Hadensem part. 2. q. 121.* et sic docuerunt omnes qui de hac re egerunt. Ita etiam omnes mysticæ theologiæ magistri cum *S. Ignatio Loyola in Epist. de virt. Obed.* ubi: *Est igitur hæc ratio subjiciendi proprii judicii, non solùm sanctis viris usitata, sed etiam perfectæ obedientiæ studiosis imitanda, omnibus in rebus, quæ cum peccato manifesto conjunctæ non sunt.* Audiatur præcipuè *D. Bernardus (de præcept. et dispens. c. 12.): Quidquid vice Dei præcipit homo, quod non sit certum displicere Deo, haud secùs omninò accipiendum est, quàm si præcipiat Deus.* Deinde sibi objicit: *Sed homines facilè falli possunt.* Et respondet: *Sed enim quid hoc refert tuâ, qui conscius non es? præsertim cùm teneas de Scripturis, quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, etc. Ipsum proinde quem pro Deo habemus tamquam Deum in his, quæ non sunt apertè contra Deum, audire debemus.* Item *Leo X.* (ut refert *Casarubius v. Declarare n. 4. et 5.*) concessit Fratribus Minoribus, ut possint in omnibus dubiis securâ conscientiâ stare determinationi suorum superiorum. Item *S. Bernardinus Senensis in Dialogo de Obed.* ait: *Ubi subditus rationabiliter dubitat, an quod præcipitur sit peccatum, an non, tunc profectò obedire debet.* Item *B. Humbertus (in l. de erud. relig. c. 1): Nisi apertè sit malum quod præcipitur, accipiendum est, acsi à Deo præciperetur.* Item *Dionysius Carthusianus (in 2. d. 39. q. 3.): In dubiis, an sit contra præceptum Dei, standum est præcepto prælati, quia, etsi sit contra Deum, attamen propter obedientiæ bonum non peccat subditus.* Item Glossa in *c. Ad aures, de temp. Ord. lit. f. in fine: Si verò dubium sit præceptum, propter bonum obedientiæ excusatur à peccato, licèt in veritate sit malum.* Idem docuit priùs *D. Augustinus* loquens de obedientiâ debitâ superioribus temporalibus in *c. Quid culpatur 4. caus. 23. q. 1.* ubi: *Ergo vir justus, si fortè sub rege homine etiam sacrilego militet, rectè potest illo jubente bellare, si, quod sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum, certum est: vel utrùm sit, certum non est; ita ut fortassè reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi.*

Quæro etiam hìc, an tenearis parere legi fundatæ in falsâ præsumptione? Universè negat *Rebel. ap. Croix de rest. n.* 174. Sed *Mol. et alii ibid. ac Mazzot. de leg. c.* 5. *q.* 7. meliùs affirmant teneri ad legem, putà reficiendi damnum ex tuo animali causatum etiam sine tua culpa: quia finis legis est, non solùm punire culpam, sed etiam reddere homines cautiores. Hoc tamen non ante sententiam judicis. Si verò tuum animal non intulit damnum, sed juridicè probetur intulisse, tunc non teneris solvere etiam post sententiam, præciso scandalo: et poteris compensare, si solvisti; quia tunc lex esset certè injusta, falsum præsumendo, et in foro interno præsumptio debet cedere veritati, ex *c. Veritatem, dist.* 8. Ita communiter *Suar. lib.* 3. *c.* 23. *et lib.* 5. *c.* 24. *Pal. tr.* 3. *disp.* 1. *punct.* 4. *n.* 12. *Sotus de just. l.* 1. *q.* 6. *art.* 4. *Pontius de matr. l.* 5. *c.* 5. *n.* 6. *Bon. disp.* 2. *q.* 1. *punct.* 7. §. 3. *n.* 2. *et* 6. *Salm. c.* 2. *punct.* 4. *n.* 78. *cum aliis.* Nec obstat dicere, quòd Tridentinum irritans matrimonia clandestina, nititur præsumptione de fraudibus in iliis occurrentibus, et tamen nemo dixit valere tale matrimonium, ubi nulla reverà intervenit fraus: item irritantur testamenta solemnitatibus carentia, ut fraudes vitentur; et nihilominus, licèt fraus aliquando cesset, nec testamentum subsistit: sed in his et similibus casibus distinguenda est præsumptio juris, quâ lex quærit avertere pericula, quæ facilè evenire solent, et tunc lex locum habet etiam in casibus qui fraude carent, à præsumptione facti, quod si deest, lex meritò cessat.

DUBIUM II.

Quotuplex est præceptum?

101 *Præceptum dividitur* 1. *in affirmativum, et negativum.*
102 *Dividitur* 2. *in naturale, et positivum.*
103 *Præceptum autem positivum dividitur in præceptum divinum, et humanum.*
104 *Quinam possint ferre leges? An reges, et respubl.? An Papa? An concilia? An episcopi, synodus, et capitula? An abbatissæ?*
105 *Quid comprehendat lex canonica, et civilis?*

106 *An declarationes S. Congr. et decreta Rotæ habeant vim legis? An leges civiles obligent in conscientiâ?*
107 *De consuetudine; et quæ conditiones requirantur ad statuendam consuetudinem?*
108 *De effectu consuetudinis. Et quid si à lege reprobetur?*
109 *Quid si consuetudo à lege revocetur?*
110 *Dissertatio de potestate Pontificis*, usque ad *n.* 135.

101. — « RESPONDEO : Præceptum dividitur 1. universaliter » in affirmativum, et negativum. Illud est quod bonum præ» cipit, hoc quod malum prohibet. Differunt inter se, quòd » affirmativum obligat quidem semper, sed non ad semper, » seu non pro omni tempore; v. gr. honorandi sunt paren» tes, non semper, sed suo tempore. Negativum obligat et » semper, et ad semper. *Vide Bcc. in* 1. 2. *t.* 3. *c.* 1. *q.* 3.

102. — « 2. In naturale, et positivum. Præceptum naturale, » seu juris naturæ, est dictamen, seu judicium nostræ ra» tionis, quo per lumen nobis ab auctore naturæ impressum » statuimus, quid agendum, et quid vitandum sit; quale » est illud : Bonum est faciendum, malum fugiendum. Ex » quo præcepto generali particularia, v. gr. Deum esse colen» dum, nemini faciendam esse injuriam, imò omnia præ» cepta decalogi (exceptâ circumstantiâ sabbati) multaque alia » derivantur. Præceptum positivum, seu juris positivi est, » quod liberâ Dei, vel hominum voluntate positum est, et ex » eadem dependet, v. gr. præceptum de baptismo, jejunio » quadragesimali, etc.

» Porrò, quomodo præcepta positiva mutari, ac variari possint, ac soleant, naturalia verò semper maneant, *vide apud Scholasticos, et Less. l.* 2. *de jure, et just. c.* 2. *d.* 2.

103. — » Resp. 2. Præceptum positivum dividitur in præceptum juris divini, quod scilicet à Deo traditum est, et in juris humani, quod ab homine. Positivum divinum dividitur in præcepta veteris, et novæ legis. Lex vetus continebat præcepta moralia, cæremonialia, et judicialia, *de quibus vide S. Thom.* 1. 2. *q.* 103. Lex nova continet præcepta supernaturalia fidei, et sacramentorum. Positivum humanum dividitur in præceptum juris ecclesiastici, sive canonici, quod auctoritate Ecclesiæ, scilicet Summi Ponti-

» ficis, aut concilii, statutum est; et juris civilis, seu poli-
» tici, quod fundatur in potestate seculari. »

104. — Certum est dari in hominibus potestatem ferendi leges; sed potestas hæc quoad leges civiles à naturâ nemini competit nisi communitati hominum, et ab hâc transfertur in unum, vel in plures, à quibus communitas regatur. Hinc summus Pontifex nequit leges civiles ferre, nisi in populos, qui ejus temporali ditioni subduntur. Poterit tamen abrogare, vel corrigere leges civiles aliorum principum, si opponantur æquitati. Ideo in *c. Cùm haberet, de eo qui duxit in matr.* abrogatur lex prohibens alimenta dari filiis illegitimis.

Reges autem et principes supremi, qui superiorem non agnoscunt, leges civiles ferre possunt in suis ditionibus et ad eas in conscientiâ obligare. *Vide dicenda hoc l. n.* 106. Circa autem reginas regni hæredes, dubitatur inter DD. Nam si conjugatæ non sint, certum est posse ferre leges; si verò sint conjugatæ, etiam, constante matrimonio, ad ipsas pertinere potestatem gubernandi, et inde ferendi leges, probabiliùs putant *Salm. c. 3. punct. 1. n. 10. cum Suar. Pal. etc. contra aliquos.*

Eamdem potestatem habent respublicæ. Aliæ verò civitates non exemptæ nequeunt ferre leges, nisi ex consuetudine, aut concessione principis. Possunt tamen aliqua statuta condere, quibus vi contractûs obligentur cives; vel alia præcepta statuere temporalia (non perpetua); revocabilia tamen à principe, quibus subditi teneantur. *Vide Salm. ibid. n.* 12.

Quoad leges autem ecclesiasticas, certum est adesse in Ecclesiâ potestatem eas ferendi immediatè à Christo Domino Ecclesiæ institutore communicatam. Et hanc potestatem certò tenendum est reperiri apud Summum Pontificem, tamquam caput universale, Christi vicarium, et successorem S. Petri, cui totum Ecclesiæ regimen à Christo fuit commissum independenter à conciliis, ut *Salm. de leg. c. 3. punct. 2. §. 1. n. 14. cum Bellar. Caj. Laym. Pal. etc.*

Concilia generalia etiam possunt ferre leges pro totâ Ecclesiâ, modò sint congregata de licentiâ Summi Pontificis et pro loco ac tempore ab ipso assignatis. An autem leges, seu definitiones ab œcumenicis conciliis editæ robur habeant ante Pontificis confirmationem? affirmant aliqui, si consensus accesserit pontificiorum legatorum. Sed omninò dicendum, necessariò

requiri expressam Papæ confirmationem, quando ipse non est concilio personaliter præsens; legatis enim nulla tribuitur facultas confirmandi synodorum statuta, quæ cæterùm nullam majorem authoritatem habent, quàm illam, quæ ipsis à Pontifice conceditur, ut docet *S. Th. de potentiâ etc. q. 10. art. 4. ad 13.* et cum eo communiter nostri DD. ut *Card. Turrecrem. Suarez, Laym. Pal. Tapia, etc. cum Salm. de leg. c. 3. punct. 2. §. 2. n. 24.* contra recentiores Gallos. Et confirmatur exemplo tot conciliorum generalium, quæ post confectas definitiones necessarium duxerunt confirmationem Pontificis petere et obtinere; ut factum fuit in conc. Nicæno, et ultimò in concilio Tridentino, sicut legitur *sess. 25. in fine.* Hinc meritò ab *Alex. VIII.* proscripta fuit propos. 29. quæ dicebat: *Futilis et toties convulsa est assertio de Pontificis Romani supra concilium œcumenicum authoritate, atque in fidei quæstionibus decernendis infallibilitate.*

Hanc falsissimam propositionem plenè, et ex principiis confutari valdè prodest ad firmanda tam fidei, quàm morum dogmata: Omnes enim propositiones à Pontificibus damnatæ, licèt non omnes sint hæreticæ, sed aliæ temerariæ, aliæ erroneæ, aliæ scandalosæ, etc. tamen, accedente Pontificis definitione, tenendum est de fide, quòd illæ propositiones verè sint temerariæ, vel aliâ inficiantur notâ, quam ipsas pati Pontifex declaravit; et ideò esset quidem hæreticus, qui easdem tamquam veras et licitas sequeretur, aut propugnaret; ut benè ait *Viva in qu. prod. ad prop. damn. n. 2.* Qua de re operæ pretium censuimus peculiarem super prædictam propositionem dissertationem conficere, quam reperies in fine hujus dubii *n. 110.*

Verum est, quòd cæteris apostolis etiam fuit collata potestas universalis Ecclesiam gubernandi; diverso tamen modo, ac fuit commissa S. Petro, qui poterat eos obligare, et ipsorum leges abrogare, ut *Salm. d. c. 3. punct. 2. n. 15. et 16. cum Bell. Suar. Caj. Sot. etc.*

Hinc Episcopi, qui successores sunt apostolorum, benè ferre possunt leges pro suis diœcesibus sine consensu capituli, *ex c. de Majorit. et c. 6. de const. in 6.* Exceptis rebus, quæ cedere possunt in præjudicium capituli, vel cleri, ut in *cap. Quantò, de his quæ fiunt à prælato.* A quonam verò hanc potestatem legislativam Episcopi recipiunt? Alii dicunt recipere immediatè à Christo Domino, quia ab ipso est dignitas, et

officium episcopale institutum, ut *Vasq. Victor. etc. apud Salm. d. c. 3. n. 20.* Alii dicunt recipere à Pontifice, ut *S. Thom. S. Antonin. Sot. Pal. etc. apud Salm. ibid. n. 21.* Et sic definitum videtur à *Gregorio* in *can. Decreto, caus. 2. q. 6.* ubi : *Romana Ecclesia vices suas ita aliis impertivit Ecclesiis, ut in partem sint vocatæ sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis.* Cæterùm hæc quæstio est tantùm de nomine, nam ex unâ parte certum est quòd Episcopi, licèt immediatè recipiant hanc potestatem à Christo, semper tamen suscipiunt cum subordinatione ad Papam : et ex aliâ, licèt Episcopi recipiant à Pontifice, possunt tamen leges ferre absque ejus licentia, modò non opponantur legibus pontificiis, et modò potestas circa aliqua non sit Pontifici reservata. *Vide Salm. d. c. 3. n. 18. et 19.* Archiepiscopi autem non possunt ferre leges in diœcesibus suffraganeis, nisi ex consuetudine id habeant. *Vide Salm. ib. n. 22.*

Concilia provincialia, sive nationalia alicujus nationis ; sive provincialia alicujus metropolis, nempe Episcoporum cum suo Archiepiscopo, sive synodalia, in quo Episcopus cum suis parochis, etc. conveniunt, ferre etiam possunt leges perpetuas pro suo territorio. *Vide Salm. d. c. 3. §. 2. n. 25.*

Capitula autem nequeunt condere leges sine consensu Episcopi (nisi tantùm circa suos capitulares, ut probabile putant *Pal. Suar. etc.*). Ita *Salm. d. c. 3. n. 31. cum. Sylvest. Tapia, etc.* An verò, mortuo Episcopo, possit capitulum ferre legem pro totâ diœcesi, usquedum revocetur ab Episcopo successore? Rectè affirmant *Salm. ib. n. 33. cum Laym. Bon. Pal. Suar. etc.* quia sede vacante, capitulum succedit loco Episcopi.

Abbatissæ possunt etiam ferre præcepta pro rectâ gubernatione domûs, et adhuc sub culpa gravi obligare, ut dicunt *Sanch. dec. l. 6. c. 1. n. 17. et Mazzot. tr. 1. d. 1. quæst. 1. c. 2. q. 4. Vide lib. 5. n. 52.*

105. — Communiter autem lex humana dicitur alia *canonica*, sive *ecclesiastica*, alia *civilis*. Lex *civilis* (1) dividitur in

(1) Quæ hìc simpliciter à *S. Alphonso lex civilis* dicitur et adhuc ab ipso in hac theologia observatur, *jus romanum* est seu *codex Justiniani*, quatenus olim pro romano imperio ab imperatore *Justiniano* (1) qui anno 527 regnare cœpit, adjuvantibus 10 jurisconsultis, confecta fuit. Lex civilis gallica in Gallia, Belgio aliisque vicinis regionibus vigens, cujus præcipua capita hìc

leges imperiales, quæ dicuntur jus commune, divisum in digesta, codicem, et instituta; et in leges regias particulares regnorum quæ dicuntur jus municipale.

Lex autem *canonica* comprehenditur in quinque voluminibus, quorum I. est *Decretum* Gratiani (quod veriùs vim legis non habere, præter illam, quam ex se habent decreta in eâ contenta, dicunt *Salm. c. 1. punct. 4. §. 3. n. 43. cum Caj. Sot. Suar.* etc. *contra aliquos*). II. *Decretales.* (*Decretum* citatur per causas, quæstiones, distinctiones, et canones; *Decretales* per capitula, et titulos). III. *Sextus Decretalium;* qui etiam citatur per capitula, sed addito in *Sexto.* IV. *Clementina*, et *Extravagantes.* V. *Bullarium.* Hi libri constant sanctis Pontificum, et conciliorum statutis, et sine dubio vim legis habent.

106. — Quæritur hìc 1. an decretalia, sive epistolæ, responsa, aut declarationes pontificiæ non insertæ in corpore juris vim obligandi habeant? Respondetur affirmativè ex *can. Si Romanorum 1. dist. 19.* Ubi Papa *Nicolaus V.* id expressè declarat. Advertit tamen *P. Suarez* eas non obligare nisi post promulgationem: quamvis enim citatus auctor *l. 4. de legib. cap. 14. n. 3.* dicat: *Ordinariæ epistolæ sive responsa pontificia sunt potiùs non constitutiva, sed declarativa et habent vim legis obligantis ad illam interpretationem tenendam, et ad servandum antiquum jus secundùm illam interpretationem:* attamen *l. 6. c. 1. n. 3.* hæc addit: *Ut authentica sit interpretatio, oportet, ut habeat legis conditiones, ut sit lata, sufficienter promulgata, etc. Unde consequenter fit, ut hæc lex interpretativa alterius exposita sit dubiis, ita ut aliæ interpretationes necessariæ sint.* Idem docet *Castr. tr. 3. de leg. disp. 3. punct. 3. §. 1. n. 2.* ubi ait: *Debet autem hæc declaratio publicari eâ solemnitate, quâ lex; aliàs non erit authentica, quæ legis obligationem habebit, sed olùm erit declaratio doctrinalis.* Idem scribit *Escobar. tom. . l. 3. de leg. c. 3. n. 21.* ubi sic ait: *Hinc colligo, Epistolas ontificias non habere vim legis, nisi publicentur eo modo, uo epistolæ assolent publicari.* Idem scribit *Bonac. t. 2. de gib. disp. 1. q. 1. punct. 4. n. 11.* ubi ait: *Interpretationem*

suo loco notata invenies, percommodè laudatur per articulos, quorum merus non interruptus ad 2281 excurrit.

Edit.

legis factam authoritativè non habere vim legis, nisi promulgetur, quia de ratione legis est promulgatio; ita ut, qui interfuerunt publico legis consilio, non teneantur ad eam, nisi post promulgationem. Et citat pro hâc sententiâ *Salas*, et alios, subditque *n.* 12. sic inquiens : *Ex quo licet inferre, epistolas pontificias non habere vim legis, nisi publicentur eo modo, quo publicari solent leges.* Idque satis etiam confirmatur ex eodem citato *can. Si Romanorum*, ubi refertur et confirmatur decretum *S. Leonis* Papæ, quo sic ille declaravit et decrevit. *Ne quid verò sit, ut quid à nobis prætermissum fortè credatur, omnia decretalia constituta tam beatæ recordationis* Innocentii, *quàm omnium decessorum nostrorum, quæ de ecclesiasticis ordinibus, è canonum* (nota) *promulgatæ sunt disciplinis, ita à vestrâ dilectione custodiri mandamus.* Sed hìc sapienter advertit *Ronc. de leg. quæst. 1. c. 2. q. 7. resp. 11.* quòd non solùm constitutiones pontificiæ, quæ solemniter sunt promulgatæ obligationem legis inducant, sed etiam omnes aliæ, quæ ex usu et consensu Ecclesiæ universalis jam à pluribus seculis habentur pro sufficienter promulgatis et authenticis.

Quæritur 2. an declarationes sacræ Congregationis Cardinalium vim legis habeant? Nulli dubium, quòd pro casibus particularibus, pro quibus fiunt, obligant ut leges, prout est commune apud *Salm. de legib. c. 3. punct. 3. §. 2. n. 30. et Croix l. 1. n. 574.* Dubium est, an obligent pro casibus similibus? Duplex est sententia, utraque probabilis, ut rectè dicunt *Salm. n. 28. in fin.*

Prima sententia asserit, quòd tales declarationes, si sint munitæ sigillo, et subscriptione Eminentiss. Cardinalis præfecti, robur habent obligandi omnes, quia talem potestatem declarandi Cardinales habent à Pontifice, ut eruitur ex bullâ *74. Sixti V.* Nec obstat, non esse promulgatas, quia promulgatione indigent leges novæ, non jam declarationes de legibus jam promulgatis. Ita *Garcias, Salas, Rodr. apud Salm. n. 28. Fagnan. Barb. etc. apud Croix n. 574.* Sed dicunt esse necessarium, quòd in ipsa declaratione exprimatur, eam fuisse promulgatam, aut saltem latam mandato Summi Pontificis, aut saltem Pontifice consulto, nam in bullâ *Sixti V.* sic dicitur : *Interpretandi facultatem (nobis autem consultis) impertimur.* Cæterùm, sicut dictum est cum *Ronc. n. 105. vers.*

Quærit. hic 1. in fin. de declarationibus pontificiis, sic etiam potest dici de declarationibus sacr. Congr. concilii, quòd illæ declarationes, quæ ex usu et consensu Ecclesiæ à pluribus annis sunt sufficienter promulgatæ per orbem christianum, ipsæ satis obligent omnes ad earum observantiam.

Secunda verò *sententia* dicit, quòd, licèt tales declarationes magni sint ponderis, non obligent tamen universè, nisi non solùm Papa consulto et mandante editæ, sed etiam ejus mandato speciali solemniter promulgatæ pro tota Ecclesia, ita ut præcipiat Pontifex ab omnibus illas observari. Tunc enim tantùm ipse loquitur ut Ecclesiæ caput, et doctor; alioquin videtur loqui solùm ut præses illius congregationis, cui non videtur tunc communicare totam suam auctoritatem, et infallibilitatem. Ita *Sanch. de matr. l. 8. disp. 2. n. 10. Bonac. de leg. disp. 2. q. 1. p. 8. n. 4. Pont. de matr. l. 5. c. 15. §. 2. n. 7. Suar. de leg. l. 6. c. 1. n. 5. et 6. Maz. tr. 1. d. 2. q. 1. c. 2. q. 3. Croix l. 1. n. 215. 216. et 217. cum Carden. et Terril. ac n. 574. cum Loth. et Delbene, Diana p. 1. tr. 10. r. 29. cum Véga, Valer. Serar. etc. Salmant. c. 3. n. 30. cum Vasquez, Tapia, Lezana et Villal.* Ratio hujus sententiæ est, quia, ut lex obliget, omninò requiritur solemnis promulgatio legis, juxta dicta *n.* 96. Hinc hujusmodi declarationes, cùm frequenter non promulgentur solemniter, sunt quidem magni ponderis, sed nequeunt habere vim legis, et tantùm obligant uti sententiæ particulares illorum casuum, pro quorum decisione petuntur, non verò pro similibus. Nec obstat dicere, quòd promulgatio requiritur quidem pro legibus, sed non pro declarationibus legum jam promulgatarum. Nam respondent AA. citati, quòd tales declarationes, quando fiunt de rebus dubiis, in quibus extare possunt opiniones contrariæ circa intelligentiam legis, tunc se habent ut novæ leges. Saltem in dubio, an ipsæ habeant vel ne vim obligandi ut leges, eas non obligare dicit *Laym. l. 1. tr. 4. c. 7. §. 7. in fin.*, ubi sic ait: *Pendet quæstio hæc ex mente Pontificis potestatem ipsis* (Cardinalibus) *tribuentis. Iterùm præsumendum non est habere vim legis, præsertim cùm authenticè non promulgentur.* Citatque pro hoc *Sanchez*, et *Rodriquez* (1).

(1) Hanc secundam sententiam S. Auctor in suis quæstionibus recentiùs reformatis quær. II sic restringit: — « Addendum tamen est, quòd hujusmodi

Decisiones autem Rotæ minôrem utique quàm declarationes S. C. authoritatem habent. *Croix l. 1. n. 576. cum Luca, et Fagundez apud Tamb. Dec. l. 8. Tract. de præsc. §. 2. n. 16.*

An verò regulæ Cancellariæ obligent ubique? Negat *Less. in Auctar. v. Beneficium*, qui ait obligare tantùm in curia Romana, et huic adhærent *Diana, et alii.* Sed affirmat *Mazzot. l. c. q. 5. cum Az. Gomez, etc.* Quia sic fert praxis. *Vide Croix. l. 1. n. 575.*

Quæritur 3. an leges civiles obligent in conscientia? De hoc puncto, valdè scitu necessario, oportet aliqua principaliora hìc adnotare. Aliæ leges civiles sunt expressè à jure canonico approbatæ, aliæ expressè correctæ, aliæ verò neque approbatæ, neque reprobatæ. Hinc dicendum I. Leges approbatæ sine dubio in conscientia obligant; ita est lex *Justiniani* in *Novel. §. per occasionem*, in qua datur triennium ad experiendam conjugum impotentiam: hæcque approbata fuit à *Cœlestino III.* in *c. Laudabilem, de frig. et mal.* Ita pariter *Nicolaus I. in resp. ad Bulgaros, in c. Ita 30. q. 4.* approbavit leges invalidantes matrimonium inter adoptantem et adoptatum, atque ab hoc descendentes, ut ex *l. Quin etiam 55. ff. de ritu nupt.* item inter adoptatum, et filios adoptantis, ex *l. Per adoptionem 17. ff. eodem tit.* item inter adoptantem, et uxorem adoptati, et contrà, ex *l. Adoptivus. 14. ff. eod. tit.*

Dicendum II. Leges civiles à jure canonico correctæ non obligant quidem in conscientia; talis est lex *in princ. Instit. de nupt. et in lib. Nuptiæ. 2. ff. de rit. nup.* ubi invalidantur matrimonia filiorum fam. inita sine consensu parentum: sed hæ leges correctæ sunt in *c. Cum locum, de sponsal. et c. Matr. et c. Licet ac c. Tua, de spons. duor.* et ultimò in Tridentino *sess. 24. c. 1. de Reform. sac. matr.* Ita etiam in *c. Cùm haberet, de eo qui duxit in matr.* abrogatur lex civilis prohibens alimenta dari filiis spuriis. Sic pariter in *l. 6. §. 1. ff. de Adulteriis, et l. 2. C. eod. tit.* conjugatus cognoscens solutam non tenetur adulterii judicio, licèt damnetur conjugata solutum admittens: Sed in *c. Nemo. 32, q. 4.* uterque judicio subjicitur, quia

» declarationes, quæ jam in Ecclesia universaliter divulgatæ et facto sic » promulgatæ fuerint, usu plurium annorum vel relatione auctorum com- » muniter ipsas referentium, hæ satis omnes fideles obstringunt. »

Edit.

utrimque fides conjugalis adhibenda est. Item *in l. Liberorum.* 81. *ff. de his, qui not. infam.* Vidua nubens intra annum luctûs multis subjicitur pœnis : sed hoc abrogarunt *Urbanus III. in c.* 3. *et Innoc. III. in c.* 5. *de secund. nupt.* Item in *l. Marito. ff. ad Legem Jul. de adult. et l. Gracchus. c. eod tit.* datur facultas viro occidendi adulterum turpiter cum uxore agentem, et in *lib. Quod ait. ff. eod tit.* conceditur pa.ri facultas interficiendi filiam in adulterio deprehensam. Sed hæc reprobantur in *c. Inter hæc, caus.* 33. *q.* 2. *et* ab *Alexandro VII.* in prop. damn. 19. Dubitatum autem fuit, an fuerit abrogata *l. Uxorem. de ritu nupt.* quæ invalidabat matrimonium inter vitricum, et uxorem privigni? Sed S. C. concilii die 28. Martii anno 1721. (apud *N. SS. Benedictum XIV. in Opere de Synodo* declaravit validum tale matrimonium.

Dicendum III. Leges civiles non reprobatæ videntur tacitè approbatæ à jure canonico; nam in *c.* 1. *de Novi oper. nuntiat.* sic dicitur : *Sicuti leges non dedignantur sacros canones imitari, ita et sacrorum statuta canonum principum constitutionibus adjuvantur.* Item in *c. Super pecula, de privil.* sic habetur : *Sancta Ecclesia legum secularium non respuit famulatum, quæ æquitatis et justitiæ vestigia imitantur.* Hinc *Fagnanus in c. Cùm esses, de test. n.* 18. et noster *Papa Benedictus XIV, l. c. p.* 420. *n.* 1. *cum Abbate, Menoch. et communi*, dicunt, judicem ecclesiasticum in quæstionibus, in quibus de jure canonico nihil reperitur decisum, debere se conformare juri civili. Et *Gelasius Papa, Ep.* 4. *ad Anast. Imperat.* scripsit : *Quantùm ad ordines pertinet publicæ disciplinæ, legibus tuis ipsi quoque parent religionis Antistites.*

DE CONSUETUDINE.

107. — *De consuetudine* hìc tractandum, de qua nihil habetur apud *Busembˆ.*

Dictum est de lege scriptâ, nunc aliqua sunt addenda de consuetudine, quæ dicitur lex non scripta.

Ut consuetudo vim legis habeat, tria requiruntur : I. quòd introducatur non à persona particulari, sed à communitate; saltem à majori parte communitatis, quæ capax sit ferendi leges, licèt actu leges ferre nequeat : nam consuetudo tunc

habet vim legis ex tacito principis consensu. *Salm. de leg. c. 6. punct. 2. ex n. 6. cum S. Th.* Notandum hìc, quòd mulieres nequeunt introducere consuetudinem contra leges proprias virorum, nec vice versâ; utì neque ecclesiastici contra leges laicorum, vel è contrà, nisi materia sit communis. *Salm. ib. n. 8. et punct. 4. §. 1. n. 57.* Hinc etiam circa res spirituales clerici non obligantur ad consuetudinem factam à laicis. *Salm. ib. n. 58. cum Sanch. Pal. etc.* Mercatores tamen, quia distinctam faciunt communitatem, possunt introducere consuetudinem obligantem omnes. *Salm. punct. 2. n. 8. cum Pal. Suar. Bon. Tap.*

II. Requiritur, ut consuetudo sit rationabilis : quare nulla valet consuetudo contra legem naturalem, aut divinam sed tantùm contra humanam. Addendum tamen, non requiri bonam fidem; nam etiam peccando potest fieri consuetudo *Salm. c. 6. punct. 3. §. 1. n. 11. cum Suar. Pal. etc.* Consuetudo enim triplicem statum habet. In initio introducentes consuetudinem contra legem omnes peccant. In progressu non peccant illâ jam à majoribus introductâ utentes, sed possunt à principe puniri. In fine autem nec peccant, nec puniri possunt illâ jam præscriptâ utentes. *Ita Salm. ib. n. 13. cum. Pal. Caj. Sot. Laym. etc.*

III. Requiritur tempus diuturnum continuatum cum repetitis actibus. Quodnam autem tempus sufficiet?

Prima sententia dicit relinqui arbitrio prudentum, juxta repetitionem actuum, et negotiorum qualitatem, *Vasq. Tap. Vill. etc. apud Salm. de legibus c. 6. punct. 3. §. 2. n. 15.*

Secunda sententia dicit sufficere, et requiri decennium; hoc enim est longum tempus requisitum à jure ad consuetudinem introducendam; nisi aliud sit alicubi sancitum, ex *L. ult., c. de præscriptione.* Ita *Salm. ibid. n. 15. cum Laym. Suar. Pal. etc.*, licèt doceant primam esse valde probabilem.

An verò hoc decennium sufficiat contra leges canonicas, affirmant *Less. Sa, Azor. Pal. Nav. etc.* Negant tamen *Salm. d. cap. 6. n. 17. cum Laym. Bonac. Suarez, Regin. etc. ex c. De quarta, et ex c. Ad aures, de præscript.* Sed vide *infrà n. 139.* Notant autem *Salm. ibid. n. 18. cum Granad. Salas,*

etc. sufficere dictum eximii doctoris, etiam moderni, asserentis legem abrogatam esse, ut à lege deobligemur.

Dicitur autem requiri *tempus continuatum*, nam si interrumpatur etiam per unicum actum à majori parte communitatis, vel si interim princeps puniat consuetudinem introducentes, consuetudo non præscribitur. Ita *Salm. d. cap. 6. n. 19. cum Laym. Suar. Bon. Pal. etc.*

Dicitur autem *repetitis actibus;* ad consuetudinem enim requiritur: 1. Ut actus sint repetiti per plures vices juxta prudentum arbitrium, ut *Salm. ib. punct. 3. §. 3. n. 21. cum Pal. Bonac. Suar. etc. contra Less. Reg. Sa, Dianam, etc.* qui dicunt duos, vel tres actus sufficere. 2. Ut actus sint liberi, non autem per vim, aut metum, aut ignorantiam positi; putà, si populus censeat existere legem, quæ revera non est. *Salm. d. c. 6. n. 24. et 25. cum S. Thom. Dian. Tap. etc.* 3. Requiritur, ut actus sint notorii, saltem notorietate facti, ut *Salm. n. 26. et 27. cum Pal. Suarez, Bonac. Dian. Basil. etc. contra aliquos*, qui requirunt notorietatem etiam juris, ut sententia judicis consuetudo probetur.

IV. Requiritur ad consuetudinem perficiendam intentio se obligandi, vel consuetudinem introducendi. Quare nulla fit consuetudo, si populus, aut major ejus pars agit ex devotione, gratitudine, et simili; aut si læserit legem animo tantùm non satisfaciendi ex levitate. *Salm. d. c. 6. §. 4. n. 28. cum Pal. Laym. Bonac. etc.* Hic autem animus cognoscitur ex circumstantiis, nempe si consuetudo constanter observetur, et cum non levi incommodo: si transgressores puniantur: si ita sentiant communiter homines pii. *Croix lib. 1. n. 571. et Salm. ib. n. 30.* In dubio autem, an consuetudo sit ex devotione, vel obligatione? sub gravi, vel levi? an obliget ad culpam, vel pœnam tantùm? benignior pars tenenda est; nam nulla lex obligat, nisi de eâ constet. Ita *Salm. d. n. 30. cum Pal. Suar. Bon. Dian. etc.* Et ita *Croix lib. 1. n. 592.* Qui notat tamen ibi cum *Carden.* quòd universales consuetudines Ecclesiæ de se obligant. Hoc intelligendum verò de consuetudinibus propriè ut talibus obligantibus sumptis, ut de consuetudine jejunandi in vigilia Pentecostes, et de alia aliqua simili, si adest. Nam aliter dicunt plures AA. de consuetudine abstinendi à lacticiniis in vigiliis extra Quadragesimam: de qua vide *lib. 4. n. 988.* Et aliter dicunt aliqui

etiam de consuetudine monialium recitandi officium privatim. Sed de hoc vide *lib. 5. n. 122.* quid alii communiùs et probabiliùs dicant.

V. Requiritur consensus principis ex *lib. de quibus, ff. de Leg.* Requiritur enim, ut habeatur consensus saltem tacitus generalis principis, scilicet approbandi quamcumque legitimam consuetudinem, quando illam specialem consuetudinem princeps ignorat. Ita *Salm. c. 6. punct. 3. §. 3. n. 31. cum S. Thom. Pal. Suar. Sanch. Laym. Bonac. Tapia, etc.* Quando verò princeps resistit, tunc nulla fit consuetudo. *Salm. ibid. in fine* Hinc dicunt *iidem Salm. n. 32. cum Laym. Bonac. Suar. Barbos. etc. contra alios*, nullam dari consuetudinem contra immunitatem ecclesiasticam.

108. — Quod ad effectus autem consuetudinis pertinet, notandum, quòd consuetudo potest non solùm tollere legem, sed etiam pœnam illius, remanente culpâ vel contrà. *Vide Salm. d. c. 6. punct. 4. §. 1. ex n. 35.* Potest etiam consuetudo validare contractum irritatum per legem. *Salmant. de matrim. cap. 11. punct. 2. n. 30 et seq.* Potest etiam introducere nova impedimenta irritantia matrimonium. *Salm. ibid. punct. 1. n. 19.*

Sed quid si à lege prohibeatur contraria consuetudo? Distingue : si apponatur clausula, *non obstante quacumque consuetudine*, intelligitur reprobari consuetudo opposita præterita, non verò futura. *Salm. de leg. c. 6. punct. 4. §. 2. n. 42. cum Suar. Tapia, Vill.* Si autem clausula reprobat quamcumque consuetudinem futuram, adhuc *Salm. ib. n. 43. et de matr. d. c. 11. punct. 2. n. 33. cum Suar. Basil. Bonac. etc.* dicunt probabiliùs esse, posse consuetudinem talem legem abrogare.

Quid si reprobetur omnis consuetudo futura, ut irrationabilis? Respondetur, quòd, si reprobetur tamquam contraria legi naturali, seu divinæ, nulla tunc consuetudo valere potest. Si verò reprobetur ut irrationabilis pro tempore quo fit lex, tunc ex nova causa rationabilis reddi potest, et valere. *Salm. de leg. d. c. 6. punct. 4. §. 2. n. 44. cum Suar. Basil. Tap. Dian.*

Potest denique consuetudo legem dubiam interpretari; et hæc interpretatio vel potest esse authentica, ita ut illa interpretatio sit nova lex; vel potest esse probabilis, cùm con-

suetudo præcedat, vel legem sul sequatur; lex enim non intelligitur derogare consuetudini antecedenti, nec consuetudo legi, nisi expressè opponantur. Et ad hanc consuetudinem probabiliter interpretantem minus tempus requiritur, quàm ad consuetudinem legi adversantem præscribendam. Communiter autem asserunt DD. leges interpretandas esse juxta loci consuetudinem, etsi verba legis minùs propriè accipienda sint. *Salm. ibid.* §. 3. *ex n.* 45.

109. — Potest autem consuetudo per contrariam legem à superiore revocari.

Sed quæritur 1. An per legem generalem derogetur consuetudini speciali alicujus loci? Respondetur negativè nisi in lege mentio fiat illius consuetudinis, vel in ea revocetur quæcumque consuetudo. Et probatur ex *c.* 1. *de Consuetudine in* 6. ubi sic habetur: *Non enim censetur abrogata consuetudo speciali lege, quia præsumitur princeps ignarus talis consuetudinis. Vide Salm. d. c.* 6. *punct.* 5. §. 1. *n.* 52. Si verò princeps notificatus de consuetudine nolit legem revocare, tunc censetur revocata consuetudo. *Salm. ibid. num.* 53. *cum Pal. Suar. Bon. etc.* Episcopi tamen per eorum leges abrogant quamcumque consuetudinem particularem, quia præsumuntur ipsi plenam notitiam habere consuetudinum diœcesium suarum. *Salm. ibid.* Nota autem, quòd prædicta doctrina procedit de consuetudine jam præscriptâ, non autem de incœptâ. *Salm. ibid. n.* 54. *cum Mascardo, Gloss. etc. contra Suar.*

Quæritur 2. An positâ clausulâ revocatoriâ cujusque consuetudinis, intelligatur revocata etiam consuetudo immemorabilis? Nega, nisi exprimatur; quia, quando superior vult etiam illam revocare, id exprimit. *Salm. ibid. n.* 55. *cum Abb. Suar. Bon. Pal. et Garcia*, qui affert plures declarationes S. C.

Potest autem aliqua consuetudo abrogari per aliam contrariam, quæ repetitis actibus modo, ut suprà, præscribatur. *Vide Salm. d. c.* 6. *punct.* 5. §. 2. *n.* 56. *et* 57.

DISSERTATIO

Super proposit. 29. damnatam ab *Alexand. VIII.* quæ dicebat : *Futilis, et toties convulsa est assertio de Pontificis Romani supra concilium œcumenicum auctoritate, atque in fidei quæstionibus decernendis infallibilitate.*

110. — Hæc celeberrima quæstio, et hoc tempore tam fortiter agitata, sicut ad eam pertractandam integro libello (qui tamen lucem non vidit) aliquando me duxit; ita nunc me urget, ut in eâ aliquantulum immorer. Hinc pareat mihi Lector, si à meo instituto nimis recedere videar. Duo hìc valde magni ponderis enucleanda occurrunt : Primum, an auctoritas Summi Pontificis extra concilium in rebus fidei et morum decernendis sit infallibilis? Alterum, an auctoritas Papæ sit supra œcumenicum concilium.

§. I. *De infallibilitate Papæ.*

Circa hanc Pontificis infallibilitatem plures adsunt opiniones.

Prima est *Lutheri* et *Calvini*, qui hæreticè docent, Papam loquentem etiam ut doctorem universalem, etiamque unà cum concilio, esse fallibilem.

Secunda sententia omninò opposita est *Alberti Pighii* sentientis Papam non posse errare etiam privatè loquendo.

Tertia est nonnullorum dicentium Papam esse fallibilem extra concilium docentem. Circa quod pro rei majori elucidatione præsciendum, hanc sententiam amplexatum fuisse clerum Gallicanum ann. 1682. cùm illas quatuor celebres propositiones emanavit; quarum, omissis aliis ad præsentem materiam non pertinentibus, secunda asserit : *Sic inesse apostolicæ Sedi rerum spiritualium potestatem, ut simul valeant Synodi Constantiensis decreta de auctoritate conciliorum : nec probari ab Ecclesia Gallicana, qui eorum decretorum ad solum schismatis tempus conciliariè dicta detorqueant.* Quarta autem : *In fidei quoque quæstionibus præcipuas Summi Pontificis esse partes, ejusque decreta ad omnes Ecclesias pertinere : nec tamen irreformabile esse judicium, nisi Ecclesiæ consensus accesserit.* Et in eodem Gallicanæ facultatis decreto

demandatum fuit, ut nullus lauream doctoratûs reciperet, nisi has propositiones publicè priùs propugnasset, et exindè ad eas sustinendas juramento se adstringeret. Postmodum *Alexander VIII.* per bullam quæ incipit: *Inter multiplices*, anno 1690. præfatum facultatis Parisiensis decretum irritum declaravit, nullamque de eo rationem habendam esse præcepit. Sed *Ludovicus Maimburgus* (cui postea se adjunxit alter, *Ludovicus Dupinus*) dimisso habitu Societatis Jesu, imò ab illa meritò expulsus, ad eas tuendas se obtulit, sicut audacter fecit, donec inopinatâ morte dignam suæ audaciæ à Deo mercedem recepit. Verumtamen circa annum 1693. iidem Episcopi, qui ad eas quatuor propositiones emanandas conspiravêre in consessu habito anno 1682., postea per epistolam ad *Innoc. XII.* missam ab omnibus illis se retractarunt. Idemque christianissimus rex *Ludovic. XIV.* edictum publicè priùs editum pro observatione antecedentis Parisiensis decreti, alio publico edicto revocans, aliam retractationis epistolam ad Pontificem transmisit. *Vide de hoc Graveson. t. 8. p. 1. fol. 191. Roncaglia in animadvers. ad Nat. Alexand.* §. XI. *sup. Conc. Constant. et Milante loco infrà citando.* Hactenùs de tertia sententia.

Quarta verò communis *sententia*, cui nos subscribimus, est, quòd, licèt Romanus Pontifex quatenus particularis persona, sive privatus doctor possit errare (sicut etiam est fallibilis in quæstionibus meri facti, quæ ex hominum testimoniis præcipuè pendent); cùm tamen Papa loquitur tamquam doctor universalis definiens ex cathedra, nempe ex potestate supremâ, traditâ Petro docendi Ecclesiam, tunc dicimus, ipsum in controversiis fidei et morum decernendis omninò infallibilem esse. Hanc sententiam tuentur *D. Thom. 2. 2. q. 1. art. 10. Turrecrem. Sotus, Cajet. Alex. de Ales, S. Bonavent. B. August. Triumph. Nic. de Lyra, S. Franc. Sal. Spondan. Thomass. Ludovic. Bail, Duvallius, aliique innumeri citati à Milante Episcopo Stabiensi in suis doctis Exerc. 19. sup. proposit. 29. Alexand. VIII.*, et communiter reliqui theologi omnes, ut testantur *Cardin. Gotti de ver. Eccles. Jesu Christi tom. 1. c. XI. §. 1. Milante l. c. et Troila in sua Theolog. dogm. tr. 6. de Pontif. d. 1. §. 2. n. 14.* Adsunt aliqui inter hos, qui dicunt Papam esse quidem infallibilem, sed tum tantùm, cùm in quæstionibus definiendis maturè

procedit, sapientum judicium audiendo : sed rectiùs alii dicunt, hanc conditionem solùm de congruentia esse, non autem de necessitate : infallibilitatis enim promissionem necesse est, ut omnes, qui pontificiam infallibilitatem tuentur, non consiliariis, nec examini, sed soli Pontifici factam fuisse fateantur : aliàs hæretici semper objicere possent sufficiens examen non extitisse, sicut de facto sectarii in Tridentinum opposuêre. Ad providentiam autem Spiritûs sancti pertinebit (ut rectè ait *Suar.* 5. *de fide sect.* 8.) quòd Pontifex non temerè, nec imprudenter umquam in tantis rebus agat, et decernat.

111. — Nostra conclusio probatur I. ex Scripturis, et præcipuè ex illa *Matth. c.* 16. ℣. 18. *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversùs eam.* Natalis Alexander pro *petra* explicat Ecclesiam ; sed inepta interpretatio, quæ ineptum redderet sensum, nimirùm (ut ipse intelligit) *super hanc Ecclesiam ædificabo Ecclesiam meam.* Attamen ex ipso sensu patet, quòd totus sermo dirigitur ad Petrum : communiter SS. Patres, ut *Basilius, Cyprianus, Chrysostomus, Hilarius, Tertullianus, Epiphanius*, et *Origenes* (*apud Jos. Baron. contra Piccinin. diss.* 2. *cap.* 3.) dicunt, nomine *petræ* intelligi Petrum ; et signantur *S. Basilius l.* 2. *contra Eunom.* ait de Petro : *Quoniam fide præstabat, Ecclesiæ ædificationem in seipsum recepit.* Et *S. Leo serm.* 94. *de Transfig. Tantùm in hac fidei sublimitate complacuit* (Christo), *ut Beatitudinis felicitate donatus, sacram inviolabilis petræ acciperet firmitatem, supra quam fundata Ecclesia portis inferi et mortis legibus prævaleret.* Item *S. Cyprianus l. de unit. Eccles.* dicit : *Primatus Petro datur, ut una Christi Ecclesia, et cathedra una monstretur.* Et alibi adversùs Novatianos post verba : *Tu es Petrus, et super hanc petram, etc. Et pasce oves meas*, subdit : *Super illum unum ædificat Ecclesiam, et illi pascendas mandat oves suas.* Item *S. Leo serm.* 3. *in Annivers. Assumpt.* ita Christum loquentem Petro repræsentat : *Cùm ego sim inviolabilis petra... tamen tu quoque petra es, qui meâ virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria, sint tibi mecum participatione communia.* Et id magis patet ex concilio Chalcedonensi action. 3. apud *Bellarm. Contr. de Rom. Pont.* ubi dicitur : *Appellat Petrum petram Ecclesiæ catholicæ.* Hinc addit *Bellarm. Catholici docent me-*

taphora significari, Petro esse commissum regimen totius Ecclesiæ, et præcipuè circa fidem; petræ enim fundamentalis hoc est proprium, totum ædificium regere, et sustentare. Accedit *S. Cyrillus Alexand.* dicens : *Secundùm hanc promissionem Ecclesia apostolica Petri ab omni seductione manet immaculata.* Si itaque hujusmodi ædificium est Ecclesia, adversùs quam inferi prævalere non possunt ; ut illa non possit ruere, necesse est, basem ejus et fundamentum neque destrui posse, nec, destructo fundamento, tota domus corruat. Ideo *Origenes* in hoc loco dicit : *Si prævalerent inferi adversùs Petrum, in quo Ecclesia fundata est, contra Ecclesiam etiam prævalerent.* Probatur quoque ex *Luca* c. 22. ℣. 32. *Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua.* Ex quo pariter textu affirmat *Maldonatus* auctores collegisse Pontifices esse perpetuò infallibiles.

112. — Probatur II. ex conciliis œcumenicis, et I. ex concilio Chalcedonensi, ubi (ut refert *D. Th. in Opusc. contra errores Græc.*) habetur : *Omnia ab eo*, scil. Papa, *definita teneantur tamquam à Vicario apostolici throni.* In ejusdem Synodi act. cùm legeretur epistola *D. Leonis*, dictum fuit anathema iis qui ita non crederent. Deinde *ibidem act.* 3. Patres concilii Pontificis doctrinam ut beati Petri amplexi sunt, et universa concilii dogmata petierunt Sedis apostolicæ auctoritate firmari. II. Ex concilio Lugdunensi œcumenico 2. habetur : *Ipsa quoque sancta romana Ecclesia summum principatum super universam Ecclesiam obtinet, quem se ab ipso Domino in B. Petro, cujus romanus Pontifex est successor, cum potestatis plenitudine recepisse recognoscit; sic, si quæ de fide subortæ fuerint quæstiones, suo debent judicio definiri.* III. Ex concilio Florentino, in *sess. ult.* sic legitur : *Definimus romanum Pontificem in universum orbem habere primatum, et successorem esse Petri, totiusque Ecclesiæ caput, et christianorum patrem, ac doctorem existere ; et ipsi in B. Petro regendi Ecclesiam à D. N. Jesu Christo plenam potestatem traditam esse, quemadmodum etiam in gestis œcumenicorum conciliorum, et in sacris canonibus continetur.* Si ergo certum est, Papam esse totius Ecclesiæ doctorem, certum quoque tenendum, ipsum debere esse infallibilem, ne Ecclesia à suo magistro aliquando decipi possit. Accedit concilium Viennense XV. generale sub *Clem. V.* ubi sic sancitum

fuit : *Dubia fidei declarare, ad Sedem dumtaxat apostolicam pertinere.*

113. — Probatur III. ex SS. Patribus : *S. Irenæus l. 3. c. 3.* scribit : *Omnes à romana Ecclesia necesse est, ut pendeant tamquam à fonte, et capite.* S. Athanasius *in epist. ad Fel. Pap.* dicit : *Romanam Ecclesiam semper conservare veram de Deo sententiam.* Et in eadem epistola, ad Pontificem S. Doctor suum sermonem dirigens, sic eum alloquitur : *Tu profanarum hæresum, atque imperitorum, omniumque infestantium depositor, princeps et doctor caputque omnium orthodoxæ doctrinæ et immaculatæ fidei existis.* Theodoretus Episc. Asianus *in ep. ad Leonem P.* inquit : *Ego apostolicæ vestræ Sedis exspecto sententiam, et supplico et obsecro V. S. ut mihi opem ferat justum vestrum et rectum appellanti judicium.* S. Cyprianus *epist. 8. l. 1.* scribit : *Deus unus est, Christus unus est, et una Ecclesia, et cathedra una super Petrum Domini voce fundata. Aliud constitui sacerdotium novum, fieri præter unum sacerdotium non potest. Quisquis alibi collegerit, spargit.* Et idem Cyprian. *in lib. de unitate Eccles. Qui cathedram Petri, super quam fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesia se esse non confidat.* S. Hieron. *in ep. ad Damasum Papam* scribit : *Cum successore Piscatoris loquor.... super illam petram, scilicet cathedram Petri, ædificatam Ecclesiam scio, quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Si quis in arca Noë non fuerit, peribit regnante diluvio.... Quicumque tecum non colligit, spargit, hoc est, qui Christi non est, antichristi est.* S. Basilius *ep. 52. ad Athan.* scribit : *Romanum Pontificem compellendum esse, ut quid credendum sit, si per concilium definiri non donetur, ipse determinaret.* S. Aug. *l. 1. contra Julianum. c. 5. Per Papæ rescriptum causa Pelagianorum finita est.* S. Thomas *Quodlib. 10. art. 6. Magis standum est sententiæ Papæ, ad quem pertinet determinare de fide, quàm quorumlibet sapientum. Et 2. 2. q. 11. art. 2. ad. 5. : Postquam essent aliqua Ecclesiæ auctoritate determinata, hæreticus esset, si quis repugnaret; quæ quidem auctoritas principaliter residet in S. Pont.* S. Bon. *in Summa theol. q. 1. ar. 3. d. 5. Papa non potest errare, suppositis duobus : Primum quòd determinet quatenùs Papa; alterum, ut intendat facere dogma de fide.*

114. — Probatur IV. ex ipsa Schola gallicana, falsò enim nobis objicit *Hottingerus* hæreticus, dicens : Gallia universa a vobis dissentit. Quandoquidem asserit *Milante Exercit.* 19. *dict. prop.* 29. *Alexand. VIII.* paucos esse Gallos, qui Romani Pontificis infallibilitatem contendunt, respectu ad Gallos nobiliores, qui illam propugnant, præsertim *Petrus Mattei Spondanus* disserens in Decr. Const. *Bosvinus tom.* 4. *de Concordia.* Idem aliquando docuit *Gerson de pot. Eccl. c.* 10. dicens : *Tandem ex his dicere possumus, quòd plenitudo potestatis est à Christo collata Petro, sicut vicario suo, et suis successoribus.* Ita scripsit hic doctor in præfato loco. Cæterùm nulli dubitandum, quòd *Gerson*, et ait *P. Victoria in suo Tract. de auctoritate Papæ et concilii tr.* 5. *per omnia fuit infestissimus auctoritati Summorum Pontificum, et multos alios infecit suo veneno ; earum enim differt à schismate ejus sententia de auctoritate Papæ.* Idem statuere conati sunt Episc. Gallicani antiqui ann. 1626. *art.* 137. et in concil. generali Lugd. 2. (ubi præ cæteris numerabantur Episcopi Galli, qui Græcorum confessionem receperunt : scilicet, quòd sancta Romana Ecclesia plenum principatum obtineret super universalem Ecclesiam, etc. ut infra referetur). Et quamvis Universitas Sorbonica (ortum agnoscens à *Roberto Sorbon* ex anno 1253. confessario *S. Ludovici*, erectaque à *Carolo rege* ann. 1290. in Universitatem) contrariæ fuerit sententiæ, hoc tamen accidit tantùm ex tempore concilii Constantiensis operâ *Gersonis*, et *Almaini*, qui in eadem Universitate adscripti ad comprimendum trium Pontificum schisma, ad concilium, tamquam ad judicem superiorem, et in hujusmodi casu necessarium, causam deferendum existimarunt. Novissimi verò Sorbonici non attendentes, quòd ipsorum majores de Papa dubio sint locuti, eorum innixi auctoritati, dixerunt judicium Romani Pontificis non esse infallibile, nisi Ecclesiæ, sive generalis concilii consensus accedat. Cæterùm ante concilium Constantiense et Basileense advertit *Raynaldus* scriptor Gallus *in Opusc. de Rom. Pont.* omnes theologos anteriores unanimiter docuisse, definitiones pontificias, etiam extra concilia, rem facere de fide. Imò habetur ad *Nauclerum p.* 4. *lib.* 8. *c.* 6. quòd Facultas Parisiensis an. 1320. damnavit tamquam hæreticos articulos *Marsilii Paduani* dicentis : Romanum Pontificem esse fallibilem. Et an.

1534. (ut apud eumdem *Nauclerum*) damnavit eumdem errorem contra *Joannem Morandum*. Item *Duvallius* doctor Gallus, qui scripsit circa ann. 1712. *de Sup. Pont. p. 1. q. 7.* refert, consuetudinem fuisse Facultatis Parisiensis, ut ab ea laureati protestationem, numquam Ecclesiæ Romanæ contradicendi, præmitterent. Idem author refert, ipsam Facultatem damnasse ut hæreticum *Marcum Antonium de Dominis*, quia docebat Pontificis auctoritatem esse fallibilem. Ideo præfatus *Duvallius*, quamvis ejusdem Sorbonæ doctor, loco citato non dubitavit sic scribere : *Opinio, quæ Romæ tenetur, vacat omni temeritate, cùm totus orbis, exceptis pauculis doctoribus, eam amplectatur, et præterea rationibus validissimis tum ex Scriptura, conciliis, et patribus, tum ex principiis theologiæ petitis confirmetur.* Et *p. 4. q. 7.* subdit : *Nemo nunc est in Ecclesia, qui ita pro certo sentiat præter* Vigorium *et* Richerium, *quorum si vera esset sententia, totus ferè orbis christianus, qui contrarium sentit, in fide turpiter erraret.* Propterea addit, quòd opinio de prælatione conciliorum auctoritati Romani Pontificis, *à temeritate inobedientiæ vix potest excusari; fovet enim ut plurimùm inobedientiam et dissidia multa; magnosque tumultus semper in Ecclesia excitavit.* Hinc videre est apud *Troila tr. 6. de Sum. Pont. ar. 6. ex n. 54.* et ap. *Milante in Exercit. dogm. 19. super prop. 29. Alexand. VIII.* quot concilia provincialia Gallicana plauserint Pontificis infallibilitati. Synodus ipsa Parisiensis an. 1626. in *ar. 137.* Tit. Monita cleri Gallicani ad dominos Archiepiscopos regni, ecce quid sensit : *Hortamur igitur Episcopos omnes, ut sanctam apostolicam Romanamque Ecclesiam, utpote ex Dei sponsione infallibili Ecclesiarum matrem...* Et infrà loquens de ipso Romano Pontifice : *Is enim successor est Petri, super quem Christus Jesus Ecclesiam fundavit, quando illi claves regni cœlorum, et donum infallibilitatis in causis fidei reliquit.....* Valdè autem notandum id quod Episcopi Galliarum (ut refert *Milant. l. c.*) in obsequium bullæ, quam *Innoc. X.* emanavit in confixione Jansenianarum thesium, ad ipsum scripserunt : *Beatissimi Pater, optata pervenit ad nos Constitutio illa, qua V. Sanctitatis auctoritate quid sentiendum sit de controversis quinque propositionibus excerptis è* Corneiii Jansenii *Yprensis Episcopi libris perspicuè decernitur.... Quo in negotio illud observatione dignum accidit, ut quemadmo-*

'um ad Episcoporum Africæ relationem Innoc. I. *Pelagianam ·æresim damnavit olim; sic ad Gallicanorum Episcoporum onsultationem hæresim ex adverso Pelagianæ oppositam* nnoc. X. *auctoritate suâ proscripserit. Enimverò vetustæ lius ætatis Ecclesia catholica, solâ cathedræ Petri auctoritate ulta, quæ in decretali Epistola* Innocentii *ad Africanos data ucebat; quamque dein* Zosimi *altera ad universos orbis piscopos epistola subsecuta est, Pelagianæ hæresis damnationi bsque cunctatione subscripsit: perspectum enim habebat, on solùm ex Christi D. pollicitatione Petro factâ, sed etiam x actis priorum Pontificum et anathematis adversùs* Appol-narium *et* Macedonium, *nondùm ab ullâ Synodo œcumenicâ amnatos, à* Damaso *paulò anteà jactis, judicia pro sanciendâ gulâ fidei à summis Pontificibus data, super Episcoporum nsultatione (sive suam in actis relationis sententiam ponant, ve omittant, prout illis collibuerit) divinâ æquè, ac summâ r universam Ecclesiam auctoritate niti: cui Christiani omnes officio ipsius quoque mentis obsequium præstare teneantur, etc.* Deindè præfati Episcopi bullam venerantes eam omulgare promiserunt.

115. — Probatur V. rationibus: Prima ratio est *D. Th.*, i 3. *p. q.* 25. *art.* 1. docet pollicitationem infallibilitatis in bus fidei tantùm successoribus Petri esse factam, et ideò it Ecclesiam non posse errare, quia Papa errare nequit: *ctesia universalis* (verba *D. Th.*) *non potest errare, quia e qui in omnibus exauditus est pro suâ reverentiâ, dixit tro: Ego oravi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua.* unda ratio est ejusdem S. Doctoris, qui alibi 2. 2. *q.* 1. 10. ait, quòd in Ecclesiâ non posset una fides servari, i per ejus caput Pontificem quæstiones fidei definirentur. *ratio est, quia una fides debet esse totius Ecclesiæ* (*secun-m illud* 1. *ad Cor.* 1.), *quod servari non posset, nisi quæstio ei determinaretur per eum, qui toti Ecclesiæ præest.* Ratio tia est inveterata Ecclesiæ consuetudo. Hâc ratione pro ûtrâ sententiâ tuendâ utitur eruditissimus *Melchior Canus* suo *perdocto Opusculo de locis theologicis l.* 6. *c.* 7. ubi ait: *nullus itaque* (*sic author arguit*) *legum Christi serior est erpres, quàm perpetuus Ecclesiæ usus; Ecclesia verò in i rebus, non ad Antiochenum, Alexandrinum, Hierosoli-tanum, sed Romanum Pontificem omni tempore recur-*

verit, ejusque judicia utì irrefragabilia semper tenuerit : cur dubitabimus illum Petro in hâc prærogativâ dare successorem? Hoc ipso rerum testimonio roboratur : nam Christi de Petro, et Successoribus vaticinia in Romana Ecclesia videntur impleta. Cùm cæteræ apostolorum Ecclesiæ, vel ab infidelibus occupatæ, vel ab hæreticis affectæ aliquando fuerint : hæc una tot inter hostes nec infidelibus, nec hæreticis valuit expugnari. Hinc quæri solet, an hæreticum sit asserere, posse quandoque Romanam Sedem, quemadmodùm et cæteras, à Christi fide deficere? Ei faciant satis Hieronymus *perjurum dicens, qui Romanæ Sedis fidem non fuerit secutus;* Cyprianus *dicens : Qui cathedram Petri, supra quam fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesiâ esse non confidat; Synodus Constantiensis hæreticum judicans, qui de fidei articulis aliter sentit, quàm S. Rom. Ecclesia docet. Illud postremò addam, cùm ex traditionibus apostolorum ad evincendam hæresim argumentum certum trahatur; constet autem, Romanos Episcopos Petro in fidei magisterio successisse, ab apostolis esse traditum, cur non audebimus assertionem adversam tanquàm hæreticam condemnare? Sed nolumus Ecclesiæ judicium antevertere : illud assero, et fidenter quidem assero, pestem eos Ecclesiæ et perniciem afferre, qui aut negant Romanum Pontificem Petro in fidei doctrinæque auctoritate succedere, aut certè astruunt Summum Ecclesiæ Pastorem, quicumque ille sit, errare in fidei judicio posse. Utrumque scilicet hæretici faciunt : qui verò illis in utroque repugnant, hi in Ecclesiâ catholici habentur.* Hucusque *Canus :* cui valdè favet id quod *D. Cyprianus* sedulò advertit in *Ep.* 3. *l.* 2. dicens : *Neque enim aliunde hæreses obortæ sunt, quàm inde, quòd Sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesiâ Sacerdos, et ad tempus judex vice Christi cogitatur.* Et ratio hujus gravis sententiæ *Cypriani* est, quia Romanæ Sedis decretis illi, qui pertinaciter restiterunt, primùm (ut benè advertit cit. Episcopus Sabiensis) schismatici facti sunt, deinde hæretici.

Ex his omnibus tandem inferunt DD. prout *Suar. l.* 3. *de Fidei defen. Bannez, et Bellarm. l.* 4. *de Pont c.* 2. nostram sententiam esse saltem fidei proximam ; et *contraria* (dicit *Bellarm. l. c.*) *videtur omninò erronea, et hæresi proxima.*

Postquam hæc scripsi, alia mihi occurrerunt multùm no-

atu digna pro Summi Pontificis infallibilitate, quæ præser-
im adversùs relatam Gallicani cleri declarationem urgent.
Dicitur in eâ : *Nec tamen irreformabile esse judicium* (nempe
Pontificis) *nisi Ecclesiæ consensus accesserit.* Nunc quæri-
nus, quomodo hujusmodi consensus accedere debeat? Alii
icunt, tum pontificias definitiones evadere irreformabiles,
ùm omnium fidelium consensus accedit. Alii, cùm saltem
ccedit consensus omnium Episcoporum. Alii putant, unius
ntùm provinciæ consensum satis esse. Alii demùm requi-
unt consensum majoris partis Episcoporum in orbe christiano
egentium; hæc enim opinio conformior est consuetudini,
uâ œcumenicæ Synodi usæ sunt in dubiis fidei decernendis.
oc posito, quæritur, quid dicendum, si pontificio decreto
ars æqualis Episcoporum accedat? quid tunc de Pontificis
udicio sentiendum? et quid si minor accedat pars, ut seculo
V. accidit, cùm sententiæ *S. Melchiadis* Papæ tantùm 18.
piscopi orthodoxi adhæserunt, sed contrà alii 400. eam reje-
erunt; prout refert *Haunoldus Introd. ad jus. canon. p.*162.
a simili casu quis litem dirimet, si unus supremus judex
on agnoscatur, qui fidei causas definiendi infallibilem po-
statem habeat? Si autem consensus majoris partis Episco-
orum sufficit, utique Papam esse infallibilem credere omnes
nemur, statim ac aliquid circa fidem, aut mores ipse de-
initivè decernit; non solùm etenim major pars, sed tota ferè
ecclesia, exceptâ Galliâ, id docet, et semper docuit. Aut
itur infallibilitatem Pontificis fateri oportet, aut dicere quòd
ecclesia catholica tantùm ad exiguum Gallorum numerum
ilacta sit.

Præterea certum est, quòd si Gallicani cleri admitteretur
ntentia, ita ut Pontificis judicium esset fallibile, donec
nsensus Ecclesiæ accederet, modus hæreticos de suis erro-
us convincendi ampliùs non suppeteret, etiamsi generalia
ncilia adhiberentur : hæretici enim judicio concilii, in
o ipsi non intersunt, numquam acquiescunt, eò quòd de-
iente interventu ipsorum, qui saniorem Ecclesiæ partem
nstituere præsumunt, quodcumque concilium irritum esse
clamant. Hinc mos ortum habuit, quòd heterodoxi, cùm
ores suos ad Romanam Sedem viderint denuntiari, aut
eâ proscribi, ad damnationem evitandam statim appellare
œcumenicum concilium consueverunt. Quapropter sapien-

ter scripsit *S. Cyprianus*, cujus verba hìc juvat repetere: *Non aliunde hæreses obortæ fuerunt, aut nata schismata, quàm inde, quòd Sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesiâ ad tempus judex vice Christi cogitatur; cui si secundùm magisteria divina obtemperaret fraternitas universa, nemo Ecclesiam scinderet.* Proindè scribit *P. Petitdidierus* Abbas Senonensis *in præfat. ad Tractat. de auctorit. et infallibilitat. S. Pontif.* quòd si hæc *S. Cypriani* regula servata fuisset, facilè Jansenianorum ora præclusa fuissent in tam longâ bullæ *Unigenitus* disceptatione; at quia ipsi relatæ Gallicani cleri declarationi sunt innixi, qua infallibilitas Pontificis, antequam Ecclesiæ accedat consensus, negatur, ideò usque adhuc de acceptatione bullæ certant, et lis in Gallià adhuc vivit, et viget.

Fautores declarationis opponunt, quòd Ecclesia est corpus Christi mysticum, unde dicunt, quòd sicut corpus nequit subsistere sine capite, ita caput nequit subsistere sine corpore. Sed huic facilè respondetur. Nulli dubium est, quòd nec corpus potest esse sine capite, nec caput sine corpore; sed nihil obest hoc in casu nostro, ubi non de corporis constitutione, sive integritate, sed tantùm de corporis Ecclesiæ regimine agitur: constitutio quidem corporis importat, ut ipsum non sit sine capite, et caput non sit sine corpore: corporis autem Ecclesiæ regimen importat, ut sicut corpus humanum à mente hominis gubernatur, sic corpus Ecclesiæ gubernetur à Papâ tamquam ab ejus capite. Officium igitur capitis, id est Pontificis, est docêre et regere Ecclesiam; officium corporis, id est Ecclesiæ, est instrui, et obedire Pontifici.

Id quippe concilium Florentinum disertè nos docuit, appellando Pontificem *caput totius Ecclesiæ, omnium christianorum patrem, et doctorem,* . proindè subjungens, *Et ipsi regendi Ecclesiam plena potestas tradita est.* Idque sanè eruitur ex verbis Christi Domini, cùm dixit Petro: *Tu es Petrus et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Et aliàs: *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Quod autem Dominus Petro dixit, profectò omnibus etiam ejus successoribus dixit, namque, ut observat *S. Augustinus*, potestas Pastoris universalis non fuit Petro propter ipsum collata, sed propter Ecclesiam ab ipso regendam; et ideò potestas in Ecclesiam ità Petro conferri debuit, ut ad omnes Pontifices successores

pertransiret, et Ecclesia usque ad consummationem seculi permansura rectè regeretur, unitasque ejus usque ad finem conservaretur. Si decreta Pontificum non essent infallibilia, nisi consensus Ecclesiæ accederet, utique dicendum foret, quòd non Ecclesia fundata sit super Petrum, sed quòd Petrus fundatus sit super Ecclesiam. Et sic pariter dicendum, quòd non fratres confirmandi fuissent à Petro, sed Petrus confirmandus à fratribus.

Cæterùm doctrinam nostram, quòd decreta dogmatica Pontificis sint infallibilia, testatur *Bellarminus* (*Controv. l. 4. de Rom. Pontif.*) fuisse antiquam ferè omnium catholicorum, theologorum, et patrum. *Canus de loc. theol. l.* 6. *c.* 5. refert pro eâ testimonia *Irenæi*, *Cypriani*, *Ambrosii*, *Cyrilli*, *Hieronymi*, *et Bernardi*. Habetur præsertim inter alias auctoritas *S. Th.* 2. 2. *q.* 1. *art.* 10. qui ut certam doctrinam hanc tradit, dicens: *Ad illius* (id est Pontificis) *ergò auctoritatem pertinet finaliter determinare ea quæ sunt fidei, ut ab omnibus inconcussâ fide teneantur. Et hujus ratio est, quia una fides debet esse totius Ecclesiæ; quod servari non posset, nisi quæstio fidei determinetur per eum, qui toti Ecclesiæ præest.* Eamdem rationem olim protulit *Joannes de Parisiis Lib. de potest. regis, et Papæ c.* 3. pro infallibilitate Pontificis, antequam in eam infestus esse inciperet; en ejus verba: *Divideretur Ecclesia, nisi per unius sententiam unitas servaretur: hic autem principatum ejusmodi habens est Petrus, successorque ejus.*

Id etiam plurimi Pontifices expressè declaraverunt. *Anacletus* (*Epist. 1. de oppress. Episc.*) sic scripsit: *Majores causæ ad Sedem apostolicam referantur.... super quam Christus universam construxit Ecclesiam, dicens ad B. Principem Apostolorum: Tu es Petrus, et super hanc petram, etc.* Id confirmat idem Pontifex *in ep.* 3. *de Patriarch.* (ut habetur in *can. Sacrosanctâ, dist.* 22.) ibique explicat, quid intelligatur nomine *Sedis apostolicæ*, dicens: *Hæc sacrosancta Romana, et apostolica Ecclesia ab ipso Domino obtinuit eminentiam potestatis super universas Ecclesias.* Idem expressiùs declaravit *Nicolaus I.* ut legitur in *can. Omnes, dist.* 22. ubi habetur: *Fidem quippe violat, qui adversùs illam* (scil. Ecclesiam Romanam) *agit, quæ mater est fidei.* Ibique hæreticum dicendum esse præscribit, qui Romanæ Ecclesiæ privi-

legium negaret Petro concessum, nempe ut ei *terreni simul et cœlestis imperii jura à Christo Domino commissa fuerint.* Hancque *Nicolai* sententiam confirmavit Synodus VIII. adversùs *Photium*, et *Michaelem*, qui hujusmodi privilegium Rom. Sedis infirmare conati fuerant.

Idem scripsit *Innocentius III. Epist.* 209. *ad Patriarch. Constantin. apud Balbut. l.* 3. ubi loquens de primatu Romanæ Ecclesiæ, et memorans de verbis illis, *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua;* sic deinde subdit: *Ex hoc innuens manifestè, quòd Successores ejus à fide catholicâ nullo umquam tempore deviarent, sed revocarent magis alios, per hoc sic ei alios confirmandi potestatem indulgens, ut aliis necessitatem imponeret obsequendi.* Idem scripsit *Gregorius VII.* inquiens: *Ecclesia Romana numquam erravit, nec pro catholico habendus est, qui huic Ecclesiæ non conjungitur.* Idemque senserunt plures alii Pontifices, *Evaristus, Alexander I., Sixtus I., Pius I., Victor, Zephyrinus, Marcellus, Eusebius, et alii* quos refert *Canus lib.* 6. *cap.* 4.

Eamdem sententiam de infallibilitate pontificiarum definitionum, præter concilia Chalcedonense, Lugdunense, et Florentinum *n.* 112. suprà relata, confirmavit Synodus VIII, ubi loquendo de auctoritate Sedis Romanæ sic patres fassi sunt: *In quâ est vera, et integra christianæ religionis soliditas; quare non consentientes Sedi apostolicæ, eorum nomina inter sacra mysteria non sunt recitanda.* Idem habetur in concilio œcumenico Viennensi (ut refertur in *Clem.unic. de Summ. Trinit.*) ubi dictum fuit: *Dubia fidei declarare ad Sedem apostolicam dumtaxat pertinet.* Alia plura clarissima testimonia referuntur à *Cano l.* 6. *c.* 6. quibus R. Ecclesiæ comprobatur auctoritas.

Scribit *P. Petitdidierus loco suprà relato cap.* 14. historiis satis compertum haberi, quòd nullus vel ferè nullus hæreticus conciliorum judicio umquam acquievit; contrà verò plures eorum judicio Pontificis acquieverunt, cùm ipse illis præsto occurrerit. De cætero primis Ecclesiæ sæculis plures errorum contra fidem satores, semper ac à Romanis Pontificibus damnati fuerunt, statim ut hæretici, nullo expectato Ecclesiæ consensu, ab omnibus habiti sunt. Sic accidit anno 150 cùm *Valentinus* damnatus fuit ab *Hygino*: anno 215 Montanistæ à *Zephyrino*: anno 300 *Jovinianus* à *Siricio*: anno 416 *Pelagius* ab *Innocentio I.* Unde ipsimet Galliæ

Episcopi in litteris ad *Innoc.* X. missis, postquam Pontifex ille Jansenianas propositiones proscripsit, ita scripsêre : *Non solùm ex Christi pollicitatione Petro factâ, sed ex actis priorum Pontificum, judicia pro sanciendâ regulâ fidei à Summis Pontificibus lata super Episcoporum consultatione, divinâ æquè ac summâ per universam Ecclesiam auctoritate niti, cui christiani omnes ex officio ipsius quoque mentis obsequium præstare teneantur.* Definitionibus ergò Pontificis, priusquàm fidelium accedat consensus, ipsi obsequium ex officio præstare tenentur.

Ita igitur firmè tenuerunt omnes antiqui ; sed eadem, scribit *Bellarminus loco suprà cit.*, est hodie sententia cunctarum nationum, solâ Galliâ exceptâ. Eamdemque ubique receptam esse scribit *Benedictus XIV. in epistolâ datâ ad Inquisitorem generalem Hispaniarum die* 15. *Jul.* 1748. ut refert *Billuart* 2. 2. *t.* 1. *diss.* 4. *a.* 5. Quamvis autem (ait *P. Petitd. c.* 15. §. 5.) ob caliginem offusam ex dictis à *Gersone*, et Cardinali de Alliaco quædam Universitates Germanæ et Poloniæ aliud senserint, postèà tamen omnes in infallibilitatem pontificiarum definitionum consenserunt ; ita ut hodie nulla Universitas, nullusque theologus extra Galliam reperiatur, qui infallibilitatem Papæ, ejusque supra concilia auctoritatem non tueatur. Imò *Augustinus Triumphus* academiæ Parisiensis doctor *Lib. de potest. Ecclesiæ q.* 10. *a.* 3. non obstante *Gersonis* auctoritate, asserere non dubitavit, hæresim esse, Pontifici aliquid de fide decernenti non adhærere.

116. — Objiciunt adversarii, plures Pontifices in fidei judiciis errasse. Sed facili negotio nos ab hâc oppositione possemus expediri, generaliter respondendo cum *Cano*, et *Bellarmino*, quòd ii Pontifices, qui errasse adducuntur, non ut universales Ecclesiæ doctores, sed tantùm privatè locuti fuerint, ut ex historiis patere demonstrant. Sed ne ex aliquibus gestis, quæ passim, et jactanter, sed nimis discerpta ab adversariis adducuntur, quis fortè decipiatur, nobis ad singula libet respondere.

117. — Objiciunt I. quòd *Liberius* Papa Arianæ hæresi non dubitaverit subscribere. In hoc autem sciendum, quòd cùm *Liberius* primùm ad Mediolanensi conciliabulo subscribendum reluctaret, in exilium à *Constantio* Imperatore fuit expulsus, ac in ejus locum ab Arianis suffectus fuit *Felix* II.

Indeque Ariani in conventu Firmiensi novam fidei formulam prodiderunt, in quâ dolosè dixerunt Filium Patri similem in substantiâ. Huic *Liberius*, tædio exilii victus, imprudenter subscripsit : ob quam rem ab exilio revocatus Romam devenit, sed à Romanis ob hujusmodi flagitium adversis rejectus fuit, et in ejus locum *Felix* advocatus; qui postmodùm ob suam constantiam in abjiciendâ Arianorum formulâ damnatus capite plexus est. At *Liberius*, *Felice* defuncto, cùm resipuisset, eamdemque formulam damnasset, denuò Pontifex est acclamatus. *Liberii* itaque privatus lapsus, cùm ipse non ex cathedrâ docuerit, nostram non infirmat sententiam.

Objiciunt II. *Vigilium* Papam in Epist. ad Theodoram Imperatricem anathema dixisse iis, qui duas in Christo naturas confiterentur, quo videtur ipse Pontifex hæresi Eutychetis adhæsisse. Sed hìc notandum, ut refert *Baron.* ann. 547. n. 40. quòd hunc errorem *Vigilius* professus sit tempore, quo, expulso Imperatricis ope *Sylverio* legitimo Pontifice, ipse Papa, potiùs antipapa, fuit creatus. Sed postmodùm, cùm idem, mortuo *Silverio*, legitimè Sedem pontificiam est adeptus, nullo modò errorem illum protulit umquàm, aut simulavit.

118. — Objiciunt III. in eumdem *Vigilium*, quòd approbasset tria capitula, quæ posteà damnavit concilium constantinopolitanum generale, jam ab ipso *Vigilio* inde Confirmatum. Sciendum hìc, quòd *Justinianus* Imperator, operâ *Theodori Cæsariensis*, edictum prodidit, in quo tria capitula continebantur, scil. damnatio memoriæ et scriptorum *Theodori Mopsuesteni*, *Ibæ* Episcopi Edessæ, et *Theodoreti* Episcopi Cypri, in quibus errores *Nestorii* excusabantur. At quia in conc. Chalcedonensi præfatorum auctorum laudabilis mentio facta fuit, plures Episcopi edictum illum reprobârunt. Deindè Constantinopoli consensu Pontificis concilio convocato, juxta Cæsaris edictum, tria illa capitula fuerunt confirmata; et *Vigilius* ad suasionem Imperatoris edicto clam subscripsit. Sed, ut hoc propalatum fuit, magna in Ecclesia scissio orta est. Quâ de re *Vigilius* decrevit, ut effectus edicti suspenderetur, et res ad generale concilium revocaretur. Deindè idem *Vigilius* in quodam suo rescripto, *Constituto Vigilii* vocato, damnavit quidem scripta *Theodoreti* et *Ibæ*, sed personas à censuris immunes reliquit. Verum est, non

negamus, quòd posteà anno sequenti Imperator à *Vigilio* revocationem *Constituti*, et concilii Constant. confirmationem obtinuit; sed ex hâc revocatione quid aliud inferre possunt adversarii, nisi ad summum id quod dicit *S. Gregorius lib.* 3. *epist.* 3. *Non enim mutatio sententiæ, sed inconstantia sensûs in culpa est.* Si quis autem dixerit, quòd *Vigilius* in suo *Constituto* in fide erravit, pariter dicere deberet, quòd erravit et Synodus Chalcedonensis, quæ idem declaravit ac *Vigilius* in suo *Constituto*. Cæterùm constat rem hanc non ad fidem pertinuisse; quòd enim *Theodoretus* et *Iba* non solùm malè, sed etiam malâ fide descripsissent, et ideò non tantùm scripta, sed etiam personæ fuissent damnandæ, meri facti res erat. Hinc ne dicantur concilia inter se discrepasse, dicendum quòd in Chalcedonensi fuit pertractatum de personis, in Constantinopolitano autem de scriptis. Hinc *S. Gregorius* monuit: *Scire vos volo, quòd in ea,* (scilicet in Synodo Chalcedonensi) *de personis tantùm, non autem de fide aliquid gestum est.*

119. — Objiciunt IV. *Maimburgus* et *Jueninus*, in VI. et VII. Synodo *Honorium* Papam ob epistolas ad *Sergium* Monothelitarum principem damnatum ut hæreticum fuisse; in actione enim 13. VI Synodi sic legitur: *Simulque anathematizare prævidimus et Honorium, qui fuerat Papa antiquæ Romæ, eò quòd invenimus per scripta, quæ ab eo facta sunt ad Sergium, quòd in omnibus ejus mentem secutus est, et impia dogmata confirmavit.* Ac proindè concilium Romanum II. sic de eo declaravit: *Honorium judicatum fuisse post mortem à VI. Synodo, quia de hæresi fuit accusatus.* Hocque asseritur confirmatum à *S. Leone* Papa in epistolâ ad *Constantinum* Imperatorem, in quâ legitur *Leo* inter hæreticos enumerasse etiam *Honorium*.

Resp. I. Non desunt plures scriptores, qui asserunt epistolas enuntiatas à Græcis fuisse suppositas, et *Roncaglia in Animad. in Natalem* dicit peritiores criticos asserere, quòd eta præfatæ Synodi ad nos adulterata pervenerint. Nec adulteratio hæc gratis asseritur, sed eam ut certam testatur *S. Gregor. l.* 5. *epist.* 14. Et videtur clarè etiam probari ex eadem synodo, in quâ alibi tantùm damnati leguntur ii, qui in epistolâ *Agathonis* Papæ ad Imperatorem nominati fuerunt. Et in eâ epistolâ nulla mentio de *Honorio* facta fuit, imo

fuit pronuntiatum, Romanam cathedram numquam defecisse, et numquam deficere posse. Et hoc sanè creditur *Agatho* pronuntiasse ad omnem evellendam erroris suspicionem adversùs *Honorium*, cujus innocentia antea diù discussa, et enixè à *S. Maximo* propugnata fuerat, et patefacta judicio *Joannis* Papæ antecessoris *Agathonis*. Pariter acta VII. Synodi corrupta fuisse testatur *Anastasius* bibliothecarius *in Præf. hist. ad VI. Synodum*. Ad concilium autem Romanum respondetur, id patres concilii asseruisse ducti ex falsis corruptisque actis prædictæ VI. Synodi, ut suprà ostensum est. Pariter epistolam *S. Leonis* suppositam fuisse à Græcis latè multisque validis argumentis probat *Baronius* ad annum Christi 683. *n.* 19. *et sequenti.*

Sed adhuc admissis pro veris tùm actis præfatarum Synodorum, tùm epistola *Leonis :* Resp. II. quòd epistolæ *Honorii* benè possint explicari in sensu catholico, ut tenent *Frassen et Tournely, Præl. theol. de Eccles. quæst.* 3. *art.* 4. *vers. fin.* ac id affirmant viri dignissimi, ut *S. Maximus*, qui in disputatione contra *Pyrrhum* eodem tempore *Honorii* eum defendit, et de Monothelitarum erroribus indemnem fecit. Idem scripsit *Anastasius Honorii* secretarius. Idem *Joannes IV. in Apologiâ pro Honorio ad Constantinum* Imperatorem, ubi asseruit, quòd *Pyrrhus* festinabat quidem ad sensum suum *Honorium* attrahere, sed *Honorius* à falso dogmate prorsùs fuit alienus. *Honorius* enim duas in Christo voluntates, et operationes fassus est, sed prudenti consilio nomina prohibuit unius vel duarum voluntatum, quæ tunc erant inaudita; tunc enim temporis, cùm Monothelitarum error exsurgeret, et *Cyrus Alexandrinus* unam in Christo operationem, *Sophronius* autem Hierosolymitanus duas prædicaret, *Honorius* ad sedandum imminens schisma in suâ primâ epistolâ scripsit, abstinendum tam à voce unius operationis, ne videretur cum Eutychianis unam in Christo naturam agnosci; quàm à voce duarum operationum, ne cum *Nestorio* duas personas supponi appareret. Et hoc patet ex epistola II. ipsius *Honorii*, ubi sic habetur: *Referentes ergò, sicut diximus, scandalum novellæ adinventionis, nos non oportet unam vel duas operationes prædicare, sed pro una, quam quidam dicunt, operatione; nos autem operatorem Christum Dominum in utriusque naturis veridicè confiteri.* Ita apud *Frassen t.* 7. *tr.* 1. *diss.* 2. *a.* 1. *sect.* 2. *q.* 3.

Nec obstat illud quod *Honorius* etiam scripsit : *Unam tantùm voluntatem fatemur Domini nostri Jesu Christi.* Nam ibi tantùm de humanâ naturâ Christi locutus est, cùm dixerit in homine Christo non adfuisse duas pugnantes voluntates, alteram carnis, alteram spiritûs, sed unam spiritûs tantùm ; in Christo enim caro non concupiscebat adversùs spiritum : *Quia profectò* (en ejus verba) *à Divinitate assumpta est nostra natura, non culpa.... Nam lex alia in membris, aut voluntas diversa non fuit vel contraria, aut super legem natus est humanæ conditionis.* Hinc prædictus *Joannes* scripsit : *Secundùm hunc igitur modum dictus decessor noster scripsisse dignoscitur, quia in Salvatore nostro duæ voluntates contrariæ in membris ipsius penitùs non consistunt, quoniam nihil vitii traxit ex prævaricatione primi hominis.* Ita apud *Nat.* qui non dubitavit id confirmare dicens, quòd *Honorius* in suis Epistolis *locutus est mente catholica, siquidem absolutè duas voluntates Christi non negavit, sed voluntates pugnantes.*

Resp. III. Dato etiam, quòd *Honorius* verè errasset, ait *Natalis*, dicendum à fidei tramite illum non deviasse, sed non virtute quâ debuit Monothelitis repugnasse. Et quamvis *Natalis* credat, VI. Synodum verè *Honorium* damnasse, dicit tamen non damnasse ut hæreticum sententiâ et pertinaciâ, sed ut fautorem hæreticorum ob patrocinium ipsis impensum ; pro cujus probatione affert epistolam *Leonis II. ad Constantinum Pogonatum* pro confirmatione Synodi, ubi *Leo* scripsit : *Anathematizamus Theodorum, Cyrum, Sergium, Pyrrhum, necnon et Honorium, qui profana proditione immaculatam* (Ecclesiam) *maculari permisit.* Et quamvis in canone VI. Synodi asseratur Honorius *mentem* Sergii *in omnibus secutus, et impia dogmata confirmasse;* hoc intelligendum, ait *Natalis*, non consentiendo, sed connivendo, seu silentium indicendo : hæreticos enim dicit in eamdem impietatem tendisse, sed ipsos pravi dogmatis assertione, *Honorium* catholici dogmatis dissimulatione. Hinc infert, quòd licèt *Honorius* hæreticus non fuerit, meritò tamen damnatus fuerit ob negligentiam in damnandâ Monothelitarum hæresi. Sic etiam sentit auctor anonymus in *lib.* cui titulus : *Gallia vindicata, diss.* 3. 5. *n.* 9. respondens *Ludovico Maimburgo : Quis nescit epistolas Hororii privatas fuisse, non dogmaticas,*

in quibus nihil Honorius definivit, sed tantùm suam privatam sententiam aperuit? Concedit enim, errare posse Pontifices ut homines, scriptis privatis respondendo, non autem ut magistros Ecclesiæ, fideles docendo : *Cùm hoc privilegium* (addit) *infallibilitatis in publicum Ecclesiæ bonum vergat, noluit Deus illud personæ, sed officio annecti : et tunc solùm præsto esse cùm pontificali officio fungeretur.*

120. — Objiciunt V. quòd *S. Cypr.* fortiter restitit decreto *Stephani* Papæ, et ad futurum concilium appellavit. Sed respondetur I. quòd S. Martyr numquam hoc dogma putaverit spectare ad fidem, sed tantùm ad disciplinam, dum ipsemet scripsit ad *Jubajanum epist.* 73. in hâc controversiâ quemlibet Episcopum se gerere posse juxta suum arbitrium. *Stephanus* enim numquam declaravit hoc esse de fide, sed tantùm ad ipsum *Cyprianum* scripsit : *Si quis à quacumque hæresi venerit ad nos, nihil innovetur, nisi quod traditum est.* Ut quia *Cyprianus* putabat vetustam traditionem esse, ut baptizati ab hæreticis iterùm rebaptizarentur : ideò concilium generale expetivit, ut ex testimonio tot Episcoporum praxis Ecclesiarum, hujusque rei veritas innotesceret. Prætereà, esto *Cyprianus* priùs restiterit, tandem decreto se subjecit ; ut testantur quamplurimi AA. *Cabass. Baron. Thomass. Lud. Bail, et alii apud Milante*, et hoc absolutè ex majorum testimoniis testatus est *S. Hieronymus* in Dialogo adversùs Luciferr. Sed nolo hìc multus esse, cùm altiùs hæc prima conclusio confirmabitur ex dicendis mox in secundâ, ad quam nunc veniamus.

§. II. *De auctoritate Pontificis supra concilium.*

121. — Prænotandum I. hoc, quòd Papa sit supra concilium, non intelligendum de Papâ dubio tempore schismatis. cùm probabiliter dubitetur de legitimâ ejus electione ; quia tunc quisque debet concilio subesse, sicut definivit concilium Constantiense *in sess.* 4. Tunc enim generale concilium supremam potestatem immediatè habet à Christo, sicut tempore Sedis vacantis, ut benè advertit *S. Antonin. p.* 3. *tit.* 25. *c.* 2. §. 26. Prænotandum II. idem valère respectu Pontificis hæretici manifesti et externi, non autem occulti aut mentalis.

Quamvis alii rectiùs dicant, tunc nequaquam Papam à concilio, tamquàm à suo superiore, auctoritate privari posse, sed immediatè exspoliari à Christo supposità conditione depositionis, prout ad id requisità. Prænotandum III. quòd concilium generale respectu Papæ possit multipliciter intelligi: Primò, cùm concilium sine Papa consideratur, et tunc nullam concilium auctoritatem habet, nisi in casibus prædictis schismatis, et hæresis: quia concilium est Episcoporum congregatio sub Papa utì capite constituta. Secundò, quando in concilio præsidet Papa, ut caput à corpore (nempe ab Episcoporum cœtu) non divisum; vel quando concilium confirmatur à Papâ; tunc nequit concilium intelligi esse supra Papam, nam aliàs concilium nullâ indigeret Papæ auctoritate, vel aliàs Papa auctorisaret contra seipsum, quod nequit subsistere. Tertiò, cùm concilium est congregatum à Papâ, et Papa consideratur ut caput, et Episcopi ut corpus à capite divisum, in hoc sensu quæritur, an Papa sit supra concilium, vel è converso?

122. — Circa hoc quæsitum *prima* hæreticorum *sententia* est, quòd conc. sit supra Papam, ut *Calvinus*, et alii. Huic autem sententiæ adhæserunt Episcopi conciliabuli Basileensis cum *Joanne Antiocheno*: et tempore schismatis *Joannes Gerson*, de quo ait *Victoria*: *Ille Doctor per omnia fuit infectus auctoritati Pontificum, et multos infecit suo veneno.* Et sic etiam tenuêre *Almainus Aliacensis*, et alii pauci illius temporis, quorum sententiam *Fagnanus* ait pro nihilo esse habendam, eò quòd ex ambitione ortum habuit in concilio Basileensi, dùm de eis fuit benemeritus *Felix V.* antipapa, postquam *Eugenium IV.* deposuerunt. Clerus autem Gallicanus declaravit, ut suprà relatum est, decretum concilii Constantiensis de auctoritate Synodi supra Papam etiam extra schismatis tempus extendendum. Differt tamen hæc sententia à sententia hæreticorum, qui dicunt Papam non esse totius Ecclesiæ caput, sed tantùm Romanæ; catholici verò dicunt Papam esse caput totius Ecclesiæ, non autem in concilio congregatæ et collectivè, sed divisivè singularum Ecclesiarum, ut se habet Generalis respectu ad monasteria religionis.

Adest *secunda sententia* Glossæ *in can. Nos, si incompetenter*, *caus.* 2. *qu.* 7. dicentis, quòd Papa sit supra concilium; tamen, ut ipse sponte se subjiciat concilio, concilii

sententiæ teneatur parere. Hoc verò rectè reprobant *S. Antonin. Cajet. Bellarm.* etc., quia, cùm auctoritas pontificia sit de jure divino, non potest Papa ei renuntiare, ut declaravit *Bonif. VIII. in Extrav. Unam sanctam, de major. et obed.* dicens : *Potestas suprema à Deo solo, non ab homine poterit judicari.* Secùs verò esset, si ageretur tantùm de judicio discretivo (non autem coactivo), ut aliqui Papæ fecerunt, dum accusati causas suas in concilio discuti voluerunt.

Tertia tamen *sententia*, cui subscribimus, tenet Papam non dubium semper esse supra concilium generale, sive supra omnes Ecclesias, etiam collectivè sumptas. Et hanc tuentur *S. Th. S. Bonav. Alex. de Ales, S. Joan à Capist., S. Bern. Sen. B. August. Triumphus. Baron. Bellarm. Sfondratus, Pallavic. Emman. Schelstrate, Lupus, Cabass. Cajet. Gotti, et alii nostri AA. communiter. Vide apud Milant. loc. cit.*

123. — Probatur I. ex Scripturis, et 1 ex *Lucâ*, c. 22. ℣. 31 : *Simon, Simon ; ecce satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum ; ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua : et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Observa, quòd Christus Dom. pro solo Petro rogavit, qui solus fratres confirmare debebat. Ergo, si fides Petri deficere potuisset, fratres non valuissent confirmari à Petro. Falsum est nonnullorum Parisiensium commentum, qui hoc loco putant Christum orasse pro Ecclesia universali, sive pro Petro ut totius Ecclesiæ figuram gerente ; Dominus enim designavit unam tantùm personam, *Simon, Simon ;* et cùm cœpisset loqui in plurali : *Satan expetivit vos, ut cribraret ;* deindè mutavit loquendi formam : *Ego autem rogavi pro te.* Certè, si de totâ Ecclesiâ locutus fuisset, multò rectiùs dixisset, rogavi pro vobis. Verba porrò illa, *confirma fratres tuos*, manifestè evincunt, Christum non fuisse Ecclesiam allocutum : qui enim fingi possunt Ecclesiæ universalis fratres ? nec audiendi sunt qui docent Christum orasse hoc loco pro perseverantiâ Petri, laborant namque ad interpretanda in eo sensu posteriora illa verba, *confirma fratres tuos.* Est itaque habenda textûs expositio, ut privilegium Petro, et successoribus ejus Christus impetraverit, ne aliquid contra fidem possent docêre. Ita scripsit *Agatho* Papa *in Epistolâ ad Constantinum* Imperat. quæ lecta est in VI. Synodo, et

ibi ab omnibus probata : *Hæc est vera fidei regula* (verba Epistolæ) *quam tenuit apostolica Christi Ecclesia, quæ per Dei gratiam à tramite apostolicæ traditionis numquam erasse probabitur, quia dictum est Petro :* Ego autem rogavi pro te etc. *Hinc Dominus fidem Petri non defecturam promisit, et confirmare eum fratres suos admonuit, quod apostolicos Pontifices meæ exiguitatis prædecessores confidenter fecisse semper cunctis est agnitum.* Ita elegantiùs *S. Leo* etiam monuit *in serm. 3. Assumpt.* ad Pontif. *In Petro ergo omnium fortitudo minuitur, ut firmitas, quæ Petro tribuitur, per Petrum apostolis conferatur.* Probatur 2. *ex Act. Apost. c. 15. ℣. 7.* ubi concilio inter apostolos inito, sic Petrus affatus est : *Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit, per os meum audire Gentes verbum evangelii, et credere.* Quibus verbis sat disertè Petrus significavit Deum tantùm ipsi, et successoribus suis potestatem docendi Gentes, quid debeant credere, tradidisse. Probatur 3. *ex Joann. c. 21. ℣. 16.* et 17 : *Pasce agnos meos..... pasce oves meas.* Hinc *D. Cyprianus ep. 9. lib. 3.* ait : *Ecclesia est plebs sacerdoti adunata, et grex pastori suo adhærens.* Eusebius Emiss. *in serm. Nat. S. Jo.* dicit : *Priùs agnos, deindè oves commisit, quia non solùm Pastorem, sed Pastorem pastorum eum constituit.* S. Bern. *l. 2. de Consid. ad Eug. III.* addit : *Habent illi assignatos greges, Tibi universi crediti : omni unus.* Sic loquuntur patres, probent autem adversarii, ubi in Scripturis habeatur, quòd oves in concilio desinant esse oves subjectæ suo pastori, imò quòd oves ibi in Pontificis pastorem commutentur. E contrario in Scripturâ legitur, quòd Pontifex fuit positus ut pastor, non tantùm ovium, sed totius ovilis, quando Christus pronuntiavit *Joan. c. 10. ℣. 16. Fiet unum ovile, et unus pastor.* Nec obstat dicere, quòd *Actor. c. 8. ℣. 14.* apostoli miserint Petrum unà cum Joanne in Samariam ; nam non miserunt imperio sed consilio tantùm, prout rex à suis ministris dicitur etiam ad bellum missus.

124. — Probatur II. ex conciliis, et 1. ex concilio Nicæno *can. 18.* ubi sancitur : *Omnes Episcopi in gravioribus causis liberè apostolicam appellent Sedem, cujus dispositioni omnes majores causas antiqua apostolorum auctoritas reservavit.* Ex quo canone *Julius I.* memoratur : et *Nicolaus I.* dicit, quòd

concilium sic non esset locutum, nisi infallibilem in Pontifice agnovisset potestatem. Rursùsque habetur in *can.* 29. ejusdem Nicænæ Synodi (ut apud *Fagnan.* cap. *Nullus de elect. n.* 49.) : *Ille, qui tenet sedem Romæ, caput est omnium patriarcharum, sicut Petrus, ut qui sit vicarius Christi super cunctam Ecclesiam christianam.* Si ergò Papa est supra Ecclesiam, necessariò supra concilium erit, quod Ecclesiam repræsentat, ut Constantiensis Synodus in relato Decreto quartæ sess. expressit. II. Ex concilio Chalcedonensi habetur (ut legitur apud *D. Thom. Opusc. contra Græcos*) : *Omnia ab eo* (scilicet à Papâ) *definita teneantur tamquàm à Vicario apostolici throni.* Refert insuper *Bellarm. t.* 2. *lib.* 2. *ex Act.* 3. ejusdem concilii, ibi damnatum fuisse *Dioscorum*, quia Romanum Pontificem ausit judicare et damnare, etiamsi hoc fecerit suffultus auctoritate Synodi Ephesinæ generaliter congregatæ. Ergo benè arguit *Bellarm.* si *Dioscorus* cum generali concilio Papam non valuit judicare, profectò infertur, concilium non esse supra Papam. III. Ex concilio Constantinopolitano IV. ubi *in sess. V.* sic habetur : *Neque nos sanè novam de illo judicii sententiam ferimus, sed jam olim à SS. Papa Nicolao pronuntiatam, quam nequaquam possumus immutare.* Et in can. 2. : *Itaque BB. Papam Nicolaum tanquam organum sancti Spiritùs habentes, etc.* Ergo hoc concilium declaravit sententiam Pontificis esse immutabilem. IV. Ex concilio Constantiensi, ubi, ut refert *Bellarm.* approbata fuit epistola *Martini V.* in quâ de hæresi suspectos sic interrogare præcipiebatur : *Utrùm credant, quòd Papa sit successor Petri habens supremam auctoritatem in Ecclesiâ Dei?* At certè potestas suprema illa est (rectè arguit *Bellarm.*) quâ nulla est major, et cui nulla æqualis. Deinde habetur, quòd idem concilium Constantiense damnavit propositionem 37. *Wicleſi*, quæ dicebat : *Papa non est immediatus, et proximus vicarius Christi :* Si ergò Papa est immediatus Christi vicarius, necessariò dicendus etiam superior concilio, aliàs non immediatus, sed vix mediatus vicarius Christi dici deberet. Valdè etiam nostram sententiam confirmat concilium Florentinum, prout relatum est suprà in probatione primæ conclusionis, ubi Papa appellatur totius Ecclesiæ caput, doctor, et pastor : caput enim non pendet à membris, doctor non instruitur à discipulis, pastor non regitur ab ovibus.

Maximè autem urget concilium Lateranense V. sub *Leone X. sess.* 11. in quo decretum Basileensis conciliabuli fuit reprobatum, et solemniter recepta fuit Constitutio *Leonis X. Pastor æternus*, in quâ perspicuis verbis fuit declaratum : *Solum Romanum Pontificem, tamquam super omnia concilia auctoritatem habentem, conciliorum indicendorum, transferendorum, ac dissolvendorum plenum jus et potestatem habere, nedum ex S. Scripturæ testimonio, dictis SS. PP. ac aliorum Romanorum Pontificum, sed propriâ eorumden conciliorum confessione manifestâ constat.* Huic autem expressæ definitioni potestatis pontificiæ supra concilia, duo tantùm ait *Bellarminus* objici posse : primum, quòd hoc concilium non fuerit generale, quia Episcopi nec ad numerum centesimum pervenerunt. Sed *Bellarm.* respondet hoc vix dici posse, dum concilium legitimè convocatum fuit, omnibus patuit, et in eo verus Pontifex præsedit : et ideò hoc concilium ut certè legitimum et œcumenicum communiter habetur, proùt vîdère est apud *Cabass. Grav. Baron. Thomassin.* etc. Alterum, quòd concilium non fuerit ab omnibus receptum : sed hoc parum refert (addit *Bellar.*), nam constat conciliorum decreta approbatione populi non indigere, cùm non ab eo auctoritatem accipiant. Et si decreta circa mores aliquando per desuetudinem abrogari valent, quia ex temporis diuturnitate præsumitur ipse Pontifex in abrogationem consentire, hoc tamen nequit esse in decretis circa fidem, quæ postquam sunt constituta, necessariò immutabilia evadunt : *Quod verò* (subjungit *Bellarm.*) *concilium hoc rem istam non definivit propriè ut decretum catholicâ fide tenendum, dubium est : et ideo non sunt propriè hæretici, qui contrarium tenent, sed à temeritate magnâ excusari non possunt.* Idemque tenent *Ludovicus Bail, et alii apud Milant. l. c.*

125. — Probatur III. ex definitionibus Pontificum (quos ideò novatores ambitionis, temeritatisque arguunt). Quamvis enim non videtur probare definitio judicis illius, qui an judex sit, in dubium revocatur : attamen negari non potest, saltem magnum pondus nostræ sententiæ addere tot definitiones Pontificum, qui justè existimantur, quòd non ita facilè has sanctiones emanassent ; nisi in Ecclesiâ sat universè hæc sententia esset recepta. Infallibilia autem esse Romani Pontificis decreta definivit *Anacletus can. Sacrosancta, dist.* 22. *can.*

Facta, caus. 9. *q.* 3. *Gelasius can. Cuncta, caus.* 9. *qu.* 3. et præcipuè *Paschalis II. cap. Significasti, de elect.* qui ita decrevit : *Omnia concilia per Romanæ Ecclesiæ auctoritatem robur acceperunt, et in eorum statutis Rom. Pontificis patenter excipiatur auctoritas.* Boniface. VIII. *in Extrav. cap. Unam sanct. de major. et obed.* dicens : *Porrò subesse Romano Pontifici omnem humanam creaturam declaramus, definimus et pronuntiamus omninò esse de necessitate salutis. Leo IX*, scribens ad *Leonem Acridanum. cap.* 31. dixit : *Petrus et ejus successores liberum de omni Ecclesia habent judicium.* Idem declaravit *Innoc. I. in Epist. ad Carthaginenses.* Idem *Dionysius Papa Ep.* 2. *ad Severum.* Idem *Greg. Magnus lib.* 4. *Ep.* 52. Has quidem sanctiones, licèt in causâ propriâ, ut vocitant Galli, editas, *Gersoni* tamen, et quibuscumque aliis auctoribus præferendas esse constat. Et quòd potestas Romani Pontificis sit superior omni concilio magis patet ex irritatione canonis 28. concilii Chalcedonensis, quam decrevit *S. Leo* Papa contra privilegium primi loci post Romanum Pontificem delatum à concilio Anatistiti Constantinopolitano adversùs Episcopum Alexandrinum. Sic enim S. Pontifex (*Ep.* 53.) scripsit ad Pulcheriam Augustam : *Consensiones verò Episcoporum, sanctorum canonum apud Nicæam conditorum regulis repugnantes, unita nobiscum vestra fidei pietate, irritum mittimus, et per auctoritatem B. Petri Apostoli generali prorsùs definitione cassamus.* Si concilia Pontifici superiora essent, quomodò *S. Leo* hujus Synodi canonem irritare potuisset ? Hinc *Nicolaus I.* (*Ep.* 8.) ad ostendendum, omnes conciliorum sanctiones nullo robore pollere, nisi à Romano Pontifice firmentur, sic scripsit de *S. Leone*, qui non solùm præfatum canonem Chalcedonensem irritum fecit, sed etiam acta Ephesini concilii rescidit, quamvis unanimi consensu omnes patres illa approbassent : *Non ergò dicatis non eguisse vos in causâ pietatis Romanæ Ecclesiæ, quæ collecta concilia suâ auctoritate firmat. Unde quædam eorum, quia consensum Romani Pontificis non habuerunt, valetudinem perdiderunt. Quomodò non eget quælibet Synodus Romanæ Sedis, quando in Ephesino latrocinio, cunctis Præsulibus probantibus, nisi magnus Leo, divinitùs excitatus, totum orbem, et ipsos quoque Augustos concuteret religio catholica penitùs corruisset ?*

126. — Probatur demùm ex ratione : quia regimen monar

chicum inter alia est optimum, ut docet *D. Thom. in 4. contra Gentes c.* 76. his præstantibus verbis: *Optimum regimen multitudinis est, ut regatur per unum, pax enim, et unitas subditorum finis est regiminis, unitatis autem congruentior causa est unus, quàm multi, unde Christus Joan. c.* 10. *℣.* 16. *dixit: Et fiet unum ovile, et unus pastor. Calvinus* docuit Christum non instituisse gubernium monarchicum in Ecclesiâ; sed communiter oppositum verè docent catholici cum *D. Cypriano;* et idem *Gerson* scripsit: *Hæreticum esse qui contrarium tenet; nullam aliam politicam constituit in Ecclesiâ Christus præter monarchicam.* Adde, si regimen in Ecclesiâ non esset monarchicum, non satis à Deo Ecclesiæ bono provisum esset; nam cùm rarò concilia conveniant et rarò convenire possint, ob incommoda, dispendia, bella, rarò etiam hoc regimen existeret. Et ideò *D. Antoninus part.* 3. *tit.* 22. *c.* 2. §. 3. dixit Christum Dominum monarchiam in Ecclesiâ instituisse, Pontificem vicarium suum constituendo. Quapropter pluries accidit, ut notat *Bellar. l. 4. de Rom. Pont. c.* 3. Pontifices absolutè hæreses sine concilio damnasse, ut *Pelagii, Priscilliani, Joviniani, Vigilantii,* aliorumque multorum, quæ, eo ipso, quòd à Papâ damnatæ fuerunt, à totâ Christi Ecclesiâ pro veris hæresibus habitæ sunt. Hinc docet *D. Thomas*, quòd auctoritatem, quam concilia præ se ferunt, totam à pontificiâ auctoritate exhauriunt. Et ideo à concilio ad Papam benè appellari potest, sed non à Papâ ad concilium. *S. Th. qu. X. de Potentiâ art.* 4. ad 13. sic loquitur: *Sicut posterior Synodus potestatem habet interpretandi Symbolum à priori Synodo conditum.... ita et jam Rom. Pontifex suâ potest: cujus auctoritate solâ Synodus congregari potest, et à quo sententia Synodi confirmatur, et ad ipsum à Synodo appellatur.* Et *in Opusc. contra impugn. relig. c.* 4. dicit: *SS. Patres in concilio congregati nihil statuere possunt, nisi auctoritate Romani Pontificis interveniente.* Accedit *S. Jo. à Capistrano* de Papâ, et concilio dicens: *Patet igitur expressissimè Papam supra concilium, et non concilium supra Papam jurisdictionem plenariam in omnibus obtinere. Et concilium quantumlibet œcumenicum Papæ subjici, et obedire teneri, à quo salus fidelium post Christum pendet. S.* autem *Antoninus p.* 1. *tit.* 23. *de appell. Pap. c.* 3. §. 3. non abstinuit à declarando opinionem contrariam esse hæreticam, his

verbis : *Sed nec ad concilium generale à Papâ appellari potest, quia Papa omni concilio superior est; nec robur habet quidquid agitur, nisi auctoritate Rom. Pontificis roboretur, et confirmetur. Sentire ergò quòd à Papâ ad concilium appellari possit, est hæreticum.*

127. — Objiciunt adversarii I. et dicunt, si ergò Pontifex est supra concilia, hæc inutilia sunt, et frustrà ipsi Pontifices toties, ut fidei quæstiones decernerentur, concilia indixerunt. Sed responsio cuique patet; non enim Pontifices concilia dicuntur convocasse, quia de fide controversias definire non valerent, sed hoc fecerunt, ut, rebus magis ad trutinam mandatis, hæretici validiùs convincerentur, et dogmata fidei, totius Ecclesiæ judicio examinata, statuerentur firmiùs, ac faciliùs à fidelibus reciperentur. Et ideò (ut adversarii opponunt, sed immeritò) plures Pontifices post suas definitiones concilia convocarunt : sed omnia, quæ in conciliis sunt umquam definita circa res fidei, à pontificiâ approbatione auctoritatem exhauserunt, proùt declaravit Lateranense ultimum sess. xi. ubi sic habetur : *Consueverunt antiquorum conciliorum patres pro eorum, quæ in suis conciliis gesta fuerunt, corroboratione à Romanis Pontificibus subscriptionem, approbationemque humiliter petere, et obtinêre, prout ex Nicœna, Ephesina, Chalcedonensi, sexta Constantinopolitana, septima Nicœna, Romana sub Symmacho Synodis habitis, eorumque gestis manifestè colligitur.* Ita apud *Porrect. in D. Th.* 2. 2. *q.* 1. *a.* 10.

128. — Objiciunt II. textum *Matth. c.* 18. ℣. 15. *Si peccaverit in te frater tuus, vade, et corripe eum.... quòd si te non audierit, dic Ecclesiæ.* Ergò dicunt; si correctio à Petro ad Ecclesiam est deferenda, potestas suprema est in concilio per Ecclesiam designato. Et confirmant ex verbis *Innocentii IV. in cap. Ad apostolicæ, de sent. et re judic. in* 6. qui *Frederico II.* scripsit, se paratum esse de consilio concilii suam revocare sententiam. Sed respondetur, quòd Christus non direxit Petro verba illa ut suo vicario, sed omnibus discipulis et fidelibus, præceptum correptionis imponendo. Deindè per illa verba, *dic Ecclesiæ*, non fuit designatum concilium (quod rarò habetur), ut possit corrigere delinquentes, sed nomine Ecclesiæ intelliguntur superiores jurisdictionem habentes, ut docet *Chrysostomus Hom.* 61. *in Matth. Dic Ecclesiæ* (explicat)

præsulibus scilicet ac præsidentibus. Ad illud autem *Innocentii* respondet *Bellarm. lib.* 2. *de Conc. c.* 18. posse intelligi de judicio discretivo, non decisivo. Præterquam quòd ibi non agebatur de quæstione fidei decernendâ, sed tantùm de sententiâ punitionis moderandâ, si id pro pace cum Imperatore per Pontificem excommunicato conciliandâ conveniens visum fuisset. Hinc *S. Irenæus l.* 3. *adv. hær. c.* 3. loquens de Ecclesiâ Romanâ, ait: *Ad hanc enim Ecclesiam propter principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam* (hoc est, eos qui sunt undique fideles), *in quâ semper ab his, qui sunt undique, conservata est ea quæ ab apostolis est traditio.*

Objiciunt III. *D. Leonem, Eutychetis* hæresi damnata, judicium illud passum esse denuò in Synodo Chalcedonensi discuti ex quo inferunt, ipsum Pontificem sensisse suam definitionem sine concilio fallibilem esse. Sed respondetur, quòd S. Pontifex non ideò permisit Synodum, quia suam sanctionem non censuerit irreformabilem, sed ut error pleniori judicio concilii potuisset aboleri, et omnia exorta dissidia, juxta Imperatoris desiderium, hoc modo sedari. Hoc patet ex ejusdem *S. Leonis* Epistola 17. patetque ex ejusdem Synodi subsequenti decreto, ubi sancitum fuit: *Definitio omnibus placet: per os Leonis locutus est Petrus: hæc fides patrum: qui aliter sentit anathema est.*

129. — Objiciunt IV. concilia Constantiense, et Basileense. De Constantiensi duo decreta opponunt edita, unum in sess. 4. quo dictum fuit: *Hæc sacrosancta Synodus Ecclesiam repræsentans potestatem à Christo immediatè habet, cui quilibet cujusque dignitatis, etiamsi papalis existat, obedire tenetur in iis, quæ pertinent ad fidem, et extirpationem dicti schismatis, et reformationem generalem Ecclesiæ in capite, et in membris.* Hoc decretum editum in sess. 4. fuit posteà confirmatum in sess. 5. Sed antequam ultrà procedamus, circa decreta hæc sciendum, ut referunt *Milant. l. c.* et *Troila tract.* 7. §. 8. *n.* 58. ex *Emmanuele Schelstrate* de sensu decret. concil. Constant., quòd sacrum Cardinalium collegium cum tribus nationibus (adversùs Germanicam) interfuerunt in sessione, tantùm ob timorem *Sigismundi* Imperatoris, sine animo articulum definiendi: atque in scriptis patres sunt protestati de nullitate sessionis hujus. Verba autem protestationis Cardinalium, et trium nationum, factæ die 29. Septemb. anno 1417.

hæc fuerunt : *Clerus et populus nonnullorum regnorum nondum clarè et solidè huic sacro concilio adhæserunt propter rumores discordiarum, quas in eodem concilio fieri audiunt, fides jam de eodem concilio dicitur vacillare etc.* Ita ap. *Ronc. in Animad. in Nat. tom.* 20. Insuper testatur Card. Turrecr. *lib.* 2. *de Ecclesiâ c.* 99. et 100. quòd, *sicut apertissimè patet ex gestis illius congregationis, decreta illa, si ita sunt appellanda, facta sunt solùm à patribus aliquibus obedientiæ Joannis XXIII.* Qui patres tantùm ad tertiam partem pertingebant; qua de re (asserit *Milante l. c.*) concilium definitionem illam emanavit, cùm nondùm fuerit œcumenicum. Et ideò quisque videt, cujus roboris sit illud decretum tam tumultuariè editum, saltem sine unanimi suffragio patrum : nam, ut scripsit idem *Joannes XXIII.* duci Bituricæ *apud Troila n.* 59, non fuerunt data suffragia per singulos, utì oportebat, sed incongruenter statutum fuit, quamlibet nationem unum suffragium habêre. Et hoc factum confirmat Cardinalis Alliacensis *in tract. de Eccl. auth. p.* 1. *c.* 4. qui in concilio adfuit, hocque dubium in illo proposuit, ne ipsius acta deindè in dubium de nullitate vocarentur. Hinc præfatus Cardinalis Turrecrem. *l. c.* qui etiam Synodo interfuit, et *Cajet. p.* 1. *de auth. Papæ c.* 8. absolutè asserunt, decreta illa nullius fuisse momenti, cùm non intervenerit Ecclesia : prout etiam affirmavit *Eugenius IV. in Apologiâ contra Basileenses*, affirmans, *Quod ibi actum est universæ Ecclesiæ non debet adscribi.*

130. — Præterea, adhuc præfatis decretis admissis, respondent *Bellarm. Turrecrem. Spondan. et alii*, quòd decreta illa fuerunt pro Papâ dubio, et tempore schismatis tunc grassantis, cùm inter tres Pontifices tunc constitutos quisque pontificiam dignitatem sibi vindicabat, sed ii omnes à concilio fuerunt depositi, et *Martinus V.* eodem tempore à Cardinalibus Pontifex legitimè creatus. Et hoc benè constat ex ipsius concilii verbis, ut suprà relatis : *Cui quilibet.... obedire tenetur in iis, quæ pertinent ad fidem, et extirpationem dicti schismatis.* Nec officiunt verba subsequentia, *et reformationem generalem Ecclesiæ Dei in capite, et in membris.* Nam primò respondet *Troila tr.* 7. *art.* 7. §. 8. *n.* 54. ex doctissimo *Emman. Schelstrate de sensu decr. conc. Constant.*, quòd prædicta ultima verba fuerunt à Basileensibus adulterata in

ecundo decreto, ubi eadem verba primi decreti identicè eguntur repetita, additis illis, *et reformationem etc.* Deindè espondetur, quòd decreta illa loquebantur in subjectâ materiâ, scilicet in casu Papæ dubii, in quo (ut notatum est in præmissis) suprema potestas est in concilio tam quoad materias fidei, quàm quoad definiendum, quis sit verus Pontifex, tunc enim quisque definitioni concilii subjici debet. Tunc autem temporis in dubium revocabatur, quis esset verus Pontifex : et quamvis legitimus Pontifex esset *Joannes XXIII.* ut aliqui contendunt, attamen hoc ubique non constabat ; quapropter, ut habetur ex historiis (*apud Suarez de Fid. l.* 3. *c.* 18.), ipse *Joannes* ad Ecclesiæ pacem firmandam pontè Pontificatum resignavit. Idem confirmatur ex declaratione ejusdem Synodi Const. sess. 5. ubi dictum fuit : *Item declarat quòd quicumque qui mandatis hujus S. Synodi, et hujusque alterius concilii generalis super præmissis seu ad ea spectantibus factis, vel faciendis, obtemperare contemnerit, etc.* Ex quibus verbis sat patet, Synodum locutam esse tantùm de conciliis, quæ celebranda fuerint *super præmissis etc.* Quæ autem erant illa *præmissa*, nisi schisma sedendum, Pontificesque dubii deponendi ? Hæc enim fuit vera causa hujus Synodi celebrandæ, nempe eventus Papæ dubii. Cæterùm in congregatione habitâ die 11 Sept. anni 1417. communiter decisum fuit, quòd *Papa ritè et canonicè electus à concilio ligari non posset.* Si igitur est certum, Papam non posse ligari legibus concilii, certum est etiam concilium non esse supra Papam, nec à Papa appellari posse ad concilium.

131. — Nec obstat quod objicit *Juenin. Inst. theol. diss. 4. q.* 3. *ar.* 16. scilicet *Martinum V.* (ut in ult. sessione concilii legitur) per advocatum concilii hæc enuntiari jussisse : *Se omnia, et singula determinata in materiis fidei per concilium Constantiense conciliariter tenere velle, ipsaque sic conciliariter facta approbare, et non aliter, nec alio modo.* Ergò (dicunt) etiam *Martinus* confirmavit decreta quartæ, et quintæ sessionis. Nam respondetur : Per illa verba, *in materiis fidei*, *Martinus* tantùm comprehendere voluit decreta adversùs *Wiclefum* et alios hæreticos in concilio damnatos, non verò decreta de superioritate concilii : hæc enim decreta non ad fidem, sed ad re-

formationem tantùm spectabant, ut ipsi PP. dicebant, *ad reformationem generalem Ecclesiæ Dei in capite et in membris.* Ergò decreta illa minimè confirmare voluit *Martinus.* Resp. II. Decreta illa Pontifex non solùm non approbavit sed expressè reprobavit: cùm enim à concilio damnatus fuisset ut hæreticus quidam libellus à *Joanne Falckemberg* editus contra regem et nationem Poloniæ, *Martinus* obstitit, declaravitque hanc non esse fidei causam. Et ex hoc, cùm Poloni ad futurum concilium à *Martino* appellassent, Pontifex constitutionem edidit, in quâ dixit: *Nulli fas est à supremo Judice, videlicet apostolicâ Sede, seu Romano Pontifice Jesu Christi Vicario in terris appellare, aut illius judicium in causis fidei (quæ tamquam majores ad ipsum, et Sedem apostolicam deferendæ sunt) declinare.* Hujus constitutionis meminit *Joan. Gerson in Dial. apolog. pro conc. Const.* et hujus causa edidit Tractatum: *An liceat à Pontifice appellare?*

132. — Accessit inde Synodus Basileensis, quæ non solùm decretum Constant. confirmavit, sed etiam concilium supra Papam indubium esse definivit; proposuitque tamquàm credendas de fide sequentes tres impias propositiones?

I. *Veritas de potestate concilii generalis, universalem Ecclesiam repræsentantis, supra Papam, et quemlibet alterum, declarata per Constantiense, et hoc Basileense generalia concilia, est veritas fidei catholicæ.*

II. *Veritas hæc, quòd Papa concilium generale, universalem Ecclesiam repræsentans, actu legitimè congregatum super declaratis in præfatâ veritate, aut aliquo eorum, sine ejus consensu nullatenùs auctoritativè potest dissolvere, aut ad aliud tempus prorogare, aut de loco ad locum transferre, est veritas fidei catholicæ.*

III. *Veritatibus duabus prædictis pertinaciter repugnans, est censendus hæreticus.*

Tandem usque adeò Basileensium Antistitum audacia pertransiit, ut postquàm *Eugenius* concilium Ferrariam transtulit, ausi fuerint ipsum à Sede papali deponere, et hæreticum declarare, ac *Amadæum* Sabaudiæ ducem in ejus locum sufficere nomine *Felicis;* reclamantibus tamen, et à concilio recedentibus ferè cunctis Episcopis ut testantur *D. Antoninus Hist. tit.* 22. c. 10. §. 4. et *Spondanus* ad ann. 1431. qui de

ic iniquâ depositione sic scripsit : *Crescente dissensione, leò diminutus est eorum numerus, ut cùm judicium in Eugenium intentarunt, vix triginta adfuerint, et in ejus depositione septem tantùm Episcopi.* Adeò ut ipse *Felix* postèà æ electionis nullitatem agnoscens, ab omni jure ad Papam se abdicaverit, et *Nicolao V. Eugenii* successori obedienam humiliter præstiterit.

133. — Ludovicus *Dupinus*, quem secuti sunt aliqui alii ex ıliis, hoc Basileense conventiculum œcumenicam Synodum ın erubuit appellare, dicens ipsam legitimè à *Martino V.* fuisse dictam, ab *Eugenio* autem *IV.* ut legitimam confirmatam, demùm à *Nicolao V.* in omnibus approbatam. Ad horum isissimas suppositiones refellendas longa utique ac integra ssertatio requireretur, sed ne nimis à meo proposito recem, breviter respondeo, et dico, quòd hujusmodi Basiensis conventus nullo modo generalis concilii nomen metur; et hoc ex ipsius gestis, de quibus dubitari non pot, apertè constat. Primò, quia numerus Episcoporum fuit in tam exiguus, ut nullâ ratione potuerit umquam universam Ecclesiam repræsentare. In sessione enim II. et III. in ibus præfatæ definitiones editæ fuerunt, septem vel octo ntùm Episcopi adfuerunt ; idque habetur ex responso ipsius nodi dato 6. Id. Nov. 1640. ubi legitur : *Cùm tempore imæ dissolutionis prætensæ pacis Prælati essent in concilio, n numerum quatuordecim excedentes, neque medietas numeri suppositorum in concilio haberetur, quæ præmissis actis interfuit, etc.* Et licèt, aucto deinde Antistitum numero, sess. XVIII. fuerint decreta II. sessionis renovata ; refert men Cardinalis Turrecremata *in resp. ad Basileenses* habita concilio Florentino, et in *Summ. de Eccl. l.* 2. *c.* 100. quòd illâ sess. XVIII. non omnes consenserunt, sed plures protati sunt, alii verò consensum præstiterunt; vel ut priæ personæ vel potiùs violenter ; alii tandem noluerunt interire, cùm decreta ederentur non per solos Episcopos, ut us erat, sed *per multitudinem populi parvi pretii, et nuls auctoritatis.* Quod confirmatur ex Oratione Cardinalis Arcensis (quæ legitur apud *Æneam Sylvium in act. Basil.*), i cùm esset præcipuus promotor præstantiæ concilii supra bam, ibi fortiter conquestus fuit de hoc Prælatorum dissu, et ideò præfata decreta inferioris potiùs cleri suffra-

giis, quàm ipsorum, adscripsit, dicens: *Opus Dei hâc v fuisse autumo, ut inferiores ad dicendum reciperentur.* Et pr dictus *Æneas Sylvius in Oratione habitâ ann. 1451. adver Australes* (*ut refert Ludovicus Muratorius tom. 2. in suis Ane dotis*) de relatis decretis loquens, dixit: *Inter Episcop vidimus in Basileâ coquos, et stabularios orbis negotia j dicantes.*

Secundò nequit concilium Basileense nuncupari œcum nicum, quia ibi non adfuerunt Legati pontificii, ut oport bat. Quomodo enim concilium dici potest œcumenicum, u caput suum deest, quando existit Papa certus? *S. Th. Opus contr. impug. relig. c. 4.* docet: *Sancti patres in conciliis co gregati nihil statuere possunt, nisi auctoritate Romani Pon tificis interveniente.* Et Glossa *in dist. 17. verb. Gener.* co ait: *Universale* (concilium) *est quod à Papâ, vel ejus Legat cum omnibus Episcopis statuitur.* Hinc *Nicolaus I. Ep. 7* i scripsit: *In universalibus Synodis, quid ratum, nisi quo Sedes B. Petri probavit, ut scitis, habetur? Sicut è contra rio quod ipsa sola reprobavit, hoc solummodò constat ha ctenùs reprobatum.* Si igitur loquimur de sessione II. ut supr habita 14. Kal. Mart. ann. 1432. habetur ex *Act. miss. l. 2* quod Cardinalis *Julianus*, tunc temporis S. Sedis Legatus, jam antèà die 8. Febr. se præsidentiâ concilii exoneravit. Adde quòd *Eugenius* post primam sessionem jam concilium revocaverat, ut refert *Didacus Payva ex Alexandr. a. 3. n. 1.* Ita pariter in sess. XVIII. Legati pontificii defuerunt; nam alii abfuerunt, alii autem non ut Legati, sed ut privatæ personæ subscripserunt, ut suprà diximus, et ostendit *Roncaglia in Animadvers. ad Nat. Alex. sup. conc. Bas. §. 1.*

Tertiò præterea scitur, suffragia data in præfatâ Synodo minimè fuisse libera, ut refert Cardinalis Turrecr. et ut asseruit *Eugenius in suâ bullâ ad Archiep. Colon. editâ 3. Idus Februar. ann. 1431.* dicens: *Plerique accedere sunt coacti, in quibus nec vis, nec potestas concilii generalis consistit, quorum deliberationes minimè sunt liberæ, cùm ab eorum qui compulerunt, voluntate dependeant.* Quapropter *S. Antoninus p. 3. tit. 22. cap. 10. §. 4.* vocavit hanc Basileensem Synodum *conciliabulum viribus cassum, et synagogam satanæ.* S. Jo. de Capistrano *de Papæ et conc. auct. c. 3.* appellavit illam *Synodum profanam, excommunicatam, et basi-*

orum speluncam. Episcopus Meldensis Legatus *Caroli VII. Eugenium* (*apud Raynald. ad annum* 1441. *n.* 10.) nunavit *dæmonum catervam.* Florentinum in sessione habitâ n. 1439. prid. Non. Sept. damnavit declarationes Basileenses nquàm impias, et scandalosas. Concilium demùm Laterase V. ut legitur in bullâ *Leonis V.* editâ, præfato conapprobante, Synodum Basileensem conciliabulum ismaticum, seditiosum, et nullius auctoritatis agnovit. is ergò modò concilium illud legitimum dicet, quod terarii, profani, et diabolici grande nomen promeruit? tquàm igitur *Eugenius* Basileensem Synodum revocavit, rsùs quidem illegitima ipsa evasit. Nec obstat, quòd *Eius* deindè dissolutionem illius revocasset, ut adversarii iciunt; nam refert Card. Turrecrem. *dict. l.* 2. *c.* 10. hanc ocationem ab *Eugenio* metu extortam fuisse, et ipsius stitutionem revocationis quodammodò ipso nesciente fuisse licatam. Scripsit enim *S. Athanasius* (*Ep. ad Solitar.*) : *n est censenda ejus sententia, quam minæ et terrores exerunt, sed ea, quam protulit, cùm liberos haberet affe-*. At dato, quòd *Evgenius* liberrimè dissolutionem concilii ocasset, ipse tamen, ut patet ex ejusdem epistolis *l.* 15. 17. et 123. et *l.* 17. *p.* 201, expressè declaravit decisiones tùm ad extirpandam hæresim, et pacem inter principes uendam editas, non autem adversùs pontificiam potecm pertinentes, confirmasse. Atque in ipsâ Constitutione ocationis *Dudum*, duas conditiones apposuit; unam ut ati ab eo deputati, *ad concilii præsentiam cum effectu itterentur.* Alteram. ut expressit : *Ut omnia et singula ra auctoritatem nostram facta priùs omninò tollantur.* patres Basileenses neutrum implevêre : neque enim dea abstulerunt, neque Legatos in sessione XVIII. admisct, nisi exutos omni jurisdictione coactivâ, contra *Eui* intentionem; imo nec etiam Legatorum assensum in ione XVIII. ubi decretum de præeminentiâ concilii fuit ovatum, curaverunt obtinêre : nam testatur Cardin. recrem. in præfata Respons. ad Basileenses in concilio entino, quòd in dictâ sess. XVIII. præsidentes Pontificis *consenserunt, imò contradixerunt, et protestati sunt. t aliqui non ut præsidentes, sed ut privatæ personæ, et si violenter, cùm aliter non admitterentur ad præsiden-*

tiam, in renovationem illam consenserunt. Deindè, cùm ipsi Basileenses patres instanter postmodum ab *Eugenio* approbationem decretorum suorum petiissent, illam numquam *Eugenius* concedere voluit, ut ipse *Eugenius* in concilio Florentino declaravit, inquiens: *Nos quidem progressum concilii approbavimus, non tamen ejus decreta.* Et cùm Rex Romanus ac imperii Electores instassent pro decretorum confirmatione, *Eugenius* scribens ad Legatos suos in Germaniâ, quamvis concilia tum Constantiense, tum Basileense in suâ Epistolâ fassus sit venerari, verumtamen ibi expressè protestatus est ea suscipere; *absque tamen præjudicio juris, dignitatis, et præeminentiæ S. Sedis apostolicæ, ac potestatis sibi et in eadem canonicè sedentibus concessæ.* Atque in Synodo Florentinâ ad proscribendas propositiones concilii Basileensis, concilium Pontifici præferentes, Constitutionem edidit *Moyses* (quæ legitur in novâ Editione Venetâ Conciliorum *tr.* 18. *n.* 1202.) in quâ habetur: *Quas propositiones juxta pravum Basileensium intellectum, quem facta demonstrant, velut S. Scripturæ, et SS. Patrum, et ipsius Constantiensis concilii sensui contrarias, tamquam impias, scandalosas, necnon in manifestam Ecclesiæ scissuram..... cedentes, ipso sacro approbante concilio, damnamus et reprobamus.* Vide hìc autem, quàm futilis sit verborum istorum ingeniosa interpretatio *Natalis Alexandri* dicentis, quòd ideò *Eugenius* propositiones illas damnavit, quia hæresis notâ inurebantur qui adversùs eas sentiebant; nam ad istius commenti insubsistentiam probandam sufficit verba relatæ bullæ relegere, quibus clarè patet, noluisse quidem Pontificem ab hæresi tutari solùm qui contra concilium sentiebant, sed expressè damnare voluisse et reprobare *tamquam impias, scandalosas, necnon in manifestam Ecclesiæ scissuram cedentes* propositiones illas, *juxta* (nota) *pravum ipsorum Basileensium intellectum*, qui asserebant, concilium præstare Pontifici etiam certo: et hujusmodi intellectum, quem facta demonstrabant (cùm patres Basileenses *Eugenium* monuerint, citarint, etc.) utique Pontifex improbavit.

Instant adversarii, et ajunt præfatam Constitutionem *Moyses* postmodùm abolitam fuisse à *Nicolao V.* Sed reverà in litteris *Nicolai* (ut vidère est apud ipsum *Natalem art. 4. num.* 15.) nihil aliud reperitur, quàm confirmatio posses-

sionum et collationum beneficiorum, quas fecerant Basilenses, nullâ penitùs factâ mentione potestatis prætensæ concilii supra Papam.

154. — Instat ultimò pro superioritate concilii *Ludovicus Maimburgus*, objiciens, eosdem Pontifices aliquando conciliorum superioritatem supra Papam fuisse confessos. Et opponit I. factum *Siricii*, qui ab aliquibus Episcopis requisitus super errore *Bonosi*, nempe, quòd B. V. Maria alios post Jesum filios suscepisset; respondit, super hanc controversiam se non posse judicare, cùm ejus judicium concilio Capuensi commissum fuerit. Sed respondetur 1. quòd hoc argumentum probaret nimis, nam hoc modo Papa non solùm generali concilio inferior esset, sed etiam provinciali, quale erat Capuense. Resp. 2. quòd hæc verba falsò *Siricio* opponantur; cùm tantùm in epistolâ 79. *Ambrosii* reperiantur. Resp. 3. quòd, dato etiam quòd sint *Siricii*, *Siricius* sibi non declaravit se Synodo inferiorem, sed significavit designari suâ auctoritate ex declaratione illius concilii causam judicare : et patet ex verbis ibi : *Nos quasi ex Synodi auctoritate judicare non convenit. Vide Troil. loc. cit.* Opponit I. *Maimburgus* testimonium *Sylvestri* II. quòd *si Romanus episcopus Ecclesiam non audierit, ut ethnicus habendus sit.* Respondetur, illud testimonium non fuisse *Sylvestri*, sed *Gerberti* Monachi qui (ut referunt *Baronius* anno 992. et *Pagi Pondanus* anno 991. *n.* 2.) dum fuisset illegitimè assumptus ad Rhemensem Archiepiscopatum, *Arnulpho* injustè deposito, et tunc contenderet suî confirmationem, non obstante dissensu Pontificis, *Seguino* Metropolitano verba illa scripsit. Sed postmodùm idem *Gerbertus*, cùm favore *Ottonis* Imperatoris ad Pontificatum assumptus esset, ipsummet *Arnulphum* in suam Rhemensem Ecclesiam restituit. Opponit II. *Maimburgus* confessionem *Pii II.* qui in suâ bullâ retractationis fassus est, ipsum antea in Synodo Basilensi aliquam sententiam de superioritate concilii tutatum fuisse : sed hoc, arguit *Maimburgus*, hæc est antiqua sententia. Sed respondetur, opus esse legere bullam præfatam (*apud Troil. tract.* 7. *art.* 7. *n.* 9.) et ibi patenter quisque intelliget, quo sensu *Pius* asseruerit sententiam illam *antiquam*; antiquam, quia ipse priùs, cùm non esset Pontifex (tunc temporis dictus *Æneas Piccolominus*) pro superioritate concilii

contenderat : sed posteà, veritate perspectâ, adhuc ante Pontificatûs adeptionem se retractavit, ut patet ex epistolâ ab ipso ad *Eugenium IV.* missâ. Hinc cernitur, quàm fraudulenter miser *Maimburgus* gestis, verbisque utatur.

135. — Adversarii pro eorum opinione stare dicunt *Cardinales Cusanum et Alliacensem*, item *Gersonem*, *Almainum*, *Adrianum VI. Panormitanum*, *Alphonsum Tostatum*, *Dionysium Carthusianum*, *et Driedonem.* Sed operæ pretium est observare cum *Roncaglia in Animadvers.* §. XI. *in Natalem Alex. de concil. Constant.* quòd exceptiones præfatorum auctoritatibus opponantur. *Cardinalis* enim *Cusanus*, licèt priùs in *libro de Concordia* concilium Papæ prætulisset, tamen postea non obscurè oppositum se sensisse ostendit : signanter *in Epist.* 2. *de Usu Calicis ad Bohem.* docuit Romanam Ecclesiam esse, ac jugiter futuram columnam veritatis, et proindè numquàm à fide defecisse, nec alterius sedis correctione indiguisse; ac veritatem certò apud eos inveniendam, qui à Romano Pontifice non separantur. De *Alphonso Tostato* refert *Spondanus* ad annum 1447. quòd ipse ideò Papæ prærogativis fuit infensus, quia quædam suæ theses *Eugenio IV.* non fuerunt acceptæ, et repulsæ fuerunt à Cardinali Turrecremata : proindè scripsit *Spondanus*, quòd ipse *in Pontificum auctoritatem invectus præ studio tuendi sua apparuit, sed cùm non obtinuit quod petiit, non potuit adeò genio imperare, ut non acerbiùs rem in contradictores ageret.* Veramtamen ipse *Tostatus*, *in c.* 16. *Matth.* sic scripsit : *Voluit Christus, quòd confessio fidei esset per Petrum solum, ut innuatur quòd talis fides tenenda est, qualem prædicat Romana Sedes, quæ est mater et caput Ecclesiarum, cui Petrus præfuit.* De *Panormitano* (in compendio gestorum ejus inter vitas Pontificum descriptas à *Ciaconio*) legitur, quòd hic doctor fuerit à rege Aragonensi, contra *Eugenium* irritato, ad Synodum Basileensem datâ operâ missus, ut Romani Pontificis auctoritatem impugnaret; prout jam egisse refert *Panzaroli de Leg. Interpret.* subdens, eumdem *ex pluribus responsis editis magnam pecuniam conflasse, pleraque indigna egisse.* Cæterùm legens quæ ipse scripsit in *cap. Significasti, de Elect.* circa potestatem conciliorum, numquam asserere poterit, ipsum infallibilitatem conciliis tribuisse adversùs Pontificis potestatem.

De auctoritatibus *Alliacensis*, *Gersonii*, et *Almaini* scribit *Andreas Duvallius* eas non multi faciendas, cùm præfati auctores tempore schismatis scripserint. Addit *Thomassinus diss.* 15. *in Conc. n.* 24. *Gersonium* scripsisse exasperatum schismatis pertinacis importunitate; *atque ideò plurimùm degenerasse à reverentiâ Pontificum Gallicanorum, qui cum* Leone *adfuêre Romanæ Synodo. Antiquitas ergò eorum, et numerus anteponi debet novitati et paucitati per abrupta molienti sese extricare à schismate intricatissimo.* Jactant etiam habere *Adrianum VI.* Sed reverà hic Pontifex, dum privatus doctor fuerat in Universitate Lovaniensi, nil aliud scripsit (*Sum Theol. in 4. sent. de sacr. Confirm.*) quàm posse Pontificem in suâ Decretali hæresim docêre, scilicet intelligendum, quatenùs doceat proùt doctor privatus, non verò ut doctor Ecclesiæ. Quis enim negabit, Papam ut hominem erroribus posse esse obnoxium? Jactant etiam *Dionysium Carthusianum* pro ipsis esse, sed qualis fuerit hujus doctoris sententia, valdè dubium est; nam hic expendens in *lib. de auctoritate Papæ, et conc. part.* 2. *a.* 48. dicit, Papam intolerabiliter vitiosum subjici concilio; sed ibidem aliter loquitur dicens: *Papam, ut summum Ecclesiæ Pastorem,* non posse à generali concilio judicari aut deponi, *quia ut talis est superior, et prælatus, et judex Ecclesiæ.* De auctoritate *Driedonis* (ut observari potest *in l. 4. c. in fin.*) ipse nihil aliud sentit, nisi quòd Pontifex concilio subjiciatur, si doctrinam evangelio contrariam pertinaciter defendat, quod nemo negat. En quomodò istæ omnes auctoritates ab adversariis Romanæ Sedis adductæ, aut infirmæ sint, aut dubiæ.

Ex his omnibus denique, in unum colligendo sensum Scripturarum, Pontificum, patrum, ipsorumque conciliorum, quisque animadvertere potest, nostram sententiam non esse tam nostram, quàm totius Ecclesiæ sententiam, regulam, et sensum. Et ideò non ipsam, sed potiùs oppositam, aut futilem, sæpiùsque convulsam, meritò censendam ac rejiciendam.

DUBIUM III

An vis, et substantia legis positivæ dependeat ab acceptatione communitatis?

136 *An obliget lex non acceptata?*
137 *Quid si lex à majore parte populi non accipiatur? Quanto tempore præscribantur leges?*
138 *An peccent legem non acceptantes? Et an lex pendeat ab acceptatione populi? Quid circa leges pontificias? Quid circa civiles?*
139 *Quid si lex sit ardua, vel abrogata, vel si major pars eam non receperit?*

136. — « Resp. Etsi ita sentiant canonistæ, item *Navar. Azor. etc.* citati à *Laym. lib. 1. tr. 4. c. 3.*, eò quòd ponant » leges hâc tacitâ conditione ferri, si à populo fuerint » acceptatæ, alioquin vim, seu obligationem non habituras. » Verior tamen sententia est Theologorum, leges absolutè » Magistratûs non pendere à populi acceptatione, et consensu, » sed mox ut legitimè promulgatæ sunt, obligare populum » ad recipiendum, præsertim in legibus Pontificis, qui suam » potestatem non accepit à populo, sed à Christo. *Vasq. Suar. Molina*, etc. Unde à *Laym. loc. cit.* resolvuntur hi » casus.

» 1. Episcopis ex officio incumbit novas leges pontificias » (ut principibus imperatorias) promulgare per suas diœceses, » atque in usum deducere.

137. — « 2. Si lex in provinciâ promulgata sit, sed à » majore parte populi non accipiatur, nec observetur; tunc, » si legislator id sciat et taceat, consetur hoc ipso legem re- » vocare. Si verò id sciat et urgeat observationem, quisque « tenetur eam servare, quia potiùs caput suum, quàm reli- » qua membra, sequi debet.

« 3. Si princeps nesciat non recipi, nec deduci ad usum, » durat legis obligatio, donec elabatur decennium : quo » elapso, præscriptum est contra eam, sive imperatoria » sit, sive pontificia, et tunc non ampliùs obligat. Uti et » lex Ecclesiæ, etsi semel recepta sit, aboletur per præscri- » ptionem, sed annorum plurium, nempe quadraginta. *Na-*

» *varr. Azor. Suarez.* » (*Sed vide dicenda. n.* 139. *v. Lim.* 2.)

« 4. Si tu legem promulgatam paratus sis suscipere, et » datâ occasione etiam observes ; sed alii plerique è com- » munitate non recipiant, nec recepturi videantur, tunc sal- » tem ab eâ excusaberis per discretionem.

« 5. Etsi primi Episcopi fortè peccaverint, non recipiendo » legem, nec in usum deducendo, successores tamen eorum. » si post longum tempus videant non observatam, credere » possunt esse sublatam per præscriptionem.

« 6. In dubio, num lex recepta sit, necne, præsumendum » est pro ipsâ : quia factum in dubio præsumitur, si de jure » faciendum erat. *Vide Azor. l.* 3. *c.* 4. *Laym. hic cap.* 3. » *Salas. de leg. disp.* 13. *sect.* 3. »

138. — Quæritur, an lex obliget de se independenter ab acceptatione populi (1)? Certum est peccare legem justam non acceptantes ex prop. 28. ab *Alex.* VII. quæ dicebat : *Populus non peccat, etiam si absque ullâ causâ non recipiat legem à principe promulgatam.* Ratio, quia, licèt lex de se non obligaret, nisi populus eam acceptaret, tamen princeps jus habet, ut subditi justas leges suas recipiant. Dubium fit, an essentia legis pendeat ab acceptatione populi, ita ut ipsa non liget, donec populus acceptet? Et hic distinguendum inter leges ecclesiasticas et civiles. Et quoad leges *ecclesiasticas*, certum est, quòd Summus Pontifex possit obligare ad leges populum christianum independenter ab illius acceptatione, quia certum est, Papam non recipere potestatem legislativam à populo, sed à Christo Domino, qui dixit : *Pasce oves meas. Quodcumque ligaveris super terram, etc.* Et idem dicitur de Episcopis, qui vel immediatè, vel mediatè (ut suprà) per Christi vicarium ab eodem Domino potestatem habent. *Vide Salm. c.* 1. *punct.* 7. *n.* 94. An autem idem sit quoad leges *civiles? Vide infrà.*

Quæstio igitur est, an lex, ubi non exprimitur, velle principem obligare indepenter ab acceptatione populi, de se obliget sine populi consensu?

(1) Ad solvendam hanc quæstionem attendendus est nostra præsertim ætate modus regiminis. Cùm in regnis sic dictis *constitutionalibus* populus quadam ratione legislativam potestatem participet ac rex solùm populo quasi consentiente leges ferre soleat, patet, lege semel promulgata non amplius per deputatos de acceptatione populi agi.

Edit.

Circa leges Pontificum, vel aliorum prælatorum, *prima sententia* negat ex *c. 3. dist. 4. §. Legis;* ubi habetur ex S. Aug. *Leges constituuntur, cùm promulgantur; confirmantur, cùm moribus utentium applicantur.* Ratio, quia hoc spectat ad suave regimen Ecclesiæ, ut perturbatio populi evitetur. Ideòque multa decreta pontificia de facto non obligant, quia non sunt acceptata. Ita *Cabass. Theor. Jur. l. 1. c. 4. n. 5. et Val. Fill. Reg. Bon. Cov. et alii apud Salm. c. 1. punct. 7. §. 1. n. 98.*

Secunda sententia contraria, cui subscribimus, affirmat, quia prælati ecclesiastici non habent potestatem à populo, uti prænotatum est à principio. Ad textum *S. Aug.* respondetur, Leges per acceptationem confirmantur facto, non jure. Ita *Salm. ib. n. 99. et seq. cum Laym. Suar. Pal. etc.* Notatur autem, quòd lex tunc dicitur recepta, cùm major pars communitatis eam recipit in totum, vel in partem. *Salm. ibid. n. 97. cum Bon. et Val.*

Idem, quod dicunt de legibus pontificiis, dicunt etiam de legibus civilibus *Busemb. cum Pal. Suar. Laym. etc. apud Salm. ibid. n. 101.* (Quamvis negent alii *ib. cum Croix l. 1. n. 591.*) Ratio, quia obligatio legis oritur non ex acceptatione populi, sed ex ipsa potestate principis, quam habet condendi leges independenter à populo.

139. — Limitant aliqui DD. (sive lex sit civilis, sive ecclesiastica) 1. si lex sit difficilis observantiæ, vel contraria consuetudini: quod judicatur ex arbitrio prudentum: vel si plures ab eâ appellent. Ita *Pal. Suar. Salas apud Salm. ib. §. 2. n. 104.* Contrarium tamen sentiunt *Tap. et Gordonus. ib. n. 105. Salm.* adhærent primæ sententiæ quando lex est adeò dura, ut per epikejam judicetur, quòd si legislator illas circumstantias advertisset, legem minimè emanasset.

Limitant 2. si lex fuerit abrogata per desuetudinem à majori parte populi. Sed dubitatur inter DD. an præscriptio per decennium sufficiat ad abolendas leges Ecclesiæ? Negant *cum Busemb. ut suprà n. 3. Salm. de leg. c. 6. punct. 3. §. 2. n. 17. cum Bon. Laym. Diana,* etc., quia ad præscribendum adversùs Ecclesiam requiruntur 40. anni, ut habetur ex *cap. De quarta, et cap. Ad aures, de præscript.* Sed *Lessius l. 2. c. 6. dub. 14. n. 47. et Pal. Sa, Gran. Nav. et Azor. apud Salm. loc. cit.* probabiliter dicunt sufficere decem annos, sive leges sint receptæ, sive non; quia non major ratio habenda

est de consuetudine contra legem ecclesiasticam, quàm civilem, cùm nullum jus inter has leges distinguat. Respondet autem *Lessius* ad citatos textus, eos non loqui de legibus, sed de juribus, et bonis immobilibus Ecclesiæ præscribendis; nomine autem jurium Ecclesiæ non veniunt quidem Ecclesiæ leges. Quando verò lex numquam fuit recepta, certè sufficit decennium pro utraque lege sive civili, sive ecclesiasticâ, ut dicit *Bus. hic. n.* 3. Et tunc, licèt primi non observantes peccarint, præsentes tamen non peccant. *Salm. cap.* 1. *punct.* 7. §. 2. *n.* 106. *cum Suar. Bon. Pal. et comm. cum Busemb. hic n.* 5.

Limitant 3. Si major, et sanior pars populi legem non receperit; quamvis enim primi non acceptantes peccent, si desuetudo nondùm sit præscripta : cæteri tamen non tenentur ad legem; nam præsumitur princeps nolle hoc obligare ad observandum quod non est à majori parte receptum. Ita *Salm. ibid. n.* 107. *cum Suar. Pal. Tap. etc. cum Busemb. hic. n.* 2. *et Less. l.* 2. *c.* 22. *n.* 98.

Quæritur hìc, an si populus supplicet principem, ut revocet legem, teneatur illam observare? Negant *Bon. Villal. Salas, etc. apud Salm. ibid.* §. 3. *n.* 111. Sed rectè contradicunt *Salm. cum Suar. et Pal.* At si princeps audiat supplicationem populi, et taceat, nec instet pro observantiâ, censetur legem abrogare; nisi aliud conjiciatur ex circumstantiis. *Salm. ibid. n.* 112. *cum Pal. Bon. Salas, et aliis.*

DUBIUM IV.

An præcepta etiam humana obligent sub peccato, et quali?

140 *An legislatores humani possint præcipere? Et quot conditiones requirantur, ut lex obliget?*
141 *An superior possit præcipere rem levem sub culpâ gravi?*
142 *An res levis fiat gravis per circumstantias, præsertim contemptûs?*
143 *An res gravis possit præcipi sub levi?*
144 *Quando præsumatur lex obligare sub gravi?*
145 *An lex pœnalis obliget ad culpam?*
146 *Quid de lege sub pœnâ suspensionis, etc.*
147 *Quid si lex assignet pœnam, et simul præcipiat?*
148 *An incurratur pœna ante sententiam?*
149 *Quid de pœnis positivis, et inhabilitantibus?*
150 *An pœna conventionalis solvi debeat ante sententiam?*
151 *An lex irritans actum carentem solemnitatibus obliget in conscientiâ?*
152 *An teneamur tollere impedimentum obstans impletioni legis?* (Sed vide etiam lib. 4. n. 1045.)

140. — « Resp. Cùm Deus sit Dominus noster, atque » etiam superioribus parere nos jusserit, non solùm ipse, sed et » illi nobis præcipere possunt, et præcipiunt, tum sub pœnâ, » tum etiam sub culpâ, sive peccato; eoque gravi, aut levi, » prout et rei præceptæ ad intentum finem necessitas et ma- » teriæ quantitas, et eorum voluntas sese habent, quæ ex » eorum verbis, circumstantiis, aut prudentum æstimatione so- » let colligi. Ita theologi communiter, *S. Th. Suar. Salas, etc.* »

Ut lex obliget, quatuor conditiones requiruntur. I. Ut lex sit pro totâ communitate. II. Ut legislator habeat publicam potestatem. III. Ut lex sit perpetua. IV. Ut sit ad bonum commune : deinde sit honesta, justa et possibilis. *Vide Salm. de leg. c. 1. punct. 2. ex n. 7. et seqq.* Hinc lex differt à præcepto, seu mandato; nam præceptum fertur pro personâ particulari, et etiam à personâ privatâ. Deinde præceptum est ad tempus, cùm cesset morte mandantis; nisi res sit amplùs

integra, vel nisi præceptum sit ad causas pias vel pariter favorabiles. *Vide Croix lib. 1. n. 565. et 566. Salm. ibid. punct. 1. n. 5.*

Unde resolvuntur hi casus :

« 1. Graviter peccat, qui deliberatè, et in materiâ magnâ » violat præceptum aliquod Decalogi, vel Ecclesiæ.

111. — « 2. Cùm res levis est, non peccat mortaliter transgrediens, etsi superior sub mortali præceperit : quia id eum » posse negant *Suar. Laym. et alii communiter ;* v. gr. ne » quis frangat silentium, ne edat uvam, ut claudat ostium, » etc. quia est res parva, et incapax tantæ obligationis. Nec » ipse Deus in materiâ parvâ sub mortali obligat. *Vide Less.* » *l. 2. c. 4. de 9. Salas d. 10. s. 7.*» (*Est communissimum apud Salm. de leg. c. 2. punct. 2. §. 1. n. 18. Tenent tamen iidem Salm. in tract. 15. de statu relig. c. 6. punct. 8. ex n. 85. et seqq. cum S. Th. Valent. etc. contra Sanch. Vasq. etc. posse prælatum regularem præcipere sub gravi, quod à regulâ præceptum est tantùm sub levi, si timetur, quòd regula aliter non observetur*).

112. — « 3. Aliud esset, si materia aliàs levis, fieret gravis ratione circumstantiarum ; ut verb. gr. contemptûs, » scandali, magni boni communis, vel finis à legislatore intenti. Sic abstinentia à pomo in paradiso, in se quidem » parva, gravissima tamen erat ex circumstantiâ finis. *Suar.* » *l. 5. c. 25.* »

Nota, quòd in quàcumque materiâ contemptus formalis legis, aut legislatoris (quod est contemnere legem, vel legislatorem, seu superiorem quà superior est) semper est peccatum mortale. *Salm. de leg. c. 2. punct. 2. §. 4. n. 38. cum S. Th. Suar. et communi.* Secùs si contemnatur res præcepta, quia parvi æstimatur, vel ex indignatione particulari contra superiorem. *Salm. ibid. §. 3. n. 35. cum Sanch. Cajet., etc.* Contemptus enim non quà superioris, sed quà singularis personæ, v. gr. quia indocti, imprudentis, etc. de se non est culpa mortalis ; nisi forsan judicium sit graviter temerarium. Ita *Salm. ibid. §. 4. n. 40. cum Pal. Sanch. Less. Bon.* Hinc dicunt rarò contingere peccatum mortale ratione contemptûs.

143. — « 4. Quando materia est gravis, potest superior » præcipere sub culpâ tantùm levi : quia sicut potest nullo » modo obligare non præcipiendo, ita etiam potest obligare » sub veniali tantùm. Ita *Suar. Less. loc. cit. contra* » *Vasq.* »

Quæstio est, an legislator in materiâ gravi possit obligare tantùm sub levi.

Prima sententia negat, quia gravitas obligationis non dependet ex voluntate superioris sed ex gravitate materiæ. Ita *Bellarm. Reg. Sot. Vasq. Bec.*

Secunda tamen *sententia* probabilior affirmat, quia in legibus obligatio taxatur à legislatore juxta finem intentum, ad quem aliquando expedit non imponere obligationem gravem in gravi materiâ. Ita *Lessius l.* 2. *c.* 41. *dub.* 9. *n.* 46. *Salm. ibid.* §. 1. *n.* 20. *cum. Sanch. Pal. Bon. Val. etc.* Sicut benè quis potest vovere in quâcumque materiâ, etiam gravissimâ tantùm sub levi ; ut *S. Antonin. Pal. Sanch. etc. apud Salm. ibid. in fin.*

144. — « 5. Potissima signa, ex quibus colligi possit an lex » obliget sub gravi culpâ, sunt hæc. 1. Si materia sit gravis, » et non constet in contrarium de voluntate præcipientis. » Unde *Cajet. in summ. verb. Cler.*, docet, Clericos tantùm » peccare venialiter, dum contra præcepta juris positivi aves, » et canes sequuntur ad venandum. II. Si verba magnam vim » habent, ut jubemus, interdicimus, in virtute sanctæ obe- » dientiæ ; vel vi voti, aut juramenti, vel graviter man- » damus, etc. III. Si pœna magna adjiciatur, ut excommu- » nicationis, depositionis, maledictionis æternæ, exilii per- » petui, mortis, etc. IV. Si ita fert usus, et consuetudo » inter peritos, et timoratos : quia consuetudo est optima » legum interpres, ut patet in lege jejunii ecclesiastici, et » abstinentiæ à carnibus ; item communionis annuæ, quas » graviter obligare probant hìc *Tol. Laym. c.* 14. *n.* 4. *Bonac.* » *p.* 7. §. 4. »

145. — — Docet auctor legem obligare sub gravi, si magna pœna ei adjiciatur. Ilìc addendæ sunt plures quæstiones scitu necessariæ. Et ante omnia est notandum, quòd alia est lex purè pœnalis, quæ nullum dat præceptum, v. gr. Qui hoc fecerit, solvat pœnam. Et hæc non obligat in conscientiâ, etiamsi pœna sit gravissima, ut *Salm. c.* 2. *punct.* 3.

§. 1. *n.* 55. *cum Nav. Pal. Tap. Regin. etc.* Hinc leges oppidorum prohibentes sub pœnâ cæsionem lignorum, sive herbarum, piscationem, venationem, non obligant sub culpâ, sic enim habet consuetudo. Ita *Salm. ib. n.* 54. *cum. Nav. Val. Montes. etc.* Alia est lex non purè pœnalis, seu mixta, quæ præcipit, et pœnam imponit, v. gr. Nemo hoc faciat sub pœnâ, etc.

Omnes leges sub pœnâ excommunicationis latæ sententiæ obligant graviter : est commune. *Vide Salm. ibid n.* 44.

146. — Quæritur 1. An obliget sub gravi lex quæ præcipit sub pœnâ suspensionis, interdicti vel irregular.? Negant obligare sub gravi, cùm ista possint incurri sine peccato gravi, *Cajet. Val. Salon.* (*et Azor.* quoad suspensionem) *apud Salm. ib. n.* 45. Contradicunt tamen *Salm.* tam quoad irregularitatem, *cum. Sanch. Pal. Tap. etc.*, quàm quoad interdictum, et suspensionem, si sint majores, prout suspensio ab officio, vel beneficio ad longum tempus, et interdictum ad omnem usum, quæ dicunt non posse incurri sine peccato gravi. Ita *Salm. de cens. c.* 1. *punct.* 10. *n.* 126. *ex Suar. Bon. Con. Pal. etc. ibid. n.* 124. (*Vide etiam de hoc. l.* 7. *de censur. n.* 315.) Et idem dicunt de aliis pœnis spiritualibus gravissimis *dict. n.* 45. *de leg. ut sup.*

Quid si tales pœnæ sint ferendæ sententiæ, an obligent sub gravi? Alii affirmant : alii probabiliùs negant, ut *Salm. de leg. c.* 2. *punct.* 3. §. 1. *n.* 46. *cum Cajet. Pal. Suar. Sanch. Vasq. etc.* Nisi dicatur, quòd censura incurratur *sine aliâ monitione*, vel nisi de se materia sit gravis.

147. — Quæritur 2. An leges assignantes pœnam temporalem et simul præcipientes, obligent ad culpam, an solùm ad pœnam?

Prima sententia negat, nisi ipsa lex exprimat velle obligare etiam ad culpam. Ita *Nav. Man. c.* 23. *n.* 55. *et* 60. ubi ait : *Leges humanæ etiam præcipientes, quæ pœnam temporalem constituunt, in dubio ad æternam obligant, quatenùs sunt leges ejus qui pœnam statuit.* Ita etiam *Cajet. in Summ. v. Clericus.* §. *Verùm.* Item *Menchata, Gomez, Imola ap. Salm. ibid. n.* 47., et probabilem *ibid.* vocant *Val. Bon. Dian. Tad. ac Vill.*, et loquendo de lege civili probabilem etiam putat *Mazzot. de leg. q.* 2. *c.* 1. *cum Fill.* Ratio, quia, licèt principes benè possint obligare tam ad pœnam, quàm ad culpam

tamen cùm non sint imponenda onera sine necessitate, non præsumuntur ipsi velle ad culpam obstringere, quando sufficit pœna ad eos coërcendos : et ita hujusmodi leges dicunt à consuetudine interpretari.

Veriùs tamen contradicit *secunda sententia* quam absolutè tenent *Salm. l. c. n.* 49. et probabiliorem ibi censent *Val. Bon. Dian. Tap. et Vill.* Ratio, quia hæc est differentia inter legem *purè pœnalem*, quæ obligat ad solam pœnam, et hæc est, quando in eâ tantùm pœna assignatur, et legem *mixtam*, quæ obligat etiam ad culpam ; et hæc est, quando ultra pœnam præceptum adjungitur ; ipso enim præcepto tunc creditur superior velle ad culpam obligare, ne frustrà videatur præcipere. Quid si pœna sit magna ? *vide dicenda de rest. l. 4. n.* 616.

148. — Quærit. 3. An incurratur pœna ante judicis sententiam ? Pœnæ spirituales, ut excommunicatio, irregularitas, etc. quando imponuntur ipso facto, non indigent sententiâ ; est certum apud omnes, *vide Salm. de leg. c. 2. punct. 3. §. 2. n.* 57. Et patet *ex c. Non dubium de sent. excom., c. Significasti de homic. et aliis.* Idem dicitur de pœnis privativis, modò reus subire eas possit sine infamiâ, sicut esset privatio vocis activæ, et passivæ, ut *Suar. l. 5. c. 9. n. 5. Bon. disp. 1. q. 1. punct. 7. n. 10. et Salm. ibid. n.* 58. *cum Tapia, Vasq. Montes., etc.* Et modò alicubi non habeat aliter consuetudo particularis, *Salm. n.* 60. Adde, nisi pœna consistat in privatione alicujus juris acquisiti, putà in beneficio, electione, etc., tunc enim semper requiritur declaratio juridica vel pœnæ, vel saltem criminis, etiamsi pœna imponatur, *ipso facto incurrenda, nullâ expectatâ declaratione*, ut docent *Less. l. 2. c. 29. dub. 8. et c. 34. dub. 34. Mol. de just. t. 2. tr. 2. d. 96. n. 8. Soto l. 1. q. 6. a. 6. et l. 4. qu. 6. a. 6. Sanch. de matr. l. 2. disp. 53. n. 5. et l. 7. disp. 89. n. 11. Pal. tr. 3. d. 2. p. 2. n. 8. et Salm. ibid. n. 59. et 60 cum Led. Cajet. et Gran.* Cùm enim lex pœnalis accipi debeat in mitiori sensu ; verba illa, *nullâ declaratione, etc.* possunt explicari, scil. nullâ exspectatâ declaratione pœnæ ; sed non excluditur declaratio criminis, ut pœna possit reo applicari. Id confirmatur ex *c. Cùm secundum, de hæret. in.* 6. ubi hæretici, licèt priventur ipso jure bonis suis, tamen non tenentur bona tradere ante sententiam, ut in eodem textu habetur.

149. — Quod dictum est de pœnis privativis, à fortiori dicendum de positivis, quæ consistunt in actione positivâ, v. gr. aliquid restituendi, aut patiendi, ut communiter, cum *D. Th.* 2. 2. *q.* 62. *a.* 3. *Sanch. de matr. l.* 6. *disp.* 53. *n.* 1. *Mol. l. c. Soto l.* 1. *q.* 6. *art.* 6. *ad.* 8. *et Salm. ibid. n.* 61. *et* 64. *cum Tap. Sa, Vasq. etc.* Et sic igitur dicendum de legibus privantibus beneficiis jam obtentis, ratione simoniæ, vel alienationis bonorum beneficii, etc. ubi semper requiritur declaratio judicis, *Salm. d. n.* 64. *cum. AA. cit.* Ratio autem omnium horum est, quia nimis ardua, et inobservabilis esset lex illa humana : quòd reus ipsemet in seipsum deberet pœnam exequi.

Pœnæ autem inhabilitantes obligant ante judicis sententiam, ut est pœna imposita à Tridentino non residentibus non lucrandi fructus, et similia. *Vide Salm. ibid. n.* 62. Item quando pœnæ sunt conditionales, v. gr. ut habens beneficium curatum, si non ordinetur sacerdos infra annum, sit ipso facto privatus beneficio, ut *ex cap. Licet, de elect. in* 6. Sic etiam clericus beneficiatus non deferens habitum, ipso facto privatur privilegio fori. *Salm. ibid. n.* 63. *cum. Sanch. Pal. Bon. etc.*

150. — Quæritur 4. An pœna conventionalis in contractibus debeat solvi ante sententiam?

Prima sententia affirmat, quia quisque tenetur ante sententiam pactum observare. Ita *Bonac. Suar. Mol. Sa, apud Salm. ibid. n.* 66.

Secunda sententia, quam æquè probabilem vocant *Salm. n.* 67. et tenent *Nav. Less. Sanch. Vasq. Laym. Pal. etc.* negat, quia sentiendum est, contrahentes non aliter velle sibi imponere pœnam, quàm juxta dispositionem juris circa leges pœnarum, quæ nonnisi post sententiam contrahuntur. Profectò tenetur reus post sententiam ad pœnam : sed notandum est, non teneri eum ad solvendam pecuniam, nisi petatur à parte. Et si pœna sit nimis dura, ultra sententiam requiritur præceptum judicis, et ministrorum executio. *Vide Salm. ibid.* §. 3. *n.* 70.

Deinde notandum, quòd leges, quæ fundantur in falsâ præsumptione, de se non obligant in foro conscientiæ, quando præsumptio certè est falsa. Sic enim hæres non tenetur, omisso inventario, ad omnia debita solvenda, si hereditas reverà

non est solvendo. *Vide Salm. ibid. punct. 4. ex n. 78. et vide dicta n. 100. v. Quæres.*

151. — An, quando lex requirit aliquam conditionem, sine quâ irritet actum, ubi lex irritans testamentum sine solemnitatibus, vel lex irritans alienationem bonorum Ecclesiæ sine consensu capituli, obliget in conscientia?

Prima sententia negat, *ut Nav. Covarr. Tap. Sylv. Med. et alii ap. Salm. ibid. punct. 5. §. 2. n. 105.* Ratio, quia tales leges fundantur in præsumptione fraudis, quæ tunc non adest.

Secunda sententia affirmat, quia tales leges non solùm fundantur in præsumptione fraudis, sed etiam in periculo illius, quod semper adest. Ita *Salm. ibid. n. 104. cum Sanch Pal.* Utraque est probabilis, sed secunda probabilior.

152. — Quæritur hic ultimò, quando teneamur tollere impedimenta, vel ea non apponere, quæ obstant impletioni legis? Prænotandum est ad quæstionis solutionem, aliud esse, quòd quis non obligetur à lege, sive ab illius obligatione extrahatur: aliud, quòd excusetur à transgressione legis, manendo tamen sub ejus obligatione. Unde fit, ut dupliciter possis te impedire ab observatione legis; vel apponendo causam, quâ extraharis à legis observatione, scilicet si ab hoc loco, ubi est præceptum audiendi sacrum, discedas ad alium, ubi tale præceptum non viget: vel efficiendo opus, quod licèt impediat te ab observatione legis, non te extrahit tamen à legis obligatione; nempe si die dominico discedas à loco sacri ad silvam, ubi etsi sacrum audire nequeas, ab illius obligatione tamen non extraheris. Deindè notandum est, quòd contra leges naturales numquam licet apponere impedimentum, ut ab illius obligatione extraharis: secùs autem dicendum de legibus humanis, quæ non obligant cum tanto rigore. Ita sapienter distinguunt *Salm. c. 2. punct. 10. n. 158. 159. et 160.*

Hinc inferunt, non peccare excommunicatum, si sacrum non audiat, et absolutionem non procuret; nam per impedimentum excommunicationis jam extrahitur ab obligatione audiendi sacrum: *sed vide dicenda l. 4. n. 325. v. Excommunicatus, et l. 7. n. 161.* Inferunt 2. eum non peccare contra præceptum jejunii, recitandi officium, etc. qui suâ culpâ incidit in infirmitatem; etsi præviderit: nec qui die jejunii pedester iter agit, vel multum laborat, ex quo excusetur inde

à jejunio : etiamsi ex pravo fine iter assumat, nempe ad furandum, etc. Ita *Salm. ibid. n.* 161. *cum Sanch. Medin. Henr. etc.* Sed nos omninò oppositum sentimus cum *S. Thom. Vide dicenda lib. 4. n.* 1046.

An verò peccet contra legem, qui eo animo id impedimentum apponit, ut à legis obligatione extrahatur, scilicet si se fatiget, ut non jejunet? Affirmant peccare *Pal. Salas, Med. etc. ap. Salm. ibid. n.* 163. quia nemini debet prodesse sua fraus. Negant tamen peccare contra jejunium *Sanch. Fill. Azor. Vill. etc.* quòd satis probabilem sententiam vocant *Salm. ib. n.* 164., quia tunc ille utitur jure suo, quo potest extrahi ab obligatione legis, in quo nulla est fraus : prout si quis exeat è suâ patriâ, ubi est obligatio jejunandi, ut eximat se à jejunio. Sed nos tantò potiùs, juxta sententiam quam mox suprà secuti sumus, omninò primam sententiam sequimur; *vide l. 4. n.* 1045.

Peccat verò contra præcepta naturalia, vel divina, qui prævidens, se hominem occisurum in ebrietate, ab ebrietate non abstinet; vel qui non procurat absolutionem excommunicationis tempore paschali; tunc enim urget gravius præceptum radicaliter divinum communionis. Sic etiam peccat, qui se inebriat, vel somno se tradit tempore audiendi sacrum, vel recitandi officium, quia illa præcepta tunc jam cum obligant, neque per eas actiones à præcepto extrahitur. Ita *Salm. ib. n.* 162. *cum communi.*

CAPUT II.

DE SUBJECTO, CUI DATUR PRÆCEPTUM.

DUBIUM I.

Quæ personæ præceptis obligentur?

153 *An ad leges obligentur ebrii, infideles, ignorantes, etc.?*
154 *An legislator teneatur ad legem?*
155 *Quando pueri obligentur ad leges ecclesiasticas*

153. — « Resp. Soli subditi ratione utentes obligantur, ita » ut eorum transgressione peccent. Quod addo propter ebrios, » et ad tempus amentes, qui, etsi verè iis obligentur, eorum

» tamen violatione non peccant, defectu advertentiæ rationis, » et consensûs. Pars prior est communis, et certa *Fill. t. 21. » cap. 11. q. 10. Bon. p. 6. etc. Laym. l. 1. tr. 4. c. 10.* Poste- » rior est eorumdem. Cujus ratio est, tum quia præceptum, » cùm sit directivum, supponit usum rationis : tum quia » obedientia tantùm est eorum, qui ratione, et voluntate » utuntur. Neque aliàs transgressio ad culpam imputari posset. »

Pro majori claritate notanda est regula, aliud est ad legem non teneri ; sicut non tenentur ad leges ecclesiasticas infideles, pueri, amentes. Aliud à lege excusari, sicut excusantur ebrii, ignorantes, dormientes. Hinc est peccatum præbere carnes in die vetito secundis, non verò primis. Sicut etiam peccatum est incitare omnes istos ad aliquid malum jure naturæ.

Unde resolves hos casus :

154. — « 1. Legislator non tenetur suis legibus, ut sic, » quoad vim coactivam, et pœnam, sive directè : indirectè » tamen, et quoad vim directivam, et ex æquitate quâdam » tenetur se, tanquam caput, membris conformare. *Ita S. Th. » q. 96. a. 5. ad 3. Sylv. Suar. Bon. Laym lib. 1. t. 4. c. 9. » contra Azor.* Tenetur etiam in contractibus cum reliquis » pari conditione uti. *Vide Fill. t. 21. c. 5.*

Ita ex communi *Salm. de leg. cap. 3. punct. 3. n. 37.* Num autem legislator teneatur ad suam legem sub gravi, vel levi ? Alii dicunt sub gravi, sicut lex alios obligat, ut *Sot. Laym. Vasq. etc. ap. Salm. ib. n. 58.* Sed probabile est, præciso scandalo, tantùm teneri sub levi : quia tantùm ex honestate obligatur ad legem : ita *Salm. ib. n. 42. cum. Less. Azor. Bon. Pal. etc.* Limitatur tamen, si lex lata sit de taxatione pretii, vel de irritatione contractûs ; tali legi enim tenetur stare etiam princeps ad servandam æqualitatem. *Vide Salm. ib. n. 43. et 44.*

« 2. Infideles non baptizati, etiam catechumeni, non obli- » gantur præceptis Ecclesiæ, obligantur tamen hæretici, et » alii, qui per baptismum Ecclesiæ semel sunt subjecti.

155. — « 3. Etsi pueri ratione utentes legibus iis Ecclesiæ, » quarum materia eorum ætati est conveniens, v. gr. con- » fessionis annuæ, secundùm *Navar. Henriq. et Azor.* item

» abstinentiæ à carnibus, auditionis sacri, secundùm *Sanch.* » etc. obligentur quoad culpam; non tamen quoad pœnas » ordinarias, nisi sint puberes, quales sunt masculi anno » 14. puellæ 12. absoluto. Ita *Sotus*, *Vasq. de pœnit. q.* 90. » *a.* 2. *Sa v. Censura.* »

Quæritur, an pueri statim ac pervenerint ad usum rationis teneantur ad leges ecclesiasticas audiendi sacrum, abstinendi à carnibus, vel lacticiniis, et confitendi? Affirmant *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 12. *n.* 6. *Laym. tr.* 4. *c.* 10. *n.* 4. *et Salm. de leg. c.* 3. *punct.* 4. *n.* 52. *cum Pal. Bon. Salas, etc.* Atque peccare dicunt parentes, qui negligunt impletionem ipsorum. Et regulariter ajunt hunc usum rationis judicandum advenire, expleto septennio. Admittunt tamen, pueros ante pubertatem non obligari ad pœnas, *Salm. ib. n.* 50. *in fine;* nec ad communionem ante decennium, nisi in articulo mortis, si sit usus rationis; ut *Salm. de Euch. c.* 7. *punct.* 1. *n.* 15. Negant verò *S. Anton. Sot. Sa, Henr. March. ap. Salm. de leg. c.* 3. *punct.* 4. *n.* 51. dicentes non teneri statim, sed post aliquod tempus. Hoc tempus, *Sa* ait, esse tempus pubertatis: *Sotus* verò *et S. Anton.* dicunt saltem esse decimum annum vel nonum cum dimidio in fœminis. Sed hæc opinio meritò rejicitur communiter, ut ait *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 615. An verò obligentur pueri, qui ante septennium pervenerint ad usum rationis? Negant *Diana*, *Sanch. Burgh. ap. Croix l.* 1. *n.* 676. qui probabile putat, quia leges positivæ attendunt tantùm ad ea quæ communiter contingunt. Sed probabiliùs *Bosco ibid.* affirmat teneri. *Vide dicenda lib.* 4. *n.* 270. et 1012.

« 4. Infantibus non baptizatis, et perpetuò amentibus licitè » dantur carnes diebus vetitis, et imponuntur opera servilia » festis; non tamen ebriis, cùm legi maneant subjecti; utì » nec licitè irritantur amentes ad blasphemandum, lædendum, etc. eò quòd talis actio tribueretur principali agenti, » qui alterius operâ uteretur, quasi instrumento, ut *Laym.* » *l.* 1. *t.* 4. *c.* 10. *Bon. p.* 6. et *Sanch. l.* 1. *Moral. c.* 12. »

DUBIUM II.

An peregrini teneantur legibus sui domicilii, dum ab eo absunt.

156 *An peregrinus teneatur ad leges loci ubi est?*
157 *An teneatur ad leges patriæ? Deinde ponuntur resolutiones plurium casuum.*
158 *An peregrini possint dispensari ab Episcopo loci in legibus, et in votis?*

156. — « Suppono I. Præceptum aliud esse locale, quod » scilicet certo tantùm in loco, urbe v. gr. vel parochiâ obli- » gat; aliud universale, seu juris communis, quod totam » ferè Ecclesiam obligat.

« Suppono II. Peregrinos propriè dici eos, qui aliquò » veniunt animo non manendi, sed tantùm subsistendi per » aliquot dies, vel ad summum per minorem anni partem, » ut mercatores, viatores, non autem studiosi, neque an- » cillæ, quæ veniunt ad serviendum.

« Respondeo non obligari. Ita *Nav. Sanch. Less. l.* 4. *c.* 2. » *dub.* 8. Ratio, quia præcepta localia per se et directè re- » spiciunt territorium, eique sunt affixa; atque adeò non » obligant, nisi existentes intra illud. Lex enim ita fertur; » v. gr. Festum illud tali loco celebretur: ideòque hìc valet » illud: *Si fueris Romæ, etc.* Addit *Laym. c.* 2. præceptum » locale exspirare etiam intra proprium territorium in loco » exempto quòd is æquiparetur loco sito extra territo- » rium. »

Hìc refert ante omnia distinguere domicilium à quasi domicilio. Verum domicilium acquirit, qui habitat alicubi, animo ibi perpetuò manendi, ut communiter docent *Bonac. de leg. d.* 1. *q.* 1. *p.* 7. *n.* 39. *Roncag. eod. tit. c.* 1. *p.* 3. *pag.* 44. *et Salm. tr.* 8. *c.* 4. *punct.* 3. *n.* 48. *cum Palao, Trull. Dicast, et aliis passim*, ex *l.* 2. *c. Ubi Senatores, et l. Heres absens.* §. *Proindè, ff. de judic. I.* Censetur autem hujusmodi animum habere, qui habitat alicubi per decennium, non significatâ voluntate recedendi, vel qui majorem partem be-

norum ibi asportaverit, aut domum emerit, aut ædificaverit, ut habetur in bullâ *Speculatores* relata *l.* 6. *n.* 770. *ad n. V.* vel qui saltem expressis verbis (ut addunt *Salm. ibid. n.* 49.) voluntatem ibi perpetuò manendi expressè significaverit. Ille autem acquirit quasi domicilium qui manet in aliquo loco per majorem anni partem, ut dicunt *Sylvest. v. Domicilium, n.* 2. *et Sanch. de matr. l.* 3. *d.* 18. *n.* 9. vel qui ibi moratur per aliquod notabile tempus cum animo ibi manendi majori parte anni, ut recte ajunt *Roncaglia loc. cit. Laym. l.* 1. *tr.* 4. *c.* 12. *n.* 1. *v. Quæres, cum Navarro, et N. SS. P. Benedicto XIV. Notif.* 33. *n.* 6. utque eruitur ex citatâ *l. Heres, etc.* Iis positis, dubitatur 1. an, ut quis teneatur legibus loci ubi est, requiratur, ut ibi verum domicilium contraxerit. Affirmant Glossa *in c. Quæ contrà, dist.* 8. *verb. Aut peregrini, et alii, apud Sanch. loc. cit. n.* 8. Quia advena (ut ajunt) donec non acquirat verum domicilium, saltem per animum ibi perpetuò manendi, non fit subditus illius loci. Sed communis sententia tenenda docet sufficere, quòd is contraxerit ibi quasi domicilium: ita *Suarez tom.* 1. *de relig. c.* 14. *n.* 5. *et l.* 3. *de leg. c.* 33. *n.* 3. (qui oppositam putat non esse practicè probabilem) *Sanch. loc. cit. n.* 9. *Salmant. de legib. c.* 3. *punct.* 5. §. 1. *n.* 55. *et Laym. dicto c.* 12. *n.* 1. *cum S. Antonin. Palud. Sylvest. Rosella, etc.* Ratio, quia tales peregrini jam subjiciuntur jurisdictioni superiorum illius loci, ergò etiam legibus tenentur; et tenentur à prima die, quâ illic perveniunt animo habitandi per majorem anni partem, ut rectè notat *Sanch. dicto n.* 9. *cum. Sylvest. Palud. Rosella, etc.*

Dubitatur 2. an si quis in aliquo loco ad breve tempus moretur, teneatur leges illius servare?

Prima sententia affirmat; et hanc tenent *Pontius de matr. l.* 5. *c.* 7. §. 1. *n.* 6. *Suarez de leg. l.* 3. *c.* 33. *n.* 33. *et l.* 1. *de rel. c.* 14. *n.* 9. *Salas de leg. disp.* 16. *sect.* 4. *concl.* 4. *Tapia l.* 4. *q.* 16. *art.* 3. *n.* 2. *et Covarr. Gordon. Henr. etc. apud Salm. de leg. ibid. n.* 56. *et alii plures apud Sanch. de matr. l.* 3. *d.* 18. *n.* 6. *et in Dec. l.* 1. *c.* 12. *n.* 3. qui vocat valdè probabilem, sicut etiam putant *Salm. loc. cit. n.* 58. Probant 1. ex *c. Illa, dist.* 20. ubi refertur illud celebre *D. Ambrosii: Cùm Romam venio, sabbato jejuno; cùm Mediolani sum, non jejuno; sic et tu ad quamcumque Eccle-*

quam veneris, ejus morem serva; si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi. Probant 2. ratione, tum quia, qui sentit commodum, debet sentire et incommodum, sicut enim talis advena deobligatur legibus patriæ à quâ abest, ita æquum est eum obligari legibus loci ubi moratur, et hoc modo advena verè fit subditus superioris loci, quamvis brevì ibi sit; tum quia expedit ad pacem publicam servandam, et ad scandalum vitandum, ut omnes servent leges loci ubi reperiuntur, utì colligitur ex relatâ doctrinâ *D. Ambrosii;* et saltem ratione dicti scandali vitandi, ut ait *Suarez*, Episcopus loci jurisdictionem habet in peregrinos; eadem enim jurisdictio, quæ ipsi competit super oves suas, ut eas benè regere possit, competit etiam super advenas, ne scandalum ovibus præbeant, leges loci non servando. Plures alias rationes pro hâc sententiâ adducit *Suarez*. Fatentur tamen AA. citati, non satis esse solum transitum ad hanc obligationem contrahendam; etenim (apud *Sanch. Dec. l. 1. c. 12. n. 37.*) *Emmanuël Sa* dicit teneri peregrinum, si maneat illâ die quâ pervenit: *Leonardus*, si intregra die: *Sayrus*, si illic accedat multo spatio ante prandium, et totâ die ibi quiescat. Sed meliùs videtur distinguere *Suarez dicto c. 13. ex n. 8.* dicens, quòd, si quis venit ad locum destinatum ut terminum viæ, tenetur ejus legibus, licèt parùm ibi adsit; secùs si ibi sit in via, sive per transitum ad alium locum; tunc enim, si præceptum sit affirmativum, putà audiendi sacrum, non tenetur, quia tale præceptum obligat existentes, quales non sunt itinerantes; tenetur verò, si præceptum sit negativum, nempe abstinendi à carnibus, vel ab opere servili, etiamsi ibi moretur ad horam, quia præceptum negativum, cùm obliget pro semper, habet tractum successivum per totum diem.

Hæc sententia est satis probabilis, sed probabilior videtur *secunda*, quæ dicit, advenam non teneri legibus loci, ubi non moratur, nec intendit morari per majorem anni partem; hanc tenent *Sanch. locis cit. de matr. n. 6. et in Dec. n. 38. cum pluribus aliis, Bonac. de legib. d. 1. q. 1. p. 6. n. 36. et 43. S. Anton. p. 2. tit. 6. c. 2. §. 2. Azor. tom. 1. dub. 5. c. 11. q. 2. Tolet. l. 6. c. 5. n. ult. Laym. l. 1. tr. 4. c. 12. n. 4. cum Sylvest. Ang. et Medina*, item *Sayr. Diana, Granado et alii apud Salm. dicto c. 3. punct. 5. §. 1. n. 58.*

qui hanc non minùs probabilem vocant. Ratio, tum quia leges non obligant nisi subditos, quales non sunt peregrini, cùm ipsi ob brevem illam moram minimè subjiciuntur jurisdictioni superioris loci, ut habetur ex pluries citata *l. Heres absens*, tum quia non dicitur moraliter commorari in aliquo loco, qui ibi non manet, nec animum manendi habet per majorem partem anni. Ad textum autem *D. Ambrosii* respondetur 1. illum procedere tantùm ubi vitandum est scandalum. Respondetur 2. S. Doctorem loqui ibi de lege communi servandi jejunii, quod Mediolani non servatur in primis quatuor diebus Quadragesimæ; sed lex communis utique servanda est à peregrinis, quando absunt à patriâ, ubi lex illa non servatur, ut ex communi sententiâ docent *Suarez cit. c.* 14. *n.* 27. *et Laym. loc. cit. n.* 3. *cum Medina, et Henriq.* Quamvis tamen *Laym.* non improbet oppositam *Sanchezii*, qui *de matr. loc. cit. n.* 7. ait cives mox in patriam redituros, per fictionem juris pro præsentibus haberi.

Limitatur verò hæc secunda sententia 1. in legibus de jure communi, vel circa solemnitates contractuum, aut circa commoda ipsius loci, v. g. de non extrahendo triticum, arma, etc. 2. Limitatur si eædem leges vigeant in patriâ peregrini, licèt *Sanchius cum Dian.* huic contradicat. 3. Limitatur, si peregrinus ibi delinquat contra jus commune; tunc enim fit subditus ratione delicti, ex *c. Finali, de foro compet. Vide Salm. n.* 59. *et* 60. *et Sanch. in Dec. loc. cit. n.* 36.

157 — Non tenentur autem absentes ad leges patriæ, ut communissimum est *ex c. Ut animarum, de const. in* 6. etiamsi lex sit de jure communi; quando peregrinus est in loco, ubi illa abrogata est. *Salm. c.* 3. *punct.* 3. § 2. *n.* 62. *cum Pal. Less. etc.* Et hoc etiamsi discederet à patriâ ad eximendum se à lege. *Salm. ibid.* 63. *cum Pal. Bon. Sanch. etc.* (Hinc docet ibi *Palaus cum Basilio*, posse peregrinum, qui nolit confiteri peccata reservata proprio parocho, aliò discedere, ut ab alio absolvatur; quia tunc utitur jure suo. Sed de hoc vide dicenda *de Pœnit. l.* 6. *n.* 589.). Et hoc etiam valet, si ille maneat in suâ patriâ, sed in loco exempto, ut tenent *Salm. ibid. n.* 64. *cum. Laym. Bon. Pal. Salas, Diana, Tap.* An verò pro locis exemptis intelligantur etiam conventus regularium? Negant *Suar. Coninch. apud Salm. de cens. c.* 1. *punct.* 9. *n.* 113. Sed dicunt intelligi tantùm oppida, et ec-

clesias intra diœcesim, alienæ tamen jurisdictioni subjectas. Sed affirmant *Salm. ibid. n. 114. cum Avil. Henr. Sayr. Candid. et Dian.* Et id confirmant *de leg. d. c. 3. n. 64 in fine*, quia tam loca, quàm personas Tridentinum exemptas appellat *sess. 14. c. 5. de Ref. in fin.* et valdè probabile est. *Vide etiam l. 7. de censur. n. 24.*

Ex quibus resolves hos casus :

« 1. Si Episcopus sub pœnâ excommunicationis vetet lusum » alcæ, non obligantur clerici ludentes in loco exempto a » jurisdictione Episcopi. *Bon. part. 6. Laym. c. 11 n. 5.*

» 2. Si quis die jejunii, aut festo sit in loco alio, non sui » territorii, aut exempto, ubi tunc non est jejunium, aut » festum; potest ibi comedere, exercere servilia. *Laym. loc.* » *cit. c. 11. Bonac.*

» 3. Id etiam habet locum in præceptis juris communis, » si in loco isto sint usu abrogata, vel non recepta, vel ha- » beatur privilegium. Quare potes v. gr. Mediolani primis » quatuor diebus Quadragesimæ vesci carnibus, cùm id *ibi* » liceat. Item in Belgio sabbatis intra Nativitatem, et Puri- » ficationem vesci carnibus : item in loco, ubi Tridentinum » non est receptum, validè (etsi non licitè) inire matrimo- » nium clandestinum. *Suar. Sanch. l. 1. c. 12. Less. etc.*

» 4. Potest quis discedens manè ex oppido, ubi non est » jejunium, vesci carnibus, etsi meridie rediturus sit domum, » ubi est jejunium; nec tunc, ubi domum venerit, tenebitur » ad servandum jejunium istâ die, cùm illud jam viola- » verit, ideoque servare non possit; tenebitur tamen domi » ad abstinentiam à carnibus, cùm illa adhuc possit ibi » servari, eò quòd sit dividua. *Vide Sanch. l. c. Less.* » *c. 2. d. 8.*

» 5. Si quis abiturus est loco, ubi est jejunium, sciatque » certò perventurum vesperi ad locum, ubi non sit jejunium, » tunc etsi non possit ibi vesci carnibus, unde abit (cùm » ista abstinentia sit dividua); potest tamen ibi manè jentare, » et meridie prandere, ut contra quosdam docent *Less.* et *Sanch. suprà.* » (*Et probabile putant Salm. de leg. c. 5. punct. 5. §. 2. n. 70. cum Suar.*)

» 6. Probabile etiam est, et in conscientiâ securum, quod docet *Sanch. l. 3. de matrim. disp. 18. n. 21. et l. 1. Mor. c. 12. contra Navarrum, Suar.* peregrinos, antequam excedant proprio territorio, non teneri implere præcepta, quæ ibi deprehendunt, v. gr. non teneri cum manè audire sacrum die festo, qui ante prandium venturus sit aliò, ubi non sit festum; quia si mansisset in loco, ubi præceptum obligabat, poterat differre ad id tempus; quando autem pervenit ad alium locum, desinit obligari. Nec obstat, quòd prævidens impedimentum teneatur prævenire; quia id tunc tantùm verum est, quando, manente vi præcepti, quis est impediendus; hìc autem ab obligatione præcepti absolvitur. » (*Ita etiam Salm. loc. cit. n. 67. cum Pal. Tapia, Salas, etc. Secùs tamen esset, si ibi unum illud sacrum diceretur, quia teneretur audire, antequam discederet, non teneretur autem exspectare. Salm. ibid. n. 66.*). « Contraria tamen sententia, tamquàm magis pia, » suaderi potest, nisi quid obstet. *Sanch. l. 1. Moral. c. 12. » et l. 3. de matrim. dub. 8. n. 21.* »

158 — Ilic magna quæstio occurrit disceptanda, an peregrini possint dispensari ab Episcopo loci ubi sunt, tam in legibus communibus (putà jejunii, vel abstinentiæ ab opere servili), quàm in votis, et juramentis? Adsunt quatuor sententiæ.

Prima, quam tenent *Pontius de matr. l. 8. c. 4. n. 7. Joseph. de Januar. in tract. de leg.* cui adhæret *Tanner. apud Croix l. 6. p. 3. n. 754.* probabilemque meritò putat *Palaus de leg. tr. 3. d. 6. §. 2. n. 5.* affirmat universè tam pro legibus, quàm pro votis. Ratio, quia peregrinus per illum accessum, quamvis unius diei, fit verè subditus superioris loci, ubi reperitur, ut dicunt *Suar. Salas, ac Pontius, cum Palao de leg. d. 1. p. 24. §. 3. n. 12. Vide dicta n. 156. et dicenda l. 4. n. 532. in fin. v. An autem.* Quamobrem sicut peregrinus tenetur ad leges loci illius, ita æquum est, ut gaudeat etiam privilegiis.

Secunda sententia prorsùs opposita, quam tenent *Sylvest. Abb. Tab. Ang. apud Pal. de leg. d. 6. §. 2. n. 5.* item *Palud. Med. Led. Hostiensis apud Suar. de rel. l. 2. c. 14.* dicit, quòd peregrinus quoad usque acquirat alicubi verum domicilium (id est per animum perpetuò ibi manendi), nunquam sub-

ditus est censendus, et ideò nec tenetur ad leges loci, nec potest dispensari in legibus communibus neque in votis aut juramentis ab illius Episcopo. Ad confirmationem hujus sententiæ *Farinacc. et Garz. apud Pal. n.* 7. afferunt quamdam declarationem S. C. Concilii approbatam à *Gregor. XIII.* ubi dictum fuit, posse peregrinum recipere beneficium absolutionis à peccatis in loco ubi est, sed non posse dispensari ab Episcopo illius. Sed *Mazzot. de leg. d.* 4. *q.* 1. *c.* 5. dicit, hanc declarationem non constare authenticè; saltem, ut infrà videbimus in quartâ sententiâ, communiter illa non fuit recepta. Tantò magis, quia *Henriq. l.* 14. *de irreg. c.* 18. §. 2. affert aliam diversam declarationem *S. Pii V.* ubi Pontifex declaravit, Episcopum loci benè posse dispensare in votis Scholasticorum Salmanticæ commorantium. Hanc secundam sententiam etiam putat probabilem *Pal. n.* 5. Attamen *Suar. loc. cit.* improbabilem eam putat, quoad eximendum peregrinum à servandis legibus loci, si ibi mancat majori parte anni.

Tertia sententia, quam tenent *Pal. dict. d.* 6. *n.* 5. *et* 6. *cum Navar. et Menoch.* qui plures alios refert, censet peregrinum adhuc transeuntem, benè posse dispensari ab Ordinario loci in legibus etiam communibus, quia ipse quoad leges benè subditur jurisdictioni illius superioris; non autem quoad vota et juramenta, quia hæc jurisdictio pendet à consuetudine, et à conniventiâ Episcoporum, quæ non habentur pro hujusmodi dispensationibus, prout aliàs habentur pro absolutione peccatorum, et censurarum eis annexarum.

Quarta sententia communissima, ut ait *Croix l.* 6. *p.* 5. *n.* 721. et communiter recepta, ut asserunt *Salm. de leg. c.* 5. *punct.* 5. §. 1. *n.* 55. cui subscribimus, tenet posse peregrinum dispensari ab Episcopo loci, non solùm in legibus, sed etiam in votis, et juramentis, modò ibi sit animo permanendi per majorem anni partem. Ratio, quia ex illâ diuturnâ habitatione contrahitur quasi domicilium, ut probant *Abbas, et Innoc.* Quapropter tunc peregrinus dispensatur non jam ratione consuetudinis, et conniventiæ sui proprii superioris, sed ex propriâ auctoritate Ordinarii loci, cui peregrinus per illud quasi domicilium tunc verò subditur. Ita *Sanch. de matr. l.* 3. *d.* 23. *n.* 12. *et* 13. *cum Henr. Ang. Arag. etc. Less. l.* 2. *c.* 40. *n.* 122. *Croix loc. cit. cum Laym.*

Salm. loc. cit. Sporer de leg. c. 1. n. 254. cum Suar. et Manuel. apud Pal. loc. cit. n. 3. Et idem sentit *Sanch. loc. cit. cum Henr. et Man.* quoad dispensationem facultatum concessarum Episcopis à Tridentino in *cap. Liceat.* atque idem quoad conferenda omnia sacramenta, præter Ordinem, ut dicunt etiam *Croix cum Laym. et Salm. ll. cc.* Circa verò matrimonium, *vide l. 6. n. 1085.*

DUBIUM III.

An peregrini, et vagi tenentur præceptis locorum, in quibus morantur.

159. — « Resp. Regulariter non tenentur præceptis specialibus illorum locorum. Ita *Laym. Sanch. Azor. Coninch. Less. Reginald. Fill. contra Navar. Suar. Sa, etc.* et quoad vagos etiam » (*ut cum Busemb. tenent Less. Laym. Sayr. etc. apud Salm. qui contradicunt c. 3. punct. 5. §. 2. n. 69. in fine*) « *contra Bonac. et Sanch.* Ratio est, quia non potest dari ulla ratio hujus obligationis, cùm illi non sint subditi vel locis, vel superioribus, quorum tales leges fuerunt; ideòque sint extra eorum jurisdictionem. Nec obstat 1. eos nullis partialium locorum statutis, sed solo jure communi teneri; quia id non est absurdum. Nec 2. quòd vagi, ob delicta admissa, puniri possint: hoc enim consuetudo recepit, ne scelera maneant impunita.

160. — « Dixi 1. *regulariter*, quia tenentur quibusdam legibus, maximè quarum violatio cederet in damnum et injuriam illius loci, in quo morantur; ut etiam iis, quæ sunt de contractibus celebrandis.

Unde resolves hos casus:

« 1. Tales non tenentur audire missam, et possunt opera servilia exercere die istic festo: non tenentur jejunare, nec abstinere à carnibus, quando istic est jejunium, et domi suæ non est. Intellige utrumque, secluso scandalo, propter quod Episcopus loci punire posset. *Laym. loc. cit. t. 4. c. 12. n. 4.*

« 2. Peregrinis non licet frumenta evehere vel vendere » supra pretium ibi statutum, noctu arma ferre, etc. si talia » ibi prohibita sunt. *Panorm. Regin. Sanch. n.* 56.

« Dixi 2. *præceptis specialibus;* quia si domi tuæ consue- » tudine derogatum sit alicui præcepto juris communis, et » aliò venias, ubi illud viget, eodem obligaberis. Ratio est, » quia lex juris communis est universalis, et obligat omnes » sine ordine ad locum. *Laym. c.* 12. *n.* 3.

Unde resolvitur hic casus :

« Belga aliquis veniens Coloniam, v. gr. tenetur istic sab- » batis inter Nativitatem Christi, et Purificationem abstinere » à carnibus, quia privilegium ejus comedendi tunc carnes » non est personale, sed locale: ideòque exspirat extra locum. » *Laym. loc. cit.* »

DUBIUM IV.

An peregrini teneantur præceptis juris communis. si non sint in usu in loco, ubi morantur?

161. — « Resp. Non teneri. Ratio est, quia tunc valet » privilegium locale, quo frui possunt omnes, qui in loco » morantur. Ita *Sanchez l.* 2. *Mor. c.* 12. *Suar. Laym. etc.*

Unde resolvuntur sequentes casus :

« 1. Si Germanus per Hispaniam transeat, potest sabbatis » vesci intestinis animalium. Idem si per Belgium, aut Me- » diolanum iter habeat, potest inter Nativitatem Christi, et » Purificationem, in Belgio sabbatis, Mediolani verò quatuor » primis diebus Quadragesimæ carnibus vesci. *Sanch. Suar.* » *Bon. p.* 6. *n.* 61.

» 2. Si quis ex diœcesi catholica, v. g. Hildesio, ubi vetus » Calendarium adhuc est in usu, veniat in aliam, ubi novum » est receptum, v. g. Monasterium, potest, si ibi Quadrage- » sima præteriit, carnibus vesci, ut docet *Sanch. loc. cit.*

» *Salas n.* 69. *Bon. n.* 49. *Less. l.* 4. *c.* 2. *d.* 8. qui tamen » contrariam sententiam suadet in praxi, licèt hæc tuta sit, » ut etiam docet *Laym.*

« Addidi *ex diœcesi catholica* : quia si catholicus veniat in » terras hæreticorum, ubi alii catholici non sunt, tenetur » ibi servare novum Calendarium ad vitandum scandalum, » et contemptum Ecclesiæ catholicæ. *Vide Laym. l.* 1. *tom.* 4. » *c.* 11. *n.* 8. »

CAPUT III.

DE MODO, QUO OBSERVANDA SUNT PRÆCEPTA.

DUBIUM I.

An debeant impleri ex charitate?

162. — » Resp. Possunt impleri sine charitate, nisi hanc » in substantia includant, v. g. præceptum dilectionis Dei. » Ratio est, quia tantùm præcipitur substantia actûs inclusi » in præcepto, v. gr. ut honoretur parens; non autem finis, » aut modus præcepti, ut docet *S. Th.* 1. 2. *q.* 100. *art.* 10. » Interim certum est, requiri charitatem in operante, ut » impletio præcepti sit meritoria, juxta illud 1. *Cor. c.* 13. » *v.* 1. *Si linguis hominum loquar, etc. S. Th. Suar. Sanch.*

Unde resolvuntur sequentes casus :

« 1. Si quis jejunet, vel intersit sacro ob vanam gloriam, » vel etiam ut furetur, potest nihilominùs implere præ- » ceptum, etiam per actum ex circumstantiis peccaminosum, » quia implet substantiam illius præcepti, licèt peccet con- » tra aliud, cui finis ille malus opponitur, ut docet *Sanch*, » *l.* 1. *Mor. c.* 14. *Laym. l.* 1. *t.* 4. *c.* 4. *n.* 6. *Card. de Lugo* » *disp.* 22. *sect.* 2. *n.* 23 » (*Cum Salm. de leg. cap.* 2. *punct.* 8. *n.* 147. *et* 148.)

« 2. Simili ratione impletur votum, juramentum Deo » factum, pœnitentia sacramentalis, licèt actus ipse sit pec- » catum, *ibid. ll. cc.* » (*Nota tamen hic prop. damn. ab Alex. VII. n.* 14. : *Qui facit confessionem voluntariè nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ.*)

DUBIUM II.

An ad impletionem præceptorum requiratur intentio iis satisfaciendi?

163. — « Resp. Quod non » (*Requiritur tamen intentio faciendi illud quod est præceptum, ut Salm. c. 2. punct. 8. n. 139. cum Bus. infrà dub. IV.*) « Ita *Sanch. Vasq. 1. 2. q. 100. art. 9. et alii communiter.* Ratio est, quia lex tantùm præ» cipit liberam operis externi executionem, v. g. auditio» nem sacri, non autem, ut alio peculiari actu quis velit, » vel intendat præcepto satisfacere, sive, ut alii loquuntur, » præcepta non obligant ad obedientiam formalem, hoc est, » ut illud fiat, quia præcipitur, sed tantùm ad materialem, » sive, ut fiat, quod præcipitur. *Vide infr. l. 4. tr. 3. c. 1. » dub. 3.*

Unde resolvuntur sequentes casus :

« 1. Qui alicujus præcepti immemor, illud implevit, v. gr. » ignorans esse diem festum, liberè tamen interfuit sacro, » is satisfecit. Neque, ut quidam volunt, necesse est, ut » posteà intelligens diem festum velit tunc satisfacere per » missam auditam, quia implevit substantiam actûs præcepti. » *S. Th. Henr. Fill. t. 5. c. 7. q. 7.*

« 2. Is votum, juramentum, et pœnitentiam sacramentalem verè implet, qui opera promissa, vel injuncta exequitur, etsi non habeat intentionem implendi : modò tamen » non applicet ea pro aliâ re. Ratio est, quia vota, etc. sunt » leges quasi particulares, quas homo sibi, vel alteri imponit, » unde tantùm obligant ad substantiam actûs. *Suar. Azor. » Less. Laym. n. 6.* »

DUBIUM III.

An satisfaciat præcepto, qui faciens opus, expressè intendit per illud non satisfacere?

164. — « RESP. Satisfacit. Ita *Suar. Val. Vasquez. loc. cit. et Less. l. 2. c. 7. dub. 10. contra Navar. Azor. etc.* » Ratio est, quia præcepta tantùm obligant ad substantiam » operis injuncti : ergò, illâ positâ, non est in potestate » operantis ut non satisfaciat. Nec refert 1. quòd actus non » operentur ultra intentionem agentis : quia id intelligitur, » quando est in potestate operantis, v. g. satisfacere, vel » non. Nec 2. quòd qui debet alteri centum, non satisfaciat » obligationi, si liberali donatione det ducentos. Nec 3. quòd » voto obligatus ad recitandum Rosarium, si recitet animo » non implendi, non satisfaciat. Ratio est, quia hæ, et si- » miles obligationes proveniunt ex voluntate promittentis, » qui sicut ab initio debitorum se liberè constituit, sic in » debito liberè permanere potest : obligatio autem parendi » legi provenit ex voluntate legislatoris, ideòque non ex- » tenditur ultrà ejus intentionem, et voluntatem, nempe » ultra substantiam operis præcepti. *Con. n.* 309. *Lessius* » *loc. cit. et Laym. hic.* (*Et sic tenet sententia communissima* » *cum Cont. Tourn. de virt. relig. part.* 2. *cap.* 2. *art.* 8. *sect.* » 6. *in med. Sed quæres* 1. *Pontas. Suar. Vasq. Valent.* » *Salm. etc.*) *Vide l.* 5. *n.* 176. »

Unde resolvuntur sequentes casus :

« 1. Sacerdos, qui legit horas non cà devotione, quà vo- » luit, ideòque proposuit ad satisfaciendum præcepto repe- » tere : etsi deindè non repetat, satisfecit tamen præcepto. » *Suar. Con. Card. de Lugo, etc.*

« 2. Audiens sacrum die festo, quod scit esse ultimum » (vel, si non sit ultimum, intendens non audire aliud), » licèt intenderit non satisfacere, verè tamen satisfecit præ- » cepto de audiendâ missâ ; etsi peccarit contra aliud præce- » ptum, quo quis tenetur esse subditus legislatori. *Card. de* » *Lugo loc. cit.* »

DUBIUM IV.

An ad impletionem præceptorum requiratur intentio, seu voluntas faciendi id quod præceptum est?

165. — « RESP. Quod sic. Ratio est, quia, cùm lex detur hominibus, non brutis, ideòque humano modo sit implenda, hinc impletio omnis præcepti, sive humani, sive divini debet esse actus humanus conjunctus cum libertate, et voluntate operantis, id est, ut velit, sive intendat facere hoc, quod est præceptum, v. gr. audire sacrum, jejunare, etc. Est communiss. *Vide Vasq. 1. 2. q. 100. a. 9. Suar. Sanch.*

Unde resolvuntur hi casus :

« 1. Qui audivit sacrum die festo ebrius, dormiens, aut impos sui quomodocumque, aut nescius quid aggrederetur, aut vellet facere, tenetur postea compos sui factus audire aliud sacrum. *Suarez, Sanch. Salas d. 9. n. 32.*

« 2. Is, qui audivit sacrum, jejunavit, etc. prorsùs violenter coactus, non satisfecit; non enim fuit actus humanus defectu voluntarii. *Vasq. Suar. Azor. Fill. n. 232.*

« Dixi *prorsùs violenter;* quia, si famulus, v. gr. metu domini, aut puer metu magistri, sacrum audiat (esto non sit auditurus, si magister abesset) is, etsi perversâ voluntate illâ peccet, præcepto tamen satisfacit. Ratio est, quia metus non tollit libertatem. *Sanch. Salas loc. cit. Laym. l. 2. t. 4. c. 4. n. 12.*

» 3. Recitans horas solâ intentione legendi, vel addiscendi non satisfacit; utì nec ille, qui vadit ad sacrum tantùm, ut oculos pascat, cum alio colloquatur, vel exspectet amicum. *Card. de Lugo loc. cit. n. 23.*

» 4. Nec satisfacit is, qui tantùm fictè confitetur, v. gr. orat, etc. quia non ejus fictio, sed opus præceptum est. »

DUBIUM V.

An duplici præcepto, uno actu, vel diversis actibus eodem tempore possit satisfieri?

166. — « RESP. 1. Uno actu diversa præcepta simul impleri possunt, nisi aliud colligatur ex mente præcipientis. » Patet ex praxi quotidianâ : qui enim obligatur ad horas » ratione Ordinis, et beneficii, satisfacit unâ recitatione. » *Sanch. l. 1. c. 14. Salas. Bonac p. 10.*

Unde resolvuntur hi casus :

» 1. Cùm Dominica, et festum incidunt in eumdem diem, non » teneris audire duo sacra.

» 2. Votum, et pœnitentia in confessione injuncta plerùmque » non implentur per actum aliàs debitum : quia hæc plerùm- » que non est mens voventis, et confessoris. *Vide Suarez t. » 4. in 3. p. Sanch. l. 1. Mor. c. 14.*

» Dixi *plerùmque ;* quia subinde confessarii injungunt opus » aliàs præceptum.

» 3. Qui alteri ex pluribus obligationibus debet centum, » v. gr. non satisfacit, si semel dat centum : quia in debitis » justitiæ attenditur æqualitas rei ad rem ; non potest autem » unum centum æquale esse debitis plurium centum. Unde » in his alia est intentio, et mens se obligantis. *Sanch. Salas* » *loc. cit.*

« Resp. 2. Potest quis eodem tempore diversis actibus du- » plici præcepto satisfacere, dummodò unum non impediat » alterum. Est communis. Et ratio est, quia plerùmque tem- » porum diversitas non præcipitur. *Suar. Az. p. 1. l. 7. c. 5.* » *Sanch. lib. 1. c. 14.*

Unde resolves :

« 1. Potest quis eodem tempore audire missam in festo » præceptam, et simul legere horas, vel alias orationes voto, » aliàve ratione debitas. *Bonac. p. 10. n. 8.*

« 2. Potest item qui tenetur audire duas missas, eas » audire simul, imò etiam tres, ut docent aliqui, dum simul » in pluribus altaribus celebrantur. *Sanch. 1. mor. c. 14. 12.* » *Major. in 4. dist. 18.* »

DUBIUM VI.

An qui uno actu violat plura præcepta, committat plura peccata?

167. — « Resp. Si violet præcepta materialiter tantùm » diversa, ita ut, licèt sint plurium legislatorum, habeant » tamen motivum formale idem, et versentur circa materiam » eamdem numero cum iisdem circumstantiis, unum tan- » tùm peccatum committit; si verò præcepta sint formaliter » diversa, ob motiva proxima specie distincta, vel versentur » circa materiam numero diversam, committet plura pec- » cata : quia sunt obligationes, et malitiæ diversæ. Ita *San-* » *chez lib. 9. de matrim. dist. 15. Vasq. 1. 2. dist. 9. Salas* » *C. de Lugo d. 16. n. 245.* » (*Vide dicenda l. 2. n. 33.*)

Unde resolvitur :

« 1. Qui non jejunavit die vigiliæ incidentis in Quadra- » gesimam, aut neglexit sacrum festo incidente in Domini- » cam, unicum commisit peccatum, satisque est confiteri » de jejunio, et sacro uno; quia in his præceptis unica est » ratio formalis, et motivum proximum, v. gr. in priore » maceratio carnis, in posteriore cultus Dei. *Laym. Sanch.* » *Card. de Lugo loc. cit.*

« 2. Qui violat votum, et juramentum, vel votum, et » præceptum Ecclesiæ de eâdem re, duplicem malitiam com- » mittit, ac proinde id in confessione explicandum est : quia » voti observatio præcipitur ut fides Deo debita servetur; » juramenti autem, ne Deus vocetur in falsum testem : et » sic duæ sunt hic rationes formales; utì et sunt in omis- » sione missæ, quæ et propter festum, et ex injunctâ pœ- » nitentiâ audiri debet. *Card. de Lugo loc. cit.*

« 3. Si ligatus cum ligatâ adulteretur, duplex peccatum

» injustitiæ committit, unum contra propriam uxorem, alte-
» rum contra maritum adulteræ : utî etiam si quis uno actu
» occidat plures, sunt plura homicidia, quia in istis materia
» est numero diversa. *Laym. l. 1. t. 2. c. 10. n. 3. Sanch.*
» *Card. de Lugo loc. cit.* »

CAPUT IV.

QUÆ EXCUSENT A TRANSGRESSIONE PRÆCEPTI.

DUBIUM I.

An ignorantia excuset?

168 *An ignorantia invincibilis excuset?*
169 *An ignorantia excuset à pœnâ annexâ legi?*
170 *An detur ignorantia invincibilis etiam circa præcepta juris naturæ?* usque ad 174.

168. — « Resp. Si sit invincibilis, excusat; quia nemo
» peccat, nisi actu voluntario; hic autem cognitionem præ-
» supponit. Si autem sit vincibilis, et culpabilis, non excu-
» sat; qualis est, cùm poteras, et tenebaris scire, aut
» discere, et in mentem veniebat dubitare; nec studuisti
» intelligere. *S. August. S. Th. Sanch.* 10. *mor. c.* 6. *et cæteri*
» *communiter, contra Palaum.*

Unde resolvitur :

« 1. Si quis die jejunii, nihil cogitans de præcepto, cœnet,
» aut carnes comedat, non peccat : similiter in aliis, ut si
» occidas hominem putans esse feram. *Bonac. quæst. 8. p. 3.*
« 2. Si in aliquâ re tantùm advertas malitiam unius generis,
» illam solam contrahis; ut v. gr. si quis cognoscat fœmi-
» nam, quam scit non esse suam, ignorat autem esse con-
» sanguineam, is fornicationem tantùm, vel adulterium com-
» mittit, non incestum. *Laym. l. 1. tr. 4. c. 2. Bonac.*
» *loc. cit.*

169. — Quæritur inde, an ignorantia excuset à pœnâ legi annexâ? Respondetur ex *Laym. l. 1. tract. 4. cap. 20.* quòd, qui ignorat inculpabiliter legem, excusetur à culpâ, et ab illius pœnâ. E conversò qui scit legem, sed ignorat pœnam illi annexam, minimè excusatur à pœnâ. Ita *Laym. cum communi ib. n. 6.* Excipitur 1. Si pœna sit gravissima excedens

meritum criminis. 2. Si sit censura ecclesiastica, quam ignorantes non incurrunt, nisi ignorantia sit crassa, seu culpabilis, ut docet *Laym. cum communi de cens. c. 5. n. 7.* Et constat *ex c. 2. de Const. in 6.* Idem autem efficit ignorantia, quod oblivio legis *Laym. ib.* Ratio est, quia ad incurrendam censuram requiritur contumacia, sive virtualis contemptus legis. *Vide l. 7. n. 47.*

Imò si censura sit indicta præsumentibus, sive temerè, consultò, aut scienter peccantibus; tunc excusat ignorantia etiam crassa, non autem affectata (quæ adest, cùm quis studiosè negligit scire legem, ut liberiùs agat); quia hæc scientiæ æquiparatur. Ita *Laym. d. c. 5. et alii*, sed *vide l. 7. n. 48.*

DISSERTATIO

In quâ ostenditur, dari ignorantiam invincibilem in nonnullis ad naturalem legem spectantibus.

170. — Exploratæ jam veritatis est, invincibilem ignorantiam dari non posse in rebus iis, quas homo scire potest, et tenetur. Cùm itaque quod scire tenetur ignorat, et ignorantiam, versâ vice *studio superare potest*, ut verbis utar divi Thomæ 1. 2. *q. 76. a. 2.* à culpâ liberari neutiquam potest. Quænam verò nos scire tenemur, tradit Angelicus ibidem; cujus hæc sunt verba : *Omnes tenentur scire communiter, quæ sunt fidei, et universalia juris præcepta; singuli autem quæ ad eorum statum, vel officium spectant.* Eapropter, ubi de naturali jure sermo fit, palàm est, invincibilem ignorantiam in primis ipsius principiis dari non posse, quo pacto sunt : *Deus est colendus : Quod tibi non vis, alteri ne feceris.* Ita etiam dicimus, neque immediatas ab ipsis erutas conclusiones, seu proximè præfatis principiis connexas et cohærentes invincibiliter posse ignorari (1), quemadmodùm certè sunt Decalogi præcepta. Porrò insuper affirmamus, quòd istiusmodi ignorantia invincibilis ne in obligationibus quidem datur, quæ ad proprium statum, vel officium pertinent;

(1) « *In Hom. Ap. tr. 1. n. 3.* additur : Nisi in rudibus et ad breve tempus » vel nisi addita aliqua circumstantia apparenter cohonestante. » *Edit.*

quandoquidem qui cuipiam statui se mancipat, ex gr. ecclesiastico, vel religioso, vel qui aliquod munus suscipit obeundum veluti judicis, medici, confessarii, aut id genus munus aliud, tenetur illius statûs, aut officii obligationes callere, vel in iis instrui, et qui eas ignorat, negligens instrui, aut ob timorem, ne deinceps teneretur eas observare, aut ob voluntariam negligentiam, ejus ignorantia culpabilis semper erit, atque omnes errores, quos tali negligentiâ deinde commiserit, omnes culpabiles erunt, etiamsi in iis committendis actualem eorum malitiæ advertentiam non habeat; siquidem ad hoc ut culpabiles sint, virtualis advertentia satis est, seu interpretativa (ut alii loquuntur) quam initio habuit, cùm proprias obligationes scire neglexit, ut sapienter, et communiter docent *Habert Theol. dogm. t. 3. de act. hum. cap. 1. §. 3. quæst. 5. Collet. Comp. mor. tr. de peccatis, c. 2. art. 2. sect. 1. concl. 1.* Antoine *Theol. mor. c. 4. de peccat. q. 7. aliique, divo Thoma* duce, juxta quod superiùs prænotatum est, et pro eo, quod expressiùs idem S. Doctor *Opusc. de conse. q. 17. a. 5. ad 3. et ad 5.* ad hanc rem appositè dicit, ubi docet, excusari non posse judicem illum, qui in sententiâ ferendâ errat, propterea quòd leges ignorat, quas didicisse tenebatur.

Dixi communiter, quia licèt alii multi DD. ut *Sylvius, Suarez, Gammachæus, Isambertus,* videantur pro singulis peccatis actualem advertentiam postulare, saltem quando cujusque peccati causa ponitur, tamen omnes, nemine discrepante, consentiunt, satis esse, ut culpabiles futuri errores fiant, advertentiam illam, quam initio habet homo, cùm statum quempiam assumit, aut aliquod munus suscipit, de obligatione sese peritum reddendi, si peritus non sit in iis quæ agere debet, et in quibus necesse est versari ratione muneris, et hoc non obstante negligit; quia tunc in confuso saltem errores prævidet, quos non informatus, et instructus admittere poterit, et cavere non curat. Si verò quis in suo munere sufficienter antèa se curavit instrui, et nihilominùs in re quapiam erravit quæ munus suum respiciat, aut statum, non ob negligentiam, sed ob invincibilem ignorantiam, vel invincibilem inadvertentiam ab omni prorsùs culpâ utique liber esset, ut mox docebimus.

Certum igitur est, quòd in primis juris naturalis princi-

piis, æquè ac in proximis conclusionibus, et certis obligationibus proprii statûs non datur invincibilis ignorantia, quia lumine ipso naturæ talia omnibus nota sunt, præterquam illis, qui oculos claudunt, ne ea videant. Et de his nimirùm loquitur *D. Th.* 1. 2. *q.* 94. *a.* 6. *Ad legem naturalem pertinent primò quidem quædam præcepta communissima, quæ sunt omnibus nota;* secundò autem *quædam secundaria præcepta, magis propria, quæ sunt quasi conclusiones propinquæ principiis;* et affirmat, utraque ignorari non posse nisi ex passione, vel ex ignorantiâ culpabili; quoniam sicuti docet *P. Suarez: Natura ipsa, ac conscientia pulsat in actibus eorum, ut non permittat ea inculpabiliter ignorari.*

171. — Contrà verò unanimis theologorum sententia est, tum probabilistarum, tum antiprobabilistarum, in conclusionibus mediatis, et obscuris, seu remotis à principiis, utique dari et admitti debere ignorantiam invincibilem : ita docet idem *S. Thom.* 1. 2. *quæst.* 76. *a* 3. qui statuit, dupliciter ignorantiam esse voluntariam, et culpabilem, vel *directè, sicut cùm aliquis studiosè vult nescire aliqua, ut liberiùs peccet; vel indirectè, sicut cùm aliquis propter laborem, vel propter alias occupationes negligit addiscere id, per quod à peccato retraheretur. Talis enim negligentia facit ignorantiam ipsam esse voluntariam, et peccatum. Si verò sit talis ignorantia, quæ omninò sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus, quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omninò excusat à peccato.* Affirmans itaque Angelicus : *Si verò ignorantia sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus, quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omninò excusat à peccato,* sanè ostendit, ignorantiam adhuc eorum, quæ scire tenemur, posito, quòd sit invincibilis, à peccato excusare. Idem pariter docet luculentioribus verbis *Quodlib.* 8. *art.* 15. ubi hæc reperiuntur verba : *Error autem conscientiæ quandoque habet vim absolvendi, sive excusandi, quando scilicet procedit ex ignorantiâ ejus, quod quis scire non potest, vel scire non tenetur; et in tali casu, quamvis factum sit de se mortale, tamen intendens peccare venialiter, peccaret venialiter;* et consequenter, si nullum peccatum committere intenderet, nullum quidem committeret. Notetur attentè : *Scire non potest, vel scire non tenetur.* Igitur etiam in casu, quo quis scire tenetur

præceptum ; si illud scire nequeat, ejus ignorantia est invincibilis, excusatque à culpâ, prout in suâ naturâ esset; sapienter advertendo cum *Joanne à S. Thom.* 1. 2. *q.* 6. *disp.* 3. *diffic.* 1. illa verba *scire potest* intelligi non remotè, sed proximè, et expeditè, ita ut omissio debitæ diligentiæ in veritate requirendâ sit propriè volita : *Illud axioma :* Qui potest, et tenetur, et non facit, peccat, *intelligi de eo qui potest proximè, et expeditè, non remotè tantùm, et impeditè, quia* (*ut suprà diximus*) *omissio, ut sit voluntaria, debet procedere ab ipsâ voluntate.*

Itidem *D. Antoninus* apertè monet, in conclusionibus remotis quidem dari ignorantiam invincibilem, *p.* 2. *tit.* 1. *c.* 11. §. 28. sic inquiens : *Et si diceretur hìc esse usuram, et usura est contra Decalogum. Respondetur, sed hunc contractum esse usurarium, non est clarum, cùm sapientes contraria sibi invicem in hujusmodi sentiant. Cùm autem dicitur ignorantia juris naturalis non excusare, intelligitur de his quæ expressè per se vel reductivè sunt circa jus naturale, et divinum, et contra fidem vel præcepta per evidentes rationes, vel determinationem Ecclesiæ, vel sententiam communem doctorum; et non de his, quæ per multa media, et non clarè probantur esse contra præcepta, et articulos.* Idem tuetur *Habert*, dicens *Theol. tom.* 3. *de act. hum. c.* 1. §. 3. circa fin. *Circa conclusiones remotiores juris naturalis, quales sunt prohibitio usuræ, uxorum pluralitas, matrimonii indissolubilitas, etiam interveniente aliquâ gravi causâ, potest esse ignorantia invincibilis, quia non deducuntur ex primis principiis, nisi longiori discursu.* Et *Gersonius de vitâ spirit.* qui scripsit : *Concors est sententia, nullum in iis quæ legis naturalis sunt cadere ignorantiam invincibilem*, respondet id dici, et affirmari quoad prima principia, et primarias conclusiones, secùs verò quoad remotiores conclusiones : imò addit quandoque adhuc ipsas primarias conclusiones quibusdam in circumstantiis invincibiliter ignorari posse, ex gr. si quis sibi persuadet errore deceptus, quòd teneatur mentiri, ut proximum à morte vindicet.

Joannes Baptista Du Hamel non absimiliter nos certiores facit (*lib.* 2. *de act. hum. c.* 5. *in fin. vers. Ad legem*) sic scribens : *Quod autem ex eo jure necessariò quidem, sed non ita manifestè deducitur, ut fortè polygamia et alia hujus generis, invincibiliter ignorari posse probabile videtur, adeò*

ut nullâ vel levi suspicione ea esse prohibita his in mentem venerit; ac licèt ea vitia ex peccatis liberè admissis oriantur, ac proindè voluntaria videantur, et eâ ratione ignorantia sit pœna peccati, hinc tamen non sequitur ea esse voluntaria, cùm ex iis peccatis secutura mala prævisa non fuerint.

P. Laurentius Berti de Theolog. discipl. t. 2. lib. 21. c. 10. eamdem sententiam sic scribendo defendit : *Verissimam tamen puto sententiam oppositam, et circa consequentias juris naturæ remotissimas censeo ignorantiam invincibilem esse admittendam... Illam tenent omnes ferè Ægidiani, ac Thomistæ, et* Sylvius, l'Herminier *aliique communiter, cujus assertionis hæc videtur ratio apertissima, quòd conclusiones juris naturæ remotiores deducuntur ex principiis longiori, implexoque discursu, quem rudes plurimi efformare nequaquam valent.* Idque comprobat cum *D. Th. in* 1. 2. *q.* 100. *a.* 1. ubi dicit : *Quædam verò sunt, quæ subtiliori consideratione rationis à sapientibus judicantur esse observanda, et ista sic sunt de lege naturæ ut tamen indigeant disciplinâ, quâ minores à sapientibus instruantur.* Quocirca concludit *P. Berti*, rudem hominem, si in hoc negligens non sit, non esse condemnandum. Et ne peritum quidem esse damnandum, subjungo, si ex ignorantia invincibili operetur; quoniam nullus reperitur, doctissimus licèt sit, qui judicare sciat de cunctis obscuris rebus ad jus naturale pertinentibus juxta inconcussam veritatem ; nam eadem veritas, ut ait *D. Th.* 1. 2. *q.* 94. *a* 4. non est omnibus æquè nota : *Sed quantùm ad proprias conclusiones rationis practicæ, nec est eadem veritas, seu rectitudo apud omnes, nec etiam apud quos est eadem, est æqualiter nota.* Idem habet *P. Gonet, in suo Clypeo theolog. t.* 3. *disp.* 1. *art.* 4. §. 1. *n.* 55. ubi loquens de præceptis remotis à primis principiis, dicit : *Potest dari de illis ignorantia invincibilis, et excusans à peccato.* Et *in tract. de probabil. circa finem* de câdem sententiâ loquens, ait contrariam esse singularem, paucorum, et improbabilem. Idem habet *P. Collet Comp. mor. tr. de actibus hum. c.* 1. *a.* 1. *sect.* 2. *concl.* 4. hisce verbis : *Non datur ignorantia invincibilis juris naturalis quoad prima principia, et proximas eorum conclusiones, datur verò quoad magis remotas.* Idem quoque *P. Antoine in Theolog. mor. de peccat.* c. 4. *q.* 6. dicens : *Datur in aliquibus ignorantia invincibilis*

circa quædam præcepta juris naturalis valdè abstrusa, et remota à principiis : est communis sententia, quia cùm aliqua præcepta sint valdè abstrusa, et remota à primis principiis, à quibus sine longo, et difficili discursu deduci nequeunt, facilè ignorari possunt invincibiliter. Et insuper refert anno 1685. die 8. Augusti Romæ inter varios articulos tertium sequentem articulum fuisse damnatum : *Nullam admittimus ignorantiam invincibilem juris naturæ in ullo homine, dum hic et nunc contra jus naturæ agit.* Arrisit mihi fusè, et distinctè horum quos retuli auctorum referre verba, quia sunt antiprobabilistæ. Cæterùm innumeri penè sunt alii, qui veluti certam eamdem vindicant sententiam, ut *Sylvius, Sotus, Gammachæus, Isambertus, Cardinalis Aguirre, Wigandt, Cuniliati, Salm. scholastici, et morales,* quibus omnibus adhærent *D. Anselmus, Azorius, Suarez, Tapia, Prado, Vasq., la Croix, Duvallius, Medina, Maldonatus, et alii.* Neque in aliam sententiam ivit doctissimus præsul *Julius Torni* in suis notis in *Estium,* ubi scripsit ejusdem fuisse sententiæ *Cajetanum* (quem perperam pro se stare facit *Contensonius*) cùm hisce conceptis terminis scripserit *Cajetanus : Hominem quantùm in se est in opinionum delectu à divinâ bonitate excusari, si veritatem non assequens à rectâ deflectat morum regulâ, non exigit magis Deus ab homine.* Prorsùs idem nuperrimè scriptum reliquit Archiepiscopus Parisiensis *Beaumont in suâ Pastorali Catechesi,* cujus verba gallico sermone conscripta sic latinè reddita afferuntur : *Licèt invincibiliter ignorari non possint juris naturalis principia, eorumque proximæ conclusiones, nihilominùs tamen eorum obscuriores, remotioresque consequentiæ possunt esse, et sæpè sunt invincibilis ignorantiæ materia. Hoc punctum cunctis in verbis simul congregat celebriorum theologorum suffragia.*

172. — Comprobatur autem magisque firmatur nostra sententia à secundâ Bajanâ propositione ab *Alex. VII.* proscripta : *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsâ non excusat à peccato formali.* A cujus propositionis proscriptione luculenter infertur, quòd Pontifex idcircò eam damnaverit, quia pro certo habuit, dari utique posse ignorantiam invincibilem in aliquibus difficilibus, reconditisque rebus, quæ ad legem naturalem spectant. Nec dissimile colligitur ab alterius Baja-

næ propositionis damnatione : *Infidelitas negativa in iis, quibus Christus non est prædicatus, peccatum est.* Ulteriùs apertissimè confirmatur è thesi ab eodem Pontifice damnatâ : *Non licet sequi opinionem inter probabiles probabilissimam.* Nisi ignorantia invincibilis daretur circa jus naturale, ut ajunt adversarii, à culpâ neque excusaretur quidem qui sequitur opinionem probabilissimam, quia adhuc probabilissima versatur in discrimine errandi quandoquidem, hæc non extra, sed intra probabilitatis terminos existit : ratio nostræ sententiæ, ut finem tandem aliquando faciam, quam *S. Thomas* adducit 1. 2. *qu.* 19. *art.* 6. ea cumprimis evidens est : *Manifestum est, quòd illa ignorantia, quæ causat involuntarium, tollit rationem boni, et mali.*

173. — Sed ad eam dissertationis partem deveniamus, ubi audire vacat, quæ contra nos jaciant duo acerrimi contradictores, alter nempe *P. Jo. Vincentius Patutius*, qui se ficto nomine appellat Adelphum Dositheum, alter anonymus, qui librum suum *Regulam morum* inscribit, qui ambo quæ italico sermone scripserunt, latinè hic redduntur. Absolutè igitur negantes dari ignorantiam invincibilem circa quamlibet rem, audiamus primùm *Patutium* italicè (ut dixi) scribentem in eâ, quam latinè traducimus, formâ : *Juxta ideam quam habemus à divinis Scripturis, à SS. PP.*, divo Thoma, *et à communi antiquorum sensu, ac etiam à modernis primi subsellii theologis, peccata ignorantiæ, quando tenemur scire legem, ea sunt* (*rigorosè, et propriè loquendo*) *quæ committuntur, et quorum coram Deo rei sumus, tempore, quo ignoramus ea committere, quia à propriâ nostrâ culpâ oritur, quòd ignoremus, et hâc de causâ* D. Thomas *hâc in re* in c. 1. Epist. ad Rom. *clarissimum axioma illud, et certum docuit : Ignorantia, quæ causatur ex culpâ, non potest subsequentem culpam excusare ; atque hâc ratione peccatur, quamquam non habeatur, nedum scientia à vobis expostulata, cognitio nimirùm certa, et evidens* (*loquitur hic mecum circa licitum usum opinionis æquè probabilis, quem defendo*) *sed ne incerta quidem, et obscura peccati, quæ haberi poterat, quamque habere tenebamur. Et deinde concludit : Pauca hæc sint satis, ut instruamini in negotio, cujus adæquatam non videmini ideam efformasse.* Sed hìc erravit *P. Patutius*, existimans, me, ut ipse est, penetrantis,

et acris esse ingenii, sed durâ, obtusâque mente cùm ipse sim, fateor hanc brevem instructionem mihi satis non esse, quoniam intelligere numquam potui, quomodo homo peccet, cùm invincibili ignorantiâ de peccato laboret, postquam debitam adhibuerit diligentiam, ut informetur, et ignorantiâ careat.

Auctor verò *Regulæ morum* in universo ferè suo libro probare nititur, nos minimè posse sine formali peccato rem quampiam ignorare, quæ ad jus naturæ spectet; sed videamus, quæso, quomodo id probet, etenim à responsionibus, quæ suis oppositionibus reddentur, clariùs patebit nostra sententia: *Non datur* (inquit pag. 345.) *ignorantia invincibilis juris naturæ, et divini, præterquam in pueris, furiosis, et amentibus.* Deindè *pag.* 354. sic concludit: *Ignorantia juris naturalis numquam illos excusat, qui cognitione, et libero rationis usu operantur.* Quæ sanè conclusio reprobat, damnatque cujuscumque probabilis opinionis usum, etiamsi probabilissima foret; omnesque ad amplectendum tutiorismum proscriptum adigit.

Probat ipse potissimùm intentum suum, affirmans nos teneri sequi veritatem, propterea quòd veritas est unica morum norma, et idcircò in *cap.* 1. ob eam rem multos consarcinat simul Scripturæ textus: *Ego sum via, veritas, et vita.* Joan. *c.* 14. ℣. 6. *Viam Dei in veritate doces.* Matth. *c.* 22. ℣. 16. *Omnes viæ tuæ veritas.* Ps. 118. ℣. 151. *Si Filii tui..... ambulaverint coram me in veritate.* 3. Reg. *c.* 2. ℣. 4. *Ambulantes in veritate, sicut mandatum accepimus à Patre.* 2. Joan. *c.* 4. *Gentium custodiam veritatem.* Isaiæ c. 26. ℣. 2. *Qui facit veritatem venit ad lucem.* Joan. c. 3. ℣. 21. *In veritate non stetit.* Joan. c. 8. ℣. 44.

Verùm enimverò tanto poterat auctor labori parcere, nemo enim inficiatur, in operando teneri nos veritatem quærere, eamque sequi. At petere fas sit, quonam alio pacto possimus nos veritatem noscere, nisi ratione ducti? Dicendum igitur, illam veritatem nobis esse sequendam, ac amplectendam, quæ à ratione exhibetur, et præter oculos veluti ponitur. Hinc *P. Collet tr. de actibus hum. cap.* 3. *art.* 1. *sect.* 1. *concl.* 2. *obj.* 1. *R.* rectè distinguit moralitatem objectivam actûs in se considerati à moralitate formali agentis, docetque, quando ex invincibili ignorantiâ quis operatur, contingere posse, ut

non solùm non peccet, sed insuper mereatur, operando juxta rationem, quæ recta videtur, licèt ipsa reverà supremæ rationi repugnet. *Sed quia* (inquit *Collet*) *repugnantia hæc aliquando involuntaria est, ut in iis, qui invincibili laborant ignorantiâ, ideò non semper imputatur ad culpam, sed aliquando ad meritum ob bonam fidem agentis qui rectam rationem sibi sequi videtur, dum etiam ab eâ deficit.* Idque totum confirmat *D. Th.* 1. 2. *q.* 19. *a.* 1. *ad* 3. docens, objectum actûs ratione mediante repræsentari voluntati, atque in quantùm cadit sub ordine rationis, objectum illud causat in voluntate bonitatem moralem. En ejus verba: *Ad* 3. *dicendum, quòd bonum per rationem repræsentatur voluntati ut objectum, et in quantùm cadit sub ordine rationis, pertinet ad genus moris, et causat bonitatem moralem in actu voluntatis; ratio enim principium est humanorum, et moralium actuum, ut suprà dictum est q.* 18. *a* 5. Ubi idem S. Doctor docendo notat voluntatis actus bonos, et malos dici, prout à ratione manifestantur: *In actibus autem bonum, et malum dicitur per comparationem ad rationem: quia ut* Dionysius *dicit* 4 *cap. de divinis nominibus:* Bonum hominis est secundùm rationem esse, malum autem quod est præter rationem.... *Dicuntur autem aliqui actus humani, vel morales, secundùm quod sunt à ratione.*

Quocircà idem angelicus Doctor 1. 2. *q.* 71. *a.* 6. humanam rationem statuit tamquam proximam voluntatis naturæ regulam, dicens, quòd lex æterna, licèt sit prima regula, nihilominùs tamen est remota, et potiùs est ratio Dei, quàm nostra: *Regula autem voluntatis humanæ est duplex, una propinqua et homogenea, scilicet ipsa humana ratio: alia verò est prima regula, scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei.*

Sed nequaquam, inquit præfatus anonymus auctor *Regulæ bonorum morum*, quando contra legem quis operatur, semper peccat, neque ratio sufficit ad excusandum à peccato. Sic ipse c. XI. *p.* 168. ubi quod italicè scribebat, sic nos fideliter latinè reddimus: *Non negatur quòd ratio debet esse regula proximior nostrarum actionum..... At hoc intelligitur, cùm ipsa legi æternæ submittitur, etc. Sed non semper accidit, quòd ratio à lege Dei dirigatur: unde non solùm dici non potest, rationem esse regulam nostrorum morum, et in*

errorem labi non posse quemquam ipsam sequentem, sed etiam veritas est universis in scholis receptissima, quòd quando ratio fallitur, voluntas peccet si eam sequitur : Ratio humana potest errare, et ideò voluntas concordans rationi humanæ non semper est recta; sed voluntas concordans rationi erranti est mala. Hæc est conclusio S. Thomæ, *omniumque theologorum.* Sic auctor finem facit.

Sed videmus, quæso, quod tradit *S. Thomas* in loco, ubi hunc articulum proponit : *Utrùm voluntas concordans rationi erranti sit bona?* 1. 2. *q.* 19. *a.* 6. Ibi S. Doctor sic ait : *Hæc autem quæstio dependet ab eo, quod suprà dictum est* (*q.* 6. *a.* 8.) *quòd ignorantia quandoque causat involuntarium, quandoque autem non. Et quia bonum, et malum morale consistit in actu, in quantùm est voluntarius, ut ex præmissis patet* (*art.* 2. *hujus quæstionis*) *manifestum est, quòd illa ignorantia quæ causat involuntarium tollit rationem boni, et mali moralis, non autem illa, quæ involuntarium non causat. Dictum est etiam suprà* (*q.* 6. *a.* 8.) *quòd ignorantia, quæ est aliquo modo volita, sive directè sive indirectè non causat involuntarium; et dico ignorantiam* directè *voluntariam, in quam actus voluntatis fertur :* indirectè *autem propter negligentiam, ex eo quòd aliquis non vult illud scire, quod scire tenetur. Si igitur ratio, vel conscientia errat errore voluntario, vel directè, vel propter negligentiam, quia est error circa id, quod quis scire tenetur, tunc talis error rationis, vel conscientiæ non excusat, quin voluntas concordans rationi, vel conscientiæ sic erranti, sit mala.* Notentur verba : *si igitur ratio, vel conscientia erret errore voluntario, vel directè, vel propter negligentiam, quia est error circa id quod quis scire tenetur, tunc talis error non excusat.* Quapropter, quando error non est volitus, neque directè neque indirectè per negligentiam, excusat à peccato.

Neque obstat dicere, quòd cùm res aliqua mala sit, etiamsi ratio eam repræsentet ut bonam, semper sit mala, etenim respondet *D. Th. in cod. art. ad* 1., id esse verum propter illud generale axioma : *Bonum causatur ex integrâ causâ, malum autem ex singularibus defectibus,* et ideò S. Doctor subjungit, *ad hoc quòd dicatur malum id, in quod fertur voluntas, sufficit sive quòd secundùm suam naturam sit malum, sive quòd apprehendatur ut malum.* Hoc verò nequa-

quam efficit actiones, quæ contra legem fiunt, esse formaliter peccata. Quando peccatur contra legem invincibiliter ignoratam, materialiter tantùm, non formaliter peccatur, quia lex non ut in se est, sed prout repræsentatur à ratione, ita fit regula, et mensura nostræ voluntatis, ut sapienter animadvertit, et scribit *Joannes à S. Thoma* 1. 2. *q.* 18. *disp.* 11. *art.* 2. *circa finem* dicens: *Et cùm instatur, quòd potest ratio proponere contra legem ex errore invincibili, dicimus, quòd non potest proponere contra legem formaliter, sed materialiter, id est contra legem ut est in se, non contra legem, ut existimatam, sub quâ conditione tantùm potest lex mensurare, non secundùm se precisè ut in re, et nondum ut manifestatum.* Juxta id, quod idem auctor anteà scripserat (*cit. quæst.* 18. *disp.* 9. *art.* 1.): *Moralitas in actibus liberis non est aliud, quàm eorum commensuratio, et ordinatio secundùm regulas rationis.*

Sed reponit auctor *Regulæ morum, D. Th.* eodem articulo hæc verba subjungere: *Si ratio errans dicat, quòd homo teneatur ad uxorem alterius accedere, voluntas concordans huic rationi erranti est mala, eò quòd error iste provenit ex ignorantiâ legis Dei, quam scire tenetur.* Igitur, infert, quotiescumque quis operetur contra legem Dei, non excusatur à peccato, licèt ratio contrarium ei repræsentet. Idque confirmat alio Angelici textu (*in Quodlib.* 3. *art.* 27. *ad* 2.): *Si alicui dictat conscientia, ut faciat illud, quod est contra legem Dei, si facit, peccat, quia ignorantia juris non excusat à peccato, nisi fortè sit ignorantia invincibilis, sicut est in furiosis, et amentibus, quæ omninò excusat.* Insuper id confirmat textu *Bonifacii VIII. de reg. juris* 15. *in* 6. *Ignorantia facti, non juris, excusat.*

Verùm textibus hisce omnibus claræ sunt responsiones. Cùm *S. Thom.* ait: *Ignorantia legis Dei, seu ignorantia juris non excusat*, loquitur tantùm de ignorantiâ illorum præceptorum Dei, quæ idem exprimit aliis in locis, prout superiùs animadvertimus (*ex S. Thom.* 1. 2. *qu.* 76. *a.* 2. *et q.* 19. *a.* 6.) quæ ignorari non possunt sine culpa positivæ negligentiæ, quemadmodùm sunt prima principia legis naturalis, eorumque proximæ conclusiones, id est præcepta Decalogi, ut communiter docent cum *D. Th.* alii suprà laudati AA. Nec absimiliter intelligi debet auctoritas *Gersonis* nobis ab adversario objectata, uti explanat

Habert. Eâdem quoque ratione explicandæ sunt auctoritates *Alberti Magni*, et *Adriani* Papæ; nam in pastorali epistola Archiepiscopi *Beaumont* pro me hos auctores stantes citatos reperio, nempe *Albertum Magnum in* 2. *dist.* 22. *art.* 10. et *Adrianum in* 4. *sent. tract. de clav. Eccl. q.* 5. Cæterùm certum est, *D. Th.* primis principiis exceptis, ac proximis inde conclusionibus in reliquis abstrusis, et obscuris admittere, pluribus in locis, utì monuimus, ignorantiam invincibilem, siquidem 1. 2. *q.* 76. *a.* 3. affirmat, quòd, cùm ignorantia est invincibilis, licèt sit de rebus, quas homo scire tenetur, excuset à peccato, illis verbis: *Si verò talis ignorantia, quæ omninò sit involuntaria, sive quia est ejus, quod quis scire non tenetur, omninò excusat à peccato.* Accedit, quòd alio superiùs allato loco 1. 2. *q.* 19. *a.* 6. docet, tunc esse malam voluntatem, quæ sequitur erroneam rationem, quando ratio errat sive directè sive indirectè propter voluntariam negligentiam circa ea, quæ homo scire debet: *Si igitur ratio*, vel *conscientia erret errore voluntario, vel directè, vel propter negligentiam, quia error est circa id, quod quis scire tenetur, tunc talis error non excusat.* Igitur cùm error non sit voluntarius saltem ratione negligentiæ, utique excusat à peccato.

Ad textum autem *Bonifacii VIII.* qui contra nos ponitur: *Ignorantia facti, non juris, excusat*, appositè respondent *Sylvius in* 1. 2. *q.* 76. *a.* 3. *q.* 7. *concl.* 7. et *Antoine de peccat. cap.* 4. *q.* 6., id locum habere in statutis forensibus, quorum ignorantia plerumque præsumitur vincibilis post eorum promulgationem in foro factam, dummodò aliqua specialis ratio, quâ contrarium præsumeretur, non adesset, ut habetur ex *c. Cùm in tua, tit. qui matr. accus. etc.*

Opponit deindè anonymus varias Scripturæ auctoritates, quibus probare nititur, non dari ignorantiam invincibilem circa jus naturæ: *Qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis.* Luc. *c.* 12. ℣. 48. *Delicta juventutis meæ, et ignorantias meas ne memineris.* Psal. 24. ℣. 7. *Misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.* 1. Tim. *c.* 1. ℣. 13. Verùm textus hi omnes, prout docet *Habert de act. hum. c.* 1. §. 3. *circa fin.* et ex concordi suffragio interpretum universorum de ignorantiâ crassâ intelliguntur, quæ ceteroqui peccatum diminuit, sed supplicium

non effugit, *quia*, ut ait *Halert, est voluntas saltem indirectè, quatenùs qui eâ laborat, voluntariè omittit diligentiam, ut addiscat, vel suscipit officium, ad quod præstandum non potest adipisci scientiam requisitam.* Et ideò, prosequitur idem auctor, à concilio Diospolitano damnata fuit propositio *Pelagii*, hisce terminis concepta : *Ignorantia non subjacet peccato, quoniam non secundùm voluntatem evenit, sed secundùm necessitatem.* Fuit igitur damnata, quia nempe ignorantia crassa est vincibilis, adeòque culpabilis.

At insurgit anonymus : Christum Judæi cruci affixerunt, ipsum non cognoscentes, prout idem Salvator noster patefecit, cùm dixit : *Pater dimitte illis, non enim sciunt, quid faciunt.* Luc. c. 23. ℣. 34. Infideles credunt, honorem se præstare Deo, apostolos morti tradentes : *Sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo.* Joan. c. 16. ℣. 2. Ita pariter hæretici veritatem tueri putant, catholicos persequendo. Verùm quidquid objicitur, paucis clarè diluit prælaudatus *Habert : Judæi per miracula, et prophetias potuerunt cognoscere Christum Dominum, juxta illud : Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi ; de me enim ille scripsit.* Joan. c. 5. ℣. 46. *Si opera non fecissem in eis.... peccatum non haberent.* Ibid. c. 15. ℣. 24. *Hæretici, et alii infideles, si velint attendere ad notas veræ religionis, eam in Ecclesiâ Romanâ facilè deprehendissent.*

174. — Sed iterùm instat anonymus sic dicens : Ignorantia cognoscendi aliquod naturale præceptum oritur à nobis ipsis, vel quia omnem debitam diligentiam non adhibemus in veritate quærendâ, vel quia à Deo non postulamus, uti par est, gratias, ut divinam legem cognoscamus ; quoniam (inquit) quemadmodùm fides nostra divino elevari debet lumine ad sancta mysteria credenda, ita nostra ratio ab eodem lumine elevari debet, ad habendas perspectas vias progrediendi ad Deum. Quocirca David propheta orabat : *Domine, ostende mihi legem tuam, et doce me facere voluntatem tuam.* Hinc *p.* 253. sic denique concludit : *Non potest sine peccato esse, quod hâc ignorantiâ contra legem Dei efficitur.*

Ergò, respondeo, cùm videmus tot viros doctos et pios ac etiam in Sanctorum numerum relatos multis in quæstionibus invicem adversatos fuisse in pluribus ad legem

naturalem spectantibus, dicere fortènc debemus alterutros eorum peccasse, et damnationem subiisse? Ita loquitur *P. Antoine in cit. loc. de peccat. c. 4.* in hanc rem : *Si S. Th. et S. Bonav. de multis ad legem naturalem pertinentibus inter se dissident; alteruter ergò erravit; et tamen neuter opinionem ullam ante obitum retractavit; ergo si non datur ignorantia invincibilis legis naturalis in re quapiam, alteruter in gravi peccato diem clausit extremum, cùm sit gravis culpa docere culpabiliter errorem circa præcepta ăivina, sicque damnatus est.* Et reverà, nos non latet, *S. Thomam* defendere, judicem debere damnare illum, quem in jure constat esse reum, licèt ipse judex sciat illum esse innocentem; sed *S. Bonaventura* id negat. E converso *S. Bonaventura* tuetur, peccatorem, nisi statim à commisso peccato confiteatur, novum patrare peccatum, idque negat *D. Thomas.* Atque id genus exempla eruditorum, sanctorumque virorum, qui de præceptis naturalibus discutientes discordes manserunt, ait *S. Antoninus p. 1. tit. 3. c. 10. §. 10.* sexcenta propè afferri posse. Idem doctissimus *Morinus part. 3. exercit. 5. c. 9. de Sacram. Ord.* docet, cùm dicit : *Quicumque annales Ecclesiæ attenderit, facilè animadverteret, auctores ecclesiasticos multâ aliquando opinionum varietate discordes fluctuasse.* Insuper *Natalis Alexand. tom. 3. disp. 16. sect. 2. P. Berti Theol. l. 21. c. 12. n. 5.* affirmant, quamplures etiam SS. patrum in nonnullos esse lapsos errores; *Fatemur in singulis penè patribus nævos reperiri, in plerisque etiam errores.* Et quid de *S. Joan. Chrysostomo* refert *Xistus Senensis Bibl. Sacr. adnot. 89.? Restat tertium, quòd in præmissis Chrysostomi verbis continetur assertum, videlicet, Saram in eo potissimùm esse laudandam, atque imitandam, quòd servandi mariti causâ barbarorum sese adulterio exposuerit, consentiente tamen marito in ejus adulterium, imò etiam suadente.* Concludendum proindè ex eo foret, Sanctos hosce, vel alios ecclesiasticos auctores ad tartara esse detrusos, propterea quòd erroneas scripserunt opiniones, earumque posteà non curarunt emendationem; vel saltem concludendum, in iis scribendis semper mortaliter peccasse; verùm nescio, an quis reperiendus sit, qui id audebit asserere.

Quapropter non valet dici, quòd ille qui, ut convenit,

studet, ac orat, cognitionem quidem obtineat veritatis in universis naturæ legis dubiis; siquidem opportunè respondet *P. Collet de act. hum. cap. 1. art. 1. sect. 2. concl. 4.* præstantiora Ecclesiæ lumina minimè neglexisse studium, et orationem, nec propterea ad veritatis notitiam pervenisse, ut eam assequerentur. *Et verò, si quælibet ignorantia juris naturalis vinci possit, maximè per orationem, atqui falsum consequens, cùm majora Ecclesiæ lumina dies, noctesque orando, et studendo consumpserint, nec tamen eas quas optabant cognitiones obtinuerint.* Quandoquidem, ut optimè idem *P. Collet loc. cit.* animadvertit, multarum legis naturæ conclusionum, sed remotarum à primis principiis, ne patres quidem, et Ecclesiæ doctores cum omnibus præsidiis à naturâ, et à gratiâ acceptis veritatem in pluribus assequi potuerunt: *Atqui multæ sunt conclusiones à primis principiis oriundæ, quarum cognitio ne cum magnis quidem naturæ, et gratiæ auxiliis haberi potest, cùm circa eas dividantur acutissimi simul, et piissimi patres Ecclesiæ.*

Sed replicatur: Deus est fidelis, promisit exaudire orantem se: *Petite, et accipietis.* Si nos lucem suam à Deo debitis conditionibus postularemus, eam ipse non denegaret; quamobrem si non obtinemus, per nos profectò stat, nosque sumus in culpâ. Sed duo sunt distinguenda genera lucis. Altera lux, seu cognitio est naturalis, vel potiùs naturæ viribus comparata, quâ morales veritates cognoscimus divinæ legis circa imperata, et vetita. Altera est lex supernaturalis gratiæ quâ illustramur, ut cognoscamus divinæ gratiæ valorem, maximum æternæ salutis negotium, media ad eam consequendam, occasiones, quæ ad ejus jacturam præcipites nos agere possunt, et id genus alia. Cùm autem contra legem formaliter delinquitur ex hujus lucis gratiæ defectu, quam à Deo poscere minimè curavimus, dubium non est, quin ejusmodi negligentia nobis imputetur ad culpam, quippe tunc nostra oscitantia est voluntaria; nam si lucem hanc postulavissemus, non defuisset utique; Deus enim non desinit impertiri gratiam oranti, ut quod bonum esse cognoscit, amplectatur, et quod malum fore noscit, caveat; atque hæc illa lux est, quam petebat David, cùm ajebat: *Da mihi intellectum, et discam mandata tua: Doce me facere voluntatem tuam.* Contrà verò Deus neque dat, neque se daturum pro-

misit omnibus lucem veritates omnes cognoscendi, quæ naturali lumine cognosci possunt; ideoque cùm quis materialiter operatur contra legem, sed invincibiliter, ob hujus naturalis cognitionis defectum, tunc ad formale peccatum non imputatur error, contentus cùm sit Deus, ut nosmet nos dirigamus juxta conscientiæ dictamen, quod per rationem nobis exhibetur, et ostenditur tamquam rectum. Apostolus ait: *Omne autem quod non est ex fide* (id est juxta conscientiam, utì communiter explicant *Ambrosius*, *Chrysostomus*, *Theodoretus*, aliique) *peccatum est.* Igitur qui operatur juxta propriæ conscientiæ dictamen, non peccat. *S. Joannes* quoque tradit: *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum. 1. Joan. c. 3. ℣. 21.* Ut uno verbo dicam, Deus non damnat, nisi illas actiones, in quibus adest malitia voluntaria, vel voluntaria negligentia; unde cum, qui existimat invincibiliter se rectè operari, Deus non solùm non punit, sed quandoque rectam ejus intentionem remuneratur, etiamsi opus ejus legi, prout est in se, repugnet, *sed quia repugnantia hæc* (scribit *P. Collet de act. hum. cap. 3. art. 1. sect. 1. concl. 2. obj. 1.* ut superiùs prænotatum est) *aliquando involuntaria est, ut in iis, qui invincibili laborant ignorantiâ, ideò non semper imputatur ad culpam, sed aliquando ad meritum ob bonum finem agentis, qui rectam rationem sibi sequi videtur, dum etiam ab ea deficit.*

Id pariter scribit severissimus *P. Daniel Concina Theolog. christ. t. 2. l. 2. de conscientia dissert. 1.* ubi licèt in argumento capitis 5 dicat, opus ex errore conscientiæ patratum adhuc invincibili, neutiquam bonum esse posse, meritoque dignum; nihilominùs *infrà n. 36.* expressè sententiæ nostræ adhæret, dicens: *Potest enim quis, dum exercet opus materialiter malum, habere plures actus bonos, intentionem nempe bonam Deo placendi, hos bonos, et meritorios dicimus, quamvis actus, qui per se tunc exercetur, sit materialiter malus..... Hæc bona intentio nullâ pravâ circumstantiâ inquinatur, quia opus materialiter malum cùm non sit voluntarium, refundere in ipsos actus malitiam non valet.*

Verùm anonymus noster contra id quasi tuba exaltat vocem suam et caput integrum in hoc insumit (quod est XIII.) ubi magnâ vi nititur probare, quando actio divinæ legi est con-

traria, semper hominem peccare, licèt rectâ intentione operetur. En quomodò italicè loquitur, quod nos latinè vertimus. Primùm, inquit : *Est igitur in Evangelio, et in Patrum doctrinâ constans axioma, intentionem, et finem communicare eorum bonitatem, aut malitiam nostris actionibus easque bonas, aut malas facere.* Sed paulò pòst sibimet ipsi adversans aliter loquitur, et inquit : *Quamquam recta sit intentio, si quod fit, suapte naturâ pravum est, vel aliquâ aliâ peculiari circumstantiâ, vel si divinâ lege prohibeatur, hoc non obstante, peccatur ab eo qui facit.*

Ita sentit noster adversarius, sed præter *P. Concinam* superiùs laudatum, et præter sententiam communem aliorum doctorum, *D. Th.*, *D. Ambrosius*, *D. Bernardus*, et *D. Jo. Chrysostomus* contrarium sentiunt, utì ostendemus : Primum itaque *D. Th.* 1. 2. *q.* 18. *a.* 6. proponit quæsitum : *Utrùm actus habeat speciem boni, vel mali ex fine?* Et respondet : *Dicendum, quòd aliqui actus dicuntur humani in quantùm sunt voluntarii ut suprà dictum est. In actu autem voluntario invenitur duplex actus, scilicet actus interior voluntatis, et actus exterior, et uterque eorum actuum habet suum objectum. Finis autem propriè est objectum interioris actûs voluntatis. Actus interior accipit speciem ab objecto, circa quod est; ita actus interior voluntatis accipit speciem à fine, sicut à proprio objecto. Id autem quod est ex parte voluntatis, se habet ut formale ad id quod est ex parte exterioris actûs.... Neque actus exteriores habent rationem moralitatis, nisi in quantum sunt voluntarii, et ideò actûs humani species formaliter consideratur secundùm finem, materialiter autem secundùm objectum exterioris actûs.* Isthæc sancti Doctoris verba clariora sunt, quàm ut explanatione egeant : nam in his luculentissimè docet, actum humanum, bonum aut malum evadere prout finis est, quo fit : etenim ipse humanus actus in tantùm habet rationem moralitatis, id est, ut sit bonus, vel malus, in quantum est voluntarius. Objectum actûs externi est res, prout est in se ipsâ : objectum verò actûs interni voluntatis est intentio, quâ quis operatur; unde licèt materialiter actus sit in se ipso malus, tamen formaliter bonus est, quando bonus est finis; hoc tamen semper intelligendum, cùm nempe malitia actûs materialis invincibiliter ab operante ignoretur.

Adversarius verò pro se affert longam admodum *D. Bernardi* periodum de *præcept. et disp. cap.* 17. et deindè dicit: *Ejusmodi divi Bernardi responsio clarè ostendit, quòd ut oculus simplex faciat corpus luminosum, duo continere debet, bonam nempe intentionem, et veritatis cognitionem.* Hoc ipse italicè, nos latinè dicebamus. Ego autem lego, *D. Bernardum* duas doctrinas dare iis oppositas, quæ adversarius affirmat: in eodem tract. *Bernardus* ait, quòd ille qui obedit prælato *ex rectâ intentione, meritoriè agit, quamvis materialiter errat contra legem,* et c. 18. hæc verba habet: *Et Laude quidem dignam dixerim vel solam intentionem piam, nec planè condignâ remuneratione fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona voluntas.* D. Ambrosius *l.* 1. *Offic. c.* 30. scribit: *Affectus tuus nomen imponit operi tuo.* Jo Chrysostom. *Hom.* 19. *in op. imperf.* similiter scribit: *Ex proposito bono etiam quod videtur malum bonum est, quia propositum bonum excusat malum opus.*

Sed qui contra legem operatur, instat auctor, semper peccat ignorantiâ vincibili, quia non orat; nam si oraret, sibi non deesset gratia ad cognoscendam legem. Ad quod sic respondeo: Deus oranti, ut formale peccatum caveat, non denegat sufficientem gratiam, sed non semper gratiam impertit, ut materiale peccatum vitetur. *Non deest gratia* (scribit *P. Collet de act. hum. cap.* 1. *art.* 1. *sect.* 2. *concl.* 4. *in fin.*) *quâ peccatum formaliter devitet, concedo: peccatum etiam materialiter, nego. Porrò peccatum, quod ex ignorantiâ invincibili committitur, non est peccatum, nisi materialiter; nec impedit, quominùs æterna salus obtineri possit. Imò sunt qui credunt, quarumdam rerum cognitionem homini subtrahere, quia mavult ut propter cognitionis defectum non peccet nisi materialiter, quàm ut occasione cognitionis suæ formaliter delinquat.*

Vix tamen, imò ne vix quidem intelligo, quid ad rem nostram pertineat propositio, quam opponunt, ab *Alexandro VII.* damnata circa peccatum philosophicum, quæ habebat: *Peccatum philosophicum, seu morale, quantumvis grave in eo qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æternâ pœnâ dignum.* Quid ad rem nostram, inquam, pertinet propositio isthæc? Qui cognoscit offendere naturam, necessariò offendit

etiam naturæ auctorem, qui est Deus, etiamsi de Deo non cogitet : sed qui operatur ex ignorantiâ invincibili legis naturalis, neque Deum offendit, nisi tantùm materialiter, vel (ut meliùs dicam) in nihilo offendit; etenim materialis offensio non habet rationem offensæ, sed ad summum esset materia offensæ, si homo tamquam offensam Dei, aut naturæ eam apprehenderet.

Nec quidquam suffragatur dicere in sensu adversarii, quòd quemadmodum fides nostra elevari debet lumine supernaturali, ut revelata mysteria credamus, ita etiam nostra ratio eodem debeat elevari lumine, ut juris naturæ negotia cognoscamus : quia quantùm attinet ad mysteria, ultrò concedimus; sed ad benè operandum, licèt homini in tenebris veluti constituto in pœnam primigeniæ labis non sufficiat sola, nudaque ratio naturalis, sed requiritur insuper divina præceptorum revelatio, ut ea intelligat quæ facienda sint, quæque cavenda; postquam verò homo hoc divinæ revelationis lumen acceperit ad benè vivendum, et ad omnes morales veritates cognoscendas, prout in se sunt, aliud non opus est supernaturale lumen; etenim Deus gratias supernaturales minimè pollicitus est ad hunc finem, sed vult, ut homo naturali ratione utatur directâ jam à revelatione præceptorum factâ; tantummodò, ut jam suprà dictum est, eâ eget gratiâ, quâ ipse illuminetur, et confortetur ad id amplectendum, quod cognoscit bonum, idque fugiendum malum quod cognoscit esse vitandum. Optimè admonet *D. Th.* 1. 2. *q.* 76. *art.* 2. *ad* 2. non posse hominem propriis actibus gratiam acquirere, sed utique propria diligentiâ rerum scientiam comparare posse. *Homo potest aliquam scientiam acquirere per suos actus, gratia verò non acquiritur ex nostris actibus.* Si igitur ita se res habet, non debet homo necessariò exspectare gratiam, ut naturalium præceptorum ignorantiam superet; quia ejusmodi ignorantia propriâ diligentiâ superanda est, et quotiescumque hæc diligentia tanti non esset roboris, ut ad cognitionem perduceret remotorum, obscuriorumque præceptorum, invincibilis cùm sit ignorantia, à Deo non imputatur ad culpam.

Atqui anonymus aliam insistit viam, culpabilem ut reddat ignorantiam invincibilem cujuscumque rei ad jus naturæ spectantis; ait enim : Duo nobis inflicta vulnera esse, et adhuc

residentia ab originali peccato, concupiscentiam nimirùm, ob quam voluntas ad malum proclivis remansit, et ignorantiam, ex quâ obnubilata remansit ratio; proindeque sic argumentatur italicè loquendo, quod nos latinè : *Si concupiscentia non excusat eum, qui sequitur concupiscentiæ deordinationes, quare ignorantia excusare debet illum, qui sequitur deordinationes ignorantiæ?* Ex quo deindè concludit, quòd sicuti peccat operans propter concupiscentiam, ita peccet operans propter ignorantiam.

Sed responsio est aperta. Idcircò peccat concupiscentiæ deordinationes sequens, quia tunc voluntate sponte illius malitiæ adhæret, tunc etiam concupiscentia ipsa est voluntaria. Aliter verò accidit in ignorantiâ invincibili, quæ non est volita, neque placet. Manifestum est, nullum esse peccatum, nisi voluntarium; eo fit, ut quemadmodùm sequentes nos voluntarias concupiscentiæ deordinationes peccamus, ita pariter peccamus ignorantiæ vincibilis, et volitæ sequentes deordinationes; è contrario tamen, sicuti operari juxta concupiscentiam, sed contra voluntatem nostram, peccatum nullum est, juxta quod ajebat Apostolus (*Rom. c. 7. ℣. 19.*) : *Quod nolo malum hoc ago :* ita quoque peccatum nullum est operari ob ignorantiam invincibilem, cùm non sit volita.

Ulteriùs verò progreditur auctor et culpabilem putat ignorantiam nostram, saltem propter propria peccata à nobis priùs commissa, affirmatque, quòd quemadmodùm nos propter peccata nostra in morali constituimur impotentiâ operandi bonum, ita in morali etiam impotentiâ constituimur cognoscendi bonum, quod faciendum sit, et malum quod sit fugiendum. Quapropter, sicuti non excusat impotentia, quando malum operamur, quod cognoscimus esse malum, ita non excusat impotentia, cùm ignoramus malum quod facimus.

At cum *Duhamel. l. 2. de act. hum. c. 5. in fin.* respondemus primùm, pœnam peccati non esse malum, quod imputatur ad culpam ejus, qui talem patitur pœnam, quare licèt talis ignorantia esset pœna aliorum peccatorum quæ anteà admisimus, attamen hæc peccata non faciunt culpabiles errores, quos deindè committimus ex invincibili ignorantiâ; quoniam tales errores non sunt à nobis voliti, neque prævisi. *Ac licèt ea* (scribit *Duhamel*) *vitia ex peccatis liberè admissis oriantur, ac proindè voluntaria videantur, et eâ*

ratione ignorantia sit pœna peccati ; hinc tamen non sequitur ea esse voluntaria, cùm ex iis peccatis secutura mala prævisa non fuerunt. Insuper respondetur, à veritate prorsùs alienum esse, quòd sicuti nostra peccata nos constituunt in morali impotentiâ operandi bonum, ità pariter constituant in morali impotentiâ præcepta naturalia cognoscendi ; quia, juxta quod superiùs prænotavimus, ut bonum operemur, requiritur gratia, ad quam sanè obicem ponit qui peccat ; ut verò simpliciter præcepta cognoscantur, necesse non est gratia, sed satis est naturale lumen ; unde neutiquam dici potest, peccatum locare hominem in morali impotentiâ cognoscendi præcepta.

At fortassè dicet : Peccata peccantes excæcant, et cognitionem abripiunt. Libenter annuo peccata à peccatoribus auferre cognitionem illam, quæ ad bonum agendum allicit, removetque à malo patrando ; et ut cognitio ista habeatur, requiritur gratia, et ad eam obtinendam orare oportet. De hâc nimirùm cognitione loquebatur *Augustinus* contra *Pelagium : Dum tamen potiùs disputet, quàm ut oret, et dicat : da mihi intellectum, et discam mandata tua. Bellarminus* hunc *Davidis* explicans textum inquit : *Da mihi intellectum, non significat da mihi vim intelligendi, sed, da mihi lumen divinum, quo mens mea discat mandata tua* (scilicet) *ut sibi persuadeat, optimum esse illa complere.* Postulabat igitur Propheta gratiam, ut illuminaretur, et sibi persuaderet, quantum illud foret bonum, quod in exequendis divinis præceptis requiritur. Id quoque expostulabat, quando orabat : *Viam justificationum tuarum instrue me : id est* (idem *Bellarminus* explicat) *doce me quæ sit via præceptorum tuorum, quomodò videlicet debeam in lege tua ambulare ;* nempe quomodò ambulare debeam juxta tua præcepta. Id insuper, quando orabat : *Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam. Petit* (Bellarminus) *ut scrutari possit ejus utilitates.* Id pariter, cùm ajebat : *Doce me facere voluntatem tuam ;* id est, doce me, Domine, ut secundùm voluntatem tuam operer ; sed, ùt suprà dictum est, voluntas Dei est, ut nos operemur juxta nostræ conscientiæ dictamen. Peccatum igitur peccantem privat hâc cognitione gratiæ ; sed non cognitione naturali præceptorum, quæ nobis se præstant cognoscenda ratione dumtaxat naturali, ut rectè scribit *Habert de act.*

hum. c. 1. §. 3. p. 17. ex *D. Thoma : Peccatum naturam humanam prorsùs non corrumpit, alioquin per peccatum desineret esse homo.*

Multas autem auctor *divi Augustini* opponit auctoritates, et præsertim illam *de gratiâ, et lib. arb. c. 3. Ignorantia quæ non est eorum, qui scire nolunt, sed qui tamquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat.* Super hanc auctoritatem auctor sic italicè scribit quod nos latinè : *Minimè contendit* S. Augustinus, *semper esse reum, qui ignorantiâ deliquit, quemadmodùm qui peccat cum cognitione suæ culpæ.... addit tamen quòd hoc non debet aperire asylum ad tenebras ignorantiæ, ut in eâ suam invenat excusationem, quia eadem non sic excusat, ut quis minimè damnetur ad ignem æternum.* Verùm ego non intelligo, quid auctor velit pro rei summâ inferre ab hâc *Augustini* auctoritate. Si ab illis verbis, *qui tamquam simpliciter nesciunt*, inferre vellet, ignorantiam non excusare ab æternâ damnatione, quamvis invincibilis sit, contra ipsum obstaret propositio secunda ab *Alexand. VIII.* proscripta, et superiùs jam allata, quæ habebat, ignorantiam invincibilem juris naturæ non excusare à peccato formali. Cæterùm *Duhamel*, et *P. Berti* rectè huic *Augustini* textui respondent; et sic *Duhamel* (*de act. hum. l. 2. disp. 3. c. 6. n. 6.*) : *Hæc intelligenda, ut nescientia simplex non excuset à peccato, cujus non est causa, sed eximit ab ec cujus est causa. Unde qui legem Dei nesciunt, nec scire potuerunt, non peribunt, quòd legem ignotam violaverint, sed propter peccata, quæ in lege naturæ admiserunt.* Eâdemque ratione relato *Augustini* textui respondet *P. Berti l. 21. c. 10* dicens, *Augustinum* scripsisse, quòd infideles, qui non crediderunt Jesu Christo, mereantur ignem æternum, *non quia non crediderunt, id enim non imputatur ad culpam, dummodò nescire noluerunt; sed quia legem naturæ inscriptam cordibus suis liberè transgressi sunt.* Itaque mens *Augustini* ea profectò est, quòd ignorantia nempe illorum, qui penitùs ignorarunt veram religionem, licèt eos ab incredulitatis peccato excuset, non tamen ab iis peccatis excusat, quæ ipsi talia esse cognoscunt juxta naturæ lumen. Quòd verò S. Doctor de ignorantiâ culpabili loqueretur, ex verbis jam constat quæ immediatè citato textui subjungit, dicens : *Non enim sine causâ dictum est : Effunde*

iram tuam in Gentes, quæ te non noverunt. Deum non cognoscere, non potest, nisi malitiâ, aut voluntariâ obcæcatione contingere. Idem scribit *S. Joannes Chrysostomus Hom. 27. in ep. ad Rom. n. 3. Judæi ignorarunt, sed hæc ignorantia non erat digna veniâ. Græci quoque ignorarunt, sed defensionem non habent.* Sed posteà immediatè subjungit : *Quando enim ea quæ sciri nequeunt, ignoraveris, culpæ obnoxius non eris.* Cui conformatur celebris illa *S. Augustini* doctrina (*l. 3. de lib. arb. c. 19. n. 53.*) : *Non tibi deputatur ad culpam quod invitus ignoras, sed quod negligis quærere quod ignoras.*

Cæterùm ne longum faciam, et ne ulteriùs tædio lectorem afficiam, omnibus aliis *Augustini* textibus, quos anonymus objicit, unâ tantummodo ejusdem Sancti auctoritate respondemus. Is in *primo lib. Retractationum* videtur primâ facie sentire, nescientem se peccare, adhuc peccare, quando voluntariè id agit, quod in se peccatum est : *Qui nesciens peccavit, non incongruenter nolens peccasse dici potest, quamvis et ipse, quod nesciens fecit, volens tamen fecit, ita nec ipsius esse potuit sine voluntate peccatum.* Sed ut egregiè animadvertit *Duhamel l. c. n. 5. in fin.* idem S. Doctor aperit mentem suam, explanatque quod dicere intelligebat : *Quia voluit, ergo fecit ; etsi non quia voluit, peccavit nesciens peccatum esse quod fecit. Ita nec tale peccatum sine voluntate esse potuit, sed voluntate facti, et non voluntate peccati.* Id denotat, quòd licèt factum sit materia peccati, cùm tamen voluntas deest peccandi, peccatum est tantùm materiale, sed non formale, seu voluntarium, ut optimè *Duhamel, quod nimirùm factum ipsum est materia peccati, non formaliter, et reipsà peccatum est.*

Id pariter est quod scripsit *D. Thomas Opusc. de malo q. 3. art. 8. Si ignoretur deformitas, putà cùm aliquis nescit, fornicationem esse peccatum, voluntariè quidem facit fornicationem, sed non voluntariè facit peccatum.* Non negatur verò, ut sincerè loquamur, Angelicum alibi negare fornicationem invincibiliter ignorari posse ; et meritò id negat, quia fornicatio prohibetur præcepto proximo, et immediato primis principiis ; attamen S. Doctor loco nuperrimè adducto, ut certam, exploratamque rem statuit, quòd quando quis invincibiliter ignorans operatur etiam contra aliquid spectans ad jus naturæ, is materialiter tantùm erret, sed nequaquam peccet.

Eadem responsio datur cum *Duhamel* textui *divi Hieronymi contra Pelag. c. 10. 11. 12.* nobis ab anonymo objectato, ubi S. Doctor ait adversùs Pelagianos, ignorantiam non excusare à peccato, quod intelligitur de peccato facti materialiter, secùs verò de peccato formaliter accepto. Et quidem Sanctus loquitur de homicidio casu patrato, pro quo in veteri lege etiam victimæ erant offerendæ, non obstante, quòd sine culpâ voluntatis contingeret.

Item opponit auctor quamdam *divi Bernardi* auctoritatem *tract. ad Hugon. de quæst. c. 1. et 4.* ubi ignorantiam esse ait unam ex causis peccatorum, quæ nos committimus, sed quæ Deus non excusat. Attamen advertendum est, de quâ ibi ignorantiâ *S. Bernardus* sermonem fecerit; en de quâ ignorantiâ loquitur: *Multa nesciuntur, aut sciendi incuriâ, aut discendi desidiâ, aut verecundiâ inquirendi.* Sed hanc ignorantiam ortam à negligentia se instruendi de propriis obligationibus, aut inquirendi veritatem quis umquam à peccato excusare poterit? Neque obstat, quod ait S. Doctor *de præcept. et dipens. c. 14. n. 40.: Sive itaque malum putes bonum quod fortè agis, sive bonum malum, quod operaris, utrumque peccatum est.* Quoniam scribit *P. Berti* (*l. 21. c. 14. prop. 2. vers. Præterea*) perperàm *Vendrochium* ab hâc auctoritate colligere, divum *Bernardum* negare ignorantiam invincibilem excusare à peccato, nam S. Doctor *n. 37.* jam scripserat: *Et qui bonum diligit, et malum nescius agit, hujus quidem bonus est oculus, quia pius, non tamen simplex, quia cæcus.* Et *Berti* addit: *Igitur est oculus, qui non est simplex, et tamen non est nequam, scilicet nescientis ignoratione excusabili.*

En igitur demùm, quomodo nostri contradictores ad negandam ignorantiam invincibilem omnium conclusionum etiam remotarum, obscurarumque de rebus ad legem naturæ spectantibus, nedùm adversati sint communi sensui sanctorum *Thomæ, Bonaventuræ, Antonini, Anselmi*, aliorumque theologorum tam benignioris, quàm severioris sententiæ, verùm etiam funditùs everterint firmissima, receptissimaque theologiæ axiomata; idque sanè non ad alium finem, quàm ut illicitum facerent usum quarumcumque probabilium opinionum.

DUBIUM II.

An metus excuset?

175. — « Resp. Si ex metu facis, quod simpliciter malum » est, peccas quidem ; minuitur tamen per metum malitia » quia minuitur libertas. Interim sæpè fit, ut præcepta quæ- » dam non obligent, cùm eorum observatio cederet in grave » alicujus incommodum : et tunc, si ex metu talis incommod » quis talc præceptum omittat, non peccat, cùm præceptum » non liget. Est communis. »

Unde resolvuntur hi casus :

« 1. Præceptum naturale negativum, prohibens rem intrin- » secè malam, non licet violare, ne ob metum quidem mor- » tis. » (*Et si aliquando videatur licere violari præceptum negativum, v. gr. non furandi, non occidendi, putà ad defen- sionem vitæ propriæ etc., tunc dicitur præceptum non existere* Vide *l.* 3. *n.* 51.)

« 2. Metus gravis, v. gr. mortis, etc. sæpè non tantùm » excusat à præcepto positivo, tam divino, quàm humano » sed quandoque etiam ab affirmativo naturali, et sic (u » *Sanchez* 1. *Mor. c.* 18.) non tenetur quis cum periculo vita » integrè confiteri, servare depositum, implêre votum, suc- » currere proximo extremè indigenti. *Bec. t.* 2. *l.* 3. *c.* 6. *Azor* » 1. *p. l.* 2. *t.* 3. *c.* 2. *d.* 1. *Laym. l.* 1. *t.* 4. *c.* 14. Excip- » tamen casum de quo infrà, *l.* 3. *ad. n.* 26.

« 3. Si observatio legis humanæ necessaria sit ad conser- » vandum bonum, aut avertendum malum commune, quo- » pluris sit, quàm vita propria, tunc lex illa obligat cum » periculo vitæ, ut v. gr. si dux mandat militi non disce- » dere ex statione ; item, si perituræ sint animæ, nisi pa- » stor adeat ægros tempore pestis. *Laym.* » (*Cum Salmant. de leg. c.* 2. *punct.* 7. *n.* 127.)

« 4. Alioqui nulla præcepta humana, etiam ecclesiastica » per se obligant cum periculo vitæ, aut similis incom- » modi, *Sanch.* 1. *mor. c.* 18. ut si v. gr. cogaris metu mor

» tis contrahere cum consanguineâ in gradu prohibito lege » ecclesiasticâ, posses contrahere (in speciem), non tamen » posses consummare; quia, cùm matrimonium esset irri- » tum, fornicareris, quod intrinsecè malum est. *Sanchez de* » *matr. l. 7. d. 3. n. 4.*

« 5. Per accidens interim accidere potest, ut lex humana » obliget cum periculo vitæ, ratione alterius præcepti juris » naturalis, aut divini concurrentis, ut v. gr. si quis cogere » vellet transgredi præceptum Ecclesiæ in odium fidei, » vel contemptum religionis. *Sanchez loc. cit. Con. p. 3.* » *t. 2. d. 13. dub. 12.* » (*Ita etiam Salm. ibid. n. 130.*)

DUBIUM III.

An excuset impotentia totius vel partis?

176. — « Resp. 1. Cùm ad impossibile nemo teneatur, » certum est quòd impotentia excuset, etiam illa, cui antè » causam cum peccato dedisti, dummodò de hoc doleas : » quare id præcipuè hìc dubitatur, an qui non potest im- » plere totum, teneatur ad partem.

« Resp. 2. Si præceptum tale sit, ut commodè possit, aut » soleat dividi, atque in ejus parte salvetur ratio, seu finis » præcepti, tunc qui non potest servare totum, debet ser- » vare partem, quam potest. Quòd si verò non salvetur » ratio præcepti in parte, neque id commodè possit, aut » soleat fieri, tunc qui non potest totum, hoc est tantum, » quo moraliter impleri censeatur integrum præceptum, is » non tenetur ad partem. Quæ omnia æstimanda sunt, 1. » Ex intentione legislatoris. 2. Ex ratione, fine, et materiâ » legis. 3. Ex judicio prudentum. 4. Ex communi usu. Ita » *Sanch. 1. mor. c. 9. Laym. l. 1. t. 4. c. 19.* »

Unde resolvuntur hi casus :

177. — « 1. Qui non potest legere omnes horas, debet » dicere eas, quas potest; quia dividuæ sunt. *Laym. loc. cit.* » *et Bonac.*

« 2. Qui in Quadragesimâ non potest jejunare, debet » abstinêre à carnibus, si potest : aut qui non potest om- » nibus diebus, tenetur iis, quibus potest. Ita *Laym. l. c.* » *et Bonac.*

« 3. Qui potest notabilem partem sacri (v. gr. usque post » consecrationem) audire, aut horarum dicere, aut commodè » potest cum alio, et solet, tenetur, alioquin non. *Ibid. v.* » *Infra de horis.*

« 4. Si quis carens Breviario pauca ex horis sciat memo- » riter, non tenetur ea dicere. *Ibid.*

« 5. Qui obligatur visitare limina apostolorum Romæ, et » scit se eò pervenire non posse, non tenetur ingredi iter ; » quia nec finis, nec ratio præcepti salvatur. *Ibid.* et *Suarez,* » *Azor. Bonac. d.* 1. *q.* 8. *p.* 1. »

DUBIUM IV.

An excuset dispensatio ?

178 *An excuset dispensatio facta ex justâ causâ? Quid sine justâ causâ ?*
179 *An existente causâ teneatur superior dispensare ?*
180 *An valeat dispensatio inferioris ?*
181 *An existente justâ causâ valeat dispensatio facta malâ fide superioris ?*
182 *An in dubio dispensatio censeatur valida ?*
183 *An quis possit dispensare cum seipso ?*
184 *An valeat dispensatio extorta per vim, aut metum ?*
185 *Quid si causa exposita fuerit falsa?*
186 *Vide alios casus.*
187 *An dispensatio strictè accipienda? Et an detur dispensatio tacita ?*
188 *De iis qui possunt dispensare de potestate ordinariâ ?*
189 *Num Papa in præceptis divinis ?*
190 *Num Episcopi ? et in quibus ?*
191 *An inferior dispenset in legibus superioris, ubi dispensatio non est reservata?*
192 *Quid in dubio, an casus egeat dispensatione ?*
193 *Quid de potestate delegata? Et an hæc spiret morte concedentis ?*
194 *Quando prælati regulares possint dispensare?*
195 *Quot modis cesset dispensatio ?*

196 *Quomodo cesset I. per cessationem causæ?*
197 *Quomodo II. per revocationem dispensantis?*
198 *Quomodo III. per renuntiationem dispensati?*
199 *An cesset lex cessante fine legis?*
200 *II. De interpretatione legis. An lex extendi debeat de casu ad casum?*
201 *III. de epikejâ legis.*
202 *Appendix* Busembai. *De dispensationibus S. Pœnitentiariæ*, usque ad n. 208.

178. — « Resp. In jure humano dispensatio legislatoris, » vel parem potestatem habentis, facta ex justâ causâ ex- » cusat à transgressione præcepti. Est communis. *Sanch.* » *Azor. 1. p. l. 5. c. 15. Salas. d. 20.*

« Ratio est, quia, cùm sit auctor suæ legis, potest quem- » vis excipere. Dixi 1. *Ex justâ causâ*, quia, si temerè, et » sine causâ dispenset, tenet quidem dispensatio, peccat » tamen tam dans, quàm petens dispensationem, contra jus » naturale, dictans partem debêre conformari suo toti, nisi » justa causa excuset, *Sanch. l. 8. d. 18. Suar. Fill. n. 438.* » et quidem (ut vult *Suar.*) mortaliter; venialiter (1) ut *Pon-* » *tius apud Dian. p. 8. t. 5. r. 8. 9. et 10.* » (*Idem tenent Salm. de leg. c. 5. punct. 6. §. 1. n. 66. cum Sanch. Laym. Pal. etc. præciso tamen scandalo, etc. Utentem autem tali dispensatione commune est non peccare graviter, et probabile nec etiam leviter, ut Salm. ibid. §. 5. n. 76. cum Suar. Pal. Pon. etc.*), « quem, si dubitet an causa sit justa, » posse dispensare, vult *Sanch.* » (*Cum Salm. n. 75. Tapia, Gran. Dian. quia possidet potestas dispensativa. Secùs esset, si dubitaret an adsit causa.*) « *contra Bon.* qui dicit peccare. » Etsi autem causa sit justa, non tamen tenetur dispensare, » nisi cùm vel jus præcipit ex eâ causâ dispensari, vel ne- » cessarium est ad commune bonum, vel spirituale pœni- » tentis : vel ad avertendum grave damnum aut publicum » scandalum, et sine dispendio fieri potest. *Dian. p. 8. t. 5.* » *r. 27. et 28. contra Suar. Sanch. etc.*

(1) Quod est *probabile*, si ipse est primarius superior. *Ex Hom. Ap. tr. 2. n. 46.*

179. — Quæritur, an existente causâ, teneatur superior dispensare? Distingue : si causa sit tantùm sufficiens, ut dispensatio sit permissa, non autem debita, potest licitè superior eam concedere, et negare : vel uni concedere, et alteri negare; quia licèt expediat bono subditi dispensatio, expedit verò bono communi legis observantia. Ita *Salm. ibid. n.* 80. *cum Conin. Pal. Bonac. Sanch. Suar. etc.* Si verò causa sit talis, quæ efficiat dispensationem esse debitam, nempe ad evitandum damnum commune, vel privatum magni momenti, vel ad utile commune, vel magnum particulare (expedit enim aliquando dispensare, etiam pro bono particulari, quod indirectè redundat ad bonum commune. Et ideò docet *S. Th.* 1. 2. *qu.* 97. *art.* 4. quòd convenit dispensare, quando aliàs majus bonum privati impediretur. Ita. *Salm. de matr. c.* 14. *punct.* 2. *n.* 20. *cum Con. Sanch. et Aversa*) tunc tenetur superior dispensare, alioquin peccaret graviter, vel leviter juxta materiam. Denegatâ tamen (etiam injustè) dispensatione, nequit subditus agere contra legem; nisi talis causa urgeat, ut eum extrahat à lege : quare, si Episcopus injustè neget dispensationem publicationum ante matrimonium, potest, urgente gravi causâ, illud contrahi sine eis. Ita. *Salm. de matrim. cap.* 8. *punct.* 7. *n.* 92. *cum. Con. Sanch. Pal. Sot. et aliis.*

180. — « Dixi 2. *Legislatoris :* quia dispensatio inferioris in » lege superioris sine justâ causâ invalida est, ac proindè » non excusat à transgressione præcepti. Ratio est, quia qui » nomine alterius sine causâ dispensat, dissipat. *Suar. l.* 6. » c. 19. *Sanch. l.* 8. *de matr. d.* 17. Validè autem, et licitè » inferior potestate ordinariâ dispensat ex justâ causâ in lege » superioris. 1. Circa levia, hoc est, quæ sub mortali non » obligant, etsi facilis sit ad superiorem recursus. 2. Circa » ea, quæ frequenter occurrunt, v. gr. in jejuniis, celebran- » dis festis, etc. » (*Vide n.* 190. *circa fin.*) « 3. Circa ea, quæ ita » sunt propria uni communitati, ut non conveniant alii. 4. » Quando recursus ad superiorem difficilis est, sive quando » est necessitas, et periculum in morâ. *Dian. p.* 8. *tr.* 3. *r.* » 12. *ex Gran. Sal. Gord. et Pal.* qui addit 5. Si consuetudo » præscripserit, ut inferior dispenset, ut *Dian. l. c. r.* 95. 6. » Quando est dubium negativum, an casus egeat dispensa- » tione. Quo casu, secundùm *Palaum*, non opus est dispen- » satione, cùm præsumptio sit pro libertate *Barb. Dian. p.*

» 3. *t.* 6. *r.* 28. *p.* 4. *t.* 3. *r.* 46. *p.* 8. *t.* 3. *r.* 72. *et* 93. Unde » resolvitur. » (*Vide n.* 192.)

« 1. Pontifex sine justâ causâ non potest dispensare in » lege Dei, nec Episcopus in lege Ecclesiæ. *Sanch. d.* 17. *n.* » 3. *Suar. Vasq.*

« 2. Dispensatio in voto, vel juramento, sine justâ causâ, » etiam à Papâ facta, est invalida, ut *Sanch. Suar. ll. cc.*

« 3. Valida est, si superior per errorem justam causam » arbitretur » (*In bonâ fide, ut Sotus, Laym. Sanch. Azor. cum Salm. de leg. c.* 5. *punct.* 6. §. 2. *n.* 71. *Sed oppositum est tenendum. Vid. de voto l.* 4. *n.* 251.) : « aut (etsi non » arbitretur, et temerè dispenset) reipsà tamen sit. *Sanch. l.* » *c. Azor. Sa, Salas, n.* 81. »

181. — Quæstio est, si superior malâ fide dispenset, judicans non subesse causam, et causa reverà existat, an valeat dispensatio, et dispensatus illâ uti possit?

Prima sententia dicit valere, si fiat à legislatore, non autem si ab inferiore; quia isti data est facultas dispensandi tantùm cum causâ. Ita *Pal. Azor. Covar. apud Salm. ibid.* §. 3. *n.* 78.

Secunda sententia probabilior, et communior dicit, quòd, existente causâ, valeat dispensatio, et licitè dispensatus utitur illâ, à quocumque superiore illa sit impensa. Ratio, quia valor dispensationis non pendet à cognitione causæ, sed ab existentiâ illius, sicut valet electio capacis ad beneficium, licèt capacitas ignoretur ab electore, *ex c. Nihil, de electione.* Ita *Salm. ibid. n.* 79. *cum Sanch. Suar. Tapia, Basil. Diana, Vill.* Secùs tamen dicendum, si inferior dispenset bonâ fide, sed sine causa, *contra Busemb. et alios ut suprà; vide lib.* 4. *num.* 251.

182. — « 4. In dubio de valore dispensationis, validam » censeri, eò quòd præsumatur in favorem actûs, ne pereat, » probabile putat *Sanch. etc. cum Dian. p.* 3. *t.* 6. *r.* 9. *p.* 4. » *t.* 3. *r.* 45. 64. *p.* 8. *t.* 3. *r.* 62. » (*Cum Salm. ibid. punct.* 8. §. 3. *n.* 88. *Vide l.* 4. *n.* 251.)

183. — « 5. Habens potestatem generalem dispensandi, » potest etiam secum dispensare directè, et immediatè. *Sanch.* » *Dian. p.* 8. *t.* 3. *r.* 16. *contra Suarez.* » (*Ita Salm. c.* 5. *punct.* 3. *n.* 60. *et* 61. *cum S. Thom. Cajet. Laym. Pal. Bonac. etc. Quia est jurisdictio purè voluntaria, quæ etiam erga*

seipsum exerceri potest. Hinc benè sibi dispensare potest in votis, juramentis, jejunio etc.)

184. — « 6. Valet dispensatio obtenta per vim, aut metum » (modò causa sit justa). Item data sine ullis verbis, solâ » mente. *Turrian. Dian. p. 8. tr. 3. r. 17. 76. p. 4. t. 4.* » *r. 118.* »

Quæritur, an valeat dispensatio extorta per metum? Resp. quòd, quando causa dispensationis existit, dispensatio semper sit valida : dummodò non constet superiorem dispensâsse sine animo dispensandi : metus enim voluntarium non tollit, sicut tollit vis. Obtentio autem talis dispensationis est etiam licita, si justè prælato metus incutitur ; nempe si subditus minatur se conquesturum apud supremum superiorem, vel justam accusationem laturum de aliquo suo crimine. Illicita autem esset, si metus sit injustus ; ideòque dispensatio tunc pro libito à superiore posset postcà revocari. Ita *Salm. d. c. 5. punct. 7. n. 82. 83. et 84. cum Sanch. Pal. Suar. Bonac.* Quando verò superior metu coactus verbis tantùm concedit dispensationem, non autem animo, tunc certè ipsa est nulla. Cæterùm, nisi constet defuisse animum, hoc non est præsumendum. *Salm. d. n. 82. ex c. Humanæ aures 22. quæst. 5.*

185. — « 7. Qui impetravit dispensationem, v. gr. in impe- » dimento dirimente matrimonium, et per ignorantiam, vel » simplicitatem expressit causam falsam, eum validè contra- » here matrimonium dicit *Pon. de matrim. lib. 8. c. 16. ex c.* : *Cùm inter.* Sed contrarium tenet *Pal. t. 1. t. 3. d. 6. p. 16.* » *5. ex cap. Sup. litteris, vide Dian. p. 8. t. 3. r. 69.* »(*Vide de matr. l. 6. n. 1131. Notandum. 2.*)

Quæritur, an petitio subreptitia, vel obreptitia vitiet dispensationem? Subreptitia dicitur, quando veritas reticetur : obreptitia, quando mendacium apponitur. Resp. regula sit, quòd tunc dispensatio erit nulla, quando tacetur veritas, quæ de stylo Curiæ debeat necessariò exprimi : vel allegatur falsum, quod de jure tacèri debebat. Ita *Salm. de matr. c. 14. punct. 3. n. 33. cum Sanch. Pal. Con. Suar. etc.* Alia regula est, si tacetur, vel exponitur falsò causa tantùm impulsiva, valet dispensatio : secùs verò, si causa esset motiva, ita ut sine ipsâ superior minimè dispensasset. *Salm. ibid. n. 35.*

Quid si plures causæ allegentur, quarum aliæ sint falsæ, aliæ veræ? Resp. quòd semper ac vera sit una ex illis, quæ

sufficiens sit ad dispensandum, valida sit dispensatio. *Salm. de matr. ibid. num.* 36. *cum Basil. Sanch. Pal. Suar.* Quid autem in dubio, an causa falsò allegata fuerit motiva, an impulsiva? Tunc valida censenda est dispensatio facta, cùm in dubio jura faveant valori actûs *ex l. Quoties. ff. de rebus dubiis.* Ita *Salm. ibid.n.* 37. *cum Dicast. Basil. Sanch. Pal. etc.*

186. — « 8. Subditus bonâ fide dispensationem petens, » rationibus superiori allatis, potest, dispensatione impe- » tratâ, esse securus. *Vide Laym. l.* 1. *t.* 4. *c.* 22. » (*Idem dicunt Salm. de leg. punct.* 6. §. 2. *n.* 71. *et* 76. *cum S. Th., Sanch., et Bon.*)

« 9. Peccat, qui aliquem inducit ad dispensandum sine » causâ, vel allegatâ falsâ causâ. *Nav. Sanch. l.* 8. *de matr. d.* 18. *n.* 8. *Fill. t.* 10. *n.* 314. *Salas disp.* 20. *s.* 6. *n.* 58. » qui addit, id verum esse, etsi dispensans excusetur ob » bonam fidem.

« 10. Dispensatio potest impetrari non tantùm pro igno- » rante, sed etiam invito, quando necessitas exigit. *Sanch.* » *Beja contra Suar. Vide Dian. p.* 8. *t.* 3. *r.* 86. 87. Id tamen » locum non habet in ea, quæ impetratur ex Pœnitentiaria » Romana; nisi impetretur à personis conjunctis, vel con- » sanguineis intra quartum gradum, vel saltem à confessario. » *Marcus Leo in praxi p.* 1. *s.* 14.» (*Ita Salm. de matr. c.* 14. *punct.* 3. *n.* 38. *ex c. Si motu proprio, de præben. in* 6. *A principali tamen, opus est ut dispensatio acceptetur, ut Sanchez, etc.*)

« Quæres, An, cessante causâ dispensationis, cesset ipsa?

« Resp. pro hoc servient sequentes regulæ.

« 1. Si tantùm impulsiva, seu minùs principalis causa ces- » set, manet dispensatio.

« 2. Etsi cesset pars causæ motivæ, seu principalis, manet » dispensatio. *Vide Dian. pag.* 8. *tom.* 3. *r.* 62.

« 3. Si commissâ facultate dispensandi, priusquàm dispen- » setur, cesset omninò causa principalis, nulla est dispen- » satio.

« 4. Si dispensatione redactâ ad actum irrevocabilem, » cesset tota causa, non ideò cessat, vel vim amittit; v. » gr. dispensatum fuit in impedimento consanguinitatis, » propter paupertatem fœminæ, licèt, contracto matrimo- » nio, divitias obtineat, non est irritum. Idem est, si bene-

» ficium per dispensationem obtinueris, et postèà cesset causa, » ob quam dispensatum fuit.

« 5. Si, factâ dispensatione, cesset omninò causa finalis, » et actus possit facilè revocari, v. gr. dispensatum est in » voto castitatis propter vehementes tentationes, quæ postèà » cessant, an reviviscat votum? Vel in præcepto recitandi » horas, jejunandi, etc. propter infirmitatem, et postèà con- » valescit, an teneatur recitare, jejunare etc.? Affirmant *Sanch.* » *Amicus, Portel. Bonac. etc.*, quia aliàs non esset justa. Ne- » gativam tamen sententiam probabilem, et in praxi tutam » esse censet *Dian. p.* 8. *t.* 3. *r.* 24. *ex Salas. Gran. etc.* si » quidem dispensatio fuerit absoluta: quia obligatio legis » semel exstincta non reviviscit: et quod destructum est, » non reproducitur, nisi ab eo, qui producere potest. *Vide* » *Suar. de leg. c.* 22. *Laym. Præpos. etc.* qui rectè id con- » cedunt, quando non est de re dividuâ, et successivâ; aliàs » negant. Unde, suppositâ probabilitate sententiæ negativæ » *Gran. Dian. etc.* sequentes casus (in quibus tamen alii » meliùs contrarium sentiunt) resolvunt. » (*Vide n.* 196.)

« 1. Cum quo dispensatum est propter morbum in esu » carnium, potest vesci, licèt omninò convalescat.

« 2. Cum quo propter infirmitatem dispensatum est in » voto religionis, postquàm convaluit, non tenetur. *Dian.* » *p.* 6. *t.* 7. *r.* 45.

« 3. Cum quo propter oculorum infirmitatem dispensatum » fuit in onere recitandi horas, etsi convaluerit, non tenetur » legere.

187. — Deindè notandum, quòd dispensatio, cùm sit odiosa, strictè sit accipienda, *c.* 1. §. 1. *De filiis presb. in* 6. Potestas contrà dispensandi, cùm favorabilis sit, latè accipitur, ut *Sanch. Gran. Martin. apud. Salm. de leg. c.* 5. *punct.* 4. §. 3. *n.* 10.

Benè autem dari potest dispensatio tacita quæ colligatur ex conjecturis, ut si sciens prælatus, te esse excommunica- tum, conferat tibi beneficium, tunc tacitè dispensat. Requi- ritur ad hoc præsumptio voluntatis præsentis superioris, vel antecedentis ad actum. Non enim sufficit præsumptio de futuro, v. gr. si sciret, dispensaret. Tantùm licentia præ- sumpta de futuro admittitur, non verò dispensatio, quæ est vulneratio legis. *Vide Salm. de leg. ibid. ex n.* 11. *cum. Suar. Laym. Pal. Sanch.*

Quæritur, an superior videns subditum agere contra legem, et tacens, cùm facilè posset corrigere, censeatur dispensare? Affirmant *Salm. de leg. ibid. n.* 15. *cum Tap. Sanch. Pal. Suar.* Quia non est tunc præsumendum delictum superioris, qui aliter ex officio, et ad evitandum damnum, teneretur loqui. Secùs tamen dicendum, si superior non posset corrigere sine incommodo. *Salm. ibid. n.* 17

De iis, qui possunt dispensare.

188. — Potestas dispensandi alia est ordinaria, alia est delegata. Summus Pontifex potestate ordinariâ potest dispensare in quibuscumque legibus canonicis, etiam sancitis ab apostolis, tamquam particularibus prælatis Ecclesiarum, ut sunt jejunium quadragesimale, observatio festorum in Dominicis, *etc.* Ita *Salm. ibid. punct.* 4. §. 1. *n.* 50. *cum S. Th. et communi.* Non verò in legibus traditis ab apostolis, quas ipsi acceperunt à Christo Domino, tamquam auctore principali, ut sunt leges circa formas, et materias sacramentorum, circa oblationem Sacrificii, etc.

189. — Nùm autem Papa possit dispensare in aliquibus præceptis divinis?

Prima sententia affirmat ex potestate delegatâ à Deo, quando expedit dispensatio. Ita *Sanch. Canus, et Bonac. apud Salm. de leg. ibid. punct.* 3. *n.* 25. qui vocant hanc satis probabilem.

Secunda, quam probabiliorem meritò putant *Salm. ibid. n.* 26. *cum S. Th. Pal. Suar. etc.* negat, quia nullibi hæc concessio reperitur Papæ facta à Deo. Objiciunt, cur dispensare potest, ut minister ordinis, et confirmationis sit simplex sacerdos? Resp. quòd ex jure divino Episcopus in his est minister ordinarius, non autem necessarius. Ita *Salm. ib. n.* 27. *Vide dicenda de matr. l.* 6. *n.* 1119. *infrà.*

Certum autem est, posse Pontificem, et prælatos dispensare in votis, cùm in his gerant vicem Dei. Ita *S. Th.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 12. *Vide Salm. de voto, tract.* 17. *c.* 3. *punct.* 10. *n.* 84.

190. — Episcopus potestate ordinariâ potest dispensare in omnibus statutis sive episcopalibus, sive latis à Synodo diœcesanâ, independenter à capitulo, et clero, ut suprà diximus.

Et idem potest capitulum, Sede vacante. Hoc tamen non potest Vicarius Generalis (1) nisi expressè ab Episcopo ei concedatur. *Vide Salm. de leg. c. 5. punct. 4. §. 1. n. 51. et* 52. Episcopi possunt etiam dispensare in legibus concilii provincialis in suis diœcesibus; modò non sint concilio specialiter reservatæ. Hoc enim expedit ad bonum regimen. *Salm. ibid. n. 55. cum Sanch. Suar. Bonac. Palaus, etc.*

Notandum, quòd legislator non possit dispensare in suâ lege, si lex transeat in contractum, ut si dicat: *Gaudeant immunitate habitantes in tali loco etc. Vide Salm. ib. n. 55.* Potest autem inferior dispensare in lege superioris, si in lege generaliter permittatur dispensatio, v. gr. si dicatur: *Donec dispensetur. Salm. ibid. §. 2. n. 57. cum Cajet. Bon. Suar. Pal. etc.*

Possunt etiam Episcopi dispensare in rebus quæ communiter eveniunt in jejuniis, esu ciborum, observatione festorum, recitatione officii, votis non reservatis. *Salm. ibid. n.* 58. *cum Pal. Basil. Bon. Sot. Suar. etc. cum Bus. hic.*

Item in legibus latis à Papâ pro illâ particulari diœcesi, in quibus videtur relicta facultas dispensandi illius prælato. *Salm. ibid. n. 59. cum Sot. Valent. Cajet. Azor. etc. cum Bus.*

Item potest Episcopus dispensare in legibus communibus pontificiis, v. gr. in impedimentis matrimonii, in irregularitatibus, in votis reservatis, et similibus, quando non est facilis aditus ad Papam, et periculum est in morâ, quia hoc expedit ad commune bonum. *Salm. loc. cit. cum Sanch. Bus. Pal. Tap. Gran. Salas, etc.* Et hoc etiamsi sit facilis recursus ad habentem facultatem dispensandi ex privilegio Pontificis. *Salm. ib. in fin. cum Tap. et Martin. de cens. c. 2. punct. 5. n. 65.* Parochi possunt etiam dispensare cum suis ovibus in jejunio, et observatione festorum, ubi non est facilis recursus ad Episcopum, *Suar. et Tap.* Imò ex consuetudine, etiamsi sit facilis recursus ad Episcopum, posse semper parochos dispensare in his duobus præceptis testantur *Sanch. Gran. Sylv. apud Salm. de leg. c. 5. punct. 4. §. 2. n. 40. Vide lib. 4. n. 288.*

(1) « Quia in generali commissione non includitur facultas dispensandi, » nisi specialiter committatur. » *Ex Hom. Ap. tr. 2. c. 6. n. 57.*

Edit.

Et in his omnibus dicuntur Episcopi dispensare jure ordinario, cùm talis facultas eis competat vi proprii officii, cui est perpetuò annexa, *Salm. loc. cit. cum Suar. Pal. Basil. etc.* Et ideò benè possunt eam alicui delegare, ut certum est. *Vide n.* 193. *cum Salm. de voto c.* 3. *punct* 10. *n.* 83. 191. — Quæritur 1. An præter dictos casus possit Episcopus dispensare in legibus superioris, in quibus non sit reservata dispensatio?

Prima sententia affirmat; quia hoc ipso, quòd superior eam non reservat, videtur eam concedere: aliter ad quid deserviret reservatio? Ita *Sotus in 4. d.* 27. *q.* 1. *art.* 4. §. *At quo*, *Covarr. in c. Alma mater* 1. §. 7. *n.* 8. Et probabilem dicunt *Pal. de leg. tr.* 3. *d.* 6. *p.* 4. *n.* 7. *ac. Bonac. eod. tit. d.* 1. *q.* 2. *p.* 1. *n.* 27. dum oppositam tantùm probabiliorem vocant; sed expressè docet, vocatque communem *D. Antonin. p.* 1. *tit.* 17. *c. und.* §. 20. dicens: *Episcopi autem dispensare possunt, secundùm communem opinionem doctorum, in iis quæ non sunt eis à jure prohibita.* Eamdemque tenet etiam Glossa *in c. Nuper, de sent. excomm.* ex quo canone præfati AA. hanc sententiam probant; cùm enim ibi quæsitum fuerit à quodam Episcopo, an ipse potuisset absolvere ab excommunicatione latâ à jure? affirmativè respondit Pontifex, sic inquiens: *Quia tamen conditor canonis ejus absolutionem sibi specialiter non retinuit, eo ipso concessisse videtur facultatem aliis relaxandi.* Et ibi Glossa verb. *Retinuit*, sic addit: *Et est hic argumentum, Episcopos posse dispensare, ubi specialiter dispensatio non est inhibita, et concessum videtur, quod non est prohibitum ex l. Necnon, ff. Ex quib. caus. maj. etc.*

Hanc primam sententiam olim probabilem censui; sed re meliùs perpensâ omninò tenendam puto secundam oppositam, quam tenent *Suar. t.* 3. *in* 3. *p. d.* 7. *sect.* 4. *Bonac. de leg. d.* 1. *q.* 1. *p.* 1. *n.* 17. *Castrop. l. c. n.* 8. *Salm de leg. c.* 5. *punct.* 5. §. 2. *n.* 45. *cum Pontio, et Salas*; item *Bened. XIV. de Synod. l.* 7. *c.* 30. Favetque *S. Th.* 1. 2. *q.* 97. *art.* 4. *ad* 3. ubi ait: *In lege humanâ publicâ non potest dispensare, nisi ille à quo lex auctoritatem habet, vel is cui ipse commiserit.* Ratio est, quia inferior nihil potest in lege superioris, ut expressum est in *Clem.* 2. *de elect.* ubi dicitur: *Lex superioris per inferiorem tolli non potest.* Nec prorsùs con-

cludit textus citatus in *cap. Nuper* pro primâ sententiâ ; valdè enim differt facultas absolvendi à censuris à facultate dispensandi in legibus canonicis, prout sapienter scribit *P. Suarez.* Verum est, leges, in quibus imponuntur censuræ, etiam leges esse, sed commune est apud omnes, et constat ex consuetudine receptâ, quòd censuræ non reservatæ, præsertim excommunicationes, benè possint absolvi ab Episcopis, et à parochis, et adhuc ab approbatis confessariis ; ut probat *Suar. l. c. n.* 9. *cum Soto, Navarro, et aliis.* Unde in hoc benè urget ratio apud textum allata, nempe quòd, cùm legislator non sibi reservaverit absolutionem à censurâ, videtur præbuisse facultatem aliis eam absolvendi. Sed quoad dispensationes in legibus pontificiis nequaquam adest hæc communiter recepta consuetudo, ut ipsæ concedantur ab Episcopis, semper ac non sint expressè Pontifici reservatæ ; sed circa ipsas procedit generale et certum axioma, quod ex ipsâ naturâ rei oritur, quòd inferior nequeat dispensare in legibus superioris, prout habetur exemplo expressum in alio canone, nempe *in cap. Dilectus, de temp. ord.* ubi dicitur, quòd circa leges ordinationum Episcopus dispensare non possit, ideò nimirùm, quia id Episcopis minimè est concessum : *Cùm illi hujusmodi dispensatio à canone minimè sit permissa*, sunt verba textûs. Et nota, quòd ibi non dicatur, *cùm non sit prohibita*, sed *cùm minimè sit permissa.* Nec jam anteriùs aderat aliqua prohibitio Episcopis dispensandi in tali materiâ, sed tantùm id aderat, quòd talis dispensatio ipsis numquam permissa fuerat ; ex quo Glossa rectè infert argumentum : *Quòd Episcopus dispensare non potest, nisi in casibus sibi concessis à jure.* Nec valet dicere, quòd Episcopi immediatè à Deo jurisdictionem habent, juxta sententiam *Natal. Alex. Cont. Tournely, Soto, Vasq. Victoriæ, et aliorum ;* et ideò possunt dispensationem impertiri, ubi illa non est eis specialiter vetita. Nam respondetur, quòd licèt præfata sententia sit satis probabilis, attamen nemo negat talem jurisdictionem semper esse Pontifici subordinatam. Præterea arguimus adversùs primam opinionem, quòd si ratio illius fautorum valeret, non solùm Episcopi, sed etiam parochi dispensare possent eodem modo in legibus Pontificis ; dum etiam parochis permissum est absolvere à censuris non reservatis, ut loquitur textus in *cap. Nuper* allatus, dicens : *A suo Epi-*

scopo, vel à proprio sacerdote poterit absolutionis beneficium obtinère. Sed hoc quis audebit dicere? Quoad autem axioma à pluribus, DD. admissum, ut referetur *l.* 6. *n.* 980. *vers. Sed dubitatur*, nempe quòd, quidquid potest Papa in totâ Ecclesiâ, possit Episcopus in suâ diœcesi, nisi specialiter id ei prohibeatur, ait *P. Suarez l. c. n.* 5. aut non admittendum, aut admittendum dumtaxat in iis rebus, quæ spectat ad communem directionem animarum, et quæ sunt moraliter necessariæ; sed ad hunc ordinem nequaquam pertinere dispensationes legum canonicarum. Hoc tamen non excludit, ut scribit *Bonacina loco suprà citato*, quòd Episcopi dispensare possint in iis casibus, qui frequenter occurrunt, et sæpè dispensatione egent; aut verò (inquit) cùm aliqua gravis urget necessitas, aut gravis utilitas, et tunc non possit commodè apostolica Sedes adiri, juxta quæ dicentur in *Append. de Privil. num.* 40.

192. — Quæritur 2. quid in dubio, an casus indigeat dispensatione? Resp. quòd sive dubium sit positivum, sive negativum, potest subditus uti suâ libertate (1). Consultiùs tamen est tunc adire prælatum, qui declaret, vel dispenset; cùm in tali dubio benè possit etiam prælatus inferior dispensare sine concessione legislatoris. Ita *Pal n.* 3. *d.* 6. *p.* 5. *n.* 10. *Laym. c.* 2. *n.* 4. *et Salm. de leg. c.* 5. *punct.* 5. §. 2. *n.* 45. *cum Sa, et Diana.* Idem dicunt *ib. Suar. et Sanch.* de dubio circa vota reservata. Idem in dubio, an adsit causa sufficiens ad dispensandum, *Salm. ib. n.* 46. *cum Cajet. Gran. et Sylv.* Idque asserit *Croix l.* 1. *n.* 804. tenère *Sanch. Gob. et Tap.*, quia potestas dispensandi latè interpretanda est, intellige, si data sit, non per modum commissionis, sed gratiæ (ut infrà dicetur *n.* 194.); et tunc dispensans non obligatur ad examen super plenâ sufficientiâ causæ. Notat autem *Pal. tr.* 3. *d.* 6. *p.* 7. *nu.* 12. *cum Cov. Sanch. Suar. Bas. etc.* quòd potestas, quam habent prælati inferiores dispensandi ratione officii in legibus superioris, utpote in casibus qui frequenter occurrunt, debet dici potiùs ordinaria, quàm delegata.

(1) Excipiuntur dispensationes matrimoniales in dubio facti, nempe cùm ex utraque parte adest facti probabilitas pro existentia et carentia impedimenti. *Confer l.* 6. *n.* 902.

Edit.

193. — Circa potestatem autem delegatam dispensandi, notandum, quòd quisque habens potestatem ordinariam possit eam delegare : et tunc si delegatio est per modum commissionis pro certo casu, exspirat morte concedentis, si res sit adhuc integra ; si verò per modum gratiæ, tunc non exspirat, ex *regul. 16. juris in 6.* Pariter quisque inferior, qui jure ordinario potest dispensare in legibus superioris (ut possunt Episcopi in jejuniis, votis, etc. utì suprà diximus *n.* 190.) potest etiam delegare potestatem dispensandi ; modò hoc ei non sit limitatum. *Vide Salm. ibid.* §. 3. *n.* 51. Delegatus autem nequit subdelegare, nisi sit delegatus à principe, sive à Papâ, ut *ex cap. fin.* §. 1. *de offic. et pot. deleg.* Vel nisi sit ab inferiore ordinario delegatus ad universitatem causarum, *ex Leg. 1.* §. *An ab eo ff. quis., et à quo.* Aut nisi concessa sit facultas subdelegandi. Sed de his sedulò observa, quæ dicentur de *sacram. pœnit. Lib. 6. n. 566. vers. Generaliter.*

194. — Nota, quòd prælati regulares non possint dispensare in regulâ, nisi iis concedatur à *privilegio*, vel à *jure*. Ratione *privilegii*, quod ex se muneri prælati adnectitur, possunt prælati etiam inferiores dispensare : 1. In rebus levibus, quæ scilicet sub levi præcipiuntur. 2. In rebus frequentibus. 3. In statutis propriis, scilicet quæ sunt propria illius conventûs. *Peyrin. tom. 2. q. 1. p. 5. et Pal. d. p. 7. cum aliis.*

Ratione autem facultatis iis concessæ à *jure*, prælatus dispensare nequit in votis essentialibus ex *c. Cum ad monast. de stat. monach.* In aliis verò regulis benè potest in casu particulari, nisi expressè sit ei interdicta dispensatio. Ita *Peyrin. cum Rod. Angel. Sylv. Turrecr. Miranda.* Talem enim facultatem prælati habent à jure, ut Glos. *c. Monachum, caus. 20. q. 4.* Et ratio est, quia cùm lex humana non possit providêre omnibus casibus, expedit ut in particularibus rectores provideant ; alioquin non sufficienter provideretur bono communi. Et ideò *ex S. Thom. 1. 2. qu. 97. art. 4. in corp.* quisque rector habet potestatem dispensandi in lege humanâ ex justâ causâ. Sed adverte dicta *n.* 191. An autem subditus teneatur obedire prælato præcipienti aliquid contra regulam? Resp. negativè, si certum sit rem præceptam esse contra regulam, atque constet prælatum in illâ non posse dispensare, vel non duci ex causâ justâ, ut *Peyrin. d. l. Sanch. in Dec. l. 6. c. 3. n. 8. Salm. de stat. rel. c. 6. punct. 7. n. 72.* At *ib. punct. 6.*

n. 66. *et* 67. dicunt prælatum jubentem aliquid probabiliter licitum, vel quod non sit certè injustum, justè jubère; aliàs magna confusio adesset, si jubère nequirent prælati, nisi evidenter justa. *Vide dicta n.* 31.

An autem facultas delegata dispensandi sit latè, vel strictè interpretanda? Resp. latè, si concessa sit per modum gratiæ, ut suprà; strictè, si per modum commissionis pro certo casu. *Laym. tr. 4. c. 22. n. 6. 2anch. de matr. lib. 8. disp. 2. n. 1. et 6. ac Salm. de leg. cap. 5. punct. 4. §. 3. n. 53. cum Tapia, Basil. etc.* Ipsa verò dispensatio, cùm sit odiosa, semper strictè sumenda est; nisi dispensatio sit débita : vel sit ex motu proprio principis : vel sit inserta in corpore juris vel tandem nisi concedatur communitati, vel ad bonum commune. In his enim casibus latè accipienda est. Ita *Salm. ibid. n. 54. cum Tapia.*

195. — Quæritur autem, quotupliciter dispensatio cessare possit? Ad hoc prænotandum est, quòd, si dispensatio jam sortita sit suum effectum, vel si dispensationi fuerit adjuncta aliqua commutatio oneris; tunc etiam, cessante causâ, dispensatio non cessat. *Vide Salm. de leg. c. 5. punct. 8. n. 86. et 87.*

Notandum etiam est circa causas dispensationum, quòd aliæ causæ per se excusent à præcepto, putà jejunii, officii divini, etc. Et istæ non egent dispensatione, si sint certæ, vel saltem probabiliter justæ. Aliæ verò sufficiunt ad dispensationem, sed eâ indigent : sufficiens nempe causa est dignitas petentis, aut superioris, ut benignum se ostendat : necnon utilitas communis vel privata, et similes. *Vide Salm. ibid. punct. 6. §. 3. n. 73. et 74.* In dispensationibus autem impedimentorum in matrimoniis sufficit pro causâ solutio pecuniæ in subsidium Ecclesiæ, ut est praxis. *Salm. ibid. §. 2. n. 72. in fin. cum communi.*

196. — Tribus autem modis dispensatio cessare potest. I. per *cessationem causæ;* II. per *revocationem dispensantis;* III. per *renuntiationem dispensati.*

Et I. per *cessationem causæ*, si cesset causa motiva, et totalis. Secùs autem? si cessat causa impulsiva; aut cessat motiva, sed non totaliter; nam si aliquid istius perduret, adhuc perdurat dispensatio, ut *Bus. cum Salm.* At si dubium sit, an totaliter cessaverit? Standum est pro dispen-

satione, quæ possidet. *Salm. ibid. punct. 8. §. 1. n. 88. Vide lib. 6. n. 1133.*

Quæstio verò est, an, certò cessante totaliter causâ, pereat dispensatio?

Prima sententia affirmat, quia valor dispensationis pendet à voluntate superioris, qui præsumitur nolle dispensare, nisi pro tempore, quo causa duret. Ita *Sanch. de matr. l. 8. d. 30. n. 15. Bon. de leg. d. 1. q. 2. p. 10. §. 1. n. 5. et Dicast. Con. Hurt. et Trull. apud Salm. ibid. n. 89.*

Secunda sententia negat. Ratio, quia obligatio legis jam ablata per dispensationem, non redit, nisi rursùs imponatur à legislatore. Ita *Pal. de matr. l. 8. c. 20. n. 3. Suar. de leg. l. 6. c. 20. n. 15. et lib. 8. c. 30. Pal de priv. d. 4. p. 15. n. 7. Laym. tr. 4. c. 22. n. 15. et Salm. ibid. n. 90. cum Perez, Salas, Sa, Ang. Sylv. Tapia, etc.* Et probabilius vocant *Sanch. Dicast. et Trull.* Et probatur ex *reg. 73. de Reg. jur. in 6. Factum legitimè retractari non debet, licèt casus posteà eveniat, à quo non potuit inchoari.* Secùs verò dicendum, si dispensatio non fuerit concessa absolutè, sed sub conditione expressâ, vel tacitâ, si causa perduret. Utraque sententia satis probabilis videtur.

Sed difficultas magis urget, quandonam dispensatio censenda sit concessa absolutè, et quando sub tacitâ illâ conditione, *si causa duret?* Resp. quòd, si causa judicatur perpetua, tunc dispensatio censeatur data absoluta, etsi posteà per accidens causa cesset. Hinc dicunt *Salm. ibid. n. 91.* quòd si quis obtineat dispensationem ab officio, vel abstinentiâ à carnibus pro infirmitate, quæ existimatur perpetua, tunc, etiamsi valetudo superveniat, potest uti dispensatione. Sed huic minimè acquiesco, quia in iis casibus, puto dispensationem omninò censendam esse factam sub conditione. Consentio autem cum *Salm. ibid n. 92.* quòd irregularis, qui obtinuit dispensationem ob paupertatem parentum, ob inopiam ministrorum, vel ob honestatem morum, benè possit illâ uti, etsi casu posteà cessent illæ causæ. Secùs autem, si causa judicatur tantùm pro tempore duratura: hinc si quis obtinet dispensationem à jejunio ob infirmitatem, quæ non judicatur perpetuò duratura, cessante causâ, cesset dispensatio.

Quando verò dispensatio est absolutè concessa, non ces-

sat per unum actum; v. gr. obtinuisti dispensationem in voto castitatis ad contrahendum matrimonium, mortuâ conjuge, perdurat dispensatio; nisi fuerit concessa pro speciali casu, scilicet ad ducendum virginem à te defloratam; et sic de similibus. Ita *Salm. ibid. ex n.* 91. *usque* 94. *cum Bon. Laym. Sanch. Basil. et aliis suprà citatis.*

197. — II. Cessare potest dispensatio per *revocationem dispensantis.* Et quidem, cessante causâ, vel aliâ novâ contrariâ superveniente, superior dispensationem revocare potest, imò tenetur, cessante totaliter causâ motivâ. Peccabit tamen (sed tantùm leviter) revocans sine causâ, licèt revocatio valeat. *Bon. d.* 1. *q.* 2. *p.* 7. §. 2. *n.* 2. et *Salm. c.* 5. *punc.* 8. §. 2. *n.* 97. *cum Tapia.*

Etiam prælatus inferior, qui potest concedere dispensationem sive jure ordinario, sive ex commissione legislatoris, potest ex justâ causâ dispensationem revocare; sine tamen causâ, nulla erit revocatio: *Bon. loc. cit. Sanch. lib.* 8. *de matrim. d.* 33. *n.* 14. *et Salm. ibid. n.* 99. *cum Salas, Tapia, etc.*

Notandum hìc, quòd dispensatio, quæ absolutè sit concessa, non cesset morte dispensantis, quicumque ille sit, sive supremus, sive inferior; cùm dispensatio sit gratia, et gratia non exspiret morte concedentis. Excipe, si superior dispensaverit, *donec ei placuerit,* vel *ad suum arbitrium;* tunc enim morte ejus cessat, si res adhuc sit integra: putà si confessarius nondùm incœperit audire confessionem. Si verò dispensatio concessa sit, *donec revocetur*, tunc non exspirat morte concedentis: idem si concessa sit, *ad arbitrium Sedis apostolicæ,* vel *Episcopi;* tunc neque exspirat morte Pontificis, aut Episcopi. *Vide Salm. ibid. n.* 96.

198. — III. Cessat dispensatio per *renuntiationem dispensati;* quod ipse benè facere potest, quando effectus dispensationis nondùm sit secutus, nisi renuntiatio redundet in damnum alterius, vel communitatis, in cujus favorem sit impensa dispensatio; vel nisi prælatus præcipiat subdito uti dispensatione concessâ, ex justâ causâ. *Salm. ibid.* §. 3. *n.* 100. *cum Cajet. et Tapia.*

Potest igitur dispensatus renuntiare dispensationi expressè, et etiam tacitè; et consummatâ renuntiatione, nequit illâ ampliùs uti. Consummata autem intelligitur renuntiatio, quando à su-

periore renuntiatio acceptatur, aliàs dispensatio durat. *Salm. ibid. n.* 101. *cum Suar. Tap. Bonac. etc.*

Quando autem intelligatur facta tacita renuntiatio dispensationis? Alii dicunt, quando dispensatus per decennium illâ non utitur, cùm uti possit, ut ait *Martin.* Alii (ut *Sanch. et Bordon.*) quando dispensatus actum contrarium ponit, putà, si obtentâ dispensatione ad contrahendum cum una, quærat inde contrahere cum aliâ; sed per ista signa nullo modo censeri factam renuntiationem, tenendum esse dicunt *Salm. d. c. 5. n.* 102. *cum Suar. et Tap.* Hinc inquiunt, quòd dispensatus ad contrahendum cum unâ, benè possit illa dispensatione uti etiam postquam cum aliâ contraxerit, quæ mortua sit; vel postquam emiserit votum castitatis, voti dispensatione posteà tantùm obtentâ. Denique, qui habuit dispensationem jejunii, officii divini, potest illâ uti, etsi officium, et jejunium posteà servaverit. Ita *Salm. ibid n.* 103. Hìc libet addere aliqua I. de cessatione legis; II. de interpretatione; III. de epikejâ.

1. *De cessatione legis.*

199. — Nota, quòd per legem generalem numquam abrogatur lex particularis alicujus loci nisi expressè dicatur: *Non obstante quâcumque lege particulari. Salm. c. 4. punct. 2. §. 1. n. 14. cum Sanch. Pal. Suar. Bonac. etc.*

Sed hìc notanda est quæstio illa magna inter DD. an cesset lex, cessante fine adæquato legis? Finis adæquatus est ille, qui est totalis finis legis: nam si lex plures fines habeat, finis adæquatus ex omnibus illis constituitur. Hoc posito, certum est, quòd cessante fine adæquato, seu totali legis in communi, cesset lex; ut si vovisti non ingredi talem domum ob periculum fornicationis, cessante periculo, cessat votum. Ratio, quia lex cùm sit inutilis, vim amittit obligandi. Ita *D. Thom. 1. 2. qu. 103. a. 4. ad. 3. in fine, et Salm. de leg. c. 4. n. 3. cum communi.* An verò tunc sit exspectanda declaratio legislatoris, vel contraria consuetudo? Affirmant aliqui; sed alii omnes negant cum *Salm. ibid. n. 4.* Sufficit enim, ut mihi in particulari constet, vel saltem probabile sit (ut *Salm. ibid. cum Palao, et Gran.*) cessâsse in communi finem legis adæquatum.

Quæstio urget, an cesset lex, cessante fine adæquato in casu particulari?

Prima probabilior sententia negat, si tantùm cesset privativè; scil. si lex tunc redderetur inutilis: nam si cessat contrariè, quando scilicet materia legis redderetur in illo casu nociva, vel valdè difficilis; tunc omnes asserunt legem non obligare. Ratio dictæ primæ sententiæ est, quia, licèt cesset finis damni in casu particulari, non tamen cessat finis periculi in communi; ideò tunc non cessat finis adæquatus. Ita *Salm. de leg. d. c. 4. n. 6. et 7. cum D. Th. 2. 2. quæst. 154. art. 2. ac Sot. Suar Pal. et communiori.*

Altera verò *sententia* (quam tenent *Cajet. Sot. opusc. t. 1. tr. 12. q. 2. Silv. verb. Lex, q. 8. et 9. Angel. ib. n. 4. cas. 7.* item *Valent. Tiraq. Hurt. et Card. apud Croix lib. 1. n. 867. Gran. Henr. Castr. ac. Dian. apud Salm.* qui *l. c. n. 5.* dicunt hanc sententiam non posse negari esse satis probabilem, sicut probabilem etiam vocat *Viva de leg. q. 6. art. 5. n. 5. cum Panorm. Led. Sa*) tenet, quòd cessante fine adæquato, etiam privativè in casu particulari, cesset obligatio legis. Quia, ut dicunt, in quocumque casu cessante fine legis, lex etiam cessat; et sicut cessante fine legis in communi pro uno tempore cessat lex, licèt non cesset pro alio; sic cessante pro uno casu particulari, cessat lex pro illo, licèt non cesset in communi. Sic ajunt evenire etiam in legibus naturalibus, correctio enim fraterna non obligat, ubi non speratur fructus. Idem etiam tenet *Tamb. in d. lib. 2. c. 1. §. 7. n. 38. cum Abbat. Nav. Com. etc.* Quia (ait *Tamb.*) sicut cessante fine in universo, cessat lex universaliter, sic cessante fine in particulari, cessat lex in particulari, cùm in utroque casu æquè lex reddatur inutilis, cessante fine legis. Fornicatio semper est mala jure naturæ, licèt in aliquo casu cessaret periculum malæ educationis prolis. Ratio, quia in fornicatione semper adest periculum magnæ hallucinationis, imò in illâ, ultra periculum malæ educationis, sunt alia damna; scilicet hebetatio mentis, subjectio rationis sensui, etc. ideòque ibi numquam cessare potest, nec in particulari quidem, finis adæquatus. *Vide Viva super prop. 48. Innoc. XI.* Ac ideò non obstat auctoritas *D. Th.* in contrarium adducta à *Salm.*; nam S. Doctor tantùm loquitur ibi de fornicatione, quod certum est apud

omnes. His tamen non obstantibus, magis mihi arridet prior sententia, eò quòd communiter loquendo ferè numquam in particulari cesset omninò periculum hallucinationis. Si verò aliquando casus accideret, quòd aliquis omninò certus et securus esset abesse omne hallucinationis periculum, tunc non auderem secundam sententiam improbare; sed hujusmodi casus rarissimè poterit evenire.

Utrùm autem probabile sit legi posse libros prohibitos, cessante periculo, et scandalo? Affirmant ob eamdem rationem *Felin. Abb. Masc. Decian.* et inclinat *Laym. l. 2. cap. 14. n. 5.* Sed negandum cum *Pal. de fide d. 2.* qui citat. *Tol. Suar. Sanch. etc. ac Tamb.* qui dicit, quòd in hoc non cesset omninò periculum, vel non cesset omninò finis prohibitionis, nec etiam in particulari, cùm finis prohibitionis sit, non solùm ut vitetur damnum conscientiarum ex lectione pravorum librorum, sed etiam, ut servetur obedientia Ecclesiæ in materiâ tam periculosâ; et ne detur ansa hæreticis, vel malis scriptoribus perniciosa typis demandandi; ideò benè inquit *Tamb.* nullo modo aperiendam esse januam impunè legendi hujusmodi libros, etiamsi quis putet pro se abesse periculum.

II. De interpretatione legis.

200. — Interpretatio alia est authentica, alia usualis, alia doctrinalis. *Authentica* fieri potest vel ab ipso legislatore, vel ab ejus successore, aut à superiore. *Usualis* est illa, quæ ita ab usu est recepta. *Doctrinalis* autem est declaratio quædam mentis legislatoris, quæ à quocumque doctore fieri potest.

Hìc dubitatur an declarationes, quæ fiunt à Pontifice, vel à principe alicujus legis, indigeant promulgatione, ut obligent? In hoc distinguere oportet declarationes *purè tales* ab aliis, quæ sunt *non purè tales*, sed potiùs sunt meræ interpretationes. Declarationes *purè tales* sunt, cùm ab illis explicatur aliquis sensus, qui usque ab initio jam erat clarè imbibitus in lege: ex. gr. si dubium sit, an sub verbo *filii* intelligatur solus legitimus aut etiam spurius, et legislator declarat intelligi etiam spurium, tunc verum fit quòd sensus in lege erat clarè imbibitus. Interpretatio autem, sive decla-

ratio *non purè talis* est illa, cujus sensus non est clarè imbibitus in lege, sed circa ipsum variæ sunt opiniones, et tantùm deducitur ex argumentis; v. gr. quòd sub nomine *patris* intelligatur etiam avus, aut quòd sub nomine mortis intelligatur etiam mors civilis, prout est carcer perpetuus, aut simile, recurrendo ad quamdam impropriam significationem.

His positis, dicimus cum *Suarez*, *Castropal.* *Vasquez*, *Salas*, *Salm.* *Holzman*, *La Croix*, *Sporer*, *etc.* quòd declaratio sensûs clarè imbibiti in lege non requirat promulgationem, sed statim obliget eos omnes qui illum noverint, cùm talis declaratio non sit nova lex. Interpretatio verò alicujus sensûs non clarè, sed tantùm obscurè, sive impropriè imbibiti in lege, quæ est declaratio *non purè talis* (ut diximus) hæc, quia habetur tamquam nova lex, ut obliget, necessariò promulgationem requirit, sicut omnes aliæ leges juxta dicta *n.* 95. *et* 96. Hinc infertur cum *Suar. de leg. l.* 6. *c.* 1. *n.* 3. *et Castrop. tr.* 3. *eod. tit. d.* 3. *p.* 3. §. 1. *n.* 5. (qui citat pro se *Bon. Salas, et Lorca*) quòd declaratio, quæ fit à legislatore alicujus sensûs clarè in lege imbibiti (juxta exemplum adductum filii legitimi, et spurii) non requirat promulgationem, ut obliget. Contrà verò declaratio sensûs obscurè imbibiti (juxta exemplum avi sub nomine *patris*, vel mortis civilis sub nomine *mortis*) indiget quidem promulgatione; tunc enim ipsa novam constituit obligationem, quæ per se non erat priùs clarè in lege imbibita. Et idem dicunt *Suar. loc. cit. et Castrop. n.* 2. de illis declarationibus, quæ fiunt non ab eodem legislatore, sed ab ejus successore, aut superiore; quia legislatoris mens nequit his esse ita cognita, ut erat ipsi legislatori; unde tunc, ut declaretur sensus (quamvis imbibitus in lege) alicujus obligationis, semper opus est recurrere ad argumenta, et interpretationes, quæ novam legem constituunt, reddendo certum quod erat dubium; et idcò promulgatio requiritur, aliàs declaratio numquam authentica, sed tantùm doctrinalis reputabitur.

Interpretatio autem doctrinalis, quæ est declaratio simplex mentis legislatoris, à quocumque doctore fieri potest, modò fiat juxta regulas, et sensum à sapientibus magis receptum; cùm enim sæpè dubia occurrant, nec de facili semper obtineri possint resolutiones à legislatore, necesse fuit, ut

viris peritis hæc facultas interpretandi præberetur, ut cruitur ex c. 2. *de privil in* 6. An verò possit fieri interpretatio legis, si in eâ omnis interpretatio prohibetur! Negant *Salm. de leg. cap. 4. punct. 3. §. 1. n. 23. cum Regin. Henriquez*, etc. Sed affirmamt *Pal. tr. 3. disp. 5. §. 2. n. 6. Salas disp. 21. sect. 2. in fin. Sa verb. Interpretatio n. 5.* Tunc enim dicunt excludi tantùm interpretationes frivolas, non autem prudentes. Idque colligunt ex Trident. *Sess. 4. Decret. de usu sacr. libror.* ubi prohibetur fieri interpretatio S. Scripturæ contra sensum quem tenet Ecclesia : quare ajunt, quòd si quis præter consensum patrum, non tamen illi contrarium, Scripturam interpretetur, huic tali prohibitioni non adver-catur, ut dicunt *Azor. p. 1. l. 8. c. 2. q. 3. Bannez p. 1. q. 11. Barlosa in Rem. concil. l. c. Trid. et Pal. dicto n. 6.* Qui tamen advertit *n. 7.* aliquando prohiberi etiam interpretationem doctrinalem, non verò quamcumque, sed quæ typis mandatur, et ex professo fit ; nam hæc tantùm videtur vetita à *Pio* IV. in bulla confirmatoria Tridentini, ubi prohibetur, ne quis commentarios in præfatum concilium edere audeat : quod verbum *edere* ex consuetudine sumitur pro interpretatione typis mandata, ut dicunt *Barb. in Remiss. concil. sess. 25. c. 2.* et idem *Pal. cum Sa, Rodriq., Salas, Regin....* Imò ajunt *Bonac. de leg. d. 1. p. 7. n. 3. in fin. et Pal. eod. n. 7. cum Suar, et Salas*, nec prohiberi quamlibet interpretationem typis excusam, sed eam tantùm quæ ex professo desumitur, non verò si unum vel alterum Tridentini decretum incidenter interpreteris.

Regulæ in interpretandis legibus, sunt videl. 1. Ut attendatur mens sive finis intrinsecus legislatoris : hinc, si constat de mente legislatoris, huic magis standum est, quàm verbis legis. 2. Attendenda est ratio legis. 3. In dubio mentis legislatoris verba legis accipienda sunt secundùm proprium sensum, semper ac non sequatur aliquod absurdum. Sensus autem proprius potest esse naturalis, et hic accipiendus est in pœnalibus; potest esse etiam civilis, et hic etiam accipi potest in favorabilibus. 4. Ut in dubio fiat interpretatio pro valore actûs. 5. Quòd lex in favorabilibus amplietur, restringatur in odiosis. Quando verò leges sint favorabiles, quando odiosæ, primarium motivum legis attendendum est. *Vide Salm. c. 4. §. 2.*

Quæritur hìc, an lex extendi debeat de casu ad casum ob identitatem rationis? Si non currit eadem, sed tantùm similis ratio, communiter docent doctores, non esse faciendam extensionem, nisi casus exprimatur in lege tantùm causâ exempli, putà si lex imponat pœnam contra furantes centum aureos, certè comprehendit etiam furantes rem ejusdem valoris. Dubium fit, an fieri debeat extensio quando occurrit pro alio casu non tantùm similis, sed eadem adæquata ratio?

Prima sententia affirmat ex illo trito dicto: *Ubi eadem est ratio, ibi eadem currit legis dispositio*, ut habet summarium in *l. Illud ff. Ad L. Aquil. et c. Inter de translat. Episcop.* Et hanc tenent *Laym. l. 1. tract. 4. c. 18. n. 9. Roncag. de legib. c. 2. q. 4. r. 2. p. 50. et Salm. eod. tit. tract. 11. c. 4. punct. 3. §. 3. n. 34. et seqq. cum Suar. Gran. Tapia, et communi* ut asserunt. Ratio, quia mens legislatoris colligitur ex legis ratione, quæ ideò dicitur anima legis; unde censetur legislator benè comprehendere voluisse omnes casus, ubi eadem adæquata ratio legis reperitur.

Secunda verò *sententia*, quam tenent *Palaus de legib. l. 1. tract. 3. d. 5. p. 3. §. 4. n. 2. Bonac. eod. tit. d. 1. q. 1. p. 8. n. 28. et Mazzotta tract. 1. d. 2. q. 1. c. 3. q. 5.* negat fieri extensionem de casu ad casum ob eamdem rationem etiam in casibus favorabilibus, et tantò minùs in odiosis, et correctoriis: ratio, quia ratio legis non est lex, et idcò quamvis militet pro alio casu, illum non comprehendit: potuit enim legislator unum casum velle comprehendere, et non alium, vel quia non expedit omnia præcipere aut vetare, vel quia potest adesse aliqua superior ratio nobis ignota movens principem, ut in uno casu, non in alio disponat.

Hæ tamen sententiæ facilè conciliantur: nam licèt fautores primæ sententiæ (à quâ non recedendum cùm sit communis, ut idem *Palaus* fatetur) doceant extendi legem de casu ad casum, quando eadem currit adæquata ratio: tamen addunt, tunc currere eamdem adæquatam rationem, quando, nisi lex extenderetur, legislator argui posset de injustitiâ vel imprudentiâ; tunc enim casus non expressus potiùs dici debet comprehensus in lege, quàm lex extendi ad illum: ita *Suar. de leg. l. 6. c. 3. ex n. 4. Ronc. d. r. 2. et Laym. d. n. 9. v. Cæterùm.* Et in hoc conveniunt etiam auctores secundæ

sententiæ, ut *Bonac. dict. n. 25. v. Ad secundum, Pala loc. cit. n. 8. et Mazzotta, v. Excipe.*

Id autem evenire dicunt I. in correlativis, prout in viro uxore; tunc enim quod est sancitum de uno, censetur etia de alio, si pro utroque eadem ratio procedat. Sicut eni sponsa potest resilire à sponsalibus, si sponsus sine ej licentiâ absit, *ex c. De illis, de Sponsal.* sic etiam sponsu Item si uxor potest communicare cum viro excommunicato *ex c. Quoniam, caus. XI. qu. 3.* ita etiam vir. II. In æqu paratis, ut sunt electio, præsentatio, provisio ad beneficium III. In connexis, ut sunt diaconus, et subdiaconus. IV. I contentis, ut sunt Vicarius Episcopi, et Vicarius Capitulari Sede vacante, filia et neptis. In his conveniunt omnes etiams lex sit pœnalis, aut correctoria.

Regulam autem juris 49. in 6. *Odia restringi, favores convenit ampliari,* rectè dicunt *Suar. l. 6. c. 4. et Bon. loc cit. n. 27. cum Menoch.* procedere, quando dispositio legis extenditur ex interpretatione congruitatis, ut ajunt, non autem quando extendi debet ex interpretatione necessitatis, quæ dicitur potiùs adæquata interpretatio legis, quàm extensio.

Advertunt tamen 1. *Sanch. l. 3. de matrim. d. 20. n. 3. et Mazzotta loc. cit. p. 98.* quòd si lex decernat aliquid causâ frequentioris usûs, ipsa etiam comprehendit casum minùs frequentem. Et ideò lex *S. Pii V.* permittens monialibus egressum propter incendium, et lepram, aut epidemiam, extenditur etiam ad ruinam domûs, inundationem, et invasionem hostium, ùt communiter DD. docêre ait *Mazzotta loc. cit.* Advertunt 2. *Laym. n. 11. Pal. n. 14.* quòd judices ex similitudine rationis tenentur legem ad alios casus extendere, quia ipsi quantùm fieri potest legibus debent conformari, juxta *l. 12. ff. de leg.* Cùm in aliquâ causâ sententia earum (nempe legum ut suprà exprimitur) manifesta est, is qui jurisdictioni præest ad similia procedere debet.

III. De epikejâ legis.

201. — Epikeja, seu epikia est exceptio casûs ob circumstantias, ex quibus certò, vel saltem probabiliter judicatur

legislatorem noluisse illum casum sub lege comprehendi. *Salm. c. 4. punct.* 3. §. 4. *n.* 41. *cum Pal. et Martin.*

Hæc epikeja non solùm locum habet in legibus humanis, sed etiam in naturalibus, ubi actio possit ex circumstantiis à malitiâ denudari. *Salm. ib. n.* 42. *et* 43.

Ut tamen detur locus epikejæ, non solùm debet lex cessare in casu particulari negativè, quia nimirùm deficiet tunc finis legis; sed debet cessare contrariè, nempe quòd lex reddatur damnosa, vel nimis onerosa : quare potest negari ensis depositus domino, si ille eo sit abusurus. Ita *Salm. ibid. n.* 44. *cum S. Thom.* Sufficit autem, si aliter lex redderetur nimis dura. *Salm. ib. n.* 45. *cum Arav. Cord. etc.* Hinc excusatur ab auditione sacri, qui timet notabilem jacturam bonorum. Et etiam excusatur ab observatione festi, qui aliter amittere cogitur magnum lucrum, ut *Suar. et Pal. apud Salm. ibid. in fin. Et super hoc vide dicenda l.* 4. *n.* 501.

APPENDIX Busembai.

DE DISPENSATIONIBUS S. POENITENTIARIÆ.

202. — « Quia ex officio S. Pœnitentiariæ multæ dispen-» sationes (et gratis quidem) impetrari possunt, saltem pro » foro conscientiæ, operæ pretium censui quædam circa hu-» jus rei praxim pœnitentibus, et confessariis utilia hic » subnectere.

« Et quidem tria potissimùm circa hanc rem requiri pos-» sunt. 1. Circa materiam, et causas, in quibus nimirùm » casibus dispensationes istæ concedi soleant. 2. Circa formam » litterarum Pœnitentiariæ, quibus dispensatio confessario » committitur, quarum verba nonnulla, quæ difficultatem » pariunt, explicanda sunt. 3. Circa ipsam executionem di-» spensationis, quæ nimirùm in ea observanda sint. De » quibus ex *Bonac. Dian. p.* 4. *t.* 4. *r.* 71. et *p.* 8. *t.* 1. » *r.* 103, etc. *usque ad r.* 111, *et Marci Pauli Leonis volu-» mine integro ea de re edito.*

203. — « Resp. 1. In triplici materia (pro cujus diversitate » diversa quoque est forma) dispensationes, sive gratiæ istæ » concedi solent.

« *Prima* est in votis, v. gr. ut votum religionis, ob in
» piam parentum, vel fratrum, similive ex causa liceat d
» ferre : ut quis à voto simplici castitatis, vel etiam re
» gionis, postquam matrimonium contraxit, absolvatur
» manendum in matrimonio, debitumque licitè petendum
» ut à voto religionis (ob debilitatem virium, per quas ej
» onera ferre non possit, aut ob metum incontinentiæ, a
» dotis defectum) absolvatur in ordine ad contrahendu
» matrimonium.

« *Secunda* in impedimentis occultis matrimonii, sive
» sint impedientia tantùm, sive etiam dirimentia, sive m
» trimonium cum iis publicè contractum sit, sive contr
» hendum, dummodò de eo privatim fuerit actum, et co
» clusum, præsertim bona fide, sive etiam quando contrac
» superveniunt. Circa quæ *notandum* 1. Impedimenta o
» culta dici, quæ vel nulli nota sunt, vel licèt uni, alteri
» innotuerint, ad forum tamen contentiosum non sunt d
» ducta. » (*Vide* l. 6. n. 1115.) « 2. Etsi aliqua impediment
» v. gr. cognationis spiritualis, naturâ suâ sint publica
» cùm contrahantur in facie Ecclesiæ; fieri tamen potest p
» accidens, ut sint occulta, v. gr. 1. Ob diuturnitatem tem
» poris, ex quo sunt contracta. 2. Ob distantiam loci à lo
» contractæ cognationis. 3. Per mortem eorum, qui fuerun
» conscii. 4. Per ignorantiam hujus contractionis.

« *Tertia* in variis censuris, ut excommunicationibus, suspen
» sionibus (item irregularitatibus), præsertim occultis
» ad absolvendum ab iis, dispensandum, rehabilitandum
» etc. Item ad condonandam obligationem restitutionis ob hor
» neglectas, ad commutandum onus recitationis horarum
» eligendum confessarium, etiam pro reservatis; transeun
» dum ad aliam religionem, sive ordinem (pro utroque for
» etiam post apostasiam à suo.

204. — « Resp. 2. In formulis frequentioribus ipsius Brev
» apostolici verba, quæ substantialia continent, et difficu
» tatem habent, sunt hæc :

« *Si est ita :* vel *quatenùs si ita est :* Quorum sensus est
» si preces veritate nitantur, præsertim tempore datarum
» litterarum apostolicarum. Requiritur autem veritas rerum
» narratarum, principaliter quoad essentialia facti, v. g.
» affinitatem esse contractam, incestum commissum, et actum

» sive tractatum esse de matrimonio (intellige perfectè; ita » ut in id utrimque consenserint), et periculum revelationis, » ac scandalum imminere. Secundariò autem requiritur quoad » accidentalia, v. gr. bona fide actum esse, et similia, quæ » tantùm sunt impulsiva, et sine quibus nihilominùs con- » ceduntur tales dispensationes : unde, etsi in iis, vel in » aliis parvi momenti sit erratum in petitione, gratia nihil- » ominùs est valida. *Vide M. Leon. p.* 2. *f.* 226 et *p.* 3. *f.* » 391. » (*Vide hìc Bullam Bened. XIV, l.* 6. *n.* 1131.)

« 2. *Si periculum immineat revelationis.* Ad hoc enim, ut » subsistat dispensatio, requiritur ut sit periculum, ne reve- » letur impedimentum (intellige, quando id in formula expri- » mitur) si non subsequatur matrimonium, docet *Marc. Leo* » *p.* 2. *f.* 230. Periculum autem hoc non importare neces- » sariam detectionem, sed tantùm probabilem, et moralem » credulitatem, futurum, ut si resiliatur à matrimonio con- » trahendo, et hujus causæ assignari non possint, ex vehe- » menti suspicione, et curiosa inquisitione detegatur. (*Vide l.* » *c. f.* 233.

« 3. *Et scandalum.* Quo nomine intelligitur gravis infa- » mia, ex qua deinde sequantur contentiones, minæ, pugnæ, » etc. *Leo f.* 230 et 317.

« 4. *Ut dicta muliere de nullitate prioris consensus cer-* » *tiorata, etc.* Clausula hæc est substantialis, ut nimirùm, » si dispensandum sit in impedimento dirimente, cum quo » matrimonium contractum fuit in facie Ecclesiæ, conjux igno- » rans illud impedimentum fiat certa de nullitate prioris sui » consensus, et novum, validumque liberè præstet (ita tamen » ut in cognitionem occulti impedimenti non veniat.) *Leo p.* » 251. *Diana p.* 8. *t.* 3. *r.* 110. Sufficit autem, ut istum con- » sensum præstent inter se secretò, nemine præsente, per » verba vel signa sufficientia, v. gr. copulam maritali affectu. » Neque debet executor dispensationis eos coram se, et tes- » tibus iterùm copulare. *Leo p.* 552. » (*Vide dicenda l.* 6. *de matrim.* n. 1115.)

« 5. *Postquam dicto sacerdoti, si nondum satisfecerit.* Verba » hæc solent esse in facultate absolvendi ab excommunica- » tione, v. gr. ob percussionem clerici : et important condi- » tionem priùs satisfaciendi parti læsæ, quàm possit absolvi, » hoc est, compensandi injuriam, expensas et omnia damna,

» quæ ob percussionem illam incurrit, quorum æstimatio » committitur executori dispensationis : neque ab ejus obli- » gatione liberatur percussor per hoc, quòd percussus inju- » riam remiserit. *Vide Leon. p.* 382, 384. Si autem non possit » in præsenti satisfacere, sufficit, si juratus promittat, se » facturum, cùm primùm poterit.

205. — « Resp. 3. Circa praxim, sive executionem hujus » dispensationis, hæc facienda :

« 1. Litteræ sacræ Pœnitentiariæ diriguntur ad oratorem, » hoc est ad ipsum, qui dispensationem per se, vel alium » petiit, qui non debet eas resignare, sed eligere confessa- » rium talem, quali inscribuntur, qui eas sibi ab oratore » tradita resignet, legat, et deinde cum eo secundùm com- » missionem dispenset. Licèt verò quocumque casu ab alio » aperiantur, non ideò carent effectu. *Salas, Dian. p.* 8. » *t.* 3. *r.* 103.

« 2. In confessario hoc requiritur : 1. Ut sit approbatus ab » Ordinario territorii, in quo dispensaturus est. 2. Ut sit » magister, sive doctor in theologia, vel jure canonico ; » promotus in academia, vel religiosus habens privilegium, » quale concessit *Gregorius XIII.* anno 1582. confessariis » Societ. Jesu, quos Generalis, vel alius superior de ejus » licentia ad id designârit. 3. Ut specialiter ad hoc sit electus » ab oratore, hoc est, ab eo, cum quo dispensandum est : » qui tamen semel electum, nisi deprehendat ignorantem, » mutare non potest. *Leo f.* 22. *Dian. p.* 8. *t.* 3. *r.* 104. » Contrarium tamen docent *Sanch. et Perez de matr. d.* 48. » *sect.* 5. *n.* 7.

206. — « 3. Confessarius ad id electus 1. debet dispensare » in ipsa confessione, vel saltem immediatè post. *Dian. p.* » 4. *t.* 4. *r.* 7. *Leo p.* 1. *f.* 54 *et* 28. 2. Debet causæ cognitio- » nem, quando ea in Brevi exigitur, essentialiter præmit- » tere per diligens examen pœnitentis, nisi habeat antè per- » spectam : quia non est merus executor, sed judex, cui » delegatur potestas dispensandi. 3. In ea debet credere illi, » etiam sine testibus, et juramento, nisi aliunde sciat esse » falsam ; tunc enim dispensare non debet. *Leo, Diana p.* 8. » *t.* 3. *r.* 108. 4. Opera in ipso Brevi præscripta, etsi possit mode- » rari, non tamen condonare potest. 5. Etsi non præscriban- » tur certa verba ad dispensandum, debet tamen servare

» formam à Rituali Romano probatam, et post verba ista, » *Absolvo te à peccatis tuis*, addere : *et eadem auctoritate declaro te in dicto matrimonio manere, et debitum conjugale reddere posse, et debere : necnon dispenso tecum, ut idem debitum etiam exigere licitè valeas. In nomine Patris, etc.* Si verò sit absolvendus ab excommunicatione, » *vide formulam l. 7. n. 116.* 6. Absolutâ dispensatione, debet » lacerare litteras, præcipuè sigillum, ita ut ad probandum » servire non possint, aliàs incurrit excommunicationem majorem, *Leo f.* 239. Laceratio tamen ista non est de substantia : quia tantùm intenditur, ut non suffragentur in » foro externo. 7. Nullo modo debet attestationem dispensationis factæ, neque ipsum Breve, seu diploma reddere, cùm » pro solo foro conscientiæ debeat servire. 8. Nihil debet » accipere, ne viâ quidem compensationis pro dispensatione » etiam pro foro externo facta : ideò enim inscribitur, *gratis ubique*. Aliàs incurrit ipso facto excommunicationem majorem. *Gavant. Dian. l. c.* ex declarat. Cardin.

Ex dictis resolvuntur sequentes casus :

207. — « 1. Confessarius pro hac dispensatione eligi non » potest qui tantùm est doctor ordinis, vel professor, vel » licentiatus theologiæ ; quod enim hìc in favorabilibus veniat » nomine doctoris, tantùm intelligitur de iis, quæ ratione » exercitii, non quæ ratione dignitatis committuntur. *Leo* » *p. 1. f. 21. Dian. p. 4. t. 4. r. 41.*

« 2. Ex privilegio Soc. Jesu concesso, alii etiam mendi» cantes eligi possunt, ob communicationem. Debent tamen » tam hi, quàm isti specialem ad hoc habere facultatem à » suis superioribus : aliàs dispensatio erit nulla ; ita Auct. cit. » Et patet ex dictis.

« 3. Confessor debet ita examinare pœnitentem, ut cognos» cat, et quidem distinctè, merita causæ, possitque inter » ea discernere : ideò enim inscribitur *viro discreto*. Præcipuè » autem debet inquirere, an preces nitantur veritate, quia » gratia non conceditur simpliciter, sed sub conditione, ideo» que solet addi clausula : *Quatenùs si ita est :* vel, *si ita* » *esse repereris. Vide Auct. cit.*» (*Vide de matrim. l. 6. n. 1151.*)

« 4. Is, qui dispensationem petit, debet executori ad id

» electo confiteri : nec sufficit antè ei confessum fuisse. Patet » ex dictis. *Leo f.* 28. *Dian. p. 4. t. 4. r.* 71. *Reg. Pont.* » *contra Sanch. Salm. Perez, Palaum*, quorum sententiam » non ampliùs esse probabilem docent *Fill. Escob. Lezan.* » *Dian. l. c. et p.* 8. *t.* 3. *r.* 105.

208. — « 5. Commissio hujus dispensationis non exspirat » morte Pœnitentiarii concedentis, re integrâ : quia est gratia » non facienda, sed facta in favorem oratoris, cui jus quæsitum » est; et executor est dispensator necessarius, si quidem » preces nitantur veritate. Neque etiam morte Pontificis, tum » ob rationem allatam, tum quia officium majoris Pœniten- » tiarii non exspirat morte Pontificis. *Dian. p.* 8. *t.* 3. *r.* 89. » *ex Suar. Sanch. Garc. etc. contra Navar. Bon.* etc. »

FINIS TOMI PRIMI.

INDEX

CAPITUM ET DUBIORUM,

CUI ANNECTUNTUR OMNIA SUMMARIA,

Quæ singulis capitibus et dubiis apponuntur, ut simul hìc præ oculis habeantur cunctæ res et quæstiones, quæ in primo volumine continentur.

Littera 1 *denotat librum*, n *numerum marginalem*, v *versiculum.*

Monitum Editoris ad Lectorem. *pag.* I
Monitum Auctoris ad Lectorem. XIII
Dedicatio Operis S. Alphonsi de Ligorio, Benedicto XIV *Pont. maximo.* XVII
Decretum S. C. R. super revisione et approbatione operum moral., ascet. et dogmat. S. Alphonsi. XXII
Consultatio Emin. ac Rever. DD. Cardin. Pœnitentiario majori. XXIV
Dissertatio prolegomena F.A.Zachariæ ad Alphonsi de Ligorio *theologiam mor.* XXVII

LIBER PRIMUS.

TRACTATUS I.

DE CONSCIENTIA.

CAPUT I.

Quid conscientia, et quotuplex, et quænam sequenda. *pag.* 1

1 *De regula remota, et proxima actuum humanorum.*
2 *De conscientia et synderesi.*
3 *De conscientia recta et erronea.*

4 *De eo qui sequitur conscientiam vincibiliter erroneam.*
5 *De eo qui sequitur conscientiam invincibiliter erroneam.*
6 *An sic operans meritum acquirat in operando.*
7 *Respondetur objectioni adversariorum.*
8 *An detur conscientia invincibiliter erronea circa præcepta naturalia*, remissivè ad n. 169.
9 *De eo qui putat erroneè desiderium malum non esse peccatum.*
10 *De conscientia perplexa.*
11 *De conscientia scrupulosa. Signa scrupulosorum.*
12 *Remedia, et præsertim obedientiæ.*
13 *De periculo scrupulosi qui non obedit.*
14 *De regulis generalibus assignandis.*
15 *Quomodo confessarius gerere se debet cum scrupulosis, qui timent assentiri cuilibet pravæ cogitationi.*
16 *Quomodo cum iis, qui semper dubitant de confessionibus præteritis.*
17 *Quomodo cum iis, qui in omni actione peccare formidant.*
18 *Quid de iis qui operantur cum actuali timore.*
19 *Scrupulosi non peccant scrupulos vincendo, quin illos prius deponant.*

CAPUT II.

De conscientia dubia. *pag.* 12!

20 *Quænam sit conscientia dubia: quodnam sit dubium positivum, et negativum.*
21 *Quodnam dubium speculativum, et practicum.*
22 *Numquam licet operari cum conscientia practicè dubia.*
23 *De eo qui scit aliquid esse malum, sed dubitat, an sit grave, aut leve.*
24 *Quid debeat agere, qui est practicè dubius.*
25 *An liceat operari cum conscientia speculativè dubia.*
26 *De pluribus principiis reflexis ex quibus formari potest conscientia practicè certa.*
27 *De lege dubia, vel dubiè promulgata; et de lege certa dubiè abrogata.*
28 *De voto dubiè emisso, et de voto certè emisso, et dubiè impleto.*

29 *Quid de eo, qui judicat, probabiliter implésse votum.*
30 *Quid, si quis opus voti jam præstitit, sed voti immemor.*
31 *An subditus teneatur obedire superiori in re, quæ est dubiè mala. Vide n.* 100 *et l.* 5. *n.* 47.
32 *Dubia de diversis rebus.*
33 *Quid in dubio de valore matrimonii,* remissivè ad l. 6. n. 903. et 904.
34 *Quid in dubio de solutione, si debitum est certum.*
35 *Quid in dubio de debito, si quis rem possidet bona fide.*
36 *Quid, si contra possessorem urgeat ratio probabilis, et nulla pro ipso.*
37 *Quid, si possessor, superveniente dubio, neglexerit inquirere veritatem.*
38 *An possit Eucharistiam accipere, qui dubitat, an aliquid cibi vel potûs deglutiverit.*
39 *Quid, si dubitat, an deglutiverit ante vel post mediam noctem.*

CAPUT III.

De conscientia probabili. *pag.* 24

40 *Quæ sit conscientia probabilis, quotque enumerentur diversæ probabilitatum species.*
41 *Quænam sit probabilitas facti, et quænam juris.*
42 *Numquam licet uti probabilitate facti cum periculo damni alterius.*
43 *Quamnam opinionem sequi teneamur in materia fidei.*
44 *Quamnam opinionem sequi debeat medicus.*
45 *An possit uti remedio minùs tuto.*
46 *Quid, si desperatur de salute infirmi.*
47 *Quamnam opinionem debeat sequi judex.*
48 *Quamnam minister in collatione sacramentorum.*
49 *Quid si adsit necessitas.*
50 *An liceat uti opinione probabili quoad contrahendum matrimonium, et quoad jurisdictionem confessarii, casu quo præsumitur suppleri ab Ecclesia.*
51 *An quod dicitur de administratione sacramentorum circa usum sententiæ tutæ, idem dicendum sit de susceptione sacramentorum.*

52 *Quid si venator dubitat, an animal feriendum sit fera, vel homo.*
53 *An liceat uti opinione probabili probabilitate juris. De opinione tenuiter probabili.*
54 *De opinione probabilissima.*
55 *Usque ad n.* 90. *DISSERTATIO de usu moderato opinionis probabilis seu*

MORALE SYSTEMA

pro delectu opinionum, quas licitè sectari possumus. *pag.* 52
COROLLARIUM PRIMUM. Lex dubia non obligat. *pag.* 48
COROLLARIUM ALTERUM. Lex incerta nequit certam inducere obligationem. *pag.* 70
MONITUM. In quo exponitur Decretum S. C. Generalis Inquisitionis Romæ conditum an. 1761, circa usum opinionum probabilium. *pag.* 96

TRACTATUS II.

DE REGULA EXTERNA ACTUUM HUMANORUM, SCILICET LEGE.

CAPUT I.

DE NATURA, ET OBLIGATIONE LEGIS IN GENERE.

DUB. I. Quid sit lex, sive præceptum. 107
90 *Quid sit lex.*
91 *Quis ad eam teneatur.*
92 *An lex iniqua obliget.*
93 *An in dubio de justitia, teneamur lege.* (Vide etiam n. 99. et fusiùs l. 4. n. 617.).
94 *An leges latæ à tyrannis obligent.*
95 *An obliget lex non promulgata.*
96 *Quid notandum circa promulgationem legis.*
97 *Quid circa legem dubiam. Et in dubio an lex existat. An adsit causa excusans. An lex sit promulgata. An usu recepta.*
98 *Quid in dubio, an superior sit legitimus. Et an excedat suam potestatem.*
99 *Quid in dubio an lex sit justa. Vel an lex præcipiat. Vel an eam impleveris.*

100 *An lex humana possit præcipere actus internos. Et an prohibere externos occultos.*

DUB. II. Quotuplex est præceptum. *pag.* 120

101 *Præceptum dividitur* 1. *in affirmativum, et negativum.*
102 *Dividitur* 2. *in naturale, et positivum.*
103 *Præceptum autem positivum dividitur in præceptum divinum et humanum.*
104 *Quinam possint ferre leges. An reges, et respub., An Papa. An concilia. An Episcopi, synodus, et capitula. An abbatissæ.*
105 *Quid comprehendat lex canonica, et civilis. Decretalia, sive declarationes pontificiæ, an indigeant promulgatione, num. seq.* (Vide etiam l. 4. n. 1027. *v. Hinc dicimus.*)
106 *An declarationes S. Cong. et decreta Rotæ habeant vim legis. An leges civiles obligent in conscientia.*
107 *DE CONSUETUDINE. Et quæ conditiones requirantur ad statuendam consuetudinem.*
108 *De effectu consuetudinis. Et quid si à lege reprobetur.*
109 *Quid, si consuetudo à lege revocetur.*
110 *DISSERTATIO de potestate Pontificis;* usque ad n. 135.

DUB. III. An vis, et substantia legis positivæ dependeat ab acceptatione communitatis. *pag.* 172

136 *An obliget lex non acceptata.*
137 *Quid, si lex à majore parte populi non accipiatur. Quanto tempore præscribantur leges.*
138 *An peccent legem non acceptantes. Et an lex pendeat ab acceptatione populi. Quid circa leges pontificias. Quid circa civiles.*
139 *Quid, si lex sit ardua, vel abrogata, vel si major pars eam non receperit.*

DUB. IV. An præcepta etiam humana obligent sub peccato, et quali. *pag.* 176

140 *An legislatores humani possint præcipere, et quot conditiones requirantur, ut lex obliget.*
141 *An superior possit præcipere rem levem sub culpa gravi.*

142 *An res levis fiat gravis per circumstantias, præsertim contemptûs.* (Vide etiam l. 2. n. 61. et l. 5. n. 161. v. *Quarta.*)
143 *An res gravis possit præcipi sub levi.*
144 *Quando præsumatur lex obligare sub gravi.*
145 *An lex pœnalis obliget ad culpam.*
146 *Quid de lege sub pœna suspensionis, etc.*
147 *Quid, si lex assignet pœnam, et simul præcipiat.*
148 *An incurratur pœna ante sententiam.*
149 *Quid de pœnis positivis, et inhabilitantibus.*
150 *An pœna conventionalis solvi debeat ante sententiam.*
151 *An lex irritans actum carentem solemnitatibus obliget in conscientia.* (Vide etiam l. 4. n. 711. et 927.)
152 *An teneamur tollere impedimentum obstans impletioni legis.* (Vide etiam l. 4. n. 1045 *et* 1046).

CAPUT II.

DE SUBJECTO CUI DATUR PRÆCEPTUM.

DUB. I. Quæ personæ præceptis obligentur. *pag.* 183

153 *An ad leges obligentur ebrii, infideles, ignorantes, etc.*
154 *An legislator teneatur ad legem.*
155 *Quando pueri obligentur ad leges ecclesiasticas.*

DUB. II. An peregrini teneantur legibus sui domicilii, dum ab eo absunt? *pag.* 186

156 *An peregrinus teneatur ad leges loci ubi est.*
157 *An teneatur ad leges patriæ. Deinde ponuntur resolutiones plurium casuum.*
158 *An cum peregrinis possit dispensari ab Episcopo loci in legibus, et in votis.*

DUB. III. An peregrini, et vagi teneantur præceptis locorum, in quibus morantur? *pag.* 193

DUB. IV. An peregrini teneantur præceptis juris communis, si non sint in usu in loco, ubi morantur? *pag.* 194

CAPUT III.

DE MODO QUO OBSERVANDA SUNT PRÆCEPTA.

DUB. I. An debeant impleri ex charitate. *pag.* 195

DUB. II. An ad impletionem præceptorum requiratur intentio iis satisfaciendi. *pag.* 196

DUB. III. An satisfaciat præcepto, qui faciens opus, expressè intendit per illud non satisfacere. *pag.* 197

DUB. IV. An ad impletionem præceptorum requiratur intentio, seu voluntas faciendi id quod præceptum est. *p.* 198.

DUB. V. An duplici præcepto, uno actu, vel diversis actibus eodem tempore possit satisfieri. *pag.* 199

DUB. VI. An qui uno actu violat plura præcepta, committat plura peccata. *pag.* 200

CAPUT IV.

QUÆ EXCUSENT A TRANSGRESSIONE PRÆCEPTI.

DUB. I. An ignorantia excuset. *pag.* 201

168 *An ignorantia invincibilis excuset.*

169 *An detur ignorantia invincibilis etiam circa præcepta juris naturæ.* (Usque ad n. 173.)

174 *An ignorantia excuset à pœna annexa legi.*

DUB. II. An metus excuset. *pag.* 226

DUB. III. An excuset impotentia totius, vel partis. *pag.* 227

DUB. IV. An excuset dispensatio. *pag.* 228

178 *An excuset dispensatio facta ex justa causa. Quid si sine causa.*

179 *An existente causa, teneatur Superior dispensare.*

180 *An valeat dispensatio inferioris.* (Quid si dispensatio ab inferiore facta sit bona fide, sed sine causa. *Vide lib. 4. num.* 251.)

181 *An existente justâ causâ valeat dispensatio facta malâ fide Superioris.*

182 *An in dubio dispensatio censeatur valida.*

183 *An quis possit dispensare cum seipso.* (Vide l. 4. n. 2[illegible] v. *Quæritur.*)
184 *An valeat dispensatio extorta per vim, aut metum.*
185 *Quid si causa exposita fuerit falsa.*
186 *Vide alios casus.*
187 *An dispensatio strictè accipienda. Et an detur dispensatio tacita.*
188 *De iis qui possunt dispensare de potestate ordinaria.*
189 *Num Papa in præceptis divinis.*
190 *Num Episcopi, et in quibus.*
191 *An inferior dispenset in legibus superioris, ubi dispensatio non est reservata.* (Vide etiam l. 4. n. 397. v. Quod ad.)
192 *Quid in dubio, an casus egeat dispensatione.*
193 *Quid de potestate delegata. Et an hæc expiret morte concedentis.*
194 *Quando prælati regulares possint dispensare.* (An abbatissæ possint dispensare. *Vide l. 5. n. 53.*)
195 *Quot modis cesset dispensatio.*
196 *Quomodo cesset I. per cessationem causæ.*
197 *Quomodo II. per revocationem dispensantis.*
198 *Quomodo III. per renuntiationem dispensati.*
199 *I. An cesset lex cessante fine legis. Quid circa libros prohibitos.*
200 *II. De interpretatione legis.* (Interpretationes authenticæ an indigeant promulgatione. *Vide n. 106. et l. 4. n. 1027. vers.* Hinc dicimus. *An lex extendi debeat de casu ad casum.*)
201 *III. De epikeja legis.*
202 *Appendix* Busembai *de dispensationibus S. Pœnitentiariæ*, usque ad n. 208. *pag.* 251

FINIS INDICIS TOMI PRIMI.

THEOLOGIA

MORALIS

S. ALPHONSI DE LIGORIO.

THEOLOGIA

MORALIS

S. Alphonsi De Ligorio,

FUNDATORIS CONGREGATIONIS SS. REDEMPTORIS AC OLIM EPISCOPI S. AGATHÆ GOTHORUM.

ACCEDUNT :

1. Dissertatio P. Zachariæ in S. Alphonsi theolog. mor.
2. Praxis confessarii ad benè excipiendas confessiones.
3. Examen Ordinandorum.
4. Epitome doctrinæ moralis et canonicæ ex operibus Benedicti XIV.
5. Decreta Romanorum Pontificum et Propositiones damnatæ.
6. Appendix I. De privilegiis, scilicet Episcoporum, Ecclesiasticorum et Religiosorum.
7. Appendix II. De prohibitione Librorum nocivorum.
8. Elenchus quæstionum reformatarum ab Auctore.
9. Index I. Auctorum, qui hoc in Opere citantur.
10. Index II. Capitum et dubiorum.
11. Index III. Rerum notabilium, quæ in toto Opere continentur.

EDITIO NOVISSIMA, OMNIUM ACCURATIOR, COLLATA CUM EDITIONIBUS VENETIS, ROMANIS ET BASSANENSIBUS AC CONTINENS QUIDQUID AUCTOR IN CÆTERIS ADDIDIT, REFORMAVIT VEL EXPLICAVIT.

Plurima in aliis Editionibus omissa restituenda, citationes innumeras corrigendas, permulta impressione corrupta castiganda et annotationes necessarias addendas

CURAVIT

P. MICH. HEILIG,

CONGR. SS. REDEMPT. PRESBYTER ET PROFESSOR THEOL. MOR.

TOMUS SECUNDUS,

CONTINENS TRACTATUS DE ACTIBUS HUMANIS, DE PECCATIS, DE PRÆCEPTIS VIRTUTUM THEOL. ET 1. ET 2. PRÆCEPTO DECALOGI.

A LIB. 2. NUM. 1. AD LIB. 4. NUM. 262. INCLUS.

MECHLINIÆ.

P. J. HANICQ, SUMMI PONTIFICIS, S. CONGREGATIONIS DE PROPAGANDA FIDE ET ARCHIEP. MECHL. TYPOGRAPHUS.

M. D. CCC. LIV.

THEOLOGIA MORALIS.

LIBER II. [1]

DE RATIONE COGNOSCENDI ET DISCERNENDI PECCATA.

TRACTATUS PRÆAMBULUS.

DE ACTIBUS HUMANIS IN GENERE.

Mens mihi non est, benevole lector, scribens de morali theologia, quæ tota ad praxim est dirigenda, tractatum de actibus humanis tibi exhibêre scholasticis quæstionibus refertum; sed potiùs tuæ, animarumque saluti consulere

(1) Qui liber 2us hic inscribitur, in prioribus editionibus 5us est. Si quis jam à diversis scriptoribus aut etiam in aliis *S. Alphonsi* operibus (non autem in hoc ipso Opere) librum 2um Theol. mor. juxta priores editiones citatum inveniet, quærat in hac edit. librum 3um, eodem tamen numero. *Confer præfationem Editoris.*

cupiens, ea tantùm seligere cogito, quæ in hac materia magis utilia, quæque scitu necessaria ad praxim existimantur. Nonne, si secùs facerem, et ego oleum operamque in elucubrando perderem, et tu frustrà tempus tereres in hujusmodi inutilia legendo? Ne igitur, quæso, tractatum hunc omnibus penè numeris absolutum à me expectes, quem utiliora, et adhuc satis implicata manent. Hanc tamen maximam adhibui diligentiam, ut doctrinas seligerem, quibus prodesse, non obesse valeam animarum profectui. Hinc est, quòd non recedendum puto à sana Doctoris angelici doctrina, ubi habèri potest; ipso enim duce, in rebus theologicis inoffenso pede ambulatur. Sit igitur

ARTICULUS I.

De natura, ac multiplici actuum humanorum divisione.

I. Actus humanus strictissimâ acceptione sumptus definiri potest: *Actus deliberatè procedens ab hominis voluntate. Etenim illæ solæ actiones vocantur propriè humanæ* (inquit *S. Thomas* 1. 2. q. 1. art. 1.), *quarum homo dominus est: est autem homo dominus suorum actuum per rationem, et voluntatem. Illæ ergo actiones propriè humanæ dicuntur, quæ ex voluntate deliberata procedunt.* Ut enim actio sit humana, et moralis, necesse est, ut intelligatur, et ut liberè agatur; alterum ubi deest vel propter ignorantiam involuntariam, vel propter coactionem, potiùs mechanica, quàm moralis dicenda est.

II. Hinc infertur, actiones omnes, quæ non procedunt à voluntate hominis deliberata, communiter appellari actiones hominis non humanas.

III. Actus humani multipliciter dividuntur. Alii enim dicuntur actus eliciti, alii imperati: ex his quidam dicuntur boni, quidam verò mali. Ex bonis alii sunt naturales, alii supernaturales: ex supernaturalibus verò, alii sunt meritorii de condigno, alii de congruo. Tandem alii actus humani sunt interiores, alii verò exteriores. De quibus singillatim.

IV. Actus humanus dicitur *elicitus*, qui immediatè à voluntate procedit; cujusmodi est amor, et odium. Dicitur *imperatus* ille actus, qui ab ipsa voluntate proficiscitur mediatè, ut ambulare, loqui, scribere, etc. quæ procedunt à voluntate imperante alias potentias nempe motrices ad hujusmodi actus eliciendos. Hi actus sive eliciti, sive imperati eo ipso quòd liberè procedunt à voluntate, dicuntur actus morales, seu boni, vel mali. Ii dicuntur *boni*, qui sunt consentanei ad rectam rationem: qui verò dissentanei, appellantur mali. Actus boni *naturales*, sunt qui solis naturæ viribus fieri possunt: *Supernaturales* verò nonnisi auxilio gratiæ elici possunt: ut actus fidei, spei, amoris etc. Meritorii de condigno sunt quibus ex justitia merces debetur: de congruo verò sunt ii qui tantùm ex decentia mercedem merentur. Postremò actus interiores nullo sensibili signo patefiunt. Exteriores verò patent exteriùs.

V. His prænotatis, dicendum nunc est de principiis intrinsecis actuum humanorum. Tria sunt hæc principia, nempe intellectus, voluntas, et libertas. Intellectus influit in actionem moralem per conscientiam, sive cognitionem actionis, et legis. Ideòque in tractatu de conscientia plura de intellectu dicuntur. Nunc igitur dicendum superest de voluntario, et involuntario, dèinde de libero, quæ sunt actuum humanorum potiora principia. Hinc

ARTICULUS II.

De voluntario, et involuntario, ejusque causis.

§. I.

Quid et quotuplex sit voluntarium?

VI. Prænotandum, quòd hoc vocabulum, *voluntarium*, aliquando accipitur in eodem sensu ac *spontaneum*, quod nempe fit sponte, et ex voluntatis inclinatione nullo cogente præcepto, vel metu, vi, aut dolo. Sed reverà aliud est

voluntarium, aliud verò spontaneum. Etenim omne voluntarium est spontaneum, sed non è contrario omne spontaneum est voluntarium. Aliquando accipitur voluntarium pro libero; quamquam non omne voluntarium sit liberum, licèt omne liberum sit voluntarium. Tandem accipitur hoc alio sensu, in quo à nobis definitur, et disseritur.

VII. Voluntarium sic definiri potest: *Actus procedens à principio intrinseco, seu à voluntate cum cognitione finis.* Ita *S. Thomas* 1. 2. *q.* 6. *art.* 1. post *Gregorium Nyssenum, Damasc.*, quos ipse laudat, *Gonet Man. tom.* 3. *tr.* 2. *c.* 1. §. 1. *Sylv., Salm. Concina, Cont. Tourn. et alii communiter.* Duo igitur sunt necessaria ad constituendam rationem voluntarii, nempe quòd sit et à *principio intrinseco*, *et cum aliqua cognitione finis.*

VIII. Hinc infertur primò, quòd illæ actiones, quæ fiunt ex principio tantùm extrinseco, ut sunt quæ vi et coactè fiunt, non dicuntur voluntariæ. 2. Similiter omnes actiones, quæ quidem procedunt à principio intrinseco, sed sine ulla cognitione intellectûs, neque voluntariæ dici possunt. 3. Ad hoc ut aliqua actio dicatur tota voluntaria, necesse est ut cognoscatur secundùm omnes suî partes et circumstantias, quarum aliqua si ignoretur, actio non dicitur voluntaria quoad illam circumstantiam ignoratam. Sic qui accedit ad mulierem quam nescit esse nuptam, non committit peccatum adulterii, sed simplicis fornicationis, cùm involuntariè se habeat quoad circumstantiam matrimonii, quam ignorat. 4. Infertur, quòd ubi nulla est advertentia, nullum est voluntarium, et peccatum; ut accidit in actionibus dormientium, quæ sunt simpliciter involuntariæ. Ubi verò est semiplena advertentia, ibi est semivoluntarium, et dumtaxat veniale peccatum, ut contingit semidormientibus.

IX. Voluntarium multipliciter dividitur à theologis: 1. In voluntarium *simpliciter*, et voluntarium *secundùm quid.* Illud procedit ex plena voluntatis inclinatione sine ulla repugnantia. Hoc verò procedit quidem ex voluntatis consensu, sed cum repugnantia. Hujusmodi est projectio mercium in mare facta metu naufragii.

Dividitur 2. in *liberum* seu contingens, et *necessarium.* Primum fit à voluntate, quæ operatur cum indifferentia ad

volendum, et nolendum. Talis est amor viatoris in Deum. Secundum à voluntate determinata ad unum, ut est amor beatorum in patria. *Gonet. loc. cit.* docet, contra *Vasquesium*, quòd ratio voluntarii perfectiùs reperitur in actibus necessariis, quàm liberis. Ratio est, quia quo major est amor, eò majus est voluntarium, id est major voluntatis propensio, et major cognitio intellectûs. Talis est amor necessarius Dei erga seipsum, vel amor beatorum, quo toto conatu feruntur in Deum.

Dividitur 3. voluntarium *in se*, seu *expressum*, *et in causa*, et *implicitum*, seu *virtuale*. Voluntarium *in se* illud dicitur, quod est volitum in se ipso, et immediatè; ut cùm quis aliquid furatur, quia habet in se voluntatem furandi. Voluntarium verò *in causa* est volitum non in se, sed in alio, quod apprehenditur saltem confusè utì causa alicujus effectûs. Hoc modo dicitur voluntaria hominis occisio patrata ab eo, qui se voluntariè inebriavit, prævidens saltem in confuso hujusmodi occisionem.

Dividitur 4. in voluntarium *directum*, et *indirectum*. Illud directè et immediatè procedit à voluntate, tanquam à causa efficienti. Hoc verò licèt non procedat à voluntate immediatè, ab ea tamen mediatè dependet. Sed nemo non videt, hanc quartam voluntarii divisionem facilè ad tertiam posse redire.

X. Hìc advertere oportet, quòd, ut aliquis effectus sequens suam causam jam voluntariè positam, dicatur et ipse voluntarius *indirectè in causa*, ut suprà diximus, simulque imputetur ad meritum, vel demeritum, tria concurrere debent: 1. Quòd agens ponendo causam advertat saltem in confuso, hujusmodi effectum fore ex illa causa sequuturum. 2. Quòd possit impedire talem effectum causam tollendo. 3. Quòd teneatur tollere, vel illam non ponere. Ita *S. Thom.* 1. 2. *qu.* 20. *art.* 5. ubi ait: *Eventus sequens... si est præcogitatus, manifestum est, quòd addit ad bonitatem, vel malitiam actûs. Cùm enim aliquis cogitans, quòd ex opere suo multa mala possunt sequi, nec propter hoc dimittit, ex hoc apparet voluntas ejus esse magis inordinata. Sylv.* in hunc articulum ait, quòd *S. Thomas* hìc usurpat vocem *præcogitatus*, quatenùs idem sonet ac *volitus*, et *intentus*, seu *prævisus*, et *intentus*: quemadmodùm ipse Angelicus in *qu.* 73. *art.* 8. *ad* 1. pro to *præcogitatus* utitur vocabulo *prævi-*

sus, *et intentus*, dum ait : *Sicut etiam suprà dictum est, cùm de bonitate, et malitia exteriorum actuum ageretur ; eventus sequens si sit prævisus, et intentus* (sed suprà dixerat *præcogitatus*) *addit ad bonitatem, vel malitiam actûs.* Tunc verò effectus sequens, addit *Sylv.* censetur esse volitus et intentus, non solùm quando ex proposito intenditur, sed etiam quando sic prævidetur secuturus, ut potuerit, ac debuerit impediri, nec tamen est impeditus, tunc enim est interpretativè seu indirectè volitus. Tandem, concludit *S. Th. art.* 5. *suprà citato : Si autem eventus sequens non sit præcogitatus..., si per se sequitur ex tali actu, et ut in pluribus..., addit ad bonitatem vel malitiam actûs. Secùs si per accidens, et ut in paucioribus occurrit.* Hìc *Sylv.*, et docet, quòd *eventus sequens per se et ut in pluribus* ideò addit ad bonitatem, et malitiam, quia si non est præcogitatus in seipso, est certè prævisus et intentus in alio, scilicet in sua causa, et virtualiter.

XI. Eadem ratione dicendum est, quòd nempe omissio ut sit voluntaria, et culpabilis, tria requiruntur : 1. Quòd quis potuerit agere. 2. Quòd debuerit. 3. Quòd non egerit. Ita *Sylv. Gonet, Cont. Tourn., aliique.* Ex *S. Th.* 1. 2. *q.* 6. *art.* 3. *Sciendum quòd non semper id, quod sequitur ad defectum actionis, reducitur sicut in causam in agens ex eo quòd non agit : sed solùm tunc quum potest, et debet agere.*

XII. Ex definitione voluntarii suprà tradita facilè colligitur in quo posita sit natura involuntarii, si igitur voluntarium exigit : 1. quòd sit à *principio intrinseco*, 2. quòd sit cum cognitione finis, ut diximus §. 1. *n.* 7. necesse est, ut oppositum ejus, nempe involuntarium, fiat vel à *principio extrinseco* contra propensionem voluntatis, ut accidit agenti ex vi, vel metu, vel fiat sine cognitione intellectûs, quæ aut tollitur, aut saltem ligatur ; ut accidit operanti ex ignorantia, vel passione. Ita communiter DD. ex *S. Thoma.*

XIII. Multiplex est involuntarium. Aliud dicitur involuntarium *privativè*, quando solùm deëst actus volendi id quod potest velle. Aliud dicitur involuntarium *positivè et contrariè*, quando scilicet aliquid non solùm non est volitum, sed positivè nolitum, et repugnans suæ voluntati. Rursùm involuntarium *contrariè* duplex est, aliud *simpliciter*, aliud *secundùm quid.*

Primum est illud quod ita displicet voluntati, ut nullo modo nullâque ratione id velit. Secundum verò illud dicitur, quod licèt sub aliquo respectu displiceat voluntati, sub alia tamen ratione ei magis placet, et acceptatur. Talis est projectio mercium in mari facta metu naufragii, quæ respectu mercatoris est involuntaria *secundùm quid;* respectu verò majoris mali imminentis est voluntaria simpliciter.

XIV. Ex superiùs dictis plura colligimus ad praxim. 1. Qui summo mane diei festi se inebriavit, non prævidens ex eo sequuturam missæ omissionem, non peccat propter illam omissionem sacri. Rationem attulimus §. 1. *n.* 10. ubi statuimus, quòd eventus sequens non imputatur, nisi prævideatur in se, vel in causa. 2. Si causa quæ ponitur, naturâ suâ inducat talem effectum malum, tamen necessariò poni debet; tunc effectus malus, licèt prævisus, non tamen volitus et intentus, nullo modo est imputabilis, si aliquam præcautionem operans adhibuerit. Sic non imputatur chirurgo pollutio, quam prævidit sibi sequuturam ex tactu necessario mulieris in partibus verendis, dummodo eam non intenderit. Nec imputatur studenti ob propriam, et aliorum utilitatem materiis sexti præcepti, si ipse hujusmodi effectum non intenderit, dummodo complacentiam repellat in actu, quo sequitur pollutio. Ratio, quia tunc non tenetur causam illam tollere, vel non ponere; et qui utitur jure suo, non dicitur causa effectûs non intenti, et per accidens sequuti, imò in tali casu videtur magis pati, quàm agere. A fortiori, non imputatur effectus sequens ex causa aliàs honesta, et licita, ut pollutio quæ oritur ex equitatione, vel cibo et potu moderato; tunc enim effectus non intentus est per accidens, et secundùm *S. Th. loc. cit.* non est imputabilis. 3. Nec facilè confessarius credere debet pœnitenti, qui se excusat, pejerasse, blasphemasse, vel verba obscœna protulisse sine advertentia, et involuntaria tanquam ex habitu : nam si habitum illum extirpare non studuerit aliqua adhibendo remedia, tunc est voluntarius in causa dum pejerat, blasphemat, etc. et ideo non excusatur à culpa : secùs verò, si adhibitis diligentiis inadvertenter blasphemat, in obscœna prorumpit, et similia agit. Nunc progrediamur oportet ad causas, quæ involuntarium causant, ut sunt vis, metus, concupiscentia, et ignorantia. Sit igitur

§. II.

De violentia, et metu.

XV. Violentum definitur id *quod est à principio extrinseco, repugnante eo, qui vim patitur.* Ita communiter DD. *Damasc. Nyssen. S. Th. et Auct. Eth.* 3. *c.* 1. Hinc infertur, quòd ad naturam violenti duo requiruntur : 1. Quòd sit à principio extrinseco. 2. Quòd patiens resistat pro viribus etiam positivè, et contrariè agenti extrinseco. Non enim sufficit, quòd negativè se gerat : alioquin justificatio parvulorum esset violenta. Colligitur ex *S. Th.* 1. 2. *q.* 6. *art.* 5. *ad* 2. ubi ait : *Cùm actio infertur ab aliquo exteriori manente in eo, qui patitur, voluntate patiendi, non est simpliciter violentum, quia licèt ille qui patitur, non conferat agendo, confert tamen volendo pati.*

XVI. Violentia alia est quæ dicitur *simpliciter, et absoluta ;* alia *secundùm quid.* Prima est, quando quis omni quo potest modo resistit. Altera est, cùm pro viribus non resistit.

XVII. Dico primò, quòd violentia *absoluta, et simpliciter* dicta causat involuntarium. Ratio est, quia quando voluntas patientis resistit agenti extrinseco omnimodâ resistentiâ, tunc actio agentis erit nullâ ratione volita à patiente, quia erit contra omnem illius voluntatis inclinationem, et per consequens simpliciter involuntaria. Id docet *S. Thomas loc. cit.*

Hinc deducitur, fœminam, quæ omnimodò resistit violentiæ, quæ illi infertur contra virginitatem, non peccare, etiam si stuprum patiatur invita. Hinc illud *Aug. l. de civ. c.* 17. ubi loquitur de mulieribus christianis quæ, Româ à Gothis captâ, vim perpessæ fuerant : *Quidquid alius de corpore, vel in corpore fecerit,* (ait) *quod sine peccato propriæ non valeat evitari, præter culpam fit patientis.* Idem dicimus in similibus contingentiis.

XVIII. Dico 2. quòd violentia *secundùm quid*, et *insufficiens*, non tollit, sed dumtaxat minuit voluntarium. Ratio est, quia ubi voluntas non resistit quantùm potest, ibi remanet in parte aliqua ratio voluntarii. Et secundùm majorem vel minorem quam adhibuit resistentiam, ejus actio erit magis vel minùs voluntaria, et culpabilis.

XIX. Quærunt hìc theologi, utrùm voluntati possit inferri violentia. Respondemus breviter, concedendo *quoad actus imperatos, negando quoad actus elicitos.* Ita *S. Th. cit. q. art. 4.* de actibus elicitis loquens. *S. Anselm. l. de lib. arbitrio c. 6.* ait: *Invitus nemo potest velle, quia non potest velle nolens velle.* Neque ipse Deus cogere potest voluntatem quoad actus elicitos : tunc enim voluntas vellet, et nollet simul. Vellet enim, ex hypothesi : nollet verò, quia ipsi sibi volenti repugnaret, quod implicat in terminis. Potest tamen Deus mutare voluntatem et ex nolente facere volentem per gratiam efficacem. Sed tunc non est cogere, sed veteri inclinationi, quâ nolebat, novam suppetere inclinationem, quâ velit quod antèà nolebat. Legatur *S. Th. q. 22. de verit. art. 8. Gonet, etc.* Nunc de metu.

XX. Metus definitur, *quòd sit instantis, vel futuri periculi causâ mentis trepidatio.* L. ait Prætor ff. quod metûs causâ gestum erit. Loquimur hic tantùm de metu cadente in virum constantem, seu de metu majoris mali, ut ait *Labeo l. 5. eodem tit.*

Dividitur metus in *gravem*, seu *justum*, et *levem*. Dicitur levis metus ille, qui leve malum timet, vel timet quidem malum grave, sed ex causa levi, et improbabili. Metus verò *gravis* dicitur ille qui timet malum grave ex causa valdè probabili. Communiter censentur mala gravia : mors, mutilatio membrorum, enormia verbera, durus carcer, exilium, servitus, magna infamia, proscriptio bonorum, ablatio instrumentorum artis suæ, sine quibus non potest victum sibi laborando quærere, etc. In cæteris pensanda est gravitas vel levitas metûs; præsertim ob diversam indolem, et personarum qualitatem; pueros enim, et mulieres vehementer concutit, quod viros ne leviter quidem tangit. Hìc loquimur *de eo qui agit ex metu* tanquam causâ unicè movente ad agendum, non autem de eo qui *agit cum metu concomitante*, qui certè non tollit voluntarium.

XXI. Dico, quòd metus non causat involuntarium *simpliciter;* sed tantùm *secundùm quid;* quod idem est ac dicere, quòd quæ fiunt per metum, sive levem, sive gravem, sunt *simpliciter voluntaria*, involuntaria tantùm *secundùm quid*. Conclusio ex *D. Thom. 1. 2. q. 6. art. 6.* communiter. Ratio potissima est, quia illud est voluntarium simpliciter, et invo-

luntarium secundùm quid, quod hìc et nunc et in præsentibus circumstantiis verè volumus; et solùm nolumus, quando res consideratur absolutè, et abstracta à præsentibus circumstantiis. At quæ fiunt ex metu sunt hujusmodi. Quæ igitur fiunt per metum sunt simpliciter voluntaria, involuntaria tantùm secundùm quid. Res clarè patet in exemplo projectionis mercium in mare propter imminens naufragium. Mercator enim simpliciter vult illam projectionem considerando præsentes circumstantias periculi vitæ, quod est majus malum necessariò vitandum : non vult illam secundùm quid, nempe extra casum imminentis naufragii, si illam mercium projectionem consideramus ut est in se, et absolutè, quatenùs displicet voluntati mercatoris. Legantur *S. Th. l. c. Gonet, Sylv. Cont. Tourn.* et philosophi morales hanc materiam tractantes.

XXII. Ex dictis plura colliguntur ad praxim. I. Contractus, qui fiunt ex metu gravi, de jure naturali sunt validi, quia simpliciter voluntarii. II. Contractus hujusmodi per metum injustè incussum, rescindi possunt, et in irritum revocari ab eo qui passus est injuriam. Ita *Alex. III. c. Abbas tit. de his, quæ vi, etc. Innoc. III. c. ad Audientiam.* III. De jure tamen positivo plurimi contractus facti per metum gravem injustè incussum, sunt invalidi, et irritati per Ecclesiam, aut per legem civilem justis de causis. Hujusmodi sunt contractus matrimoniales facti per metum gravem injustè incussum, etiam juramento firmati ; *c. Significavit, de eo qui duxit, c. Cum locum, c. Veniens, tit. de sponsalib.* Item dotis promissiones, et solutiones similiter extortæ. Vota, et solemnes votorum professiones per metum factæ; absolutio excommunicationis, suspensionis, aut interdicti, per vim et metum extorta. *c. Absolutionis, tit. de his, quæ vi in* 6. et similia.

§. III.

An concupiscentia tollat, aut magis augeat voluntarium?

XXXIII. Nomine concupiscentiæ in præsenti intelligimus quemdam motum appetitûs sensitivi adversùs spiritum rebellantis, qui tendit in bonum delectabile. Duplex est, *antecedens*, et *consequens* consensum voluntatis. Concupiscentia *antecedens* antevertit consensum voluntatis, eamque trahit, et

inclinat ad agendum; ut cùm quis videt pulcherrimam mulierem, allicitur concupiscentiâ ad illam desiderandam. *Consequens* verò sequitur consensum voluntatis, imò oritur ex prævio voluntatis consensu alicui rei jam præstito, ut cùm v. g. homo ardenter desiderat aliquid, excitatur in eo passio vehemens concupiscentiæ. Ita *D. Th.* 1. 2. *q.* 77. *art.* 6. ubi adjungit, *non enim potest voluntas intensè movêri in aliquid, quin excitetur aliqua passio in appetitu sensitivo.* Idem confirmat *q.* 73. *art.* 6. *ad* 2. Certissimum nunc est, concupiscentiam consequentem supponere voluntarium magis intensum, neque diminuere, sed magis augêre voluntarium, et peccatum. Audiatur *S. Th.* 1. 2. *q.* 77. *art.* 6. *Passio... consequens, non diminuit peccatum, sed magis auget, vel potiùs est signum magnitudinis ejus, in quantùm scilicet demonstrat intensionem voluntatis ad actum peccati.* Circa verò antecedentem has statuimus conclusiones :

XXIV. Conclusio 1. Concupiscentia antecedens non tollit voluntarium, sed potiùs facit aliquid voluntarium, et auget ratione majoris propensionis, sic in terminis concludit *S. Th.* 1. 2. *q.* 6. *art.* 7. Ratio, quam affert, est quòd voluntarium importat quamdam inclinationem voluntatis cum aliqua cognitione finis. Per concupiscentiam autem voluntas inclinatur ad volendum id quod concupiscit : nec omninò offuscatur mens in cognitione rei. Et quia voluntas, quando agit ex concupiscentiâ, fertur majori inclinatione in objectum, ideò non solùm non tollit, sed etiam auget voluntarium.

XXV. Altera conclusio est, quòd concupiscentia antecedens minuit voluntarium ratione cognitionis. Imò aliquando tollit omninò voluntarium, quia aufert omnem omninò cognitionem. Probatur prima pars : quia cognitio finis est essentialiter requisita ad naturam voluntarii, ut pluries dictum est. Contrà verò concupiscentia vehemens imminuit hanc cognitionem ; impedit enim ne mens illecta ab objecto sensibili consideret turpitudinem actûs, et offensam Dei. Hâc igitur ratione imminuit voluntarium pro imminutione cognitionis finis. *Vide S. Th.* 1. 2. *q.* 6. *art.* 7. *ad* 3. *et q.* 10. *art.* 3. *et q.* 73. *art.* 6. *et q.* 77. *art.* 6.

Probatur altera pars, quòd aliquando concupiscentia antecedens tollat omninò voluntarium, quia aliquando omne rationis judicium antevertit, et omnem voluntatis consensum.

Ita *S. Th.* affirmat *cit. q. 6. art. 7. ad 3.*, dùm ait : *Si concupiscentia totaliter cognitionem auferret, sicut contingit in illis, qui propter concupiscentiam fiunt amentes, sequeretur, quòd concupiscentia voluntarium tolleret.* Idem docet q. 77. *art. 7. q. 10. art. 3.*

Hinc colligimus quòd motus concupiscentiæ, qui à theologis dicuntur *primo primi*, quippe omnem prorsùs voluntatis consensum, et libertatem antevertunt, sunt omninò involuntarii, et inculpabiles. Motus verò *secundo primi*, qui saltem supponunt semiplenum consensum voluntatis, non tollunt omninò voluntarium, sed tamen minuunt.

§. IV.

Quænam ignorantia causet involuntarium?

XXVI. Ignorantia multiplex est, et dividi solet in ignorantiam simplicis privationis, et ignorantiam pravæ dispositionis. Prior est carentia scientiæ, cujus quis fuisset capax pro tali tempore et statu, ut si adultus ignoret ea quæ noscere potuisset. Secunda est positiva deceptio, et error contrarius veritati. 2. Dividitur in ignorantiam juris, et facti. Ignorantia juris est, cùm quis legem, seu aliquid esse præceptum aut prohibitum ignorat; v. gr. si quis ignorat in vigilia Pentecostes esse præceptum jejunium ex consuetudine. Ignorantia facti est, si quis nesciat factum ipsum esse prohibitum, quod reverà non licet: ut si quis ignoret esse carnem quam comedit die jejunii. 3. Dividitur in *concomitantem, consequentem, et antecedentem.* Ignorantia *concomitans* est illa, quâ quis ignorat id quod agit, sed adhuc ageret, si non ignoraret. Talis est ignorantia illius, qui ignorans occidit hostem, putans occidere cervum; tamen si sciret, etiam occideret. Hæc ignorantia non est causa actionis. sed tantùm per accidens actionem comitatur.

Ignorantia *consequens* dicitur illa, quæ sequitur determinationem voluntatis, in quantùm ipsa ignorantia est voluntaria, et procedit à libera voluntate. Hæc ignorantia consequens subdividitur in *voluntariam directè*, seu *affectatam*, in voluntariam *indirectè, seu crassam* et ignorantiam *malæ electionis.* Prima est illa, quâ voluntas directè vult ipsam ignorantiam; ut cùm aliquis vult ignorare, vel ut excusationem peccati jam

commissi habeat, vel ut non retrahatur à peccato committendo; juxta illud *Job. c.* 21. ℣. 14. *Scientiam viarum tuarum nolumus :* et *Ps.* 35. ℣. 3. *Noluit intelligere, ut benè ageret.* Hâc ignorantiâ laborant ii qui datâ operâ, nec consilium petunt in dubiis, nec conciones et catecheses adeunt, ne in malam fidem incidant, et à suo proposito deterreantur. Ignorantia *indirectè voluntaria*, seu *crassa* est, quando quis non affectat ignorare, sed negligit addiscere ea quæ scire potest, et debet. Et secundùm hunc modum ignorantia universalium juris, quæ quis scire tenetur, dicitur voluntaria, quasi proveniens à negligentia. Tandem ignorantia *malæ electionis* est illa, quæ actu non considerat quod hìc et nunc considerare potest, et debet, et provenit ex passione, vel ex habitu.

Ignorantia *antecedens* est illa, quæ omninò antecedit consensum voluntatis, ita ut nullo modo sit voluntaria, et tamen est causa volendi id quod aliàs non volet si sciret, putà cùm aliquis adhibitâ diligentiâ interficit hominem, quem credit esse feram. Hæc ignorantia appellatur etiam *invincibilis*. De hac tamen ignorantia invincibili, sicut et de ignorantia vincibili hìc non loquimur, quia de iis sermonem fecimus in *tract. de Leg. n.* 169.

XXVII. Dico 1. quòd ignorantia *antecedens* causat *simpliciter* involuntarium, quia nullo modo est volita, et verè invincibilis, quòd nullâ morali diligentiâ superari potest, ideòque est inculpabilis. Ita DD. communiter. Utrùm verò dari possit ignorantia hujusmodi invincibilis de præceptis juris naturalis, saltem de conclusionibus mediatis, *vide tractatum de Leg.*

XXVIII. Dico 2. quòd ignorantia concomitans neque facit *voluntarium* neque *involuntarium*. Quia hæc ignorantia, neque inducit ad volendum, neque ad non volendum, neque est causa, neque effectus voluntatis operantis, sed per accidens se habet sive ad actum voluntatis, sive ad opus quod agitur. Solùm dici potest quòd facit non *voluntarium*, non enim esse potest actu volitum quod ignoratum est. Ita *S. Thom.* 1. 2. *qu.* 6. *ar.* 8. *Sylv. Gonet. Cont. Tourn. aliique communiter.*

XXIX. Dico 3. quòd ignorantia consequens non causat *involuntarium simpliciter*. Quia hæc ignorantia est voluntaria, et habet voluntatem pro causa, non igitur dici potest *involun-*

taria simpliciter, sed saltem causat *involuntarium secundùm quid*, ut ait *S. Thom. loc. cit.* Nam si operans sciret esse malum actum illum, ad quem ex passione inducitur, certè non vellet illum facere.

ARTICULUS III.

De libero, seu libertate actuum humanorum.

XXX. Actum liberum vocamus eum vel qui nullo cogente fit, vel qui omitti potest ad libitum. Duplicem enim libertatem distinguere solent theologi in actibus humanis, nempe *libertatem à coactione*, seu *spontaneitatis*, et libertatem *à necessitate intrinseca, seu naturali;* quæ vocatur etiam electionis, indifferentiæ, et arbitrii. Libertas à *coactione*, est immunitas ab omni violentia contra voluntatis inclinationem illata. Hâc libertate beati Deum amant, et nos bonum in communi. Hinc est quòd omnis actus voluntatis est liber à coactione.

Libertas verò *à necessitate*, est ea quæ omnem necessitatem excludit, sive interiorem et naturæ, sive exteriorem et coactionis. Hoc modo dicitur liber, qui potest agere, vel non agere, eligere, vel non eligere. Hinc definitur liberum arbitrium quòd sit *vis electiva, seu facultas eligendi unum præ alio.*

Libertas à necessitate subdividitur in *libertatem contradictionis*, quâ quis potest agere, vel non agere : in libertatem *contrarietatis*, quâ nempe potest agere, vel oppositum agere, v. gr. amare, et odio habêre : et in libertatem *disparitatis*, quâ agere potest hoc, vel aliud, sed non oppositum, v. gr. scribere, vel ambulare.

XXXI. Libertati opponitur necessitas, quæ multiplex est. Alia dicitur *necessitas coactionis* quæ idem est ac violentia. Alia *necessitas naturæ*, seu *naturalis inclinationis*, quæ consistit in quadam propensione insita voluntati ab ipsa natura ad aliquod necessariò prosequendum, vel fugiendum. Coactio est à principio extrinseco, tollit voluntarium, et liberum : *necessitas* verò *naturalis* est à principio intrinseco, et aufert liberum, non voluntarium.

Rursùs alia est *necessitas absoluta et antecedens*, quæ vel

antecedit usum rationis, et voluntatis : vel ita consensum exprimit, ut voluntas non possit illum denegare. Alia est *necessitas consequens, et hypothetica*, quæ sequitur consensum liberum, et determinationem voluntatis, et minimè lædit liberum arbitrium, v. g. necesse est me loqui, si jam ad loquendum me determinaverim. Sunt aliæ necessitatis divisiones, nempe *specificationis*, et *exercitii*, *physicæ*, et *moralis*, quarum subtilem inquisitionem ad theologos scholasticos amandamus.

XXXII. Fuerunt olim Stoici, Astrologi, Manichæi, Wiclefitæ, Calviniani, Lutherani, qui liberum arbitrium vocabant *figmentum in rebus, et titulum sine re*, tandem Janseniani, qui evertere conati sunt hominis libertatem, seu liberum arbitrium, omnia tribuentes vel fato vel cuidam syderum influxui, vel gratiæ efficienti, et concupiscentiæ, non sine incredibili amentia, et fortassè eorum reclamante conscientiâ, et intimo sensu. Quos simul unico anathematis ictu percussit concilium Tridentinum *sess.* 6. *can.* 5. innixum Scripturæ, ac SS. Patrum luculentissimis testimoniis, et ipsi experientiæ quotidianæ, quæ rerum est magistra. Nolo ex professo rationes congerere ad tuendam libertatis in homine existentiam, cùm supervacaneum sit, in re minimè dubia rationes haud necessarias studiosè proferre. Satis est dicere, quòd sublato semel ab homine libero arbitrio, frustrà darentur leges; et objurgationes adhiberentur frustrà, nemo vel laude vel vituperatione dignus esset, nec bonis deberentur præmia, neque supplicia malis. Id est tam evidens, ut potiùs verberibus, quàm verbis convincendus sit, quisquis liberum arbitrium negare audeat, ajebant *Scotus*, *Vega*, aliique ex *Aristotele*. Hinc meritò damnata fuit, ut hæretica ab *Innoc. X. in Constit. Cùm occasione*, et ab *Alex. VII.* tertia *Jansenii* propositio, quæ negabat necessitatem libertatis indifferentiæ ad merendum, vel demerendum in statu naturæ lapsæ. Et à *S. Pio V.* propositio 67. *Baji : Homo etiam damnabiliter peccat in eo, quod necessariò facit.*

XXXIII. Tres tantummodò subnectimus propositiones ad libertatis materiam pertinentes, quas ignorare religio christiana vetat.

Prima est, quòd homo etiam post Adæ lapsum gaudeat libero arbitrio, seu libertate indifferentiæ, et electionis. Ita

Trident. sess. 6. *can.* 3. contra novatores. Concil. Constant. *sess.* 8. ubi damnata fuit hæc *Wiclefi* 27. propositio : *Omnia de necessitate absoluta eveniunt. Augustinus l. de gratia, et lib. arb. c.* 1. scripsit : *Revelavit nobis Deus per Scripturas sanctas esse in homine liberum arbitrium, et quisquis negaverit catholicus non est.* Et *S. Th. q.* 24. *de Verit. a.* 1. *Dicendum quòd absque omni dubitatione hominem arbitrio liberum ponere oportet. Ad hoc enim fides adstringit... ad hoc manifesta indicia inducunt..... ad hoc etiam evidens ratio cogit, etc.*

Altera est contra *Jansenium* definita ab *Innoc. X.* et *Alex. VII.* quòd ad meritum, vel demeritum in statu naturæ lapsæ non sufficit libertas à coactione, sed requiritur libertas à necessitate, seu indifferentiæ, ut suprà dictum est.

Tertia propositio est, quòd essentia libertatis in genere non consistit in solo voluntario, sed requiritur de essentia illius indifferentia contradictionis, seu potestas ad agendum vel non agendum. Ita *S. Th.* 2. *dist.* 24. *qu.* 1. *a.* 1. *ad* 2. *Hoc ad libertatem arbitrii pertinet, ut actionem aliquam facere, vel non facere possit.* Sed non requiritur de essentia libertatis indifferentia contrarietatis, id est potestas faciendi bonum, vel malum; ita communis theologorum contra *Gonet dissert.* 2. *n.* 218. *Molin. in sua Concord. disp.* 2. *etc.*, qui in nobis viatoribus definiunt libertatem per *potestatem ad contrariè opposita.* Pro nostra sententia stat *S. Aug. l.* 23. *de civit. Dei c. ult. Arbitrium eò potentius erit, quò peccare non poterit. S. Ansel. de libero arb. c.* 1. *Si posse peccare, esset pars liberi arbitrii, Deus et Angeli liberum arbitrium non haberent, quod est absurdum. S. Th. l. c.* qui ait : *Ad rationem liberi arbitrii non pertinet, ut indeterminatè se habeat ad bonum, vel malum, et ideò ubi perfectissimum est liberum arbitrium, ibi in malum tendere non potest.* Idem ait *in p.* 1. *quæst.* 62. *art.* 8. *ad* 3.

Tria recensentur hujusmodi principia, nempe *objectum*, *finis*, *et circumstantiæ*. Ut enim actio dicatur bona ex integra causa, oportet, sit consentanea legi, et rectæ rationi, tùm ex *parte objecti*, tùm *ex parte finis extrinseci* operantis, tùm etiam *ex parte circumstantiarum*. Objectum à quo actus accipit essentialem, et primariam moralitatem, est illud circa quod versatur actus moralis, et primò, et per se attingitur ab ipso actu : sic res aliena est objectum furti, Deus est objectum actûs amoris. Tale objectum non consideratur physicè et secundùm suam entitatem, secundùm quam est semper bonum bonitate entis, sed consideratur moraliter, quatenùs convenit, vel disconvenit rectæ rationi. Si objectum est intrinsecè, et naturâ suâ conforme rectæ rationi, ut est amor Dei, erit immutabiliter bonum. Sin extrinsecè tantùm, et vi legis positivæ est rationi conforme, utî jejunium, tunc potest esse aliquando bonum, aliquando verò malum ex circumstantiis.

XXXVII. Primum ergo principium moralitatis est *objectum*, quod si est bonum, vel malum moraliter, dat actui bonitatem vel malitiam essentialem. Ita *D. Th.* 1. 2. *qu.* 18. *art.* 2. Ratio *divi Thomæ* ea est, quia sicut in naturalibus prima bonitas rei attenditur ex sua forma, quæ dat ipsi rei speciem, seu essentiale, et specificum, ita prima bonitas actûs humani attenditur ex objecto convenienti, in quod primariò fertur. Si objectum sit indecens, et inconveniens naturæ rationali, ex eo consurgit malitia essentialis actûs.

Alii volentes strictiori loquendi formulâ uti, dicunt, actum humanum desumere suam moralitatem non ab ipso objecto, sed à modo tendendi in objectum, sive rationi consono, sive dissono. Ita *Cont. Tourn. c.* 6. *art.* 2. *sect.* 1. *Unum addam.* Et hoc modo explicant primò odium Dei, quod habet objectum optimum, et tamen est moraliter pessimum, quia voluntas fertur in Deum omni amore prosequendum modo rationi maximè dissono, scilicet odio habendo.

XXXVIII. Alterum principium moralitatis est *finis*, non intrinsecus operis, quod coincidit cum objecto, sed extrinsecus operantis, qui quatenùs conveniat vel disconveniat cum regulis morum dicitur bonus, vel malus moraliter. Hinc si objectum sit bonum, finis verò operantis sit malus, actus humanus est totus malus ex malitia finis, quæ destruit om-

nem bonitatem. Ratio est, quia talis actus est simpliciter malus : improbat enim recta ratio, ut eligatur bonum ob finem pravum. Ita *S. Th.* 2. *dist.* 38. *q.* 1. *art.* 4. *ad* 4. *Cùm aliquis vult dare eleëmosynam propter inanem gloriam, hic est unus actus voluntatis, et hic actus totus est malus*, licèt non ab *eo omni, quod in eo est, malitiam habeat. Vide Gonet Man. tract.* 3. *de act. hum. c.* 12. *et S. Th.* 1. 2. *qu.* 18. *art.* 4. *et* 6. Si verò objectum est bonum, et finis etiam bonus, tunc actus humanus habet duplicem speciem bonitatis moralis, ut est dare eleëmosynam in satisfactionem peccatorum. *S. Th. qu.* 18. *art.* 4. 6. *et* 7. cum communi theologorum, uno excepto *Vasquez*. Si verò objectum sit indifferens, tunc finis bonus facit actum moraliter bonum, ut est ambulare ex obedientia : finis malus facit malum, ut ambulare ad ostensionem luxûs. Finis malus facit actum ex malo pejorem, ut furari ad concubinam alendam ; et facit ex bono malum, ut eleëmosynam dare ad vanam gloriam.

XXXIX. Tertium moralitatis principium sunt *circumstantiæ*, quæ dare solent actui aliam bonitatem, vel malitiam accidentalem, quia hujusmodi bonitas, vel malitia supervenit actui jam constituto in suo esse in genere moris. Ita *S. Th. l. c. a.* 3. cum communi.

Circumstantiæ autem sunt, vel *personæ*, quæ sæpè addit novam speciem malitiæ ; ut si conjugatus vel voto castitatis obstrictus fornicetur ; et aliquando solùm auget malitiam intra eamdem speciem. Hoc intelligitur tam de persona agente, quàm de patiente, ut si percutiantur benefactores. Vel circumstantia *loci*, ut furari in loco sacro, quæ speciem mutat, et sic de aliis circumstantiis, temporis, modi, auxiliorum, seu instrumentorum, quibus actus exequitur, quæ, ut de aliis diximus, possunt vel mutare, vel augêre malitiam vel notabiliter, vel leviter intra eamdem speciem. Nota quòd circumstantia leviter mala adveniens actui, non aufert totam ejus bonitatem, nec delet omne meritum. Ita communiter opinio, quam fusè adstruit *Contenson. lib.* 6. *diss.* 2. *c.* 2.

Hinc infertur pro praxi quòd confessarius debet interrogare pœnitentem, qui se accusat furatum esse, de fine intento ; nam si intenderit hoc furto, ut pecuniam haberet ad

ARTICULUS IV.

De bonitate, et malitia morali actuum humanorum, ac de principiis moralitatis.

§. I.

In quo posita sit malitia, vel bonitas actûs moralis.

XXXIV. Circa naturam moralitatis actuum humanorum non conveniunt theologi. Alii enim dicunt sufficere ad constituendam moralitatem, quòd actus sit voluntarius, nec requiri libertatem indifferentiæ. Ita *Gabriel*, *Almaïnus*, *Ocham*, *Major*, etc. Alii opinantur moralitatem actûs formaliter consistere in libertate, et hanc cum illa confundunt. Ita *Franciscus Felix*, qui *Scotum* pro se laudat, pluresque patres Societatis. Alii, ut *Suarez*. *Vasq*. *Salas* etc. asserunt illam esse præcisè quandam extrinsecam denominationem desumptam ab aliqua forma extrinseca. Tandem Thomistæ sentiunt eam esse quid accidentale superadditum entitati, et libertati actûs, cujus ratione habet speciatem relationem ad bonum vel legem. Nos missas facientes hujusmodi obscuras scholarum loquendi formulas luculenter dicimus cum communi theologorum, quòd *bonitas moralis actûs humani consistit* in *quadam conformitate et convenientia actûs liberi cum recta ratione, et lege*, ita ut ille actus dicatur bonus, qui est conformis legi, et rationi. Unde *S. Aug. lib. de utilitate cred. c.* 12. ait : *Rectum factum nullo modo esse potest, quod non à recta ratione proficiscitur.* Ex adverso malitia moralis actûs humani consistit in discrepantia, seu difformitate à recta ratione. Dicitur malus actus ille, qui non est secundùm dictamen rectæ rationis sive increatæ, quæ est lex æterna, sive creatæ, quod est lumen naturale hominis, seu participatio legis æternæ secundùm *S. Thom.* 1. 2. *qu.* 91. *art.* 2. Utraque hæc ratio est regula actuum humanorum, ex qua mensura bonitatis, vel malitiæ actûs humani desumitur. Ita *Cont. Tourn. de act. hum. cap.* 6. *art.* 1. *sect.* 1. *Dico* 2. et philosophi morales, ut *Genuensis de principiis legis naturæ c.* 15. §. 9. *Purchot.* et *Antonius Murator. Phil. moral. c.* 23. *de bono morali*, *sive honesto*, ubi *Ari-*

stippum, *Epicurum*, *Carneadem*, aliosque veteres philosophos, et etiam extra Italiam neotericos quosdam reprobat, qui naturam boni honesti *in sola utilitate* hominis, ac reipublicæ constituunt; juxta illud Horatii: *Ipsa quoque utilitas justi prope mater, et æqui.* Docet ille vir clarissimus, naturam boni moralis sitam esse *in conformitate actionis cum legibus ordinis, quem Deus ab hominibus exigit pro sui honore, et universali felicitate.* Quidquid igitur tendit ad Dei gloriam, et veram hominis felicitatem est conforme ordini à Deo statuto, et per consequens honestum, et virtuosum. E contrario judicandum de malo morali.

XXXV. Hinc infertur 1. quòd nullum bonum morale, nullum malum intelligi potest sine respectu ad legem saltem naturalem. Hinc Epicurei, qui omnes sustulerunt leges, dicebant, justitiam adinventam esse metu mali physici, ac ob vitæ utilitatem, ut *Lucret.* scripsit *l.* 5. Cùm vulgò dicitur, quædam esse prohibita, quia mala, sic rectè est intelligendum, quædam esse per legem positivam vetita, ut repugnantia legi naturali. Nihil enim est intrinsecè malum, si non comparatur saltem juri naturæ.

2. Infertur, quòd libertas est necessarium requisitum ad moralitatem actûs. Nam actus humanus et moralis debet procedere à ratione deliberata, proindeque debet esse liber. Ita *S. Th.* 1. 2. *q.* 18. *art.* 9. Sed errant, qui constituunt totam moralitatem actûs humani in sola libertate. Verum est quòd præexigitur libertas utì fundamentum moralitatis, secùs qui omnia fato regi non verentur asserere, debent consequenter dicere, nulla esse peccata; ut *Spinoza*, qui *in Append. prioris Eth. partis* tribuit phantasiæ hominum, et superstitioni originem peccatorum moralium. Sed falsum est solam libertatem formaliter constituere bonitatem, vel malitiam actûs humani sine relatione convenientiæ, vel disconvenientiæ actûs cum recta ratione, et lege, ut dicendum est; ut probat *Gonet t.* 3. *tr.* 3. *cap.* 9. *de actibus humanis, Cont. Tourn. loc. cit.* aliique maximi nominis theologi.

§. II.

Quot, et quænam sint principia moralitatis?

XXXVI. Theologi vocant principia moralitatis ea, ex quibus fit, ut aliqua actio sit bona, vel mala, vel indifferens.

fornicandum, tunc erit nova malitia : ita si detraxerit proximo, quærat an fortasse hâc ratione intenderit impedire eum à lucro, vel aliquâ dignitate consequendâ. Ex fine enim intento, ut dictum est, facilè mutatur species malitiæ.

XL. Quæritur hìc an actus externus addat aliquam bonitatem, vel malitiam moralem actui interno? *S. Thom. l. c. q.* 20. *a.* 4. docet cum *Gonet*, *Roncaglia*, *Cont. Tourn.*, quòd actus exterior non addit bonitatem, vel malitiam moralem intrinsecam, et per se, supra actum interiorem, sed gaudet tantùm bonitate, vel malitiâ intrinsecâ desumptâ ab actu voluntatis imperante. Probatur auctoritate *S. Thom. in* 2. *dist.* 40. *q.* 1. *a.* 3., ubi ait, *Quòd actus exterior nihil adjungit ad præmium essentiale* (consequenter ad bonitatem intrinsecam, quam sequitur præmium essentiale). *Tantum enim meretur qui habet perfectam voluntatem aliquod bonum faciendi, quantum si faceret illud... voluntate æqualiter perfecta manente. Adjungit tamen aliquod præmium accidentale.* Ut martyres, qui reverà pro Christo patiuntur, habent præmium accidentale, seu laureolam supra illos, qui æquali charitatis fervore mortem solummodò appetunt pro Christo. Dixi, quòd actus externus non addit bonitatem, vel malitiam moralem *intrinsecam*, *et per se*, supra interiorem, nam per accidens addit, regulariter loquendo, aliquam bonitatem vel malitiam accidentalem. Propterea *S. Thom. l. c. q.* 20. *a.* 2. subdit : *Nisi contingat ipsam voluntatem per actum exteriorem fieri secundùm se meliorem in bonis, pejorem in malis.* Nam actus externus sæpè causa est, et occasio ut actus internus fiat pejor, vel quia multiplicantur actus interiores, donec exequantur actus extrinsecè, vel quia actus interior habet majorem durationem quousque perficiat opus, quod statim perfici non potest; vel quia fit intensior per extrinsecitatem actûs. Præterea per actum externum magis hebetantur sensus, et potentiæ exteriores proniores redduntur ad malum; scandala pariuntur; aliquando excommunicatio incurritur, vel irregularitas, vel obligatio ad restitutionem, quæ per actum interiorem non incurruntur. *Scotus* tamen *quodl.* 18. *a.* 3. et Scotistæ omnes, ut refert *Mastrius*, nullum non movent lapidem, ut variis adstruant rationibus, actum externum addere per se aliquid bonitatis vel malitiæ actui voluntatis, quia habet intrinsecam bonitatem, vel ma-

litiam supra actum interiorem. Vide *Salmant.* in hanc quæst. *Mastr.* aliosque Scotistas. Nobis tantum otii non est, ut fusiùs expendamus.

ARTICULUS V et ULTIMUS.

An detur actus indifferens in individuo?

XLI. Oportet statum quæstionis explicatione terminorum clariùs exponere. Actus humanus (de quo solo hìc loquimur) dicitur indifferens vel *in specie*, vel *in individuo*. Actus indifferens in specie est actus spectatus in genere (abstrahendo à fine, et circumstantiis individualibus) *comparatè tantùm ad objectum suum, quod neque est in se bonum, scilicet rationi consonum, neque malum, id est dissonum rationi, sed indifferens ad utrumque*, ut ambulare, festucam levare, colligere flores, etc. quæ ex sua specie, seu objecto, neque bona sunt, neque mala, sed ratione finis, aliarumque circumstantiarum honestari possunt, vel vitiari. Actus verò indifferens in *individuo est actus consideratus prout est à parte rei secundùm suum objectum, finem, et omnes circumstantias individuales*, qui tamen neque bonus sit neque malus, sed indifferens.

XLII. De fide certum est, non omnes actus humanos esse secundùm suam speciem, seu objectum indifferentes; sed quosdam esse de se bonos, ut actus fidei, spei, et charitatis, etc.; quosdam verò de se malos, ut fornicatio, occisio innocentis, etc.; sunt enim quædam objecta de se rationi consona, sunt etiam alia de se rationi dissona.

XLIII. Certum quoque est dari quosdam actus, qui secundùm suam speciem sunt indifferentes, quia secundùm se neque sunt boni, neque mali. Ita *S. Th. l. c. art. 8. cum communi.* Hinc *S. Hieronymus ep.* 89. scripsit: *Bonum est continentia, malum est luxuria, inter utrumque indifferens ambulare.* Huc redit damnatio articuli 16. *Joannis Hus* facta in conc. Const. *sess.* 15. affirmantis, *quòd nulla sint opera indifferentia.* Non potest intelligi de indifferentibus in individuo, quia hoc idem defendunt probabiliter plurimi boni catholici; igitur intelligendum de indifferentibus in *specie.*

XLIV. Ad quæstionem propositam ut respondeamus, dici-

mus, quòd non dantur actus indifferentes in individuo. Ita. *S. Th.* 1. 2. *qu.* 18. *a.* 9. et Thomistæ, *Bellarminus, Suarez, Valentia, Durandus* in 2. *dist.* 40. *q.* 1. *Richardus, Major, Gaet. Medina, Becanus, aliique contra Scotum*, et Scotistas, *Alensem, S. Bonav. Almain. Vasq. etc.* Ratio præcipua *S. Thomæ* hæc est : *Actus moralis non solùm habet bonitatem ex objecto..., sed etiam ex circumstantiis... Oportet, quòd quilibet actus individualis habeat aliquam circumstantiam, per quam trahatur ad bonum vel malum, ad minus ex parte intentionis finis. Cùm enim rationis sit ordinare, actus à ratione deliberativa procedens, si non sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi, et habet rationem mali, si verò ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis, unde habet rationem boni. Necesse est autem, quòd vel ordinetur vel non ordinetur ad debitum finem. Unde necesse est, omnem actum hominis à deliberativa ratione procedentem, in individuo consideratum, bonum esse, vel malum.* Hæc nervosè Angelicus.

Præterea non potest contingere, quòd aliquis actus singularis ex deliberata voluntate procedens fiat sine circumstantiis : aut igitur illæ circumstantiæ sunt rectæ rationi consentaneæ ; ita nimirùm, ut actus fiat, quando, ubi, quomodo, et propter quod deceat fieri, et sic est bonus : aut non sunt consentaneæ rectæ rationi, saltem omnes, sed aliqua deficit, et sic est malus : nullus igitur actus in individuo, et secundùm omnes circumstantias consideratus, potest esse indifferens.

Ad hæc homo tenetur omnes actus suos ad Deum referre, quando agit cum deliberatione, et propter aliquem finem. Inquit enim Apostolus 1. *ad Cor. c.* 10. ℣. 31. *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliquid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Si ergò ad Deum refert saltem per intentionem virtualem, actus erit bonus, si non refert, erit malus : nullus igitur indifferens. Scio adversarios dicere, in verbis apostoli contineri consilium non præceptum. Sed falsò, patres enim agnoverunt præceptum non consilium. Ita *Augustinus, Cœlestinus I. Maximus, S. Th. lect.* 3. *c.* 3. *Ep. ad Coloss.* quos legere est apud *Cont. Tourn. cap.* 6. *art.* 1. *sect.* 2. *de actibus humanis*, ad quem mitto qui fusiùs hanc quæstionem pertractatam cum adversariorum objectionibus, et responsis studiosè quærit.

Hinc pro praxi colligimus. Oportet sæpiùs in die, saltem manè, generaliter offerre Deo omnes actus suos, ut sic adimpleatur præceptum apostoli, saltem intentione virtuali omnia faciendi in gloriam Dei. Hoc modo omnis actus etiam indifferens in specie fit bonus, et virtuosus in individuo. Non requiritur quippe actualis relatio omnium sive verborum sive operum in bonum honestum; quod esset importabile pondus, et res sexcentis implexa scrupulis, sed sufficit virtualis, ut diximus: unde quamvis aliquis accedens ad mensam, non cogitat de conservatione vitæ, sed solùm de cibi delectatione, ut ait *Gonet*, non propterea peccat, quia talem delectationem, saltem virtualiter, vult propter conservationem vitæ, sicque non inordinatè illam appetit. Hactenùs de actibus humanis, eorumque principiis, et moralitate.

TRACTATUS

DE PECCATIS.

CAPUT I.

DE PECCATO IN GENERE.

DUBIUM I.

1 *Quid est peccatum?*
2 *Quæ conditiones requirantur ad peccatum?*
3 *Quid notandum circa* advertentiam *requisitam ad peccandum?*
4 *An ad peccatum mortale requiratur formalis advertentia, vel sufficiat virtualis?*
5 *Quid notandum circa* consensum *requisitum ad peccandum?*
6 *An peccet graviter, qui negativè se habet quoad motus inordinatos?*
7 *Quid, si sint motus carnales?*
8 *Quæ remedia quoad ipsos?*
9 *An teneamur iis resistere, si adsit causa non resistendi?*
10 *Quomodò, et à quo tempore imputentur peccata omissionis?*
11 *An peccatum veniale sit contra legem divinam?*

1. — « Resp. 1. Est transgressio legis, sive (ut ait *Tolet.*) » est voluntarius recessus à regula divina; per quam regulam » intelligitur præceptum tam naturale, et humanum, quàm » divinum : *per recessum* intelligitur actus, vel ejus omissio, » qui sit non tantùm voluntarius, sed etiam liber cum aliqua

» actuali advertentia malitiæ, quod addo, quia, ut docet » *Sanch.* 1. *mor. c.* 16. *cum Vasq. Bon. d.* 2. *q.* 1. *p.* 3. *n.* 3. » *et* 12. *etc.* non sufficit ad actum peccaminosum libertas, et » advertentia quævis virtualis, vel interpretativa, quâ scili- » cet quis advertere poterat, et debebat, nec quæcumque » actualis, quâ scilicet intellectus rationes commodi, et incom- » modi in objecto attendat : sed requiritur, ut advertat mo- » ralem malitiam objecti, aut saltem de ea dubium, vel » scrupulum concipiat. Ratio est, tùm quia sine ista adver- » tentia non est voluntarium, cùm non sit cognitum, tùm » quia quandiu talis cogitatio intellectui non occurrit, non est » sufficiens principium deliberandi de malitia, ideòque nec » libertas, ac proinde nec culpa ; et censetur illa inadverten- » tia naturalis, et invincibilis oblivio. Addit tamen *Tann. d.* » 4. *de pecc. d.* 5. *q.* 5. *d.* 5. *n.* 106. non esse necesse, ut » consideratio illa maneat actu, dum peccatum durat ; sed » satis esse, ut vel actu, vel virtute maneat, ita ut cum ea » vel actus peccati fuerit inchoatus, vel saltem causa data, ut » fit in ebrio, qui peccat, non vi præsentis, sed præteritæ » deliberationis. *Vide Bald. l.* 1. *d.* 36. Verùm recentiores » communiter docent, talem, verb. gr. ebrium non peccare » formaliter, quando usu rationis caret ; sed malitiam eorum, » quæ tunc fiunt, contraxisse antè, dum prævidens malum, » quod commissurus erat, ejus causam dedit : ajuntque, dum » quis actu peccat, semper esse, ac manêre advertentiam ali- » quam malitiæ tenuem, vel confusam, ut vide apud *Scol.*, » nam in ordine ad praxim, parùm refert utrolibet modo » loquaris.

2. — « Resp. 2. Ad peccatum requiruntur tres conditio- » nes, ut patet ex prima responsione : 1. Ut sit voluntarium, » id est, ut fiat à voluntate consentiente. 2. Ut sit liberum, » id est, ut sit in potestate voluntatis facere, vel non 3. Ut » advertatur malitia.

Unde resolves :

« 1. Defectu primæ conditionis, nullus actus, qui neque » est in, neque à voluntate, est peccatum, nisi voluntas eum » acceptet ; ideòque nec impedit communionem ; sive is sit » internus, ut cogitationes contra fidem, blasphemæ, ob-

» scœnæ, motus carnis, etiam usque ad effusionem seminis ;
» sive externus ; ac violentus, v. g. stuprum virgini per vim
» illatum.

« 2. Defectu secundæ conditionis, subindè à peccato excu-
» santur vehementissimi motus iræ, aut concupiscentiæ,
» quibus usus rationis perturbatur, et libertas tollitur.

« 3. Defectu tertiæ non peccat, qui die jejunii, de præ-
» cepto nihil cogitans, cœnat, vel carnes comedit, etsi ad-
» vertat eas sibi delectabiles. Item qui lapidem projicit per
» fenestram, non advertens periculum læsionis, vel qui con-
» tractum usurarium celebrat, non advertens esse talem,
» *Sanch. l. 1. c. 16. n. 21. Reg. l. 15. n. 75.*

« 4. Damna, et eventus (licèt alioqui frequentes) ex ebrie-
» tate secuti, et nullo modo prævisi, inculpabiles sunt : quia
» nec in se, nec in causis sunt liberi. Sunt verò culpabiles,
» si sint prævisi, nec diligentia sufficiens ex præscripto pru-
» dentiæ sit adhibita, ne sequerentur : eâ verò adhibitâ,
» etsi posteà evenient, culpâ vacant : utì etiam, quando
» juxta loci et temporis circumstantias non apparet pericu-
» lum mali, ideòque nulla cautela est adhibita. Ita *Vasq.*
» *1. 2. d. 124. c. 2.* Quibus conformiter *Less. lib. 4. c. 3.* do-
» cet, si negligentia ebrietatem, aut eventus ex ea sequi
» solitos præcavendi fuerit tantùm venialis ; etiam mala,
» quæ prævidèri poterant, tantùm venialia fore ; quia, cùm
» non in se, sed tantùm in causa sint libera, non possunt ha-
» bère majorem culpam, quàm ipsa causa. »

3. — Circa *advertentiam*, et *consensum* requisitum ad peccatum, aliqua necessaria adnotemus.

Et I. circa *advertentiam intellectùs* notandum 1. quòd modus, quo peccatum perficitur, hic est : Primò objectum repræsentatur sensibus, et suâ delectabilitate physicâ commovet appetitum sensitivum. Deinde intellectus ad illud, et ad suam malitiam advertit. Demùm voluntas in illud sic cognitum consentit. Notandum 2. quòd intellectus duplici modo advertere potest, vel *plenè*, nimirùm quando nos mente expeditâ discernimus ; vel *semiplenè*, quando rem cognoscimus mente non plenè expeditâ, quia fortè sumus vel semidormientes, vel semiebrii, vel aliò distracti. Potest autem intellectus rapi à delectabilitate objecti oblati, ut nihil malitiæ moralis in illo advertat : hinc triplici huic cognitioni correspondent tres motus, videl. I.

Motus primo primi, qui antevertunt omnem advertentiam rationis, et hi sunt omninò culpæ expertes. II. *Motus secundo primi*, qui fiunt cum semiplena advertentia, et hi culpam venialem non excedunt; quia, cùm in eis non præcesserit plena advertentia, voluntas in eos non consentit cum perfecta libertate requisita ad mortale. III. *Motus deliberati* denique, qui fiunt cum plena advertentia intellectûs clarè discernentis malitiam moralem, saltem confusè in genere, et cum pleno consensu voluntatis : et hi sunt mortalia, si objecta sub gravi sunt vetita. Ita communiter *S. Th. de malo q. 7. art. 6. Caj. Vasq. Sanch. Azor. Bonac. Nav. etc. cum Salm. tr. 20. c. 1. p. 1. n. 2. et seqq.*

4. — His præmissis, quæstio fit, an ad peccatum mortale requiratur advertentia actualis et expressa malitiæ actûs, vel sufficiat virtualis, et interpretativa?

Prima sententia, quam olim tenuêre *Caj.* (2. 2. *q.* 88. *a.* 1. *d.* 3.) ac *Medina, Lopez, Serra, Prado, et alii apud Salm. ibid. n.* 5. atque enixè tuentur *Concina, Cont. Tourn. Angelus, Franzoja, Antoine*, et alii recentiores (*Conc. in Comp. theol. lib. 8. d. 3. c. 2. n. 14. Contin. Tourn. de pecc. c. 4. art. 1. Franzoja in Bus. lib. 5. c. 2. de pecc. Animadv. I.*) dicit minimè requiri advertentiam actualem, sed satis esse virtualem et interpretativam : quæ in hoc consistit, quòd homo teneatur, et possit malitiam actionis cognoscere, quamvis actualiter non advertat; aliàs (ut ajunt) reputandi essent immunes à culpa omnes scelesti homines, qui à suis passionibus, aut pravis consuetudinibus obcæcati plura mala patrant, ad nihil advertentes.

Secunda verò *sententia* communior affirmat requiri actualem advertentiam malitiæ, aut periculi illius, aut saltem obligationis illam advertendi. Et hanc tenent *Sylv. Suarez, Tapia, Sanch. Sayrus, Palaus, Salas, Bonac. Salmant. loc. cit. n.* 6. tam scholastici, quàm morales, *Gamachæus, Isambert. Du Val;* item *Vasquez cum Lyrano, Tostato, Adriano VI. Curiel, Victoria, Gorduba, et aliis* (*Sylvius in 1. 2. q. 66. art. 3. q. 3. concl. 2. Suar. tom. 5. in 4. p. d. 4. sect. 8. ex n. 14. Tapia lib. 3. q. 9. art. 5. et 11. Sanch. Dec. lib. 1. c. 16. n. 21. Sayr. Thes. lib. 2. c. 9. nu. 11. Pal. tr. 2. d. 1. p. 15. nu. 3. Salas tr. 13. d. 8. sect. 11. n. 87. Bon. de Cens. d. 1. Salm. schol. tr. 13. d. 13. dub.*

1. *et mor. tr.* 20. *cap.* 14. *n.* 8. *Gam. t.* 2. *p.* 194. *Isamb. p.* 252. *Vasq.* 1. 2. *q.* 123. *c.* 2. *n.* 6. *Du Val p.* 178. Item *S. Antoninus*, *Wigandt*, *Sainte Beuve*, *et Card. Gotti*, quorum loca et verba infrà afferentur. Ili dicunt ad omne peccatum mortale requiri aliqualem advertentiam, sive suspicionem malitiæ actûs, vel in se, vel in sua causa; saltem in confuso. Ratio eorum est, quia nihil volitum, nisi præcognitum; unde nequit ignorantia imputari ad culpam, nisi de malitia objecti habeatur saltem aliqua confusa apprehensio: ille enim qui nullo modo advertit malitiam suæ actionis, vel obligationem advertendi, nullo modo peccat adversùs illam agendo.

His positis, meum proferam sensum, et dico quòd sistendo intra limites justi, præfatæ sententiæ facilè conciliari possunt. Nam si dicatur ad omnia peccata mortalia necessariò exposci actualem et expressam advertentiam, hoc utique falsum est; quia multipliciter evenire potest, quòd plura mala, quamvis actualiter et expressè non advertantur, benè tamen imputantur ad culpam ea patrantibus, si ipsorum ignorantia sit aliquo modo voluntaria, vel ob negligentiam, vel ob passionem, aut pravum habitum, vel ob voluntariam inconsiderationem in operando.

Primo igitur modo ignorantia fit voluntaria ob negligentiam, ut docet *S. Thomas* (1. 2. *q.* 76. *a.* 3.) qui regulam ibi præmittit, dicens: *Ignorantia quæ est causa actûs, quia causat involuntarium, de se habet quòd excuset à peccato, eò quòd voluntarium est de ratione peccati.* Deinde subdit ignorantiam posse esse voluntariam duobus modis, *vel directè, sicut cùm aliquis studiosè vult nescire aliqua, ut liberiùs peccet: vel indirectè, sicut cùm aliquis propter laborem, vel propter alias occupationes negligit addiscere id per quod à peccato retraheretur. Talis enim negligentia facit ignorantiam ipsam esse voluntariam, et peccatum, dummodò sit eorum, quæ quis scire tenetur et potest. Et ideò talis ignorantia non totaliter excusat à peccato. Si verò sit talis ignorantia, quæ omninò sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omninò excusat à peccato:* Nota, *talis negligentia facit ignorantiam ipsam esse voluntariam.* Prætercà nota hic, Angelicum ultimis verbis relatis non dubitare, quòd

benè possit dari invincibilis ignorantia etiam eorum, quæ quis scire tenetur. Idem scribit alibi (*de malo q. 3. art. 7. ad 7.*). *Ignorantia quæ est omninò involuntaria, non est peccatum. Et hoc est quod* Augustinus *dicit :* Non tibi imputatur ad culpam, si invitus ignoras, sed si scire neglexeris. *Per hoc autem quod addit*, sed si scire neglexeris, *dat intelligere, quòd ignorantia habet, quòd sit peccatum ex negligentia præcedente, quæ nihil est aliud, quàm non applicare animum ad sciendum ea, quæ quis debet scire.* Eodemque loco *ad* 8. ait *S. Thomas*, quòd tùm ignorantia reputetur voluntaria, cùm homo, *propter laborem addiscendi, vel ne impediatur à peccato, quod diligit, scientiam recusat, et sic ignorantia est à voluntate quodammodò imperata.* Hisce igitur locis S. Doctor minimè quippe culpabilem reputat ignorantiam ejus, qui non advertit, sed ejus qui negligit, sive recusat actu quodammodò à voluntate imperato animum applicare ad ea addiscenda, quæ scire tenetur circa præceptum quod urget, ut expressiùs declarat in corpore prædicti articuli 3. inquiens : *Causa ignorantiæ est animum ad discendum non applicare et hoc ipsum non applicare animum ad sciendum id quod quis debet scire, est peccatum omissionis.*

Secundo modo ignorantia fit voluntaria ob passionem, quam quis vult deliberatè sequi : illi enim, qui secundùm suam passionem operatur, benè imputabitur omnis pravus effectus tali passioni connexus, licèt in particulari non agnoscatur; quia cùm homo passionem aliquam amplexatur, consequenter ipse amplectitur omnes effectus communiter ex illa passione provenientes, qui, etsi in particulari non prævidentur, prævidentur saltem in confuso ; volens enim aliquam explêre passionem, putà vindictam, admittit consequenter saltem in confuso quæcunque perversa media, quæ ad explendam passionem illam conducunt. Unde effectus provenientes, quamvis non sint voluntarii in se, sunt tamen voluntarii in sua causa, nimirùm in adhærendo in passionem. Ita etiam docet *S. Thomas* (1. 2. *q.* 6. *a.* 8.) ubi ignorantiam hujus operantis per passionem vocat *ignorantiam malæ electionis :* dicens : *Alio modo dicitur ignorantia voluntaria ejus, quod quis potest scire et debet; sic enim non agere, et non velle, voluntarium dicitur.... Hoc igitur modo dicitur ignorantia, sive cùm aliquis actu non considerat, quod considerare potest et debet, quæ est igno-*

rantia malæ electionis, sive ex passione vel ex habitu proveniens. Idem repetit in *Opusc. de malo q. 3. a. 20.* ubi ait: *Ligatio rationis per passionem non imputatur ad culpam, nisi fortè quoad principium talis passionis, quoad fuit voluntarium, poterat enim voluntas à principio impedire ne passio in tantum procederet.* Prætereà alibi (*1. 2. q. 77. a. 7.*) dicit: *Quandoque verò passio non est tanta, quòd totaliter intercipiat usum rationis, et tunc ratio potest passionem excludere, divertendo ad alias cogitationes, vel impedire ne suum consequatur effectum.*

Tertio modo ignorantia fit voluntaria ratione pravi habitûs; ut etiam habetur ex *S. Thoma* loco suprà citato (*1. 2. q. 6. a. 8.*); et tunc actus mali qui ex malo habitu proveniunt, sunt pariter voluntarii, vel in sua causa, scilicet cùm in principio prava consuetudo voluntariè contrahitur; vel potiùs, quia, ut sentio cum *Antoine*, et auctore libri, cui titulus, *Istruz. de' novelli confessori*, hujusmodi peccatores malè habituati, quamvis habeant cognitionem minùs expeditam quàm alii, semper tamen habent cognitionem aliquam actualem suorum criminum sufficientem ad reddendos actus deliberatos et mortales; cùm enim ipsi parvipendant peccatum, non fit in eorum animis illa sensibilis et memorabilis impressio, quæ fit in alio habente conscientiam minùs depravatam; et hinc evenit, quòd in eorum memoria non remanet vestigium actualis illius cognitionis, quam satis habuerunt anteà de peccato, aut vestigium est adeò leve, ut interrogati de facili respondeant, quòd non adverterint: sed cautus confessarius non debet ipsis fidem præstare. Et idem videtur etiam posse dici de operantibus secundùm suas pravas passiones, quibus non jam defuit omnis cognitio malitiæ suarum culparum, sed cognitio est in eis tam obscura, ut vix discerni possit.

Quarto demùm modo ignorantia fit voluntaria, et culpabilis, ut dicunt *Tannerus* (*t. 2. dub. 4. q. 5. dub. 5. n. 105.*) *Antoine* (*tr. de. pecc. c. 4. qu. 7. in fine*) cum *S. Antonino*, si homo in agendo advertenter negligit adhibêre considerationem, quam res agenda meretur, illi enim qui jam advertit (ut rectè ait *Antoine*) aliquid ampliùs considerandum, et tamen vult præcipitanter operari, meritò imputantur omnes errores, quos committit.

Contrà verò mihi omninò tenendum videtur, si ignorantia nullo ex prædictis modis fuerit voluntaria, et homo nullam habuerit actualem advertentiam malitiæ, vel periculi, nec directè, nec indirectè, neque in se neque in sua causa, tunc nullo modo imputantur ei errores quos non advertit. Ratio, quia ut imputentur alicui effectus cujusdam causæ, debet necessariò præcedere (saltem in principio) advertentia actualis et expressa malitiæ objecti : advertentia enim interpretativa, ut rectè loquuntur *Salm. tr.* 20. *c.* 13. *n.* 7. fundatur super aliquam advertentiam expressam, sicut voluntarium indirectum fundatur super directum. Præterquam quòd advertentia interpretativa supponit obligationem, et potentiam advertendi, sed deficiente omni advertentiâ expressâ, non est potentia advertendi, et ideò nec obligatio, cùm nulla obligatio liget; nisi priùs quodammodò agnoscatur.

Dices : Omnis ignorantia in eo qui tenetur et potest suam obligationem advertere, est vincibilis, et propterea culpabilis. Sed rectè respondent *Sylvius* et *Suarez*, quòd ille qui omninò ignorat malitiam objecti, et adhuc obligationem advertendi, habet quidem potentiam remotam, sive physicam ad advertendum, sed caret potentia proxima, et expedita, quæ homini necessaria est ad cognoscendam deformitatem suarum actionum. *Quis nesciat non esse in hominis potestate, quòd sciat?* ait *S. August. lib. de spiritu et anima.* Unde nequit ipse naturaliter, ac humano modo suam vincere ignorantiam. Agnoscet quidem suam actionem quà actio est, sed ignorabit eam quà mala est; sola enim cognitio objecti in esse physico non est sufficiens principium ad discernendum, nec ad inquirendum objectum in esse morali, quod equidem prorsùs differt à physico. *Quando nulla* (sapienter ait *P. Suarez*) *talis cognitio in mentem subiit, quâ possit voluntas excitari ad quærendam scientiam, non est in potestate hominis se ad illam movère, et consequenter non potest talis ignorantia homini imputari* (*Suar. in* 3. *p. t.* 5. *d.* 4. *sect.* 8. *n.* 18.). Et hoc est quod docet *S. Thom.* (1. 2. *q.* 76. *a.* 2.) dicens : *Unde propter negligentiam ignorantia eorum, quæ aliquis scire tenetur, est peccatum. Non autem imputatur homini ad negligentiam, si nesciat ea quæ scire non potest : unde horum ignorantia invincibilis dicitur, quia studio superari non potest.* Studium autem hoc, sive diligentia adhibenda ad expellendam ignoran-

tiam, ut rectè advertit *Sylvius cum Medina, et Richardo* (*Sylvius in* 1. 2. *qu.* 76. *art.* 3. *concl.* 1. *et deinde qu.* 3. *concl.* 1.), non debet esse summa, sed sufficit si sit moralis, et talis quam prudentes communiter adhibêre solent in re gravi; superveniente enim dubio, indoctus debet consulere peritos; doctus verò consulere libros vel cum aliis doctis rem conferre.

Hanc denique sententiam observo communiter tenêri ab auctoribus, non solùm probabilistis (qui eam non jam ut probabilem, sed *tanquam certissimam apud omnes* agnoscunt; sicut scribit *Suarez*) at etiam antiprobabilistis, etenim de *Sainte Beuve* doctor Sorbonicus sic ait: *Si advertatur tantùm in actum materialiter sive physicè consideratum, et non formaliter seu moraliter, erit tantùm volitus actus iste, ut est quid physicum, et non ut est quid morale; ergò non ut malum; et in hoc non erit malitia* (*De pecc. d.* 5. *sect.* 1. *art.* 3.). *Cardinalis Gotti* scribit: *Dico secundò, ad peccatum mortale sufficere advertentiam implicitam seu virtualem malitiæ actionis, vel ejus periculi. Etenim eo ipso quo quis dubitat aut suspicatur de malitia suæ actionis, vel malitiæ periculo, et tamen rei veritatem inquirere negligens, actionem ponere censetur interpretativè et ipsam malitiam velle* (*T.* 2. *tr.* 4. *de vitiis q.* 1. *dub.* 4. §. 3. *num.* 11.). *P. Wigandt* pariter inquit: *Dico* 1. *Deliberatio, seu advertentia est duplex: una est plena et perfecta, quæ adest quando homo advertit, non solùm ad operationem, quoad entitatem naturalem ejus, v. g. ad esum carnium, sed etiam ad ejus malitiam, aut periculum transgressionis legis: alia est imperfecta etc. Dico* 2. *Ut aliquid in individuo imputetur ad culpam mortalem, debet adfuisse plena et perfecta deliberatio* (*Tr.* 4. *ex* 2. *de peccat. n.* 50.). Consentit his *S. Antoninus*, qui ad peccandum mortaliter in delectatione morosa requirit non solùm deliberationem, sed etiam animadversionem periculi, his verbis: *Aut ergò manet talis complacentia post sufficientem deliberationem, et animadversionem periculi, et tunc est mortale* (*P.* 2. *tit.* 5. *c.* 5. *in fin.*). Alio loco inquit: *Defectus recti judicii ad considerationis vitium pertinet, prout scilicet aliquis in rectè judicando deficit, eò quòd contemnit vel negligit attendere ea, ex quibus rectum judicium procedit* (*Idem ibid. c.* 11. *sub init.*). Consentit etiam *Cont. Tourn.*, quia sic concludit: *Itaque, ut intra veri limites gradum sistamus, existi-*

manus, cum, qui ita non advertit ad peccati malitiam, ut vel naturali raptus distractione, vel ob similem causam advertere non possit, peccato non tenêri. Sic excusabitur pœnitens, qui injunctam pœnitentiam præ oblivione non implet. Verùm aliter dicendum de actionibus, quas eliciunt aut omittunt viri terrenis rebus absorpti, passionibus suis servientes, assueti ut nequidem cogitent, se non cogitare (*De pecc. c. 4. art. 1. obj. 4.*). Sed idem jam nos admisimus. Consentit etiam *Antoine*, qui agens de ignorantia dicit, inadvertentiam sive inconsiderationem esse culpabilem in eo, qui debitam diligentiam omittit, vel qui præcipitanter agit jam advertens rem indigêre majori consideratione, vel qui actu positivo vult sequi passionem quæ advertentiam impediat. *E contrà* (dicit) *si* (inadvertentia) *sit invincibilis in homine habente cognitionem habitualem debitam, est prorsùs inculpabilis, et excusat à peccato ea quæ ex illa fiunt contra legem; quia malitia actùs tunc nullatenùs ne interpretativè quidem est voluntaria; nam sine potestate cognoscendi non potest esse volitio.* (*De pecc. c. 4. q. 7.*)

Hinc concludendum, quòd opinio eorum (si fortè adsunt) qui dicunt operanti adversùs legem imputandos esse omnes errores quos committit, etiamsi nulla unquam intercesserit actualis advertentia, nec directa nec indirecta, in se vel in causa, saltem in confuso, sed tantùm adfuerit advertentia interpretativa, in hoc dumtaxat consistens, quòd ipse debuit et potuit solâ potentiâ physicâ et remotâ malitiam advertere: hæc opinio nullo modo sustinêri potest. Aliàs sequeretur quòd plurimi homines multis mortalibus culpis gravati se inveniret, quin circa illas ullam cognitionem unquam habuerint. Dicent quòd homines illi in pœnam aliarum culparum, pu ob cupiditates suas non repressas, obligationes proprii statûs non impletas, cæterasque negligentias, merentur subtractionem lucis, quâ alioquin benè advertissent operationum suarum malitiam, et ideò omnes sui errores imputantur ad culpam. Sed ut illatio hæc valêre posset, priùs probanda esset supposita propositio, quæ nobis minimè probatur; nam ratione aliorum defectuum Deus privabit aliquem suâ ulteriori luce, quâ tentationibus et passionibus propriis restitisset, nisi defecisset in aliis; itaque subtractio illa efficiet quòd talis homo incidat in culpas, quas satis advertit ut culpas; sed non

efficiet quòd ei imputentur errores, quos nullo modo, neque expressè, neque in confuso ut culpas agnoscit; quia ubi non est cognitio, non est libertas; et ubi non est libertas, non est peccatum. Instabunt. Sed *S. Thomas* (*Lect.* 7. *in c.* 1. *epist. ad Rom.*) dicit : *Si ignorantia causatur à culpa, non potest subsequentem culpam excusare.* At hoc dicimus sanè intelligendum de ignorantia voluntaria aliquo ex modis, ut suprà ab eodem Angelico explicatis. Præterquam quòd S. Doctor loquitur ibi de infidelibus, quibus errantibus in fide, ob eorum certè culpabilem ignorantiam, meritò imputantur ad culpam omnia mala quæ patrant.

Prætereà, si absque ulla advertentia imputantur homini omnes sui errores, quamvis ipse, debitâ diligentiâ jam adhibitâ, rectè operari judicet, sequeretur quòd ad honestè operandum non sufficeret sequi sententias (si sint minùs tutæ) nec probabiliores, nec probabilissimas, nec etiam moraliter certas. Sed hoc dici nequit, cùm ab *Alexandro VIII.* damnata sit prop. 3. quæ dicebat : *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.*

Remanet objectionibus prolixis adversariorum satisfacere, sed nos brevì expediemus. Opponunt I. illud in *reg.* 13. *juris in* 6. ubi dicitur : *Ignorantia facti, non juris excusat.* Sed huic benè respondet *Sylvius* (1. 2. *q.* 76. *art.* 3. *qu.* 1. *concl.* 7.) id intelligi de statutis forensibus, utì jam explicat Glossa ibidem; in foro enim judiciali post legis promulgationem ignorantia transgressorum ordinariè præsumitur vincibilis; nisi adsit aliqua ratio quæ contrarium præsumere faciat, ut habetur *in c. In tua, tit. Qui matrim. accus. etc.*

Opponunt II. quòd si ad omnia peccata requireretur actualis advertentia, inculpabiles reputandi essent Judæi crucifigentes Dominum, pagani occidentes martyres, et hæretici innumera crimina perpetrantes. Sed uno verbo his omnibus respondetur, nempe quòd horum omnium ignorantia fuit et est omninò crassa. Loquens enim Christus Dominus de Judæis, dixit : *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Joan. c.* 15. ℣. 24. Idem quippe dicendum de infidelibus, et hæreticis, quibus ob suam malitiam vel supinam negligentiam omnes sui errores justè imputantur ad culpam.

Opponunt III. quòd sententia requirens aliquam adverten-

tiam actualem non differt ab ea, quæ peccatum philosophicum tuebatur à culpa theologica immune. Sed respondetur, quòd ideò præfata opinio proscripta fuit ab *Alexandro VIII.*, quia ille qui operatur contra rectam rationem, ut supponitur in peccato philosophico, etiamsi non reputet lædere Deum, reipsâ jam lædit; offendendo enim naturam rationalem, offendit simul ipsius naturæ auctorem. Sed in tali peccato semper requiritur, ut homo advertat suam actionem rectæ rationi adversari. Quid ergò commune est inter peccatum philosophicum, et actionem illam, quâ quis nullo modo, ne in confuso quidem, advertit esse malam, et fortè aliquando bonam reputat? Hoc de advertentia, transeamus ad consensum.

II. De consensu voluntatis.

5. — Certum est *peccatum voluntate committi*, ut docent omnes cum *S. Aug. et S. Th. 1. 2. q. 74. art. 1.* Sed hìc prænotandum I. ad peccatum mortale requiri omninò perfectum consensum, sive deliberationem voluntatis. Id commune et certum est apud DD. adhuc rigidioris sententiæ, ita enim rigidissimus *Contensonius in sua theol. t. 1. p. 164. spec. 3. Cont. Tourn. de pecc. c. 4. a. 1. in fine. Conc. t. 10. p. 508. n. 7. Wigandt tr. 4. ex 2. n. 44. Genet. tr. 1. c. 9. de peccat. q. 12. in fin.* ubi ait: *Cùm peccatum ex voluntate tantùm proveniat, si deliberatio sit imperfecta tantùm, peccatum erit tantùm veniale.* Ita etiam *Navarr. Sum. c. 16. n. 8.* ubi: *Ad constituendum peccatum judicium integrum requiritur, ex cap. 1. de delict. pueror.* Item *Salm. tr. 20. c. 11. p. 1. n. 5. cum Caj. Vasq. Sanch., Pal.* et aliis innumeris, ex *D. Th. 1. 2. q. 88. a. 6.* ubi docet: *Potest... quod est ex genere mortale, esse veniale propter imperfectionem actùs, quia non perfectè pertingit ad rationem actus moralis, cùm non sit deliberatus, sed subitus.* Idemque docet S. Doctor *in 4. d. 9. quæst. 1. art. 4.* ubi ait, tunc pollutionem semidormientis esse mortale, quando est *cum deliberato consensu* advertenter acceptata. Idem *D. Ant. p. 2. tit. 6. c. 5.* Et rationem clariùs explicat *Contensonius loc. cit.* dicens, quòd ad peccatum mortale requiritur perfecta deliberatio, quia motus nostri in tantum sunt culpabiles, in quantum sunt voluntarii; in tantum autem sunt perfectè voluntarii, in quantum sunt deliberati: porrò ad peccatum mortale, quod est plena et consummata culpa, requiritur perfectum voluntarium. Prænotandum II. consen-

sum posse esse expressum, sive directum, et implicitum sive indirectum, quando scilicet quis vult causam, ex qua necessariò oritur effectus; tunc enim si vult causam directè, indirectè vult etiam effectum. Prænotandum III. quòd post advertentiam intellectûs triplici modo potest se ferre voluntas erga objectum malum propositum : 1. positivè consentiendo in illud, 2. non consentiendo, nec resistendo, sed tantùm negativè se habendo, 3. positivè resistendo.

6. — Hinc oritur magna illa quæstio inter DD. an peccet graviter, qui negativè se habet, et positivè non resistit motui appetitûs sensitivi circa objectum sub mortali prohibitum? Hic præmittendum certum esse de fide, contra novatores, motus sensualitatis sine ullo voluntatis consensu non esse lethales, ex *Trid. sess. 5. n. 5. de pecc. orig.* ubi dicitur : *Concupiscentiam, quam aliquando peccatum apostolus appellat, S. Synodus declarat Ecclesiam catholicam numquam intellexisse peccatum appellari, quod verè et propriè in renatis peccatum sit, sed quia ex peccato est, et ad peccatum inclinat; si quis autem contrarium sentit, anathema sit.* Imò (quidquid dicant *Caj. et Gonet.*) videtur certum, tales motus ne veniales quidem esse, ex eod. *Trid. l. c.* ubi simul dicitur, quòd concupiscentia nocêre non consentientibus, et viriliter per gratiam Christi repugnantibus non valet : *Vide Wigandt t. 4. Ex 2. n. 44.* Hinc pro responsione ad quæsitum tres adsunt sententiæ.

Prima cum Val. Less. Vasq. etc. apud Salm. tr. 20. c. 13. p. 2. n. 13. affirmat peccari graviter, etiam cessante periculo consensûs. Ratio istorum, quia voluntas tenetur non solùm non consentire, sed etiam resistere motibus inordinatis appetitûs sensitivi.

Secunda sententia cum Tamb. et aliis apud Croix l. 5. ex n. 109. dicit talem ne venialiter quidem peccare, remoto periculo consensûs; sed hanc sententiam asserunt *Salm. ibid. n. 14.* communiter rejici; unde meritò dicunt cum *Croix* in praxi nullatenùs esse tenendam.

Tertia, et vera *sententia* cum *S. Th. qu. 15. a. 4. ad 10. Sanch. Dec. l. 1. c. 2. nu. 13. Gers. Pal. Rodr. Gran. et Salm. l. c. n. 15. et 16.* tenet, cessante periculo consensûs, esse veniale non resistere positivè motibus illicitis, sed non mortale. Idque videtur expressè confirmare *S. Th. 1. 2. qu. 74. art.*

4. ubi ait : *Peccatum mortale non potest esse in sensualitate, sed solùm in ratione.* Ratio igitur est, tùm quia consensus ad graviter peccandum non provenit ex appetitu, sed ex voluntate, quæ cùm non positivè consentit, non committitur mortale. Et ideò committitur veniale, in quantum homo cavêre debet, ne appetitus trahat post se voluntatem : sed hæc obligatio, quando periculum consensûs non est proximum, est tantùm levis ; tùm quia, si sub gravi teneremur omnes motus inordinatos positivè repellere, teneremur ad impossibile : impossibile enim est (ut ait *Caj.*) omnes hos motus collectivè sumptos positivè coercêre.

7. — Ex his tamen infertur, quòd quando delectatio venerea supervenit, tenemur sub gravi ei positivè resistere, quia hujusmodi commotiones, quando sunt vehementes, plerùmque. si positivè non repellantur (saltem per actum simplicis displicentiæ) trahunt secum consensum voluntatis : ita *Croix l. 5. ex n. 109. et Bus. infrà d. 2. a. 2. in fin. Holzm. to. 1. p. 525. Sylv. 1. 2. qu. 74. a. 2. q. 1. Cont. Tourn. de 6 Dec. præc. art. 9. concl. 2. et Spor. t. 1. p. 81. n. 14. et Salm. ibid. n. 19. cum communi DD.*

8. — Notandum autem hìc I. quòd ad repellendas tentationes carnales, quoad sensum, valdè prodest, ut commotiones compescantur, partes commotas vestibus tegere, ac comprimere ; ut advertit quidam auctor modernus. Quoad mentem autem præservandam à consensu, prodest sanè cogitatio de passione Jesu Christi, vel de pœnis inferni, vel de morte, etc. et etiam de cruciatu remorsûs, quem patitur anima post peccatum patratum. Magis verò necessarium erit in hujusmodi concupiscentiis ad orationem recurrere ; castitas enim nonnisi à Deo obtinetur, ut fatetur *Salomon Sap. c. 8. ℣. 21. Et ut scivi, quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det, etc.* Et ordinariè Deus non dat nisi petentibus, ex illo *S. Joann. c. 16. ℣. 14. Petite, et accipietis.* Hinc tentatus auxilium tunc imploret à Domino, à Deipara immaculata, à Sanctis puritatis amatoribus, ut à *S. Aloysio Gonzaga*, à *S. Philippo Nerio*, etc. Præ omnibus autem sufficiet, et erit remedium aptius, quia brevius, et facilius, invocare confidenter. et pluries veneranda, et potentissima nomina *Jesu*, et *Mariæ*. Maximè etiam juvabit ferventem actum amoris erga Deum elicere, propositum renovando, mortem potiùs

subeundi quàm peccandi. Sufficit etiam in actu commotionis animum ad alia divertere, cùm hoc etiam sit positivè resistere, ut benè advertunt *Spor. p.* 82. *n.* 16. *Cont. Tourn. loc. cit. concl.* 3. *Contens. tom.* 1. *p.* 164. *spec.* 3. *et Croix l.* 5. *num.* 111. Et, si motus sint leves, meliùs erit eos contemnere sine positiva resistentia, *Croix ibid. cum Bonasp.*

9. — Notandum II. non esse obligationem motibus carnalibus resistendi positivè, si justa adsit causa non resistendi, nempe si quis expertus sit resistendo magis motus excitari, et augêri; vel si motus ortum habeant ex actione necessaria, vel utili, v. g. ex auditione confessionum, ex lectione rerum turpium scitu utilium, ex tactu necessario ad medendum, et simili. Tunc enim ex una parte causâ motuum non tenemur operam relinquere, ut docent DD. communiter cum *Spor. de pecc. c.* 6. *n.* 13. *Contens. l. c. et Salm. tr.* 20. *c.* 13. *p.* 2. *n.* 20. *Croix lib.* 5. *n.* 111. *Suar. et aliis;* et ex alia, neque tenemur tunc motibus positivè resistere, si non facile negotium sit illos repellere. Sat est igitur tunc negativè se habere cum firmo proposito nunquam consentiendi: ipsa enim non consentiendi actualis cura sufficit tunc ad liberandum hominem à culpa, saltem mortali, etsi non à veniali, si resistentia sit tepida, ut dicunt *Tol. Caj. Laym. etc. cum Salm. tr.* 20. *c.* 13. *p.* 2. *n.* 20. Verùm *Croix l.* 5. *cum Az. et Sanch.* ut certum supponit, quòd in casu prædicto, quando tentatio diu durat, et nimis molestum foret jugiter motus positivè repellere, nullum peccatum sit eos permittere, negativè se habendo. Et sic facere consulit *Cont. Tourn. loc. cit. v. Duplici porrò, cum Sylv.* his qui sunt timoratæ conscientiæ.

Hic demùm adnotanda sunt aliqua circa peccata omissionum; et notandum I. cum *S. Th. et Salm. tr. cit. c.* 10. *p.* 2. *n.* 11. ad quodlibet peccatum omissionis requiri actum positivum voluntatis; voluntas enim non exercetur, nec peccat, nisi per actum. Notandum II. actus omissionem concomitantes, ut ludere, edere, dum v. g. omittitur sacrum, non esse peccaminosos, nisi sint causa omissionis, putà, cùm lusus est causa omittendi sacrum. Ita *Salm. ibid. num.* 16. *Corn. Montes. etc.* Tunc autem actus influentes eamdem malitiam omissionis induunt, non verò diversam, ut (contra *Suar. Gran. etc.*) tenent *Cont. Tourn. de pecc. part.* 2. *cap.* 3. *v. Dico* 2. *Lugo,*

Bec. Bon. Az. Fill. et Salm. ibid. n. 19. cum aliis, et communi: quare sufficit tunc tantùm omissionem confiteri : si verò actio, quæ est causa omissionis, sit etiam grave peccatum, nempe si quis omittat sacrum ob furandum, tunc furtum potest dici in confessione seorsim ab omissione sacri, quia tunc furtum non est nisi causa aggravans, non autem mutans speciem. Ita *Nav. Lug. Dian. Leand. cum Salm. ibid. n. 21. contra Cornejo.*

10. — Notandum III. quòd peccatum omissionis incipit imputari à tempore, quo advertenter ponitur illius causa. Ita dicendum cum *Sanchez, Bon. Fill. Bec. etc. apud Salm. loc. cit. p. 3. §. 1. n. 22. contra Sylv. Pal. etc.* qui tenent, sed improbabiliter, quòd peccatum non committitur, nisi verè sacrum omittatur. Dicendum prætereà quòd omissio voluntaria in causa etiam imputatur ad peccatum, etsi voluntas posteà non possit operari, putà si quis se inebriet, prævidens causâ ebrietatis se omissurum missam, tunc tenetur confiteri causam, et effectum illius, ebrietatem scil. et omissionem sacri, ut meliùs dicunt *Salm. tr. 2. c. 10. p. 3. §. 2. num. 28. cum Sot., Sanch. Pal. Led. et aliis communiter* (*contra Vasq. Bon. Laym. etc.*) modò ante effectum sequutum non retractetur voluntas. ut probabiliter docent *Sanch. Azor. Vill. et Salm. ibid. n. 29.* etc. tunc enim est probabile non teneri confiteri effectum sequutum. *Vide dicenda l. 5. num. 149.* Ex hoc etiam deducitur, quòd si effectus accidat post retractationem, non incurritur censura contra peccantes imposita, quia ista requirit contumaciam in actu peccati; *vide dicenda l. 7. n. 40.*

11. — Quæritur hìc, an peccatum veniale sit contra legem divinam? Negare videtur *S. Thom. 1. 2. q. 88. a. 1. ad 1.* dicens..., *Non est contra legem..., sed... præter legem, quia non observat modum rationis quem lex intendit.* Affirmant autem *Estius et Vasq. Sot. Med. Azor. apud Salm. tr. cit. c. 8. p. 1. n. 4.* Et ratio istorum valdè urget, quia peccatum veniale reverà etiam est à Deo prohibitum, prout *Eccli. cap. 7. ℣. 14. Noli velle mentiri. Matt. cap. 5. ℣. 34. Non jurare omninò.* Ergò veniale etiam est contra divinum præceptum. Et hæc est vera sententia, nam, ut benè explicant *Salm. l. c. n. 6.* distinguit *S. Th.* substantiam legis, et modum legis; quare, licèt culpa venialis non sit contra legis substantiam, est tamen contra modum legis observandæ, qui modus certè

etiam à lege divina præcipitur, quando dissonat à recta ratione. Ideò semper verum est, quòd peccatum veniale sit contra legem Dei, si non substantialem, saltem (ut ita dicam) modalem.

Hìc aliqui agunt de culpa originali, et de ejus effectu; sed quia hæc materia non est præsentis instituti, potes observare Scholasticos de ea tractantes.

Super autem censuris circa sententiam spectantem ad Conceptionem B. Mariæ Virg. *vide dissertationem in lib. 7. de censuris, ex n. 244.*

Hìc tamen notandum, quòd propositio quæ dicebat non esse mortale, nec mereri pœnam æternam *peccatum philosophicum*, nimirùm culpa illa, quæ agnoscitur esse quidem contra rationem, sed non contra legem divinam, his verbis: *Quòd in eo qui vel Deum ignorat, vel de Deo actu non cogitat, sit grave peccatum, sed non sit offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum.* Hæc propositio damnata fuit ab *Alexandro VIII.* Et meritò, quoniam qui noverit opus suum adversari naturæ rationabili, sat etiam agnoscit (saltem in confuso) injuriam quam irrogat Deo, qui est auctor naturæ.

DUBIUM II.

An, et quomodo desideria, et delectationes sint peccata?

Per desiderium intelligitur voluntas, intentio, vel propositum efficax rei malæ: per delectationem verò, simplex amor, et complacentia objecti cogitati, fruendo ejus dulcedine, absque desiderio executionis, soletque dici morosa; non à more temporis, cùm momento possit perfici; sed quòd voluntas, post plenam advertentiam rationis, ei immoretur.

ARTICULUS I.

Quale peccatum sit desiderium malum?

12 *An desiderium sumat speciem ab actu exteriori?*

13 *An sit peccatum desiderium objecti mali cum consensu conditionali?*

14 *An delectatio de objecto malo sit illicita, quamvis consensus sit conditionatus?*

12. — « Resp. 1. Desiderium absolutum, sive cogitatio cum » voluntate consentiente absolutè in peccatum aliquando perpetrandum, aut in perpetrato complacente, habet eamdem » speciem, ac malitiam peccati, mortalem, vel venialem, » quam habet actus exterior, in quem fertur (1). Est communis, et constat ex *Matth. c. 5. ℣. 28. Qui viderit, etc.* » Ratio est, quia actus interior habet suam bonitatem, et malitiam ab actu externo, tamquam objecto. Ita commun.

13. — « Resp. 2. Desiderium cum consensu conditionali, » quo quis aliquid concupiscit sub tali conditione, quæ omnem malitiam objecti auferat, non est peccatum, saltem » mortale : v. g. vellem prædari, si à Deo mihi permitteretur; si judex essem, malefactorem istum occiderem. *Val. t. 2. d. 6. q. 4. p. 4. Sayr. Sal. in t. 2. tr. 13. d. 10. s. 27. Vasq. 1. 2. d. 116. c. 2.* Si verò conditio malitiam non » auferat, est peccatum : ut v. g. si cogites, si non esset infernus, mœcharer; si non essem religiosus, fornicarer; si non » haberem rationem mei statûs, ulciscerer, occiderem te : » item, si id mihi fecisses in adolescentia, vel antequam religionem ingrederer, vindicassem : intellige, si dum hæc » dicit, habeat affectum vindictæ sumendæ, si esset in tali » statu; secùs enim est, si tantùm ostendat, quid facturus » fuisset in alio statu. *Bon. de matr. qu. 4. p. 8. n. 9.* Ratio » responsionis est; quia, etsi consensus conditionatus nihil » ponat in rerum natura, ex parte objecti voliti, in voluntate tamen ponit affectum committendi illud peccatum, » præcisa conditione non auferente malitiam; ac proinde talis » erit culpa, qualis esset illud amare absque conditione. *Caj. Sanch. l. 1. mor. c. 2. Vasq. Laym. l. 1. tr. 3. c. 6. num. 10.*

Ex quibus resolvuntur hi casus :

« 1. In omnibus solo jure positivo prohibitis, licitum est » desiderium cum conditione hac (si prohibitum non esset), » v. g. ederem carnes die veneris, si Ecclesia non vetuisset. » Ratio est, quia conditio omnem malitiam, quæ à sola prohibitione est, aufert. *Azor. l. 4. cap. 6. qu. 10. Sanch. l. 1. c. 2. Vasq. d. 16. c. 2.*

« 2. Idem valet in prohibitis quidem jure naturali, licitis

(1) Idem dicendum de gaudio sive complacentia. *Vide infrà n. 26 et Hom. Ap. tr. 3. n. 48.* *Edit.*

» tamen in aliquo casu, aut statu, si id pro conditione appo-
» natur; v. gr. occiderem Petrum, si Deus mandaret: suspen-
» derem furem, si essem judex: ducerem uxorem, si liceret,
» si non essem sacerdos, si essem liber à voto: Ratio est,
» quia hæc sub illo statu sunt licita. Rectè tamen monet *Sa*
» *v. Peccatum*, hujusmodi desideria esse periculosa, et vitanda,
» atque, ut ait *Cajet. ibid.*, esse fatuas et diabolicas tentationes;
» *ib. et Laym. l. 1. t. 3. c. 6. n. 10.*

« 3. Etsi idem quidam, ut *Caj. Sal. et Vasq.* universim
» affirment de omnibus jure naturæ, et simpliciter prohi-
» bitis, si conditio impossibilis apposita tollat rationem pec-
» cati ab objecto: ut si dicas, si non esset peccatum, forni-
» carer, cò quòd tunc consensus non videatur ferri in ma-
» lum: probabilius tamen videtur, quod docent *Azor. Sanch.*
» *et Laym.* esse peccatum; eò quòd sit intrinsecè malum;
» nec malitiâ suâ (quæ in consensum circa tale objectum tra-
» heret, nisi Dei lex arceret) exui possit; ideòque voluntas
» feratur in malum. Quod tamen intellige, si efficaciter fera-
» tur; quia, si tantùm sit significatio propensionis naturalis
» in illud objectum, non est peccatum. *Sanch. l. 1. c. 2. n.*
» 25. *Laym. l. 1. t. 3. c. 6. n. 11. C. de Lugo d. 16. n. 377.*

Quæritur igitur, an peccet qui optat aliquod objectum malum sub conditione, si liceret? Distinguendum: Si conditio auferret malitiam objecti, tunc non peccaret saltem graviter. Hoc que accidere potest, non solùm in vetitis de jure positivo, prout si diceres: ederem carnes in quadragesima, nisi Ecclesia prohiberet: sed etiam in vetitis de jure naturali, casu quo objectum posset esse licitum, nempe dicendo: si Deus permitteret, vellem rem illam Titii arripere; nisi essem sacerdos, uxorem ducerem, et similia; ita cum *Bus. ut suprà, Sanch. Dec. l. 1. c. 2. n. 24. Laym. l. 1. tr. 3. c. 6. n. 10. Spor. t. 1. p. 82. n. 18. et alii communiter.* Diximus *saltem graviter*, nam ordinariè hujusmodi desideria non excusantur à veniali, cùm communiter sint periculosa, aut saltem otiosa. Peccaret verò lethaliter, quando conditio non auferret malitiam objecti, nimirùm dicendo: peccarem, si non esset infernus; occiderem inimicum, si ensem haberem; fornicarer, si non essem religiosus, etc. Hoc certum est apud omnes: sic etiam pariter dicunt *Sanch. l. c. n. 23. Spor. n. 20. et Laym. n. 11. cum Adr. et Azor.* peccari in talibus desideriis conditionatis,

quando malitia nequit sejungi ab objecto, putà si diceres : si non esset peccatum, vellem blasphemare, pejerare, mœchari, fornicari, ulcisci, et similia ; quia hæc sunt intrinsecè mala, et nunquam à peccato immunia esse possunt. Unde censet *Laym.* non excusari à culpa gravi, qui deliberata et efficaci voluntate hujusmodi objecta desideraret, quamvis sub conditione, si liceret. Verumtamen satis probabiliter sentiunt *Bon. de matr. d. 4. p. 8. n. 21. cum Valent. et Suar. Pal. t. 1. tr. 2. d. 3. p. 10. §. 3. n. 4. cum Sa, Vasq. Sayr. et Salm. tr. 20. c. 13. p. 6. n. 62. cum Caj. Tap. Sales, etc.* quòd, cùm voluntas desiderat aliquod objectum malum impossibile sub conditione, si liceret, numquam efficaciter in illud consentit, quando enim objectum illud tu optas, dicendo, si liceret, et scis non esse nec posse esse licitum, non verè optas, sed tantùm tuam propensionem ostendis. Aliud verò esset, si optares malum illud objectum non esse prohibitum, quia per se malum est velle inverti ordinem, et legem naturæ, ut rectè dicunt *Salm. l. c. cum aliis.* Et sic conciliari possunt diversæ præfatæ sententiæ.

14. — « Gaudere, et delectari de opere malo, sub condi-
» tione (si liceret), v. g. in prædictis desideriis efficacibus illi-
» citis, quando conditio est possibilis, etsi excusari possit à
» peccato secundùm quosdam DD. si fiat tantùm secundùm
» appetitum rationalem, sive voluntatem (secluso omni alio
» periculo consensûs illiciti, et turpis motûs ; qui tamen, quia
» communiter, et connaturaliter sequitur, vix tutum vide-
» tur in praxi), non potest tamen excusari, si sit delectatio
» voluntaria appetitûs sensitivi, quæ propriè delectatio dici-
» tur, fitque communiter cum aliqua alteratione corporis.
» Ratio discriminis est, quia voluntas potest ferri in objectum
» abstractum à malitia, cùm sequatur intellectum, cujus est
» abstrahere ; appetitus verò, quia sequitur imaginationem,
» non fertur in objectum sub aliqua certa conditione statûs,
» vel temporis apprehensum, sed ut est in se, ideòque talis
» delectatio est de objecto absolutè malo. *Vide Laym. et Bon.*
» *de matr. q. 4. p. 8.*

Veriùs tamen dicendum, quòd adhuc semotâ delectatione appetitûs sensitivi, quælibet delectatio de objecto hìc et nunc intrinsecè malo sit per se illicita, ut tenent *Sanch. Dec. l. 1. c. 2. n. 5. Az. t. 1. l. 4. c. 6. q. 1. Salm. tr. 20. c. 13.*

p. 6. n. 61. Ronc. tr. 2. c. 3. q. 3. et Laym. Suar. ap. Croix l. 5. n. 82. Ratio, quia (ut benè ait *Croix ib.*), quamvis consensus sit conditionatus respectu ad objectum, respectu tamen ad delectationem est absolutus, et cùm delectatio reddat objectum præsens, hìc et nunc tale objectum, cùm sit sejunctum à conditione cohonestante, est simpliciter malum; ergò voluntas delectatur de objecto hìc et nunc simpliciter malo, et ideò non potest à peccato excusari. *Vide dicenda infra n. 24.* Secùs verò dicendum, si quis diceret, delectarer de hoc, si non esset malum, ut rectè aiunt *Salm. ibid. n. 61. cum Az. Pal., et communi.*

ARTICULUS II.

An delectatio morosa sit semper peccatum?

15 *In quo differant desiderium, gaudium, et delectatio? Quid si quis delectatur de nupta, sed non quia nupta?*
16 *Quando delectatio sit peccatum?*
17 *In quo differat delectatio de re mala, et delectatio de cogitatione rei malæ?*
18 *An sit peccatum delectatio circa modum malè operandi?*
19 *An liceat gaudere de effectu bono sequuto ex opere malo?*
20 *Quid si opus fuerit formaliter malum, scil. patratum cum peccato?*
21 *An liceat delectari de malo proximi ad bonum finem?*
22 *An liceat optare mortem filiæ, si non posset nubere ob inopiam, etc. Et an liceat optare sibi mortem ad vitandam vitam nimis duram?*
23 *An liceat conjugibus, sponsis, et viduis delectari de actu conjugii?*
24 *Quid præsertim de sponsis, et viduis?*
25 *An liceat conjugibus delectari de copula, si conjux sit absens?*
26 *Quot peccata committat jactans se de peccato patrato?*
27 *An liceat delectatio de re solo jure positivo prohibita?*
28 *Quid explicandum in delectatione?*
29 *An peccet exercens actionem, ex qua intelligit delectationem carnalem oriturum?*

15. — Prænotandum ante omnia circa pravas cogitationes, aliud esse *desiderium*, aliud *gaudium* et aliud *delectationem morosam*. *Desiderium* est voluntatis actus tempus futurum

respiciens, quo quis deliberatè intendit opus cogitatum, putà fornicationem consummare. Et hoc desiderium dicitur *efficax*, quando quis media suscipit ad ducendum illud ad effectum : *inefficax* verò si non proponit exequi, sed consentit, quod exequeretur si posset, cùm v. g. diceret : *Si possem furari thesaurum Ecclesiæ, furarer.* E contrario *gaudium* respicit præteritum, et est cùm quis sibi complacet de malo opere patrato. *Delectatio morosa* denique respicit tempus præsens, et est quando per imaginationem phantasiæ quis reddit sibi præsens opus peccati, nempe actum fornicationis, et de illa deliberato consensu delectatur, tanquam actualiter fornicaretur, sine tamen desiderio exequendi. Valdè autem probabilis est sententia *Lugonis de Pœn. disp.* 16. *c.* 6. *n.* 347. *Bon. de matr. q.* 4. *p.* 8. *n.* 3. *cum Spor. t.* 1. *p.* 84. *n.* 24. *Laym. l.* 1. *tr.* 2. *c.* 6. *n.* 15. *Az. l.* 4. *c.* 6. *q.* 3. *Tamb. Dec. l.* 10. *c.* 3. *n.* 3. *Pal. tr.* 2. *d.* 2. *p.* 10. §. 14. *n.* 2. item *Vasq. Sayr. Reg. Dian. ap. Salm. tr.* 20. *c.* 13. *p.* 4. §. 1. *n.* 30. (qui contradicunt *ibid. n.* 31. *cum Cajet. Less. Sanch. Ronc. etc*). Hi tenent, quòd si quis delectatur de copula cum nupta, non quia nupta, sed quia muliere pulchra, etc. non contrahit malitiam adulterii ; circumstantia enim adulterii tunc non intrat in delectationem, idcircò tantùm castitas, non justitia lædítur. Et idem dicit probabiliter *Tamb.* si quis affectu venereo, sine desiderio, nuptam aspiciat. Hoc tamen non obstante, valdè mihi placet id quod ait *Holzm. t.* 1. *p.* 316. *n.* 698. nempe, quòd licèt ratione delectationis non sit obligatio explicandi circumstantiam adulterii, est tamen in praxi explicanda ratione periculi proximi concupiscendi (saltem inefficaciter) mulierem illam nuptam, in quod se conjicit qui de ea delectatur. Nulli verò dubium committi adulterium, quotiescumque habeatur gaudium seu complacentia de copula habita, vel desiderium de copula habenda cum conjugata, quia tunc voluntas amplectitur totum objectum pravum cum omnibus suis circumstantiis, nec ab illis præscindere potest, ideòque castitatem, et justitiam lædit. Item si quis delectetur de copula sodomitica. Item, si persona, quæ delectatur, sit voto castitatis obstricta, etiam contra votum peccat. Hæc sunt certa cum *Tamb. Dec. l.* 10. *c.* 3. *ex n.* 2. apud omnes.

16. — « Resp. Si terminetur ad cogitatum opus malum

» secundùm se, est peccatum mortale, vel veniale, prout » ipsum opus mortale, vel veniale est. Ita commun. ex » *D. Th.* 1. 2. *q.* 74. *art.* 8. *concl.*

17. — « Dixi, *secundùm se* : quia si delectatio sit tantùm » de ipsa cogitatione, non autem de opere, non est peccatum, » quia sicut cogitatio v. g. de rebus obscœnis, in ordine ad » docendum vel concionandum, etc. bona est; cogitatio autem » de iisdem rebus ex curiositate est mala venialiter : ita » consequenter delectatio de tali cogitatione tamquam objec- » cto, non est mala, sed quandoque bona, quandoque ve- » nialiter mala. »

Alia igitur est delectatio de opere malo, ita ut opus malum sit objectum delectationis, quæ semper est mala; alia est delectatio de cogitatione objecti mali, ita ut non opus malum, sed ipsa cogitatio de opere sit per se objectum delectationis. Et hæc vel potest esse bona, si adsit justa causa cogitandi, v. g. causâ studii, consultationis, etc. cum abominatione objecti; vel potest esse venialiter mala, si fiat ex curiositate, etc., vel potest esse aliquando etiam graviter mala, si adsit periculum proximum consensûs. Ita *S. Thom.* 1. 2. *quæst.* 74. *art.* 8. ubi ait : *Sic igitur aliquis de fornicatione cogitans, de duobus potest delectari. Uno modo de ipsa cogitatione, alio modo de ipsa fornicatione cogitata.... cogitatio autem ipsa secundùm se non est peccatum mortale, immò quandoque est veniale tantùm, putà cùm aliquis inutiliter cogitat de ea; quandoque autem sine peccato omninò, putà cùm aliquis utiliter de ea cogitat, sicut cùm vult de ea prædicare, vel disputare, etc.* Dicit autem esse mortale, quando *quis cogitans de fornicatione delectatur de ipso actu cogitato.* Et communiter S. Doctorem sequuntur *S. Ant. Less. Sanch. Bon. cum Salm. tr.* 20. *c.* 13. *p.* 3. *n.* 27.

18 — « Similiter nec peccatum erit, si delectatio versetur » circa modum malè operandi, non circa ipsum opus malum : » quo modo sine peccato sæpè nos delectant fabulæ, comœ- » diæ, bella, homicidia, fraudes, furta, lapsus hominis, » v. g. ex equo, etc. non secundùm se, sed modus furandi, » rapiendi, artificiosus, et industrius, modus cadendi inopi- » natus. *Laym. l.* 1. *t.* 3. *c.* 6. *n.* 3. » (*ita Sanch. Bon. Azor. Pal. et Salm. ibid. p.* 4. §. 1. *n.* 39. *communiter.*)

Unde resolves :

19. — « 1. Licitum est gaudêre, et delectari morosè de » effectu bono, secuto ex opere malo : quia tunc delectatio » non est de objecto malo.

« 2. Si talis effectus sit secutus ex opere secundùm se » quidem malo, hìc tamen et nunc culpâ vacante, ut v. g. » quia factum est in somno, amentia, ebrietate, inculpabili » ignorantia, tunc etiam de ipso actu licêre aliquando de- » lectari, non quidem secundùm se, sed ut est causa talis » boni effectûs, docet *Less. l. 4. c. 3. n. 105. et 106. ex* » *Vasq. 1. 2. d. 115. c. 2.* v. g. de solutione naturæ facta in » somno. Ratio est quia objectum delectationis istius non est » malum. *Vide Bon. de matr. q. 4. p. 8. Sanch. l. 1. mor. c.* » *2. n. 18. C. de Lugo de pœn. dis. 16. n. 389.* Imò addunt, » licêre aliquando desiderare (affectu simplici, et inefficaci de- » siderio) ut tale quid fiat sine culpa ; v. g. ut in somno eve- » niat naturæ solutio, ob finem bonum ; dummodò deside- » rium non sit tam intensum, ut tale quid probabiliter cau- » set : neque sit periculum consentiendi in talem voluptatem. » Ratio est, ajunt, quia objectum hujus desiderii, aut gaudii » non est malum. *Vide Less. et Bon. l. c.*

20. — Quæritur igitur I. An liceat delectari de opere malo, ob bonum effectum inde secutum ? Distingue : Si opus fuerit formaliter malum, nempe quia cum peccato patratum fuit, peccat qui de illo delectatur, etiamsi delectetur de opere malo, non ut peccato, sed ut causa effectûs secuti. Ita omninò tenendum cum *Sot. Tap. Ronc. et Salm. tr. 20. c. 13. p. 5. §. 1. n. 47.* (*contra Vasq. Less. Pal. Bon. ibid.*). Si verò opus malum patratum fuit sine peccato, sentiunt *Less. et Vasq.* quibus adhæret *Bus.* licitum esse de illo delectari, non per se, sed ut causa boni effectûs. Sed verius tenendum est oppositum cum *Sanch. Dec. l. 1. c. 2. n. 16. Cont. Tourn. de pecc. part. 1. cap. 4. art. 2. q. 5. cum Azorio, Croix l. 5. n. 91. Ronc. tr. 2. c. 3. q. 4. r. 2. et Salm. ibid. §. 2. n. 49.* Ratio, quia licèt actio non fuerit peccaminosa, fuit tamen objectivè mala ; et hoc, ut rectè notant *Salm. ibid. n. 50. Ronc. et Croix*, in dubium non videtur ampliùs revocandum post prop. 15. damnatam ab *Innoc. XI.* quæ dicebat : *Licitum est filio gaudêre de parricidio parentis à*

se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex hæreditate consecutas. Nec obstat doctrina *S. Th. in* 4. *dist.* 9. *q.* 1. *art.* 4. *q.* 1. *ad* 5. ubi S. Doctor dicit : *Si autem placeat* (id est nocturna pollutio, de qua loquitur) *ut naturæ exoneratio vel allevatio, peccatum non creditur.* Et eum sequuntur *Nav. Less. Sa, Sanch. et ipsi Salm. tr.* 20. *c.* 13. *p.* 5. §. 2. *n.* 52. *cum communi.* Nam rectè dicunt *Sanch. n.* 18. *Salm. ibid. n.* 53. *et Ronc. l. c.* intelligendum esse *S. Th.* loqui de pollutione purè naturali, quæ naturaliter provenit à natura se exonerante ; et ideò, cùm illa non sit objectivè mala, licet sibi complacêre, non quidem de delectatione ex ea causata, sed de exoneratione ob illam obtenta. E contrario non licebit delectari de opere objectivè malo, nimirùm de pollutione nocturna, quæ evenerit ex tactu, seu ex turpi somnio, quia tunc fuisset hæc objectivè mala. Secùs, ajunt *Salm. ibid. n.* 54. si venerit ex moderato cibo, aut ex studio utili etc., quia tunc pollutio etiam esset naturalis, et liceret de ea habita delectari, modò absit commotio spirituum. Sed hoc mihi non placet.

In quocumque casu tamen licet, per se loquendo, cuique delectari, non de causa, sed de effectu secuto, nempe de exoneratione causata à pollutione, etiam voluntaria ; vel de consecutione hæreditatis ob homicidium, modò causa detestetur. Dixi *per se loquendo ;* nam hujusmodi delectationes aliquando non carent periculo, ut rectè dicunt *Ronc. l. c. resp.* 1. *in fin. Salm. loc. cit.* §. 1. *n.* 46.

21. — Quær. II. An liceat delectari de malo proximi ob bonum finem? Prænotandæ hìc sunt duæ prop. damn. ab eod. *Innoc. XI.* Prop. 13. dicebat : *Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari, et de illius morte naturali gaudère, illam inefficaci affectu petere, et desiderare, non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum.* Prop. 14. *Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis ; quia nimirùm obventura est pinguis hæreditas.* Hæ propositiones justè quidem proscriptæ fuerunt, quia secundùm charitatis ordinem, vitam proximi cuicumque nostro temporali emolumento præferre tenemur. Non damnandus tamen, qui gaudet de effectu secuto, scil. de hæreditate obtenta ex morte alterius, si non gaudet de

causa, hoc est de morte : licèt materia sit periculosa, ut mox suprà diximus cum *Salm. et Ronc.*

Licitum est autem gaudêre de malo proximi, ob majus bonum illius, vel innocentis, nempe si delector de proximi infirmitate, et etiam de morte ut sic desistat à peccatis, à scandalis, etc. ut benè ajunt *Cont. Tourn. de char. sect.* 7. *punct.* 2. *Ronc. ib. cum Bon. Reg. et Salm. tr.* 20. *c.* 13. *p.* 5. §. 1. *n.* 43. *cum Nav. Bon. Tol.* etc. Idque expressè docet *S. Thom.* 3. *Sent. dist.* 30. *q.* 1. *art.* 1. *ad* 4. ubi ait : *Unde, quia charitas ordinem habet, et plus debet diligere quisque se quàm alios, et propinquos quàm extraneos... Potest aliquis, salvâ charitate, optare malum temporale alicui, et gaudêre, si contingit; non in quantùm est malum illius, sed in quantùm est impedimentum malorum altêrius, quem plus tenetur diligere, vel communitatis, vel Ecclesiæ.* Item scribit *S. Gregorius : Evenire plerùmque potest, ut, non amissâ charitate, et inimici nostri ruina lætificet, et rursùs ejus gloria sine invidiæ culpa contristet; cùm et, ruente eo, quosdam benè erigi credimus, et proficiente illo, plerosque injustè opprimi formidamus. Mor. l.* 22. *c.* 22. Hoc tamen semper intelligendum, servato ordine charitatis, nempe quando malum quod evitatur, præponderat vel coæquat malum proximo optatum. Sic pariter aliqui opinantur, et adhærent *Salm. ibid. n.* 44. *et Ronc.* posse patrem optare mortem filii, si timet ex ejus flagitiis dehonestandam esse familiam. Licitum est autem gaudêre de malo temporali personæ privatæ ob bonum temporale commune, ut *Less. l.* 2. *c.* 47. *n.* 21. *Ronc. ibid. cum S. Thom. ut suprà, et Salm. cit. n.* 44. *cum Tol. etc.* Hinc licet etiam gaudêre de supplicio malefactoris, ad exemplum aliorum. Et quod dictum est de delectatione, dicendum pariter est de desiderio, ut *Salm. ibid. n.* 45. *in fin.*

22. — An liceat sibimet mortem optare, ad vitandam vitam nimis duram causâ infirmitatis, sævitiæ viri, mendicitatis, et similium? Negant *Salm. ibid. n.* 46. *cum Nav. Abul. et Reg.* Ratio, quia non licet velle mortem ob effugienda aliqua mala minoris momenti. Sed non improbabiliter affirmant *Pal. tr.* 6. *d.* 4. *p.* 1. *n.* 11. *Viva in prop.* 14. *Inn. XI. n.* 3. *Felix Pot. de* 1. *præc. n.* 298. item *Sotus, Gran. Sancius, et Trull. apud Bus. l.* 3. *n.* 30. *vers.* 2. *Licet, in fin.* casu quo vita tam molesta æstimaretur durior ipsâ morte. An autem licet matri

optare mortem filiæ, eò quòd filia ob deformitatem, vel inopiam nequit nubere, vel quia ob illam mater malè tractatur à viro? Affirmant *Azor. 1. p. l. 3. c. 12. qu. 2. Pal. tr. 6. d. 4. p. 1. n. 11. et Bon. de char. d. 3. q. 4. p. ult. n. 7.* Ratio, quia tale desiderium non tam est de malo, quàm de bono inde secuturo. Sed id rectè rejiciunt *Salm. tr. 20. c. 13. p. 5. §. 1. n. 46. et Ronc. p. 18. q. 4. r. 1.* Ratio, tùm quia numquam licet ob bonum temporale mortem proximi optare (hocque videtur non dubitandum cum *Ronc.* post proposit. damn. 13. et 14. suprà relatas): tùm quia malum matris non præponderat malo filiæ optato.

23. — « 3. Non est peccatum, saltem mortale, si conjuges » delectentur appetitu tantùm rationali de actu conjugii præ- » terito, futuro, vel possibili, respectu compartis præsentis, » vel absentis. Item si sponsus desideret copulam futuram, aut » de ea delectetur; vel vidua de præterita. Ratio est, quia hi » actus habent objectum licitum.

« Dixi, *appetitu rationali;* quia si sponsus, aut vidua volun- » tariè consentiat in delectationem sensitivam, et carnalem » (quæ ex recordatione copulæ futuræ, aut præteritæ natura- » liter oritur), mortaliter peccat, ut docent *Less. l. c. t. 2. c.* » *6. n. 120. Bon. Tann. Pal. Vide Dian. t. 3. misc. resp. 2.* » *contra Med.* etc. Quia verò ad supradictam voluntatis oble- » ctationem, sensitiva et carnalis ut plurimùm, immò etiam » periculum consensûs in fornicationem consequitur, oblecta- » tionem illam voluntatis in praxi vix locum habere, saltem » in vidua, et sponsis; inter conjuges tamen, modò periculum » pollutionis absit, etiam sensitivam, et veneream delectatio- » nem non esse mortale, docent *Fill. Bon. de matr. q. 4.* » *Sanch. Less. loc. cit. d. 1. et Dian. t. 3. misc. r. 36.* tùm quia » status matrimonii hæc excusat, utì etiam tactus impudicos, » solius voluptatis causâ institutos; tùm quia hæc tendunt per » se ad opus conjugale, licèt per accidens opus non exerceatur.

24. — Duo hìc quæruntur multùm scitu necessaria: Quær. I. An sponsis, et viduis liceat delectatio de copula futura, vel præterita? Respondet *Busemb.* quòd licet ipsis delectari, modò delectentur appetitu rationali, non autem carnali. (At rectè addit in praxi, vix hoc posse admitti, cùm delectatio carnalis ut plurimùm rationali adnectatur.) Hanc tenent etiam *Salm. tr. 20. c. 13. p. 6. n. 57. et 58. cum Nav. Caj. Val. Bon.*

etc. dicentes licêre sponsis gaudêre non de copula ut præsenti, sed de futuritione copulæ. At, etiam secluso periculo delectationis sensitivæ, veriùs dicendum cum *Holz. t. 1. p.* 518. *n.* 701. *Ronc. tr.* 2. *c.* 3. *q.* 5. *et Sanch. ac Vasq. Azor. Laym. Pal. Dian. etc. apud Salm. ibid. n.* 56. quamcumque delectationem voluntatis in sponsis, et viduis de copula futura, vel præterita esse malum. Ratio, quia delectatio reddit sibi objectum præsens; et ideò, semper ac objectum præsens hìc et nunc est malum; cùm absit hìc et nunc conditio cohonestans matrimonii, mala etiam est omnis actualis delectatio de illo. Aliud dicendum cum *Ronc.* de desiderio, quo sponsus vult copulam futuram; hoc enim licet, quia, cùm voluntas fertur in objectum futurum, potest illud desiderare sub conditione, quâ objectum licitum erit. At quia in tali desiderio adest etiam periculum delectationis, idcircò valdè hortandi sunt sponsi, ut sedulò à se avertant hujusmodi turpes cogitationes.

25. — Quær. II. An conjugibus liceat delectari de copula, etiamsi alter conjux sit absens? Negant *Salm. de matr. c.* 15. *p.* 6. *n.* 90. *cum Nav. Sa, Ronc. etc. apud Croix l.* 6. *p.* 3. *n.* 337. quando delectatio habeatur cum commotione spirituum; quia dicunt talem commotionem non esse conjugibus licitam, nisi ordinetur ad copulam. Sed *Ronc. et Salm.* non congruenter loquuntur, nam ipsimet *Salm.* admittunt *ibid. n.* 84. *et Ronc. tr.* 12. *p.* 296. *q.* 6. *r.* 11. *cum S. Anton. Conc. Dian.* (et est communis, ut dicemus alibi de *matr. l.* 6. *n.* 933.) quòd tactus impudici (qui certè nequeunt ut plurimùm esse sine commotione) inter conjuges, absente periculo pollutionis, sint liciti, saltem non graviter illiciti, etiamsi ob solam voluptatem capiantur, et ad copulam minimè ordinentur. Ideò ajo, cur non est idem dicendum de delectatione? Quare verè probabilem censeo sententiam *Bus.* quæ dicit licitum esse conjugibus delectari, etiam carnaliter de copula habita, vel futura, semper ac absit periculum pollutionis. Ratio est, quia (prout dicunt *Salm. tr.* 9. *c.* 15. *p.* 6. *n.* 84. loquendo de tactibus impudicis) ipse status matrimonii hæc omnia licita reddit; aliàs status matrimonialis nimiis scrupulis esset obnoxius. Hanc sententiam tenent, præter *Fill., Bon. Sanch. Less. et Dian. cum Bus. ut suprà num.* 23. *in fine, S. Anton. p.* 1. *tit.* 5. *c.* 1. §. 6. *Cajet.* 1. 2. *q.* 74. *art.* 8. *ad* 4. *Conine. d.* 34.

dub. 11. concl. 1. Croix l. 6. p. 3. num. 337. cum Gerson. Suar. Laym. et aliis plurimis; item *Vasq. Aversa, etc. apud Salm. ibid. n. 89. et 90.* qui probabilem putant. Et favet *D. Thom. q. 15. de malo art. 2. ad. 17.* ubi dicit quòd conjugibus, sicut copula est licita, ita et delectatio de illa.

26. — Ultimò hìc notandum cum *Salm. tr. 20. c. 13. p. 7. n. 65. et 66. cum Lug. Caj. Nav. Pal. Dic. etc.* quòd, si quis se jactet de peccato gravi à se verè patrato, debet explicare in confessione etiam speciem peccati; quia tunc communiter jactantiæ additur complacentia de peccato facto, quæ sumit eamdem speciem peccati. Secùs autem, si jactantia sit de peccato ficto.

27. — « 4. Delectatio morosa, de rebus solo jure positivo » prohibitis, non est illicita, modò non fiat sub ratione pro- » hibitionis : v. g. si Carthusianus, vel alius die jejunii se » oblectet de cogitato esu carnium, quia non est de opere » malo, cùm lex tantùm vetet comestionem externam. *Laym.* » *l. 1. t. 3. c. 6. n. 9. Less. l. 4. c. 3. d. 15. n. 111. et 113.* » (*Et ita tenendum cum Salm. ibid. p. 4. §. 2. n. 57, et 58. Pal. Vasq. Sanch. Less. communiter, et Ronc. tr. 2. c. 13. q. 3. r. 11. quidquid dicat Croix l. 5. n. 81. Non licet autem delectari de missa ob oblivionem relicta, et simili; quia omissio est objectivè mala, ut Ronc. ibid. q. 3. cum Azor. et Sanch.*)

28. — « 5. Qui delectationem morosam mortalem confite- » tur, addere debet circumstantias operis, de quo fuit de- » lectatio : v. g. in materia iræ, an fuerit de occidendo fra- » tre, an alio; uno, an pluribus : in materia carnis, an de » conjugata, moniali, consanguinea. Quod tamen limitant » *Azorius, Sa, verb. Luxuria, Salas t. 7. tr. 13. d. 16. s.* » *6. n. 59.* etc. si delectatio feratur in objectum apprehensum » secundùm totam suam malitiam, non autem si tantùm se- » cundùm partem, v. g. in fœminam apprehensam, ut non » suam, non tamen, ut alteri nuptam, vel ut monialem : » tunc enim probabile esse ajunt, delectationes tales reduci » ad speciem simplicis fornicationis. Ita etiam *Fill. Less. Bon.* » *Dian. Pal. Vide Lugo d. 16. n. 363.* Aliud est de ipso opere » externo, quod semper fertur in objectum secundùm totam » suam malitiam : aut etiam desiderio efficaci, quod fertur » in opus externum, secundùm se, et ut est à parte rei; ac » proinde est ejusdem cum illo speciei; ideòque ejus cir-

» cumstantiæ semper fatendæ sunt. *Vide auct. cit.* » (*Vide dicta n.* 15.)

29. — « Resp. 2. Si quis sine causa, et necessitate actionem » exerceat, ex qua intelligit, delectationem carnis naturaliter » orituram (v. g. ex curiositate legit, vel audit turpia), tamen » sine directa intentione, et sine periculo consensûs, peccat » venialiter; si verò justam causam habeat, nihil peccat. » (*Vide infrà in* 6. *præc. l.* 4. *n.* 482. *v.* 6. *Si pollutio.*)

« Quæres, An voluntas delectationem carnalem positivè » reprimere teneatur?

« Resp. 1. Si voluntas plenè eam advertens, negativè, et » permissivè se habeat, ita ut nec approbet, nec repellat, » dummodò id non permittat ex ipsius delectationis complacentia, nec periculum sit ulterioris consensûs, probabile » est, quod docet *Cajet. et Sanch.* 1. *mor. c.* 12. non peccare » mortaliter : tùm quia non consentit in delectationem : tùm » quia moraliter est impossibile, omnes illos motus evitare : » tùm quia ex justa causa illos licet permittere, etiam secundùm adversarios.

« Resp. 2. In praxi tamen verius videtur, quod docent » *Vasq. Azor. Lessius, Becan.* 1. 2. *t.* 2. *q.* 5. *c.* 5. sine justa » causa eis non resistere, esse mortale : quia ferè semper » voluntas est exposita periculo consensûs; et contrarium » credere, est nimia suî confidentia, et præsumptio. Moderatè *Laym.* utramque sententiam probabilem fatetur, et ait » delectationem videri mortalem, nisi saltem actum simplicis » displicentiæ circa illam elicias : et si efficaciter animum ad » alia divertere negligas, cùm facilè possis, et speres, te tali » modo posse depellere. *Vide Laym. l.* 1. *t.* 3. *c.* 6. *n.* 3. » (*Vide fusè dicta supra hoc puncto lib.* 2. *n.* 7.)

DUBIUM III.

DE DISTINCTIONE PECCATORUM.

ARTICULUS I.

Quæ peccata distinguantur specie?

30 *Quomodò peccata differant specie quoad materiale, et quomodò quoad formale peccati?*

31 *Ex quotuplici radice desumatur diversitas specierum?*
32 *An peccata specie distinguantur ex oppositione ad virtutes, vel ex diversitate objectorum?*
33 *An ex præceptis diversis peccata specie distinguantur?*
34 *An peccatum ex objecto levius possit excedere gravitatem peccati superioris speciei?*

30. — « Resp. Peccata, quoad materiale, sive entitatem » positivam, specie distinguuntur ex objectis formalibus, et » circumstantiis speciem variantibus, quatenùs eæ objecti » formalis rationem habent; quoad formale autem proximè » distinguuntur ab oppositis formis, sive rectitudine virtu- » tis, quâ privant, remotè autem, et fundamentaliter ex » objectis. Ita *Trull. d. 4. de pecc. d. 1. q. 2.* Ratio primæ » partis est, quia omnes actus specie distinguuntur ex ob- » jectis, peccata autem quoad materiale, dicunt ipsos actus. » Ratio secundæ partis, quia privationes proximè distin- » guuntur specie à formis, quibus privant, sed peccata for- » maliter sunt privationes rectitudinum oppositarum. Ratio » tertiæ partis, quia rectitudo virtutis specificatur proximè » ex objecto: ergò privatio rectitudinis ex eodem remotè.

Unde resolves:

31. — « Peccata specie differunt, non tantùm quæ diver- » sis virtutibus, sed etiam quæ eidem opponuntur extremè, » ut prodigalitas, et avaritia: vel ratione diversæ difformi- » tatis, id est, quæ adeò diversâ ratione, et malitiâ ejus- » dem virtutis materiam attingunt, ut quantùm est ex na- » tura ejusdem peccati, non sit eadem facilitas, moraliter » loquendo, neque propensio utrumque peccatum commit- » tendi; qualia sunt homicidium, furtum, adulterium, de- » tractio.

Docet *Trid. sess. 14. c. 5.* circumstantias illas in confessione explicandas esse, quæ speciem peccati mutant. Hinc quær. 1. ex quotuplici radice desumatur distinctio specifica peccatorum? Resp. cum *Bus.* et sententia communiori, sumi ex duplici radice, nempe I. Ex oppositione ad diversas virtutes. II. Ex diversa difformitate contra eamdem virtutem, prout accidit in perjurio, et violatione voti, sive blasphemia; licèt

enim hæc peccata sint contra eamdem virtutem religionis, specie tamen sunt diversa. Quoad hanc secundam radicem consentiunt doctores.

32. — Sed quoad primam, scil. ex oppositione ad virtutes, quæstio magna est inter *S. Th. et Scotum*, an distinctio specifica proximè sumatur ab objectis diversis peccatorum, vel à diversis virtutibus, quibus peccata opponuntur? *S. Th. 1. 2. q. 72. art. 1. Salm. tr. 20. c. 12. p. 1. n. 1. et 2. et alii* tenent proximè dusumi ab objectis specie diversis. Ratio *S. Th.* ut ait *art. 6. ad 2. quia peccatum non habet speciem ex parte aversionis..., sed ex parte conversionis, secundùm quod est actus quidam. Scotus* verò cum *Bus.* hic, et *Bec. Val. Bon.* tenent distinctionem specificam desumi à virtutibus, quibus opponuntur peccata; quia peccatum, formaliter sumptum, consistit in oppositione ad virtutem, quâ privat. Utraque sententia est probabilis, et utraque reverà in idem coïncidit, ut benè dicunt *Salm. cit. n. 2.* Sed secunda, distinguendo peccata per oppositiones ad virtutes, planior est et facilior, ut rectè fatetur *Tapia*, quamvis Thomista. Advertit tamen *Ronc. tr. 20. de pecc. c. 2. q. 1.* quòd, licèt peccata commissionis distinguantur ex virtutibus oppositis, ut ipse tenet; peccata verò omissionis omninò distinguuntur per oppositionem ad objecta, sive ad actus quibus privant; prout omittere sacrum, et jejunium, sunt peccata specie diversa contra obedientiam Ecclesiæ debitam; quia sacrum et jejunium sunt objecta specie diversa.

33. — Denique quær. 2. an ex diversis præceptis peccata specie distinguantur? Affirmant *Nav. Gran. Tamn. etc.* sed dicendum cum *S. Th. 1. 2. qu. 72. art. 6. ad 2. Cajet. Val. Azor. Laym. Con. Pal. Bonac. Ronc. l. c. Croix l. 4. n. 47. Salm. ibid. p. 2. n. 5. et 6. ex communi*, quòd, si præcepta distinguantur tantùm ex parte legislatorum (ut est in furto, quod prohibetur lege divinâ, et humanâ) minimè inducunt distinctionem specificam peccatorum; quia diversitas legislatorum non efficit præceptum esse formaliter diversum, sed tantùm materialiter. Secùs tamen, si præcepta distinguantur ex parte motivi ad prohibendum, quia tunc diversæ virtutes læduntur; prout si quis frangeret jejunium præceptum ab Ecclesia, et ad quod voto simul ipse se obstrinxerit; tunc

enim læderet temperantiam, ex qua Ecclesia jejunium imperat, et religionem, ex qua Deus præcipit vota observari.

Ad agnoscendum verò quandonam leges sint conditæ ad diversos fines, dicunt *Salm. tr.* 20. *c.* 12. *p.* 2. *n.* 9. videndum si præceptum humanum trahat actum ad specialem aliam virtutem, sive ad oppositionem cum alia speciali virtute. Hinc infertur: I. Si quis occidit sacerdotem, non solùm peccat contra justitiam, sed etiam contra religionem, ex cujus motivo Ecclesia vetat sacerdotis læsionem. Infertur II. sacerdos beneficiarius omittens officium divinum, committit unum peccatum contra religionem, non autem contra justitiam, si velit restituere fructus beneficii, quia ex eodem motivo religionis Ecclesia præcipit recitationem ei, qui est sacerdos, et est beneficiarius, qui ex justitia tenetur tantùm non facere fructus suos; ita *Azor. Trull. Dian. etc. cum Salm. ibid. n.* 12. *contra Suar. Laym. et Bonac. Vide dicenda l.* 5. *n.* 145. *Qu. I.*

34. — Quæritur hìc 3. an peccatum ex objecto levius possit ratione circumstantiæ excedere gravitatem peccati superioris speciei? Negant *Durand. Vasq. et alii;* sed affirmat probabiliùs *S. Th.* 2. 2. *qu.* 10. *art.* 3. *ad* 1. ubi ait: *Nihil prohibet peccatum, quod est gravius secundùm suum genus, esse minùs grave secundùm aliquas circumstantias.* S. Doctorem sequuntur *P. Conc. t.* 10. *p.* 524. *n.* 6. item *Caj. Suar. Azor. Pal. etc. cum Salm. ibid. p.* 4. *n.* 22. *et aliis communiter;* quia licèt regulariter gravius peccatum est illud, quod perfectiori virtuti opponitur, ut dicit *S. Th.* 1. 2. *qu.* 73. *art.* 4. Attamen, cùm gravitas peccati superioris speciei sit finita, ideò, etsi physicè non possit excedi à malitia peccati speciei inferioris, potest verò moraliter. Hinc sodomia, et bestialitas sunt graviora peccata, quàm perjurium, ut docet *S. Th.* 2. 2. *q.* 154. *art.* 3. *cum Salm. ibid. in fin.* Et ideò regula prædicta metiendi gravitatem peccati ex oppositione ad superiorem virtutem currit tantùm, quando peccata sunt maxima contra unamquamque virtutem, non autem quando comparatio fit maximi peccati ad minimum.

An autem circumstantiæ speciem tantùm aggravantes sint confitendæ, nimirùm gradus incestûs, quantitas furti, tempus durationis peccati? *Vide dicenda de sacr. pœn. l.* 6. *cx num.* 467.

ARTICULUS II.

Quæ peccata distinguantur numero ?

35 *Vide omnia quæ super hoc puncto dicuntur à* Busemb.
36 *Ex quibus radicibus desumatur distinctio numerica? De prima radice, quæ est* multiplicitas actuum moraliter interruptorum.
37 *Et I. Quomodò interrumpantur* actus interni *circa peccata* cordis?
38 *Quomodò circa peccata* oris, et operis ?
39 *An malum propositum interrumpatur per diuturnum tempus ?*
40 *Quid si tamen voluntas permaneat in aliquo effectu ?*
41 *II. Quomodò interrumpantur, aut uniantur* actus externi?
42 *An explicanda omnia media apposita ad peccandum?*
43 *Quid si quis ab initio voluerit tangere, sed postcà fornicetur ?*
44 *Quid si quis centenis vicibus interpolatim furetur aureum ex intentione ab initio furandi centum? et quot sacrilegia committat celebrans tres missas in mortali in die Nativitatis Domini?*
45 *De secunda radice, quæ est* diversitas objectorum totalium.
46 *Illationes hujus radicis.*
47 *Qu.* 1. *Quot peccata committit qui eodem actu blasphemat* 12 *apostolos?*
48 *Qu.* 2. *Quot si quis detrahit vel conviciatur aliquem diversis contumeliis?*
49 *Qu* 3. *Quot si quis detrahit alicui coram pluribus ?*
50 *Qu.* 4. *Quot si quis negat plures articulos fidei? Qu.* 5. *Quot si quis optat diversa mala inimico? Qu.* 6. *Quot si confessarius in mortali plures absolvat? Quid si sacerdos pluribus Eucharistiam ministret? Quid si sacerdos projiciat breviarium in mare, prævidens se reddi impotentem ad recitandum ?* (*De hoc vide dicenda l.* 5. *n.* 149.)

35. — « Resp. Numero distinguuntur duobus modis: 1. Ex « diversis objectis numero totalibus, non materialiter, et » physicè tantùm, sed etiam formaliter, et moraliter di» stinctis. 2. Per interruptionem actuum moralem. *Fill. tr.* » 21. *c.* 8.

» Dico, *moralem;* quia etsi ad distinctionem numericam » physicè sufficiat quævis interruptio, in ordine tamen ad » confessionem non multiplicantur, nisi moraliter multi

» sint, quia, sicut in confessione actus moralis, ita etiam
» multiplicatio, et distinctio moralis attendi debet.
» Porrò actus moraliter interrumpuntur, ita ut nec virtua-
» liter nec interpretativè manêre censeantur : 1. Per contra-
» riam voluntatem, et propositum. 2. Per cessationem
» ab actu voluntariam et liberam. 3. Per cessationem invo-
» luntariam et naturalem, sive ea fiat per somnum, sive
» per distractionem ad alia. Per somnum quidem, quia cùm
» in illo cesset usus rationis, non continuatur actio libera,
» et moralis : per distractionem verò quia per illam prior
» cogitatio fit involuntaria, ideòque si ad eam redeatur, fit
» voluntaria, et moraliter multiplicatur. Ita *Vasq. etc.* Quæ
» sententia, etsi in peccatis externis tenenda sit, in internis
» tamen non habet locum secundùm *Fill. tr.* 21. *c.* 8. *n.* 517.
» Ratio est, quia etsi per hanc interruptionem physicè actus
» multiplicetur, non tamen moraliter : quia hoc ipso, quòd
» animus involuntariè distrahitur, remanet interpretativè
» prior voluntas, cùm non sit retractata, aut aliter inter-
» rupta. *Vide etiam Bald. d.* 21 *n.* 3.

Unde resolves :

» 1. Unum numero peccatum committit, qui uno actu
» odii, vel detractionis fertur in 10 homines; qui uno ictu
» duos occidit ; qui uno actu vult omittere officium horarum
» per mensem, jejunium per quadragesimam. Quia, etsi
» hæc objecta physicè sint plura, sunt tamen unum mora-
» liter, et formaliter, quatenùs in uno actu hìc et nunc con-
» junguntur. Ita *Nav. Fill. Bon. d.* 2. *q.* 4. *p.* 1. *contra Azor.*
» *Vasq.* etc. qui satis probabiliter dicunt esse peccata di-
» stincta. Verùm sive 10 peccata dicas, odisse v. g. 10 ho-
» mines, sive unum, parùm refert, cùm unum hoc illis de-
» cem æquivalcat, proindeque objecti gravitas in confessione
» exprimenda sit, quippe quæ actum in suo esse individuali
» constituit, ut notant *Fill. Bon. Suar de pœn. s.* 22. *s.* 5.
» *n.* 36.
» 2. Actus voluntatis internus sæpiùs interruptus, et re-
» petitus, licèt physicè sit multiplex, moraliter tamen est
» unum numero peccatum, in ordine ad confessionem, si

» consumetur in opere aliquo externo, per eum intento, » et causato, aut etiam in pluribus actibus externis sibi in- » vicem subordinatis, ad eundem finem. Hinc v. g., qui fu » ratur bibliothecam per totam noctem, etsi sæpiùs voluntа- » tem furandi renovet, unum furtum; et qui ad occiden- » dum alium pergens, sæpè voluntatem renovat, unum ho- » micidium committit. Ratio est, quia est una actio externa, » ab internis intenta, et causata, in qua internæ omnes com- » plentur, et moraliter uniuntur. *Vide Bald. d. 21. n. 4.*

5. Actiones externæ, licèt numero distinctæ, ad eum- » dem tamen finem, et actum principalem relatæ, modò » non habeant distinctam ab illo malitiam, non distinguun- » tur ab ipso fine, et actu principali, moraliter loquendo, et » in ordine ad confessionem. Hinc oscula, tactus, verba » impudica, etc. copulam carnalem præcedentia, imò etiam » comitantia, et subsequentia, tanquam complementa, et » appendices operis, unum numero peccatum sunt, ut do- » cent *Nav. c. 6. n. 17. Az. l. 4. qu. 6. Fill. etc.* Ratio est, » quia sunt vel initia, vel partes, vel complementa, et ap- » pendices operis, ejusdem actûs humani, et objecti, in quo » omnia prædicta moraliter uniuntur.

» Dixi, *complementa;* quia si similes actus non sint ini- » tia, vel partes copulæ subsecuturæ, aut ex actu præte- » rito ex natura rei non consequantur, distinguuntur nu- » mero, ut v. gr. si quis de fornicatione glorietur : proin- » deque illi in confessione explicandi sunt separatim, non » autem priores, ut docet *Suar. t. 4. de pœn. d. 22. s. 5.* » *n. 26 - 27.* »

36. — Ad intelligentiam hujus tam difficilis materiæ de numerica distinctione peccatorum, circa quam valde DD. laborant, et valde dissentiunt, ut clariùs intelligantur omnia quæ à *Busemb.* dicta sunt, prænotandum constare ex Trid. non solùm in confessione species peccatorum esse ex- plicandas, sed etiam numerum, cùm *Sess. 14. can. 7.* sic doceat : *Si quis dixerit in sacramento pœnitentiæ necessa- rium non esse jure divino confitêri omnia, et singula peccata mortalia, anathema sit.* Hinc videndum, ex quibus radicibus desumatur distinctio numerica peccatorum? Respondetur desumi ex duabus radicibus, nempe 1. ex *multiplicitate actuum moraliter interruptorum,* et in hoc omnes conveniunt, II.

ex *diversitate objectorum totalium*, quamvis de hac radice alii dubitent, ut infrà videbimus *n.* 45. Et I. loquendo de prima radice, dubium magnum est, quandonam actus voluntatis moraliter interrumpantur? Et hìc ad clariorem intelligentiam distinguendi sunt actus *interni* interrupti, ab actibus *externis*.

37. — Et I. Quoad actus *internos* distinguere insuper oportet peccata *cordis* à peccatis *oris* et *operis*. Si sunt enim peccata *cordis*, quæ internè omninò perficiuntur, ut sunt odia, hæreses, delectationes morosæ, desideria turpia, etc. ista, statim ac multiplicantur, interrumpuntur; ita ut tot sint peccata, quot sunt actus voluntatis illis consentientis. Ratio, quia quoad tales actus non pendet unus ab alio, et ideò nequeunt moraliter continuari. Ita communiter *Suarez. Vasq. Az. Pal. Bon. etc. cum Salm. tr.* 20. *c.* 12. *p.* 5. §. 1. *n.* 52. *Ronc. tr.* 2. *de pecc. c.* 2. *q.* 2. *P. Conc. t.* 10. *pag.* 526. *num.* 15. *Cont. Tourn. de pecc. part.* 1. *cap.* 3. *art.* 2. *Dico* 2. *contra Lugonem d.* 16. *sect.* 14. *ex num.* 566. *Canum, Homobon. etc. apud Tamb. Meth. conf. c.* 1. §. 5. *n.* 52. qui dicunt hos actus non interrumpi per somnum, distractionem, etc., sed tantùm per contrariam voluntatem: et huic opinioni videtur adhærère *Busemb. cum Fill. hìc vers. Porrò, in fine;* et vocat probabilem *Tamb. l. c.* (licèt *Tamb.* dicat semper explicandum esse tempus, quo voluntas prava duraverit). Sed hanc opinionem, ut falsam rejiciunt *Conc. ac Vasq. Suar. Dian. etc. cum Salm. tr.* 20. *c.* 12. *p.* 5. §. 1. *n.* 54. quare opinio *Lugonis* et *Cani* saltem tamquam dubiè probabilis non est tenenda. Et ideò pœnitens quidem debet explicare, si potest, quot vicibus in voluntate consensit, si verò non potest, quia pravus animus fuit diuturnus, tunc sufficit fatèri tempus in quo cum tali animo perseveraverit, ut dicunt *Ronc. et Viva de Sacr. pœnit. q.* 5. *art.* 7. *n.* 2. *cum Vasq.* Meritò autem notant I. *Coninck et Lugo apud Tamb. n.* 53. (licèt *Tamb.* non assentiat) *cum Viva n.* 5. *et Antoine*, quòd explicari debet, si interruptiones fuerint notabiliter raræ, vel frequentes. Notant II. *Tamb. l. c. n.* 48. *cum Lugo, et Viva d. n.* 5. quòd, si plures hujusmodi actus ex eodem impetu concupiscentiæ procedant, unum peccatum mortale constituunt, etsi aliquod breve intervallum inter actus intercedat.

58. — Hoc currit quoad actus internos circa peccata cordis. Quoad actus autem *internos* circa peccata *oris* et *operis* quæ externè consummantur, utì sunt blasphemiæ, furta etc. hi actus moraliter interrumpuntur. I. Per retractationem voluntatis. II. Per liberam cessationem, nimirùm, si quis voluntariè et liberè cesset à proposito pravo; tunc enim si iterùm redeat ad malam voluntatem, novus actus erit moraliter diversus à primo, cùm à primo non procedat, et ideò erit novum peccatum. Ita *Bus. Ronc. et Croix l. 5. n. 170.*

59. — Utrùm autem malum propositum interrumpatur per communes interruptiones, ut per somnum, distractionem, comestionem, etc.? Negat *Lugo dict. d. 16. n. 567.* et adhæret *Tamb. §. 6. n. 35. et 36.* etiamsi magna mora intercedat; sed hæc opinio est contra communem, et meritò rejicitur, ut ait *Croix l. 5. n. 178.* E converso probabilior est sententia omninò opposita cum *Henno, Vasq. Nugn. Dian. etc. apud Vivam*, qui dicunt actus internos interrumpi per quamlibet distractionem, etiam involuntariam. Sed probabiliùs videtur dicendum cum *Salm. tr. 20. c. 12. p. 5. §. 1. n. 38. Viva de sacr. pœn. q. 5. art. 6. n. 6. in fin. Ronc. q. 2.* quòd si intercedat tempus breve, actus non discontinuantur: secùs, si intercedat tempus diuturnum. Quale autem æstimandum sit tempus diuturnum, *Viva* dicit annum, *Salm.* mensem, *Ronc.* duos dies, *Conc.* autem unum; sed ego puto impetum unius actûs difficulter posse protrahi (ordinariè loquendo) plus quàm ad duos, vel tres dies ad summum. Hinc qui perseverat in mala voluntate ultra duos, vel tres dies, explicare debet tempus, ut sic intelligatur moraliter numerus actuum internorum circa peccata externa.

40. — Notandum tamen, quòd actus voluntatis, si ex prima voluntate procedant, et moraliter permaneant in aliquo effectu, qui conducat ad consummandum peccatum externum, per qualecunque tempus duret prava voluntas, unum solum peccatum constituunt. Hinc infertur I. quòd, si quis proponat occidere hominem, et ideircò arma præparet, viam arripiat, et inimicum occidat, unum peccatum committit, licèt per multos dies illum quæsierit, et pluries voluntatem repetierit. Ita communiter *S. Bonav. Vasq. Caj. Nav. Bon.* etc. *cum*

Salm. ibid. n. 36. *et S. Th. in* 2. *dist.* 42. *q.* 1. *art.* 1. Ratio (ut docet *S. Thom.*), quia omnes hi actus *non habent rationem peccati, nisi secundùm quod per unam voluntatem in perversum finem ordinantur.* Infertur II. quòd, si quis statuit non restituere rem alienam, et in eadem voluntate semper (adhuc per annum) maneat, unum peccatum committit: quia in illa retentione nunquam retractata virtualiter permanet prima voluntas, ut probabiliter dicunt *Ronc. de peccat. q.* 2. *r.* 1. *Lugo de pœn. d.* 16. *n.* 549. *cum Nav. Gabr. et Tanner. Salm. tr.* 13. *cap.* 1. *p.* 14. *n.* 264. *et tr.* 20. *c.* 12. *p.* 5. §. 1. *n.* 37. *cum P. Nav. et Trull.* item *Dian. p.* 2. *tr.* 16. *r.* 27. *cum Malder. Arag. et Sayro* (*contra Suar. Vasq. Bon. Tapia, etc. ap. Salm. cit. n.* 37. qui tenet interrumpi voluntatem per somnum, distractionem, etc. quorum sententia etiam probabilis est.). Imò *Lugo* dicit voluntatem non interrumpi, etiamsi retractatio, sed brevissima, interfuerit voluntatis (*Vide dicenda l.* 4. *num.* 683.). Meritò tamen censet *Dian. l. c. in fine* cum AA. ab ipso citatis, quòd si fur redditur impotens ad restituendum, et deinde factus potens, datâ opportunitate, non restituit, novum peccatum committit. Ratio, quia eo casu per illud tempus impotentiæ voluntas non restituendi non perseverat in effectu.

41. — II. Quoad actus autem *externos* peccatorum, tunc isti moraliter interrumpuntur, quando non subordinantur ad aliquem actum principalem completum, putà cùm quis habet plures tactus, sine intentione copulæ, vel si pluries percutiat, sine intentione occidendi; vel si pluries furetur partes ex cumulo, sine intentione totum cumulum auferendi; quia tunc quilibet actus habet suam completam malitiam. Ita communiter omnes cum *Holzm. t.* 1. *p.* 145. *n.* 681. E converso actus externi duobus modis uniuntur, ita ut unum constituant peccatum. *Primo*, si ex eodem impetu procedant, putà cùm quis ex eodem impetu pluries percutiat, pluries inhonestè tangat, eumdem Sanctum, vel plures dies sanctos blasphemet, pluries aliquem in eadem materia convicietur, vel detrahat, ut rectè dicunt *Salm. tr.* 20. *c.* 12. *p.* 5. §. 2. *n.* 41. *cum Nav. Tap. Less. et Cov.* item *Conc. t.* 10. *p.* 529. *num.* 21. *Viva de pœn. q.* 5. *art.* 6. *n.* 6. *cum Pal. Dic. Bon. ap. Croix l.* 5. *n.* 179. Utrùm autem unum peccatum committat, qui unâ vice plures Sanctos blasphemat; aut pluries eodem

impetu alicui contumeliis afficit in diversis materiis; aut confessarius, qui in mortali successivè plures absolvit? *Vide infra ex n. 47. Quær. 1. 2. et 6.*

Secundo modo actus externi moraliter uniuntur, si ad ejusdem peccati consummationem diriguntur, sicuti diximus suprà de actibus internis erga idem peccatum externum repetitis, qui ex prima voluntate procedunt. Hinc, si quis ad homicidium patrandum emit arma, viam carpit, quærit hostem, et occidit; unum peccatum committit. Ita etiam, si quis ad copulam consummandam præmittit tactus, oscula, et sermones, sufficit si confiteatur tantùm copulam obtentam. Utrùm autem explicandi sint tactus, qui statim copulam sequuntur? Adsunt tres sententiæ.

Prima absolutè affirmat cum *Suar. et aliis.*

Secunda cum *Dicast. et Croix l. 5. n. 168.* negat, si hujusmodi actus intendantur velut complementum prioris voluptatis, secùs verò, si in eis tanquam in nova voluptate sistatur.

Hæc est quidem probabilis, sed non minùs probabilis est *tertia sententia Busembai cum Lug. de pœn. d. 16. n. 553. Pal. Nav. Azor. Viva. l. c. n. 6. et Salm. tr. 20. c. 12. p. 5. §. 2. n. 45.* qui cum communi dicunt omnes hos actus, sicut et complacentiam de copula habita non esse novum peccatum, si statim post copulam habeantur, et minimè ad novam copulam intendantur: quia verosimiliter adhibeantur tanquam complementum copulæ obtentæ.

42. — Notandum tamen I. quòd etiam explicanda sunt, tanquam distincta peccata, omnia media posita ad peccatum consummandum, si postea peccatum non consummetur, ut ait *Viva cum communi ibid. n. 6.* Et hoc, non solùm si prædicta media per se sint mala, ut sunt tactus, et sermones inhonesti; sed etiam si sint indifferentia, ut carpere viam, ascendere domum ad mulierem cognoscendam; parare arma ad homicidium etc. Ita valde probabiliter dicit *Viva ibid. n. 6.* Ratio, quia tunc peccatum non manet tantùm internum, sed externatur in illis actionibus, quæ omnes malæ deveniunt, cùm à malitia pravi finis omnes informentur.

43. — Notandum II. quòd, si quis habens oscula, tactus,

etc. noluisset ab initio copulam, sed postea ob libidinem auctam copulam perfecerit, non sufficit, si tantùm copulam confiteatur; tunc enim omnes actus tanquam distincta peccata debent explicari, quia, cùm in illis sistitur, quivis actus habet in se malitiam suam consummatam. Ita communiter *Cont. Tourn. de pecc. p. 1. c. 3. art. 2. Collig. 7. Less. Dic. cum Croix l. 5. n. 169. et Salm. cit. n. 45. circa fin. cum Nav. Lugo*, etc. Et idem dicendum de eo, qui animum habuit tantùm hostem vulnerandi, et inde irâ accensus occidit; is duo peccata committit, ut *Salm. ib. cum iisdem.*

44. — Advertendum etiam cum *La Croix l. 5. n. 170. et P. Mazotta de consc. c. 2. q. 4. L. Ex fine*, quòd, si quis ex intentione furandi centum aureos, centenis vicibus moraliter interruptis ea surripiat, tunc centum peccata committit; quia singuli actus habent in se consummatam malitiam. Tria etiam sacrilegia committit, qui in die Nativitatis Domini tres missas celebrat in mortali, quia sunt actus de se completi. *Dixi tria sacrilegia :* hoc tamen currit in sententia eorum (ut tenent *Sporer de pœnit. c. 3. n. 455.* et quidam Neotericus) qui dicunt celebrare in mortali esse unum sacrilegium, quia actiones celebrantis, licèt sint plures, tamen integrant unum ministerium sacrificii. Sed veriùs dicendum saltem hæc esse novem sacrilegia, cùm celebrans in mortali in unaquaque missa veriùs tria sacrilegia committat; et quamvis unum offerat sacrificium, attamen ad illud offerendum plures actiones per se completè sacrilegas operatur, nimirùm indignè consecrando, ministrando sibi indigno, et indignè sumendo : secùs dicendum, si post sumptionem sumat particulas superfluas, quia hæc ultima sumptio pertinet ad unum sacrificium. *Ita Croix l. c. cum Viva n. 7.* Dixi *saltem*, nam juxta nostram sententiam quatuor sacrilegia committit celebrans in mortali. *Vide l. 6. n. 55. v. Hinc.*

45. — Loquendo autem de secunda radice distinctionis numericæ, scilicet an peccata multiplicentur ex diversitate objectorum totalium, celebris est quæstio inter Doctores.

Prima sententia negat, et hanc tenent cum *Bus. hic num. 37. Suar. in 3. p. d. 22. sect. 5. n. 34. Lugo de pœn. d. 16. n. 155. Laym. l. 1. tr. 3. c. 3. n. 2. Viva de pœn. q. 5. a. 6. n. 9. Anacl. p. 81. n. 57. cum Nav. March. etc. ac*

6..

Tamb. Meth. conf. l. 2. *c.* 1. §. 9. *n.* 58. item *Bon. Fill. Gob. etc. ap. Croix l.* 5. *n.* 150. probabilemque putant *Vasq. Rodr. etc. ap. Lugo loc. cit.* Diversis autem rationibus præfati AA. hanc sententiam tuentur; nam *Suar. Laym. Vill. etc.* probant, quia in eodem actu, entitativè uno, non possunt esse plures malitiæ numero diversæ, cùm in eodem subjecto nequeant esse plura accidentia numero distincta. Aliâ ratione utuntur *Lugo*, *et Tamb.* dicentes, quòd licèt in eodem actu possint esse plures malitiæ, tamen ex præcepto Tridentini tenemur quidem explicare numerum peccatorum, non autem numerum malitiarum.

Secunda verò *sententia* communior, quam sequimur, et tenent *Cont. Tourn. de pecc. part.* 1. *cap.* 3. *art.* 2. *Dico* 1. *Conc. tom.* 10. *p.* 531. *n.* 29. *Croix l.* 5. *n.* 149-150. *Holzm. tom.* 1. *p.* 142. *n.* 668. *ac Salm. tr.* 20. *c.* 12. *p.* 6. *n.* 61. *cum Azor. Hurt. Vasq. Diana*, *Dic.*, *et aliis innumeris*, docet diversitatem objectorum totalium benè constituere diversa numero peccata. Ratio 1. quia, sicut actus respiciens plura objecta, specie diversa, includit plura specie diversa peccata in confessione explicanda, ita actus respiciens plura objecta, numero diversa, includit plura diversa numero peccata. Ratio 2. quæ fortiùs probat, est, quia idem actus non solùm potest includere plures malitias specie diversas, sed etiam numero. Id patet exemplo; si enim conjugatus copulam habet cum conjugata, nemo negat (ut ipse *Lugo n.* 241. fatetur) duplicem committere injustitiam, unam quia violet jus suæ uxoris, alteram quia coöperatur, ut illa violet jus sui mariti. Ergò cum eodem unico actu benè possunt esse plura peccata, numero diversa, contra eamdem virtutem. Objicit *Lugo*, quòd tunc alio modo tendendi conjugatus ille justitiam lædit, quando violat jus suæ uxoris; alio quando coöperatur, ut altera violet jus viri sui, et ideo duo peccata injustitiæ committit. Sed hæc responsio non subsistit, nam eadem virtus justitiæ eodem modo, non diverso, quo obligat eum ad servandam fidem suæ uxori, obligat etiam ut non coöperetur, ne illa frangat fidem suo viro debitam.

Nec obstat ratio *Suarii*, nempe quòd in eodem subjecto nequeunt esse plura accidentia numero distincta. Nam respondetur hoc valère in physicis, non autem in moralibus; in his

enim licèt actus physicè sit unus, moraliter tamen benè potest esse multiplex, quando juxta prudentum judicium unicus ille actus æquivalet pluribus, habitâ ratione ad objecta totaliter diversa, prout patet exemplo copulæ conjugati cum conjugata, et docet *D. Th.* 2. 2. *d.* 42. *q.* 1. *art.* 1. Nec etiam obstat ratio *Lugonis*, nimirùm quòd in confessione tenemur tantùm explicare numerum peccatorum, non autem diversas malitias peccati : nam respondetur, posito quòd malitiæ in illo actu sint plures, plura etiam esse peccata, cùm peccata diversa non sint nisi diversæ malitiæ.

46. — Hinc infertur diversa numero peccata committere I. cum, qui uno ictu plures homines occidit, vel pluribus detrahit, ut dicunt *Cont. Tourn. de pecc. part.* 1. *cap.* 3. *art.* 2. *Colliges* 1.° *Concina tom.* 10. *p.* 550. *n.* 23. *Bonac. de sac. d.* 5. *q.* 5. *p.* 2. §. 3. *diff.* 3. *n.* 16. *et Salm. tr.* 20. *c.* 12. *p.* 5. §. 2 *n.* 42. *et* 43. *cum Vasq. Azor. Henr. etc.* (*contra Anacl. p.* 81. *n.* 57. *Tamb. l. c. n.* 61. *et* 62. *cum Lugo etc.*). Et idem dicendum, si quis intendit occidere sive infamare totam familiam, ut tenent *Salm. ibid. n.* 49. *Cont. Tourn. l. c. Concina n.* 28. *et Holzm. p.* 145. *n.* 671. *contra Roncaglia p.* 16. *q.* 2. *r.* 2. *et Anacl. l. c.* Nec obstat dicere, quòd familia pro unica persona reputatur, ex *l.* 1. *ff. Si familia, etc.* Nam, licèt fictione juris familia una persona dicatur, attamen occisio aut detractio illa, cùm uniuscujusque jus lædat, quod personæ illius familiæ distinctè habent ad vitam aut famam, idcircò diversa peccata constituit. Secùs verò esset dicendum, ut benè censent *Salm. ibid. n.* 51. si quis læderet bona, quæ possidet aliqua civitas, monasterium, aut capitulum in communi; tunc enim non competit jus individuis in particulari, sed tantùm toti communitati, unde unum jus læditur. II. Qui unico actu optat ad plures fœminas accedere, *contra Tamb. n.* 62. *cum Lugo*, vel pluries ad eamdem fœminam, *contra Less. ap. Tamb. n.* 5., tantò magis qui câdem nocte pluries eamdem fœminam cognoscit, ut *Salm. ibid. n.* 53. *cum aliis communiter, contra Zanardum*, quælibet enim fornicatio habet suum terminum completum. III. Qui à pluribus furatur, ut *Salm. ibid. n.* 44. *cum Azor. et Molin. contra Lugo, et Tap.* IV. Qui pluribus unicâ vice scandalum præbet, ut rectè ait *Cont. Tourn. de præc. Dec. cap.* 1. *sect.* 7. *punct.* 1. §. 2. *in fine, contra Tamb. num.* 64. *cum Lugo.* V. Qui unico actu vult per

plures dies horas canonicas, vel jejunium omittere, ut *Croix l. 5. num. 164. Holzm. n. 673. et Salm. tr. 20. c. 12. p. 5. §. 2. n. 44. (contra Busemb. Lugo, etc.)* VI. Qui uno actu malum tribus personis desiderat, ut *Croix n. 158. cum Dicast.*

47. — Quæritur autem 1. quot peccata committit, qui unico actu blasphemat duodecim apostolos. *Cont. Tourn. de pecc. part. 1. cap. 3. art. 2. Colliges 3. et Concina tom. 10. p. 529. n. 21.* censent committere duodecim peccata, quia uniuscujusque apostoli honorem lædit, et quidem probabiliter; sed non est improbabile id quod sentiunt *Anacl. p. 82. n. 58. et Salm. ibid. n. 40. cum aliis*, nempe quòd iste unum committat peccatum, quia cùm omnes blasphemiæ in Sanctos malitiam desumant ex una relatione ad Deum, moraliter loquendo unica injuria per talem blasphemiam mediatè Deo infertur.

48. — Quæritur 2. an committat diversa peccata, qui detrahit alicui in pluribus materiis, vel eum diversis contumeliis afficit? Negant *Salm. ibid. n. 41. Lugo de pœn. d. 16. n. 265. cum Caj. Sa, Azor. Reg. et Molin.* item *Bon. Dic. Diana, etc. ap. Croix l. 5. n. 161.* dicentes unum committere peccatum, quia licèt tales detractiones, aut contumeliæ materialiter specie distinguantur, moraliter tamen unam famam, aut honorem lædunt. Sed probabiliùs censent plura peccata committere *Cont. Tourn. loc cit. Colliges 5° Holzm. n. 674. Conc. tom. 10. p. 529. n. 21. et Croix l. c. cum Sylvio, Nav. etc.* Ratio, quia lædúntur diversa jura ad famam vel honorem, quæ alteri competunt; per hoc enim quòd aliquis esset diffamatus in uno crimine, non ideo est diffamatus in alio. Nec obstat quòd is, qui aufert plures diversas res alicui, unicum committit furtum, nam tunc unicum læditur jus quod ille habebat ad bona sua; sed quando aliquis diffamatur in pluribus materiis, plura ejus jura lædúntur, juxta plures respectus quos fama habet ad diversas virtutes, unde plura committuntur peccata. Benè tamen hìc advertendum cum *Salm. tr. 13. c. 4. p. 2. n. 13. in fine et Concina l. c. in fin.* quòd mulierculæ, et plebeji, qui simul rixantes eodem impetu diversis contumeliis se onerant, unum peccatum committunt. Ratio, quia juxta communem æstimationem hi non lædunt famam, et honorem, cò quòd ex una parte convicia inter hujusmodi personas non apprehenduntur ut gravia, et ex alia audientes nullam ipsis fidem præstant, putantes illa potiùs proficisci ex impetu iræ, quàm ex animo,

et rei veritate; et ideò tales rixantes ut plurimùm excusantur à mortali, nisi fortè de aliquo particulari facto adversarium improperent.

49. — Quæritur 3. an qui detrahit alicui coram pluribus, plura peccata committat? Affirmant *Croix l.* 3. *n.* 162. *et Holzm. tom.* 1. *p.* 143. *n.* 675., quia (ut dicunt) tot jura is lædit, quot sunt personæ apud quas alter infamatur. Sed unum tantùm peccatum committere censent *Lug. de pœn. d.* 16. *n.* 112. *Tamb. Meth. conf. l.* 2. *c.* 9. §. 1. *num.* 2. *Azor. l.* 13. *c.* 5. *dub.* 1. *et Mol. de just. tract.* 4. *dist.* 19. *n.* 3. Ratio, quia detrahere coram pluribus est tantùm circumstantia aggravans, cùm jus ad famam sit unicum apud omnes, non autem multiplex; unde cùm satis probabilis sit sententia, juxta dicenda *de pœn. l.* 6. *n.* 467. quòd non sit obligatio explicandi in confessione circumstantias aggravantes, probabile etiam est in casu proposito non esse obligationem explicandi numerum personarum coram quibus facta est detractio, sed sufficere quòd dicatur: *Detraxi coram pluribus.*

50. — Quæritur 4. quot peccata committat qui plures articulos fidei negat? Plura censet *Borgia apud Croix l.* 3. *n.* 156., quia (ut ait) unusquisque articulus est distinctum fidei objectum. Sed veriùs negant *ib. Diana, et Oviedo.* Ratio, quia objectum fidei nequit dici multiplex, cùm reverà unicum tantùm sit, nempe veracitas Dei revelantis; ideircò, qui unum fidei articulum negat, non minùs est infidelis, quàm qui omnes negat; et ita contrà, qui plures negat articulos, non magis est infidelis, quàm qui negat unum.

Quæritur 5. quot peccata committat, qui diversa malà optat inimico, putà infamiam, mortem, paupertatem, etc.

Prima sententia, quam tenet *Lugo de pœnit. d.* 16. *n.* 260. *cum Val. Turr. Bon. de* 1. *pr. d.* 3. *q.* 5. *p. ult.* §. 1. *n.* 10. *Dian.* 1. *p. tr.* 7. *r.* 30. *et* 3. *p. tr.* 4. *r.* 67. item *Caj. et Trull. ap. Bus. vide l.* 3. *n.* 30. *v. In confessione*, dicit committere unum specie peccatum, et etiam numero, si mala optentur in eodem impetu; quia peccata odii non sumunt speciem diversam à diverso malo optato, quando omnia appetuntur sub ratione mali, ut contraria virtuti dilectionis; nulli dubium verò explicandas esse species malorum, si desiderium sit efficax.

Secunda sententia, quam tenent *Busemb. loc. cit. cum Suar. et Palao, ac Salm. de rest. c.* 4. *p.* 4. *n.* 29. *cum*

Bann. Salon. Prado, Villal. Soto, Fill. et Dic. dicit, committere plura peccata, prout sunt species malorum optatorum, si specificè exprimantur; quia desiderium sumit speciem à diverso objecto desiderato, ut inquit *S. Th.* 2. 2. *qu.* 76. *a.* 4. *ad* 2. dicens : *Si ille qui maledicit, velit malum occisionis alterius, desiderium non differt ab homicidio.* Secùs si optetur malum in communi, prout si dicat : *Maledictus sis; malum tibi eveniat.*

Tertia tamen *sententia* satis probabilis, quam tenet *Croix l.* 5. *n.* 159. distinguit, et dicit committere unum specie peccatum, casu quo mala illa apprehendantur sub uno genere mali, nempe ut media ruinæ inimico optatæ; secùs, si voluntas feratur ad optanda ei illa diversa mala specificè considerata, ut dicunt *ibid. Sylv. Mol. Bon. etc.*

Quæritur 6. an plura sacrilegia committat confessarius, qui in mortali successivè plures absolvit? Negant *Salm. tr.* 20. *c.* 12. *p.* 5. §. 2. *n.* 46. *Viva de pœn. q.* 5. *a.* 6. *n.* 6. *Lugo cod. tit. d.* 16. *n.* 558. *cum Rodr.* item *Sporer, Gob. Diana, etc. apud Croix l.* 5. *n.* 171. dicentes unum peccatum committere, quia formaliter unam irreverentiam Deo irrogat; sicut qui plura sacra vasa furatur unum sacrilegium committit. Sed veriùs *Concina tom.* 10. *p.* 551. *n.* 27. *Cont. Tourn. de pecc. part.* 1. *cap.* 3. *art.* 2. *Collig.* 4. *et Croix loc. cit. cum Bon. Dic. Escob. et aliis* docent tot sacrilegia committere, quot absolutiones impertit, quia singulæ absolutiones sunt singula sacramenta. Idem dicit de sacerdote pluribus Eucharistiam successivè ministrante, *Croix num.* 172. *cum Con. Vasq. Pal. etc.* quia singulæ communiones sunt singula convivia completa respectu communicantium. Sed probabiliùs *Viva, ac Fill. Bus. Diana, et alii ap. eumdem Croix l. c.* (qui etiam id probabile putat) dicunt in hoc unum peccatum committi, cùm una sit administratio, et ideò unum convivium. *Vide l.* 6. *n.* 55. *v. Hinc.* Utrùm autem ministrare Eucharistiam in mortali sit mortale, *vide dicenda dicto n.* 55. *sub initio.*

CAPUT II.

DE PECCATIS IN SPECIE, MORTALI ET VENIALI.

DUBIUM I.

Quid sit peccatum mortale, et veniale?

51 *Quid mortale, et quid veniale?*
52 *Quotuplici modo peccatum potest esse mortale?*
Notabile advertendum pro iis, qui de facili damnant de mortali.

51. — « Resp. 1. Mortale est, quod ob suî gravitatem, » gratiam et amicitiam cum Deo solvit, pœnamque æternam » meretur. Dicitur mortale, quia spiritualis vitæ principium, » gratiam scilicet habitualem, tollit, et mortem animæ af- » fert.

« Veniale est, quod ob suam levitatem, gratiam, et ami- » citiam non tollit, etsi fervorem charitatis minuat, et tem- » poralem pœnam mereatur. Dicitur veniale, quia salvo vitæ » spiritualis principio, scilicet gratiâ, languorem animæ fa- » cilè curabilem infert, veniamque facilè consequitur.

52. — « Resp. 2. Mortale peccatum duplex est, aliud est » mortale ex genere suo; aliud ex accidente. Mortale ex ge- » nere suo est, quod per se lædit charitatem Dei, vel proximi » quoad personam, res, aut jura, vel nos ipsos corrumpit » graviter. Ita *Azor. l. 4. c. 9. Sanch. l. 1. mor. c. 3.*

Unde resolves :

« 1. Peccata, contra bonum proprium commissa ut plurimùm sunt venialia ex genere suo : ut v. g. inutilis, et vana » concupiscentia, vana oblectatio, prodigalitas, curiositas, » superfluitas cultûs, et vestitûs, nugæ, otium, excessus in » cibo, potu, somno, risu, usu conjugii, timore, tristitia, » appetitu pecuniæ, laudis, etc.

« 2. Peccata contra virtutes theologicas sunt mortalia ex

» genere suo ; quia nocent bono alicui interno Dei, v. g. ve-
» racitati, misericordiæ, charitati. Item ferè omnia, quæ
» fiunt contra decalogum ; quia quæ committuntur contra
» tria prima præcepta, nocent similiter Deitati, scientiæ,
» omnipotentiæ divinæ, ejusque honori externo, vel inter-
» no ; quæ verò contra reliqua præcepta fiunt, nocent per-
» sonæ, bono aut juri proximi.

« 3. Peccata illa septem, quæ dicuntur capitalia, non om-
» nia sunt mortalia ex genere suo : quia non omnia graviter
» Deum, aut proximum lædunt, vel nos ipsos corrumpunt.

« Resp. 3. Mortale ex accidente dicitur, cùm actus aliquis
» venialis, aut indifferens fit per accidens mortalis, de quo
» infrà.

Benè hìc advertendum id quod ait *Ronc. tract. 2. q. 1. c. 1. reg. 1. in praxi*, nempe, quòd : *ubi clarum non est aliquod esse peccatum mortale, non præceps sit confessarius in judicando aliquam transgressionem gravem esse, et talis peccati reum suum pœnitentem pronuntiare.* Etenim valde periculosum est confessariis damnare aliquid de culpa gravi, ubi certitudo non elucet, ut docuit *S. Thomas Quodlib. 9. art. 15.* dicens : *Omnis quæstio, in qua de peccato mortali quæritur, nisi expressè veritas habeatur, periculosè determinatur.* Et rationem de hac doctrina paulò pòst adducit, nempe, quia *error, quo creditur esse mortale quod non est mortale, ex conscientia ligat ad peccatum mortale.* Quapropter ait *S. Antoninus* (*p. 1. tit. 2. c. 11. §. 28.*) : *Nisi habeatur auctoritas expressa S. Scripturæ, aut canonis, seu determinationis Ecclesiæ, vel evidens ratio, nonnisi periculosissimè* (peccatum mortale) *determinatur... Nam si determinetur quòd ibi sit mortale, et non sit mortale, peccabit contrà faciens, quia omne quod est contra conscientiam ædificat ad gehennam.* Hinc animadvertatur in quale discrimen se immittant illi, qui rigidam doctrinam sectantes, facilè damnant homines de peccato mortali in iis, in quibus gravis malitia evidenti ratione non apparet, eos sic exponendo periculo damnationis æternæ : et idem dicendum de iis, qui de facili notam laxitatis inurunt sententiis, quæ apertè improbabiles non videntur. *Vide dicta l. 1. n. 89.*

DUBIUM II.

Quibus ex causis peccatum ex genere suo mortale fiat per accidens veniale?

53 *Quæ requirantur ad peccatum mortale?*
54 *Ex quibus causis mortale potest fieri veniale?*
Et I. ex imperfecta advertentia.
55 *II. Ex imperfecto consensu.*
56 *III. Ex parvitate materiæ.*
57 *Vide resolutiones.*
58 *Quid si quis vovisset dare ter mille aureos, et tres non solveret?*

53. — « Resp. 1. Tria requiruntur ad peccatum mortale, » quorum si unum desit, fit veniale, quod aliàs ex se est » mortale: I. Ex parte intellectûs, plena advertentia, et de- » liberatio. 2. Ex parte voluntatis perfectus consensus. 3. » Gravitas materiæ saltem ut plurimùm. Ratio primæ et se- » cundæ partis est, quia, spectatâ fragilitate humanâ, non » videtur decêre divinam bonitatem, æternis suppliciis pu- » nire hominem, absque plena consideratione, et consensu. » Ratio tertiæ partis, quia ubi materia parvi est momenti, » ibi moraliter modica offensio esse reputatur ut plurimùm.

54. — « Resp. 2. peccatum ex genere suo mortale, tribus » ex causis fieri potest veniale, ut patet ex dictis. Prima est, » si ex parte intellectûs non sit perfecta advertentia malitiæ » seu deliberatio. Signa autem imperfectæ deliberationis sunt: » 1. Si tenuiter, et quasi semidormiens apprehendisti esse » malum. 2. Si pòst, ubi meliùs consideras, judicas te non » fuisse facturum, si ita apprehendisses. 3. Si vehementissimâ » passione, apprehensione, vel distractione laborasti, vel tur- » batus fuisti, ita ut ferè nesciveris, quid ageres. » (*Vide dicta n. 4.*)

55. — « Secunda causa est ex parte voluntatis, si non sit » perfectus consensus. (*Ut docet S. Thom. 1. 2. q. 88. art. 6.* » *Vide dicta super consensu n. 5.*) Signa autem imperfecti » consensûs sunt: 1. Si ita dispositus fueris, ut, licèt facilè » potueris exequi peccatum, non tamen sis executus. 2. Si

» quis dubitet nùm consenserit, præsertim, si sit vir timo-
» ratus. 3. Si quis soleat esse ita affectus, ut malit mori,
» quàm expressè mortaliter peccare : quia talis non facilè con-
» sentit. 4. Si quis valde timidè, et suspensè processisse se
» meminit. 5. Si semisomnis fuit non plenè suî compos, etc.
» judicetque se id non fuisse facturum, si plenè vigilasset.
» *Vide Sanch. 1. mor. c. 10. Baldell. l. 10. d. 8.*

56. — « Tertia causa ex parte materiæ, si hæc sit parvi
» momenti. Quando autem talis sit, discernendum est mo-
» rali judicio prudentis, cui sequentes regulæ servient : 1.
» Ut de materia judicetur, non tantùm ipsa secundùm se
» absolutè est consideranda, sed etiam respectivè ad finem
» intentum, ad quem si parum facit, levis est, gravis au-
» tem, si multum, ut docet *Vasq. 1. 2. d. 158.* » (*Regula sit : Non datur parvitas materiæ, ubi ob parvitatem non excusatur ratio offensionis, ut accidit in infidelitate, odio Dei, simonia, perjurio, re venerea, et blasphemia.*)

« 2. Attendendæ sunt circumstantiæ, quia sæpè fit, ut res
» ex se levis, attentis circumstantiis boni communis, vitandi
» scandali, etc. fiat gravis. 3. An pars aliqua rei præceptæ
» sit gravis, ea spectanda est tùm absolutè, et secundùm se,
» tùm etiam in ordine ad totum. 4. In transgressionibus re-
» petitis, si plures materiæ parvæ, vel secundùm se, vel
» secundùm effectus à se productos, moraliter conjungantur,
» fit materia gravis, quia tunc omnes moraliter reputantur
» pro una. Contrà verò non censetur materia gravis si parvæ
» materiæ, nec secundùm se, nec secundùm effectus relictos,
» inter se uniantur.

Unde resolves :

57. — « 1. Peccas mortaliter, ita ut fiat materia gravis,
» si sæpè modicum furaris, et non restituis, juxta dicenda
» *libro 4. numero 533.* item, si interruptim psalmos aliquot
» ex eodem officio omittas ; si eodem die jejunii sæpiùs parum
» comedas, eodem festo sæpiùs parum labores.

« 2. Non peccas graviter, si diversis festis modicum labo-
» res ; si quotidie in quadragesima parum comedas ; quod
» verum est, etiamsi simul haberes propositum ita faciendi :

» quia, cùm ista moraliter inter se non uniantur, singula » sunt parva. *Vide Sanch. l. c.*

« 3. Non peccat mortaliter, qui diversis diebus violat vo- » tum, quotidie, aut singulis diebus modicum quid orandi, » vel parvam eleëmosynam dandi, si sit onus affixum dici: » quia, cùm quotidie cujusque diei obligatio extinguatur, ma- » teriæ illæ non continuantur. Quod verum est, etsi proponat » semper omittere, quia illud propositum non fertur in rem » gravem. Imò, contra *Sanch.* id quidam verum putant, etsi » quis 100 vota diversæ specici, in materiis valdè levibus, » uno die implenda haberet, quia materiæ illæ, cùm sint » independentes à se, non uniuntur. Si tamen similia vota » non sint onus affixum dici, sed tantùm dies præfigatur ut » terminus, ultra quem executio non differatur, erit pec- » catum mortale, postquam ad materiam notabilem perven- » tum fuerit.

58. — « 4. Probabile est, cum, qui ter, vel quater 1000 » aureos in causas pias vovisset, non peccaturum mortaliter, » si tres non solveret, quia, etsi talis pars, absolutè in se » spectata, sit notabilis, comparatione tamen totius, mo- » rali judicio non valde videtur æstimanda. *Vide Laym. l.* » 1. *t.* 3. *c.* 5.

DUBIUM III.

Quibus modis peccatum ex genere suo veniale, aut actus indifferens, transeat per accidens in mortale?

59 *Quomodo peccatum veniale fit mortale, I. ob finem adjunctum.*
60 *II. Ob ultimum finem constitutum.*
61 *III. Ob contemptum.*
62 *IV. Ob scandalum.*
63 *V. Ob periculum incidendi in mortale.*
64 *An sit in statu peccati mortalis, qui proponat committere omnia venialia?*

59. — « Quinque modis id fieri communiter docet *Sanch.* » etc. 1. Ratione finis adjuncti. 2. Ratione finis ultimi. 3. » Ratione contemptûs. 4. Ratione scandali. 5. Ratione peri- » culi. De singulis dicam breviter.

« Resp. 1. Peccatum veniale transit in mortale ratione finis » adjuncti, ut si quis leviter mentiatur, ad copulam carnalem » extorquendam : quia, cùm finis mortalis ametur, mortale est. » Non tamen necessarium est in confessione exprimere illud » mendacium, sed solùm desiderium fornicationis ; quia, se- » clusâ malitiâ mortalis finis, manet veniale.

60. — « Resp. 2. Transit item in mortale, ratione nimii » affectûs in rem aliquam : ut si v. g. ultimum finem in ea » constituas. Ad quod non sufficit valde intensè, et vehemen- » ter ferri in objectum, sed requiritur, ut appretiativè illud ita » æstimes saltem virtualiter, ut paratus sis ejus causâ trans- » gredi præceptum obligans sub mortali, ut si quis ita inor- » dinatè afficiatur ad fabulas, lusum, personam, ut malit » festo omittere sacrum, etc. quàm illis privari » (*Qui omittit sacrum causâ lusûs, sufficit, ut confiteatur omisisse sacrum.* Vide dicta n. 10. *Si quis autem amore lusûs paratus sit committere quodcumque peccatum mortale, esset peccatum temeritatis, et quidem gravissimum, sed sine specie. Salm. tr.* 20. *c.* 12. *p.* 2. *n.* 12. *et* 13. *cum Pal. Azor. Bonac. Reg.*) « Notat » autem *Bonac.* hunc affectum non tantùm habitualem, sed » actualem esse debêre, ut peccatum contrahatur, quia non » imputatur ad culpam id, ad quod committendum habitu » tantùm es paratus.

61. — « Resp. 3. Peccatum veniale fit mortale ratione con- » temptûs absoluti, et formalis.

« Dico autem *contemptum absolutum et formalem*, quando » nimirùm ideò formaliter, et absolutè præceptum violatur, » quia ipsi, aut superiori subjici renuis, quod est peccatum » superbiæ consummatæ : vel quando ideò non vis obedire » præcepto, quia præceptum est, et est peccatum inobedi- » entiæ formalis, quorum utrumque graviter pugnat cum » charitate debita superiori. » (*Aliud igitur est contemnere legem, seu legislatorem, etiam humanum, non quà talem personam, sed quà legislatorem, quod est mortale ; aliud contemnere rem præceptam, quod est veniale, si materia sit levis. Salm. ibid. n.* 18. *et fusiùs tr.* 11. *c.* 2. *p.* 2. §. 4. *per totum. Vide dicenda l.* 5. *n.* 161. *v. Quarta.*)

Ex quibus resolves :

« 1. Non est mortale, si velis quidem obedire, et subjici » absolutè; nolis tamen hìc, et nunc in re modicà; aut si » auctoritatem legis, vel præcipientis admittas, executionem » tamen hìc et nunc contemnas. Ratio est, quia non est con- » temptus absolutus, et simpliciter, sed tantùm secundùm quid.

« 2. Si præcisè ex indignatione, malitia, prava consuetu- » dine, aliave causa præceptum violetur, et non ex contem- » ptu potestatis superioris, non est mortale, quia non est » contemptus formalis, sed tantùm interpretativus.

« 3. Est mortale, facere vel omittere aliquid, ex contem- » ptu justæ legis humanæ. Item ex contemptu Dei præci- » pientis, vel etiam consulentis (quod propterea tacitam » blasphemiam continet, quasi Deus inutilia præciperet, aut » consuleret); et denique facere aliquid ex contemptu præ- » lati ut sic, et ut à Deo auctoritatem habentis, non tamen » ut talis hominis, indocti, imprudentis, imperfecti, quia » hoc posterius non est contemnere absolutè et simpliciter, » sed tantùm secundùm quid. *Vide Sanch. 1. mor. c. 5. Bon. » de peccat. d. 2. q. 3. p. 5.*

62. — « Resp. 4. Peccatum veniale, vel opus indifferens » habens mali speciem, transit per accidens in mortale, » si ruina per illud proximo causanda sit mortalis. Ratio » est, quia tali operi superadditur aliquid graviter repugnans » charitati. *Vide dicenda de scandalo, et Fill. t. 21. c. 6. q. 10. » n. 212.*

63. — « Resp. 5. Veniale, vel opus indifferens transit in » mortale, ratione periculi incidendi in mortale, quando quis » sine sufficienti cautela, aut necessitate aliquid facit, per » quod veniat in morale, ac proximum periculum peccandi » mortaliter, quia talis salutem animæ contemnit, cùm » tam probabili ejus periculo temerè se exponat. Unde in » confessione explicanda est species peccati, cujus periculo » se objecit, quia eodem genere peccati peccavit. Proximum » autem periculum censetur quod frequenter homines similis » conditionis in peccatum mortale inducit.

Quæritur hìc, an peccet mortaliter, qui se exponit periculo tantùm probabili mortaliter peccandi?

Prima sententia negat cum *Sporer de pœn. cap. 2. n. 324. et Gob. Hozes, Lumbier, Murc. etc. apud Croix l. 5. n. 257, etc.* Quia (ut dicunt), cùm sit eo casu etiam probabile quòd non adsit periculum peccandi, non operatur temerè qui tali occasioni se committit; ubi enim periculum non est certum, non potest ibi adesse certa obligatio illud effugiendi. Sed omninò tenendum oppositum cum *Busemb. ut suprà*, quem sequitur *Croix loc. cit. cum Carden. Eliz. et aliis.* Ratio convincens, quia, si est illicitum uti opinione probabili sine justa causa cum periculo damni alieni spiritualis vel temporalis, ut certum est apud omnes, quantò magis id non licebit, ubi periculum imminet propriæ animæ? Nec obstat dicere, quòd ubi periculum est probabile, ibi etiam probabile est non esse periculum: nam respondetur, quòd eo casu, licèt peccatum sit incertum, an sit vel ne committendum, certum tamen est periculum peccandi. Diximus, *sine justa causa:* nam ubi justa causa adest, non est obligatio tale periculum vitandi, nisi certò moraliter prævideatur lapsus in peccatum. *Vide dicenda l. 3. n. 26. v. Pariter.* Et sic excusantur chirurgi, si periculo se exponunt in medendis fœminis, cùm aliquoties in præteritum ob talem occasionem jam lapsi fuerint; sic parochi, qui in excipiendis confessionibus eamdem miseriam fuerint experti; sic etiam excusantur alii qui proprium officium, putà curialis, militis, cauponis, aut mercatoris, non possunt deserere sine gravi detrimento. Ita *Salm. tr. 26. c. 2. p. 2. §. 2. n. 47. et seqq. cum Nav. Hurt. Ant. à Sp. sancto, etc.* item *Elbel de pœnit. num. 102. Ronc. eod. tit. c. 4. qu. 3. Sporer eod. tit. n. 326. et alii passim.* Ratio, quia periculum de se proximum tunc fit remotum tam ratione circumstantiæ necessitatis, quàm ratione simul mediorum præcaventium, quæ persona proponit (ut tenetur) adhibêre, nempe diligenter avertendo animum à delectatione turpi, vel ab alia passione: et insuper se muniendo piis cogitationibus, orationibus ac sacramentorum frequentia. Quæ utique media, licèt non sufficiant ad excusandum, ubi non adest justa causa, eò quòd Deus non adjuvat temerè se periculo exponentes; benè tamen opem suam præstat ei, qui ex justa causa occasionem non deserit, dùm is eo casu non ex affectu ad peccatum, sed ex quadam necessitate in illa occasione permanet. Secùs verò dicendum de simplicibus con-

fessariis qui pluries lapsi fuerint in audiendis confessionibus, quia hi tenentur à tali exercitio abstinêre, si possint sine gravi detrimento famæ, vel facultatum, *juxta dicenda l. 4. n. 438. et n. 483. v. Quid.* Quid verò, si aliquis in iis occasionibus semper, vel ferè semper lapsus fuerit, et spes non effulgeat emendationis? *Vide dicenda eod. n. 438.* ubi dicemus hunc tenêri cum quacumque jactura occasionem deserere, et animam suam salvam facere. *Vide etiam dicenda l. 6. n. 453.*

64. — Utrùm autem sit in statu peccati mortalis, qui propositum habet committendi omnia venialia? *Vide dicenda l. 5. n. 12. vers.* Quæritur autem.

CAPUT III.

DE PECCATIS CAPITALIBUS IN SPECIE.

DUBIUM I.

Quid sit superbia, et quale peccatum.

65. — « Resp. 1. Superbia est appetitus inordinatus propriæ excellentiæ; mortalis ex genere suo, si sit consummata, et perfecta, id est, si quis ita excellere appetat, ut Deo, superioribus, eorumque legibus subjici nolit. Imperfecta tamen, quâ quis subjici non renuens iis, quibus debet, in suo tantùm affectu sese magnificat, est tantùm veniale, ut docet *Caj. etc. vers. Superbia:* quia sine Dei et aliorum despectu, plùs justo se efferre, non est gravis inordinatio: esset tamen gravis, si fieret cum notabili aliorum contemptu, complacendo in aliorum abjectione.

66. — « Resp. 2. Filiæ superbiæ sunt tres: 1. Est præsumptio, quæ est appetitus aggrediendi aliquid supra vires. Est communiter veniale tantùm; fit tamen mortale, si damnum Deo, aut proximo afferat: v. g. si præsumas jurisdictionem ecclesiasticam, potestatem Ordinis

» sacri : item officium medici, advocati, confessarii, etc.
» sine debita peritia. *Less. l. 3. c. 2. d. 3. n. 18. et infrà l.*
» *3. c. 3. dub. 9.*

» 2. Est ambitio, quæ est inordinatus appetitus dignitatis,
» et honoris non debiti, vel debito majoris : ut si ambias
» beneficium, vel officium, quo es indignus : vel illicito
» modo, et medio : v. g. per simoniam. Est per se peccatum
» veniale : fit autem mortale, vel ratione materiæ, ex qua,
» vel ratione medii, per quod honor quæritur, vel ratione
» damni, quod proximo infertur. Denique, si moderatè ho-
» nor appetatur ob honestum finem, erit actus magnanimi-
» tatis, ut docet *Laym.*

» 3. Est vana gloria, scilicet cupiditas inanis gloriæ, cu-
» jus finis est manifestatio inordinata propriæ excellentiæ,
» sive veræ, sive fictæ. Dicitur vana, quando quæritur ex
» re mala, falsa, aut ficta, aut quæ non est digna gloriâ,
» vel non tantâ, ut ex opibus, nugis, etc. aut apud eos,
» qui non benè de re judicant, aut sine debito fine. Est
» peccatum per se veniale, mortale sæpè per accidens, ut
» dictum est de ambitione. Imò, ut contra *Angelum* rectè
» docent *Sylv. Navarr. cap.* 17. etc. est tantùm veniale,
» res etiam sacras principaliter facere ob gloriam vanam :
» v. g. concionari. Porrò per vanam gloriam dupliciter pec-
» catur, juxta *S. Thom. 1. 2. qu.* 13. I. *Directè*, idque vel
» per verba, estque jactantia, quæ est venialis per se; si
» sit de rebus bonis, v. g. jejunio, oratione, etc. etsi per
» accidens sæpè ratione damni, si sit falsa, fiat mortalis,
» utì etiam 1. si quid dicat contra gloriam Dei, ut *Ezech.*
» *c.* 28. *y.* 2. *Deus ego sum.* 2. Si prorumpat in contume-
» lias, v. g. *Non sum, sicut cæteri hominum, adulteri, etc.*
» *ut hic.* 3. Ex fine malo. 4. Si cum notabili damno proximi
» fiat. 5. Si de re mortaliter mala; quia approbatio operis
» eamdem cum illo speciem habet : (quæ proindè in confes-
» sione debet exprimi, saltem quando cum jactantia de
» peccato conjuncta fuit complacentia ejusdem. Quod addo,
» quia si absque ea fuit, *Nav. Pal. et Dian. t. 2. tr. 4. r.*
» 116. docent contra *Sanch. Lop. Rodr. etc.* non necessariò
» explicari. *Vide Card. Lug. d.* 16. *n.* 267.) vel per facta,
» quæ si vera sunt, et aliquid admirationis habent, dicitur
» inventio novitatum : hæc enim solet vulgus admirari, ut

» peregrinas vestes, opiniones, etc.; mortale, si notabiliter » corrumpat juventutem, vel mores: si verò facta falsa sint, » est hypocrisis: v. g. si quis boni aliquid faciat, ut videa- » tur bonus, etsi non sit: quæ ex se venialis est, nisi sit cum » injuria, vel contemptu Dei, et proximi. II. *Indirectè*, in » quantùm quis altero non vult esse minor. Quod fit qua- » drupliciter: 1. Per intellectum, et est pertinacia, quâ quis » nimis tenaciter adhæret suæ sententiæ: quæ est mortalis, » si oppugnetur veritas magni momenti, vel si sit con- » juncta cum periculo tertii: v. g. si medicus cum periculo » ægroti maneat in sententia. 2. Per voluntatem, et est dis- » cordia, quâ peccatur mortaliter, quando est circa bonum » Dei, vel proximi, in quo deberent esse concordes. 3. Per » verba, et est contentio, quæ est mortalis, quando animo » contradicendi altercaris circa veritatem pertinentem ad fi- » dem, vel salutem animæ, aut corporis. 4. Per facta, dum » quis non vult exequi, quod debet, et est inobedientia. » *Vide Bald.*

67. — « Resp. 3. His tribus superbiæ filiabus respondet » pusillanimitas, quâ quis nimiùm sibi diffidens detrectat » honores, gloriam, vel officium, quo dignus est. Veniale » est ex genere suo; et fit mortale, si detrectes, ad quod tenê- » ris sub mortali. *Vide Less. l. 3. c. 2. n. 28. Laym. l. 3. » sect. 5.*

Unde resolves:

« 1. Audiens laudem alterius, vel suam, de re mortaliter » mala, peccat mortaliter, si approbet, suscipiat, admiretur » ut laude dignam. *Sanch. Bald. d. 29. n. 3.*

« 2. Vituperans alium ob vindictam non sumptam, aliudve » grave malum, vel peccatum omissum, v. gr. fornicatio- » nem, peccat mortaliter, quia est species jactantiæ, et est » cum approbatione peccati, et occasio committendi. *Ibid.*

« 3. Inducens in civitatem novos habitus, et prævidens, » quòd suo exemplo moralem necessitatem imponat aliis, ut » sumptus faciant supra vires, et posteà non possint alere » quos debent, vel creditoribus non satisfacere, peccat gra- » viter. *Baldell. l. c.*

« 4. Exornare se nimiùm ex animi levitate, vel vanitate » per se tantùm est veniale. *Ibid.*

« 5. Simulare sanctitatem cum voluntate non habendi » mortale esse dicit *Bald. l. c.*

« 6. Simulare improbitatem est peccatum (quia est menda- » cium, et quidem scandalosum, potestque esse mortale). » Neque id fecerunt sancti, nisi faciendo id, quod ex se es- » indifferens, et permittendo ab aliis accipi ut signum im- » probitatis, cùm tamen nec ex natura sua, nec eorum in- » tentione esset tale.

DUBIUM II.

Quid sit avaritia?

68 *Quid est avaritia?*
69 *Quæ sint filiæ avaritiæ?*
70 *Quando, et quomodo peccent aperientes, et legentes litteras alienas?*

68. — « Resp. 1. Est inordinatus appetitus tempora- » lium?

Unde ex hoc, et regula suprà tradita de peccato mortali, resolves sequentes casus :

« 1. Est ipsa ex genere suo venialis.

« 2. Cùm verò cò excrescit, ut ejus causa divinas leges » prævaricari non dubites, fit mortalis.

« 3. Prodigalitas, quæ opponitur avaritiæ, et consistit » defectu conservandi, et excessu erogandi, est ex genere su- » venialis : levior quàm avaritia, quia minùs absit à virtu- » liberalitatis. Interim mortalis fit, si liberis, et uxori pa- » periem crees : si impotentem te reddas ad solvenda de- » bita : si profundas bona Ecclesiastica, piis causis obnoxia. » *Vide Less. l. 2. c. 47. d. 8.*

« Resp. 2. Filiæ avaritiæ sunt sequentes :

69. — « 1. Obduratio cordis (contra misericordiam) egenis » et pauperibus non compatiendo, eos objurgando, debita duri » nimis exigendo, quando creditor non est solvendo, etc. Hàc

» aliquando peccari potest mortaliter, quando præceptum
» eleëmosynæ, vel charitatis urget, et tamen ex tali duritia
» non subvenitur. *Nav. c. 27. Tol. l. 8. c. 26. Vide dicenda de*
» *charitate proximi.*

« 2. Inquietudo cordis, hoc est, vehemens et inordinata
» applicatio mentis ad acquirendas, vel conservandas divitias,
» cum inani et vano timore, ne non acquirantur, vel per-
» dantur. Est mortalis, quando retrahit à spiritualibus, vel
» aliis, ad quæ ex præcepto gravi obligamur (v. g. auditione
» missæ), vel inducit superfluum timorem, et ex hoc diffi-
» dentia erga Deum. Venialis est, si sit de re bona, sed tem-
» pore, vel loco indebito, v. g. de familia, messe, vindemia,
» quando quis est in templo, vel vacandum est Deo. *S. Th. 2.*
» *2. q. 55. art. 6. Reg. l. 25. c. 2. q. 5. Escob.*

« 3. Violentia, mortalis est, quando est injusta, et circa
» materiam gravem.

« 4. Fallacia, sive dolus in verbis, potest esse mortalis
» ratione finis, vel mediorum.

« 5. Fraus, sive dolus in facto, est mortalis ex genere suo,
» contingitque multipliciter in contractibus, tam ratione ma-
» teriæ (v. g. si ea vitium habeat, vel non sit, qualis existi-
» matur), quàm ratione pretii. *Nav. c. 23. Tol. l. 8. c. 47.*
» *Escob.*

« 6. Proditio, quæ est deceptio contra fidem datam, aut
» debitam, in damnum alicujus, mortalis est ex genere suo.
» Contingit ferè tripliciter: 1. Circa personas, quo modo Judas
» Christum, Dalila Sampsonem prodidit. 2. Circa res, vel
» immobiles (ut si miles manifestet hosti modum capiendi
» arcem), vel mobiles, ut si pecuniam, vestem, etc. cujus-
» piam absconditam prædoni ostendas. 3. Circa secretum,
» vel sibi commissum revelando (quod est contra fidelitatem,
» et justitiam, si quidem promissum fuit: quia est pactum
» onerosum, ut docet *Card. de Lugo lib. 14. n. 159.* et qui-
» dem mortale, si prævidère possis, inde secuturum notabile
» aliorum damnum, vel discordiam: aliàs veniale) vel alie-
» nas litteras aperiendo, et legendo. Quod postremum, si
» fiat ideò, ut scias secreta alterius, est curiositas: et si sit
» in re gravi, per se est mortale: quod, quia communiter
» ante apertionem nescitur, communiter esse mortale, do-
» cent *Tol. l. 7. cap. 45. Bald. l. 3. d. 11. Nav. c. pen. d. 6.*

» *de pœn. Mol. Laym. lib. 3. t. 3. p. 1. c. 4.* (qui addit cum, » qui dolosè alienas litteras aperit, et legit cum alterius in- » juria, vel damno, crimen falsitatis committere). Dixi, *per* » *se esse mortale*, quia per accidens potest esse veniale, vel » nullum, si legitimâ auctoritate, justa ex causa fiat.

Unde resolves:

70. — « 1. Litteras alienas aperire et legere, sæpè non » est peccatum, si probabiliter scias, scriptas esse in tuum » injustum damnum, vel in injuriam tuam cedere, quam » intendas avertere: quia potes tibi consulere. Sic princeps » potest aperire litteras non tantùm hostium, sed etiam alio- » rum, quæ tempore belli ex locis finitimis hostium veniunt. » Item ministri publici, quoties bono publico necessarium » esse judicant. *Nav. c. 18. Regin. l. 24. n. 60. Escob. Card.* » *de Lugo d. 14. n. 148.* » (*Et hoc procedit non solùm pro principe, et ministris, sed etiam pro privatis: ut Lugo d. n. 148. Ronç. de 7. præc. c. 4. q. 5. r. 2. cum Sanch. Nav. et Bon. Sed vide dicenda l. 4. n. 970. in fine.*)

« 2. Communiter etiam peccatum non est, si consensus » expressus habeatur ejus, à quo, vel ad quem mittuntur » (neque lex specialis vetet, *C. de Lug. l. c.*), vel tacitus » saltem: ut si facias sub ratihabitione, confidens rationabi- » liter, habitum iri ratum. Ita *Escob. ex Nav. Regin. etc. l. c.*

« 3. Superior religiosus litteras suorum subditorum (dum- » modò non mittantur ad superiorem majorem, vel talem, » quem statuta eximant, nec ab eo veniant) licitè aperit, et » legit: sive ex religionis statuto, aut consuetudine: sive ex » suspicione probabili, quòd mali aliquid contineant. *Vide* » *Peyrin. de relig. t. 1. q. 2. c. 1. Diana p. 3. t. 6. r. 55.*

« 4. Nec est peccatum, si necesse sit vel expediat ad injuriam » alteri imminentem avertendam: dummodò non plus lega- » tur, quàm ad eum finem necesse est. *C. de Lug. l. c.*

« 5. Qui aperit, et legit, existimans non continere res » magni momenti, venialiter tantùm peccat. *Card. de Lug. l. c.*

Ita communiter DD. cum *Lug. d. 14. n. 148. Ronc. de 7. præc. c. 4. q. 5. r. 2.* Dicit autem *Conc. de rest. q. 2. n. 5. cum Mol. Nav. Sa, etc.* quòd, etiamsi materia lectionis sit levis, legens potest mortaliter peccare, si alter id accipiat ut gravem

injuriam. Benè admittimus hoc posse esse peccatum mortale, at non contra justitiam, ut videtur sentire *Bon.*, quia gravitas injuriæ desumenda est ex ipso objecto, sive materia, quæ per se apta sit, juxta communem hominum æstimationem, gravem contristationem afferre, ut ait *Croix l. 3. p. 2. n. 2. cum communi*, sed contra charitatem, ratione gravis tristitiæ, quam ex illa etsi levi injuria alter patitur.

« 6. Si litteras ab alio dilaceratas, et in publicum à domino » abjectas recolligas, et junctis partibus legas, ex sola curiosi- » tate, peccatum veniale est: nullum autem (per se) si, ut ex » illa notitia tibi provideas; quia quod pro derelicto habetur, » in usum suum convertere licet. *Bald. ex S. Anton. et Ros.* » *Sylv. v. Emptio, q. 17. Laym. l. 3. sect. 3. t. 3. p. 1. c. 4.* » *num. 4. Dian. t. 2. tr. 6. r. 55.* » (*Ita etiam Lugo d. 14. n. 150. et Ronc. de 7. præc. c. 4. q. 5. r. 11. etiamsi dominus in minutas partes lacerasset, quia tunc videtur cessisse juri suo. Sed probabilius contradicit Croix l. 3. p. 2. n. 1256. cum Reb. et Petsch. Ratio, quia hoc ipso quòd minutim dilaceravit, satis significavit nolle, ut legantur, et ideò noluit cedere juri suo.*) « Rectè tamen notat *Laym. l. c.* talem ex charitate tenêri » non manifestare secretum iis contentum, si damnum inde » cujuspiam provenire possit: imò (addit) revelans ejusmodi » secretum (cujus notitiam etiam justè acquisivit) contra jus- » titiam peccabit, si intelligat, audientes eâ notitiâ usuros ad » damnum injustè inferendum. *Vide Laym. l. c.*

« Dixi 1. *à domino projectas;* quia si vel ab alio projectæ » (domino inscio) vel ab ipsomet casu perditæ fuerint, non » licet legere.

« Dixi 2. *in locum publicum;* quia si in ignem, vel forna- » cem v. g. projectæ sint, ut comburantur, peccas, si extra- » has, et legas. *Vide Card. de Lugo d. 15. n. 150.*

« Dixi 3. *per se;* quia fieri potest, ut ea contineantur, quo- » rum lectio sit perniciosa.

« 7. Qui furtivè scripta alterius secreta, ipso invito, legit, » peccat. Et 1. quidem peccato curiositatis; etsi faciat animo » discendi, et sine suspicione damni. 2. Injustitiæ, quia quis- » que habet jus secreti in suis scriptis, quæ aliis non vult esse » communia. *Nav. c. 15. Mol. t. 5. d. 36. n. 2. Reg. l. 24. c.* » *6. n. 119.* potestque aliquando esse mortale, si nimirùm fiat » cum notabili damno; vel alter valde cupiat esse secreta,

» gravissimèque sit laturus. *Bald. d. 11. Vide etiam Card. de* » *Lug. l. c.*

« 8. Quicumque secretum violat absque justa causa cum » alterius damno; vel qui litteras alterius injustè aperit, ex » quo damnum alteri sequitur, tenetur ad restitutionem. *Bon.* » *d. 2. de rest. q. 1. p. 1. Trull. l. 7. c. 10. d. 32.*

DUBIUM III.

Quid sit luxuria?

71. — « Resp. Est appetitus inordinatus venereorum, quo- » rum usus cùm ex natura sua institutus sit ad conservatio- » nem generis humani, quod est magnum bonum hominum, » et externum Dei, proinde qui abutitur, lædit Deum, et ho- » mines. Est mortalis ex genere suo. *Vide l. 2. c. 1. d. 2. et* » *infrà l. 4. tr. 4. c. 2.*

« Resp. 2. Filiæ luxuriæ, quæ eam plerùmque sequuntur, » sunt octo : quatuor ex parte intellectûs, et quatuor ex parte » voluntatis.

« 1. Cæcitas mentis, cùm quis adeò est addictus turpitudini, » ut de cœlestibus non cogitet.

« 2. Præcipitatio, quâ quis ex eadem causa sine consilio » operatur.

« 3. Inconsideratio, quando in modo delinquit, inconside- » ratè agens, quæ statum vel personam dedecent.

« 4. Inconstantia, quando quis ex eodem affectu voluptа- » tum à piis propositis mox deficit.

« 5. Amor sui, talis enim homo ob voluptates seipsum finem » suarum actionum facit, non Deum.

« 6. Odium Dei, lascivus enim solet à rebus divinis abhor- » rêre, imò ab ipso Deo, tanquam peccatorum vindice.

« 7. Affectus præsentis sæculi; amor enim voluptatum car- » nalium ita animam afficit, ut subinde etiam beatitudini » æternæ paratus esset renunciare, si præsentibus frui sem- » per permitteretur.

« 8. Horror futuri sæculi; quando voluptatibus immersus » mortem inordinatè timeret, et de ea nolens cogitare, vitam » illicitis mediis propagare studet, etc.

« Priores quatuor sunt mortales, quando finis ultimus in » creatura ponitur, vel præceptum aliquod Dei graviter obli- » gans, prætermittitur; posteriores quatuor, si plenus sit vo- » luntatis consensus, per se sunt mortales; ex indeliberatione, » vel alia actuum imperfectione, sæpè veniales. *Vide Escob.* » *et Bald. ll. cc.*

DUBIUM IV.

Quid sit invidia?

72. — « Resp. Est tristitia de alterius bono, prout illud » est diminutivum propriæ excellentiæ, ita ut hæc directè sit » contra charitatem : hæc enim gaudet de bono proximi; quod » invidia destructum optat vel non destructum dolet. » (De hoc peccato cùm disputas, animadverte propos. 13. 14. 15. inter damnatas ab *Innoc. XI.*)

Unde resolves :

« 1. Est ex genere suo mortalis, et gravissima quidem, at- » que in Spiritum sanctum, si sit de ipsa gratia, vel auxilio » Dei. 2. Filiæ similiter ex genere suo mortales sunt, ac » numerantur hæ : 1. Odium, de quo suprà. 2. Detractio, de » qua in *præc.* 8. 3. Gaudium in malis proximi. 4. Susurra- » tio, quæ est oblocutio mala de proximo, ad tollendam ami- » citiam ipsius cum aliis : quam proinde susurro restituere » tenetur, et iterùm reconciliare, non secùs ac detractor » famam. *Vide in præc.* 8.

An citra infamationem possit quis dissolvere amicitiam alicujus, narrando scilicet illius defectus naturales, aut similes, ut ipse succedat loco expulsi? Negant *Azor. Trull. Fill. etc. apud Salm. de rest. c. 4. p. 3. n.* 22. Sed affirmant *Salm. ibid. cum Soto, Bon. Arag. Serra, Prado;* quia licet sine vi vel fraude procurare sibi bonum gratuitum alicujus, cum exclusione alterius. At probabilior est prima sententia, dum *Less. l. 2. c. 11. dub. 3. n. 14.* et ipsi *Salm. ibid. p. 5. §. 2. n. 45. cum P. Nav. Bon. Sayr. et Dian.* communiter docent, quòd propalatio defectuum naturalium erit peccatum grave, si inde impediretur alius à consecutione alicujus boni temporalis :

cùm igitur hujusmodi propalatio per se sit injusta, fraudulenter expeditur alter ab amicitia acquisita.

« 3. Si tristitia sit de bono alterius, in quantùm ex eo » tibi, vel aliis times nocumentum, v. gr. inimicus tuus est » evectus ad officium, ut tibi faciliùs possit nocêre, non est » invidia, sed timor, qui per se non est peccatum, nisi sit » inordinatus. *Laym. l.* 3. *tr.* 3. *c.* 10.

« 4. Si tristitia sit ex eo, quòd nobis desit bonum, quod » alter habet, ita tamen, ut illud alteri non discupiamus, » non est invidia, sed æmulatio, seu zelus, qui si est circa » bonum honestum, est laudabilis; si autem circa tempo- » ralia interdùm est venialis, ut si bonum dolenti sit im- » proportionatum, quale esset, si rusticus doleret, se non » esse regem. *Laym. l.* 3. *tr.* 3. *c.* 10. *n.* 2.

« 5. Si tristitia est ex bono alterius, in quantùm ille est » indignus, non est invidia, sed indignatio; quæ non est » peccatum : erit tamen, et quidem mortale, si vel Dei pro- » videntiam arguat (estque blasphemia), vel si ita afficiat, » ut ducat homines ad malum imitandum. *Cajet. Laym. l. c.*

« 6. Si doleas, quòd alter tibi æqualis, vel non multùm inæ- » qualis in excellentia crescat, ita ut te fiat superior, et » ipsum incrementum excellentiæ apprehendas, ut tibi ma- » lum, est propriè dicta invidia : invidus enim dicitur, quòd » non sit videns, quia bona alterius sine tristitia videre non » potest. *Bald. d.* 29. *l.* 3. Sic peccare solent : 1. Ambitiosi, » et qui ex re aliqua quærunt gloriam, quam cùm in eo po- » nant, ut in illa re sint soli, ac singulares, dolent, et tri- » stantur, si alii accedant. 2. Pusillanimes, quibus cùm omnia » videantur magna, quovis bono alterius putant minui suum, » sic mulieres v. g. facilè apprehendunt, ac dolent se supe- » rari bono alterius, v. g. formositate. 3. Senes respectu » juvenum, et quicumque aliquid difficulter obtinuerunt, » quod alii facilè consequuntur. *Bald. l. c.*

« 7. Qui in adversis suis, vel ob aliorum prosperitatem, » optat se non fuisse natum, vel se brutum animal factum » fuisse, vel diem esse maledictum, quo natus est, vel alte- » rum primò vidit, aut conjugem accepit, si tantùm intendat » maledicere irrationali creaturæ, v. g. diei (sive sit nati- » vitatis, sive conjugii) qui tot mala culpæ, vel pœnæ pro- » tulit, videtur esse tantùm veniale (aliquando etiam nul-

» lum, ut Jobi) si autem deliberatè intendat optare malum » homini, sive sibi, sive alteri illo die nato, vel conjugatis, mortale est. *Escob. et Marchant. man. c.* 3.

DUBIUM V.

DE GULA.

ARTICULUS I.

Quid sit gula?

73. — « Resp. Ea est inordinatus appetitus cibi, et potûs, » opponiturque abstinentiæ, et committitur quinque modis: » 1. Si edas ante tempus. 2. Si nimis exquisita. 3. Si plus » justo. 4. Si voraciter. 5. Si nimis exquisitè præparata. *Laym.* » *l.* 3. *tr.* 1. *sect.* 4. *n.* 2.

Unde resolves:

« 1. Gula ex genere suo est peccatum tantùm veniale, quia » nullus horum modorum repugnat præcisè charitati Dei, » vel proximi. » (*Nota hic prop.* 8. *damnat. ab Innoc. XI.* Comedere, et bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem, non est peccatum. *Licet tamen uti delectatione ad cibum percipiendum pro corporis salute, ut Salm. tr.* 25. *c.* 2. *p.* 1. *n.* 4 *in fin. ex S. August.*)

« 2. Hinc probabile est, quod docent *Nav. Tol. etc.* et non » repugnat *Laym.* secluso scandalo, et aliis, veniale tantùm » esse, usque ad vomitum se cibo, et potu implère: idque » etiam, si quis vomat, ut iteratò possit bibere: quod tamen » verb. *Comedere, Sa,* aliique multi putant mortale. *Vide Bald.* » *Escob. t.* 2. *E.* 2. *c.* 5. » (*Comedere vel bibere usque ad vomitum probabile est esse tantùm veniale ex genere suo, nisi adsit scandalum, vel notabile nocumentum valetudinis, ut communiter dicunt Holzm. t.* 1. *p.* 154. *n.* 732. *et Salm. tr.* 25. *c.* 2. *p.* 1. *n.* 8. *cum Caj. Navar. Henriq. et Laym. l.* 3. *sect.* 4. *n.* 2. *Qui autem spontè evomunt quod sumpserunt, ut iterùm edant, aut bibant, vix excusantur à mortali; hoc enim videtur involvere magnam deformitatem; ita probabiliter* (*contra Bus.*) *Holzm. l. c. et Wigandt tr.* 5. *ex.* 3. *n.* 70. *r.* 2.)

« 3. Vix dubium est, licêre esu, aut potu, aliterve crear
» vomitum, si is salubris esse judicetur.

« 4. Mortalis interim censetur crapula ex accidente, c
» nimia inordinatione, in his casibus : 1. Si quis gulæ caus
» violet jejunia Ecclesiæ. 2. Si quis ex gula notabiliter inc
» ptus fiat ad functiones, ad quas sub mortali tenetur. 3.
» Si quis valdè graviter valetudini noceat, id advertens
» secùs, si leviter tantùm : ut v. g. si febricitans haustu aquæ
» morbum augeat. 4. Si continuæ fiant comessationes, et com
» potationes, ita ut venter pro Deo habeatur. 5. Si quis biba
» ad perfectam ebrietatem, de qua infrà. 6. Si quis ex mera
» gula vescatur carnibus, aut sanguine humano ; tùm quia
» id repugnat pietati defunctis debitæ : tùm quia est contra
» instinctum naturæ abhorrentis. Excusandum autem erit,
» si fiat causâ medicinæ, aliâva justâ causâ, v. g. extremæ
» famis in obsidione ; in qua tamen sic vitam conservare non
» teneberis. *Sanch.* 1. *mor. c.* 8. *Less. Laym. l.* 3. *sect.* 4. *Sa*,
» *Bon. Bald. l.* 3. *c.* 29. Sic etiam excusant quidam lictores
» illos, qui, ut officium suum meliùs administrent, haustu
» sanguinis humani se animare dicuntur, præsertim cum
» sanguis secundùm multos animatus non fuerit. *Vide auct. cit.*

74. — « 5. Ex genere quoque suo venialia sunt, quæ filiæ
» gulæ dicuntur : nimirùm ex parte animæ. 1. Hebetudo men-
» tis, seu stupiditas nata ex crapula, v. g. ut non possit
» orare, etc. quæ fit mortalis, quando quis inordinatè bi-
» bendo, vel comedendo voluntariè fit ineptus ad intelligenda,
» vel præstanda ea, quæ ad salutem illi sunt necessaria, vel
» ad quæ ex officio, aut aliàs sub gravi peccato tenetur.
» *Bald. d.* 29. *l.* 3. *n.* 15.

« 2. Inepta lætitia, per quam intelligitur non quævis in-
» ordinata, quæ omne peccatum sequitur, sed quæ movet
» ad cantiones obscœnas, actus turpes, saltus, vel chorcas
» inhonestas, etc. fitque mortalis, quando est inductiva
» alterius ad consensum, vel delectationem mortalem, vel
» ad eam ordinatur. *ibid.*

« 3. Multiloquium.

« 4. Scurrilitas, quæ ab inepta lætitia, et multiloquio dif-
» fert, quòd illa sit in appetitu, istud in verbis, hæc in
» verbis, et gestibus ; dicitque semper aliquam inhonestatem,
» licèt per se, et secluso scandalo, venialem, v. g. scurrilia

» dicere, vel canere, ventum emittere, etc. ex levitate ad
» risum excitandum; mortale tamen esset, si fieret causâ
» delectationis venereæ. *Bald. l. c. Esc. t.* 2. *e.* 2. *c.* 4.
« Ex parte corporis, immunditia, vomitus, et seminis ef-
» fusio. Quæ ultima, si voluntaria sit, mortale erit. *Vide*
» *Laym. l.* 3. *sect.* 4. *Less. l.* 3. *c.* 3. *Bald. l.* 3. *c.* 29.

ARTICULUS II.

Quid sit ebrietas?

75 *In quo consistit peccatum ebrietatis? Et quando est mortale?*
76 *An sit peccatum se inebriare ex præscripto medici? vel ex metu mortis?*
77 *An sit semper mortale alium inebriare?*
78 *Quandò ebrietas excusetur à mortali? An sint peccata omnia mala commissa in ebrietate?*

75. — « Resp. Malitia ebrietatis plenæ et perfectæ in eo
» consistit, quòd quis sine justa et gravi causa, tantùm ob
» voluptatem, aut ingluviem sciens volens privet se usu ra-
» tionis; non simpliciter, id quod fit in somno, modo na-
» turali instituto ab auctore naturæ ad virium et imaginis Dei
» conservationem : sed violenter, et modo innaturali, ratio-
» nem perturbando, et Dei imaginem deturpando, in mo-
» dum amentis bruti; ac simul insuper privando se proxima
» potestate utendi ratione, ad omnem subitam necessitatem.
» Ita docent commun. DD.

Unde resolves :

« 1. Perfecta ebrietas, qua prædicto modo ratio planè
» sopitur, est ex genere suo mortale; quia censetur Deo in-
» jurium, ejus imaginem sic deturpare. Est communis DD.
Certum est apud omnes, quòd ad hoc ut ebrietas sit pec-catum mortale, requiritur, ut sit perfecta, nempe quæ omninò privet usu rationis, ut enim docet *D. Th.* 2. 2. *q.* 150. *a.* 2. et cum ipso omnes DD. in hoc consistit malitia ebrietatis, quòd *homo volens et sciens privat se usu rationis.* Et idem docet *D. Antonin. p.* 2. *tit.* 6. *c.* 3. §. 1. Unde non

peccat mortaliter qui ex potu vini non amittit totaliter usu rationis, quamvis mens perturbetur, ita tamen ut discerne valeat inter bonum et malum, ut communiter dicunt *Tol. pecc. mort. c. 51. n. 3. Caj. in D. Th. l. c. Salm. t. 25. c. p. 2. n. 21. Elbel t. 1. p. 225. n. 663. Wig. tr. 3. ex. 3. 70. Holz. t. 1. p. 154. n. 730. in fin. Laym. lib. 3. sect. 4. n. et alii.* Additque *Croix l. 5. n. 527. cum Ang. Tann. Fa Gob.* et communi, ebrietatem non esse mortalem, si pe modicum tempus privet ratione. Dicit autem *Croix* longu tempus vidèri unam horam. An autem qui vinum bibit usqu ad vomitum, quin se inebriet, peccet mortaliter? (*Vide dict n. 73. v. 2. Hinc.*

76. — « 2. Non est peccatum inebriare se ex præscripto » medicorum, si aliter sanitas recuperari non possit. *Sylv* » *Caj. Laym.*

Quæritur hìc I. An liceat se inebriare ex consilio medico rum; quando inebriatio æstimatur absolutè necessaria ac morbum expellendum. Valdè DD. laborant in hac quæstione licèt videatur casus vix unquam accidere posse.

Prima sententia affirmat, quam tenent cum *Bus. Less. l. 4. c. 3. n. 13. Tol. dè pecc. mort. c. 61. num. 4. Laym. l. 3. sect. 4. n. 5. Pal. tr. 30. d. 3. p. 5. num. 2. Ronc. tr. 2. q. 2. c. 4. Sporer t. 1. p. 95. n. 69. Tamb. de præc. eccl. c. 1. nu. 31. et Salm. tr. 25. c. 2. p. 3. n. 35. cum Sylv. Cajet. Sylvest. Escob. etc.* Ratio, quia cibus et potus tunc sunt peccata, quando sunt immoderati; è converso *D. Th. 2. 2. q. 150. art. 2. ad 3.* docet quòd *cibus et potus est moderatus secundùm quod competit corporis valetudini; et ideò quandoque contingit... ut ille, qui est superfluus sano, sit moderatus infirmo.* Ergò potus vini, etiam inebrians, non est dicendus superfluus respectu infirmi, cui est necessarius ad valetudinem. Et huic sententiæ videtur favère idem *S. Th. 1. 2. quæst. 88. art. 5. ad 1.* ubi ait: *Quòd enim homo absque necessitate reddat se impotentem ad utendum ratione, per quam homo in Deum ordinatur, et multa peccata occurrentia vitat ex sola vini voluptate, expressè virtuti contrariatur.* Nota tò *absque necessitate;* ergò, si adsit necessitas, virtuti non contrariatur.

Secunda verò *sententia* negat, et hanc tenent *Cont. Tourn. de pecc. part. 2. cap. 4. art. 3. quær. 4. n. 8. Petrocorens. t. 2. p. 181. quæst. 3. Holz. t. 1. p. 155. n. 736. Felix Postestà de*

viliis n. 3782. *etc.* Ratio, quia voluntaria privatio rationis per ebrietatem est intrinsecè mala : unde, sicut fornicatio numquam permitti potest, ita neque hæc. Verumtamen prima sententia satis probabilis, imò probabilior mihi videtur casu quo potatio vini præbeatur ad expellendos sive corrigendos pravos humores; tunc enim privatio rationis per accidens et indirectè evenit, et ideò licitè permitti potest; sicut licitum est matri sumere pharmacum directè tendens ad servandam suam vitam, quamvis indirectè eveniat expulsio fœtûs, ut diximus *libro 4. num.* 394. *v. Quær. igitur.* Secùs verò dicendum si potatio daretur directè ad ebrietatem sive ad privationem rationis causandam, hoc enim esset semper intrinsecè malum. Hinc, ut benè advertit *Croix l.* 3. *num.* 341. *cum Tann. Dicast. et Gob.* nunquam licitum est se inebriare ad sensus sopiendos, ne cruciatus sentiantur.

« 3. Nec item est peccatum, si quis cogatur ad bibendum » intento ense. *Vide Less. l. 4. c.* 3. *d.* 4. *n.* 37. *Azor. Reg.* » *et Bald.*

Quæritur II. An liceat alicui se inebriare ad vitandam mortem, quam alter ei minitatur, nisi inebrietur?

Prima sententia affirmat, et hanc tenent cum *Bus. Lessius l. 4. c.* 3. *n.* 37. *Bon. de præc. eccl. d. ult. q.* 1. *p.* 1. *n.* 3. *Pal. tr.* 30. *d.* 3. *p.* 3. *n.* 2. et probabilem putat *Laym. l.* 3. *sect. 4. n.* 3. Ratio, tùm quia homo, licèt non habeat dominium usûs rationis, illud tamen habet in ordine ad bonum totius, ac proinde potest de tali usu disponere, prout est necessarium ad totius conservationem; tùm quia privatio rationis hic non est intenta, sed solùm permissa, unde non tenetur quis eam impedire cum jactura suæ vitæ.

Secunda verò *sententia* probabilior negat hoc licitum esse, eamque tenent *Holzm. t.* 1. *p.* 155. *n.* 736. *Wigandt tr.* 3. *ex* 3. *n.* 71. *Azor. p.* 1. *l.* 7. *c.* 3. *q.* 3. *in fin. Cont. Tourn. loc. cit. et Salm. tr.* 25. *c.* 2. *p.* 3. *n.* 45. *cum Caj.* Ratio, quia (ut diximus) privare se directè usu rationis est intrinsecè malum; neque tunc adest causa excusans, sicut in casu præcedentis quæstionis, ibi enim vinum est medium per se ordinatum ad expellendum morbum, non autem hic. Præterea, in illo casu periculum vitæ est ab intrinseco, nempe à morbo vexante, et ideò licet eum expellere per vini potationem : hic autem periculum est ab extrinseco, unde illicitum est ab

illo se liberare per ebrietatem ; sicut licet matri per pharm
cum expellere fœtum inanimatum ad suam vitam servandam
sed non licet expellere, ut mortem effugiat à propinquis, ju
dicenda *l. 4. n.* 594. Nostra sententia firmatur auctoritate
Aug. serm. 232. *de temp.* ubi ait : *Etiamsi ad hoc veniretu
ut tibi diceretur : aut bibas, aut morieris, melius erat,
caro tua sobria occideretur, quàm per ebrietatem anima mo
retur.* Nec valet dicere cum *Lessio n.* 58. hunc textum int
ligendum esse, quando quis cogitur ad bibendum in conte
ptum virtutis, nam ibi S. Doctor nullum facit verbum
contemptu, sed tantùm loquitur de ebriosis, qui *solent* (
ait) *ita se excusare, ut dicant. : Persona potens me coëgit,
ampliùs bibam, et in convivio regis non potui aliud facer
Instabis : potest quis licitè velle sibi abscindi manum, ne o
cidatur ; ergò poterit quis pariter licitè velle se inebriari,
mortem vitet. Sed respondetur cum *Holzmann*, dispare
esse rationem, nam pars per se ordinatur ad conservatione
totius corporis ; usus tamen rationis non ordinatur ad corpor
vitam, sed ad integritatem animæ servandam.

Et hìc rursùs repeto id quod sub initio protestatus sum
nempe quòd cùm aliquam opinionem unicè probabiliore
appello, non ideò contrariam dicere probabilem intelligo
Sicut pariter, cùm dico de aliqua opinione, *non aude
damnare*, sive *improbabilem dicere*, non ideò admitto u
probabilem ; sed de ejus probabilitate dubito. Item, cùm
aliquam sententiam veriorem voco, intelligo oppositam no
solidâ probabilitate mihi pollere, licèt omninò non re
probem.

77. — « 4. Mortale est alium inebriare, vel provocare a
» æquales haustus, cum intentione inebriandi, aut adver
» tentia secuturæ ebrietatis in se, aliove. *Less. l. c.*

« 5. Si justa causa est, ut v. g., si grande malum non pos
» sit aliter impediri, nisi auctor inebrietur, licet eum in
» ducere ad ebrietatem, quæ saltem ipsi non sit voluntaria
» ut scilicet præter intentionem, ideòque inculpabiliter ine
» brietur ; v. g. vinum fortissimum, aut medicatum propi
» nando, cujus vi ignorata decipiatur. Unde sic posses ine
» briare eos, qui alioqui essent prodituri urbem, vel t
» abducturi. *Less. l. c. et Sanch. l. 2. de matr. d. 11.* An verò
» hoc casu liceat inducere ad ebrietatem ipsi voluntariam

» Dubium est. *Less. l. 4. c. 3. d. 4. n.* 52. affirmat; quia, » inquit, licet suadêre, et inducere ad minus malum, ut » impediatur majus. *Laym. lib. 3. sect. 4. n. 6.* rectiùs negat, » quia nullo casu licet inducere ad peccatum.

Quæritur igitur, an licitum sit aliquem ad ebrietatem inducere, ut ille impediatur à graviori malo, putà sacrilegio, vel homicidio committendo? Adsunt tres sententiæ.

Prima affirmat, hancque tenet *Less. l. 4. c. 3. d. 4. n.* 55. et probabilem censent *Med. Gob. Diana, et alii apud Croix l. 2. n.* 224. Ratio, quia licitum est paratum committere majus malum inducere ad minus patrandum.

Secunda sententia, quam tenent *Laym. l. 3. sect. 4. n. 6. Bon. tom. 2. d. ult. de præc. eccl. q. 1. p. 1. n. 3. Pal. t. 7. tr. 30. d. 3. p. 5. et Salm. tr. 25. c. 2. p. 4. n.* 51. dicit licitum esse alterum inducere ad ebrietatem materialem, id est quando alter se inebriet sine peccato, putà apponendo illi vinum fortissimum, aut medicatum; quia tunc ex una parte ille non peccat, et ex altera damnum ebrietatis permittitur ad vitandum gravius damnum aliorum. Non autem licitum esse dicunt eum inducere ad ebrietatem formalem, nempe cum suo peccato, cùm hæc sit intrinsecè mala, ac ideò nunquam permittenda. Nec obstat (ut ajunt) ratio *Lessii*, nam hoc valere respondent, quando minus illud malum est inclusum in malo majori, prout si volentem occidere inimicum inducas ad tantùm percutiendum; non verò quando malum est disparatum.

Tertia demùm *sententia*, quam tuentur *Cont. Tourn. loc. cit. Undè 9. et Holzm. tom. 1. p.* 155. *n.* 735. *cum Arsdek.* dicit non licêre inducere ullum ad ebrietatem neque formalem, neque materialem, ob quodcumque malum effugiendum, quia (et in hoc rectè loquuntur) malum, etsi materiale, contra legem naturalem est verè malum, unde nunquam licet ei coöperari. His tamen non obstantibus, prima sententia satis probabilis videtur mihi, et aliis viris doctis à me consultis, sive ebrietas sit materialis, sive formalis, ob rationem jam allatam, quia licitum est inducere alterum ad minus malum, ut impediatur à majori, juxta ea, quæ diximus *lib. 3. num.* 57. Nec obstat id quod dicunt *Salm. l. c.* contra *Lessium*, nam licèt malum ebrietatis non videatur inclusum in illo malo majori sacrilegii, vel occisionis, cùm

sint mala per se disparata ; tamen reverà virtualiter jam in cluditur in illo malo majori spirituali, cùm omne malum spirituale includat, imò excedat quodcumque malum temporale, adeò ut quisque teneatur potiùs pati quodcumque malum temporale, ad vitandum quodvis etiam minimum malum spirituale. Neque etiam officit dicere, quòd non liceat suadère minus malum inferendum tertio, quia tunc suadens esset directa causa damni tertii, quod illi non eveniret, nisi ipse suasisset : hoc enim currit quando malum est inferendum tertio innocenti, qui non tenetur damnum illud sufferre ad evitandum malum spirituale alterius ; non verò in casu nostro, ubi ille qui inducitur ad ebrietatem, tenetur utique tolerare (ut diximus) quodcumque malum temporale ad majus malum spirituale effugiendum.

78. — « 6. Si quis non prævidit periculum ebrietatis, et » sic vino captus est, aut in auram exiens vento turbatus » est, nec hoc prævidit, vacat culpâ. Unde multi excusan- » tur, qui prudenter sæpè judicant, adhuc se haustulum facere » posse sine noxa ; desinent tamen prudenter id judicare, si » contrariam de se experientiam habeant.

Ita communiter DD. cum *D. Thoma* 2. 2. *q.* 150. *art.* 2. ubi ait : *Tripliciter contingit* (*ebrietas*), *uno modo sic quòd nesciat potum esse immoderatum, et inebriare potentem, et sic ebrietas potest esse sine peccato.... Alio modo sic, quòd aliquis percipiat potum esse immoderatum, non tamen æstimet potum esse inebriare potentem, et sic ebrietas potest esse cum peccato veniali. Tertio modo potest contingere quòd aliquis benè advertat potum esse immoderatum, et inebriantem..... et sic ebrietas est peccatum mortale, quia secundùm hoc homo volens et sciens privat se usu rationis.* Addit autem ad 1. *Quòd assiduitas facit ebrietatem esse peccatum mortale, non propter solam iterationem actûs, sed quia non potest esse quòd homo assiduè inebrietur, quin sciens et volens ebrietatem incurrat, dùm multoties experitur fortitudinem vini, et suam habilitatem ad ebrietatem.*

Sedulò autem hìc notandum, quòd si quis sumit tantam vini potionem, quæ est apta, jam advertit, ad inebriandum, nullo modo excusatur à mortali, quamvis, antequam sensibus destituatur, somno se committat, quo vini effectum effugiat : quia potio illa jam de se est intrinsecè mala, cùm

de se apta jam sit ad privandum hominem usu rationis, et per accidens se habeat, quòd ipse vel per somnum, vel per inebriationem sensibus privetur.

« 7. Si quis post potum discernere adhuc possit inter bo-
» num et malum, licèt nonnihil phantasia turbata sit, aut
» sequatur vomitus, lingua titubet, pedes vacillent, oculi
» cernant duplicia, vel domus gyrari videatur, nondùm plena
» est ebrietas : ideòque tantùm peccatum veniale, quamvis
» ex gravioribus, si deliberatè sit commissum. *Vide Laym. l. c.*

« 8. Plena ebrietas notatur ex his signis, quæ dat *Less.*
» *l. 4. c. 3. d. 3. n. 30. et Regin.* 1. Si quis non meminerit
» dictorum, factorum, quomodo, vel quando domum de-
» ductus. 2. Si commisit ea, quæ numquam aliàs saná mente
» solet : v. g. si præter morem turpia sit locutus, turbarit
» domum, uxorem verberarit, etc.

« 9. Mala in ebrietate commissa, si prævisa non sunt, aut
» si adhibita cautio, culpâ vacant.

Quid, si mala sint prævisa? *Salm. tr.* 20. *cap.* 10. *p.* 3. §. 2. *n.* 27. *et fusiùs tr.* 25. *c.* 2. *p.* 2. *n.* 30. *cum Soto* distinguunt et dicunt, quòd si mala sint operis, ut sunt occisiones, fornicationes, etc. imputantur ad culpam; secùs verò si sint mala oris, ut contumeliæ, blasphemiæ, et perjuria; quia, ut ajunt, verba illa prolata ab ebrio non sunt verba formalia actu significativa, quatenùs non dicta ab homine rationis compote, sed sunt simplices soni, seu verba materialia, tanquam prolata à psittaco, vel pica. Hanc sententiam non audeo improbabilem dicere, sed magis adhærco sententiæ oppositæ cum *Sanch. dec. l.* 1. *c.* 16. *n.* 44. qui *cum Caj. et Tolet.* docet blasphemias prævisas esse vera peccata formalia in causa, cùm ipse liberè eam posuerit : verba enim contumeliosa in homines in ebrietate prolata rectè dicit nullam dehonorationem hominibus irrogare; secùs autem, si proferantur in Deum, juxta dicenda *l. 4. n.* 124. ubi dicemus blasphemias, etiam sine affectu, sive materialiter prolatas, non excusari à peccato, cùm sola prolatio ipsarum voluntaria vergat in diminutionem divini honoris. Et in nostro casu, licèt prolatio non sit voluntaria in actu, videtur tamen esse voluntaria in causa.

DUBIUM VI.

Quid sit ira?

79 *Quando ira sit peccatum?*
80 *De peccatis quæ oriuntur ab ira?*
81 *An contumelia aliquando culpâ vacet?*
82 *Quotuplex est contumelia?*
83 *Quæ requirantur, ut maledictio, sive imprecatio contra homines sit mortale?*

79. — « Resp. Est inordinatus appetitus vindictæ. Quæ inordinatio secundùm *D. Th.* dupliciter fieri potest: 1. Ex parte modi irascendi, ut v. g. si nimium interiùs exardescas, vel exteriùs per signa nimis patefacias. 2. Ex parte objecti, ut si vindictam appetas planè injustam ob causam, vel si justo majorem, v. g. optando inimico mortem, quam non est meritus, vel exequendam propriâ auctoritate, vel denique, licèt vindicta justa sit, non tamen eam appetas ut justam, sed ut satiativam animi tui malevoli.

Unde resolves:

« 1. Si ordinatè appetatur vindicta, non est peccatum iræ: ut cùm superiores irascuntur culpis subditorum, eosque puniunt, seu vindicant.

« 2. Ira inordinata, primo modo antè dicto est ex genere suo peccatum veniale, potest tamen fieri mortale ex accidente, ut si addatur blasphemia, maledictio, scandalum.

80. — « 3. Ira inordinata, secundo modo est ex genere suo mortale; quia est directè contra charitatem. *Bald. l. 3. dist. 21.*

« 4. De filiabus iræ, quæ partim sunt ex corde, ut indignatio, et tumor mentis; partim ex ore, ut clamor, blasphemia, contumelia, maledictio: partim ex opere, ut rixa, pugnæ, seditiones, vulnera: diversimodè loquendum est, secundùm regulam suprà datam. Nam 1. indignatio, quæ est inordinatus affectus ex eo, quòd quis reputet se indignè

» à tali tractari, communiter est veniale ; imò si ex justo
» rationis judicio procedat, nullum est. Potest tamen esse
» mortale, si cresceret usque ad deliberatum odium et con-
» temptum personæ gravem. 2. Tumor mentis, quo quis mo-
» rosè excogitat diversas vias vindictæ, iisque cogitationibus
» animum tumefacit, quale peccatum sit, judicandum est ex
» qualitate vindictæ, quæ excogitatur. *Vide Tol. l.* 8. *c.* 58.
» 3. Clamor, cùm iratus extollit vocem, multa inordinatè, et
» confusè effundens, est veniale communiter, nisi aliud
» addatur. 4. Blasphemia est mortale, de qua infrà *l.* 4. *tr.* 2.
» *c.* 1. *n.* 5. Contumelia, quâ quis proximo malum aliquod
» objicit, cum intentione illum inhonorandi, est ex genere
» suo mortale.

81. — « Dixi, *animo inhonorandi :* quia animo corrigendi,
» humiliandi, aliâve ratione, potest superior verbum aliquod
» aliàs contumeliosum objicere, quomodo Christus vocavit
» apostolos stultos ; et apostolus Galatas insensatos. In quo
» tamen peccari potest, si modus debitæ correctionis exceda-
» tur, vel subditus graviùs dehonoretur, quàm per delictum
» meruit. *Vide Bald. d.* 34. *n.* 10. Item, ut docet *Caj.* potest
» contumelia esse venialis tantùm, si sit parva tantùm, vel si
» sit tantùm materialis, sine intentione dehonorandi : modò
» non sequatur læsio notabilis honoris proximi. Et sic excu-
» santur, saltem à mortali, multi parentes, dùm filios vocant
» asinos, etc. Item mulieres, pueri, et infimæ sortis homines
» conviciis se onerantes : quia cùm fides iis non habeatur, non
» lædituv graviter honor. *Vide Bon. l.* 3. *q.* 2. *p.* 5. Denique,
» si joci causâ, per convenientem recreationem leves defe-
» ctus objiciantur, urbanitas est, secundùm *S. Th.* 2. 2. *q.*
» 72. *art.* 2. dummodò alter non contristetur, nec ad iram
» moveatur.

82. — « 5. Contumelia etiam fit facto, tùm indirectè, ut si
» imaginem, vel litteras alterius conculces, comburas ; tùm
» directè, ut si virum honestum fuste cædas, ad januam ejus
» cornua, etc. apponas, vel repræsentes aliquid, quod hono-
» rem alterius lædat. Huc spectat subsannatio, illusio, et de-
» risio, quando fit signis, ut naso rugato, labiis extensis, etc.
» intendendo proximi confusionem, quæ, si sit gravis, vel
» saltem proximus câ graviter contristetur, mortalia sunt.

» *Bon. Molin. Bald. l. 3. d. 5. etc. ex S. Th.* Circa quæ no
» quòd qui per contumeliam læsit alterius honorem, tenea
» hunc restituere, etiamsi fama non sit læsa. Hoc autem fi
» potest, vel per honorificam, et amicam salutationem,
» invitationem ad mensam, vel petitionem veniæ (etiam su
» inde flexis genibus, et coram testibus) prout læsio f
» gravis. *Vide C. de Lugo d. 15. n. 53.* Adde quòd contum
» liæ mortalis qualitatem in confessione explicare non sit n
» cessarium, ut contra *Fill.* etc., docent *Azor. Sa, Mol. C.*
» *Lugo, d. 56. de pœnit. n. 269.* (*Vide dicenda l. 4. n. 984.*)

83. — « 6. Maledictio, quâ quis optat, vel imprecatur alte
» malum, sub ratione mali, est ex genere suo mortale.

Docet *D. Th.* 2. 2. *q.* 76. *art.* 3. quòd maledictio seu impr
catio contra homines, *secundùm suum genus est peccatum mortale, et tantò gravius quantò personam cui maledicimus magis amare, et reverèri tenemur. Contingit tamen verbum maledictionis prolatum esse veniale, vel propter parvitatem mali quod quis alteri maledicendo imprecatur, vel etiam propter affectum ejus, qui profert maledictionis verba, dum ex levi motu, vel ex ludo, aut ex surreptione aliqua talia verba profert; quia peccata verborum maximè ex affectu pensantur.* Ex qua doctrina S. Doctoris infertur, ut maledictio sit mortalis, tria requiri : 1. Ut malum prolatum verè optetur. 2. Ut optetur cum perfecta deliberatione. 3. Ut malum optatum sit grave. Ita communiter omnes. *Vide Salm. de rest. c. 4. p. 4. n. 28.* Utrùm autem omnes maledictiones sint ejusdem speciei, *vide suprà dicta n. 50.*

« 7. Rixæ, si modum non excedant, utî et leviculæ pu-
» gnæ, veniales sunt, secùs, si progrediuntur ad seditiones,
» vulnera, cædes. Suntque hæc communiter peccata ex parte
» incipientis rixam, alter enim potest se defendere cum mo-
» deramine inculpatæ tutelæ.

DUBIUM VII.

Quid sit acedia?

84. — « Resp. Acedia, sive animi tædium, potest ex *D.*
» *Th.* 2. 2. *q.* 35. *art.* 2. dupliciter usurpari : 1. Generaliter,

» pro omni animi remissione in exercitio virtutum, cò quòd » labor aliquis sit adjunctus. 2. Particulariter, pro tristitia, et » tædio de divina amicitia, cò quòd per virtutum exercitia » laboriosa servari debeat; et sic amicitiam illam non curet.

Unde resolves :

« 1. Accidia accepta primo modo tùm demùm est peccatum » mortale, cùm ideò committitur opus vetitum sub mortali.

« 2. Accidia accepta secundo modo ex se est mortale, quia » repugnat charitati Dei.

« Ex quo de filiabus accidiæ quoque facilè judicari potest, » quæ sunt sequentes :

« 1. Malitia, quâ quis odio habet bona spiritualia, et vellet » ea non esse, aut quâ ipsum pœnitet benè fecisse, vel im- » plevisse id, ad quod tenebatur, aut quâ contemnit Dei be- » neficium, v. g. desiderando non fuisse natum, aut non » agnovisse Christum, etc. est autem ex genere suo mortale.

« 2. Pusillanimitas, et desperatio de salute, quæ mortale » quoque est.

« 3. Rancor, quo ii sunt fastidio, qui ad spiritualia indu- » cunt.

« 4. Torpor, cùm bona fiunt non cum debito fervore.

« 5. Evagatio mentis, quâ quis in exercitio spiritualium » evagatur circa illicita; sive per cogitationem, et dicitur » curiositas; sive per locutionem, et dicitur verbositas; sive » per inquietudinem, et dicitur inquietudo; quæ communiter » sunt venialia. *Vide D. Th. q.* 35. *Laym. l.* 2. *tr.* 3. *c.* 9. *Tol.* » *l.* 8. *c.* 70.

« Culpabilis autem evagatio mortalis erit, quando notabilis » est, et attentio requiritur ad implendum præceptum obli- » gans sub mortali : v. g. in recitandis horis canonicis, cele- » branda, vel audienda missa. *Reg. Pal. de char. t.* 6. *dub.* 1. » *p.* 3. *Trull. l.* 1. *c.* 6. *dub.* 1. *contra Tamb. de exped. sacrific.* » *l.* 2. *c.* 3. ubi docet, distractum esse voluntariè, et per no- » tabile tempus inter sacrificandum extra canonem, esse tan- » tùm veniale; licèt concedat, sub canone, præsertim circa » consecrationem, esse mortale, propter gravem irreveren- » tiam, et periculum erroris.

« Dixi *ad implendum præceptum* : nam in oratione
» non præcepta, vel sub obligatione tantùm veniali, est pe
» catum veniale tantùm : *S. Thom. Nav. Suar. Less. l.* 2.
» 57. *dub.* 11. imò nullum, si non tam intendat ora
» quàm verba precum recitando pio exercitio se occupar
» quia non formaliter, sed materialiter tantùm orat ; v.
» cùm quis manibus laborans psalmos, aliasve preces re
» tet, aut cantet, non animo orandi, sed cavendi cogitation
» vanas, vel recreandi se. *Sanch. cons. pars.* 2. *l.* 7. *c.*
» *dist.* 13. *Trull. l.* 1. *c.* 7. *dist.* 10. *Vide infrà l.* 3. *c.*
» *dub.* 2.

LIBER III. (1)

DE PRÆCEPTIS VIRTUTUM THEOLOGICARUM.

TRACTATUS I.

DE PRÆCEPTO FIDEI.

CAPUT I.

Quæ mysteria fidei necessariò credenda sint?

1 *Quæ mysteria credenda necessitate medii?*
2 *An mysteria SS. Trinitatis, et Incarnationis sint credenda explicitè?*
3 *Quæ ex præcepto scienda? et an memoriter?*
4 *Quale sit objectum fidei materiale, et quale formale?*

1. — « Ex iis, quæ fideles explicitè credere tenentur, » quædam necessariò credenda sunt necessitate medii, seu

(1) Qui liber 3tius hic inscribitur, in prioribus editionibus 2dus est. Si quis jam à diversis scriptoribus aut etiam in aliis *S. Alphonsi* operibus (non autem in hoc ipso Opere) librum 3tium Theol. mor. juxta priores editiones citatum inveniet, quærat in hac edit. librum 4tum, eodem tamen numero.
Confer præfationem Editoris. *Edit.*

» finis; sine quibus, etiam inculpabiliter ignoratis, finis » ultimus obtineri nequit; alia necessitate præcepti, sine » quibus, inculpabiliter omissis, finis potest obtineri. *Sanch.* » 2. *mor. c.* 2. *Azor. Val.*

« Resp. 1. Necessitate medii necessaria sunt hæc duo : » 1. Explicitè credere, Deum esse, et remuneratorem bono- » rum esse, juxta illud apostoli ad *Hebr. c.* 11. *y.* 6. *Cre-* » *dere oportet. Trid. sess.* 6. *de Justificat. c.* 6. 2. Post suffi- » cientem Evangelii promulgationem, credere explicitè, ut » vult *Mol.* aut saltem implicitè, ut probabiliter quidam » docent cum *Con. et Laym.* Christum et sanctissimam Trini- » tatem. *Vide Escob. ex.* 2. *c.* 9. *n.* 20. ubi ex *Vasq. l.* 2 *d.* 126. » *c.* 3. docet culpabilem ignorantiam horum mysteriorum, » sive negligentiam ea discendi esse grave peccatum, distin- » ctum ab eo, cujus est causa. *Vide Dian. p.* 3. *t.* 5. *r.* 47. » *et* 48.

Fides definitur : *Est virtus theologica, à Deo infusa, inclinans nos ad firmiter assentiendum, ob divinam veracitatem, omnibus quæ Deus revelavit, et per Ecclesiam nobis credenda proposuit.* Dicitur 1. *Virtus theologica*, id est, quæ Deum respicit; fides enim, prout etiam spes, et charitas, Deum directè spectant, ad differentiam virtutum moralium, quæ indirectè eum respiciunt. 2. *A Deo infusa*, quia fides est donum supernaturale divinum. 3. *Inclinans nos ad firmiter credendum*, nam assensus fidei nequit cum formidine consistere, prout perperàm docebatur in propositione 4. ab *Innoc. XI.* proscripta, sed omninò firmus esse debet. 4. *Ob divinam veracitatem;* veritas enim infallibilis (quæ est ipse Deus) est formale objectum fidei. 5. *Omnibus quæ Deus revelavit :* omnia enim à Deo revelata sunt objectum fidei materiale. 6. *Et per Ecclesiam nobis credenda proposuit*, nam divina revelatio nobis non patefit, nisi per Ecclesiam, quæ revelationes proponit; cùm sit aliundè evidens propter signa credibilitatis (qualia sunt prophetiæ, miracula, constantia martyrum, et similia) quòd Ecclesia nec falli, nec fallere potest. Præterquam quòd *S. Augustinus* illud celebre dictum protulit : *Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ catholicæ commoveret auctoritas.*

2. — Quæritur, an mysteria SS. Trinitatis, et Incarnationis

post promulgationem Evangelii credenda sint fide explicitâ de necessitate medii, vel præcepti?

Prima sententia, quæ est communior, et videtur probabilior, docet credenda esse de necessitate medii; ita tenent *Sanch. in Dec. lib.* 2. *c.* 2. *n.* 8. *Valent.* 2. 2. *d.* 1. *qu.* 2. *p.* 4. *Molina* 1. *part. qu.* 1. *a.* 1 *d.* 2. *Cont. Tourn. de præceptis Decal. cap.* 1. *art.* 1. §. 2. *concl.* 1. *Juven. t.* 6. *diss.* 4. *a.* 3. *Antoine de virt. theol. cap.* 1. *qu.* 2. *Wigandt tr.* 7. *ex.* 2. *de fide n.* 22. *Concina t.* 1. *diss.* 1. *de fide cap.* 8. *n.* 7. *cum Ledesma, Serra, Prado, etc.* item *Salm. tr.* 21. *c.* 2. *punct.* 2. *n.* 15. *Cuniliat. tr.* 4. *de* 1. *Dec. præc. c.* 1. §. 2. *et Ronc. tr.* 6. *c.* 2. *qu.* 2. Sed postremi hi tres dicunt, quòd per accidens, et casu raro posset quis justificari fide tantùm implicitâ. Id probant ex Scripturis, quibus (ajunt) clarè probari necessitatem medii. Probant etiam ratione, quia licèt ante promulgationem Evangelii sufficiebat fides implicita Christi, post tamen promulgationem eò quòd status gratiæ est perfectior, perfectior requiritur notitia, nempe explicita fides Christi, et SS. Trinitatis.

Secunda verò *sententia* satis etiam probabilis dicit, necessitate præcepti omnes teneri hæc mysteria explicitè credere, necessitate autem medii sufficere, si credantur implicitè. Ita *Dominicus Soto* (*in* 4. *sentent. t.* 1. *d.* 5. *qu. un. art.* 2. *concl.* 2.) ubi ait: *Quamvis præceptum fidei explicitæ* (scil. SS. Trinitatis, et Incarnationis) *absolutè obliget universum mundum, nihilominùs possunt multi ignorantia invincibili ab eâdem obligatione excusari. Franciscus Sylvius* (*t.* 3. *in* 2. 2. *qu.* 2. *art.* 7. *et* 8. *concl.* 6.) scribit: *Post promulgatum sufficienter Evangelium fides Incarnationis explicita est omnibus ad salutem necessaria necessitate præcepti, ac etiam* (*ut probabile est*) *necessitate medii.* Et in sequenti conclusione idem profert de mysterio SS. Trinitatis. *Card. Gotti* (*Theol. t.* 2. *tr.* 9. *qu.* 2. *d.* 4. §. 1. *n.* 2.) ait: *Dico* 1. *sententia negans, fidem explicitam Christi, et Trinitatis esse ita necessariam, ut sine ea nemo justificari, aut salvari queat, valdè probabilis est.* Et asserit *n* 1. *Scotum* hanc tenère sententiam. *Euseb. Amort* recens Scriptor et valdè doctus (*tom.* 1. *d.* 3. *de fide quæst.* 17.) absolutè eamdem sententiam tuetur. *Elbel.* (*t.* 1. *conferent.* 1. *n.* 17.) scribit hodiè hanc sententiam tenèri ab insignibus *DD. Castropal. part.* 2. *tr.* 4. *d.* 1.

p. 9. Viva in Prop. 64. damn. ab Innocent. XI. n. 10. Sporer. tr. 11. cap. 11. sect. 11. §. 4. n. 9. Laym. lib. 2. tr. 1. cap. 8. n. 5. qui dicit hanc non esse minùs probabilem quàm primam, *cum Richard. Medin. Vega, Sa, et Turriano. Card. de Lugo, de fide d. 12. n. 91.* vocat primam speculativè probabilem, sed hanc secundam absolutè et fusè ut probabiliorem tuetur *cum Javell. Zumel, et Suarez d. 12. sect. 4. n. 10.* scribitque *de Lugo* eamdem sententiam vidêri esse *S. Thomæ 3. part. qu. 69. a. 4. ad 2.* ubi S. Doctor ait: Ante baptismum Cornelius et alii similes consequuntur gratiam et virtutes per fidem Christi et desiderium baptismi implicitè vel explicitè. Unde arguit *Lugo*, sicut Cornelius gratiam est consecutus per fidem implicitam, quia nondum in illâ regione Evangelium perfectè promulgatum fuerat, ita pariter consequi poterit ille qui mysteria hæc invincibiliter ignorat; ipsi enim pariter non satis Evangelium est promulgatum. Dicunt autem, repugnare bonitati et providentiæ divinæ ut damnet adultos invincibiliter ignorantes, qui juxta lumen naturæ honestè vivunt, dum contrà (*Actor. c. 10. ℣. 35.*) habetur: *In omni gente qui timet eum, et operatur justitiam, acceptus est illi.* Respondent verò quòd omnes Scripturæ, et SS. Patrum testimonia quæ opponuntur, de facili explicari possint de necessitate præcepti, vel quia ordinariè nullus ferè salvatur sine fide explicitâ horum mysteriorum, quia post Evangelii promulgationem ferè nullus de his laborat invincibili ignorantiâ, vel quia, ait *Lugo*, explicari possunt de fide implicitâ, sive explicitâ in voto. Prætereà, ait *Laymann*, vir adultus si esset mutus et surdus à nativitate, quamvis baptizatus, non posset alia sacramenta accipere, si optaret; imò nec salvari, quia hujusmodi homo incredibile est quòd vero conceptu apprehendat, et explicitè credat mysteria Incarnationis, et præsertim SS. Trinitatis.

Notant autem *Tannerus in 2. 2. d. Th. d. 1. qu. 7. dub. 2. n. 49. Sylvius ibid. qu. 2. art. 8. concl. 8. Azor. t. 1. lib. 8. cap. 2. qu. 6. et Valent. cum Guilielmo Paris. apud Sanch. Dec. lib. 2. cap. 3. n. 18.* quòd si quis adeò sit rudis, ut ea mysteria percipere nequeat, tunc excusatur ratione impotentiæ, et comparatur infantibus, ac fatuis. Attamen *Sanch. loc. cit.* dicit, quòd aliud est credere, aliud scire mysteria, nempe rationem de eis reddere: unde censet omnes adultos

tenêri necessitate medii aliquando hujusmodi mysteria credere, necessitate verò præcepti ea scire; à quo præcepto scientiæ excusari mente obtusos; et sic intelligendos ait AA. citatos. Concluditque cum *Gabriele*, qui dicit: *Sufficeret eis* (scilicet rudibus) *quòd singulos articulos explicitè credant dum eis proponuntur.* Quamvis autem sint damnatæ prop. 64. et 65. *ab Innoc. XI.* quæ dicebant: *Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantiâ mysteriorum fidei, et etiamsi per negligentiam etiam culpabilem nesciat mysterium SS. Trinitatis, et Incarnationis D. N. Jesu Christi.... Sufficit illa semel credidisse.* Dicit tamen *Viva cum March.* probabiliter non esse necessariò repetendas confessiones factas cum ignorantiâ prædictorum mysteriorum, cùm ex præfata opinione jam probabile sit fuisse validas, si ignorantia fuit inculpabilis. Certum enim est talem ignorantiam, si sit vincibilis, peccatum esse lethale. Prædicta autem propositio meritò damnata est, quia dicebat capacem esse absolutionis etiam illum qui tempore confessionis laborat ignorantiâ prædictorum mysteriorum. Cæterùm opinio Patris *Viva* mihi non est satis probabilis, quamvis enim pœnitens probabiliter validam confessionem expleverit, ita ut videatur deinde possidere exemptionem ab iterandâ confessione, cùm priùs bonâ fide se confessus fuerit, attamen respectu ad eum, qui certò graviter peccavit, semper urget, ac possidet antecedenter obligatio explendi confessionem, non tantùm probabiliter, sed certò validam. Quapropter, cùm ipse adverterit, confessionem suam ob ignorantiam mysteriorum SS. Trinitatis, aut Incarnationis Jesu Christi fuisse probabiliter validam, sed etiam probabiliter nullam, tenetur, postquàm de illis mysteriis instructus fuerit, confessionem iterare (1).

« Porrò implicitè credere dicitur, qui credit aliquid explicitè, in quo alterum implicitè est, v. gr. si credas, » quod credit Ecclesia. *Vide Schol. et Laym. lib. 2. tr.* » *1. c. 8.*

3. — « Resp. 2. Necessitate præcepti quivis fidelis sub mortali explicitè credere, et scire, crasso saltem modo, et » quoad substantiam, tenetur hæc:

(1) Confer notam in Lib. 6. n. 450 positam.

Edit.

« 1. Symbolum. 2. Orationem Dominicam (1). 3. Præcepta » Decalogi, et Ecclesiæ. 4. Sacramenta maximè necessaria; » ut baptismum, Eucharistiam, et pœnitentiam; reliqua » autem tunc, quando vult suscipere. *Suar. Sanch. Fill. n.* » 39. Quæ omnia intellige, nisi impotentia, aut invincibi- » lis ignorantia excuset. »

Unde resolvitur :

« 1. Non omnes tenentur sub mortali hæc prædicta scire » memoriter, aut eo ordine, aut iis verbis, quibus pro- » ponuntur; sed quoad Orationem dominicam scire, omnia » bona petenda esse à Deo, quæ est ejus summa : quoad » Symbolum verò, præcepta et sacramenta, sufficit, si quis » rogatus de singulis rectè respondeat. *Bonac. Laym. l. 2.* » *cap. 9. Sanchez lib. 2. cap. 3.* » (*Hoc est conforme illi, quod tradidit S. Carolus Borromæus in suâ Instruct. ad confessarios, ubi docuit satis esse quòd fideles rudes sciant Credo saltem in substantiâ*).

« 2. Quamvis sit præceptum Ecclesiæ discendi memoriter » Symbolum, et Orationem dominicam, et Salutationem an- » gelicam, velitque *Barb. p. 3. c. 27.* non esse absolvendum, » qui ob negligentiam, vel verecundiam ea addiscere non » curat; consuetudo tamen, ut notant *Navar. et Lopez*, expo- » suit obligationem non esse ultrà veniale : » (*Ita tenet etiam Viva super prop. I. Alex. VII. cum Azor Trull. et Villal. apud Salm. de præc. fidei cap. 2. n. 47. ex concilio Rhemensi et Toletano 4. Vide Prax. Confess. n. 22.*) « utì nec est ultra » veniale, nescire facere crucem, ut docet *Sanch. contra Sylv.* » qui docet esse mortale.

« 3. Moraliter nihilominùs necessarium est, ut rudio- » res memoriâ teneant Symbolum suâ linguâ, quia alioquin » non possunt habere sufficientem cognitionem articulo- » rum.

« 4. Falsa est opinio quorumdam Canonistarum, rusticis

(1) *In Hom. Ap. tr. 4. n. 3.* additur : salutatio angelica.

Edit.

» esse satis, articulos fidei, aliaque dicta credere implicitè : » credendo quidquid credit Ecclesia.

« 5. Excusantur ii, quibus aut defuit doctor, aut num- » quam venit in mentem obligatio similia discendi, aut qui » nimis sunt rudes, ita ut non possint ea comprehendere, » aut retinêre, quod sæpè contingere docent *Azor. et Bec.* » contra alios.

« 6. Si confessarius probabiliter judicet, pœnitentem igno- » rare ex doctrinâ christianâ ea, quæ scire tenetur (quod » de litteratis vel frequenter confitentibus præsumendum non » esse monet *Sanch.* 2. *mor. c.* 3.) debet eum interrogare de » negligentiâ in iis addiscendis : cùm per eam plurimi gra- » viter peccent. *Led. Azor. t.* 1. *l.* 8. *c.* 8. *Trull. l.* 1. » *c.* 1. *d.* 4.

« 7. Possunt absolvi (contra quosdam) qui ignorant ea, » quæ sub mortali scienda esse dixi. Ratio est, quia licèt » peccârint omittendo discere, possunt tamen de hoc do- » lère, cum proposito discendi. *Sanch.* » (*cum Salm. de præc. fidei tr.* 21. *cap.* 2. *punct.* 5. *n.* 58. *nisi prius admoniti neglexerint addiscere*). « Quòd si tamen ignorarent ea, quæ ne- » cessitate medii scienda sunt, deberent instrui ante abso- » lutionem. *Bon. d.* 3. *qu.* 2. *p.* 2. *Sanch. l. c. cap* 3. *n.* 21.

« 8. Parochus suas oves (sicut parens liberos) tenetur sub » mortali per se, vel alium docêre ea saltem, quæ sub » mortali scire tenentur. *Sanch.* 2. *mor. c.* 3. *Filliuc. Palaus,* » *Trull. l.* 2. *c.* 1. *Con. etc.* »

4. — Notandum, quòd objectum *materiale* fidei (nimirùm id quod credere tenemur) principaliter sit ipse Deus, et deinde omnia à Deo revelata : ita *S. Th. qu.* 14. *de verit. art.* 8. dicens : *Fides quæ hominem divinæ cognitioni conjungit per assensum, ipsum Deum habet sicut principale objectum, alia verò sicut consequenter adjuncta.* Objectum autem *formale* (id est motivum propter quod revelata credere tenemur) est Dei veracitas. Disceptatur autem inter Scholasticos, an revelatio divina sit etiam objectum *formale* fidei. Pro sententiâ affirmativâ sunt *Jueninus et alii*, qui dicunt veracitatem Dei esse objectum formale *quod*, nempe rationem præcipuam, ob quam credimus : revelationem verò esse objectum formale *quo*, hoc est medium quo credimus. Sed commu-

nior sententia *Habert. Card. Gotti, et Holzmanni cum Scoto etc.* docet totale objectum formale fidei veracitatem Dei; et revelationem esse tantùm conditionem, sine qua non crederemus, sive medium per quod nobis applicatur notitia eorum quæ credimus.

CAPUT II.

Quomodo obliget præceptum fidei.

5 *Quos, et quando obliget præceptum fidei?*
6 *Notandæ proposit. damnatæ in hâc materiâ?*
7 *Quoties teneamur in vitâ elicere actus fidei, et spei?*
8 *Quoties circa charitatem?*
9 *Quando hæreticus teneatur suam sectam ejicere?*
10 *An circa fidem liceat sequi opinionem minùs probabilem?*
11 *Quando teneamur fidem exteriùs confiteri? Et qui teneantur jure ecclesiastico ad externam professionem fidei?*

5. — « Resp. 1. Præceptum fidei internum obligat 1. » pueros inter fideles educatos, quando rationis usum per- » fectè consecuti mysteria fidei audiunt apprehenduntque, » quòd illa credere sit res necessaria ad salutem, peccantque » mortaliter omittendo, *Sanch. Bon. t. 2. d. 3. p. 3.* addens » plurimos eorum excusari inadvertentiâ, aut invincibili » ignorantiâ. 2. Adultos infideles, quando ratio incipit dictare, res fidei sufficienter propositas esse, et contrariam » sectam esse falsam. *Sanch. lib. 2. mor. cap. 1. Con. d. 14. de fide, Fill. n. 25.* 3. Quando urget tentatio contra fidem, » quæ aliter vinci nequit. Quod tamen non convenire scrupulosis, rectè monet *Sanch.* quia hi, avertendo mentem » ad alia objecta, faciliùs superant. Et in his duobus casibus » præceptum obligat per se, in sequentibus per accidens. » 4. Quando tentatio urgens contra alias virtutes aliter superari nequit. 5. Quando facienda est professio fidei exterior, » vel ex præcepto eliciendus est actus alterius virtutis, v. gr. » spei, charitatis, pœnitentiæ, quæ fidem supponat. *Bon. q. 2. p. 2.* His addit *Hurt. contra Sanch.* 6. In horâ » mortis, et 7. Semel quotannis. *Vide Dian. p. 3. t. 13. r. 19.* »

6. — Certum est hominem tenêri ex lege naturali ad Deum per fidem, spem, et charitatem se convertere, et ideò elicere earum virtutum actus, cùm quæque virtus suis actibus vivat. Hinc ante omnia notandæ sunt omnes propositiones proscriptæ super hâc materiâ, videlicet :

Prop. 1. ab Alex. VII. *Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum fidei, spei, et charitatis ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium.*

Prop. 16. ab Innoc. XI. *Fides non censetur cadere sub præceptum speciale et secundùm se.*

Prob. 17. ab eod. *Satis est actum fidei semel in vitâ elicere.*

Prop. 6. ab eod. *Probabile est ne singulis quidem rigorosè quinquenniis per se obligare præceptum charitatis erga Deum.*

7. — Quæritur autem, quoties in vitâ teneamur elicere actus theologales.

Quod ad præceptum fidei spectat, plures sunt opiniones. *Scotus* censet tenêri nos ad eliciendos actus fidei omnibus diebus festis. *Nyder* quoties mysteria in Ecclesiâ celebrantur. Sed *Salm. de præc. fid. tr. 21. cap. 2. punct. 3. n. 31. et Croix l. 2. n. 51.* horum opiniones minimè approbant : imò *Oviedo apud Croix ibid.* asserit illas passim rejici ab aliis. *Lugo apud Croix d. n. 51.* rectè dicit, toties fideles tenêri ad repetendos actus fidei, quoties sufficiat ad profitenda mysteria nostræ religionis. At quia hæc regula est obscura, sat probabiliter putant *Salm. dict. c. 2. cum Sanch. Trull. Bann. Led. et aliis*, teneri saltem semel in anno fideles ad exercendum actum fidei, et idem sentiunt *Concina et Franzoja cum communi.* Advertunt tamen cum *Suar. Prado*, et idem dicit *Croix l. c.* quòd huic præcepto fiat satis etiam per exercitium aliarum virtutum, sive per susceptionem sacramentorum, sive ex quâcumque aliâ occasione actus fidei ponantur.

Nùm autem teneamur ad eliciendos hos actus fidei formaliter, scilicet ex motivo Dei revelantis ? Affirmat *Viva d. prop. I. Alex. VII. n. XI. Quidquid sit*, ut addit, *an semper ac fides est supernaturalis, nitatur huic motivo saltem languidè attacto.* Notat verò *n. 7. in fine*, quòd viri timorati nullo modo circa hoc anxii sint, cùm vix accidat, eos abundè huic præcepto non satisfacere. *Croix etiam d. n. 51.* dicit non esse rationem, cur quis ob id scrupulosè se divexet, cùm huic præcepto

fiat satis (ut asserit *n.* 27) audiendo missam, adorando crucifixum, formando crucem, orando, etc. quamvis hæc non fiant reflexè ex motivo fidei. Qui enim, ait, sæpiùs posuit fidem tamquam regulam suarum actionum, quibus ad Deum vult tendere, quidquid posteà boni agit, ex eâdem regulâ jam ad Deum dirigit exercitè, licèt non advertat. Aitque *Hurtado apud Carden.* in *prop.* 17. *Innocent XI.* hos actus esse veros actus fidei, quia radicaliter ex motivo fidei oriuntur. Insuper *de Lugo de fid. diss.* 13. *n.* 45. sic docet : *Cùm materia honesta et inhonestè operandi frequenter occurrat, non esse dubitandum, quin homo, qui fidem christianam semel amplexus est, plusquam sufficienter satisfaciat præcepto fidei.*

8. — Quod autem pertinet ad actus erga præceptum charitatis, jam adnotavimus suprà damnatam fuisse propos. *Ne singulis quidem rigorosè quinquenniis* hoc præceptum obligare per se; *Palaus apud Croix d. l.* 2. *n.* 141. dicit esse peccatum grave differre actum charitatis per triennium. Alii, ut *Hurtadus Ills. Mendo etc. apud Croix loc. cit.* dicunt requiri elici actum charitatis erga Deum saltem semel in anno : et hanc sequuntur *Salm. tract.* 21. *c.* 6. *n.* 12. *cum Trull. Tapia, Lastra.* Alii verò, ut *Gabr. Almain. Tap. ap. Croix n.* 135. ajunt hoc præceptum obligare quolibet die festivo. *Cardenas* tandem in 2. *Crisi d.* 6. *n.* 8. (cui adhæret *Croix n.* 141.) censet non excusari à mortali qui per mensem actum charitatis differt ; hancque sententiam omninò ego suadendam puto, cùm difficulter possit homo diu mandata divina servare nisi dilectionem erga Deum frequenter foveat, quæ nonnisi per actus charitatis fovetur, et nutritur. Notat autem idem *Cardenas n.* 14. quòd sufficit elicere actus amoris, etiamsi eliciantur in ordine ad implenda alia præcepta, vel ad aliam virtutem exercendam, putà ad se confitendum, ad vincendam tentationem. Insuper dicit *Croix num.* 143. esse veros actus amoris quibus benè satisfit huic præcepto, omnia opera meritoria exercita ad finem placendi Deo, ut eleëmosyna, jejunium, et similia. Talis autem rectus finis dicit quòd præsumitur in eis, qui jam sciunt sic placère Deo, modò non operentur ex fine pravo. Addit etiam *Croix*, satisfieri adhuc orando, signanter cum Oratione dominicali, ubi dicitur : *Sanctificetur, etc. Adveniat, etc. Fiat voluntas tua, etc.* Advertatur hic prop. 10. damnata ab *Innocentio XI.* quæ dicebat : *Non tenemur proxi-*

mum diligere actu interno, et formali. Rectè igitur dicit *P. Viva* in *cit. prop.* 10. *n.* 8. *et* 9. quòd sicut tenemur elicere actus formales charitatis erga Deum, sic etiam tenemur erga proximum ex motivo supernaturali, nimirùm propter amorem Dei, vel ut præcepto Christi pareamus, qui dixit : *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem. Joan. c.* 13. ℣. 34. Unde *S. Thomas* docet : *In dilectione proximi includitur dilectio Dei sicut causa in effectu. In epist. ad Rom.* 13. *sect.* 2. Sicut ergò tenemur saltem semel in mense elicere actum amoris erga Deum, sic etiam saltem in mense exercere actus charitatis erga proximum. Cæterùm sapienter scribit *P. Suarez disp.* 5. *de charit. sect.* 4. cum aliis ex *S. Thomâ* 2. 2. *quæst.* 25. *art.* 8. quòd aliquando hi actus charitatis benè exercentur occasione vitandi odium, aut largiendi eleëmosynam. Et cùm hujusmodi occasiones frequenter occurrant, hinc ait *P. Viva* esse moraliter impossibile, quòd fideles christianè viventes huic præcepto abundè non satisfaciant. (1)

(1) Juvabit omnes legere, quæ *S. Alphonsus in Hom. Ap. tr.* 4. *n.* 13. simul de actibus virtutum theologalium eliciendis docet.

13. « — Tenemur autem tam circa charitatem erga Deum, quàm circa » fidem, et spem, actus elicere, uti constat ex propositionibus proscriptis 1. » et 7. ex illis *Alexandri VII.* et 6. 16 et 17. *Innoc. XI* ; nam sublatis acti- » bus, illas virtutes exercere non possumus. Igitur hi actus aliquando obligant » ex se, aliquando per accidens. Obligant *per accidens*, cùm urget necessitas » eos eliciendi ad superandum aliquam tentationem, aut ad alicujus præcepti » adimplelionem, v. gr. confessionis, communionis, etc. Obligant *per se*, » (uti docent DD.) in pluribus vitæ temporibus : nimirùm cùm perveniur ad » rationis usum ; in exitu vitæ : et pluries in vita, saltem semel quolibet anno, » ùt dicunt AA. ; sed circa actum charitatis magis mihi arridet sententia eorum, » qui eum requirunt semel in mense, dùm difficiliter observare poterit legem » divinam, qui frequenter suum erga Deum amorem actibus positivis non » exercet. Attamen opus non est, ut hi actus reflexè, et explicitè fiant cum » intentione præcepto satisfaciendi : sed satis est, si exercitè fiant, nempe ut » actu fiant, licèt ex alio fine, nempe ad abjiciendam tentationem, ad elicien- » dam contritionem, si confiteri velit. Ita etiam actus charitatis sunt omnes » uniformitatis actus divinæ voluntati, et omnes virtutes exercitæ ad Dei com- » placentiam. Ita pariter sunt actus fidei orare, crucifixum adorare, signare » se signo crucis, etc. quare benè ait *Card. de Lugo*, quòd ille, qui semel » amplexus est fidem christianam (aut vixerit, ego addo, christianè, saltem » præcepto paschali satisfaciendo), non debet dubitari, quin satisfecerit præ- » cepto fidei ; et idem intelligendum de præcepto spei. »

Edit.

Ex iis resolvuntur hi casus :

9. — « 1. Hæreticus, quamdiu suam sectam judicat esse » credibiliorem, vel æquè credibilem, non tenetur credere; » quia fides nondum est sufficienter ipsi proposita, age- » retque imprudenter. *Sanch. 2. mor. c. 1. Laym. l. 2. t. 1.* » *c. 10. et 12.*

« 2. Quando iis, qui in hæresi nutriti sunt, persuasum » est à pueris, nos abjicere, et persequi verbum Dei, esse » idololatras, pestilentes deceptores, ideòque, tamquam » pestes fugiendos; non possunt, stante hâc persuasione, » salvâ conscientiâ, nos audire, et laborant ignorantiâ in- » vincibili, cùm non dubitent se esse in bonâ viâ. *Laym.* » *c. 10. Sanch. l. 2. c. 1.*

» 3. Si talibus oriatur dubium de suâ sectâ, tenentur ul- » teriùs inquirere, et à Deo petere lumen : quòd si negant, » peccant contra fidem, cùm non adhibeant media ad im- » plendum præceptum fidei. Quòd si deinde nostra fides eis » sufficienter proponatur, tenentur amplecti. *Ibid. Vide Ferdin.* » *de Castrò Palaò t. 4. d. 1. p. 12. et d. 2. p. 2.*

10. — Notanda est hìc propos. 4. damnata ab *Innocent. XI. Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens ductus opinione minùs probabili.* Ex hâc aliqui non rectè inferunt prohibêri in omni materiâ sequi probabilem relictâ probabiliori : nam respondet *Viva in dicta propos. n. 5. et alii communiter*, quòd, etsi liceat sequi opinionem minùs probabilem, numquam tamen liceat cum periculo gravis damni; quando illud vitare non pendeat ab opinionis probabilitate, ut est in collatione sacramentorum, in medendo, etc., et hoc esset pariter in sequendo sectam minùs probabiliter veram. A probabilitate enim opinionis fit quidem, ut peccatum formale vitetur in aliis humanis actionibus, sed non potest fieri, ut sit vera secta non vera. Et semper ac secta sit falsa, numquam cum quâcumque probabilitate vitatur periculum damnationis, cùm non vitetur periculum carendi fide necessariâ ad salutem, gratiâ sacramentorum, etc. Adde, quòd infidelis numquam habere possit veram probabilitatem suæ sectæ sine culpâ : si enim oraret, Deus absque dubio infunderet lumen suum in illum de verâ religione. Ita *Viva.*

11. — « Resp. 2. Præceptum exteriùs fidem confitendi » jure naturali obligat, duplici casu : scilicet, cùm vel honor Deo debitus, vel utilitas proximo impendenda, privativè, vel contrariè subtraheretur. Dixi 1. *privativè*, ut » si ideò cessaret magnus honor in Deum, vel utilitas in » proximum redundans. Dixi 2. *contrariè*, ut si alioqui » Deus afficeretur injuriâ, vel proximus gravi malo ; v. gr. » si inde penderet aliorum conversio, aut perversio, contemptus religionis, scandalum, etc. Ratio responsionis est, » quia actus virtutis tunc videtur præceptus, quando est » necessarius ad finem præcepti, quod hìc contingit ; quia » finis præcepti est charitas. *S. Th.* 2. 2. *quæst.* 3. *art.* 2. » *Suar. Reg. Fill. tr.* 22. *c.* 3. *quæst.* 1.

Unde resolvitur :

« Si hæretici conculcent imagines, aliisque injuriis fidem » afficiant, tenetur eam suâ confessione tueri catholicus, » si quidem inde prudenter speret profectum.

« Resp. 3. Ad professionem fidei externam jure ecclesiastico tenentur sub mortali, secundùm *Tridentinum*, cum » juramento obediendi Ecclesiæ Romanæ, ut docet *Fill. t.* » 2. *tr.* 22. *c.* 3. sequentes personæ :

« 1. Provisi de beneficio curato, idque intra duos menses » à die possessionis coram Episcopo, aut ejus Vicario Generali, vel Officiali. *Trid. sess.* 24. *c.* 22. *de Ref.*

« 2. Provisi de canonicatu, vel dignitate in cathedrali » ecclesiâ : idque non tantùm coram Episcopo, vel ejus Vicario, sed etiam in Capitulo. *ibid.* additâ pœnâ, (ad quam » non videntur tenèri ante sententiam) ut alioqui fructus » non faciant suos. *Vide Sanch. l.* 2. *c.* 3. *Barb. de potestate* » *Episc.* 3. *p. art.* 61. *n.* 29.

« 3. Primates, Archiepiscopi, Episcopi in prima Synodo » provinciali, cui intercrunt, *Trid. sess.* 25. *c.* 2. *de Reform.*

« 4. Extendit *Pius IV.* hanc legem ad omnes prælatos religionum, etiam militarium ; *Pius V.* autem apud *Rodr. t.* 2. » *q. reg. quæst.* 72. ad omnes promovendos in doctores, » magistros, regentes, professores, additâ excommunicatione » latæ sententiæ, et privatione omnium beneficiorum in eum,

» qui alios promovet ad talem gradum, sine prævia profes-
» sione. *Vide Fill. t. 22. c. 3. quæst. 11. Barb. in remiss. sect.*
» *24. n. 12.* Verùm, ubi hoc decretum non est receptum
» usu, non obligare monet *Sanch. c. 3. n. 4.*

Unde resolvitur.

« 1. Non tenentur ad dictam professionem provisi de cano-
» nicatibus in ecclesiis tantùm collegiatis, vel de beneficiis
» tantùm simplicibus.

« 2. Etsi probabile sit hanc professionem posse fieri per
» procuratorem, ut docent *Azor. Navarr. et Sanch.*, probabi-
» lius tamen est tenêri personaliter, ut docet *Fill.* Ratio est,
» tum quia aliàs non videtur fieri satis juramento, quod per-
« sonaliter faciendum esse docet Glossa apud *Fill.*, tum quia
« ita decidit Rota apud *Garc. l. 3. de benef. c. 3.*

CAPUT III.

An aliquando liceat exteriùs fidem veram negare, aut falsam profiteri.

12 *An liceat umquam positivè fidem negare?*
13 *An uti verbis ambiguis? An tacêre?*
14 *An fugere?* Vidè alia *ibid.*
15 *An uti vestibus, vel signis infidelium.*
16 *An audire conciones hæreticorum?* Vide alia *ibidem.*

12. — « Resp. Nullo casu licet, sive voce, sive alio signo
» fiat, dicente Christo : *Qui negaverit me coram hominibus,*
» *etc.* Interim verò etsi licitum non est mentiri, seu simulare,
» quod non est, licet tamen dissimulare, quod est, sive tegere
» veritatem verbis, aliisve signis ambiguis, et indifferentibus
» ob justam causam, et cùm non est necessitas fatendi. Est
» *comm. S. Thom. Con. dis. 15. dub. 2. n. 9. Laym. l. 2. t.*
» *1. c. 11.*

Unde resolvitur.

13. — « 1. Rogatus de fide in odium religionis, sive à publicâ auctoritate, sive privatâ, nullo modo potest utendo » restrictione mentali, aut verbis ambiguis ita respondêre, » ut præsentibus videatur fidem negâsse ; multò minùs, dicere » se esse hæreticum, vel Calvinistam, vel non catholicum. » *Azor. Fill. c. 3. n. 97.*

« 2. Qui rogatus seu à privatâ, seu publicâ auctoritate, » vel tacet, vel respondet obscurè, vel ait, se nolle respon- » dêre, se jure non rogari, non teneri se, nec velle aliis » dicere quid ipse credat, ac simili modo tergiversatur, non » videtur negare fidem, sed nolle prodere. Unde, si sic » potest molestâ inquisitione liberari, licet, ut habet *Con. l. c.* » Generatim enim verum non est, quòd interrogatus ab au- » ctoritate publicâ teneatur positivè fidem profitêri, nisi quando » id necessarium est, ne præsentibus videatur fidem negâsse. » *Con. d. 15. dub. 2. Navarr. Azor. Sanch. Bec. c. 9. q. 4.* » (*Hâc de re vide propositionem 8. inter damnatas ab Innocent. XI.*)

14. — « 3. Non negat fidem, sed prodit, qui fugit : quod » etsi liceat, non tamen pastori, tunc cùm ejus operâ oves » indigent ; utì contrà, si eis consultius est, ut ad tempus se » subducat, et in bonum earum reservet, tenetur fugere. *Reg.* » *l. 17. n. 26. Bec. c. 9. Fill. n. 75. etc*

« 4. Si quo casu tacêre esset negare, tunc id non liceret ; » verbi gratiâ si, aliis rogatis, an fidem negare vellent, iisque » respondentibus quod non, tu taceres. *ibid. Vide Bonac. l. c.* » *Laym. l. c. tom. 1. c. 11. Tol. lib. 4.*

« 5. Si princeps generali lege jubeat ut fideles se prodant, » gestato signo, vel sistendo se, vel aliter, non tenentur, » cùm nemo teneatur verum dicere, nisi specialiter rogatus. » Excipe, nisi eæ sint circumstantiæ, ut hoc ipso, quòd se » non prodant, videantur fidem negâsse, ut v. gr. si quidam » antèà noti essent et tunc ex hoc putarentur defecisse. *Sanch.* » *n. 19. Bec. Reg. Fill. n. 88. etc.*

« 6. Cùm non rogaris de fide, non solùm licet, sed sæpè » meliùs est ad Dei honorem, et utilitatem proximi tegere

» fidem, quàm fatêri; ut si latens inter hæreticos plus boni
» facis; vel si ex confessione plus mali sequeretur, verbi grâ-
» tiâ turbatio, neces, exacerbatio tyranni, periculum defectio-
» nis, si torquereris. Unde temerarium plerumque est offerre
» se ultrò. *S. Th. Sanch. Laym. c. 11. n. 2.*

« 7. Redimere pecuniâ, ne de tuâ fide fiat inquisitio, lici-
» tum est, et sæpè magna virtus discretionis est vitam ad
» Dei gloriam servare, ac fidem tegere modis licitis.

15. — « 8. Talis modus non est uti vestibus, aut signis infi-
» delium, quæ alium usum non haberent, quàm quòd essent
» signa professiva falsæ religionis, seu cultûs : utì essent
» vestes, quarum usus est in sacrificiis : item incensio thuris,
» aut genuflexio coram idolo; item sumptio cœnæ, etc.
» *Sanch. l. 2. cap. 4. Fill. n. 9. et comm.*

« 9. Licitus autem modus est, quando subest causa (ut v. gr.
» ad evitandum grave periculum, ad obtinendam victoriam,
» eludendos hostes), uti vestibus, et signis infidelium, quæ
» aliquem alium usum habent, quàm profitendæ religionis,
» quales sunt vestes talis nationis (non religionis), quibus
» uterentur, etsi converterentur, ut sunt vestes, et signa
» nationis Turcicæ, quod verum est, etsi sint vestes ipsorum
» religiosorum, dummodò non habeant peculiare signum
» profitendi erroris, sed sint tantùm indicium nitidioris cul-
» tûs, ut saga prædicantium in Germaniâ; vel eminentioris
» vitæ inter suos, ut togæ Bonziorum in Japoniâ. Idem
» dicendum est de signis, quibus Judæi utuntur, v. gr. flavo
» annulo in pallio Francofurti, etc., quia hæc sunt signa
» merè politica, et distinctiva unius generis hominum ab
» alio, et non propriè professiva fidei. Quæ sententia proba-
» bilis est. *Vide Sanch. 2. mor. c. 4. Bec. 2. 2. c. 9. qu. 5. d.*
» *6. Laym. l. 2. t. 1. c. 11. Covarr. contra Caj. Nav. Tol.*

« 10. Licitus item modus est, cùm catholicus transit per
» loca hæretica, et periculum grave ei imminet vitæ, v. gr.
» vel bonorum (non tamen, si derisio tantùm, vel vexatio,
» ut habet *Bec. c. 9.*) ad dissimulandam fidem, vesci carnibus
» die prohibito; quia præceptum Ecclesiæ non obligat sub tali
» periculo. Nec hoc est fidem negare, cùm esus carnium
» non sit institutus ad professionem religionis; et catholici
» mali, et gulosi id faciant. Si tamen ex circumstantiis fieret
» signum professivum, ut si v. gr. in odium fidei convivæ

» statuerent, ut qui est hostis fidei pontificiæ, comedat carnes, peccaret contra fidem, qui ederet sine protestatione; » secùs, si protestaretur. *Sanch. Azor. Bec. etc. comm. l. c.*

16. — « 11. In Germaniâ audire conciones hæreticorum, » deducere funus, assistere baptismo pro patrino, non habentur signa professiva fidei, vel communionis cum hæreticorum sacris. *Fill. Azor. Sanch. ll. cc.* Unde, seclusis aliis, » v. gr. scandalo, periculo, prohibitione, et si ex justâ causâ » fiant, licent. » (*At in Synodo Neapolitanâ expressè prohibetur assistere concionibus, catechismis et quibuscumque ritibus hæreticorum, ex quocumque prætextu. Estque casus reservatus cum excommunicatione ipso facto. Cæterùm* Salm. *Tract.* 21. *c.* 2. *n.* 522. *tenent licere, modò absit scandalum, periculum perversionis et communicatio impietatis.*) « Imò patrinum » fieri talis infantis, videtur potiùs optandum, seclusis aliis, » quia non est aliud, quàm obligare se ad eum olim erudiendum in fide catholica.

« 12. Infidelium, et hæreticorum sacris non licet ita interesse, ut eis communicare censearis, alioquin licet, v. gr. » ut quis spectet tamquam comœdiam, aut famulatum præstet politicum domino suo, exemplo *Naaman Syri*, de » quo *vide Bec. Fill. Sanch. l. c. Laym. l.* 2. *t.* 1. *c.* 11.

« 13. Si princeps hæreticus mandet sub gravissimâ pœnâ » omnibus subditis, adire conciones hæreticorum, etiamsi » verbis dicat, se hâc re aliud nihil exigere, quàm obedientiam civilem, nec velle cogere, ut à fide discedant, cùm » tamen reipsà contrarium velle videatur (nam obedientiam » suorum aliter exercêre potest, et hæc res ex se apta est » catholicos paulatim pervertere, et insuper conciliare auctoritatem hæresi, ac vilipensionem veræ fidei), non licet » obedire. Atque ita bis rescripsit Anglis *Pius V. apud Sanch. l.* 2. *c.* 4. *n.* 27. *Fill. et Azor. ll. cc.*

« 14. Catholici viventes inter hæreticos, si ex præcepto » magistratûs contrahant matrimonium coram ministro hæretico, peccant contra fidem, etiamsi contraxerint antè, » vel contracturi sint postèà coram sacerdote catholico. *Con. d.* 15. *art.* 3. *Pal. tr.* 4. *d.* 1. *p.* 17. *n.* 12. 13. 14. » testaturque contrahens cæremoniâ illâ, se illum agnoscere » veræ fidei ministrum : quæ sunt intrinsecè mala. *Mald.* 2. » 2. *quæst.* 2. *art.* 3. quia auctoritas ministri et consequen-

» ter doctrina ejus augetur, concurriturque ad ritus hæreti-
» cos, quos minister isto actu exercet. Licitè tamen contra-
» hunt coram magistratu civili, vel potiùs testantur se con-
» traxisse; modò priùs, vel posteriùs ritu catholico contrahant:
» quia hæc actio est instituta ad finem politicum, ut conjuges
» habeantur, et proles non censeantur illegitimæ. »

CAPUT IV.

DE INFIDELITATE ET VITIIS FIDEI OPPOSITIS.

DUBIUM I.

Quid, et quotuplex sit infidelitas?

17. — « Resp. 1. Infidelitas generatim est triplex:
» *Prima* dicitur negativa, eorum scilicet, qui nihil um-
» quam de fide audiverunt. Quæ non tam est peccatum,
» quàm pœna peccati: quia, si fecissent, quod in ipsis erat,
» Deus fidem eis non abscondisset. *Secunda* dicitur contraria,
» eorum scilicet, qui fidem sibi sufficienter propositam vel
» contemnunt, vel ei contradicunt pertinaciter, ut hæretici.
» *Tertia* dicitur privativa, quòd privativè opponatur fidei,
» et est culpabilis ignorantia, vel error circa res fidei. *S. Th.*
» *Sanch. Vasquez, Laym.* c. 12.

« Resp. 2. Infidelitas contraria ex triplici modo repugnandi
» fidei est triplex, scilicet Paganismus, qui fidei nondum su-
» sceptæ, Judaismus, qui fidei susceptæ in typo, et Hæresis,
» quæ fidei susceptæ veritati repugnat. Apostasia à fide revo-
» catur ad hæresim à quâ tantùm differt, quòd hæresis sit
» error fidei ex parte tantùm contrarius; apostasia verò ex toto
» *S. Thom. Laym. loc. cit.*

DUBIUM II.

De judaismo.

Quæritur hìc tantùm, quæ communicatio cum Judæis sit interdicta christianis?

18. — « Resp. 1. His casibus, qui colliguntur ex *c.*
» *Nullus*, *c. Omnes*, *c. Judæi*. 1. Non licet cohabitare. 2

» Nec conviviis interesse. 5. Nec uti communi balneo. 4. Nec » medicos adhibere. 5. Nec medicinas ab iis datas recipere, » emere tamen licebit præscriptas. 6. Nec Judæorum filios » enutrire in ipsorum domibus. 7. Iis non famulari. 8. Nec ser- » vitute subjici. 9. Prohibentur publicis officiis inter christia- » nos fungi. 10. Vetitum est eorum azymis vesci. Quibus ad- » dit *Azor.* prohibitum esse, accedere ad eorum nuptias, » festa, Synagogas» (*Adire Synagogas curiositatis causâ non esse peccatum grave dicunt Salm. tr.* 21. *c.* 2. *punct.* 2. *n.* 123. *in fine cum Bon. Con. Pal. etc.*), « cum eis lu- » dere, saltare, etc. Ratio horum est, tum ut conservetur » dignitas christianæ religionis : tum ut caveatur familiaritas » cum Judæis, et periculum perversionis. *Vide Laym. l.* 2. » *t.* 1. *c.* 12. *et* 17. *Sanch. l.* 2. *c.* 5. *Fill. tr.* 22. *c.* » 5. *n.* 128.

« Resp. 2. in decem dictis casibus communicare cum » Judæis ex genere suo videtur esse mortale. Ratio : quia, » si clericus id faciat, incurrit periculum depositionis : laicus » verò excommunicationis (*c. Constituit, caus.* 17. *q.* 4.), » quæ nonnisi ob peccatum mortale imponi solet. Dixi *ex* » *genere suo :* quia probabile est, vel ob materiæ parvitatem, » vel ob necessitatem, aliamve causam rationabilem (si tamen » non sit periculum perfidiæ, nec familiaritatis cum Judæis) » sæpè excusari à mortali, aliquando etiam ab omni peccato. » ita communiter. *Vide Auct. suprà cit. et Bon. l. c.* item » *Laym. l.* 2. *t.* 1. *c.* 17. » (*Principes christiani possunt permittere Judæis, et paganis, aut hæreticis libertatem conscientiæ tantùm ob bonum religionis, et ob spem conversionis, non autem ob temporale emolumentum.* Salm. *tr.* 21. *c.* 3. *punct.* 1. *n.* 5. *Benè autem potest Ecclesia, et quicumque princeps supremus compellere Judæos, et paganos subditos ad audiendam fidem nostram.* Salm. *ibid. punct.* 2. *n.* 8. *cum Suar. Az. Bec. Bon. etc.* (*contra Con. et Val.*) ; *et constat ex praxi, quæ viget Romæ.*)

DUBIUM III.

Quid sit hæresis?

19. — « Resp. Hæresis est error intellectûs liber, et » pertinax contra fidem in eo, qui fidem suscepit. Ita com-

» mun. *Suar. Becan. c. 14. qu. 2.* Unde patet, ad hæresim
» ut et apostasiam, duo requiri : 1. Judicium erroneum,
» quod est ejus quasi materiale. 2. Pertinaciam, quæ est
» quasi formale. Porrò pertinaciter errare non est hic acri-
» ter, et mordicùs suum errorem tenere aut tueri ; sed est
» eum retinere, postquam contrarium est sufficienter pro-
» positum : sive quando scit contrarium tenèri ab universali
» Christi in terris Ecclesiâ, cui suum judicium præferat :
» sive id fiat ex vanâ gloriâ, sive libidine contradicendi,
» aliâve causâ. Ita *Sanch. Vasq. Laym. l. 2. t. 1. c. 13. et*
» *alii commun.* Ratio est, quia tunc putat judicium Eccle-
» siæ non esse sufficiens fundamentum credendi, quæ est
» vera pertinacia. quem cum *Coninch* faciliùs sic explicant
» alii, eam tunc esse, cùm, etsi objectum fidei credibiliter
» proponatur, ita ut prudenter de eo non possit dubitare,
» contrarium tamen judicet, à quo nolit avelli ullo casu,
» vel saltem nisi evidenter convictus. *Vide Con. d. 18.*

Unde resolves :

« 1. Non est hæreticus, qui exteriùs tantùm fidem negat,
» aut adorat idolum. Ratio est, quia non errat ; neque talis
» incurrit in foro conscientiæ censuras latas contra hæreti-
» cos, etsi in foro externo secundùm externa procedatur.
» *Fill. t. 22. c. 6. quæst. 4.*

« 2. Est hæreticus, qui affirmativè de aliquo articulo
» fidei dubitat, hoc est, judicat esse dubium. Dixi *affirma-*
» *tivè* : quia negativè tantùm dubius, hoc est suspendens
» judicium, per se, et simpliciter non est hæreticus, quia
» non habet judicium ; ergò nec erroneum : modò tamen
» non ideò suspendat, quòd virtualiter judicet, non liquere
» de certitudine objecti. *Su, Azor. l. 8. c. 9. q. 5. Tol. contra*
» *Sanch. et Mald.* » (*Vide dicenda l. 7. n. 302.*)

« 3. Nemo est hæreticus, quamdiu paratus est judicium
» suum Ecclesiæ submittere, aut nescit, contrarium tenère
» veram Christi Ecclesiam, esto ex ignorantiâ etiam culpabili
» et crassâ sententiam suam mordicùs tueatur, *Laym. loc.*
» *cit. n. 2.*

« 4. Nec est hæreticus, qui ita dispositus est, saltem habi-
» tualiter, ut à suo errore esset discessurus, si sciret esse

» contrarium fidei, dummodò pertinaciam actualem num-
» quam habuerit, *ibid. et Con. loc. cit.*

« 5. Rustici, aliique homines simpliciores in Germaniâ,
» qui hæretici habentur, et tamen pertinaces non sunt, pos-
» sunt absolvi à suis parochis. Ratio est, quia non sunt hæretici
» formales : habentque fidem catholicam in baptismo acce-
» ptam, quæ non perditur, nisi errando pertinaciter. *Laym.*
» *loc. cit.*

« 6. Cùm hæresis, et quævis infidelitas mortalis sit, pec-
» cant quoque mortaliter, qui ejus periculo se exponunt,
» sive conversando, sive conciones audiendo, sive libros
» legendo; quæ proinde, si cui periculosa sint, illicita sunt
» jure naturæ : si verò periculum absit, lectio librorum hære-
» ticorum nihilominùs illicita est jure positivo Ecclesiæ, utì
» etiam formalis disputatio laici de fide. Quod posterius tamen
» in Germaniâ, locisque similibus, ubi catholici hæreticis sunt
» permixti, abrogavit consuetudo, *Azor. Fill. Bec. Sanch.*
» *Bonac. disp.* 3. *q.* 2. *p.* 5.

« 7. Matrimonium contrahere cum hæreticâ, etsi per se
» sit illicitum, habeaturque in Hispaniâ, et Italiâ mortale,
» probabile tamen est ob gravium doctorum auctoritatem,
» (*Sanch. de matrim. l.* 7. *d.* 72. *n.* 5. *Azor. l.* 8. *d.* 5.
» *c.* 5. *Reg. tr.* 2. *l.* 52. *n.* 169. *Basilii Pontii de matr. c.*
» 6. *Vide Card. de Lugo de sacramentis in genere, disp.* 8.
» *sect.* 14. *n.* 120.) in Germaniâ licere ex gravi causâ, salvo tamen
» jure naturali, et semoto periculo tum contrahentis, tum
» prolis : unde de iis initio constitui debet, ut catholicè edu-
» centur. *Vide Bec. l.* 5. *c.* 19. *Dian. p.* 3. *t.* 4. *r.* 269.

« 8. Eum, qui lapsus est in hæresim, non tenêri in con-
» fessione explicare, qualis illa sit, eò quòd omnes ejusdem
» speciei sint, docent *Reg. Dian. tr. de circumst. r.* 46.
» *citans alios, et Escob. ex.* 2. *c.* 9. Alii tamen contrarium
» tenent, quos sequitur *Card. de Lugo de pœnit. d.* 16. *n.*
» 288. *et n.* 291. » (*Vide dicta l.* 2. *n.* 50.)

TRACTATUS II.

CAPUT UNICUM.

DE PRÆCEPTO SPEI.

29. — « Per spem, quæ est secunda virtus theologica, intel-
» ligitur amor concupiscentiæ erga Deum, quo Deum, et divina,
» præ omnibus aliis concupiscibilibus nobis concupiscimus,
» ita ut omnia potiùs parati simus perdere quàm Deum, et
» divina. De hâc quæritur, quando ejus præceptum obliget?

« Resp. 1. Probabile est præceptum spei obligare per se,
» cum primùm homini usum rationis assecuto, Deus et beati-
» tudo, tamquam finis, ad quem tendere debet, sufficienter
» est propositus; ita ut notabili tempore non differat. Ita
» *Becan. c.* 17. *quæst.* 7. *n.* 2. *Turr. et ceteri commun.* Et
» est ratio, quia sine actu spei nec justificari, nec in justitiâ
» divinâ persistere, nec meritoriè operari possumus. *Schol.*

« Resp. 2. Præceptum spei per accidens obligat, 1. quando ac-
» tus orationis, pœnitentiæ, charitatis, etc. in præcepto sunt,
» qui sine prævio actu spei exercèri non possunt. Ita *Auct. cit.*
» *et Fill. tr.* 22. *c.* 8. *n.* 255. 2. Quando quis ita tentatur, ut
» periculum sit consensûs, nisi animum spe eriga t. *Vide Fill.*
» *loc. cit.* 2. *Laym. l.* 2. *t.* 2. *c.* 2. *Bonac. d.* » 5. *quæst.* 3.

Unde sequentes casus resolvuntur :

« 1. Mortale peccatum est sperare, sive amare magis (amore
» concupiscentiæ) terrena hæc, quàm cœlestia : v. gr. si quis
» ita comparatus sit, ut desideret perpetuò degere in hâc
» vitâ, et Deo relinquere cœlum, si sibi relinquat terram.

« 2. Mortale item est desperare de consequendo Deo, aut
» salute, et veniâ peccatorum, aut mediis ad illam conse-
» quendam necessariis, verbi gratiâ, auxiliis gratiæ, et emen-

» dationc vitæ. Quod peccatum ratione parvitatis materiæ non
» potest esse veniale, cùm sit injuriosum misericordiæ Dei.
» *S. Thom. q.* 20. *a.* 3. *Laym. l.* 2. *t.* 2. *c.* 2. *n.* 3.

« 3. Mortale etiam est præsumere de misericordiâ Dei
» v. g. cùm quis sperat id, quod est impossibile secundùm
» legem Dei ordinariam; ut si speres remissionem peccato-
» rum, et salutem sine pœnitentiâ, vel per propria merita,
» et vires naturæ : vel etiam si quis statuat perseverare in
» peccatis, quamdiu benè valet, et tamen speret se acturum
» pœnitentiam ante mortem. *S. Th. q.* 21. *art.* 1. *Laym. l. c.*

« 4. Denique mortale est odisse Deum (odio scilicet abo
» minationis, seu aversionis) v. gr. si Deus displiceat tam-
» quam nobis infestus propter vindictam peccatorum. *Vide*
» *Laym. l. c. Bon. disp.* 3. *q.* 3. »

21. — Spes breviùs et congruentiùs sic definitur: *Est virtus per quam cum certâ fiduciâ futuram beatitudinem, et ejus media assequenda expectamus per Dei auxilium.* Objectum *materiale primarium* spei (nempe id quod sperare debemus) est æterna beatitudo, quæ est ipse Deus fruendus : *secundarium* autem sunt divinæ gratiæ, atque nostra bona opera divino auxilio exsequenda. Objectum verò *formale* (sive motivum propter quod sperare tenemur) alii dicunt esse Dei misericordiam : alii divinam omnipotentiam, prout communiter tenent Thomistæ : alii divinam promissionem, sicut sentit *Juenínus :* alii tandem dicunt esse divinam bonitatem, in quantùm ipsa nobis communicat auxilia ad salutem assequendam, et juxta hanc intelligentiam bonitas idem est quàm divina misericordia; si quis enim vellet objectum formale spei esse Dei bonitatem, in quantùm ipse est res sperata, sapienter ait *Cont. Tourn. de præcept. Decal. cap.* 1. *art.* 2. *sect.* 2. *concl.* 2. quòd non benè loqueretur.

His autem positis, concludendum puto, quòd prima tria præfata motiva constituant objectum *formale* spei, nempe misericordia, et omnipotentia divina, quâ Deus nobis auxilia impertitur ad salutis hostes superandos, et hæc duo motiva expressè docentur à *S. Thom. in Quæstionib. disp. qu. un. de Spe*, ubi ait: *Ita objectum formale spei est auxilium divinæ pietatis, et potestatis, propter quod tendit motus spei in bona sperata, quæ sunt materiale objectum spei.* Censeo insuper his duobus omninò tertium addendum motivum, nempe divi-

nam promissionem, prout rectè sentit *Jueninus*, sive divinam fidelitatem circa promissionem quam exhibuit salvandi nos propter merita Christi; aliàs sine hâc promissione non valeremus salutem cum certâ fiduciâ sperare.

Vitia autem opposita spei, ut suprà dictum est, sunt desperatio, et præsumptio. Circa præsumptionem notandum, quòd ille præsumptione peccet, qui salutem sperat vel tantùm propter merita propria, vel tantùm propter merita Christi absque ullâ cooperatione suorum bonorum operum.

Dicit *Busemb. hic n.* 3. peccare graviter eum qui vult in peccato perseverare usque ad mortem, sperans fore, ut se pœniteat ante mortem; et citat *S. Th.* et *Laym.*, sed hoc non dicunt neque *S. Th.* neque *Laym. S. Th.* enim 2. 2. *q.* 21. *a.* 1. *in corpore circa finem* docet tantùm, quòd præsumptio sit (sunt ejus verba) *sperare veniam sine pœnitentia, vel gloriam sine meritis.* Addit autem *d. l. a.* 2. *ad* 3. quòd *peccare cum proposito perseverandi in peccato sub spe veniæ, sit præsumptio, et augeat peccatum. Peccare autem sub spe veniæ quandoque percipiendæ, cum proposito abstinendi à peccato, et pœnitendi de peccato, non sit præsumptio, et minuat peccatum; quia per hoc videtur habêre voluntatem minùs firmatam ad peccandum.* Quare secundùm *S. Th.* non est peccatum contra spem, velle perseverare in peccato sub spe aliquando pœnitendi. Verum est tamen, quòd difficulter hic posset excusari à peccato gravi contra charitatem erga seipsum; cùm ex communi consensu DD., qui sic proponeret, magno periculo suæ damnationis se exponeret.

Hinc rectè ajunt *Bonac. Spor. de præc. spei c.* 4. *n.* 17. *et Croix l.* 2. *n.* 126., quòd qui differt pœnitentiam sub spe veniæ, non peccat contra spem, dum spes illa remissionis tantùm concomitanter se habet ad peccatum, sed non efficitur illi motivum sive ratio peccandi. Idem dicendum de eo, qui peccat sub spe veniæ. Tunc autem judicandus est aliquis contra spem peccare, quando spei facilitas de venia obtinenda fieret illi ratio, seu motivum ad peccandum influens. Secùs verò dicendum, si ille peccaret ex passione, sperando concomitanter peccatum illud postèa simul sibi remitti. Qui autem augeret peccata, prætextu quia Deus tam facilè ignoscit decem quàm quinque peccatis, peccat ex præsumptione, ut *Cont. Tourn. loc. cit. sect.* 6. *concl.* 2. *Rarò.*

TRACTATUS III.

DE PRÆCEPTO CHARITATIS.

CAPUT I.

An, quando, et quomodo obliget præceptum charitatis Dei ?

22 *Quando Deus amandus ?*
23 *Quando obligat præceptum charitatis ?*
24 *Resolvuntur casus.*

22. — « Charitas Dei est amor amicitiæ, quo Deo benè » volumus, et omnia bona ipsi cupimus, ob summam et » infinitam ejus divinæ naturæ perfectionem.

« Resp. 1. Præceptum charitatis Dei præcipit Deum super » omnia amandum. Patet ex Scripturâ. Ratio est, quia finis » ultimus plus est diligendus, quàm omnia media, quæ ad » eum referuntur : non quidem intensivè (etsi enim hoc

» etiam deceat, non tamen est in præcepto), sed apprætiativè, » ita ut nullam creaturam pluris facias, quàm Deum; ve- » lisque potiùs omnia perdere, quàm Deum offendere; et » sic illi malè velle. *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 27. *art.* 3. *Azor.* » *Sanch. Bec.* 2. 2. *c.* 19. » (*Vide dicenda. l.* 6. *n.* 442. *v. Id clarè.*)

23. — « Resp. 2. Probabile est, præceptum charitatis Dei » obligare I. quando homo adeptus est sufficientem cognitio- » nem Dei infinitè boni, à quo omnia sua bona habet, et » cui omnia debet. Ratio est, quia cùm teneatur Deo ex » filiali amore totâ vitâ servire, id non videtur posse fieri, » nisi eliciat actum amoris. » (Hâc de re vide propos. oppo- sitam damnatam ab *Alexand. VII. prop.* 1) « Ita *S. Thom.* » *quæst.* 89. *art.* 6. *Navarr. Valent. etc. communiter* (notat » autem *Con. disp.* 24. *d.* 3. *n.* 50. non statim post talem » notitiam peccare mortaliter, sed tantùm, si differat nota- » biliter, v. gr. ultra annum) contra *Palaum*, qui dicit pro- » babile esse, quòd non obliget. Si scrupulus te angat, an præ- » cepto huic satisfeceris, docet *Escob.* ex *Petro Hurt.* 2. 2. » *d.* 172. *sect.* 1. §. 24. quòd si positivè non meministi te » omisisse, tenêre possis te satisfecisse. *Trull.* tamen *l.* 1. » *c.* 5. *dist.* 13. *n.* 9. monet expedire, ut quis se in confes- » sione aliquando accuset sub dubio, si fortè præceptum » istud violârit, vel alia præcepta affirmativa, de quibus » non certò constet, quando obligent vel violentur. II. » Quando est periculum labendi in odium Dei, nisi actum » charitatis elicias. III. Quando quis tenetur conteri, v. gr. » moriturus, aut celebraturus, cui confessarius deest. Ra- » tio est, quia contritio includit actum charitatis. IV. Si quis » gravem tentationem, præsertim in articulo mortis, putet » se aliter vincere non posse. Quibus aliqui addunt articulum » mortis absolutè, cò quòd tunc securissima via eligenda » sit. *Vide Laym. l.* 2. *c.* 2. *Bonac. l.* 3. *q.* 4. *part.* 2. » *Hurt.* 2. 2. *dist.* 174. *sect.* 6. §. 17. » (*Et probabilissimum est, ut Sporer num.* 45. *et March. et Cont. Tourn. de præcept. Decal. cap.* 1. *art.* 3. *sect.* 3. *concl.* 1. *num.* 2. *cum Antoine, et communi.*)

Ex dictis resolves :

24. — « 1. Mortale est, si quis omittat dilectionem Dei » tunc, quando præceptum obligat.

« 2. Mortaliter peccat etiam, si quis amet Deum amore » appretiativè seu æstimativè minore, quàm creaturas.

« 3. Peccat item contra charitatem Dei, si quis Deum non » diligat principaliter propter se, tamquam finem ultimum » omnium rerum ; sed tantùm propter aliud, v. gr. vitam » æternam, vel ad evitandum infernum : quod esse mortale » docent *Sylvest. et Navar.*, quia scilicet Deus non diligere- » tur appretiativè super omnia, si aliud ab illo amaretur » ut finis principalis. Addo, *principalis*, quia (ut benè ait » *Tolet. l. 4. c.* 9.) Deus propter retributionem vitæ æternæ » amari potest, sed minus principaliter, ut scilicet vita » æterna, vel alia Dei bona sint tantùm causa movens, ut » faciliùs, expeditiùs, et ferventiùs diligatur.

« 4. Mortale, et gravissimum omnium est, si quis Deum » formaliter oderit odio inimicitiæ, seu malevolentiæ (amori » amicitiæ opposito), v. gr. si optes Deum non habere scien- » tiam, potentiam, etc. De his *vide Laym. Bon. ll. cc.* » *Sanchez l. 2. c. 3. et 5. Reg. l. 27.* »

Objectum materiale charitatis erga Deum primarium est Deus, secundarium nos, et proximus ; indirectè autem sunt omnia, quæ augent divinam gloriam. Objectum verò formale est Deus, quætenùs est infinita bonitas, prout est aggregatio omnium perfectionum, sive infinita perfectio, ut ait *Cont. Tourn. loc. cit. sect. 2. concl. 3.* Sed *Gonet* censet objectum formale charitatis esse divinæ naturæ bonitatem, prout est radix cunctarum perfectionum, sed virtualiter distincta à perfectionibus. *Bouvin* autem dicit esse quamlibet perfectionem divinam, propter quam Deus diligitur. Cæterùm ex communi sensu Sapientum verus actus amoris est dicere : *Deus meus, quia es bonitas infinita, sive quia es infinitè bonus, amo te super omnia.*

Hìc dubitatur 1. an desiderium possidendi Deum sit objectum charitatis ? Et dicimus affirmandum, quia charitas (ut suprà dictum est) tendit in Deum tanquam ultimum finem, et ideò desiderium possidendi Dei, qui est ultimus quidem

noster finis, est proprius actus charitatis, imò perfectio aliis, nam possessio Dei est charitas consummata. Hinc perfectum charitatis actum Apostolus emisit, cùm dixit : *Desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo. Phil.* c. 1. ℣ 23. Idque expressè docet *S. Augustinus*, scribens : *Charitatem voco motum animi ad fruendum Deo propter ipsum.* Nec obstat dicere, quòd hoc modo objectum charitatis idem evaderet ac objectum spei, quod pariter est possessio Dei sperati. Rectè enim respondet *Habert tom. 3. de Spe cap. 2. quæst. 2.* dicens, quòd spes tendit in possessionem Dei ut bonum nostrum, sed charitas Deum possidère cupit propter ipsius Dei gloriam; dum (ut ait *S. Bernardus*) *cùm Homo Deum possidet, sui obliviscitur, et cum totis viribus diligit.*

Dubitatur 2. an sit charitatis actus, divinam diligere bonitatem, tamquam nobis convenientem, cùm hic actus videatur potiùs esse amoris concupiscentiæ, quàm amicitiæ? Benè respondent *Juenninus, Habert et Gotti*, quòd si in hujusmodi actu respicimus nostrum proprium bonum tamquam terminum, talis actus reverà est amoris concupiscentiæ, qui ad spem tantùm pertinet. Si verò respicimus bonum nostrum ut terminum gloriæ Dei, diligendo divinam bonitatem, tamquàm nobis convenientem, eò quòd ipsa nos adjuvat ad Dei voluntatem adimplendam, et consequendum ultimum nostrum finem, qui est diligere Deum, et propter quem Deus nos creavit, hic est verus actus charitatis : unde *S. Augustinus* ajebat : *Sic amare debes, ut ipsum* (Deum) *pro mercede desiderare non desinas, qui solus te satiet. In Psal. 134.*

Diligere autem Deum propter beneficia, non est verus actus charitatis, sed gratitudinis, ut dicunt *Habert et Croix lib. 2. n. 147.* nisi, ait *Habert*, spectentur beneficia utì communicationes bonitatis divinæ : tunc enim in iis amamus non utilitatem nostram, qui accipimus, sed bonitatem Dei, quì communicat.

Nota hic propos. 10. damn. ab *Alex. VIII. Intentio, quâ quis detestatur malum, et prosequitur bonum, merè ut obtineat cœlestem gloriam, non est recta, nec Deo placens.* Tunc tamen (dicit *Laym. de charitate cap. 2.*) quis in hoc peccaret, quando actuali intentione nollet amare Deum, nisi propter spem, aut timorem.

CAPUT II.

De præceptis charitatis erga proximum.

« Charitas proximi præcipit: 1. Ordinem in eo diligendo. » 2. Dilectionem inimicorum. 3. Eleëmosynam. 4. Correctio- » nem fraternam. Deinde prohibet: 1. Odium proximi. 2. » Scandalum. 3. Ne injuria, bellum, aliudve grave damnum, » vel malum inferatur. De quo postremo agetur in Decalogo: » de reliquis hìc. »

DUBIUM I.

Quis ordo servandus inter personas, quæ diliguntur?

25 *Qualis est ordo charitatis erga seipsum, et proximum?*
26 *An liceat aliquando se privare bonis spiritualibus? vel se exponere periculo peccandi ob charitatem?*
27 *Quando teneamur succurrere proximo?*

25. — « Resp. 1. Ordine charitatis quisque tenetur post » Deum diligere 1. seipsum, secundùm bona spiritualia. 2. » Proximum, quoad eadem bona. 3. Seipsum, quoad bona » corporalia. 4. Proximum, quoad eadem. 5. Denique seipsum, » et deinde proximum quoad bona externa. Ita *Laym. l.* 2. » *t.* 3. *cap.* 3. *ex S. Thom.* communiter.

Unde resolvuntur hi casus:

« 1. Peccat contra charitatem suî, qui salutem suam spiri- » tualem, vel corporalem negligit: quod grave est, si fiat » sine causa, et cum gravi damno, v. gr. mortis, vel gravis » morbi: *Trull. l.* 2. *c.* 6. *d.* 1.

26. — Nota, quòd per se loquendo possit quis privare seipsum bonis spiritualibus non necessariis ad salutem ob bonum proximi spirituale, vel corporale, ut esset omittere

ingredi in religionem, ad alendos parentes suos, vel filios. *Salm. de præcepto charitatis tr.* 21. *cap.* 6. *punct.* 3. §. 1. *n.* 26. *Sed vide dicenda lib.* 5. *n.* 78.

Pariter licitum est ob salutem spiritualem proximi se exponere probabiliter periculo peccandi; quia periculum illud, quando adest gravis causa illud subeundi, non judicatur voluntariè suscipi. Ita *Salm. ibid. n.* 27. *cum Sanch. ex S. Basilio.* Imò *ibid. n.* 28. *cum Val. Azor. et communi* dicunt ad hoc tenèri, qui dubitat de suo periculo, dum periculum proximi è contrario est certum; nempe si infans certò sit moriturus sine baptismo, si tu non accedas, licèt accedere non possis sine subversionis periculo. *Vide lib.* 2. *n.* 65. *et lib.* 6. *n.* 455.

« 2. Nullius boni consequendi causâ licet peccare, etiam » venialiter : quia talis vellet sibi malum spirituale. *Laym.* » *ibid.*

27. — « 3. Tenetur quisque proximo in extremâ necessitate » spirituali constituto succurrere, etiam cum certo vitæ peri- » culo : dummodò sit æquè certa spes illum juvandi, neque » gravius inde malum immineat; v. gr. tenèris cum vitæ » periculo baptizare, vel absolvere moriturum, si alius non » adsit, qui faciat. *S. Augustinus l. de mend. S. Thom. qu.* » 20. *art.* 5. *Regin. cap.* 4.

« Dixi, *in extremâ;* v. gr. quâ certò putetur moriturus in » mortali, quia in gravi tantùm obligatur is, qui ex officio » alienam salutem curat, ut parochus, qui ideò non licet » fugere tempore pestis, nisi substituto æquè idoneo. *Valent.* » *et Laym. loc. cit.*

Tenetur quidem quisque succurrere proximo in extremâ necessitate spirituali, adhuc cum jacturâ suæ vitæ. Dummodò tria constent: 1. Ut sit æquè spes juvandi, ut ait *Bus. cum Laym.* 2. Ut proximus nullum alium habeat à quo sublevetur. 3. Ut proximus certò damnandus sit, nisi à te adjuvetur; ita ut (addit *Malderus*) tibi constet, proximum aliter non esse convertendum contritione, vel aliâ operatione divinæ gratiæ.

Hinc si proximus sit in necessitate tantùm gravi, non tenèris ei succurrere cum periculo vitæ, famæ, vel bonorum, nisi sis pastor, ut ait cum *Busemb. Cont. Tourn. de præcept. Decal. cap.* 1. *art.* 3. *sect.* 4. *punct.* 1. *concl.* 2. *Dico* 2. vel nisi tuum damnum temporale esset leve, ut *Salm. tract.*

21. *cap.* 6. *punct.* 3. §. 1. *n.* 34. Hinc dicunt *Salm. ib. n.* 32. *cum Suar. Pal. Con. ex S. Th.* 2. 2. *q.* 26. *art.* 5. *ad* 3. quòd non teneris retrahere peccatores cum tali periculo; nec ad Indos convertendos navigare; cùm sit alii, qui hoc facere possunt, et aliàs fructus sit incertus; ut etiam notant *Tamb. Bon. de char. disp.* 3. *q.* 4. *p.* 4. *n.* 2. *Pal. p.* 9. *n.* 9. *et Cont. Tourn. loc. cit.*

Secùs verò te tenêri dicunt I. *Salm. d. n.* 32. si communitas aliqua esset in gravi necessitate spirituali; quia tunc grave damnum commune præcavendum est magis, quàm tuum particulare. Hinc inferunt tenêri cum periculo vitæ ministrare sacramenta populo, qui aliàs esset in periculo amittendi fidem; vel si tempore pestis populus sit omni sacerdote destitutus, ut *Laym. de char. c.* 3. *n.* 3.

Dicunt II. tenêri in gravi necessitate, qui ex officio debet subvenire, modò speret fructum. Hinc tenentur ex justitiâ pastores, scilicet Episcopi, et parochi cum periculo vitæ ministrare ovibus sacramenta necessaria : ut baptismum, et pœnitentiam, non verò alia. Nec pastor potest tunc officium renuntiare (licèt possit alios substituere cum justâ licentiâ Ordinarii, ut *Laym. ex communi cum Valent. de char. c.* 3. *n.* 3. *Pal. p.* 9. *n.* 13.).Ita *cum Bus. Salm. tr.* 21. *c.* 6. *punct.* 3. §. 1. *n.* 33. *et* 34. *cum S. Th. Pal. etc.* Et hoc certum esse dicit *Croix l.* 2. *n.* 174. Ubi addit *Suar.* quòd pastor tenetur etiam cum magno suo damno temporali procurare magnam utilitatem spiritualem subditi.

Quænam autem sit necessitas spiritualis extrema, et quænam gravis? *Croix d. l. n.* 175. *cum Carden. Valent. etc.* dicit extremam esse, quando proximus est in proximo periculo damnationis, vel peccandi ex vehementiâ passionis : (sed meliùs dicunt *Salm. ibid. n.* 32. *et Pal. d. n.* 9. *cum Bonac.* neminem tenêri cum periculo vitæ, aut bonorum extrahere alios à peccatis, à quibus possunt ipsi se liberare per seipsos. aut per pœnitentiam) gravem autem esse quando ex circumstantiis salus æterna ei difficilis redderetur.

An autem sit obligatio absolvendi moribundum cum periculo vitæ? Affirmandum, si is habituatus sit in peccatis, et sit adeò rudis, ut nesciat actum contritionis elicere. Ita *Pal. p.* 9. *n.* 6. *Coninch. d.* 15. *dub.* 7. *n.* 90. *Nav. c.* 24. *n.* 9. *Salm. ibid. n.* 31. *Mazz. c.* 2. §. 3. *etc.* Tempore autem pestis

censeo cum *Laym. ut suprà contra Pal. d. n. 6. in fin.* tenè sacerdotes, deficientibus aliis, absolvere moribundos cum periculo vitæ, quia in tantâ multitudine morientium numquam deficient hujusmodi ignorantes.

Quæritur, an quis teneatur occidere nocentem pro tuendâ vitâ innocentis? Affirmat *Laym. de char. d. c. 3. n. 5.* ut probabilius cum *Nav. Mol. etc.*; nisi non possit occidere sine gravi incommodo. Sed veriùs negatur, *ut infrà de V. præc. l. 4. n. 390.*

« 4. Ordinariè non licet vitam suam postponere alienæ. » Addo, *ordinariè*: quia licet, si sit persona publica, à quâ » multum pendet, uti etiam pro republica, pro fide, religione » defendenda, imò etiam pro amico propter Deum dilecto. » *Less. l. 2. c. 9. d. 6. Laym. l. c.*

« Resp. 2. Quoad proximos, inter se servandus est hic » ordo: 1. Qui melior est, magis diligendus est, eâ dilectione, » quam comitatur gaudium circa bona possessa, item honor, » cultus, et reverentia. Sic v. g. plus diligendus est vir sanctus, quàm parens improbus. Ratio; quia est magis conjunctus cum præcipuo objecto charitatis, quod est Deus. » Item parentes magis quàm filii, vel uxor, magisque benefactores, quàm ii, quibus benefecimus. *Laym. l. c. et comm.* » 2. Appretiativè, et dilectione eâ, quâ alteri optamus bonum » nondùm possessum, cùm beneficentiâ magis diligendi sunt » ii, qui nobis sunt conjunctiores quoad ea bona, quæ sunt » debita tali conjunctioni, et in quibus hæc fundatur.

Unde resolves:

« 1. In bonis pertinentibus ad naturam, et vitam corporalem conservandam, succurrendum est (extra necessitatem » extremam) primò omnium uxori, quia est una caro cum » viro. 2. Filiis » (*In æquali necessitate primò est succurrendum filiis, quàm parentibus. Salm. de IV. præc. Decal. tr. 24. c. unic. punct. 1. §. 1. n. 21. cum S. Th. et communi*). « 3. Parentibus, et quidem patri præ matre. 4. » Fratribus, sororibus, deinde propinquis, domesticis, et » familiaribus. Dixi *extra extremam necessitatem*; quia in » hac parentes, eò quòd vitam dederint, præferendi sunt etiam

» uxori, et liberis. *Laym. ib. n.* 5. *et* 6. » ita etiam *Cont. Tourn. de præcept. Decal. cap.* 1. *art.* 3. *sect.* 4. *punct.* 2. *concl.* 4. *in fin. num.* 2. et probabiliùs, *contra Salm. d. n.* 21. *Nota hic, quòd in extremâ necessitate præferendi sint parentes creditoribus. Salm. ibid. n.* 25. *cum Cajet. Soto, contra Nav. etc.*)

« 2. In rebus pertinentibus ad civilem communicationem » præferendi sunt concives, in bellicis commilitones, in spi- » ritualibus spirituales filii, patres, fratres. *Bannez* tamen » probabiliter docet, parentes carnales, etiam in spiritualibus, » aliis omnibus præferendos : quia conjunctio carnalis est » fundamentum aliarum conjunctionum. *Vide Laym. hic.* » *loc. cit.*

DUBIUM II.

De odio, et dilectione inimicorum.

28 *An quisque teneatur inimico exhibêre communia signa dilectionis?*
29 *An injuriam remittere?*
30 *An abominatio sit licita? An in confessione explicanda sit species mali proximo voliti? Et an aliquando liceat proximo velle malum?*

28. — « Certum est, inimicos aliquo modo diligendos cùm » sint proximi, cum *S. Th.* 2. 2. *qu.* 25. *art.* 1. communiter » omnes. Sed quæritur de modo, et an possint odio habêri.

« Resp. 1. Quilibet homo, saltem privatus, tenetur pro- » ximo etiam inimico, communia dilectionis signa, et bene- » ficia exhibêre ex præcepto, specialia verò ex consilio tan- » tùm, nisi aliunde ratio obligationis accedat. Ita *comm. cum* » *Laym. c.* 4. *ex S. Th. l. c. q.* 25. *a.* 8. *et* 9. Dixi 1. *com-* » *munia*, qualia secundùm *Caj. v. Odium*, sunt quæ chri- » stiano debentur à quovis christiano in communi, concivi à » concive, cognato à cognato. Ratio autem est, quia ista negare » est vindicare injuriam, quod non licet privato. Dixi 2. *nisi* » *aliunde accedat ratio obligationis*, qualis esset v. gr. 1. Ti- » mor scandali ex omissione. 2. Spes salutis inimici, *vide Azor.* » *lib.* 11. *cap.* 3. 3. Necessitas temporalis, vel spiritua-

» lis. 4. Culpæ deprecatio, et exhibitio specialium signorum
» amoris. Ratio est, quia his casibus neglectis specialium
» signorum esset exterior odii declaratio. *Laym. l. c.*

Unde resolves casus sequentes :

« 1. Per se loquendo nemo tenetur ad inimicum diligendum
» positivo, et peculiari actu, neque ad cum salutandum,
» alloquendum, ægrotum invisendum, mœstum consolandum,
» hospitio excipiendum, vel familiariter cum eo agendum,
» etc., quia hæc sunt signa specialia amoris. *Fil. tract. 28. c.*
» 1. Dico *per se*, quia, si omissio scandalosa esset, aut per
» aliquid horum posses sine tuo incommodo inimicum tibi,
» et Deo reconciliare, id omittere esset grave : utì etiam, si
» inæqualis persona soleret aliam salutando prævenire ; v. gr.
» subditus prælatum. *Laym. loc. cit.* » (*Sic etiam, si priùs consueveras inimico peculiaria signa exhibère, ut Cont. Tourn. de præcept. charit. loc. cit. sect. 3. concl. 3. Quintò, cum Suar. Bon. etc. ad hoc tamen non teneris cum gravi tuo incommodo, modò scandalum amoveas.*)

« 2. Non licet inimicum excludere à communibus orationi-
» bus, v. g. Oratione dominicâ, quæ pro communitate insti-
» tuitur, nec à communibus eleëmosynis, resalutatione, re-
» sponsione, expositarum mercium venditione ; quia hæc sunt
» communia dilectionis signa, ideòque contra hæc facere,
» v. g. cognatos omnes invitare, obvios omnes ex viciniâ,
» vel collegio ex consuetudine salutare, solo inimico excluso,
» est ex genere suo, et regulariter mortale. *S. Th. Nav. Laym.*
» *ll. cc.* Addo 1. *ex genere suo*, quia si levitas materiæ, aut
» causa rationabilis excuset, v. g. si pater, vel superior filio,
» vel subdito ob correctionem ea subtrahat ad tempus, leve
» vel nullum erit : quia habet jus puniendi. Addo 2. *regulari-*
» *ter :* quia, si persona multò major inferiorem non resalutet,
» v. g. nobilis rusticum, pater filium, non videtur mortale,
» ut notat *Sa, verb. Charitas. Bon. d. 3. qu. 4. p. 3. Vide Azor.*
» 3. *p. l. 12. c. 2. 13.* » (*Notat autem Cont. Tourn. loc. cit. Fertò, si quis, Quòd si nolis cum inimico conversari, quia non aliud quàm malum ab eo exspectare possis ; vel quia* (*ut ait S. Bern. Sen.*) *probabiliter times ex hoc pejus evenire, tunc*

abstinendum ab illis amicitiæ signis, modò interiùs diligas, et apud alios scandalum repares.)

Quæritur, an tenearis salutare inimicum? Resp. negativè, regulariter loquendo, quia per se omissio salutationis non est signum odii, nisi antea solebas eum salutare: vel nisi ex circumstantiis colligatur ex odio te non salutare, vel ille sit tuus superior; vel nisi occurrentibus pluribus, inter quos est ille, reliquos, eo excepto, salutes. Ita *Palaus de char. p. 6. n. 5. cum Val. et Con. Salm. tr. 21. c. 6. punct. 2. n. 21. Mazz. de char. c. 21. §. 2. q. 3. Bon. de char. d. 2. q. 2. Tamb. de char. c. 1. n. 11. Spor. de I. præc. n. 29.* Vel etiam (addendum) si sine magno incommodo salutando inimicum posses eum ab odio et culpâ gravi liberare: ad hoc enim benè videtur charitas te obstringere, ut rectè ait *Cont. Tourn. ibid. Quintò, num. 4.* Omninò autem teneris eum resalutare, quia aliàs censeris inimicum contemnere, et in hostilitate velle perseverare, ut communiter cum *AA. cit.* docetur. Excipe, nisi esses prælatus, parens, vel judex, vel nisi hoc facias non ex odio, sed ex justo dolore acceptæ injuriæ, ut *Spor. Mazz. et Hurt. ap. Tamb. ll. cc.* modò (ut benè advertunt *Renc. et Mazz. cum Tamb.*) ex brevi tempore injuriam acceperis. Religiosus autem, qui renueret per notabile tempus, putà post hebdomadam, colloqui cum inimico, meritò dicit *Spor. n. 34.* non esse absolvendum.

29. — « 3. Etsi quivis teneatur inimico veniam legitimè » petenti non tantùm interiùs remittere, sed etiam externa » remissionis signa ostendere; negat tamen *Trul. l. 15. c. 5.* » *d. 3. ex Azor. et Fill.* tenêri statim postquam offensio est » illata, eò quòd sit res violenta, et supra fragilitatem humanam: » (*Ita etiam probabiliter Spor. de 1. præcept. cap. 6. n. 44. cum Tamb. ex comm.. quia videtur supra humanam fragilitatem læsum cogere statim ad reconciliationem faciendam, nondùm sedatâ perturbatione. Unde exspectandum tempus opportunum; et intereà sufficiet, quòd offensus deponat odium.* « Non tenetur autem remittere satisfactionem pro » damno si ab eo sit læsus: imò nec eam acceptare, si offerat, » sed etiam juridicè potest compensationem petere, dummodò » in utroque casu deponatur odium, ut docent *Valent. Nav.* » *Laym. l. 2. t. 3. c. 4.* Quòd si tamen pœna sit valdè gravis, » v. gr. capitis, mutilationis, neque læso ex eâ commodum

» proveniat, non videtur ea, deprecante altero, sine peccato » vindictæ posse expeti. Similiter si satisfaciat quantum potest, » ad id, quod non potest, cum urgere videtur contra charita- » tem, ut docent *Syl. et Fill. tom. 28. cap. 11. qu. 9.*

Licèt quivis teneatur inimico injuriam remittere, dicunt tamen *Salm. tract. 21. c. 6. punct. 2. n. 18.* quòd nemo teneatur vindictam publicam condonare, cùm pœna cedat in bonum reipublicæ. Sed ibi fatetur *Bannez cum Busemb. ut suprà*, difficile esse tunc non uti livore vindictæ, si pœna sit capitis, vel mutilationis : et hoc dicendum est de quacumque pœnâ gravi, quia difficile est, ut offensus diligat vindictam publicam propter amorem communis boni disjunctè ab amore propriæ vindictæ, ut benè advertunt *Laym. de charitate c. 4. assert. 3. Spor. de I. præc. c. 6. n. 20. Viva de char. art 3. n. 3. et Ronc. tr. 6. c. 2. q. 2.* Hinc adhæreo *Antoin. de virt. theol. cap. 2. qu. 3.* quòd practicè loquendo numquam liceat expetere *punitionem inimici, etsi justam, et legitimâ auctoritate faciendam.* Cæterùm ait *Cont. Tourn. de præcept. charit. sect. 3. concl. 3. Quær. 4. Dixi, cum Habert*, benè posse aliquem prosequi coram judice satisfactionem injuriarum, si aliàs tota sua familia infamiam sit passura. Item *D. Th. 2. 2. qu. 108. art. 1.* dicit vindicationem posse aliquando esse licitam, nempe si sumatur *ad emendationem peccantis, vel ad cohibitionem ejus, et quietem aliorum.* Addit : *Et ad justitiæ conservationem :* sed hoc ultimum (ut dictum est) magis speculativè quàm practicè verum est, vel saltem rarissimè. (1)

30. — « Resp. 2. Etsi odium inimicitiæ, sive personæ se- » cundùm se, et bonorum, quæ in se habet, volendo » scilicet illi malum, ut sic, sive quatenùs illi malum est, » ex genere suo sit mortale; odium tamen abominationis, » sive qualitatis, quo non hominem, sed ejus malitiam, » vel saltem personam tantùm quatenùs malam, vel nobis » noxiam aversamur, sæpè licitum est, ut docet *Con. a. 29.* » *dist. 3. et communiter.*

(1) *In Hom. Apost. tr. 4. n. 17.* clarissimè sese explicans *S. Alphonsus*, ita dicit : « Hìc memorare juvat illud dubium, quod fit à DD. an teneatur of- » fensus injuriam remittere offensori ? *Salm.* dicunt teneri quidem injuriam » remittere, sed non publicam pœnam, quia hæc refertur ad bonum reipu- » blicæ. Speculativè loquendo sententia vera est, sed in praxi ego numquam

Unde resolves sequentes casus :

« 1. In confessione satis esse, si dicas, te grave malum voluisse proximo : nec opus esse explicare speciem mali, v. gr. mortem, infamiam, etc. quòd omnia comprehendantur sub una ratione mali. *Caj. Bon. Turr. Trull. lib.* 1. *cap.* 5. docent probabiliter : sed contrarium probabiliùs docent *Suar. et Palaus t.* 6. *dist.* 4. *p.* 1. » (*Prima autem sententia neque probabilis est, si quis efficaciter proponat aliquod speciale malum alicui inferre ; tunc enim omninò explicanda est species mali, quia tunc illud pravum propositum sumit speciem ab opere externo, sive damno intento. Vide dicta lib.* 2. *n.* 5. *qu.* 5.)

« 2. Licet proximo velle malum aliquod, v. gr. temporale (dummodò non sit justo gravius), quatenùs id illi bonum est, v. gr. morbum vel adversitatem, ut à peccatis emendetur. *Bon. d.* 3. *qu.* 4. *part. ult.* §. 1. *Ex multis.* Cavendum tamen est, ne fiat ex vindictâ, ex quâ si Psalmum 108. super inimicum tuum legas, peccas mortaliter. Generatim verò ob bonum spirituale, proprium, vel alienum, licet mala pœnæ inefficaci affectu aliis velle : quia, cùm in hoc affectu bonum spirituale præfatur temporali ; non est inordinatus. *Vide Less. lib.* 2. *cap.* 47. » (*Vide dicta lib.* 2. *n.* 21.)

« Sic licet v. gr. mortem optare hæresiarchæ, vel publicæ pacis turbatori, ob bonum commune, et multorum, juxta

» ausus sum absolvere aliquem istorum, qui dicebant se inimicis pepercisse, » sed voluisse ut justitia suum haberet locum, animadvertendo in scelestos ; » nam nunquam mihi suadere potui, quòd hujusmodi, qui aliquando ve- » niunt peccatis onerati, ita bonum commune et justitiam diligant (non qui- » dem in alios delinquentes, sed duntaxat in suum offensorem), ut omnis » vindictæ labe sint defæcati ; unde in ipsis dicunt DD. facillimum est, ut » eorum erga justitiam amor sit coloratus prætextus ad tegendam propriæ » vindictæ cupiditatem. Nihilominus judico benè posse absolvi offensum, 1. » Si jam vellet remittere sed justè prætenderet priùs sibi satisfieri de damnis » passis, modò offensor non esset adeo pauper, ut nullo modo esset par satis- » faciendo. 2. Si codonaret injuriam sub conditione ut offensor in longin- » quam regionem proficisceretur, aut quia habet fratres aut filios, qui » facilè iracundia abripiuntur, aut quia offensor est ita discolus et ad rixas » proclivis, ut justè timeret, suam expertus imbecillitatem, ne perlaturus » esset ejus insolentias. »

» illud *Galat. 5. Utinam abscindantur.* Item tristari de co
» quòd dignitates conferantur indignis, vel de sanitate ejus,
» qui ex illâ sumit occasionem peccandi. Item mortem,
» egestatem, aut morbum alicujus desiderare, ut cesset à
» peccatis, et vitam in melius mutet. Eâdem ex causâ *Bon.*
» *Azor. et Palaus tit. 6. p. 1. n. 11.* excusant à peccato ma-
» trem, quæ mortem filiarum exoptat, cò quòd ob defor-
» mitatem vel inopiam commodè, et honestè eas nuptui
» tradere non possit.» (*Sed hoc minimè admittendum, ut*
rectè dicunt Salm. de pecc. tr. 20. c. 15. punct. 5. §. 1. n. 46.
Roncag. tr. 2. c. 5.) «Etsi verò sibi ipsi optare mortem *Nav.*
» et cæteri dicant esse mortale, ad evitanda tamen gravia
» mala, v. gr. afflictionem internam. id licêre volunt *Sanch.*
» *Sot. Gran. Dian. p. 5. tr. 14. res. 29.*» (*Ita etiam rectè ad-*
mittit Viva sup. prop. 14. Innoc. XI. n. 5. si quis vitam
experiatur morte amariorem, ex Eccli. c. 30. ℣. 17. ubi : Me-
lior est mors, quàm vita amara. *Sic enim Elias, 3. Reg. c. 19.*
℣. 4. Petivit animæ suæ, ut moreretur, *ad evitandas Je-*
sabelis insidias) «Ita et *Trull. lib. 1. dist. 2. n. 11.* excusat
» fœminam, quæ sibi, vel alteri mortem optat ad vitandam
» gravem infirmitatem, mendicitatem, vitam acerbam, etc.,
» vel alia similia mala à marito, v. gr. infligenda. Mulierecu-
« las tamen ob minimas molestias mortem optantes *Diana l.*
» c. mortalis damnat, nisi (ut plerumque fit) excuset defe-
» ctus advertentiæ, et deliberationis.» (*Et non est improba-*
bile cum Potestà de I. præc. n. 298.)

« 3. Privatus, qui aversus ab alio fugit illum, si id faciat
» ut eum suo colloquio, et solatio privet, atque ita con-
» tristet, et male illi sit, est odium inimicitiæ, et peccatum;
» si verò nihil mali optando tantùm fugias, quia tuæ naturæ
» est difformis, vel tibi solet esse molestus, est odium aver-
» sionis, et peccatum, si sit sine ratione : quale non erit,
» si sit persona valdè aspera, modò absit contemptus, scan-
» dalum, et vindictæ cupiditas. *Vide Bon. l. c.*

Nota hìc tres propos. damnat. *ab Innoc. XI.*

Propos. 13. *Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vità alicujus tristari, et de illius morte naturali gaudère, illam ineffícaci affectu appetere, et*

desiderare, non quidem ex displicentiâ personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum.

Propos. 14. *Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed bonum cupientis, quia nimirùm ei obventura est pinguis hæreditas.*

Prop. 15. *Licitum est filio gaudère de parricidio parentis à se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex hæreditate consecutas.*

DUBIUM III.

De præcepto eleëmosynæ, seu misericordiæ corporalis.

31. *An teneamur dare eleëmosynam ex bonis vitæ, aut statui necessariis?*
32. *An succurrere pauperibus in necessitatibus communibus?*
33. *An possumus facere eleëmosynam de bonis alienis?*

31. — « Suppono 1. Hujus præcepti obligationem nasci » ex duplici capite : 1. Ex necessitate proximi egentis. 2. » Ex personâ possidentis bona vel necessaria, vel superflua.

» Suppono 2. Duplicem dari necessitatem proximi. I. Dicitur *extrema*, ex quâ egenti imminet periculum vitæ, » vel etiam gravis et diuturni morbi, secundùm *Diana p.* » 5. *tr.* 8. *r.* 1. II. *Gravis* ex quâ imminet periculum gravis » mali, ut captivitatis, infamiæ, gravis jacturæ bonorum, » vel statûs, unde fiat, ut difficulter se possit sustentare; » v. gr. si non possit vivere secundùm suum statum, vel » si nobilis cogitur alteri famulari, vel artifex, aut vir » honestus mendicare. 3. Dicitur communis, quâ laborant » mendici triviales, *Laym. lib.* 2. *tract.* 3. *cap.* 6.

» Suppono 3. Bona necessaria, et superflua dici, vel respectu » vitæ sive naturæ, vel respectu statûs, vel decentis conditionis » personæ, quo modo seculares rarò putant se habere superflua, ut docent *Laym. et Nav. c.* 24. Nam quæ sunt necessaria ad alendos liberos, famulos, honestas donationes, convivia, hospitum tractationem (qualia tamen non sunt quæ ad

» quemcumque fastum, et pompam quisque sibi requirit) »
» spectatis etiam communibus eventibus, hæredibus, ne
» cessitate futurâ, etc. non sunt superflua. » (Nota hìc pro
pos. 12. damn. ab *Inn. XI.* quæ dicebat: *Vix in secularibu
invenies, etiam in regibus, superfluum statui. Et ita, vi
aliquis tenetur ad eleëmosynam, quando tenetur tantùm ex
superfluo statui.*)

« Resp. 1. Nemo tenetur dare eleëmosynam ex bonis sib
» ad vitam necessariis, nisi pauper esset persona talis, ex
» quâ penderet salus reipub. Est communis. Et ratio patet
» ex ordine charitatis.

« Resp. 2. Probabile est, ex superfluis naturæ, et statui
» tenêri aliquem, etiam in gravi necessitate, succurrere
» proximo, si probabiliter putet alium non subventurum ;
» idque, ut *Azor. lib. 12. cap. 7. Sylv. et Fumus* volunt ,
» sub mortali, contra *Medin.* qui vult esse tantùm consilii.
» Ratio est, quia, cùm in Scripturâ frequenter damnentur
» homines ob neglecta opera misericordiæ, hæc non sunt
» restringenda ad extremam, et raram necessitatem. *Vide*
» *Laym. l. c.* » (*Et hoc tenendum cum Viva in d. prop. 12. n.
8. et Bonac. tract. 6. cap. 3. q. 2. cum Suar. Pal. ac Azor.
et Salm. tr. 21. cap. 7. punct. 1. §. 2. n. 12. cum comm.
ex D. Thom. 2. 2. qu. 32. art. 5. ad. 3. Et videtur clarè in-
ferri ex præfatâ prop. 12. Notat tamen Viva, (et idem dicit
Cont. Tourn. de præc. char. sect. 5. punct. 2. Resp. ad 1.
cum Sylvio) quòd neque in gravi, neque in extremâ necessi-
tate pauperibus teneatur dives magnam pecuniam erogare,
cùm hæc sint media valdè difficilia, et ferè moraliter im-
possibilia. Tenetur verò beneficiarius, nisi reliquum velit
aliis operibus applicare.*)

« Resp. 3. Proximo in extremâ necessitate tenêris suc-
» currere ordinariè ex bonis etiam aliquo modo ad statum
» necessariis. *Suar. Laym. ex communi.* Satisfacis tamen pro-
» babiliter, si des cum onere restituendi, quando erit ditior.
» *Vasq. etc. contra Suar. Con. etc. Vide Dian. p. 5. t. 8.
» r. 5.*

» Addo *ordinariè :* quia si majus damnum æstimaretur,
» te excidere tuo statu, quàm mors pauperis, non teneris.
» *Azor. l. c.*

« Resp. 4. Probabile est, quòd proximo in gravi neces-

» sitate constituto quisque teneatur subvenire cum modico » detrimento proprii statûs : quia parvo suo incommodo te- » netur magnum incommodum proximi impedire. *Laym. l.* » *c. S. Thom. Bonac. dist.* 3. *q.* 4. *p.* 6.

Ex dictis collige :

« 1. Homines privati non tenentur inquirere pauperes, » *Vasq. etc.* ; si tamen dubitent de extremâ alicujus indigen- » tiâ, tenentur inquirere veritatem. *Sanch. Dian. p.* 5. *t.* 6. » *r.* 59.

» 2. Nemo tenetur magnam vim pecuniæ dare pauperi, » ad pretiosissimam medicinam emendam vitæ servandæ » necessariam, vel ad redimendum à periculo mortis, *Sa* » *et Con. disp.* 27. *dub.* 8. *n.* 135. Et ratio patet ex » dictis.

» 3. Si proximus tantùm egeat usu rei, satis est illam » commodare, v. gr. si ab hostibus spoliato vestem com- » modes, vel vulnerato equum, donec domum reverta- » tur. *Laym. Bonac. ll. cc.* » (*cum Cont. Tournely loc. cit. R. ad* 2.)

52. — « Resp. 3. In communibus pauperum necessitatibus » tenetur aliquando dare eleëmosynam, qui habet bona na- » turæ, et statui superflua. Ita *communiter S. Thom. Suar,* » *Bellar. contra Nav. et Vasq.* qui negant tenêri. Ratio est, » tum quia quisque tenetur diligere proximum, sicut seip- » sum : tum quia alioqui pauperes isti inciderent in neces- » sitatem gravem. Videtur tamen hæc obligatio tantùm esse » sub veniali, ut rectè *Medina :* idque, si nulla sit justa » causa negandi : aliàs sub nullo. *Vide Laym. Bonac. loc.* » *cit.* (1)

(1) *In Hom. Apost. tr.* 4. *n.* 19. *S. Auctor* clarissimè quæstionem solvit. « In gravi necessitate proximi tenemur ei subvenire ex bonis superfluis sta- » tui; sed in extrema etiam ex bonis superfluis vitæ, imò in extrema possu- » mus succurrere pauperi etiam de bonis alienis, cùm nostris caremus. In » communi autem dicimus cum *S Thom. Tournely, Sanch. etc.* (contra alios) » divites teneri sub gravi mendicis eleëmosynas dare de superfluis statui, » stante præcepto Evangelii : *quod superest, date eleëmosynam. Luc* 11. » 41. Non tamen adest obligatio præstandi totum superfluum, sed sufficit, » si detur quinquagesima pars annuorum proventuum, qui supersunt, etc. »

Edit.

Quæritur, an in communibus pauperum necessitatibus sit obligatio gravis dandi eleëmosynam ex superfluis statui?

Prima sententia negat, et hanc tenet *S. Antonin. p. 2. tit. 1. c. 24. §. ult.* ubi loquendo de divite obstricto ad eleëmosynam, de eo tantùm loquitur qui *de superfluo utriusque necessitatis, naturæ scilicet et personæ, non subvenit magnas necessitates patientibus, etsi non extremas;* item *Laym. tr. 2. cap. 6. nu. 3. cum Alensi, Major. et Gabr. Dian. p. 2. tr. 15. r. 32. cum Turrian. Abbat. Fernand. Victorell. Vasq. et Medina,* item *Sotus et Sylv. apud Croix l. 2. n. 202. item Covarr. P. Nav. et Malder. apud Bonac. t. 2. d. 3. q. 4. p. 6. n. 7.* qui *n. 8.* probabilem putat cum *Cardenas apud Croix nu. 203.* Ratio, quia communiter obligatio eleëmosynæ non oritur ex superfluitate bonorum, sed ex urgenti proximi necessitate; aliàs non liceret divitibus de superfluis donationes aliis elargiri; saltem (ut ait *Laym.*) cùm pauperum communis miseria soleat esse levis, et tolerabilis, non videtur culpa gravis auxilium eis denegare.

Secunda verò *sententia* communior, cui adhæreo, affirmat; et hanc tenent *Palaus tr. 6. d. 2. p. 2. nu. 15. Holm. tr. 1. §. 4. num. 177. Viva in prop. 12. Innoc. XI. n. 3. Cont. Tourn. de charit. sect. 3. punct. 2. ỳ. Prob. 3. pars. Sanch. Cons. l. 1. cap. 3. dub. 6. n. 37. cum Aragon. Led. Bann. Abul. etc. Salm. tr. 21. cap. 7. punct. 1. §. 2. nu. 17. cum Cajet. Tap. et Prado ex D. Th. 2. 2. q. 32. art. 3.* ubi : *Sic ergo dare eleëmosynam de superfluo est in præcepto, et dare eleëmosynam ei qui est in extremâ necessitate.* Prob. 1. ex *Luca cap. 11. ỳ. 41. Quod superest, date eleëmosynam, et ecce omnia munda sunt vobis.* Prob. 2. ratione, tum quia divisio rerum, communi gentium consensu facta, nequit esse in præjudicium pauperum; tum quia, si divites absolutam non haberent obligationem subveniendi communiter mendicis, possent isti ab omnibus in suâ necessitate derelinqui. Et hìc notandum id quod dicit *Navar. c. 24. n. 6. cum Cajet.* scilicet pertinêre ad decentem statum conservandum omnia quæ requiruntur, non solùm ad filios, et famulos, et hospites sustentandos, sed etiam ad honestas donationes, convivia, et moderatas magnificentias exhibendas; et sic respondetur rationi primæ sententiæ : additque *Navarr. ibid. cum eod. Cajet. et Sylvest. ex D. Th.*,

quòd necessarium ad decentiam statûs non consistat in individuo, sed habeat latitudinem, et eo majorem quo status est major.

Dicunt autem probabiliter *Viva l. c. n. 11. Mazzot. Tom. 1. pag. 441. quæst. 1. Roncag. de charit. cap. 3. reg. in praxi n. 2. Salm. tr. 21. c. 7. p. 1. §. 2. n. 18. cum Lorca et Tamb. Dec. lib. 3. c. 1. §. 1. n. 17. cum aliis*, non esse obligationem omne superfluum hujusmodi pauperibus elargiri; hoc enim præceptum non obligat singulos in solidum, sed communiter omnes divites, ex quibus, si singuli aliquid largiantur, satis subvenitur his communibus necessitatibus. Unde sic scribit *Sylvius: Tenetur dives dare, nec omnibus pauperibus occurrentibus, nec totum superfluum, sed non ita modicum pro quantitate suæ substantiæ, ut si alii divites sic facerent, pauperibus deesset subsidium.* Huic consentit *Sanch. l. c. n. 38. cum Ledesma*, dicens quòd habens superflua statui non tenetur omnia pauperibus erogare, sed aliquando et modo morali, ita ut satisfaciat suæ obligationi dives qui habet curam pauperum, aliquando illis subveniendo, unde concludit, illum peccare mortaliter qui statuit nullam dare eleëmosynam in communibus necessitatibus, vel qui in hoc est notabiliter negligens. Idem etiam sentit *Laym. l. c.* ubi licèt hanc obligationem dicat non esse sub gravi, addit tamen in malo statu versari divitem, qui omnes mendicos à se inhumaniter repelleret. Verùm subdit quòd confessarius non facilè tali diviti absolutionem negare debet, cùm de hâc obligatione, qualis sit, doctores non consentiant. Cæterùm *Viva, Tamb. Mazzot. et Ronc. cum communiori l. c.* censent satisfacere probabiliter divites, erogando in pauperes communes quinquagesimam partem suorum reddituum, sive duos aureos ex centum, sed non in eâdem proportione, si divitiæ multùm excedant. Ecclesiastici verò tenentur erogare de reditibus beneficiorum quidquid superest eorum sustentationi; sufficit tamen Episcopis dare pauperibus quartam partem, aliis verò beneficiatis simplicibus quintam vel sextam, ut dicunt *Viva n. 11. et Ronc. l. c.*, modò alia applicent in alios pios usus. Sed melius *vide dicenda lib. 4. n. 491. Qu. I.*

Unde resolvuntur casus sequentes :

« 1. Pauperibus trivialibus, etsi ex nuditate, morbo, » etc. videantur ostendere signa extremæ necessitatis, rarò » quis tenetur ex præcepto subvenire, etiam de superfluis : » tum quia ferè ad movendos spectatores ista necessitas » exaggeratur, tum quia ab aliis juvandi præsumuntur. *Mald.* » *Wiggers, Dian. p. 5. t. 8. r. 17.*

« 2. Si quis dives, et abundans diu neget omnes eleëmosy- » nas, cum proposito dandi meliore, et commodiore loco, » ac tempore, vel egentioribus, vel in alium pium usum » convertendi, is non peccat, cùm habeat justam causam » negandi ; si verò talis sine rationabili causâ omnes à se » pauperes inhumaniter repellat, eum dicit *Laym. l. c.* ver- » sari in malo statu.

« 3. Nulli omninò, quantumvis diviti, omnes pauperes » sine eleëmosynâ repellenti, facilè neganda est absolutio, » tum ob dubium et dissensum DD. de hâc obligatione ; tum » quia vix reperitur, qui causam saltem apparentem non » prætendat, si superflua se habere fateatur. *Laym. ibid.*

« 4. Etsi dicta de eleëmosynâ dandâ intelligantur respectu » omnium egentium, etiam peccatorum, infidelium, et ini- » micorum ; damnandi tamen non sunt magistratus excludentes » à suis civitatibus, justa de causâ, pauperes peregrinos. » *Laym. ib. Trullench. l. 1. c. 5. d. 10.*

« 5. Religiosis æquè, ac aliis pauperibus debentur eleë- » mosynæ, quia eorum paupertas, et necessitas est vera, » et justa, tametsi voluntariè contracta, cùm voluntas, et » causa fuerit rationabilis, et grata Deo. *Lorc. Diana p. 5.* » *t. 8. r. 18.* Aliud est de iis, qui sponte suâ culpabiliter sunt » pauperes, ut vagabundi. *Ibid. r. 19.*

33. — « Resp. 6. Eleëmosyna tantùm facienda est ex bonis » propriis, et quorum quis liberam habet administrationem. » Potest tamen fieri ex alienis, quando proximus est in extre- » mâ, vel quasi extremâ necessitate, et aliunde succurri non » potest : tunc enim omnia sunt communia. (*Si verò potuisses rem largiri tuam, et dedisti alienam, videtur quòd tenearis ad restitutionem ; quia non poteras determinare alienam, cùm tibi propria suppetebat. Ita Croix lib. 3. p. 2. n. 434.*

cum Sporer, quia eo casu præceptum eleëmosynæ te obstringebat ad subveniendum de tuis.) « In communi verò necessitate, licet tantùm cum consensu domini tacito, vel » expresso. *Vide S. Thom. 2. 2. q. 32. art. 7. Regin. n. 286. Fill. Laym. Bon. loc. cit. num. 11. Less. lib. 2. cap. 12.*

Unde resolves :

« 1. Non licet dare eleëmosynam ex bonis obnoxiis restitutioni, v. gr. furto ablatis : licet tamen ex acquisitis per » opus illicitum (sed non cum injustitiâ), v. g. ex lucro » meretricum. Ratio est, quia hæc sunt propria ; priora non. » *Bon. Ibid.*

« 2. Pueris, filiisfamilias, servis, ancillis, uxoribus non » licet dare eleëmosynam, nisi tenuem, in quâ parentum, » dominorum, et maritorum voluntas præsumitur. Particulares verò casus, in quibus uxor dare potest, *vide suo* » *loco præcept. 4. et 6. cap. 1. d. 4. vide Bon. disp. 5. quæst.* » *4. p. 6. Dian. p. 5. t. 8. r. 25.* ubi ex *Hurt.* notat, si » pater nullas det eleëmosynas, posse pro eo dare filium. » (*Circa uxores vide lib. 4. n. 540.*)

« 3. Tutores, et curatores, qui habent curam bonorum » alienorum, possunt facere modicas eleëmosynas ex bonis, » quæ administrant, quales nimirùm ipsi facere deberent, » quorum sunt. *Vasq. Azor. Conc. Dian. p. 5. t. 8. r. 35.* »

DUBIUM IV.

De misericordiâ spirituali, seu præcepto correptionis fraternæ.

34 *Ob quale peccatum proximi teneamur ad correptionem ?*
35 *An ob peccatum leve ?*
36 *An ob peccatum factum ex ignorantiâ ?*
37 *Quid si correptio omittatur ob timorem ?*
38 *An in dubio teneamur corripere ?*
39 *An quando abest periculum relapsûs ? vel si adsit alius idoneus ? Vel non sit spes fructûs ? Vel si exspectetur occasio ?*
40 *Qui teneantur corrigere ?*
41 *Quinam ordo servandus in correptione ?*
42 *Resolutio plurium casuum.*

34. — « Correptio fraterna est admonitio, quâ quis proximum conatur revocare à peccato. De qua certum est, præceptam esse jure tum naturali, quo membra unius corporis se mutuo juvare tenentur, tum divino positivo, *Matth. c. 18. ℣. 15. Si peccaverit in te frater tuus.... corripe eum. Bec. 2. 2. c. 21. Laym. tap. 7. Fill. Bon. p. 7.* Quæritur autem, quæ sit ejus materia? Et quos, et quomodò obliget?

« Resp. 1. Omne mortale peccatum proximi per se est sufficiens materia, ut hoc præceptum obliget sub mortali (1); ita communiter. Et ratio est, quia, cùm vitam spiritualem proximi tollat, sufficientem necessitatem correptionis inducit. Dixi 1. *omne mortale;* quia, etsi etiam veniale sit materia correptionis, non tamen graviter obligans, nec nisi facilimè possis. »

35. — Hinc dicit *Laym.* peccati venialis correptionem rariùs esse præceptam; excipitur, nisi esset prælatus religionis, qui aliquando tenetur sub gravi corrigere leves subditorum culpas, ex quibus incipiat minui vigor disciplinæ cum magno religionis detrimento. Ita *Cont. Tourn. de charit. sect. 6. punct. 2. concl. 1. v. Hæc conclusio, Laym. de charitat. c. 7. num 5. cum Bus. infrà nu. 40.* Et *vide lib. 3. nu. 13.*

36. — Quæritur hìc, an sit obligatio corrigendi peccata facta ex ignorantia invincibili? Respondetur distinguendo, si peccata sint contra jus naturæ, correptio fieri debet: quia tunc illa sunt intrinsecè mala, ut commune est apud *Croix. l. 2. n. 214.* Et idem dicit *Oviedo* cum communi de ignorantia juris divini, nisi tamen desperetur fructus, aut timeatur, quòd mala ex materialibus fiant formalia, ut communiter dicunt *Salm. tract. 21. cap. 7. punct. 4. §. 1. n. 53. et Roncag. de char. cap. 3. quæst. 4. cum aliis.* Si verò sint contra jus positivum tantùm, probabile est privatis non esse obligationem, saltem non sub gravi, corrigendi; secùs autem prælatis, parentibus, confessariis, magistris; quia ipsius specialiter incumbit docere subditos. Ita *Salm. d. n. 53. cum. Bann. Ledesm.* Item *Bonac. de char. q. 4. p. 7. n. 11. Nav. c. 24. n. 12. Viva de 4. præc. q. 11. art.*

(1) « Materia correctionis est quodlibet peccatum mortale, in quod proximus » aut lapsurus est aut jam incidit et non adhuc emendatus est. » *Ex Hom. Ap. tr. 4. c. 2. punct. 3.*

Edit.

6. *n.* 11. *Pal. de char. d.* 3. *p.* 4. *n.* 2. Ratio, tum quia proximus non est in peccato, quo deficiente, non urget præceptum correctionis : tum quia ille nil agit intrinsecè malum. Sed probabilius et communius *Pal. n.* 3. *Con. d.* 28. *q.* 4. *n.* 38. *Sanch. de matr. lib.* 2. *d.* 38. *n.* 5. *Mazz. de char. cap.* 2. §. 6. *Cont. Tourn. l. c. concl.* 3. *et Croix lib.* 2. *n.* 214. *cum Burgh. et aliis* docent omnes teneri ad correptionem, quia illa transgressio, licèt materialis, et non intrinsecè mala, attamen positâ lege, adhuc est mala : et ideò per correptionem tenemur eam impedire.

37. — « Dixi 2. *per se*, quia si quis ob timorem, verecundiam, pusillanimitatem putet se non ita strictè obligatum, » vel minùs esse idoneum ad corripiendum, videtur tantùm » peccare venialiter. *Vide S. Th.* 2. 2. *q.* 32. *art.* 2. *et cæteros* » *suprà cit.* »

Nota hìc doctrinam *S. Th.* 2. 2. *q.* 33. *art.* 2. *ad* 3. ubi ita docet : *Hujusmodi omissio est peccatum veniale, quando timor, et cupiditas tardiorem faciunt hominem ad corrigenda delicta fratris : non tamen ita, quòd si ei constaret, quòd fratrem posset à peccato retrahere, propter timorem, vel cupiditatem omitteret, quibus in animo suo præponit charitatem fraternam. Et hoc modo quandoque viri sancti negligunt corrigere delinquentes.*

38. — « Resp. 2. Præceptum hoc obligat occurrentibus his » circumstantiis : I. Si certò tibi constet de peccato proximi » (*vel de proximo periculo peccandi, ut Cont. Tourn. l. c. concl.* 2. *Prob.* 2. *pars.*) « indagare enim tenetur solus sune- » rior. » (*ut etiam Cont. Tourn. l. c. punct.* 1. *concl.* 2. *Sequitur* 3.

Ita ut, si non constaret de peccato proximi, nempe si notitia de peccato illius nobis perveniret tantùm per auditum, aut per alia signa dubia, non tenemur corripere. *Salmant. tract.* 21. *cap.* 7. *p.* 4. §. 1. *nu* 52. *cum Sanch. Dian. etc.* nisi suspicio sit de homicidio, vel de damno communi, vel nisi quis esset prælatus, qui in dubio debet corripere, cùm is ex officio teneatur peccata subditorum inquirere : licèt potiùs tunc expediat, ut correptionem faciat in communi, ut *Salmanticens. cum aliis d. num.* 52. *in fin. cum Busemb.*

39. — « II. Si probabile sit, cum se non emendasse, ne » emendaturum, vel relapsurum : quia eleëmosyna egen » tantùm danda est.

Quæritur, utrùm, quando abest periculum relapsûs, sū obligatio corripiendi fratrem non emendatum?

Prima sententia negat, eamque tenent apud *Salm. ibid. n.* 49. *Sa, Abul. Pal. Regin. Com. Dian. Villal. etc.*, et valdè probabilem vocant *Laym. de charitat. c.* 7. *n.* 2. *vers. Corripe cum Sylvest. Turrian. et* Glossa *in c. Si quis.* 24. *qu.* 1. Ratio istorum, quia neque ipse quidem peccator tenetur statim peccatum delere per pœnitentiam; tantò minùs igitur illum à peccato sublevare tenetur alter, cui incertus est emendationis fructus. Ideò ait *Laym.* præcipi in *Eccl. c.* 19. ℣. 14. *Corripe proximum, ne fortè iteret.*

Secundam tamen *sententiam* contrariam meritò probabiliorem putant *Cont. Tourn. de char. sect.* 6. *p.* 2. *concl.* 2. *Quæres, et Salm. ibid. nu.* 50. *cum Suar. Bon. Less. etc.* Ratio, quia frater in peccato constitutus jam gravem patitur necessitatem, à quâ teneris illum, si potes, eripere; ideòque Christus Dominus præcepit : *Si peccaverit in te frater tuus, vade, et corripe eum.* Nec officit opposita ratio, nam benè per accidens aliquando potest esse obligatio major aliena, quàm propria : v. gr. potest quis ob amorem paupertatis non se eripere à gravi egestate, sed alter dives tenetur ei subvenire, si potest.

« III. Si alius æquè idoneus non adsit qui correpturus » putetur. IV. Si sit spes fructûs; quia desperato fine, ces » sant media. » (*In æquali dubio, an correctio sit profutura vel obfutura, omittendam esse dicunt Concina de eleëm. c.* 3. *n.* 9. *et Cont. Tourn. l. c. punct.* 3. *concl.* 2. *Quòd si, cum Habert, et Antoine. Rectè autem limitat Cont. Tourn. ibid.* 1. *Si corrigendus sit in periculo mortis.* 2. *Si timeatur ex omissione inficiatio aliorum in fide, aut moribus. Et sic etiam, si correctio certiùs sit profutura. Dicit autem idem Cont. Tourn. loc. cit. Tertia conditio, non esse obligationem corrigendi, si probabile sit quòd reus per se resipiscat : ex D. Th. dict. quæst.* 33. *art.* 2. *ubi :* Cadit sub præcepto (*correctio*) secundùm quod est necessaria ad istum finem. *Item notat Cont. Tourn. ibid. infrà num.* 2. *et* 4. *cum Soto, Bann. et Malder. neminem teneri ad corrigendum in necessitate*

gravi spirituali cum periculo notabilis damni honoris, vel bonorum : nisi sit pastor, aut alius cui ex officio incumbat alterius cura.) « V. Si sit bona occasio, locus, et tempus » opportunum, possisque sine tuo gravi damno facere. Quòd » si horum aliquid desit, præceptum non obligat. Unde pa- » tet ejus omissionem in privatis vel nullam esse, vel levem » culpam. *Vide Bon. loc. cit.* » (*Sed ita genericè dictum, non placet*).

40. — « Resp. 3. Etsi hoc præceptum obliget omnes etiam » subditos, magis tamen prælatos. Ratio prioris est, quia » omnes sunt commembra, tenenturque sibi externa officia » charitatis præstare. Ratio posterioris est, quia subditi tan- » tùm ex charitate, prælati verò etiam ex officio, et justitia » tenentur. Unde peccare possunt etiam graviter, veniales » culpas non impediendo, si vigor disciplinæ per hoc minua- » tur. » (*Vide lib. 5. nu. 13.*) « Eademque ferè est ratio de » patrefamilias, præsertim erga liberos. *Laym. l. cit. n. 5.* » *Pal. Trul. lib. 1. cap. 5. d. 13. et 15. et ceteri.*

Strictiùs ergò tenentur ad correptionem Episcopi, parochi, prælati, parentes, confessarii, domini, mariti, magistri, tutores, et curatores. Sed dubitatur, an hi teneantur ad corripiendum etiam cum gravi damno proprio? Quod ad Episcopos, et parochos pertinet, non est dubitandum, quin ipsi tum ex officio, tum ex stipendio quod exigunt, teneantur ad subveniendum subditis, ac propterea ad eos corrigendos, adhuc cum periculo vitæ, in eorum necessitate, non solùm extrema, sed etiam gravi, ut communiter docent *D. Th. 2. 2. quæst. 185. art. 5.* ubi : *Et ideò ubi subditorum salus exigit personæ pastoris præsentiam; non debet pastor personaliter gregem deserere.... neque etiam propter aliquod personale periculum imminens, ex illo Joan. c. 10. ℣. 11. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis. Suar. d. 9. sect. 2. n. 4. Pal. tr. 6. d. 1. p. 9. n. 12. Bonac. d. 3. qu. 4. p. 4. n. 5. Viva de 4. præc. qu. 11. art. 6. n. 12. Mazz. t. 1. pag. 458. et Salm. tract. 21. cap. 6. punct. 3. §. 1. n. 53. cum Con. Trull. Tap. et Vill.* Utrùm autem cum periculo damni proprii teneantur ad correptionem parentes, mariti, et alii ut suprà, qui nullum ad hoc stipendium recipiunt? Videntur affirmare *Salmanticenses ibid. cap. 7. punct. 4. §. 2. n. 58.* dum dicunt quòd ipsi tenentur ad correptionem ex

officio, ac proindè (addunt) ex justitiâ. Sed huic additio seu doctrinæ minimè acquiesco; nam licèt veriùs teneantu superiores ex officio magis quàm ex merâ charitate, ut docer *Sanchez*, *Pal. Cajet. Val.* et *Dian.* (*contra Suar. Tap. et Lorc apud ipsos Salm. dicto n.* 58. : attamen tale officium, cùi ortum habeat ex obligatione sola pietatis, aut charitatis, no videtur obligare ex justitiâ ad tantum onus; aliud enim e teneri ex justitiâ ratione stipendii, ut tenentur pastores aliud ratione officii. Addunt *Salm. ibid.* §. 3. *n.* 67. *in fin* concionatores teneri peccata publica reprehendere, etiam idcò damna privata timeantur. Hoc tamen intelligendum, s ex reprehensione aliquis fructus speretur, et majus damnum commune non timeatur.

41. « — Resp. 4. Ordo in correptione servandus est, quem » Christus præscripsit *Matth. c.* 18. ℣. 15., scilicet primò » ut corripias privatim : deinde coram testibus : tum ac » prælatum Ecclesiæ, sive superiorem deferas. Excipe tamen » I. Nisi præstet superiori viro probo, et prudenti, quàm » aliis testibus innotescere; prout cautum est *in regula S.* » *Aug.* » (*Vide lib.* 5. *n.* 245. *et seq.*) « II. Nisi peccatum sit » publicum, tunc enim potest publicè corripi. III. Nisi ver- » gat in grave damnum tertii, aut communitatis, si supe- » riori non statim innotescat : v. g. si quis proditionem mo- » liatur, hæresim occultè spargat; tunc enim immediatè » superiori indicandum, quia commune bonum præferendum » est privato; *Fill. t.* 28. *c.* 7. *n.* 149. *et* 155. IV. Quando » corripiendus est contentus, ut superiori statim significetur, » ut est apud quosdam religiosos, qui quoad hoc juri suo » renuntiaverunt. *Vide Suar. Becan. Laym. hic, Sanch. Fill.* » *loc. cit.*

Ex dictis resolvitur :

42. — « 1. Qui facilè potest impedire peccatum mortale » proximi, et ob mali temporalis timorem neglexit, peccat » mortaliter. Ita *Laym. Suar. Sanch. lib.* 6. *mor. c.* 18. *Vide* » *Pal. hic.*

« 2. Si certò constet, fratrem perfectè emendasse peccatum » occultum, nec ex eo esse ullum periculum relapsùs, vel » damni ipsi, aut alteri, non licet (etiam in Soc. Jesu) de-

» nuntiare patri, vel prælato, nisi frater expressè in istam » denuntiationem consentiat. *Sanch. 2. mor. l. 6. c. 18. n. 40.* » *et 60. Pal. de char. t. 6. disp. 3. p. 12. Fill. Trul. l. 1.* » *c. 5. d. 14. Suar. Hurt. disp. 163.* et denique *Card. de* » *Lugo resp. mor. l. 4. d. 46.* ubi tamen notat, in Soc. Jesu » casum esse rarissimum. » (*Vide l. 5. n. 245.*) « Ratio autem » est, quia cessat motivum charitatis, atque adeo ratio de- » nuntiandi : ideoque est peccatum, et quidem (ut *Card.* » *Lugo loc. cit.* notat ex *Suar.*) mortale ex genere suo. *Vide* » *Dian. p. 4. t. 4. r. 71.*

« 3. Si superior immediatus se solo possit delinquentem » emendare, ita ut nullum periculum damni, vel relapsûs » ipsi, vel alteri, vel communitati immineat, videtur pec- » care manifestando superiori mediato delictum. *Pal. loc. cit.* » *Trull. d. 16. n. 1.*

« 4. Prælati, et magistratus tenentur aliquando inquirere » subditorum peccata, ut corripiantur : non tamen multum, » et curiosè de aliquo in particulari rogare debent ; nisi is » speciale ejus signum dederit : neque facilè admittere accu- » satores spontaneos ; quia illi specie boni communis sæpè » se quærunt. *Hurt. et Dian. p. 7. tract. 13. r. 10. et 12.*

« 5. Episcopi, prælati religiosorum, pastores animarum » tenentur etiam cum suo incommodo, imò aliquando cum » vitæ periculo, adhibere diligentiam, quam possunt, ut » peccata publica et occulta impediant ; quia cum Christo pacti » sunt curam, et sollicitudinem gregis, pro qua multa ab eo » bona accipiunt, *Hurt. t. 2. d. 162. sect. 7. §. 6.* (*apud Dian.* » *p. 7. t. 3. r. 28.*) aitque hanc esse omnium patrum, et » theologorum doctrinam, quam Christus verbo, et exemplo » docuerat : additque idem esse de magistratibus, et con- » cionatoribus. Licèt verò hi non teneantur ad id ex justitiâ » (sicut prælati, et magistratus), tenentur tamen peccata » publica corripere (sed non facilè prælatorum et religioso- » rum, quorum auctoritas ad bonum commune est neces- » saria), etiamsi non sit spes emendationis. *Con. Hurt. Dian.* » *loc. cit. r. 13.*

« 6. Correptio adhibenda est non semper statim, sed cùm » major fructus speratur. Hinc interdum permitti potest reite- » ratio peccati, ut ferventiùs resipiscat. *Dian. p. 7. t. 3. r.*

» 29. *et* 30. ex *Reg. Fill. Trull.* Neque sufficit semel e
» factam correptionem, sed debet iterùm iterùmque fie
» quandiu speratur fructus. *ibid. r.* 32.

DUBIUM V.

DE SCANDALO,

ARTICULUS I.

Quid, quotuplex sit et quale peccatum?

43 *Quale est scandalum activum, et quale passivum?*
44 *Resolutio plurimorum casuum apud* Busembaum.
45 *Quando scandalum sit speciale peccatum?*
46 *An circumstantia inductionis sit necessariò in confessio explicanda?*
47 *An liceat petere aliquando à parato ad peccandum id quc ille non præstabit sine peccato?*

43. — « Resp. 1. Scandalum dicitur peccatum occasiona
» tum, et est duplex; activum, et passivum. *Activum* e
» dictum, vel factum (quo nomine etiam omissio intelligitur
» minùs rectum, præbens alteri occasionem ruinæ spiritualis
» Ex *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 43. *art.* 1. *Sanch. Azor. Laym.* c
» 13. *Bon. d.* 2. *quæst.* 4. *p.* 2. Dixi *minùs rectum*, hoc est
» quòd vel in se malum sit, ut si loquaris turpia coram
» adolescente; vel mali speciem habeat, ut si justa de caus
» coram aliis eam ignorantibus, comedas carnes die vetito
» Scandalum activum aliud est per se tale, aliud per acci
» dens. *Per se* dicitur, quando directè intenditur alterius
» ruina; id est, si ideo aliquid fiat, ut aliquis ad peccatum
» inducatur: v. gr. si adulter alienam sollicitet ad adulterium
» *Per accidens* dicitur, quando indirectè, et interpretative
» tantùm causatur alterius peccatum; ut si quid facias, quod
» tibi in mentem venit, aptum ad inducendum alterum hic
» et nunc ad peccatum, et nihilominus facis, ut si coram
» pusillis pecces, vel die vetito carnes comedas, non dicendo,
» quòd habeas veniam: item, si Clericus domi suæ alat mu-
» lierem populo suspectam, esto absit omne peccatum, et
» peccandi periculum. *Vide Sa v. Clericus, Laym. Bon. l. c.*

» Scandalum *passivum* est ipsa ruina, sive peccatum, in quod » labitur proximus, ex occasione alterius dicti, vel facti. Quod » dividitur in *datum*, seu *pusillorum*, quod oritur ex activo : » et in *acceptum*, quod non oritur ex activo, sed ex ipsius » sumentis malitiâ : quale erat odium, et invidia Pharisæo- » rum in Christum, occasione ejus dictorum, vel factorum : » unde hoc dicitur *pharisaïcum*. Ex his patet :

« 1. Ad scandalum activum non requiri, ut de facto pas- » sivum consequatur ; sed satis esse quòd data sit occasio, » ex quâ naturâ suâ sequi possit : ut si quem inducere velis » ad peccatum, qui tamen non consentiat ; sicut etiam con- » trà, passivum potest dari sine activo. *Laym. ibid.*

« 2. Scandalum passivum non esse speciale peccatum, ne- » que addere circumstantiam aggravantem ; verb. gr. qui viso » alterius furto, etiam furatur, non ideò peccat gravius. *Laym.* » *ibid.*

« 3. Non semper esse scandalum, si peccas coram aliis, » sed tantùm quando, attentis circumstantiis tam personæ » agentis, quàm coram quibus fit actus, potest probabiliter » timeri, ne per hunc actum trahantur ad peccatum, qui » aliàs peccaturi non essent. *Sanch. Laym. l. 2. tr. 3. c. 15.*

« 4. Omne scandalum activum, directè intendens ruinam » proximi, esse speciale peccatum contra charitatem, ut habet » communis sententia. An verò idem sit, quando intenditur » indirectè, controvertunt Scholastici, et parùm refert ad » praxim. *Sanch. l. 7. c. 6. et. 9. Azor. 1. part. l. 4. c. 7.* » *Bonac. loc. cit.*

Unde resolves hos casus :

44. — « 1. Mortaliter peccat, qui alteri dat occasionem » ruinæ mortalis, nisi indeliberatio excuset : et sic opus indif- » ferens, vel veniale sæpè transit in mortale, ratione scan- » dali, v. gr. si jocosum verbum proferat religiosus coram » fœminis, vel iis, qui inde occasionem peccati mortalis su- » mere possunt. *Laym. l. c.*

« 2. Venialiter peccat ratione scandali, qui alteri dat occa- » sionem ruinæ venialis tantùm. Quod verum est, etsi directè » illam intendat, et quidem per actum mortalem. *Sanch. l.* » *1. c. 6. n. 11.* ex communi contra *Suar.* Ratio autem est,

» quia ruina est parva. Et patet à simili, ut si quis per fi
» nicationem intendat furari rem minimam, furtum tanq
» erit veniale.

« 3. Scandalizans committit, præter peccatum scanda
» etiam peccatum ejus speciei, ad quod alterum induci
» ideoque confiteri debet speciem peccati mortalis, per quo
» et ad quod induxit, cum numero inductorum, vel q
» probabiliter induci potuerunt. *Sanch. Azor. Laym. Bonc*
» *l. c. Card. de Lugo de pœnit. d. 16. s. 4. Dian. de sacr. to*
» 2. *tr. 4. a. 114.* Excipit tamen *Card. de Lugo l. c.* si præt
» intentionem scandalum dederit. *Tamb. de exped. conf. l.*
» *c. 1. n. 9. cum Lugo* ait, quoad inductos, sufficere, si dica
» *Fui multis occasio peccandi meo exemplo.* » (*Vide lib. 2. n. 40*

« 4. Etsi is, qui scandalizavit alios, teneatur illis rursu
» dare bonum exemplum, ut inquit *Sa*, si quis tamen nud
» exemplo suo alios ad furtum induxit, neque alio peculia
» modo, v. gr. exhortatione, consilio, mandato est coop
» ratus, non tenetur ad restitutionem, quia talis induct
» est tantùm contra charitatem, non contra justitiam. » (*It*
etiam Sanch. Dec. l. 1. c. 6. n. 5. et Salm. tr. 13. de rest. c. 1
punct. 5. §. 1. n. 114. cum Mol. Bon. Dic. et aliis communiter cum
Roncaglia de char. c. 6. qu. 2. qui rectè ait, quod licèt is pecce
etiam contra justitiam, juxta probabiliorem sententiam, quam
sequemur n. seq. 45., non tenetur tamen ad restitutionem
quia non est causa, sed tantùm occasio damni. Vide n. seq.
in fine.) « Idem docet esse *Less.* si cum *Cajo* v. gr., potite
» eâ intentione, ut ipse, consumptis pecuniis, furetur. *Vid*
» *Less. cap. 9. d. 16. n. 110.*

« 5. Non censetur dare scandalum, qui, licèt publicè pec
» cet, facit id tamen coram iis, qui vel sunt ita viles, ve
» infames, aut improbi, ut nemo moveatur ad peccatum
» vel qui sunt ita probi, v. gr. si quis fornicetur coram aliis
» qui sunt parati idem facere, nec ejus exemplo moventur
» vel si coram mansuetis quis contendat, rixetur, vel aliu
» cædat. *Sanch. 1. mor. c. 6. n. 6.*

« 6. Non ideò factum aliquod est scandalum quia alius inci-
» pit de tali homine malè suspicari, aut sentire, quia hic non
» peccat, si ob sufficientia indicia suspicetur. Secùs tamen est,
» si incipiat malè sentire de fide catholicâ, clero, ordine reli-
» gioso, vel minùs ad pietatem affici. Unde patet faciliùs dari

» scandalum ab iis, qui sunt in magnâ auctoritate, vel pieta-
» tis existimatione, quàm ab aliis. *Con. d.* 32. *n.* 33.

45. — Hìc operæ pretium est ad trutinam revocare tres quæstiones valdè scitu, et ad praxim necessarias. Quæstio I. Quandonam scandalum sit speciale peccatum? Adsunt tres sententiæ.

Prima asserit tunc tantùm scandalum esse speciale peccatum contra charitatem, quando directè intenditur spiritualis ruina proximi. Ita *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 6. *n.* 3. *Bonac. tom.* 2. *d.* 2. *de peccatis quæst.* 3. *punct.* 2. §. *unic. n.* 13. *cum Pal. Azor. Bann. Trull. etc. apud Salm. tr.* 21. *c.* 8. *punct.* 3. §. 1. *n.* 51. Ratio horum DD. quia, ut peccatum aliquod sit specialiter distinctum, requiritur, ut habeat specialem finem contra virtutem oppositam. At cùm proximi ruina non intenditur, non specialiter læditur charitas, sed potiùs illa virtus, ad quam lædendam proximus inducitur: ideò tale scandalum ad illam speciem reducitur peccati, ad quod proximus inducitur; sive directè, jussu, consilio; sive indirectè, verbis, aut exemplo.

Secunda sententia, quam tenet *Lugo de pœnit. disp.* 16. *sect.* 4. *ex n.* 157. *cum Navar. et Tamb. Meth. exped. conf. l.* 2. *c.* 1. *n.* 105. *cum aliis recentioribus*, distinguit et dicit, posse aliquem tripliciter inducere alterum ad peccatum: I. Directè et formaliter, intendendo illius spiritualem ruinam. II. Directè, sed non formaliter, quando scilicet vult, ut alter castitatem violet, non jam ut animam perdat, sed ut ipsi inducenti satisfaciat. III. Indirectè, nempe quando ex suo exemplo alter accipiet occasionem peccandi. Hinc ajunt, quòd si scandalum accidat primo et secundo modo, peccat scandalizans, non solùm contra charitatem, sed etiam contra virtutem, ad quam lædendam proximum inducit. Quando verò tertio modo peccat, scilicet prævidendo, sed non intendendo peccatum proximi, tunc peccat tantùm contra charitatem, non autem contra virtutem quæ læditur, unde non tenetur illius speciem explicare. Ratio, quia reliquæ virtutes non obligant, saltem graviter (prout ait *Lugo*), ut impediamus in aliis vitia opposita, sed tantùm ne positivè intendamus proximum inducere ad eas offendendas.

Tertia sententia, cui subscribo, tenet, quòd qui directè vel indirectè inducit proximum ad peccatum, dupliciter pec-

cat, scilicet tam contra charitatem, quàm contra virtutem ad quam lædendam proximum inducit. Quòd peccet contra charitatem, mihi videtur non posse negari, et nequeo acquiescere primæ sententiæ expositæ. Si enim charitas obligat ad proximum corrigendum, et impediendum, cùm possumus, ne ruat in peccatum; quantò magis obligat ad eum non impellendum ad peccatum consilio, vel exemplo? Nec obstat ratio allata, quòd ad charitatem lædendam requiratur finis eam lædendi specialis; nam generaliter sufficit ponere destructivum cujusvis virtutis, ut illa offendatur, etsi hoc non intendatur; prout si quis occidit inimicum in ecclesiâ, etiamsi non intendat religionem offendere, tamen non solùm peccat contra justitiam, sed etiam contra religionem, cùm ipso facto illam lædat. Et sic tenent *Lugo l. c. n. 159. Cont Tourn. de charit. sect. 7. punct. 1. §. II. v. Tota, Roncag. de scand. c. 6. quæst. 2. Tamb. loc. c. Salm. l. c. n. 55. cum Soto, Val. Suar. Tap. Prad.* Et hanc expressè docet *S. Thomas*, quamvis enim *Sanch.* citet ipsum pro suâ sententiâ, *in* 2. 2. *q.* 43. *a.* 3. verumtamen *a.* 1. *ad* 4. S. Doctor ita loquitur: *Quando aliquis suo malo verbo, vel facto intendit alium ad peccandum inducere; vel etiamsi ipse hoc non intendat, ipsum factum est inductivum ad peccandum; tunc ille dat occasionem ruinæ, unde vocatur scandalum activum.* Quòd autem is peccet etiam contra virtutem, ad quam lædendam proximum (etsi indirectè) inducit, ratio est, quia quælibet virtus non solùm contrarios prohibet actus, sed etiam prohibet, ne detur occasio aliis inductiva ad peccandum: tunc enim occasio illa, esto non sit causa de se influxiva, est tamen causa moralis, ut proximus peccet; dicitur *causa moralis*, quæ in substantiâ æquivalet causæ directè inductivæ ad peccatum, cùm sine eâ proximus non peccaret. Ita *Caj.* 2. 2. *q.* 43. *art.* 1. *Sanch. l. c. Roncaglia loc. ut sup. Cont. Tourn. loc. cit. et Salm. ibid. n.* 55. *cum Laym. Vide dicenda in quæst. III. n.* 47. *circa fin.* Qui tamen suo exemplo induceret alium ad furandum, licèt peccet contra justitiam duplici peccato, non tenetur tamen ad restitutionem, ut comm. docent DD. *Molina d.* 34. *n.* 2. *Bon. d.* 1. *q.* 2. *p.* 11. *n.* 14. *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 7. *n.* 15. *Roncaglia* (*vide l. c.*) *et Salm. de rest. tr.* 13. *c.* 1. *n.* 114. (*contra Cont. Tourn. Ibid. concl. Ex primâ in fin. cum Antoine*). Ratio, quia exemplum illud non est causa directè influxiva, sed tantùm

occasio, quæ non præstat ad furandum positivum influxum, qui requiritur ad obligationem restitutionis.

46. — Quæstio II. An circumstantia inductionis ad fornicationem sit in confessione explicanda? Negant *Lugo de pœn. d. 16. et Tamb. in meth. conf. c. 3. §. 4. n. 24. cum Jo. Sanch. et Vasq. Leandr. cum aliis apud Salm. de pœn. c. 8. n. 107.* qui dicunt sufficere fateri fornicationem, quia malitia inductionis sive scandali (ut ajunt) jam habetur, licèt non ita gravis, quando aliquis non sollicitat, sed consentit; adhuc enim participat cum altero in suo peccato, et est causa cooperans ad ejus ruinam: quare solùm videtur aggravari magis hæc malitia intra eamdem speciem, quando quis positivè sollicitat. Et idem ait *Lugo* dicendum de collocutione turpi, et simili. Contradicunt tamen *Sanch. Dec. l. 1. c. 6. n. 14. Pal. tom. 1. tr. 6. d. 6. p. 3. n. 4. et Sal. cum Diana, Con. Fill. etc.* dicentes, omninò explicandam esse circumstantiam sollicitationis, cùm hæc sit peccatum distinctum à peccato, ad quod proximus inducitur. Hâc tamen ratione non obstante, videtur satis probabilis prima sententia *Lugonis*, cùm etiam in cooperatione ad fornicationem adsit peccatum contra charitatem, benè distinctum à peccato cooperationis ad fornicationem, cooperando ad ruinam alterius partis, juxta mox dicta in quæstione antecedenti, et dicenda in quæst. sequenti. Unde infert *Lugo*, inductionem non esse nisi circumstantiam aggravantem intra eamdem speciem, non necessariò explicandam, juxta sententiam quam referemus *l. 6. ex n. 467.*

Ex hâc autem sententiâ *Lugonis*, et aliorum ut suprà, scil. quòd circumstantia sollicitationis sit ejusdem speciei, quàm cooperatio ad fornicationem, infertur, quòd cooperatio ad fornicationem (licèt in ipsâ fornicatione necessariò contenta) sit peccatum distinctum tam contra castitatem, quàm contra charitatem; unde qui fornicatur, secundùm hanc sententiam, non unum peccatum committit, sed plura contra castitatem; et tot (ut arguo) quot peccata tu committeres, si ad invicem cum altero pollutionem faceres; tunc enim unum peccatum ageres, quia te polluis; secundum, quia polluis alterum (idque jam tenet *Cont. Tourn. de præcept. charit. sect. 7. punct. 1. §. 2. Ex his patet*, ubi ait quòd fornicans dupliciter peccet, propter fornicationem propriam, et propter alienam); tertium, quia cooperaris, ut alter te polluat; præter duo alia peccata,

quæ committis contra charitatem, cooperando ad pollutionem illius; et ad actionem ipsius, ut tu polluaris. Omnia hæc peccata enumerantur etiam in fornicatione, et pariter in sodomiâ, adulterio, et incestu. Hæc autem diversa peccata non certè sunt explicanda in confessione ab eo qui fornicatur, nam sufficienter illa exprimit fatendo fornicationem; et ut ipse fornicando jam confusè illa apprehendit, ita etiam in confuso confessarius ipsa intelliget.

Dici posset cum *Suar. apud Salm. tr.* 20. *c.* 12. *de princip. moral. punct.* 6. *n.* 60. quòd, cùm plura objecta mala respiciunt unum actum, tunc unum peccatum constituunt, etiamsi per se seorsim divisum unumquodque objectum eorum suam propriam malitiam completè haberet, prout dicit *Spor. de pœnit. c.* 3. *n.* 435. de sacerdote celebrante in mortali, qui licèt plures actiones per se malas perpetret, nempe indignè consecrando, sumendo, etc., tamen, ut tenet *Spórer*, quia omnes illæ actiones unum ministerium Sacrificii respiciunt, unum sacrilegium ipse committit. Et sic pariter dici posset in fornicatione, ubi, quamvis plures actiones pravæ concurrant, omnes per se singularem malitiam habentes, quia tamen unum peccatum fornicationis respiciunt, ideò (præciso peccato inductionis) unum peccatum constituunt. Sed regulam, quam ponit *Suar.* ut suprà, negant *Salm. l. c. n.* 69. et dicunt, quòd sicut plura objecta prava, specificè distincta in uno actu (putà in occisione sacerdotis), plura peccata efformant specie diversa; ita plura objecta ex se propriam malitiam completam habentia, etiam in uno actu plura peccata numero diversa constituunt. Quòd autem missa celebrata in mortali sit unum sacrilegium, hoc negamus cum *Croix : Vide dicta l.* 2. *n.* 44. His tamen non obstantibus, non improbo opinionem eorum, qui dicunt fornicationem esse unum peccatum; sed magis mihi arridet sententia *Lugonis*, ut suprà, qui in quâcumque fornicatione plura peccata agnoscit. Unusquisque abundet in sensu suo.

47. — Quæstio III. An sit peccatum scandali petere ab alio aliquid, quod ipse non præstabit sine peccato, si jam paratus sit ad peccandum? Hic distinguendum : si res quæ petitur sit de se intrinsecè mala, ita ut nullo modo præstari possit sine peccato, prout est petere fornicationem à meretrice paratâ, non desunt plures DD. qui dicunt non esse peccatum scandali; quia, cùm talis mulier sit semper in actuali aut vir-

tuali voluntate peccandi, non censetur graviter, sed leviter cooperari, qui occasionem ei præbet peccatum illud exequendi. Ita *Sotus l. 6. de just. quæst. 1. art. 5.* item *Henriq. Azor. Valent. Medin. Salon. Manuel, Lop. etc. apud Sanch. Dec. l. 1. c. 6. n. 13. cum Coninck et Salas. ap. Bon. de pœnit. quæst. 5. sect. 2. p. 2. §. 3. diff. 3. n. 19. et* 20. Veneror tantorum DD. auctoritatem, sed non auderem recedere à sententiâ contrariâ, quam sequendam censeo, et tenent *Sanch. loc. cit. n. 14. cum Cajet. Nav. et Fill.* item *Bonac. de peccat. d. 2. quæst. 4. p. 2. §. un. n. 21. Ronc. tract. 6. de char. c. 6. quæst. 6. Tamb. Dec. l. 5. c. 1. §. 4. n. 65. et Spor. in V. præc. c. 1. ex n. 45.* qui vocat communem et certam. Ratio mihi valdè potens, quia, licèt meretrix sit in actuali voluntate peccandi, certè tamen sibi infert ruinam graviter majorem, opere complendo illud particulare fornicationis peccatum. Is igitur, qui illi cooperatur ad peccatum consummandum, dupliciter graviter peccat, tum contra charitatem, tum contra castitatem, ut mox meliùs patebit ex infrà dicendis.

Si autem res quæ petitur sit indifferens, et benè possit præstari sine peccato alterius, ut esset petere mutuum ab usurario, juramentum à falsum juraturo, sacramentum à sacerdote peccatore, et similia;

Prima sententia tenet, non esse peccatum grave, petere prædicta sine justâ causâ. Ratio, quia, ut ajunt, cùm usurarius ille, aut sacerdos, etc. jam habeat voluntatem deliberatam peccandi, non inferes ipsi grave damnum, si proponas illi occasionem, quâ exequatur peccatum præter tuam intentionem; ea enim anticipatio operis externi peccatum illius tantùm accidentaliter variat. Ita *Lugo de just. d. 25. ex n. 254. Cajet. 2. 2. q. 78. a. 4. et in Summa v. Usura, Sot. l. c. dub. 1. Nav. summa c. 17. n. 262. Sa v. Usura, n. 5. item Arag. Led. et alii ap. Sanch. Dec. l. 3. c. 8. n. 25.* et probabilem putant ipse *Sanch. Pall. et Tamb.*

Secunda verò *sententia*, quam amplectimur, tenet id esse peccatum mortale tam contra charitatem, quàm contra virtutem, ad quam lædendam occasio proximo præbetur, petendo ab illo mutuum, sacramentum, aut juramentum sine gravi causa; nam, cùm adsit gravis causa, petens omninò excusatur, ut docet *D. Th. 2. 2. quæst. 78. art. 4. cum S. Aug. Elbel de scand. n. 365. et aliis comm. apud Salm. de contract.*

c. 3. punct. 13. n. 120.; quia licitè potest homo, causâ alic jus sui notabilis boni, permittere peccatum alterius, qu provenit tantùm ex illius malitia. Petens autem sine jus causa peccat primò contra charitatem, quia est causa mo talis, ut proximus patiatur grave damnum spirituale; na præscindendo à quæstione, an actus externus augeat malitia actûs interni, ut tenent *Scotus*, et sui discipuli cum *Dupas Theol. tom. 4. disp. 2. quæst. 3.;* quia (ut dicunt) integritas seu difformitas actûs externi diversa est ab integritate actû interni, cùm actus externi et interni sint diversæ rationis vel an, manente voluntate plenâ erga peccatum, actus exter nus nihil addat malitiæ actui interno, ut tenent probabiliùs *D. Th. Gonet in Clypeo to. 3. diss. 7. art. un. Estius l. 2. dist 42. §. 2. et alii*, quia tota malitia actus externi consistit in voluntate. Sed quidquid sit de hoc, etiam Thomistæ, prout declarat *Estius*, dicunt, quòd, cùm contingit perpetratione operis mali voluntatem magis affici ad rem concupitam, tunc sine dubio per opus externum additur aliquid malitiæ, quia tunc ipsius voluntatis malitia augetur. Quapropter, quamvis, speculativè loquendo sit probabilior Thomistarum sententia, practicè tamen dicimus, quòd ex communiter contingentibus per actum externum semper augeatur malitia voluntatis, ob ejus majorem complacentiam, conatum, diuturnitatem, etc. ut advertit benè *Habert de act. hum. c. 8. q. 2.* Hinc *Estius loc. cit. in fine* sic concludit: *Cæterùm, quoniam externum opus reverà peccatum est, hinc fit, ut semper dicendum sit plus mali eum fecisse qui peccatum opere perpetravit, quàm qui in solâ voluntate continuit.* Cùm igitur peccator actu externo notabilem majorem ruinam sibi infert, non potest excusari à peccato gravi contra charitatem, qui sine gravi causa cooperatur illi ad opus exequendum, ut ait etiam *Cont. Tourn. de præc. char. sect. 7. punct. 1. §. 2. in fine, Ex his :* charitas enim nos obligat ad vitandum damnum grave proximi, quotiescumque sine notabili incommodo id possumus. Cùm autem habemus gravem causam petendi, non possumus sine gravi incommodo à petendo abstinere; et ideò tunc equidem excusamur : secùs verò, si causa sit levis, et tantò magis si sit illicita, aut vana. Ita *Bus. n. 49. Sanch. Dec. l. 3. c. 8. n. 22. et 23. cum Valent. Arag. et Conrad. Sylvest. v. Usura. 7. q. 1. Molin. tom. 2. de just. d. 335. concl. 4. Ronc. tr. 6. de*

char. c. 6. *q.* 6. *Tamb. Dec. l.* 5. *c.* 1. §. 4. *n.* 76. *Salm. de contract. c.* 3. *punct.* 13. *n.* 123. *et tract.* 21. *c.* 8. *n.* 123. *cum Pal. Bann. et Trull. Bonac. de pecc. d.* 2. *q.* 4. *p.* 2. *n.* 21. *cum Suar. et Fill.*, et censet *Bon.* rationem primæ sententiæ non videri satis firmam. Item *Sporer in V. præc. c.* 1. *n.* 46. *cum S. Antonin. Vasq. Pont. Palud. Aug. et aliis ap. AA. cit.* Et eamdem nostram sententiam sequitur etiam *P. Elbel, de scand. n.* 365. asserens hanc esse communem.

Probabiliter tamen *Sporer n.* 47. *cum Less. Hurt. et aliis* excusat ab hoc peccato contra charitatem petentem sine justa causa mutuum ab usurario parato, si usurarius ob multitudinem petentium æque certè ac facilè præstabit alteri pecuniam illam ad usuras; quia tunc non adest obligatio impediendi peccatum, quod ille æquè certè aliàs patraret. Verùm dicimus, quòd petens sine gravi causa, etiam in casu mox posito, non excusatur ab alio peccato gravi contra virtutem, ad quam lædendam moraliter inducit proximum. Et hoc, etiamsi daretur casus, quem practicè jam diximus moraliter impossibile esse evenire, quòd opere externo non augeretur malitia proximi parati ad peccandum. Ratio, quia sine justa causa nunquam licet cooperari ad actionem objectivè malam: concurrere enim moraliter, etsi permissivè, ad actum objectivè malum sine justa causa, per se semper est malum; prout certum est, quòd inducere amentem ad pejerandum, fornicandum etc., etiamsi ille non peccat, est grave peccatum contra virtutes oppositas, ut communiter dicunt *Salm. de leg. c.* 3. *punct.* 4. *n.* 49. *et Bus. n.* 155. *cum Laym. Bonac. Pal. Sanch. Gran. etc.* Hinc eodem modo petens sine gravi causa mutuum ab usurario, sacramentum à sacerdote peccatore, quamvis parato, peccat non solùm contra charitatem, sed etiam contra justitiam, aut religionem, ut dicunt *Salm. de contract. c.* 3. *punct.* 13. *n.* 123. *et de sacram. in genere. c.* 8. *punct.* 2. *n.* 36. *Sanch. Bec. l. c. cum Sylvest. Mol. Valent. Pal. Trull. Villal. Ban. Tap. apud Salm. loc. cit. n.* 123. *in fine.*

Notant autem *Sporer loc. cit. n.* 75 *et Pontius de matr. l.* 3. *c.* 18. *n.* 51. *cum Soto et Cajet.* quòd ad mutuum licitè petendum ab usurario non requiritur præcisa necessitas, sed sufficit quævis notabilis utilitas, sive ad conservationem, sive ad decentiam statûs, aut familiæ: putà (ut ait *Pont. cum*

iisdem DD. cit.) si vir nobilis petat mutuum ad exercen torneamenta cum suis amicis, et aliàs abstinendo aliqua notam incurreret.

ARTICULUS II.

An, et quando scandalum passivum permitti poss aut ob illud vitandum aliquid omitti debeat ?

48 *Quando scandalum passivum permitti possit ?*
49 *An sufficiat sola utilitas ad petendum mutuum ab usurario et sacramenta à ministro excommunicato, vel peccatore*
50 *An aliquando teneamur omittere, vel differre bona spiritua lia ad vitandum scandalum alterius ?*
51 *An aliquando teneamur omittere quædam præcepta ?*
52 *An dimittere bona temporalia ? An peccet graviter mulier uten veste virili ?* Vide *ibid.* alios casus.
53 *An puella decenter ornata teneatur se avertere à conspectu alì cujus particularis eam concupituri ?*
54 *Quid si se ornet ornatu superfluo ?*
55 *Quid si putet in genere aliquos scandalizandos ? Et an peccen graviter mulieres pectus ostendentes ?*
56 *Quomodo peccent obscœna componentes, aut repræsentantes aut pingentes ?*
57 *An liceat suadere minus malum, ad majus evitandum ?*
58 *An aliquando liceat permittere ruinam proximi ?*

48. — « Resp. 1. Permitti non potest absque necessitate, » vel utilitate propria, vel aliena. Ratio est, quia tenemur » ex charitate impedire peccata proximi, si facilè possimus, » *Laym. c.* 23. ex commun.

Unde resolvuntur hi casus :

« Absque causa non licet petere mutuum ab usurario, » vel ab infideli juramentum per falsos deos, à concubinario » administrationem Sacramenti, vel ut celebret : cùm enim » absque peccato id non sit facturus, cooperareris ejus pec- » cato. *Suar. Sanch. Trull. l.* 1. *c.* 6. *dist.* 5. *n.* 15.

49. — « Resp. 2. Ex causa necessitatis, vel utilitatis potest

» permitti. Patet in dicto casu, qui simpliciter sine peccato » fieri potest; ideoque licet talia petere ex rationabili causa, » etsi alter ex malitia sit peccaturus. Requiritur autem major » necessitas, ut permittatur scandalum pusillorum, quàm » pharisaïcum. Item major, si plures sint scandalizandi; » si timeatur peccatum gravius; et denique, si certè præ- » videatur, quàm aliàs. *Laym. loc. cit. Bonac. d.* 2. *q.* 4. » *p.* 2. » (*Sufficit inde causa solius utilitatis alicujus momenti ad petendum mutuum ab usurario, ut Viva ex communi, et Salm. tr.* 21. *c.* 8. *punct.* 5. §. 3. *n.* 76. *cum Caj. Nav. Bon. etc. et ad petenda sacramenta à ministro peccatore, aut excommunicato tolerato, ut Laym. de char. c.* 13. *n.* 8. *cum Sanch. et Nav. ex S. Th. Vide dicta n.* 47. *et vide etiam infrà n.* 77. *v.* 4. *Licitum.*)

50. — « Resp. 3. Debet permitti, si alioqui propria salus » periclitaretur, vel aliis, præsertim communitati, grave » damnum immineret. Unde bona spiritualia necessaria ad » salutem nec debet nec potest quisquam dimittere ob cu- » jusquam scandalum. *Fill.* 28. *c.* 8.

« Resp. 4. Bona spiritualia (et secundùm *Lorcam ap. Dian.* » *p.* 5. *t.* 7. *r.* 24. etiam temporalia) non necessaria ad sa- » lutem non tenetur quis omittere, vel differre, ob scan- » dalum pharisaïcum, juxta illud *Matth. c.* 15. ℣. 14. *Si-* » *nite illos, etc.*, nisi tamen ex dilatione fructus speraretur: » faciliùs verò, ac sæpiùs talia bona differenda, vel etiam » omittenda sunt, ob scandalum pusillorum : v. gr. ingres- » sus religionis debet differri ob scandalum parentis, si con- » sensus illius brevi speretur. *Laym. loc. cit.*

Docet *S. Th.* 2. 2. *q.* 43. *art.* 7. quòd aliquando tenemur differre bona spiritualia non necessaria ad salutem, ob scandalum pusillorum, non verò ob pharisaïcum. Attamen notandum hic est ex *Laym. de char. c.* 13. *n.* 8. *cum S. Th.* quòd scandalum pusillorum, post monitionem fiat pharisaïcum. Hinc, quamvis quis debeat differre ingredi religionem ob scandalum propinquorum, si illorum consensus brevi speretur, ut ait *Bus.*, potest tamen rectè ingredi, si ipsi pergant resistere, ut *Laym. cum. S. Antonin. Palud. etc. l. c. n.* 8. *in fine.* Sed quoad hoc punctum *vide omninò dicenda l.* 5. *n.* 68.

Et hic præterea notandum, certum esse, ut dicunt *Sal-*

manticenses de IV. præcepto Decal. cap. unic. punct. 1. §. 1. n. 7. posse filios, inscio patre, religionem ingredi, aut clericatum sumere: maximè si sciant, patrem ex affectu carnali impediturum, quod regulariter accidit, ut benè advertit *Pinamon. De vocation. c. 3. circa initium.* Hinc docet *S. Thom. 2. 2. quæst. 189. art. 6. in corp.* quòd *rectè possunt filii, prætermisso parentum obsequio, religionem intrare etiam contra præceptum parentum.* Et *art. 10. in corp.* dicit quòd *filii non debent consilium sumere, nisi ab his, de quibus speratur, quòd prosint et non impediant, ex Eccli. c. 37. ℣. 12. Cum viro irreligioso tracta de sanctitate. et cum injusto de justitia.* Atque *dicto art. 10. ad 2.* affert *S. Cyrillum*, qui super illa Evangelii verba : *Permitte me renuntiare his, qui domi sunt, etc.* sic loquitur : *Communicare proximis, incâcat adhuc languentem, et retrocedentem : propter quod audit à Domino : Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retrò, aptus est regno Dei. Respicit retrò, qui dilationem quærit cum propinquis conferendi.* Vide alia valdè utilia, quæ dicentur super hoc puncto *cit. l. 3. n. 68.* Tunc tantùm filiis non liceret ingredi religionem, quando relinquerent parentes in necessitate gravi, vel fratres in extrema, ut *Salm. de statu relig. c. 3. punct. 3. §. 2. n. 53. etc. cum S. Thom. et communi.* In dubio tamen, an necessitas sit talis, permittitur ingressus; cùm in dubio possideat libertas, ut docet *Sanch. Decal. l. 4. cap. 25. num. 6. Vide dicenda dict. lib. 5. ex num. 66.*

51. — « Resp. 5. Ad vitandum grave scandalum pusillorum » quædam præcepta impleri non debent, nisi tamen omissio » esset magis damnosa omittenti. *Vide Laym. l. 2. t. 3. c.* » 15. Ratio hujus est, quia tunc, concurrente duplici præ- » cepto, scilicet naturali de cavendo scandalo, et positivo, » majus et fortius est naturale.

Quæstio est, an ad vitandum scandalum proximi sint omittenda præcepta? Certum est I. quòd præcepta, quæ omitti non possunt sine peccato, hæc numquam prætermittenda sint ob alterius scandalum, sive sit pharisaïcum ex illius malitia, sive pusillorum ex ejus infirmitate, aut ignorantia. Hujusmodi sunt præcepta fidei, et sacramentorum, quæ sunt necessaria ad salutem, ut docet *S. Thom. 2. 2. quæst. 43. art. 7.* Item omnia præcepta naturalia; et quamvis

DD. aliqui dicant aliquando posse omitti præcepta naturalia affirmativa, nempe corrigendi peccatores, vel puniendi delinquentes, quando magis timetur damnum, quàm speratur fructus; tamen meliùs dicit *Palaus de charit. t.* 6. *d.* 6. *p.* 16. tunc veriùs in iis casibus ipsa præcepta cessare, et non obligare. Certum est II. quòd alia præcepta positiva nec etiam omitti possint si scandalum proximi esset pharisaïcum, quia tunc potius daretur illi occasio bona aliorum malitiosè impediendi, ut ait *Sporer de* 5. *præc. cap.* 1. *n.* 29. *ex D. Th. d. q.* 43. *art.* 8.

Dubium autem est, an sint omittenda præcepta positiva, ad scandalum pusillorum vitandum?

Prima sententia probabilis, quam tenent *Nav. Summ. c.* 24. *n.* 44. *Vasq. quæst.* 43. *art.* 7. *d.* 1. *Palaus d. p.* 16. *n.* 3. *cum A. de Leon* et probabilem putant *Croix l.* 2. *n.* 244. *ac Tamb. Dec. l.* 3. *c.* 2. *n.* 8. negat, quia præcepta etiam positiva, et humana non cessant obligare, quando scandalum non est datum, sed acceptum; magis enim tunc obstringit obligatio implendi præcepta tibi injuncta, quàm vitandi omissionem præcepti alteri impositi.

Affirmat verò *secunda sententia* probabilior, quam tenent cum *Busemb. Laym. de charit. c.* 3. *n.* 10. qui vocat communem, *Canus in rel. de pœn. p.* 5. *Suar. disp.* 10. *de scand. sect.* 4. *n.* 9. *Cont. Tourn de charit. sect.* 7. *punct* 1. §. 3. *concl.* 1. *Dixi. Roncaglia de char. c.* 6. *qu.* 7. *Sporer de* 5. *præc. c.* 1. *n.* 29. *et Salm. tract.* 21. *c.* 8. *punct.* 5. §. 3. *n.* 87. *cum Valent. Sylv. Bann. Led. Hurt. Med. Cord. et Lorca.* Citant etiam *Salm. S. Thom. in dict. art.* 7. Sed reverà S. Doctor ibi non loquitur de præceptis, sed de bonis spiritualibus, pro quibus veriùs intelligenda sunt consilia. Ratio hujus sententiæ est, quia præceptum generale de vitando scandalo proximi, cùm sit naturale, præferendum est præceptis positivis. At quia magnum esset incommodum mulieris, si ipsa ob scandalum alterius ad longum tempus abstinere à missa teneretur, ideo valdè probabiliter dicunt *Laymann. de charit. c.* 13. *n.* 10. *Cont. Tourn. loc. cit. Hunc tamen, et Sporer dict. c.* 1. *n.* 29 *et* 37. quòd illa ad hoc non teneatur, nisi pro una vel altera vice. Imò tenet *Elbel de scand. cum Ills. aliisque pluribus*, benè posse illam semel vel ite-

rùm omittere sacrum, sed ad hoc non teneri, cùm accidat scandalum omninò ex alterius malitia.

Ex dictis resolvuntur hi casus:

« 1. Prælati ecclesiastici non tenentur (imò nec possunt) » ea quæ ad bona Ecclesiæ conservanda sunt necessaria, v. » gr. lites, etc. omittere ad vitanda scandala pharisaïca, » imò etiam pusillorum; etsi his priùs reddi debeat ratio » rectitudinis. *Dian. part. 3. t. 7. r. 24. ex S. Thom. etc.*

52. — Quæritur, an ad vitandum scandalum sint dimittenda bona temporalia? Distinguit *D. Th.*, et docet 2.2. *quæst. 43. art. 8.* quòd si bona sint propria, *tunc vel totaliter dimittenda, vel aliter scandalum est sedandum, scilicet per aliquam monitionem;* nam, factâ monitione de veritate justitiæ, scandalum evadit pharisaïcum, de quo nihil ampliùs curandum, ut docet idem *D. Thom. eod. loc.* Imò dicunt *Palaus de charit. tom. 6. d. 6. p. 17. Sanchez Dec. lib. 1. c. 7. n. 11. et Sporer de V. præcep. c. 1. n. 32. cum Suarez, Dian. etc.* numquam esse obligationem gravem patiendi magnam jacturam in bonis propriis, ne proximus patiatur scandalum, etiam ex infirmitate. Ratio, quia charitas erga proximum non obligat cum tanto incommodo. Hoc tantò magis procedit, si bona sint commissa ad conservandum, ut bona Ecclesiæ committuntur prælatis, et similia: ipsa enim nec etiam possunt dimitti propter scandalum alterius, utì possunt dimitti bona privata. Quamvis, ut monent rectè *Laym. de charit. c. 13. n. 9. cum S. Antonin. et Palud. ac Spor. loc. cit. d. n. 32.* etiam pro iis differri debet exactio, donec instruantur debitores de sua obligatione. Imo dicunt *S. Antonin. Cajet. et Val. apud Laym. ibid.* quòd si adhuc post monitionem populi scandalum nec etiam cesset, et magna immineat fructûs spiritualis jactura, tunc meliùs se geret prælatus, si procuret Ecclesiæ assensum, ut debitum remittatur. Attamen benè ait *Laym.* in hoc pensandas esse circumstantias tam bonorum dimittendorum, quàm scandali eventuri, et ne fortè ex remissione malitia debitorum magis augeatur: nam *S. Thom.* de eo casu *d. art. 8.* sic loquitur: *Propter scandalum pharisaïcum non sunt bona temporalia dimittenda, quia hoc et noceret bono communi: daretur enim malis occasio rapiendi; et noceret*

ipsis rapientibus, quia retinendo aliena in peccato remanerent.

« 2. Si fœmina utatur veste virili, vel contrà, tantùm » ex levitate, sine pravâ intentione, aut periculo scandali, » et libidinis, veniale tantùm erit; aliàs mortale, nullum » verò, si ex necessitate. *Dian. part. 5. tr. 7. r. 32. ex S. Th.* » *Sylv. etc.*

Si mulier utatur veste virili, ex se non est peccatum grave; sed posset grave esse ex circumstantiis periculi libidinis, vel scandali, ut *Laym. de charit. d. cap. 13. in fin. Sylvius ap. Cont. Tourn. de 6 decal. præcept. art. 7. sect. 3. Quæres 3. et Salm. tract. 21. d. c. 8. punct. 5. §. 2. n. 62.* Et hoc indicat *S. Th. 2. 2. q. 169. a. 2. ad 3.* ubi: *De se vitiosum est, quòd mulier utatur veste virili, aut è converso: et præcipuè, quia hoc potest esse causa lasciviæ: et specialiter prohibetur in lege (Deut. c. 22.), quia Gentiles tali mutatione habitûs utebantur ad idololatriæ superstitionem. Potest tamen quandoque hoc fieri sine peccato propter aliquam necessitatem, vel causâ se occultandi ab hostibus, vel propter defectum alterius vestimenti, vel propter aliud hujusmodi.* Secùs autem est tantùm veniale; et aliquando nullum, si adsit justa causa, v. gr. ad se occultandum, ut docent *D. Th. loc. cit. et Laym. ibid. cum Navar. et Cajet.* qui dicit præceptum *Deut. c. 22.* prout cæremoniale jam cessasse.

« 3. Peccatum, ex quo confessarium in confessione (ex infir- » mitate tamen) graviter scandalizandum nosti, debes reti- » cere. *Laym. loc. cit. ex Nav. etc.*

« 4. Uxor semel, vel iterùm debet omittere jejunium, » ex quo maritus graviter offenderetur, et oriretur discor- » dia. *ibid.*

« 5. Si, ituro te ad sacrum die festo, excitanda sit gravis » rixa, vel cædes, non teneris ire. *ibid.*

« 6. Superior peccata subditi sæpè potest dissimulare ad » vitandas turbas, et majora mala, quæ alioqui teneretur » punire.

55. — « 7. Mulier quæ scit in se, vel in sui aspectu ali- » quem in particulari scandalizandum, mortaliter peccat, si » datâ operâ, ei se conspiciendam offerat: adeoque potest, » et debet non tantùm publico, sed etiam sacro abstinere » die festo semel, aut iterùm, ad peccatum illud evitandum.

» Dixi 1. *aliquem in particulari :* quia ob timorem scandali
» alicujus ex communitate in genere vel etiam plurium, ab-
» stinere, nimis esset difficile, et plenum scrupulis. Dixi 2.
» *semel, aut iterùm,* quia sæpè nimis esset grave, et durum.
» *Bonac. Sanch. Laym. loc. cit. n.* 10. *et alii. Vide Dian. part.*
» 5. *tr.* 7. *r.* 21. *et* 22. ubi in contrarium citat aliquos aucto-
» res negantes obligationem prætermittendi rem præceptam
» ad evitandum aliorum scandalum.

Si ergo agitur de omittendis rebus præceptis, nempe missâ à puellâ, ne se offerat conspectui juvenis, à quo scit turpiter se concupisci, juxta secundam sententiam relatam *n.* 51. debet ipsa semel, et iterùm omittere sacrum : sed probabiliter etiam juxta aliam primam sententiam *ibid.* allatam, ut ait *Tamb. Dec. lib.* 4. *cap.* 2. *n.* 8. benè posset, imò teneretur, non obstante scandalo illius, ecclesiam adire ad sacrum audiendum.

Si verò agatur de re non præceptâ, quæritur an peccet mortaliter puella, ad conspiciendum se præbens conspectui viri scandalum passuri? Affirmant cum *Busemb. S. Antonin. Sylv. Nav. Azor. etc. apud Sanch. Dec. lib.* 1. *cap.* 6. *n.* 16. qui asserit hoc esse commune, quando illa se offert, nullam aliam causam habens rationabilem, putà invisendi amicas, eundi ad ecclesiam, etc. Sed valdè probabiliter negant peccare graviter *Caj.* 2. 2. *qu.* 154. *art.* 4. *in fin. et qu.* 169. *a.* 2. *ad* 5. *Sanch. loc. cit. n.* 17. *cum. Nav. Med. et Azor.* item *Sporer de* 5. *præc. cap.* 1. *n.* 34 *et* 35. *cum Armill. et Pal. Less. lib.* 4. *n.* 113. *Salm. tract.* 21. *cap.* 8. *punct.* 5. §. 2. *n.* 59. et probabile putat *Croix lib.* 2. *n.* 247. *cum Bonac. et Diana.* Sufficit enim, ut dicunt, ad eam excusandam, saltem à mortali, causa ne ipsa suâ libertate privetur : cùm ex unâ parte hoc scandalum non est datum, sed acceptum ex malitia viri ; et ex aliâ vice esset res valdè incommoda mulieri, et scrupulis obnoxia, si expendere deberet semper, an habeat justam causam egrediendi, vel non. Nequirem autem (ut benè ajunt *Palaus t.* 6. *d.* 6. *part.* 7. *n.* 4. *Sanch. d. n.* 17. *et Sporer n.* 35.) illam excusare à mortali, si ipsa ex vanitate ducta, et si scandalum illius viri non intendat, datâ operâ ejus aspectui se offerret. Hinc rectè dicunt *Spor. n.* 36. *et Dian. p.* 3. *tract.* 7. *r.* 3. *cum Hurt.* teneri mulierem sub gravi scandalum viri determinati vitare, si possit commodè

aliam ecclesiam adire, per aliam viam progredi, à fenestrâ abstinere, et similia : hoc tamen non intelligendum ad longum tempus, sed tantùm pro unâ vel alterâ vice, donec alter advertere possit se fugi ab illâ, ut diximus *dict. n.* 51. *in fin.* et asserit *Sporer n.* 57. dicens in hoc omnes consentire. Nequirem etiam mulierem à mortali excusare, si illa peteret aliquem locum, quem non adiret, nisi sciret ibi amasium adesse, ut rectè advertit *Sporer n.* 55.

54. — « 8. Mulier, quæ ex ornatu, etiam conveniente suo » statui, probabiliter prævidet, aliquem in particulari lapsu- » rum mortaliter, tenetur ad breve tempus eum dimittere, » aut talis conspectum fugere. Dixi *ad breve tempus :* quia » ad longum, nimis illi grave foret. *Vide Dian. l. c. Salmant. tract.* 21. *cap.* 8. *n.* 59. *cum Cajet. Trull. Pal. Nav. etc.* asserunt nullo modo peccare mulierem se ornantem juxta suam conditionem ; si hoc faciat ad placendum viro suo, vel ut sponsum inveniat, ut docet etiam *S. Th.* 2. 2. *qu.* 169. *a.* 2. vel tantùm, ne suâ libertate privetur, *Salm. ibid. n.* 60. Sed hoc semper intelligendum ad diuturnum tempus, aliàs tenetur saltem bis vel semel abstinere à conspectu juvenis cum concupituri, juxta dicta mox *n.* 55.

« 9. Si verò idem timeretur in particulari ex ornatu su- » perfluo, vano, et inconvenienti (quem assumere vanitatis, » et placendi causâ, ut videantur pulchræ, et procum faciliùs » inveniant, seclusis aliis, non nisi veniale est), teneretur » eum omninò dimittere, etiam sub mortali ; quia nullum » habet jus ad illum ornatum, et ex altera parte tenetur » vitare peccatum alterius, quando commodè potest. *Vide Syl.* » *v. Ornatus.* » (*Idem rectè sentiunt Salm. loc. cit. ac Laym. tr.* 3. *cap.* 13. *in fine. Lessius autem lib.* 4. *cap.* 4. *n.* 112. *censet tantùm per breve tempus fœminam teneri abstinere ab illo superfluo ornatu. Nota autem hic quod docet S. Th.* 2. 2. *qu.* 169. *art.* 2. *ubi dicit, mulieres appetentes placere viris ex vanitate, quandoque peccare tantùm venialiter.* Alibi verò S. Doctor *in epist.* 1. *ad Tim. cap.* 2. *in fin.* sic ait : *Ornatus simplex, servatâ rectâ intentione, consuetudine, et conditione statûs, non est peccatum. De fucato autem semper est peccatum ; mulieribus enim non permittitur ornari, nisi propter viros, et viri nolunt decipi, ut fucatæ eis appareant.*) « Alii tamen, ut *Caj. Nav. cap.* 23. videntur docere, eam

» tantùm teneri sub veniali (sed minùs probabiliter), quando » in particulari lapsus prævidetur, et brevi tempore absti- » nendum est : qui etiam cum *Azor. Less. et Bon.* excusant » à mortali eas, quæ ex consuetudine loci media ubera dete- » gunt, fuco, pigmentis, alienis crinibus utuntur; dummodò » non aliorum lasciviam, sed tantùm majorem pulchritudinis » ornatum intendunt, absque alio fine mortali, aut lege par- » ticulari id sub mortali prohibente. Addunt tamen fore grave, » et mortale peccatum hujuscemodi morem detegendi pectus, » vel tenuiter tantùm tegendi, ubi non est introducere. *Nav.* » *n.* 19. *Less.* 112. *Laym. loc. cit. etc. Vide Bon. de matr.* » *quæst.* 4. *p.* 9. *n.* 17.

55. — « 10. Si mulier non in particulari, sed in genere » tantùm aliquos in se scandalizandos putet; modò eorum » lasciviam non intendat, nec ei placeat (licèt ei placeat, » quòd laudetur ut formosa), non videtur teneri abstinere » ab illo ornatu, etiam superfluo, sub mortali, v. gr. fucando » faciem; imò etiam denudando ex communi consuetudine » pectus : nisi tamen denudatio, vel ornatus esset valdè tur- » pis per se, ac directè ad libidinem provocans. Ratio est, » tum quia est scandalum potiùs acceptum, quàm datum, » et ornatus ille, ac pulchritudo remotè tantùm ad peccatum » provocat, ut docent *Laym*, *et Bon;* tum quia nimis grave » esset isti sexui, præsertim si maritum quærant, perpetuò » sic abstinere; cùm illa occasio sit universalis, et perpetua, » nec formosiores umquam licitè irent foras cùm pulchritudo » naturalis plus noceat, quàm artificialis. *Plura de hâc re* » *vide apud Dian. t.* 1. *r.* 30. *Bardel. lib.* 3. *d.* 5. *n.* 13. » Interim fœminam nudum pectus gerentem non malâ inten- » tione, etsi quidam excusent à mortali, ego tamen, inquit » *Sa*, difficilè absolverem. Et certum est, quòd confessario » incumbat hujusmodi ornatum dissuadere et deterrere ab eo. » *Vide Sa, verb. Ornatus, etc. ll. cc.*

Quæritur, an peccent graviter mulieres ad suî ornatum ubera ostendentes? Acriter invehunt contra hunc morem *Natalis Alex. dec. l.* 4. *a.* 5. *reg.* 8. *de scandalo*, *et Roncagl. de charit. cap.* 6. *qu.* 5. *resp.* 5. dicentes hoc per se esse peccatum mortale, quia per se aliis grave scandalum affert : et hoc probari inquiunt ex SS. Patribus, qui hujusmodi consuetudinem magnoperè increpant. Cùm ego munus concionatoris gessi,

pluries etiam hunc perniciosum usum fortiter conatus sum exprobrare ; sed cùm hìc officium agam scriptoris de scientiâ morali , oportet , ut dicam quod juxta veritatem sentio , et quod à DD. didici. Non nego I. quòd illæ fœminæ quæ hunc morem alicubi introducerent , sanè graviter peccarent. Non nego II. quòd denudatio pectoris posset esse ita immoderata , ut per se non posset excusari à scandalo gravi , tanquam valdè ad lasciviam provocans , utì benè ait *Sporer de V. præc. cap.* 1. *n.* 39. Dico verò III. quòd si denudatio non esset taliter immoderata , et alicubi adesset consuetudo , ut mulieres sic incederent , esset quidem exprobranda , sed non omninò damnanda de peccato mortali. Id tenent communissimè *Nav. Caj. Less. Laym. Bon. Salm. et alii plurimi. Nav. summ. cap.* 23. *n.* 19. sic ait : *Neque etiam fœminæ mortaliter peccant ostentantes pectora nuda , quo pulchriores videantur , absque aliâ malâ intentione mortali ; quia nullo jure naturali divino , aut humano , saltem ad mortale obligante , vetatur.* Idem dicit *Cajetanus in* 2. 2. *qu.* 169. *art* 2. qui *vers. Secundò* sic ait : *Pectus à mulieribus nudum alicubi defertur , quod juxta morem patriæ non est de se mortale.* Idem docet *Lessius lib.* 4. *cap.* 4. *ex n.* 112. dicens : *Potest esse peccatum mortiferum , si pudenda non satis tegerentur ; secùs in nudando pectore , ut Cajet. Fum. Nav. ; nam partem illam nec natura , aut pudor postulat absolutè tegi. Grave tamen esset hujusmodi morem introducere.* Sententiam hanc dicit esse communem *Laym. lib.* 3. *tr.* 3. *c.* 13. *in fin. n.* 6. Idem censent *Azor. de* 4. *præc. c.* 18. *Sanch. dec. lib.* 1. *c.* 6. *n.* 7. *Bonac. de matrim. quæst.* 5. *punct.* 9. *n.* 17. *et Salm. de* VI. *præc. c.* 3. *punct.* 1. *n.* 16. *cum Sylv. Fill. etc.* (*contra S. Anton. Ros. et Eliz.*) : quia (dicunt) pectus non est pars vehementer provocans ad lasciviam. Videtur etiam huic adhærere *S. Th.* 2. 2. *qu.* 169. *art.* 2. ubi loquens de ornatu superfluo mulierum (ut patet ex 3. *objectione*), sic ait : *Et si quidem hâc intentione se ornent , ut alios provocent ad concupiscentiam , mortaliter peccant. Si autem ex quâdam levitate , vel etiam ex quâdam vanitate propter jactantiam quamdam , non semper est peccatum mortale , sed quandoque veniale.* Deindè addit : *In quo tamen casu possent aliquæ à peccato excusari , quando hoc non fieret ex aliquâ vanitate , sed propter contrariam consuetudinem : quamvis talis consuetudo non sit laudabilis.*

Deridet autem *Roncaglia* hanc rationem consuetudinis excusantis, dicens: *Potestne quæcumque consuetudo dare jus ad id quod aliis de suâ naturâ præbet gravem occasionem peccandi?* Sed immeritò deridet; nam patet, quòd consuetudo sic incedendi, non quidem det jus ad id quod est contra jus naturale, sed benè diminuat vim concupiscentiæ; ubi enim non est mos, majus scandalum dabunt illæ mulieres, quæ brachia aut crura ostendent, quàm eæ quæ pectus (modò denudatio sit moderata), ubi talis viget consuetudo, quia assuefactio efficit, ut viri ex tali visu minùs moveantur ad concupiscentiam, prout experientiâ constat. SS. autem Patres aut modo concionatorio sunt locuti, vel de usu immoderato, ut diximus. Tandem idem *Roncagl. l. c. in fine*, concedit modicam discoöpertionem pectoris excusare à peccato gravi. Et idem docet doctissimus *Sylvius* 2. 2. *q.* 169. *a.* 2. Cæterùm non dubito, quin oporteat, ut prudens confessarius sententiâ suprà relatâ magnâ cum discretione utatur, ne indulgeat nimiæ mulierum licentiæ, quæ libidinem involvet, cùm piè viventes non sic incedant. Benè enim *Croix lib.* 2. *n.* 248. *cum Eliz.* advertit, quòd ejusmodi fœminæ denudatione pectoris non rarò quærunt inhonestè appeti à viris, ut illos sibi irretiant et captivent; et hanc ob causam rectè putat *Eliz.* plures fœminas damnationem pati. Hinc non dubito, quin hujusmodi indecens mos enixè à prædicatoribus, et confessariis, quantùm fieri potest, coërcendus sit, et extirpandus. Audiatur id quod docet *D. Antonin. p.* 2. *tit.* 4. *cap.* 5. ubi, quamvis detestetur enixè usum mulierum ostendendi ubera, quando talis usus esset valdè immoderatus, prout refert adesse in partibus Rheni, his verbis: *Si enim de usu patriæ est, ut mulieres deferant vestes versùs collum scissas usque ad ostentationem mamillarum, ut in partibus Rheni, valdè turpis et impudicus est talis usus, et ideò non servandus.* Attamen in sequenti §. *In quantùm*, addit: *Si enim mulier ornet se secundùm decentiam sui statûs, et morem patriæ, et non sit ibi multus excessus, et ex hoc aspicientes rapiantur ad concupiscentiam ejus, erit ibi occasio potiùs accepta quàm data; unde non mulieri, sed ei soli qui ruit, imputabitur ad mortale. Poterit autem esse tantus excessus, quòd erit occasio etiam data.* Sic denique concludit: *Ex prædictis igitur videtur dicendum, quòd ubi in hujusmodi ornatibus confessor*

invenit clarè, et indubitanter mortale, talem non absolvat, nisi proponat abstinere à tali crimine. Si verò non potest clarè percipere, utrùm sit mortale, non videtur tunc præcipitanda sententia (ut dicit Guillelm. specie in quadam simili) scilicet, ut deneget propter hoc absolutionem, vel illi faciat conscientiam de mortali, quia faciendo posteà contra illud, etiamsi illud non esset mortale, ei erit mortale, quia omne quod est contra conscientiam, ædificat ad gehennam, 28. *q.* 1. §. *Et his. Et cùm promptiora sint jura ad solvendum quàm ligandum, cap. Ponderet, dist.* 1. *et meliùs sit Domino reddere rationem de nimiâ misericordiâ, quàm de nimiâ severitate, ut dicit Chrysost. cap. Alligant* 26. *qu.* 7. *potiùs videtur absolvendum, et divino examini dimittendum. Fateor tamen, quòd et prædicatores in prædicando, et confessores in audientiâ confessionum delent talia detestari, et persuadere ad dimittendum, cùm sint nimia et excessiva; non tamen ita indistinctè asserere esse mortalia.*

56 — « 11. Peccant etiam graviter, qui componunt, describunt, repræsentant, vel pingunt turpia, et ad libidinem provocantia. *Bonac. Sanch. Fill.* »

Procul dubio componentes, sive repræsentantes comœdias valdè turpes excusari non possunt à peccato gravi. *Sanch de matr. lib.* 9. *d.* 46. *n.* 42. *cum S. Antonin. Ang. Sylv. etc.* Et ob quodcumque lucrum, ut *Tambur. Dec. cap.* 8. §. 5. *n.* 1.

Pariter graviter peccant pingentes, sive exponentes publicè imagines obscœnas, scilicet detectis pudendis, sive tenui velo coopertis, ut *Salm. tr.* 21. *c.* 8. *punct.* 5. §. 2. *n.* 64. *cum Sanch. Trull.* Secùs si, detectis aliis partibus, pudenda tegantur. *Salm. ib. cum Turr. Dian. et pluribus aliis.*

57. — Utrùm liceat suadere, aut permittere minus malum ad majus evitandum?

Prima sententia negat, prout tenet *Laym. de char. c.* 12. *n.* 7. *cum Azor. et aliis.* Ratio, quia comparativum non tollit positivum; unde qui suadet minus malum, verè malum suadet. Limitat verò *Laym. cum Azor.* nisi malum illud sit virtualiter inclusum in illo alio majori. Sic parato aliquem occidere potes suadere, ut manum tantùm amputet; eidem tamen, non alteri designato. Sic etiam volenti adulterari potes suadere fornicationem cum solutâ in generali, non autem in particulari. Admittunt hoc *Salm. loc. cit.* §. 1. *n.* 58. dummodò ille decre-

verit utrumque malum patrare, cum *Nav. etc.* At *Laym.* indistinctè loquitur, et *Sanch.* cum secundâ sententiâ, ut mox dicetur, hanc limitationem expressè rejicit : quia (dicit) tunc minus malum proponitur, non ut alter illud perpetret, sed ut à majori retrahatur.

Secunda igitur *sententia* probabilior tenet, licitum esse minus malum suadere, si alter jam determinatus fuerit ad majus exequendum. Ratio, quia tunc suadens non quærit malum, sed bonum, scilicet electionem minoris mali. Ita *Sanch. de matrim. lib.* 7. *d.* 11. *n.* 15. *cum Sot. Mol. Nav. Medin. Sylvest. et aliis pluribus, ac Salm. loc. cit. cum Cajet. Sot. Pal. Bon. etc.* et probabilem putat *Croix lib.* 2. *n.* 223. Hinc docet idem *Sanch. n.* 19. *cum. Cajet. Sot. Covar. Valent.* parato aliquem occidere, licitè posse suaderi, ut ab eo furetur, vel ut fornicetur. Et probat ex *S. August. in c. Si quod verius, caus.* 33. *q.* 2 ubi : *Si enim facturus est, quod non licet, jam faciat adulterium, et non faciat homicidium : et vivente uxore suâ, alteram ducat, et non humanum sanguinem fundat.* Ex quibus verbis, *jam faciat adulterium*, probat *Sanch. dict. n.* 15. *cum Soto, Mol. Nav. Abb. etc.* S. Doctorem non tantùm permittendo, sed etiam suadendo locutum fuisse. Et hoc addit *Sanch. n.* 23. *cum Salon.* licere non solùm privatis, sed etiam confessariis, parentibus, et aliis, quibus ex officio incumbit impedire peccata subditorum.

58. — « Resp. 6. Potest aliquando permitti proximi ruina, » quando is paratus est ad malum, et alter non intendit, ut » peccet, sed tantùm, non auferendo occasionem, permittit » unum peccatum, ne fiant plura, ita ut permissio sit impe- » ditiva majoris mali.

Unde resolves :

« 1. Hero licet non auferre occasionem furandi filiis, aut » famulis, cùm eos nihilominùs ad furandum propensos, et » paratos novit, ut sic deprehensi puniantur, et resipiscant : » tunc enim rationabiliter permittit furtum unum, ut eviten- » tur plura, *Sanch. Laym. Bon.* » (*Et hæc sententia videtur satis communis cum Sanch. de matrim. lib.* 10. *d.* 12. *n.* 52. *qui citat pro ea Sot. Led. Nav. Sa, etc. Et consentit D. Th. in Supp.* 3. *part. q.* 62. *art.* 3. *ad* 4. ubi : *Quandoque vir uxo-*

rem suspectam de adulterio habens ei insidiatur, ut deprehendere possit eam cum testibus in crimine fornicationis ; et sic potest ad accusationem procedere. Idem admittit Cont. Tourn. de charit. sect. 7. punct. 1. §. 3. in fin. cum Antoine.)

« 2. Probabile est non licere talia ultrò ponere, aut iis objicere, quia positivè concurreret ad peccatum ; et non tam » auferret occasionem, quàm poneret : *Sa v. Peccatum*, et » *Sanch.* qui ex eâdem causâ docet non licere marito dare uxori » ansam adulterandi, vel adultero, ut tentet uxorem. Interim » probabiliter contrarium docet *Laym. lib. 2. t. 3. c. 13.* Quod » confirmari potest exemplo Judith, quæ vix aliter videtur » fecisse c. 9. Cùm enim sciret permissionem libidinis in Holoferne fore impeditivam malorum, posuit ei occasionem, » nempe ornatum suum, alioqui licitum, et tamen communiter censetur in hoc non peccasse. *Vide Bon. d. 2. q. 4. p. 2.* » *et Palaum hic.*

Et hoc probabile putant etiam *Viva de IV. præc. q. XI. art. 5. n. 12. vers. Infertur IV. Laym. de charit. c. 13. n. 5. cum P. Nav. Item Elbel de scand. n. 377. et Sporer de V. præc. c. 1. n. 65. cum Dian. et Tamb.* et probat ex *l. Si quis servus, et de furtis ;* ubi permittitur domino tradere servo sæpè sollicitato à fure res, *ut ad furem deferat, ut sic fur deprehensus cum re furtivâ, et punitus, non amplius sollicitet.* Quem textum dicit *Spor. cum P. Nav. Pal. apud Tamb.* locum habere etiam in foro conscientiæ. Contradicunt tamen *Sanch. de matrim. lib. 10. d. 12. n. 53. cum Sa, item Bon. de scand. d. 2. q. 4. p. 2. n. 34. et Spor. loc. cit. n. 63.* vocans hanc probabiliorem, quia (ut dicunt) hæc videtur positiva inductio, sive ad peccatum cooperatio, quæ est intrinsecè mala. Sed hoc non obstante, satis probabilis videtur prima sententia, quia, cùm maritus, vel dominus præbet ansam mœchandi vel furandi, non verè inducit ad peccandum, sed præbet occasionem, et permittit peccatum alterius, ex justâ causâ, scil. ut se indemnem servet à periculo damni obventuri. Aliud enim est inducere, aliud præbere occasionem. Illud est intrinsecè malum, non autem hoc ; alioquin numquam liceret, etiam ex causâ justâ, petere mutuum ab usurario, juramentum ab infideli, etc. quod est contra communem DD. sententiam (quidquid aliquis dicat), et contra *D. Th. cum S. August. 2. 2. q. 78. a. 4.* Unde *S. Th.* ibi hanc regulam dat : *Inducere hominem ad pec-*

randum nullo modo licet; uti tamen peccato alterius ad bonum, licitum est. Imò S. Doctor videtur *ibid.* etiam opinioni mox allatæ expressè adhærere, exemplo decem virorum, qui dixerunt ad Ismael (*Jerem. c. 41. ℣. 8.*): *Noli occidere nos, quia thesauros habemus in agro.* Et hos S. Doctor asserit minimè peccasse.

ARTICULUS III.

An liceat alterius peccato materialiter cooperari.

59 *Quando liceat materialiter cooperari peccato proximi?*
60 *An liceat nubere cum sponso existente in mortali, vel obstricto voto castitatis?*
61 *An reddere debitum eidem?*
62 *An dare communionem peccatori occulto?*
63 *Quid liceat famulis? Et quæ sit cooperatio* materialis, *et quæ* formalis?
64 *An comitari herum ad lupanar, etc. Et an comitari concubinam ad herum?*
65 *An deferre munera meretrici?*
66 *An aperire ostium meretrici? An deferre scalam, ut dominus ascendat ad mulierem?*
67 *An scribere litteras amatorias?*
68 *An ministrare carnes in die vetito?*
69 *An liceat cauponibus dare vinum ebriosis, vel carnes in die vetito?* Vide alia apud *Busemb.*
70 *An locare domum meretrici, et usurariis?*
71 *An vendere aleas, gladios, venena, etc.?*
72 *An agnum Judæo?*
73 *An liceat christianis captivis remigrare, etc.*
74 *An adjuvare tyrannum?*
75 *An vehere annonam ad hæreticos? An aurigis vehere mercticem?*
76 *An accipere munera ab amasio? An reddere gladium occisuro?*
77 *An liceat petere juramentum à pejeraturo? Et mutuum ab usurario sine gravi causâ?*
78 *An adjuvare usurarium? An dare mutuum abusuro?*
79 *An petere sacramenta ab excommunicato, vel à peccatore; et an à parato?*
80 *An dare cibos vetitos?*

59. — « Resp. Cooperari tantùm materialiter, subminis» strando tantùm materiam, et facultatem peccandi, vel ex-

» hibendo objectum, licet, si sequentes conditiones adsint: » I. Si tuum opus, vel cooperatio sit secundùm se bona, » vel saltem indifferens. II. Si bonâ intentione, et rationa- » bili ex causâ fiat, et non ut juves alterum peccare. III. Si » alterius peccatum impedire nequeas, aut saltem non te- » nearis propter causam rationabilem. Circa quam notant » *Sanch. et Laym.* etsi ejus gravitas certâ regulâ definiri » nequeat, sed prudentis judicio metienda sit; tantò tamen » graviorem requiri, 1. Quantò gravius est peccatum, cujus » occasio datur. 2. Quantò probabilius est, te non cooperante » alterum non peccaturum: aut quantò certior est affectus » peccati. 3. Quantò propinquius tua cooperatio peccatum at- » tingit. 4. Quantò minùs juris habeas ad tale opus. 5. Deni- » que quantò magis peccatum cum justitiâ pugnat, idque » propter damnum tertii: *Laym. l. 2. tr. 3. c. 13.*

S. Antonin. Gabr. Sylvest. etc. apud Sanch. in Decal. l. 1. c. 7. n. 4. videntur sentire, nullo casu licitum esse cooperari ad peccatum alterius: at hoc communiter DD. permittunt, si debitæ conditiones adsint. *Vide Tamb. Dec. l. 3. c. 1. §. 4.* Et *Sanch. l. c.* censet auctores citatos locutos fuisse casu, quo absit justa causa excusans; vel quando cooperatio est intrinsecè mala. Semper autem est intrinsecè mala illa actio, quæ ex se determinata est ad peccatum: utì esset, quærere domino concubinam, idola fabricare, et quid simile. Secùs, si actio potest fieri sine peccato, putà ministrare mensæ, aperire januam, etc. Hinc ad licitè cooperandum peccato alterius, *vide conditiones requisitas apud Busemb.* ut mox suprà.

Unde resolves hos casus :

60. — « 1. Hoc modo licitè materialiter cooperatur sponsa » contrahens cum sponso quem scit sacramentum accipere » in peccato mortali: sciens verò eum habere votum casti- » tatis, peccat contrahendo cum ipso, quia ad contractum » illicitum concurrit. *Laym. l. c. ex Sanch. l. 7. de matr. d. 11. n. 11.*

61. — « 2. Licitè quoque post matrimonium contractum » materialiter cooperatur conjux, si conjugi obstricto voto » castitatis reddat debitum: imò ad id tenetur ex justitiâ;

» si eum exigentem non possit à proposito avocare. *Ibidem.* (*Et hæc est communissima et probabilior sententia cum Suarez, Lugo, Laym. Bonac. Pal. Sanch. Concina, Holzmann, Boss. etc. licèt opposita cum Pontio, Croix, Comit. Sylv. etc. etiam sit probabilis; vide dicenda l. 6. n 944*).

62. — « 3. Similiter parochus Eucharistiam licitè potest » et debet ministrare peccatori, et excommunicato, et hæretico occulto, si petat publicè; imò confessarius præbere » debet petenti etiam privatim, si ex solâ confessione ejus » peccatum novit. *Ibid.*» (*Et ità tenendum ex communissima sententiâ cum Spor. de Sacr. pœn. n.* 869. *etc. contra Petrocor. Vide dicenda l.* 6. *n.* 658.)

63. — « 4. Excusantur à peccato famuli, si ratione sui famulatûs præstent quædam obsequia, quæ sine gravi suo » incommodo negare non possint; ut v. gr. vestiant dominum, sternant equum, comitentur ad lupanar, meretrici » deferant munera, eidem venienti aperiant ostium : quia » hæc tantùm remotè se ad peccatum habent, et sine iis peccatum fieret. Unde tamen non sequitur, alteri cuivis licere » ea præstare. *Bon. p.* 11. *cap.* 26. *Azor. t.* 2. *l.* 12. *c. ult. q.* 8. *Laym. l.* 2. *t.* 3. *c.* 13. *Sanch. l.* 1. *mor. c.* 7. *n.* 21.» (*Sed vide n. seq.* 64.)

Ad distinguendum autem, quando cooperatio sit materialis, et quando formalis; alii dicunt ut *Cardenas, et M. Milante in prop.* 51. *Innoc. XI.* quòd cooperatio tunc sit materialis, quando ipsa per accidens et remotè conducit ad peccatum alterius; tunc autem formalis, quando per se, vel ob aliquam circumstantiam adjunctam, proximè conducit ad executionem peccati, licèt per se esset indifferens. Sed meliùs cum aliis dicendum illam esse formalem, quæ concurrit ad malam voluntatem alterius, et nequit esse sine peccato : materialem verò illam, quæ concurrit tantùm ad malam actionem alterius, præter intentionem cooperantis. Hæc autem est licita, quando per se actio est bona vel indifferens, et quando adest justa causa et proportionata ad gravitatem peccati alterius, et ad proximitatem concursûs, qui præstatur ad peccati executionem. Ratio, quia, cùm tu præstas actionem indifferentem sine pravâ intentione, si alter illâ abuti voluerit ad suum peccatum exequendum, non teneris nisi ex charitate illud impedire; et quia charitas non obligat cum

gravi incommodo, ideò ponens tuam cooperationem cum justâ causâ, non peccas : tunc enim peccatum illius non provenit ex cooperatione tuâ, sed ex malitiâ ipsius, qui tuâ actione abutitur. Nec potest dici, quòd tua actio, etsi indifferens, conjuncta tamen cum circumstantiâ pravæ intentionis alterius, evadat mala ; nam reverà actio tua non est per se conjuncta cum malâ voluntate illius, sed ille conjungit suam malam voluntatem cum actione tuâ ; unde tua actio non erit tunc causa per se influens in peccatum, sed tantùm occasio quâ ille abutitur ad peccandum. *Vide dicenda l. 4. n. 571.*

64. — Quær. I. An famulus ratione famulatûs possit comitari herum ad lupanar, vel sternere equum ? Affirmat *Busemb. hic cum Nav. Man. etc. ap. Sanch. Dec. l. 1. cap. 7. n.* 22. At probabiliùs non sufficit ad id sola ratio famulatûs, etiamsi sine famuli ope herus adiret ; saltem requiritur metus gravis damni. Ita *Sanch. l. c. Viva in prop. 51. Inn. XI. n. 5. Salm. tract. 21. c. 8. n. 72.* qui rectè advertunt id numquam licere, si herus ex comitatu animosior reddatur. An autem liceat famulo deducere concubinam in domum heri? Dicit *Sanch. l. c. n. 25. cum Nav. et Man.* quòd si inter dominum et concubinam jam conventum erat, tunc famulus solâ ratione famulatûs excusatur, quando dominus etiam sine famulo æquè peccatum committeret (aliàs non excusatur nisi ex metu gravis damni, ut *Sanch. n.* 22.). Et idem ait *n.* 25. de famulo deferente concubinam curru vel sellâ. Sed meritò id non admittunt *Carden. et Milant. in dict. proposit. 51. et P. Concina t. 2. pag. 284 et 285.* Idque tantò magis non admittendum de famulo vocante concubinam ad domum heri contra *Azor.* Et idem dico de aurigis et nautis vehentibus meretricem ad amasium, qui tantùm excusari possunt ob metum gravis damni ; *vide n. 75.*

65. Quær. II. An liceat famulo deferre munera meretrici ratione famulatûs? Affirmant, loquendo tantùm de esculentis et aliis munusculis, *Bus. et Sanch. lib. 1. cap. 7. n. 29. Spor. de 5. præc. cap. 1. n. 99. et Pal. de char. p. 11. n. 4. cum Nav. et Azor.* Sed veriùs *P. Conc. t. 2. p. 284.* putat hoc esse intrinsecè malum, quia reverà munera per se turpem amorem fovent.

66. — Quær. III. Utrùm liceat famulo ostium meretrici aperire? Negat *Croix lib. 2. n. 253.* at communiùs affirmant

cum *Salm. d. cap. 8. n. 74. Laym. de charit. c. 13. resp. 3. Tamb. cum Sanch. Dian. Azor, Sa, Rodr. etc.* Nec officit propos. 51. *Innocent. XI.* dicens : *Famulus qui submissis humeris scienter adjurat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem, et multoties eidem subservit, deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si ita faciat metu notabilis detrimenti, putà, ne à domino malè tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.* Nam ly *aperiendo januam* ex ipsomet contextu intelligitur de aperitione per vim confectâ, ut rectè dicunt *Roncagl. de char. tract. 6. in reg. pro praxi n. 4. post cap. 6. Salm. ibid. n. 74.* modo (ajunt) ipso non aperiente, adsit alius qui aperiat.

Quær. IV. An ex metu mortis vel magni damni liceat famulo subjicere humeros, vel deferre scalam domino ascendenti ad fornicandum, vi aperire januam, et similia ? Negant *Viva, et Milante in dict. prop. 51. P. Concina t. 2. pag. 180. Salm. ibid. n. 75. Croix lib. 2. n. 244. et alii*, quia, ut dicunt, tales actiones numquam licent, utpote intrinsecè malæ. Sed contradicunt *Busemb. infrà n. 68. Sanch. dict. c. 7. n. 22. et Less. l. 2. cap. 16. n. 59.* quorum sententia, spectata ratione, mihi probabilior videtur. Ratio, quia, ut mox suprà diximus, cùm tu præstas actionem per se indifferentem, scilicet, quæ potest esse bona et mala, non teneris, nisi ex charitate ab illâ abstinere, ne alter eâ abutatur ad peccandum ; quando autem aliàs grave damnum metuis, licitè permittere potes peccatum alterius ; nam ex unâ parte charitas te non obligat, ut cum gravi damno peccatum ejus avertas ; et ex alterâ malitia alterius nequit mutare naturam tuæ actionis, ita ut de indifferenti evadat intrinsecè mala. Et idem mecum sentit doctus *Auctor Continuationis Tournely de furto et restit. item de charit. sect. 7. punct. 1. §. 3. Quær. 1.* dicens : *Non teneor grave subire detrimentum, ut alterius peccatum avertam : ipse sanè malitiam suam sibi imputet.* Nec potest dici, quòd præfatæ actiones sunt per se malæ, quia cooperantur ad peccatum stupri ; idque probari ex ipsâ prop. damn. ubi dicitur, *aut quid simile cooperando.* Nam respondetur, quòd tò *cooperando* non intelligitur de cooperatione formali, sed de materiali, cùm de eâ solùm locuti sint AA. propositionis, et in tali sensu certè fuit propositio proscripta. Non autem

verbis, *si id faciat metu notabilis detrimenti*, comprehenditur metus mortis; ibi enim declaratur qualis metus non excuset, *putà ne à domino malè tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur:* quæ mala certè non comprehendunt damnum mortis. Quia tamen prædictæ cooperationes verè concurrunt ad damnum stupri, quamvis solùm materialiter concurrant ad peccatum stupratoris, puto, nullum alium timorem excusare cooperantem, nisi mortis; nam aliàs ob solum metum jacturæ facultatum, vel infamiæ, non licet concurrere ad dehonorationem puellæ deflorandæ. *Vide dicenda lib. 4. n.* 571. ubi dicemus, non licere pariter tibi scalam, vel claves tradere furi, nisi ob timorem mortis, vel infamiæ, cum *Cont. Tourn. ll. cc.* Tradere autem gladium occisuro numquam licet, quia non licet occidi innocentem, ut tu mortem vites, ut benè docent *Conc. tom. 7. p.* 168. *Et Cont. Tourn. ibid. Vide lib. 4. n.* 697.

67. — Quær. V. An liceat famulo ob metum gravem scribere vel deferre litteras amatorias concubinæ domini? Quidquid alii dicant, puto cum *Salm. tr.* 21. *c.* 8. *p.* 5. §. 2. *n.* 68. *Sanch. n.* 26. *Viva n.* 5. *Laym. Bonac. Tambur. etc. cum Croix lib.* 2. *n.* 273. hæc numquam licere, quia formaliter concurrunt ad peccatum heri, fovendo turpem ejus amorem. Et hoc censeo dicendum cum *Sanchez et Salm. loc. cit. n.* 67. (*contra Pal. et Reb. ap. Tamb. n.* 18.) etiam in dubio, an litteræ contineant amatoria; quia, cùm constet de turpi amore, moraliter creditur turpia continere. Si verò contineant sola signa urbanitatis, etiam requiritur ad excusandum famulum causa justa, ultra obsequium famulatûs, ut dicunt *Salmant. Sanch. et Tamb. ll. cc.*

68. — Quær. VI. An liceat famulo ministrare carnes in die vetito? Negant *Salm. ibid.* §. 3. *n.* 81. *cum Pal. Vasq. Dian. etc.* Advertunt tamen in dubio præsumendum herum justâ causâ excusari. *Sed vide seq. n.* 69. *Qu. VII.*

« 5. Ad ea opera, quæ propinquiùs se ad peccatum habent, aut juvant, v. gr. subjicere humeros, admovere scalas hero per fenestram ascendenti ad concubinam, deferre litteras amatorias ad meretricem, comitari ad duellum, etc. communis ratio famulatûs non sufficit, sed exigunt majorem necessitatem, et causam, ut licitè fiant;

» v. g. periculum gravis aut saltem notabilis damni, si de-
» trectent; *ibid.* » (*Sed vide dicta mox suprà ex n.* 66.)

69. — 6. « Sic enim excusantur caupones vendentes carnes
» die jejunii comesturis, et vinum ebriosis, si alii æquè ven-
» derent. *Sanch. Bon. etc.*

Quær. VII. An liceat cauponibus vendere vinum iis quos ebriandos prævident? Excusat eos *P. Conc. n.* 29. ex metu mortis, aut mutilationis, quia (ut ait) *tam venditio quàm potus sunt actiones indifferentes, et solâ malitiâ bibentis intemperanter ebrietas accidit;* unde infert cauponem nonnisi ex charitate teneri impedire ebrietatem illorum. Probabiliùs tamen mihi videtur dicendum cum *Bus. hic n.* 6. *Bonac. et Sanch. Elb. n.* 383. *Spor. de* 5. *præc. c.* 1. *n.* 82. *Cont. Tourn. de charit. sect.* 7. *punct.* 1. §. 3. *Quær.* 3. *Si dicas. Tamb. n.* 36. *et aliis* satis communiter *apud Croix n.* 261. quòd caupones satis excusentur ob metum cujuscumque gravis damni, putà si aliàs notabiliter læderentur ex diminutione emptorum. Ratio, quia, cùm nullum eo casu grave damnum temporale obveniat se inebriaturo, charitas non obligat cum gravi incommodo peccatum illius vitare. Et idem dico cum *Busemb. ut suprà n.* 6. *et Sanch. ibid. ac Mazzot.* de præbente carnes comesturis in die vetito. Illud autem quod dicit *Tambur. n.* 37. *cum Sanch. et Pal.* scil. licitum esse vendere vinum eis qui revendent mixtum aquâ, si æquè commodè nequeant aliis vendere, id non admittimus, nisi ob metum mortis, vel infamiæ.

« 7. Ea quæ ad peccatum proximè concurrunt, vel indu-
» cunt, vel cum justitiâ pugnant, etsi ex genere suo sint
» indifferentia, v. g. hero alterum occisuro gladium dare,
» ostendere illum, qui ad necem quæritur, compulsare
» campanam (sine scandalo tamen) ad concionem hæreticam,
» meretricem, etsi conductam ac paratam, è domo evocare,
» et ad herum deducere, furi scalam applicare, gerenti in-
» justum bellum dare mutuas pecunias, pagum hæretico do-
» mino vendere, gravissimam causam requirunt, hoc est,
» metum tanti mali, quod secundùm leges charitatis nemo
» teneatur subire ad evitandum malum alterius, v. gr. si
» aliàs occidendus esset, *Laym. cap.* 13. *n.* 4.

70. — « 8. In civitatibus, in quibus vitandi majoris mali
» causâ permissum est, licet domum locare usurario (excipit

» tamen jus alienigenam), et meretricibus; maximè si alii » conductores desint; nisi tamen meretrices graviter noce- » rent vicinis honestis, vel ob situm ansam majorem darent » peccatis. *Sanch. lib. 1. mor. cap. 7. Bon. l. c.*» (*Ita etiam Salmant. tract. 21. cap. 8. punct. 5. §. 2. num. 65. cum Trull. Vasquez, Prado, Led. et Viva cum Suar. Less. Azor et aliis communiter.*)

71. — « 9. Excusantur à mortali, imò etiam veniali, si » causa adsit, artifices, qui faciunt, aut vendunt res indif- » ferentes, quibus quis benè potest uti, licèt plurimi » abutantur, v. g. aleas, fucos, gladios. Ratio est, quia remotè » tantùm ordinantur ad peccatum, et simpliciter impediri » non possunt. Quòd si tamen abusus esset contra justitiam, » non liceret, v. g. si occisuro dares gladium ob magnum » pretium, quod offert. Item, si quis sciat hunc innocentem » non pervertendum, nisi per has suas merces : quia modi- » cum lucrum certæ saluti alterius est postponendum. *Sanch. l. c.* Malum non est præsumendum : unde licitè possunt » vendi aleæ, fuci, gladii, venena (scil. ea tantùm, quæ » possunt deservire etiam ad medicinam) cuicumque, quem » iis abusurum fore non constet. » (*Ita Salmant. de contract. cap. 2. punct. 3. num. 32 cum S. Th. et communi.*)

Dubium autem versatur, quando verosimiliter creditur emptor abusurus? *Busemb. hic cum Sanch* dicit non licere illa vendere ob lucrum. At *Tamb. lib. 5. cap. 1. §. 4. n. 33. et Salmant ibid. n. 33. cum Bon. Rebell. Tap. Sylvest.* dicunt licere, si venditor non posset sine damno à venditione recedere : sive, ut loquitur *Tamb.* si jacturam pateretur, res suas non vendendo.

Eodem modo licitum esset vendere ornatus puellæ iis abusuræ, si illa ab aliis æquè emeret, ait *Croix lib. 2. n. 263. cum Navar. Azor, Sanch. Bon. Dian.* cùm, negando tunc venditionem, neque impediretur peccatum. Sed hoc non admittendum, juxta dicta *n. 47. vers. Secunda*, nisi venditor alioquin notabile patiatur incommodum.

72. — « 10. Excusantur etiam, qui ob justam causam » vendunt agnum Judæo vel infideli usuro ad sacrificium. » Item qui Judæorum synagogas, hæreticorum templa, le- » gitimo magistratu permittente, ædificant, vel restaurant : » præsertim si fieret æquè sine ipsis. *Navar. l. 5. cons. 1.*

» *de Judæis. Laym l. 2. t. 3. cap. 13. n. 4.* Venena autem » vendere, nisi iis, qui benè his usuri putantur, v. g. ad » confectionem colorum, vel medicinam, non licet. *Vide* » *Sanch. 1. mor. c. 7*; unde venditio veneni, quod non servit, » nisi ad hominis occisionem, simpliciter est mala.

73. — « 11. Christiani captivi, ex gravi metu, in triremibus Turcarum, vel hæreticorum, licitè remigant contra catholicos, sarcinas, machinas, arma ad bellum necessaria convehunt, propugnacula ædificant, etc. Ita probabiliter *Less. Sanch. Suar. Laym. lib. 2. t. 3. c. 13. contra Tol.* » *et alios*, qui docent peccare mortaliter. Quòd si tamen eo » loci res esset, ut hæc negantes à magno periculo classem » christianam eriperent vel victoriam conferrent, tenerentur tantum bonum vitæ suæ anteferre. *Suarez, Sanch.* » *Lessius, loc. cit.*

74. — « 12. Incolæ urbis, vel provinciæ, quam tyrannus » occupavit, licitè manent inter iniquos possessores, eosque » cogente imperio juvant excubiis, fossione, contributione : » idque ex legitimi principis præsumpto consensu : ex quo » etiam talia obsequia licitè promittunt cum juramento, ad » majora mala sua, et legitimi principis declinanda. *Laym.* » *loc. cit. n. 5.*

75. — « 13. Nautæ, et aurigæ catholici in Hollandiâ, etiam » sine gravi metu, si absit prava intentio, licitè vehunt annonam ad castra hæreticorum, si adsint alii, qui illis cessantibus facerent : quia, nisi id faciant, excludentur omni » lucro tamquam osores boni publici. *Vide Less. l.b. 2. c. 19.* » *Sanch. lib. 1. c. 7. Fill. t. 22. cap. 5.* »

An autem liceat aurigis, aut nautis vehere meretricem ad amasium pro solâ mercede lucrandâ? Affirmant *Spor. de V. præc. c. 1. n. 94. Salm. tr. 21. cap. 8. punct. 5. §. 2. n. 72. cum Meroll. et Diana apud Tamb. d. cap. 1. §. 4. n. 30. ex Croix l. 2. n. 274. cum Nav.* quia (ut ajunt) hi sunt causa tantùm remotè cooperans. Sed rectè negant *Sanch. Dec. lib. 1. cap. 7. n. 25. Bon. de matr. p. 14. n. 6. Ronc. de char. cap. 6. Reg. in praxi n. 2. et Viva in prop. 51. Inn. XI. n. 5.* qui contrariam opinionem ait non esse solidè probabilem; hi omnes dicunt eos tantùm excusari ob grave damnum vitandum : imò *Angles apud Sanch.* putat id numquam licere, utpote intrinsecè malum.

76. — Adduntur alii casus : 1. Peccat puella acceptans munera ab amasio, qui turpiter eam concupiscit, quia fovet amorem. *Croix lib.* 2. *n.* 264. *cum Spor.*

2. Peccat reddens gladium occisuro, nisi metus gravis incommodi excuset. *Croix n.* 265. *cum Sanch. Bonac. etc. Sed vide l.* 4. *n.* 571. *v. Secùs circa fin.*

77. — 3. An liceat petere juramentum à pejeraturo? Negant *Vasq. et Sotus ap. Croix l.* 2. *n.* 268 ; item *Pontius de matrim. lib.* 5. *c.* 18. *n.* 62. *ex D. Aug. et D. Th.* 2. 2. *q.* 98. *art.* 4. *ad* 4. Ratio, quia (ut ait *S. Th.*) *in juramento ejus, qui falsum per verum Deum jurat, non videtur esse aliquod bonum quo uti liceat.* Sed probabiliùs affirmant *Salm. tract.* 21. *cap.* 8. *punct.* 5. §. 3. *n.* 78. *Cont. Tourn. de char. sect.* 7. *punct.* 1. §. 3. *Quær.* 3. *secunda pars. et Bonac. de* 2. *præc. d.* 4. *p.* 11. *n.* 1. *cum Cajet. Salon. Suar. Reg. Fill. Tamb. et Dian. ap. Croix loc. cit.* modò adsit justa causa ; nempe si judex petat juramentum ratione officii (quod idem *S. Thom. loc. cit. in corp.* etiam admittit) ; vel si magni tua interest uti perjurio ad fraudes alterius manifestandas, ut jus tuum consequaris : et sic non deest bonum utile petentis, quod sufficit pro justâ causâ. Et ita intelligendus *D. Thom.* ex contextu verborum in *l. c.* Commune autem est licere petere ob aliquod bonum juramentum à juraturo per falsos deos. Ita *S. Thom. ibid et Sanch. dec. lib.* 3. *cap.* 8. *n.* 21. *cum Gabr. Suar. Sayr. etc. contra Abulens.* Si verò res sit vera, et alter ignoret ; vel sit falsa, et alter credat veram, non licet eum inducere ad jurandum, ut rectè dicunt *Salm. c.* 8. *n.* 79. *et* 80.

4. Licitum est petere mutuum ab usurario propter aliquod bonum ; est communis sententia cum *S. Th.* qui 2. 2. *q.* 78. *a.* 4. sic docet : *Licet ab eo, qui usuras exercet, mutuum accipere sub usuris propter aliquod bonum, quod est subventio suæ necessitatis, vel alterius.* Et alibi, *de malo quæst.* 15. *art.* 4. *ad* 17. inquit : *Si aliquis propter aliquod bonum utatur malitiâ usurarii, accipiens ab eo mutuum ad usuram, non peccat. Si verò persuaderet, quòd mutuaret ad usuram ei, qui mutuare ad usuram paratus non esset, absque dubio in omni casu peccaret.* Idque licet, si adsit causa vel necessitatis, vel notabilis utilitatis ; ut dictum est *n.* 49. et ut dicunt *Salm. loc. cit. n.* 76. *et* 77. *cum Caj. Nav. Sanch. Bon. Pal.* Asserit autem *Lugo d.* 25. *n.* 235. communem esse inter DD.

sufficere ad excusandum petentem mutuum ab usurario à peccato gravi quamcumque utilitatem etiam modicam. Sed huic non acquiesco, juxta dicta *n.* 47. *v. Secunda.* Ratio, quia ad excusandum grave peccatum gravis requiritur causa. Secùs igitur dicendum, si adsit notabilis utilitas, ut ajunt *Croix lib.* 2. *n.* 272. *et Sporer de V. præc. cap.* 1. *n.* 75. et tunc licet etiam offerre ei usuras, conditionatè dicendo : *Si vis usuras, dabo, ut Mol. Sanch. Hurt. Tamb. ap. Croix lib.* 2. *n.* 267. Imò licitum est etiam absolutè eas offerre, dicendo : *Da mihi mutuum, et ego tibi solvam usuras,* ut dicunt *Lugo disp.* 25. *num.* 227. *Sanch. dec. cap.* 8. *num.* 26. *cum Trull. Bann. Dian. Spor. num.* 77. *et alii apud Salm. de contr. cap.* 3. *punct.* 13. *num.* 121. Et licèt *Salm. ibid. cum. S. Th. Bon. etc.* oppositum verius censeant, rectè tamen probabilem vocant primam sententiam ; quia illa oblatio reverà semper est conditionata, scilicet si nolis dare gratis, offero usuras. Sed hoc nequaquam admitterem, si alter non esset paratus ad mutuum dandum sub usuris ; quia aliter, qui sic eum alliceret ad mutuandum, directè induceret ad peccandum. Notant autem *Salm. loc. cit. n.* 122. quòd requiratur major causa ad petendum mutuum ab eo, qui scitur non daturus. nisi sub usuris : requiritur saltem magna utilitas, ut suprà.

78. — 5. Qui adjuvat usurarium tantùm in numerandis pecuniis, scribendis rationibus, aut in deferendo pignore, potest excusari à peccato solâ ratione famulatûs; secùs verò si exigat usuras, quia exactio est cooperatio proximior ad peccatum usurarii, etiamsi amicabiliter exigat. Quòd si exigeret per vim aut minas, non solùm peccaret, sed insuper teneretur ad restitutionem. *Vide dicenda lib.* 4. *n.* 789.

6. Licet dare mutuum abusuro, si adsit causa, scilicet si aliter illi multum possit nocere. Ita apud *Croix n.* 269. *Azor. et Less.* qui tamen dicit, non excusare causam lucri etiam justi.

79. — 7. Probabiliùs licet petere sacramenta à sacerdote excommunicato tolerato; quia ipse tunc minimè peccat ea ministrando. *Tamb. lib.* 3. *cap.* 1. §. 4. *n.* 40. *cum Sanch. et Hurt. contra Suar. Vide dicenda lib.* 7. *n.* 139.

Conveniunt etiam DD. licitum esse petere sacramenta à sacerdote, qui est in mortali, si adsit necessitas, aut notabilis utilitas. Sed dubium est, si utilitas non sit magna, an tunc liceat? Affirmant *Azor, Hurt. et Dian. ap. Croix lib.* 2.

n. 272. Sed negandum cum *Croix*, *juxta dicta n. 47*, etiamsi sacerdos sit paratus ad sacrilegè ministrandum.

80. — Volenti autem frangere jejunium, ubicumque inveniet cibos, licet eos præbere, dicendo conditionatè : *Si vis jam comedere, cœna apud me*, ut dicunt *Sporer de V. præc. n. 48. et Less. l. 4. cap. 2. n. 24. cum Navar. Cajetan. ap. Viva de præc. Dec. qu. 10. art. 4. num. 6.* Ratio, quia peccatum tunc jam est internè patratum, nec impediri potest, ut supponitur. Sed huic opinioni nec acquiesco, et sequor *Salm. tract. 21. cap. 8. punct. 5. §. 3. num. 81. et Ronc. de charit. tr. 6. c. 6. q. 6.* qui cum *Pal. Vasq. Dian. etc.* oppositum sentiunt, quia id in iis circumstantiis est objectivè malum, ad quod non licet cooperari nisi tantùm permissivè, modò adsit causa gravis, juxta nostrum principium positum *n. 47. vers. Secunda*, et toties repetitum, nempe quòd ad permittendum grave peccatum proximi, quod ille committet ex occasione à nobis præstitâ, non sufficit, quòd alter sit paratus ad peccandum, sed insuper requiritur gravis causa necessitatis, vel saltem utilitatis, quæ nos deobliget à præcepto charitatis : alioquin graviter peccamus tam contra charitatem, quàm contra virtutem, quæ à proximo læditur.

LIBER IV. [1]

DE PRÆCEPTIS DECALOGI, ET ECCLESIÆ.

TRACTATUS I.

DE PRIMO PRÆCEPTO DECALOGI.

« Hujus præcepti, prout est affirmativum, materia pro-
» pria sunt actus virtutis religionis. Est autem hæc virtus mora-
» lis, quâ interior, et exterior cultus Deo debitus exhibetur.
» Actus ejus internus est animi submissio, quâ infinitam
» Dei excellentiam veneramur. Externus est, quo internum
» testamur, ut oratio, sacrificium, etc. *de quibus vide Schol.*
» 1. 2. *et* 3. *parte.* Prout verò est negativum, prohibet vitia
» religioni opposita : quæ quia opponuntur virtuti inter mo-

(1) Qui liber 4tus hic inscribitur, in prioribus editionibus 3tius est. Si quis jam à diversis scriptoribus aut etiam in aliis *S. Alphonsi* operibus (non autem in hoc ipso Opere) librum 4tum Theol.mor juxta priores editiones citatum inveniet, quærat in hac edit. librum 5tum, eodem tamen numero. *Confer præfationem Editoris.*

Edit.

» rales præcipuæ, sunt peccata, post ea, quæ contra vir-
» tutes theologicas committuntur, gravissima et ex genere
» suo mortalia. Sunt autem duplicia : alia quæ opponuntur
» per excessum, ut superstitio cum suis speciebus : alia per
» defectum, ut irreligiositas cum suis. »

Ex hac igitur religionis virtute tenemur ad orationem, quæ apud *S. Th.* 2. 2. *quæst.* 83. *art.* 1. definitur, ex *Damasceno*, *Petitio decentium à Deo.* Et probabiliùs est orationem nobis esse necessariam necessitate medii cum *Suar. Less. Laym. Bon. Azor etc. apud Salm. tract.* 21. *c.* 9. *punct.* 3. §. 1. *n.* 11. *S. Thom. ibid. contra Sylv. Led. Villal. etc.* qui putant, necessitate præcepti. Quando autem obliget præceptum orationis? *Salm. ibid. n.* 17. *cum Trull. et Villal. contra alios*, censent obligare per se triplici tempore, scilicet in instanti usu rationis, in articulo mortis, et semel saltem in anno. Dicitur *per se :* nam per accidens, certum est obligare, quando urget magna tentatio, quæ aliàs vinci nequeat : vel quando urget magna calamitas populi, aut proximi. *Salm. loc. cit. n.* 15.

CAPUT I.

DE SUPERSTITIONE, ET SPECIEBUS EJUS.

DUBIUM I.

Quid sit, et quotuplex.

1 *Quid est superstitio?*
2 *Quotuplex est superstitio?*
3 *Quis committit superstitionem falsi cultûs?*
4 *Quid superstitio cultûs superflui?*

1. — « Resp. 1. Superstitio est falsa religio, seu cultus
» vitiosus veri, vel falsi Numinis. *Less.* Et convenit cum defi-
» nitione communi ex *S. Thom.*, quâ dicit esse vitium, quod
» religioni opponitur secundùm excessum. Dicit *per excessum ;*
» non quòd Deus nimiùm coli possit, aut majore honore,
» quàm dignus sit : sed id intelligitur secundùm circumstan-
» tias, cò quòd exhibeas cultum, vel quem non debes, vel
» eo modo quo non debes, vel illi cui non debes.

2. — « Resp. 2. Superstitio est duplex; alia *cultûs indebiti* » sive incongrui, quo verus Deus, sed modo indebito, colitur, tribuendo ei cultum *falsum*, et perniciosum, vel *superfluum*, qui nimirùm sit contra, vel præter Ecclesiæ consuetudinem, ac præscriptum. Alia est ratione *rei cultæ*, cùm scilicet cultus Deo debitus falso deo, vel creaturæ defertur. Et hæc subdividitur in idololatriam, divinationem, et vanam observantiam; ad quam magia vel revocatur, vel potiùs quartam speciem constituit. *Laym. l. 4. t. 10. c. 1. ex S. Th. quæst. 92. art. 2.*

Ex quibus resolves :

3. — « 1. Superstitionem *cultûs falsi* committit, I. Qui Deo tunc offert cultum per cæremonias veteris legis, verbi gratiâ circumcisionem, immolationem agni etc., quia hæc significant Christum adhuc venturum, et nondùm venisse. II. Laïcus, qui Deum colit tamquam publicus minister Ecclesiæ, verb. gr. sacrificando, absolvendo. Quod semper esse mortale docet *Suar. de rel. l. 2. de superstit. c. 2.* III. Is qui suâ auctoritate proponit aliqua facienda, tamquam ordinata ab Ecclesia ad Dei cultum. IV. Qui falsas reliquias proponit; vel miraculum factum esse per aliquam imaginem; vel se habuisse has, vel illas revelationes fingit sive ad faciendum lucrum, sive ad devotionem augendam. V. Qui, ut populum moveat, fingit miraculum aliquod, vel historiam reperiri in Scripturâ Sacrâ, etc. Et hæc superstitio, etsi sit ex genere suo mortalis, quia primæ veritati injuriam irrogat, et religionem fundat in mendaciis: sæpe tamen excusatur ignorantiâ, vel simplicitate. *Less. l. 1. c. 43. Sanch. 2. mor. c. 37. Nav. c. 12. Laym. loc. cit. Bon. d. 3. q. 3. p. 1.*

4. — « 2. Superstitio *cultûs superflui* est, v. g. I. Cæremonia audiendi missam ante ortum solis cum certo numero, situ, ordine cereorum, vel sacerdotis qui dicatur Joannes, vel qui habeat staturam Christi, etc. quia hic cultus est ex se ipso inanis, et ad spiritum excitandum inutilis. II. Jejunare die dominico, cùm non jejunas aliis diebus. » (*Quamvis ex c. Sacerdos, caus. 26. qu. 7. vetetur jejunare in die dominico, ad extirpandam hæresim Manichæorum negantium resurrectionem Christi Domini; qui tamen mortificationis*

causâ jejunaret, non peccaret, ne leviter quidem, ut ait Viva l. 2. *qu.* 5. *art.* 1. *n.* 3. *imò mereretur, cùm talem hæresim jam Ecclesia aboleverit. Etsi Salm. tr.* 21. *c.* 11. *num.* 8. *dicant melius esse abstinere à tali jejunio; et ideò communiter docere DD. quòd jejunium promissum in die dominico possit in sabbato adimpleri : et si quis voverit jejunare per mensem, non teneri in die dominico, nisi expressè intenderit.* « Item in missâ contra rubricam plures formare cruces, » pluries dicere *alleluja*, dicere *gloria*, vel *credo* contra rubri» cas, aliasque cæremonias demere, vel addere (etsi fiant ex » devotione; hæc enim corrigenda est), quia sunt præter » Ecclesiæ consuetudinem. Hæc tamen, et similia, bonâ inten» tione facta, venialia tantùm sunt ordinariè, ut docent *Tol.* » *Less. loc. cit. d.* 1. *Nav. et Laym.* quia est materia levis, et » actio ex se non mala, et multa excusat simplicitas. Quòd » si tamen ex se mala esset, ut si rem furtivam offeras, » turpia verba in templo canas, ore vel organo notabiliter » lascivam vel ad impuritatem provocantem vocem edas, est » superstitio ferè mortalis, ut *Laym. loc. cit. ex comm.* »

DUBIUM II.

DE DIVINATIONE.

Quid, et quotuplex sit?

5 *Quid est divinatio?*
6 *Alia est cum expressa invocatione dæmonis, alia cum tacitâ.*
7 *An divinare sit semper peccatum mortale?*
8 *Resolutio casuum. Quid sentiendum de* virgâ divinatoriâ?
9 *An liceat divinare per somnia?*
10 *An sit licita astrologia, et qualis?*
11 *An liceat adhibere sortem divinatoriam?*

5. — « Resp. I. Divinatio est, cùm quis opem dæmonis » tacitè vel expressè invocat, ut noscat res contingentes et » liberè futuras, aliterve occultas, et naturaliter incognosci» biles. Quæ si sint tales, quas solus Deus scire potest, in» volvitur tacita idololatria, quòd dæmoni tribuatur cultus

» divinus ; si verò sint tales, quas dæmon naturaliter scire
» potest (nam ex signis, aliisque modis occultissima quæque
» cognoscere potest, etiam plurimas hominum cogitationes,
» et res futuras, *vide Del. l. 4. c. 2. q. 2. Sanch. 2. mor.*
» *c. 28.*); nihilominus illicita est, cò quòd commercium ha-
» beatur cum Dei jurato hoste, quod importat quamdam
» proditionem, et apostasiam à Deo, ac fortè etiam (ut vult.
» *Suar. contra Valent.*) superstitionem. *Vide Laym. c. 3.*
» *Bon. p. 3. S. Th. 2. 2. qu. 5. art. 2.*

6. — « Resp. 2. Divinatio est duplex : una, in quâ est
» invocatio, vel pactum expressum cum dæmone, et gene-
» rali nomine dicitur necromantia : ut, cùm dæmon occulta
» docet per pythones, arreptitios, præstigias, per personas
» mortuorum, vel vivorum apparentium, aliave signa in
» aëre, aquâ, igne, speculis : alia est, in quâ tantùm est
» invocatio, vel pactum tacitum, seu interpretativum, ut
» cùm ex lineamentis corporis, vocibus, garritu avium, et
» similibus, quibus se dæmon immiscere solet, quæritur
» cognitio, ad quam ea sunt improportionata, *S. Thom.*
» *quæst.* 95. Cùm verò utriusque speciei variæ rursùs sint
» species, eas hìc omitto, quòd secundùm sententiam com-
» muniorem in genere moris non differant, nec specialem
» habeant malitiam ; ideòque in confessione non sit opus
» explicare, an v. gr. facta sit divinatio ex speculis, aëre,
» mortuo, etc. Exprimendum tamen necessariò est, utrùm
» invocatio, sive pactio expressa, an tacita intervenerit ;
» quia, sive hæc moraliter inter se specie differant, sive
» non, notabiliter tamen mutant judicium confessarii. »
(*Meliùs, quia invocatio expressa sæpè adjuncta habet alia*
peccata, scilicet hæresim, adorationem dæmonis, etc. Cæte-
rùm probabile est de se non esse obligationem explicandi, ut
Salm. tract. 21. c. 11. punct. 3. §. 1. n. 29. et 30. cum Victor.)
« *Vide Laym. loc. cit. Sanch. loc. cit. Less. l. c. disp. 5. Del.*
» *l. 4. dis. 4. c. 2. Bonac. q. 5. p. 4.* »

Divinatio per expressam dæmonis invocationem dicitur *oraculum*, si fiat per idola. *Necromantia* specialiter, si per apparentem mortuorum resuscitationem ; nam generaliter necromantia comprehendit alias etiam species divinationis. *Oniromantia*, si per somnia. *Præstigiæ*, si per fictas figuras. *Haruspicina*, « si per signa in extis animalium. *Geomantia*,

» si per figuram in terrâ. *Hydromantia*, per figuram in aquâ. » *Aëromantia*, in aëre. *Pyromantia*, in igne. »

Per tacitam verò invocationem dicitur *astrologia*, si fit per situs, et motus astrorum. *Auspicium*, per signa volucrum. *Augurium*, per signa animalium. *Omen*, si fiat per casum, verb. gr. per occursum funeris, etc. *Sortilegium*, si fiat ex sorte, verb. gr. ex aperitione libri, jactu taxillorum.

7. — « Resp. 3. Divinatio, quæ fit per actum expressum, » et quâ dæmon expressè invocatur, excusari non potest à » mortali; cam verò, quæ fit per actum tantùm implicitum, » aliquando excusari à mortali quidam asserunt; videlicet » tunc, cùm vel intercedit simplicitas, et ignorantia non » crassa, neque affectata : vel fides certa non adhibetur, sed » tantùm timor quidam, aut suspicio concipitur eventùs » futuri. *Laym. l. 4. tract.* 10. *c.* 3. *Sanch. Less. Suar. Ca-* » *jet. Bald. tract.* 3. *l.* 4. *d.* 3. *n.* 2. *etc.* eò quòd tunc su- » perstitiosa verè non sit, cùm intentio non sit talis. *Vide* » *Suar. Less. Sanch. Laym. Cajet. Navarr. Sayr. Valent. et* » *Tanner. d.* 5. *de rel. quæst.* 7. *disp.* 1. *n.* 21. *et dub.* » 2. *n.* 25.

Ex dictis resolvuntur sequentes casus :

8. — « 1. Expressè censetur invocare, seu convenire, et » pactum facere cum dæmone, qui vel verbis dæmonem in- » vocat : vel saltem facto aliquid usurpat, per quod scit, aut » putat dæmonem cooperari.

« 2. Is verò tacitè paciscitur, qui vanis, et naturaliter » improportionatis utitur ad aliquid cognoscendum vel effi- » ciendum. Neque requiritur, ut dæmon aliquando pactus » sit, se ad talis vani medii adhibitionem concursurum; eo » enim ipso, quo quis vanitatibus iis utitur, dæmon se im- » miscet, licèt præter intentionem utentis sit eum invocare, » ut docent *Suar. Less. et. Sanch. ll. cc.*

« 3. Non excusatur à peccato, qui utendo talibus rebus, » quas constat esse naturaliter improportionatas, protestatur, » se nullum cum dæmone commercium intendere, quia » reipsà facit contra suam protestationem. Cùm enim nec » Deus, nec angeli boni talibus se misceant, dæmon impli-

» citè iis invocatur, ut præter citatos docent *Laym. et Bo-*
» *nac. ll. cc.*

« 4. Neque is excusatur, qui talia media utilia credit pro-
» pter experientias, quia has dæmon procurat, ut homines
» paulatim illaqueet, et ad similia usurpanda inducat. *Vide*
» *Sanch. 2. mor. c. 38.* » (*Cum Viva loc. cit. n. 3.*)

Quæres, quid sentiendum de *virgâ bifurcatâ* vocatâ *divinatoriâ*, cujus conversione aliqui utuntur ad inveniendos thesauros in terra abditos, aquarum, aut metallorum venas, transpositos agrorum limites, et præsertim fures, ac homicidas? Usum hujus virgæ aliqui doctores medici, et etiam theologi conati sunt naturalem probare et innocentem; sed meritò eum reprobat *Cont. Tourn. de virt. relig. part. 3. cap. 2. cum P. Malebr. P. Lebrum et aliis.* Ratio 1. quia, si talis virga naturaliter in manu hominis movetur ac volvitur, intentio nihil conferre potest ad motum; virga tamen remansit immota in manibus eorum, qui protestati sunt nolle aliquid superstitiosum, de quo *P. Lebrum* plura exempla refert: moveri contrà cœpit in manibus aliorum, qui nullam præmiserunt protestationem. Ratio 2. Lapis constitutus pro limite agri nihil differt in materiâ ab alio lapide; ergo impossibile est, ut naturaliter virga moveatur erga primum lapidem, et non erga secundum. Ratio 3. Quod agit physicè, nequit dirigi ab intentione hominis ad agendum vel non, sed positum in iisdem circumstantiis, eodem modo agit; at virga divinatoria movetur juxta mentem ferentis, ita ut si ille quærit metalla, non aquam, virga non moveatur cùm invenit aquam, sed tantùm si invenit metalla, et sic contrà: patet igitur talem motum non posse esse naturalem.

« 5. Si quis ab astris, somniis, similibusve, ita dependeat,
» ut omnes penè actiones suas et vitam juxta ea regulare velit,
» eum mortaliter peccare docent *Less. Suar. Sanch. loc. cit.* »
(*Idem Salm. tr. 21. c. 11. punct. 5. n. 64. cum Nav. Trull. et Pal.*)

« 6. Ex talium observatione semel, atque iterùm aliquid
» omittere, ad quod alioqui sub mortali non teneris, veniale
» tantùm esse censent *Cajet. et Arm. v. Somnium;* utì et sub-
» inde timere leviter, ne ita sit aut eveniat quod portendunt,
» ut notat *Suar. sup. loc. cit.* » (*Idem dicunt Salm. cit. n. 64.*)

9. — Quæritur, an divinare futura per somnia, semper sit

illicitum? Respondetur, si somnia sint certò, vel probabiliùs à Deo, possumus, imò tenemur eis credere, cùm Deus promiserit aliquando per somnia loqui, ut *Num.* 12. *Per somnia loquar ad illum.* Ita *Salm. ibid. n.* 60. *cum S. Thom. S. Greg. Niss. Suar. Less. etc.* E converso grave peccatum esset credere somniis diabolicis, ut *in can. Episcopo, caus.* 26. *qu.* 5. *Salmant. ibid. n.* 66. *cum Laym. Less. etc.* Quandoque tamen potest homo rudis excusari à mortali ratione simplicitatis, vel quia solùm tenuiter credit eisdem, ut benè advertunt *Anacl. tract.* 5. *d.* 2. *n.* 22. *et Busemb. mox infrà.* Quid in dubio, an somnia sint à Deo, vel dæmone? Resp. si non constet certò, vel probabiliter somnia esse à Deo, non licet eis credere. Ita *Salm. ibid. n.* 61. *cum. Suar. Less. Sanch. Pal. etc. ac Spor. de* 1. *præc. n.* 19. *ex comm.* Ratio, quia Deus, cùm immittit somnia, simul etiam reddit hominem certum, vel ferè certum, quòd ab ipso immittantur. Pro regulâ autem discernendi, an somnia sint à Deo, vel à dæmone, observandum, an somnium impellat ad opus bonum, vel malum, aut præsumptuosum. Item, an post somnium homo se sentiat perturbatum, et minùs promptum ad opera pietatis; vel alacrem, et promptum; tunc enim potest prudenter censere somnium esse à Deo. Ita *Elbel de* 1. *præcept. n.* 491. *et Anacl. loc. cit. n.* 23. *ex communi DD.*

« 7. Communiter, et ut plurimùm in similibus, in quibus » tacitum tantùm est pactum, venialiter tantùm peccari, » docent consequenter doctores suprà citati, et mox citandi: » quia communiter ferè aliquid istorum intervenit, quæ à » mortali excusare dicunt, ut v. gr. quòd fides integra non » adhibeatur. *Sanch. loc. cit. n.* 13. *Caj. in summ. Armil. etc.* » Rectè tamen notat *Delrio*, esse semper rem valdè periculo- » sam, juxta illa suas actiones dirigere, etiam non credendo. » *Vide Sanch. loc. cit.*

« 8. Licita est 1. *physiognomia*, quæ ex vultu, dispositione, et habitudine corporis, et membrorum: 2. *chyromantia*, quæ ex lineis, et partibus manuum considerat » temperiem corporis, imò etiam animi propensiones, et » affectus probabiliter conjectat. » (*Idem Salm. tr.* 21. *c.* 11. *punct.* 6. *n.* 73. *et* 74. *cum Azor, Bonac. Sanch.*) « 3. Item di- » vinatio, quæ ex somniis conjectat hominis complexionem, » et hinc affectiones animi diurnas. 4. Item alia, quæ ex

» avium, piscium, aliorumve animalium voce, motu, aliisve
» actionibus naturales aliqui effectus prænuntiantur futuri ut
» plurimùm, v. g. serenitas, pluvia, etc. 5. Astrologia natu-
» ralis, quæ effectus corporeos, et naturales, ut ventos, eclip-
» sim, fertilitatem, salubritatem, morbos, et similia prædi-
» cit, quæ ad medicinam, vel agriculturam conducunt; imò
» etiam, cùm ex puncto nativitatis, sive horoscopo probabi-
» liter prædicit complexionem corporis, et affectiones animi.
» Quia hæ divinationes omnes naturales sunt, et mediis pro-
» portionatis utuntur. *Less. l.* 2, *c.* 43. *d.* 7.

10.—Alia est *astrologia naturalis,* quæ conjicit pluvias, tempestates, sterilitates terræ, et similia; et hæc non est illicita, ut ait hìc *Busemb. cum Salm. ibid. punct.* 4. §. 1. *n.* 35. quamvis ut plurimùm sit inutilis, et incerta. Alia est *judiciaria*, quæ ex signis in astris prædicit futura contingentia, quæ pendent ex hominum voluntate; et hæc, si fiat de persona particulari, illicita est, ut dicunt *Salm. ibid.* §. 2. *n.* 46. *cum Trull. Sanch. Sal. etc. contra Pal. et alios apud ipsum;* etiamsi non ut certò, sed ut conjecturaliter seu probabiliter fiat, ex *Constit. Sixti V. Moderator Cœli, anni* 1586. ubi damnantur etiam illi, qui id non certò affirmare audent, aut protestantur. Licitam autem esse censent si fiat in generali, putà si prænuntientur bella, seditiones, etc. Ita *Salm. ibid n.* 48. *ex S. Thom.* qui *p.* 1. *qu.* 115. *art.* 4. *ad.* 3. sic loquitur: *Plures homines sequuntur passiones, ad quas cooperari possunt corpora cœlestia. Pauci autem sunt sapientes, qui hujusmodi passionibus resistant, et ideo astrologi, ut in pluribus, vera possunt prædicere, et maximè in communi, non autem in speciali.*

Quæritur inde, an licita sit astrologia, quæ prædicit ex horoscopo, et puncto nativitatis inclinationes, temperamenta alicujus? Distingue, si prædicit ut certa, certò illicita est, cùm omnia sint incerta. Ita *Salm. ibid.* §. 3. *n.* 50. *cum Sanchez, Trullench. Suarez et alii communiter;* putant tamen esse tantùm peccatum leve, ut *num.* 52. *cum Laymann, Suarez, Sanchez, etc. contra Fill. et Trull.* Si verò prædicit, ut tantùm probabiliter, seu conjecturaliter, licita est, ut *Salm. ibid num.* 53. *cum. S. Th. Suar. Pal. Bon.*

« 9. Illicitæ verò sunt omnes prædictæ divinationes, si ex
» iis aliquid nosci, aut prænuntiari intendatur circa ea, ad
» quæ proportionata non sunt, ut circa effectus contingentes,

» et liberos: aut quæ à Deo pendent; ut circa statum animæ,
» dona gratiæ, divitias, honores, fortunam, nuptias, statum
» vitæ et similia, quorum electio voluntaria est, et à libera
» hominum voluntate pendet: itemque de rebus occultis, ut
» furto, thesauro abscondito. *Vide Less. l. c. et Bonac d.* 3.
» *qu.* 3. *p.* 3. *n.* 11. *Suar. Sanch. loc. cit. Bon. n.* 11.

Prædicere futura contingentia libera conjecturaliter tantùm ex signis avium, etc. dicunt *Salm. ibid. punct.* 6. *n.* 68. *in fine cum Less. Pal. Sanchez, Fill. etc.* non esse illicitum: quia constellatio, quæ potest homines commovere ad bellum, potest etiam illa signa causare in avibus.

« 10. Peccant, qui Ægyptios de fortuna consulunt, et quidem, si fiat cum firma fide, vel scandalo, etc. mortaliter: » si verò causâ curiositatis, vel risûs, ut fit communiter, venialiter tantùm. *Fill. et Sanch.*

« 11. Superstitiosa est divinatio, quæ fit per sortes divinatorias, ad futurum, vel occultum aliquid cognoscendum, » quasi sortibus vis aliqua divina insit, ut si quis v. g. ex taxillorum projectione, et dispositione divinet, quis sit obtenturus victoriam, beneficium, etc. Idem ferè est de sortibus » consultoriis, quibus inquiritur, quid in hac, vel illa re sit » agendum. Dixi *ferè*, quia aliquando hæ licitæ sunt, quando » causæ necessitas, et honestas exigit: aptiorque modus dubium vincendi non apparet: dummodò fiant præmissâ oratione cum debita reverentia; et indicium non expectetur, » nisi à solo Deo: ut v. g. si quis hærens in bivio aliter quoad » viam se determinare non possit, vel si divino instinctu, » aut jussu fiant; ut 1. *Reg. c.* 10. in electione Saülis contigit. » *Fill. Sanch. Bon. loc. cit.*

« 12. Sortes divisoriæ sine superstitione, et plerumque » licitè fieri possunt, sive ad honestum ludum, sive ad hæreditatis divisionem, sive ad litis compositionem, dummodò » litigantes, qui æquale jus habent, consentiant, quia nihil » aliud continent, quàm contractum inter eos, qui ad aliquam » rem jus habent, ut illius sit, cui sors obtigerit. Sic etiam » si plures mortem meriti sint, nec expediat, omnes puniri, » sorte definiri potest, quis ex iis sit occidendus. Dixi *plerumque*: tum quia in electionibus ecclesiasticis sunt illicitæ, » ut *Laym. l.* 3. *t.* 4. *et Bon.*, tum quia officia secularia non » sorte, sed secundùm personarum aptitudinem sunt divi-

» denda, etsi inter plures æquè aptos, et dignos sorte agi pos
» sit. *Vide Less. c. 43.* »

Sortes in electionibus ad officia secularia licitæ sunt, modò sint inter dignos. *Sporer de 1. præc. c. 9. n. 21. cum S. Th. q. 97. a. 8. Sanch. et comm.* Quoad verò officia, vel beneficia ecclesiastica vetantur, *c. Ecclesia de sortilegiis.* An autem talis electio sit nulla? Affirmant *Panorm. et Villal. ap. Salm. tr. 11. c. 11. punct. 7. n. 91.* Negant tamen *Salm. ibid. n. 92. cum Suar. Sanch. Laym. etc.* Et quidem probabiliùs, quia nullibi talis electio sancitur invalida. Excipitur tamen sola electio prælati habentis jurisdictionem *ex c. Quia propter, de elect.*

11. — An liceat usus sortium in decidendis litibus circa officia, aut beneficia ecclesiastica? Affirmant *Laym. Less. Host. Abb. etc. apud Salm. ibid. n. 85.* Negant verò *Felin. Farin. et Salm. ibid. n. 86. cum Suar. Sanch. etc.* Et quidem veriùs, nam ex *c. Ecclesia, Extra de sortil.* universè prohibetur electio ecclesiastica per sortes. In casu nostro talis electio alterutrius ex litigantibus jam fieret per sortem saltem completivè. Hoc tamen licere dicunt *Salm. ib.* si hæc electio fieret auctoritate judicis, quia tum vitatur periculum vitiosi ingressûs, cùm judex habendo jurisdictionem ad collationem legitimum titulum conferat.

Ultimò notandum est *ex Salm. ibid. n. 95. cum S. Th. Suar. Pal. etc.*, quòd sors divinatoria, etiamsi à Deo expectetur, tunc tantùm licita sit, quando I. adsit urgens necessitas salutis. II. Divina non convertantur ad terrena negotia. III. Non mittatur sors in quibuscumque electionibus ecclesiasticis, quæ fieri debent instinctu Spiritûs Sancti. Hinc rarò licitam esse dicunt *Salmant. d. n. 95.*

« 13. Potest excusari à superstitione, qui modo illicito
» futura se velle divinare ostendit joci causâ. Ratio est, quia
» non est actus superstitiosus, nec affectatio cognitionis Dei
» propriæ, sed tantùm vanitas aliqua. *Suar. et Sanchez, Reg.*
» *l. 17. n. 170.* » (*Cum Salm. dict. c. 11. punct. 3. §. 2. n. 33.*
» *in fin. modò credat illa esse falsa.*)

DUBIUM III.

Quid, et quotuplex sit idololatria.

12. — « Resp. 1. Ea est, quando tribuitur honor creaturæ,
» sicut Deo. *S. Thom. 2. 2. quæst. 94. a. 1.* Id verò fit, ut docet

» *Less. lib. 2. c. 43.* non tantùm sacrificio, sed etiam quovis signo
» honoris, quo quis creaturæ, tamquam Deo, se submittere
» intendit, v. gr. genuflexione, suffitu, detectione capitis ad
» statuam Jovis.

13. — « Resp. 2. Idololatria est duplex : alia *materialis*,
» sive simulata, ut cùm quis sine interno affectu, ex metu
» mortis, cultum idolo exhibet. Alia *formalis* ac propria,
» vel perfecta, ut cùm quis adorat idolum, quod ex infide-
» litate putat esse Deum; vel imperfecta, cùm quis vel ex
» odio Dei, vel ex affectu aliquid à dæmone, aliave creatura
» obtinendi, ipsi, quasi Deo, cultum defert. *Laym. loc. cit. ex*
» *S. Aug. et S. Th.*

Unde resolves :

« 1. Idololatria aliquando conjungitur cum infidelitate, vel
» hæresi, cùm scilicet creatura adorata in intellectu habetur
» pro Deo, aliquando non.

« 2. Idololatria etiam materialis, et ficta est grave et mor-
» tale peccatum : quia est saltem mendacium perniciosum, et
» contra religionem; sæpè etiam contra confessionem fidei
» externam. *Sanch. l. 1. c. 37. n. 21. Azor 1. p. l. 9. c. 11.*

« 3. Idololatria imperfecta ob malitiam voluntatis est pec-
» catum graviùs, quàm perfecta. *Vide Laym. l. 4. t. 10. c. 2.*
» *Sanch. lib. 1.*

DUBIUM IV.

Quid, et quotuplex sit vana observantia, et unde colligatur.

14. *Quæ sit vana observantia? et quotuplex?*
15. *An sit culpa gravis?*
16. *Quomodo cognosci possit?*
17. *Resolutio casuum.*
18. *An detur et licita sit virtus in iis qui vocantur* salvatores?
19. *An arcendi qui faciunt mira supernaturalia?*
20. *Quid in dubio præsumendum?*
21. *An liceant ensalmi?*
22. *An detur fascinatio naturalis?*

14. — « Resp. 1. Ea est superstitio, quâ medio aliquo
» improportionato, et à Deo non instituto, procuratur aliquis

» effectus, v. gr. sanitas, scientia, etc. *S. Thom.* 2. 2. *quæst.*
» 69. *art.* 1. *Bon. et alii.* Differt autem à divinatione : quòd
» hæc tantùm ordinetur ad occultorum cognitionem ; illa verò
» ad effectum externum. Convenit cum eadem, quòd utra-
» que nitatur pacto dæmonis, eique tribuat perfectionem pro-
» priam Dei. Unde quæ de divinatione dicta sunt, propor-
» tionaliter huic accommodari debent.

« Resp. 2. Dividitur 1. sicut divinatio, in eam quæ ex pacto
» expresso cum dæmone, et in eam, quæ ex implicito pacto
» procedit. 2. Dividitur communiter in quatuor species. *Prima*
» dicitur *ars notoria*, quæ inspectione certarum figurarum,
» vel certo aliquo jejunio, oratione, etc. utitur ad scien-
» tiam repentè, ac sine labore acquirendam, ut faciunt Ana-
» baptistæ. *Secunda* dicitur *magia* (quod nomen alioqui gene-
» rale est), quæ versatur circa corpora variè immutanda,
» aliosque effectus miros. *Tertia* est *observatio eventuum*, quâ
» ex consideratione alicujus eventûs conjicitur, quid sit futu-
» rum ; ut v. gr. si ex eo, quòd casu occurrat vulpes, canis,
» aut cadaver, certa imminere credat, et inde actiones suas
» moderetur. *Quarta* dicitur *observatio sanitatum*, cùm adhi-
» bentur quædam signa, orationes, certus numerus crucium,
» sacra verba, etc. velut necessaria, et efficacia ad pellendos
» morbos. Idem est de gestatione reliquiarum cum vana cir-
» cumstantia, v. gr. in tali capsa, tot diebus, cum tali herba,
» etc. *Sanch. c.* 40. *n.* 11. *Fill. t.* 14. *c.* 6. *n.* 157.

15. — « Resp. 3. Vana observantia, sicut divinatio, est pec-
» catum mortale ex genere suo. Ratio est, tum quia tribuit
» honorem divinum creaturæ, expectando ab ea, quod à
» solo Deo expectari debet : tum quia nititur pacto cum
» dæmone. *Less. Bon. quæst.* 5. *part.* 4. *et alii.* Nec potest excu-
» sari à mortali ex parvitate materiæ : quia simpliciter, et in
» omni materiâ usurpatur cognitio, aut virtus Dei propria.
» Aliunde tamen fieri posse, ut non sit mortale, docent
» *Auct. sup. cit. dub.* 2. *resp.* 3. 1. Ratione ignorantiæ, si
» pactum sit implicitum tantùm. 2. Si non adhibeatur fides,
» licèt timeatur ita esse vel futurum. *Vide dicta de divina-*
» *tione n.* 8. *casu* 7. *et Less. dub.* 8. *n.* 53. *et* 66.

16. — « Resp. 4. Vana observantia cognosci potest 1. Ex
» insufficientiâ causæ adhibitæ ad effectum ; si nimirum nec
» habeat naturalem virtutem, nec de supernaturali legitimè

» constet. 2. Ex adjunctione falsæ, vel vanæ circumstantiæ, » ut v. g., si flagellatio fieri debeat certâ horâ, numero, » manu, flagro serico; si nomina adhibeantur ignota, vel » characteres peregrini, verba falsa, vel apocrypha, v. g., » Christum habuisse febres, vel spasmum, etc. Item, si pona- » tur vis in modo scribendi v. g. Evangelii S. Joannis à vir- » gine, oriente sole, etc. 3. Si effectus statim evanescat, etc. » *Delrio l. 2. quæst. 5. Sanch. c. 40. n. 43.* »

Ex dictis resolves :

17. — « 1. Superstitiosum est : 1. Sumere aliquam po- » tionem, vel bolum, vel quidvis aliud usurpare ad scien- » tiam aliquam subitò acquirendam. 2. Gestare amuleta, liga- » turas, involucra falsis characteribus consignata contra » vulnera vel subitam mortem, ne possint lædi, vel ne » sanguis effluat, vel ad conciliandam invisibilitatem, » impenetrabilitatem, amorem, fortunam, nocumenta et » maleficia. 3. Ex casu fortuito conjicere de eventu, v. g. » sibi aliquid boni, vel mali eventurum, ut si manè egre- » diens pedem offendat, ideòque domum regredietur, timens » aliquid infausti. 4. Dies aliquos habere tamquam faustos, » alios verò infaustos, ideoque negotium omittere, v. gr. die « veneris nolle ungues præscindere. 5. Fœminarum carmina- » tricum benedictiones et preces ad morbum depellendum » adhibere. 6. Projicere statuam alicujus Sancti in flumen, ut » pluat. 7. Si putentur missæ non prodesse defunctis, nisi le- » gantur septem, cum septem certi coloris candelis, et se- » ptem eleëmosynis. 8. Si unguento armario, quo gladius inun- » gitur, absens curetur. 9. Si certo festo, v. g. S. Joannis, » certæ adhibeantur orationes, vel festo S. Mathiæ hederæ » folia aquis imponantur, ut cognoscatur, cui debeant nu- » bere. 10. Si quibusdam precibus, imaginibus, aut charac- » teribus, aut crucibus tribuatur certa, et infallibilis vis, » v. g. evadendi ab hoste, expellendi morbos, non morien- » di sine prævia confessione, non incidendi in infortu- » nium, etc. Aliud tamen est ea per orationes petere, ac » sperare. *Delr. l. 3. p. 2. resol. 4. sect. 7. Suar. c. 15. Less. c. 43. dub. 10. Sanch n. 54. et 57. Fill. n. 150.*

« 2. Superstitiosum non est : 1. Observare lunam, aut » tempora aptiora colligendis herbis (v. g. die S. Joannis » Baptistæ), purgandis corporibus ; cædendis arboribus » etc. 2. Verba sacræ Scripturæ, vel reliquias gestare ad » Dei tantùm honorem, et sine dictis vanitatibus. 3. Circa » templum alicujus certi Sancti ter jumentum circumducere » die alicujus certi Sancti equis venam secare, si scilicet » hæc fiant, ut major devotio excitetur, et effectus San- » ctorum meritis adscribatur. Aliud tamen esset, si puta- » rentur tales circumstantiæ infallibiles, aut planè necessa- » riæ aut per se efficaces. *Vide Nav. in man. c.* 11. Addit » *Laym. ex Caj.* si homines rudes boná fide, et ex devo- » tione aliquem ritum ab Ecclesia non receptum observent, » aliquando in sua simplicitate relinquendos, cùm difficul- » ter abducantur ab eo, quod boná fide à suis majoribus » acceperunt. 4. Nec damnandæ quædam devotiones, quas » vocant novendiales, v. g. novem, vel ad exemplum S. » Gregorii triginta, vel alium certum numerum Sacrorum » celebrare, cum certo numero et magnitudine candelarum, » et similia, si fiant in memoriam alicujus mysterii, v. g. » novem mensium, quibus Christus fuit in utero, vel quin- » que vulnerum, etc. Esset tamen superstitiosum, credere » eas preces non prodesse in majore, vel minore numero. » 5. Multi excusant etiam eos, qui sanant morsos à rabido » cane, quòd putent illos ad hoc habere gratiam gratis da- » tam : et sic tenet *Nav. in man. c.* 11. *Vide Sanch. Laym.* » *Bon. ll. cc.*

18. — Quæstio est, an detur, et sit licita virtus (vocata magia naturalis) in aliquibus vocatis *salvatores*, qui medentur quibusdam morbis signo crucis, aut verbis sacris, aut inhiatione? Affirmant *Azor et alii ap Salm. tract.* 21. *c.* 11. *punct.* 9. *n.* 115. et dicunt dari tunc virtutem naturalem. Alii *ibid. n.* 114. dicunt non dari talem virtutem neque naturalem, neque gratis datam. *Salm.* tamen ex *n.* 115. *et* 116. *cum Delrio, Nav. Vill. Trull. Pal. Hurt. et aliis :* item *Sanch. dec. l.* 2. *c.* 40. *n.* 47. *Suar. de relig. tr.* 3. *l.* 2. *c.* 15. *n.* 25. *et Less. l.* 2. *c.* 43. *dubio* 10. *n.* 63. probabiliter dicunt dari in aliquibus hanc virtutem, sicuti notum est reges Galios sanare strumas (ut agnoscit *S. Th. cum Bonif VIII. in canoniz. S. Lud.*) et reges Hispanos sanare scrophias. Hanc virtu-

tem tamen ajunt non esse naturalem (etsi hoc aliquibus gravibus DD. satis probabile videtur) : nam aliàs omnes homines ejusdem temperamenti eamdem virtutem haberent ; sed esse gratis datam à Deo ad bonum publicum , juxta *Apost. 1. ad Cor. c. 12. ℣. 9. Alii gratia sanitatum, etc.*

Hic autem notandum illud quod invenitur in *Martyrologio Romano* annotatum sub die 5. *Martii* de miraculosa sanatione à morsibus serpentium, eorum qui credentes januam templi S. Phocæ martyris, invocatâ ipsius intercessione, attigerint ; *Antiochiæ* (verba Martyrologii) *natalis S. Phocæ martyris , qui post multas, quas pro nomine Redemptoris passus est injurias, qualiter de antiquo illo serpente triumpharerit, hodie quoque populis eo miraculo declaratur, quòd si quispiam à serpente morsus fuerit, ut januam Basilicæ martyris credens attigerit, confestim evacuatâ virtute veneni sanatur.*

19. — Benè verò advertunt iidem *Salm. ibid n.* 117 arcendos esse , qui carbones contrectant : qui halitu fornacem tepefaciunt, vel hominem occidunt : qui madidi vino sanant : qui , adstante alio salvatore , virtutem amittunt : qui talem virtutem ab alio discunt : qui dicit talem habere virtutem , qui natus est die festâ Parasceves , vel quia est septimus filius (sed in isto *Viva* dicit posse dari aliquam virtutem naturalem) : qui certis verbis utitur , quibus credit inesse virtutem , cùm gratia confertur personæ non autem verbis , et signis. Ita *Salm. ibid. n.* 118. *cum Suarez , Sanch. Delrio , Pal. Hurt. etc.*

20. — Advertunt etiam , quòd in dubio præsumendus sit aliquis effectus potiùs provenire à causa naturali , quàm à superstitione. Ita *Spor. de 1. præc. c. 9. n. 31. cum S. Aug. Sanch. Laym. Elbel n.* 591. *Croix l. 3. p. 1. n.* 28. *et Salm. ibid. punct. 9. n.* 112. *cum S. Th.* qui docet 2. 2. *q.* 60. *art. 4. in corp. Ubi non apparent manifesta indicia de malitia alicujus, debemus eum ut bonum habere, in meliorem partem interpretando , quod dubium est.* Rectè tamen consulunt *AA. cit.* ut tunc præmittatur protestatio, nolendi effectum , si aliqua superstitio subsit. Si verò certè probabiliter constet rem nullam habere vim naturalem ad aliquem effectum , in dubio censetur potiùs provenire à dæmone , quàm à Deo , cùm divina promissio de illo non habeatur , ut docet *Sanch. dec. lib. 2. c. 40. n. 2. cum Gersone et Spor. n.* 33. *cum S. Thom.*

2. 2. *quæst.* 96. *art.* 2. An autem liceat usus pulveris *sympathici?* Respondet *Elbel n.* 516. doctores satis communiter negare, quia incredibile videtur qualitates hujus pulveris in distans habere vim operandi; unde *Elbel* censet hujusmodi usum non facilè approbandum. Ait tamen in casu urgenti permitti posse, modò vulneratus non nimiùm distet, v. gr. ultra 300. passus; et modò protestatio præmittatur. Ratio, quia probabile est dari *actionem in distans.* Certùm valde probabiliter mihi videtur hoc esse licitum, si talis pulvis non in magna distantia applicetur; ducor ex iis quæ dicit celebris philosophus *Purchotius in suis Instit. phil. t.* 2. *part.* 1. *physic. sect.* 5. *c.* 11. ubi sic ait: *Pulvis vitrioli calcinati, qui sympathicus appellatur, in sanguinem è vulnere recens emissum injectus, ipsi vulneri aliquot passibus remoto mederi, ac sanguinem sistere observatur. Id verò aliter fieri non concipitur, quàm per profluvium substantiale, sive per spiritus vitrioli, qui calentibus adhuc sanguinis particulis admixti, ad vulnus, unde expressus est sanguis, feruntur, et tamquam cunei quidam apertos meatus, quibus effluit sanguis, penitùs obstruunt.* Ungere autem in distans gladium adhuc calentem sanguine vulnerati, superstitiosum esse ait *Croix n.* 29. *cum Burg.* et asserit commune. Sed ex eadem ratione, ut suprà, probabiliter id etiam permittit *Spor. loc. cit.* Adhuc enim in dubio, an effectus proveniat à causâ naturali, jam diximus ex communissima DD. superstitiosum non esse illum procurare, saltem protestatione præmissâ.

Quando autem adhibentur aliqua signa crucis, vel tot Pater etc. in dubio, an adsit ibi aliqua superstitio, *Less. l.* 2. *c.* 44. *n.* 46. ea permittit, præmissâ expressâ protestatione. Consentiunt *Spor. n.* 34. *et Tamb. lib* 2. *c.* 6. §. 1. *n.* 12. si urgeat notabilis necessitas. Damnat verò *Spor. c.* 9. *n.* 32. *cum communi*, tamquam superstitiosum regulariter, certis festis, horis, etc. herbas, aut fructus colligere, nisi circumstantia temporis conferat ad herbarum virtutem ut in vere, æquinoctio, etc. Damnat etiam *Sporer n.* 28. circumducere equos per templa Sanctorum, nisi expectetur effectus per merita illorum; unde ait, quòd ubi adest hujusmodi consuetudo, ipsa sit abroganda; at si non possit sine offensa populi auferri, saltem ipse docendus est, quo animo id faciendum.

« 5. Non est illicitum uti virtute rei naturalis, quæ per » superstitionem cognita est, modò ejus observatio, aut » operatio non pendeat ab ope dæmonis. Ratio est, quia li- » cèt illa cognitio malè parta sit, peccatum tamen transiit, » neque virtus naturalis ex eo quidquam mali contraxit. » *Vide Sanch* 2. *mor.* c. 38. *Bon. q.* 5. *p.* 4. *Laym. l.* c. » *t.* 10. *c.* 4.

21. — Quid de ensalmis? Ensalmus dicitur, quia communiter ex verbis Psalmorum componitur, et ordinatur ad morbos sanandos. Si ensalmus est *invocativus*, scilicet petens salutem à Deo, quin credatur infallibiliter effectus, licitus est. Secùs si sit *constitutivus*, scilicet si ei tribuatur virtus infallibilis. Ita *Salm. tr.* 21. *c.* 11. *punct.* 9. §. 3. *n.* 124. *et* 125. *cum Navar. Azor. Bon. S. Anton. Suar.* Sanè autem illicitus est ensalmus (ut docet *S. Th.* 2. 2. *q.* 96. *a.* 4.), si in eo invocetur indirectè dæmon, aut nomen inusitatum angelorum; vel si ei falsa, aut vana misceantur, vel adhibeatur certus modus scribendi, proferendi, etc.

22. — An detur naturalis fascinatio? Affirmant *Salm. ibid. punct.* 9. §. 3. *n.* 104. *cum S. Th.* 1. *p. q.* 117. *art.* 3. *ad* 2. qui dicit: *Oculi autem inficiunt aërem continuum usque ad determinatum spatium.* Hinc dicunt *Salm. ibid. n.* 138. quòd talis, qui in se experitur hanc pestiferam qualitatem, tenetur abstinere à nimio consortio hominum non necessario, vel oculos declinare. Dicunt verò *ibid. n.* 135. *contra Azor. l.* 9. *c.* 25. superstitiosam esse fascinationem vulgarem, quæ à vulgo creditur, scilicet quòd aspicientes invido animo noceant; et ideo tamquam superstitiosa vetanda esse oscilla, seu turpicula, quæ contra fascinationes imponuntur. Sed si adhibeantur adversùs fascinationem naturalem, ut suprà, nescio cur illa sint tam rigorosè damnanda, unde enim certò apparet, quòd dicta oscilla nullam naturaliter virtutem habeant ad illum malignum effluvium medendum? Consentit mihi *Spor. de* 1. *præc. c.* 9. *n.* 31. qui, ut suprà retulimus, ait in dubio prudenti, an res applicanda habeat vim naturalem, quòd licitè possit adhiberi, cum communissima DD. *ex S. Aug.* Tantò magis, quia communiter eis certa fides non præstatur.

DUBIUM V.

Quid sit maleficium, et quomodo possit tolli?

23 *Quid, et quotuplex maleficium?*
24 *Quæ remedia liceat adhibere contra maleficium?*
25 *An liceat petere à malefico parato, ut tollat maleficium cum alio? Et an in dubio, nùm sciat modum licitum solvendi?*
26 *Quid de strigibus?*
27 *Quam excommunicationem incurrant malefici?*
28 *Quomodo confessarius se gerere debeat cum magis, et maleficis?*

23. — « Resp. 1. Maleficium est vis nocendi aliis, ex » pacto, et cooperatione dæmonis. Differt à magia, quòd » hæc intendat facere mira, illud autem dirigatur ad nocen- » dum. *Tol. lib. 4. cap. 10. Fill. t. 24. cap. 8. q. 1.*

« Resp. 2. Maleficium aliud dicitur *amatorium*, seu *phi-* » *trum*, cujus usus est ad carnalem amorem, vel odium » excitandum, dæmone hominis phantasiam commovente, » nihil tamen agente in voluntatem. Unde patet, si maleficio » sic infecti labantur, eos verè peccare; quia libertas non » aufertur. Aliud dicitur *veneficium*, quo alicui personæ vel » ejus bonis damnum infertur. *Vill. loc. cit. n. 183. Azor. t.* » *1. l. 9. c. 26.*

24. — « Resp. 3. Contra maleficia uti licet, 1. remediis » petitis ex medicina » (*Plures enim herbæ, ut ruta, salvia etc. contra maleficia naturaliter prosunt, quia virtute naturali corrigunt pravos humores, ope dæmonis commotos: non verò licet uti virga lupi, pulvere asperso corpori etc., et similibus, quæ naturaliter conferre nequeunt ad sedandos humores. Vide Salm. tr. 21. c. 11. punct. 9. §. 3. et punct. 10. §. 1. n. 143*). « 2. Exorcismis et sacramentis Ecclesiæ, peregrinationibus, » invocationibus Sanctorum, etc. 3. Destructione signorum, » per quæ dæmon nocet, absque tamen alio maleficio: » *Navar.* et communiter alii. » (*Est commune etiam ap. Salm. ibid. §. 3. n. 157. et 158.*)

« 4. Si maleficus licito modo potest maleficium tollere, » licet eum ad id accersere, rogare, imò etiam pecuniâ in- » ducere, vel verberibus aut tormentis cogere (non tamen

» interficere), si nolit. *Lugo, Diana part.* 8. *t.* 7. *r.* 55. Id-
» que, etiamsi constet, eum id facturum per novum male-
» ficium, sicuti ex causa licet ab usurario petere mutuum
» ad usuram. Ratio est, quia cùm habeam jus petendi, quod
» ab illo rectè præstari potest, et est indifferens, imputabi-
» tur illius malitiæ si id malè faciat. » (*Ita Salm. ibid.* §. 2.
n. 154. *cum Pal. Suar. etc. contra Cajet.*) « *Vide Sanch. lib.* 7.
» *de matrim. disp.* 94. *n.* 11. *Fill. n.* 192. *Less. lib.* 2. *cap.* 44.
» *d.* 6. *contra Delrium.* 5. Licet etiam contrarium signum
» positivum apponere, ex se tamen honestum : v. gr. si
» dæmon esset pactus cum malefico, se tamdiu nociturum,
» quamdiu maleficiatus se cruce non signaret, aut lavaret
» corpus (nam plerumque fit cum tali aliqua conditione, v.
» gr. ut tamdiu duret, quamdiu manet aliqua ligatura, aut
» res aliqua certo loco defossa), licebit illi se signare, lavare,
» etc. *Suar. Less. lib.* 2. *c.* 44. *n.* 45. » (*Ita etiam Elbel n.* 534.
Salm. ibid. §. 3. *n.* 161. *Sanch. Pal. Trull. etc.*) « Ratio est,
» quia non est intentio positiva recuperandi sanitatem eo
» medio, sed tantùm tollendi signum, et dissolvendi pactum
» cum dæmone. Unde ulteriùs patet, licere repercutere sa-
» gam, quæ te tetigit; eâ enim repercussâ solet noxa cessare:
» ut habet *Lessius l. c. et Sanch. lib.* 7. *de matrim. disp.* 95.
» *et* 96. 6. Si maleficus non potest tollere maleficium, nisi
» per novum, non licet eum ad id inducere, quia id esset
» inducere ad peccatum, et actui intrinsecè malo cooperari,
» *Suar. Sanch. Less. etc. ll. cc.* 7. Si dubitetur, an possit
» sine maleficio novo tollere, non licet ab eo petere; ut habent
» *Laym. lib.* 4. *tr.* 10. *cap.* 4. *n.* 9. *Sanch. et Suar.*, quia est
» periculum peccandi. Faciliùs autem præsumi potest, eum
» qui signa posuit, posse ea sine novo maleficio destruere,
» quàm eum, qui non posuit. Unde, si hic suam operam
» offerat, priùs erit examinandus de modo solvendi. *Vide*
» *Laym. hic, Bon. disp.* 3. *q.* 5.

25. — Quæritur 1. An liceat petere à malefico parato, ut maleficium cum alio maleficio tollat? Affirmant *Angel. et Aureol. apud Salm. tr.* 21. *c.* 11. *punct.* 10. §. 2. *n.* 146. sicut dicunt etiam licere ad propriam utilitatem petere sacramenta à sacerdote sacrilego. Sed tenenda est negativa sententia *cum Less. lib.* 2. *cap.* 44. *dub.* 6. *n.* 35. *et Salm. ibid. n.* 145. *cum S. Th. et pluribus.* Ratio, quia sacerdos sacrilegus

potest ministrare sacramenta non sacrilegè. Sed maleficus nequit conficere maleficium sine dæmonis cooperatione, quod est intrinsecè malum, nec officit illum esse ad id paratum, juxta dicta *lib. 3. n. 47.*

Quæritur 2. Utrùm liceat petere à mago solutionem maleficii in dubio, an sciat vel ne modum licitum solvendi? Certum est licere, si constet quòd magus modum licitum non ignoret, etiamsi ille modo illicito sit usurus, quia id suæ malitiæ imputatur. Ita communiter cum *Busemb. ut suprà n. 4. Salm. ibid. n. 151. et Sporer de 1. præc. cap. 9. n. 43. cum Laym. Sanch. et Less.* Idem dicunt *Tamb. cap. 6. §. 2. n. 9. Sporer n. 42. Viva qu. 5. art. 5. n. 4. cum Sanch. Trull. Fill. et Elbel n. 532. cum Suar. et Sayr.* licere si sit certò probabile, quòd maleficus sciat modum licitum. Sed quid in dubio negativo? Censet *Tamb. n. 10.* et non reprobat *Viva n. 3.* quòd aliquando etiam liceat petere, quia non rarò præsumitur ex communiter contingentibus maleficos modum licitum non ignorare. Sed contradicit sententia communis quam tenent *Sanch. de matrim. lib. 7. d. 95. n. 13. Less. lib. 2. cap. 44. n. 46. Viva loc. cit. n. 3. Salm. ibid. n. 152. cum Pal. Laym. etc.* Ratio, quia præsumendum, quòd magi non sciant nisi modos illicitos. Cæterùm, si in aliquo casu habeatur justa præsumptio, quòd maleficus sciat modum licitum solvendi maleficium, putà per ablationem signi, satis probabilis videtur opinio *Tamburini;* cui tunc non obstaret sententia communis opposita, nam (ut ait *Tamburin.*) DD. contrarii loquuntur, quando dubium aliter non possit deponi. Advertunt autem cum *Busemb. Spor. n. 43. Viva loc. cit. et Elbel n. 533. cum Laym. Less. et Delrio* faciliùs præsumendum, quòd sciat solvere maleficium modo licito is qui signa posuit, illa auferendo, quàm alius qui non posuit.

26. — Hinc notandum est, communem esse sententiam cum *Salm. tr. 21. cap. 11. punct. 11. §. 1. n. 172. Suar. Less. Delrio, Palao, Sanch. etc.* adesse striges, quæ ope dæmonis asportantur de loco in locum corporaliter. Nec obstat *cap. Episcopi, 26. q. 5.* ubi prohibetur sub pœna excommunicationis fidem præbere talibus anicularum neniis; nam ibi prohibetur asserere simul, quòd ambulent cum Herodiade, vel dea Diana. *Vide Elbel n. 527.* qui asserit cum *Delrio et*

aliis, contrariam opinionem, quam tenuerunt Lutherus, Melanchthon, et quidam catholici, nempe hoc evenire per meram illusionem, et vim phantasiæ, esse valde perniciosam Ecclesiæ, quia conducit ad eximendas hujusmodi lamias à pœnis ipsis indictis; quod gravis damni est christianæ reipublicæ.

27. — Malefici autem incurrunt excommunicationem ex *cap. Si quis ariolos.* Hanc autem *Salm. ibid. punct.* 13. *n.* 201. *cum Tabien. et Delrio* tenent esse latæ sententiæ, cùm in *dict. cap.* dicatur: *Anathema sit.* At *Suar. Sanch. Azor. Less. etc. apud Salm. ibid. n.* 200. tenent esse ferendæ sententiæ; et dicunt, quòd verba *anathema sit* in materia fidei significant hæreticum jam ab Ecclesia præcisum: sed in aliis materiis significant separationem tantùm faciendam.

Incurrunt etiam excommunicationem bullæ Cœnæ, si iis conjungatur hæresis, vel (ut dicunt *Salm.*) vehemens suspicio illius, nempe quando ineunt pactum expressum cum dæmone, vel quando miscent res sacras, vel diabolum adorant, vel consulunt de iis, quæ ipse cognoscere nequit. Ita *Salm. ibid. n.* 203. *cum Suar. Azor. etc.* Sed hæc intelligenda, quando adest error fidei in intellectu, ut ait *Spor. de* 1. *præc. cap.* 9. *n.* 45. nam aliàs non datur hæresis formalis, etiamsi quis expressè exteriùs fidem neget, ut certum est *cum Busemb. ut suprà de præc. fid. lib.* 3. *n.* 19. Et sine hæresi formali excommunicatio bullæ minimè incurritur, ut certum est *apud Laym.*

28. — « Quæres: Quomodò confessario agendum cum divinatoribus, magis, etc.

« Resp. 1. Examinandi sunt, præterquam de variis superstitionibus: 1. Quo fine tali superstitioni se addixerint, v. gr. an ratione vehementis passionis, tristitiæ, vindictæ, avaritiæ aut sanctitatis nomen conciliandi, quæ esset sacrilega hypocrisis. 2. De apostasia, idololatria, et hæresi: abnegant enim Christum, et Deum: renunciant sacramentis: habent dæmonem pro Deo, vel sancto: nec damnatum putant, aut miserum, et consequenter illius asseclas non esse damnandos. 3. De blasphemiis in Deum, et Sanctos, de sacrilegiis; abutuntur enim rebus sacris, ut aquâ benedictâ, Eucharistiâ, etc 4. De luxuria, et commix-

» tione cum dæmone. 5. De damnis proximo illatis. *Suar. Sanch. Filliuc. Bonac. loc. cit.*

« Resp. 2. Monendi sunt, se teneri 1. pactum expressum, « si quod habent cum dæmone, aut commercium abjurare, » et dissolvere. 2. Libros suos, schedas, ligaturas, aliaque » instrumenta artis comburere. 3. Comburere chirographum, » si habent: si verò solus dæmon id habeat, non necessariò » cogendus est, ut reddat: quia pactum sufficienter dissolvi- » tur per pœnitentiam. 4. Damna illata resarcire, ad quod » proinde etiam tenetur fiscus (ubi veneficorum bona confis- » cantur); utì et hæredes, si ad eos bona deveniant. *Laym. loc. cit. Suar. t. 1. de rel. l. 2. c. 17. Sanch. loc. cit. c. 49. Fill. etc.*

« Resp. 3. A parochis moneri, et à confessariis examinari » circa hoc præceptum potissimùm debent: 1. Opiliones, » qui variis dediti esse solent observationibus ut gregem » suum à lupis vel scabie vel aliis incommodis tueantur. 2. » Fabri ferrarii, qui circa equos sanandos utuntur verbis » vel ex psalmis, vel ex oratione dominica desumptis. 3. » Rustici, qui ad sananda pecora inanibus et superstitiosis » observationibus utuntur, vel recurrunt ad peritos talium » artium. 4. Vetulæ, quæ circa mulieres laborantes in partu » vel ex matrice vanas, et superstitiosas adhibent orationes. » 5. Milites, qui deferunt secum sacra nomina, vel orationes » ad certitudinem, quòd in bello, vel duello non sint vul- » nerandi, numquam aquâ, igne, vel subitâ morte pe- » rituri. »

CAPUT II.

De irreligiositate, ejusque speciebus.

« Irreligio, quæ religioni opponitur per defectum, vel » tendit directè ad irreverentiam Dei, et est tentatio Dei, » aut perjurium: vel tantùm tendit ad irreverentiam rerum » sacrarum, et est sacrilegium, aut simonia. De perjurio in » secundo præcepto, de reliquis hìc.

DUBIUM I.

Quid sit tentatio Dei.

29 *Quid est tentatio Dei?*
30 *An in tentatione Dei detur parvitas materiæ? Et quæ sit tentatio interpretativa?*
31 *An peccet qui petit à Deo miraculum?*
32 *An qui offert se ad martyrium? Et an qui respuit medicinas?*

29. « Resp. Tentatio Dei est dictum, vel factum, quo » quis explorat, nùm Deus sit potens, sapiens, misericors, » aut aliquam aliam perfectionem habeat. *S. Th.* 2. 2. *qu.* 92. » *art.* 1. *Sanch. etc.* Ea est duplex, scilicet vel *formalis*, » quando quis expressè dubitans de aliqua Dei perfectione, » eam experiri cupit; ut si quis petat miraculum, quo » patefiat fidem catholicam esse veram : vel det se præcipi- » tem ex turri, ut experiatur, an Deus sit misericors, eum » eripiendo à læsione : vel est *implicita*, *et interpretativa*, » quando quis, etsi expressè non intendat Deum tentare, » id tamen petit, vel agit, quod suapte naturâ eò referri » videtur; ut si quis se committat periculo, à quo vel nullo » modo, vel vix possit eripi, nisi miraculosè; vel si media » naturalia omittat sperans à solo Deo effectum, v. gr. in » morbo periculoso respuens medicinam, petensque, ac » sperans à Deo temerè sanitatem. *Nav. c.* 11. *Less. n.* 3. » Item si sine necessitate et causâ rudis absque præparatione » velit concionari, sperans à Deo sibi suggerendos conce- » ptus, *Suar. Sanch. Les. Laym. lib.* 4. *t.* 10. *cap.* 5.

Unde resolves :

« 1. Tentatio Dei *formalis* est peccatum ex genere suo » mortale, in quacumque etiam materia. Ratio est, quia in- » cludit dubitationem de perfectionibus Dei, quæ in gravem » Dei contemptum redundat, vel magnam irreverentiam, » curiosiùs agendo cum Deo, quasi cum ludione. *Less.* » *l.* 2. *cap.* 45. *d.* 1. *Sanch. lib.* 2. *cap.* 3. *Suar. etc.* » *comm.*

» 2. *Interpretativa* tentatio, cui dubitatio illa deest, plerumque est tantùm peccatum veniale ob imperfectionem actûs, » ignorantiam, inconsiderationem, vel parvitatem periculi. » Imò sæpè nullum est peccatum, quando scilicet justa causa » subest. v. gr. Dei instinctus, necessitas, vel pia utilitas. » *Sayr. Tolet. Cajet. S. Th.* 2. 2. *qu.* 92.

50. — Sed quæstio hæc est, an in tentatione Dei *interpretativa*, ut suprà, detur parvitas materiæ? Affirmant *Busemb. cum Caj. et Valent. in* 2. 2. *d.* 6. *qu.* 14. *n.* 2. *Less. lib.* 2. *cap.* 45. *n.* 4. *Sayr. in Clavis Regiæ lib.* 6. *cap.* 7. *n.* 14. *et Tolet. lib.* 4. *cap.* 19. *n.* 7. Illi dicunt, quòd, si quis in re levi, et sine gravis damni periculo tentaret Deum, ex sola curiositate spectandi aliquod opus supernaturale, hic tantùm venialiter peccaret. Sed probabilius *Sanch. dec. lib.* 2. *c.* 34. *n.* 5. *Suar. t.* 1. *de rel. tract.* 3. *lib.* 1. *cap.* 3. *n.* 16. *Salm. tract.* 21. *cap.* 12. *punct.* 1. *n.* 2. cum damnant de mortali, nisi excusaretur ratione ignorantiæ, vel indeliberationis. Ratio, quia gravis est irreverentia velle ut Deus ostendat omnipotentiam suam ad satisfaciendum curiositati ipsius. Hinc *Salm. loc. cit.* dicunt, quòd probabiliùs peccaret graviter qui in levi morbo, rejectis medicinis, speraret à Deo sanitatem, quamvis non peteret miraculum : quia (ut ajunt) videtur hic, respuendo remedia, reipsà miraculum exoptare, cùm velit mutari causas naturales. Sed meritò huic doctrinæ contradicunt *Sanch. loc. cit. cum Leonardo*, *Bon. de* 1. *præc. d.* 3. *qu.* 9. *part. unic. n.* 3. *cum Suar. Anacl. ibid. qu.* 1. *n.* 8. *Elbel d. n.* 560. *et Sporer eod. tit. cap.* 10. *n.* 10. *cum Laym.* qui in hoc non recognoscunt plusquam venialem culpam. Ratio, quia in hoc non adest gravis deordinatio : cùm enim quis nequaquam miraculum petat curiositatis causâ, justè excusatur à gravi, et aliquando ego puto etiam ab omni culpa, si speret sine remediis naturaliter, Deo adjuvante, à tali levi morbo se liberandum, dum sæpè in hujusmodi morbis natura ipsa salutem operatur.

« 3. Si quis in puteum se conjiciat ad declarandam Dei » erga se providentiam, aut supra prunas ambulet, ad innocentiam ostendendam, est interpretativa tentatio Dei : uti » etiam sunt cæ probationes, quæ fiunt per ferrum candens, » aquam ferventem, vel frigidam » (*Tales probationes sunt*

vetitæ cap. 1. *et* 2. *de purg. vulgar. ut communiter Salm. ibid. n.* 5. *et* 6.) « etc. de quibus *vide Binsfeld. et Delrium lib.* » 4. *disp.* Licèt enim Deus aliquando tales purgationes mira» culosè probarit, id contigit, vel quia Deo inspirante factæ » sunt, vel quia innocentes ad eas compulsi sunt liberati. » *Bon. d.* 3. *q.* 9. *p.* 1.

31. — Peccat, qui absolutè petit à Deo, vel offert miraculum ad conversionem hæreticorum, cùm sufficiant nostræ fidei testimonia, *Salm. ibid. n.* 7. *cum Suar. Pal. Sanch.* Si verò aliquando sit firmissima spes conversionis, tunc poterit peti à Deo miraculum sub conditione, si ei placuerit, *Salm. ib.* Cæterùm *Sporer loc. cit. cum communi* ait satis esse licitum petere à Deo miraculum, quoties adsit utilitas gravis ad nostram aut aliorum salutem, vel divinam voluntatem implendam. Et idem clarè docet *D. Th.* 2. 2. *qu.* 97. *art.* 2. ubi ait non tentare Deum qui signum ab eo petit, *ut aliis demonstret;* vel *ad hoc quòd instruatur, quid circa aliquod factum sit placitum Deo. Ibid. ad* 3.

32. — Item peccat qui periculo mortis vel mutilationis se objicit ad perferendum martyrium sine justâ causâ; nam in casu necessitatis, si aliàs fides aut salus multorum periclitetur, vel ad vitandas blasphemias, in quibus casibus martyrium est in præcepto; vel in casu utilitatis, ad exaltandam fidem, aut Dei gloriam; tunc licet martyrio se offerre, ut docet *S. Th.* 2. 2. *qu.* 144. *a.* 3. *ad* 1. *Vide Salm. ibid. n.* 9.

Item peccat qui respuit medicinas; nisi faciat ad se mortificandum, modò absit periculum mortis, ut *Viva qu.* 6. *art.* 3. *n.* 6. *et Salm. cit. n.* 9. *cum Caj. Nav. et Sanch.*

Quæritur, an tentatio Dei expressa differat specie ab interpretativa? Affirmant *Suar. et Bon.* at probabiliùs negant *Salm. ibid. num.* 11.

DUBIUM II.

Quid, et quotuplex sit sacrilegium?

33 *Quid et quotuplex sacrilegium?*
34 *Quales species sacrilegii sint explicandæ?*
35 *Quæ sint sacrilegia personalia?*
36 *Quæ localia?*

37 *An celebrentur in ecclesia mercatus, convivia, judicia, etc.?*
38 *An sit sacrilegium extrahere hominem ab ecclesia, atrio, etc.*
39 *An omne furtum in ecclesia sit sacrilegium? An in sacristia?*
40 *Quæ sacrilegia realia?*
41 *An liceat vasa et vestes sacras convertere in usum profanum?*
42 *An sit sacrilegium lædere bona ecclesiasticorum? Detinere legata pia? Decimas non solvere?*
43 *An sit sacrilegium mentaliter peccare in ecclesia? An omittere sacramenta tempore debito?*
44 *An censuræ contra sacrilegos incurrantur ipso facto?*
45 *An sit sacrilegium furari reliquias?*
46 *An peccare die festo?*
47 *An violare vota?*
48 *Vide alia* ibid.

53. — « Resp. Sacrilegium est violatio rei sacræ, hoc est » dicatæ cultui divino, et peccatum mortale ex genere suo, » si opus specialiter repugnet cum rei sanctitate; non verò, » si generaliter tantùm repugnet, quomodo omnia peccata » mortalia generaliter repugnant sanctitati, v. gr. templi, » ita ut ibi cum veniali peccato committantur. Est autem » sacrilegium triplex : *Personale*, quo persona; *locale*, quo » locus; et *reale*, quo res aliæ violantur. *S. Thom.* 2. 2. » *quæst.* 99. *art.* 3. et cæteri theologi.

54. — Explicanda est in confessione species sacrilegii, an fuerit personale, locale, aut reale. *Viva de præcept. Dec. quæst.* 6. *a.* 1. *n.* 1. *et Salm. tr.* 21. *cap.* 12. *punct.* 2. *n.* 17. *cum S. Th. et communi.* Quæstio est, an prædictæ species sint subalternæ, vel sint infimæ?

Prima sententia tenet esse subalternas continentes sub se alias species infimas. Ita *Suar. Pal. Less. etc. apud Salm. loc. cit. cum Bus.* (*vide n.* 48. *infrà ibid. n.* 5.) *et Elbel de Sacril. n.* 565. *cum Fill.* Et ideo dicunt percussionem clerici specie differre à concubitu cum eo.

Secunda tamen *sententia* tenet esse infimas, ut *Viva qu.* 6. *art.* 1. *n.* 2. *et Salm. cum Cajet. Trull.* Ita ut, si quis violat sanctimonialem verberando, aut cum ea concumbendo, unum sacrilegium formaliter committat. Et sic sentit *D. Th.* 2. 2. *qu.* 99. *art.* 3. *ad* 2. ubi ait : *Possibile est aliqua duo peccata differre specie secundùm materiales actus, convenire*

autem in specie secundùm unam rationem formalem sacrilegii; putà si quis sanctimonialem violaverit verberando, vel concumbendo. Et hæc est probabilior. Docet verò *ibid.* S. Doctor præfatas species habere diversos gradus, significans eos constituere quidem circumstantias aggravantes, non autem speciem mutantes.

Unde resolves.

55. — « 1. *Personale* sacrilegium est percussio clerici, pertractio ejusdem ad judicium seculare, item luxuriosa violatio » personæ Deo per votum castitatis sacratæ, de qua *vide infrà* » *tr.* 4. *cap.* 2. *dub.* 2. *n.* 454.

56. — « 2. *Locale* sacrilegium est omnis actus, quo ecclesia polluitur, ut est v. gr. occisio hominis, effusio humani » sanguinis, vel seminis illicita, et notoria. » (*Ut probabiliter tenent etiam Viva qu.* 6. *art.* 1. *n.* 11. *et Tamb. cum Vasq. Pont. Dian. Con. Tol. apud Salm. tr.* 6. *cap.* 8. *punct.* 4. *n.* 101. *contra Salm. ib. cum Suar. Bon. Lug. Pal. etc. et Elbel n.* 556. *qui probabilius dicunt etiam occultam effusionem esse sacrilegium. Vide dicenda de VI. præc. n.* 458. *versic. II.* Circa locum etc.) « Item sepultura excommunicati, vel non » baptizati, item si actus quidam profani fiant in ecclesia, » et repugnantes ejus immunitati, ut negotiationes, illiciti » concubitus, et spurcities, seditiones, concilia secularia, » stabulationes equorum, incendia, effractiones, spoliationes. » Item si materia rei sacræ, vel ecclesiæ directè ad profanos » usus convertatur; si reus ex ecclesia, velut asylo, extrahatur; nisi tamen sit latro publicus, vel nocturnus populator agrorum, vel enorme maleficium fiduciâ asyli istic » commiserit. Denique si furto auferantur res ecclesiæ, aut » ibi depositæ. *Laym. c.* 7. *Bon. quæs.* 6. Si verò res ablata » fuerit per accidens tantùm in ecclesia, v. g. crumena viri » divitis, probabiliter non committi sacrilegium docet *Dian.* » *p.* 1. *t.* 3. *r.* 27. *ex Fagn. et sex aliis, contra Suar. Laym. etc.*»

57. — Similiter violatur locus sacer, si in eo fiant conclamationes, deambulationes, mercatus, strepitus judiciorum secularium, non verò ecclesiasticorum pietatem spectantium. Aliquando tamen judicia secularia, aut parlamenta licita sunt

in necessitate, v. g. ob pluviam, solis æstum : modò fiant sine strepitu, et desit alius locus opportunus. Pariter non videtur culpa gravis aliqua moderata deambulatio in ecclesia, aut privata comestio, etiam sine necessitate, si absit scandalum, et clamor. Ita *Viva ib. n. 11. ex S. Thom. cum Salm. tr. 21. c. 12. punct. 2. n. 25.* Hic obiter advertatur nemini quacumque prædito dignitate, modò non regali, licere indicere, ut sibi ad ecclesiam deferatur stratum; secùs statim cessandum à divinis, et ministri ecclesiæ ipso facto excommunicationem incurrunt, et ecclesia tamquam interdicta habenda est. Hoc decretum fuit à S. C. Cærem. quæ ait : *Proposito in S. C. Cærem. quodam abusu inter alios, qui de recenti in Urbe irrepserunt, eadem S. C. ad eum omninò tollendum die 30. augusti 1701. decrevit : Non licere cuicumque, etc. (personis regalibus tantùm exceptis) ad ecclesias strata sibi deferri facere; secùs cessandum immediatè à divinis : quod nisi servetur, rectores, cæterosque ministros* ipso facto *excommunicationem incurrere, eamque ecclesiam habendam esse pro interdicta.* (Ita annotatum reperitur in Bullario *Clementis XI. part. 3. decr. 1. congr. Cær.*) Deinde subjungitur : *Et facta relatione Sanctitas sua* (i. e. præfatus Clemens) *decretum approbavit, necnon promulgari, atque executioni tradi, et in omnibus Urbis sacrariis affigi mandavit die 3. Octob. 1701.* Hoc omne refertur à *Ferraris in sua Bibliotheca* (*Ferrar. Biblioth. tom. 3. verbo* Ecclesia *art. V. n. 28. et 29.*) qui etiam refert (*ibid.*) vetari pluribus ex decretis S. R. C. dari intra missam laïcis (etsi præsidibus) evangelium osculandum, utì etiam dare illis usum baldachini, et illos admittere ut assistant in presbyterio. Ad nostra autem redeuntes dicimus :

58. — Sacrilegium est extrahere violenter hominem ab ecclesia, etiam interdictâ, vel pollutâ, et ab ejus cæmeterio, atrio, claustro, dormitorio, ambitu contiguo cum ecclesia : item à domibus religiosorum clausurâ septis. *Vide Salm. tr. 18. cap. 3. punct. 3. n. 81. et tract. 21. c. 12. punct. 2. §. 2. n. 24.* Cæterùm, præter hunc usum violatæ immunitatis, ad incurrendam speciem sacrilegii, nomine loci sacri intelligitur tantùm ecclesia, non alia loca, cùm in odiosis strictè facienda est interpretatio, ut notat *Elbel de sacrif. n. 566. cum Laym. Bon. etc.*

39. — Quæritur, an omne furtum in ecclesia sit sacrilegium ?

Prima sententia cum Lugo d. 16. num. 470. Tambur. in Meth. Conf. lib. 2. cap. 8. Pal. Azor. Dian. Less. Con. Henriq. etc. apud Salm. tract. 6. c. 8. punct. 4. n. 103. tenet non esse sacrilegium, nisi furtum sit de re Ecclesiæ commodata, vel commissa ibi custodiæ causâ : nam aliæ res profanæ accipiuntur quidem materialiter *in loco sacro*, sed non *de loco sacro*, dum ad locum sacrum nullo modo pertinent. Excipit tamen meritò *Lugo loc. cit.* furtum de rebus quæ sacrista fecisset sibi commodari pro ecclesiæ ornatu.

Secunda tamen sententia probabilior affirmat ex *c. Quisquis, caus. 17. quæst. 4.* ubi absolutè damnatur ut sacrilegus, qui *non sacrum de sacro* furatur ; nec id limitatur ad depositum tantùm. *Ita Elbel n. 587. cum Fill. Val. et Salm. loc. cit. cum Pal. Dic. Vasq. Bon. Laym. etc.* Rectè tamen *Salm.* probabilem vocant primam sententiam. An autem sit sacrilegium locale furari è sacristia ? Negat *Sanch. de matr. d. 15. n. 13.* contra aliquos. Certum autem est non esse sacrilegium furtum in claustris, nec in oratorio domûs privatæ. In oratoriis verò xenodochiorum, vel eremitoriorum, licèt non benedictis ab Episcopo, justè putat *Sanch.* furta esse sacrilegia. *Vide Vivam d. loc. n. 13.*

40. — « 3. *Reale* sacrilegium est indigna tractatio, et ad» ministratio sacramentorum, ut si ministrentur, vel susci» piantur cum peccato mortali. Item profanatio vasorum, et » instrumentorum sacrorum : v. g. si quis calice utatur in » convivio, ornamenta altarium, vel sacerdotum ad usus » profanos applicet : intellige de iis, quæ consecrari, vel » saltem benedici solent : nam ad nuptias, vel communem » usum adhibere tapetes, candelabra, pelvim, imò et ma» nutergium, et cætera, quæ mediatè serviunt ministerio » sacro, non esse peccatum docet *Tamb. expedit. sacrif. » lib. 1. c. 2.* nisi fiat ex aliquo contemptu saltem implicito, » ut si semper, et indifferenter sic utaris supradictis. Atque » idem affirmat de candelis, ramis, aquâ, incenso, et simi» libus benedictis, quòd in modicis istis benedictionibus non » agatur cum tanto rigore ab Ecclesia, ut patet in pane, » ligno, carbonibus, etc. benedictis. *Vide loc. cit. §. 3.* Item » violatio, vel indigna tractatio sacrarum imaginum, et

» reliquiarum. Item abusus Scripturæ sacræ, v. g. ad stel
» liendas hæreses, vel res turpes. Item raptura bonor
» Ecclesiæ, suppressio piorum legatorum, vel jurium Eccl
» siæ defraudatio, etc. *Vide Fill. tr. 24. cap. 9. Regin. lib*
» 19. *n.* 57. *Suar.* »

Concilium Tridentinum *sess. 4. in fine* vocat temeritatem torquere verba S. Scripturæ ad scurrilia, fabulosa, vana adulatoria, detractoria, etc. *Vide Salm. tr. 21. cap. 12 punct. 2. §. 3. n. 22.*

41. — Quæritur 1. an vasa, et vestes sacræ possint converti in usum profanum? Affirmant *Salm. loc. cit.* si illæ jam amiserint formam, et benedictionem. Sed *eodem tract. cap. 10. punct. 11. §. 2. n. 145.* omninò negant cum *S. Th.* qui *p. 3. quæst. 83. art. 3. ad 3. et cap. 39. dist. 1.* dicit: *Altaris palla, cathedra, candelabrum et velum... et alia, quæ in sacrario fuerint, non debent admitti in usum laicorum, sed sunt comburenda.* Meliùs autem *Suarez p. 3. d. 18. sect. 8. Pal. t. 2. tr. 3. d. 1. p. 6. Bon. d. 3. quæst. 1. p. 4. et Ronc. d. 1. præc. cap. 1. quæst. 7. cum Barbosa* distinguunt, et dicunt, quòd si res ita totaliter immutetur, ut ad communem materiam redeat, sicut si calix igne vel ferro ad communem massam argenti reducatur, tunc licet in usum profanum convertere. Ita ipse cum *Bon. Pal. Suar. et Baur.* secùs si totaliter non difformetur. Hinc non licet ex veteri casula vestes profanas resarcire: et hoc adhæret ei quod dicit *S. Thom. suprà.* Ideò alii dicunt non licere hujusmodi vestes ad usus profanos vendere, aut oppignorare. *Vide Salm. dict. cap. 10. num. 147.*

42. — Quæritur 2. an læsio quorumcumque bonorum ecclesiasticorum sit sacrilegium? Resp. negativè, sed tantùm bonorum, quæ *pertinent od ornamentum ecclesiæ, aut sunt deputata ad sustentationem ministrorum*, ut loquitur *S. Th. 2. 2. quæst. 99. art. 3.* Ly *ad sustentationem ministrorum*, intellige, quà tales sunt, ut rectè dicit *Tambur. dec. lib. 2. cap. 6. §. 3. n. 9.*

Quæritur 3. an sit sacrilegium injustè detinere legata relicta Ecclesiæ pro ejus servitio? Affirmat *Less. lib. 1. c. 16. n. 30.* Sed negant *Tamb. dict. l. n. 10. cum Pal. et Salm. tr. 21. c. 12. punct. 2. §. 2. n. 35. etc.* quia, donec dicta bona ab Ecclesia non possideantur, non sunt sacra.

Quæritur 4. an sit sacrilegium non solvere decimas? Affirmant *Less. lib.* 2. *cap.* 16. *n.* 18. *Elbel n.* 569. *cum Val. Spor. etc.* sed negant *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 52. *et Tamb. d. lib. n.* 11. *cum Pal.* Dicunt tamen esse peccatum gravius irreligiositatis; quia solutio decimarum est ordinata in recognitionem divini dominii.

43. — Notandum, quòd per meros actus internos non violetur sanctitas loci, ideoque non committat sacrilegium, qui in ecclesia habet voluntatem occidendi hominem extra illam. Secùs, si quis extra ecclesiam proponit occidere in ecclesia. Ita *Salm. ibid. n.* 28. *cum aliis communiter.*

Palaus tr. 17. *d.* 2. *p.* 2. tenet omittere sacramenta tempore debito esse sacrilegium. Probabiliùs verò negatur, sed esse dicitur peccatum contra obedientiam Ecclesiæ debitam. *Salm. ibid.* §. 3. *n.* 38.

44. — Item notandum est, quòd censuræ contra sacrilegos latæ non incurrantur ipso facto, nisi à percutientibus clericum. Itemque à violantibus immunitatem ecclesiasticam, imponendo tributa, usurpando bona: et ab effringentibus ecclesias, et simul expoliantibus res sacras, ex *c. Conquest.* 22. *de sent. excomm. Vide Salm. tr.* 21. *c.* 12. *p.* 2. §. 2. *n.* 24. Incendiarios autem ecclesiarum probabiliùs est non esse excommunicatos ipso facto, ut *Salm. ibid.* §. 3. *n.* 40. *cum Cajet. Sylv. Nav.*

45. — Grave sacrilegium committit, qui furatur reliquiam, etiam in parva quantitate, si scit dominum ob hoc esse valde contristandum. Ita *Leand. Prad. Nav. Mol. apud Salm. ibut. cap.* 10. *punct.* 10. §. 2. *n.* 108.

46. — Quæritur 5. an tempus sit objectum sacrilegii, scilicet si quis peccet die festo etc. Negant *Lugo de ben. d.* 16. *n.* 523. *et Salm. ibid. c.* 12. *punct.* 2. §. 2. *n.* 56. *in fin. cum Less. et Pal. et Tamb. Meth. conf. lib.* 2. *c.* 7. §. 3. *n.* 40. nisi notabilis irreverentia irrogetur cultui divino, ut si quis in Paraseeve exhiberet comœdias, ludos publicos, etc.

47. — Quæritur 6. an violatio voti sit sacrilegium? Negant *Tamb. cum Suar. Dec. loc. cit. n.* 12. *et* 13. *et Pal. tr.* 17. *d.* 2. *p.* 3. §. 2. *n.* 2. Dicunt enim esse peccatum perfidiæ, seu contra fidelitatem Deo debitam, ut *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 55. *cum Tamb. in dec. loc. cit. n.* 13. Affirmat verò *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 99. *art.* 3. ad 3. et sequuntur *Salm. ibid. n.* 22. Qui

autem violat votum castitatis, probabiliùs committit sacrilegium. *Vide Elbel. n.* 584.

48. — « 4. Peccatur etiam sacrilegio peccato omissionis, v. g. » si quæ ad sacrificium spectant, ut corporalia, et similia, » sint valdè immunda. *Bon. de Euch.* » (*qui p.* 9. *n.* 23. *cum Fill. Suar. Reg. etc. dicit esse mortale. Vide lib.* 6. *n.* 376.)

« 5. In confessione exprimenda est species, et materia sacri- » legii. Ratio prioris est, quia sæpe diversam malitiam habet, » v. gr. percussio sacerdotis, et fornicatio cum eodem. Ratio » posterioris est, quia etiam materia aliquando auget, et addit » malitiam, v. g. si sit contra Eucharistiam, addit, secundùm » *Gordonum*, communi violationi rei sacræ aliud peccatum » contra latriam. Attingere autem nuda manu calices, patenas, » aras, agnos, cereos, etc. chrismate delibuta non licet fœmi- » nis, et laicis » (*Licet verò clericis etiam primæ tonsuræ, ut Tamb. ib. n.* 11. *cum Suar.*) « citra contemptum tamen non » est mortale, si vacua sint, et si causa subsit, nec veniale, » *Suar. Tamb. loc. cit.* §. 1. sine causa autem veniale esse do- » cent *Suar. Coninch. et alii communiter;* licèt *Tamb. loc. cit.* » *ex Sa*, etc. contrarium censeat probabile, » (*Cum Scoto et Bartol. ab Ang. Sed Sa apud Tamb. et Sot. Henr. Sanch. Fag. et Tamb. apud Pasq. ut refert Croix lib.* 6. *p.* 2. *n.* 358. *censet nullum esse peccatum. Pro monialibus verò adest privilegium, ut Salm. tr.* 21. *cap.* 10. *punct.* 11. §. 1. *n.* 132.) « ùt et si cor- » poralia, vel purificatoria laventur ab iisdem. *Vide lib.* 6. *n.* » 382. Cætera autem, quæ Eucharistiam immediatè non con- » tingunt, nec chrismate unguntur, ut mappas, vestes sacer- » dotales immediatè contingere omnibus licet. *Suar. Laym.* » *Tamb. l. cit.* ubi ex *Palao*, etc. idem concedit de reliquiis: » sicut etiam, ut easdem thecis inclusas penes se habeant, vel » laici in publicis processionibus gestent. Idem docet cum » *Laym.* de pyxide, sive ciborio, et lunula benedictis, quando » sacram Eucharistiam nondum continuerunt. Idem de corpo- » ralibus, pallis, et purificatoriis, quando post sacrum usum » lota sunt: *ex Laym. et Bonac.* imò etiam ante lotionem. » *Laym. Tamb. loc. cit.* »

DUBIUM III.

DE SIMONIA.

ARTICULUS I.

Quid sit, et quotuplex.

49. *Quid sit simonia, et quotuplex?*
50 *An possit dari parvitas materiæ in simonia?*
51 *Quando sit simonia dare temporale pro spirituali?*
52 *An sit simonia dare beneficium alicui, ut se sustentet; vel solâ ratione amicitiæ, aut precum?*
53 *An sit simonia deducere in pactum obligationem antidoralem?*
54 *An dare spirituale principaliter ob temporale?*
55 *An sit simonia accipere aliquid pro administratione sacramentorum? Et an principaliter ob lucrum temporale ab eis captandum?*
56 *Quid intelligatur per* munus à muan?
57 *An sit simonia dare mutuum ob spirituale?*
58 *An solvere pensionem ob beneficium?*
59 *An dare aliquid, ut alter præstet quid spirituale pro se ipso accipiente?*
60 *An dare beneficium cum aliquo onere spirituali? An resignare, vel præsentare cum onere?*
61 *Quid per* munus ab obsequio?
62 *An sit simonia inservire ob beneficium?*
63 *Quid per* munus à lingua?
64 *An sit simonia dare aliquid mediatori, ut obtineat tibi beneficium?*
65 *Quid si sit intercessor mediatus?*
66 *Quid si promittas dare eleëmosynam alicui monasterio?*
67 *Quæ sit simonia* mentalis? *Quæ* conventionalis? *Quæ* realis?
68 *Quæ juris divini, quæ humani?*
69 *An detur simonia tantùm de jure humano?*
70 *An vendere beneficia sit simonia de jure divino?*
71 *An sit simonia vendere juspatronatûs? Et an de jure divino? An vendere jus sepulturæ?*
72 *An beneficia possint permutari?*
73 *Quomodo possit permutari beneficium cum pensione? Et cujus auctoritate? Et an Episcopi possint pensiones constituere?* usque ad n. 76.
77 *Quomodo in beneficiis liceat transigere?* usque ad num. 80.

81 *Quomodo fieri possint renuntiationes beneficiorum?* usque ad n. 84.

83 *Quotuplex sit simonia* confidentialis, *et quæ ejus pœnæ?* usque ad num. 90

91 *Quomodo fiat simonia pro ingressu ad religionem?*

92 *An liceat aliquid accipere pro sustentatione ingressuri?*

93 *An liceat pro catechizando, etc.?*

94 *An pro instruendo aliquo in sacra doctrina?*

95 *An pro absolvendo, etc.?*

96 *An pro danda dispensatione in matrimonio?*

97 *An liceat dare aliquid, ut alter omittat rem spiritualem?*

98 *An ad redimendam vexationem?*

99 *An possit pecuniâ redimi vexatio circa possessionem beneficii?*

100 *Quid si nondum sit acquisitum jus in re? Quid si quis corrumperet electores, ne te eligerent?*

101 *Quid si alter solis precibus impediret?*

102 *An possis dare pecuniam, ne alter se opponat tuæ electioni?*

103 *An ne eligat indignum, vel ut eligat dignum?*

104 *An, ut non concurrat ad beneficium, quod tu cupis?* Vide alia apud *Busemb.*

49. — « Resp. Simonia est studiosa voluntas emendi, aut » vendendi pretio temporali aliquid spirituale, vel spirituali » annexum. *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 100. *art.* 2. *Laym. lib.* 4. » *tract.* 10. *cap.* 8. *etc.* Dicitur 1. *voluntas emendi, etc.* qui- » bus verbis intelligitur quivis contractus onerosus, sive » venditionis, sive locationis, sive permutationis, aut » renuntiationis; quia simonia non consistit sine pactione » aliqua tacita, vel expressa, et obligatione ex pacto. Quod » addo, quia obligatio naturalis quæcumque, ut gratitudinis, » sive antidoralis, non sufficit, v. gr. quando quis sperat, » vel intendit tantùm, non tamen obligat. *Sa, v. Simonia.* » Ratio est, quia non facit contractum. *Vide Bon. de simon. d.* » 1. *quæst.* 6. *p.* 1. *Less. lib.* 2. *cap.* 35. *d.* 20. » (*Sed vide dicenda n.* 54.) « Dicitur 2. *pretio temporali:* sive illud sit » *muneris*, sive *linguæ*, ut est laus, vituperium, patroci- » nium: sive *obsequii*, et *famulatûs*. Dicitur 3. *spirituale;* » quo nomine intelligitur res supernaturalis ad salutem ordi- » nata, sive sit formaliter talis, ut gratia, et dona Spiritûs » sancti, sive causaliter, ut sunt sacramenta, concio, preces » et sacramentalia: sive sit effectus, et usus potestatis super- » naturalis, ut consecratio, absolutio, dispensatio, benedi- » ctio, excommunicatio, electio, præsentatio, confirmatio,

» collatio beneficii, aliique actus jurisdictionis ecclesiasticæ. » Dicitur 4. *spirituali annexum*, ad comprehendendum ea, » quæ non sunt per se spiritualia, sed ad ea ordinantur, » iisque sunt annexa, sive antecedenter, ut jus patronatûs » respectu beneficii; vasa et vestes sacræ respectu sacramento- » rum : sive concomitanter, ut labor in administratione sacra- » mentorum : juxta sensum infrà dicendum : sive consequen- » ter, ut reditus beneficiorum, qui dantur propter officium spi- » rituale. Unde patet, malitiam simoniæ consistere in irre- » verentia, quæ committitur, dum res spirituales instar tem- » poralium pretio æstimantur, et contractibus subjiciuntur; » atque esse peccatum mortale ex genere suo, nec veniale » fieri posse ex materiæ levitate; quia nullum donum gratiæ, » licèt parvum, potest vendi sine gravi irreverentia tum » ipsiusmet doni, tum etiam Dei. Potest tamen esse veniale, » ob actûs imperfectionem, et ignorantiam. *Suar. t.* 3. *de rel.* » *l.* 4. *cap.* 36. *Azor. Fill. Laym. loc. cit. Less. l.* 2. *cap.* 35. » *dub.* 1. »

Simonia autem quadruplex est, mentalis, conventionalis, realis et confidentialis : *Mentalis* est, cùm quis dat temporale cum animo obligandi ad reddendum spirituale (aut è converso) sed absque alio pacto. *Conventionalis* est, cùm adest pactum, sed à neutra parte executum est. *Realis* autem est, cùm pactum jam est impletum. *Confidentialis* tandem tripliciter potest fieri, nempe per accessum, per regressum, et per ingressum. Dicitur *per accessum*, cùm renuntias beneficium alteri cum pacto, ut ille deinde illud resignet, et alteri conferatur. *Per regressum*, cùm reservas tibi jus reassumendi iterùm beneficium in aliquo casu. *Per ingressum*, si resignes beneficium tibi collatum, sed nondum possessum cum pacto capiendi possessionem illius in aliquo casu aut tempore; *vide infrà num.* 85. *et* 86. ubi fusiùs sermo de hac confidentiali simonia redibit, et de ejus pœnis.

50. — Quæritur I. An possit dari parvitas materiæ in simonia ? In simonia de jure naturali est communis sententia negativa *ap. Salm. tract.* 19. *de simon. cap.* 1. *punct.* 1. *n.* 8. *et Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 195. *cum Suar. Sanch. etc. contra Mol. Reg. etc. ib.* Sed in simonia tantùm de jure ecclesiastico *Navarr. Zeroll.* (quibus videtur adhærere *Croix lib.* 4. *n.* 682.) probabiliter docent posse dari parvitatem materiæ. Et

disparitatem assignat *Croix*, quia quando non accipitur temporale pro pretio rei spiritualis, sed acceptio prohibetur ad cavendum tantùm speciem simoniæ, re ipsâ non fit injuria rei spirituali, sed peccatur tantùm contra præceptum Ecclesiæ, in quo potest utique dari parvitas materiæ.

51. — Quæstio II. est, an semper ac datur temporale pro spirituali, vel contrà, sit simonia?

Prima sententia affirmat *cum Azor. Durand. Adrian. etc. ap. Salm. ibid. punct.* 3. §. 1. *n.* 26.

Secunda sententia quam tenent *Salmant. ibid. num.* 32. et vocant communem *cum Caj. Sanch. Suar. Less. Laym. Tol. etc.* negat, quando detur gratis, quamvis cum animo alliciendi, seu obligandi (non rigorosè ex justitia, sed tantùm ex gratitudine, sive ex benevolentia) alterum ad retribuendam rem spiritualem pro temporali, vel contrà; ita ut obligatio alterius antidoralis, seu gratitudinis principaliter intendatur, et retributio minùs principaliter; et probant *ex c. Quàm pio, caus.* 1. *quæst.* 2. Et hoc, etiamsi in eodem actu retributio offeratur, *ex c. Placuit, caus.* 1. *q.* 2. *et c. Dilectus* 2. *quæst.* 1. Hinc licere dicunt tibi dare aliquid Episcopo, vel ei inservire (cui aliàs non esses serviturus), ut tibi ex gratitudine conferat beneficium; dummodo absit aliquod pactum, ut dicunt *Salm. ibid. punct.* 4. *num* 55. *et* 56. *cum Sot. Suar. Valent. et communi*; et dummodo non inservias, ut Episcopus conferat tibi beneficium, quasi pretium tui obsequii, ut benè notat doctus *P. Elbel de simon. num.* 617. E converso si inservis primariò ad captivandam Episcopi benevolentiam, et secundariò ad obtinendum beneficium, non committis simoniam, etiamsi, amotâ spe beneficii, non inservires, ut dicunt *Salm. loc. cit. cum aliis*, et etiamsi talem spem exprimas superiori, ut addunt *Val. Pal. Sot. Rodr. etc. ap. Salm. cit. n.* 56. *in fin.* quia licitum est, ut ajunt, petere ab alio, quod ille ex naturali obligatione præstare tenetur: sed sapienter monent *Mazzot. de simon. tom.* 2. §. 2. *p.* 249. *et Croix cum Suar. lib.* 3. *p.* 1. *n.* 74. id cavendum ob periculum pactionis, aut saltem scandali, maximè si detur aliquid tempore quo agitur de conferendo beneficio.

Cæterùm, rectè advertunt *Roncaglia de sim. c.* 1. *quæst.* 5. *et ipsi Salm. ibid. n.* 57. *cum Sanch. Bonac., etc.* quòd ubi

alius deest titulus, nempe stipendii, tollendæ injustæ vexationis, etc., quando datur aliquid solo intuitu obtinendæ rei spiritualis, vel contrà, præsumenda tunc sit intentio saltem virtualiter simoniaca, scilicet commutandi temporale cum spirituali : nisi constet de opposito, vel aliter colligatur ex circumstantiis, nempe ex parvitate muneris, ex pietate, vel nobilitate dantis etc. Et hoc constat ex *c. Tua nos, de sim.* ubi Pontifex loquens de illo, qui bona sua Ecclesiæ donabat, rogans ut ad canonicatum admitteretur, et de canonicis eum admittentibus. ait : *Si tamen is, qui talem donationem facit, eâ intentione ducatur, ut per temporalia bona spiritualia valeat adipisci; et clerici qui eum in fratrem admittunt, non essent eum, nisi commoda temporalia perciperent, admissuri; sine dubio tam isti, quàm ille apud districtum Judicem culpabiles judicantur. Vide quæ dicentur n.* 54. Et maximè nequit excusari à simonia mentali (ut benè sentiunt *Roncaglia loc. cit. reg. VI. in praxi, et Elbel de sim. n.* 617.) is qui Episcopo gratis inserviret animo eum obligandi ex gratitudine, etsi non ex justitia, ad retribuendum beneficium, juxta mox dicenda *n.* 53.

52. — Non autem damnandus de simonia Episcopus, qui beneficium confert clerico in recognitionem gratitudinis ob obsequium præstitum, ut dicunt *Elbel n.* 619. *et Croix n.* 75. *cum Suar.* Item si Episcopus conferat beneficium gratis alicui ut se honestè sustentet, non est simonia ; *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 83. *cum Less. Laym. etc.* Imò collatio facta indigno, solâ ratione consanguinitatis, amicitiæ, sed gratis, est quidem illicita, sed non simoniaca. Ita *Salm. tr.* 19. *de sim. cap.* 1. *punct.* 2. §. 2. *n.* 58. *cum Cajet. Suar. Pal. etc.* Idque docet *D. Th.* 2. 2. *quæst.* 100. *art.* 5. *ad* 2. dicens : *Si aliquis aliquid spirituale alicui conferat propter quamcumque carnalem affectionem, est quidem illicita.... non tamen simoniaca... unde hoc non pertinet ad contractum... venditionis, in quo fundatur simonia.*

Utrùm autem committit simoniam Episcopus qui dat beneficium indigno propter preces alterius? Videtur universè affirmare *D. Th. loc. cit. ad* 3. quia videtur Episcopus hoc facere ad favorem humanum acquirendum; sic enim S. Doctor ait : *Videtur ad hoc* (scilicet ad favorem humanum) *prin-*

cipaliter intendere qui preces pro indigno porrectas exaudit? Et sic quidem dicendum, si reverà det beneficium ad talem favorem adipiscendum : imò, ut benè addit Angelicus, hoc erit simonia, etiamsi clericus sit dignus beneficio. Cæterùm absolutè loquendo, probabiliter dicunt *Elbel de simon. n.* 612. *La Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 84. *et Laym. l.* 4. *tr.* 10. *c.* 8. *n.* 26. *cum Less. Suar. Nav. Caj. etc.* non esse simoniacum Episcopum qui ad preces alterius etiam indigno beneficium confert, sed nullo habito respectu ad favorem humanum acquirendum, quia reverà tunc nulla intervenit venditio spiritualis cum temporali. Illud autem quod dicit *La Croix l. c.*, nempe nec esse simoniam, si conferat ad se liberandum ab aliquo injusto damno, minimè admittendum puto, nam licèt damnum sit injustum, semper tamen videtur intercedere aliqua commutatio rei spiritualis cum utilitate temporali.

53. — Quæritur autem hìc III. An sit simonia deducere in pactum obligationem antidoralem? Negant *Hurt. Cœlest. Ronc. etc. ap. Dian. part.* 6. *tr.* 7. *r.* 42. item ipse *Diana cum Vidal et Jo. de Soria*, quamvis *p.* 3. *tr.* 2. *r.* 64. in praxi hoc non approbet. Ratio istorum, quia non censetur simonia committi, quando pactum fit de obligatione gratitudinis, quæ jam inest. Quapropter dicunt, si licet intendere aliquid spirituale ex gratitudine obtinere, cùm quis præstat aliquid temporale; licebit etiam id in pactum deducere. Sed omninò affirmandum cum sententia communi, quam tenent *Laym. tr.* 10. *c. ult.* §. 2. *num.* 9. *Viva in propos.* 45. *Innoc. XI. n.* 2. *Elbel de simon. p.* 596. *et Suar. Bon. Fill. Cov. ac alii ap. Salm. de simon. tr.* 19. *c.* 1. *punct.* 4. *n.* 64. Ratio quia ex pacto illo novum inducitur onus. Distinguunt autem *Salm. ibid. n.* 66. 67. *et* 68. *cum Val. Caj. Pal. Less. etc.* et dicunt, quòd si pactum novam obligationem non addat præter antidoralem, putà, si des, aut promittas alteri pecuniam, ut ipse sit obligatus ad tibi in genere remunerandum, non est simonia, quia nullum novum onus imponitur. Sic etiam, si petas aliquid spirituale gratis sine obligatione rigorosa : quemadmodum frequenter dantes eleëmosynam solent à paupere preces petere; et in hoc reverà consentiunt omnes, etiam auctores secundæ sententiæ. Secùs autem censent, si pactum novam obligationem adderet; et hoc esset,

quando peteretur in specie quid spirituale pro re temporali tradita; nisi ibi alius titulus interveniret, nempe stipendii, damni emergentis, etc. ut infrà. Sed neque distinctio hæc mihi ullo modo arridet, nam (ut benè arguunt *Viva l. c. et Ronc. de sim. c. 1. q. 5. in fin.*) pactum semper aliquam novam invehit saltem fidelitatis obligationem, quæ, cùm sit aliquo pretio æstimabilis, certè pactum simoniacum reddit. Ideò enim in *c. Quàm pio 1. q. 2.* dicitur : *Omnis absit pactio, omnis conventio cesset.* Quoniam in hac materia quodcumque pactum, quomodocumque onerosum, est simoniacum, etiamsi non obliget rigorosè ex justitia. Et idem dicendum de hujusmodi pacto in contractu mutui, ut probat *Viva in prop. 42. Innoc. XI.* Præterea hic advertendum cum *Viva in præd. prop. 45. n. 3. et S. Th. q. 13. de malo art. 4.* quòd, licèt possit mutuator exposcere à mutuatario, ut satisfaciat suæ obligationi antidorali (intellige semper sine pacto, itemque si exposcatur satisfactio illa non verò promissio, quia petitâ promissione, etiam peteretur nova obligatio fidelitatis, ut mox diximus, quod adhuc in mutuo illicitum est); ratio, quia mutuator dat quod suum est; hoc tamen nequit exposcere dans aliquid spirituale, præcisè ob ejus collationem, quia suum non præstat, sed quod Christi est : unde, licèt possit aliqua gratitudo exerceri erga collatorem rei spiritualis ob ejus benevolum animum, non potest tamen exerceri in gratuitam compensationem ipsius rei spiritualis.

54. — Quæritur IV. an sit simonia mentalis, dare spirituale principaliter ob temporale, vel contrà? Negant *Sotus, Val. Caj. Sanch. Less. Laym. etc. ap. Salm. de simonia tr. 19. c. 1. punct. 4. n. 59.* sed omninò est affirmandum, et contrariam opinionem rectè asserunt *Salm. ibid. n. 60.* fuisse damnatam ab *Innoc.* XI. in propos. 45. quæ dicebat : *Dare temporale pro spirituali, non est simonia, quando temporale non datur tamquam pretium, sed dumtaxat tamquam motivum conferendi, vel efficiendi spirituale; vel etiam quando temporale sit solùm gratuita compensatio pro spirituali, aut contrà.* Et propos. 46. *Et id quoque locum habet; etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale, imò, etiamsi sit finis ipsius rei spiritualis, sic ut illud pluris æstimetur, quàm res spiritualis.*

Meritò hoc damnatum est, nam, quamvis ibi dicatur ob moti-

vum, non pretium, et certum sit, simoniam non committi, nisi interveniat venditio rei spiritualis; attamen ibi revera motivum idem est quàm pretium. Quando enim, ut rectè notant *Viva in dict. prop. n.* 6. *et Salm. ibid. n.* 58. datur res merè spiritualis, uti sunt sacramenta, beneficia, etc. principaliter propter temporalem rem alicujus magni momenti (secùs si parvi) quæ apta sit moraliter pervertere voluntatem alterius; tunc spirituale difficilè datur omninò gratis, sed practicè datur cum aliquo pacto implicito imponendi alteri novam obligationem: et sic motivum virtualiter convertitur in pretium. Et hoc patet ex ipsa *dict. prop.* 46. ubi additur in fine: *Imò, etiamsi temporale sit finis ipsius rei spiritualis, sic ut illud pluris æstimetur, quàm res spiritualis.*

55. — Quær. V. An liceat accipere aliquid pro administratione sacramentorum? Resp. I. quòd in administratione sacramentorum, aliarumque functionum spiritualium sit simonia accipere pecuniam, tamquam pretium rei sacræ, vel laboris intrinseci in iis actionibus requisiti. Secùs, si labor sit extrinsecus, putà si sacerdos deberet celebrare cum cantu, vel tali hora, aut loco, et simili. Ita *Ronc. de sim. c.* 2. *q.* 2. *p.* 208. *et Salm. tr.* 19. *c.* 2. *punct.* 3. *n.* 19. *cum Caj. Sot. Less. Sanch. Pal. Tol. et aliis comm.* Resp. II. E converso non est simonia accipere pecuniam, non ut pretium, sed ut stipendium sustentationis, etiam pro labore intrinseco in talibus ministeriis impendendo. Unusquisque enim, qui in commodum alterius se occupat, debet ex justitia ab eo sustentari ex illo *Lucæ c.* 10. ℣. 7. *Dignus est operarius mercede sua.* Ita comm. etiam DD. ut *Anacl. de simon. q.* 3. *n.* 28. *Cabass. Th. J. l.* 5. *c.* 5. *n.* 14. *et Suar. Less. Tol. Sanch et alii ap. Salm. ibid. n.* 20. *et* 21. *cum S. Th.* 2. 2. *q.* 100. *art.* 3. qui sic docet: *Vendere quod spirituale est in hujusmodi actibus, aut emere, simoniacum est. Sed accipere, aut dare aliquid pro sustentatione ministrantium spiritualia, secundùm ordinationem Ecclesiæ, et consuetudinem approbatam, licitum est.* Hæc autem consuetudo invenitur approbata ex *c.* 12. *de præbend.* et *c. Ex his* 22, *causa* 12. *q.* 1. Idque currit, etiamsi minister aliunde sit locuples ex bonis propriis, vel ecclesiasticis, ut adhuc comm. dicunt *Roncagl. et Salm. ll. cc. cum Suar. Less. Sanch. etc. ac S. Th.* præcipuè in *Quodl.* 7. *a.* 10. quia, ut ait *Apost.* 1. *Cor. c.* 9. ℣. 7. *Nemo militat suis*

stipendiis. Hinc licitum est etiam de tali stipendio pacisci, dummodo non excedatur taxa, vel consuetudo, prout dicunt *Ronc. ibid. cum Laym. Pal. Gutt. et Salm. ibid. n.* 22. *cum Suar. Tol. San. ac aliis passim.* Nec obstant *c. fin. de pactis,* et *c. Tua nos de sim.* ubi prohibetur quodvis pactum in spiritualibus; nam præfati textus vel explicandi sunt de pactis inhonestis, ut sentit *Ronc. cum* Glossa in *c. ult de pactis;* vel, ut assertit *Less. l.* 2. 35. *n.* 99. *cum Sot.* illis per contrariam consuetudinem derogatum est, prout probat ex *c. ult. de pactis.*

Quæritur VI. An pariter sit simonia celebrare missas, administrare sacramenta, assistere in choro, concionari, et similia principaliter ob temporale emolumentum?

Prima sententia pariter affirmat cum *Viva in dict. prop.* 45. *n.* 7. *et Carden. cum aliis ap. La Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 60. *ex S. Th.* qui *Quodlib.* 8. *art.* 11. dicit, quòd qui ad ecclesiam vadit principaliter ob distributiones, peccet mortaliter ob simoniam; nisi principaliter intendat Deum, et secundariò distributiones. Hinc inferunt, ordinariè committere simoniam celebrantes in mortali.

Secunda tamen probabilior quidem *sententia,* quam tenent *Salm. de sim. tr.* 19. *c.* 1. *punct.* 4. *n.* 60. *Suar. de relig. tr.* 3. *l.* 4. *c.* 33. *n.* 11. *Pal. tr.* 17. *d.* 4. *n.* 3. *Coreglia in d. prop.* 45. *cum Sot. Dian. etc.* item *Sanch. Sylv. Con. Mald. et alii apud Croix l. c. n.* 62. dicit simoniam tunc tantùm intervenire, quando temporale accipitur pro pretio spirituali, unum cum alio æquiparando; non verò, quando accipitur tamquam stipendium ad sustentationem ministri, qui prædicta munera exercet, quod stipendium debetur ex justitia, ut *Elbel n.* 621. *cum Laym. et Pal.* Confirmat *Croix d. n.* 62. rectè sic arguens: Qui dat stipendium principaliter propter missam, quæ certè res spiritualis est, numquid dicitur simoniacus? Sic vice versa neque simoniam committit, qui dicit missam principaliter ob stipendium? Illicitum enim non est, ut notat cum *Nav. et Suar.* ordinare rem spiritualem, etiam principaliter, ad finem temporalem honestum.

Nec obstat in præfata *prop.* 46. ly *: etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale.* Ibi enim, ut diximus *in q. præced.* motivum accipitur per idem ac pretium rei spiritualis. At in casu nostro temporale accipitur ut stipendium non

rei, sed personæ occupatæ in gratiam alterius, cui debita est sustentatio, ut suprà declaratum est. Nec etiam obstat quod ait *S. Th. in cit. Quodlib.* 8. nam animadvertere oportet, quòd in nostro casu dupliciter possit lucrum intendi, vel ut finis operis, vel ut finis operantis. Cùm lucrum intenditur ut finis operis, ita ut ipsum opus spirituale intendatur vendi, tunc certè committitur simonia; et sic intelligendus S. Doctor (ut dicunt *Salm. tr.* 19. *c.* 1. *p.* 4. *n.* 61.) dum ibi dicit: *Et ideò simoniam committit qui hujusmodi actum vendere intendit.... Si distributiones recepit quasi finem sui operis principaliter intentum.* Secùs verò dicendum, quando lucrum intenditur ut finis operantis, scilicet ratione operationis personæ occupatæ in gratiam alterius, quia tunc lucrum accipitur pro stipendio sustentationis, et non est simonia. Hinc dicunt *Salm. ibid. c.* 2. *punct.* 5. *n.* 32. *cum. Sanch.* licitè œconomum accipere stipendum à parocho ad vices suas præstandas. Dicunt etiam *ibid. n.* 15. *cum. Suar. et Laym.* quòd, tametsi sit simonia dare pecuniam pauperi, ut pro te applicet orationis suæ impetrationem, aut satisfactionem, licitum tamen est dare, ut pro te oret, ad modum stipendii. Hoc verò alia ratione admittit *D. Th. 4. p. d.* 25. *q.* 3. *art.* 2. *q.* 2. dicens: *Qui dat pecuniam pauperibus, ut pro eo orent, non emit orationem, sed dat ad alliciendum.* Cæterùm qui sacra ministeria peragunt principaliter ob emolumentum temporale, non facilè excusari possunt à culpa veniali, cùm sit quædam inordinatio dirigere spiritualia ad temporalia, ut ajunt *Salm. ibid. n.* 60.

Communiter autem à DD. cum *S. Th.* ea, quæ habent rationem pretii in simonia, tripliciter denominantur, nimirùm *munus à manu; munus ab obsequio; munus à lingua, ex c. Sunt nonnulli* 114. *c.* 1. *q.* 1. De singulis hìc videndum.

56. — 1. Per *munus à manu* intelligitur pecunia, et quodcumque temporale, quod pretio æstimabile est. Hinc simonia est dare rem spiritualem cum pacto, ut alter remittat debitum; et etiam, ut solvat pecuniam aliàs debitam, quia spiritualia omninò gratìs, et sine respectu ad temporalia danda sunt. *Salm. ibid. punct.* 3. §. 1. *n.* 24. *cum. S. Th. Suar. etc.* Simoniacum etiam esse pactum de præstando mutuo in futurum, ut certum est. *Vide Salm. ibid.* §. 2. *n.* 34.

57. — Sed quæritur 1. an sit simonia dare mutuum, ut eodem tempore beneficium, aut alia res spiritualis retribua-

tur, vel contrà? Videtur quòd non, pariter ac si mutues cum pacto, ut alter se obliget ad remutuandum in futurum, esset quidem usura; non verò si cum pacto, ut eodem tempore alter aliud tibi remutuet; sicuti quoad mutuum approbant *Salm. de contrac. tr.* 14. *c.* 3. §. 2. *punct.* 8. *n.* 62. *cum Less. Vill. Dian.* et docet *S. Th.* 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 2. *ad* 4. Ratio, quia nihil tunc pretio æstimabile percipitur ultra sortem. Sed in casu nostro omninò tale pactum tenendum est ut simoniacum : quia hìc simonia est tradere quidquid temporale pro spirituali. Ita *Viva in d. prop.* 45. *n.* 3. *et Salm. de simon. tr.* 19. *c.* 1. *punct.* 3. §. 2. *n.* 36. *communiter cum Laym. Less. Bon. Pal. Nav. Fill. etc.*

58. — Quær. 2. an inter munera à manu computetur pensio, nempe si Episcopus dans alicui beneficium, peccet cum eo conveniendo, ut pensionem alteri solvat. Respondetur affirmativè, cùm tale onus sit pretio æstimabile. *Salm. ibid. num.* 39. *cum Suar. Val. Tol. et communi.* Hinc certè simonia est pacisci cum aliquo, ut, si te adjuvet ad obtinendum beneficium, illi pensionem solvas. *Vide Salm. ibid.*

59. — Quær. 3. an sit simonia dare aliquid temporale sub conditione, ut alter præstet rem spirìtualem in commodum tamen suî ipsius, nempe, si promittas dotem puellæ, si ingrediatur in monasterium : munera adolescenti, si frequentet sacramenta? Respondetur negativè, quia hæc est simplex donatio, licèt sub conditione, quæ tamen non addit onus. *Salm. ibid.* §. 3. *n.* 49. *cum Suar. Less. Pall. etc.* Secùs si imponeretur obligatio simpliciter, v. gr. ingrediendi religionem etc. ut docet *S. Th.* 2. 2. *q.* 10. *art.* 2. *ad* 4. vel si conditio esset de præstando aliquid in utilitatem dantis, putà, si ingressus illius in religionem cederet in dantis commodum; tunc enim esset quædam commutatio temporalis cum spirituali. Ita *Salm. ibid. n.* 41 *cum Laym. Pal. et Suar. Vide dicendum n.* 91.

60. Quær. 4. an sit simonia dare beneficium cum pacto, ut alter subeat aliquod onus etiam spirituale? Respondetur, quòd si beneficio de jure, vel ex illius institutione insit onus, v. gr. docendi, canendi, etc. vel si ab Episcopo cum capitulo imponatur beneficio vacanti onus aliquod honestum, v. g. infirmis assistendi, etc., certè non est simonia, ut *Salm. loc. cit. n.* 42. et 43. ex communi cum *S. Th. ex c. Significatum de*

præb. Dubium est, an à resignante, vel præsentante ad beneficium, possit beneficiario imponi aliquod onus spirituale? Affirmant aliqui ap. *Sanch. Cons. tom.* 1. *c.* 3. *dub.* 15. *n.* 6. sed dicendum est, quòd licèt in aliis rebus spiritualibus possit dari commutatio, v. gr. applico pro te missam, ut manè applices pro me: in beneficiis tamen quodcumque pactum est simoniacum, ex *c. Quàm pio* 1. *q.* 2. Ita *Sanch. loc. cit. et Salm. ibid. n.* 44. *cum Suar. Bon etc.*

61. — II. Sequitur *munus ab obsequio*, per quod intelligitur omne quod ad servitutem pertinet, ut est famulari, docere, etc. ad finem obtinendi aliquid spirituale. Hinc certè est simonia, conferre beneficium famulo, ut gratis inserviat, vel ut compensetur ei famulatus præstitus. Et sic contrà, si famulus inserviat, ut loco salarii beneficium consequatur. *Salm. ibid.* §. 1. *n.* 25. *et* §. 4. *n.* 30. *cum Laym. Less. Suar. et communi.* Hinc rectè inferunt *Salm. in cit. n.* 25. *cum Torre*, sine dubio simoniacos esse Episcopos, qui volunt famulos sibi inservire solâ, vel ferè solâ spe beneficii. Advertunt tamen, in omnibus prædictis casibus non incurri pœnas, nec obligationem restitutionis, nisi pactum expressum intercedat, *ex cap. Mandatum, de sim. utì infrà de pœnis n.* 106.

62. — Utrùm autem sit simoniacus famulus, qui gratis inservit Episcopo, cum spe tamen beneficii, sed sine ullo ne tacito quidem pacto? Negant *Laym. Suar. Less. Sanch. etc. ap. Croix. n.* 97. Imò *Sanch. ibid. contra Carden. et Pith.* dicit non esse simoniam, licèt principaliter ob beneficium famuletur, sed hoc nullo modo admittendum juxta dicta *n.* 51. *et* 52.

63. — III. Sequitur *munus à lingua*, per quod intelliguntur laudes, favores, intercessiones, preces et similia, quæ pretio sunt æstimabilia. *Vide Salm. tr.* 19. *c.* 1. *punct.* 3. §. 1. *n.* 25. Hinc est simonia, si Episcopus det alicui beneficium, ut illum laudet, ei faveat, etc. vel si dicat: *Non conferam tibi beneficium, nisi talis persona me roget. Salm. ibid. n.* 31. *cum Less. Laym. Bon. Suar et communi.*

64. — Quæritur hìc 1. an sit simonia, si des pecuniam mediatori, ut tibi obtineat beneficium, vel ordinationem? Dicendum est, quòd si des non pro mediatione, sed pro labore suscipiendo, vel pro damno subeundo, aut lucro amit-

tendo ab eo, et pecunia sit utique cum illis proportionata, non est simonia. Ita *Less. l. 2. c. 35. dub. 8. n. 46. Croix n. 91. Salm. ibid. §. 4. n. 50. cum Sanch. Suar. Pal. etc.* Idem ibi dicunt *Sanch. Pal. cum Suar. Mendo etc. apud Croix n. 93.* si des pecuniam famulo Episcopi, ut facilem tribuat aditum; vel si des ei gratis, ut factus benevolus obstacula removeat : sed hoc ultimum est valde periculosum. Pariter probabiliter dicit *Croix n. 94. contra Pal.* non esse simoniam, dare pecuniam alicui, ut tibi notitiam tribuat de beneficiis vacantibus; quia hæc valde remotè se habent ad consecutionem rei spiritualis.

Nec etiam esse simoniam (licèt sit periculosum) dicunt *Salm. ibid. n. 51. cum Bon. Pal. Az. Sanch. Fill. etc.* si des alicui pecuniam, ut tua merita simpliciter Episcopo proponat, quia ad simoniam requiritur, ut obtentio rei spiritualis sit immediatus finis præstationis pecuniæ; non autem sufficit, quòd sit quid consequens ex alio immediato, nullam habens connexionem cum illo, ut dicunt *Salm. loc. cit. cum. Suar. Navarr. Garcia.* Sed valde timendum est, ne alter relinquat officium informantis, et officium sumat intercedentis.

E contrario dicendum est veram esse simoniam (etiam de jure divino, ut tenent *Salm. ibid. num. 53. cum Suar. Bon. Fill. Sot. contra Sanch. et Nav.*), si des pecuniam mediatori, non gratis ad conciliandam illius amicitiam, quâ motus te adjuvet; sed cum pacto, ut intercedat ad rem spiritualem obtinendam, *Extrav. 2. de sim.* ubi : *Simoniam committi, cùm pecunia datur pro collatione.... favore seu mediatione. Vide Salm. tr. 19. c. 1. punct. 3. §. 4. n. 52. et 53.* Et oppositum puto improbabile, quidquid dicat *Elbel n. 607. cum aliis.* Nam licèt detur temporale immediatè pro alia re merè temporali, prout est illa intercessio; verumtamen *sic per pecuniam parares tibi viam ad rem spiritualem obtinendam*, ut in simili casu ait *S. Th. 2. 2. quæst. 100. art. 2. ad 5.* et in nostro particulari *Croix l. 3. q. 1. n. 90. ac Fill. Anacl. etc. apud Elbel n. 608.*

65. — Quæritur 2. an sit simonia dare pecuniam intercessori mediato, scilicet ut ipse intercedat apud alterum qui tibi obtineat beneficium à collatore. *Sanch. Cons. tom. 1. l. 2. c. 3. d. 26. n. 7. Vasq. et alii* putant probabile, non

esse simoniam (licèt oppositum censeant probabilius) : ratio, quia datur tunc pecunia pro re temporali, quâ non proximè, seu immediatè, sed remotè paratur via ad beneficium : *Diana* tamen *p.* 10. *tr.* 4. *res.* 151. *et Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 90. meliùs dicunt contrariam esse sequendam ; et an prima sit probabilis, *Diana* dubitat, cùm se remittat judicio sapientum. Et meritò dubitat, secundùm mox suprà dicta.

66. — Quæritur 3. an sit simonia, si promittas pecuniam alteri ad erogandam illam in eleëmosynam alicui monasterio, vel pauperibus, si ille obtineat tibi beneficium? Negant *Salm. ibid. n.* 54. *cum Dian. Soria et Rocafull.* Intellige, si pecunia datur omninò gratis, et in eleëmosynam, quæ jam constituit titulum honestum excusantem à simonia, sicut excusat titulus sustentationis, etc. *ut suprà.*

67. — « Resp. 2. Simonia est triplex. *Prima* dicitur *mentalis*, cùm exteriùs vel nihil datur temporale (et dicitur *purè mentalis*), vel cùm aliquid datur (et dicitur *mixtè mentalis*) cum intentione obligandi ad reddendum spirituale, sine ullo pacto externo. *Secunda* dicitur *conventionalis*, quæ ad ipsum pactum exteriùs procedit sine reali executione, diciturque *pura*, si sistat in mutua conventione ; *mixta* autem, si de reali, et conventionali aliquid participet, ut v. g. si ex altera tantùm parte realiter compleatur, atque huc reducitur simonia *confidentiæ*, cùm quis alteri dat beneficium, ut illud sibi, vel alteri resignet, vel cum onere dandi certam partem fructuum. *Tertia* dicitur *realis*, quæ scilicet utrimque realiter completur. *Vide Less. l. c. d.* 6. »

68. — « 2. Simonia dividitur in eam, quæ est *juris divini*, estque prohibita propter malitiam suam ; v. gr. hostiam consecratam vendere : et eam, quæ est *juris humani*, estque mala tantùm propter prohibitionem, et sic ab Ecclesia prohibetur 1. Venditio beneficiorum, secundùm id, quod in ipsis temporale est, scilicet quoad jus præsum percipiendi fructus. 2. Venditio officiorum extrinsecè tantùm ordinatorum ad res sacras, v. g. sacristæ, œconomi, advocati ecclesiæ, » (*Scilicet qui specialiter constituitur advocatus ab ecclesia. Adde* vice-domini, et castaldi, *seu* majordomi, *ex c. Si quis* 1. *q.* 1. *et c. Salvator* 1. *q.* 3. *Vide Salm. de simon. tr.* 19. *c.* 1. *punct.* 2. *n.* 15.) « thesaurarii. 3.

» Obligatio pecuniæ alicui facta, ut suadeat alteri, ut det » beneficium. 4. Pactio de resignando beneficio, vel solvendâ » pensione, si alter beneficium tibi impetret. 5. Permutatio, » et resignatio beneficiorum; item reservatio pensionis ex » beneficio resignato, et in casu permutationis beneficiorum » æquatio fructuum, etc. si absque superioris auctoritate » fiant: quæ si accedat, licita erunt. 6. Acceptio muneris, » etiam spontè oblati, pro examine ad parochiam, ex *Trid. sess.* 24. *c.* 18. pro collatione ordinum, pro tonsura, litte- » ris dimissoriis, ex *Trid. sess.* 21. c. 1. Excipitur tamen » decima pars aurei pro notario, si salarium non habeat, et » consuetudo permittat. 7. Exactio pecuniæ pro admissione » ad religionem, non pro statu tantùm (is enim spiritualis » est, ideoque jure divino invendibilis) sed etiam pro onere » sustentationis: nisi monasterii tenuitas, vel consuetudo » contraria excusent. *Vide Laym. c. ult. Bon. d.* 1. *q.* 1. *et* 2. » *Less. Azor.* 3. *p. l.* 12. *c.* 14.

69. — Quæritur, an possit dari simonia de jure humano, quin sit simonia de jure divino? Negat *Gonet in Diss. de prob. n.* 141. quia homines, ait, minimè possunt rerum naturam immutare, ut sit simonia, quod simonia non est. Communis tamen est sententia opposita *ap. Salm. et Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 57. *cum Suar. et Carden.* qui probant rectè posse Ecclesiam efficere, ut materia alicujus sui præcepti sit materia alicujus virtutis, sicut hìc religionis. *Vide Croix l. c.*

Sed pro majori intelligentia singula discutere satagimus in sequentibus quæstionibus.

70. — Quæstio I. Quonam jure simonia sit vendere beneficia. Esse simoniam tantùm de jure ecclesiastico tenent *Nav. Man. c.* 23. *n.* 108. *Less. l.* 2. *c.* 35. *dub.* 2. *n.* 19. *cum Adrian.* Item *Garcia*, *Less. Panorm. etc. cum Decio*, qui dicit esse communem sententiam canonistarum *ap. Salm. tr.* 19. *de sim. c.* 2. *punct.* 8. *n.* 57. et *Bon.* putat probabilem. Ratio, quia in beneficiis duo dicunt esse jura, unum ad exercendas spirituales functiones ordinis, vel jurisdictionis; et hoc est certè invendibile jure divino. Alterum ad reditus temporales, quod mentaliter separari potest, sicut in calice separatur valor argenti, et consecrationis; et idcò tale jus est invendibile tantùm jure positivo.

Probabilius tamen *Cajet. tom.* 2. *Opusc. tr.* 9. *q.* 1. *Sotus de*

just. l. 9. qu. 7. art. 1. Sanch. consil. l. 2. c. 3. dub. 24. n. 1. Palaus d. 7. p. 13 n. 3. Azor. p. 3. l. 12. c. 11. q. 3. Laym. l. 4. tr. 10. c. 8. n. 44. et Salm. ibid. n. 59. cum Val. Vict. Led. Bon. Con. etc. dicunt esse simoniam de jure divino ex *D. Th. 2. 2. q. 100. art. 5.* qui docet, aliud esse temporale in calice, quod est antecedenter annexum ad spirituale : aliud, quod subsequenter, ut in beneficiis, in quibus jus ad reditus subsequenter, et ita annexum est cum jure ad officia ecclesiastica, ut nullo modo separari possit, cùm jus temporale essentialiter detur propter officium spirituale : ita ut si considerétur jus ad reditus separatum à jure ad officia sacra, jam amplius dici non possit jus beneficiale, nec beneficium, ut colligitur ex *c. Si quis 1. q. 3.* et ex *c. Et diligenti de simon.* Hinc inferunt *Salm. d. n. 59.* nullam esse dispensationem in venditione beneficii, licèt à Pontifice obtineatur. Notant tamen *Salm. ibid. n. 63.* quòd Papa benè separare possit jus reditûs à jure ad sacra ; et ita concedere possit, ut vendantur reditus tamquam merè temporales, vel ut aliqua super beneficium pensio imponatur, separando tunc partem fructuum illius, et alicui tradendo, et confirmant *c. 3. n. 30.* Et idem docent *Less. l. 2. c. 35. n. 19. et Croix l. 3. p. 1. n. 123.*

Nota hìc obiter, beneficiariis concessum esse locare fructus beneficii usque ad triennium, sed non ultrà. Locare autem decimas esset simonia. *Vide Croix n. 124. et 125.* Sicut etiam esset simonia elocare rem spiritualem, putà calicem ; licèt compensandum sit detrimentum temporale, *Croix n. 156.*

71 Quæstio II. An sit simonia vendere juspatronatûs? Loquimur non de jurepatronatûs civili, sed ecclesiastico, quod ab Ecclesia conceditur iis, qui ad templa construenda, vel dotanda occurrunt. Hoc jus quoad honores, et subventiones, quæ patronis debentur, benè vendi potest : quia quoad illa non dicitur spirituale, ut *Salm. de simon. c. 2. punct. 11. n. 75.*

Dubium est, an vendi possit jus præsentandi ad beneficium? Respondetur, quòd si tale jus est affixum rei, venditâ re jus transferatur simul cum re in emptorem, ut *S. Th. 2. 2. quæst. 100. art. 4. ad 3.* Sicut etiam transferri potest donatione, aut titulo hæreditario. *Vide Salm. ibid n. 76.* Extra hos casus vendi nequit tale jus sine simonia de jure positivo, *ex c. De jure, et c. Præterea extra, de Jurepatr.*

Hinc est simonia, si patronus vendat pluris rem ratione talis juris, vel imponat præsentato, v. gr. ut suis expensis litiget, et probet jus ad illum patronum spectare. Secùs verò dicunt *Salmant. ibid. n. 77. in fine*, quando, vertente litigio circa juspatronatûs, apponitur conditio, ut, si intra tot menses præsentatus præsentationem suam non fuerit prosecutus, patronus possit alium præsentare; quia tunc ille remanet in sua libertate, nec obligatur ad probandum jus patroni pro illo, sed pro se, si voluerit consequi beneficium. Ita *Salm. ibid. n. 77.* At in hoc magnum censeo esse periculum, quòd virtualiter vendatur talis præsentatio pro expensis, quæ de jure à patrono fieri debebant.

An autem venditio talis jurispatronatûs sit vetita etiam jure divino? Affirmant *Less. Pal. Laym. etc. apud Salm. ibid. n. 78.* quia jus tale est quid spirituale, cùm procedat à potestate jurisdictionis ecclesiasticæ. Negant verò *Sanch. Sot. Syl. Nav. Torre, Dec. et alii*, quorum sententiam dicunt *Salm. ibid. n. 79. et 80.* non esse minùs probabilem. Ratio, quia potiùs tale jus est quid temporale, cùm sit temporalis favor concessus ab Ecclesia, quatenùs ipsa exercet potestatem non jam jurisdictionis, sed politicam (eminenter in illa contentam), ad quam spectat favores temporales distribuere.

Notandum hìc, quòd vendere jus sepulturæ in loco sacro ob digniorem locum, probabiliter non sit simonia, ut ait *Croix l. 3. p. 1. n. 185. cum Barb. Burg. et Carani. contra Suar. etc.*

72. — Quæstio III. An possint permutari beneficia? Certum est, quòd in aliis rebus spiritualibus, præter beneficia, licita sit permutatio, quando res sunt merè spirituales, v. gr. *Ego dico missam pro te, ut pro me dicas tot rosaria, etc.* Quando verò coalescunt ex spirituali, et temporali, tunc distinguendum; nam si res temporales sint antecedenter annexæ rebus spiritualibus: ut argentum calicibus, arculæ reliquiis, ipsæ benè permutari, aut vendi possunt; modò ratio habeatur solius valoris rei temporalis. Ita *S. Th. 2. 2. quæst. 100. art. 4. Salm. tr. 19. c. 3. punct. 2. §. 1. n. 18. Elbel de sim. n. 600. cum Suar. et communi.* Secùs verò dicendum, si res temporales consequenter annectantur, ut fructus beneficiis in quibus quæcumque permutatio est simoniaca sine auctoritate superioris, non jam ex jure divino,

sed ex jure positivo, *ex c. Quæsitum, de rer. permut.* Hinc Episcopi possunt concedere permutationes beneficiorum existentium in diœcesibus, ut *S. Th.* 2. 2. *q.* 100. *art.* 1. *ad* 1. *ex c. Universorum, de rer. permut.* modò beneficia non pertineant ad Pontificem, ut in *Extravag. Dudum. Bened.* XI. et idem possunt Abbates facultatem Episcoporum habentes. *Salm. ibid.* §. 2. *ex n.* 21. *cum Suar. Bonac. etc.* Hoc tamen non currit si quis ad beneficium sit tantùm electus; vel si lis vertatur super beneficio. *Vide Salm. ibid. n.* 26.

Licitum est autem volentibus permutare beneficia antecedenter pacta convenire, et etiam se obligare ad pœnam solvendam à retrocedente, ut *Less. l.* 2. *c.* 35 *n.* 92. *in fine.* Dependenter tamen à consensu prælati, quia tunc obligatio non est nisi conditionata. *Salm. tr.* 19. *c.* 3. *punct.* 2. §. 2. *num.* 27. *cum. Sanch. Pal. Val. Suar. Less. Laym. etc. ex c. Inter cæt. de præb.*

Sed quæritur, an, permutatione postea effectum non habente, possint propriâ auctoritate redire ad sua beneficia? Negant *Salm. ibid. n.* 28. *cum Panormit. et Gomez*, qui pro hac sententia affert plures decisiones Rotæ; quia renuntians amittit titulum, ac possessionem beneficii; unde ad redeundum eget novâ collatione: meritò dicunt tamen contrariam etiam esse probabilem, quam tenent *S. Anton. et Sylv.* Ratio, quia renuntiatio illa est conditionata, si prælatus consentiet: unde non accedente postea prælati consensu, omninò invalida est.

73 — Quæstio IV. An possit beneficium cum pensione permutari?

Prænotandum, quòd eo casu ad acquirendam pensionem quatuor requirantur ex *Less. l.* 2. *c.* 34. *dub.* 38. nempe 1. Ut obtinens sit capax, scilicet legitimus, non excommunicatus, et saltem tonsuratus. 2. Ut adsit justa causa, v. g. ad alendum pauperem, ob bonum Ecclesiæ, ad æqualitatem compensandam; aliàs obtinens non erit tutus in conscientia, etiamsi Papa dispensaverit, ut *Less. ib. n.* 204. *cum Tol. et comm.* Utrùm autem requiratur etiam consensus patroni? Negat *Less. cum aliis*, nisi beneficium resignetur, quo casu debet fieri mentio patronatûs. 3. Requiritur ut pensio sit moderata, ita ut juxta usum non excedat tertiam partem redi-

tuum beneficii. 4. Ut interveniat legitima auctoritas, quæ certò est in Pontifice.

74. — His positis, dubitatur 1. utrùm Episcopi possint constituere pensiones in beneficiis? Affirmant *ap. Less. d. c.* 34. *n.* 205. *Gigas cum Felin. Imola, Decio, etc.* si adsit justa causa, nempe ad alendum parochum senem, et ineptum, ad finiendam litem super beneficio, etc. ut habetur ex *c. Nisi esset* 21. *de præb. et c. Audivimus* 3. *de collusione.* Item ad compensandam æqualitatem in permutatione beneficiorum, *ex c. Ad quæstiones, de rer. permutatione.* Alii tamen cum *Less. ibid. et Salm. tr.* 19. *c.* 3. *p.* 2. §. 3. *n.* 31. dicunt solum Pontificem posse constituere pensiones, quia talis est curiæ stylus, qui facit jus. *Vide n.* 81. *vers. II. Absolutè.*

Sed notandum hic 1. quòd pensionarii ex bulla *Pii V.* teneantur recitare officium B. Mariæ Virginis, aliàs non faciunt fructus suos; *vide Less. d. c.* 34. *n.* 208. Hoc tamen intelligitur, si pensio sit clericalis, ita ut requirat primam tonsuram; non verò si sit merè laicalis, ita ut ejus fructus pensionarius non exigat ut clericus, sed ut laicus, prout tenent *Salm. de benef. eccl. tr.* 28. *c. unic. p.* 4. *n.* 64. *cum Azor. Nav. et Pal.* Item intelligitur, si pensionarius non sit clericus in majoribus, vel religiosus; nam si recitet officium majus, vel alias preces à sua religione præceptas, ad parvum non tenetur. Ita communiter *Salm. ib. cum Azor. Led. Pal. Bon. etc.*

Notandum 2. quòd, cùm quis resignat beneficium cum pensione in favorem tertii, non possit exigere hypothecam, vel fidejussionem, aut anticipatam solutionem à pensionario, nisi hæc simul à Papa admittantur; quia jura prohibent circa beneficia omnia pacta, quæ de jure in eis non insunt. Unde censet *Less. ib. n.* 95. in tali casu non esse obligationem solvendi pensionem, et beneficium vacare.

75. — Dubitatur 2. quomodo possit beneficium permutari cum pensione, et cujusnam auctoritate? Distinguendum, si pensio est spiritualis, potest fieri permutatio, sed auctoritate Pontificis, non Episcopi: nisi pensio illa spiritualis sit insuper erecta in titulum beneficii, utì sunt præstimonia, quia tunc sunt vera beneficia, et Episcopus rectè potest concedere permutationes beneficiorum, ut *Salm. tr.* 19. *c.* 3. *p.* 2. §. 3. *n.* 29. et utì diximus *suprà quæst. præced.* Si autem pensio est merè temporalis, neque auctoritate pontificiâ potest fieri talis

permutatio, cùm sit simonia contra jus divinum, ut *Salm. ibid. n.* 29. *cum Suar. Bon. Tor. Vill. etc.* Pontifex tamen, ut supremus dispensator, præscindendo à permutatione, sicut potest beneficio plures fructus addere, sic potest ab illo partem fructuum detrahere, et alteri dare, ut docet *Less. d. c.* 35. *n.* 89. *et* 91. ubi hoc dicit esse certum, cum communi DD. Et consentiunt *Salm. cum cit. AA. ibid. n.* 30. ut dictum est in *quæst. I. n.* 70.

76. — Sed magna quæstio est, quando beneficia permutanda inæqualia sunt, an liceat inæqualitatem compensare per aliquam pensionem, seu pecuniam auctoritate Pontificis?

Affirmat probabiliter *prima sententia* quam tenet *Less. d. c.* 35. *n.* 101. *cum Cajet. Sot. Sylv. Angel. etc.* Ratio, quia tunc nudi tituli beneficiorum simpliciter commutantur, et separantur à proventuum juribus, quæ temporalia sunt, et per alium contractum compensatur excessus, ut loquitur *Less. l.* 2. *c.* 35. *n.* 102. *vers.* 3. et probat *ex cap. ad quæs.* 6. *de rer. permut.* ubi *Clemens VIII.* approbat permutationem duarum ecclesiarum parochialium, compensato per pecuniam excessu ditioris.

Negat verò *secunda sententia* probabilior, quam tenent *Anacl. de benef. tr.* 11. *d.* 2. *q.* 5. *n.* 30. *cum Laym. Covarr. Vasq. et Salm. ibid. n.* 34. *cum Nav. Sanch. Fill. Suar. Bon.* quia esset simonia contra jus divinum, dum emeretur spirituale pro temporali; ille enim excessus consequenter est annexus titulo spirituali beneficii. Cæterùm dicunt *Salm. ibid. n.* 35. posse Pontificem approbare contractum, non per modum permutationis, sed separando à beneficio pinguiori partem fructuum, et alteri dando, ut mox suprà diximus.

Certum est autem esse simoniam, compensare pecuniâ excessum, qui sit in re spirituali, putà ob majorem dignitatem, jurisdictionem. Contrà verò non est simonia commutare beneficium pinguius cum alio digniore, modò nullus habeatur respectus ad compensandum excessum redituum cum excessu dignitatis. *Vide Salm. ibid. n.* 32.

77. — Quæst. V. est, quomodo in beneficiis liceat facere transactionem?

In aliis materiis spiritualibus certum est, quòd liceat transactionem facere etiam auctoritate propriâ, *Salm. tr.* 19. *c.* 3. *punct.* 3. *n.* 42. Sicuti licet rem spiritualem cum alia permu-

tare, uti diximus *suprà quæst. 3. n. 72.* Sed in beneficiis requiritur saltem auctoritas Episcopi, etsi transigatur spirituale pro merè alio spirituali, *ex cap. Super eo, de transact. et c. Statuimus, de eodem tit.* ut *Salm. ibid. n. 43. cum Suar. Pal. etc.* Advertendum tamen, hoc non tollere, quòd partes possint acquirere, sua jura cedendo, vel se remittendo arbitris, qui saltem sint clerici; modò nulla fiat divisio jurium, aut redituum, et nullum cedenti onus imponatur, *ex d. cap. Super eo, Salm. ibid. n. 40. et 48. cum Laym. Bon. Fill. Pal. Suar.* Simonia autem est, litem componere interventu sortium sine consensu superioris, cùm omnis pactio sit illicita in beneficiis, *Croix l. 4. n. 1063. cum Suar. etc.*

78. — Sed dubitatur 1. an licitè Episcopus possit litem componere cum aliquo onere, ita ut obtinens beneficium solvat aliquid cedenti? De se non videtur licere, cùm commutetur spirituale pro temporali; sed ob aliquas causas cohonestari potest: 1. ob bonum pacis, quæ conducit etiam ad bonum spirituale, ex *c. Nisi essent, de præb.*; 2. ob æquitatem, ne cedens remaneat sine alimentis, quibus eget; 3. ob laborem, et expensas, quas cedens sit passus, et alter passurus foret, si ille non cederet. *Salm. ibid. n. 44. Pal. Bon. etc.* Quinimmo *Laym. l. 4. tr. 10. c. 8. p. 5. n. 58. cum Suar. et Abb. et Salm. ibid. n. 48. cum Pal. Fill. Bonac.* docent datum esse etiam arbitris (qui tamen sint clerici) componere lites cum tali onere, modò non sit annua pensio, et modò non removeatur beneficium à possessore; et constat posse fieri ex *cap. De cætero, de transact.*

79. — Dubitatur 2. an Episcopus ob bonum pacis in tali commutatione possit imponere super beneficio pensionem solvendam cedenti, ejus vitâ durante? Negant *Salm. tr. 19. c. 3. punct. 3. n. 46. cum Azor. Bon. etc.* Et sic pluries decisum in Rota testatur *Bon.* quia de curiæ stylo dicunt hujusmodi transactiones non admitti. Contrarium tamen tenent *Laym. l. c. d. n. 58. cum Abb. et Pal. Suar. Torr. Prad. Menn. ap. Salm. d. n. 46.* quam ipsi satis probabilem vocant. Ratio, quia, etsi (ut ajunt *Salm. ibid. n. 45.*) solus Papa possit imponere perpetuas pensiones beneficiariis, ut suprà diximus; in transactionibus tamen ex communi DD. dicunt, jura, et usum jam introduxisse, quòd Episcopi ob bonum pacis possint pensiones imponere, non utique beneficiariis, sed super eisdem

beneficiis pro vita pensionariorum. Et hoc constare ait *Laym. ib. ex cap. Nisi essent, de præb.* Et idem posse ait *Laym. ibid.* judices ecclesiasticos.

80. — Dubitatur 3. an possit admitti ab Episcopo talis transactio cum pensione super beneficio, si partes priùs de illa convenerint, sed dependenter ab Episcopi consensu? Negant *Laym. et Reg.* sed probabiliùs affirmant *Salm. ibid. n. 47. cum Bon. et Torre.*

81. — Quæstio VI. Quomodo renuntiationes beneficiorum fieri possint?

Renuntiatio beneficii facienda est in manu prælati illius, qui illud conferre potest; itemque debet ab eo acceptari, ex *cap. Admonet, de renuntiat.* aliàs nulla est, et beneficium non vacat, ut *Salm. ibid. punct. 4. n. 49. cum Garcia et Covar.* Hoc tamen non currit in beneficiis litigiosis, vel in electionibus ad ea quæ validè renuntiantur propriâ auctoritate, ex c. 2. *De in integrum restit. et c. Sanè, de renuntiat.*

Pluribus autem modis renuntiatio beneficii fieri potest : I. *Purè, et absolutè*, et in illa nulla intervenit suspicio simoniæ.

II. *Absolutè*, sed *non purè*, si fiat sine designatione personæ, sed cum onere pensionis : circa quam, si pensio est temporalis, diximus suprà *n.* 75. esse jam nullam renuntiationem hujusmodi factam in manu Episcopi. Sed dubium est, an valeat renuntiatio cum onere pensionis spiritualis? Est duplex sententia utraque probabilis, ut ait *Palaus disp. 3. p. 17. n. 13.*

Prima affirmat cum *Malder. Gigas, Felin. Imola, Nav. Rebuff. etc. apud. Salm. tr. 19. de sim. cap. 3. punct. 4. n.* 59. quia valde probabile est, posse ex justa causa imponi talem pensionem ab Episcopis in beneficiis. Negant tamen *Salm. dict. n. 59. cum Azor. Bon. etc.* excepto casu gravissimæ necessitatis, quia dicunt, quòd ex *Const. 5. Pii V. Intolerabil's*, fuit adempta talis facultas Episcopis. Idem tenet *Less. c. 35. dub. 15. n. 91.*

III. Renuntiatio fieri potest *purè*, sed non *absolutè*, nempe si sit in favorem certæ personæ sine onere : et hæc non jam prohibetur jure divino, si finis adsit honestus, sed jure ecclesiastico, nisi fiat in manu Pontificis. Est communis. *Vide Salm. ibid. cap. 3. n. 52.*

82. — Sed quæritur, an sit simoniaca talis renuntiatio in

favorem tertii facta in manu Episcopi? Benè distinguunt *Salm. ibid. n.* 53. *cum Sanch. Bon. Sot. Torre, etc.* si pactum præcedat cum Episcopo, ut, factâ resignatione, beneficium tertio conferatur, certè esset simonia; secùs verò, si non adsit pactum, quia tunc remanens Episcopus in sua libertate, si postea illi conferret, liberè ageret. Peccaret tamen renuntians tali modo contra religionem, et ob id posset ab Episcopo privari beneficio, ut dicunt *Salmantic. ibid. n.* 54. *cum Less. Suar. etc.*

83. — Notandum autem, quòd valde probabile sit non esse illicitum, si resignans etiam in eadem renuntiatione declaret Episcopo suum desiderium, quòd beneficium conferatur certæ personæ: modò absit pactum, ut conditio rigorosa suspendens (sicut intelligendus est *Motus proprius S. Pii V. an.* 1568. ut dicunt *Salm. ibid. n.* 56.). Ratio, quia reverà tunc renuntiatio fit simpliciter, et Episcopus liber est ad conferendum beneficium cui vult. Ita *Salm. ibid. n.* 55. *cum Nav. Azor. Fal. Sanch. Torre et Garcia.*

84. — Sed dubium est, an, factâ resignatione cum conditione in favorem tertii in manu Episcopi, possit hic admittere resignationem, conditione rejectâ? Affirmant *Sanch. cum Soto, S. Anton. et Sylv. ap. Less. lib.* 2. *cap.* 35. *n.* 86. *et Covarr. Arag. et Villal. apud Salm. ibid. n.* 57. quia talis conditio, tamquam turpis, habetur ut non adjecta. Negant verò *Less. dict. lib. et Salm. dict. n.* 57. *cum Suar. Pal. etc.*, quia dicunt non posse resignationem pro una parte admitti, et pro alia rejici. Utraque est satis probabilis, ut dicit *Torre apud Salm. ibid.*

85. — Quæstio VII. Quandonam resignatio beneficiorum *confidentialis* sit simoniaca?

Sciendum, quòd ex *Constitutionibus Pii IV. et S. Pii V. in* 7. *Decretal. cap.* 9. *et cap.* 10. *de Benef. collat. juxta Trident. sess.* 24. *c.* 19. *et sess.* 25. *cap.* 7. *de Reform.* prohibentur omnes resignationes confidentiales factæ cum *accessu, regressu*, vel *ingressu* ad beneficium, vel cum confidentia recipiendi fructus ex beneficio resignato; nam si confidentia esset de alia re temporali, præter fructus beneficii, esset quidem simonia, sed non confidentialis, ut benè notat *Croix lib.* 3. *part.* 1. *n.* 68. *cum Suar. Laym. etc.* Per *accessum* dicitur, si resignes beneficium alicui cum confidentia, ut ipse postea renunciet, et illud alteri conferatur. *Per regressum*, si re-

signes beneficium, servato jure regrediendi ad illud in aliquo casu. Per *ingressum*, si resignes beneficium tibi collatum, antequam illud possideas, servato jure possessionem ingrediendi, v. gr. *si aliquis moriatur, etc.*

Si quis autem resignat beneficium alteri sine pacto, sed cum spe, ut ille ex sola gratitudine iterùm resignet in tuî favorem, vel solvat aliquid ex beneficii fructibus, certum est non esse simoniam de jure divino, nec canonico antiquo, licèt sit valde periculosum, et ut plurimùm simonia, ut *Salm. ibid. punct.* 5. *n.* 65.

86. — Sed quæritur hìc 1. an ex jure novo *dd. Constit. Pii IV. et S. Pii V.* reprobetur talis resignatio cum spe sine pacto? Duplex est sententia satis probabilis, ut dicunt *Salm. ibid. n.* 66.

Prima affirmat cum *Pal. Suar. Bon. etc.* et probant ex verbis bullæ *S. Pii V.* ubi dicitur : *Si quid.... etiam simplicis donationis titulo perceperit.*

Secunda tamen *sententia* probabiliùs negat. Ratio, quia in iis Constit. renovatur tantùm decretum Tridentini non solùm damnans confidentias, quibus inducitur nova obligatio (cum pacto expresso, vel tacito, ut explicant *Nav. et Rodr. ap. Salm. tr.* 19. *de simon. c.* 3. *punct.* 5. *n.* 69. *in fine.*). Per verba autem allata Pontifex nîl aliud præcipit, quàm quòd confidentia simoniaca præsumatur, si probetur donatio postea facta. Ita tenent, et fusiùs probant *Salm. ibid. n.* 67. *et* 68. *cum Suar. Sa, Vill. Nav. Less. Sanch. Azor. etc.*

87. — Quær. 2. si resignans declaret suam intentionem esse, ut alter remaneat obligatus ad resignandum in futuro, sed sine alterius promissione, utrùm sit vera simonia confidentialis? Affirmant *Pal. et Diana ap. Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 65. Sed probabiliùs negant *Nav. Azor. Less. Suar. et alii ibid.* quia deest tunc pactum ex utraque parte obligatorium. Secùs tamen dicendum, advertit *Croix n.* 66. *cum communi*, si ille resignet, declarans velle, ut solvatur alicui pensio ex fructibus, quia hoc est signanter expressum in bulla.

88. — Quær. 3. an dictis Constitutionibus comprehendatur confidentia, etiam in permutationibus beneficiorum? Negant *Suar. et Pal. cum Nav. apud Salm. ibid. n.* 71. cùm de permutationibus in iis non fiat mentio. Sed oppositum dicendum esse dicunt *Salm. ib. cum Arav. et Torr.* Et probant ex

bulla *S. Pii V.* ubi, ut referunt, expressè dicitur : *Ac etiam omnes permutationes, præsentationes, collationes..... et alias dispositiones nullius momenti fore.* Sed videndum diligentiùs esset, quomodò præfati auctores prædicta verba explicent.

89. — Ultimò duo sunt notanda : I. Quòd per hanc simoniam, etiamsi fuerit tantùm conventionalis, incurruntur pœnæ, videl. 1. Interdictum ab ingressu ecclesiæ. 2. Excommunicatio papalis ipso facto. 3. Nullitas collationis et obligationis solvendi fructus. 4. Privatio aliorum beneficiorum antea obtentorum. *Vide Salm. ibid. n.* 72. Hæc tamen ultima non incurritur, nisi post sententiam judicis, saltem declaratoriam, ut *Salm. ib. n.* 73. *cum Suar. Laym. Sanch. Henr. Torre. Vide n.* 112.

90. — Notandum II. quòd, si quis resignet beneficium cum confidentia, adhuc cum expresso pacto, sed auctoritate propriâ, minimè impetrando assensum superioris, peccaret utique, sed non incurreret prædictas pœnas : quia talis resignatio de se est nulla, etiam quando illa simoniaca pactio non intervenisset. *Salm. dict. n.* 73. *cum Navar.* Secùs verò dicendum, si pactum valeret, nisi obstaret simonia, quia tunc pœnæ incurruntur, etsi resignatio sit nulla. *Salm. ibid. cum Nav.* Hinc benè inferunt *Elbel n.* 649. *et Croix l.* 4. *n.* 958. *cum Fill. etc.* quòd si quis resignet beneficium in manu superioris, postquam convenit occultè, ut resignatarius retribuat sibi aliquid, non solùm resignatio est nulla, sed resignans amittit titulum, cùm inter alias pœnas simoniæ sit inhabilitas ad idem beneficium.

91. — Quæstio VIII. Qualiter committatur simonia pro ingressu ad religionem ?

Certum est, ut docet *S. Thom.* 2. 2. *q.* 100. *a.* 3. *ad* 4. esse simoniam aliquid dare, et accipere pro ingressu monasterii *ex c. Quàm pio, c.* 1. *q.* 2. Hinc I. non licet admittere aliquem in monasterium propter bona, quæ offert ; esset enim vendere statum religiosum, nisi ille simpliciter exprimat sine pacto velle ingredi cum bonis suis. Pariter non licet præstare servitutem monasterio tamquam pretium admissionis : nisi quis inserviat ad sibi conciliandam benevolentiam religiosorum, ut eum in illud admittant, ita *Salm. tr.* 19. *c.* 2. *punct.* 7. *n.* 47. *cum S. Anton. Syiv. et Sanch.*

II. E converso dicit *S. Th. loc. cit.* non esse simoniam, si

quis eleëmosynam monasterio eroget, ut faciliùs ex gratitudine admittatur : ulì nec etiam, si religiosi donis inflectant aliquem ad ingressum in monasterium. Imò, ut dicit *Bon.* nec si monasterium solvat illius debita, ad removenda impedimenta ingressûs, relictâ tamen ingrediendi libertate. Vel si monasterium promittat eum admittere, postquam artem didicerit; quia tunc non imponitur onus; sed conditio declaratur requisita, si cupit admitti. *Salm. ibid. n.* 48. *cum Regin. Az. Sylv.*

III. Licitum est etiam, prout communiter docent *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 100. *art.* 3. *ad* 4. *et Cabass. Theor. Jur. lib.* 5. *c.* 5. *n.* 12. *cum. Bon. Caj. Nav. Tol. Suar. etc.* si monasterium est egens, pro sustentatione ingressuri accipere aliquid, ulì dotes monialium, et distributiones, quæ solent aliis monialibus distribui. Notat tamen *Sanch. apud Salm. ibid. n.* 49. vix excusari posse monasteria, quæ petunt uberiorem dotem propter ignobilitatem personæ, vel alium defectum, nisi ex hoc eveniret monasterio detrimentum in honore, in bonis, et simili, quia hoc jam esset temporale damnum. Et sic permittitur recipere plus pro admittenda tertia sorore, aut vidua, sene, infirma, etc. *Vide Salm. ibid. n* 50.

92. — Sed quæstio magna est, an liceat aliquid accipere pro sustentatione ingressuri, si monasterium sit opulentum?

Prima sententia, quam tenent *Sot. lib.* 9. *q.* 6. *art.* 2. *Pal. d.* 3. *p.* 9. *n.* 4. *Bon. d.* 1. *q.* 4. §. 8. *n.* 2. *Sanch. Conf. c.* 3. *d.* 23. *n.* 1. *Elbel de sim. n.* 604. *et Salm. dict. cap.* 2. *n.* 53. *cum Lezan. Sylvest. Arag. etc.* affirmat. Ratio, quia, ut dicunt, hæc non est simonia neque de jure naturali, neque positivo. Non de jure naturali, quia ex una parte non recipitur temporale, nisi pro temporali sustentatione præstanda; ex alia parte nequit dici, quòd ii, qui ingredi postulant, aliquod jus habeant ad bona monasterii, cùm ipsa vel propriâ industriâ à monasterio sint adepta, vel ei ab aliis liberè sint donata. Neque de jure positivo, nam si aliqua jura videantur id prohibere, nullus tamen textus prohibet expressè aliquid recipi sustentationis titulo. Quòd si, ajunt, umquam talis extitit prohibitio, ipsa per contrariam consuetudinem ablata est. Non negant tamen *Elbel, et Salm. ibid. n.* 54. cum *Sylv. Torre, Vill. etc.* quòd hoc saltem excusare non poterit ab avaritiæ labe.

Secunda verò *sententia* negat, quam sequuntur, et tenent *Cabass. l. c. n. 3. cum S. Bon. Suar. l. 4. de sim. Laym. tr. 10. c. ult. §. 4. n. 39. Cajet. 2. 2. q. 100. art. 3. Ronc. de sim. cap. 2. q. 6. et alii*, quibus clarè consentit *D. Th. 2. 2. q. 100. art. 3. ad 4.* qui docet tunc tantùm licere aliquid exigere, *si monasterium sit tenue;* (et *ibid.*) *si ad hoc non sufficiant monasterii opes :* ratio potissima, et mihi valde urgens est, quia postulans, etsi ante receptionem nullum jus habeat ad bona monasterii, postquam tamen receptus est, habet quidem jus ad illa pro sua sustentatione. Quapropter, si monasterium est opulentum, et aliquid pro sustentatione illius temporis exigit, vendit ei jus, quod ille post receptionem jam est adepturus; et quamvis illa sustentatio sit aliquid temporale, est verò quid consequenter annexum ad spirituale; unde, sicut non potest vendi jus ad reditus beneficii, vel ad decimas percipiendas, quia hi sunt proventus rei spirituali consequenter annexi : ita nec jus ad alimenta in monasteriis. Hinc ex *c. Quoniam, de simon.* vetitum fuit aliquibus monialibus recipere temporalia prætextu paupertatis ab ingressuris ad ipsarum sustentationem. Et in *Extrav. 1. de simon.* prohibetur sub excommunicatione aliquid accipi ad quemcumque finem pro ingressu ad religionem, nisi quis liberaliter dare voluerit. Et cùm hæc sit simonia de jure divino, ut probavimus, frustrà affertur ab adversariis in contrarium consuetudo, de qua tamen valde dubito; exceptis monasteriis monialium, ut infrà videbimus. Secùs autem dicimus, cùm monasterium est inops : quando enim ipsum non habet bona sufficientia ad aliorum sustentationem, tunc nihil vendit, cùm recipiendus nullum habiturus sit jus ad bona quæ monasterium non habet. Et in hoc communiter DD. conveniunt. Atque *Cabass. loc. cit. n. 13.* advertit, ad exigendum aliquid à recipiendis non requiri arctam necessitatem, sed sufficere illam, quâ monasterium non posset aliàs commodè eis alimenta subministrare : *Tridentinum* enim *sess. 25. c. 3. de Reg.* sic providit : *In temporalibus monasteriorum facultatibus eam ineundam esse rationem, ut monialium numerus* commodè *sustentari possit.*

Contra nostram autem sententiam non valet dicere cum *Salm.* quòd sicut sacerdos, etsi opulentus, potest licitè recipere pecuniam ab altero ad celebrandum pro stipendio suæ

sustentationis, sic monasterium à postulante pro eodem sustentationis titulo. Nam respondetur, quòd sacerdos recipiendo eleëmosynam pro missa, licitè eam recipiat tamquam stipendium suæ sustentationis, quæ ex justitia illi debetur, ut statuimus, *suprà n.* 55. Monasterium verò nihil potest exigere pro onere quod assumit sustentandi ingressurum, quia (ut diximus) ingressurus post receptionem habet jus ad sustentationem ex bonis monasterii, utpote receptioni annexam.

Excipitur tamen I. Si aliquid recipiatur à postulantibus pro alimentis tempore novitiatûs, id enim expressè permittitur à *Trid. sess.* 25. *cap.* 16. *de Reg.* Excipitur II. si recipiendus sit infirmus, senex, hebes ingenio, vel similis, quia tunc monasterium licitè accipit aliquid temporale ab illo, tum pro carentia servitutis, quam alius sanus vel juvenis præstaret; tum pro incommodo temporali extraordinario, quod pro ipso monasterium est subiturum: *ita D. Th.* 2. 2. *q.* 100. *ad 4. Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 287. *cum aliis;* et hoc est certum apud omnes, ut asserunt *Salm. n.* 51. Excipiuntur III monasteria monialium, quibus *Clemens VIII.* (ut referunt *Nav. Bassæus, Less. et Bon. apud Cabass. n.* 17.) indulsit posse pacisci de dote recipiendarum pro earum sustentatione. Ratio hujus indulgentiæ videtur, quia monasteria monialium faciliùs sunt obnoxia diversis infortuniis, ut experientiâ patet, quàm monasteria virorum. An autem excommunicatio inflicta in *Extrav.* 1. *de simon.* omnibus exigentibus et solventibus pro ingressu monasteriorum hodie sit usu abolita? Videntur affirmare *Navar. et Less.*, sed *Cabass. n.* 17. ait illam adhuc posse vigere pro monasteriis virorum.

Ex dictis resolves:

93. — « Simonia est concionari, catechizare, missas facere pro pretio, nisi excusetur ratione laboris non intrinseci (is enim sacer est, et inæstimabilis; scilicet vel ipsa actio sacra vel in ea intrinsecè inclusus) sed extrinseci, non annexi rei spirituali, ut pro labore itineris, vel cantûs in missa, vel ratione alterius incommodi pretio æstimabilis. Ratio est, quia illæ actiones ex natura sua ordinantur ad

» aliquid supernaturale, et ad salutem, non autem ad aliquid » temporale, sicut doctio quæcumque etiam theologiæ. quæ » pretio æstimabilis est. *Bon. l. c. Suar. Fill. etc. Laym.* » *l. 1. §. 4.* » (*Vide dicta num.* 55.)

94. — Quær. an sit simonia accipere aliquid ad instruendum alios in sacra doctrina? distinguitur, si instructio tendit ad bonum tantùm spirituale aliorum, est simonia; quia tunc est res merè spiritualis, pro qua nullum potest accipi pretium. Hinc est simonia accipere aliquid pro concione, ut pretium pro labore illius intrinseco, utì pro studio, defatigatione, prout docent *Less. lib. 2. cap. 34. n. 76. et Salm. tr. 19. de simon. c. 2. punct. 6. n. 42. cum S. Th. et communi;* nisi accipiatur ut stipendium sustentationis, ut dicunt *Less. l. 2. cap. 35. dub. 8. n. 7. et Salm. ibid. punct. 3. n. 20. cum S. Th. Torre, Sanch. Vill. etc. Vide dicta n.* 55. Secùs verò, si instructio tendat etiam ad aliquod bonum temporale alterius, ad utilitatem, honorem, oblectationem, prout est instructio ad interpretandas sacras Scripturas, ad deducendas theologicas conclusiones, ad expugnandas hæreses. *Croix n. 179. Less. loc. cit. n. 80. cum Sot. Caj. Vict. Salm. ibid. punct. 6. n. 43. Elbel n. 620. ex D. Th. 2. 2. q. 100. art. 3. ad 3.* ubi dicit: *Qui habet scientiam.... potest pretium suæ doctrinæ.... accipere.... quasi operas suas locans.* Hinc licitum est etiam accipere aliquid pro explicanda theologia morali, ut est probabiliùs *apud Croix l. 3. p. 1. n. 165. et 184.* Item pro impertienda licentia docendi alios theologiam cum titulo magisterii, ut patet ex usu Universitatum, sive pro dando consilio morali, quia est instructio temporalis, quamvis conducat ad pacem conscientiæ. Secùs autem, si consilium tenderet ad bonum tantùm spirituale alterius: putà, ut moveatur ad pœnitentiam, etc. *Salm. ibid. n. 43.*

95. — « 2. Item simonia est dare, vel accipere pretium » pro absolutione à peccatis, censuris, pro dispensatione in » voto, juramento, impedimento matrimonii, irregularitate, etc. Potest tamen in his aliquid exigi per modum » mulctæ ad causam piam applicandæ. *Laym. loc. cit. n. 10.*

96. — Accipiuntur solutiones in dispensationibus in matrimoniis, etc. etiam per modum sustentationis onerum Pontificatûs; item per modum commutationis, sicut vota commutantur in eleëmosynas. Et conceditur etiam Episcopis in talibus

dispensationibus accipere aliquid in eleëmosynas distribuendum (modò ipsis, vel suis nihil perveniat) per modum pœnæ, vel commutationis, non autem per modum sustentationis : hoc enim vetitum est illis *ex c. Jacobus, de simon.* et à Trid. *sess. 24. c. 6. et sess. 25. c. 18. de Ref. Salm. cum S. Th. dict. c. 2. punct. 5. n. 36. et 37.*

97. — Quær. hìc, an sit simonia dare aliquid, ut alter omittat rem spiritualem ? Distingue, et affirma, si omissio dirigatur à potestate spirituali, ut esset omissio absolvendi, dispensandi, eligendi etc. *ex c. Nemo presbyterorum, de simonia,* ubi prohibetur, ne ob pretium negetur pœnitentia, nisi talis absolutio esset sacrilega, aut injusta. *Vide Croix n. 175.* Secùs autem non est simonia, si actus spiritualis dependeat à libertate, ut esset omissio orandi, dandi eleëmosynam, celebrandi, nisi alter ad ea teneatur ex justitia. *Salm. tr. 19. c. 2. punct. 4. ex n. 27. cum Led. Vill. etc.*

98. — « 3. Non est simonia dare aliquid ad redimendam » vexationem à negante sacramenta in necessitate. *Suar. Less.* » *Laym.* vel ab iniquè impediente electionem, vel possessio- » nem beneficii, ad quod jus in re habes. Quod addo, quia » si nondum habes jus in re, etsi possis redimere vexationem » ab eo, qui tantùm potest obesse, non tamen ab eo qui et » prodesse, et obesse potest. Ratio est, quia non datur tam- » quam pretium æquivalens rei spirituali, sed ut alter ad » officium ritè præstandum inducatur. »

In hoc sedulò attende duas regulas traditas à *S. Th. 2. 2. q. 100. art. 2. ad 5.*

Prima est, quòd, quando jus est certum, et in re jam quæsitum, licet tollere injustam vexationem, dando aliquid temporale, ex comm. cum *Nav. in Man. cap. 23. n. 102. Salm. ibid. c. 3. p. 1. §. 1. n. 3. Elbel de sim. n. 616. et aliis.* Dicitur *jus certum*, nam si dubium sit, non licet ; quia tunc per temporale acquireretur ut certum jus spirituale quod erat dubium. Dicitur *injustam vexationem*, nam si sit justa, neque licet. Dicitur item *dando aliquid temporale*, non enim posset dari spirituale pro redimenda vexatione, quia daretur spirituale pro re temporali, qualis est vexatio. *Salm. ibid. n. 4. et 6. cum communi.*

99. — Quæstio tamen est, an possit redimi pecuniâ vexatio circa possessionem beneficii ?

Prima sententia negat, quia talis possessio est res spiritualis, vel spirituali annexa, cùm per possessionem acquiratur jus ad exercenda spiritualia. Ita *Viva de ben. q.* 9. *art.* 6. *Bon. Garcia, Abb. etc. ap. Salm. tr.* 19. *de simon. cap.* 3. *p.* 1. §. 1. *n.* 7.

Secunda tamen *sententia* probabilior, quam tenent *Bus.* hìc. *et Suar. lib.* 4. *c.* 50. *n.* 31. *Sanch. Cons. l.* 2. *c.* 3. *dub.* 30. *n.* 11. *Pal. t.* 3. *d.* 3. *de sim. p.* 20. *n.* 3. *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 140. *Bon. c.* 3. *q.* 4. *Less. lib.* 2. *cap.* 35. *dub.* 18. *n.* 109. qui vocat communem, et alii plures *ap. Salm. ibid.* affirmat licere, quia jus quidem ad beneficium spirituale est, non autem possessio. Hanc rectè sequuntur *Salm. n.* 8. *et Croix dict. n.* 140. semper ac sit certè acquisitum jus ad possessionem; tunc enim vexatio non esset circa jus spirituale, sed circa factum possessionis, quod est temporale, et sic videtur sentire *D. Th. loc. cit. art.* 2. *ad* 5. docens: *Sed postquam jus alicui jam acquisitum est, licet per pecuniam injusta impedimenta removere.* Secùs tamen dicendum cum *Salm. ibid. in fine*, si jus revocetur in dubium probabile, ut mox suprà diximus. Notandum autem hìc in *Trid. sess.* 24. *cap.* 14. præcipi Episcopis, ne permittant pro admissione ad possessionem beneficii solutionem ullam, aut promissionem; utpote *simoniacæ labis aut avaritiæ suspicionem habentes*, reprobatà quâcumque consuetudine in contrarium; tantùm permittit concilium, si sit consuetudo, dare aliquid in usus pios convertendum. Sed hæc intelliguntur 1. non de omnibus beneficiis, sed tantùm de canonicatibus, et præbendis in ecclesiis cathedralibus, aut collegiatis, ut probabiliter ait *Bonac. de simon. qu.* 7. §. 3. *n.* 4. *et Barb. in dict. l. Conc.* intelliguntur 2. de recipientibus aliquid pro admissione ad possessionem, non verò de dantibus ad tollendam injustam vexationem ut suprà; nam bulla S. Pii V. *Durum nimis*, edita ann. 1570. pro observantia præfatæ sanctionis concilii id explicat, et confirmat tantùm pro recipientibus, his verbis: *Præcipimus Episcopis, capitulis, etc. ne retineant fructus, neque alia petant, vel exigant, etc.*

100. — Secunda regula est, quòd, si jus non sit in re jam acquisitum, sed ad rem, non licet pecuniâ vexationem tollere, *ex cap. Matthæus, de simon.* ubi damnatur, qui, obtentâ electione, pecuniam obtulit, ne alii electores impedirent confirmationem; cùm ad confirmationem nondum haberet jus

acquisitum. Hinc simonia est offerre pecuniam Episcopo, qui injustè nollet me præsentatum instituere, vel me dignum eligere : quia tunc per pecuniam non solùm amoverem impedimentum, sed etiam rem spiritualem adipiscerer. Ita *Bus.* hìc *et Sanch. Cons. lib.* 2. *cap.* 3. *d.* 30. *num.* 3. *Salm. tr.* 19. *de simon. c.* 3. *punct.* 1. §. 2. *num.* 9. *cum Laym. Caj. Sylv. etc.* Et dicunt, quòd hæc esset simonia de jure divino cum *Soto*, *Suar. etc.* contra tamen *Pal. Laym. Bon. etc. Salm. ibid. n.* 12. Notant tamen *Bus.* hìc. *Croix n.* 144. *et Salm. ibid. n.* 11. *et* 13. *cum Less. Soto. Fill. Suar. etc.* quòd hæc regula non currit. si aliquis electorum vi vel fraude alios electores corrumperet. ne me eligant, quia tunc non agit tamquam elector. Imò non currit, si vexatio esset ab his qui tantùm obesse possunt ; *Suar. de simon. l.* 4 *cap.* 30. *n.* 23. *Pal. de sim. punct.* 20. *n.* 4. *Anacl. eod. tit.* §. 13. *n.* 310. *Elbel de sim. n.* 614. Secùs verò, si possint obesse, et simul prodesse instituendo, præsentando, vel confirmando ; quia tunc. quod datur eis ne obsint. necessariò datur etiam, ut prosint, consensum non negando ; et sic pecuniâ tunc directè sternetur via ad beneficium obtinendum. Ita tenendum omnino censeo cum *Anacl. n.* 314. *Suar. n.* 18. *Elbel l. c. et Salm. dict. n.* 11. *et* 13. *cum aliis cit.* quando datur pecunia, ut elector suum votum non neget, etiamsi injustè negaret ; quidquid dicat *Pal. l. c. n.* 4. asserens ut probabile non esse simoniam. si detur pecunia tantùm ad removendum pravum illius affectum. Dicunt autem *Sanch. Cons. l.* 2. *c.* 3. *d.* 30. *n.* 3. *et Less. l b.* 2. *c.* 35. *n.* 107. simoniam non committi quando datur pecunia electori, non jam ut prosit præstando votum, sed tantùm ad redimendam iniquam vexationem, quâ ille obesset per vim, aut fraudem, vel subornationem aliorum, ut suprà. Et satis probabile hoc videtur saltem casu, quo dans pecuniam manifestaret non aliud velle, quàm quòd alter non obsit injustè, ut *Mazzot. cap.* 3. *q.* 1. *p.* 236.

101 — Sed hìc quær. 1. Si aliquis non vi vel fraude, sed precibus aut muneribus electores mihi propensos impediret, ne conferant mihi digno beneficium, propter odium quo in me tenetur, an possim pecuniam illi dare, ut cesset? Negat *Sot. ap. Less. dict. cap.* 35. *n.* 109. Sed *Less. loc. cit. Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 147. *cum Suar. Laym.* item *Salm. dict. cap.* 3. *n.* 13. *cum Sanch. Val. et Bon.* rectè affirmant licere ; quia, ut ait

Less. si licitum est dare pecuniam, ut alter cesset à me vexando contra justitiam, licet etiam dare, ut cesset à vexatione contra charitatem; cùm reverà talis vexatio sit res temporalis, quam aliâ re temporali redimo; et ex alia parte pecunia mea non nisi valdè remotè sternit viam ad beneficium.

102 — Quær. 2. an possim dare pecuniam, ut alter se non opponat ad meam electionem, quamvis nesciam electores esse mihi propensos? Negant *Salm. ib. n.* 14. et citant *Sanch. et Less.* At notandum est, quòd *Less. d. cap.* 35. *n.* 106. loquitur ibi tantùm de præstatione facta illi, qui possit prodesse, et obesse; sed quoad alium, qui posset solùm obesse, et iste vellet iniquè se opponere, peccando saltem contra charitatem, probabile videtur juxta eamdem doctrinam *Lessii* ut suprà, quòd liceret dare pecuniam, ut cesset ab illa illicita impeditione. Et hoc tenet *Croix l. c. dict. n.* 147. qui cum *aliis DD. cit.* asserit quòd semper ac alter sine rationabili causa moveat electores precibus vel muneribus, ut mihi non faveant, sed alteri; non est simonia, si dem ei pecuniam, ut cesset ab illa vexatione iniqua contra charitatem.

103 — Quær. 3. an liceat dare pecuniam electoribus, ne eligant indignum, vel ut eligant dignum? Respondetur, licitum esse dare, ne eligatur indignus, si constet electores paratos aut saltem inclinatos esse ad indignum eligendum; quia Ecclesia habet jus acquisitum, ne detur ei minister ineptus, ut *Less. dict. cap.* 35. *n.* 112. *cum communiori, Croix n.* 146. Pariter *Salm. tr.* 19. *de simon. cap.* 3. *punct.* 1. §. 2. *n.* 15. *cum Caj. Laym. Sot. Suar. etc.* dicunt hoc licere, ne eligatur minùs dignus, et etiam, ut eligatur dignus vel dignior in communi, ut *iidem Salm. ibid. n.* 16. *cum Caj. et Laym. etc. ac Croix n.* 145. *cum Suar. Less. Barb. etc.* communiter. Non licet verò dare pecuniam, ut eligatur aliquis dignus in particulari, etiam dignissimus in particulari, nisi in casu necessitatis, nempe si inter omnes unus tantùm dignus inveniatur, quem illi nollent eligere. Et quamvis talis electio secundùm jura esset nulla, posset tamen peti confirmatio illius à Pontifice. Ita *Less. loc. cit.*

104. — Quær. 4. an sit simonia dare pecuniam competitori, ut desistat à concurrentia ad beneficium, quod tu prætendis? Negant *Elbel de sim. nu.* 609. *et Pasq. apud Croix lib.* 3. *p.* 1. *num.* 142. quia, ut ajunt, hæc abstinentia à con-

cursu ex una parte nequit dici aliquid spirituale, quod ematur; et ex alia parte competitor nihil positivè confert ad beneficii collationem, sed tantùm negativè se gerit. Verùm huic opinioni non assentior, et rectè *Croix loc. cit. cum Diana et aliis* dicit, eam veluti contra communem non esse admittendam. Ratio, quia, ut docent communiter *Less. Suar. Pal. Barb. etc. ap. Croix ibid. cum S. Th.* 2. 2. *q.* 100. *art.* 2. *ad* 5. tum dumtaxat licet per pecuniam vexationem removere, cùm vexatio est injusta; non verò cùm est justa: aliàs per pecuniam directè pararetur via ad beneficium, quod omninò est illicitum.

Quær. 5. an liceat, urgente necessitate, dare pecuniam sacerdoti nolenti sine illa administrare sacramenta? Negant *D. Th. Alensis, etc. ap. Less. lib.* 2. c. 35. *nu.* 37. quia, ut dicunt, emere sacramenta numquam est licitum, utpote intrinsecè malum. Sed rectè affirmant ipse *Less. n.* 38. *et* 39. *cum Adrian.* item *Suar. de sim. lib. 4. cap.* 12. *nu.* 13. *Gerson. de sim. rat.* 6. *Cajet. q.* 100. *art.* 2. *Dian. p.* 5. *tract.* 7. *r.* 16. *et Sporer de* 5. *præc. cap.* 1. *n.* 109. *cum S. Bonav. Vasq. Pont. et aliis communiter.* Ratio, quia hoc non est emere sacramentum, sed vexationem redimere; vel potiùs (ut ait *Less. n.* 41.) permittere cum justa causa peccatum alterius. Hinc *Diana et Hurt.* dicunt hoc licitum esse non tantùm in sacramento baptismatis, et pœnitentiæ, ut plures ex DD. cit. volunt, sed etiam in aliis sacramentis, prout consentit etiam *Less. dict. nu.* 38. Et non tantùm in casu gravissimæ necessitatis, ut ajunt *Suar.* et *Less.*, sed etiam necessitatis gravis, putà si quis impleturus esset præceptum paschale confessionis, et communionis, vel peteret Viaticum aut extremam unctionem, vel esset in peccato mortali, vel etiam carere deberet frequenti usu sacramentorum, denique quotiescumque aliquis non posset sine gravi incommodo aliquo sacramento carere. Quod videtur sanè cohærere iis quæ diximus de scandalo *n.* 47. *v. Secunda verò*, ubi vidimus cum *D. Th. D. Aug.* et communi, cuique esse licitum causâ cujusdam sui notabilis boni permittere alterius peccatum, quod dumtaxat ex ejus malitia provenit.

« 4. Nec similiter simonia est, dare stipendium ad sustentationem clerici etiam divitis pro missis, concionibus, aut » de eo etiam pacisci. Ratio est, quia non datur tamquam

» pretium spiritualis officii, sed personæ in alterius gratiam » occupatæ, nec pro operatione spirituali, ut spiritualis est, » sed ut in alterius gratiam suscepta, proindeque non est » eleëmosyna, sed debitum justitiæ. *Suar. Laym. lib.* 4. *tract.* » 10. *c. ult. etc. contra Rich. Sylv. etc.* » (*Vide dicta n.* 55.)

« 5. Non est simonia reddere, vel redimere pensionem » merè temporalem : quia non fundatur in titulo spirituali, » nec refertur ad functionem spiritualem. Dixi *temporalem;* » quia spiritualis, quæ datur v. gr. concionatori, vel coad- » jutori Episcopi propter officium ecclesiasticum, in eoque » fundatur, nec differt à beneficio, nisi quòd non sit per- » petua, vendi nequit : mixta verò, ut v. gr. quæ datur » parocho seni, vel clerico pauperi ad sustentationem, non » quidem vendi potest; redimi tamen potest, modò obligatio » recitandi Officium B. V. imposita non extinguatur. Quod in- » tellige, si in loco, ubi fit venditio, bulla sit recepta : ratio » est, quia pensionem redimit, non emit jus spirituale, sed » extinguit onus temporale solvendi certam summam pecu- » niæ. *Less. cap.* 35. *dub.* 21. *Suar. c.* 26. *n.* 5. *Laym. loc.* » *cit. n.* 46.

« 6. Non est simonia juris divini (etsi quandoque juris » humani esse possit) spirituale cum spirituali permutare, » v. g. beneficium pro beneficio, reliquias cum reliquiis, » etc. vel dare temporale pro temporali, ut si calicem, vel » agnos Dei præcisè ratione materiæ vendas : vel dare tem- » porale pro spirituali, per modum doni gratuiti, etiam cum » spe, vel intentione excitandi ad remunerationem doni spi- » ritualis, vel contrà : ratio, quia gratitudo non respicit » pretium, sed beneficium; nec solvit debitum justitiæ, sed » antidorale quo non excluditur, quin gratis detur. » (*Sed vide n.* 51. *et* 54.) « Rectè tamen monet *Suarez*, hujusce- » modi dona ob præsumptionem valdè cavenda. Item donare, » promittere, vel negare temporale quidpiam, sub conditione » operis spiritualis præstandi, modò non fiat per modum » retributionis, seu commutationis : v. g. si parens filio pro- » mittat munus, si sacramenta frequentet : ratio est, quia » hìc non intervenit contractus onerosus, sed sistitur vel in » liberali donatione, vel donatione sub tali conditione et modo. » *Suar. lib.* 4. *c.* 45. *Laym. d. cap. n.* 8. » (*Vide n.* 59.)

ARTICULUS II.

Quæ sit pœna simoniæ?

103 *Quænam simonia inducat pœnas? An incurrantur pœnæ in venditione sacramentorum, aut capellaniæ non collativæ, etc.*
106 *An ad incurrendas pœnas, simonia debeat esse completa ex utraque parte?*
107 *An incurrat pœnas qui obtinet beneficium per fictam promissionem pecuniæ?*
108 *An incurrantur pœnæ per simoniam tantùm de jure ecclesiastico? An ob ingressum in religionem?*
109 *Quæ sint pœnæ ob simoniacam ordinationem?*
110 *An etiam ob collationem primæ tonsuræ?*
111 *Quæ sint pœnæ ob simoniam in beneficiis?*
112 *An incurrantur pœnæ in venditione vicariatûs, vel altus officii amovibilis : necnon pensionis, capellaniæ, aut sacramentorum, et jurisdictionis? Deinde quatuor quæruntur. Quær. I. An sint nullæ electiones simoniacæ ad prælaturas regularium? Qu. II. An pœnæ ob beneficia simoniacè accepta incurrantur ab ignorantibus? Quær. III. An beneficiarius simoniacus ipso facto privetur beneficiis obtentis, et fiat inhabilis ad futura obtinenda. Qu. IV. An electio Pontificis simoniaca sit nulla?*

103. — « Resp. 1. Sola simonia confidentiæ, et realis in » ordine, beneficio ecclesiastico, et religionis ingressu pœnas » juris ipso facto inducit, licèt ob ingressum religionis rarò » incurratur, ut dictum est, vel ob tenuitatem monasterii, » vel contrariam consuetudinem receptam. » (*Sed vide n.* 92.) « *Suar. c.* 56. *et* 57. *Less. dub.* 25. *Laym. loc. cit.* §. 7.

In venditione igitur aliarum rerum, nempe sacramentorum, jurisdictionis, pensionis, aut capellaniæ non collativæ, etsi peccatur, nulla tamen incurritur pœna. *Less. l.* 2. *c.* 35. *n.* 25. *et Salm. tr.* 19. *de simon. c.* 4. *punct.* 1. *n.* 1. *cum communi. Vide n.* 112.

106. — Quæritur I. an ad incurrendas pœnas requiratur, ut simonia sit ex utraque parte completa? Duæ sunt sententiæ ambæ probabiles.

Prima sententia negat, ut tenent ipsi *Salm. ibid. n.* 9.

cum Sot. Caj. Pal. etc. Dicunt enim sufficere, quòd tradatur res spiritualis, nam, re traditâ, venditio perficitur, etiamsi pretium non sit solutum, modò de eo fides præstetur, ex *lib.* 2. *ff. de Contrah. emp.*

Attamen *secunda* communior et probabilior *sententia*, quam tenent *Les. lib.* 2. *cap.* 35. *dub.* 27. *Nav. Man.* c. 25. *n.* 104. *Suar. de sim. cap.* 56. *n.* 35. *Annacl. n.* 240. *Croix n.* 112. *Ronc. cap.* 1. *quæst.* 2. *Ell el num.* 628. item *Laym. Sanch. Covar. Moya, etc. apud Salm. ibid. n.* 7. qui probabilem vocant cum *Palao et aliis*, dicit requiri implectionem ex utraque parte. Ratio 1. quia non omninò perficitur venditio simul et emptio, nisi traditâ re, et pretio. Ratio 2. quæ mihi magis urget, quia in jure nullibi infliguntur pœnæ contra simoniam non utrimque completam, et *in pœnis benignior est interpretatio facienda*, ut habetur in *cap.* 40. *de reg. juris in* 6. et hunc esse curiæ stylum (qui pro lege habetur cum *Elbel, et communi*) testantur *Navar. et alii*, nimirùm non judicandi pœnas fuisse incursas nisi simonia fuerit ex utraque parte consummata. Hinc inferunt DD. quòd accipiens beneficium cum pacto præstandi pecuniam, non teneatur ante solutionem beneficium resignare, nec fructus restituere. Notandum tamen 1. cum *Less. ibid. n.* 15. *et Salm. ibi l. n.* 6. quòd, si pars tantùm promissi solvatur, jam ex utraque parte intelligatur perfecta simonia. Notandum 2. quòd ex simoniâ utrimque completâ, quantumvis occultâ, incurrantur pœnæ, *ût in Extr.* 2. *de sim. Vide Elbel n.* 620. Notandum 3. quòd si simonia sit confidentialis, pœnæ incurrantur etiam per simoniam conventionalem mixtam, scil. ex una parte completam, ex bulla S. Pii V. *Intolerabilis*, §. 3. *Vide Anacl. l.* 5. *Decret. tit.* 3. *n.* 284. *Elb. num.* 629. et *vide infrà num.* 111. *circa fin. Resp.* 4.

107. Quæritur II. an committat simoniam, et pœnas incurrat, qui obtinet beneficium per fictam pecuniæ promissionem non impletam? Dicunt *Pichler lib.* 5. *tit.* 3. *n.* 15. *et Pontas v. Simonia, cas.* 5. hunc satis simoniam committere, quia ad ipsam incurrendam non requiritur, ut facto res temporalis tradatur, sed sufficit, quòd per motivum rei temporalis obtineatur spiritualis. Ego tamen dicendum censeo, quoad culpam hunc non posse excusari à peccato simoniæ,

quia saltem cooperatur ad simoniam collatoris ; nam quoad seipsum puto probabilius cum *Elbel n.* 625 *et aliis gravibus DD.* peccare non peccato simoniæ, cùm, non interveniente voluntate se obligandi ad promissionem, non adsit vera emptio, quæ ad simoniam requiritur. Quoad pœnas verò simoniæ, puto cum *Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 200. et 204. eum illas non incurrere, cùm desit simonia utrimque completa, ut mox suprà dictum est et in præcedenti quæstione.

108 — Quæritur III. an incurrantur pœnæ per simoniam tantùm de jure ecclesiastico statutam, putà, si quis emat officium sacristæ, etc. vel si resignet beneficium cum pensione ex propria auctoritate, ut suprà notavimus? Affirmant *Elbel n.* 627. *ac Nav. Sot. Vill. etc. ap. Salm. tr.* 19. *de simon. cap.* 4. *punct.* 1. *n.* 10. qui dicunt esse valdè probabile ; sed non minùs probabilem rectè vocant negativam sententiam *Salm. ib. n.* 11. *cum Sanch. Rodr. Dian. Aragon. etc. ac Ronc. cap.* 4 *q.* 1. *resp.* 4. Ratio, quia jura, quæ pœnas imponunt, intelligenda sunt communiter de simonia rigorosa, quæ sit etiam contra jus divinum ; et probatur *ex Extravaganti* 2. *de sim.* quæ incipit : *Cùm scelus simoniacæ pravitatis tam divinorum, quàm sacrorum canonum auctoritas abhorreat, etc.*

Certum est autem, quòd ex *c.* 1. *Extrav. de sim.* dantes, et accipientes quid pro ingressu in religionem, incurrant ipso facto excommunicationem papalem. Sed notandum est 1. *cum Nav. Sanch. Bon. apud Salm. ibid. punct.* 2. *n.* 12. illam non incurrere nisi præsumentes, ut colligitur ex textu. Hinc ignorantes, etiam culpabiliter, excusantur. Notandum 2. valdè probabile esse, non incurri in simplici ingressu, sed in professione, ut *Salm. ib. cum Bonac. Pal. etc.* Notandum 3. *cum Less. l.* 3. *c.* 35. *dub.* 23. *n.* 131. *et Nav. Sylv. Pal. ap. Salm. ib. in fin.* hanc Extravagantem, ut suprà, saltem quoad hanc excommunicationem, non esse usu receptam. Notandum ultimò, quòd professio etiam simoniacè facta, valida certò sit, ut docet *S. Th. q.* 100. *art.* 3. *ad* 5. Si verò accipiens sit integra communitas, aut capitulum, ultra excommunicationem (quam verò diximus non esse usu receptam) incurrit suspensionem etiam Papæ reservatam ab officio, executione juris capitularis, et administratione jurisdictionis : item incurritur ex utraque parte infamia juris, et eo ipso quem-

ter irregularitas. Simoniacè autem admissus debet transferri in arctius monasterium ; sed hoc non ante sententiam. *Elbel n.* 626. *ex ead. Extr.* 2.

109. — « Resp. 2. ob simoniacam collationem, et susce-» ptionem ordinum, etiam primæ tonsuræ, incurritur ex-» communicatio, et suspensio papalis. *Less. disp.* 24. *Laym.* » *loc. cit.*

Ultra excommunicationem, et suspensionem papalem, quas Episcopi simoniacè ordinantes, et ad id mediatores incurrunt ipso facto, *ex c. Cùm detest. Extrav.* 3. *de simon.* incurrunt etiam interdictum ab ingressu ecclesiæ. Et, si violaverint suspensionem, aut interdictum, suspenduntur à regimine ecclesiæ, et privantur perceptione fructuum *ex Motu Sixti V. Vide Salm. de sim. tr.* 19. *c.* 4. *p.* 2. *n.* 14.

Ordinati autem, ultra prædictam excommunicationem, et suspensionem ipso facto *ex c.* 2. *Extrav.*, et maximè ex bulla *Sixti V.* suspenduntur ab exercitio suorum ordinum, sed illius tantùm, quem simoniacè ordinatus suscepit, ut docet *Less. c.* 35. *n.* 133 et probabile (1) putant *Salm. ibid. n.* 15. *contra Palaum et Rodriq.* Et suspenduntur etiam à spe ascendendi ad ordines superiores. Notant verò *Less. d. lib. num.* 136. *cum commun, et Salm. d. n.* 15. *cum Sot. Laym. Sanch.* non incurri suspensionem hanc, si, ordinato ignorante, alius simoniam commiserit. Deinde notant *Salm. d. n.* 15 *in fine, cum Pal. et Less. ib. n.* 134. quòd, licèt ex bulla *Sixti V.* hujus suspensionis absolutio à Pontifice ipsimet reservetur et revocentur quoad hoc facultates concessæ Religiosis, et etiam Episcopis in *Trid. sess.* 25. *c.* 6. in hac tamen parte dicunt prælati *Less. et Pal.* bullam non esse receptam ; idemque confirmant *Salm. tr.* 19. *c.* 4. *punct.* 4. *n.* 34. *in fin. cum Sa et Suar.*

110. — Quæritur, an incurrantur prædictæ pœnæ in collatione simoniaca primæ tonsuræ ? Affirmant hìc *Bus. et Covar. ap. Less. c.* 35. *n.* 133. quia *ex Trid. sess.* 21. *cap.* 1. *de Ref.* prohibetur accipi aliquid, etiam spontè oblatum, ab Episcopo et ejus ministris, adhuc pro collatione primæ tonsuræ, vel

(1) Est etiam ex sententia S. *Alphonsi* probabile, ut patet ex *Hom. Ap. tr.* 4. *n.* 2.

Ed. t.

pro litteris dimissoriis, seu testimonialibus et pro sigillo et aliis, et contrà facientes declarantur *in fine dict. c. 1. Trid.* incurrere pœnas de jure inflictas. Negant verò probabiliter *Salm. ibid. punct. 2. n. 14. cum Pal.* quia tonsura non est verus ordo juxta dicenda *l. 6. n. 734.* Et idem docet *Less. n. 133.* (licèt pro se citetur à *Bus.*) dicens, in nullo jure adesse pro his excommunicationem statutam, nec concilium voluisse novas pœnas injungere. Pariter dicit, durum videri incurrere censuram Episcopos, et ministros accipientes aliquid spontè oblatùm, licèt ipsi peccent. Imò id permittit *D. Th. 2. 2. qu. 100. a. 2. ad 4.* dicens : *Si verò* (aliqua) *exigantur quasi quædam stipendia per consuetudinem approbata, non est simonia si desit intentio emendi, vel vendendi... et præcipuè quando aliquis voluntariè solvit.* Attamen S. Doctor locutus est de simonia juris divini ; jure autem ecclesiastico hoc vetitum est in Tridentino *l. c.* ubi reprobantur quæcumque consuetudines etiam immemorabiles, utpote quæ potiùs abusus dici debuissent. Cæterùm *Croix l. 3. part. 1. nu. 167.* videtur non improbabiliter censere, ibi reprobari consuetudines tantùm quæ ante concilium fuerunt, tamquam fortè immoderatas, non autem quæ nunc sunt dandi aliquid moderatum, et quæ præsumi possunt ex justa causa introductæ, istæ enim benè valere possunt juxta dicta de *leg. lib. 1. n. 108. v. Sed quid.* Hinc ait *Mazzot. de sacr. Ord. cap. 1. §. 6. cum Nav. et Lop.* Episcopum non committere simoniam, si recipiat aliquid spontè oblatum post (non autem antè) collatum ordinem, hoc enim expressè permittitur in *can. Sicut, caus. 1. quæst. 2.* modò Episcopus id non petat ; ubi dicitur : *Si ille autem, qui ordinatus fuerit, si non ex placito, neque exactus, neque petitus, post acceptas cartas et pallium, aliquid cuilibet ex clero gratiæ tantummodo causâ dare voluerit, hoc accipi nullo modo prohibemus, quia ejus oblatio nullam culpæ maculam ingerit, quia non ex ambientis petitione processit.* Ita *Gregorius in Epist. 44.* Sic pariter videtur permitti etiam notariis, juxta consuetudines locorum approbatas, aliquid pro sua sustentatione exigere, si pro opera sua præstanda, quoad acta ordinationum conficienda, nullum salarium sit eis assignatum, ut ex eodem concilio deducitur.

111. — « Resp. 3. Ob simoniam *realem* in beneficio eccle-
» siastico incurritur I. Excommunicatio papalis. II. Irrita est

» electio, præsentatio, confirmatio, et institutio : unde talis » non facit fructus suos. Idque etiam, licèt à tertia persona » taliter provisus id ignoraverit, ut habetur ex *cap. Nobis* » *fuit, de simon.* nisi tamen contradixerit, » (*Prout sanci-tum est in c. 33. de sim. Hic tamen notandum cum Less. cap. 35. n. 145. et Elbel n. 652. quòd non obtsante tuâ contradictione, nec etiam posses beneficium acceptare, si scias pecuniam reverà datam fuisse à tertio pro collatione : nam textus te excusat solo casu, quo* contra prohibitionem tuam (*verba textûs*) aliquis, te penitùs ignorante, promisit et exsolvit. *Nota illud,* te penitùs ignorante ; *ergo si beneficium acceperis, sciens tibi per simoniam alterius conferri, nequis illud acceptare, et si illud acceptaveris,* nequis retinere.) « vel nisi à tertio data fuerit pecunia » per fraudem, ut redderetur inhabilis ; vel nisi bonâ » fide possederit beneficium per triennium. » (*Ut communi-ter docent Less. dict. cap. 35. n. 149. Laym. lib. 4. tract. 10. cap. ult. Con. l. 2. n. 20. Elbel num. 640. cum Suar Pal., etc. Nec obstat regula cancellariæ, ubi requiritur abso-lutè, ut beneficium obtineatur* sine ingressu simoniaco ; *nam intelligitur de eo, qui culpabiliter ingreditur, Elbel ib. cum Anacl. Hinc non tenetur beneficiatus restituere* (*nec etiam ante triennium*) *fructus bonâ fide consumptos, si di-tior non evaserit, ut S. Thom. 2. 2. q. 100. art. 6. ad 3. Salm. tr. 19. de simon. cap. 4. punct. 2. n. 18. ac Elbel n. 646. qui valdè probabiliter addit, neque esse restituen-dos fructus perceptos intuitu stolæ, et aliarum functionum parochialium, nempe exequiarum, concionum, administra-tionis sacramentorum, etc. Ratio, quia fructus isti non dantur ut reditus beneficii. sed ut stipendia officii ; ita ut juxta communem sententiam DD. de illis potest parochus liberè dispensare, etiam ad usus profanos, ut dicunt Lugo de just. d. 4. n. 13. Bon. d. 4. p. 2. n. 19. Bus. Vide lib. 5. n. 185. Sanch. Cons. lib. 2. cap. 2. d. 45. n. 4. qui eam vocat longè probabiliorem cum Nav. Pan. Host. Sot. Sylvest. Cov. et aliis pluribus, contra solum Innoc.*) « III. Efficitur » inhabilis ad idem beneficium, etiam per dispensationem » Episcopi obtinendum. Aliis tamen beneficiis jure ipso non » privatur, nec ad alia obtinenda fit inhabilis ante senten-» tiam judicis. *Suar. cap. 54. n. 7.* » (*Si verò quis bonâ fide*

beneficium adiit, licèt obtinuerit per simoniam tertii, probabiliter potest Episcopus cum eo dispensare ad idem beneficium, dummodò priùs illud beneficiatus renunciet. Ita S. Th. 2. 2. qu. 100, art. 6. ad 7. et Elbel n. 642. ex c. 59. de electionibus.)

« Resp. 4. Simonia confidentiæ completa, dato, et accepto beneficio, licèt accipiens promissionem vicissim non » impleverit, inducit I. Excommunicationem papalem utrique » parti contrahenti. II. Annullat resignationem, et collationem beneficii, in quo est commissa; et inhabilitat ad » idem postea obtinendum. III. Privat omnibus beneficiis, » et pensionibus antè obtentis, non tamen ante sententiam » latam. IV. Beneficia sic collata soli Pontifici reservantur. » *Less. cap. 35. n. 176. Suar. cap. 43. Laym. n. 76.*

112. — Hìc ante omnia notandum, quòd nomine beneficiorum et officiorum, ad quæ omnis electio simoniaca est ipso jure nulla, ut decernitur in *Extrav. 2. de sim.* non veniant vicariæ amovibiles ad nutum, nec pensiones, nec capellaniæ non collativæ, nec officia inquisitoris, legati, aut cujusque habentis jurisdictionem spiritualem ad tempus; quia hæc non sunt propriè officia ecclesiastica: et licèt illa vendere sit simonia de jure positivo, non tamen incurruntur pœnæ, ut communissimè dicunt *Salm. tr. 19. cap. 4. punct. 2. n. 16. cum Suar. Pal. Sanch. etc.* item *Viva Opus. de benef. q. ult. art. 3. num. 9. cum Fill. et Reg. contra Garciam.* Neque incurritur ulla pœna in venditione commendarum equitum, aut coadjutoriæ beneficii, ut ait *Croix lib. 3. p. 1. n. 114.* neque in venditione sacramentorum, aut jurisdictionis spiritualis, ut *Less. lib. 2. cap. 35. n. 23. et Salm. ibid. cap. 4. p. 1. n. 1. cum communi.*

Quæritur I. An autem sint invalidæ electiones simoniacæ generalatûs, abbatiæ, provincialatûs, prioratûs, rectoratûs, aliorumque officiorum spiritualium in religionibus? Negant *Bonac. quæst. 7. p. 2. et Viva loc. cit.* Sed veriùs affirmandum, ut docent *Cabas. Theor. Jur. lib. 5. cap. 8. n. 5. Sanch. Cons. l. 2. cap. 5. d. 104. n. 5. et 11. cum Sylvest. Cajet. Arm. et Lop.* item *Less. lib. 2. cap. 35. n. 157. et Elbel n. 622.* qui rectè addit *n. 638.* se non videre quâ conscientiâ excusari possint à labe simoniæ electores illi, qui eligunt aliquem in generalem, cum pacto, ut ipsi postea eligantur

in diffinitores, guardianos, etc. Ratio hujus sententiæ est, quia, licèt prædicta officia reverà beneficia non sint, expressè tamen comprehenduntur sub nomine officiorum in præfata *Extravag.* 2. ubi sic dicitur: *Per electiones verò, provisiones, etc. quas simoniâ contigerit labefieri, et quæ viribus omninò careant in ecclesiis, monasteriis, dignitatibus, prioratibus, officiis ecclesiasticis, et quibusvis beneficiis, cuique jus nullatenùs acquiratur.*

Quæritur II. An prædictæ pœnæ ob beneficia simoniacè accepta incurrantur ab ignorantibus?

Resp. Si ignorantia fuit omninò inculpabilis; certè negandum, ex *reg.* 23. *de R. J. in* 6. ubi dicitur · *Sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus.* Hìc tamen notandum cum *Elbel n.* 656. quòd, non obstante hac inculpabili ignorantiâ, provisio beneficii semper erit nulla, cùm inhabilitas ad idem beneficium non sit pœna, sed statuatur in jure ad præcludenda mala. Poterit tamen eo casu Episcopus dispensare, post tamen renuntiationem beneficii, ut suprà dictum est *n.* 111. Quid verò si simoniacus sciverit, se committere simoniam, sed ignorarit invincibiliter pœnas? Quoad censuras, certè non eas incurreret, ex sententia communi. *Vide l.* 7. *de cens. n.* 43. Quoad reliquas tamen pœnas, et probabiliùs et communiùs est, eas incurrere, ut ait *Elbel n.* 657. *cum Azor. Laym. etc.*, sed *n.* 658. probabilem putat sententiam negativam, quam tenet *Pichler;* eò quòd pœnæ à jure statutæ non incurrantur ab ignorantibus, ut dicunt *Sanch. Krimer, etc. apud Pichler*, qui eâ ratione dicit excusari ab impedimento criminis mulierem ignorantem esse coniugatum virum, quocum peccat.

Quæritur III. An beneficiarius simoniacus incurrat ipso facto privationem beneficiorum antè obtentorum, et inhabilitatem ad alia beneficia obtinenda? Quoad pœnam privationis, communissimè docent DD. cum *Busemb. ut suprà*, non privari beneficiarium beneficiis antea obtentis, nec fructibus eorum ante sententiam judicis condemnatoriam, quia nulla lex habetur hanc pœnam expressè ipso facto designans. Ita *Sanch. loc. cit. d.* 14. *n.* 16. *Laym. c.* 8. *n.* 75. *Bon. p.* 2. *diss.* 2. *Suar. c.* 58. *n.* 6. *et Salm. tr.* 19. *de simon. c.* 4. *punct.* 2. *n.* 19. *cum Fill. Pal. Rodriq. etc.* Excipitur 1. simonia commissa ab examinatoribus beneficiorum parochialium

in Synodo electis, qui si aliquid occasione examinis recipiant, privantur ipso facto beneficiis antea ritè obtentis, ante omnem sententiam, ut expressum habetur in *Trid. sess. 24. c. 18. de Reform.* Excipitur 2. simonia confidentialis ex *Motu S. Pii V. Cùm primum*, edito anno 1566. ubi acceptantes beneficium in confidentiam, privantur omnibus beneficiis, etiam justè priùs obtentis, et tenentur ante sententiam ea dimittere. Sed ad hanc pœnam incurrendam in his casibus requiritur sententia saltem criminis declaratoria, ut tenent *Suar. c. 44. n. 15. Sanch. d. 34. n. 13. Laym. c. ult. §. 8. Salm. ibid. c. 3. punct. 5. n. 75. cum Henr. etc.* Ratio, quia omnes pœnæ privantes juribus jam quæsitis non incurruntur ante sententiam saltem declaratoriam criminis, ut diximus *l. 1. n. 148.* et juxta probabilissimam sententiam, quam sequuntur *Sanch. de matr. l. 2. d. 55. n. 5. Less. l. 2. c. 29. d. 8. et c. 34. d. 34. Cajet. in Sum. v. Pœna, Sot. l. 1. q. 6. art. 6. et Salm. de leg. c. 2. punct. 3. §. 2. n. 60. cum Mol. Salas, Pal. Led. Granad.* (contra *Vasq. Bon. etc.* qui volunt non requiri ullam sententiam, si reus potest pœnam subire sine infamia); quia nimis rigidum est, ut reus pœnas ex seipso exsequatur, et bonis possessis se privet. At si examinatores illi vellent absolvi à labe simoniæ, nescio, quomodo absolvi possent, nisi beneficia dimittant, dum dicitur à Trident. *loc. cit. A qua* (id est, à simonia) *nequeunt absolvi, nisi dimissis beneficiis.*

Quoad autem inhabilitatem incurrendam ad alia beneficia obtinenda,

Prima sententia tenet incurri ante sententiam judicis condemnatoriam. Ita *Bonac. d. 1. q. 7. p. 2. diffic. 2. Laym. l. 4. tr. 10. c. 8. n. 74. Fill. tr. 45. c. 13. q. 9. n. 26.* item *Ugol. Henr. Met. Lop. et Rodr. apud Salm. de simon. tr. 19. c. 4. punct. 2. n. 20.* Ratio, quia ita expressè habetur in *Motu S. Pii V. Cùm primum*, ut suprà, ubi sic sancitum fuit: *Qui beneficium aut officium ecclesiasticum simoniacè adeptus fuerit, perpetuò sit inhabilis ad ea et quæcumque alia beneficia obtinenda.* Ad incurrendas autem pœnas inhabilitantes, nulla requiritur sententia, ut dictum est *l. 1. de leg. n. 149.*

Secunda verò *sententia* communior et probabilior, quam tenent *Sanch. Cons. l. 2. c. 3. d. 104. n. 14. Nav. de sim. Consil. 92. Cabass. theor. jur. l. 3. c. 8. n. 9. Suar. de rel. t.*

1. *lib. 4. c. 58. n. 11. Viva Opusc. de benef. q. ult. art. 3. n. 2. Elbel de simon. n. 627. cum Anacl. Pichler, Salm. ibid. n. 21. P. Nav. l. de rest. c. 2. n. 43.* et probabilem vocant *Less. et Pal. apud Salm. ibid.* negat incurri prædictam inhabilitatem ante sententiam judicis condemnatoriam. Ratio 1. quia bulla relata *S. Pii* reverà intelligenda est tantùm pro foro externo, cùm loquatur de convictis ; ubi enim sic dicitur : *Quicumque detestabile crimen simoniacæ pravitatis commisisse convictus fuerit etc.* Ratio 2. quia, esto bulla intelligatur de foro interno, tamen ipsa non fuit recepta. ut asserunt *Suar. P. Nav. Sanch. Salm. ll. cc.* saltem, ut ait *Viva*, bulla usu recepta est tantummodò in primo sensu fori externi. Nec huic obstat sententia, quam secuti sumus *l. 1. n. 97.* scil. quòd in dubio, an lex recepta sit, lex benè obliget : nam hìc non versamur in dubio, sed in opinione probabili, cùm valde probabile sit ex auctoritate DD. ut suprà, hanc legem non fuisse receptam. In dubio enim præsumptio stat pro lege, cùm delictum, in non recipiendo legem justam, non præsumatur. Quando autem probabile est, quòd obligatio legis numquam inceperit (vel quòd lex abolita sit) tunc cessat præsumptio pro lege, et possidet libertas. ut docent *Sanch. Laym. et Pal. cum Salm. de leg. c. 2. punt. 6. §. 6. n. 120.* Nemo tamen dubitat, quin inhabilitas ad idem beneficium simoniacè acceptum incurratur ipso facto ante omnem sententiam, cùm hoc statutum sit de jure antiquo in *Extrav. 2. de sim.* do cujus receptione non dubitatur. Notat autem *Sanch. l. c. n. 15. cum Nav. et aliis*, quòd, secutâ sententiâ judicis condemnatoriâ, simoniacus erit quidem in conscientia inhabilis ad quæcumque alia beneficia, cùm per sententiam evadat infamis, et consequenter irregularis.

Cùm autem mentionem fecerim de præfata *Extravaganti* 2., hìc annotare censui id, quod in fine illius sancitum inveni : ibi enim præcipitur *omnibus et singulis ecclesiasticis, et secularibus in virtute sanctæ obedientiæ, ut eos omnes, quos simoniam hujusmodi commisisse, vel procurasse, aut mediatores esse sciverint, Pontifici per se vel per alios revelare quantò citiùs non omittant, etiamsi complices fuerint... Quòd si non fecerint, absolvi non valeant, donec prædicta revelent, et complices detecti arctiùs punientur.* Sed prædicta Extravagans in hac parte non fuit usu recepta, nec ad id

obligatur ullus, nisi sit curialis Sedis apostolicæ, ut asserunt plures AA. graves apud *Cabass. Th. Jur. l.* 5. *c.* 8. *n.* 5. qui pro hoc citat *Nav. Cajet. Suar. etc.*

Quæritur IV. An electio Summi Pontificis simoniaca sit invalida? Negant *Suar. de simon. c.* 57. *ac Fill. etc. apud Viva Op. de benef. qu.* 10. *art.* 1. *n.* 8. et probant ex *cap. Licet* 6. *de elect.* ubi *Alex.* III. statuit, *ut ille absque ulla exceptione ab universali Ecclesia Romanus Pontifex habeatur, qui à duabus partibus Cardinalium concordantibus electus fuerit et receptus.* Ratio, quia si talis electio esset irrita, posset facilè Ecclesia esse sine capite; saltem esset aliquando incerta. Affirmant tamen veriùs *Cabass. Th. Jur. l.* 5. *c.* 5. *n.* 17. *Bon. q.* 7. *p.* 2. *et Viva l. c.* ex communiori sententia. Probatur clarè ex cap. *Si quis, dist.* 79. ubi *Nicolaus* II. sic sancivit: *Si quis pecuniâ vel gratiâ humanâ, sine concordiâ et canonicâ electione Cardinalium et sequentium religiosorum clericorum fuerit apostolicæ Sedi inthronizatus, non apostolicus, sed apostaticus habeatur.* Clariùs confirmatur ex *concil. Later.* sub *Julio* II. *sess.* 5. ubi dictum fuit: *Sacro approbante concilio statuitur, ut electio Romani Pontificis per simoniam facta, eo ipso nulla existat; et sic electo nulla in spiritualibus vel temporalibus tribuatur facultas.* Ex quibus verbis patet nec Pontificem sic simoniacè electum posse suam validare electionem. Nec obstat textus in *cap. Licet* suprà allatus, nec ratio adducta quòd Ecclesia remaneret sine capite; nam ut rectè dicunt *Less. l.* 2. *c.* 35. *n.* 146. *et Viva ibid.* cum sententia communi: ex vi *l. Barbarius*, posito communi errore cum titulo colorato, si occulta esset simonia, eo casu Ecclesia suppleret jurisdictionem; unde omnes actus hujusmodi Pontificis benè erunt validi, et ejus definitiones adhuc infallibilem habebunt auctoritatem, ut declaratur in citato *cap. Licet.* Secùs si simonia esset publica. Quòd autem bulla *Julii II.* ut suprà non sit recepta, ut ait *Suarez*, dicit *Viva* frivolum esse effugium.

ARTICULUS III.

An, et cui restituendum quod simoniacè acceptum?

113 *Nihil spirituale simoniacè acceptum restituendum, nisi beneficium, et ejus fructus.*

114 *Restituendum est pretium acceptum pro beneficio, ordinatione, etc.*

113 *Cui restituendum?*
116 *Cui restituendi fructus beneficii simoniacè accepti?*
117 *Qui possint dispensare in prædictis pœnis?* Usque ad n. 120.

113. — « Resp. 1. Nihil spirituale simoniacè acceptum, » præter beneficium (sub quo continetur pensio, secundùm » *Bon.* negante *Less.*) est restituendum. Ratio est, quia cæ- » tera vel restitui non possunt, ut sacramenta, vel non sunt » restituenda ante sententiam : cùm canones aliud non sta- » tuerint *ex Less. n.* 68. *Suar. Fill. etc.* » (*Idem tenent Salm. c. 4. n.* 23. 27. *et* 28. *cum Sanch. Soto, Pal.*) « *contra Az.* » *Laym. Bon. d.* 1. *q.* 7. *p.* 5. *diss.* 2. Dixi *præter benefi-* » *cium;* quia hoc retineri non potest, etiam ante judicis » sententiam : ut patet tum *ex cap. Si quis neque* 1. *q.* 1. » *tum ex* 4. *Extr. Cùm detestabile, de simonia.* » (*Idem dicen- dum pro pretio accepto pro collatione ordinum, et ingressu religionis ex c. De hoc, et c. Veniens, de sim. Vide Salm. c. 4. n.* 29.) « *Vide Bonac. loc. cit.* ubi addit, etiam fructus » perceptos esse restituendos, tum quia nullo justo titulo » possunt retineri, cùm adeptio beneficii simoniaca sit ipso » facto irrita : tum quia sic expressè habetur in *Extr. Cùm* » *detestabile, de simonia. Vide S. Th.* 2. 2. *qu.* 100. *art.* 6. » *Nav. lib.* 5. *cons.* 62. *Less. l.* 2. *c.* 35. *dub.* 31.

114. — « Resp. 2. Pretium acceptum pro beneficio, col- » latione ordinum, sacramentorum, et sacramentalium, si » notabiliter excedat id quod pro sustentione exigi poterat, » item pro admissione ad religionem, jure positivo restitu- » endum est. Hoc tamen posterius nonnisi post latam sen- » tentiam, si admissus in monasterium maneat; quia ple- » rumque ratione alimentorum retineri potest, modò in com- » munem usum convertatur. *Vide Bonac. loc. cit. Less. l.* 2. » *c.* 35. *d.* 30. » (*Cum Pal. Laym. Sanch. apud Salm. ib. n.* 31. *in fine, et Elbel n.* 635. *ut habetur in Extr. Sanch. de sim. ubi dicitur, quòd bona simoniacè accepta pro ingressu ad religionem, ad communem usum monasteriorum possint retineri et applicari.*)

« Resp. 3. Acceptum pro beneficio, aliave re spirituali, » non secutâ collatione, jure naturæ restituendum est ei, à » quo est acceptum : quia deest titulus retinendi, cùm non » præstetur id, pro quo est datum. Si verò res tradita sit.

» simoniâ utrimque completâ, probabilius est, restituen-
» dum esse Ecclesiæ, et non danti, quia Ecclesia utrumque
» punire intendit, ut *Less. Laym. loc. cit.* §. 9.

115. — Quæritur hìc 1. Qui rem spiritualem cum simonia jam tradidit, et pretium accepit, cuinam illud restituere debeat? Tres sunt sententiæ, omnes probabiles :

Prima tenet, ante sententiam pretium restituendum esse ei qui dedit; quia, cùm recipiens incapax fuerit ex jure positivo illud acquirendi, dominium remansit apud dominum, qui non aliâ ratione intendit illud à se abdicare, nisi quatenùs transferret in venditorem. Ita *Sanch. Cons. l.* 2. *c.* 3. *dub.* 114. *n.* 11. *Less. l.* 2. *c.* 35. *n.* 171. *cum Val. Sot. Bann. Arag. Rodr. etc. ap. Salm. c.* 4. *n.* 30.

Secunda tenet, esse restituendum Ecclesiæ, in qua est beneficium, *ex c. De hoc, et c. Audivimus, de sim.* Et hoc in pœnam irreverentiæ irrogatæ Ecclesiæ in venditione rerum suarum. Ita *S. Th.* 2. 2. *qu.* 100. *art.* 6. *ad* 3. *et* 5. *Salm. dict. nu.* 31. *S. Antonin. Laym. Suar. Caj. etc. cum Busemb. ùt suprà.*

Tertia dicit, ex consuetudine posse restitui etiam pauperibus, ut etiam admittit *S. Th.* 2. 2. *qu.* 32. *art.* 7. *et qu.* 62. *art.* 5. *ad.* 2. *cum Pal. Vict. Covar. etc.* et probabilem vocat *Laym. apud Salm. dict. n.* 31. quare recipiens pretium juxta has tententias, satis omnes probabiles (ut rectè dicunt *Salm. n.* 31.) poterit, prout voluerit, illud restituere vel danti; vel Ecclesiæ, vel pauperibus, et etiam sibi ipsi, si egens sit, ut *Salm. ibid. cum Sanch.* Pretium verò pro ingressu in religionem restituendum est ipsi danti, ut afferat ad monasterium, ad quod transfertur, et quod alere cum debet, ut ex *c. Veniens, de sim.* Si tamen remaneat, potest monasterium datum retinere, ut *Sanch. Pal. Suar. et Laym. apud Salm. loc. cit.*

116. — Quær. 2. Cui autem sint restituendi fructus beneficii per simoniam acquisiti? Restituendos esse Ecclesiæ docet *S. Th. q.* 100. *art.* 6. *ad* 4. modò commodum non recipiant ex hoc qui simoniam commiserunt. Sed probabile est posse restitui etiam pauperibus, vel successori in beneficio; vel etiam eos componere posse cum Pontifice pro dictis fructibus, ut *Salm. ib. n.* 42. *cum Nav. Sylv. et Sanch.*

117. — Videndum hìc ultimò, quisnam possit in prædictis

pœnis absolvere, aut dispensare? Certum est *ex cap. pen. de sim.* quòd excommunicationem, et suspensionem in ordine simoniacè suscepto solus Pontifex possit absolvere; nisi dictæ censuræ sint occultæ, quas potest tunc absolvere etiam Episcopus, *ex cap. Liceat 6. sess. 24. de Ref. Conc. Trid.* et etiam confessarii mendicantes, ut ex comm. ait *Elbel n. 645. cum Suar. Pal.* Dicunt autem *Less. lib. 2. c. 35. n. 34. et Salm. c. 4. n. 34. in fine*, quòd bulla in contrarium *S. Pii V.* in hoc non sit recepta (1).

Quoad verò suspensionem Ordinum ritè susceptorum, probabile est posse illam absolvere Episcopum, ut *Suar. 4. de sim. c. 61. n. 4. et Salm. n. 34.* Licèt putent probabilius oppositum cum *Pal. et Sylv.* casu, quo clericus scienter cum simonia ordinatus sit; et idem dicunt *ibid.* de suspensione ordinantis.

Quoad inhabilitatem denique obtinendi alia beneficia, præter illud simoniacè obtentum, potest Episcopus dispensare, ut *Sanch. l. 2. c. 3. d. 120. art. 31. et Sylv. Imola, Felin.* Excipitur, si fuerit simonia confidentialis, aut si simoniacus expectet sententiam, quia tunc est irregularis ex infamia juris. *Salm. d. n. 58. in fine, et Elb. n. 631. et 645, cum Less. Pal. Henr. etc.*

118. — Dubium magnum est, an Episcopus dispensare possit ad habendum ipsum beneficium simoniacè acceptum? Prænotanda sunt in hoc verba Pontificis *in c. pen. de elect. Si alicujus electionem propter simoniam, eo ignorante ac ratam non habente, commissam, contigerit reprobari; cum eo super prælatione, ad quam taliter electus fuerat, illâ vice non poterit Episcopus dispensare; quamvis circa eum, qui ignoranter suscepit simplex beneficium per simoniam post liberam resignationem, Episcopi dispensatio tolleretur.* Hinc ad dubium respondetur I. quòd, si beneficium fuerit simplex (etiam

(1) « Sed hic nequeo intelligere, addit *S. Alphonsus in Hom. Ap. tr. 4. n. 53* quomodo revocatio privilegiorum opus habeat acceptatione, cùm in tantum Regulares priùs poterant, quia Pontificibus sic placuit; ergo si eis ablata fuit ab iisdem jurisdictio, qua potestate possunt sibi talem jurisdictionem vindicare? sed quidquid sit de hoc, certum est per *Clementem VIII.* ablatam fuisse Regularibus extra Urbem et intra Italiam facultatem absolvendi sæculares à simonia reali et confidentiali. » *Confer etiam Hom. Ap. tr. 20. n. 17.*

Edit.

canonicatûs, vel dignitatis, cui non insit cura animarum, ut *Sanch et Nav. ap Salm. c. 4. n.* 35.) et fuerit acceptum per simoniam ignoranter (scilicet, quando simonia fuit commissa ab alio, beneficiario ignorante, ut communiter intelligunt *DD. apud Salm. d. n.* 35. *in fine*): tunc potest Episcopus dispensare etiam in illa vacatione, dummodò beneficiarius spontè renuntiet; ita *Sanch. l.* 2. *c.* 3. *dub.* 120. *n.* 22. *Pal. d.* 3. *p. ult. n.* 3. *et Salm. d. n.* 35. *cum Sylv. Nav. et* Glossa *in c. A nobis de sim. Vide dicta n.* 111. Respondetur II. quòd, si autem beneficium sit curatum, non potest Episcopus dispensare in illa vice; sed potest in alia vacatione cum ignorante. *Salm. n.* 37. *cum Panorm. Pal. Sanch. etc.* Respondetur III. quòd, si scienter simoniacè quis acceperit beneficium sive simplex, sive curatum, etiamsi spontè renuntiet, nequit Episcopus cum illo dispensare ad idem beneficium habendum, neque pro illa, neque pro alia vice, ut docent *S. Th. q.* 100. *art.* 6. *ad* 7. *et Salm. ibid n.* 38. *cum Sot. Pal et Sanch.* quamvis possit Episcopus dispensare ad alia beneficia obtinenda, nisi fuerit simonia confidentialis, ut mox suprà diximus *n.* 117. *in fine.*

119. — Quær. 3. An prædictas dispensationes possit impertiri etiam Episcopus, quocum commissa est simonia? Negant probabiliter *Panorm. etc.* Sed probabiliùs affirmant *Salm. ibid. n.* 39. *cum Nav. et Sanch. ex c. Si quis presbyterorum, de reb. eccl. non alien. et ex cap. penult. de sim.* ubi facultas Episcopis conceditur indistinctè.

120. — Quær. 4. An Pontifex conferens beneficium alicui quem scit inhabilem ad illud accipiendum ob simoniam, censeatur dispensare? Affirmant probabiliter *Pal. d.* 3. *p. ult. n.* 9. *Suar. l.* 4. *c. ult. n.* 14. *Sot. l.* 9. *q.* 3. *art.* 2. *et Salm. c.* 4. *n.* 40. *cum Torre.* Et idem dicunt *ibid. cum Sot. et Torre.* si Pontifex beneficium vendat alicui. *Vide Croix n.* 232. Notandum tamen quòd si Papa confirmat electionem, nesciens vitium simoniæ, etiamsi in bulla dicat se supplere omnes defectus, non valet confirmatio, quia illud intelligitur de aliis defectibus in electione, non de simonia, ut *Croix n.* 234.

TRACTATUS II.

DE SECUNDO PRÆCEPTO DECALOGI.

« Prohibet hoc præceptum omnem inordinatam usurpationem nominis Dei, qualis potissimùm fit blasphemando, temerè jurando, vovendo, et non servando, de quibus hìc agendum.

CAPUT I.

Quid et quotuplex blasphemia?

121 *Quid est blasphemia?*
122 *Quotupliciter blasphematur contra Deum?*
123 *Quando est denuntianda blasphemia hæreticalis?*
124 *et* 125 *Quæ dicteria sunt, vel non, blasphemiæ?*
126 *An explicandum, si quis directè intendat Deum inhonorare?*
127 *Ad quid teneatur consuetudinarius?*
128 *Quid, si quis proferat:* O mors Dei! O vulnera Christi! *irascens contra hominem?*
129 *An sit blasphemia maledicere creaturis et diebus?*
130 *An maledicere mortuis? An maledicere fidei?*
131 *An imprecari aliis, vel sibi dæmonem?*
132 *An differant specie blasphemiæ contra Deum, et Sanctos?*

121. — « Resp. blasphemia directè opposita laudi Dei, est verbum maledictionis, vel convicii seu contumeliæ in

» Deum, sive id fiat attribuendo ei falsa, sive negando » vera; sive tribuendo creaturis, quæ ipsi debentur; sive » etiam dicendo vera, sed quæ ad ejus dehonorationem seu » vilipensionem tendunt; ut fit per modum ei indignantis, » contemnentis, etc. Ita commun. *DD. S. Th.* 2. 2. *q.* 13. » *Bon. Disp.* 3. *q.* 8. *Sanch.* 3. *mor. c.* 82. *Laym. l.* 4. *t.* » 10. *c.* 6. *etc.*

Unde resolves :

122. — « 1. Blasphemat, qui contra Deum infrendens, ei » maledicit : item, qui ait se aliquid acturum eo invito : » item, qui eum negat : qui jurat seriò per deos falsos : » qui eum vocat tyrannum, injustum, nolle, aut non posse » nos juvare, non curare nostra : dæmonem esse fideliorem, » plus posse : non omnia benè esse ordinata, meliùs in crea- » tione quædam fieri potuisse, aut debuisse, etc. Quæ qui- » dem si quis credat ita esse et non tantùm in ira, aut de- » sperationc effutiat, tunc est blasphemia hæreticalis, id est » cum hæresi conjuncta : quod in confessione est addendum, » quia specie differt ab imprecativa. *Hurt.* 2. 2. *d.* 91. *sect.* » 12. §. 54. »

123. — Qui audit aliquem proferentem blasphemiam hæreticalem, tenetur eum denuntiare infra sex dies, ut ajunt *Viva de præc. quæst.* 6. *art.* 2. *n.* 11. *et Salm. tr.* 21. *c.* 3. *punct* 10. §. 2. *n.* 129. ex edicto inquisitionis, ut dicunt; sed videtur hoc spatium sex dierum esse juxta inquisitionem Hispaniarum, nam in edicto inquisitionis generalis assignatur mensis. *Vide dicenda lib.* 5. *numer.* 252. *v. Rogabis.* Secùs autem, si blasphemia non sit hæreticalis; nam licèt *ex decr. Julii III. Pii I. et conc Later.* obligatio sit denuntiandi (*vide apud Salm. loc. cit.*) attamen *Sanch in dec. l.* 2. *c.* 32. *n.* 47. *cum Medina et Lopez, ac Salm. loc. cit. cum Bonac. Villal. Trull. et aliis* dicunt in his blasphemiis præmittendam esse correptionem, quæ si proficiat, omittendam esse denuntiationem : imò *Mazotta, Tamb. Dec. l.* 2. *c.* 6. §. 4. *n.* 6. *et Viva dict. loc.* dicunt, quòd propter desuetudinem hæc decreta non videantur hactenùs obligare.

124. — Insuper notandum, quòd blasphemia sit dicere : *Velit, nolit Deus. Pereat Deus. A dispetto di Dio. Nego sacramenta.* Idem dicere *dæmonem sanctum, omnipotentem :* non verò si nominetur *potens*, *sapiens*, *etc.* secundùm suam naturam, quodò his verbis non intendatur ei aliquis honor tribui. Nec est blasphemia, quando verbum mutatum, aut dimidiatum pronuntiatur, v. gr. *Nego Di..... Santo Di..... Santo Diana :* probabiliter cum *Viva loc. cit. n.* 8. *Tamb. n.* 18. *et Croix n.* 252. *cum Gob. et Tann.*

Neque dicere contra homines : *Sangue di Dio, Corpo di Dio. Viva n.* 9. *ex communi cum Laym. et Tamb. n.* 25. nisi indignatio sit directa contra Deum. Et sic tenendum cum *Busemb. et aliis infrà n.* 128. quidquid dicat *Croix lib. 3. part. 1. n.* 248., nempe, quòd hæc verba per se semper præ se ferant vilipensionem Dei.

Neque est blasphemia dicere : *Per vitam Dei*, vel *Sanctorum.* Communiter *Viva ibid. et Tamb. n.* 23. *cum Sanch. contra Decian.*

Neque dicere : *Renego Deum, si te non percussero.* Ita *Tamb. n.* 22. *cum Salas*, et videtur probabile contra *Sanch. et Pal.*, quia tunc hæc verba proferens non habet animum negandi Deum, casu quo non percusserit ; sed quia certè vult percutere, ideò dicit Deum non credere, si non percusserit ; volens tandem sic dicere : sicut certum est, quòd Deum non negabo, ita certum habeo, quòd te percutiam.

Neque dicere : *Hoc est verum, sicut Deus. Tamb. n.* 16. *cum Azor. Bon. Med.* (*contra Suar. et Sot.*). Et hanc sententiam communem asserit esse *Mazzot. cum Bon. et aliis*, quia tunc communiter non æquiparatur veritas creata cum increata, sed solùm indicatur similitudo quædam mixta cum aliqua hyperbole.

Neque dicere : *Sic erat à fato destinatum. Tamb. ibid. cum Sanch.* neque afferre verba Scripturæ ad dicendam facetiam ; quodò quis iis non utatur ad turpia, et non fiat tam sæpè, ut contemptum sapiat. *Tamb. cum Vill. ibid. et Gob. apud Croix n.* 251. neque jurare per membra honesta Christi. *Tamb. n.* 23. *cum Sanch.* Secùs, si juretur irrisoriè, vel per membra inhonesta. Ideò vera blasphemia est dicere : *Potta di Christo ; Potta di S. Paolo ;* si intelligatur per ly *potta*, natura mulieris, quam tale verbum significat, sed talis signifi-

catio communiter neque intenditur, neque scitur; ideò communiter loquendo prædicta blasphemia à mortali excusatur: tantò magis, quia verbum *potta* est æquivocum, dum italicè denotat (etiam de se) non aliud, quàm interjectionem furoris, ut observavi in vocabulario Etruscæ linguæ recenter edito, et hoc probabile censet *Mazzot. de blasph.* §. 2. *dub.* 2.

Sic quoque excusari possunt à mortali rustici, qui blasphemant Deum, vel Sanctos, addendo: *Fuori di Dio*, aut *se l'ho fatto io*. Licèt enim de se videatur esse vera blasphemia, quia talis conditio non tollit injuriam, quæ primis verbis Deo, vel Sanctis irrogatur, cùm benè doceant *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 23. *n.* 3. *Sporer de* 1. *præc. c.* 10. *n.* 22. *Pal. tract.* 17. *disp.* 2. *p.* 3. §. 1. *n.* 3, *cum Suar. et Valent.* item *Elbel n.* 180. *et Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 250. *cum Tamb. et Dic.* ad peccatum blasphemiæ non requiri affectum inhonorandi Deum, sed sufficere solam prolationem vergentem ad divini honoris diminutionem, quidquid dicat *Gob.* apud *Croix*, putans non esse blasphemiam, si quis ex gravi causa proferat tantùm fictè verba blasphema; hinc dicunt *Sanch. n.* 41. *et Sporer loc. cit. cum Tamb.* quòd omnis blasphemia etiam joco prolata sit mortale, nisi jocus tollat omnimodam rationem irreverentiæ in Deum (quod dicunt rarò evenire) prout ait *Sanch.* si quis causâ joci vel irrisionis juraret per falsos deos; attamen auctor neotericus libelli, cui titulus (*Instruz. per li confess. di terre, e villaggi c.* 4. 141.) *et P. Sarnell.* auctor libri (*Opera contra la bestemmia part.*1. *p.* 52.) item *P. Mazzott. de blasph. loc. cit. cum Dian. et aliis* probabiliter inquiunt, saltem ob ignorantiam, facilè posse excusari à mortali rusticum, qui non aliter intendit Sanctum blasphemare, quàm addito *se l'ho fatto io*, intendens sic non blasphemare. Præterquam quòd, etiam de se loquendo, probabile sit tale dicterium non esse veram blasphemiam; verus enim sensus cujusvis propositionis formatur ex ultimis ejus verbis, et ideò rectè dici potest, quòd præfata propositio, *Managgia Santo N. se l'ho fatto io*, simul et completè sumpta, non irroget Sancto veram injuriam, cùm adsit illa conditio, *se l'ho fatto io*. Aliud autem est verba blasphema exterius proferre, et interiùs nolle blasphemare, ut suprà dictum est, aliud prædictam propositionem proferre, in qua per illam conditionem expressè ostendit proferens, se nolle Sancto ul-

lam injuriam afferre. Secùs verò dicendum, si is talia verba addat, non ad tollendam malitiam blasphemiæ, sed pœnitentiâ ductus, vel ad reparandam blasphemiam jam prolatam.

125. — « 2. Revocantur etiam ad blasphemiam alia signa » contra Deum, licèt verba non adsint; ut spuere in cœlum, » infrendere dentibus, etc. imò etiam solâ mente blasphemia » interior committi potest, sicut etiam laus mentalis Dei.

« 3. Blasphemat item, qui in Sanctos, vel sacra contumelio- » sus est, intellige, ut Sancti sunt, sive cum habitudine » saltem virtuali ad Deum, ita ut moraliter hujus etiam » honor censeatur tangi, quia alioqui tantùm erit contra » deliam, si nimirum contra illos, ut homines quidam in » terris fuêrunt. dicatur; quod veniale est, si joco fiat, v. gr. » si sanctos Crispinum, et Crispinianum voces *sutores*, Jo- » annem et Paulum *eunuchos*: grave verò erit. si contem- » ptim, vel ex odio, aut indignatione contra Sanctos hæc » dicas. Licèt verò blasphemiæ in Deum non admittant ma- » teriæ parvitatem, multi tamen admittunt in iis, quæ fiunt » contra Sanctos. *Esc. t. 1. Extr.*

« 4. Blasphemat item, qui iratus, etsi non contra Deum, » sed contra alios, aut alia, eadem tamen seriò profert, quæ » ex sua significatione, aut modo loquendi, ac circumstantiis » important imminutionem divini honoris, aut imperii: licèt » enim eam non intendat formaliter, intendit tamen indi- » rectè, et virtualiter: quamvis id ex subreptione sæpe sit » veniale tantùm, si tantùm materialiter fiat.

126. — « 5. In confessione exprimendum est, si quis (quod » tamen rarò contingit) directè, et formaliter Deum inho- » norare intenderit, aut ei formaliter iratus fuerit. *Laym.* » *l. c.* » (*cum communi apud Salm. tr.* 21. *c.* 3. *punct.* 10. §. 1. *n.* 125. *cum Less. l.* 2. *c.* 45. *n.* 33. *secùs, si tantùm ex ira blasphemet.*)

« 6. Blasphemat item, qui injuriosè usurpat membrum » Christi: v. gr. perdat te Dei sanguis, vulnera, mors Dei, » caput, passio, sacramenta, chrisma, et similia sacra: cùm » ea non ad perdendum, sed ad salvandos nos data sint, et » communiter in his apprehendant homines magnam Dei, » earumque rerum vilipensionem continêre. *Laym. ibid.* » *num.* 12.

127. — « 7. Qui talium verborum consuetudinem habet, » tenetur sub peccato mortali seriò conari eam tollere. Quod » si facit, et tamen labitur, potest excusari aliquando, cò » quòd juramenta ita impetu naturali effusa non sint volun- » taria, nec in se, nec in causa, utpotè retractata proposito » efficaci. *Laym. l. 1. t. 2. c. 3. n. 6. Vide Escob. t. 1. c. 3.* » *n.* 36. Si non conetur, idque confessarius notet, neget » ei cum discretione absolutionem. *Layman. loc. cit.* »

Hic advertendum, quòd aliqui hujusmodi blasphemantes dicant se non animadvertisse ad malitiam blasphemiæ; ajuntque quidam DD. quòd isti aliquando ob impetum iræ, vel habitûs contracti possint sine advertentia blasphemare. Sed puto cum auctore citato (*Instruz. etc.*) semper adesse in blasphemando aliquam advertentiam, saltem confusam, de malitia illius prolationis; ira enim, aut habitus ordinariè non ita intellectum obtenebrat, ut penitus ad malitiam blasphemiæ non advertatur, licèt ipsa reflexè non cognoscatur.

« 8. Interim plurimi excusantur ob inadvertentiam in su- » bita commotione, tametsi non satis excusare videatur, quod » quidam ajunt, iis verbis aliud se non intendere, quàm » usurpare tamquam interjectiones significativas iræ suæ: » tum quia æquè se possunt assuefacere ad verba alia iræ, » et seriæ voluntatis significativa: tum quia, tametsi id non » possent, nihilominùs non videtur licere usurpare ea, » quæ ex communi apprehensione aliorum sunt inhonora- » tiva Dei.

128. — « 9. Quòd si verò quis in ira contra hominem, » non indignando Deo, sed homini tantùm, unde nominet » mortem Dei, septem sacramenta, v. gr. o Dei mors, vul- » nera, etc. sine scandalo, et sine iis circumstantiis, quibus » contemptus importatur, non sunt blasphemiæ, sed vana » usurpatio nominis divini, hoc præcepto prohibita, et pec- » catum inter venialia grave, *ut Cajet. et Armilla, v. Blas-* » *phemia; et Sanch.*) » (*Vide d. n.* 124.) « Quamquam propter » periculum incidendi in blasphemias, et quia rarò abest » scandalum ac nihilominùs apud audientes Deus ejusque » sacra censentur inhonorari, rarò excusantur, et meritò » absterrentur homines à similibus dictis, ut notat *Laym.* » *loc. cit.* »

129. — Quæritur hìc, utrùm sit blasphemia maledicere creaturis? Distinguitur, si maledicitur creaturis cum relatione ad Deum, sicut esset maledicere pluviæ, ventis, ut à Deo imperatis, vel addito verbo *Dei*, v. g. *Managgia il fuoco di Dio* (*Vide Tamb. et Mazzott.*), certè blasphemia est. Idem dicendum, si maledicatur creaturæ, quæ de se specialem relationem ad Deum habet, uti est animæ nostræ, fidei catholicæ, cœlo, et similibus; *vide mox infrà*. Secùs autem, si indignatio fertur in creaturas sine relatione ad Deum. Ita comm. *Cont. Tourn. de præc. Dec. cap.* 2. *remissivè ad tract. de relig. part.* 3. *Viva d. q.* 6. *art.* 2. *n.* 7. *cum Bonac. et Less. ex D. Th.* 2. 2. *q.* 76. *art.* 2. qui docet: *Maledicere rebus irrationabilibus in quantùm sunt creaturæ Dei, est peccatum blasphemiæ; maledicere autem eis secundùm se consideratis, est otiosum, et vanum.* Hinc ex *Viva et aliis* non est grave maledicere simpliciter horæ, diei, anno, nisi addatur verbum *sancto*; vel nisi de se dies præ se ferat quid speciale sanctitatis, ut dies Paschatis, Epiphaniæ, Nativitatis J. C., Pentecostes, ut dicunt *Salm. tr.* 21. *c.* 3. *punct.* 10. §. 1. *n.* 121. *Elbel de* 2. *præc. cum Sanch. Laym. Spor.* et expressiùs auctor *l. c.* (*Instruz. per li conf. di terre etc.*) Ratio, quia prolatio, ubi aliquid speciale relucet, aut explicatur sanctitatis, semper, saltem indirectè, ad Deum refertur, qui omnis sanctitatis est auctor.

Sed hìc quæritur, an sit vera blasphemia maledicere toti mundo, vulgò: *Managgia tutto il mondo?* Hunc casum, quantumcumque morales AA. revolverim, disceptatum non inveni; tantùm illum vix indicatum reperi apud duos auctores. Auctor citatus (*Instruz. etc.*) *De* 2. *præc. Dec.* nimis obiter asserit hanc maledictionem non esse per se gravem blasphemiam. Sed oppositum veriùs omninò censeo, et ducor argumento illius communis sententiæ, quam universè doctores tradunt; et dicunt, quòd jurare per creaturas excellentiores, in quibus specialiter relucet bonitas, sapientia, aut potentia divina, nempe per cœlum, per terram, et etiam per animam (ut probabiliùs recte censent *Salm. de Juram. tr.* 17. *c.* 2. *punct.* 3. *n.* 28. *cum Suar. Sanch. et Far.*) et similia, sit verum juramentum. Ita in tractatu de juramento *Busemb. n.* 138. *Laym. c.* 1. *n.* 5. *Sporer c.* 1. *n.* 7. *Pal. d.* 1. *part.* 1. *n.* 5. *Salm. ib d. punct.* 1. *n.* 12. *Bonac.*

q. 1. p. 1. n. 4. Fel. Potest. c. 2. n. 1554. Et hoc clarè probatur ex *Deut. c. 4. ℣.* 26. *et c.* 30. *℣.* 19. ubi Moyses juravit dicens : *Testes invoco cœlum et terram.* Et ex *Matt. c. 5. ℣.* 34. *Nolite jurare omnino per cœlum.... et per terram.* Ubi *S. August. l. 1. de serm. Dom. c.* 17. ait : *Cùm juras per cœlum, aut terram, non te arbitreris non debère Domino jusjurandum tuum.* Sicut igitur, dico, jurare per prædictas creaturas, est verum juramentum, quia, cùm in ipsis specialiter resplendeat Dei potentia, indirectè per eas Deus in testem invocatur, ita ob eamdem rationem maledicere eisdem creaturis est vera blasphemia, quia in ipsis indirectè Deus contemnitur. Et hoc sentit quidem *Felix à Panormo de 2. præc. c. 1. n.* 1540. ubi dicit, convicium in creaturas non esse blasphemiam, nisi specialiter in eis divina bonitas reluceat, ut in cœlo, terra, et anima. Benè tamen excusaretur à peccato blasphemiæ, qui malediceret mundo, intelligens mundum illum, qui Deo et Sanctis adversatur, juxta illud *Joan. c.* 15. *℣.* 18. *Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit.* Sed ordinariè loquendo, censeo, rusticos, qui mundo maledicunt, ut plurimùm graviter peccare, dum ipsi de tali maledictione cum magno horrore se accusant.

Maledicere autem diabolo rectè putat *Tamb. Dec. l. 2. c. 6. §. 4. n.* 11. rarò esse peccatum mortale, quia semper solet illi maledici ut auctori malorum, vel ut Dei inimico : quo pacto, abstrahendo ab impatientiæ actu, ne veniale quidem esse dicit *Tamb. ibid.* et probabiliter consentiunt *Mazzot. de 2. præc. q. 3. c. 2. §. 1. et Elbel n.* 21.

Notant autem *Viva n.* 10. *et Tamb. n.* 18. *cum Bon. Lezar. et Pal.* quòd in dubio, an aliqua sit, vel ne, blasphemia, minimè ut blasphemia sit sumenda.

130. — Quæritur etiam hìc, utrùm *maledictio mortuorum* quæ vulgò dicitur, *Bestemmia de' morti*, sit vera blasphemia? Casus apud doctores morales non invenitur ; tantùm de eo fit mentio apud auctorem libelli enuntiati (*Instruz. per li conf. di terre, etc.*); qui libellus dignus habitus est magnâ laude, et approbatione illustrissimi, et doctissimi Episcopi *D. Julii Torni*, nimiâ eruditione et famâ præclari. Et insuper in libro etiam citato : *Opera contra L' abuso della bestemmia*, reviso ab illustrissimo et perdocto *D. Castrensi S.a.a* Oriæ Epi.copo, tunc temporis in academia Neapolitana

publico et egregio theologiæ professore. In utroque libello dicitur, prædictam nequaquam esse blasphemiam, sed levem dumtaxat maledictionem. Idemque postea inveni tenêre *Mazzolt.*

Et ita omninò tenendum censeo, quidquid aliqui dicant, ut ostendi in quadam dissertatiuncula ad formam epistolæ, quam olim hac super re typis demandavi, hìcque subjicio. Tota ratio in summa est, quia hujusmodi maledictio nequaquam continet, neque in se ex objecto, neque per relationem ad mentem proferentium, injuriam aliquam contra animas purgatorii, ut contrarii contendunt. Non ex objecto, quia vox hæc *mortui* aliud in se non significat propriè, quàm *cadavera* (prædicatum enim tò *mortui* ad corpora propriè non ad animas pertinet); ad summum significat *homines vitâ functos*, qui possunt esse salvi, et faciliùs damnati, juxta communiorem opinionem, quæ vult majorem partem adhuc fidelium damnari; non autem animas purgantes, nisi fortè in aliqua circumstantia sermonis, ubi expressa (et sic respondetur adversariis) de sacris rebus mentio fiat: putà, quando dicitur: *Missa, dies, aut congregatio mortuorum:* cæterùm in aliis locutionibus ordinariè talis vox nec in se, nec per communem acceptionem significat *animas purgatorii*, utì quando dicitur: *Ille timet à mortuis: Mortuis minimè prodest ornatum sepulcrum*, et similia. Et hoc in dubium non videtur posse revocari.

Instant, quòd maledicentes mortuis saltem maledicant reipsà eorum animabus, quæ separatæ à corporibus reperiuntur. Sed respondeo, quòd tunc maledicere animæ alicujus sit futurum mortale, quando in prolatione maledictionis exprimitur verbum *animæ*, connotando excellentiam divinæ potentiæ, quæ in anima relucet, prout dixi *n. antec.* 129. *v. Sed hæc.* Non verò quando maledicitur homini, non factâ mentione animæ: sicut jurare per animam alicujus esset verum juramentum, non autem jurare per aliquem hominem, nempe per Franciscum, per Petrum. Unde sicut maledicere homini vivo non judicatur grave peccatum, ita nec defuncto. Tantò magis, quòd (ut mox dixi) maledictio mortuorum propiùs referatur ad corpora, quæ sola moriuntur, quàm ad animas, quæ sunt immortales. Et certum est, quòd tales mortuis maledicentes communiter nullo modo intendant eorum anima-

bus maledicere : præscindunt reverà à consideratione animarum, et corporum. Imò, ordinariè loquendo, nequaquam intendunt maledicere mortuis, sed exprobrare vivis, ad quos maledictionem illam instar injuriæ dirigunt. Ideò rectè auctor citatus libelli (*Instruz. per li conf. ut sup.*) prædictam maledictionem vocat magis propriè *imprecationem*. Et hoc ex praxi patet confessariorum, qui, si interrogent pœnitentes, an intenderint maledicere animabus sanctis, vel saltem animabus mortuorum, cum horrore respondent : *Absit, avertat Deus.*

Confirmat nostram assertionem regula generalis, quam assignat *Laym. lib. 4. tr. 10. c. 6. n. 12.* ubi sic docet : *Si pœnitens neget, affectum indignationis suæ erga Deum directè se extendisse, sed solùm adversus hominem, cui iratus fuerat ; tunc confessarius attendat ad verba : Si enim secundùm se divini honoris diminutionem nullam exprimunt, non censenda est blasphemia, atque mortale peccatum.*

Ad hoc accedit alia regula generalis, quod ad certò damnandum aliquid de gravi peccato, de ejus gravi malitia constare debeat. Imò signanter quoad blasphemias docent *Pal. Bon. Lezar. cum Tamb. lib. 2. cap. 6. §. 4. n. 19. et Viva qu. 6. art. 2. n. 10.* quòd in dubio, an aliqua sit, vel ne, blasphemia, minimè ut blasphemia sumenda sit. Quomodo igitur damnari potest maledictio mortuorum ut peccatum mortale, quando in se, ut diximus, nullam continet injuriam in Deum, vel Sanctos ; neque ad ipsos mortuos refertur à proferentibus, qui eam proferendo, nec, quid dicant, intelligunt ?

Super hoc puncto pro mea securitate consului venerabiles, et celeberrimas congregationes sacerdotum missionariorum Neapolis, tum regularium, tum secularium, et uno ore mihi respondèrunt, talem maledictionem nequaquam accipiendam esse ut blasphemiam, nec ut peccatum grave. Et responsiones illorum in præfata mea epistola extensas inserui.

Ex quibus omnibus operæ prætium puto, ut confessarii, et prædicatores sedulò curent instruere populos rudes super hoc puncto, putantes id esse mortale, ne tot animæ ex ignorantia ob erroneam conscientiam peccati mortalis miserè pereant. Nec officit dicere, quòd ex hac notitia frequentior erit abusus hujus maledictionis : nam respondetur, meliùs

esse permitti innumera venialia, quàm unum mortale. Et utinam, dico, tales ignorantes propter horrorem peccati gravis abstinuissent à dicta maledictione! Malum est, quòd adhuc cum tali conscientia peccati gravis non desistant à vitio, et è converso ob eam ignorantiam damnentur. Sed vide in fine hujus capitis responsum, quod nuper edidimus circa hanc mortuorum maledictionem, adversùs quamdam epistolam ab anonymo nobis oppositam.

Pariter hìc adnotamus non esse in se blasphemiam, si quis maledicit *fidei* alicujus, modò non exprimat, nec intendat fidem sanctam, sive Christi. Ratio, quia nomine *fidei* non significatur de se fides Christi : intelligi enim potest etiam fides humana. Et reverà fidei maledicentes numquam intendunt blasphemare fidem sanctam. Et ita *Mazz. l. c.*

Utrùm autem sit mortale hominibus maledicere, sive malum imprecari? *Vide dicta l.* 2. *n.* 85.

151. — « 10. In ira imprecari aliis dæmonem, grandinem, » fulgura, etc. etsi multi confundant eum blasphemis, non » tamen est blasphemia, sed dira imprecatio, quæ plerumque » (saltem quando dicitur in illos, qui amantur ab irato) ob » subitam commotionem, et inadvertentiam, ac defectum se- » riæ voluntatis, non est nisi venialis : quia, cùm se homines » reflectunt, ajunt longè aliter se sentire, ac sensisse, ita ut » videantur interjectiones tantùm quædam esse ad significan- » dam iram; tametsi christianos parùm deceat tam absurdis » interjectionibus uti. *Bon. l. c. ex Nav. Tol. Reg. etc. Bald.* » *dist.* 25. *n.* 10. ubi etiam censet veniale tantùm esse sibi- » metipsi ex ira dæmonem imprecari, eò quòd non lædat gra- » viter charitatem. » (*Sic etiam veniale tantum est imprecari alicui sine animo, quòd arripiatur à dæmone. Ita Es ob. ap. Tamb. lib.* 2. *c.* 6. §. 4. *n.* 12.) « Verùm *Molin. et* » non audent id excusare à mortali propter fœditatem, horro- » rem, et perversitatem. Grave autem est, si subditi superio- » ribus, filii parentibus (licèt materialiter tantùm) sic male- » dicant, præsertim in faciem : quia est grave contra debitam » reverentiam. *Bald. loc. cit. Vide suprà lib.* 2. *cap.* 3. *dub.* 6.

« 11. In ira usurpare dæmonem sine imprecatione, non est » per se peccatum : assidua tamen ejus nominatio non decet » christianum : et ratione scandali potest esse gravis. *Laym.* » *l. c.*

« 12. In confessione exprimenda est qualitas blasphemiæ, » videlicet utrùm contra Deum, an Sanctos fuerit: illas enim » specie differre est probabile secundùm *Suar. Sanch. Reg.* » *Azor. Laym. Dian. r.* 50. *Lug. d.* 15. *n.* 2. contrarium » tamen tenet *Trull. lib.* 1. *n.* 11. *d.* 2. *n.* 5. *cum Dian.* » *p.* 1. *de circumst. r.* 30. »

132. — An blasphemia contra Deum differat specie à blasphemia contra Sanctos? Affirmat probabiliter *Bus. cum aliis;* sed etiam probabiliter negant *Bon. Tom.* 2. *disp.* 3. *q.* 8. *p.* 4. *n.* 1. *Sanch. Dec. lib.* 2. *cap.* 32. *n.* 38. *Laym. lib.* 4. *tr.* 10. *cap.* 6. *n.* 10. *Viva d. qu.* 6. *art.* 2. *n.* 6. *et Salm. tr.* 21. *c.* 3. *punct.* 10. §. 1. *n.* 124. *cum Cajet. Bann. Fill. etc.* Et probabile putat *Viva dict. q.* 6. *art.* 2. *n.* 6. quia communiter injuria contra Sanctos mediatè ad ipsum Deum refertur. Tenent tamen *Salm. ibid. n.* 125. *cum Bon.* quòd ob aliam rationem debet exprimi in confessione, an blasphemia fuerit contra Deum, vel contra Sanctos, quia dicunt prædictas blasphemias, ultra propriam malitiam, continêre aliam speciem distinctam contra latriam, vel duliam. At *Viva dict. n.* 6. *in fin. Tamb. in Meth. Conf. lib.* 2. *cap.* 3. §. 1. *Holzm. t.* 1. *p.* 284. *n.* 405. *et Elbel de* 2. *præc. n.* 9. *cum Azor. etc.* etiam probabiliter hoc negant, dicendo, quòd tantùm peccatur contra duliam, quando blasphemia profertur in Sanctos ob propriam eorum excellentiam, absque relatione ad Deum, ita ut in ipsos terminetur, et sistat. Sed cùm ii, qui blasphemant Sanctos, veriùs (communiter loquendo) eos injuriâ afficere intendunt, non ob præcisam propriamque ipsorum excellentiam, sed quatenùs ad Deum mediatè referuntur; ideò juxta primam probabilem *Salmanticensium* sententiam non contra duliam, sed tantùm contra latriam peccant, et propterea non tenentur explicare, an Deum, vel Sanctos blasphemaverint.

EPISTOLA RESPONSIVA

Adversùs epistolam apologeticam scriptam in propugnationem dissertationis, quæ super abusu mortuis maledicendi prodiit.

PRÆ *omnibus indicandum esse duxi, quòd cùm adversùs ea, quæ super hoc puncto scripseram* (1) *quædam dissertatio, cui breviùs respondi, priùs prodiisset, pollicitus fui, cùm semel atque iterùm iis quæ mihi opponebantur satisfecerim, non amplius circa hoc verbum me fore facturum, tùm ne in infinitum daretur progressus, tum ne eadem, quæ jam à me scripta erant, repeterem : sed dixi quòd dumtaxat respondere volebam* (*prout feci*) *ad duas* S. Thomæ *doctrinas, quas mihi de novo objiciebat. Et unà simul significavi in animo mihi statutum esse deinceps nihil amplius super hac controversia scripturum* (*quia mihi satis in propatulo res collocata esse videbatur*) *nisi cùm ab Adversario meo de veritate prorsùs fuissem persuasus; tunc enim nihil mihi difficultatis esset à sententia desciscere, et id omnibus per publicam scripturam significare non erubescerem, prout animus meus ab hoc faciendo non abhorruit in aliquibus aliis meis opinionibus; quas ubi eas rationi non consentaneas cognovi, libenter revocavi.*

Nihilominus post responsionem à me datam vulgata est altera epistola apologetica in propugnationem præfatæ dissertationis, in qua contendebat auctor probare mortuis maledicere per se esse mortale : cui epistolæ, non obstante consilio, quod de non amplius respondendo ceperam, aliâ epistolâ nunc respondere sum coactus. Et hanc dumtaxat hic subjungo, in qua summatim continentur tum responsio, quam ad dissertationem dederam, tum responsio ad dissertationis propugnationem.

(1) Confer suprà n. 130.

Edit.

Reverendiss. Abbati D. Bartholomæo de Marco Basiliano.

Reverendiss. Pater et Domine colendiss.

Cum dissertatio quædam super mortuorum maledictione, ac cùm adversùs eam brevis responsio mea prodiissent, novissimè typis edita est altera epistola apologetica pluribus scripta in præfatæ dissertationis propugnationem. Ubi ad manus meas illa epistola pervenit, et accuratè illa à me lecta, diu animi pependi rescriberem nec ne. Ex una enim parte consilium de non amplius respondendo susceptum sartum tectum habere voluissem, ne in infinitum progrederer. Ex alia parte expediens videretur nunc denuò respondere, sicut amici mei ad id faciendum me adigunt; tum quia in priori responsione error quidam, à quo me retractare intendo, fortuitò excidit, licèt ille ad rem nostram nihil referat, sicut ex hac altera responsione animadvertes; tum quia in laudata epistola apologetica adversarius alias novas exponit animadversiones, quibus ut ambiguitates aliquæ de medio tollantur, altera responsione satisfacere opus esse duxi. Quapropter ad te hanc alteram responsionem afferendam curavi, et abs te duo hæc peto: Primum, ut omni quâ potes animi attentione eam perlegas, detrahendo, addendo, corrigendo quidquid tibi visum fuerit: Secundum, ut mihi consilium tuum candidè aperias, utrùm expedire tibi videbitur, ut hanc typis excudendam curem, dum ex una parte mihi contendere displicet cum viro et aliis ejus sociis ordinis, quem ego maximi facio, atque mirum in modum veneror (tametsi mihi compertum est non deësse aliquot inter illius ordinis, fortè eis minimè indoctiores, qui meæ adhærent sententiæ). Ex altera parte à fidelium cordibus hanc deducere opinionem, nimirum quòd præfata maledictio sit mortale, cùm tale non sit, ad gloriam Dei, qui sibi animarum salutem gloriæ habet, non parum conferre censeo.

Pareas mihi, quæso, si non pauca quæ in priori responsione jam notata erant, hìc repetita observas. Hoc non aliter faciendum esse censui, nisi ut lectoris ante oculos omnia si-

mul exponantur, dum legit illas animadversiones, quas mihi adversarius de novo objicit. In dissertatione probare aggressus est maledictionem in mortuos esse peccatum lethale, et veram blasphemiam duabus ex rationibus : 1. quia corpora fidelium defunctorum sunt sacra; 2. quia præfata maledictio præscindere non potest, quin ad animas referatur. In responsione ad dissertationem data, dixi, quòd jam illis objectionibus bis responderam; propterea ne eadem semper canerem, volui ad omnia quæ apponebantur respondere. Nihilominus duabus *S. Thomæ* auctoritatibus, quæ de novo afferebantur, dixi me facere non posse quin responderem. Primus textus desumptus est ex 3. *p. q.* 8. *art.* 2. ubi S. Doctor dicit Christum in fidelium corpora influere jus resurgendi propter Spiritus sancti inhabitationem. Et hoc idem jus auctor dissertationis probare intendit aliunde, nempe ex ratione sacramentalis communionis, quâ fideles, dum vivunt, reficiuntur; hinc que ex hisce duabus rationibus infert mortuorum corpora inter sacra annumeranda esse, adeo ut sacro cultu ex religionis virtute emanato, veneranda sint. At si hæ rationes (respondeo) probarent, quòd corpora quorumlibet defunctorum pro sacris habenda sunt, probarent etiam quòd necessariò corpora fidelium damnatorum inter sacra annumeranda essent; in iis enim etiam aliquando habitavit Spiritus sanctus, et cum Jesu Christo per Eucharistiam concorporata fuerunt. Dicit, quòd illæ qualitates per peccatum postea amittuntur. Igitur subsumo, quoties Ecclesiæ authentico testimonio mihi non constat, animam illius gloriâ æternâ frui ac etiam quoties Ecclesia honorem qui ei debetur ad cultus sacri rationem non elevat, ut infrà explicabimus, mihi fas non est illud corpus pro sacro habere. Præterquam quòd, si corpora defunctorum sacra sunt propter Eucharistiam quam receperunt, et propter Spiritus sancti inhabitationem, necessariò dicendum erit etiam corpora viventium fidelium tamquam sacra colenda esse, ita ut quælibet injuria, aut maledictio in fidelis viventis corpus irrogata peccatum grave religioni adversans dicendum sit. Sed hoc est contra expressam *S. Thomæ* doctrinam, ut mox videbimus. Dicere autem sacra esse corpora defunctorum propter ritus quibus erga illa utitur Ecclesia; quia nempe sacræ sepulturæ beneficio donat, processionibus, et benedictionibus ea decorat, thure suffit, et etiam ob antiquum ritum (ut adver-

sarius dicit) dudum adhiberi consuetum sacram Eucharistiam super defunctorum pectore collocandi. Nescio cur hi ritus actus sacri cultus dici debeant; cùm compertum sit, sæculis superioribus, etiam tempore quo ab infidelium persecutionibus pace Ecclesia fruebatur, defunctorum fidelium corpora sepeliri in campis et viis, prout testantur *Thomassinus et Calmet:* imo plura concilia prohibuerunt quominus in ecclesia cadavera sepulturæ darentur. Quòd si posterioribus temporibus usus invectus est ut in loco sacro sepelirentur, hoc, affirmante *S. Gregorio*, inde processit, ut proximi ex sepulcrorum conspectu recordarentur defunctorum animas sæpius suis precibus coadjuvare: *Hoc prodesse mortuis* (sunt verba Sancti), *si in ecclesia sepeliantur, quòd eorum proximi ipso tumulorum conspectu admoniti, pro illis frequentiùs exorent; lib. 4. Dial. c.* 50. 52. *et* 53. Et idem dicit *S. August. lib. de cura pro mortuis.* Benedictiones autem cum aqua lustrali, dicunt *Gavantus* et *Durandus* erga cadavera ideo adhiberi, ut à dæmonum infestatione illa liberentur. Et hac eadem de causa illa thurificantur ut scribit *Innocent. III. lib. 2. de myster. missæ, cap.* 17. et ob id idem SS. Eucharistia in defuncti pectore apponebatur, ut idem *Sanctus Gregorius* asserit, *lib. 2. Dial.* 24. quamvis hoc deinde reprobatum fuerit à conciliis in IV. VI. et VII. sæculo, ut refert *P. Vestrini* in suis litteris theologicis, *t.* 3. *epist.* 53. sicut etiam vetitum fuit sacram Eucharistiam in ecclesiarum fundamentalibus lapidibus collocare, aut ad energumenos, aut ad infirmorum vulnera admovere, sicut pariter sanguine consecrato frontem, oculos etc. linire, qui apud antiquos fideles mos receptus habebatur, referentibus *S. Cyrillo, et S. Joanne Chrysost.* Hæc perspicuum dilucidumque faciunt hos pios actus (qui à simplicitate potius quàm à religione derivarunt) non indicare sacra esse ea, circa quæ illi adhibebantur, sed quòd solùm ad bonos assequendos effectus, quos ex eorum usu sperabant fideles, adhibebantur.

Sed loquendo de ritibus, quibus hodie utitur Ecclesia communiter in tumulandis cadaveribus, hæc sunt quæ scribit *Spondanus* (*Lib. 1. p. 2. cap. 15. sect. 3. De sacr. cœmeter.*): *Quanta namque sit vis crucis, quâ signantur et ornantur, et aquæ benedictæ, quâ asperguntur, et thuris, quo suffiuntur, tum ad alia plurima arcenda mala, tum maximè ad fugandos dæmones, eorumdemque ac magorum præstigia dissolvenda,*

pronum mihi esset quamplurimis patrum testimoniis et exemplis testatissimum reddere. Et in *cap.* 11. *sect.* 1. *Fit suffitus ad corpora fidelium defunctorum, quoniam, qui piè moriuntur, sunt Christi bonus odor; et ut insuper significetur, defunctos reliquisse odorem bonorum operum, etc. Per incensum, ut judicetur eosdem credidisse se per mortem ire ad immortalitatem.* Insuper *Stephanus Durandus* (*lib.* 1. *cap.* 9. *n.* 9.): *Porro thurificatio fit ad reverentiam loci et divini officii, etc.* Item *Joannes Beleto* (*in Explicat. divin. offic. c.* 101.): *Cadaver ponitur in sepulcrum, et aqua apponitur benedicta ac pruna cum thure. Aqua benedicta, ne ad corpus dæmones accedant. Thus propter corporis fœtorem removendum. Prunæ ad designandum quòd terra illa in usus communes redigi nequeat.* Præterea *Guillelmus Durandus* (*in Rationali lib.* 7. *c.* 35.): *Aqua benedicta ponitur, ne dæmones ad corpus accedant. Thus propter fœtorem removendum, seu ut defunctus Creatori suo acceptabilem bonorum operum odorem indicetur obtulisse, seu ad ostendendum quòd defunctis prosit auxilium orationis.* Ex quo patet omnes præfatos ritus, quos erga defunctos adhibet Ecclesia, non esse cultum sacrum, quo honorare intendit cadavera, sed mysticas cæremonias. Nota præterea quòd eos deneget Ecclesia iis qui excommunicationis aut interdicti vinculo ligati ex hac vita decesserunt, quamvis antequam animam efflarent certa pœnitentiæ ac suæ salutis signa dedissent. Igitur non ideo cum defunctis eos ritus adhibet Ecclesia, quia supponit eos esse templa Spiritus sancti, sed quia communionem inter viventes et defunctos cupit conservari.

Alter locus *S. Thomæ* qui mihi objicitur, excerptus est ex eadem 3. *part. quæst.* 25. *art.* 6. ubi dicit Angelicus quòd Sanctorum reliquiæ venerandæ sunt, quia fuerunt templum et organa Spiritus sancti, qui in ipsis inhabitavit et operatus est : et etiam quia aliquando illa per gloriosam resurrectionem Jesu Christi configuranda sunt corpori. Ex hoc infert adversarius maledictionem in defunctorum corpora veram esse blasphemiam, ex eo quia illa jam dudum etiam templa et organa fuerunt Spiritus sancti. Sed si hæc ratio valeret pro defunctis (iterùm pariter dico) tantò magis valere deberet pro vivis, imo quàm longè fortiùs, viventes enim sunt actu (si in charitate vivunt, prout

piè præsumendum est) templa viva, et organa Spiritus sancti. Sed *S. Thomas* 2. 2. *quæst.* 76. *art.* 3. cum communi theologorum qui eum sequuntur, *Cajetan. Soto, Azor. Prad. Serra, Mol. Lugo, Laym. Trullen.* et omnes dicunt quòd maledictio sive imprecatio in homines prolata, veniale non excedit, quotics maledictio non est formalis, sed tantùm materialis, nempe sine pravo affectu. Referamus integrum textum Angelici, ne mihi imponatur quòd truncum retulerim. *Maledictio est, per quam pronuntiatur malum contra aliquem* (nota) *vel imperando, vel optando. Velle autem, vel imperio movere ad malum alterius, secundùm se repugnat charitati, quâ diligimus proximum volentes bonum ipsius. Et ita secundùm suum genus est peccatum mortale, et tantò gravius, quantò personam, cui maledicimus, magis amare et revereri tenemur. Unde dicitur* (*Lev.* c. 20. ℣. 9.): Qui maledixerit patri suo, aut matri, morte moriatur. *Contingit tamen verbum maledictionis prolatum esse veniale, vel propter parvitatem mali, quod quis alteri imprecatur, vel etiam propter affectum proferentis, dum ex levi motu, vel ex ludo, aut ex subreptione alia verba proferuntur, quia peccata verborum maximè ex affectu pensantur.* Hinc in me adversarius invehendo, et verba Angelici cum emphasi mihi repetendo, *secundùm genus suum est peccatum mortale;* sic me alloquens exeandescit: *Intende, ô non intende!* Ego tamen mihi videor hoc intellexisse, et quidem ita, ut nemo aliter quàm ego intelligo, textum *S. Thomæ* intelligere debeat, nimirum quòd hominibus maledicere tunc est peccatum mortale, cùm maledictio est formalis, quæ tunc dicitur esse talis, cùm quis animo pravo optat, ut illis eveniat malum, quod imprecatur, aut cùm alios inducit ad illis malum inferendum, sicut se explicat Angelicus in *art.* 1. exemplo judicis, qui ministros justitiæ ad pœnam injustam exequendam in reum injustè movet. Et hoc dicit Sanctus ex se esse peccatum mortale, quia hoc *secundùm se* (ut ipse loquitur) *repugnat charitati, quâ diligimus proximum, volentes bonum ipsius.* Nam sicut charitas nobis imponit, ut proximi bonum velimus, ita vetat ne illi malum optemus, et ne alios ad illi malum inferendum inducamus. Loquendo verò *S. Thomas* de maledictione verbali (de qua dumtaxat nos in præsenti casu loquimur) dicit illam non excedere veniale, aut cùm malum quod quis im-

precatur est leve, aut deest pravus affectus, quæ materialis maledictio nuncupatur (proferendo nempe maledictionem aut joco aut sine plena deliberatione). Et hoc denique hac ratione confirmat : *Quia peccata verborum maximè ex affectu pensantur.* Hoc idem docet *Cajetanus suprà cit. q.* 76. *art.* 1. dicens : *Nota ex* 1. *art. quid sit propriè maledictio, scilicet dicere malum, in quantum malum, alicui ex intentione. Et ex hoc oritur quòd maledictio distinguitur in maledictionem formaliter, et materialiter; et quòd quandoque est peccatum mortale, quandoque veniale; nam maledictio formaliter est ex suo genere mortale ut patet; materialiter autem si fit optativè, non est mortale; si verò fieret imperativè posset esse mortale. Et ratio diversitatis est, quia præter intentionem optativè maledicens neminem lædit; quia nec ex intentione, nec ex opere ministri obsequentis, quamvis non ex propria intentione. Dixi autem ex suo genere, quia propter imperfectionem actûs, sive ex parte objecti, ut si parvum malum optet, vel imperet; sive ex parte operantis, ut si ex ira (vel ex ludo,* addit *S. Th.*) *maledicat, quamvis effectus tendat in malum, quia non ex consensu rationis in malum tendit, deficit à perfecta ratione peccati, et per hoc non est mortale.* In sequela igitur doctrinæ *S. Thomæ, Cajetanus* ex una parte ait, quòd maledictio formalis, nempe *ex intentione*, est de genere suo mortalis, et sic venialis vel propter imperfectionem actûs, scilicet consensus rationis, vel propter parvitatem mali quod optatur ; ex alia dicit, esse nonnisi venialem maledictionem materialem, nimirum *præter intentionem*, pronuntiatam *optativè*, id est modo optativo, sive per verba desiderium exprimentia, sumendo illud *optativè* adverbialiter ad differentiam tò *imperativè*, scilicet imperativo modo. Et idem quippe, etsi diverso modo, docet *D. Thomas* loco citato; ibi enim distinguit maledictionem formalem à materiali : nam primo loco loquitur de formali, nempe cum intentione volendi malum, quod pronuntiatur, dum ait : *Velle autem, vel imperio movere ad malum alterius, secundùm se repugnat charitati, quâ diligimus proximum volentes bonum ipsius. Et ita secundùm suum genus est peccatum mortale.* Illud igitur quod S. Doctor repugnare intelligit charitati, et esse mortale secundùm suum genus, non est simpliciter pronuntiare maledictionem, sed illud *velle*, *vel im-*

perio movere ad malum alterius. Ergo *S. Thom.* tantùm in volendo malum quod pronuntiatur, vel in movendo alios ad malum inferendum, gravitatem culpæ recognoscit. Deinde ad explicandam procedit maledictionem materialem, dicendo illam esse venialem si ex levi motu, vel ex ludo profertur, rationem tradens : *Quia peccata verborum maximè ex affectu pensantur, ut suprà dictum est qu.* 72. *art.* 2. et in citato *art.* 2. sic priùs dixerat : *Verba, in quantum sunt soni quidam, non sunt in nocumentum aliorum, sed in quantum significant aliquid; quæ quidem significatio ex interiori procedit : et ideo in peccatis verborum maximè considerandum est ex quo affectu aliquis verba proferat.* Aliud itaque est maledicere *optativè*, ut loquitur *Cajetanus :* aliud maledicere *optando*, ut loquitur *S. Thom.; optativè* enim denotat maledicere per verba optativa præter intentionem; *optando* autem intelligit S. Doctor maledicere ex vera intentione, sicut perspicuè deinde se explicat, dicendo : *Velle autem.... secundùm se repugnat charitati, etc.* Et hoc quidem est maledictio formalis, ac ideo graviter culpabilis; et tantùm evadit venialis, ut subdit Angelicus, vel ob parvitatem mali quod optatur, vel ob subreptionem, sive levi motu, quo maledictio profertur.

Cæterùm quæstio hæc me inter et meum contradictorem de mero nomine est; nam dato quòd *S. Thom.* generaliter diceret quamcumque maledictionem de genere suo esse mortalem, attamen S. Doctor pro certo equidem habet, quòd maledicere homini sine pravo affectu non est nisi veniale. Et non aliud quàm hoc ipse probare quæro. Itaque tam *D. Thomas*, quàm *Cajetanus*, et omnes alii doctores, cum *S. Augustino* apud eumdem Angelicum 2. 2. *q.* 76. *art.* 4. *Object.* 1. non reputant esse blasphemiam maledicere homini, ex eo quòd homo sit templum Spiritus sancti; nam si hoc tenerent, nequirent dicere maledictionem sine pravo animo esse venialem; maledicere enim Sanctis aut rebus sacris, licèt absit malus animus, semper est mortale. Ex hoc evidenter infertur, quòd juxta Angelicum, et communem DD. sententiam rectè considerari potest fidelis persona præcisè ab eo quòd sit templum Spiritus sancti. Et deducitur præterea (adversùs id quod etiam innuit meus adversarius) quòd sicuti non est culpa gravis contra charitatem, et pietatem, maledi-

cere corpori fidelis viventis, si abest pravus affectus, ita non est gravis contra charitatem, et pietatem, sine pravo animo corpori fidelis defuncti maledicere; quandoquidem juxta ipsum *sanctum Thomam*, charitas, quâ mortui qui in gratia decesserunt prosequendi sunt, non est aliud quàm extensio charitatis, quam vivis præstare debemus: *Charitas* (ait Sanctus) *quæ est vinculum Ecclesiæ membra uniens, non solùm ad vivos se extendit, sed etiam ad mortuos qui in charitate decedunt.*

Sed adversarius meus dicit, quòd maximum est discrimen inter vivorum et defunctorum maledictionem, quia in vivo regnat fomes, ac proinde ipse in peccandi periculo versatur, à quo qui decessit in gratia immunis est; unde fit (ait) quòd maledictio in vivos potest esse veniale; cùm enim sit peccatum contra charitatem, remoto pravo affectu, potest esse non grave; sed maledictio in defunctos, cùm sit peccatum contra religionem, etiam remoto pravo affectu semper est grave peccatum, ratione injuriæ, quæ religioni irrogatur, cùm corpori sacro maledicitur. Sed ut respondeam, iterùm principium ejus perquiramus, unde ille fidelium defunctorum corpora sacra esse autumat. Ipse dicit juxta *S. Thomæ* doctrinam mortuis maledicere esse grave, quia corum corpora fuerunt organa Spiritus sancti, et quia communionem sacramentalem receperunt. Respondeo igitur: Quoad illud quòd defuncti corpus propter communionem, et quia templum fuit Spiritus sancti, pro sacro habendum sit, jam superiùs dixi quòd hæc ratio probat tam defuncti quàm vivi corpora pro sacris habenda esse, quia etiam vivus est templum Spiritus sancti: *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti. 1. Cor. 6. 19.* Sed in vivo (replicabit) quòd fomes adest qui hominem redigit sub potestatem peccandi. Respondeo: Ergo corpus Adæ ante peccatum erat sacrum? Præterea, potentia ad peccandum non efficit, ut mutetur species sanctitatis corporis. Item nec fomes, nec periculum peccandi efficiunt, ut *hic et nunc* vivens non sit templum Spiritus sancti. Tanto magis quòd fomes iste nullum reatum aut maculam in animam inducit; nam gratia Redemptoris in baptizatis omnes peccati maculas extergit, et cumulatissimè omnia ejus damna reparat: *Copiosa apud eum redemptio. Psalm. 129. ℣. 7. Ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia. Rom. c. 5.*

℣. 20. *Ego veni, ut vitam habeant, et abundantiùs habeant. Joan.* c. 10. ℣. 10. Unde definit Tridentin. (*sess.* 5. *in decr. de pecc. original. can.* 5.) per baptismum animas immaculatas reddi, et fomitem nihil nocere, imò prodesse ad majorem mercedem recipiendam non consentienti : *In renatis nihil enim odit Deus... innocentes, immaculati, puri, ac Deo dilecti effecti sunt, etc. Manere autem in baptizatis concupiscentiam, vel fomitem, hæc sancta Synodus fatetur et sentit : quæ cùm ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus non valet, quinimo, qui legitimè certaverit, coronabitur.* Ita ratio, quòd sunt Spiritus sancti organa, non efficit, ut corpus fidelis vivi vel defuncti sacrum habeatur; aliàs vivis etiam sine pravo animo maledicere, semper esset peccatum grave; et oppositum certum est, ut ipse adversarius admittit. Unde ad aliam rationem (si fortè adversarius eam reperiat) confugere opus est, ut probet defunctorum corpora sacra esse. Nec valet dicere quòd maledicendo vivo potest præscindi, eum non considerando ut templum Spiritus sancti, sed mentem ad alia motiva peculiaria applicando, v. g. ad injurias quibus ab eo affectus est. Et ego subsumo : et cur hæc præcisio effici non potest etiam respectu defunctorum, iis maledicendo ratione habita alicujus molestiæ quâ ab eo affectus sit, sed sine pravo animo ? Præterquam quòd (ut scripsimus in prima epistola) plerumque hæ maledictiones potiùs in vivorum contumeliam, quàm in defunctorum effutiuntur. Sed (dicit) hoc neutiquam effici potest, quia defunctorum corpora sunt sacra; sed hìc redit quæstio, quia hoc est quod controvertitur : nos enim dicimus nullum defunctorum corpus pro sacro habendum esse, nisi cùm Ecclesia sanctum illud esse declarat, atque præcipit illud utì sacrum venerandum esse, elevando venerationem ab ordine humano ad supernaturalem et divinum, ut mox cum *S. Thom.* auctoritate videbimus.

Sed replicabit auctor, quòd juxta eumdem S. *Thomam, art. cit. ad* 2. reliquiæ Sanctorum veneratione dignæ sunt, quia hujusmodi corporum animæ Deo actu fruuntur ; et quòd propterea defunctorum corpora (ait) licèt cultu duliæ venerari nequeant, non possunt tamen sperni, cùm sint sacra ; piè enim credendum est eorum animas salvas esse. Igitur, respondeo, defunctorum corpora cùm sint sacra, eis sacer cultus exhibendus est. Sed vellem scire quinam sacrorum cultuum eis

exhibendus sit. Adversarius fatetur non deberi cultum duliæ; sed ego nullum alium reperio qui ab Ecclesia aut à DD. assignetur, nec capere possum quòd alia cultus sacri species assignari possit, præter latriæ, hyperduliæ, et duliæ. Sed (insurgit) ad quem cultum reducitur altarium, vestium, et vasorum veneratio? Respondeo, quòd reducitur ad cultum latriæ, nam hæ res per se nullum cultum merentur; dum, cùm execrantur, non amplius sacro cultu venerantur, sed *relativè* sive *reductivè;* unde eorum cultus reducitur ad cultum latriæ ratione sacrificii ad quod ordinantur. Ideoque dico quòd cùm defunctorum corpora cultu latriæ, vel alio sacro venerari non possint, inter sacra numerari non debent. *P. Suar.* (*opusc. defensor. fid. cath. adv. Ang. Sect. errores lib.* 2. *cap.* 5. *n.* 14. *circa fin.*) loquendo de veneratione debita Sanctorum, et cæterorum defunctorum reliquiis, dicit: *Imo insuper addo, hanc ipsam consuetudinem* (nempe venerandi uti sacras reliquias Sanctorum) *ostendere, longè altiori modo Ecclesiam de Sanctorum reliquiis sentire, quàm vulgarium hominum mortua corpora soleant reputari.* Occurrit mihi quòd etiam *S. Gregorius Nyssenus*, loquendo de corporibus Sanctorum, et cæterorum fidelium vulgari morte defunctorum, dicit nullam paritatem esse inter honorem qui illis exhibendus est, et illum, qui aliis; nam subjungit quòd corpora aliorum defunctorum omnes horrcant, et ab illis fugiant; sed ad corpora Sanctorum quia sacra sunt, quilibet se appropinquare optat, et tactu se credit sanctificari. Afferamus ejus verba, quæ de corpore *Sancti Theodori* affert (*in Orat. S. Theod.*) *: Corpus S. Theodori ad alia corpora quæ communi et vulgari morte dissoluta sunt, nec comparandum quidem est..... nam cæteræ quidem reliquiæ abominabiles plerisque sunt; ac nemo lubenter sepulcrum prætcrit, aut si ex inopinato opertum offendit, prætercurrit. At si venerit in aliquem locum similem huic, ubi hodie noster conventus habetur, ubi memoria justi, sanctæque reliquiæ sunt, primùm quidem earum rerum quas videt magnificentia oblectatur..... cupit deinceps ipsi conditorio appropinquare, sanctificationem ac benedictionem contrectationem ejus esse credens.* Hinc notandum quàm alia sit veneratio quam Ecclesia, et fideles Sanctorum corporibus exhibent, et alia quâ aliorum defunctorum corpora honorantur.

Quoad venerationem autem debitam corporibus, quorum

animæ Deo fruuntur, respondemus quòd ratio *S. Thomæ* non potest valere, nisi pro solis Sanctis ab Ecclesia declaratis, de quibus tantùm Angelicus loquitur; sanctus enim *Thomas* ex ratione quòd animæ Sanctorum Deo fruantur, procedit ad demonstrandum quòd eorum corpora veneranda sint. Ad percipiendum igitur quid sanctus Doctor sentiat, et quæ sit rei veritas, distinguendæ sunt duæ species cognitionis, quâ nos scimus, et credimus animam alicujus Deo frui, humana una, superhumana, et divina altera ex Ecclesiæ declaratione. Nunc certum est venerationem illam corporibus Sanctorum, de quibus loquitur *sanctus Thomas*, debitam non posse applicari, nisi ad illa corpora, quorum animas beatas esse scimus cognitione revelata nobis per Ecclesiam, quæ elevat honorem qui eis debetur ex ordine humano ad superhumanum.

Hinc fit non sufficere nobis pro sacro habere aliquem defunctum, etiam morali certitudine, ut debeat aut possit ejus corpus sacro cultu venerari, sed requiritur, ut Ecclesia authenticè nos certos faciat certitudine ipsi divino lumine communicata, animam illius defuncti jam cum Deo in cœlis regnare. Audiamus verba *S. Thomæ Quodlibet.* 9. *articul.* 16. Ibi ad objectionem quam præmittit, quòd non possint venerari Sancti, quia de ipsorum beatitudine moralis certitudo haberi non potest, Sanctus (*ad primum*) ita respondit: *Dicendum quòd Pontifex cujus est Sanctos canonizare, potest certificari de statu alicujus per inquisitionem vitæ et attestationem miraculorum; et præcipuè* (nota) *per instinctum Spiritus sancti, qui omnia scrutatur profunda Dei.* Itaque propter quamcumque moralem certitudinem, sed humanam, et naturalem, nos non debemus, nec possumus pro sacris habere fidelium defunctorum corpora, nec eis exhibere cultum sacrum, nisi post eorum canonizationem; tunc enim Ecclesia ex illa notitia supernaturali, quam ex Spiritus sancti instinctu habet, sicut dicit Angelicus, transfert venerationem erga illud corpus ab ordine humano ad ordinem superhumanum et divinum. Idem apparet expressum in decretis *Urbani VIII.* spectantibus ad cultum servorum Dei, non adhuc canonizatorum, aut beatificatorum (*vide apud Benedictum XIV. De canonizat. SS. libro* 2. *cap. XI.*); in quibus præcipuè statutum fuit, ut in scribendis vitis, aut gestis talium Dei servorum sequens protestatio auctoris præmitteretur: *Profiteor me haud*

alio sensu, quidquid in hoc libro refero, accipere, aut accipi ab ullo velle, quàm quo.ea solent quæ humana dumtaxat auctoritate, non autem divina catholicæ Romanæ Ecclesiæ, aut sanctæ Sedis apostolicæ nituntur; notentur hæc verba, *Quæ humana auctoritate, non divina Ecclesiæ, etc.* Itaque servorum Dei gesta aliam non habent fidem, et venerationem, quàm humanam; sed cùm eos Ecclesia Sanctos declarat, tunc veneratio ex humana ad divinam extollitur, propter Ecclesiæ divinam auctoritatem. Hinc est quòd, ut alicui defuncto cultus aliquis præstetur sacer, qui superhumanus est, necesse est, ut principium aliquod, et cognitio superhumana habeatur de sanctitate objecti, media illustratione divina nobis per Ecclesiam communicata. Et propterea cùm Sancti jam ab Ecclesia declarati sunt, sacra evadunt non tantùm eorum ossa, sed etiam vestes, litteræ, et cætera quibus ii usi sunt, et irreverentia gravis, et sacrilegium esset iis præcisa necessitate ad profana uti. Quod quidem contrà de rebus mortuorum non adhuc canonizatorum, licèt qualemcumque de eorum cœlesti beatitudine haberemus notitiam, id efficere vetitum non est.

Quamquam concedimus quòd cum veneratione possumus reliquias alicujus defuncti cum sanctitatis opinione apud nos habere, cum invocare, effigiem depingendam curare, et alia id genus efficere, quia hæc cultus sacri rationem non habent, sed sunt dumtaxat religionis actus (non autem civiles) qui, ut dicit *P. Joann. à S. Thoma*, auctoritatem cujus mihi adversarius objicit, et ut etiam docet *Bellarminus* (*Contr. 4. lib. 1. c. 10. n. 4. et 7. et Benedict. XIV. De canon. SS. lib. 2. c. 2. et n. 4. 7.*) adhiberi possunt æquè erga defunctos ac erga vivos. Imo ex hoc infert *Bellarminus* licitos esse eos actus erga defunctos adhibere, qui vivis licitè præstari possunt: *Si licet* (sic ille concludit) *honorare viventes, quos credimus sanctos, cur non mortuos?* Et cùm nonnulli hanc *Bellarmini* doctrinam carpsissent, nempe quòd venerari concedebat Sanctos non canonizatos, sic eam vindicavit dicendo, quòd ipse alium non concedebat non canonizatis cultum, nisi illum qui vivis exhiberi solebat. Apud *Benedict. loc. cit. c. 9. n. 1.* Dixi *actus religionis*, quia alius est actus religionis, alius est cultus sacer: deosculari manus servo Dei, se ejus precibus commendare, pedes ei lavare, et cætera, hi sunt quidem religionis actus, quia è religione manant; non sunt autem cultus sacri, cùm erga res sa-

cras non exerceantur. Et ita pariter mortuos in loco sacro sepelire, thure suffire, pedes deosculări, reliquias eorum venerari, sunt quidem cæremoniæ sacræ ac religionis actus, non sunt autem cultus sacer.

Profectò cæremoniæ sacræ dicuntur, et verè sunt, quia illæ seipsas respiciunt, quæ sacræ sunt prout ab Ecclesia præceptæ; sed cultus sacer dici nequeunt; quia cultus objectum erga quod adhibentur respicit; ideoque numquam dici potest cultus sacer cùm objectum sacrum esse non constat. Præterea sunt utique actus religionis: et hìc fateor quòd in mea prima responsione (nescio quomodo) error excidit, nam cùm dicere deberem thurificationes, et benedictiones, et alias cæremonias, quas erga defunctos adhibere solemus, non esse cultum sacrum, dixi non esse actus religionis. Affirmo quidem, nec dubito quin actus religionis sint; sed non proinde sunt cultus sacri, et per consequens non est quòd propter præfatos actus, qui adhibentur erga defunctos, corpora eorum tamquam sacra habenda sint, atque ideo possint ea cultu sacro venerari. Propterea *Alexander III. cap. 1. de reliq. et SS. venerat.* absolutè prohibuit venerari pro Sancto aliquem, nisi Ecclesiæ auctoritas accedat: *Cùm etiamsi per eum miracula fierent, non liceret vobis ipsum pro Sancto absque auctoritate Ecclesiæ Romanæ venerari.* Et quamvis olim pro Sanctis sine Ecclesiæ declaratione, sed sola populorum consuetudine aliqui venerabantur; nihilominus respondet *Bellarm. loc. cit.* (*cap. 8. in fin.*) quòd hoc ex tacita Papæ approbatione licebat: *Sicut consuetudines aliæ vim habent legis ex tacito consensu principis, ita Sancti alicujus cultus, ex consuetudine introductus, vim habet ex approbatione tacita, vel expressa Pontificis.*

Repono igitur: Ergo non dubito quin ritus, quos adhibet Ecclesia erga defunctos, sint cæremoniæ sacræ, et religionis actus, non autem cultus sacer; prout reverà Rituale Romanum, loquendo de exequiis, ritus qui adhibentur in sepelitione mortuorum, non jam vocat cultum sacrum, sed tantùm *mysteria religionis, et signa christianæ pietatis*, sic dicens: *Sacras cæremonias ac ritus, quibus Mater Ecclesia in filiorum suorum exequiis uti solet, tamquam vera religionis mysteria, christianæque pietatis signa, et fidelium mortuorum saluberrima suffragia, parochi summo studio servare debent.* Addo duas alias animadversiones ex quibus hoc fit clarius. Primò,

si talis cultus esset sacer, etiam esset cultus publicus, siquidem ille à publico ministro Ecclesiæ exhibetur; et hoc certum est quod fieri non potest, dum ipsa Ecclesia prohibet, ne cultus publicus cuivis ab eo pro sancto aut beato non declarato exhibeatur. Præterea, dicit *S. Franciscus Salesius*, quòd cultus sacer defunctis non præstetur nisi in protestationem eorum virtutis excellentis; et cognitio hujus excellentiæ certa esse debet. Quomodo autem dici poterit quòd ritus qui erga defunctos exercentur sint cultus sacer, cùm de defunctis (communiter loquendo) non habetur hæc eorum excellentis virtutis cognitio? Imo pro comperto habetur, quòd inter fideles defunctos non pauci sint, qui æterno igne cremantur, et interim hi ritus indifferenter erga omnes practicantur. Igitur dicendum est Ecclesiam tales ritus pro sacro cultu non habere.

Argumentum quoddam prævenio, quod mihi objici posset: Si ergo conceditur quòd mortuos venerari sit actus religionis, eis maledicere proculdubio erit religioni actus oppositus. Respondetur priùs per instantiam; si hoc argumentum valeret pro defunctis, valeret etiam pro vivis; nam venerari servos Dei viventes actibus superiùs descriptis, ut ostendimus, etiam est actus religionis sive cultus religiosus: unde maledicere huic tali servo Dei, etiam præciso animo pravo, esset pariter grave sacrilegium; sed nemo hoc dicit. Sed responsio directa affertur. Distinguendum atque videndum est ex quo motivo talis actus religionis proveniat; si provenit ex motivo ipsius objecti, quia objectum sacrum est, contumelia in illud tunc est peccatum religioni adversans, et est sacrilegium; sed si actus honoris procedit à pietate religiosa fidelis, tunc utique erit actus religiosus, quia à motivo religionis procedit; sed maledictio in objectum non erit actus contra religionem, quia non est actus, qui ad objectum sacrum refertur.

Adversarius in dissertatione admiratur, et imprudentes (ne dicam temerarios) sincera fronte appellat eos, qui in confessionario, aut in suggestu dicunt non esse ex se grave mortuis maledicere. Sed ego, et alii mecum admiramur eos qui sibi scrupulum non faciunt absolutè prædicare hanc maledictionem esse peccatum mortale atque blasphemiam. Ad hoc ut dicatur quòd actio aliqua non sit peccatum grave, sufficit, ut vera probabilitas habeatur, quòd tale non sit, quemadmodum omnes fatentur: intelligo illam quæ fundamento non tenui

innititur, talem esse, ut tutò (juxta sententiam communem, seposita quæstione de probabiliori, et minus probabili) possit teneri, et doceri. Et parvi aut nihili faciunt ad nostram rem duæ illæ doctrinæ, quas mihi adversarius opponit, *S. Augustini* unam : *Graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus, vel eo solo quòd certis incerta præponeret, lib. 1. de bapt. cap. 3. et cap. 5. Si incertum est esse peccatum, quis dubitat certum esse peccatum?* nam ibi S. Doctor loquitur de eo qui operatur in dubio circa res ad salutis æternæ necessitatem spectantes, in qua re quilibet tenetur certum sequi. Præterquam quòd ibi Sanctus sermonem habet de quodam Donatista, qui cùm certus esset in catholica Ecclesia ritè, et rectè baptismum conferri, contrà dubius erat an rectè in sua secta eum reciperet; integrum textum exhibebo : *Si dubium haberet non illic rectè accipi quod in Ecclesia catholica rectè accipi certum haberet, graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus, vel eo solo quòd certis incerta præponeret.* Et deinde : *Accipere itaque in parte Donati, si incertum est esse peccatum, quis dubitat certum esse peccatum, non ibi potiùs accipere, ubi certum est non esse peccatum?* Quis dubitat quin iste Donatista certè peccaret? Sed non dicebat *sanctus Augustinus*, quòd qui ex vera et solida probabilitate operatur, cùm dubium non versatur circa ea quæ ad salutis necessitatem pertinent, prout est baptismus, et cùm actio non est certè illicita; lex enim dubia non imponit certam obligationem, juxta id quod docet Angelicus *Quodl. 14. de verit. art. 3. Nullus ligatur per præceptum aliquod nisi mediante scientiâ illius præcepti.* Et idem probatur ex *cap. Cùm in jure 31. de offic. et pot. judicis deleg. Nisi de mandato certus extiteris, exequi non cogeris quod mandatur.* Idem in *can. Sicut quædam, dist. 14.* ubi *S. Leo* hæc scribit : *In his quæ vel dubia fuerint, vel obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis SS. Patrum inveniatur adversum.* Hoc locum habet in quantum asseri potest, quòd aliqua actio non sit graviter illicita. Sed ut affirmetur absolutè, aliquam actionem esse peccatum mortale, non sufficit opinio probabilis nec etiam probabilior; nam probabilior non excludit rationabilem timorem errandi; unde non efficit quòd lex non remaneat dubia, et quòd opinio opposita non possit esse vera, si verè probabilis est,

quapropter cùm agatur de sacramentis, non est licitum sequi probabiliorem, cùm opposita est probabilis, licèt minus probabilis. Ad hoc igitur ut actio aliqua sit graviter illicita, requiritur certitudo, prout docent omnes cum *S. Raymundo*, qui (*lib.* 3. *de pœnit.* §. 21.) scripsit : *Non sis nimis pronus judicare mortalia peccata, ubi non constat per certam Scripturam.* Itaque Sanctus monet ne judicetur aliqua actio esse peccatum mortale, ubi non constat tale esse; et, cùm dicat Sanctus *ubi non constat*, semper reprobare intelligit tamquam excessum, asserere aliquod esse peccatum grave, quoties de illius gravitate non constat. *S. Antoninus* pariter dixit (*P.* 2. *tit.* 1. *cap.* 11. §. 28.) quòd sine periculo peccandi determinari non possit, aliquam actionem esse peccatum grave, nisi aperta Scriptura, aut Ecclesiæ determinatio, aut ratio evidens non habeatur : *Quæstio in quo agitur* (sunt verba Sancti) *de aliquo actu, utrùm sit peccatum mortale vel non, nisi ad hoc habeatur auctoritas expressa Scripturæ aut canonis Ecclesiæ, vel evidens ratio, periculosissimè determinatur. Quia* (ut subjungit) *qui determinat sine aliquo ex prædictis momentis, ædificat ad gehennam*, conjicit animas in periculum damnationis. Hinc sapientissimè *Benedict. XIV.* in suo opere *de Synodo*, in plerisque capitibus nihil aliud Episcopos monet, quàm ne unquam peccati gravis eas damnent opiniones, quæ utì probabiles DD. utriusque partis defendunt.

Adversarius meus cæteroquin usque eò progressus est, ut conclusionem theologicam suam opinionem appellet. Ego nolo me ingerere ad decidendum, utrùm ejus opinio pondere, et quo pondere probabilitatis fulciatur; sed nescio an *conclusio theologica* dici possit, cùm nullus Scripturæ textus pro illa habeatur, nec Ecclesiæ definitio exstet, nec ratio evidens, nec DD. communis auctoritas, imo nec unius, qui juxta ejus opinionem scripserit, reperiatur. Adducit ille textum *S. Isidori Pelusiot.* (*lib.* 5. *epistolarum, epist.* 491.) : *Vivi incessunt etiam mortuos; et hostes fœdus ineunt! Cur igitur, et naturæ leges, et inimicitiarum superas terminos, vitâ functo maledicens? Videris enim in cinerem ac favillam linguam acuere; sed primò violas sanctimoniam, cui omnes mortales studeant oportet. Deinde habet immortalem animam, cujus vindex est oculus Dei pervigil.* Sed in libro, qui apud me est, typis edito Romæ an. 1620, reperio non ita, sed aliis

verbis textum præfatum esse conceptum ; sic enim ibi legitur : *Vivi solent calumniis incessi, cùm jam defunctis etiam hostes conciliantur, et fœdus ineunt. Cur igitur ipse, et naturæ et inimicitiarum terminos transgrederis, dum vitâ jam functum calumniaris et lacessis? nam putas quidem te solùm adversùs cinerem et pulverem linguam stringere ; sed heus! primùm ipsum sacrosanctum sepulturæ jus violas, quod tamen nemo non ambit, et habere studet : deinde habet is animam immortalem, cujus oculus ille pervigil, et semper excubans vindex est.* Judicent nunc alii, si hæc auctoritas quid momenti opinioni conferat adversarii mei, qui defunctorum fidelium corpora omnia tamquam sacra veneranda esse contendit. *S. Isidorus* sacrum appellat jus sepulcri, non autem corpus defuncti. Sed præterea adversarius sibi assentatur omnia sibi favere, Scripturas, Ecclesiæ definitiones, DD. communem auctoritatem, et evidentes rationes. Scripturæ sunt : *Neque maledici regnum Dei possidebunt*, 1. *Cor. c.* 6. ℣. 10. (*Maledici* explicat *Calmet*, qui convicium in faciem proferunt, vel de absente obtrectant). Ecclesiæ definitionem dicit esse disciplinam quâ ipsa utatur in sepeliendis fidelibus. Pro se etiam habet communem DD. auctoritatem, dicendo quòd moralistæ ideo de hac sententia non disseruerunt, quia juxta eorum regulas apud ipsos pro certa habita est. Tandem habet pro se rationes evidentes, quæ illæ utique sunt, quas ipse in sua dissertatione exposuit. An hæc suadeant, nolo meo judicio quæstionem decidere, sed sapientes omnem controversiam exhauriant.

Cæterùm loquendo de mea sententia, ut superioribus paginis retuli, præter tres auctores ibi citatos, qui de hac re scripserunt, curavi rem hanc à multis examinandam, et præsertim ab omnibus congregationibus missionariorum civitatis Neapolis, in quibus, quia missionariorum theologiam moralem præcipuè omnes profitentur, et ibi (ùt omnibus compertum est) selectiores cleri Neapolitani coadunantur viri. Hic adversarius meus Socratis quemdam textum in medio afferens innuit, quòd non omnes eâ sunt solertiâ præditi, ut sint magistri idonei ad similes enucleandas quæstiones. Concedo quòd non omnes sunt magistri; sed cùm mihi præfatæ congregationes totius corporis nomine responsum dedissent, supponendum est resolutiones non à minus sapientibus, sed à sa-

pientioribus datas fuisse. Præfata quæstio, ut jam priùs scripsi, fuit etiam Romæ ex mandato *Benedicti XIV.* discussa, et juxta mentem ipsius Pontificis (quam cæteroquin numquam animo intendi hanc fuisse definitionem ex cathedra) quæstio resoluta fuit, quòd peccati mortalis reatu careret. Sed ille scribit, quòd non tenetur fidem præstare nec huic examini adhibito, nec resolutioni Romæ datæ. Nec eo umquam meus appulit animus, ut cogerem eum ad id credendum : sed id ego scripsi ; quia vehementia mihi adsunt momenta, ne in dubium id revocem ; dum mihi testatus est tamquam testis ex propria scientia, et de visu (ille enim propriis oculis aspexit Pontificis schedulam) quidam sacerdos, religiosus, doctus, et in hac controversia minimè affectus ; propterea que existimavi alios qui ad utramque sententiæ partem indifferentes sunt, prudenter et non abs ratione id credere etiam posse. Cæteroquin quantum ad me, tantò certius hoc mihi visum est, ut non dubitaverim hoc idem in eodem Opere morali à me congesto, quod eidem Pontifici dedicavi, et præsentandum curavi, scribere, et rem utì mihi ille testatus fuit, exponere. Quod reliquum est, si meus adversarius bono fine ductus id scripsit, ego etiam pro certo habeo me non inductum fuisse ad id scribendum aliqua animi adhæsione, aut contendendi lubentia (esset quidem optimum, ut postquam ex sæculi laqueis me expedissem, ut in æternæ salutis tuto animam meam collocarem, id aggredi contenderem, quod ad damnationem eam conduceret, et cur ? ut inanem gloriam, meliùs dicam, ut perpetuum dedecus in defendenda opinione falsa aucuparer !) sed fine recto, et bono, ut ex tot peccatis liberarem tam multos, qui habitum contraxerunt ad mortuis maledicendum, et qui non obstante quòd credant (erroneè, meo judicio) esse peccatum grave prout eis assertum erat, prosequebantur nihilominus ad eas maledictiones effutiendas. Quòd autem meus adversarius voluerit me appellare *obstinatum, et falso zelo impulsum* hoc omissum facio, sciens quoniam *qui judicat me, Dominus est.* 1. Corinth. c. 4. ℣. 4.

Ad hæc subjungo epistolam responsivam ad me rescriptam à reverendiss. Abbate D. Bartholomæo de Marco Basiliano, (cui hanc epistolam meam perpendendam misi) *viro quidem maximi pro ejus doctrina habito, tum apud ipsius religionem, quæ*

præstantissimis muneribus eum decoravit, tum etiam quoquoversùm Neapoli, et Romæ, etc. Magistro in sacra theologia, quam ipse per plures annos cum omnium plausu docuit, et 30 aut 40 annos in excipiendis confessionibus exercitato. Ego animi pendebam, utrùm hìc referre deberem nec ne sequentem illius epistolam; sed mihi consilium datum est, ut duobus ex motivis id efficerem: 1. ut omnibus notum fiat me, ut cautius agerem, et ne proprii sensus adhæsione deciperer, prout jam me deceptum autumat meus adversarius, semper solitum fuisse aliorum Doctorum consilium exoscere: 2. ut patefaciam quam tum de mea, tum de opposita sententia, cæteri præstantes viri existimationem habeant. Epistola est sequens:

Reverendiss. Padre, Sig. e Padr. Col.

Da molto tempo fa ebbi la consolazione di leggere la sua erudita dissertazione sopra l'imprecazione de morti, sostenendo che non sia colpa grave il maledirli, siccome tal'è il sentimento mio, è delle persone più sagge, colle quali su di ciò ne ho tenuto spesso discorso. Ora per sua bontà mi manda la Risposta fatta ad un suo contradittore, nella quale ho ammirata la sua dottrina, è aggiungendo ragioni l'ha resa quasi demostrativa, nè saprei con qual fondamento il suo contradittore difenda, che sia colpa grave, sembrandomi i motivi addotti da lui di niun momento, conforme li lessi in un libretto mandato dal medesimo alle stampe, e che V.S. Reverendiss. gli ha sodamente confutati, e presentemente li confuta. Certamente io non comprendo come possa esser peccato mortale il maledire i morti. Lodo poi la sua moderatezza in chiamar probabile questa sentenza, che dice non esser colpa grave la bestemmia de' morti: dovea più tosto chiamarla moralmente certa, e per conseguenza l'opposta, che si difende dal suo contradittore, moralmente falsa, e di debole, e tenue probabilità.

Io dunque non ho avuto nè che togliere, nè che aggiungere, nè che mutare della sua dotta scrittura; e prego il Signore, che illumini la mente del suo contradittore, e di alcuni pochi compagni, che fan pompa di trovar la colpa in ogni piccola azione. V. S. Reverendissima intanto non si arretri di mandar alla luce l'accennata Apologetica Risposta, che ne

sarà applaudita, come ne fu in tutte l'altre sue opere. Mi raccomando alle sue orazioni, e facendole riverenza con ogni rispetto le bacio le mani (1).

Di V. S. Reverendissima.

Mater Domini 14. Giugno 1758.

Umiliss. Servitore obligat. e divotiss.
Bartolomeo di Marco Abate.

Subjungo hæc pauca. Præfatus Abbas reverendissimus, ut scribit, videtur supponere à me opinionem meam dumtaxat utì probabilem haberi. Hoc à me dictum non est; dixi tantùm quod ad hoc ut affirmari possit culpa gravi actionem aliquam carere, sufficiens est quòd probabile sit non esse gravem. Cæterùm nolui judicium ferre, utrùm mea sententia sit nec ne moraliter certa, cùm hoc sapientum judicio committam; sed cæteroquin ego illam plusquam probabilem esse duxi, et duco.

(1) *Id est*: Reverendissime Pater, Domine et Pater colendissime!

Multo abhinc tempore gratè mihi contigit, ut legerem eruditam dissertationem tuam de maledictione mortuorum, quâ contendis, non esse culpam gravem eis maledicere, quemadmodum et mea et virorum sapientissimorum, quibuscum hac de re sæpè disputavi, fert sententia. In præsentiarum verò, quæ tua est humanitas, mihi mittis responsionem datam cuidam adversario tuo, in qua doctrinam miratus sum tuam, quamque adjectis rationibus quasi demonstratam effecisti. Nec sciam, quo nixus fundamento adversarius tuus propugnet, esse culpam gravem, cùm rationes ab ipso allatæ (ut eas legi in libello ab eo evulgato) nullius sint ponderis, quasque tu, reverendissime Domine, solidè refutasti atque etiamnum refellis. Capere utique non valeo, quomodo possit esse peccatum mortale, mortuis maledicere. Laudo etiam moderationem quâ usus es, sententiam, quâ affirmatur maledictionem mortuorum non esse gravem culpam, tantùm probabilem nominans, cùm potius eam moraliter certam dicere debuisses, adeoque oppositam, quam tenet adversarius, moraliter falsam atque debilis tenuisque probabilitatis. Nihil itaque mihi occurrit, quod ab erudita tua dissertatione vel detraherem vel ei adjicerem aut in ea immutarem. Deum deprecor ut mentem adversarii, paucorumque patronorum qui in actione quaque minima culpam videre gloriantur, illustrare dignetur. Tu interim, reverendissime, ne abstineas dictam responsionem apologeticam in lucem edere. Non deërit ei, ut omnibus aliis operibus tuis, publica approbatio. Orationibus tuis me commendans et omni reverentia manus tuas deosculans signor,

Mater Domini 14 Junii 1758.

Reverendissime Domine, servus tuus humillimus, atque devinctus devotissimusque, Bartholomæus di Marco Abbas.

Nuper alia prodiit epistola adversarii, cui respondere opus esse minimè censemus; sufficiunt quæ jam respondimus. Si autem fortè putat adversarius, in controversiis eos remanere victores, qui ultimo loco scribunt, hujusmodi victoriam valde libenter ei concedimus.

CAPUT II.

DUBIUM I.

Quid sit juramentum?

133 *Quid sit juramentum?*
134 *Quæ sint vera juramenta?*
135 *An dicere :* Per conscientiam meam, *vel*, animæ meæ?
136 *An dicere :* Juro ità esse?
137 *An dicere :* Tam verum est, quàm sol lucet, *vel*, verum sicut Evangelium?
138 *An jurare per creaturas?*

133. — » Resp. Juramentum est invocatio tacita vel expressa Numinis divini, tamquam primæ, et infallibilis Veritatis, in testem alicujus rei. Hæc autem invocatio in eo consistit, quòd jurans, quantùm in se est, cupiat ac velit, Deum id, quod jurat, testari et manifestare (si et quando nimirùm illi placuerit, sive in hac vita, sive in altera), tamquam quod ab ipso Deo sit cognitum, et verum. Ita communiter DD. *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 89. *art.* 1. *Bon. d.* 4. *q.* 1. *part.* 1. *Sanch.* 3. *mor. c.* 1. *Laym. l.* 4. *tract.* 5. *c.* 1.

Unde resolves :

134. — « 1. Quoad forum internum jurat, quisquis interiùs intentionem habet sive formalem, sive virtualem, et invocat Deum in testem, sive his, sive illis verbis, ac signis, sive etiam nullis usus sit : ita ut, si quis utatur verbis nullo modo importantibus juramentum, et is tamen ea putet esse juramenta, verè juret : et è contrà; *Suar. l.*

» 1. *c.* 1. *Sanch. l.* 3. *c.* 1. *Laym. l.* 4. *t.* 3. *c.* 1. Quoad fo-
» rum autem externum, quænam formulæ jurandi rationem
» habeant, ac proinde quæ verba licitè usurpari in conver-
» satione possint, patet ex sequentibus.

» 2. Quando dubium est de jurantis intentione, judicari
» solet secundùm communem acceptionem verborum, qui-
» bus est usus.

» 3. Veram rationem juramenti habent hæ formulæ : *Testor*
» *Deum*, vel, *invoco Deum testem.* Item, *Auf meinem Eid*,
» — *bei meinem Eid*, (juro, juramentum facio, addo meum ju-
» ramentum) nisi aliud de usurpantis intentione constet,
» quia multi ita loquuntur, v. g. *ich schwöre dir einen Eid*,
» — *bei meinem Eid*, hoc, vel illud faciam : quorum tamen
» mens non est seriò id jurare, sed tantùm iracundè, et
» graviùs affirmare. *Laym. l. c. c.* 2.

» 4. Fides à sacerdotibus loco juramenti exigi solita per
» eorum consecrationem utì et formula illa principum, *Bei*
» *unserer fürstlichen Ehre*, *oder Treue*, (meam, qui prin-
» ceps sum, fidelitatem et honorem obstringo vel obtestor)
» etsi non sint juramentum, tamen in foro fori accipiuntur
» loco juratæ promissionis : utì et si à personis illustribus,
» vel nobilibus dicatur, *Bei meiner adeligen Ehre*, *Treue*
» *und Glauben* (meum, qui sum nobilis, honorem et fidelita-
» tem ac fidem obtestor) *Vide Laym. loc. cit. c.* 2.

» 5. Formulæ hæ : *Deus novit*, *Deus testabitur suo tem-*
» *pore*, *coram Deo loquor*, *Deus novit omnia*, *Deus videt*
» *meam conscientiam*, censentur tantùm narrativè proferri,
» non invocativè (atque adeò non sunt juramenta), nisi aliud
» constet, aut circumstantiis probetur. *Laym. loc. cit. n.* 4.
» *Bonacina qu.* 1. *p.* 2. *ex Suarez*, *Lessius*, *Sanchez*, *etc.* »

Pariter dicere : *Vivit Deus*, *Deus est veritas*, non est ju-
ramentum, si enuntiativè profertur, ut *Cajet. Led. etc. apud*
Salm. tract. 17. *c.* 2. *punct.* 3. *num.* 25. At *Salmantic. cum*
Azor. Fagund. Sot. Trull. dicunt, talia verba ex usu communi
accipi ut prolata invocativè, et ut vera juramenta.

» 6. Non sunt juramenta, quæ dicuntur per modum spon-
» sionis; verb. gr. *expono caput meum*, *amputentur mihi*
» *aures*, *ni ita sit*, etc. *Vide Sanch. l. c. n.* 42. » (*Vide*
n. 143.)

» 7. Non verè jurat, qui ut juramentum coactus vitet, dicit, » se jurare per omne id, per quod potest : quia, cùm res » nulla sit, per quam absque necessitate jurare licitè possit, » censetur per nihil jurare intendisse.

» 8. Non sunt juramenta (quod confessarii et catechistæ » moneant, ne ex erronea conscientia peccetur), *verè, certè,* » *in veritate, fide boni viri, per fidem meam, fide boni* » *Christiani, vel sacerdotis, vel regis.* » (*Ita Salm. tract.* 17. *c.* 2. *punct.* 3. *n.* 25. *cum Soto, Suarez, Sanchez, Less. Villal.*)

135. — « Nec *per conscientiam meam, super conscientiam* » *meam, etc.* ut habet *Less. c.* 42. *d.* 1. *Bonac. loc. cit.*, quia » tantùm significant illum loqui ex dictamine conscientiæ, » et notitia veritatis ; nec in testem adducitur Deus. Esset » tamen juramentum dicere, *per fidem catholicam, per san-* » *ctum Evangelium*, quia tunc censetur in testem adduci » illius Fidei et Evangelii Auctor : *Vide Laym. loc. cit.* »

Dicere igitur : *Per conscientiam meam, super meum conscientiam, in conscientia*, non est juramentum, ut docent *Less. l.* 2. *c.* 42. *dub.* 2. *n.* 4. *Elbel de* 2. *præcept. n.* 47. *ac Salm. ibid. n.* 28. *cum Led. et Villal*, quia nullus in testem adducitur, et sensus est : *Quod dico, est quod mihi dictat conscientia mea.* Idem videtur tenendum, cum auctore ut sup. (*Instruz. etc.*) si dicas : *Per conscientiam animæ meæ ;* nam conscientia principaliter ibi, non anima, nominatur et intenditur. Secùs, si dicas : *Per animam meam :* probabiliùs hoc esse verum juramentum dicunt *Salm. ibid cum Suar. Fag. et Sanch. Elbel dict. n.* 47. *Renzi de jur. q.* 17. *et Bus. n.* 150. quia in anima singulariter resplendet Deus, qui in testem tunc censetur adduci. *Vide dicta n.* 129. *vers. Sed hìc.*

136. — Item dicere : *Juro ita esse*, non est verè juramentum, quia tunc nec explicitè, nec implicitè divinum testimonium imploratur. Ita *Salm. loc. cit. n.* 24. *cum Suar. Sanch. Bon. etc.* nisi præcesserit interrogatio de jurejurando, quia tunc per interrogationem præcedentem illud *juro* satis determinatur ad verum juramentum.

137. — « 9. Non jurat, qui dicit, *tam verum est, quàm* » *sol lucet, quàm hic sedeo, ambulo*, etc. Unde, etsi com- » paratio falsa sit, tantùm est mendacium, cùm nullus in

» testem invocetur. Item est, si dicas. *quod dico, est Evan-*
» *gelium, est instar fidei, est de fide* etc. » (*Dicere*, est verum hoc, sicut Evangelium, *non regulariter est juramentum, ut Salm. ib. n.* 27. *cum Sanch. et Pal. Et idem tenet auctor libelli cit.*) *Instruz. etc.* (*quia hæc verba denotant potius assimilationem, quàm invocationem, ut mox infrà subdit Bus.*)

» 10. Quamvis hæ, et similes comparationes : *tam verum*
» *est, quàm Deus est, quàm Christus est in venerabili sa-*
» *cramento, quàm verum est Evangelium :* item, *tam sum*
» *innocens, quàm B. Virgo*, vel *S. Franciscus*, etc. com-
» muniter videantur continêre juramentum cum blasphemia ;
» id tamen non satis apparet, quia nullus in testem invo-
» catur. Neque videtur esse blasphemia, si sit verum, et
» animus proferentis sit significare tantùm similitudinem,
» ut sensus sit : hoc verum esse suo modo sicut alterum est
» verum suo modo. Tunc verò esset blasphemia, si usurpans
» intenderet significare, tantam esse (secundùm æqualitatem)
» in suo dicto certitudinem, quanta est in ea veritate fidei.
» *Sanch.* 2. *mor.* c. 31.

138.— « 11. Non est juramentum, cùm quis jurat per crea-
» turas, in quibus nihil divinæ bonitatis specialiter elucet :
» quia tunc non censentur adduci cum relatione ad Deum :
» ut si dicas : *Juro per hanc barbam, vestem, etc.* Censetur
» autem juramentum, cùm fit per creaturas nobiliores ; cùm
» per eas tunc accipiatur earum Creator, ut qui in iis sin-
» gulariter residet, ac relucet : sic v. gr. dum juratur *per*
» *cœlum*, intelligitur istius habitator : dum *per terram*, is
» cujus hæc est scabellum, dum *per templum*, is qui ibi co-
» litur : dum *per aliquod sacramentum*, is qui illud insti-
» tuit ; dum *per crucem*, is qui in eâ fixus est : dum *per Evan-*
» *gelia* ea tangendo, aut nominando, is cujus ea verba sunt,
» *Bon. q.* 1. *p.* 1. *n.* 4. *Suar. Sanch. ll. cc.* »

DUBIUM II.

Quotuplex sit juramentum?

139 *Quotupliciter dividatur juramentum?* usque ad n. 141.
142 *An omnia juramenta sint ejusdem speciei?*
143 *An sit juramentum:* Puniat me Deus, si mentior?

139. — « Resp. Divisiones aliquot communiter afferun-
» tur, sed tantùm accidentales : quæ speciem non mutant,
» ut in confessione distinguere non sit opus. *Suar. Less.*
» *Bon. p.* 2. Itaque dividitur:

« Primò in *verbale, reale, et mixtum*, cùm videlicet vel
» verbis fit, vel actione aliquâ : ut erectione digitorum,
» contactu crucis, sceptri, evangeliorum : vel et verbis si-
» mul, et actione corporali, unde et vocatur juramentum
» corporale. *Vide Bon. p.* 2.

140. — « Secundò in *invocatorium*, seu contestatorium,
» et in *execratorium*, seu imprecatorium. Illud est, quo
» Deus simpliciter, ut testis, invocatur : hoc autem, quo
» non solùm vocatur ut testis, sed etiam ut vindex, cùm
» jurans se, vel alium dilectum, vel aliquid suî, aut suorum
» subjicit Deo puniendum, si falsum dicat : ut, *ita me Deus*
» *amet, adjuvet : puniat me Deus, faciat Deus ut hinc*
» *numquam sanus surgam : nec conjugem, nec liberos vivos*
» *hodie intuear : tollat me Deus subitaneâ morte : in æternum*
» *damnet : super animam meam, etc.* in quibus, quando
» falsò juratur, an sit conjuncta altera species malitiæ contra
» charitatem suî, aut proximi, scholastici controvertunt. Ne-
» gant *Suar. Val. etc.* quia non solet quis etiam amico suo tale
» malum ex animo imprecari : sed potius cogitat Deum non
» facturum esse. *Vide Bon. d. 4. q. 1. p.* 2.

141. — « Tertiò in *assertorium, et promissorium.* Illud
» est, quo præterita, vel præsentia affirmantur, aut negan-
» tur : hoc autem est, quo aliquid futurum promittitur.
» Addunt aliqui *comminatorium*, ut v. gr. *per Deum ego te*
» *cœdam.* Sed hoc referri potest ad promissorium. In con-
» fessione non opus est explicare, utrùm per Deum an San-

» etos juraveris : quia est ejusdem speciei malitia, cùm jurans » semper intendat Deum adducere in testem. *Suar. Less.* » *c. 42. Lugo dist. 16. num. 286.*

142. — Quæritur, an omnia ista juramenta sint ejusdem speciei? Negat *Pal.* Sed melius affirmat sententia communis cum *Salm. tract. 17. c. 2. punct. 2. n. 18. et 19. cum Sot. Less. Sanch. etc.*

143. — Notandum autem, quòd prædicta verba : *Occidar, si hoc non est*, et similia, quamvis sint vera juramenta, si per modum execrationis dicantur, quia significant : *Deus, quem in testem invoco, me occidat si hoc non est verum;* cæterùm communiter non continent, nisi quamdam sponsionem, seu pœnæ obligationem, et significant : *Si non est ita, spondeo meam vitam, vel pœnæ mortis me submitto.* Ita *Salm. ibid. punct. 3. n. 26. cum Pal. Fag. Trull. Villal. Bus. d. 1. n. 6. Sanch. Dec. l. 3. c. 2. n. 256. Elbel n. 52.* Secùs verò, si Deus ibi expressè nominetur, dicendo : *Deus me perdat, si mentior :* quia tunc jam invocatur Deus ut vindex mendacii, si fortè profertur. *Sanch. Salm. Elbel ll. cc. cum Busemb.* mox suprà *n. 140.* Dicere autem : *Habear ut hæreticus, si hoc est falsum*, non est verum juramentum : sicut neque etiam, regulariter loquendo, dicere : *Tot Angeli tollant animam meam, quot vicibus hoc feci.* Vel : *Ita faveat mihi Deus, sicut etc.* Ita *Salm. ibid. n. 27. cum Pal. et Sanch.* Neque est juramentum dicere : *Juro per istam crucem,* cruce tamen non demonstratâ vel signatâ. *Salm. ibid. n. 24. cum Sanch. Fag. et Vill.*

DUBIUM III.

An, et quando sit licitum jurare?

144 *An liceat? et quæ requirantur ad licitè jurandum?*
145 *Quid de* judicio *requisito?*
146 *Quid de* justitia? *An sit mortale defectus justitiæ in juramento assertorio? Quid de dicentibus*, per Deum te occidam
147 *Quid de* veritate *requisita?*
148 *Quæ certitudo requiratur ad jurandum?*

149 *An liceat petere juramentum à pejeraturo?*

150 *An excusentur à mortali rustici pejerantes? Et quomodò admonendi?*

144. — « Resp. Juramentum, si debito modo fiat, licitum esse, est de fide. Et quidem est actus religionis, ut omnes docent. Tunc autem debito modo fit, cùm in eo observantur hæc tria: 1. Est *judicium*, quod exigit, ut cum discretione, prudentia, consideratione, ac reverentiâ non sine necessitate, aut gravi causa fiat. 2. Est *justitia*, quæ exigit, ut, quod juratur, sit res justa, licita, et honesta. 3. Est *veritas*, ut nimirùm sit res vera, aut saltem ex gravi ratione putetur esse vera: ita ut, prout ex defectu alicujus horum minor, aut major in Deum injuria, aut irreverentia redundare censeatur, ita quoque majus aut minus committatur peccatum.

Unde resolves:

145. — « 1. Quoad *judicium*, si hoc solum desit, ut plurimùm est veniale tantùm: ut si quis absque necessitate juret, sive ex levitate quadam animi, sive ex consuetudine. *Vide Sanch. l. 3. c. 6. n. 22. Less.*

» 2. Mortaliter tamen etiam hìc, aut venialiter peccari potest, juxta quantitatem negligentiæ, quam jurans admittit in investigatione veritatis, vel tollendâ consuetudine, *Sanch. n. 10.*

» 3. Et sic mortalis est status illorum, qui non tollunt consuetudinem jurandi sine attentione, sitne verum hoc an falsum quod jurare solent.

146. — « 4. Quod ad *justitiam* spectat, peccat mortaliter, qui jurat se facturum rem mortaliter malam, ut, se aliquem interfecturum; quia est gravis irreverentia, divinâ auctoritate se ad peccatum mortale quasi obligare, ita ut hìc duæ malitiæ concurrant: una, quòd velit malum, altera, quòd ad hoc abutatur auctoritate Dei, odio habentis omne malum. *Bon. loc. cit. p. 3. Less. l. 2. c. 42. d. 3.* »

Hoc certum est in juramento promissorio; sed quæstio est an sit peccatum grave defectus justitiæ in juramento assertorio, si quis cum juramento se jactet de aliquo peccato?

Prima sententia affirmat *cum Tolet. l. 4. c. 21. n. 10. et 11. ac Sot. Less. etc. ap Salm. tr. 17. c. 2. punct. 5. §. 1. n. 46.* Sed probabiliùs dicendum, non esse nisi veniale contra religionem, ut *Suar. de relig. l. 1. c. 3. n. 6. Sanch. dec. l. 3. c. 4. n. 33. et Salm. ibid. n. 47. cum Pal. Tamb. et Leand.* Ratio, quia ideò in juramento promissorio id est mortale, quia juramentum tum assumitur ad firmandam voluntatem exequendi malum; in tali verò assertorio non assumitur ad confirmandam complacentiam, sed tantùm pronuntiatur ad alios certiores reddendos de suo peccato, quod non est nisi quædam animi levitas venialis. Secùs tamen dicendum, ut benè advertunt *Salm. ib. cum AA. cit.* si quis juramentum assumeret ad firmandam detractionem, quia juramentum tunc sumitur ut medium ad infamiam alterius certiorem reddendam.

Notandum autem hìc, quòd ex ira proferentes verba, videlicet: *Per Deum, per Christum te occidam*, communiter non peccent graviter, quia ex ignorantia, aut indeliberatione ut plurimùm excusantur. Ita mecum sentit auctor cit. lib. (*Instruz.* etc.)

« 5. Venialiter autem peccat, qui jurat facere rem venialiter malam, aut vanam, aut inutilem. aut frivolam: cùm ibi levis tantùm irreverentia censeatur. *Bon. ibid. Less. l. c.* » (*Ita etiam tenent Tann. Spor. Sanch. etc. Sed magis mihi arridet sententia opposita, quam tenet Elbel n. 97. cum March. Turr. etc., quia non levis, sed gravis irreverentia videtur, invocare Deum in testem ac fidejussorem peccati, quamvis levis.*)

« 6. Item peccat venialiter, qui jurat aliquid contra consilia evangelica: ut, se non ingressurum religionem, non daturum elcëmosynam, aut mutuum. *Suar. Less. Sanch. Bon. loc. cit.*

147. — « 7. Quod ad *veritatem* spectat: cùm hæc deest, peccatur mortaliter, quia committitur gravis in Deum irreverentia; quippe cùm adducatur in testem falsitatis, quasi vel ipse veritatem nesciat, vel velit, aut possit decipere testando falsum. Nec hìc excusat levitas materiæ: quia, sive hæc sit gravis, sive levis, seria, sive jocosa, æqualiter tamen repugnat Deo testificari falsum: et tale juramentum dicitur perjurium. *S. Thom. 2. 2. q. 89. art. 7. Less. Sanch. Bon. loc. cit.* » (Hac de re lege propos. 24. in

ter damnatas ab *Innoc.* XI.) « An autem, et quando perju-
» rium possit esse veniale per accidens, » (*Scilicet ob defectum deliberationis, vel advertentiæ. Salm. tract. 17. c. 2. punct. 5. §. 1. n. 38. et 39.*) « *vide Escob. tom. 1. cap. 3. n. 6.*

« 8. Nec excusatur, vel qui jurat verum, si is putabat esse
» falsum, vel qui jurat pro certo, de quo ipse dubitet,
» etsi à parte rei verum sit. *Sot. Nav. Bon. l. c.*

148. — Ad rectè tamen jurandum non requiritur certitudo absoluta, et omninò infallibilis, sed sufficit aliqua certitudo moralis, sive quædam probabilitas, quæ ad quamdam certitudinem moralem pertingat. Ita *Tamb. l. 3. c. 2. §. 1. n. 6.* Imò *Sanch. lib. 3. cap. 4. n. 10. cum Val et Suar. ac Salm. ibid. n. 42. cum Pal. Less. Bon Azor. etc. cum communi, et ibid. §. 2. n. 49.* expressiùs ajunt, sufficere in juramento sive assertorio, sive promissorio probabilitatem veritatis assertæ, vel impletionis exequendæ rei promissæ, modò, intelligendum, non habeatur ratio probabilis in oppositum. Hinc dicunt, posse quidem affirmari cum juramento, quod auditum est à persona ita fide digna, ut moraliter certos nos faciat. Hoc tamen non currit in judicio. *Salm. ibid. §. 1. n. 44. cum Sanch. Pal. Bon. etc Vide Bus. num. 144.*

149. — « 9. Peccat æquè graviter, qui ab altero exigit ju-
» ramentum, sciens eum esse pejeraturum. Excipe, nisi justa
» causa, et necessitas exigat : » (*Dicunt verò Pal. tr. 14. d. 1. p. 10. n. 9. et Elbel de jur. n. 110. sufficere causam utilem honestam. Vide dicta lib. 3. n. 77.*) « quia tunc perju-
» rium ex sola pejerantis malitia sequitur, nec alter mora-
» liter censetur illius causa, cùm utatur suo jure. Quod tamen
» extra judicium rarò habet locum in privatis personis.
» *S. Thom. q. 29. Suar. l. 3. c. 15. et 14. Sanch. lib. 3.*
» *c. 8.*

« 10. Non pejeravit, qui juravit aliquid reipsà fal-
» sum, quod ipse bonâ fide, et cum ratione putavit esse
» verum.

150. — « 11. Excusari subinde quidam simplices à mortali
» perjurio videntur posse, ratione inconsiderationis, cùm
» usurpant quasdam formulas juratorias, ut : *Per animam*
» *meam, puniat me Deus.* Etsi enim sciant, id vocari jura-
» mentum, non tamen apprehendunt, quòd jurare sit ali-
» quid grave et invocare Deum in testem, sed tantùm appre-

» hendunt confusam aliquam rationem mali, non tanti mo-
» menti. *Vide Bon. loc. cit. Laym. c. 14.*»

Imò notandum, quòd communiter rustici non apprehendant gravitatem perjurii, dum se confitentes de juramentis, parum, vel minimè distinguunt juramenta vera à falsis; et hoc ex praxi in missionibus jam dudùm intellexi. Quare pro iis, qui consuetudinem taliter pejerandi habent, confessariis potiùs censco abstinendum esse ab instruendis talibus de peccato gravi, quod reverà est in perjurio, ne peccata materialia in iis ob malum habitum, quem habent, formalia evadant; ex regula generali, ut docet *Bus. de sacr. pœn. cum. Lug. Sanch. et Laym. etc. Vide lib. 6. n. 610.* Benè tamen tales consuetudinarii sunt fortiter monendi, ut deinceps desinant falsum jurare. Cæterùm non semper expedit monêre hujusmodi rudem pœnitentem de gravitate perjurii, si monitio prævideatur non de facili profutura.

DUBIUM IV.

An in juramento liceat uti æquivocatione?

151 *An liceat jurare cum amphibologia?*
152 *An verò cum restrictione mentali?*
153 *Resolvuntur casus, de confessario affirmante, se nescire peccatum confessum.*
154 *De reo, vel teste non legitimè interrogato.*
155 *Quid si legitimè rogetur, et æquivocè juret?*
156 *Et an reus capitalis teneatur crimen confiteri?*
157 *De pœnitente interrogato de peccato confesso.*
158 *De paupere indigente re alienâ.*
159 *De debitore qui aliàs non tenetur.*
160 *De rogato à judice, an sit locutus cum reo, et similibus?*
161 *De creditore asserente nihil sibi solutum.*
162 *De adultera negante crimen.*
163 *De requisito ad mutuandum.*
164 *De mercatore, etc.*
165 *De famulo asserente dominum non esse domi.*
166 *De assumendis ad doctoratum.*
167 *De asserente acceptionem pecuniæ, quam non recepit.*
168 *De asserente falsum, addendo submissè aliquid verum.*
169 *An liceat alicui non rogato æquivocè jurare?*
170 *Vide alios casus apud* Busemb.

171 *An liceat jurare sine animo jurandi?* (Sed de hoc vide fusiùs n. 172. Dub 5.). *Quær. an simulatio sit aliquando licita?*

151. — « Resp. Jurare cum æquivocatione, quando justa » causa est, et ipsa æquivocatio licet, non est malum : quia » ubi est jus occultandi veritatem, et occultatur sine men- » dacio, nulla irreverentia fit juramento. Quod si sine justa » causa fiat, non erit quidem perjurium, cùm saltem secun- » dùm aliquem sensum verborum, vel restrictionem men- » talem verum juret : erit tamen ex genere suo mortale » contra religionem, cùm sit gravis irreverentia, ad alte- » rum in re gravi decipiendum, usurpare juramentum. Ita » communiter DD. *Sanch. lib.* 3. *cap.* 6. *Bon. p.* 12. *Laym.* » *cap.* 13. »

Ad majorem claritatem pro hìc dictis, et dicendis in hac materia tam difficili, plura sunt distinguenda. Primo loco distinguendum, aliam esse *amphibologiam*, sive æquivocationem; aliam *restrictionem mentalem.*

Amphibologia triplici modo esse potest : I. quando verbum habet duplicem sensum, prout *volo* significat velle, et volare. II. Quando sermo duplicem sensum principalem habet, v. gr. *Hic liber est Petri*, significare potest, quòd Petrus sit libri dominus, aut sit libri auctor. III. Quando verba habent duplicem sensum, unum magis communem, alium minùs, vel unum litteralem, alium spiritualem, ut verba illa quæ dixit Christus de Baptista : *Ipse est Elias.* Et Baptista dixit : *Ego non sum Elias.* Quo sensu viri spirituales cibos delicatos, dicunt, eis nocêre, id est mortificationi; doloribus afflicti dicunt benè valêre, id est quoad robur spiritûs. *Cardenas diss.* 19. *n.* 47. Sic etiam quis interrogatus de aliquo, quod expedit celare, potest respondêre, *dico non*, id est dico verbum *non; Card. n.* 52. de hoc dubitat, sed, salvo meliori consilio, videtur immeritò, cùm verbum *dico* verè duplicem sensum habeat; significat enim proferre, et asserere, in nostro autem sensu *dico* idem est ac *profero.*

His positis, certum est et commune apud omnes, quòd ex justa causa licitum sit uti æquivocatione modis expositis, et cum juramento firmare. Ita *Less. l.* 2. *cap.* 42. *n.* 47. *Card. diss.* 19. *n.* 35. *Salm. tr.* 17. *de juram. cap.* 2. *punct.* 8. §. 3. *n.* 115. *ex S. Hieronym. c.* 22. *q.* 2. qui dicit : *Uti-*

lem simulationem, et in tempore assumendam; quod explicans *S. Th.* 2. 2. *q.* 111. *art.* 1. *ad* 2. *ait: S. Hieronymus utitur largè nomine simulationis pro quacumque fictione.* Ratio, quia tunc non decipimus proximum, sed ex justa causa permittimus, ut ipse decipiatur, et ex alia parte non tenemur ad mentem aliorum loqui, si justa causa subsit. Justa autem causa esse potest quicumque finis honestus ad servanda bona spiritui, vel corpori utilia. *Salm. ibid.* §. 1. *n.* 109. *cum Val. Sanch. Pont. et Leand.*

Utrùm autem jurare cum amphibologia, sive restrictione non pure mentali, ut infrà, sine justa causa, sit peccatum mortale? Affirmat *Viva in prop.* 27. *damn. ab Innoc. XI.* item *Tol. Ang. Arm. Nav. etc. ap. Sanch. Dec. lib.* 3. *c.* 6. *n.* 22. Idemque tenet *Bus. cum Laym. Sanch. et communi*, ut asserit. Sed immeritò citat *Sanch.* et vocat suam sententiam communem: dum oppositam sequitur *Sanch. loc. cit.* Et eamdem tenent *Lugo de Fide d.* 4. *sect.* 5. *n.* 64. *Caj.* 2. 2. *qu.* 89. *a.* 6. *ad* 4. *dub.* 2. *Salm. loc. cit. n.* 108. *cum Sot. Val. Prado, Hurt. Candido, Leand. etc.* item *Less. lib.* 2. *cap.* 42. *dub.* 9. *n.* 48. *Pal. tr.* 14. *d.* 1. *p.* 7. *n.* 3. et probabilem putat *Bus. n.* 170. 5. Ratio hujus probabilioris sententiæ est, quia in hujusmodi juramento jam adsunt veritas et justitia: deficit tantùm judicium sive discretio, cujus deficientia non est nisi venialis. Nec obstat, quod ait *Viva*, scilicet, quòd taliter jurans exercitè invocet Deum ad testificandum falsum, nam reipsà invocat ad testificandum verum juxta suum sensum, quamvis permittat ex justa causa, ut alter ex sua incuria, vel inadvertentia decipiatur. Excipiendum tamen *cum Salm. loc. cit. et aliis communiter,* nisi hoc fiat in judicio, vel in contractibus. Ex præfata autem sententia infertur, quòd ad sic jurandum (præterquam in judiciis, et contractibus) non requiratur causa absolutè gravis, sed sufficiat quævis rationabilis causa, putà ad se liberandum ab importuna, et injusta interrogatione alterius, ut dicunt *Salm. ibid. n.* 109. *cum Val. Sanch. Bon. Pal. etc. Roncag. de jur. c.* 4. *q.* 2. *r.* 3. *Elbel n.* 129. Hìc tamen notandum 1. cum *Ronc. loc. cit.*, majorem causam requiri ad æquivocandum cum juramento, quàm sine illo. Notandum 2. cum *Salm. dict. n.* 109., quòd, quo verba majorem occasionem præbent errandi, eò major causa exi-

gatur : unde dicunt, quòd, quando verba ferè nullam causam præbent errandi, ut sunt verba per se æquivoca, duplicem sensum æquè habentia, tunc levissima causa excuset.

152. — *Restrictio* autem *mentalis* alia est *purè mentalis*, quæ nullo modo ab aliis percipi potest : alia *non* est *purè mentalis*, quæ ex adjunctis circumstantiis innotescere potest.

Restrictio *purè mentalis* numquam est licita, nec juramentum super eadem, ut patet tribus propositionibus damnatis ab *Innoc. XI.* in quibus prima *n.* 26. dicebat : *Si quis vel solus, vel coram aliis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis causâ, sive quocumque alio fine juret, se non fecisse aliquid, quod reverà fecit; intelligendo intra se aliquid aliud, quod non fecit; vel aliam viam ab ea, in qua fuit, vel quodvis aliud additum verum, reverà non mentitur nec est perjurus.*

Secunda *n.* 27. dicebat : *Causa justa utendi his amphibologiis est, quoties id necessarium, aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas; vel ad quemlibet virtutis actum; ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens et studiosa.*

Tertia *n.* 28. *Qui, mediante commendatione vel munere, ad magistratum vel officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali præstare juramentum, quod de mandato regis exigi solet, non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.*

E contrariò licitum est, justâ causâ uti restrictione *non purè mentali*, etiam cum juramento, si illa ex circumstantiis percipi potest. Id probatur ex *Joan.* 7. ℣. 8. Ubi Christus dixit : *Non ascendo ad diem festum hunc.* Et tamen narrat Scriptura, quòd posteà ascenderit : *Non ascendo*, subintellexit, *manifestè*, ut rogabant discipuli, sed *ascendo occultè.* Pariter ex *Matth. c.* 24. ℣. 36. ubi Dominus dixit : *De die illa nemo scit.... neque Filius*, subintelligendo, *ad manifestandum*, ut discipuli petebant, prout explicat *D. Aug. p.* 6. *in Prol.* Sic etiam sentit *S. Th.* 3. *p. q.* 10. *art.* 2. *ad* 2. inquiens : *Dicitur nescire diem, quia non facit scire.* Id est, acsi dixisset, nescio ad manifestandum aliis. Et idem sentiunt *S. Jo. Chrysost. S. Hieron. S. Ambrosius, S. Athanasius, S. Basilius, S. Hilarius etc.* ut testatur *Suarez in* 3. *p. q.* 10. *a.* 2. Hanc sententiam communiter tenent *Gonet. Man.*

t. 5. *tr.* 8. *c.* 2. §. 3. *Laym. tr.* 3. *l.* 4. *c.* 15. *n.* 7. *v. Interim, Palud. in* 4. *d.* 9. *q.* 3. *a.* 3. *Concl.* 1. *Adrian. in* 4. *de sacr. confess. d.* 6. §. *Ad Argum. Major. in* 4. *d.* 15. *q.* 18. *q.* 1. *Soto de secreto, membr.* 3. *Wigandt. tr.* 10. *exam.* 4. *n.* 61. *resp.* 3. *Cardenas in* 2. *crisi, diss.* 19. *n.* 81. (qui in prop. *Innoc. XI. diss.* 19. *n.* 48. *cum Suar. et Lugo* ait, idem dicendum, si respondeatur ad mentem interrogantis) *La Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 287. *Holz. t.* 1. *de juram. p.* 273. *n.* 490. *Elbel. eod. tit. t.* 2. *p.* 52. *n.* 144. *Sporer tr.* 3. *c.* 1. *n.* 115. *Viva in prop.* 27. *Innoc XI. n.* 4. *et Salm. tr.* 17. *c.* 2. *punct.* 8. §. 3. *n.* 117. ubi dicunt, hanc sententiam esse communem ferè omnium DD. Idem sentit *Cont. Tourn. de relig. part.* 2. *c.* 3. *art.* 5. *in fine. cum Vauroy et Boudart*, dicens, etiam strictiores theologos has restrictiones latè mentales (quod idem est ac non purè mentales) negare, esse illicitas, ex *D. August.* qui *in lib. contra mendac. c.* 10. ait: *Quamvis omnis qui mentitur, velit celare quod verum est, non tamen omnis, qui vult, quod verum est, celare, mentitur.* Consentit etiam rigidissimus *Contensonius t.* 4. *diss.* 2. *c.* 1. *in resp. ad Instabis;* nam explicando illud *Joannis* 7. de ascensu Christi ad diem festum, dicit, Christum verba subobscura adhibuisse, in quibus poterat vir prudens verborum sensum facilè interpretamento aperire. Favet *D. Thomas* (ut rectè ait *Wigandt*) 2. 2. *q.* 69. *art.* 2. ubi: *Aliud est veritatem tacère, aliud falsitatem proponere.* Item *q.* 110. *art.* 3. *ad* 4. dicit: *Non est licitum mendacium dicere ad hoc, quòd aliquis alium à quocumque periculo liberet; licet tamen veritatem occultare prudenter sub aliqua dissimulatione, ut Augustinus dicit in lib. contra mendac.* Ratio autem hujus sententiæ est, quia, si non liceret uti restrictione non purè mentali, non existeret modus secretum licitè celandi, si quis nequiret aperire sine damno, vel incommodo; quod utique esset æquè perniciosum commercio humano, quàm mendacium. Damnatio autem peracta à Pontifice restrictionis mentalis, rectè intelligenda est de restrictione purè, et strictè sumpta; illa enim tantùm vera mentalis restrictio dici debet, quæ tantùm in mente fit, et ita occulta remanet, et nullo modo ex circumstantiis externis agnosci valet.

153. — Hinc infertur I. Confessarius affirmare potest etiam juramento, se nescire peccatum auditum in confessione,

subintelligendo, *ut hominem*, non autem *ut ministrum Christi*, ut docent *S. Th.* 2. 2. *q.* 70. *art.* 1. *ad* 1. *Lug. disp.* 22. (qui tamen *n.* 75. explicat alio modo illud verbum *nescire per scientiam, quæ utilis sit ad respondendum*) item *Sporer de præc. n.* 119. *et Elbel de jur. n.* 149. *cum aliis communissimè.* Ratio, quia interrogans non habet jus, nisi ad sciendam notitiam communicabilem, qualis non est illa confessarii. Et hoc etiam si aliter interroget, an audierit ut minister Christi. *Lug. n.* 66. *Viva in prop.* 27. *Innoc. n.* 3. *et* 13. *Ronc. d.* 2. *præc. c.* 4. *Reg. prax. n.* 2. *et Elbel de jur. n.* 130. *cum aliis*, quia confessarius semper censendus est respondêre ut homo, ut minister Christi non potest loqui. Hinc dicunt *Card. diss.* 19. *n.* 39. *in fine, et* 67. *ac Fel. Pot. de jur. n.* 1734. quòd, quoties tenetur quis occultare infamiam alterius, licitè dicat, *nescio*, scilicet, *non habeo scientiam utilem ad respondendum*: sive *non scio tamquam manifestabile*, ut *Card. cum Lugo d. loc. n.* 43. *et* 44. Et si quis temerè petat à confessario, an audierit tale peccatum in confessione, benè potest respondêre: *Non audivi*, scilicet, *ut homo, vel ad manifestandum, Card. cum Lug. n.* 66.

154. — II. Reus aut testis, à judice non legitimè interrogatus, potest jurare, se nescire crimen, quod reverà scit; subintelligendo, nescire crimen, *de quo legitimè possit inquiri*, vel nescire *ad deponendum*. Ita *Caj. opusc. tom.* 1. *tr.* 51. *r.* 5. *Sporer de* 2. *præc c.* 1. *n.* 120. *et* 121. *Azor. to.* 1. *l.* 11. *c.* 4. *Ronc. de* 2. *præc. c.* 4. *q.* 2. *r.* 3. *Sanch. Dec. l.* 3. *c.* 6. *n.* 23. *et* 26. *cum Nav. Tolet. Val. etc.* ex eodem *D. Thom.* 2. 2. *q.* 69. *a.* 1. Idem, si testis ex alio capite non teneatur deponere, nempe si ipsi constet crimen caruisse culpâ, ut *Salm. tr.* 17. *c.* 2. *punct.* 8. §. 6. *n.* 159. *et Elbel n.* 145. vel si sciat crimen, sed sub secreto, cùm nulla præcesserit infamia, ut *Card. ibid. n.* 51. Reus tamen vel testis qui legitimè à judice interrogatur, nequit ullâ æquivocatione uti, quia tenetur justo præcepto superioris parêre. Est communis, *Salm. ibid. n.* 146. *cum Sot. Less. Sanch. etc. cum Bus.* Et idem dicendum de juramento in contractibus onerosis, quia aliàs injuria alteri irrogaretur. *Salm. ibid.* Excipe in judicio, si crimen fuerit omninò occultum: tunc enim potest, imò tenetur testis dicere, reum non commisisse. *Tamb. c.* 4. §. 2 *n.* 4. *cum Card. et Pot. ut sup.* Et idem potest reus, si

non adest semiplena probatio, etc. *Tamb.* §. 3. *n.* 2. cum communi, quia tunc judex non legitimè interrogat.

155. — Sed quæritur hìc 1. an, si talis reus, vel contrahens æquivocè jurando decepit, possit absolvi, nisi veritatem manifestet? Negant aliqui non improbabiliter, sed probabiliùs affirmant *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 7. *n.* 8. *et Salm. ibid. n.* 147. *cum Philiarch.* quia tali juramento (quod perjurium nequit dici) non peccavit contra justitiam commutativam, sed contra legalem, et obedientiam judici debitam, cujus præceptum detegendæ veritatis transiens est, duratque solùm, dum judex interrogat. Idemque dicit *Sanch. ibid.* de teste mentiente. Et ideò uterque absolvi potest, quin veritatem revelet. Tenentur verò ambo alteri satisfacere, si possunt aliâ viâ. At si non possint, dicunt *Salm. ibid.* tenèri eos denuò in judicio detegere veritatem. Sed etiam excusarem, si omninò essent impotentes ad satisfaciendum in præsenti, et in futuro.

156. — Quæritur 2. an reus legitimè interrogatus possit negare crimen, etiam cum juramento, si grave damnum ex confessione ipsi immineat? Negat *Elbel n.* 44. *cum D. Th. d. art.* 1. *ad* 2. et quidem probabiliùs, quia reus tenetur tunc pro communi bono damnum illud subire. Sed satis probabiliter *Lugo de just. d.* 40. *n.* 15. *Tamb. lib.* 3. *c.* 4. §. 3. *n.* 5. *cum Sanch. Viva q.* 7. *art.* 4. *n.* 2. *Sporer de* 2. *præc. c.* 1. *n.* 115. item *Elbel dict. n.* 144. *Card. in prop. Innoc. XI. diss.* 19. *num.* 78. *cum Nav. Less. Sa et Fill. et aliis plurib.* dicunt, posse reum, si sibi immineat pœna mortis, vel carceris, aut exilii perpetui, amissionis omnium bonorum, triremium, et similis, negare crimen, etiam cum juramento (saltem sine peccato gravi) subintelligendo, *se non commisisse, quatenùs teneatur illud fateri,* modò sit spes vitandi pœnam. Ratio, quia lex humana non potest sub gravi obligare homines cum tanto onere. Additque *Elbel*, hanc sententiam, licèt minùs probabilem, insinuandam tamen esse reis, et confessariis, ut liberentur illi à culpa gravi, in quam facillimè incident, si ad confessionem criminis obstringantur. *Vide dicenda lib.* 5. *n.* 274.

157. — III. Pœnitens, interrogatus à confessario de peccato confesso, potest jurare, se non commisisse, subintelligens *illud, quod confessus non sit.* Ita *Carden. diss.* 19. *n.* 48.

Salm. tr. 17. c. 2. punct. 8. §. 3. n. 118. Sanch. lib. 3. cap. 6. n. 14. Sporer de 2. præc. cap. 1. n. 105. Hoc tamen intelligendum, nisi confessarius justè interroget ad noscendum statum pœnitentis, *ex prop. 58. damn. ab Inn. XI.*

158. — IV. Indigens bonis absconditis ad sustentationem, potest judici respondere, se nihil habere, *Salm. ibid. §. 6. n. 140.* Pariter hæres, qui sine inventario occultavit bona, si non teneatur ex illis satisfacere creditoribus, potest judici respondere, se nihil occultâsse, subintelligens *de bonis, quibus satisfacere teneatur. Salm. loc. cit. et Ronc. c. 4. reg. 2. in praxi.*

159. — V. Qui mutuum accepit, sed postea satisfecit, potest negare, se accepisse mutuum, subintelligens, *ita, ut debeat solvere, Salm. cit. n. 140. et Spor. de 2. præc. c. 1. n. 122. cum Suar. Nav. Az. Laym. Sanch. Cov. et aliis.* Sic pariter, si quis fuerit coactus ad matrimonium, potest judici asserere etiam cum juramento, *se non contraxisse*, scil. *liberè*, ut par erat, *Tol. lib. 4. c. 21. Laym. c. 14. n. 8. Nav. in c. Humanæ aures, caus. 22. q. 5. et Spor. loc. cit.* qui idem ait de eo, qui irrita sponsalia inivit. Pariter qui matrimonium promisit, sed inde non teneatur ad illud, potest negare promissionem, scilicet, *ut ex illa teneatur, Salm. ibid.* Qui non tenetur ad gabellam, potest respondere, se nihil ferre, scilicet, *ex quo gabellam debeat, Card. n. 77. Salm. ibid. Spor. loc. cit. n. 121. cum Led.* Qui venit de loco falsò putato infecto, potest negare, se venire ex illo, scilicet *ut pestilenti*, quia hæc est mens custodum. *Salm. ibid. n. 141. Less. c. 42. n. 47. Sanch. Dec. lib. 3. cap. 6. n. 35. et Sporer loc. cit. n. 140. cum Tol Nav. Suar. Henr. Rod. etc.* Imò hoc admittunt *Tol. Less. et alii plures ap. Spor.* etiamsi ille celeriter transisset per locum infectum, modò sit certus nil se luis contraxisse, quia possit intelligi, non venisse cum, ut ab ipso periculum sit timendum: sed huic ego non omninò acquiesco. Admittunt etiam *Salm. dict. n. 141. cum Bus.* quòd, si quis à fure vi obligetur ad promittendam pecuniam cum juramento, possit subintelligere: *Dabo, si tibi debuero, secluso juramento;* quia dicunt, promissionem illam ex circumstantiis posse admittere talem amphibologiam. Pariter uxor, cui constet matrimonium esse nullum, potest judici, vel confessario, qui aliàs non vellet eam absolvere, promit-

tere cum juramento, se cohabitaturam cum viro, etsi non intendat, intelligens de cohabitatione licita. *Salm. loc. cit.*

160. — VI. Rogatus à judice, an sit locutus cum reo, potest negare, intelligens, se non locutum fuisse, ad coöperandum crimini. Canonicus, obligatus ad secretum, potest jurare, se nihil manifestàsse, si verè nihil eorum, quæ sub gravi tenebatur celare, manifestavit. Ita *Salm. ibid. n.* 142. qui asserunt, hæc omnia passim obvia esse apud omnes auctores. Pariter *Less. c.* 52. *n.* 48. *cum Alex. Bart. etc.* Qui eligendus est in officium, interrogatus an habeat aliquod impedimentum, potest negare, si reverà illud non sit tale, quod impediat.

Pariter, si quis invitatus interrogetur, an sit bonus cibus, qui reverà sit insipidus, potest respondere, esse bonum, scilicet *ad mortificationem. Cardenas diss.* 19. *n.* 74. Sic etiam dicunt *Card. n.* 76. *et Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 302. licitè proferri cæremonias : *Osculor manus, etc. Offero me famulum, etc.* quia ex communi usu accipiuntur, ut verbà materialia, prolata tantùm ad honorem. Licitum est etiam celare veritatem cum causa ; v. gr. si quis petat à te pecuniam, potes respondere : *Utinam haberem!* Vel, *gauderem habere, etc. Card. diss.* 19. *n.* 53.

161. — Sed quæritur 1. an creditor ex instrumento possit asserere cum juramento, nihil sibi solutum, si reverà sit pars soluta, sed ipse ex alio capite habeat creditum, quod probare non possit? Respondetur posse, dummodò non juret eam quantitatem sibi deberi ex illo instrumento, ne aliis creditoribus anterioribus damnum inferatur. Ita *Salm. tr.* 17. *cap.* 2. *punct.* 8. §. 6. *n.* 143. *cum Sanch. Pal. Leand. etc.*

162. — Quær. 2. an adultera possit negare adulterium viro, intelligens, ut illi revelet? Potest æquivocè asserere, se non fregisse matrimonium, quod verè persistit. Et si adulterium sacramentaliter confessa sit, potest respondere : *Innocens sum ab hoc crimine*, quia per confessionem est jam ablatum. Ita *Card. diss.* 19. *n.* 54. qui tamen hic advertit, quòd nequeat id affirmare cum juramento, quia ad asserendum aliquid sufficit probabilitas facti ; sed ad jurandum requiritur certitudo. Sed respondetur, quòd ad jurandum sufficiat certitudo moralis, ut diximus *suprà dub.* 3. *n.* 148 *cum Salm. tr.* 17. *c.* 2. *punct.* 5. §. 1. *n.* 42. *Less. Sanch. Suar.*

Pal. et communi. Quæ certitudo moralis remissionis peccati potest quidem haberi, quando quis benè moraliter dispositus recepit pœnitentiæ sacramentum.

Ad quæsitum verò dicunt *Salm. ibid. punct.* 8. §. 6. *n.* 144. *cum Soto*, non posse fœminam adulterium negare, quia esset pura restrictio mentalis. *Card.* tamen *n.* 60. admittit, in periculo mortis licere uti metaphorâ, quæ communis est in Scriptura, ubi adulterium sumitur pro idololatria, ut ex *Ezech. c.* 23. *y.* 37. *Quia adulteratæ sunt.... et cum idolis fornicatæ sunt.* Imò si crimen est verè occultum, probabiliter cum *Bus. infrà et Less. Trull. ibid. ac Sanch. lib.* 3. *Dec. c.* 2. *n.* 42. *cum Sot. Sayr. et Arag.* potest mulier negare cum juramento, et dicere: *non commisi*; eodem modo, quo reus potest dicere judici, non legitimè interroganti, *crimen non commisi*, intelligendo, se non commisisse ita, ut teneatur ei manifestare, ut *Tamb. ex comm. c.* 4. §. 3. *n.* 1. *et* 2. *Et Viva q.* 7. *art.* 4. *n.* 2.

165. — Quær. 3. an requisitus ad mutuandum, possit jurare, se non habere pecuniam, quam reverà habet, intelligendo, se non habere, *ut ad mutuum præstet?* Negant *Salm. loc. cit. n.* 145. *cum Sot. Henr.* Ratio, quia illa restrictio ex circumstantiis percipi nequit. Sed hoc intelligendum, si veritas nullo modo percipi possit; nam si posset conjici ex aliqua circumstantia, nempe paupertatis, vel indigentiæ mutuatarii, benè posset ipse intelligere, non habeo superfluum, ut possim mutuare. Ita *Ronc. de* 2. *præc. c.* 4. *reg.* 2. *in praxi*, *Viva q.* 7. *a.* 4. *n.* 2. *cum Sanch. Bon. Sylv. etc. Card. diss.* 19. *n.* 48. *cum Suar. et Lug. de pœnit. disp.* 23. *sess.* 4. *n.* 74. qui sic docet: *Qui habet unum panem sibi necessarium, verè respondet, se nullum habere, ei qui petit panem commodatum; quia nullum habet, quem commodare possit, de quo solo ille interrogat.* Et idem dicit *Carden. n.* 73. de pecunia petita, si domino sit necessaria.

166. — Quær. 4. an mercatores possint jurare, mercem cariùs ipsis constare, intelligendo *cum alia merce?* Affirmant aliqui, sed meritò negant *Salm. dict. n.* 145. Probabiliter tamen posse ait *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 301. *cum Gob.* quando tales non intelligunt de mero pretio rei, sed computant in eo expensas pro vectura, pro apotheca, etc.

165. — Quær. 5. an famulus ex jussu domini possit negare, ipsum esse domi? *Card. diss.* 19. *n.* 75. admittit, ipsum posse figere pedem in lapidem et respondere, *non est hìc ;* quia non est restrictio mentalis : sed huic non assentior, si alter nullo modo possit id advertere. Potiùs concederem, cum posse dicere, *non est hìc*, scilicet non in hac janua, vel fenestra ; vel (ut ait *Cont. Tourn. de relig. part.* 2. *cap.* 3. *art.* 5. *in fine.*) : *non est hìc*, quatenùs videri possit. Item ait *Card.* posse cum respondere, *egressus è domo est*, intelligendo *in præterito ;* non enim tenemur, ait cum *Less. ùt suprà*, respondere ad mentem interrogantis, si adsit justa causa. Secùs, si ille rogetur, an hoc mane dominus egressus sit, ut *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 284. Sic etiam *Card. n.* 72. ait de viro nobili, qui est in lecto, posse respondere famulum, cum esse foris, scilicet, cum esse remotum à consortio, ut ex usu loquendi solet intelligi.

166. — Quær. 6. an assumendi ad gradum doctoratûs possint jurare cum æquivocatione conditionem requisitam non veram, scilicet, vacâsse se tot annis illi scientiæ, etc. si tales sint æquè idonei ac alii doctores? *Vide Tamb. Dec. lib.* 3. *cap.* 2. qui affirmat, et justam causam ait tunc esse sic jurandi, ne repellantur, qui jam digni sunt. Sed quidquid sit de hoc, probabile magis mihi videtur non pejerare doctorandos Neapoli, qui more solito scribunt manu propria in suscipiendo matriculas : *Dico con giuramento essere il primo anno istitutista etc.* cùm reverà id non sit. Ratio, quia verbum illud *giuro*, sive *dico con giuramento*, ùt suprà diximus *dub.* 1. *n.* 136. *cum Salm. tr.* 17. *c.* 2. *punct.* 3. *n.* 24. *Bon. Sanch. Suar.* de se non est juramentum, nisi præcedat interrogatio de juramento ; sed hæc interrogatio Neapoli vel omninò non fit, vel non fit de vero juramento, sed tantùm de illa scriptione materiali, quæ ex usu communi videtur non apprehendi ut verum juramentum.

167. — Quær. 7. an possit quis licitè coram notario asserere, se accipere pecuniam, quam verè non recipit ? Affirmat posse *Tamb. ibid. n.* 20. et 23. sensum impropriando, scilicet jurando, pecuniam se pro accepta habere, vel accipere, qui certus sit moraliter, alterum brevi pecuniam sibi fore soluturum. Et videtur probabile ex communi usu loquendi.

168. — Quær. 8. an liceat jurare aliquid falsum, addendo

tamen submissâ voce circumstantiam veram ? Affirmant *Hurtad. et Prado cum aliis ap. Salm. ibid. punct.* 8. §. 5. *n.* 136. *contra Torre*, qui dicunt, quòd, ut locutio sit vera, sufficiat, ut exteriùs concordet conceptui mentis, sive nutibus, sive voce submissâ explicetur, et per accidens sit, ut alter non audiat. At meliùs *Salm. ibid. n.* 138. id admittunt, si tamen aliquo modo possit ab altero percipi illa submissa prolatio, licèt ejus sensus non percipiatur ; secùs si omninò alterum lateat.

169. — « 1. Graviter peccat, qui utitur æquivocatione, » quando non rogatus, sed sponte suâ jurat : quia tunc tenetur uti vocabulis secundùm communem significationem, » inquit *Tolet. lib. 4. c.* 21. cò quòd non habeat rationem » æquivocandi. »

170. — Probabiliùs tamen *Salm. ibid. n.* 142. *in fine* cum communissimâ contrarium dicunt, nempe, quòd, quando adest justa causa necessitatis, vel utilitatis, possit quis uti amphibologiis in juramento, etiamsi ad jurandum sponte se offerat.

« 2. Graviter item peccat, qui utitur æquivocatione, » quando juramentum justè exigitur, ut à judice vel superiore in re gravi. *Bon. p.* 12.

« 3. Si autem fiat tale juramentum in re levi, per jocum, » et citra inobedientiam, ac notabile damnum alterius, erit » tantùm veniale, ut probabiliter docet *Sanch. l.* 3. *c.* 5. *contra alios :* quia solâ discretione, sive judicio caret. *Vide* » *Bon. loc. cit.*

« 4. Licet æquivocè jurare, si juramentum exigatur injustè, ut v. gr. si quis exigat juramentum, qui jus non » habet, v. gr. judex incompetens : vel si non servet ordinem » juris. Item, si exigatur per vim, injuriam, metum, v. g. » si vir exigat juramentum ab uxore de adulterio occulto ; » si latrones exigant à te lytrum cum juramento. *Sayr. l. 4.* » *c.* 3. *et lib.* 1. *c.* 17. *Less. Trull. lib.* 2. *cap.* 1. *d.* 15.

171. — « 5. Qui exteriùs tantùm juravit sine animo jurandi, non obligatur, nisi fortè ratione scandali ; cùm non » juraverit, sed luserit. In foro tamen externo potest cogi » ut servet. *Sanch.* 7. *Mor. cap.* 10. *num.* 11. *Trull. lib.* 2. » *c.* 1. *d.* 10. » (*Sed de hoc vide mox dicenda dub. seq. n.* 172. *v. Quæritur.*)

Quæritur hìc ultimò, an simulatio sit aliquando licita? Respondetur: Simulatio *formalis*, nempe cùm quis intendit per factum externum aliud significare, quàm in animo habet, hæc numquam est licita, quia est verum mendacium facti, ut docet *D. Th.* 2. 2. *q.* 111. *art.* 1. Simulatio verò *materialis*, scilicet cùm quis aliquid agit, non intendens deceptionem alterius, sed aliquem suum finem: hæc est licita cum justâ causâ, semper ac ex circumstantiis alii possint conjicere, ad alium finem id agi, prout dictum est de restrictione non purè mentali *n.* 152. Sic *Josuë c.* 8. licitè fugit, non intendens significare metum, sed ut hostes longè abducerentur ab urbe *Haï*, et reliqui milites irruerent in urbem. Ita etiam Christus Dominus *Luc.* 24. apud Emmaus *finxit se longiùs ire*, non intendens, ut discipuli hoc crederent, sed volens significare, se reverà iturum fuisse longiùs, nisi ab eis invitaretur. Ita *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 298.

DUBIUM V.

Quæ et quanta sit obligatio juramenti promissorii?

172 *Quotuplex veritas affirmanda sit in juramento promissorio? Quale autem peccatum sit juramentum promissorium fictum, et quomodo obliget?*

173 *An peccet graviter non implens promissum in re parva?*

174 *An obliget juramentum metu extortum?*

175 *Quid, si sit errore, vel dolo extortum?*

176 *An obliget juramentum de re mala, aut vana?*

177 *Quid de juramento in favorem tertii?*

178 *An juramentum non ludendi excludat ludum moderatum?*

179 *An obliget juramentum factum contra primum?*

180 *An juramentum sequi debeat conditionem promissionis?*

181 *Quomodo obliget juramentum servandi statuta alicujus collegii?*

182 *De juramento medicorum non visitandi, etc.*

183 *De juramento servandi secretum, dicendi veritatem, et solvendi debitum.*

184 *An obliget juramentum factum concubinæ non cognoscendi aliam?*

183 *An promissio prodiga cum juramento obliget?*

183 *An obliget juramentum redeundi ad carcerem? De juramento parentum ac dominorum puniendi filios, aut famulos.*

172. — « Resp. 1. In juramento promissorio duæ affirmantur veritates : una de præsenti primaria, quòd scilicet » jurans habeat animum implendi quod promittit ; altera secundaria de futuro, quòd scilicet impleturus sit suo » tempore, quod promittit : sive promittat Deo, et est votum cum juramento ; sive homini, et est jurata promissio » humana. Unde oritur obligatio implendi, si rationabiliter » possit. Ita communiter DD. *Laym. lib. 4. tom. 3. cap. 6.* » *Bon. p. 7,*

Unde resolves :

» 1. Defectu primæ veritatis jurans verè pejerat mortaliter, si vel non habeat animum implendi, sive materia » sit parva, sive magna, licita, sive illicita : vel si dubitat, » an facturus sit necne, quod jurat ; vel si putet sibi moraliter impossibile, ut impleat quod promittit : quia quoad » istam veritatem præsentem, promissorium ab assertorio » non differt ; unde nec parvitas materiæ excusat. » (*Peccat quidem graviter qui promittit aliquid cum juramento, putans impossibile, ut impleat. Ita hic Busemb. Sed addendum cum Salmant. tr. 17. c. 2. punct. 5. §. 2. n. 49. cum Azor, Suar. Fag. Leand. etc. secus esse, si probabilem rationem habeat implendi.*)

Quæritur, quale peccatum sit juramentum promissorium fictum, et ad quid obliget ? Distinguo : Tripliciter potest quis fictè promittere cum juramento : I. Sine animo jurandi. II. Sine animo se obligandi. III. Sine animo implendi. I. Si quis juret *sine animo jurandi*, peccat quidem, et ex prop. 25. damn. ab *Innoc. XI.* quæ dicebat : *Cum causâ licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive sit gravis.* Ratio, quia tunc illudit divino testimonio. An autem hic peccet graviter ? Resp. affirmativè, si juret sine animo implendi promissionem ; si verè cum animo implendi, peccat tantùm venialiter, ut communissimè dicunt *Sanch. Dec. lib. 3. c. 6. n. 10. Ronc. de juram. c. 4. q. 1. r. 3. Tamb. de ju-*

ram. lib. 3. *c.* 3. §. 2. *n.* 4. *Elbel de jur. n.* 120. *Mazzott. eod. tit. c.* 3. *q.* 3. Rectè verò excipiunt, si juramentum fiat in contractibus, vel coram judice : quia tunc, licèt non sit perjurium, est tamen gravis deceptio contra justitiam.

II. Si autem jurat *sine animo se obligandi*, sed cum animo implendi, *Caj.* 2. 2. *quæst.* 89. *art.* 6. *Croix lib.* 3. *p.* 1. *num.* 521. item *S. Antoninus, Navarr. Scotus, Tambur. et alii communiùs apud Sanch. loc. cit. num.* 5. tenent, hunc peccare mortaliter, tum quia sic jurans, falsò significat, se habere intentionem se obligandi, quam verè non habet ; tum quia, ut sentit *Croix* tamquam probabiliùs, videtur gravis irreverentia adducere Deum in testem, et nolle ejus testimonio obstringi. Sed valde probabiliter idem *Sanch. n.* 7. *Tamb. n.* 6. *Elbel n.* 21. *Renzi de juram. et Ant. à Spir. S.* cui adhæret *Ronc. loc. cit. r.* 4. tenent, hunc non peccare nisi venialiter. Ratio, quia taliter jurans, cùm habeat animum implendi, quamvis non intendat se obligare, ex una parte non jurat falsum, quia asserit verum de voluntate præsenti, ex alia parte, cùm hic voluntatem non habeat se ullo modo obligandi ex vi juramenti, de cujus intrinseca ratione est inducere obligationem religionis, reverà non jurat, ut ex communi dicunt *Salm. tract.* 17. *cap.* 1. *punct.* 1. §. 3. *n.* 19. *et n.* 23. *Elbel loc. cit. Sporer in* 2. *præc. cap.* 1. *n.* 154. *etc.* et ideò juramentum hoc idem est, ac si factum sit sine animo jurandi, quod non est nisi veniale, quando verum asseritur, ut suprà dictum est.

An autem sic jurans cum animo jurandi, sed sine animo obligandi, teneatur ad servandum juramentum ?

Prima sententia negat, tum quia hujusmodi juramentum fuit invalidum, ut suprà ; tum quia Deus juramenta promissoria non acceptat, nisi juxta jurantium intentionem, *ex c. Humanæ aures, qu.* 5. ubi dicitur : *Divina judicia talia foris nostra verba audiunt, qualia ex intimis proferuntur.* Ita *Pal. tract.* 24. *d.* 1. *p.* 8. *n.* 7. *Salm. ibid. n.* 25. *Ronc. r.* 4. *Tamb. n.* 7. *Mazzot. loc. cit. Elbel n.* 125. *et Sanch. Dec. lib.* 3. *cap.* 10. *n.* 8. *cum S. Bonav. S. Anton., Scoto, Sylv. Nav. Arm. Gabr. Ang. et aliis cum communi*, ut asserit *Azor.* Et clarè favet *D. Thom. in* 3. *d.* 39. *qu.* 1. *art.* 3. ubi ait : *Si autem simpliciter juret absque dolo, tunc in foro conscientiæ non obligatur, nisi secundum suam intentionem.* Et

idem confirmat 2. 2. *qu.* 89. *art.* 7. *ad* 4. *Si autem jurans dolum non adhibeat, obligatur secundùm intentionem juran-tis.* Is autem jurat sine dolo (ut dicit *Elbel n.* 118. *cum Ills.*) qui jurat alicui nullum jus habenti ex justitia ad rem pro-missam.

Secunda tamen *sententia* affirmat eum teneri ad servandum juramentum. Hanc tenent *Less. lib.* 2. *cap.* 42. *n.* 37. (licèt vocet oppositam valdè probabilem) *Cajet.* 2. 2. *q.* 89. *art.* 7. *Suarez cap.* 7. *Sot. lib.* 8. *q.* 1. *art.* 7. item *Valent. Sayr. Fill. Arag. apud Bonac. tom.* 2. *d.* 4. *quæst.* 1. *pag.* 7. *num.* 3. *et Renzi de juram. pag.* 125. *quæst.* 5. Ratio, quia, qui jurat cum animo jurandi, jam verum juramentum emittit, et ideò tenetur efficere, ad servandam reverentiam divini no-minis, ut verum evadat, quod jurat; nec potest à juramento separare obligationem implendi promissum, cùm obligatio oriatur ex ipso juramento, de cujus natura est, ut effectum habeat, quod juratur, ne vocetur Deus in testem falsitatis. Et in hoc apparet differentia inter votum, seu contractum, et juramentum; nam in illis obligatio pendet ab intentione voventis vel contrahentis, in juramento autem ex vi ipsius juramenti. Utraque sententia est probabilis, sed prima est probabilior : nam ratio hujus secundæ sententiæ supponit ut certum, tale juramentum sine animo se obligandi emissum, esse verum juramentum; attamen probabiliùs est, et com-mune, ut asserunt *Salm. tr.* 17. *cap.* 1. *punct.* 1. §. 3. *n.* 19. *cum aliis ùt suprà*, et etiam *Viva in prop.* 25. *Innoc. XI. n.* 13. (*contra Less. dict. n.* 37.) quòd hujusmodi juramentum non sit verum juramentum, tum quia caret conditione neces-sariâ ad naturam juramenti promissorii, qualis est animus se obligandi; tum quia juramentum sequitur naturam pro-missionis, quam confirmat, ut certum est *ap. Bus. n.* 280. *cum Less. Bon. etc.* At promissio sine tali animo facta non est quidem promissio, sed simplex propositum; ergò, eva-nescente promissione, evanescit etiam juramentum, et habe-tur ut factum sine animo jurandi, quod certè, ut vidimus, nullum est. Si autem nullum existit juramentum, nulla existit obligatio illud implendi.

III. Si demùm quis jurat *sine animo implendi*, sed cum animo jurandi, et se obligandi, certè peccat mortaliter, quia tunc etiam de præsenti deficit veritas. An autem is obligetur

ad implendum promissum ? Respondetur affirmativè, quia viget tunc essentia et obligatio juramenti. *Tamb. n. 7. Mazzot. l. c. et Sanch. lib. 3. cap. 10. n. 5. cum S. Bonav. Leon. et Suar.* qui oppositum vocat improbabile. Et hoc dicendum, etiamsi is nullum habuerit animum se obligandi ex vi promissionis, quia obligatur aliunde ex vi juramenti, ut *Sanch. n. 6. Tamb. ibid. et Mazott. loc. cit.* qui etiam rectè advertit, quòd is, qui habet verum animum jurandi, et nihil cogitat de juramenti obligatione, verè obligetur, quia obligatio sequitur ex ipsa juramenti natura, et qui vult actum, vult consequenter ejus proprietates. Idem ait, si ille ignorat obligationem juramenti ; sed huic probabiliùs contradicunt *Salm. ibid n. 23.* loquendo de voto, ubi ex sententia communissima dicunt, quòd, si quis ignoret, votum trahere secum obligationem, et cum hoc errore emittat votum, obligationem nolendo, is ad votum non obligetur, quia nemo obligationem contrahit, nisi volens sibi illam imponat. *Vide dicenda de voto n. 201. vers. Sed quær. I. Et vide mox suprà dicta*, ubi vidimus cum *D. Th.* juramentum non obligare ultra intentionem voventis. Si autem quis injustè cogatur, putà à latrone, ad aliquid promittendum cum juramento, potest licitè intendere non velle implere promissum, si relaxationem juramenti obtinuerit. Ita probabiliter *Croix lib. 1. p. 3. num. 278. cum Suar. Sanch. et Diana.*

173. — « 2. Defectu secundæ veritatis verè pejerat is qui » quod promisit, postea non implet, si rationabiliter implere » possit. Id solùm hìc dubitatur, an qui promisit rem exiguam » cum juramento, ut v. gr. dare alteri unum pomum, vel » nummum pro eleëmosyna, vel castigare prolem, vel inter » vendendum nolle se minori pretio vendere, vel nolle primum locum occupare, aut præcedere in ingressu portæ, » etc. an, inquam, sub gravi peccato teneatur hæc servare? » Ubi speculativè quidem videtur, quòd sic, quia verè adductus est Deus ut testis, quod sit facturus : ergò si sine » causa non facit, quantùm in se est facit Deum testem falsum. *Caj. Val. Tol. lib. 4. c. 22.* Nihilominùs probabiliter » alii tenent contrarium, ut *Sanch. Vide Laym. sup. c. 4.* »

Magna est quæstio, an detur parvitas materiæ in transgressione juramenti promissorii, ita ut promittens dare ali-

quid modicum, si verum habeat animum præstandi, dum jurat, sed postea non præstet, tantùm leviter peccet?

Prima sententia valdè probabilis negat. Hanc tenent *Cajet* 2. 2. *quæst.* 89. *art.* 7. *dub.* 1. *Tol. lib.* 4. *cap.* 22. *Less. l.* 2. *c.* 42. *dub.* 5. *n.* 23. *Bonac. t.* 2. *disp.* 4. *quæst.* 1. *p.* 14. *num.* 2. item *Vall. Reg. Medin. Cand. etc. apud Salm. tract.* 17. *cap.* 2. *punct.* 5. §. 2. *n.* 52. Ratio, quia tunc jam violatur juramentum, in qua violatione minimè datur parvitas materiæ. Idque videtur sentire *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 89. *art.* 7. *ad* 3. ubi ait, quòd, si quis compellatur invitus aliquid promittere sub juramento, licèt postèà in judicio poterit repetere, quod solvit, tenetur tamen interim solvere promissum: *Quia magis debet damnum temporale sustinere, quàm juramentum violare.*

Secunda verò *sententia*, non minùs probabilis, imò fortè probabilior, affirmat, et hanc tenent *Suar. de relig. lib.* 3. *de juram. c.* 16. *n.* 9. *Soto de justit. lib.* 8. *q.* 1. *art.* 7. *dub.* 1. *Azor. lib.* 5. *cap.* 27. *quæst.* 2. *Castro. tr.* 15. *disp.* 1. *p.* 6. *n.* 8. *S. Antonin. part.* 2. *tit.* 10. *cap.* 4. §. 1. *Nav. Man. c.* 12. *n.* 10. *Sylv. v. Juram. 4. q.* 1. *Laym. lib.* 4. *tr.* 3. *cap.* 14. *n.* 6. *et Salm. ibid. n.* 53. *cum Arag. Sanch. Jo. à S. Thoma, Rodrig. Trull. etc.* Ratio, quia in juramento promissorio Deus non propriè ut testis adducitur, (nam alioquin perjurium committeretur, etiamsi deinde promissio ex justa causa non impleretur) sed solùm tamquam auctoritatem præbens obligationi. quæ oritur ex promissione coram Deo factâ, prout si quis aliquid promitteret coram principe, intendens ex illius auctoritate suam firmare promissionem. Hinc dicunt, quòd, cùm postèà promittens non implet quod promisit, non jam peccat pejerando, quia perjurium tum tantùm patratur, cùm invocatur Deus in testem mendacii; abest verò mendacium, ubi jurans habet voluntatem implendi promissum; non implere autem promissionem, non est mendacium, sed infidelitas, et aliquantulùm gravior ratione irreverentiæ, quæ Deo irrogatur, coram quo promissio facta est; sed cùm res promissa non sit gravis, hujusmodi infidelitas ad gravem culpam non pertingit. Sic etiam ajunt *Salm. cit. c.* 2. *punct.* 7. §. 2. *n.* 88. *cum S. Antonin. Navarr. Castrop. et aliis suprà relatis*, quòd, si quis jurat servare secre-

tum, et posteà non servet, haud graviter peccet, nisi illud manifestet, cum gravi læsione proximi, vel communitatis.

« 3. Illud certum est, quòd si ex eo, quod jurâsti, tantummodò parum aliquid non serves, non est grave : v. gr. » si jurâsti te non bibiturum vinum, non peccas mortaliter » parum bibendo. *Sanch. t.* 1. *lib.* 4. *c.* 12. *n.* 21. quia tunc » excusat parvitas materiæ. Et sic excusantur, qui jurant servare statuta alicujus capituli, collegii, universitatis, etc. » si posteà parvum aliquod statutum violent. Et idem dic de » tabellionibus juratis, et aliis ministris justitiæ; ut et de » eo qui ex summa, quam alteri se daturum jurâsset, parum tantùm detraheret. *Navar. Suar. Sanch. Vide Laym. Bon. p.* 14.

174. — « 4. Obligaris probabiliter juramento promissorio, » etsi extortum à te sit per injuriam, ac metum, ut si obli» tus uti æquivocatione, jurâsti prædonibus dare lytrum, » usurario usuram. *Bec.* 2. 2. *quæst.* 82. *etc.* Negat tamen » *Azor p.* 1. *lib.* 1. *cap.* 11. *quæst.* 13. in materia matrimo» nii, quia matrimonium coactum metu cadente in constan» tem virum, nullum est : hinc etiam juramentum extortum » de eo contrahendo videtur relaxatum ipso jure, ait *v. Per» jurium*, *Suar. cap.* 9. *Sanch. Bonac. p.* 9. »

Quæstio magna est, nùm obliget in conscientia juramentum metu extortum? Dicitur *in conscientia*, quia in foro externo, ubi præsumitur non adfuisse animus jurandi, certè non obligat tale juramentum, *ex c. Verum, de jurament.*

Quoad forum autem internum, *prima sententia* negat obligare *cum Azor. S. Antonin. Sylv. Lop. Angel. Panorm. et aliis apud Sanch. de matrim. lib.* 4. *d.* 20. *n.* 3. qui eam probabilem vocat, *ex Authent. Sacramenta, c. Si adversùs renditionem :* ubi dicitur, talia juramenta nullius momenti esse habenda. Hinc dicunt, quòd promissio sic jurata vel ferita sit, vel rescindibilis à metum passo.

Secunda sententia tamen longè probabilior, quam tenent *S. Th.* 2. 2. *quæst.* 89. *art.* 7. *ad* 3. *Salm. de contract. cap.* 1. *punct.* 2. *n.* 16. *cum Bonac. Sot. Less. Sanch. Suar.*; item *Silbel n.* 57. (qui vocat communissimam) *et Viva de juram.* 1. 7. *art.* 4. *n.* 7. (qui vocat communem) dicit tale juramentum obligare. Ratio, quia tenemur efficere, ut verum sit, quod juramus, ne Deum testem falsi faciamus. Ideo *ex cap.*

Cùm contingat, de jurejur. in 28. *et aliis ut infrà*, regula est, quodlibet juramentum servandum esse, quod sine peccato impleri potest. Respondetur autem, *Authenticam* citatam non receptam, vel expressè revocatam fuisse à *c.* 8. *et* 15. *de jurejur.* Notandum autem, quòd metum passus tempore, quo ad implelionen ex vi juramenti tenetur, potest illius relaxationem petere ab Episcopo, vel à quocumque, qui possit juramenta commutare, ut *Salmant. loc. cit. n.* 65. *cum Lug. Villal. et Ledesm.* Et, si jam solverit promissum, potest in judicio repetere, vel occultè sibi compensare, *ut Viva loc. cit. Vide de contr. lib. 4. n.* 717. *vers. Quær.* 2.

175. — « 5. Obligaris item, etsi juramentum sit errore, » aut dolo extortum, si dolus, vel error versetur tantùm » circa circumstantias accidentales non magni momenti; nam » si versetur circa substantiam, ut v. g. si annulum te da- » turum alteri jures, putans esse ferreum, cùm sit aureus, » vel circa circumstantias magni momenti, quibus cognitis » non jurâsses, non obligaris. *Vide Sanch. lib.* 3. *cap.* 11. » *n.* 11. *Suar. etc.*» (*Hanc doctrinam circa qualitates accidentales probabilem putant Salm. de contract. cap.* 1. *punct.* 3. *n.* 21. *Sed oppositam censent probabiliorem. At vide n.* 187. *v. Sed dubium, et de voto hoc lib. 4. n.* 198. *vers. Certum est. et n.* 225.)

176. — « 6. Non inducit ullam obligationem, si jures rem » malam, aut vanam, aut inutilem, aut (ut habet *Cajetan.*) » indifferentem, quæ nec ex fine, nec ex circumstantiis » cohonestatur; quia juramentum non potest esse vinculum » iniquitatis, aut vanarum rerum, ac otiosarum, ad quas » Deus non vult nos obligari. *Bonac et alii communiter.* Ubi » nota ex *Laym. sup. cap.* 6. juramentum non convalescere, » etsi talis res illicita et vana, posteà, mutatis circumstan- » tiis, fiat honesta, cùm juxta *reg.* 18. *juris in* 6. non fir- » metur tractu temporis, quod initio non subsistit.» (*Cum Salm. ibid. punct.* 7. §. 1. *n.* 58. *Hinc etiam adde cum Elbel n.* 60. *Pal. et Tamb. quòd, si juramentum sit de servandò aliquo à lege prohibito, non valet. etiamsi lex prohibeat tantùm sub pœna; secùs, si sit de aliquo à lege permisso.*)

177. — Juramentum in favorem tertii, semper ac impleri potest sine peccato, implendum est, etiamsi sit contra consilia evangelica, *Salm. tr.* 17. *de juram. c.* 2. *punct.* 6.

n. 69. *cum Pal. Less. Sanch. Suar. etc.* Et etiamsi promissio facta irrita sit à jure in odium iniqui creditoris, velut promissio solvendi usuras, ut *ex c. Debitores, de jurejur.* Et certum hoc esse apud omnes asserit *Sanch. Dec. l.* 3. *c.* 11. *n.* 3. vel promissio facta meretrici, licèt tale juramentum fuerit illicitum, ut *Mol. Suar. Caj. Sanch. cum Salm. ibid. in medio.* Intellige, si meretrix jam opus suum præstiterit; secùs si non. *Spor. c.* 1. *n.* 55. *Laym. c.* 6. *n.* 2 *Elbel. n.* 88.

Aliter tamen dicendum, si promissio sit irrita à jure, quia esset contra bonum commune; ratio quia tunc ipsa impletio illicita esset. Ideò non obligat juramentum metu extortum super professione, matrimonio, sponsalibus, renuntiatione fori ecclesiastici, si sit clericus: item super donatione à clerico, vel à milite factâ concubinæ. Ita *Salm. de contr. c.* 1. *punct.* 7. §. 2. *n.* 67. *ex c. Diligenti de foro compet. cum Bus. n.* 174.

Quæritur autem, cùm contractus est irritus à jure in favorem tantùm promittentium, utrùm tunc juramentum firmet contractum, ita ut promissarius ex eo acquirat jus justitiæ? Affirmant *Azor, Sanch. et alii.* Sed probabiliter negant *Elbel n.* 61. *ac Spor. c.* 1. *n.* 55. *cum Tamb. Potest. Pichler, etc.* Ratio, quia nullo modo juramentum habet vim firmandi hujusmodi contractum, non ex se, quia solùm obligat virtute religionis; non ex jure positivo; nam licèt ex *c.* 28. *de jurejur. etc.* tales contractus debeant servari ob juramentum, nullibi tamen habetur, servandos esse ex justitia; et ideò hæc obligatio non transit ad heredes jurantis: et ipse jurans deobligatur, relaxato juramento. *Vide Elbel n.* 64.

« 7. Nec obligaris implere, si quid jurâsti contra consilia » evangelica, ut non ingredi religionem, non dare eleëmo » synam, etc. *Mol. Sanch. Laym. l.* 4. *t.* 3. *c.* 6. Et licèt » peccares talia jurando, non tamen peccas non implendo. *Ca*» *jet. v. Perjurium.* » (*Ita Salm. tr.* 17. *de juram. c.* 2. *punct.* 3. §. 2. *n.* 58. *nisi juramentum fiat in favorem tertii, cum Less. Sanch. Suar. Pal. etc. ut mox suprà, et eod. Bus. mox infrà.*)

« 8. Teneris implere, nec potest commutari in aliquod opus » melius, ut, v. g., religionem, si aliquid jurâsti in utilita» tem, aut gratiam alicujus hominis, aut aliquorum; dum-

» modò sit honestum, et sine peccato impleri possit. Unde » v. gr., alumnus, qui juravit se serviturum principi, aut » huic, vel isti ecclesiæ, etc. non potest ingredi reli- » gionem sine relaxatione. Excipe tamen, si jurásses Ti- » tiæ eam ducere : nam eo casu potes, câ relictâ, ingredi » religionem; quia juramentum sortitur naturam actûs, cui » apponitur; promissioni autem matrimonii hæc tacita con- » ditio inest, *nisi ingrediar religionem. Vide Laym. c. 6.* » *Bon. d. 4. q. 1. p. 3.* »

178. — Quær. 1. an juramentum non ludendi obliget ad abstinendum etiam à ludo licito, et modicæ quantitatis? Resp. si juramentum sit factum non ludendi in genere, conveniunt omnes, hoc non obligare ad abstinendum à lusu honesto, et moderato. *Vide Salm. ibid. punct. 7. §. 4. n. 93.* Dubium est si juramentum expressè, et specialiter factum sit abstinendi etiam à ludo licito, et moderato, an obliget? Negant *Dic. Nav. Rodr. et Bassæus apud Salm. ibid. n. 94.* quia talis lusus pertinet ad virtutem eutrapeliæ. Sed affirmandum est *cum Salm. ibid. n. 96. Tamb. Pal. Bon. Sanch. et communi;* quia actus majoris virtutis est abstinêre etiam ab aliquo actu virtuoso ad majorem perfectionem. Hinc, si jurans majus bonum expressè intenderit in abstinendo à ludo, putà, ut Deo vacet, se mortificet, etc. tenetur implêre; secùs, si sine tali fine juraverit. *Salm. ibid. n. 95. et 100. in fin.* In hoc autem ludo benè potest dari materiæ parvitas, quæ metienda est juxta finem intentum à jurante. *Vide Salm. ibid. n. 98.* Potest etiam talis jurans dare pecuniam alteri ad ludendum, et ipsum observare, et etiam adjuvare, quia hoc propriè non est, ludere. *Sanch. l. 3. dec. c. 18. n. 3. Bon. t. 2. d. 4. q. 1. p. 16. n. 3. Palaus. tr. 16. d. 2. p. 7. n. 3. et Salm. ibid. n. 99. cum Cand. Trull. Fag. etc.*

179. — Quær. 2. an obliget juramentum factum contra prius juramentum? Distinguendum, si juramentum alteri opponatur in *actu jurandi*, putà, si jurásti non amplius te juraturum, et postèà jures, v. gr. te observaturum jejunium, teneris ad jejunium; quia secundum juramentum est tunc de materia licita, quamvis peccásti jurando. E converso juramentum secundum est nullum, si opponatur priori in *materia jurata*, quia tunc esset de materia illicita : hinc si jurásti matrimonium Cajæ (imò etiam si simpliciter promisisti, ut docet

Sanch. de matrim. l. 1. d. 50. n. 2.) et posteà jures Titiæ, hoc secundum non obligat, etiamsi posteà Caja remittat promissionem, ex regula : *Non firmatur tractu temporis quod ab initio non subsistit, de reg. Juris in* 6. Ita *Croix l. 3. p. 1. n. 523. cum Sanch. Pal. Tamb. et Salm. tr. 17. c. 2. punct. 7. §. 3. n. 102. et 103. cum Suarez. etc.* Notat tamen *Croix ibid. cum Sanch. Tamb. et communi*, quòd, si contractus posterior juratus impleatur, validus est, quamvis illicitus, quia per juramentum non invalidatur actus, qui aliàs validè fieri poterat.

An autem valeat votum contra aliud votum? *Vide infrà de voto n. 210. v. Notandum.*

180. — « Resp. 2. Juramentum promissorium eamdem » habet conditionem, eodemque modo explicandum est, quo » promissio, vel propositum, cui est annexum. Ratio est, » quia accessorium sequitur principale; ideoque, quando non » obligat promissio, nec obligat juramentum appositum. » *Less. l. 2. c. 42. d. 2. Bonac. d. 4. q. 1. p. 6. Trull. l.* » *2. c. 1. d. 17.*

Unde resolves :

« 1. Titius, qui cum juramento promisit nuptias Bertæ » diviti, sanæ, virgini, bonæ famæ, etc., non tenetur stare » juramento, postquam Berta incidit in paupertatem, infir- » mitatem, fornicationem, vel infamiam, quia promissio » ipsa non obligat eo casu » (*Et hoc habetur in c. 25. de Jurejur.*)

« 2. Qui urbanitatis causâ juravit, se ante alterum non ses- » surum, bibiturum, vel ingressurum domum, etc. non pec- » cat contra juramentum, si coactus ab altero priùs sedeat, » bibat, vel ingrediatur : tum quia promissio illa, vel propo- » situm habet tacitam conditionem adjunctam, nisi me coë- » geris, quâ sublatâ, non obligat, et consequenter nec jura- » mentum : tum quia relaxatur ab altero, cedente juri suo. » *Bon. loc. cit. Sanch. Less. Trull.*

« 3. Qui juravit, se servaturum decreta, et regulas vel » statuta alicujus congregationis, universitatis, vel capituli, » tantùm tenetur servare ea, quæ sunt in vigore, et quatenùs » sunt in usu, vel servantur à majore parte capituli; nisi

» tamen aliud constet de mente jurantis, vel hic voluerit se » ad illa independenter à statutis obligare. Ratio patet, quia » promissio ipsa non aliter obligat. *Trull. l. c. Azor, Less. » Dian. p. 2. tr. 6. r. 39.* » (*Vide dicenda n.* 181.)

In omni autem juramento promissorio, fictione juris, tacitè subintelliguntur sequentes conditiones : I. *Si potuero*, quia nemo censetur se obligasse ad rem impossibilem physicè vel moraliter, scilicet cum permagna difficultate non prævisa. Ita *Sporer c. 1. n. 77. Laym. c. 9. num. 4. Elbel n. 70.* II. *Salvo jure superiorum, ex c. 19. de jurejur.* III. *Si is, cui fit promissio, acceptet, vel non remittat :* hæc enim est promissionis natura, quam sequitur juramentum. *Elbel ibid.* IV. *Si res non fuerit notabiliter mutata. Vide n. 187. v. Non tenetur.* V. *Si et altera pars fidem servaverit :* intellige, si promissio fuerit mutua, *c. 75. de R. J. in 6.*

181. — Quæritur, quomodo obliget juramentum servandi statuta alicujus collegii, congregationis, etc.? Attende quatuor regulas communiter à DD. in hoc puncto traditas : I. Quòd tale juramentum intelligatur de statutis editis, non edendis. *Salm. tr. 17. c. 2. punct. 7. §. 1. n. 77.* II. Quòd juramentum intelligatur obligare sub gravi, aut levi, vel tantùm ad pœnam, vel tantùm sub consilio, sicut obligat statutum. *Elbel n. 91. Salm. ibid. n. 78. cum Pal. Sanch. Bonac. etc.* III. Quòd tale juramentum non obliget ad statuta, quæ non obligant ob impossibilitatem, vel ob desuetudinem, vel quia sic sunt usu recepta, etiamsi juramentum præstetur de aliquo statuto particulari. *Salm. ibid. n. 79. cum Suar. Bon. Sanch. Prad. etc.* IV. Quòd neque etiam obliget, si aliquod statutum à majori parte communitatis non observetur, *Salm. ibid. n. 80. cum Sa, Sanch. Azor. etc.* Hinc inferunt *Salm. ibid. §. 2. num. 83. cum Sanch. Pal. Trull. etc.* quòd officiales, qui jurant servare taxam præscriptam, non peccent aliquid aliud recipiendo, si taxa, sive stipendium sit insufficiens.

182. — Quæritur ultrà, qualiter obliget juramentum, quod præstant medici in collegiis ex præcepto *S. Pii V. in Motu proprio anni 1566 Supra gregem*, non visitandi infirmos ultra tertium diem, nisi certificentur de confessione infirmi per rescriptum confessarii? Dicunt *Salm. ibid. §. 3. n. 91. cum Sanch. Cajet. Prad. Trull. Leand. etc.* tale juramentum non obligare, si non sit usu receptum, prout non esse

receptum in Hispania testantur (sicut nec etiam receptum est Neapoli). Hinc dicunt ibi, tunc medicum tantùm tenêri, quando prævidet in infirmo probabile periculum mortis, et simul probabiliter credit, eum esse in mortali, vel necessarium esse, ut disponat de rebus suis ad solvenda debita, tollendas lites, etc. Ita *Sa'm. ibid. n.* 92. *et P. Elbel de jur. n.* 91.; in diœcesi autem Neapolitana per ultimam synodum factus est casus reservatus cum excommunicatione, nam antea erat sine excommunicatione; ibi enim *n.* 4. sic dicitur : *Medici, qui visitantes in lecto infirmos, post tres dies à visitatione non curaverint, ut prædicti infirmi peccata sua idoneo confessario confiteantur, aut aliàs non deseruerunt, secundùm terminos constit. S. Pii V. et Innocentii XI.* Sed, ut dixi, hujusmodi constitutio non est Neapoli usu recepta, ut plures sapientes mihi asseruerunt, quando infirmitas levis est : dum verò periculosa est, viget constitutio, et reservatio. Hinc *Mazzot. de sacram. pœnit.* loquens de prædicto casu reservato, ait, constitutionem *S. Pii* à consuetudine temperatam esse, ut intelligatur tantùm de morbis periculosis. Excusaretur tamen medicus, si per alium moneret infirmum, vel si certè censeret, monitionem non profuturam. Dicitur *certè*, nam in dubio tenetur monêre. Ita *Elbel dict. n.* 89. *cit. Sanchez, Bonacina, Tambur. etc.* Idem ait *Mazzotta*, qui addit, sufficere testimonium domesticorum, vel ipsius infirmi de confessione recenter peractâ, si sint fide digni. Sed in hoc regulariter dico domesticos facilè ut suspectos habendos. *Vide dicenda fusiùs de hoc puncto in l.* 6. *tr.* 4. *de sacrament. pœnit. n.* 664. *et in praxi confessar. n.* 53.

183. — « 4. Qui juravit, se servaturum secretum, non peccat » contra juramentum, illud detegendo, quando non potest » illud celari absque gravi suo, vel alterius damno, quia » ipsa promissio secreti non videtur obligare, nisi hac con- » ditione, *si non noceat. Sylv. Bonacina, Sanch. Trull. loc.* » *cit.* » (*Quoad revelandum secretum, vide dicenda l.* 4. *n.* 971. *v. Hoc.*)

Juramenta autem de servando secreto, quæ præstantur in congregationibus circa electiones, vel alia, obligant graviter vel leviter juxta nocumentum, quod afferre possunt. Ita *Elbel n.* 90. *cum Henno*, quia obligatio juramenti sequitur obligationem secreti. Idem dicunt *Spor. tr.* 3. *c.* 1. *n.* 42. *Croix*

l. 3. p. 1. n. 329. etc. de juramento servandi secretum circa artem conficiendi aliquam medicinam. Imò, non obstante juramento, teneris ex charitate eam revelare, si aliter quis subiret grave periculum mortis, cùm juramentum non sit vinculum iniquitatis. Ita *Croix cum S. Th. Suar. etc.*

« 5. Qui juravit judici, se dicturum quæ novit, non tenetur revelare occulta. Ratio patet. *Less. Bonac. Trull. loc. cit.*

« 6. Qui juravit, se soluturum debitum intra mensem, non tenetur intra illum vi juramenti solvere, si à creditore terminus solutionis prorogetur : quia cùm hic cedat juri suo, cessat obligatio promissionis, et consequenter juramenti. *Azor, Bon. Trull. l. c. n. 18.* »

184 — Quæritur 1. utrùm, qui promittit concubinæ cum juramento, se aliam non cogniturum, teneatur ad illud ? Negat *Dian. cum Fag.* quia finis talis promissionis fuit pravus, nempe conservandi amicitiam, et quia tale juramentum præberet occasionem permanendi in peccato. Sed affirmant probabiliùs *Salm. tr. 17. c. 2. punct. 6. n. 70. cum Sanch. et Prad.* quia ex regula generali implèri debet juramentum semper ac implèri possit sine peccato : occasio autem illa venit per accidens.

185. — Quæritur 2. utrùm promissio prodiga cum juramento obliget ? Affirmant *alii apud. Salm. ibid. n. 71.* Sed probabiliùs negant *Salm. dict. loc. cum Sot. Suar. Trull. etc.* quia talis promissio saltem est leviter mala, et ideò juramentum, cùm non sit vinculum iniquitatis, non obligat ex *Reg. juris in 6. Non est obligatorium contra bonos mores præstitum juramentum. Salm. ibid. n. 68. Vide dicenda de matr. l. 6. n. 851. v. Cùm autem.*

186. — Quæritur 3. utrùm, qui promisit se rediturum ad carcerem cum juramento, teneatur ad illud cum probabili timore mortis, vel gravissimi damni injusti ?

Prima sententia negat, quia esset actio mala spontè morti se offerre. Ita *Navarr. Man. c. 12. n. 18. et Vasq. Nav. Pont. Covarr. Tamb. Reg. ap. Salm. ibid. n. 74.*

Secunda sententia multò probabilior affirmat, quia, positâ promissione, redire esset opus virtutis. Ita *Tolet. l. 4. c. 22. n. 2. Suar. l. 2. c. 10. n. 14. et 15. Less. l. 2. c. 42. n. 28. et*

Salm. ibid. n. 75. (licèt primam vocent probabilem) *cum Bon. Sanch. Less. Suar. Laym. Toled. etc.*

Parentes, aut domini, jurantes se punituros filios, vel famulos, rarò peccant, si juramentum non impleant, vel quia delinquentes jam sunt emendati, aut emendationem promisèrunt; vel quia juramentum fuit de re inutili, aut potiùs de vindicta inordinata. Ita *Laym. n.* 9. *c.* 14. *Anacl. d.* 2. *n.* 22. *et Elbel n.* 87. *cum Gob. aliisque satis communiter.* Additque *Elbel*, plerumque talia juramenta fieri sine intentione jurandi, sed tantùm terrendi. *Vide dicenda n. seq.* 187. *ad* IV.

DUBIUM VI.

Quibus casibus excusetur ab impletione, qui in promissorio juramento obligationem contraxit?

187 *An excuset mutatio circumstantiarum?*
188 *An excuset cessatio causæ finalis?*

187. — « Resp. Tales casus præter ea, quæ ex superioribus colliguntur, à *Tol. et Caj.* recensentur isti: I. Si, quod » bonum erat tempore juramenti, propter circumstantias » postèà fiat illicitum, vel vanum, vel impeditivum majoris » boni, vel meliùs sit omitti, quàm implèri. *Sanch. c.* 15.» (*cum Salm. tr.* 17. *c.* 2. *punct.* 6. *n.* 65.) « II. Si juramentum mutes in opus aliquod apertè melius, et Deo gratius: » id enim quisque per se potest, ut habet *Tol. c.* 23. Excipe » tamen semper, si quid in hominis commodum jurásses: » nec enim Deus illum vult defraudari. III. Si notabiliter » mutetur status rei, ut si verb. grat. jurásses aliquem punire justâ punitione, is autem supplex veniam peteret, et » ageret pœnitentiam, posses ei sine perjurio condonare: » quia juramentum obligabat, servato eodem statu, in quo » eum non pœniteret. *Laym. c.* 9. » (*Vide mox infrà v. Non tenetur.*) » IV. Si res jurata facta sit inutilis ad intentum, » maximè si magis illius destructiva; ut, si verbi gratiâ ex » correctione impœnitentis filii notaretur is magis destruendus, quàm emendandus, aut sit turbanda familia, sint se-

» cuturæ rixæ cum uxore, et sic præstet non corrigere. *Regin. l. 18. c. 56. Bon. l. c. 14.* » (*Hinc, si pœna, quam minatur pater, parùm conducat ad correctionem, ipse non tenetur implère rem juratam, saltem non sub gravi. Salm. ibid. §. 3. n. 63. cum Soto et Sanch. Excusatur autem ab implendo juramento, qui jurat comminatoriè ex ira, vel non seriò, ut solent pueri. Salm ibid. n. 62. et 63. cum Bon. et Cajet. Vide dicta n. 186. in fine.*) « V. Si ita ferant conditiones illæ, » quas in quovis promissorio juramento tacitè subintelligi » natura et DD. docent. Tales autem sunt, ut *Laym.* dicit » (*sup.c.* 9.) 1. si potero; 2. salvo jure superioris; 3. nisi res » notabiliter mutetur. » (*Quid si superveniat circumstantia non prævisa? Vide dicta n. 180. v. In omni.*) « 4. nisi » obligatio tollatur. De quo sequens dubium. »

Non tenetur quis implère juramentum, quando supervenit notabilis mutatio, v. gr. periculum mortis, infamiæ, vel alterius gravis damni, quia non censetur in tali casu voluisse se obligare, cùm per mutationem tunc res sit diversa à promissa; in dubio autem, an mutatio sit notabilis, tenetur. *Palaus tr. 15. d. 1. p. 20. n. 4. Sanch. Dec. l. 4. c. 2. n. 34. et Salm. de juram. c. 3. punct. 2. n. 20. cum Trull. Leand. etc. Vide de voto n. 225.*

Sed dubium est, nùm sit de se sufficiens illa mutatio etiam non notabilis, quâ tamen prævisâ, ille juramentum non emisisset?

Prima sententia affirmat *ex S. Thom. in 4. dist. 48. q. 1. art. 3. ad 1.* qui sic docet: *Id liberare à voti, vel juramenti obligatione, quod si à principio notum fuisset, ea fieri impediret.* Ratio, quia intentio se obligandi tunc vel deest, vel sic interpretatur. Ita *Navarr. Man. c. 18. n. 7. Sylvest. v. Votum, 2. q. 17. in fin. Molina to. 2. de just. d. 272. coll. 2. et 7.* item *S. Anton. Henr. etc. apud. Salm. d. c. 3. n. 21.*

Secunda sententia tenet, non sufficere, quia obligatio non est desumenda ex promissione, quæ in futurum non fieret; sed ex illa, quæ jam facta est. Ita *Suar. l. 4. c. 9. n. 8. Sanch. Dec. l. 4. c. 2. n. 22. Pal. tr. 15. d. 1. p. 20. n. 3. et Salm. ibid. n. 22. cum Sot. Cajet. Val. etc.* Meritò tamen dicunt, non posse negari probabilitatem primæ sententiæ. Imò ipsimet *Salmant. ibid. c. 1. punct. 6. §. 3. n. 152.* censent, illam esse notabilem mutationem, quæ si à principio cognita fuis-

set, jurans non promisisset; quod utique cum prima sententia cohæret. *Vide de voto n.* 226.

188. — Addc, quòd cesset obligatio juramenti, aut voti, si cesset causa finalis illius, v. gr. promisisti pauperi eleëmosynam, sed ille postea fit dives : promisisti non ingressurum te talem domum ob periculum, sed illud cessat : promisisti peregrinationem ob salutem patris, sed ille moritur, et similia. Ita *Sanch. l.* 42. *Suar. l.* 2. *de voto c.* 18. *n.* 3. *Bon. d.* 4. *q.* 2. *p.* 3. §. 2. *n.* 10. *Pal. tr.* 15. *d.* 9. *p.* 20. *n.* 1. *et Salm. eod. tr. c.* 3. *punct.* 2. *n.* 16. *cum Prado, Trull. Tamb. etc.* Secùs verò, si cessat causa tantùm impulsiva. *ibid. n.* 17.

DUBIUM VII.

Quomodo obligatio juramenti tollatur per irritationem, dispensationem, commutationem, et remissionem?

189 *Quis possit irritare juramenta? Et quis dispensare?*
190 *An dispensans in votis possit et in juramentis?*
191 *De commutatione, et relaxatione juramenti?*
192 *Quid, si juramentum sit factum in favorem tertii?*
193 *An possit remitti ab ipso tertio? Appendix de adjuratione, et præcipuè de adjuratione dæmonum.*

189. — « Resp. De hoc ex conditionibus jam positis, et » potestate superiorum in suos, ac suorum vota, à *Laym.* » hic *c.* 11. et aliis communiter hæc traduntur :

« 1. Quod spectat ad irritationem, irritare, et annullare » potest juramentum omnis superior, maritus, aut dominus, » qui, et quomodo irritare possit suorum vota, habet *Sanch.* » *c.* 69. *n.* 7. *Suar. Azor, Fill. l.* 25. *c.* 9. *p.* 17. *dub.* 6. *Vide* » *caput sequens ex n.* 227.

« 2. Possunt et iidem irritare juramenta promissoria facta » in gratiam hominis, quotiescumque ipsam promissionem, » seu contractum infirmare iis concessum est.

« 3. Quoad dispensationem, quicumque habet potestatem » ordinariam, vel delegatam; vel privilegium dispensandi » in votis, potest in iisdem dispensare, etiamsi jurata sint.

190. — Quæritur hìc, an, qui habet facultatem delegatam dispensandi in votis, possit dispensare in juramentis?

Prima sententia probabilis negat, quia vinculum voti, et juramenti diversum est; et ideò ex stylo curiæ facultas quoad juramenta specialiter conceditur. Ita *Less. l. 2. c. 42. n. 60. et Sanch. Bon. Azor, ac Led. ap. Salm. de juram. c. 3. punct. 1. n. 3.*

Secunda verò *sententia* non minùs probabilis affirmat, quia juramenta præstita soli Deo, licèt sint vincula diversa à votis, in ordine tamen ad dispensationem, ut vota reputantur, argumento *l. Ut tantum, ff. de servo corrupto*, ubi : *Dispositum in uno æquiparatorum, censetur dispositum in altero.* Illa autem specialis concessio quoad juramenta ex stylo curiæ fit ad majorem cautelam. Ita *Salm. d. n. 3. cum Caj. Pont. Suar. Pal. Trull. Dian. Prad. Arag. etc.* Sed hoc non obstante, prima sententia negativa omninò est tenenda, nam obligatio juramenti jam contracta, cùm sit certa, et possideat, auferri non valet per dispensationem tantùm probabiliter validam. Aliter autem dicendum videtur quoad juramenta facta homini, quando obsunt bono communi; imò hujusmodi juramenta sunt per se nulla. *Vide dicta n. 177.*

191. — « 4. Quoad commutationem, eadem est ratio, quæ » de dispensatione.

« 5. Quod attinet ad remissionem, sive relaxationem, jura- » mentum factum in favorem hominis, non potest relaxari, » nisi ab eo cui factum est, aut cui is, et promissa materia » subjecta est.

» 6. Et is quidem potest remittere, etsi talis favor ei jura- » tus esset propter Deum, v. gr. si quis propter Deum ju- » râsset pauperculæ eam ducere, potest ipsa juramentum » illud relaxare, ut habent *Navarr. et alii, contra Sotum et* » *Sylv.*, quia, licèt juramentum principaliter factum sit pro- » pter Deum, quia tamen executio est in favorem hominis, » ab hominis etiam voluntate dependet.

« 7. An etiam civilis potestas relaxare possit juramenta » suorum subditorum in temporalibus, quando justa causa » subest, v. gr. quia metu vel aliâ injuriâ extorta sunt,

» controvertitur. Alii negant, alii ajunt apud *Laym.* Proba-
» bile est, quod docet *Sanch. l.* 3. *c.* 12. *cum Suarez*, non
» posse relaxare directè, sicut potestas ecclesiastica, quando
» dispensat, sed tantùm indirectè, v. gr. ratione materiæ,
» vel supplendo vicem ejus, cui juratum est, et qui remit-
» tere debeat. Plura ad forum externum spectantia circa jura-
» mentum *vide apud Laym. suprà c.* 11. *Bon. l. c.* »

192. — Pro majori claritate dicendum I. quòd, si promissio in favorem hominis, firmata juramento, nondum acceptata sit, non sit obligatio illam implendi, et revocari possit; quia juramentum tunc est accessorium, et sequitur naturam promissionis; secùs autem, si promissio principaliter fuit facta Deo. Hoc certum est. *Vide Salm. de juram. c.* 2. *punct.* 5. §. 2. *n.* 56. *cum. Suar Less. et fusiùs de contract. c.* 4. *punct.* 4. §. 1. *n.* 70.

Dicendum II. quòd, si talis promissio sit acceptata à tertio, cui facta fuit, tunc sine ejus consensu nec etiam à Pontifice relaxari possit. Est adhuc commune *ap. Laym. de jur. c.* 11. *n.* 25. *cum S. Th.* 2. 2. *q.* 89. *art.* 9. *ad* 3. *Tamb. l.* 3. *c.* 7. §. 3. *n.* 3. *Salm. c.* 2. *n.* 68. *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 358. Et hoc, etiamsi juramentum principaliter sit factum in honorem Dei, ut dicit *Croix ibid. cum Sanch. Suar. Less. Lug. Dian. Moya, etc.* semper ac per acceptationem sit tertio jus acquisitum. Sed de hoc juramento principaliter in Deum emisso magna vertitur quæstio, circa quam *vide dicenda c.* 3. *de voto n.* 255.

Limitatur tamen dictio II. mox lata in tribus casibus: I. Si jurans sit subditus, et juramentum sit circa ea, quæ superiorum potestati subduntur, ut docet *S. Th. l. c.* Ideò Pontifex irritare potest omnia juramenta circa beneficia, officia ecclesiastica, etc. Parentes etiam possunt irritare juramenta impuberum, non verò puberum circa res proprias ipsorum; tutores pupillorum; superiores religiosorum; viri uxorum circa bona dotalia: domini servorum. *Vide omnia ap. Salm. de juram. c.* 3. *punct.* 1. *ex n.* 4. *et* 5. *cum Bus. n.* 2.

Lim. II. Si juramentum non posset servari sine damno communi, prout esset juramentum non denuntiandi, non accusandi, etc., vel super contractu à lege vetito, v. gr. solvendi pœnam, si quis resiliat à sponsalibus; quod prohibetur *cap. Gemma. de desponsat. impuberum.* (An etiam

solvendi perdita ludo prohibito, ut dicunt *Salm. Vide dicenda de ludo tract. 5. de contr. dub. 13.*). Talia juramenta veriùs relaxatione non indigent cùm de se sint nulla, juxta dicta *n. 177. v. Aliter.* Esto tamen essent valida, ab Ecclesia relaxari possunt. *Salm. ibid. n. 6. cum Sanch. Pal.* et *Guttier.* Nomine autem Ecclesiæ veniunt non solùm Pontifex, sed etiam Episcopi, capitula sedibus vacantibus, et alii jurisdictionem episcopalem habentes, ut *Salm. ibid. n. 7. et 8.* et etiam confessarii delegatam facultatem habentes dispensandi in votis, qui possunt etiam talia juramenta relaxare, ut *Bus. n. 3. et Salm. ibid. n. 9. cum Rodr. et Ledesm.*

Lim. III. Si juramentum sit dolo, aut metu extortum; tunc enim etiam ab iisdem, ut suprà, relaxari potest in pœnam extorquentium, ut certum est apud omnes; etiamsi juramentum sit extortum ab alio tertio, inscio principali, *Salm. ibid. n. 7. cum Suar. Sanch. Pal. Mol. Arag.* Imò hoc currit, etsi promissio non est indebita, putà de solvendo debito vero; sed juramentum injustè sit extortum; et etiamsi extorqueatur juramentum *metu levi*, saltem pro foro interno, ut *Salm. ibid. n. 8. cum Sanch. Suar. et Pal. ex c. Sollicitè, et c. Accepta de restit. spol.* ubi solum juramentum omninò spontaneum relaxari nequit.

193. — Certum autem est, quòd juramentum in favorem tertii possit liberè ab eo remitti, absque relaxatione Ecclesiæ, ut docent omnes cum *D. Th. 2. 2. q. 89. art. 9. ad 2.* Sed quæstio est, an juramentum factum in favorem tertii cesset ex illius remissione, etiamsi promissio principaliter sit facta Deo? Negat *S. Th. ibid.* nisi apposita sit conditio, scilicet, si ita videbitur ei, cui promittitur; et idem tenent *Salm. ibid. n. 10.* generaliter loquendo cum *Sot. Sylv. Sanch. Bon. Pal. etc.* E converso *Busemb.* hìc *n. 6. cum Nav. et Croix. l. 3. p. 1. n. 558. cum Gob. Tamb.* probabiliter tenent, cessare obligationem. Ratio, quia licèt promissio sit facta Deo, fuit tamen semper facta dependenter à voluntate hominis, cui juratum est, scilicet, si ille non remittat executionem. Et hanc quoque sequuntur *Salm. ibid. n. 14. cum Sanch. Pal. Trull. Prad. Fag. Leand. etc. contra Scot. Sylv. etc.* semper ac, licèt juramentum principaliter sit factum in honorem Dei, promissio tamen tota cedat in favorem partis, putà, si quis intuitu pietatis juret huic ecclesiæ calicem se daturum, huic

pauperi eleëmosynam, hanc religionem se ingressurum. An autem juramentum, vel votum *perseverantiæ*, quod emitti solet in aliquibus congregationibus, possit relaxari, vel dispensari ab Episcopis, sine congregationis consensu? *Vide dicenda n.* 255. *infrà.*

APPENDIX

DE ADJURATIONE.

I. Adjuratio est invocatio Dei, vel rerum sacrarum, aut Sanctorum, ad inducendum aliquem ad quoddam agendum, vel omittendum. Ita *S. Th.* 2. 2. *q.* 90. *art.* 1. Alia autem est *solemnis*, quæ fit à ministris, et modis ab Ecclesia constitutis; alia *privata*, sine hujusmodi solemnitatibus. Item alia est *deprecativa*, prout fuit illa principis sacerdotum : *Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus etc. Matth. c.* 26. ℣. 63. Alia *imperativa*, quæ competit tantùm superioribus erga subditos, et exorcistis erga dæmones.

II. Ut adjuratio sit licita, tria requiruntur, sicut in juramento, scilicet I. *Veritas*, id est, ut adjurans verè intendat assequi, quod petit, et vera sit causa, ob quam petit; carentia autem hujus veritatis rarò erit plusquàm venialis, nempe si fictus pauper per Deum petat eleëmosynam, ut dicunt *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 42. *n.* 5. *Sporer de* 2. *præc. c.* 1. *n.* 163. *Elbel conf.* 6. *n.* 153. II. *Justitia*, ex cujus carentia certè graviter peccaret rem petens graviter malam, ex communi DD. Quid, si rem petat leviter malam? Tenent esse venialc *Salm. tr.* 22. *de* 2. *præc. Decal. c. unic. n.* 4. *Sporer n.* 165. *cum Suar. Bonac. Sanch. et Tab.* Sed meliùs *Elbel n.* 97. dicit esse mortale, quia satis gravis videtur irreverentia inducere alterum ad rem malam ope divinæ auctoritatis. *Vide dicta n.* 146. *v.* 5. *Venialiter. III. Judicium*, id est debita discretio, cujus carentia certè non est nisi venialis.

III. Tantùm creaturæ intellectuales possunt directè adjurari, ut homines, et dæmones. Indirectè autem etiam irrationales, ut sal, nubes, locustæ, etc. adjurando vel Deum, ut earum usus nos adjuvet; vel dæmones, ut per eas desistant nocère, prout docet *S. Thom.* 2. 2. *q.* 90. *art.* 3. *cum aliis communiter.*

IV. Privatim omnibus quidem licitum est adjurare; solemniter autem tantùm Ecclesiæ ministris ad id constitutis, et cum Episcopi expressâ licentiâ. *Ita communiter Salm. ibid. n. 5. cum aliis*, ex *Luc. c. 10. v. 19. Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici.* Et ex *Marc. c. 16. v. 17. In nomine meo dæmonia ejicient.*

V. Præsertim autem circa *adjurationem dæmonum*, duo præcipuè hìc sunt notanda: I. Ut cum eis adjuratio sit imperativa, non verò deprecativa. II. Ut fiat tantùm ad amovenda damna et vexationem obsessi, non autem ad vanitatem et curiositatem; hinc dicunt DD. *communiter cum Salmanticens. ibid. punct. 6. §. 1. num. 55.* non posse excusari à peccato gravi, qui multos sermones inutiles haberet cum dæmone obsidente.

Sed quæritur 1. an sit mortale quærere à dæmone unam vel alteram rem curiosam? Affirmat *Palaus*, quia tunc exorcista potiùs videtur deprecativè quærere, quàm imperativè. Sed probabiliùs est tantùm veniale, si reverà adjuratio fiat imperativo modo. Ita *Sanchez, Dec. l. 2. c. 42. n. 25.* item *Cajet. Suar. Nav. Sot. communiter cum Salm. ibid. n. 55. et 56.*

Quæritur 2. de quibus liceat exorcistis dæmonem interrogare? Licet quidem interrogare de omnibus, quæ ad ejus expulsionem conducant. *Salm. ibid. n. 51. cum S. Thom. et communi.* Hinc possunt quærere numerum, et nomina eorum, qui in obsesso habitant, et à quanto tempore, ut habetur in Rituali Romano. Item causam sui ingressûs. Item signum sui egressûs, ut communissimè contra *Sa tum* permittunt *Sanch. n. 28. Salm. ibid. n. 54. cum Pal. Delrio, Trullench. etc.* An autem liceat quærere imperativè à dæmone manifestationem alicujus veritatis? Negat *Ebel Conf. 6. n. 156.* quia (ut ait) non videntur ministri aliam habêre potestatem, nisi interrogandi tantùm de iis quæ ad eum expellendum conferunt. Sed probabiliùs et communissimè affirmatur licêre, si id conducat ad divinam gloriam. Ita *Sanch. n. 24. ac Cajet. Sot. Con. Tab. etc. cum Salm. ibid. n. 59.* atque expressè hoc docet *D. Thom. 2. 2. q. 95. art. 4. ad 1.* ubi ait: *Aliud autem est inquirere aliquid à dæmone spontè occurrente, quod quandoque licet propter utilitatem aliorum, maximè quando divinâ virtute potest compelli ad vera dicenda.*

Et aliud est dæmonem invocare ad cognitionem occultorum acquirendam ab ipso ; quod certè malum est.

Quid, si dæmon assignaret pro causa sui ingressûs, obsessum invalidè fuisse baptizatum, an hic rebaptizandus esset sub conditione? Ex una parte videtur negandum, quia nulla dæmoni præstanda est fides. Ex alia videtur affirmandum, quia dæmon ex vi exorcismi tenetur patefacere veritatem. In hac difficultate rationabiliter opinantur *Salm. ibid.* §. 2. *n.* 69. hunc non esse rebaptizandum, nisi aliunde adsint validæ conjecturæ non accepti baptismi, nempe si baptizans fuerit maleficus, vel hæreticus, vel mulierula parùm instructa, vel acer inimicus parentum baptizandi, qui dixerit, se velle ulcisci, et similia.

Exorcista autem, ut obsessus verè liberetur, sedulò curet, ut sequentia observet : 1. Priùs benè exploret, an ille reverà obsideatur à dæmone. 2. Muniat se fide, fiduciâ, et charitate ; insuper et oratione, et jejunio, et maximè humilitate, aliàs parùm proficiet. Dicunt tamen *Salm. tr.* 22. *c. unic. punct.* 2. *n.* 7. exorcismum suam vim habêre, etiamsi fiat ab eo, qui est in peccato. 3. Inducat obsessum ad confessionem, confidentiam, et orationem. 4. Utatur exorcismis in Ecclesia romana, vel saltem in sua diœcesi approbatis. Utatur etiam invocatione nominum Jesu, Mariæ, et item signo crucis, ac reliquiis Sanctorum ; aut aquâ benedictâ, Agno Dei, etc. 5. Caveat ne cum dæmone jocetur, sed potiùs pauca proferat, et non permittat ei plura loqui, sed imperet tacêre. 6. Caveat etiam, ut advertit *Rituale*, ne ob dictum dæmonis confugiat ad magos, ut maleficium dissolvant. Jubeat tamen dæmonem dicere, an ibi sit ob maleficium ; et ut signa maleficia reddat, vel revelet. 7. Regulariter exorcismum faciat in Ecclesia, januis apertis, nisi honesta adsit causa (ut dicitur in *Rit.*) ut fiat domi. 8. Excludat mulieres, pueros, et viros otiosos. quorum modica fides expulsioni obstare potest. 9. Repetat pluries comminationem, et verba, quibus observat dæmonem magis angi, semper augendo pœnam. Demùm advertat, nulla adesse signa infallibilia egressûs ; probabilia tamen signa sunt, si per longum tempus obsessus sit à molestiis immunis ; item dæmonum confessio, ingens vomitus rerum putridarum, vel halitus valdè fœtidus : item magni clamores, qui ibi audiantur ; item si obsessus remaneat in

terram dejectus et quasi mortuus, ac similia. Probabiliùs autem non licet concedere dæmoni, ut invadat aliud corpus hominis, vel bestiæ, ut exeat ab energumeno, sicut ille promittit, ut censet *Elbel n.* 167. *cum Bonac. Tamb. et aliis contra Pal. etc.*

Communiter autem dicunt DD. exorcismos habère vim infallibilem expellendi dæmones tamquam ex opere operato. Ita *Sporer de* 2. *præcept. n.* 167. *Sanch. dict. c.* 42. *n.* 16. *Pal. p.* 4. *n.* 19. *Elbel n.* 160. *et Salm. ibid. p.* 3. *n.* 17. *et* 22. *cum Cajetan. Sot. Trullench. etc.* Nec obstat, quòd plures exorcismi effectum non habeant; nam ut dicunt *Salm.* semper illi aliquem effectum sortiuntur, si non completè, saltem imperfectè, vires dæmonum attenuando. *Vide alia apud Delrio*, fusè de hac materia tractantem.

CAPUT III.

DE VOTO.

DUBIUM I.

Quid sit votum, et quotuplex?

194 *Quid est votum?*
195 *Quotuplex est votum?*

194. — « Resp. 1. Est promissio facta Deo, deliberatè, » de bono possibili, et meliori. *S. Th.* 2. 2. *q.* 88. *Vide Sanch.* » *et Laym. l.* 4. *t.* 4. Unde patet, quòd votum sit actus latriæ » soli Deo debitus. Quare, dum vovemus quædam Sanctis, » sensus est vovêri ea Deo in honorem simul Sanctorum » (*Ut ex communi acceptione Ecclesiæ, Salmant. de voto, tr.* 17. *c.* 1. *punct.* 1. §. 4. *n.* 29.). « sicut templa, et altaria ædificamus Deo in eorumdem honorem. Porrò ex singulis particulis datæ definitionis multi casus resolvuntur, quos, ut » vitetur confusio, et consulatur memoriæ, separatis dubiis » proponam.

193. — « Resp. 2. Dividitur votum, I. in *absolutum*, et » *conditionatum*. Illud est, quod fit sine ulla conditione; ut, » voveo eleëmosynam : hoc autem, quod fit cum conditione, » ita ut, nisi hâc positâ, non exurgat obligatio; ut, voveo » eleëmosynam, si sanitati restituar, vel (quod dicitur pœ- » nale) voveo facere disciplinam, si hoc fecero. II. In *so-* » *lemne, et simplex*. Illud est, quod ut tale acceptatur ab » Ecclesia, et sunt hæc duo : votum castitatis, quod majori- » bus ordinibus annexum est, et votum professionis religiosæ. » Simplex autem votum est omne aliud, quod talem solem- » nitatem non habet. Ubi sciendum, quòd votum solemne » reddat personam jure inhabilem ad contractus, vel actus » contra votum, ut ad matrimonium, vel dominium bono- » rum habendum. *Vide infrà l.* 5. *c.* 1. *in tract. de statu re-* » *lig.* Simplex autem tale votum v. g. castitatis (excipio quod » in Societate Jesu emittitur post novitiatum) aut ingrediendæ » religionis, etsi reddat contractum, v. g. matrimonii, illici- » tum, non tamen invalidum. *Vide infrà lib.* 6. *de matrimo-* » *nio*. III. In *reale, et personale*. Illud est, cùm pecunia, » vel alia res externa prætio æstimabilis promittitur, ut calix, » eleëmosyna : hoc autem, cùm aliqua hominis actio, vel » cessatio ab actione, ut votum jejunii, peregrinationis, » abstinentiæ à lusu. His aliqui adjungunt mixtum ex utroque, » ut si voveas peregrinationem cum oblatione alicujus rei. » *Vide Lessium l.* 2. *cap.* 40. »

DUBIUM II.

Quæ requiratur voti deliberatio, et intentio.

196 *Quæ deliberatio requisita ad votum ?*
197 *De voto emisso ex metu.*
198 *De voto emisso ex errore.*
199 *An obliget simplex propositum ?*
200 *An ad votum sufficiat promissio implicita?*
201 *Quale propositum voluntatis requiratur ad votum? Hinc plura quæruntur, et I. An teneatur ad votum, qui positivè noluit promittere, et se obligare? II. Qui non habuit animum implendi? III. Qui negativè noluit se obligare sciens obligationem voti? Qu. I. Quid, si nesciens? Qu. II.*

Quid, si quis voluerit promittere, et positivè noluerit se obligare? Qu. III. Quid, si quis dubitet, an se voluerit obligare? Vel an noverit obligationem voti? Quid si dubitet, an fecerit propositum, aut votum?

196. — « Resp. Cùm voti obligatio sit gravissima, requiritur intentio, deliberatio, et libertas perfecta, quâ quis liberè et directè in se voluerit promittere, cum animo se obligandi. Ita doctores communiter. *Less. Bon. d. 4. q. 2. p. 1.*

Unde resolves :

« 1. Ætas, et usus rationis ad vovendum, ea sufficit, quæ satis est ad peccatum mortale perfecto actu humano, et directo in se volitum. Excipe tamen votum solemne religionis, quod invalidum est ante certam ætatem.

» 2. Non obligat votum factum cum semiplena animadversione, vel deliberatione : v. gr. ex repentino animi motu, vel consuetudine, linguâ mentem præveniente, vel ex calore iracundiæ, rationis usum auferente. *Azor, Sanch. Trull. l. 2. c. 2. d. 1.* ubi notat non esse sufficiens indicium, quòd defuerit perfecta ratio, vel deliberatio, si voventem, facto voto, mox pœniteat : item motum iræ rarò, et vix umquam impedire usum rationis. » (*Hinc videndum, an adsint aliæ circumstantiæ adjunctæ. Vide Salm. tr. 17. c. 1. punct. 1. §. 1. n. 11. Peccat autem, saltem venialiter, qui levi consideratione emittit vota magni ponderis, Salm. ibid. n. 13. licèt inde ad ea sit obligatus, ibid. n. 14.*)

» 3. Quòd si is, qui scit se vovisse, dubitet, an cum sufficienti deliberatione, et usu rationis, ob defectum ætatis, si quidem voverit ante septennium, votum non obligat, nisi constet de sufficienti rationis usu ; quia eum jus in tali non præsumit, et possessio stat pro libertate. Si verò post septennium voverit, obligat ; quia possessio est pro voto, cùm præsumatur usus rationis, nisi constet oppositum. Si denique dubitet, utrùm ante, an post septennium voverit, eum tenèri voto vult *Sanch. et Pal.* negat *Diana etc.*» (*Sed probabilius Sanch.*)

In quocumque autem dubio, an defuerit plena deliberatio,

valet votum, *Salm. c.* 1. *n.* 147. *cum Suar. Sanch. Pal. etc.* Item in dubio, an vovens emiserit votum metu coäctus, vel an metus fuerit gravis. *Salm. ib cum Bon. et Trull.* Secùs in dubio, an materia fuerit honesta, vel possibilis; quia tunc votum nondum possidet; *Salm. ibid cum Pal. Sanch. et Suar.*

4. Vota facta in ebrietate, etiam antè prævisa, et sic volita in causa, non sunt valida, cùm non sint volita in seipsis, et directè; bonum autem non consurgat, nisi ex integra causa, quamvis ad peccatum satis sit voluntarium indirectè et in causa. *Laym. l.* 4. *t.* 4. *c.* 1. *n.* 4.

197. — « 5. Vota facta in metu non incusso ad hoc ipsum, » ut votum extorqueretur, valida sunt, quia sunt simplici- » ter voluntaria, et deliberata. » (*Sicut etiam valida sunt vota facta ex metu intrinseco, aut justè incusso. Salm. tr.* 17. *c.* 1. *punct.* 6. §. 5. *n.* 161. *ex c.* 1. *et* 2. *de adult.*) « Facta autem » in metu injustè incusso, ad ipsum votum extorquendum, » invalida sunt ex *communi*, non quia non sunt voluntaria, » sed quia vel jus ea irritat, vel Deus non acceptat, ne det » vim injustæ coactioni; idque, sive metus sit gravis, sive » levis; dummodò quis formaliter ex solo tali metu voveat. » *Suar. de voto lib.* 1. *c.* 8. *Filli. t.* 26. *c.* 1. »

Sed quæstio hæc est, an votum emissum ex metu gravi, injustè incusso, sit invalidum, saltem ex jure ecclesiastico?

Prima sententia negat cum *Suar. de relig. lib.* 6. *c.* 14. *n.* 6. *et de voto c.* 8. *n.* 5. *Sylv. v. Metus* 8. *fin. et v. Votum* 2. *q.* 12. *Pontius lib.* 7. *c.* 19. *n.* 9. *Pal. t.* 5. *tract.* 15. *d.* 1. *p.* 5. *n.* 15. et probabiliter *Pal. Bas. Sylv.* et meritò probabile vocant *Bon. et Trull. apud Salm. ibid. c.* 1. *n.* 165. Excepto tamen voto solemni emisso in professione religiosa, quod certè est nullum, ex *c. Perlatum, de iis quæ vi, etc.*

Secunda probabiliter affirmat, ut *Busemb. et Sanch. lib.* 4. *c.* 5. *n.* 11. *Less. l.* 2. *cap.* 40. *dub.* 5. *n.* 18. *Azor p.* 1. *lib.* 11. *cap.* 16. *quæst.* 6. *Nav. cap.* 12. *n.* 52. *ac Salm. ibid n.* 164. *cum Trull. Bon. Val. Sot. etc. ex c. Ad audientiam, de iis quæ vi.* Ubi dicitur : *Debère carere robore firmitatis, quæ metu fiunt.* Ex *cap. Cùm locum de spons.*, ubi : *Cùm locum non habeat consensus, ubi metus, vel coactio intercedit.* Excipitur tamen, si metus justè illatus fuerit, ex *cap.* 1. *et* 2. *de adult. Vide Salm. ibid. n.* 161. Utrùm autem votum, ex metu levi

injusto emissum, sit invalidum? Affirmat hic *Busemb. cum Suar. et Fill.* Item *Nav. et alii plures ap. Sanch. Dec. lib. 4. c. 5. n. 24.* Ratio (ut dicunt) quia ideò metus irritat votum eò quòd plenam consensûs libertatem auferat: ergò metus quoque levis irritabit, quando eamdem libertatem aufert, et causa est, ut votum fiat. Et hanc opinionem probabilem vocat *Sanch.* Sed probabilior est sententia opposita, quam tenet *Sanch. n. 24. cum Sot. Val. Sa, Azor, etc. ac Salm. ibid. n. 161.* qui vocant communem, et probant ex *c. Perlatum, de iis quæ vi, etc.* Ratio, quia non censetur causa rei tam gravis, prout est votum, levis metus, qui de facili rejici potest, ut pariter dicemus *de contract. n. 718.*

198. — « 6. Quoad vota emissa ex errore, si error fuerit » circa substantiam materiæ promissæ, vel circa conditionem » substantialem, vel circa finem, sive rationem formalem, ac » motivum vovendi, votum nullum est » (*Cum Salm. tr. 17. cap. 1. punct. 6. §. 4. n. 155.*) « ut v. gr. 1. Circa *substantiam*, » si quis voveret certum aliquem suum calicem, quem putat » argenteum, cùm sit aureus: vel se ingressurum certum » monasterium, putans esse ordinis sancti Benedicti, cùm sit » Cartusianorum. 2. Circa *conditionem substantialem*: si quis » v. gr. voveret, se ingressurum monasterium, ubi putaret » religiosam disciplinam, et essentialia religionis servari accuratè, et tamen non ita esset: vel si voveret peregrinationem » ad limina apostolorum, putans, ea tantùm distare centum » milliaribus, cùm tamen distarent trecentis. 3. Circa *causam* » *finalem*: si quis v. g. voverit aliquid in gratiarum actionem » pro sanitate parenti redditâ, et is re ipsa non fuisset ægrotus, vel esset mortuus.) » (*cum Salm. ibid. n. 158. et c. 3. punct. 2. n. 15. et 16.*) « Et ratio nullitatis talium votorum » est, quia hìc deficit liber consensus, qui non fertur in » incognitum, et nihil tam est contrarium consensui, quàm » error, *Fill. t. 25. c. 1.* »

Certum est, quòd error circa substantiam invalidet votum, etiamsi fuerit concomitans, id est, non dans causam voto: putà, si adhuc, errore cognito, tu vovisses. Ita *Sanch. de matr. lib. 7. d. 18. n. 6. et Dec. l. 3. c. 11. n. 43.* Et etiamsi talis error fuerit quantumcumque crassus. *Sanch. ibid. de matr. n. 7.* Et certum est etiam, quòd invalidet votum error circa circumstantias substantiales, id est, quæ pertinent ad

substantiam rei promissæ, juxta exempla à *Busemb.* hic posita. Secùs verò, si error, licèt dederit causam voto, sit circa conditiones, quæ substantiam rei non afficiunt, putà, si quis voveat dare eleëmosynam pauperi putato probo, amico, tenetur dare, etsi posteà cognoscat improbum, inimicum, quamvis, his cognitis, antèà non vovisset. Ita *Salm. de voto c.* 1. *punct.* 6. §. 4. *n.* 156. Aliter, ut dicunt, quot contractus, quot matrimonia, quot professiones, quot ordinationes infringi oporteret, si pateret aditus ad eas annullandas propter circumstantias accidentales, præter substantiam, non prævisas? Citant *Salm.* pro se *Sot. Less. cum Sanch.* At non benè, quia *Sanch. loc. cit. Dec. lib.* 4. *c.* 2. *n.* 11. adhæret *Busembao*, qui *suprà*, *n.* 175. dicit probabiliter cum *Suar.*, quòd invalidet juramentum (et idem est de voto) error etiam circa circumstantias accidentales, si hæ sint magni momenti, et si, ipsis cognitis, juramentum emissum non fuisset. Et hoc quoad contractus jam probabile putant *Salm. de contract. c.* 1. *punct.* 5. *n.* 21. Ideoque quoad vota etiam probabile videtur. *Vide dicenda n.* 226.

» 7. Vota, quæ emittuntur post novitiatum, in quocumque approbato ordine, instar matrimonii carnalis, non sunt irrita ob ullum errorem, nisi solùm substantialem circa substantiam.

» 8. Si error circa conditionem substantialem sit de re parvi momenti, non redditur votum irritum : ut si iter peregrinationis, quam quis vovit, sit paulò longius, quàm putabatur, quia parum reputatur pro nihilo. Item si error sit tantùm circa causam impulsivam, valet votum » (*Salm. de voto tr.* 17. *cap.* 1. *punct.* 6. §. 4. *num.* 158.) « quia illa est tantùm causa secundaria, quâ sepositâ, actus est sufficienter voluntarius secundùm substantiam. Neque talis error in cæteris contractibus actum vitiat : v. gr. vovit aliquis peregrinationem Romam studio colendi Deum, et simul etiam habuit causam secundariam impulsivam, ut inviseret fratrem, quem putavit esse Romæ, quem etsi intelligat deinde isthic non esse, non ideò desinit obligari voto. Et ex his patet, quomodò intelligendum sit, quod dici solet, vota non obligare ultra intentionem voventis. *Sanch. lib.* 4. *c.* 2. *n.* 45. *Less. c.* 40. *dub.* 2. *n.* 11.

199. — « 9. Ad votum non sufficit nudum propositum, licèt

» firmissimum : quia, qui tantùm proposuit, non tenetur sub » peccato præstare : qui autem promisit, obligatur sub pec- » cato, et, nisi præstet, agit contra fidem Deo datam. *Bon.* » *p. 1. Laym. loc. cit.* »

An negligens propositum bonum, peccet saltem venialiter? Affirmant *Less. Pal. etc. apud Salm. de vot. cap. 1. punct. 1. §. 2. n. 17.* ob inconstantiam sine causa tunc intervenientem. Negant tamen *Busemb. Sanch. Dec. lib. 3. cap. 2. n. 21. cum Sot. Arag. Azor et Salm. ibid. n. 18. cum Dic. Pal. Suar. Tol. etc.* quia (dicunt) defectus constantiæ de se non est culpa, nisi præceptum adsit. Utraque est probabilis.

200. — « 10. Ad votum aliquando sufficit promissio impli- » cita, ut patet in susceptione ordinum sacrorum, ubi, licèt » non dicatur, voveo, vel promitto castitatem, votum tamen » hoc fit implicitè, hoc ipso, quo sciens, Ecclesiam annexisse » iis ordinibus istud votum, eos suscipis. An verò, si quis » planè id ignoraret, adhuc censeretur vovêre ex implicita » intentione, dubium est. Aliqui ajunt, aliqui probabiliùs » negant, dicuntque, talem teneri ad castitatem, non ex voto, » sed ex Ecclesiæ præcepto. *Sanch. de matrim. l. c. d. 87. n.* » *23. Bon. c. 2. p. 1. et commun.* » (*Sed censet Laym. probabiliùs tenèri ex præcepto Ecclesiæ ad votum emittendum. Sed vide de hoc dicenda de sacr. ord. lib. 6. ex n. 806.*) »

201. — « 11. Si quis haberet intentionem promittendi qui- » dem, sed tamen se non obligandi, nullum esset votum, » secundùm *Nav. Sylv. Sanch. n. 27. Less. l. 2. c. 40. dub. 1.* » *n. 6. Bon. et alios contra Caj.*, quia talis non vult vovêre, » cùm apponat conditionem contra substantiam actûs. Unde » *Lugo d. 24. de just. sect. 1. et alii* contendunt, talem non » posse dici promittere. Verùm videtur esse quæstio de no- » mine. Si verò haberet animum vovendi, et se obligandi, » non tamen implendi, tunc etiam graviter peccaret. et votum » esset validum. *Sanch. Fill. Bon. p. 1. n. 14. Laym. etc.* »

Plura hic distinguere oportet, et I. Si quis vovet cum animo positivo non promittendi, nec se obligandi, certè votum est nullum, ut *Salm. tract. 17. c. 1. punct. 1. §. 3. n. 19. cum S. Thom. et communi.* II. Si vovens habeat animum promittendi, et se obligandi, sed cum intentione non implendi, dicendum est tenêri eum ad votum, ex communi sententia, quam docent *Less. l. 2. c. 40. dub. 1. n. 7. Sanch.*

Dec. l. 4. c. 1. n. 23. et Salm. ibid. n. 21. cum Suar. Caj. Azor, Bon. etc. contra Valent. Ratio, quia obligatio voti non pendet ab intentione implendi, sed à voluntate se obligandi, quæ jam adest. III. Si vovens habeat animum promittendi, et implendi, sine tamen animo positivo se obligandi, tunc, si iste satisciat obligationem voti, sed ad eam non advertat, cùm votum emittit, et negativè se habeat, non volendo, nec excludendo illius obligationem, tenetur quidem ad votum, quia qui vult actum antecedentem, vult (saltem implicitè) ejus obligationem consequentem. *Ita communiter Sanch. de matrim. lib. 1. D. 9. n. 11. Palaus t. 3. tr. 15. d. 1. part. 3. n. 2. Tamburin. l. 3. c. 12. §. 1. n. 6. Salm. loc. cit. n. 23. et alii passim.*

Sed quær. I. An teneatur ad votum, qui nescit voti obligationem, et negativè se habet, non explicitè neque implicitè intendens illam suscipere. Affirmant *Pal. l. c. n. 2. et Suar. de voto cap. 3. n. 9.* quia hic censendus est voluisse promittere, juxta modum, et intentionem, quam habent alii ritè voventes. Sed veriùs negant *Sanch. de matrim. l. 1. d. 9. n. 2. cum Led. Arag. et Man.* item *Croix l. 3. p. 1. n. 365. Tamb. l. c. n. 8. et Salm. cit. n. 23.* qui asserunt, hanc esse ferè omnium doctrinam. Ratio, quia nemo obligationem contrahit, nisi velit illam sibi imponere; hic autem nullo modo eam vult suscipere, nec formaliter in se, nec virtualiter in promissione, cùm erret in substantia, judicando, talem obligationem non esse voto annexam. Secùs tamen dicendum, ut benè advertunt *Sanch. et Tamb. ll. cc.* si quis voluerit vovêre modo ordinario, quo alii vovent, quia tunc implicitè voluit obligationem contrahere.

Quær. II. An teneatur ad votum, qui vult promittere, et scit obligationem voti, sed non vult ad votum se obligare?

Prima sententia, quam tenent *Sot. de just. l. 7. q. 1. art. 2. ac Prad. Arag. Gutt. etc. apud Salm. tr. 17. c. 1. punct. 1. §. 3. n. 24.* dicit, eum obligari, quia, positâ voluntate verum emittendi votum, nequit ab eo separari obligatio, quæ oritur ex voto.

Secunda sententia verò communior, et probabilior negat, et hanc tenent *Sanch. Dec. l. 4. c. 1. n. 27. Less. l. 2. c. 40. dub. 1. n. 6. Pal. tom. 3. tract. 15. d. 1. p. 3. n. 2. et Salm.*

ibid. n. 25. *cum Suar. Azor, Bon. Val. Trull.* Ratio, tum quia qui vult apponere conditionem contrariam substantiæ contractûs, invalidum contractum reddit; tum quia lex (prout votum est lex particularis) non obligat, nisi juxta legislatoris voluntatem. Hinc inferunt *Salm.* quòd is, qui promittit sponsalia, vel sacros ordines accipit, aut religiosam professionem emittit, animo non se obligandi, non teneatur ad sponsalia, neque ad votum. *Sed vide de hoc dicenda de ord. l.* 6. *dub.* 2. *n.* 809. Quale autem peccatum sit sic vovêre sine animo se obligandi? Dicunt *Sanch. loc. cit. n.* 38. *Pal. loc. cit. n.* 5. *et Salm. ibid. n.* 27. *cum Suar. Bon. Trull. Regin. et Vill.* ordinariè non esse nisi veniale, propter quamdam inordinationem. Dicitur *ordinariè*, quia in professione religiosa, et susceptione sacrorum ordinum proculdubio esset mortale, quia esset deceptio in re gravissima. *Vide dicta de jur. n.* 172. *v.* II. *Si autem.*

Quær. III. An teneatur ad votum, qui dubitat, an vovendo voluerit se obligare? *Tamb.* putat probabile, cum non obligari; sed dicendum oppositum *cum Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 384. *Gob. Dian. et aliis* ibid. *communiter;* quia, donec constet de invaliditate actûs, præsumptio est pro illius valore: ut *Menoch. etc. ibid.* communiter docent. Idem dicendum, ut rectè ait *Croix, n.* 386. contra *Gobat.* si quis dubitet, an noverit, vel animadverterit obligationem voti, quia ex communiter contingentibus quisque censetur scire et advertere, quòd omne votum obligationem parit illud implendi. Quid, si quis dubitet, an fecerit votum, vel propositum, sed meminerit, se credidisse, graviter se peccaturum, si promissionem non implevisset? Censet *Croix n.* 366. hunc non obligari, quia saltem votum est dubium, cùm plures rudes, adhuc nudum propositum facientes, censeant erroneè, se ad illud sub peccato tenêri. Sed huic non consentio, et puto hunc censendum verè vovisse, et voti contraxisse obligationem; cùm enim jam apprehenderit, se peccare non implendo promissum, rectè arguitur, illam revera agnovisse, et sibi imposuisse.

DUBIUM III.

Quæ requiratur materia voti ?

202 *An teneat votum de re impossibili ?*
203 *An votum vitandi omnia venialia? Quid si quis voveat vitare omnia mortalia, et venialia collectivè ?*
204 *An valeat votum de re vana ?*
205 *An sit mortale vovêre malum veniale?*
206 *An valeat votum factum ex malo fine?*
207 *An votum impeditivum majoris boni ?*
208 *An valeat votum non petendi dispensationem ?*
209 *An votum nubendi ?*
210 *An votum non vovendi ?*

202. — « Resp. Ea debet esse possibilis (cùm impossibile » nec efficaciter intendi possit, nec ad illud sit obligatio) : » et non solùm bona, sed etiam melior, quàm oppositum, » sive ejus omissio : quippe finis intrinsecus voti est honorare per hoc Deum, id autem non potest fieri, nisi offerantur illi aliquid gratum : gratum autem esse non potest, ut » quis obligetur ad relinquendum id, quod est melius, *Sanch.* » *l.* 9. *c.* 7: *Laym. Nav. etc.*

Quid, si quis voveat de re possibili simul, et impossibili? Respondetur, tenêri eum ad partem possibilem, si est divisibilis, putà si conjux voveat castitatem, tenetur ad non petendum. Ita etiam valet votum, si principale illius est possibile, licèt accessorium sit impossibile. Secùs, si è converso. *Vide Salm. tr.* 17. *cap.* 1. *punct.* 2. §. 5. *num.* 75. Quid, si votum sit disjunctivum? *Vide n. seq. v. Pariter.*

Unde resolves :

203. — « 1. Invalidum est votum numquam peccandi ve» nialiter, cùm id moraliter et ordinariè sit impossibile. » Aliqui tamen volunt, sic voventem tenêri isto voto ad vi» tanda mortalia, et venialia graviora, de quo Scholastici. » *Nav. c.* 12. *n.* 63. *Suar. l.* 2. *c.* 3. *Sanch. de matrim. l.* » 9. *d.* 35. »

Salm. ibid. n. 80. *cum Sanch. Pal. Trull. Prad.* asserunt, votum de vitandis omnibus venialibus, etiamsi esset de plenè deliberatis omninò invalidum esse, prout de re moraliter impossibili. *ex can.* 23. *de justif. Sess.* 6. *Trid.* Quoad votum autem S. Theresiæ, agendi quidquid perfectius intelligeret, respondet, illud ex speciali instinctu Spiritûs sancti emissum fuisse. *Vide Salm. ibid. n.* 84. *et* 85. Sed veriùs dicit *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 401. *cum Suar.* benè valère votum de vitandis venialibus deliberatis, cùm hoc reverà non sit impossibile, et personæ perfectionis amantes illa satis evitent. Votum autem abstinendi à venialibus in aliqua materia determinata, communiter validum est, maximè in personis magnæ virtutis; in aliis verò modicæ virtutis erit materia impossibilis; imò in aliquibus materiis, putà cogitationum inhonestarum, otiosarum, etc. cùm sint inevitabiles quoad omnes, votum est nullum. Ita *Salm. ibid. n.* 81. *cum Caj. Sanch. Suar. etc.*

Pariter nullum est votum de vitandis mortalibus, et venialibus collectivè. Et etiam votum vitandi mortalia, aut venialia divisivè: quia nullum est illud votum disjunctivum, cujus pars est apta, et pars inepta, et vovens ad neutram voluit determinatè se obligare: putà, si voveas, te aut oraturum, aut lusurum, votum totum est nullum. *Salm. ibid. n.* 85. *et punct.* 6. §. 1. *n.* 141. *cum Sanch. Trull. Vill. et Leand.* Ita etiam *Pal. p.* 8. §. 1. *n.* 5. *et Croix l. c. n.* 402. Qui tamen rectè advertunt, quòd, si ad tale votum quis se obligaverit, in quantum potest, teneatur quidem ad fugam saltem mortalium. Ac tenèri etiam eum censeo ad vitanda venialia deliberata, juxta quod diximus suprà.

204. — « 2. Invalidum est votum de re vana, vel inutili, » vel indifferente, nisi ex circumstantiis, aut fine fiat bona: » (*Modò circumstantia non ex sola relatione voventis, sed ex se ad bonum finem conducat. Salm. tr.* 17. *c.* 1. *punct.* 2. §. 3. *n.* 57.) « quia Deo displicet stulta promissio, et hinc eam non » acceptat: ac peccat venialiter talia vovens, ut v. g. si quis, » decidens ex equo, voveat non ampliùs equum se ascensu- » rum. *Nav. c.* 12. *Sanch.* 4. *mor. c.* 7. » (*cum Salm. ibid. n.* 55.)

205. — « 3. Invalidum est vovère mala, et qui vovet mor- » tale, peccat mortaliter; qui autem veniale, eum venialiter

» tantùm peccare dicunt *Sa*, *Sylv. etc. v. Juramentum :* licèt » mortaliter peccare velit *Cajet. v. Votum*, *et Less. lib.* 2. » *cap. 4. d.* 5. quod videtur probabilius. »

Probabilius etiam mihi est vovêre malum, etiam veniale, de se esse culpam gravem ; cùm de se blasphemia sit, velle ut malum cedat in honorem Dei ; sed communiter ob ignorantiam hoc non est nisi veniale, ut benè notant *Salm. ibid.* §. 4. *n.* 71. *in fine.* Idem diximus de juramento *n.* 146. *v.* 3. *Venialiter.*

206. — « 4. Invalidum est votum, cui adjungitur finis, vel » alia circumstantia mala, tenens se ex parte rei votæ : ut » v. g. vovet quis eleëmosynam ad obtinendam vanam glo- » riam, aut impetrandum per eam victoriam injustam, fe- » licem successum furti, adulterii, etc. aut in gratiarum ac- » tionem pro successu talis peccati ; quia datio eleëmosynæ » ad talem finem est actio blasphema, quasi Deus peccata pro- » moveat ; ideoque non potest esse materia voti. *Caj. Nav.* » *cap.* 12. *Sanch. c.* 6. *Laym. lib.* 4. *t.* 4. *cap.* 2. *n.* 6. *Fill.* » *t.* 26. *cap.* 5.

» 5. Validum autem est, etsi ei adjungatur finis, vel alia » circumstantia mala, tenens se tantùm ex parte voventis : » ut v. g. si quis ex vana gloria, aut ex ira erga importunum » mendicum, foveat ei se daturum eleëmosynam : quia tunc » res ista bona est, quam vovet, licèt ipse voveat malè, et » cum peccato. *Ibid.* »

Nota igitur hìc differentiam inter finem pravum ex parte *rei votæ*, et ex parte *voventis :* nam finis ex parte *rei votæ* est, quando res promissa dirigitur ad pravum finem, nempe si voveas jejunium, ut ex illo plausum captes ; et tunc votum est nullum, ut communiter docent *cum Busemb. Laym. lib.* 4. *tract.* 4. *cap* 2. *n.* 7. *Salm ibid. n.* 67. Et idem tenendum dicunt *Salm. ibid. n.* 68. *cum aliis*, etiamsi finis pravus voti non sit primariò, sed tantùm secundariò motivus, seu sit impulsivus, sed sine quo votum non fieret. Idem dicendum, si finis sit indifferens, vel merè temporalis ; unde si quis voveat jejunium, ut parcat sumptibus ; eleëmosynam, ne æstimetur avarus, nullum est votum. Valuit autem votum emissum ad obtinenda à Deo temporalia, vel ad gratias ei agendas, quia bonum est hæc à Deo sperare, aut pro ipsis gratias agere. Ita *Laym. ibid. n.* 10. *et Salm. ibid. n.* 70. *cum Sanch.*

Pal. Trull. Bon. etc. Notant tamen *Laym. n. 7. et Salm. ibid. n. 69. cum Cajet. Sanch. Bon. et communi*, quòd, si opus pravum non ponatur ut finis voti, sed ut simplex conditio, nempe si quis voveat jejunium, si inimicum occidat, si furtum faciat; tunc valet votum, quia impletâ conditione positâ, honestum est in se votum implêre.

Ita ergo dicitur, quando finis pravus est ex parte rei votæ. Aliter tamen esset, quando finis pravus est ex parte *voventis*, scilicet quando non res vota, sed ipse vovendi actus dirigitur ad pravum finem, putà, si quis externè voveat jejunium, ut ex illa emissione voti ab aliis laudetur, tunc valet votum, ut dicit rectè *Busemb. n. 5. cum commun. apud Laym. ibid. et Salm. ibid. n. 67.* Hinc dicit *ibid. Laym.* quòd, qui ex appetitu deordinato vescendi piscibus vovet se ingressurum ordinem Carthusianum, teneatur ad votum. Sed hoc minimè mihi probari videtur, si comestio piscium, et non quidem bonum spirituale religionis sit finis illius voti; nam tunc ipsa materia voti, quæ est susceptio statûs religiosi, dirigitur ad vanum finem, qui votum infirmat, ut suprà dictum est cum communi.

« 6. Validum item est votum factum ex affectu erga rem » bonam, ut bona est, etsi conjuncta cum causa mala : ut si » quis voveret eleëmosynam, si ex duello evaserit salvus, si » non capiatur in furto; si filius sibi nascatur ex adulterio, » quod parat, etc. licèt enim duellum, furtum, adulterium » velle malum sit; tamen his positis, non lædi, non infamari, » prolem gigni, mala non sunt, sed Dei dona; et votum » non cadit super ista mala, sed super hæc bona, considerata » (ut suppono) quatenùs in se bona sunt. *Nav. Laym. loc.* » *cit.*

207. — « 7. Invalidum est, et veniale peccatum, vovêre » bonum, quod est impeditivum boni majoris, ut præsertim sunt vota contra consilia evangelica, ut v. g. manêre in » sæculo, ducere uxorem, ire ad militiam, facere mercaturam. *Nav. n. 29. Suar. Fill. cap. 1. q. 7. n. 58. Sanch. etc.*» (*Idem dicunt Salm. tr. 17. c. 1. punct. 1. §. 2. n. 57. cum S. Thom. 2. 2. quæst. 89. art. 7. ad 2.*)

« 8. Si tamen aliquod bonum, per se et absolutè minus, » fieret per accidens majus bonum, tunc talia vovêre valet :

» ut v. gr. si quis videret susceptionem Ordinum sibi fore » damnosam. *Vide Bon. p. 1.* »

208. — Ita etiam *Salm. loc. cit.* Quæstio autem vertitur, an valeat votum de non petendo voti dispensationem, commutationem, aut irritationem, etiam cum justa causa, (nam sine justa causa, certum est quòd valeat)?

Prima sententia negat *cum Sot. Trul. Tamb. Sanch. etc.* *Secunda* verò affirmat *cum S. Anton. Bon. Suar. Fill. etc. apud Salm. ibid. n. 49. et 50.* Et hæc videtur probabilior; advertendo, quòd casu, quo sit utilius ob bonum spirituale petere dispensationem, votum non obliget, quamvis fuerit validum. Hoc tamen votum semper à superiore relaxari potest, cui salva semper est sua potestas. *Salm. ibid. n. 51. cum Sanch. Pal. Suar.* Notandum autem, quòd vovens non petere dispensationem, possit petere commutationem, et è converso. *Vide Salm. ibid. n. 52.*

209 — « 9. Matrimonium ordinariè invalidè vovetur, quia » ordinariè melior est cœlibatus. Dixi *ordinariè*, quia validè » vovetur, 1. Si quis ad hoc obligetur; aut quia sine injuria aut » gravi infamatione sponsæ, vel liberorum ex ea conceptorum » à sponsalibus non potest recedere. 2. Si id reipub. valdè » utile futurum existimetur, ut quia, v. gr. ex eo speratur » pax inter principes, conversio hæreticorum, regni tran- » quillitas. 3. Si quis ob fragilitatem, et inveteratam consue- » tudinem peccandi adeò sit pronus ad lapsum, ut pruden- » tes judicent consultum ei esse, ut nubat : in quo tamen » ultimo *Laym. et alii* dissentiunt. *Vide Bonacina loc. cit.* » *Fill. num. 6. Nav. Suar. loc. cit. Laym. n. 12.* »

Votum nubendi, per se loquendo, nullum est, etiamsi sit de ducenda paupere, meretrice, vel ad tollenda aliena peccata, quia semper cœlibatus est Deo gratior. Est commune *apud Salm. ibid. n. 38. et 39. cum Sanch. Leand. Pal. Torre, Prad.* Secùs, si votum sit emissum, ad scandalum, vel honorem puellæ ex obligatione reparandum, vel ad bonum commune, ut addit *Bus.* vel ex supposito, quòd vovens vellet nubere, tenetur ad votum, ut *Salm. cit. n. 38. in fin.*

Sed magna quæstio est, an, qui vovet nubere ob expertam sui fragilitatem, teneatur ad votum?

Prima sententia negat, quia tale votum esset de se impeditivum majoris boni, nempe ingrediendi religionem, aut

servandi cœlibatum? Deinde, quia tale votum esset inutile, cùm, tali voto non obstante, vovens liberè posset religionem ingredi; maximè, dum matrimonium est infimum remedium concupiscentiæ. Ita *Less. lib. 2. c. 40. dub. 7. n. 44. et Pal. Sot. Prado, et alii ap. Salm. ibid. n. 40.*

Secunda tamen *sententia* certè, et longè probabilior, quam tenent *cum Bus. Sanch. Dec. lib. 4. cap. 8. n. 53. Viva de Spons. quæst. 1. art. 3. ex n. 3. Salm. de voto c. 1. punct. 1. §. 2. n. 41. et 42. cum Bell. Nav. Caj. Bonac. Trull. etc.* dicit votum esse validum, supposito quòd talis nolit uti aliis remediis; quia in tali casu matrimonium est majus bonum, cùm ad concupiscentiam sedandam eis, qui alia remedia meliora suscipere nolunt, ideò matrimonium à Deo concessum sit. De his enim ait Apostolus: *Melius est nubere, quàm uri.* Maximè, quia hic frequenter recidens teneretur ex jure naturæ nubere, posito quòd nollet aliis remediis uti. Dices: ergò subdiaconus vovens castitatem posset nubere, si non posset se continere, cùm nubere sit illi melius bonum? Sed respondetur, quòd hìc ob bonum commune expediat magis votum in suo robore manêre, quàm ille sic consulat suæ fragilitati. *Vide Salm. ibid. n. 45.* Dicunt autem *Salm. cit. n. 41. et 42.* tenêri ad matrimonium eum, qui nolit vel *non possit* alia remedia adhibêre. Sed meliùs dicunt *Laym. l. 4. tract. 4. c. 2. n. 12.* citans *SS. Hieronymum et Ambrosium*, ac *Sporer de voto n. 61. et 62.* quòd teneatur ad matrimonium qui aliud remedium adhibêre *nolit*, non autem, qui *non possit:* nullus enim qui velit opportunis remediis uti, dici potest non posse ea adhibêre; quis cæterùm prohibetur uti saltem oratione, quâ procul dubio potest omnes concupiscentias superare ex illo *Luc. 11. Omnis qui petit, accipit?*

210. — Quæritur hìc, an, si quis nimis pronus ad vovendum, voveat, non amplìùs vovêre, nisi cum licentia confessarii: si autem postea voveat, verbi gratiâ jejunium, valeat votum? Respondeo cum *Laym. lib. 4. tract. 4. c. 2. n. 5.* et dico 1. Quòd primum votum est quidem validum, cùm sit de meliori bono. 2. Quòd peccavit ille emittendo secundum votum. 3. Dico, quòd, primo voto non obstante, tenetur ad secundum, quod cùm habeat objectum bonum, satis est validum. Excipio, nisi ille statuerit, se nolle futura vota valêre, nisi accesserit confessarii consilium, tunc enim nullum

erit secundum votum, modò non retractetur expressè, vel virtualiter, scilicet, si memor primi voti secundum emitteret.

Notandum denique, quòd, qui plura vota incompossibilia emitteret, servare deberet illorum dignius, alioquin prius posteriori præfertur. Ita *Laym. eod. loc. cum Trul. et Bus. n.* 225. *v.* 2. *contra Sanch.* qui dicit, tunc esse in arbitrio voventis servare quod malit. De juramento autem contra aliud juramentum, *vide dicta suprà n.* 179.

DUBIUM IV.

Quæ, et quanta obligatio voti?

211 *An votum de re levi aliquando graviter obliget?*
212 *Quid si negligas votum de re levi per annum?*
213 *Vide alia apud* Busemb.
214 *An hæres teneatur ad vota defuncti?*
215 *An pater possit per vota lædere legitimam filiorum?*
216 *De votis de facto alieno.*
217 *An vota possint impleri per alium?*
218 *An peccet impediens impleri conditionem appositam voto?*
219 *Notanda circa conditiones in votis.*
220 *An transacto die promisso, tenearis ad votum?*
221 *An votum indeterminatum semper obliget? Et quæ dilatio sit mortalis?*
222 *Quid, si quis voveat religionem se ingressurum, sine certo loco, vel certa religione?*
223 *Quid, si quis voveat se non lusurum sub pœna?*
224 *Plura notabilia advertenda circa vota, et præsertim, an teneat votum, si superveniat circumstantia non prævisa?*

211. — « Resp. Tanta est, quantam tum quantitas materiæ permittit, tum intentio voventis, quâ se vel multùm, » vel parùm, vel absolutè, vel cum certa conditione, restri» ctione temporis, qualitatis obligare velit, designat : ita » ut, etsi obligatio voti sit juris naturalis, vis tamen ejus

» pendeat à voluntate, et facto hominis tamquam prævia » conditione, ut tantum, vel tantum obliget. Ita *commun.* » *Vide Laym. c. 5. Bon. p. 5.*

Unde resolves :

« 1. In materia levi nemo obligatur sub mortali, quia ma- » teria id non permittit. » (*Neque etiamsi vellet sub gravi se obligare, Salm. tr. 17. c. 1. punct. 4. §. 2. n. 106.*) « *Nav.* » *n. 40. Sanch. lib. 4. c. 12. Laym. loc. cit.* verbi gratiâ, » vovisti recitare quotidie *Salve Regina :* omittendo semel, » iterumque, non peccas mortaliter, quia materia est parva. » *Sanch. lib. 4. c. 12. Laym. loc. cit. Azor lib. 21. cap. 15.* »

Quæritur, an transgressio voti sit mortale, quando tota ejus materia parva est? Affirmant *Cajet. Tolet. et Card. ap. Salm. ibid. n. 112.* eodem modo, quo in juramento promissorio, si quid leve promittitur, peccat graviter (ut isti dicunt) qui illud non implet. Sed tenendum oppositum cum *Bus. et Less. lib. 2. c. 40. dub. 9. n. 56. Sot. Suar. Trull. Bon. Pal. etc. ap. Salm. ibid. n. 113.* quia votum est lex particularis, et lex non obligat, nisi juxta materiæ gravitatem. Imò idem dicendum de juramento promissorio, ut *Salm. ibid. n. 115 et c. 2. punct. 5. §. 2. n. 53. cum aliis*, ut diximus suprà *n. 173.*

Hinc infertur, quòd votum vitandi peccatum non obliget, nisi juxta illius gravitatem : putà, si voveas vitare mendacium, mentiendo peccas tantùm leviter, sed dupliciter, contra veracitatem, et contra votum. *Salm. c. 1. cit. n. 115. cum Sanch. Trull. Nav. etc.* Nisi tamen vitatio illius peccati ob causas sit res magni momenti, prout mendacium valdè indecens esset personæ in dignitate constitutæ : vel nisi per illud peccatum multùm quis impediatur à profectu in virtutibus. *Salm. ibid.*

212. — « Imò, etsi toto anno omittas, esse tantùm ve- » niale, cò quòd materiæ istæ parvæ non coaleseant in unam, » probabiliter docet *Dian. t. 5. misc. n. 24. ex Soto, Arag.* » *et Tann. 2. 2. d. 3. dub. 3. contra Valent. etc.*

Sicut etiam dicunt *Salm. ibid. cum Vill. etc.* Sed rectè hoc intelligendum esse advertunt, quando promissio illarum levium materiarum facta est in honorem dei, sicut censendum

est in omnibus votis personalibus, nisi constet de opposito, ut dicunt communiter *Salm. l. c. et Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 450. *cum Sot. Suar. Laym. Dian. Pal. etc.* Nam contrà, si levis rei promissio sit facta per modum unius, ita ut dies non assignetur ut terminus, sed ne ultrà obligatio differatur, tunc materiæ coalescunt, et possunt pervenire ad mortale. Quare, si quis voveat se daturum quotidie parvam elcëmosynam, peccat graviter, si quotidie omittat, voto facto per modum unius. Ita *Salm. d. num.* 115. *cum Sanch. Suar. Trull. Leand. etc.* Hinc notant, quòd circa vota realia, nisi aliud constet, regulariter dies non apponatur ad finiendam, sed ad sollicitandam obligationem, et ideò materiæ coalescant, ut docent communiter *Salm. tr.* 17. *c.* 1. *punct.* 5. *num.* 151. *cum Suar. Pal. Bon. Vasq. et Croix loc. cit. cum aliis, ut suprà. Vide dicenda n.* 220. *v. Utrum.*

213. — « 2. In materia gravi, etsi quis possit se obligare » tantùm leviter, » (*ut fusè probant Salm. ibid. punct.* 4. §. 2. *n.* 109. *cum Molin. Suar. Pal. Fill. etc. cum communiori, et probabiliori contra Sotum, Pont. Cord. etc.*) « communiter tamen censetur voluisse se obligare graviter, nisi » aliunde constet. Unde violans tale votum peccat graviter » ex genere suo. *Vide ibid.* §. 1. *n.* 93. *et* §. 2. *n.* 105.

« 3. Qui, postquam gravi voto se obstrinxit, seriò deinde » dolet, quòd fecerit, non peccat graviter, modò retineat » animum implendi. *Vide Sa, v. Votum.*

« 4. Qui violat votum de re jam antè præcepta, v. g. » qui post votum castitatis fornicatur, debet in confessione » addere, quòd votum id habeat, aut quòd Ordines accepe- » rit, et confessarius nesciat, quia duplex tunc est malitia » peccati. *Suar. cap.* 6. *Less. d.* 7. *Sanch. c.* 5. *Fill. cap.* 2. » *q.* 7. » (*ex communi enim benè valet votum de re aliàs præcepta. Salm. ibid. punct.* 2. §. 1. *n.* 52. *cum S. Th. contra Gers. S. Anton. etc. n.* 30.)

« 5. Alieno voto nemo obligatur ex vi illius voti. Unde, » si qui canones videntur indicare, filium à patre religioni » devotum tenèri eam profitèri, intelligendi sunt, si filius » votum patris semel ratificaverit. *Suar. cap.* 9. *Sanch. Laym. c.* 5. *n.* 6. » (*Salm. ibid. punct.* 4. §. 3. *n.* 118.)

« 6. Cùm hæres teneatur solvere vota realia defuncti, non

» tenetur vi voti, sed ex justitia : sicuti tenetur alia illius » debita, legata, etc. solvere. *Ibid. n.* 123.

214. — Certè hæres tenetur solvere vota realia defuncti, sicut alia debita *ex l. 2. Secunda, ff. de pollic. et ex c. Licet de voto.* Ex quo potest cogi ad solvendum per excommunicationem. Hinc talibus votis debet satisfieri ante legata, sed post debita justitiæ. *Salm. ibid. n.* 125.

215. — Quæritur hìc, an pater in morte per vota possit lædere legitimam filiorum?

Prima sententia affirmat cum *Nav. Sylv. Dian. Lop. Vega, etc. apud. Salm. ibid. n.* 126. Sicut etiam (ùt isti dicunt) potest pater gravare legitimam donationibus remuneratoriis.

Sed tenendum oppositum cum *secunda sententia.* Potest enim pater in vita sua votis moderatis minuere aliqualiter legitimam filiorum, vel ascendentium : non tamen in morte, ubi juxta legem de bonis suis disponere debet, et legitima, cùm debeatur de jure, nequit gravari debito voluntario, ex *Eccli. c.* 34. *v.* 21. *Immolantis ex iniquo oblatio est maculata.* Ita *Salm. ibid. n.* 127. *cum Sanch. Laym. Bon. Pal. Trull. etc.*

216. — « 7. Eodem modo, si communitas aliquid voverit, » in quod posteri non consensêrunt, non tenentur id ser- » vare vi voti, sed interdum ratione pacti, statuti, vel longæ » consuetudinis. *Vide Laym.* hìc *c.* 3.

« 8. Cùm quis vovet factum alterius, sensus est, se cura- » turum id eo modo, quo licitè potest, ut v. gr. rogando, » persuadendo, vel etiam præcipiendo, si sit superior; vel » etiam aliquando paciscendo, et suppeditando sumptus. Sic » parens, qui filium devovit religioni, ad nihil aliud tene- » tur, quàm ut conetur eam filio persuadêre : sic qui missas, » vel peregrinationem alterius curandam vovit, quandò sti- » pendium. ac sumptus ei persolvit, non tenetur alium sub- » stituere novis sumptibus, si prior non præstet, ad quod » se obligavit. *Sanchez, Laym. n.* 7.

217. — « 9. Vota personalia non implentur, nisi per voven- » tem; unde qui vovit peregrinationem, Romam v. gr., non » satisfacit, si conducat alium; neque ad id tenetur, si ipse » non possit. *Salm. tr.* 17. *c.* 1. *punct.* 4. §. 3. *n.* 121.

« 10. Vota realia solvenda sunt ex proprio, unde qui ne- » quit ex suo, non tenetur ab alio mendicare. Quod si possit » ex suo, et tamen alius, sive rogatus, sive spontè, pro

» ipso velit solvere, id valet; quia tunc quod alter dat, fit » ipsius : non autem actio alterius personæ potest fieri alte- » rius. *Ibid. n.* 122.

Imò benè satisfacit voto, aut juramento eleëmosynæ, qui illam ab alio eo fine præstitam, ipso inscio, posteà ratificat, cùm noverit, quia tunc jam adimpletur votum cum consensu voventis. Ita *Salm. cit. n.* 122. *cum Sanch. Bon. Trull. etc.* Et satis probabile videtur; sicut enim tali modo benè satisfieret promissioni, alteri homini factæ, sic etiam satisfit promissioni factæ Deo.

218. — « 11. Vota conditionalia non obligant, cessante con- » ditione, etiamsi ipse vovens causa fuerit, ut conditio non » poneretur; dummodò id non impediverit dolo, vi, aut » malitiâ : ut v. gr., vovisti peregrinationem, si eam Petrus » approbet : deinde submittis, qui persuadeat, ut non ap- » probet : illo igitur non approbante, non tenêris. Imò, » etsi malitiosè, fraude, dolo, etc. impediveris, adhuc pro- » babile est, te voto non tenêri, ut habet *Laym. cap.* 6. » ex *Suar. et aliis.* » (*Et hæc est probabilior ex Salm. ibid. punct.* 6. §. 6. *n.* 173. *cum Pal. Fill. etc. contra Azor, Bonac. etc. quia jam non impletur conditio, licèt culpâ voventis.*) « Interim *Laym.* rectè hìc advertendum monet ad intentio- » nem voventis : ut v. gr. si filius vovet, se ingressurum » religionem, nisi pater contradixerit, videtur ejus intentio » fuisse, nisi contradixerit ex se, suâ sponte, sibi reli- » ctus, etc. »

At, si dolosè impedias, peccas : Vovisti v. gr. religionem, si pater approbet : si tu precibus, vel rationibus impedis consensum patris, non peccas; secùs, si impedias vi, vel fraude. Item vovisti castitatem, si Deus per annum te liberet à mortali : si tu ex fragilitate cadis, non peccas respectu voti. Secùs, si studiosè peccas, ut solvaris à voto. Et sic de cæteris. *Salm. ibid. n.* 171. *cum Laym. Palaus, Sanch. etc.*

219. — Quoad conditiones autem votorum, notandum 1. Quòd omnes conditiones turpes, aut impossibiles vota reddant nulla. *Salm. ibid. n.* 165. Notandum 2. quòd ad obligationem voti non sufficiat, quòd conditio impleatur æquivalenter, sed debeat implêri specificè, v. g. vovisti religionem te ingressurum, si soror tua nupserit, non sufficit, si illa moriatur. *Salm. ib. n.* 169.

« 12. Qui vovit rem certam, et determinatam, v. g. hunc » calicem, si ea res pereat, non tenetur ad aliam, cùm id » non soleat intendi : si autem eam rem vendiderit, proba- » biliùs videtur esse, tenêri eum dare pecuniam, quam ac- » cepit : quia, qui vovet rem, censetur promittere omnem » ejus utilitatem.

220. — « 13. Qui vovit aliquid faciendum certo tempore, » ut jejunare hoc vel isto die, illo transacto, sive cum culpa, » sive sine culpa ejus, ad nihil tenetur, et neque, si præ- » viderit impedimentum eo tempore superventurum, tene- » batur prævenire, cùm hæc non soleat intentio voventis » esse. *Suar. Nav. lib.* 1. *Vide Bon. p.* 5. »

Sed eadem regula, quam diximus *suprà n.* 212. currit hìc, ex communi cum *Salm. tr.* 17. *c.* 1. *p.* 5. *n.* 130. Ad nihil enim tenêris, transacto die, si dies appositus sit ad finiendam obligationem, ut censendum est in votis personalibus, nisi constet de opposito, ut communissimè dicunt *Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 450. *cum Sot. Pal. Laym. Dian. etc. Salm. ibid. punct.* 4. §. 2. *cum Trull. Suar Sanch. etc.* Secùs, si diem apposuisti tantùm ad sollicitandam impletionem, sicut è converso judicandum est regulariter in votis realibus, præcisè, si ille dies nullam habeat magis specialem rationem, quàm alii, ut *Salm. ib. punct.* 5. *n.* 131. *cum Suar. Pal. Bon. etc. ac Croix l. c. cum aliis, ut suprà.*

Utrùm autem in dubio, an dies sit appositus ad finiendam, vel ad sollicitandam voti executionem, tenearis ad votum pro diebus transactis? Negat *Dian. p.* 3. *tract.* 5. *r.* 26., quia, ut ait, vota in dubio non obligant, cùm strictè sint interpretanda, ex regula communiter tradita à DD. cum *Cajet. Laym. etc.* Affirmant verò generaliter loquendo *Spor. de* 2. *præc. n.* 109. *et Salm. ibid. n.* 132. *cum S. Thom. Sanch. Pal. Trull. Azor et Bon.* Rationem dant *Salm. ibid.* quia, cùm votum sit certum, et dubitetur tantùm de circumstantia excusante, possessio stat pro voto. Sed hæc ratio non convincit; posset enim ei respondêri, quòd hìc dubitetur de circumstantia, quæ afficit substantiam voti, et ideò votum ipsum redderet dubium, juxta dicta *n.* 198. Hinc mihi rectiùs distinguendum videtur, et dicendum, quòd in votis personalibus in dubio non tenearis satisfacere pro diebus transactis;

secùs autem in votis realibus. Ratio, quia ex una parte regula firma est, quòd pro eo stet possessio, pro quo stat præsumptio, ut docent DD. communiter cum *Busemb. l. 1. n. 26. Croix l. 1. n. 509. Sanchez, Dec. lib. 1. cap. 10. n. 13. cum Sot. Mol. Arag. et Menoch.* Ex altera parte communissima est sententia, quòd, nisi de oppositò constet, ut suprà prænotatum est, in votis realibus dies præsumatur appositus tantùm ad sollicitandam obligationem, ut *Salm. ibid. 1. n. 131. cum Suar. Sanch. Vasq. Pal. Bon. Prado et Croix l. 3. p. 1. n. 480. cum Laym. Sot. et Dian.* Nisi tamen votum habuisset specialem connexionem ad diem, putà, si vovisses dare eleëmosynam in hebdomadâ jubilæi, vel in sabbatis per annum, quia v. gr. in anno illo gratiam recepisti, ut *Spor. n. 106. et Salm. tr. 17. c. 1. p. 3. n. 129. cum aliis.* Secùs, si dies nullam connexionem habuisset cum voto, nempe, si vovisses te daturum eleëmosynam in sabbatis per annum, nullâ habitâ ratione speciali illius anni, ut rectè ait *Spor. n. 106. in fine.* In votis contrà personalibus præsumitur dies appositus ad finiendam obligationem, ut dicunt *Salm. ibid. p. 4. §. 2. n. 115. et Croix loc. cit. cum aliis ut suprà allatis.* Hinc in votis realibus, quia præsumptio est pro voto, pro ipso est etiam possessio, et ideò implendum etiam pro diebus transactis. Secùs verò dicendum in votis personalibus, in quibus præsumptio est in oppositum, et sic *Salm.* sunt intelligendi, dum ipsi *loc. cit.* ut certum asserunt, quòd in votis personalibus præsumatur dies appositus ad obligationem extinguendam.

221. — « 14. Qui vovit aliquid sinè certo tempore, verbi » gratiâ peregrinationem, tantùm tenetur implère, cùm com- » modè primùm potest: quia sic moraliter quisque censetur » intelligere suam promissionem, ut habitâ commoditate non » nimis diu differat, quamvis minor causa sufficiat ad dif- » ferendum, quàm ad omittendum. *Fill. cap. 4. q. 10. Suar.* » *Laym. c. 3. Bonac. etc.* »

Votum indeterminatum quoad tempus, v. gr. de Rosario diurno, jejunio in sabbatis, obligat perpetuò, nisi aliud colligatur ex circumstantiis. *Salm. tr. 17. c. 1. punct. 6. §. 1. n. 140. communiter.* Si dubium tamen sit, an votum fuerit pro anno, vel mense; non teneris, nisi ad minus. *Salm. ibid. n. 146. cum Sanch. Trull. Suar. Bon. etc. ex c. 18. de Censib.*

Quæritur, an faciens votum pro tempore indeterminato, peccet mortaliter, si diu differat illud implêre? Certum est, quòd si votum sit in perpetuum obsequium Dei, putà ingrediendi religionem, xenodochio inserviendi, et similis rei, peccet lethaliter qui diu differt, si adsit opportunitas implendi, et non excuset rationabilis causa. Dicunt autem *Armill. Rodrig. et Ledesm. apud Salm. de statu relig. tr.* 15. *c.* 2. *punct.* 3. *n.* 32. differre votum religionis per duos vel tres annos, non esse mortale; sed hæc opinio meritò videtur laxa aliis, ut *Sporer de* 2. *præcept. n.* 117. *Salm. loc. cit. Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 14. *n.* 22. Alii verò, ut *Sanch. loc. cit. et Croix cum Pal.*, universaliter loquendo, dicunt esse mortale differre per sex menses, et his adhærent *Salm. dict. n.* 32. *cum Truil. et Garcia*, putantes, mortalem fore dilationem ultra sex menses. Consentit etiam *Sporer*, si vovens excedat ætatem 40 annorum; censet tamen *Tamb.* excusari à mortali juvenem 15 vel 16 annorum, qui differt per tres vel quatuor annos: quia (ut dicunt) hoc tempus videtur parva materia respectu ad servitium totius vitæ: sed huic omninò non acquiesco, nisi adsit justa causa dilationis. Justæ autem causæ differendi sunt, si vovens speret dilatione parentes emoliendos. Item si obstet gravis necessitas spiritualis, aut corporalis sororum vel fratrum. Ita *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 445. *cum Pal. et Gob. Bonac. de voto disp.* 4. *q.* 2. *p.* 5. *n.* 3. *cum Arag. et Tabien. Sanch. dict. l.* 4. *c.* 11. *n.* 5. *et* 6. *et Salm. d. c.* 2. *n.* 30. *cum Suar. Mach. Pell. Trull. ac Garcia.* Benè tamen advertunt *Sporer et Salm. ibid. in fin.* in his casibus sedulò cavendum esse, ne dilatio sit nimia, aut periculum adsit votum numquam implendi; quod periculum non rarò adest in votis religionis, pro quorum executione dæmones innumera excitant dissidia, et impedimenta.

Si autem votum sit in obsequium temporale, scilicet tot jejuniorum, peregrinationum, etc. censet probabile *Spor. de* 2. *præc. n.* 116. *cum Tamb.* quamcumque dilationem non pertingere ad mortale. Et favet *Sanch. dict. l.* 4. *c.* 14. *n.* 21. referens *S. Antonin.* qui dicit, illam esse moram mortalem, *quando fit dilatio per longa tempora, et ex ipsa dilatione est periculum oblivionis, vel impotentiæ implendi.* Sed verùs dicendum peccare mortaliter eum, qui sinè justa causa notabiliter votum differt implêre, nempe ultra duos vel tres

annos ; ut rectè sentiunt *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 446. *et Salm. de statu rel. loc. cit. n.* 32. *cum Pal. Trull. et Garia.* Putat autem *Croix cum Diana*, quòd, si vovisti singulis mensibus confiteri, posses ex causa differre per duos vel tres dies ultra mensem.

222. — « 15. Qui vovit aliquid sinè certo loco, v. gr. » ingressurum se religionem *S. Benedicti*, satisfacit intrando » quodcumque monasterium illius ordinis, in quo serventur » substantialia regulæ. Neque tenetur pro admissione peragrare provinciam, sed satis est adire loca aliquot non nimis » dissita. Et satisfacit voto, si, postquam ingressus est, remittatur, aut egrediatur (saltem cum justa causa, qualis est » v. gr. gravis ac diuturna tristitia, et anxietas, sive ex » natura ipsa, sive aliunde nata : *Escob. ex Sanch. t.* 1. *l.* 4. » *c.* 16. *n.* 100.) ante professionem. *Vide Trullench. l.* 2. *c.* » 2. *d.* 20. *n.* 7. *et* 8. » (*Et vide l.* 5. *ex n.* 72.)

« 16. Qui vovit aliquid sinè certa qualitate, v. gr. se in» gressurum religionem in genere, potest ingredi quamcumque, etiam laxiorem, modò serventur essentialia, et sit » approbata. Similiter, si quis voverit triticum, etc., non » tenetur dare optimum quod habet, sed satis est (loquendo » de obligatione præcisè) ut det, quod non sit planè ineptum. » (*Idem Salm. de voto tr.* 17. *c.* 1. *punct.* 6. §. 1. *n.* 140. *cum Laym. Suar. Bonac. etc. Qui vovet, se daturum calicem, ædificaturum ecclesiam, debet implère vota juxta usum communem.*)

« 17. Qui vovit se daturum aliquid, sine certa quanti» tate, v. gr. eleëmosynam, pecuniam, frumentum, etc., » satisfacit dando quantùm voluerit » (*Salm. ibid. cum cit. DD.*) « modò non det tam parùm, ut videatur potiùs irri» dère suum votum, quàm implère. Ratio horum omnium » petitur ex intentione voventis, quâ nemo censetur se obligare, nisi ad id, quod commodè potest dare, et communiter est decens. *Suar. Sanch. l.* 4. *c.* 13.

« 18. In dubio de mente voventis, debet fieri interpre» tatio secundùm verborum, quibus usus est, proprietatem, » vel potiùs communem, et usitatam acceptionem. *Fill. t.* » 26. *c.* 2. *Laym. c.* 3. » (*Salm. ibid. ex n.* 134.)

223. — « 19. Qui vovit, si ludat chartis, se daturum » decem imperiales, tenetur secundùm *Sanch.* dare toties

» decem, quoties ludit, quia pœna est actui accessoria. Vide» tur tamen hoc negare *Laym. l. 4. tract. 4. c. 5. n. 4. Vide* » *Trull. Dian. p. 5. t. 9. r. 60.* »

Bene distinguunt *Salm. ibid.* §. 7. *n.* 177. Si votum fuerit simplex de solvenda pœna, si luserit; tunc sufficit solvere pœnam prima vice, cùm *Sanchez. Bon. Sa, Diana.* Et satis probabile vocant *Laym. et Pal.* Secùs, si votum fuerit duplex, scilicet de non ludendo, et de pœna solvenda : tunc, quoties transgreditur votum, solvenda est pœna; nisi hæc sit gravissima, ut peregrinatio, elargitio magnæ eleëmosynæ, quæ non soleat communitur repeti. Ita *Salm. ibid. cum Laym. Pal. Trul. Sanch. Dian. etc.*

Hìc advertendum, quòd in tali voto pœnali duplici, si relaxetur primum, relaxatur etiam secundum, prout primi accessorium. *Salm. loc. cit. n.* 176. *cum Pal. Laym. Sanch. etc.* Notandum deinde, quòd, qui invincibiliter ignorat, sive obliviscitur votum principale, aut votum de pœna, ad eam non tenetur. *Vide Salm. ibid. n.* 175. *et* 177.

224. — Plura ultimò hìc pariter sunt notanda, et I. quòd vota semper sint interpretanda juxta benigniorem partem. *Salm. ibid.* §. 3. *n.* 148. *cum Laym. Caj. et aliis communiter.* Notandum II. quòd fractiones votorum sint ejusdem speciei : hinc, si quis, habens votum castitatis, fornicetur, potest seorsim fractionem voti confiteri. *Salm. tr.* 17. *c.* 1. *punct.* 4. §. 1. *n.* 101. Sed quid, si quis voveat jejunium ex speciali motivo temperantiæ? *Val. Sanch. Bon. etc. apud Salm. ibid. n.* 102. probabiliter tenent, eum committere duo peccata jejunium frangendo. Ita pariter conjugem voventem castitatem, ex motivo amoris erga castitatem, si petat debitum, dicunt committere duo peccata. Sed probabiliùs tenendum cum *Salm. ibid. n.* 103. *et Caj. Trull. Suar. et Prad.* tales committere unum mortale contra votum, quia ex voto obligationem tantùm fidelitatis erga Deum sibi imponunt, non aliam. Notandum III. quòd, si quis voveat disjunctivè rem bonam, vel malam, aut vanam, aut impossibilem, votum nullum est. *Salm. ibid. punct.* 6. §. 1. *n.* 141. Si verò utraque pars est materia apta, illa, quæ eligitur, præstanda est, etiamsi post electionem altera pars pereat, seu impossibilis reddatur. E converso, si pereat una pars aut impossibilis reddatur ante electionem, non teneris ad alteram, nisi

tuâ culpâ res pereat, aut fueris in mora eam tradendi, aut determinandi. Ita *Salm. dict. n. 141. et 142. cum Sanch. Pal. Mol. etc.*

Quæritur hìc, an unam partem jam electam possit vovens cum altera commutare? Negant probabiliter *Pal. et Sanch. cum aliis ap. Salm. de voto c. 3. punct. 12. n. 107.* Unde, si electa sit pars, cujus materia sit reservata, ut castitas, etc., requiritur dispensatio papalis. Affirmant tamen *Leand. et Tamb. cum pluribus apud ipsum*, et non minùs probabile meritò vocant *Salmant. ibid.* Ratio, quia, non obstante electione factâ, votum adhuc remanet disjunctivum, nec per determinationem peractam vovens se privavit libertate alteram eligendi partem.

Qui vovet, se per mensem auditurum sacrum, probabiliter non tenetur in festis audire duo. Sicut probabile etiam est hoc, si imponatur à confessario pro pœnitentia. *Salm. tr. 17. c. 1. punct. 6. §. 1. n. 136. cum Pal. Tamb. Suar. Trull. etc. Sporer de 2. præc. c. 2. n. 96. ac Croix de pœnit. n. 281.*

Qui vovet, se recitaturum Rosarium, satisfacit recitando tertiam partem, quia communiter sic intelligitur. *Salm. ibid. n. 136. cum Pal. Tamb. Prad. etc.* Et satisfacit recitando alternatim, quia tale votum obligat instar officii divini. *Salm. ib. in fin. cum Trull. Tamb. Dian. Leand. etc.* Et etiam satisfacit dividendo decades, *loc. cit. in fin. cum Sanch. Trull. Bon. etc.*

Qui vovet jejunium se observaturum, potest comedere lacticinia, ut *Salm. ibid. n. 137. cum Sanch. et Pal.* Si vovet jejunium per mensem, non tenetur in Dominica; vel si vovet in vigilia alicujus Sancti, quæ veniat in Dominica, potest anticipare jejunium in sabbato, *Salm. ibid. cum Bonac. Trull. Dian. etc.* Si vovens jejunium comedit carnes, non tenetur ad jejunium: ad differentiam jejunii præcepti ab Ecclesia, quæ duplici præcepto imponit et jejunium et abstinentiam à carnibus, juxta *Salm. ib. cum Sanch. Azor, Sylv. etc.* et prout declaravit regnans Pontifex *Bened. XIV. vide l. 5. n. 992.* An vovens jejunium singulis sabbatis, teneatur ad votum, si in sabbato cadat Natalis Domini? Probabiliter negant *Molin. Azor, Fag. Dian. Rodr. Vill. apud Salm. ibid. n. 138.* et probabilem vocant *Bon. de voto tom. 2. disp. 4. q. 2. p. 6. n. 9. et Tamb. de voto §. 6. n. 13.* nisi expressè intenderit adhuc eo

die se velle obligare, quia tunc proculdubio tenetur. Affirmant tamen *Salm.* ut probabiliùs, *ibid. n.* 139. *cum Suar. Sanch. Vasq. Vide mox dicenda n.* 226.

Si quis immemor voti, vel pœnitentiæ injunctæ, etc., præstet opus debitum, benè satisfacit voluntate generali, quam quisque censetur habêre satisfaciendi priùs obligationibus, ita *Sporer tract.* 1. *de consc. n.* 50. *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 14. *n.* 15. *Less. l.* 2. *c.* 37. *num.* 11. *Laym. l.* 4. *tract.* 2. *c.* 11. *n.* 9. Si quis autem est certus de voto, sed habet probabilem rationem, quòd illi satisfecerit, dicunt plures AA. voventem ad nihil tenêri. Sed huic opinioni jam diximus. *tract. de consc.* non esse adhærendum, quia obligatio voti certi solâ probabili satisfactione nequaquam impletur. (1)

DUBIUM V.

Quot modis tollatur obligatio voti?

225 *Tollitur obligatio voti:* 1. *Per materiæ mutationem.* 2. *Per auctoritatem humanam.* Vide resolutiones.

226 *An sit obligatio implendi votum, si superveniat circumstantia non prævisa? Quid verò de votis simplicibus castitatis, et religionis, et quid de solemnibus?* Vide l. 5. n. 50.

225. — « Resp. Dupliciter tolli potest, 1. Nullius auctoritate interveniente : idque vel materiæ mutatione; ut, si materia » antè honesta fiat turpis, indifferens, vel impeditiva majoris » boni, ratione novæ circumstantiæ, vel prohibitionis, vel » fiat impossibilis absolutè aut moraliter, vel cessatione conditionis, à qua pendebat. 2. Interventu auctoritatis humanæ: » idque tripliciter, irritatione, commutatione, vel dispensatione, de quibus in sequentibus dubiis. Est communis, » *Sanch. l.* 4. *c.* 24. *Less. l.* 2. *c.* 24. *Suar. Fill. t.* 26. *c.* 8.

(1) Vide notam ad l. 1. n. 29. positam et in hoc lib. n. 700. Quær. II. in fine.

Unde resolves :

« 1. Etsi tuâ culpâ materia facta sit impossibilis, inutilis, » etc. tamen, postquam jam talis facta est, cessat obligatio, » et sufficit pœnitêre de culpa.

« 2. Si concurrat obligatio duorum votorum incompossibilium, implendum est id, quod est præstantius, et Deo » gratius, et alterum cessat. Quod si verò sit æquale, aut » nescias, utrum sit melius, implendum est, quod priùs vovisti, et ruit posterius; si et hoc nescis, libera est electio. » *Vide Trull. l.* 2. *c.* 2. *d.* 9.

« 3. Si materia voti fiat impossibilis quoad partem tantùm, » tunc, si commodè talis materia dividi non potest, aut non » solet, ad nihilum teneris : verb. grat. vovisti te adificaturum templum, si totum non potes, non tenêris ad partem.

« 4. Si verò dividi commodè potest, et solet, manet obligatio ad illam partem, quæ implêri potest, ut v. gr. 1. Qui » non potest jejunare tota hebdomada, potest autem aliquot » diebus, ad hoc tenetur. 2. Qui matrimonium contraxit, et » consummavit post votum castitatis, tenetur non petere debitum : cùm eatenùs votum adhuc sit possibile (reddere » enim debet). *Vide Bon. p.* 7. §. 1.

« 5. Quòd si votum dividi quidem possit, sed unum in eo » sit principale, reliqua verò accessoria tantùm, non per se » scorsim intenta, sed dependenter à priori tamquam illius » appendices, et modi; tunc, si principale fiat impossibile, » ruit etiam obligatio accessorii, non autem contrà : ut v. gr. » vovisti peregrinationem Romam in cilicio, et ibi certi aliquid offerre; si peregrinatio impossibilis fiat, non tenêris » cilicium ferre, nec oblationem mittere. *Vide Sanch. l.* 4. *c.* » 10. *Bon. d.* 4. *c.* 2. *p.* 4. §. 4. *Trull. l.* 2. *c.* 1. *d.* 10. »

226. — Hìc quæritur, an sit obligatio implendi votum, si notabilis circumstantia superveniat, quâ prævisâ, quis votum non emisisset? Est communis sententia *apud Salm. in tract. de juram. c.* 3. *punct.* 2. *n.* 19 *et* 20. *cum Sanch. Pal. Trull. etc.* (*vide dicta n.* 187. *v. Sed dubium*), quòd in omni promissione, prout est etiam votum, mutatio materiæ de se notabilis obligationem aufert. Ratio, quia per mutationem res

fit diversa ab ea, quæ est promissa. Sed quid, si nova circumstantia accidat non prævisa, putà, si quis vovisset jejunare omnibus feriis sextis, an teneretur ad jejunium in die Nativitatis Christi Domini, quem diem exclusisset, si prævidisset? Affirmant *Salm. de 3. præc. Decal. c. 2. punct. 5. §. 2. n. 104. cum Nav. Vasq. Sylv. aliisque cum Sanch. in Dec. l. 4. c. 11. n. 61.* (Sed notandum, quòd *Sanchez hoc loco* loquitur de præciso casu jejunii, quia censet circumstantiam festi non efficere notabilem mutationem : verùm circa nostrum quæsitum oppositam tenet sententiam, ut infrà). Ratio, ut dicunt, quia ad eximendum voventem ab obligatione voti, non est attendendum ad id, quod ipse promisisset, si meminisset, sed potiùs ad id, quod actu promisit. Et probant ex *c. Explicari, de obs. jejun.* ubi *Honorius* III. dixit : *Qui nec voto, nec regulari observantiâ sunt adstricti, in feria sexta, si festum Nativitatis dominicæ die ipso venire contigerit, carnibus propter festi excellentiam vesci possunt secundùm consuetudinem Ecclesiæ generalis.* Negant verò tenêri ad votum *Molin. de just. disp. 272. Azor 1. p. l. 11. c. 20. q. 3.* item *Fagund. Dian. et alii apud Salm. loc. cit. de 3. præc. n. 103.* loquendo de prædicto casu jejunii (*de quo vide etiam dicta n. 224. circa fin.*); et loquendo genericè de omni nova circumstantia notabili superveniente, tenent *S. Anton. Nav. Sylv. Henr. etc. apud Salm. in tract. ut suprà de juram. c. 3. punct. 2. n. 21.* Et hanc sententiam expressè tenet *D. Th. in 4. dist. 38. q. 1. art. 3. ad 1.* ubi sic docet : *Id liberare à voti vel juramenti obligatione, quod si à principio notum fuisset, ea fieri impediret.* Ratio, quia tunc intentio se obligandi vel deficit, vel sic interpretatur. Et huic sententiæ dicunt *Salm. ibid. n. 22.* non posse denegari probabilitatem; imò ipsimet *Salm. tr. cit. c. 1. punct. 6. §. 3. n. 152.* censent, illam esse notabilem mutationem, quæ si à principio fuisset cognita, quis non se obligâsset. Hæc secunda sententia mihi videtur non minùs probabilis, imò fortè probabilior quàm prima. Ratio generalis, quia, superveniente circumstantiâ non prævisâ, quâ votum onerosius redditur, materia voti fit diversa à promissa. Et sic respondetur ad rationem oppositam, quia vovens teneretur ad plus, quàm promisit. Respondetur autem ad definitionem *Honorii III.* ut suprà, quòd ibi Pontifex non explicat, an circumstantia dici Nativi-

tatis Domini fuerit vel non prævisa ; quare textus explicari potest (sicut intelligit *Azorius l. c.*) de iis, qui expressè voverint servare jejunium etiam die Natalis J. C., quo casu certò tenentur ad votum, ut diximus *suprà n.* 224. *circa fin.*

DUBIUM VI.

DE VOTI IRRITATIONE.

ARTICULUS I.

An, et quomodo tollatur obligatio voti per directam irritationem?

227 *Quis possit vota irritare?*
228 *An liceat irritare vota sine causa?*
229 *Quæ vota filiorum possint irritare pater, avus, tutor, etc.*
230 *Quæ possit irritare mater?*
231 *An vota subditorum valeant, donec irritentur?*
232 *Quid; si quis per errorem æstimabatur pater, maritus, etc.?*
233 *Quis possit irritare vota religiosorum, et monialium? An abbatissa?*
234 *An vir possit irritare omnia vota uxoris?*
235 *An uxor vota viri?*
236 *Quid, si mutuo consensu voveant castitatem?*
237 *An superior possit irritare vota facta ante subjectionem? Quid, si dubium sit, an sint emissa ante vel post subjectionem?*
238 *An autem vota, facta tempore subjectionis, possint post illud irritari?*
239 *Quid, si superior ea ratificaverit?*
240 *Quæ vota servorum, aut famulorum possint à domino irritari?*

227. — « Resp. Cùm non debeat violari cujusquam dominium, ac quilibet dominus possit uti suâ libertate, hinc, » si potestati dominativæ alterius sit subjecta alicujus voluntas, potest is subditi istius omnia vota, qualiacumque sint,

» ad suum libitum, sine ulla causa validè irritare, directè : » hoc est, potest velle, et pronuntiare, ut illa vota nulla » sint, ita ut nullo etiam casu obligatio posteà reviviscat » (etsi peccent, si absque causa irritent, ut docent *Less. l.* 2. » *c.* 40. *n.* 75. *Nav. Suar. Fill.*). Porrò hoc jus provenit ex » jure positivo, quo datur alicui legitima potestas dominativa » in voluntatem alterius. Ita communiter DD. *Vide Sanch. l.* » 4. *c.* 24. *n.* 30. *et* 31. » (*Sed provenit etiam ex jure naturali, ut Salm. de voto tr.* 17. *c.* 3. *punct.* 3. *n.* 27. *cum S. Thom.* 2. 2. *q.* 185. *art.* 5.)

228. — Quæritur, an liceat irritare vota sine causa? Certum est pro valore irritationis nullam causam requiri : et commune est, quòd non sit mortale, ut *Salm. ibid. n.* 29. et *Less. l.* 2. *c.* 40. *n.* 69. cui videtur id certum, cum *Palud. Sylv. et Ang.* Dubium est, an sit veniale.

Prima sententia affirmat cum *Bus. Less. etc.* quia dissonum est, superiorem sine causa uti hac potestate. Sed de se loquendo verius est, nullum esse peccatum, quia vota subditorum sub hac conditione consensûs superiorum emittuntur, unde obedientia sufficit pro causa. Ita *Salm. ibid. n.* 30. *cum S. Anton. Cajet. Sylv. Azor, Tambur. etc.* Dixi *de se* loquendo, quia difficulter aliunde poterit excusari à veniali, vel quia facit actum otiosum, vel quia irrationabiliter profectum alterius impedit, ut rectè ait *Less. loc. cit. n.* 70. Sufficit verò quævis causa rationabilis ad excusandum à veniali, ut *Elbel n.* 254. *ac alii.* Et idem tenet *Spor. de* 2. *præc. n.* 34. *cum Sot. Val. Med. etc. communius* non peccare graviter superiorem, qui dederit permissivè licentiam, et postea revocaverit : imò probabile putat, ne veniale quidem esse, nisi promiserit, se non revocaturum. Valida est autem irritatio omnium votorum in genere, etiam futurorum ac etiam renuente subdito. *Salm. ibid. n.* 35. *cum Pal. etc.*

Unde resolves :

229. — « 1. Quivis pater, et, in ejus defectu, avus paternus, tutor, imò etiam mater, non tantùm, si tutrix sit, » sed etiam in priorum defectu, et secundùm quosdam, » reliquis deficientibus, etiam magister, vel herus, ut *Suar.* » *Less. d.* 10. *n.* 78. *contra Sanch.*, potest directè irritare

» vota liberorum impuberum, ut colligitur ex *c. Mulier, caus.* » 32. *q.* 2. *et c.* 1. *et* 2. *c.* 20. *q.* 1. *et c. Si quis de reg.* Impubertas. » autem secundùm jura finitur in masculis anno decimo » quarto completo : in fœminis, duodecimo completo, à die » nativitatis computando, ut *Sanch. loc. cit. Laym. tom.* 4. » *c.* 7. *n.* 10. *Bonac. tr.* 4. *disp.* 4. *q.* 2. *p.* 6. §. 2.

Clariùs singula explicanda. Pater, sive avus paternus, in ejus defectu, potest irritare quæcumque impuberum vota, sive personalia, sive realia, adhuc castitatis et religionis, etiamsi filius sit doli capax, et etiamsi votum sit de peculio castrensi, vel quasi, ut *Salm. de voto c.* 3. *p.* 3. *n.* 45. *ex S. Thom.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 9. *cum Caj. et Sanch. Suar. Trull. Laym. Less. Pal. etc. ex c.* 1. *c.* 20. *q.* 1. *et* 2. Et ratio est, ut ait *Sanch. l.* 4. *c.* 18. *n.* 5. quia in tali ætate deficit perfecta deliberatio ad tantam obligationem ; quare ad talem defectum natura prospexit, præbendo parentibus facultatem talia vota irritandi. In dubio autem, an votum sit emissum ante. vel post pubertatem, adhuc potest pater id irritare, quia prævalet ejus potestas. Ita *Sanch. Dian. Mich. cum Elbel n.* 251. Qui rectè idem ait dicendum in dubio, an filius post pubertatem votum ratificaverit. Filiorum autem puberum non possunt parentes irritare vota personalia, putà castitatis, frequentiæ sacramentorum, etc.; nisi præjudicent domesticæ gubernationi, prout vota longæ abstinentiæ, peregrinationis, jejunii incompatibilis cum modo familiæ, etc. Ita *Salm. ibid. n.* 46. *cum S. Th. Less. Pal. Sylv. Tamb. Pal. etc.* Benè autem possunt irritare (indirectè tamen, ut *Busemb. cum Laym. n.* 242.) vota realia puberum in minori ætate, quia in ea carent ipsi administratione bonorum. *Salm. ibid. n.* 47. *cum S. Thom. Sanch. Trull. etc.* Excipe, si votum sit de peculio castrensi, vel quasi (1); vel si filius exierit è patria potestate. *Salm. ibid. n.* 48. Item votum eundi Romam pro absolutione excommunicationis, ex *c. Relatum, de sent. excomm.* Facultatem autem, quam habet pater erga filios

(1) Cùm ex Cod. civ. gall. minores non emancipati nunquam, ne propriorum quidem bonorum administrationem habeant, de his statuere nequeunt sine consensu patris aut tutoris. Hic itaque semper vota realia minorum irritare poterit, solùm tamen indirectè, ita ut horum obligatio reviviscere valeat.

Edit.

legitimos, eamdem habet erga illegitimos, ut *Sanch. l. 4. c. 35. n. 82. cum Pal. et Tamb. et est commune apud Salm. dict. c. 3. n. 53. in med.* Notandum hìc, quod dictum est de patre, dici etiam de tutore respectu pupilli, et de curatore respectu minoris. Et si sint plures tutores, vel curatores, quilibet eamdem potestatem habet. *Salm. ibid. n. 49. cum Suar. Sanch. Bon. Trull.*

230. — Quæstio est, an mater possit irritare vota filiorum? Si mater sit designata tutrix, aut curatrix, certè potest, quod tutores, et cæteri, ut suprà, possunt. Sed quid, si non sit ut talis designata, et filius careat patre, vel avo paterno? *Sanch. Suar. Pal. etc. apud Salm. loc. cit. n. 50.* putant, tunc filium esse sui juris : sed oppositum dicunt esse probabile, scilicet, quòd in eo casu incumbat matri esse curatricem, ut probabiliùs tenent *Salm. ibid. cum Tamb. Prad. Leand.*, quia rationabile est, ut mater, vel avia minori provideat ; et ideò benè potest eorum vota, ut curatrix, irritare.

Sed magis dubitatur, an mater, præsente patre, vel tutore, possit filiorum vota irritare? Est duplex sententia probabilis.

Prima negat, et dicit, quòd solùm, deficiente patre, et tutore, possit mater irritare vota impuberum, et deficiente matre, idem possit avus, et avia ex parte matris. Ita *Suar. Sanch. Tamb. Laym. Pal. Trull. Bon. etc. apud Salm. ibid. num. 51.*

Secunda non minùs probabilis, ut meritò ajunt *Salm. ibid. n. 52.* (quam tenent *Prad. et Philiarch. ac Ronc. de voto c. 5. q. 3. r. 3.*) asserit, matrem, etiam præsente patre vel tutore, posse irritare vota omnia impuberum, etiam castitatis, et religionis; et etiam vota personalia puberum, quæ præjudicant gubernationi domùs : non verò realia, quorum administratio pertinet ad patrem, vel curatorem. Ratio, quia talis potestas, licèt non civiliter, naturaliter tamen etiam est in matre, cui filii tenentur obedire, etsi cum subordinatione ad patrem; ita ut possit pater irritare vota filiorum, contradicente matre : sed non sic mater, contradicente patre; et probatur ex *S. Th. Op. 17. c. 13. art. 10.* qui parentibus indistinctè præbet facultatem irritandi vota filiorum.

231. — Quæritur ultrà, an vota filiorum, et aliorum sub-

ditorum, velut religiosorum, uxorum, etc. ut infrà, donec irritentur, sint valida in iis, quæ superiorum mandatis, aut jurisdictioni non præjudicant?

Negat *prima sententia*, et proinde ea non indigêre dicit relaxatione, si sine consensu superiorum sint emissa; quia tales subditi carent usu voluntatis, cujus dominium est penes superiores. Ita *Val. Angel. March. Ricc. Rosell. et alii;* et probabilem vocant *Leand. Torres. et Peyr. ap. Salm. de vot. tr.* 17. *c.* 1. *punct.* 7. *n.* 182. Et sibi favêre ajunt *S. Th.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 8. *ad* 3. qui sic dicit: *Nullum votum religiosi est firmum, nisi sit de consensu prælati.* Et idem dicit de voto uxoris, etc.

Secunda tamen *sententia* probabilior, quam omninò tenendam dicunt *Salm. ibid. n.* 183. *cum Caj. Nav. Tamb. Pal. Trull. Fill. Azor, Sanch. Suar. et aliis pluribus*, affirmat, valida esse talia vota, sive sint realia, sive personalia, nisi irritentur; quia subditi reverà non carent voluntate, sed eam subjicere debent voluntati superiorum, si contradicant. Et sic intelligendus est *S. Th.* qui loco citato nihil aliud docet, quàm tale votum non esse *firmum;* quia, ut dicit *in resp. ad* 1. *et* 4. *In eorum voto intelligitur debita conditio, si suis superioribus placuerit, vel non renitantur.* Quare sufficit, quòd illi non renitantur, ut impleatur conditio voti, et votum sit firmum.

252. — Quæritur denique hìc, utrùm, si per errorem communem cum titulo quis existimaretur prælatus, maritus, pater, etc. sit valida votorum irritatio ab eis facta, sicut validi sunt actus jurisdictionis ex *l. Barbarius, ff. de Offic. præt.* Negant *Sanch. Bon. Trull. Pal. et alii apud Salm. tr. cit. c.* 3. *punct.* 8. *n.* 71., quia differt actus dominii ab actu jurisdictionis. Probabile tamen contrarium censent *Salm. ibid. cum Prado*, quia in his eadem ratio currit.

253. — « 2. Vota religiosorum » (*quæcumque, etiam interna, ut Salm. ibid. punct.* 4. *n.* 37. *cum Sot. Sanch. Laym. et Ronc. q.* 2. *quia relig. transtulit in prælatum totum suum velle et nolle.*) « (non tamen novitiorum) » (*licèt vota personalia novitiorum suspendantur. Vide Salm. ibid. n.* 42.) » etiam » sub prædecessoribus emissa, irritare possunt directè, » præter Papam » (*Papa omnia quidem potest directè irritare vota religiosorum; et Episcopus monialium subje tarum.*

Salm. ibid. n. 55.) « Abbates, guardiani, priores, et rectores » (*etiam prælati secundarii, absentibus primariis. Salm. ibid. n.* 40.) « ac probabiliter etiam abbatissæ » (*Cum Salm. ibid. n.* 41.) « ut habet *Suar. l.* 6. *de voto, c.* 7. *n.* 19. *Regin. l.* » 81. *n.* 242. *Fill. Bon. loc. cit. n.* 79. Excipitur tamen vo- » tum transeundi ad religionem strictiorem. *Vide Binsfeld.* » 3. *p. Ench. c.* 9. *Less. n.* 73. *Sanch. l.* 4. *c.* 33. *n.* 13. *Bon.* » *l.* 4. » (*Hoc votum nec Papa potest irritare. Salm. ibid. num.* 38.)

254. — « 3. Idem potest, secundùm *Sanch. l.* 9. *de matr.* » *d.* 39. maritus respectu votorum uxoris : licèt probabiliùs » id alii limitent ad ea vota, quæ mariti juri præjudicant. » *Laym. hic c.* 7. *Fill. tract.* 26. *c.* 8. *quæst.* 8. *Less. d.* 19. » *n.* 83. *et d.* 15. »

Sed probabilior, saltem extrinsecè, videtur contraria sententia, quòd vir possit directè omnia vota uxoris irritare, licèt non præjudicent usui matrimonii, vel prolis educationi, vel gubernationi domesticæ (ut tantùm concedunt DD. contrariæ sententiæ *ap. Salm. de vot. tr.* 17. *c.* 3. *punct.* 6. *n.* 57.). Et maximè probatur ex *Num. c.* 30. *v.* 7. *et* 9. ubi dicitur : *Si maritum habuerit, et voverit aliquid...* (si vir)... *audiens statim contradixerit, et irritas fecerit pollicitationes ejus... propitius erit ei Dominus.* Quod non de solo voto abstinentiæ, sed de omni voto interpretantur 70 interpretes : et *S. Ambr. apud. Salm. ibid. n.* 58. sic dicit : *Evidentissimè apparet, ita virum esse caput mulieris, ut nulla vota, abstinentiæ, vel religiosæ conversationis liceat sibi sine ejus licentia Deo offerre.* Pariter *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 88. *art.* 8. *ad* 3. docet, votum uxoris ita nullum esse sine consensu viri, sicut votum religiosi sine consensu prælati : *Nullum votum religiosi* (verba *S. Thom.*) *est firmum, nisi sit de consensu prælati, sicut nec votum puellæ existentis in domo, nisi sit de consensu patris : nec uxoris, nisi sit de consensu viri.* Et ratio est, quia expedit valdè ad pacem familiæ, ad mutuum amorem fovendum, quòd uxor voluntatem totaliter à viro dependentem habeat, et sic impetus fœminarum retundantur. Ita *Sanch. de matr. l.* 9. *d.* 39. *n.* 4. *cum Soto, Sa et Salm. cit. n.* 58. *cum Sanch. Prado, Tamb. Dian. Rodr. Fag. Villal. Ledesm. Leandr. Arag. etc. contra Sporer de voto c.* 3. *n.* 27. *cum Nav. Sylv. Azor, etc.* Sed etiam isti contrariam sententiam proba-

bilissimam vocant *apud. Salm. ibid.* Hinc vir potest irritare etiam vota castitatis et religionis uxoris exequenda post mortem viri. *Salm. ibid. n. 59. cum Sot. Arag. Leand. Fag. etc.* item *Sanch. l. c. n. 16. et disp. 40. n. 17. cum Pal. Led. et Vega, contra Navar. Cajet. etc.*

235. — E converso notandum I. quòd uxor nequeat irritare vota viri, nisi præjudicent, ut votum longæ peregrinationis, magnæ abstinentiæ, vestiendi se habitu eremitæ, et similia. *Salm. cum Bus. n. 242. v. 2. Item.* Et etiam votum non petendi debitum, ut probabiliùs tenent *Sporer l. c. n. 28. cum Laym. Trull. Henr. Fag. etc.* (*contra Less. Sanch. Basil. etc.*) *ap. Salm. ibid. n. 56.*, quia valdè grave esset pudori uxoris cogi semper ad petendum. Talia vota docent DD. communiter esse irritanda : at potiùs videntur esse invalida, utpote de materia inepta, sicut sentiunt *Salm. ibid. n. 55.*

236. — Notandum II. quòd si conjuges mutuo consensu voverint castitatem, aut religionem, nequeunt vota invicem irritare ; quia virtualiter uterque cedit juri suo. Est commune ; ita *Salmanticenses ibid. n. 59. cum Sanchez, Suarez, etc. et Bus. n. 242. v. 7. Potest.* qui benè addit, secùs esse, si uterque independenter ab altero vovisset. Sed vide dicenda *n. 239. v. Quid autem.* Conjuges isti, si post tale votum, mutuo consensu emissum, revocent pactum, et coëant, licèt non peccent contra castitatem, peccant tamen contra votum, nisi à gravissimâ causâ excusentur. *Salm. loc. cit. in fin. cum Suar. Pal. Bon. Sanch. etc.*

« 4. Qui semel votum irritavit, si posteà nolit, non ideò » revalidatur, ut vult *Sa, v. Irritatio voti.* » (*Sic Salm. de voto tr. 17. c. 3. punct. 8. n. 70. cum Soto, Sanch. Trull. contra aliquos.*)

237. — « 5. Nullus supradictorum potest directè irritare » vota emissa ante subjectionem, v. g. ante matrimonium : » facta verò intra tempus subjectionis, de re implendâ post » tempus subjectionis, v. gr. in pubertate, vel post obitum » mariti, possunt irritare. *Bonac. l. cit.* » (*Cum Salm. ibid. n. 74. Val. Dian. Tamb. etc. ac Sanch. de matr. l. 9. d. 39. n. 16. cum Sot. etc. Vide dicta n. 234.*)

Non potest vir directè irritare vota, ab uxore emissa ante matrimonium, sed benè potest illorum suspendere executio-

nem, quatenùs præjudicant suæ potestati. *Salm. ibid. n.* 75. *cum Sanch. Val. Pal. Suar. etc.* Vota autem religiosorum certum est quòd per professionem extinguantur, ut habetur ex *c. Scripturas, de voto. Vide Elbel n.* 253. *et Salm. ibid.*

« 6. Votum, de quo dubium est, utrùm emiseris illud » tempore libertatis, an subjectionis, non posse irritare » superiorem, docet *Salas.* 1. 2. *q.* 21. *et Caram. l.* 3. *c.* 1. » *d.* 1. Sed contrarium tenent *Suar. Sanch. Bon. etc. cum* » *Bard. l.* 6. *c.* 1. §. 28. »

Quæritur igitur, utrùm vir, vel prælatus possit directè irritare uxoris aut religiosi vota, de quibus dubitatur, an sint emissa ante vel post subjectionem? Affirmant *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 32. *n.* 7. *ex Suar.* (*cum aliis apud Busemb. ut supra.*). Ratio, quia, ut ait, possessio præsentis voluntatis subditi est certa, cùm certum sit, illam esse uxorem, vel hunc religiosum; at exceptio quoad illa vota est dubia; quare, usquedum probetur exceptio, scilicet quòd vota sint emissa ante subjectionem, prævalet certa possessio superioris. Sicut à pari conjux dubitans de valore matrimonii tenetur reddere debitum alteri petenti ob certam suam possessionem, ut habetur ex *c. Dominus, de sec. nuptiis.* Ita *Sanch.* Sed pace tanti doctoris oppositum sentio. Non dubito (*ut diximus n.* 229.) quin pater possit irritare vota filii, quando dubium est, an filius pertigerit, vel non, ad pubertatem, quia eo casu possessio stat pro potestate patris, *ut diximus dict. n.* 229. Secùs verò è converso dico tenendum hìc, cùm vota sint certa, et possessio viri, vel prælati sit dubia, eò quòd dubitatur, an vota sint, vel non emissa tempore, quo jam incœperit subjectio. Differt autem paritas conjugis petentis debitum; nam ibi ille habet certam possessionem super totum corpus conjugis dubitantis, et ex possessione jus certum habet illo utendi. Aliter tamen est in nostro casu, in quo vir, vel prælatus non habet possessionem totalem super voluntatem uxoris aut religiosi. Habet quidem possessionem super voluntatem præsentem subditi, sed non habet super præteritam. Et ideò prædicti non possunt directè irritare vota, de quibus dubitatur, an sint de materia ipsis subjecta. Possunt tamen indirectè, juxta dicenda *art. seq. n.* 241.

238. — « 7. Vota, facta tempore subjectionis, possunt adhuc » irritari post illud, v. g. quando filius jam est pubes. Quod

» verum est, etsi in pubertate ratificâsset, putans ex errore » esse firma : secùs tamen, si infirma esse novisset, et inde- » pendenter à prioribus ratificâsset, ut *Less. l.* 2. *c.* 40. *dub.* » 10. » (*Et Elbel n.* 252. *cum Spor. Tamb.*)

Et hæc est probabilior, scilicet. quòd vota, facta tempore subjectionis, etiam post illud irritari possint à patre, ut tenent contra alios *Salm. de voto tr.* 17. *c.* 3. *punct.* 8. *n.* 73. *cum Sanch. Suar. Trull. Cajet. Bonac. Pal. etc.* modò filius non confirmet votum in pubertate; et, ut probabiliter addit *Bus. cum Less.*, modò sciat tunc vota fuisse infirma.

Vota tamen realia puberum nequit pater irritare, postquam ipsi emancipati sunt. *Salm. dict. n.* 73. Nec prælatus vota religiosi, si iste non sit ampliùs illi subjectus : nec vir vota uxoris, facto divortio formali. *Vide Salm. ibid. n.* 72.

239. — « 8. Supradicti possunt revocare, ac directè irritare » vota, etsi semel ea ratificaverint, quia non privârunt se » dominio, et potestate suâ. *Vide Suar. de voto l.* 6. *c.* 6.; » si tamen id sine causa fiat, erit secundùm quosdam pec- » catum mortale, licèt probabiliùs id negent *Suar. loc. cit.* » *c.* 4. *et Laym.* hic. »

Quòd validè possint superiores irritare vota subditorum, tametsi illa ratificaverint, videtur certum, quia ipsi, etiamsi velint, nequeunt sibi adimere potestatem dominativam, quam in subditos habent. Ita communiter *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 27. *n.* 9. *Elbel de voto n.* 259. *et Salm. ibid. num.* 66. *cum Cajet. Suar. Pal. Sayr. Trull. Prado, etc.* Et hoc valet non tantùm pro patre respectu filii, et prælato respectu religiosi : sed etiam pro viro respectu uxoris, ut valdè probabiliter tenent *Sanch. de matr. l.* 9. *d.* 40. *n.* 17. *cum Sot. Ledesm. Arag. et Vega*, item *Tamb. in Dec. l.* 3. *c.* 16. §. 3. *n.* 48. *et Salm. l. c. ex n.* 64. *cum aliis cit.* (*contra Elbel n.* 259. *et Sporer de* 2. *præc. c.* 3. *n.* 52. *etc.*). Ratio, quia vir habet veram potestatem directam irritandi vota uxoris, etiam castitatis, et religionis, *ut dictum est n.* 234.

Certum contrà est, quòd omnes præfati superiores, si sine justa causa irritant vota subditorum, postquam positivè illa approbaverint, peccent tam ipsi, quàm subditi relaxationem petentes. (Dixi, *si positivè approbaverint*, nam secùs esset, si tantùm permiserint subditos vovêre, vel exequi rem voto promissam, ut *Salm. ibid. n.* 69. *cum Sanch. et Pal.*) Sed

dubitatur, an irritando peccarent graviter, vel leviter? Adest duplex sententia probabilis.

Prima asserit, quòd peccarent graviter ex *Num. c. 30. ℣. 16.* ubi de viro consentiente de uxoris voto, et posteà irritante dicitur: *Portabit ipse iniquitatem ejus.* Ratio, quia, posito suo consensu, tenetur votum non impedire. Ita *Salm. ibid. n. 68. cum Cajet. Sanch. Laym. Ledesm. etc.*

Secunda tamen *sententia*, fortè probabilior, asserit quòd peccarent leviter, secluso scandalo, aut contemptu, quia superior utitur jure suo, et irritando votum non est causa violationis illius, cùm subditus nec ipse tunc violat votum. Ita cum *Busemb. hic* tenent *Suar. l. 6. c. 4. Bonac. p. 7. §. 2. n. 29. Sotus de just. l. 7. q. 3. art. 1. Tambur. loc. cit. n. 37. et Trull. Pelliz. Dian. Peyr. ap. Salm. ibid. n. 67.* Eamdemque tenent *Sporer loc. cit. n. 54. cum Val. Med. et communiori.* Verumtamen idem *Sporer n. 52. et Less. lib. 2. c. 40. n. 95. ac Elbel n. 258. cum Laym.* ab his excipiunt virum, qui suo positivo consensu votum uxoris approbàsset, maximè si esset votum castitatis, quia tunc (ut dicunt) ipse jam cessit juri suo; unde nec validè irritare posset, et, si irritaret, graviter peccaret. Sed hi AA. loquuntur juxta sententiam, quam ipsi tenent, scil. quòd vir tantùm ex potestate indirecta possit vota uxoris irritare. Ajunt enim in hoc differre prælatum respectu religiosi à marito respectu uxoris, quia prælatus, cùm habeat potestatem directam irritandi, non potest juri suo renuntiare; potest tamen maritus, ad quem spectat potestas tantùm indirecta. Sed nos juxta prædictam sententiam relatam *dict. n. 254.* dicimus cum *S. Thoma*, eamdem potestatem dominativam, quam habet prælatus in religiosum, habère virum in uxorem; unde, sicut non potest prælatus illam sibi adimere, ita nec vir respectu uxoris. Hinc satis probabiliter videtur opinari secundùm suprà dicta *Tamb. l. c. n. 53.* quòd vir, sine causa irritans votum castitatis uxoris, etiam postquam positivè approbaverit, non peccet plus quàm venialiter.

Quid autem, si conjuges mutuo consensu voverint castitatem? Certè vir eo casu remanet obstrictus suo voto, quod ab uxore non potest quidem irritari. Sic etiam ait *Sanch. dict. d. 40. n. 20.* nec virum posse votum uxoris irritare, et cum

sequuntur *Salm. tr.* 17. *c.* 3. *punct.* 6. *n.* 59. *et alii comm.* At ego non invenio rationem certam, quâ damnare possim *Palacium et alios apud Sanch. l. c. n.* 19. qui contradicunt; nam si vir (prout concedit ipse *Sanch.* ut vidimus) potest validè irritare votum uxoris, ipso approbante emissum, cur non poterit, arguit *Palacius*, si mutuo consensu ipse etiam castitatem voverit? Attamen, cùm hæc opinio sit contra communem, et *Tamburinus*, huic difficultati involutus, dubium indecisum reliquerit; ita et ego sapientibus decernendum remitto.

« 9. Prælatus potest irritare votum subditi à prædecessore » æquali, vel inferiore confirmatum, non tamen à superiore. » *Vide de his Bonac. loc. cit.* §. 3. *Laym. cap.* 7. » (*Et hoc validè et licitè, Salm. cum Sanch. Pal. Suar. Tamb. etc.*)

240. — Si loquamur de mancipiis, dominus potest irritare quæcumque eorum vota realia, nisi illi aliquod de proprio habeant; et personalia, quæ domino præjudicant, prout religionis, longæ peregrinationis, etc. Non verò castitatis, vel moderatæ orationis, aut jejunii etc. ita *Salm. ibid. punct.* 8. *n.* 62. *et* 63 *cum aliis.*

Vota autem famulorum nequeunt ab heris irritari, sed tantùm suspendi possunt pro tempore famulatûs, quatenùs debitis obsequiis præjudicant. *Salm. ibid. n.* 75. *in fin. cum Sanch. Suar. Bon.*

ARTICULUS II.

Quis vota indirectè possit irritare?

241. — « Resp. Si alicui non quidem voluntas voventis, » sed voti materia sit subjecta, ita ut in hanc jus habeat, is » tale votum potest irritare irritatione indirectâ, hoc est ejus » obligationem suspendere, in quantùm suo juri præjudicatur; idque ex lege naturæ, docente, quòd nemo possit » alteri promittere aliquid in præjudicium tertii. *S. Thom. in* » *4. d.* 38. *Suar. Less. etc. ll. cc.*

Unde resolves :

242. — « 1. Sic irritare possunt, præter supra nominatos, » pater respectu filiorum puberum, quamdiu manent in » domo paterna, nec sunt emancipati : item tutor puberis, » usque ad annum vigesimum quintum ; in iis, quæ eorum » potestati officiunt. *Laym. cap.* 7. » (*Vide dicta n.* 229.)

« 2. Item potest uxor respectu mariti, v. g. si is voverit » longiorem peregrinationem, habitare alibi, cubare seorsim, » quæ derogant vitæ sociali, et usui dominii, quod habet in » corpus mariti. *Less. n.* 83. *Fill. n.* 273. » (*Vide sup. n.* 235.)

« 3. Item dominus, et domina respectu famulorum, ut, si » ii voverint jejunium, quo fierent inepti ad obsequia domi- » ni : quale votum non est castitatis, vel brevis orationis. » *Less. n.* 86.

« 4. Item non tantùm Pontifex respectu omnium fidelium, » sed etiam Episcopi, et principes respectu subditorum, » quando materia illis præjudicat. Denique superiores respectu » novitiorum in iis, quæ impediunt novitiatûs exercitia. *Less.* » *d.* 13. *n.* 8.

« 5. Non possunt irritari indirectè vota de re aliàs præ- » ceptâ, v. gr. non furandi, quia nemini præjudicant. Item » neque vota implenda tunc, quando materia voti non erit » amplùs subjecta : v. gr. vota servi implenda, cùm erit li- » ber, et conjugis, cùm alter erit mortuus, » (*Sed probabilius hoc negatur de viro quoad vota uxoris, ut suprà n.* 234.)

« 6. Potest quis etiam indirectè irritare vota longiùs antè » facta, quàm sibi materia subjiceretur, v. gr. facta à con- » juge longè ante matrimonium. » (*Salm. tr.* 17. *cap.* 3. *punct.* 8. *n.* 75. *ut suprà n.* 237.)

« 7. Potest quis etiam vota à se vel antecessore concessa et » confirmata indirectè irritare, ut patet ex articulo supe- » riore. Excipe tamen, nisi suo juri cessisset, et hanc conces- » sionem subditus acceptâsset, ut v. gr. in voto castitatis mu- » tuo mariti et uxoris consensu facto. Secùs tamen esset, si » vel sola uxor, vel uterque independenter ab altero vovis- » set. » (*Vide suprà n.* 239.)

« 8. Vota indirectè tantùm irritata, reviviscunt, et obli-» gant, quando alteri desinunt præjudicare. *Vide de his Bon.* » *p. 7. Laym. c. 8.* » (*Vota autem directè semel irritata num-quam reviviscunt, ut Elbel n. 266. cum Sanch. Val. et Fill.*)

DUBIUM VII.

Quid sit commutatio voti?

243 *Quando possint commutari vota?*
244 *An possit quis commutare sibi votum in opus æquale?*
245 *An valeat commutatio in minus, sine justa causa?*
246 *Vide alia notanda*
24 *An habens facultatem possit commutare in aliquantulum minus?*
248 *An, factâ commutatione, possit vovens implére votum per primam promissionem?*
249 *An, facta impossibili re commutata, teneatur vovens implére primam?*
An, qui immemor voti præstat opus promissum, à voto liberetur?

243. — « Resp. Commutatio est substitutio alterius operis » honesti loco ejus, quod voto promissum erat, sub eadem » obligatione. Circa quam, ut licitè fiat, traduntur hæ re-» gulæ :

« *Prima*, ad commutationem voti requiritur auctoritas » ecclesiastica : 1. Quando commutatio fit in paulò minus bo-» num : quòd si notabiliter minus sit, dicetur dispensatio. 2. » Quando dubium est de æqualitate boni. » (*Cum Salm. de vot. tr. 17. c. 3. punct. 14. n. 150.*) « 3. Quando fit in bonum » æquale : licèt aliqui tunc putent sufficere auctoritatem pro-» priam : hæc tamen sufficit ad commutationem in melius, » quia in meliori minus continetur. » (*Est commune cum Salm. ibid. n. 152. exceptis tamen votis reservatis.*)« Voco au-» tem *melius*, quod est tale in ordine ad utilitatem spiritua-» lem voventis, et Deo gratius. » (*cum Salm. ibid. punct. 15. n. 142. Tutior est commutatio in frequentiam sacramento-rum; Sanch. Tamb. Bardi, Bassius ap. Salm. loc. cit.*)

244. — Quæritur, an votum possit propria auctoritate commutari in opus evidenter æquale? Adest duplex sententia.

Prima probabilior negat ex *S. Thom. in 4. dist.* 38. *q. 1. art. 4.* qui rationem profert : *Quia commutatio est quidam contractus, qui perfici nequit absque consensu ejus, qui vicem Dei gerit in terris, scilicet prælati.* Deinde quia, supposita promissione, magis gratum censetur esse Deo, ut vovens fidelis sit ei præstando rem promissam, quàm aliam æqualem. Ita *Sanch. in Dec.* ubi, licèt antecedenter, *lib. 3. c. 19. n. 9. in fine, et lib. 4. c. 5. n. 28.* contrariam censuerit, se revocat tamen *lib. 4. cap. 49. n. 12. et 21. cum Caj. Covar. Sot. Azor et Suar. Pal. Leand. Laym. Fill. Reg. etc. cum Salm. ibid. punct. 14. n. 134.* Quâ positâ sententiâ, alii dicunt, talem commutationem esse tantùm peccatum leve, ut *Sanch. Ledesm. Dian. Mendo et alii ap. Salm. ibid. n. 135.* quia, ut dicunt, esset infidelitas in re modica. Quare, si jam præstita sit materia commutata, sufficit, quòd vovens suppleat aliquid. Et idem dicendum asserunt, si materia præstita fuerit minor promissâ. Alii tamen sentiunt, esse peccatum grave, ut *Salm. cum Pal. Suar, Azor, Prad. etc.*, quia de tali commutatione, prout irritâ, nulla ratio habenda est. *De hoc vide n. seq.* 245.

Secunda tamen *sententia*, quam satis probabilem vocant *Salm. ibid. n. 135.* et tenent *Elbel n. 504. Henr. Medin. Major. apud Sanch. loc. cit.* item *Tamb. Dec. lib. 3. c. 16. §. 5. n. 14. cum Sa, Rodr. Bon. Fag. Dian. Villal.* et probabilem vocant *Suar. Arag. apud Sanch. et Trull. Less. etc. apud Salm. ibid.* affirmat, cuique licère commutare suum votum cum opere evidenter æquali. Ratio, quia præsumitur Deus æquè acceptare opus quoad substantiam æquale, ob benignitatem divinam, saltem ut hilariùs ei oblatio præstetur; quâ suppositâ præsumptione, ratio promissionis, ut suprà, cessat. Doctrina autem, et ratio allata à *S. Th.* intelligenda est de opere minori, nam aliter, nec etiam valeret commutatio in evidenter melius, quam valère non dubitat communis sententia, etiamsi sit materia disparata, ut *Salm. ibid. n. 132. cum Sanch. Azor, Val. Suarez Laym. et aliis contra paucos*, et probatur *ex cap. Super his, de voto.* Conveniunt autem etiam primæ sententiæ DD. quòd si materia sit certò æqualis, et probabiliter, aut dubitanter sit melior, tunc propriâ auctoritate rectè fit commutatio. Ita *Salm. tr.*

17. *cap.* 3. *punct.* 14. *n.* 134. *in fine, cum Sanch. Suar. Pal. etc.* quia tunc materia semper est moraliter melior, ut *Salm. ibid. punct.* 16. *n.* 144. *in fine.* Sed his non obstantibus, puto, non recedendum à prima sententia, ratio enim allata à *S. Thoma* valdè urget. Saltem ratio illa concludit pro opere æquali. (1)

« *Secunda* regula. Ad commutationem voti in æquale requi- » ritur causa, licèt minor quàm ad dispensationem, quia » dispensatio planè liberat ab obligatione voti, commutatio » verò aliud subrogat. Unde, si fiat in melius, nulla causa » requiritur; si in æquale cum auctoritate superioris, suffi- » cit major in illud propensio. » (*ut Salm. ibid. n.* 145 *et* 146. *cum Laym. Cajet. etc. vel minus periculum transgrediendi, ut Elbel num.* 306. *cum Sanch. Pal. et Croix.*) « Si » verò dubitetur, an sit æquale, sufficit notabilis molestia in » implendo. *Vide Less. lib.* 2. *cap.* 40. »

245. — Quæritur, an, si commutatio fiat in minus sine justa causa, sit non solùm illicita, sed etiam invalida?

Prima sententia cum *Sanch. l.* 4. *cap.* 52. *n.* 8. *et Dian. Candid. etc. ap. Salm. ibid. n.* 147. *et Tamb. de voto* §. 3. *n.* 9. dicit, esse validam, modò supplcatur defectus, quia si non esset major obligatio erga homines, quàm supplendi; tantò magis erga Deum, quocum mitiùs agitur. Et hæc cohæret cum secunda opinione, relatâ suprà *n.* 244.

Secunda verò *sententia* dicit esse invalidam, sicut invalidam esse dispensationem sine justa causa docet *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 88. *art.* 12. Ratio, quia prælatus nequit excedere facultatem, quam habet sibi à Deo delegatam, scilicet commutandi tantùm cum causa justa. Ita *Salm. ibid. n.* 148. *cum Mur. Pal. Trull. etc.* Utraque est probabilis. In dubio autem, an causa commutationis fuerit sufficiens, vel non, docet *D. Th.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 12. *ad* 2. posse voventem acquiescere judicio commutantis.

(1) Confer quæst. reformat. quær. VIII. ubi *S. Alphonsus* ita dicit: « Dictum » est, non videri improbabile cum *Less.* etc. quòd ab ipso vovente possit com- » mutari votum in æquale. Sed dicendum cum *S. Thoma* etc. esse multum pro- » babilius, quòd non possit, quia Deus potiùs vult rem promissam, quàm » aliam. » *Edit.*

Unde resolves :

246. — « 1. Quamvis oratio absolutè sit melior jejunio, non » licet tamen propriâ auctoritate hoc in illam commutare, » quia hìc et nunc potest jejunium esse Deo gratius, utpote » utilius ad bonum spirituale hujus hominis. *Less. d.* 16. » *Sanch. cap.* 56. » (*Asserit Lohn. in instruct. etc. unam confessionem, vel communionem valère pro rosario totius hebdomadæ. Sed huic, generaliter loquendo, non acquiesco.*)

» 2. Omnia vota personalia propriâ auctoritate commutari » possunt in votum religionis : imò ipso jure omnia vota » realia sic mutantur in professione. » (*Sic S. Th. apud Salm. tr.* 17. *cap.* 3. *punct.* 14. *n.* 129.)

» 3. Qui habet votum religionis, non potest illud propriâ » auctoritate commutare in susceptionem Episcopatûs; tum » quia hic non efficit hominem perfectiorem, quàm religio, » licèt perfectiorem esse supponat : tum quia non constat, quòd » illud hìc et nunc sit Deo gratius : tum quia sic respondit » *Innocentius III. ap. Bon. in secundum præceptum d.* 4. *q.* » 2. *p.* 7. Item docent *Less. lib.* 2. *cap.* 4. *d.* 16. *art.* 103. » *Azor. Sanch. Laym. l.* 4. *t.* 5. *cap.* 6. *n.* 15. *Pal. d.* 5. *t.* » 16. *n.* 2. *Fag. p.* 6. *t.* 6. *r.* 62.

» 4. Qui habet facultatem dispensandi, » (*etiam delegatam, ut veriùs Laym. Less. Pal. Suar. cum Salm. ibid. punct.* 9. *n.* 81. *contra Nav. Sanch. etc.*) « habet etiam commutandi ; » non tamen contrà : quia commutatio est pars dispensatio- » nis ; qui autem potest majus, etiam minus potest. Qui au- » tem habet facultatem commutandi tantùm, non potest mu- » tare, nisi in æquale : quod moraliter, et non scrupulosè » æstimandum est, ut monet *Laym. cap.* 8. In qua æstima- » tione, ait *Cajet.*, non negligenda sunt concomitantia : v. gr. » in voto peregrinationis habenda ratio non tantùm laboris, » sed etiam expensarum, quas fecisset. *Suar. Less. Vide Bon.* » *p.* 7. §. 3. » (*Et c. Magna, de voto.*)

247. — Quæritur, an habens facultatem tantùm commutandi, possit commutare in opus aliquantulùm minus ?

Prima sententia (quam satis probabilem rectè vocant *Salm. ibid. punct.*15.*n.*138.) affirmat, modò excessus non sit notabilis. Ratio, quia, si potestas commutandi non esset talis, esset

pluribus anxietatibus obnoxia, ideò inutilis, cùm difficillimum sit æqualitatem invenire in re subrogata. Deinde, quia, si probabile est, posse fieri commutationem auctoritate propriâ in æquale, probabile etiam esse debet, quòd habens facultatem commutandi possit commutare in aliquid minus; aliter talis potestas nihil operaretur. *Ita Sa, Bon. Trullench. Dian. Leand. Medin.* Et probabile vocat *Less. ap. Sylmant. dict. n.* 138.

Secunda verò *sententia* tenet, faciendam esse commutationem in rem æqualem, æqualitate tamen morali, non mathematicâ, ita ut parva credatur esse differentia, et nullus excessus manifestè appareat. Ita *Salm. ibid. n.* 139. *cum Caj. Pal. Suar. etc. cum Bus. hic et Laym.* Et sic sententia hæc reverà cum prima conciliatur.

Notandum hìc, quòd rectè potest opus personale commutari in reale, et è converso, et perpetuum in temporale. *Salm. ibid. n.* 140. *cum Less. Suar. Laym. Pal. etc.* Rectè autem *Elbel n.* 508. *in fin. cum Gob. et Tamb.* monet confessarium, ut conetur talia opera voto substituere, quæ pœnitenti videantur magis utilia, et non nimis difficilia.

248 — « 5. Si is, cujus votum mutatum est, malit deinde » implêre primum, id potest : tum quia id est melius, vel » æquale, tum quia in ejus favorem factum est, cum tacita » conditione, si ei placuerit. *Less. n.* 97. *Sanch. Fill. n.* » 289. »

Si votum commutatum est in minus, vel æquale, procul dubio potest adhuc eligi primum opus. Est commune *apud Salm. de voto tr.* 17. *cap.* 5. *punct.* 18. *n.* 167. *cum Sanch. Pal. Suar. etc.* Dubium est, si commutatio facta sit in melius cognitum, et acceptatum : tunc *Suar. Fill. Regin. etc. ap. Salm. ibid. n.* 168. negant, posse voventem redire ad primum. Sed probabiliùs id concedunt communiter *Less. lib.* 2. *cap.* 40. *dub.* 16. *n.* 111. *Sanch. lib.* 4. *cap.* 55. *n.* 26. *Elbel. n.* 518. *et Salm. ibid. n.* 169. *cum Laym. Bon. Pal. Tamb. Dian. Trull. etc.* quia commutatio fit in favorem voventis. Excipit *Sanch. cum Suar. n.* 27. si talis commutatio fieret consultò, et in majorem Dei cultum. At veriùs dicunt *Salm. ibid. n.* 170. *cum Pal. Prad. et Vallal.* neque adhuc talem commutationem obligare saltem sub gravi, nisi fiat novum votum : quia quodcumque propositum non

obligat, nisi interveniente promissione, et animo se obligandi, ut docet *S. Thom.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 1. *ad* 2. Ex his omnibus infertur, quòd vovens etsi redierit ad primum opus, potest tamen iterùm redire ad secundum subrogatum. Et præterea, si pluries facta est commutatio in diversa opera, vovens potest eligere eorum quodcumque malit. *Salm. ibid. n.* 169. *in fine, et* 171. *cum Trull. Dian. et Vill.* Si quis tamen post acceptationem rei subrogatæ iterùm voveat rem commutatam : tunc tenetur ad utramque præstandam, si intendat se obligare novo vinculo voti. In dubio autem præsumi, quòd habuerit animum se obligandi novo voto, dicunt *Trull. et Bon.* At *Salm. cit. n.* 171. putant etiam probabile esse oppositum, et sic enim tenêri tantùm ad rem commutatam. Et hoc mihi est probabilius, quia votum dubium non obligat, juxta dicta *lib.* 1. *n.* 28.

249. — « 6. Si voti legitimè à superiore commutati ma» teria, sive opus fiat impossibile, vel indifferens, non » tenetur redire ad prius, quia obligatio exstincta est. *Vide* » *Laym. Bon. ll. cc.* »

Facta voti commutatione, etiamsi res subrogata fiat impossibilis culpâ voventis, vel si ipse eam non impleverit, non tenetur ad primam ; verbi gratiâ pro eleëmosyna subrogatum est jejunium tali die, si tunc jejunare non potuisti, vel noluisti, peccasti, sed non tenêris ad eleëmosynam, quia per commutationem prima obligatio extinguitur ; ita *Sanch. lib. 4. cap.* 56. *n.* 15. *et Salm. tr.* 17. *cap.* 3. *punct.* 18. *n.* 165. *cum Laym. Pal. Trull. Suar. et Elbel n.* 317. *ac Sporer c.* 5. *n.* 136. *cum communissima.* Hoc tamen non currit, si commutatio fiat auctoritate propriâ, tunc enim, si non impletur secundum opus, implendum est primum ; quia non extinguitur tunc prima obligatio, sed satisfit per impletionem superabundantem, vel saltem æquivalentem, ut suprà ; et hoc certum est. *Salm. ibid. n.* 166. *cum Tamb. Leand. etc.*

Ultimò, pro complemento hujus dubii, quæritur 1. an habens facultatem commutandi vota pro aliis, habeat etiam pro se? Resp. affirmativè, sicut de facultate dispensandi docent communiter *Sanch. de matr. lib.* 8. *d.* 3. *n.* 8. *et* 9. *et l.* 4. *Dec. c.* 18. *n.* 42. *et* 45. *et Bonac. disp.* 2. *q.* 4. *p.* 7. §. 4. *n.* 31. Ita *Salm. ibid. punct.* 14. *n.* 128. *cum Tamb. Suar. Trull. Azor, Dian. Prad. Leand. Rodr. etc.* et probant ex *S. Thom.* 2. 2. *q.* 185.

art. 8. ubi docet, posse prælatum secum dispensare. Quær. 2. An, qui immemor voti præstat opus promissum à voto, in posterùm liberetur? *Vide dicta n.* 224. *circa fin. et dicenda de rest. n.* 700. *Quæst. II. v. Limitant.*

DUBIUM VIII.

Quid sit dispensatio, et quis possit dispensare in votis.

250 *Quæ causa requiratur ad dispensandum?*
251 *Quid, si dispensatio sit facta bonâ fide, sed sine causa? Quid, si dubium sit, an adfuerit causa?*
252 *Quæ causæ sufficiant ad dispensandum?*
253 *An sufficiat imperfecta deliberatio, aut libertas?*
254 *Vide alia notanda.*
255 *An dispensari possit in voto facto in beneficium tertii? Et quid de voto, et juramento* perseverantiæ, *quod præstatur in quibusdam congregationibus?*
256 *Qui possint dispensare? An Papa in votis solemnibus? An Episcopi in votis simplicibus? Qui possint facultatem dispensandi delegare? An habentes facultatem valeant dispensare cum seipsis?*
257 *An prælati regulares possint dispensare in omnibus votis religiosorum? An novitiorum? An sæcularium?*
258 *De votis reservatis plura notabilia.*
259 *An juramentum castitatis, aut religionis sit reservatum sicut votum?*
260 *An, commutato voto reservato, materia subrogata etiam reservata sit?*
261 *An etiam sint reservata vota castitatis, et religionis conditionalia, aut pœnalia?*
262 *An cum peregrinis possit dispensari ab Episcopo loci in votis et legibus communibus?* Remissivè ad lib. 1. n. 158.

250. — « Resp. 1. Dispensatio est absoluta obligationis » voti condonatio, nomine Dei facta. Ad hanc, ut valeat, » justa causa requiritur: qualis v. gr. est 1. bonum Ecclesiæ, » vel commune reip. » (*et etiam familiæ; vel major profectus voventis. Salm. de voto tr.* 17. *cap.* 3. *punct.* 13. *n.* 125. *cum S. Th. Suar. Sanch. Et etiam in dubio de hoc: Palaus*

et Suar. ibidem.) « 2. Notabilis difficultas in observatione » voti. 3. Imperfectio actûs, vel levitas, ac facilitas, ex qua » processit votum. *Suar. l. c. c.* 17. *Fill. n.* 260. *Sanch. l.* 4. » *c.* 45. *Vide Bon. p.* 7. *n.* 24. *Laym. c.* 8. *n.* 5. » (*Hinc monet Innoc. III. c. Magnæ, de voto, tria attendenda esse in dispensatione votorum* : 1. Quid liceat secundùm æquitatem. 2. Quid liceat secundùm honestatem. 3. Quid expediat secundùm utilitatem ; *ex quo ait Elbel n.* 277. *cum Spor. c.* 3. *n.* 45. *tunc dispensandum in voto, quando illud vergeret in ruinam, aut laqueum animæ ob perplexitatem ; vel quando speratur major utilitas spiritualis.*)

251. — Quæritur hìc, an valeat dispensatio, si bonâ fide credatur adesse justa causa, quæ reverà non sit ?

Prima sententia, (quam tenent *cum Busemb.* (*lib.* 1. *n.* 180. *in fin.*) *Sanch. Dec. lib.* 4. *cap.* 44. *n.* 10. *Less. l.* 2. *c.* 40. *n.* 119. *Salm. ibid. n.* 119. *cum Tamb. et Leand. ac iidem tract.* 11. *de legib. cap.* 5. *punct.* 6. §. 2. *n.* 71. ubi citant etiam *Laym.*, sed non benè, ut infrà videbimus) affirmat valêre dispensationem ; quia talis censenda est voluntas divina, ne conscientiæ anxietatibus vexentur, sed permaneant firmæ determinationes pastorum, prout necesse id videtur ad rectum regimen animarum.

Secunda verò *sententia*, quam tenet *Pal. de voto tract.* 15. *d.* 2. *p.* 9. *n.* 4. *cum Basilio et Salas*, contradicit : et hanc sequimur, si posteà certum comperiatur, non adfuisse causam, vel non sufficientem ; primæ enim sententiæ, licèt à tantis AA. defensæ, obstat tamen principium certum, quòd in lege superioris invalidè dispensat inferior sine sufficienti causa. Secùs autem dicendum puto, si dubium sit, an adfuerit causa, vel an sufficiens : tum quia in dubio tunc stat pro valore dispensationis ; tum quia in eo casu urget ratio primæ sententiæ, nempe, quòd esset res nimis scrupulis obnoxia, si homines post obtentam dispensationem inquirere tenerentur de ejus valore ; et cùm hoc frequenter accideret, benè tunc præsumitur Deus ratam habêre dispensationem illam ad conscientias pacandas, et ad rectam gubernationem. Ubi autem certè detegitur nullitas causæ, rectè ait *Pal.* quòd minimè præsumitur Deus favêre velle errori manifesto (quidquid dicat *Diana p.* 1. *tract.* 10. *r.* 33.). Et sic reverà loquitur *Laym. tract.* 4. *de leg. cap.* 22. *n.* 12. ubi dicit, posse dispensatum benè ac-

quiescere dispensationi, *donec veritas non appareat in contrarium*, citans *Sot. Nav. Suar. etc.* Et consentit nobis *Palaus*, qui ait, casu quo causa est dubia, legitima præsumitur dispensatio. *Vide lib. 1. de leg. n.* 182. Valdè autem probabile est cum *Salm. tr. de legib. cap. 5. punct. 6. §. 3. ex n.* 75. validam esse dispensationem, etiamsi malâ fide à dispensante ipsa fuerit impertita, si reverà aderat justa causa, ut diximus *lib. 1. de legib. n.* 181.

252. — Sufficit autem, pro causa ad dispensandum, periculum transgressionis ob indispositionem particularem voventis, vel ob communem fragilitatem hominum. Sufficit etiam magna difficultas in executione, non solùm, si non fuit prævisa, ut dicunt *Sanch. Pal. Suar.*, sed etiam, si prævisa fuerit, ut censent *Salm. de voto tr. 17. c. 3. punct. 13. n. 124. cum Leand. et Tamb.* Tùm quia tunc etiam adest periculum transgressionis; tùm quia res multò difficilior apprehenditur dum instat executio, quàm dum deliberatur. Et etiamsi talis difficultas ortum habeat ex fragilitate voventis, ut *Suar. Pal. Laym. Trull. cum Salm. ib.* Sufficit etiam, si vovens vexetur magnis scrupulis. *Salm. ibid. cum Sanch. Trull. Fag. et Tamb.*

253. — Præterea, etiamsi absit periculum transgressionis, et magna difficultas in executione, sufficit pro causa, quòd votum emissum sit immaturè, scilicet cum nimia facilitate, vel ex imperfecta deliberatione, vel sine perfecta libertate. *Sanch. lib. 4. cap. 45. n. 28. et Caj. Pal. Suar. etc. cum Salm. ibid. n.* 121. Ob hanc rationem in votis impuberum sine alia causa potest absolutè dispensari sine aliqua commutatione, ut *Sanch. ibid. n. 30. et Tamb. Pal. Caj. Suar. etc. cum Salmant. ibid. num.* 125. Idem dicendum est, si votum sit emissum ob metum levem incussum ab extrinseco. *Sanch. n. 32. et Pal. cum Salm. ibid.* Idem, quando imperfecta deliberatio, aut libertas in vovendo processit ex tristitia, sive irâ, sive metu intrinseco naufragii, mortis, vel alterius mali, quia tunc immaturè vota fieri solent, et ideò potest in eis dispensari sine commutatione. Si autem constaret, maturam adfuisse deliberationem, tunc dispensationi admisceatur aliqua commutatio. Sicut etiam fieri debet, si cesset causa impulsiva voti. Ita *Salm. eodem n.* 123. *cum Pal. Sanch. et Tamb.*

254. — « 1. Cùm causa non sufficit ad integram dispensatio-

» nem, partim dispensari in voto, partim id commutari po-
» test. *Bonac. loc. cit.*

» 2. Prælatus, videns ac (cùm facilè possit) non contradi-
» cens, videtur dispensare, ait *Sa.*

» 3. Potestas etiam delegata dispensandi in votis extendit
» se etiam ad vota jurata, et juramenta pia, soli Deo facta.
» *Vide Suarez l. 6. de voto, Sanch. lib. 8. de matrim. dub. 4.* »
(*Ut diximus suprà n. 190. An autem juramenta religionis, castitatis, etc. sint reservata, ut vota? Utraque est probabilis, ut dicemus infrà n. 259. v. Quæritur 1.*)

» 4. Ante voti acceptationem à certa persona, aut Ec-
» clesia, non censetur ei jus acquisitum, ideòque sine
» ejus iujuria potest in eo dispensari, vel id commutari. »

255. — Sed hìc fusiùs discutienda est quæstio, an in voto, redundante in utilitatem hominis, possit dispensari, aut illud commutari sine ejus consensu? Resp. 1. quòd si votum nondum à tertio est acceptatum, communissima est sententia, posse id commutari, ut *Elbel num. 309. et Sanch. Dec. l. 4. cap. 41. n. 7. cum Caj. Sa, Nav. Sylv. Azor, Suar. etc.* Etiamsi promissio non in solum Deum, sed peculiariter etiam in personam directa fuerit, putà, si vovens dixerit: *Promitto cum voto me daturum tali pauperi, etc.* sed promissio non fuerit acceptata neque ab illo, neque ab aliis nomine illius, ut addit *Sanch. ibid. n. 10. et 11. cum Suar. Sylv. Armill. etc.* Et etiamsi promissio facta sit in honorem sancti illius Ecclesiæ, requiritur acceptatio ab illius rectore, ut commutatio non ampliùs fieri possit. *Sanch. n. 12. cum Cajet. etc.* Respondetur 2. quòd si promissio fiat soli Deo dandi aliquid pauperibus indeterminatis, tunc semper commutari potest, etsi promissio alicui ex pauperibus posteà manifestetur, et ab illis acceptetur, ut *Sanch. ibid. n. 14. cum Suar. Lugo de just. d. 29. n. 93. Tamb. lib. 2. cap. 7. §. 6. n. 3. cum Pal.* Respondetur 3. quòd si è converso promissio facta sit in utilitatem solius hominis, et sit acceptata, nullatenùs sine ejus consensu revocari potest, ut diximus suprà *n. 192.*

Dubium magnum est, utrùm votum principaliter emissum in honorem Dei, sed secundariò, seu minùs principaliter etiam in favorem alicujus tertii determinati, putà talis Ecclesiæ, vel pauperis, possit commutari, postquam ab his

sit acceptatum, sine eorum consensu? Negant *Elbel num.* 309. *Less. lib.* 2. *c.* 40. *dub.* 11. *n.* 90. *Sanch. ib. n.* 18. *Salm. de voto. tr.* 17. *cap.* 3. *punct.* 17. *n.* 156. *cum Suar. Moya, etc.* Ratio, quia tunc jus acquiritur Ecclesiæ acceptanti, aut pauperi, cujus simul in voto ratio habita est, verb. gr. ob specialem affectionem, aut illius necessitatem. Alii tamen, ut *Sporer de* 2. *præc. cap.* 3. *n* 113. *cum Henr. Viva de Jubilæo quæst.* 12. *art.* 1. *n.* 3. *et Fagund. Trull. Leand. apud Salmant. ibid. n.* 155. dicunt satis esse probabile, quòd benè potest tale votum commutari auctoritate prælati, vel propriâ, etiam post acceptationem. Et huic opinioni consentit *Caj.* (*apud Sanch. ibid. n.* 17.) qui loquens de *cap. Licet de regular.* ubi disponitur, quòd professus in religione, licèt ejus prælatus illum acceptaverit, possit in meliorem transire; *Baj.* reddit rationem, quia illic propter Deum, non propter prælatum se religioni donavit, et ideò potest suum votum propria auctoritate, etiam post acceptationem, in melius commutare. Consentit etiam *Navar.* (*apud eumdem Sanch. ibid.*) qui hæc ait: *Cùm quis emisit votum dandi alicui certam quantitatem, etiam postquam acceptata est, posset Pontifex commutare, quòd principaliter ea promissio non sit facta in gratiam hominum, sed in Dei cultum.* Et quod *Navar.* dicit de Pontifice, idem dicendum est, ut ait *Sanch.* de aliis prælatis, ob rationem allatam. Ratio igitur hujus sententiæ, ut loquitur *Fagund. apud Tamb. lib.* 3. *cap.* 17. §. 2. *n.* 15. est quia hæc vota principaliter diriguntur in Deum in finem *cujus*: et pauper est solùm finis *cui*, minùs principalis, sive accessorius, qui finem principalem sequi debet. Etsi enim promissio fiat peculiariter ad hunc pauperem, fit tamen propter Deum; hinc Deus est tota causa promissionis, et per accidens se habet, quòd acceptaverit pauper, qui, si adhuc aliquod jus acquisierit, acquisivit tamen dependenter à beneplacito Dei, cui debet servari promissio.

Notandum pariter est hic 1. quòd talis simplex promissio, facta homini, etiam acceptata, etsi obligaret, non obligaret tamen sub gravi, juxta valdè probabilem sententiam *Salmanticensium de contr. cap.* 4. *punct.* 4. §. 2. *n.* 82. *cum Cajet. Bann. etc.* utì fusiùs dicemus *de contract. n.* 720. Notandum 2. quòd idem, quod dictum est de voto, dicendum est de juramento principaliter emisso in honorem Dei, ut probabiliter censet

Tamb. l. 2. cap. 8. §. 6. n. 3. et c. 17. §. 2. n. 15. cum Fagundez quòd possit relaxari ab Episcopo, sine consensu partis. Sed notandum 3. quòd hoc intelligitur de sola promissione gratuita; secùs verò dicendum, si pars acceptans se ad aliquod onus obligaret in commodum promittentis, tunc enim, cùm intercedat ibi contractus onerosus utrimque obligatorius, promissio, et consequenter juramentum non potest remitti promittenti, nisi altera pars consenserit, juxta legem contractuum. Et sic evenit in juramento *perseverantiæ*, quod præstatur in V. congregatione PP. missionis *S. Vincentii à Paulo*, necnon in nostra minima congregatione SS. Redemptoris, ubi oblati licèt principaliter in obsequium Dei juramento promittant perseverare in congregatione; attamen, quia eodem tempore congregatio eos acceptando se obligat ad ipsos sustentandos et instruendos, atque ad non dimittendos sine justa et gravi causa (de qua autem superiores non tenentur dimissis rationem reddere), ideò cùm intercedat hìc contractus, ultrò citròque obligatorius, nequit juramentum ab alio remitti, quàm ab ipsa congregatione vel à Summo Pontifice, prout supremo bonorum ecclesiasticorum Domino. Id patet ex monito SS. Domini nostri *Benedicti XIV.* sive bullâ *Convocatis* editâ 25. Novem. 1749. §. 32. pro anno jubilæi 1750. ubi dicitur : *Denique quoad vota noverint* (confessarii) *sibi abstinendum ab eorum* (votorum) *commutatione, in quibus agitur de præjudicio tertii. Quare in eo, quod pertinet ad vota, quantumvis simplicia, seu* perseverantiæ, *seu alia emitti solita in aliqua congregatione vel communitate, et in vota obligatoria à tertio acceptata, non se ingerant.* Ita præfatus Pontifex noster apud *F. Theodorum à Spir. S. in Tract. de jubil.* novissimè edito Romæ eodem anno 1750. qui *cap. 11. §. 2. n. 10.* quæstionem proponens, an votum, vel juramentum perseverandi emissum in congregationibus à sacerdotibus, sive mulieribus oblatis possit commutari in vim jubilæi? respondet negativè, hanc rationem adducens : *Nec quia reservatum, sed quia emissum est per modum contractûs onerosi ultrò citròque obligantis. Numquàm enim Summus Pontifex confert facultatem commutandi votum, ubi læditur jus aliorum,* ex cap. *Cùm sit,* de rescriptis. *Nec obstat, quòd votum hoc perseverandi principaliter fiat in Dei cultum, secundariò in congregationis*

obsequium; quia hoc non adimit, quin sequatur inter volentem vel jurantem, et congregationem contractus ex utraque parte obligatorius, et proinde quin jus congregationi quæsitum læderetur, si ejus irrequisito consensu votum emissum commutaretur. Ex eadem ratione sequitur, commutari non posse votum, ab alumnis collegiorum emissum pro missionibus ad infideles, etc. cùm de tertii præjudicio tractatur, etc. Ita prædictus auctor. Et idem SS. Pontifex *Benedict. XIV.* in bulla *Inter præteritos* (edita die 3 Decemb. 1749.) n. 66. sic ait : *Quod verò attinet ad commutationem votorum, in quibus de tertii præjudicio agitur, quæ quidem pœnitentiariis interdicitur, appositè sanè scribit Suar. t. 2. de relig. lib. 6. c. 5. n. 7. circa vota perseverantiæ, quæ à quibusdam fiunt, dum aliquam congregationem ingrediuntur, quæque naturam assumunt contractûs et reciprocæ obligationis inter ipsos et congregationem, quæ eosdem recipit, in quibus pœnitentiarii dispensare non possunt.*

256. — « Resp. 2. Potestas dispensandi convenit omnibus » prælatis, qui habent jurisdictionem in foro externo, vel » privilegium. *Less. lib. 2. cap. 40. n. 12. Sanch. cap. 37. et » commun.* Unde dispensare possunt sequentes : I. Papa » respectu omnium fidelium in omnibus votis. II. Episcopus » respectu suorum subditorum; non autem parochus, quia » tantùm habet jurisdictionem fori interni. *Suar. loc. cit. c. » 12.* III. Prælati regulares exempti respectu suorum reli- » giosorum et novitiorum : idque circa vota, quæ vel in » seculo, vel etiam in novitiatu fecerunt (1). *Less. n. 80. et » 107. Sanch. lib. 9. de matr. d. 29.* non autem prælati non » exempti, neque abbatissæ. » (*Neque pœnitentiarii, neque vicarii Episcopi, nisi facultas specialiter eis delegetur. Salm. tr. 17. c. 3. punct. 10. n. 84.*) « *Suar. Less. ll. cc.* IV. Ex » privilegio Papæ, confessarii ordinum Mendicantium secun- » dùm concessionem, et moderationem suorum superiorum, » ut notat *Less. d. 13. n. 108.* »

Quæritur, an Papa possit dispensare in votis solemnibus? Quoad clericos in sacris, benè probabiliter potest in voto

(1) « Saltem, inquit *S. Alphonsus in Hom. Ap. tr. 5. n. 42*, possunt suspen- » dere illa quatenùs præjudicant novo vitæ statui. »

Edit.

castitatis, cùm satis probabiliter hoc votum sit jure ecclesiastico tantùm sacris ordinibus annexum (*Vide lib. 6. n.* 808.). Ita *S. Thom. 2. 2. quæst. 88. art. 11. et Salm. de ordin. tr. 8. cap. 6. dub. 1. n. 11. cum aliis, contra Gon. etc.* Majus dubium est, an Papa possit dispensare in votis Religiosorum? Negant *Sot. Sylv. Arag. Turr. etc. apud Salm. de statu relig. c. 1. punct. 3. n. 41*, quia vota hæc sunt essentialiter annexa statui religioso de jure divino. Sed probabiliùs et communiùs affirmant *S. Thom. in 4. d. 38. quæst. 1. art. 4. ad 3. et Salm. ibid. n. 42. cum S. Ant. Pal. Suar. Less. Sanch. Pont. Cajet. Lez. Pell.* Et licèt videatur *S. Thom.* se revocâsse *2. 2. dict. quæst. 88. art. 11.* Verùm *Caj. ibid. ac Salm. dict. n. 41. cum Azor et Basil.* non ineptè S. Doctorem explicant intellexisse, Pontificem in eo tantùm sensu non posse dispensare cum monacho, ut simul sit conjugatus, et monachus remaneat. Cæterùm in *primo loc. cit.* expressè docuit, benè posse Pontificem dispensare, cum causa tamen urgentissima, nimirùm ob bonum commune Ecclesiæ, vel alicujus regni, aut provinciæ. Ratio, quia rectè censetur hoc Pontifici concessum, cui concessit Deus totius Ecclesiæ regimen. Certum est autem Papam posse dispensare in votis simplicibus, et Episcopos in non reservatis. Quâ verò ratione possint, *vide dicenda de matrim. lib. 6. n.* 986. Certum etiam est, quòd omnes prælati, qui jure ordinario habent facultatem dispensandi in votis, possunt eam etiam aliis delegare, ut *Salm. de voto cap. 3. punct. 10. n.* 83. Quamvis autem, qui dispensandi facultatem habent, sive ordinariam, sive delegatam, nequeant vota propria irritare, quia nemo potest emittere votum sub conditione sui consensûs, ut certum est cum *Sanch. Pal. et Croix l. 3. p. 1. n.* 485.; benè tamen possunt in eis secum dispensare, cùm sit actus jurisdictionis voluntariæ. Ita *Less. l. 2. c. 40. n. 116. Croix loc. cit. et l. 1. n. 799. cum Laym Suar. Sanch. Bon. Fill. etc. Elb. n. 278. cum Ills.* qui asserit esse communem sententiam contra *Henno* et alios aliquos.

257. — In votis autem religiosorum dispensari potest à suis prælatis, etsi fuerint emissa cum licentia ipsorum; et etiamsi fuerit votum transeundi ad strictiorem religionem, si utilius noscatur religiosum manère in sua. *Vide Salm. ibid. c. 3. punct. 11. n. 90. et 91.* Sicut posset etiam Episcopus cum

suis subditis dispensare in voto ingrediendi in arctiorem religionem, voto religionis quoad substantiam relicto; cùm nullo jure talis dispensatio inveniatur reservata; ita *Less. lib.* 2. *c.* 40. *dub.* 13. *n.* 107. *et Sotus*, *Sanch. Arag. Led. etc. cum Salm. cit. n.* 91. Facultas autem dispensandi potest à dictis prælatis delegari etiam simplici clerico tonsurato. *Vide Salm. ibid. punct.* 10. *n.* 85. In votis tamen substantialibus, vel ipsis annexis, prout voto non edendi carnes, renuntiandi dignitatibus, etc. quæ solent emitti in aliquibus religionibus, nequit dispensari, nisi à Pontifice. Est commune *cum Salm. ibid. punct.* 11. *n.* 92. Præterea in votis novitiorum, si non sint reservata, potest dispensari tum à prælatis religionis, tum etiam ab Episcopis propriis, ut docent *Sanch. Pal. Bon. Pelliz. cum Salm. ibid. n.* 89.

Imò ex communi DD. cum *Less. lib.* 2. *c.* 40. *dub.* 18. *n.* 134. *et Nav. Sanch. Pal. Tamb. et quamplurimis cum Salm. ibid. n.* 94. omnes confessarii regulares possunt dispensare in votis quorumcumque fidelium intra, et extra confessionem (nam minimè requiritur, ut, qui facultatem habet, dispenset in confessione) : et hoc ex diversis privilegiis pontificiis, quæ afferunt *Salm. dict. n.* 94. *Elbel n.* 280.

Eamdem facultatem habent legati à latere, et nuntii in provincia sibi commissa : item capitulum, Sede vacante, et abbates episcopalem jurisdictionem habentes. *Vide Salm. ibid. n.* 86.

« Resp. 3. Supradicti omnes Papâ inferiores possunt dis-
» pensare in omnibus votis, exceptis quinque soli Papæ re-
» servatis, scilicet voto castitatis perpetuæ, religionis appro-
» batæ, peregrinationis ad limina apostolorum, ad S. Jacobum
» Compostellam, et Ultramarinæ, sive in Terram sanctam.
» *Vide Bon. Less. Laym. ll. cc.* »

258. — Quoad vota reservata plura sunt notanda. Notandum I. quòd facultas dispensandi in his non intelligitur concessa à Pontifice, nisi adsit concessio specialis, vel saltem generalis per clausulam, quia talis facultas expressè conceditur, ex *Extrav. Et si Dominici* 3. *de pœnit. et remiss.* ubi Pontifex præcipit non relaxari talia vota, *nisi ex speciali licentia, et certa scientia nostra.* Atque *in c. Si Episcopus, eod. tit.* dicitur : *In generali concessione non veniunt ea, quæ non esset quis verisimiliter concessurus.* Et est commune.

Vide Salm. de voto tr. 17. cap. 3. punct. 12. n. 116. Si verò concedatur facultas dispensandi in reservatis, ad omnia extenditur. si nullum votum excipitur : *Suar. Pal. etc. cum Salm. ibid.*

Notandum II. quòd Episcopi, et similem jurisdictionem habentes, possunt rectè dispensare in votis reservatis in urgenti necessitate, putà, si non sit facilis accessus ad Papam, et in mora sit periculum gravis damni, vel spiritualis, prout violationis voti, scandali, rixarum, aut alius peccati; vel periculum temporalis proprii, aut alieni, nimirùm gravis infamiæ mulieris, et similium. Ita *Less. lib. 2. cap. 40. dub. 18. n. 126. et 127. Sanchez lib. 4. cap. 4. n. 44. et Laym. Barb. Suar. Pal. Sylv. Tambur. et alii cum Salm. ibid. punct. 11. n. 96.* An autem eo casu possint in his votis dispensare etiam confessarii mendicantes? Negant communiùs *Tambur. Croix, Sanch. Spor. etc.* Sed *Elbel n. 279. cum Anacl. Henr. Bass. etc.* putat probabile, quòd possint; quia Episcopi tunc dispensant vero jure ordinario, ut valdè probabiliter docet *Less. ibid. cum Nav. Sylvest. et Sot. Vide dicenda lib. 6. de matrim. n. 1128. v. Quæritur.* Adverte autem hìc, quòd prædicta procedunt, quando dispensatur in voto reservato, putà castitatis, ad contrahendum matrimonium; tunc enim requiritur, ut periculum sit in mora, et non pateat facilis recursus ad Papam. Nam, si matrimonium est jam contractum, etiam sine tali periculo possunt Episcopi, sicut et confessarii mendicantes, dispensare in voto castitatis ad petendum debitum. *Vide de matr. l. 6. n. 987.*

Advertendum autem, quòd prædicta facultas, quæ probabiliter conceditur Episcopis, et aliis, quibus ab ipsis communicata est potestas dispensandi in votis reservatis, urgente necessitate ut suprà, non conceditur confessariis in jubilæo habentibus à Papa facultatem dispensandi in votis simplicibus, nam, quod conceditur Episcopis propter ipsorum ordinariam potestatem, non conceditur confessariis in jubilæo. Ita rectè ait *F. Theod. à Spir. S. de jub. cap. 11. §. 2. n. 21.* Advertendum etiam, quòd dispensatio præfata non est concedenda, nisi quatenùs necessitas obliget; unde, si sufficiat, ut suspendatur votum, non potest dispensari : item si dispensetur cum adstricto voto castitatis, ut nubat cum aliqua ad reparandum ejus honorem, nequit ille cum alia nubere. *Sanch.*

n. 40. et Salm. tr. 17. c. 3. punct. 12. n. 101. in fine cum Laym. Suar. Pal. Tamb. etc.

Notandum III. quòd prædicta vota minimè sint reservata : I. Si sint emissa sub obligatione levi , ut *Sanch. Dec. lib. 4. cap. 40. n. 47. et Salm. ibid. n. 103. cum Pal. Trull. etc.* II. Si sint emissa ex metu , etiam levi , ab alio incusso , quia tunc non sunt facta cum plena libertate. *Salm. ibid. cum Tamb. Bassæo et Leand. etc.* III. Si votum non sit perfectum ex parte materiæ , et ideò non est reservatum votum non nubendi , non fornicandi , non petendi debitum , neque servandæ virginitatis , si intendatur tantùm conservatio illius; secùs , si abstinentia ab omni actu venereo , neque votum castitatis pro aliquo tempore ; neque votum emittendi votum castitatis aut religionis , vel suscipiendi ordines sacros , quia non est votum castitatis factum , sed faciendum. Ita *Laym. Suar. Pal. Prad. etc. cum Salm. ibid. n. 104.* Neque votum servandæ castitatis conjugalis. *Salm. ibid. cum Sanch. Trull. etc.* IV. Item nec est reservatum votum religionis non approbatæ ; nec votum peregrinationis Romam , etc. si non sit emissum solâ devotionis causâ , et præcisè illorum locorum ; unde , si quis vovet Romam ire ad visitandam imaginem S. Mariæ Majoris etc. votum non est reservatum. *Sanch. ibid. n. 77. et Pal. Fag. etc. cum Salm. ibid. n. 105.* V. Quamvis vota sint reservata , non sunt tamen reservatæ circumstantiæ ipsorum , putà peregrinandi mendicando , ingrediendi religionem arctiorem , potest enim Episcopus dispensare , ut is ingrediatur laxiorem , item , si votum sit ingrediendi statim, potest Episcopus cum causa dispensare , ut differatur ingressus. *Sanch. n. 74. et Pal. Tambur. Bas. etc. cum Salm. ibid. n. 106.* VI. Nec est reservatum votum disjunctivum , putà religionis aut jejunii , saltem , si non elegerit partem reservatam , ut *Sanch. num. 46. Less. l. 2. c. 40. dub. 18. n. 124. et Pal. Laym. etc. cum Salm. n. 107.* Dubium est , an sit reservatum , si pars reservata jam electa fuerit? Affirmant *Sanch. Pal. etc.* Sed probabiliter etiam negant *Salm. ibid. cum Leand. Tamb. et aliis pluribus ,* juxta dicta *n. 224. v. Quæritur hic.*

An autem Episcopus post matrimonium contractum dispensare possit in voto castitatis emisso à conjuge? *Vide dicenda de matrim. lib. 6. n. 987.* ubi probabile est

cum *Sanch. et aliis*, cum posse, sive votum sit emissum ante, sive post matrimonium. Et idem posse confessarios mendicantes, dicitur *ibid. n.* 987. Sed plures hìc remanent quæstiones resolvendæ.

259. — Quæritur 1. an juramentum castitatis, sive religionis sit reservatum pariter ac votum? Adsunt tres sententiæ.

Prima sententia affirmat cum *Less. Fill. Laym. et Azor apud Viva de jub. quæst.* 12. *n.* 12. quia in æquiparatis dispositum de uno censetur etiam de altero, *ex c. Postquam, de elect. in* 6. Sed hæc ratio non videtur satis firma, dum communiter docent DD. vinculum voti, quod obligat ex fidelitate, et reverentia erga Deum, majus esse vinculo juramenti, quod obligat tantùm ex reverentia, ut docet *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 80. *art.* 8. et ideò talia juramenta Pontificibus non solent reservari, ut dicunt *Viva loc. cit. et Dian. p.* 4. *tract.* 4. *resp.* 69. *cum aliis.*

Secunda sententia, cum *Sanch. de matrim. lib.* 8. *d.* 13. *n.* 4. *et Sot. Caj. Azor, Val. et Salm. n.* 108. *cum aliis*, distinguit: si juramentum includat votum, seu promissionem obligatoriam erga Deum, dicit illud esse reservatum; secùs, si non includat. Sed hæc sententia nec etiam videtur congruenter loqui; nam, quando supponuntur in tali juramento adesse duo vincula, scilicet juramenti, et voti, tunc dicendum, votum esse reservatum, sed non juramentum.

Tertia igitur *sententia*, cum *Viva et Dian. loc. cit. cum Trull. Tabien. Led. Pelliz. etc.* quam probabilem vocat *Sporer de* 2. *præc. cap.* 3. *n.* 97. *cum Tambur.* congruentiùs loquitur, et tenet, quòd minimè sit reservatum tale juramentum; et si fortè in ipso sit votum inclusum, votum equidem erit reservatum, sed non juramentum. Et hoc puto verè intellexisse *Sanch. loc. cit.*

Sed dubium magnum est, quandonam judicandum sit votum inclusum adesse vel non in tali juramento? *Sanch. dict. lib. num.* 4. *Diana et Viva loc. cit.* putant ùt plurimùm tali juramento includi etiam votum; maximè, ait *Sanch*, quando offertur res divinum honorem respiciens. Admittit tamen, posse dari tale juramentum sine voto, quando quis inducitur ad jurandum aliquo motivo humano, putà, si ob officium amissum, vel ex ira erga propinquos ju-

ret religionem se ingressurum. Sed propriùs loquendo, dicendum esse censeo, quòd si talis jurans intenderit se obligare ad religionem duplici vinculo, nempe voti seu promissionis obligatoriæ sub gravi, et ampliùs vinculo juramenti, tunc, licèt dispensetur à juramento, remanet tamen ligatus voto. Sed si intenderit se graviter obligare tantùm vinculo juramenti; ita ut emittit juramentum religionis, non ad firmandam alio vinculo suam promissionem, sed ad firmandum suum nudum propositum, seu promissionem, de se non obligatoriam, tunc tenetur sub gravi tantùm ex vinculo juramenti, à qua obligatione per relaxationem juramenti omninò liberatur : quia tunc obligavit se Deo, non ut creditori suam promissionem acceptanti, sed ut testi exigenti veritatem sui testimonii in re promissa, seu proposita; ut in hoc rectè loquitur *Sanch. dict. n.* 4. *cum Lopez et Valent.*

In dubio autem, an adfuerit tale votum, sive promissio obligatoria, jam communis est regula, quòd votum, dubiè emissum, non obligat.

260. — Quæritur 2. utrùm, commutato voto reservato, materia subrogata etiam reservata sit? Affirmant *Azor et alii*, *apud Leand.*, quia tunc idem vinculum voti transfertur in illam. Sed communiter et probabiliùs negant *Less. lib.* 2. *cap.* 40. *dub.* 18. *n.* 124. *Sanchez Dec. lib.* 4. *cap.* 40. *n.* 46. *et Suar. Laym. Pal. Tamb. Bus. etc. cum Salm. tr.* 17. *de voto cap.* 3. *punct.* 12. *n.* 109. Ratio quia, licèt materia subrogata habeat idem vinculum voti, sed cùm non sit reservata, secum minimè trahit reservationem, quæ primæ materiæ tantùm addicta erat.

Quæritur 3. an votum conditionale castitatis, etc. sit reservatum? Prænotandum 1. quòd si conditio sit de præterito, vel præsenti, certè votum remanet reservatum, quia tunc revèrà non dicitur conditionale, sed absolutum, cùm conditio non suspendat obligationem. *Vide Salmant. de matrim. tr.* 9. *cap.* 7. *n.* 1. Idem dicendum, si conditio sit de futuro necessario, quæ habetur ut non apposita; vel etiam de futuro contingente, quod sit commune, v. gr. *Si vixero, si potero, etc.* Item si conditio apponatur animo suspendendi non obligationem, sed executionem voti, v. gr. *Voveo, me ingressurum religionem, si vigesimum annum attigero : Si*

cursum studiorum consummavero. Vide Salm. de voto c. 3. punct. 12. n. 110. Prænotandum 2. ut certum, quòd si conditio nondùm sit impleta, potest in voto dispensari à quocumque habente facultatem ordinariam, quia reservatio intelligitur de obligatione consummata. Est commune cum *Salmant. ibid. n. 11.*

261. — Magnum dubium est, an sit reservatum votum conditionale de futuro, conditione jam impletâ? Adest triplex sententia probabilis.

Prima affirmat, sive votum sit conditionale, sive pœnale; quia, verificata conditione, perficitur votum, et fit absolutum, acsi tunc esset emissum. Ita *Sot. Azor. Pont. Covarr. etc. apud Salmant. tr. 17. cap. 3. punct. 12. num. 113.*

Secunda sententia dicit, reservatum quidem esse votum conditionale, non autem pœnale, cùm pœnale non fiat ex affectu ad religionem, aut castitatem; imò potiùs ex horrore erga illas, dum promittitur in pœnam. Ita *Less. lib. 2. c. 40. dub. 18. n. 132. et Laym. Suar. Bon. etc. apud Salm. ibid.*

Tertia verò *sententia* valdè probabilior, quam tenent *Sanch. Dec. l. 4. c. 40. n. 94. Croix l. 3. p. 1. n. 545. et 546. Salm. bid. n. 114. et 115. cum Tol. Trull. Prado, Led. Dian. et pluribus aliis, et Elbel n. 286.* vocat probabilissimam *cum Pal. Fill. Spor. et March.* docet, omnia vota, sive conditionalia, sive pœnalia, non esse reservata; ratio, quia votum, ut sit reservatum (prout admittere videntur omnes, etiam auctores secundæ sententiæ), debet procedere ex perfecto, et solo affectu ad rem promissam: sic enim reservatio intelligenda est. Votum autem pœnale tale non est, ut patet; neque votum conditionale, ubi conditio præfertur rei promissæ, et ideò principalis affectus magis est ad conditionem. Quare, licèt, impletâ conditione, reddatur obligatio absoluta, votum tamen, cùm procedat ex affectu imperfecto, non est reservatum. Secùs tamen dicendum, ut benè ait quidam Neotericus (*F. Theodor. in tract. de jubil. cap. XI. §. 2. num. 9.*), si quis voveret religionem cum conditione, verbi gratia, *si mater obierit;* quia tunc votum potiùs est absolutum, quamvis ad executionem, durante matris vitâ, non obliget: particula enim *si* non rarò æquivalet particulæ *quando.*

262. — Utrùm autem cum peregrinis possit dispensari ab Episcopo loci, ubi reperiuntur, in votis et juramentis? Pro-

habiliùs negatur cum *Sanch. de matrim. l. 3. d. 23. n. 12. et 13. Salm. de leg. c. 3. punct. 5. §. 1. n. 55. et aliis communiter contra Pontium, Pal. et Joseph de Januar.* nisi animum saltem habeant manendi ibi per majorem anni partem. *Vide tamen quæ fusè de hac quæstione diximus l. 1. de leg. n. 158. Et vide etiam dicenda n. 332. in fin. v. An autem,* ubi satis probabile est cum *Suar. Pont. Salas. Pal. Sanch. Salm. etc.* peregrinos fieri verè subditos superioris illius loci, ubi sunt, etiamsi per breve tempus ibi commorentur.

FINIS TOMI II.

INDEX

CAPITUM ET DUBIORUM,

CUI ANNECTUNTUR OMNIA SUMMARIA,

Quæ singulis capitibus et dubiis apponuntur, ut simul hìc præ oculis habeantur cunctæ res et quæstiones, quæ in primo volumine continentur.

Littera 1 *denotat librum*, n *numerum marginalem*, v *versiculum.*

LIBER II.

TRACTATUS PRÆAMBULUS.

DE ACTIBUS HUMANIS IN GENERE. *pag.* 1

Art. I. Actus hominis, et actus humani. Art. II. De *voluntario* et ejus conditionibus. Quotuplex sit *voluntarium*. Art. III. De libero, quotuplex sit. Impedimenta ne actus humanus sit voluntarius, aut plenè voluntarius. De ignorantia. De violentia. De concupiscentia. De timore, et quotuplex sit. Art. IV. A quo actus humani bonitatem aut malitiam sumant. An actus exterior malitiam addat interiori. Art. V. et ultimo. An dentur actus indifferentes.

TRACTATUS DE PECCATIS.

CAPUT I.

DE PECCATO IN GENERE.

DUB. I. Quid sit peccatum. *pag.* 23

1 *Quid sit peccatum.*

2 *Quæ conditiones requirantur ad peccatum.*
3 *Quid notandum circa* advertentiam *requisitam ad peccandum.*
4 *An ad peccatum mortale requiratur formalis advertentia, vel sufficiat virtualis.*
5 *Quid notandum circa* consensum *requisitum ad peccandum.*
6 *An peccet graviter, qui negativè se habet quoad motus inordinatos.*
7 *Quid, si sint motus carnales.*
8 *Quæ remedia quoad ipsos.*
9 *An teneamur iis resistere, si adsit causa non resistendi.*
10 *Quomodo, et à quo tempore imputentur peccata omissionis.*
11 *An peccatum veniale sit contra legem divinam.*

DUB. II. An, et quomodo desideria, et delectationes sint peccata. *pag.* 41

ARTICULUS I.

Quale peccatum sit desiderium malum. ibid.
12 *An desiderium sumat speciem ab actu exteriori.*
13 *An sit peccatum desiderium objecti mali cum consensu conditionali.*
14 *An delectatio de objecto malo sit illicita, quamvis consensus sit conditionatus.*

ARTICULUS II.

An delectatio morosa sit semper peccatum. *pag.* 43
15 *In quo differant desiderium, gaudium, et delectatio. Quid, si quis delectatur de nupta, sed non quia nupta.*
16 *Quando delectatio sit peccatum.*
17 *In quo differat delectatio de re mala, et delectatio de cogitatione rei malæ.*
18 *An sit peccatum delectatio circa modum malè operandi.*
19 *An liceat gaudère de effectu bono sequuto ex opere malo.*
20 *Quid, si opus fuerit formaliter malum, scilicet patratum cum peccato.*
21 *An liceat delectari de malo proximi ad bonum finem. Et idem dicitur de desiderio.*
22 *An liceat optare mortem filiæ, si non posset nubere ob inopiam, etc. Et an liceat optare sibi mortem ad vitandam vitam nimis duram.*

23 *An liceat conjugibus, sponsis, et viduis delectari de actu conjugii.*
24 *Quid præsertim de sponsis, et viduis.*
25 *An liceat conjugibus delectari de copula, si conjux sit absens.*
26 *Quot peccata committat jactans se de peccato patrato.*
27 *An liceat delectatio de re solo jure positivo prohibita.*
28 *Quid explicandum in delectatione.*
29 *An peccet exercens actionem, ex qua intelligit delectationem carnalem orituram.*

DUB. III. DE DISTINCTIONE PECCATORUM.

ARTICULUS I.

Quæ peccata distinguantur specie. *pag.* 54

30 *Quomodo peccata differant specie quoad materiale, et quomodo quoad formale peccati.*
31 *Ex quotuplici radice desumatur diversitas specierum.*
32 *An peccata specie distinguantur ex oppositione ad virtutes, vel ex diversitate objectorum.*
33 *An ex præceptis diversis peccata specie distinguantur.*
34 *An peccatum ex objecto levius possit excedere gravitatem peccati superioris speciei.*

ARTICULUS II.

Quæ peccata distinguantur numero. *pag.* 58

35 *Vide omnia, quæ super hoc puncto dicuntur à* Busemb.
36 *Ex quibus radicibus desumatur distinctio numerica. De* prima *radice, quæ est* multiplicitas actuum moraliter interruptorum.
37 *Et I. Quomodo interrumpantur* actus interni *circa peccata* cordis.
38 *Quomodo circa peccata* oris et operis.
39 *An malum propositum interrumpatur per diuturnum tempus.*
40 *Quid, si tamen voluntas permaneat in aliquo effectu.*

41 *II. Quomodo interrumpantur, aut uniantur* actus externi.
42 *An explicanda omnia media apposita ad peccandum.*
43 *Quid, si quis ab initio voluerit tangere, sed posteà fornicetur.*
44 *Quid, si quis centenis vicibus interpolatim furetur aureum ex intentione ab initio furandi centum. Et quot sacrilegia committat celebrans tres missas in mortali in die Nativitatis Domini.*
45 *De* secunda *radice, quæ est* diversitas objectorum totalium.
46 *Illationes hujus radicis.*
47 *Qu.* 1. *Quot peccata committit, qui eodem actu blasphemat* 12 *apostolos.*
48 *Qu.* 2. *Quot, si quis detrahit vel conviciatur aliquem diversis contumeliis.*
49 *Qu.* 3. *Quot, si quis detrahit alicui coram pluribus.*
50 *Qu.* 4. *Quot, si quis negat plures articulos fidei. Qu.* 5. *Quot, si quis optat diversa mala inimico. Qu.* 6. *Quot, si confessarius in mortali plures absolvat. Et quid, si sacerdos pluribus Eucharistiam ministret. Qu.* 7. *Quid si sacerdos projiciat Breviarium in mare, prævidens se reddi impotentem ad recitandum.* (De hoc vide dicenda l. 5. n. 149.

CAPUT II.

DE PECCATIS IN SPECIE, MORTALI ET VENIALI.

DUB. I. Quid sit peccatum mortale et veniale. *pag.* 71

51 *Quid mortale, et quid veniale.*
52 *Quotuplici modo peccatum potest esse mortale. Notabile advertendum pro iis, qui de facili damnant de mortali.*

DUB. II. Quibus ex causis peccatum ex genere suo mortale fiat per accidens veniale. *pag.* 73.

53 *Quæ requirantur ad peccatum mortale.*
54 *Ex quibus causis mortale possit fieri veniale. Et I. Ex imperfecta advertentia.*
55 *II. Ex imperfecto consensu.*
56 *III. Ex parvitate materiæ.*
57 *Vide resolutiones.*

58 *Quid, si quis vovisset dare ter mille aureos, et tres non solveret.*

DUB. III. Quibus modis peccatum ex genere suo veniale, aut actu indifferens, transeat per accidens in mortale. *pag.* 75

59 *Quomodo peccatum veniale fit mortale. I. Ob finem adjunctum.*
60 *II. Ob ultimum finem constitutum.*
61 *III. Ob contemptum.*
62 *IV. Ob scandalum.*
63 *V. Ob periculum incidendi in mortale.*
64 *An sit in statu peccati mortalis, qui proponat committere omnia venialia.*

CAPUT III.

DE PECCATIS CAPITALIBUS IN SPECIE.

DUB. I. Quid sit superbia, et quale peccatum. *pag.* 79

DUB. II. Quid sit avaritia. *pag.* 82

68 *Quid sit avaritia.*
69 *Quæ sint filiæ avaritiæ.*
70 *Quando, et quomodo peccent aperientes, et legentes litteras alienas.*

DUB. III. Quid sit luxuria. *pag.* 86

DUB. IV. Quid sit invidia. *pag.* 87

DUB. V. DE GULA.

ARTICULUS I.

Quid sit gula. *pag.* 89

ARTICULUS II.

Quid sit ebrietas. *pag.* 91

75 *In quo consistit peccatum ebrietatis. Et quando est mortale.*
76 *An sit peccatum se inebriare ex præscripto medici, vel ex metu mortis.*

77 *An sit semper mortale alium inebriare.*
78 *Quando ebrietas excusetur à mortali. An sint peccata omnia mala commissa in ebrietate.*

DUB. VI. Quid sit ira. *pag.* 98

79 *Quando ira sit peccatum.*
80 *De peccatis, quæ oriuntur ab ira.*
81 *An contumelia aliquando culpâ vacet.*
82 *Quotuplex est contumelia.*
83 *Quæ requirantur, ut maledictio, sive imprecatio contra homines, sit mortale.*

DUB. VII. Quid sit acedia. *pag.* 100

LIBER III.

DE PRÆCEPTIS VIRTUTUM THEOLOGICARUM.

TRACTATUS I.

DE PRÆCEPTO FIDEI.

CAPUT I.

Quæ mysteria fidei necessariò credenda sint. *pag.* 103
1 *Quæ mysteria credenda necessitate medii.*
2 *An mysteria SS. Trinitatis et Incarnationis sint credenda explicitè.*
3 *Quæ ex præcepto scienda, et an memoriter.*
4 *Quale sit objectum fidei materiale, et quale formale.*

CAPUT II.

Quomodo obliget præceptum fidei. *pag.* 110
5 *Quos, et quando obliget præceptum fidei.*
6 *Notantur propos. damnatæ in hac materia.*
7 *Quoties teneamur in vita elicere actus fidei, et spei.*
8 *Quoties actus charitatis.*
9 *Quando hæreticus teneatur suam sectam ejicere.*
10 *An circa fidem liceat sequi opinionem minùs probabilem.*
11 *Quando teneamur fidem exteriùs confiteri, et qui teneantur jure ecclesiastico ad externam professionem fidei.*

CAPUT III.

An aliquando liceat exteriùs fidem veram negare, aut falsam profiteri. *pag.* 116
12 *An liceat umquam positivè fidem negare.*
13 *An uti verbis ambiguis. An tacere.*
14 *An fugere.* Vide alia *ibid.*
15 *An uti vestibus, vel signis infidelium.*
16 *An audire conciones hæreticorum.* Vide alia *ibid.*

CAPUT IV.

DE INFIDELITATE ET VITIIS FIDEI OPPOSITIS.

DUB. I. Quid, et quotuplex sit infidelitas. *pag.* 120
DUB. II. De judaismo. Quæritur hìc tantùm, quæ communicatio cum Judæis sit interdicta christianis. *pag. ibid.*
DUB. III. Quid sit hæresis. *pag.* 122

TRACTATUS II.

CAPUT UNICUM.

De præcepto spei. *pag.* 125
20 *Quomodo definiatur spes.*
21 *Quale sit objectum* materiale *spei, et quale sit* formale. *An peccet contra spem peccator differens pœnitentiam, sperando veniam ante mortem.* Ibid. *v. Dicit.*

TRACTATUS III.

DE PRÆCEPTO CHARITATIS.

CAPUT I.

An, quando, et quomodo obliget præceptum charitatis Dei. *pag.* 127
22 *Quomodo Deus amandus.*
23 *Quando obliget præceptum charitatis.*
24 *Resolvuntur casus. Quale sit objectum materiale charitatis*, ibid. vers. *Objectum. An sit objectum charitatis*

desiderium possidendi Deum. Ibid. *Dub.* 1. *An dilectio divinæ bonitatis, tamquam nobis convenientis.* Ibid. *Dub.* 2.

CAPUT II.

DE PRÆCEPTIS CHARITATIS ERGA PROXIMUM.

DUB. I. Quis ordo servandus inter personas quæ diliguntur. *pag.* 131
25 *Qualis sit ordo charitatis erga seipsum, et proximum.*
26 *An liceat aliquando se privare bonis spiritualibus, vel se exponere periculo peccandi ob charitatem.* (Vide etiam l. 2. n. 63. *v. Quæritur.*)
27 *Quando teneamur succurrere proximo.*
DUB. II. De odio, et dilectione inimicorum. *pag.* 133
28 *An quisque teneatur inimico exhibere communia signa dilectionis. An eum salutare.* ibid. v. Quæritur.
29 *An injuriam remittere.*
30 *An abominatio sit licita. An in confessione explicanda sit species mali proximo voliti.* (Vide etiam l. 2. n. 50. *Qu.* 5.) *Et an aliquando liceat proximo velle malum.*
DUB. III. De præcepto eleëmosynæ, seu misericordiæ corporalis. *pag.* 141
31 *An teneamur dare eleëmosynam ex bonis vitæ, aut statui necessariis.*
32 *An succurrere pauperibus in necessitatibus communibus.*
33 *An possimus facere eleëmosynam de bonis alienis.*
DUB. IV. De misericordia spirituali, seu præcepto correptionis fraternæ. *pag.* 147
34 *Ob quale peccatum proximi teneamur ad correptionem.*
35 *An ob peccatum leve.*
36 *An ob peccatum factum ex ignorantia.*
37 *Quid si correptio omittatur ob timorem.*
38 *An in dubio teneamur corripere.*
39 *An quando abest periculum relapsûs. Vel si adsit alius idoneus. Vel non sit spes fructûs. Vel si expectetur occasio.*
40 *Qui teneantur corrigere.*
41 *Quinam ordo servandus in correptione.*
42 *Resolutio plurium casuum.*

DUB. V. DE SCANDALO.

ARTICULUS I.

Quid, quotuplex sit, et quale peccatum. *pag.* 154
43 *Quale est scandalum activum, et quale passivum.*
44 *Resolutio plurimorum casuum apud* Busemb.
45 *Quando scandalum sit speciale peccatum.*
46 *An circumstantia inductionis sit necessariò in confessione explicanda.*
47 *An liceat petere aliquando à parato ad peccandum id quod ille non præstabit sine peccato.*

ARTICULUS II.

An et quando scandalum passivum permitti possit, aut eb illud vitandum aliquid omitti debeat. *pag.* 164
48 *Quando scandalum passivum permitti possit.*
49 *An sufficiat sola utilitas ad petendum mutuum ab usurario, et sacramenta à ministro excommunicato, vel peccatore.* (Vide etiam infrà n. 77. et 79.)
50 *An aliquando teneamur omittere, vel differre bona spiritualia ad vitandum scandalum alterius.*
51 *An aliquando teneamur omittere quædam præcepta.* (Vide etiam l. 4. n. 531.)
52 *An dimittere bona temporalia. An peccet graviter mulier utens veste virili.* Vide *ibid.* alios casus.
53 *An puella decenter ornata teneatur se avertere à conspectu alicujus particularis eam concupituri.*
54 *Quid si se ornet ornatu superfluo.*
55 *Quid si putet in genere aliquos scandalizandos. Et an peccent graviter mulieres pectus ostendentes.*
56 *Quomodo peccent obscœna componentes, aut repræsentantes, aut pingentes.*
57 *An liceat suadere minus malum, ad majus evitandum.*
58 *An aliquando liceat permittere ruinam proximi.*

ARTICULUS III.

An liceat alterius peccato materialiter coöperari. p. 178
59 *Quando liceat materialiter coöperari peccato proximi.*
60 *An liceat nubere cum sponso existente in mortali, vel obstricto voto castitatis.*
61 *An reddere debitum eidem.*
62 *An dare communionem peccatori occulto.* (Vide etiam l. 6. n. 658.)
63 *Quid liceat famulis. Et quæ sit coöperatio materialis, et quæ formalis.*
64 *An comitari herum ad lupanar etc., et an comitari concubinam ad herum.*
65 *An deferre munera meretrici.*
66 *An aperire ostium meretrici. An deferre scalam, ut dominus ascendat ad mulierem.*
67 *An scribere litteras amatorias.*
68 *An ministrare carnes in die vetito.*
69 *An liceat cauponibus dare vinum ebriosis, vel carnes in die vetito.* Vide alia apud *Busemb.*
70 *An locare domum meretrici et usurariis.*
71 *An vendere aleas, gladios, venena, etc.*
72 *An agnum Judæo.*
73 *An liceat christianis captivis remigrare, etc.*
74 *An adjuvare tyrannum.*
75 *An vehere annonam ad hæreticos. An aurigis vehere meretricem.*
76 *An accipere munera ab amasio. An reddere gladium occisuro.* Sed vide veram sententiam lib. 4. n. 571. *v. Secùs.*)
77 *An liceat petere juramentum à pejeraturo. Et mutuum ab usurario sine gravi causa.*
78 *An adjuvare usurarium.* (Vide etiam l. 4. n. 789.) *An dare mutuum abusuro.* (Vide etiam l. 4. n. 785.)
79 *An petere sacramenta ab excommunicato, vel à peccatore; et an à parato.*
80. *An dare cibos vetitos.*

LIBER IV.

DE PRÆCEPTIS DECALOGI ET ECCLESIÆ.

TRACTATUS I.

DE PRIMO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT I.

DE SUPERSTITIONE ET SPECIEBUS EJUS.

DUB. I. Quid sit, et quotuplex. *pag.* 191
1 *Quid est superstitio.*
2 *Quotuplex est superstitio.*
3 *Quis committat superstitionem falsi cultûs.*
4 *Quid superstitio cultûs superflui.*
DUB. II. De divinatione. Quid, et quotuplex sit. *pag.* 193
5 *Quid est divinatio.*
6 *Alia est cum expressa invocatione dæmonis, alia cum tacita.*
7 *An divinare sit semper peccatum mortale.*
8 *De* virga divinatoria. *Resolutio casuum.*
9 *An liceat divinare per somnia.*
10 *An sit licita astrologia, et qualis.*
11 *An liceat adhibere sortem divinatoriam.*
DUB. III. Quid, et quotuplex sit idololatria. *pag.* 200
DUB. IV. Quid, et quotuplex sit vana observantia, et unde colligatur. *pag.* 201
14 *Quæ sit vana observantia. Et quotuplex.*
15 *An sit culpa gravis.*
16 *Quomodo cognosci possit.*
17 *Resolutio casuum.*
18 *An detur et licita sit virtus in iis qui vocantur* salvatores.
19 *An arcendi qui faciunt mira supernaturalia.*
20 *Quid in dubio præsumendum.*
21 *An liceant ensalmi.*
22 *An detur fascinatio naturalis.*
DUB. V. Quid sit maleficium, et quomodo possit tolli. *p.* 208

23 *Quid, et quotuplex maleficium.*
24 *Quæ remedia liceat adhibere contra maleficium.*
25 *An liceat petere à malefico parato, ut tollat maleficium cum alio. Et an in dubio, nùm sciat modum licitum solvendi.*
26 *Quid de strigibus.*
27 *Quam excommunicationem incurrant malefici.*
28 *Quomodo confessarius se gerere debeat cum magis, et maleficis.*

CAPUT II.

DE IRRELIGIOSITATE EJUSQUE SPECIEBUS.

DUB. I. Quid sit tentatio Dei. *pag.* 213

29 *Quid est tentatio Dei*
30 *An in tentatione Dei detur parvitas materiæ, et quæ sit tentatio interpretativa.*
31 *An peccet qui petit à Deo miraculum.*
32 *An qui offert se ad martyrium. Et an qui respuit medicinas.*

DUB. II. Quid et quotuplex sit sacrilegium. *pag.* 215

33 *Quid et quotuplex sacrilegium.*
34 *Quales species sacrilegii sint explicandæ.*
35 *Quæ sint sacrilegia personalia.*
36 *Quæ localia.*
37 *An ventur in ecclesia mercatus, convivia, judicia, etc.*
38 *An sit sacrilegium extrahere hominem ab ecclesia, atrio, etc.*
39 *An omne furtum in ecclesia sit sacrilegium. An in sacristia.*
40 *Quæ sacrilegia realia.*
41 *An liceat vasa et vestes sacras convertere in usum profanum.*
42 *An sit sacrilegium lædere bona ecclesiasticorum. Detinere legata pia. Decimas non solvere.*
43 *An sit sacrilegium mentaliter peccare in ecclesia. An omittere sacramenta tempore debito.*
44 *An censuræ contra sacrilegos incurrantur ipso facto.*
45 *An sit sacrilegium furari reliquias.*
46 *An peccare die festo.*
47 *An violare vota.*
48 Vide alia *ibid.*

DUB. III. DE SIMONIA.

ARTICULUS I.

Quid sit, et quotuplex. *pag.* 223
49 *Quid sit simonia et quotuplex.*
50 *An possit dari parvitas materiæ in simonia.*
51 *Quando sit simonia dare temporale pro spirituali.*
52 *An sit simonia dare beneficium alicui, ut se sustentet; vel solâ ratione amicitiæ, aut precum.*
53 *An sit simonia deducere in pactum obligationem antidoralem.*
54 *An dare spirituale principaliter ob temporale.*
55 *An sit simonia accipere aliquid pro administratione sacramentorum. Et an principaliter ob lucrum temporale ab eis captandum.*
56 *Quid intelligatur per* munus à manu.
57 *An sit simonia dare mutuum ob spirituale.*
58 *An solvere pensionem ob beneficium.*
59 *An dare aliquid, ut alter præstet quid spirituale pro seipso accipiente.*
60 *An dare beneficium cum aliquo onere spirituali. An resignare, vel præsentare cum onere.*
61 *Quid per* munus ab obsequio.
62 *An sit simonia inservire ob beneficium.*
63 *Quid per* munus à lingua.
64 *An sit simonia dare aliquid mediatori, ut obtineat tibi beneficium.*
65 *Quid si sit intercessor mediatus.*
66 *Quid si promittas dare eleëmosynam alicui monasterio.*
67 *Quæ sit simonia* mentalis. *Quæ* conventionalis. *Quæ* realis.
68 *Quæ juris divini, quæ humani.*
69 *An detur simonia tantùm de jure humano.*
70 *An vendere beneficia sit simonia de jure divino.*
71 *An sit simonia vendere juspatronatus. Et an de jure divino. An vendere jus sepulturæ.*
72 *An beneficia possint permutari.*
73 *Quomodò possit permutari beneficium cum pensione. Et*

cujus auctoritate. Et an Episcopi possint pensiones constituere. (Usque ad n. 76.)
77 *Quomodo in beneficiis liceat transigere.* (Usque ad n. 80.)
81 *Quomodo fieri possint renuntiationes beneficiorum.* (Usque ad n. 84.)
85 *Quotuplex sit simonia* confidentialis. *Et quæ ejus pœnæ.* (Usque ad n. 90.)
91 *Quomodo fiat simonia pro ingressu ad religionem.*
92 *An liceat aliquid accipere pro sustentatione ingressuri.*
93 *An liceat pro catechizando, etc.*
94 *An pro instruendo aliquo in sacra doctrina.*
95 *An pro absolvendo, etc.*
96 *An pro danda dispensatione in matrimonio.*
97 *An liceat dare aliquid, ut alter omittat rem spiritualem.*
98 *An ad redimendam vexationem.*
99 *An possit pecuniâ redimi vexatio circa possessionem beneficii.*
100 *Quid si nondum sit acquisitum jus in re. Quid si quis corrumperet electores, ne te eligerent.*
101 *Quid si alter solis precibus impediret.*
102 *An possis dare pecuniam, ne alter se opponat tuæ electioni.*
103 *An ne eligat indignum, vel ut eligat dignum.*
104 *An, ut non concurrat ad beneficium, quod tu cupis.* Vide alia apud *Busemb.*

ARTICULUS II.

Quæ sit pœna simoniæ. *pag.* 208
105 *Quænam simoniâ inducat pœnas. Et an incurrantur pœnæ in venditione sacramentorum, aut capellaniæ non collativæ, etc.*
106 *An ad incurrendas pœnas simonia debeat esse completa ex utraque parte.*
107 *An incurrat pœnas, qui obtinet beneficium per fictum promissionem pecuniæ.*
108 *An incurrantur pœnæ per simoniam tantùm de jure ecclesiastico. An ob ingressum in religionem.*
109 *Quæ sint pœnæ ob simoniacam ordinationem.*
110 *An etiam ob collationem primæ tonsuræ.*

111 *Quæ sint pœnæ ob simoniam in beneficiis.*
112 *An incurrantur pœnæ in venditione vicariatûs, vel alius officii amovibilis; necnon pensionis, capellaniæ, aut sacramentorum, et jurisdictionis.*
Quæritur I. An sint nullæ electiones simoniacæ ad prælaturas Regularium. Quær. II. An pœnæ ob beneficia simoniacè accepta incurrantur ab ignorantibus. Quær. III. An beneficiarius simoniacus ipso facto privetur beneficiis obtentis, et fiat inhabilis ad futura obtinenda. Quær. IV. An electio Pontificis simoniacè sit nulla.

ARTICULUS III.

An et cui restituendum quod simoniacè acceptum. *pag.* 268
113 *Nihil spirituale simoniacè acceptum restituendum, nisi beneficium, et ejus fructus.*
114 *Restituendum est pretium acceptum pro beneficio, ordinatione, etc.*
115 *Cui restituendum.*
116 *Cui restituendi fructus beneficii simoniacè accepti.*
117 *Qui possint dispensare in prædictis pœnis.* (Usque ad num. 120.)

TRACTATUS II.

DE SECUNDO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT I.

Quid et quotuplex blasphemia. *pag.* 273
121 *Quid est blasphemia.*
122 *Quotupliciter blasphematur contra Deum.*
123 *Quando est denuntianda blasphemia hæreticalis.* (Vide etiam l. 5. n. 252. in fin.)
124 *et* 125 *Quæ dicteria sunt vel non blasphemiæ.*
126 *An explicandum, si quis directè intendat Deum inhonorare.*
127 *Ad quid teneatur consuetudinarius.*
128 *Quid, si quis proferat:* O mors Dei! O vulnera Christi! *irascens contra hominem,*
129 *An sit blasphemia maledicere creaturis, et diebus.*
130 *An maledicere mortuis. An maledicere fidei.*
131 *An imprecari aliis, vel sibi dæmonem.*
132 *An differant specie blasphemiæ contra Deum, et sanctos.*

CAPUT II.

DE JURAMENTO.

DUB. I. Quid sit juramentum. *pag.* 306

133 *Quid sit juramentum.*
134 *Quæ sint vera juramenta.*
135 *An dicere :* Per conscientiam meam, vel, animæ meæ.
136 *An dicere :* Juro ita esse.
137 *An dicere :* Tam verum est, quàm sol lucet, *vel* , verum est sicut Evangelium.
138 *An jurare per creaturas.*

DUB. II. Quotuplex sit juramentum. *pag.* 310

139 *Quotupliciter dividatur juramentum.* (Usque ad n. 141.)
142 *An omnia juramenta sint ejusdem speciei.*
143 *An sit juramentum :* Puniat me Deus , si mentior.

DUB. III. An , et quando sit licitum jurare. *pag.* 311

144 *An liceat jurare. Et quæ requirantur ad licitè jurandum.*
145 *Quid de* judicio *requisito.*
146 *Quid de* justitia. *An sit mortale defectus justitiæ in juramento assertorio. Quid de dicentibus*, per Deum te occidam.
147 *Quid de* veritate *requisita.*
148 *Quæ certitudo requiratur ad jurandum.*
149 *An liceat petere juramentum à pejeraturo.*
150 *An excusentur à mortali rustici pejerantes. Et quomodo admonendi.*

DUB. IV. An in juramento liceat uti æquivocatione. *pag.* 313

151 *An liceat jurare cum amphibologia.*
152 *An verò cum restrictione mentali.*
153 *Resolvuntur casus, de confessario affirmante, se nescire peccatum confessum.*
154 *De reo, vel teste non legitimè interrogato.*
155 *Quid si legitimè rogetur, et æquivocè juret.*
156 *Et an reus capitis teneatur crimen confiteri.* (Vide etiam l. 5. n. 274.)
157 *De pœnitente interrogato de peccato confesso.*

158 *De paupere indigente re alienâ.*
159 *De debitore, qui aliàs non tenetur.*
160 *De rogato à judice, an sit locutus cum reo, et similibus.*
161 *De creditore asserente, nihil sibi solutum.*
162 *De adultera negante crimen.*
163 *De requisito ad mutuandum.*
164 *De mercatore, etc.*
165 *De famulo asserente, dominum non esse domi.*
166 *De assumendis ad doctoratum.*
167 *De asserente acceptionem pecuniæ, quam non recepit.*
168 *De asserente falsum, addendo submissè aliquid verum.*
169 *An liceat alicui non rogato æquivocè jurare.*
170 *Vide alios casus apud* Busemb.
171 *An liceat jurare sine animo jurandi.* (Sed de hoc vide fusiùs *n.* 172. *Dub.* 5.) *Quær. an simulatio sit aliquando licita.*

DUB. V. Quæ, et quanta sit obligatio juramenti promissorii. *pag.* 527

172 *Quotuplex veritas affirmanda sit in juramento promissorio. Quale autem peccatum sit juramentum promissorium fictum, et quomodo obliget.*
173 *An peccet graviter non implens promissum in re parva.*
174 *An obliget juramentum metu extortum.*
175 *Quid, si sit errore, vel dolo extortum.*
176 *An obliget juramentum de re mala, aut vana.*
177 *Quid de juramento in favorem tertii.*
178 *An juramentum non ludendi excludat ludum moderatum.*
179 *An obliget juramentum factum contra primum.*
180 *An juramentum sequi debeat conditionem promissionis.* (Vide etiam n. 727.)
181 *Quomodo obliget juramentum servandi statuta alicujus collegii.*
182 *De juramento medicorum non visitandi, etc.* (Vide etiam lib. 6. n. 664.)
183 *De juramento servandi secretum, dicendi veritatem, et solvendi debitum.*
184 *An obliget juramentum factum concubinæ non cognoscendi alium.*

185 *An promissio prodiga cum juramento obliget.* (Vide etiam n. 735. et lib. 6. de matrim. n. 851. *v. Cùm autem.*)

186 *An obliget juramentum redeundi ad carcerem. De juramento parentum ac dominorum puniendi filios, ac famulos.*

DUB. VI. Quibus casibus excusetur ab implctione, qui in promissorio juramento obligationem contraxit. *p.* 341

187 *An excuset mutatio circumstantiarum.* (Vide dicenda de voto n. 226. et n. 720. *v. Notandum.*)

188 *An excuset cessatio causæ finalis.*

DUB. VII. Quomodo obligatio juramenti tollatur per irritationem, dispensationem, commutationem, et remissionem. *pag.* 343.

189 *Quis possit irritare juramenta. Et quis dispensare.*

190 *An dispensans in votis possit et in juramentis.*

191 *De commutatione, et relaxatione juramenti.*

192 *Quid si juramentum sit factum in favorem tertii.* (Vide de voto n. 255. Et quid de juramento perseverantiæ in aliqua congregatione. *Vide n.* 255. *v. Notandum.*)

193 *An possit remitti ab ipso tertio. Appendix de adjuratione, et præcipuè de adjuratione dæmonum.*

CAPUT III.

DE VOTO.

DUB. I. Quid sit votum, et quotuplex. *pag.* 350

194 *Quid est votum.*

195 *Quotuplex est votum.*

DUB. II. Quæ requiratur voti deliberatio, et intentio. *p.* 351

196 *De deliberatione requisita ad votum.*

197 *De voto emisso ex metu.*

198 *De voto emisso ex errore.*

199 *An obliget simplex propositum.*

200 *An ad votum sufficiat promissio implicita.*

201 *Quale propositum voluntatis requiratur ad votum. Hinc plura quæruntur, et I. an teneatur ad votum, qui positivè noluit promittere, et se obligare.* (Vide etiam de juram. n. 172. *v. Quæritur*; et lib. 6. ex n. 833.) *II.*

Qui non habuit animum implendi. III. Qui negativè noluit se obligare, sciens obligationem voti. Qu. I. Quid si nesciens. Qu. II. Quid si quis voluit promittere, et positivè noluit se obligare. Qu. III. Quid, si quis dubitet, an se voluerit obligare. Vel an noverit obligationem voti. Quid, si dubitet, an fecerit propositum, aut votum.

DUB. III. Quæ requiratur materia voti. *pag.* 359

202 *An teneat votum de re impossibili.*
203 *An votum vitandi omnia venialia. Quid, si quis voveat vitare omnia mortalia, et venialia collectivè.*
204 *An valeat votum de re vana.*
205 *An sit mortale vovere malum veniale.*
206 *An valeat votum factum ex malo fine.*
207 *An votum impeditivum majoris boni.*
208 *An valeat votum non petendi dispensationem.*
209 *An votum nubendi.*
210 *An votum non vovendi.*

DUB. IV. Quæ, et quanta obligatio voti. *pag.* 365

211 *An votum de re levi aliquando graviter obliget.*
212 *Quid, si negligas votum de re levi per annum.*
213 *Vide alia apud* Busemb.
214 *An hæres teneatur ad vota defuncti.*
215 *An pater possit per vota lædere legitimam filiorum.* (Vide num. 740.)
216 *De votis de facto alieno.*
217 *An vota possint impleri per alium.*
218 *An peccet impediens impleri conditionem appositam suo voto.*
219 *Notanda circa conditiones in votis.*
220 *An transacto die promisso, tenearis ad votum.*
221 *An votum indeterminatum semper obliget. Et quæ dilatio sit mortalis.*
222 *Quid, si quis voveat religionem se ingressurum sine certo loco, vel certa religione.* (Vide etiam de statu rel. lib. 5. n. 72. *v. Communiter.*)
223 *Quid si quis voveat, se non lusurum sub pœna.*
224 *Plura notabilia advertenda circa vota.*

DUB. V. Quot modis tollatur obligatio voti. *pag.* 376

225 *Tollitur obligatio voti : 1. Per materiæ mutationem. 2. Per auctoritatem humanam. Vide resolutiones.*

226 *An sit obligatio implendi votum, si superveniat circumstantia non prævisa.* (Vide etiam n. 187. et 720. *v. Notandum.*)

DUB. VI. DE VOTI IRRITATIONE.

ARTICULUS I.

An, et quomodo tollatur obligatio voti per directam irritationem. *pag.* 379

227 *Quis possit vota irritare.*

228 *An liceat irritare vota sine causa.*

229 *Quæ vota filiorum possint irritare pater, avus, tutor, etc.*

230 *Quæ possit irritare mater.*

231 *An vota subditorum valeant donec irritentur.*

232 *Quid, si quis per errorem æstimabatur pater, maritus, etc.*

233 *Quis possit irritare vota religiosorum, et monialium. An abbatissa.*

234 *An vir possit irritare omnia vota uxoris.*

235 *An uxor vota viri.*

236 *Quid si mutuo consensu voveant castitatem.*

237 *An superior possit irritare vota facta ante subjectionem. Quid, si dubium sit, an sint emissa ante vel post subjectionem.*

238 *An autem vota facta tempore subjectionis possint post illud irritari.*

239 *Quid, si superior ea ratificaverit.*

240 *Quæ vota servorum, aut famulorum possint à domino irritari.*

ARTICULUS II.

241 Quis vota indirectè possit irritare. (Usque ad n. 242.)

DUB. VII. Quid sit communitatio voti. *pag.* 391

243 *Quando possint commutari vota.*

244 *An possit quis commutare sibi votum in opus æquale.*

245 *An valeat commutatio in minus sine justa causa.*
246 *Vide alia notanda.*
247 *An habens facultatem possit mutare in aliquantulum minus.*
248 *An factâ commutatione, possit vovens implere votum per primam promissionem.*
249 *An factâ impossibili re commutatâ, teneatur vovens implere primam. An, qui immemor voti præstat opus promissum, à voto liberetur.* (Vide etiam l. 1. n. 165.)
DUB. VIII. Quid sit dispensatio, et quis possit dispensare in votis. *pag.* 397
250 *Quæ causa requiratur ad dispensandum.*
251 *Quid, si dispensatio sit facta bonâ fide, sed sine causa Quid, si dubium sit, an adfuerit causa.*
252 *Quæ causæ sufficiant ad dispensandum.*
253 *An sufficiat imperfecta deliberatio, aut libertas.*
254 *Vide alia notanda.*
255 *An dispensari possit in voto facto in beneficium tertii. Et quid de voto, et juramento* perseverantiæ, *quod præstatur in quibusdam congregationibus.*
256 *Qui possint dispensare. An Papa in votis solemnibus. An Episcopi in votis simplicibus. Qui possint facultatem dispensandi delegare. An habentes facultatem valeant dispensare cum seipsis.* (Vide etiam n. 249. *v. Ultimò.*)
257 *An prælati regulares possint dispensare in omnibus votis religiosorum. An novitiorum. An sæcularium.*
258 *De votis reservatis plura notabilia.*
259 *An juramentum castitatis, aut religionis sit reservatum sicut votum.*
260 *An, commutato voto reservato, materia subrogata etiam reservata sit.*
261 *An etiam sint reservata vota castitatis, et religionis conditionalia, aut pœnalia.*
262 *An cum peregrinis possit dispensari ab Episcopo loci in votis, et legibus communibus.* Remissivè ad l. 1. n. 158. et lib. 4. n. 332. in fin. *v. An autem.*

FINIS INDICIS TOMI II.

239.02
L.627t
1853
v.1-2
2167
AUTHOR ALPHONSUS de LIGUORII
TITLE Theologia Moralis
edited by Michael Heilig
Vol I - II
DATE LOANED | BORROWER'S NAME | ROOM NUMBER
ER DONNEL
GRADUATE THEOLOGICAL UNION LIBRARY
BERKELEY, CA 94709
2167